BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.
RACCOLTA
VILLAROSA
C
357(n
NAPOLI

Digitized by Google

Rom. viii.
e. 357
(12)

Digitized by Google

Digitized by Google

60 57·22 Rac. Vill. C. 35 (12)

IO. GOTTLIEB

HEINECCII

IC. ET ANTECESSORIS

OPERVM

TOMVS VNDECIMVS

COMPLECTENS

OPVSCVLA POSTVMA

IN QVIBVS CONTINENTVR

I. HISTORIA EDICTORVM EDICTIQ. PERPETVI,

II. IPSIVSQVE EDICTI PERPETVI, ORDINI ET INTEGRITATI SVAE RESTITVTI, PARTES II.,

III. LIBRI ALIQ. VETER. ICC. ORDINI SVO REDACTI,

IV. TOPOGRAPHIA IVRIS ROMANI;

OMNIA EX SCEDIS PATERNIS EDITA

A IO. CHRIST. GOTTL. HEINECCIO

Potentiſs. Pruſs. Regis a Conſil. Aulic., & in Regia Academia equeſtri Lignicenſi Profeſſore Iuris Primario.

NEAPOLI MDCCLXXVII.
IMPENSIS DONATI CAMPI.
SVPERIORVM FACVLTATE AC PRIVILEGIO.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Digitized by Google

VIRO

ILLUSTRI ATQUE EXCELLENTISSIMO,

CAROLO STEPHANO JORDINO,

POTENTISS. PRUSSORUM REGIS A CONSILIIS SANCTIORIBUS,

PATRONO OPTIME DE SE MERENTI,

S. P. D.

JO. CHRIST. GOTTL. HEINECCIUS.

SI, *quantum apud* TE, VIR ILLUSTRIS, *ceteroſque patronos paternum mihi nomen profuit, tantum ego grato memorique animo adſequi poſſem: non minorem mihi utilitatem ad conſervandam tuendamque voluntatem* TUAM *adferret gratia, quam ad parandam illam attulit optimi patris memoria. Verum etſi tanta ſit* TUORUM *in me meritorum magnitudo, ut jam non dicam referri a me ſed ne ſatis quidem umquam haberi gratia poſſit; tantaque animi* TUI *magnitudo, ut, qui habeam, retuliſſe* TIBI *gratiam videar; nec adhuc tamen ſcio, qua ratione, officio ac potius pietate erga* TE TIBI *mihique ſatisfaciam. Animo voluens, quid potiſſimum* TIBI *offeram, tamquam aliquod ſummae obſervantiae erga* TE *meae pignus, tantorumque beneficiorum, quibus me* TIBI *obnoxium reddidiſti, teſtem, tam me ſenſi inopem, ut parum abfuerit, quin ad novarum tabularum auxilium confugerem. At hoc modo ſe nexu exſolvere non ingenui, ſed illiberalis animi eſt. Aliud igitur mihi, qui totus* TUUS *ſum, & eſſe debeo, non ſuccurrit remedium, quam verſuram quodammodo faciendi, atque aliena in rem meam convertendi. Poſtuma itaque haec optimi patris opuſcula ſplendidiſſimo nomini* TUO *conſecrare audeo: & gemino id quidem nomine; tum ut publice exſtet aliquod gratiſſimi devinctiſſimique animi erga* TE *mei monumentum, tum ut orba haec parente ſuo volumina* TE *potiſſimum patronum inveniant. Alterum vero* TIBI, *ut vides, patri alterum debui. Quid eſt enim,* VIR ILLUSTRIS, *quod* TIBI *non debeam? Memini ſane, quanta* TU *me, ut primum* TE *domi inſpexi, humanitate & comitate complexus ſis, quam mihi ſubinde benivolentiam atque amorem* TUUM *non ſignificaveris ſolum, ſed & declaraveris; ſic ut, ſi nihil poſtea beneficiorum, quibus me ornaſti ac feciſti locupletem, acceſſiſſet, plus tamen jam tum mihi adſequutus viderer, quam ſperare umquam vel optare ſine audacia poteram. Sed multo etiam his majora, nec ſcio, an non ſumma tribuiſti. Quid*

enim: quod in munere poſſim, cum dignitate vivere, quod frui liceat omnibus ad bene beateque vivendum neceſſariis, ſummine haec beneficii loco haberem? Totum vero hoc, quantumcunque eſt, quod certe maximum eſt, totum eſt, inquam, TUUM, *vel certe* TUUM & ILLUSTRISSIMI VIRILIB. BAR. DE COCCEII. *Utriuſque enim veſtrum ſtudio, opera, auctoritate, dignitate, gratia de me perfectum eſſe, libens agnoſco, grateque, quoad vivam, profitebor. Hoc ergo animo opuſcula haec* TIBI, VIR ILLUSTRIS, *inſcribere auſus ſum, ut haec veluti tabula a* TE *acceptorum publice & palam exſtaret, etiam atque etiam rogans, ut hoc, quidquid eſt, aequi bonique conſulas,*

Officiique levem non averſatus honorem,

exiguum iſtud quidem, TIBI *tamen devotum munus benigne accipias. Sed & patris, dixi, cauſſa me ſcripta illius poſtuma* TUAE *fidei & clientelae committere. Intereſt certe eorum, talem ſe patronum ſortiri, qui ſimul earum rerum, quae hic aguntur, judex & arbiter eſſe poſſit.* TE *vero,* VIR ILLUSTRIS, *horum omnium nihil fugit. Sive enim veterem hiſtoriam, ſive antiquitates Graecas & Romanas, ſive criticam, &, ut generatim dicam, elegantiores litteras cogitem, quae & in his patris ſcriptis utramque paginam faciunt,* TIBI *profecto de his omnibus vel de plano pronunciandi poteſtas eſt. Mihi ſane omnibuſque, qui* TE *norunt, viſum eſt, acerrimum immortalis viri* LACROZII, *veteris* TUI *amici, ingenium, quemadmodum inſtructiſſima ejuſdem bibliotheca, veluti hereditate eſſe ad* TE *delatum. Hinc tantus quotidie ad muſeum* TUUM, *tamquam ad academiam aliquam, principum virorum litteratorumque, ingenii & doctrinae laude florentium, tantus, inquam, numerus confluit, ut nemo tam a muſis averſus ſit, quin ex doctiſſimis jucundiſſimiſque ſermonibus, qui ibi feruntur, incredibilem auribus animoque capiat voluptatem. Ecquis denique non ſummo* TUO *in litteras amore in admirationem rapiatur, quo permotus earum cauſſa doctiſſimorum omnis aevi hominum exemplo iter inſtituiſti, quod a* TE *ipſo elegantiſſime deſcriptum, non minus ac vita* LACROZII, *perenne illud monumentum a* TE *tanto viro poſitum, & diarum litteriarum* TUUM, *uberrimum legentibus fructum voluptatemque adfert? Graviſſimas ergo cauſſas,* VIR ILLUSTRIS, *cur haec ad neminem potius quam ad* TE *detulerim, vides, & ſi vides, in ſpem laetiſſimam adducor, fore ut non omnem ſolum apud* TE *audaciae & temeritatis culpam effugiam, ſed etiam ea* TIBI, *abundantia quadam amoris erga me* TUI, *grata ſint, quae ſine maximo ſcelere a me intermitti non potuerunt. Hac ſpe fretus me meaque omnia* TIBI *etiam atque etiam commendo. Vale,* VIR ILLUSTRIS, *mihique porro praeſidio ſies. Lignicii a.d. IV. Kalendas Julias* MDCCXLIII.

LE-

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

JO. CHRIST. GOTTL. HEINECCIUS.

QUemadmodum multas adhuc ſtudioſe rationes circumſpexi, quibus parentare digniſſime optimo ac deſideratiſſimo patri poſſem; ita hoc non poſtremum pietatis exiſtimavi opus eſſe, dare operam, ne ullus ejus labor, quo juvare tum reliqua litterarum ſtudia; tum vero maxime juris prudentiam ſtuduit, mea culpa depereat, aut

Tineas paſcat taciturnus inertes (*a*).

Primum itaque iis, quae ad BARN. BRISSONIUM *de verborum*, *quae ad jus pertinent*, *ſignificatione* adhuc reliqua erant, exactis, porro ex chartacea ejus ſupellectile religioſe omnia conquiſivi, optima & quae operae eſſent, aliquando editurus. Sunt ex illis haec, quae jam uno juncta faſciculo OPUSCULORUM POSTUMORUM nomine in lucem prodeunt, reliquis ſcriptis a ſuperſtite publicatis non diſſimilia, ſed argumenti dignitate, luculenta rerum tractatione, dictionis cultu & elegantia, jucunda doctrinae varietate, rerumque utiliſſimarum ubertate idem parentis ingenium uſquequaque referentia: quamquam id quidem licebit iis exiſtimare, qui legerint. Scio quidem, quam male audiat, quidquid fere adhuc *poſtumorum* natum eſt. Sed nec minus, quid ſit, cur nullius illa ſuffragium meruerint, quidque tum ejus modi ſcriptis, tum editoribus potiſſimum vitio datum ſit, ſcio. Quarum tamen reprehenſionum quum nulla in haec noſtra cadat, cur vel immortali, quam ſuo ſibi ingenio condidit *ὁ μακαρίτης*, famae, vel poſtumis ipſis, vel etiam mihi illa edenti quidquam metuam, ego quidem nihil cauſſae video. Si quis tamen haec, tantum quod ſint poſtuma, invidioſe culpaverit, citraque examen nec cognita prius cauſſa continuo damnaverit, nae illi metuo valde, ne litem ſuam feciſſe pronuncietur. Quiſquis vero faſtidio tam delicato eſt, ut ne deguſtare quidem & periculum facere velit, ejus ne in aliis quidem rebus palato quiſquam facile crediderit. Pro certo itaque habeo, eorum, qui noſtra cum aliorum poſtumis, irata Lucina editis, paullo diligentius contulerint, niſi qui ſit

Neſcius examen certo compeſcere puncto (*b*),

fore neminem, cui non oppido ingens aliquod diſcrimen in oculos incurrat. Sed quid ego in cauſſa dicenda operam perdo? Quiſquamne adhuc diem dixit? Magis eſt, ut de ſingulis hoc faſciculo comprehenſis, quae te ſcire, CANDIDE LECTOR, tua intereſt, praemoneam. Uno verbo expediam.

Primum locum occupat HISTORIA EDICTORUM OMNIUM ATQUE EDICTI PERPETUI, ipſumque EDICTUM PERPETUUM ordini & integritati ſuae reſtitutum, quantum quidem illius in ſchedis paternis perfectum inveni. Pars hæc non magna quidem eſt, nec contemnenda tamen, diu promiſſi diuque exſpectati operis, cui ſi ſupremam imponere manum auctori licuiſſet, rem adſequutus eſſet, quam neſcio an hodie nemo.

(a) HORAT. *Epiſt. I.* 20. v. 12.
(b) PERSIUS *Sat. V.* v. 100.

Digitized by Google

mo. Summus ſane juris prudentiæ gradus eſt legum, SCtorum, edictorumque deperditorum reſtitutio, at ſi quid hoc majus eſt, hoc profecto eſt, totum Juliani edictum ordini ac integritati ſuae reſtituere. Pauci oppido reperti ſunt, qui, tametſi illis nec paruum ingenium, nec incultum fuerit, nec turpiter hirſutum, auſi eſſent

Navibus amiſſis fluitantia quaerere plauſtra,

pauciores etiam, qui talia conando, operae feciſſent pretium Attamen ex id genus ſcriptis JAC. GOTHOFREDI, FRANC. BALDUINI, JAC. RAEVARDI, PERIZONII, GER. NOODTII, BRUMMERI, HENR. BRENCMANNI, NOORDKERKI, JO. GUIL. HOFFMANNI, aliorumque inſignium eruditione ingenioque virorum, qui legum veterum fragmenta veluti ſparſa Hippolyti membra admiranda inuuſtria undique collegerunt, juris prudentiam tantum cepiſſe fructum, animadvertit venerandus pater meus, ut jam diu eamdem bene de illa merendi viam ingreſſus ſit. Tantae vero laudis admirationi, & natae inde honeſtae aemulationi alteram debemus vitam *legum Aeliae Sentiae* (c), nec non *Iuliae & Papiae Poppaeae*, reſtitutori non minus, quam primis legum harum conditoribus gloriae futuram. At non hic ſubſtitit beati patris induſtria. Eodem enim conſilio *Edicto perpetuo* manum admovit. Ac ab anno quidem ſaeculi hujus viceſimo quinto, quo primum lucem vidit *Commentarius ad Legem Juliam*, vel ante forte non multo coepit hunc lapidem voluere. Tum certe primum edicti perpetui edendi ſpem fecit (*d*). Ejuſdem rei fidem iterum dedit in *Hiſtoria juris Rom. et Germanici* (*e*), ſed ita ut parum ſpei aut ipſe habere, ant aliis relinquere jam tum videretur operis plane abſolvendi. Poſteriore hoc loco quum totius, quod tenuit, inſtituti legumque, quas ſibi in concihnando hoc opere praeſcripſerit, quaſve & in fragmentis ejus per omnia ſervatas intelliges, rationem reddat, integra verba exſcribam. *Nos ipſi, inquit, in ſchedis habemus Edictum perpetuum, multorum annorum adfectum magis, quam perfectum opus, in quo tria potiſſimum nobis propoſuimus: primum, ut hiſtoriam edictorum et edicti perpetui demus quam adcuratiſſimam: alterum, ut ipſum edictum non modo ordini et integritati ſuae, quoad ejus fieri poteſt, reſtituamus, ſed et omnia probationibus luculentiſſimis firmemus: tertium, ut fragmenta veterum ICtorum, qui edictum perpetuum commentariis ſuis illuſtrarunt, omnia ſuis quaeque locis aptemus, eoque modo genuinam eorum ſpeciem in clariſſima luce collocemus. Utinam*, addit, *demum colophonem imponere liceret laborioſo operi! Sperarem, juris prudentiae haud parum lucis ex his vigiliis meis acceſſurum. Sed haec Deo curae erunt*. Secus vero Deo, humanorum conſiliorum arbritro, viſum eſt; atque & praeſaga mens futuri praeviderat, utique accidit. Permultas mihi videor poſſe cauſſas memorare, cur, quam in Belgio exorſus erat, telam non licuerit pertexere. Ex quo enim in Germaniam rediit, nec otii illi ſatis relinquebatur ad exigendum operum omnium longe maximum & laborioſiſſimum nec eadem forte ad priſtina ſtudia propenſio. Quis enim eſt, qui neſciat, quam varia ac multiplicia ſint munia ab anteceſſore in Germaniae academiis obeunda? Magnopere falſitur, qui hic, quemadmodum in Belgio, ſola abſolvi cathedra publicum profeſſoris juris munus exiſtimat. De omni jure publice privatimque reſpondere, ſaepe etiam delegati judicis partibus fungi, quin & in aliis collegiis ac tribunalibus jus dicere, quis haec ab anteceſſore in

(c) *Sintagm. antiqu. Rom. lib. I. tit. 6. §. 12.*
(d) *Praefat. Comment. ad leg. Jul. & Pap. praemiſſ. pag. ſi numeres, 22.*
(e) *Lib. I. §. 277. in ſchol.*

in Belgio requirat? His tamen nihil in Germania frequentius: ſic ut quum *agant negotium publicum, cognoſcant, judicent, promant & exerceant juſtitiam, quaeque ipſi docent, in uſu habeant* (*f*), majore jure hi, quam illi, juriſconſultorum nomen, judice CICERONE latiſſime manans (*g*), ſibi vindicare poſſe videantur. Quid de feriis dicam & vacationibus, quae in Belgio profeſſoribus quotannis indulgentur, quaeve ſolae ſuffeciſſent coepto abſolvendo operi. Sed de his ne cogitandum quidem patri vel Francofurti, vel Halae fuit. Sed ſine his etiam, ut dixi, erat, quod illius a perſequendo opere animum avocare poterat, & avocavit vere. Nam ut alii aliis rebus ſtudiiſque tenentur; ſic pro aliis atque aliis regionibus etiam variare ſtudia, atque eidem diſciplinarum generi pro genio cujuſque nationis plus minuſve tribui, quis non animadvertit? Quid mirum itaque, ſi patrem ad genium popularium, cum quibus illi vivendum rurſus erat, ſeſe totum componentem Belgicis amoribus Germanicos ſurrogaſſe videas? Ac novi ſane hi amores libros progenuerunt utiliſſimos, quibus tum philoſophiam, tum jus Romanum & Germanicum illuſtravit: ut aequiore animo res litteraria nunc careat integro edicto perpetuo, an plus amiſiſſet non legendo cetera ſcripta, difficile ſit judicare. Sed in viam redeo.

Equidem ad HISTORIAM EDICTORUM EDICTIQUE PERPETUI quod attinet, nihil illi admodum deeſſe videtur, praeter extremam illam ſectionem, qua inquirendum ſibi putavit auctor ſitne Juſtinianus vel Tribonianus in utroque Codice & Pandectis edicti perpetui ordinem preſſo pede ſequutus? Haud ſcio, an a negantium JAC. GOTHOFREDI (*h*), &, qui illum laudat, ANT. SCHULTINGII (*i*), nec non viri illuſtris, CORN. VAN. BYNKERSHOEK (*k*) ſententia optimi patris abhorreat ratio? Vix tamen crediderim. Nihil enim doctiſſimorum horum virorum obſervatione ſolidius. Abſolutam itaque ac perfectam, quam nemo, quod ſciam, ex inſtituto umquam adgreſſus eſt, edictorum edictique perpetui habes hiſtoriam, de qua nonnulla adhuc, niſi quid te detinet, audi.

Primum ampliorem ac pleniorem *libro altero* (*l*) invenies SALVII JULIANI *vitam*, quam eſt illa, quae a beato auctore programmatis olim loco publice propoſita, poſteaque *Opuſculorum variorum συλλογῇ* (*m*) inſerta eſt, Deinde, ſi ſcire laboras, quid cauſſae ſit alti de *aedilitio edicto* ſilentii, dicam. Conſtituerat aliquando beatus parens omnia, quae ad nobiliſſimum illud edictum pertinerent, ſingulari commentario complecti. Fidem ejus rei etiam publice obligavit (*n*). Sed praeter ea, quae in adverſaria retulit, nihil promovit. Quum vero poſtea mihi aliquod edendum litterarium ſpecimen eſſet, quidquid ad celebre hoc edictum hinc inde congeſſerat, mecum communicavit, illiſque utenda fruenda conceſſit. Et hinc natum maximam partem eſt *caput primum* mei de eodem edicto libelli. Decebat ſcilicet patri reddere, quae patris ſunt. Ceterum avide exſpectamus, quem EVER. OTTO, minatur, *ad edictum aedilitium* commentarium, quo procul dubio ceterorum omnium luminibus officiet.

De

(f) PLIN. *Epiſt. lib. I epiſt.* 10.
(g) *De oratore lib. I. cap.* 48.
(h) *in Manual. jur.*
(i) *Juriſprud. vet. antejuſtin. pag.* 684.
(k) *Obſervat lib. II. cap.* 25.
(l) *Lib. II. cap. 3. pag.* 191.
(m) *Exerc. XXIV pag. 798. ſeq.* (*edit. Genev.*)
(n) *Praef. Comm. ad Leg. Jul. & Pap. Popp. praemiſſ. pag. 12. & in ipſa Hiſtor. edictor. pag.* 126.

Digitized by Google

De *hiſtoria edictorum* hactenus: reſtat ut de ipſo EDICTO PERPETVO priſtinae integritati, quoad ejus fieri potuit, reſtituto dicamus. Unam ejus alteramque partem exhibeo ex decem, quibus conſtitiſſe illud olim cum HVB. GIPHANIO (*o*) cenſuit optimus pater. Reliquas octo cum ipſo patre abſtulit orcus. Ex his tamen totum opus aeſtimare poteris, tamquam ex ungue leonem, in quibus ſi quid exſpectatione tua dignum inveneris, impenſe laetabor. Meum certe fuit rem litterariam non defraudare fructu, quem ex hoc labore capere poteſt. Hoc igitur Catone contenti ſimus. Excitabit fortaſſis alios ſpectatum patris exemplum ad coepta abſolvenda. Quod ſi fiet, nae ego mihi qualicumque mea opera plaudam.

Succedunt edicto LIBRI quidam VETERVM JVRISCONSVLTORVM in integrum reſtituti, quae res in reſtitutione legum, SCtorum, edictorum, ad quae notarunt, quin & in interpretandis ipſis ICtorum fragmentis, utramque facere paginam, nemo non intelligit.

TOPOGRAPHIA JVRIS, quae ſequitur, ſive notitia locorum, urbium, regionum, quarum in jure civili mentio fit, tametſi breviſſima illa ſit, ſufficere tamen poterit ad ἀγεωγράφους in viam reducendos. Sunt enim, qui extra orbem terrarum ſe delatos, vel in intermundiis agere putant, ſi quod priſcum loci vel regionis nomen apud ICtos legant. His itaque Hermae vicem praeſtabit *topographia juris*: reliqui autem, qui nihil harum rerum neſciunt, illo indice facile carent.

Poſtremo adjeci fragmentum bene longum COMMENTARII DE REBVS LVDOVICI GERMANICI, eo conſilio a patre conſcripti, ut inde primae peti origines juris publici Germanici poſſint. Non erunt haec ad palatum iis, qui Francica & Carolingica omnia ex jure publico proſcribunt. Francorum enim inſtituta & mores libertati Germanicae, cui tamquam fundamento omne jus publicum ſuperſtruendum eſt, non minus eſſe adverſos, quam ipſi olim Franci Germanis exitioſi fuerunt. Sed ſi vel ratione vel auctoritate pugnandum eſſet, non deforent forte ſive argumenta ſive auctores & judices, quibus ſe tueri auctor poſſet. Hiſtoriam certe imperii Germanici, fontem illum limpidiſſimum juris publici, ab eodem rege orditur v. c. JO. DAVID. KOELERVS. Diſtinguit ſcilicet hiſtoriam Germanicam ab hiſtoria imperii Germanici, quam ab eo tempore repetit, quo Germania a reliquis Francorum regnis & provinciis ſeparata, ſingulare regnum effecta eſt. Quod quum ſub Ludovico Germanico anno erae Chriſt. 843. factum ſit, ab eodem tempore hiſtoria imperii Germanici ordienda videtur. Quidni igitur hinc prima quoque juris publici veſtigia invenire liceat? cui tamen ſecus videtur, ut videtur viro perilluſtri, de LVDEWIG (*p*) ego quidem non intercedo. Sunt profecto ea, quae hac de re attulit vir, de utraque republica aeque ac omni re litteraria meritiſſimus, ut ejus omnia, tam docta, tam luculenta, tam ſolida, ut cum eo nemo non errare malit, quam cum aliis vera ſentire. Quidquid vero quiſque de propoſito ſentiat, hiſtoriae tamen amantium puto fore neminem, quin ipſam Ludovici hiſtoriam ex plenae fidei monumentis & diplomatibus, quorum codicem ad calcem rejectum videbis, concinnatam non inuitus legat. Promulſidis loco haec adpoſui, nunc ipſis, candide lector, ſi non faſtidis, fruere dapibus. Ita vale & his fave, JO.

Quoque magis faveas, non ſunt haec edita ab ipſo,
Sed quaſi de domini funere rapta ſui (*q*).

(o) *Octon. juris*, *pag.* 128.
(p) *Praef. ad ſingularia jur. publ. pag.* 60. *ſeqq.*
(q) OVID. *Triſt.* I. 6. 37.

JO. GOTTL. HEINECCII, JC.

OPUSCULORUM

POSTUMORUM

TOMUS I.

HISTORIAM

EDICTORUM,

EDICTIQUE PERPETUI

COMPLECTENS.

Digitized by Google

HISTORIA EDICTORUM, ET EDICTI PERPETUI.

LIBER I.

HISTORIA EDICTORUM ANTE HADRIANUM.

CAPUT I.

DE EDICTIS GENERATIM, ET QUIBUS ROMAE JUS EDICENDI FUERIT.

I. *Hiſtoriam edictorum nondum ſatis eſſe illuſtratam.* II. *Edicta quid?* III. *Ea Romae proponere ſolitos, qui exercitibus praeeſſent.* IV. *Itemque ſacerdotes, pontifices, decemviros ſacrorum, augures.* V. *Maxime tamen magiſtratus.* EDICTUM *aliquando pro lege accipi,* LEGEM *pro edicto.* VI. *Privati quo ſenſu dicantur* EDICERE? VII. *Divulgatio per libellos, pittacia, picturas, praecones. Marſyae ſtatua, ex qua ſuſpenſi libelli famoſi.* VIII. *An jus edicendi arceſſendum ſit ab* IMPERIO *magiſtratuum?* IX. *Sententia* Card. Sigonii *expenſa.* X. *Quocumque ſenſu accipiatur imperium, ex eo derivari non poſſe jus edicendi. Cur*

ipſa edicta aliquando vocentur IMPERIA? XI. *Jus reddendi edicta conjunctum fuiſſe cum* HONORIBUS. *Quinam* HONORATI? XII. *Quid* JUS HONORARIUM?

§. I.

Hiſtoriam edictorum nondum ſatis eſſe illuſtratam.

HISTORIAM EDICTORUM & EDICTI PERPETUI ſcribere adgredior, opus vel eo nomine paullo difficilius, quod nec veterum quiſquam eam rem attigit, nec ipſa edicta adeo multa aetatem tulerunt. Paucae vero illae, quae, tamquam fractae e naufragio tabulae, ſuperſunt, veterum edictorum reliquiae ita fere comparatae ſunt, ut priſtinam eorum formam ex iis magis aeſtimare poſſis, quam palatii alicujus priſtinum ſplendorem ex ſaxis quibuſdam, quae vetuſtas nondum plane exedit. Accedit, quod ne eorum quidem induſtria, qui poſt felicem illam temporum litterarumque reparationem hiſtoriam juris prudentiae noſtrae illuſtrare coeperunt, magnopere nobis profuerit. CAMILLUS enim BORELLUS, ſimileſque ſcriptores, pleraque ad rem nihil pertinentia convaſarunt: alii rem exſequuti ſunt obiter ac perfunctorie, plures aliorum ſcrinia expilarunt tam inverecunde, ut alienos quiſque errores ſuos fecerit, eoſque novis tegere ſtuduerit erroribus, ne perplueret ſcilicet. Quandoquidem tamen EDICTUM PERPETUUM, ut recte jam pridem obſervarunt viri doctiſſimi, veluti fundus ſit juris prudentiae noſtrae, ejuſque proinde vel maxime interſit, partem hanc hiſtoriae juris non omnino incultam relinqui: juvabit facere periculum, an de edictis certius aliquid ac ſolidius, quam adhuc ſcriptum ſit, ſcribi poſſit. Ut autem ordinis nobis conſtet ratio: diſſertationem hanc univerſam ita partiemur, ut LIBRO PRIORE cum generatim de EDICTIS, eorumque origine & varietate, tum de magiſtratibus, juris honorarii auctoribus; POSTERIORE de EDICTO PERPETUO, Hadriani condito auſpiciis, ejuſque hiſtoria, conditore, interpretibus atque inſtauratoribus paullo adcuratius differamus. His enim explicatis capitibus, nihil admodum, quod ad EDICTORUM EDICTIque PERPETUI HISTORIAM pertinere videatur, deſiderari poſſe arbitramur.

§. II.

Edicta quid?

Ut vero rem ab ovo, quod ajunt, ordiamur: EDICTA Romanis erant præcepta, ab iis, qui honoribus fungebantur, de rebus ad eorum curam pertinentibus, promulgata. PLUTARCHUS *Marcell. pag.* 312. Καὶ γὰρ ΔΑΓΡΑΜΜΑΤΑ τῶν ἀρχόντων Ἕλληνες μὲν διατάγματα, Ῥωμαῖοι δὲ ΕΔΙΚΤΑ προσαγορεύουσι: *praecepta magiſtratuum, publice propoſita, Graeci διατάγματα, Romani* EDICTA *adpellare ſolent*. Et DIONYSIO HALIC. *Antiqu. Rom. lib. V. cap.* 82. *pag.* 336. EDICTUM eſt διάγραμμα τῶν ἀρχόντων, ἐν ᾧ δηλοῦσι καὶ διατάττουσι, ὅ, τι θέλουσι, τά τε δίκαια, καὶ τὰ καλὰ πολίταις, id eſt, *programma, quo magiſtatus præcipiebant, denunciabantque, quae fieri vellent, quaeque civibus juſta boneſtaque futura videbantur*. Recte ſane: niſi quod uterque eam edicendi poteſtatem ſolis magiſtratibus videtur vindicare, quum præter illos non modo ii, qui exercitus ducebant, (qui & ipſi τῶν ἀρχόντων vocabulo comprehendi poſſunt,) ſed & ſacerdotes, quos ἱερεῖς ...

παρὰ

παρὰ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς, *diverſum a magiſtratibus ordinem* eſſe obſervat ABISTOTELES *Polit. Lib. IV. cap.* 15. populum edictis monere ſoliti ſint. Id quod jam pluribus erit demonſtrandum.

§. III.

Ex Romae proponere ſolitos, qui exercitibus praeeſſent.

Iis, qui bellum adminiſtrabant, tam veluti proprium erat edicere, ut DONATUS ad illa TERENTII *Eunuch. IV. 7 v. 36. nunc adeo, miles, EDICO tibi*, eleganter notet: *quam ſuperbe! quaſi militi. Nam EDICTUM praetoris dicitur*, & IMPERATORIS. Laudat hoc Romanorum inſtitutum DIONYS. HALIC. Ἀρχαιολ. *Lib. II. cap.* 14 *pag.* 87. ſimul obſervans, Romanos pleraque in bellis edictis adminiſtrare, in eoque vel maxime eluxiſſe Romuli prudentiam, quod, ſi quid turbidi incideret, non neceſſum primum haberet, tribunos vel magiſtros equitum eligere, vel cenſum delectumque habere, ſed *ὑφ᾽ ἑνὸς κελεύσματος. ad unum edictum*, omnes in armis adeſſent. Et haec quidem ducum edicta repentina erant, ac ſubitanea, qualia proponebant, ſi quando milites ante certum tempus adeſſe jubebant; LAMPRID. *Alex. cap.* 45. iter indicebant, CASSIODOR. *Variar. Lib. I. epiſt.* 24. relictos in hibernis ad ſigna revocabant, SALLUST. *fragm.* denique in immorigeros ac ignavos invehebantur, vel in eos, prout mererentur, animadvertebant. HIRT. *de bello Afric. cap.* 46. At præter haec & juriſdictionis caſtrenſis & diſciplinae cauſſa quaedam proponebant imperatores, eaque edicta caſtrenſia non minoris apud exercitum auctoritatis erant, ac praetorum intra urbem. Tale apud DIONEM CASSIUM in *Excerpt. Peireſc. pag.* 601. erat edictum Marcelli: *μηδεμίαν εἰς τὸ στρατόπεδον γυναῖκα εἰσιέναι: ne ulli mulieri acceſſus in caſtra eſſet.* Tale Metelli apud SALLUSTIUM *Jugurt. cap.* 44. quo uno, ſimul ac in Africam venit, adjumenta ignaviae ſuſtulit. Tale denique Germanici, Caeſaris, laudatum ab ARRIO MENANDRO *l.* 4. §. 13. *D. de re milit.* quod, tamquam caſtrenſe perpetuum apud poſteros valuiſſe, & ſeverioris diſciplinae ſpecimen diu poſt praebuiſſe animadvertimus. Quin ſub Marco Antonino reduxiſſe hunc morem videtur Avidius Caſſius, de quo VOLCAT. GALLIC. *cap. 6. ſtatim ad ſigna EDICTI juſſit, & PROGRAMMA in parietibus fixit, ut, ſi quis cinctus inveniretur apud Daphnen, diſcinctus rediret.* Qui & paucis interjectis refert, eumdem interminatum eſſe militibus, eos hiemem ſub pellibus acturos, niſi corrigerent ſuos mores. *Et egiſſent*, inquit, *niſi vixiſſent honeſtius*.

§. IV.

Itemque ſacerdotes, pontifices, decemviros ſacrorum, augures.

Sed & ſacerdotes de ſacris faciundis edicta tum repentina, tum perpetua, reddidiſſe, luculenter poteſt probari. De prioribus omnia ſatis nota ac pervulgata eſſe exiſtimamus. Sic enim apud REINES. *Inſcript. claſſ. IV.* 6. KAL. APRIL. L. AEMILIO PAULLO II. C. LICINIO CRASSO COS. PONTIFEX SEMPRONIUS EDIXIT MEGALESIA. Sic apud LIVIUM *lib. XL. cap.* 37. decemviri ſacrorum *ſupplicationem in biduum valetudinis cauſſa in urbe, & per omnia fora & conciliabula* EDICUNT. Immo & propoſiti ab auguribus hujus modi edicti exemplum eſt apud VALER. MAX. *lib. VIII. cap.* 2. *exempl.* 4. Id vero non perinde omnibus compertum eſt pontifices, ſaltim maximos, ſub ipſius auſpicia ſacerdotii cives edicto generali ac perpetuo de faſtis, intercalandi ratione, omnique ſacro-

Digitized by Google

ſacrorum ordine admonuiſſe, quamvis id jam animadverterint JAC. GUTHER. *de jure pontif. lib. I. cap.* 12. & JO. ANDR. BOSIUS *de pontif. max. Rom. IV.* 1. Auctorem ſane ejus rei locupletiſſimum habemus CORN. TACITUM *Hiſtor. Lib. II cap.* 91. qui de funeſtis ominibus, oblatis Vitellio, agens, obſervat, *apud civitatem, cuncta interpretantem funeſti ominis loco acceptum eſſe, quod maximum pontificatum adeptus, de* CAERIMONIIS PUBLICIS *quinto decimo kal. Auguſti* EDIXISSET, *antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus*. Id vero edictum ita comparatum erat, ut exemplo praetorum, aliorumque magiſtratuum, pleraque ex deceſſorum edictis in illud transferrent pontifices, & pauca tantum nova, prout res exigere videbatur, eidem adſtruerent. Nam ex vetere illo & tralatitio edicto, vel TABULA, *quae apud pontificem max.* erat, verba quaedam nobis ſervavit GELL. *Noct. Attic. lib. II. cap.* 28. ubi addi merentur, quae de illa tabula erudite diſſeruit HENR. DODWELL. *Adpend. praelect. Camden. pag* 655. *ſeqq.*

§. V.

Maxime tamen magiſtratus. Praecipue tamen illud edicendi jus erat penes magiſtratus, qui teſte POMPONIO *l.* 2. §. 10. *D. de orig. jur. jura reddebant, & ut ſcirent cives, de qua re quiſque dicturus eſſet, ſeque praemuniret, EDICTA proponebant.* Quidquid ergo vel populus, vel plebs, vel ſenatus, lege, plebiſcito, SCto ſanxiſſent: quidquid ipſi magiſtratus fieri omittive vellent: id omne illi civibus per edicta denunciabant. Quo factum videtur, ut LEX & EDICTUM promiſcue paſſim accipiantur.

Edictum aliquando pro *lege* accipi, legem pro edicto. Nam CICERONI edictum, ut infra oſtendemus, eſt *lex annua*. PLINIO edictum cenſorium *lex cenſoria*: auctori *Gloſſarum nomicarum* edictum in genere νόμος, γινόμενος ἀπὸ προστάξεως. Contra *edicta Julia* pro legibus Juliis dixit HORAT. *Carm. IV.* 15. *v.* 21. ceu ACRON in ſcholiis obſervavit.

Non, qui profundum Danubium bibunt,
EDICTA rumpent JULIA: non Getae,
Non Seres, infidive Perſae,
Non Tanain prope flumen orti.

Certius eſt, eadem notione TERTULLIANUM *de pudicit. cap.* 5. ipſam legem divinam *caeleſte EDICTUM*; & libro *de reſurrect. carn. cap* 18. conſilium Dei de mortuis in vitam revocandis *EDICTUM Dei, apud omnes pendens* vocare. At κυρίως tamen eo nomine veniebat, quidquid magiſtratus praeter leges praecipiebant. Quam vocabuli ſignificationem ad res ſacras ſuo more transferens idem TERTULLIANUS *de coron. milit. cap.* 4. *dicit*, inquit, *& Apoſtolus: ſi quid ignoratis, Deus vobis revelabit: ſolitus & ipſe conſilium ſubminiſtrare, quum praeceptum Dei non habebat, & quaedam* EDICERE A SEMET IPSO. Ubi Dei praecepta manifeſto comparat legibus; conſilia Apoſtolorum edictis, quibus magiſtratus aliquid praeter leges a ſemet ipſis jubebant. Quemadmodum vero haec edicta magiſtratuum, quae ipſa commendabat aequitas, accedente diuturno uſu eamdem paene, ac ipſae leges, auctoritatem obtinebant: ita de praeceptis illis Apoſtolorum idem obſervat TERTULLIANUS, dum ſtatim ſubdit: *itaque conſilium & EDICTUM Apoſtoli divini jam praecepti inſtar obtinuit de rationis divinae patrocinio.*

§. VI.

Digitized by Google

§. VI.

Privati quo ſenſu dicantur edicere?

Quae quum ita ſint, minus proprie EDICERE dicuntur magiſtratus, praecipientes aliquid paullo imperioſius. Quamvis enim, quod ad verbi originem & analogiam grammaticam attinet, nihil prohibeat, quo minus & privatus aliquid poſſit EDICERE, quia hoc in ſe nihil eſt aliud, quam palam, vel libere aperteque dicere, uti monuit STEWECH. *ad Veget. de re milit. lib. III. cap.* 51. *pag.* 243. eodemque ſenſu ſcripſerit TERTULL. *de reſurrect. carn. cap.* 50. *dum in quem ſtatum non reſurgat*, *EDICITUR*, *in quem reſurgat*, *ſubauditur*: uſus tamen,

Quem penes arbitrium eſt, *& vis & norma loquendi*,

magis probavit ſignificationem alteram, quam notavit DONATUS apud DIONYS. GOTHOFRED. *Auct. de lingu. Lat. pag.* 1359. *EDICIMUS*, *quod jubemus fieri*. Quumque id maxime fieret a magiſtratibus, iiſque, qui honoribus fungebantur, invaluit demum, ut hi fere tantum EDICERE dicerentur. Quare minus proprie & ex uſu loquuntur veteres, ſi quando vel per jocum, vel elegantiae cauſa privatos aliquid edicere, ajunt, veluti PLAUTUS, *Aulul. II.* 4. *v.* 2. *& Pſeudol. I.* 1. *v.* 125. & HORAT. *Serm. II.* 3. *v.* 226. ubi hominem pecunioſum, luxuque diffluentem, illico ait EDIXISSE,

Piſcator uti, *pomarius*, *auceps*,
Unguentarius, *ac Tuſci turba improba vici*,
Cum ſcurris fartor, *cum Velabro omne macellum*
Mane domum veniant.

Familiare nimirum eſt poetis, vocabula & formulas ſollemnes ad res privatas, eaſque aliquando nullius momenti, transferre, ut mirum non ſit, apud eos edicere omnes, qui quid praeciperent paullo imperioſius. Attamen ex his locis non magis colligas, privatos proprie edicere, quam paraſitum vere ac κυρίως *egiſſe EDICTIONES aedilitias*, vel EDICTA *comica* vere ac ſerio reddidiſſe hiſtriones, quum tamen utriſque edicta hujus modi perridicula adfingat PLAUTUS *Curcul. II.* 1. *v.* 4. *Captiv. IV.* 2. *v.* 11. *Poenul. prolog. v.* 16. *ſeqq.*

§. VII.

Divulgatio per libellos, pittacia, picturas, praecones.

Edictorum itaque loco privati, ſi quid divulgatum vellent, proponebant *libellos*, qui & *pittacia* dicebantur, ἀπὸ τῆς πίττης, *a pice*, qua adglutinabantur ſtatuis vel parietibus. Menag. *ad Diog. Laert. VI.* 89. *pag.* 263. Aliquando rem ipſam pictura ponebant ob oculos: aliquando conducebant praecones, qui, quod ſcire omnes vellent, in foris, compitis, viiſque publicis proclamarent. Quae omnia jam exemplis demonſtrare juvabit. Sic apud CURIUM FORTUN. *Schol. Lib. I.* dominus, cuius ſervum fuga abſtulerat, LIBELLO *propoſito*, *&* PER PRAECONEM *nuncians*, *dicit*, *daturum ſe denarios mille ei*, *qui ad ſe ſervum perduxiſſet*. Sic & bibliopolae novos libros publice proſcribebant, libellis vel pittaciis ex pilis & columnis ſuſpenſis. Quo pertinent illa HORATII *Serm. I.* 4. *v.* 71.

Nulla taberna meos habeat, *neque PILA libellos*.

Sed &, qui res amiſſas repetebant, modo propoſitis libellis id agebant, modo conductis praeconibus: cuius rei exempla ſunt apud PLAUT. *Rudent. X.* 2. 7. PETRON. *Satyr.* 19. *cap.* 2. LUCIAN. *in Demonacte*, *Tom.* 1. *pag.* 52. & ULPIANUM *l.* 43. §. 8. *D. de furt.* ubi conferri merentur, quae

Digitized by Google

quae de praeconum uſu, apud Graecos, & Romanos frequentiſſimo, diſſeruerunt JAC. CUJACIUS *Obſerv. Lib. XI. cap.* 18. PETR. PITHOEUS *Adverſar. lib. I. cap.* 2. MARQ. FREHER. *Parerg. lib.* 2. *cap.* 20. ABR. WIELING. *de furto per lanc. & licium concepto, cap.* 7. §. 2. *ſeqq.* Porro & philoſophos, propoſitis libellis vel pittaciis cum auditoribus ſuis egiſſe, teſtatur LUCIANUS, dum *in Hermotimo Tom.* 2. *pag* 21. ſcribit: Πιττάκιόν τι ἐκρέματο ὑπὲρ τοῦ πυλῶνος, μεγάλοις γράμμασι λέγον ΤΗΜΕΡΟΝ ΟΥ ΣΥΜΦΙΛΟΣΟΦΕΙΝ: *pitacium ſuſpenderat in veſtibulo, litteris majuſculis indicans*: HODIE SE NON PHILOSOPHARI. Similibus libellis utebantur, eoſque vel in compitis & porticibus ſuſpendere, vel vicatim ſpargere ſolebant, qui munera gladiatoria, venationes, naumachias erant edituri, uti ex CICER. *Philipp. II. cap.* 38. & SENEC. *Controv. lib. IV. p.* 354 *edit. Gronov.* probavit JUST. LIPS. *Saturnal. lib. II. cap.* 18. qui eodem loco obſervat, ab iiſdem, qui publicae iſti ſubſerviebant inſaniae, propoſitas eſſe picturas, quibus ob oculos ponerentur futura certamina, quem morem hodienum imitari animadvertimus agyrtas, ludiones, funambulos, & ceteros circumforaneos. Eo ſane pertinent illa ardelionis apud HORATIUM *Serm. II.* 7. *v.* 95.

Vel quum Pauſiaca torpes, inſane, TABELLA,
Qui peccas minus, atque ego, quum Fului, Rutubaeque,
Aut Placideiani, contento poplite, miror
Praelia, RUBRICA PICTA *aut* CARBONE, *velut ſi*
Revera pugnent, feriantque moventes
Arma viri?

Marſyae ſtatua ex qua ſuſpenſi libelli famoſi. Sed haec quidem, ut dixi, jam a LIPSIO obſervata ſunt. Nos addimus, libellos famoſos, & fortaſſis etiam picturas, ad differendam aliis famam comparatas, plerumque pependiſſe ex Marſyae ſtatua, in regione urbis octava. Eam tanta religione colebant Romani, ut P. Munacium Plancum in vincula conjicerent triumuiri, quod ebrius Marſyae coronam demſiſſet. PLIN. *Hiſt. nat. lib. XXI. cap.* 3. Et tamen nuſquam major erat aliorum famam ſcriptis lacerandi licentia, nec quiſquam ignorat, Juliae probra maxime hujuſmodi litteris e Marſya ſuſpenſis divulgata eſſe. SENECA *de benefic. lib. VI. cap.* 32. PLIN. *ibid.* Nam libertatis in civitatibus ſignum erant illae Marſyae ſtatuae, teſte MACROBIO *Saturnal. lib. III. cap.* 2. plebi vero, anhelanti magis veram libertatem, quam, in quo conſiſtat, intelligenti, ea demum ſumma libertas videtur, ſi & ſentire, quod velit, &, quae ſentit, eloqui ac in vulgus ſpargere impune poſſit.

§. VIII.

An jus edicendi arceſſendum ſit ab imperio magiſtratuum? Et hactenus quidem ſatis demonſtratum eſſe arbitramur: poteſtatem edicendi proprie pertinuiſſe ad perſonas publicas, id eſt, ad magiſtratus, imperatores, & ſacerdotes. Supereſt, ut, quodnam fuerit ejus poteſtatis apud Romanos fundamentum, eadem cura diſquiramus. Ea de re ex inſtituto diſputavit vir, publici Romanorum juris peritiſſimus, CAR. SIGON. *de jure civ. Rom. lib.* 1. *cap.* 20. cujus eo redit ſententia, magiſtratuum Romanorum poteſtatem omnem in quatuor potiſſimum juribus conſtitiſſe, puta in IMPERANDO, JURE DICUNDO, REFERENDO, & AUSPICANDO: IMPERIUM vero, (nam reliquae iſtius poteſtatis partes huc non pertinent,) comprehendiſſe JUS EDICENDI, VOCATIONEM, & PRENSIONEM. Quibus ergo magiſtratibus fuerit imperium, eos EDICTIS vel juriſdictionis ſuae formulam pro-

propoſuiſſe, vel pro imperio, quae viſa ſint ſalubria, praecepiſſe, ait. Qui VOCATIONEM habuerint, eos, lictoribus, viatoribus, ſervisque publici ſtipatos, prodiiſſe in publicum: eos denique, qui PRENSIONEM duntaxat habuerint, viatorum tantum ac ſervorum publicorum uſos eſſe miniſterio, obſervat. Haec SIGONIUS, quem ſi audias, tota iſta edicendi facultas ex IMPERIO, tamquam fonte ſuo, promanavit.

§. IX.

Enimuero, re paullo adcuratius expenſa, animadvertere mihi viſus ſum, quaedam hic tradidiſſe virum doctum, quae in antiquitatis Romanae monimentis nullum omnino praeſidium reperiunt. Vera omnino ac ſolida ſunt, quae de *imperio*, *juriſdictione*, *referendi* denique *auſpicandique jure* differit. Eadem enim jura magiſtratibus vindicat CICERO *de legib. lib. III.* 3. *&* 4. At dum jus reddendi edicta cum imperio conjungit, neſcio an eum ratio fugerit quam maxime. Edicta enim proponebant etiam aediles curules, qui teſte GELLIO *Noct. Attic. lib. XIII. cap.* 13. nec vocationem nec prenſionem, adeoque nullam partem imperii habebant: immo & tribuni plebis, quos *ſine imperio eſſe*, ait LIVIUS *Hiſtor. lib. II. cap.* 56. Quin & ſacerdotibus commune cum magiſtratibus fuiſſe jus edicta reddendi, paullo ante vidimus. Hos ipſos vero etiam *ſine imperio ac poteſtate fuiſſe*, ſcribit LIVIUS *Hiſtor. Lib. IV. cap.* 54. idque ne ipſe quidem negat SIGONIUS *ibid. cap.* 19. Quum ergo & ii, quibus nullum erat imperium, edicerent: quis edicendi poteſtatem ex imperio magiſtratuum promanaſſe dixerit? Edicebant omnes: qui cum imperio erant, ſed non ſoli illi, verum etiam aediles curules, tribuni plebis, immo & ſacerdotes, quibus nullum Romae imperium. Quod vero commune habuit imperium cum aliis, id ei proprium non fuiſſe, vel ſenſus communis unumquemque convincere videtur.

Sententia Car. Sigonii expenſa.

§. X.

Quod ut eo rectius intelligatur, vocabulum illud triplici potiſſimum ſenſu accipi ab antiquis ſcriptoribus obſervandum. Primum enim imperium κατ' ἐξοχὴν dicitur poteſtas adminiſtrandi bellum, exercitumque tenendi, ſpeciali lege aliquibus demandata, teſte LIVIO *Hiſtor. lib. IX. cap.* 38. At hoc imperium nemini competebat intra urbem, ſed tum demum, quando imperatores paludati urbe exierant, ſeſe exſerebat, exſpirabatque ſtatim, ſimul ac in urbem revertebantur. TACIT. *Annal. lib. I. cap.* 10. Hinc ſi cui decernebatur triumphus, populus ſingulari lege cavebat, ut quo die urbem triumphans iniret, eo die eſſet cum imperio. SIGON. *ibid. lib. I. cap.* 22. Deinde & illi magiſtratus dicebantur eſſe cum imperio, quibus populus dederat jus gladii, poteſtatemque animadvertendi in facinoroſos homines: nam & hoc imperium a populo ſpeciali lege certis magiſtratibus deferebatur. *l.* 3. *D. de juriſdict. l.* 1. *pr. D. de offic. ejus, cui mand. eſt juriſdict.* Denique a VARRONE apud GELL. *Noct. Attic. lib. XIII. cap.* 12. iis quoque magiſtratibus tribuitur imperium, *qui vocationem haberent, adeoque & prendere, tenere, abducere poſſent, ſive adeſſent, quos vocarent, ſive acciri juſſiſſent*: vel, uti rem exprimit ULPIANUS *l.* 2. *D. de in jus voc. qui coercere poſſunt, & jubere in carcerem duci*. Jam quocumque ſenſu accipias imperium, fruſtra inde arceſſes poteſtatem proponendi edicta, quae neque imperatorum, quia bella adminiſtrabant, neque eorum magiſtratuum,

Quocumque ſenſu accipiatur imperium, ex eo derivari non poſſe jus edicendi.

quibus quaeſtiones de criminibus obvenerant, neque, qui coercere & jubere in carcerem duci poterant, propria, ſed iis omnibus cum tribunis plebis, aedilibus curulibus, ipſiſque ſacerdotibus communis fuit. Verum equidem eſt, quod obſervavit Jo. Fridr. Gronovius, *Obſ. lib. cap. 6.* ipſa magiſtratuum edicta aliquando vocari, imperia veluti in illis Tibulli II. 4.

Cur ipſa edicta aliquando vocentur imperia?

Quin etiam ſedes jubeat ſive vendere avitas:
Ite ſub imperium, *ſub titulumque, Lares.*

Sed quis edictorum originem ex Tibullo eruat? *Edicere* eſt *imperare aliquid pro imperio*, ut loquitur Plaut. *Poen. prol. v.* 44. ac proinde ipſum edictum a poeta recte vocari potuit *imperium*, quippe quo aliquid imperatur, ac pro imperio praecipitur, quamvis inde non ſequatur, ut facultas edicendi ab imperio illo, quod ſupra deſcripſimus, ſit derivanda.

§. XI.

Jus reddendi edicta conjunctum fuiſſe cum honoribus

Quae quum ita ſint, tam certum videtur, quam quod certiſſimum, jus illud edicendi non cum IMPERIO, ſed cum HONORE fuiſſe conjunctum, ac proinde jus, ex edictis natum, adpellatum eſſe HONORARIUM. Eorum, qui Romae intaminatis fulgebant honoribus, obſervante ipſo SIGONIO *ibid. lib. I. cap.* 18. tria erant genera, *Imperatores*, *magiſtratus*, & *ſacerdotes*. Hos vero omnes edicta reddidiſſe, ſupra probavimus. Unde miror, FABROTUM *ad Theoph. §. 7. Inſt. de jure nat. gent. & civ.* exiſtimare, ſolum jus praetorium, *honorarii* nomine veniſſe, quia ſolus praetor dici ſolitus ſit HONORATUS, veluti apud OVID. *Faſtor. lib. I. v.* 51.

Nam ſimul exta Deo data ſunt: licet omnia fari,
Verbaque HONORATUS libera praetor habet.

Latius enim omnino Romae patebat illud HONORATORUM cognomen, quo omnes, qui domi & militiae rei publicae praeerant, immo & ſacerdotes, quorum nullae partes erant in adminiſtranda republica, condecorabantur. Apud LIVIUM ſane *lib. XXV. cap.* 5. viri etiam conſulares & cenſorii vocantur *ſenes* HONORATIque. Et OVID. *ex Ponto*, *lib. IV. eleg.* 5. *v.* 2. eodem elogio ornat Sex. Pompejum, conſulem, quippe quem ita adloquitur:

Ite, leves elegi, doctas ad conſulis aures,
Verbaque HONORATO ferte legenda viro.

Sed & Druſi majoribus, quorum vix ullus intra praeturam ſteterat, idem cognomen attribuit OVIDIVS, dum in *carmine ad Liviam v.* 329. de Druſo, properantibus fatis exſtincto, canit:

Ille pio, ſi non temere haec creduntur, in arvo
Inter HONORATOS excipietur avos.

Addi poſſent alia veterum teſtimonia, veluti SALLUSTII *Catilin. cap.* 34. HORATII *Epiſt. lib. I. epiſt. 1. v.* 106. PROPERTII *IV.* 1. *v.* 102. VELLEII PATERC. *lib. II. cap.* 54. & 88. Scholiaſtae JUVENAL. *ad Sat. X. v.* 60. AVSON. *Praefat ad Edill. XXXI.* niſi eorum, quae dicenda ſuperſunt, ubertas me ſubinde admoneret, quanto omnia tranſcurſu dicenda ſint. Jam vel horum teſtimoniis luculenter probatur, omnes, quocumque functos magiſtratu dictos eſſe *honoratos*, itemque, HONORE uſos, apud GRUTER *Inſcript. pag.* 353. 6. 387. 8. 391. 1. FLOR. *lib. I. cap.* 13. §. 9. Quemadmodum enim Graecis τιμὴ erat qualiſcumque magiſtratus, ARISTOT. *Polit. lib. III. cap.* 10. ita eodem exemplo Romani omnis magiſtratus *honores*, omneſque, non modo qui iis functi fuerant, *honoratos* adpel-

Quinam honorati?

Digitized by Google

adpellabant, ſed & qui ornamenta conſularia, praetoria, aedilitia, beneficio principis impetraverant. JOS. NERIUS *Analect. lib. I. cap.* 32. VALES. *Not. ad Ammian. Marcell. lib XIV. cap.* 5. JAC. GOTTOFRED. *ad Cod. Theodoſ. Tom. II. pag.* 54. *&* *Tom. V. pag.* 218. Denique & ſacerdotio publicó venerabiles honoratorum vocabulo eſſe comprehenſos, vel lapides clamant, in quibus paſſim occurrit HONOR SACERDOTII, GRUT. *pag.* 101. 8. HONOR PONTIFICATUS, *pag.* 301. 3 266. 3. HONOR PONTIFICATUS PERPETUI, *pag.* 431. 1. HONOR FLAMIN. *pag.* 268. 3. 321. 10. HONOR SEVIRATUS, *pag.* 104. 11. 150. 4. 889. 7. HONOR AUGUSTALITATIS, *pag.* 354. 7. HONOR FECIALIS, *pag.* 321. 10. HONOR AUGURATUS, *pag.* 248. 9. HONORATUS AUGUSTALIS, *pag.* 357. 3. denique HONORATUS VEFLAMEN AUG. P. P. *pag.* 364. 1. Quam male ergo ſubduxerunt rationes, qui ſolum praetorem *honoratum*, ſolumque jus ejus edictis invectum *honorarium* dictum eſſe crediderunt?

§. XII.

Quid *jus honorarium?*

Tantum ſane abeſt, ut JVS HONORARIVM idem ſit ac praetorium, ut illud jura omnia, quae ex quorumcumque honoratorum edictis in juris prudentiam migrarunt, ſuo ambitu complectatur. MODESTINVS *l.* 52. §. 6. *D. de oblig. & act.* JVRE HONORARIO *obligamur ex his, quae edicto perpetuo, vel* A MAGISTATV, *fieri praecipiuntur, vel fieri prohibentur*. Et ipſe JVSTINIANVS §. 7. *Inſt. de jur. nat. gent. & civ. hoc etiam ſolemus* JVS HONORARIVM *adpellare, quod, qui* HONORES *gerunt, id eſt, magiſtratus auctoritatem huic juri dederunt*. Et huic ſententiae ſuffragantur, quotquot jureconſultorum non gloſſae, tamquam claudi pilae, inhaerent, ſed in rem praeſentem venire, ipſaque vetera monimenta adhibere in conſilium ſolent. Ex plurimis aliquot tantum doctiſſimorum virorum teſtimonia hic adſcribere juvabit, ſed quae reliqua omnia auctoritatis pondere facile ſuperabunt. Eſt enim in eo numero JAC. CVJACIVS, qui in *Notis prior. ad* §. 7. *Inſt. de jure nat. gent. & civil. aliud*, inquit, *eſt jus praetorium, aliud* JVS HONORARIVM. *Jus aedilicium aut tribunicium* JVS HONORARIVM *eſt, jus praetorium non eſt*. Non minus docte THEOD. MARCILIVS *ad* §. 7. *quinta ſcripti juris pars*, JVS HONORARIVM, *quo continentur edicta magiſtratuum, ut conſulum, cenſorum, aedilium, tribunorum plebis. Sed praetorum edicta numero & uſu juris dictionis quotidiano excellunt, iiſque nititur paene totum Digeſtorum opus & Codicis. Ergo & praetorum edicta, aliis omiſſis, commemorantur hac paragrapho*. Denique JAC. RAEVARDVS *de auctorit. prud. cap.* 10. *pag.* 1008. *edicta, quae a diverſis magiſtratibus proponebantur, uno nomine* JVS HONORARIVM *ſunt adpellata*. Et quibuſdam interjectis: *ſic quidem* JVS HONORARIVM *in certas ac diſtinctas portiones dividebatur, & ſingulis magiſtratibus, edicta proponentibus, certa quaedam juris illius attribuitur portio. Suam enim praetor urbanus, ſuam peregrinus praetor, ſuam aediles curules, ſuam item cenſores juris honorarii habebant portionem, non quidem aequalem, ſed alii aliis pro imperio ac juris dictionis auctoritate, majorem et ampliorem*. Neſcio, an non & ſacerdotibus aliqua attribuenda ſit juris iſtius honorarii portio, & annon ex eorum quoque edictis quaedam in juris prudentiam noſtram cooptata ſint. Quae enim in illa paſſim traduntur de rebus ſacris ac religioſis, de religione locum ſacrum, diruto etiam aedificio,

 occu-

Digitized by Google

occupante, *l. 6. §. 3. D. de rer. diviſ.* de ſacrorum evocatione, *l. 9. §. 2. D. eod.* de mortuorum reliquiis non niſi auctoritate Pontificum transferendis, *l. 44. §. 1. D de religioſ.* ea, aliaque his ſimilia procul dubio ſunt ex edictis Pontificum, quae tam arcto vinculo conjuncta videbantur cum jure civili, ut negaret Scaevola, *Pontificem aliquem bonum eſſe, niſi qui jus civile cognoſſet*, teſte CIC. *de legib. lib. II. cap.* 19. qui ex paucis juris Pontificii capitibus, quae ibi recenſet, nimirum *de ſacris, de votis, de feriis, de ſepulcris, innumerabilia naſci teſtatur, quibus impleantur jureconſultorum libri*. Qua de re certiora nobis dare liceret, niſi fata nobis invidiſſent C. TREBATII TESTAE *libros de religionibus*. ATEII CAPITONIS *jus pontificium*, ſimiliaque veterum jureconſultorum opera, quae ſaepe laudantur a GELLIO, SERVIO, & MACROBIO, ſed cum ipſa Romanorum ſuperſtitione, majore litterarum, quam religionis, damno interciderunt.

C A P U T II.

DE VARIIS EDICTORVM GENERIBVS.

I. *Variae edictorum diviſiones.* II. *Magiſtratus ea vel per PRAECONES juſſiſſe recitari, vel in SCRIPTURAM redacta publice propoſuiſſe.* III. *Formula edictalis: PALAM UNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT.* IV. *Edicta inſcripta ſaxis, aeri, tabulis linteis et ceruſſatis.* V. *Eadem propoſita in ALBO.* VI. *Quid ALBUM?* VII. *Edicta alia TRALATITIA, alia NOVA. Cur tralatitium vocetur, quod vulgare ac perfunctorium eſt?* VIII. *Formulae edictales: BONUM FACTUM. Itemque: NON PLACERE.* IX. *Edicta alia PERPETUAE JURIS DICTIONIS CAUSSA propoſita, alia REPENTINA.* X. *Quaedam ex his ad REI PUBLICAE adminiſtrationem pertinuiſſe.* XI. *quaedam ad NEGOTIA FORENSIA.* XII. *Edicta MONITORIA, et BREVIA.* XIII. Guid. Panciroli *de iis ſententia expenſa.* XIV. *Conjecturae de edictis monitoriis et brevibus.*

§. I.

Variae edictorum diviſiones.

QUid edicta, quibuſque jus edicendi fuerit, ſuperiore capite & ſatis explicaſſe nobis videmur: proximum eſt, ut ad varias edictorum DIVISIONES progrediamur. Multorum enim illa generum fuiſſe, vel inde colligimus, quod, quum maxima fuerit in civitate frequentiſſima negotiorum varietas, fieri non potuerit, ut non varia edictorum materia, varii edicendi modi, varii denique ac diverſi admodum fines eſſent. Vt tamen omnia ad certa quaedam ſumma genera revocemus: alia per PRAECONES & VIVA VOCE eſſe recitata; alia in SCRIPTVRAM REDACTA, locis publicis pependiſſe comperio. Deinde magiſtratus quaedam ex antiquioribus edictis deſcribere, quaedam de novo adſtruere ſolebant, quorum illa edicta TRALATITIA; haec NOVA adpellata eſſe, novimus. Vtraque porro vel JVRIS DICTIONIS PERPETVAE cauſa, vel, prout res inciderent, proponebantur, quorum illa PERPETVA, haec REPENTINA vocata. Denique & repentina illa vel ſubitanea partim ad REM PVBLICAM,

CAM, ejuſque adminiſtrationem, partim ad NEGOTIA FORENSIA pertinuerunt, eoque & ediƈta MONITORIA vel BREVIA referenda eſſe exiſtimamus. De ſingulis hoc capite paullo adcuratius erit diſſerendum.

§. II.

Aliquando magiſtratus vel ipſos VIVA VOCE, vel per PRAECONES ediƈta reddidiſſe, diximus. Praeconum enim opera jam inde ab antiquiſſimis uſque temporibus utebantur magiſtratus ad juſſa ſua denuncianda civibus, de eoque ritu quaedam haud proletaria monuerunt EVER. FEITH. *Antiq. Homer. lib. II. cap.* 5 CAR. SIGON *de jure civ. Rom. lib.* II. *cap.* 15. & ABR. WIELINO: *de furto per lanc. & lic. concepto*, *cap.* 7. Nos, ut de ipſis magiſtratibus Romanis id demonſtremus, teſtimonia ejus rei habemus plurima, eaque ſatis illuſtria. Auƈtor enim eſt CICERO *de finib. lib. II. cap.* 22. praetores, *innituros magiſtratum, in concionem deſcendiſſe, ut* EDICERENT, *quae eſſent obſervaturi in jure dicundo.* De P. Servilio etiam memoriae prodidit LIVIUS *Hiſtor. lib. II. cap.* 24. *eum* EDIXISSE, *ne quis civem Romanum vinƈtum aut clauſum tenere vellet, quo minus ei dandi nominis apud conſules poteſtas eſſet*: quum eamdem rem referens DIONYS. HALICARN. *Antiqu. Rom. lib. VI. cap* 23. *pag.* 363. Servilium *κελεῦσαι τὸν κήρυκα ἀνειπεῖν*, *id denunciari per praeconem juſſiſſe*, dicat, quod & de Sulla refert APPIANUS *Mithridat. pag.* 211. At plerumque tamen in SCRIPTURAM redaƈta omniumque oculis expoſita eſſe ediƈta comperio, adeo ut ſcriptores Graeci ab eo, quod ut plurimum fiebat, ediƈta vocent *διαγράμματα*, *προγράμματα*, *διαγραφάς*, *προγραφάς*, immo & *ἐκθέματα*, uti in *Excerpt. Peireſc. pag.* 145. quia & litterarum monimentis conſignari, & locis publicis promulgari vel exponi ſolebant.

Magiſtratus ea vel per praecones juſſiſſe recitari, vel in ſcripturam redaƈta publice propoſuiſſe.

§. III.

Et ad haec ediƈta, in ſcripturam redaƈta, & publice propoſita, pertinet formula ſollemnis: APUD FORUM, PALAM, UNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT, PROSCRIPTUM HABUERUNT. Eam in tabula aenea perantiqua reperit, expoſuitque ſuo more JAC. CUJAC. *Obſ. lib. VII. cap.* 30. ſed eamdem jam pridem, tamquam ediƈtalem vel [illegible] explicaverat VALERIUS PROBUS *in Notis*, dum litteras: V. D. P. R. L. P. interpretatus eſt: UNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT. Uſi ea ſunt magiſtratus in ediƈtis omnibus, quae locis publicis figi voluerunt, ſimulque expreſſerunt, quamdiu ibidem ea expoſita eſſe vellent; veluti Tiberius Caeſar apud JOSEPHUM *Antiq. Jud. lib. XIX. cap.* 4. qui ediƈtum in Judaeorum gratiam conditum, ubique in civitatibus, municipiis, coloniis, ſociorumque & amicorum populi Romani urbibus proponi juſſerat, non minus quadraginta diebus, iis locis, *ὅθεν ἐξ ἐπιπέδου καλῶς ἀναγνωσθῆναι δύναται* UNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT: nec non M. Antonius, triumvir, qui magiſtratibus Tyriorum imperaverat, ut ediƈtum ſuum, Graecis Latiniſque inciſum litteris, legendum exponerent *ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ, ὅπως ὑπὸ πάντων ἀναγινώσκεσθαι δυνήσεται*, *in loco maxime illuſtri, unde ab omnibus legi poſſit*. JOSEPH. *Antiqu. Judaic. lib. XIV. cap* 12. Eadem formula & reliquos uſos eſſe, qui ediƈta reddebant, colligi poteſt ex loco hoc AUSONII *gratias. aƈt. ad Gratian. Imp. pag.* 365. *editi Veneti*: *has ego litteras tuas in omnibus pilis ac porticibus*, UNDE DE PLANO LEGI POSSINT, *inſtar* EDICTI, *pendere mandavero*. Ceterum qui ita promulgabant ediƈta, aliaſque leges, ii dicebantur PALAM PROSCRIBERE; CIC.

Formula ediƈtalis palam unde de plano reƈte legi poſſit.

ad

Digitized by Google

ad Attic. lib. IX. epiſt. 27. qua loquutione quum & praetor uſus eſſet in edicto, quod de actione inſtitoria propoſuerat, verba illa ex antiqua formula ita interpretatur VLPIANUS *l.* 11. §. 3. *D. de inſtit. action.* PROSCRIBERE PALAM *ſic accipimus, claris litteris*, UNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT.

§. IV.

Edicta inſcripta ſaxis, aeri, tabulis linteis et ceruſſatis.

Tabulae, quibus inſcribi vel incidi ſolebant edicta, non erant unius omnes materiae. Aliquando legebantur in ſaxis & marmoribus; quorum is antiquiſſimus erat uſus, teſte SOPHOCLE *Scholiaſta Apollonii, Argonaut. IV. v.* 480. ut iis inſcriberent τὰ δόξαντα, ſeu, quae edicere viſum eſſet. Et ſic Auguſtus apud JOSEPHUM *Antiq. Jud. lib. XVI. cap.* 6. edictum ſuum Ancyrae jubet στηλογραφεῖσθαι ἐν τῷ Καίσαρος ναῷ, *columnae inſcribi in templo Caeſaris*. Et Turcii Aproniani, praefecti urbi, bina edicta & hodie adhuc Romae leguntur in vetere marmore, unde illud deſcriptum poſt alios edidit GRUTER. *Inſcript. pag.* 746. 6. 7. Aliquando tabulis aeneis incidebantur vel ipſorum juſſu principum ac magiſtratuum, quo pertinent exempla, in utroque Codice obvia, *l.* 4. *C. Th. de privileg. cor. qui in ſacro palat. l.* 1. *C. de aliment. quae inop. l.* 2. *C. de frum. urb.* vel impenſis eorum, quorum intereſſe videbatur, perpetuam ad poſteros manere illorum memoriam: cujus moris exempla exſtant apud PLIN. *Hiſt. nat. lib. XXXIV. cap.* 90. nec non in inſcriptione apud GRUTER. *pag.* 573. *ſeq.* ubi veterani, quibus inſignia quaedam beneficia indulſerat princeps, conſtitutionem illam ſcribendam curarunt in TABULA AENEA, QUAE FIXA EST ROMAE IN CAPITOLIO AD ARAM GENTIS JULIAE DEFORAS PODIO SINISTERIORE TAB. T. PAG. I. LOC. XXXIV. De quo more ac ritu tabulas aeneas dedicandi in Capitolio, ex inſtituto egit JUST. RYCQUIUS *de Capitol. Rom. cap.* 30. *pag.* 374. *ſeqq.* Quin ſolebat id aliquando in ipſis edictis exprimi, ut quae in certorum hominum honorem edictis eſſent ſancita, *liceret illis ſcribere tabulis* AENEIS, *vel* ENCAVSTO, *vel* CERUSSA, uti eſt in Conſtantini M. epiſtola ad Florinum, *l.* 1. *C. Th. de veteran.* Quo inſigni loco ſimul admonemur, edicta etiam *tabulis ceſſuratis*, vel, ut in *l.* 1. *C. Th. de alim. quae inop.* vocantur, *linteis mappis* encauſto inſcribi conſueviſſe, de qua ſcribendi ratione erudite egerunt CLAVD. SALMAS. *ad Scriptor. hiſt. aug. pag.* 355. GOTHOFRED. *ad Cod. Th. Tom. II. pag.* 420. & *Tom. IV. pag.* 289. JO. MABILLON. *de re dipl. lib. I. cap.* 9. & BERN. MONTFAUCON *Palaeograph. Graec. lib. I. cap.* 1. & 2.

§. V.

Eadem propoſita in albo.

At haec omnia extra ordinem facta eſſe animadvertimus, ſi qua edicta perpetuo exſtare vellent: ordinarie enim illa proponebantur in ALBO, idque jam inde ab antiquiſſimis temporibus factum eſſe, vel inde patet, quod jam Ancum Martium, regem, inſtituta Numae; & Cn. Flavium, anno V. C. 449. faſtos *in* ALBO propoſuiſſe, refert LIVIUS *Hiſtor. Lib. I. cap.* 32. & *lib. IV. cap.* 46. Ex quibus locis probari ſimul poteſt, magnopere falli eos, qui *album* praetoriis fuiſſe proprium, tradunt. Neuter enim tum praetor erat, quum in albo proponeret edictum, ſed alter aedilis curulis, qui, quod ſciamus, numquam praetura functus eſt. Praeterea & L. Sullam, dictatorem, & Octavium, & Lepidum, triumviros, de ferali illa inimico-

rum

rum proſcriptione λελευκωμένον πίνακα vel λεύκωμα, id eſt, *album* propoſuiſſe, memoriae prodiderunt DIO CASSIUS & JO. ANTIOCHENUS in *Excerpt. Peireſc. pag.* 658. *&* 798. Commune ergo potius album fuit magiſtratibus omnibus, qui quid edictis populo vellent ſignificatum, quamvis non omnes eodem loco, ſed alii in roſtris, alii in tribunali, alii in curiis & baſilicis, quo quemque muneris vocabat ratio, vel ubi praecipue jus dicturus ſui quisque copiam faciebat, album ſuum habuiſſe videantur.

§. VI.

Sed diu eſt, quod crucem viris doctis fixit hoc *album*, nec hodie, quale illud fuerit, ſatis videtur expeditum. THEOPHILUS *ad* §. 12. *Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* ipſum edictum vocat ἄλβον, & quidem διὰ τὸ λευκοῖς γεγράφθαι γράμμασι, *quod albis litteris eſſet ſcriptum*. Cui & gloſſa vetus ſuffragatur, niſi quod haec ſub finem addit: Ἐπὶ γὰρ κονίαμα τὰ διατάγματα καὶ τὰς προσγραφὰς ἐξετίθεσαν; *nam in opere tectorio, ſeu calce obducto edicta proponebantur*. Quod quidem me vix intelligere fateor. Quis enim albis litteris aliquid ſcriberet ἐπὶ τὸ κονίαμα, ſeu *in opere albario*? Et quis album vocaret, alterius coloris tabulam, cui albis litteris aliquid inſcriptum ſit? Non ergo litterae albae tabulae nomen dederunt, ſed tabula alba litteris alio colore ſcriptis, & recte vidit ACCURSIUS, album nihil aliud fuiſſe, quam parietem, cui edicta inſcribi conſueverint litteris atris. Ea enim ſententia non modo gloſſarum, ſed & aliorum veterum auctorum teſtimoniis firmatur. Illae enim album vocant κονίαμα. SUIDAS vero in λεύκωμα *Tom. II. pag.* 433. *edit. Kuſt.* Τεῖχος γύψῳ ἀληλιμμένον πρὸς γραφὴν πολιτικῶν πραγμάτων, *parietem gypſo illitum ad res civiles inſcribendas*. Nec alio pertinere arbitror verba PLAVTI *Perſ. I. 2. v. 21.* Quid album?

Nae iſti, faxo, nuſquam adpareant,
Qui hic ALBO PARIETE *aliena oppugnant bona.*

Manifeſto enim comicus pungit calumnioſos litigatores, *adverſarios* ad ALBUM *perducebant*, *demonſtrantes, quod dicturi eſſent, vel dicentes, quo uti vellent*, uti veterem actiones edendi modum deſcribit LABIO *l. 1. §. 1. D. de edendo*. Et ſi ita verba accipias: nihil eſt illis elegantius, nihil planius: quum contra mera ſomnia ſomniare critici videantur, dum pro *albo pariete* reſcribi jubent *albo rete*, vel neſcio quid aliud. Quare ut dicam, quod ſentio, videtur praetor parietibus tribunalis ſui edicta formulaſque actionum ſuarum inſcripſiſſe; idemque feciſſe alii magiſtratus iis locis, ubi ſuo quiſque officio fungebatur. Hinc, quidquid publico nomine ſcriptum in parietibus legebatur, id omne ALBUM dicebatur, eoque ſenſu paſſim occurrit *album curiae*, *l. 45. C. de decurion. l. 142. C. Th. eod.* vel *album decurionum*, veluti *l. 5. l. 10. D. de decur.* quo nihil intelligebant aliud, quam DEFIXA MONIMENTIS ORDINIS DECURIONUM NOMINA; uti deſcribitur in marmore apud GRUTER. *Inſcript. pag. 19. 6.* vel *album ſacri ſenatorum ordinis*, apud CASSIODOR. *Var. lib. III. epiſt. 25.* *album ſenatorium*, apud TACIT. *Annal. lib. IV. cap. 42.* λεύκωμα τῶν βουλευτῶν, apud DION CASS. *Lib. LV. pag.* 550. Nec minus notari merentur ALBUM *judicum* apud SVETON. *Claud. cap. 16. Domitian cap. 8.* SENECAM *de benef. lib. III. cap. 7.* ALBUM *pontificum* apud CICER. *de orat. lib. II. cap. 12.* MACROB. *Saturn. lib. III. cap. 12.* immo & ALBUM *apoſtolorum* pro catalogo diſcipulorum Chriſti apud TERTULLIANVM *adverſ. Marcion. V. 1.*

§. VII.

§. VII.

Edicta alia tralatitia, alia nova.

Et haec quidem eſt prima illa, quam ſupra propoſuimus, edictorum diviſio: dicendum jam erit de altera, ſecundum quam edicti alia TRALATITIA, alia NOVA dicebantur. Vetus enim atque omnium fere temporum uſu firmata haec erat conſuetudo, ut novi magiſtratus quaedam deceſſorum edicta in ſua transferrent, alia immutarent emendarentve, vel de novo ſuo arbitrio adderent. Hinc CICERO *lib. III. epiſt.* 8. ubi de edicto ſuo provinciali agit, ſe eumdem veterem morem ſervaſſe ſcribit. *Romae*, inquit, *compoſui edictum: nihil addidi, niſi quod publicari me rogarunt, quum Samum ad me veniſſent, ut de tuo edicto totidem verbis* TRANSFERREM *in meum. Diligentiſſime ſcriptum eſt caput, quod pertinet ad minuendos ſumtus civitatum, quo in capite ſunt quaedam* NOVA, *ſalutaria civitatibus, quibus ego magnopere delector.* Itaque in proconſulari Ciceronis edicto erant quaedam TRALATITIA, quae totidem verbis ex Appii Claudii Pulchri edicto deſcripſerat: quaedam NOVA, quae ipſe ſibi prudenter inveniſſe videbatur, quum & Appii Pulchri, & aliorum, qui ante eum Ciliciae praefuerant, oculos emiſſitios fugiſſent. Ejuſdem *διεμπέτως* & *ad Attic. lib. V. epiſt.* 21. meminit, & aliquoties in orationibus *in Verrem*, veluti *orat. I. cap.* 45. & *orat. III. cap.* 14. ex quibus teſtimoniis ſimul diſcimus, fuiſſe quaedam edictorum, tum urbanorum, tum provincialium capita, quae tamquam perpetuo uſu probata conſtanter retinebant ſucceſſores, ac proinde vel eo nomine male audiviſſe Verrem, quod edicto illa tralatitia, quae jam pridem in jus certum abierant, in gratiam vel odium quorumdam hominum ſuſtuliſſet.

Cur tralatitium vocetur, quod vulgare ac perfunctorium eſt.

Ceterum ex hoc antiquo more interpretanda eſt loquutio veterum, qua id, quod vulgare, vel obiter & parum diligenter dictum factumque eſt, tralatitium vocant. Sic ſane *translatitium funus* eſt vulgare, & parum ſumptuoſum, SVETON. *Neron. cap.* 33. *publicum et tralatitium jus*, commune, quod nemini denegatur, SVET. *Octav. cap.* 10. *tralatitium bellum*, id eſt, ludicrum, PETRON. *Satyr. cap.* 108. quamvis ibi alii malint *ſclatarium*, *tralatitia deformitas*, non admodum inſignis vel eximia, idem *cap.* 110. *tralatitia propinatio* vulgaris & plane non inuſitata, idem *cap.* 113. denique *tralatitia, humiditas* communis, quam merito ab omnibus exſpectes, idem *cap.* 114. Quum vero & in jure noſtro *defunctorie* & *translatitie* fieri dicatur, quod obiter ac parum diligenter fit: *l.* 1. §. 6. *D. ad SC. Turpill.* & *l.* 2. §. 1. *D. qui pet. tut.* rationem hujus translationis eleganter reddit ANT. AUGUSTINUS in *Modeſtino p.* 1363. *Tom. V. Theſaur. jur. civ. in hoc verbo translatio ſumta eſt ab edictis praetorum* TRALATITIIS, *in quibus nullam curam adhibebant*. Non multum enim curae ac diligentiae adhibebat deſcribendi labor, ſi vetus edictum in novum transferendum eſſet: ac proinde, quidquid ſine cura ac diligentia fiebat, *translatitium* vel *tralatitium* vocabant, ceu praeter AUGUSTINUM noſtrum obſervarunt etiam viri docti ad Petronium, & in primis PETR. DANIEL *ad Sat. cap.* 110. Sed ut ex hoc diverticulo redeamus in viam, id adhuc obſervamus, translatitia edicta non modo dici ea, quae ex veteribus in nova translata fuerant, verum etiam repentina, in quibus verba ſollemnia atque antiqua religioſe retinebantur, quale erat illud, *quo conſules, quando ſenatores in curiam vocabant, ſervandae conſuetudinis cauſſa utebantur*, quod TRALATITIUM diſerte vocat GELL. *Noct. Attic. lib. III. cap.* 18.

Digitized by Google

§. VIII.

Formulae edictales: *bonum factum*, itemque, *non placere*.

Hinc recte TRALATITIAS dixeris & reliquas formulas edictales, veteres & ſollemnes, quae non temere in ullo edicto praetermittebantur. Unam jam ſupra vidimus: PALAM, UNDE DE PLANO RECTE AB OMNIBUS LEGI POSSIT: plures ſuo more, id eſt, non translatitie collegit expoſuitque BARN. BRISSON. *de form. & ſollemn. pop. Rom. verbis*, *ineunte lib. III.* Ejus generis ſunt verba vere τυπικὰ atque edictalia: BONUM FACTUM, vel uti eſt apud VALERIUM PROBUM, Q. B. F. QUARE BONUM FACTUM. Aliquando enim his verbis auſpicabantur magiſtratus edicta ſua: aliquando, praemiſſa quadam praefatione, ad ipſum progreſſi edictum, ſubjungebant: QUAE BONUM FACTUM. Quod, ut ex inſtituto noſtro veterum teſtimoniis probemus, Octavius, Antonius, & Lepidus triumviri, in ferali illa proſcriptionis tabula apud APPIAN. *de bello civ. lib. IV. pag.* 503. *ſequ.* de inimicorum inſolentia multa praefati, ſtatim pergunt: ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι ΤΟΙΝΥΝ τῶν ὑπογεγραμμένων τῷδε τῷ διαγράμματι μηδεὶς διεχέσθω. μηδένα κ. τ. λ. QUARE BONUM FACTUM; *ex his*, *quorum nomina huic ſcripto ſubjuncta ſunt*, *nemo quemquam recipito*, *cet.* Ita bene rei publicae precantur triumviri, etiam dum tabulam illam, ſanguine potius, quam atramento ſcriptam, ſuſpendunt, ut de hoc edicto recte uſurpare poſſis illa TERTULLIANI *de pudicit. cap.* 1. *O edictum*, *cui adſcribi non poterit.*: BONUM FACTUM. Simili, eaque bene longa praefatione apud JOSEPHUM *Antiqu. Judaic. lib. XIX. cap.* 5. utitur Tiberius Claudius Caeſar, dum rogatu regum Agrippae & Herodis, Judaeis per univerſum orbem Romanum eadem jura, quibus Alexandriae fruebantur, edicto ſuo indulget: & tum prooemio illo ſtatim ſubjungit: ΚΑΛΩΣ ΟΥΝ ΕΧΕΙΝ, καὶ Ἰουδαίους. κ. τ. λ. QUARE BONUM FACTUM, *Judaeos etiam*, cet. Ita enim vertenda illa ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙΝ, quae in ipſa Hudſoniana peſſime vertuntur: *proinde aequum eſſe arbitror.* Semper enim fere formulam illam edictalem ita exprimit JOSEPHUS, ceu & ex *Antiqu. lib. XIV. cap.* 10. patet, quum contra APPIANUS eam reddat ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι, in marmoribus vero non minus frequentes ſint formulae: ΧΑΙΡΕΤΕ, ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι, ΘΕΟΣ ΑΓΑΘΟΣ, ΑΓΑΘΑΙ ΤΥΧΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΩΤΗΡΙΑΙ, ΑΓΑΘΟΣ ΔΑΙΜΩΝ, & ſimiles, Vid. JOANN. SELDEN. *Marm. Arundel. pag.* 130. REINES. *Inſcript pag.* 497. SMITH. *de ſeptem eccleſ. Aſiae*, *pag.* 20. *ſeqq.* 56. 60. JAC. GRONOV. *Memor. Coſſon. pag.* 142. 145. 148. Sed quum hae formulae tantum non omnes ſuperſtitionem Graecam redoleant: maluit JOSEPHUS, tamquam Judaeus, uti illa καλῶς ἔχειν, cui nihil ineſt, quod a Judaeorum de Deo ſententia abhorreat. Ceterum ex illa APPIANI formula: ἀγαθῇ τύχῃ, colligit BRISSONIVS. veteres edictis aliquando praemiſiſſe formulam: QVOD FELIX FAVSTVMQVE SIT! Sed merito deſidero exemplum ex Latino ſcriptore, quale mihi nondum occurrit: complura vero, quae formulam: BONVM FACTVM, edictis praemiſſam demonſtrant. Et quidem tam neceſſaria illa videbatur, ut eam ne tunc quidem praetermitterent, quum vel infamando alicujus perſonae, vel riſus movendi, cauſſa ſtilum edictalem imitabantur. SVETON. *Jul. cap.* 80. *peregrinis in ſenatum adlectis*, *libellus praepoſitus eſt*: BONVM FACTVM, *ne quis ſenatori novo curiam monſtrare velit*. Idem *Vitell. cap.* 14. *ſtatim libellus eſt propoſitus*, *& Chaldaeos dicere*: BONVM FACTVM: *ne Vitellius intra eundem Kalendarum diem uſquam eſſet*. Et cui non lectum edictum iſtud hiſtricum, admodum lepidum apud PLAVT. *in prol. Poenuli*, quod & auſpi-

auſpicatur poeta his verbis ſollemnibus, & finit:

BONVM FACTVM EST, *edicta ut ſervetis mea*
BONVM *hercle* FACTVM, *pro ſe quiſque meminerit*.

Ex quo loco ſimul patet, & aliquoties interdum repetitam eſſe hanc formulam, & ei aliquando additam admonitionem: PRO SE QVISQVE MEMINERIT, quam eleganter expreſſit JOSEPHVS *Antiqu. lib. XIV. cap.* 10. *καλῶς ἴ ειν, καὶ ἡμας ακομενηω νύειν*. Tralatitiam denique in edictis fuiſſe loquutionem: PLACERE vel NON PLACERE, vel, uti idem JOSEPHVS *ibidem* vertit, HMIN APEΣKEIN, EMOI TOINTN OTK APEΣKEI, jam obſervavit BRISSONIVS, idque ex SVETON. *de clar. rhetor. cap.* 1. GEL. *Noct. Attic. lib. XV. cap.* 11. SVETON. *Auguſt. cap.* 44. & CIC. *pro P. Quinct. cap.* 27. probavit. Et ſane ſimilem formulam & Franci multo poſt retinuerunt, indeque ſupereſt formula ſollemnis: *Car tel eſt notre plaiſir*, qua Franciae reges & hodie uti, nemo ignorat.

§. IX.

Edicta alia perpetuae jurisdictionis cauſſa propoſita, alia repentina.

Notatu non minus digna videtur tertia edictorum diviſio, quam ipſe ſuggerit ſive praetor, ſive Tribonianus, *l. 7. pr. D. de juriſdict.* Gloſſema enim redolere illa verba, ſuſpicatus eſt JAC. CVIAC. *Obſ. lib. XXI. cap.* 24 quae jam ita leguntur: *ſi quis id, quod* JVRISDICTIONIS PERPETVAE *cauſſa, non, quod* PROVT RES INCIDIT, *in albo, vel in charta, vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quingentorum aureorum judicium*. Sed ſuſpicio illa interpretationis nec juſta eſt, (uti infra ad hoc ipſum edictum oſtendemus,) nec in hanc edictorum diviſionem, ſed in reliqua tantum verba, quibus diverſa tantum edictorum materia deſcribitur, pertinet. Ceterum diviſio ipſa edictorum, quae hic proponitur, & antiqua & ſolida eſt. Nam & alii veteres auctores edicta, PERPETVAE JVRISDICTIONIS CAVSSA PROPOSITA, adcurate diſcernunt a REPENTINIS, EXTEMPORARIIS, PECVLIARIBVS, quae *prout res incidit*, proponuntur. CICERO *in Verr. III. cap. 14. quid? illa cujuſmodi ſunt, quae* EX TEMPORE *ab Apronio admonitus, edixit? Q. Septicio, honeſtiſſimo homine equiteque Romano reſiſtente Apronio, & adfirmante, ſe plus decuma non daturum*: PECVLIARE EDICTVM REPENTINVM, *ne quis frumentum de area tolleret, antequam cum decumano pactus eſſet*. Sed & PLINIVS *Hiſt. nat. lib. XXXVII. cap* 1. refert, *divum Auguſtum inter initia Sphinge ſignaſſe: duas in matris anulis jam indiſcretae ſimilitudinis inveniſſe: altera, abſente eo amicos ſignaſſe epiſtolas & edicta, quae* RATIO TEMPORVM *nomine ejus reddi poſtulaverit, non inſiceto lepore accipientium, aenigmata adferre eam Sphingem*. Habemus itaque edicta alia EXTEMPORARIA, PECVLIARIA, REPENTINA, quae, PROVT RATIO TEMPORVM POSTVLARE VIDERETVR, vel PROVT RES INCIDERET, reddebantur: JVRISDICTIONIS CAVSSA PROPOSITA, de quibus jam agendum erit paullo adcuratius.

§. X.

Quaedam ex his ad rei publicae adminiſtrationem pertinuiſſe.

Sed & EXTEMPORARIA illa ac REPENTINA edicta duorum potiſſimum generum erant, aliis ad REI PUBLICAE ADMINISTRATIONEM, aliis ad NEGOTIA FORENSIA pertinentibus. Illorum maximam veritatem eſſe oportuit in tam vaſto imperio, novis quippe quotidie emergentibus negotiis, in quibus explicandis maxime ſeſe oſtentabat magiſtratuum ſollicitudo & prudentia. Hinc quam-

quamvis operam dederit Barn. Brisson. *de formul. lib. III. pag.* 276. ut plurima, quae in adverſaria retulerat, magiſtratuum edicta in certas claſſes diſponeret: vereor tamen, ut vel minimam eorum partem attigerit. Ut quaedam tantum adiiciamus exempla: jam a Jano Langlaeo *Ot. ſemeſtr. lib. VII. cap.* 19. *pag.* 456. obſervatum eſt, ſenatum, quoties condito SC. aliquid ſanxiſſet, ſimul id negotii dediſſe magiſtratibus, ut id propoſitis edictis publicarent: ejuſque rei plura exempla ſunt apud Livium *lib. XXIV. cap.* 11. *lib. XXV. cap.* 1. *lib. XXXIX. cap.* 17. *lib. XLI. cap* 13 *lib. XLIII. cap.* 13. quibus nunc unum addimus ex Appian. *de bell. civil lib I. pag.* 364. Ἐφ' ᾧ δὴ μάλιστα ἡ βουλὴ διαταραχθεῖσα τοῖς ὑπάτοις ἐκέλευσε προγράψαι, μηδένα τῶν ψῆφον φερόντων ἐπιδημεῖν τῇ πόλει. μηδὲ προσπελάζειν ἀπὸ τεσσαράκοντα σταδίων παρὰ τὴν ἐσομένην περὶ τῶνδε τῶν νόμων χειροτονίαν. *non alia res magis ſenatum terruit, moxque SC. factum eſt*, EDICERENT COSS. *ne quis, niſi qui jus ſuffragii habent, vel in urbe ſit, vel intra quintum ab urbe lapidem tantiſper, dum ſuffragia perferrentur de recens promulgatis legibus*. Aliquando magiſtratus, & nullo praevio SC. populum tumultuantem, vel plane ad ſeditionem pronum edictis objurgabant, qualia edicta OBJURGATORIA memorat Sveton. *Octav. cap.* 53. *Caligul. cap.* 18. aliquando EUMDEM in publico luctu Consolabantur, uti apud EUMDEM *Calig. cap.* 6 *Tit cap* 8. aliquando precibus magis cum illis agebant, quam pro imperio, veluti Balbinus Imp. qui teſte Herodiano *Hiſtor. lib. VII. cap.* 12. διάταγμά τε προθεὶς, ἱκέτευε τὸν δῆμον, εἰς διαλλαγὰς χωρῆσαι *populo per edictum ſupplicabat, ut in gratiam cum militibus rediret*. Porro edictis indicebant funera publica, ſupplicationes, ludos, naumachias, venationes, munera gladiatoria, triumphos, ferias, & maxime ſpectacula. Tale edictum, quo muneris gladiatorii dies dicebatur, eſt apud Senec. *de brevit. vit. cap.* 16. Tale & edictum Neronis, quo ſe Callirhoen popello pollicebatur cantaturum, apud Persium *Sat. I. v.* 148. ac denique illud Pompeii, acrioribus confoſſum ſtricturis a Tertull. *de ſpectac. cap.* 10. Sic & edictis utebantur magiſtratus, ſi malum civem urbe & Italia exeſſe juberent, ſi totum ordinem, veluti Chaldaeos & mathematicos, philoſophos, rhetores urbe & Italia ſubmoverent, ſi delectum civibus, auxilia ſociis, provinciis pecunias, commeatum, naves, nautas, remiges, imperarent, iiſdem nunciarent adventum ſuum, labaſcentem diſciplinam emendarent, collegis, novarum rerum ſtudio ſuſpectis obnunciarent, cives bene de re publica meritos laudibus, honoribus, privilegiis ornarent. Quae omnia, ſi res tanti videretur, exemplis probari poſſent luculentiſſimis. Sed ne ſic quidem omnia habituri eſſemus edictorum genera. Quidquid enim populum ſcire vellent magiſtratus, id omne propoſitis edictis denunciabant, adeo, ut aliquando ea in re juſto viderentur diligentiores, ac propterea ludibrium populo deberet Claudius imp. quod, ſuſcepta morum praefectura, viginti uno die edicta propoſuiſſet, *interque ea quaedam perridicula, ut, ubere vinearum proventu, dolia bene picarentur, itemque, nihil aeque facere ad viperae morſum, quam taxi, arboris, ſuccum*, de quibus Sueton. *Claud. cap.* 16.

§. XI.

Sed & in foro illaque juris dicundi poteſtate non pauciora quotidie negotia incidebant, quae non niſi propoſitis edictis commode poterant explicari. Quum enim ſaepe latitarent rei, neque ſui facerent copiam: fieri non pote- Quaedam ad negotia forenſia.

poterat, quin edictis evocarentur. *l.* 15. §. 31. *D. de jur. fiſc.* Edictis etiam citabantur propinqui pupilli, quando de iis alendis educandiſque incidebat quaeſtio: *L. ult. D. ubi pupill. mor.* nec non ipſi tutores, qui nec adminiſtrabant, & efficiebant dolo malo, quo minus alimenta decernerentur, *l* 7. §. 2. *D. de ſuſpect. tutor.* itemque, qui fideicommiſſariam debentes hereditatem aberant: *l.* 26 §. 9. *D. de fideic. her. petit.* quive, ſuſcepta accuſatione, & datis fidejuſſoribus, tergiverſationis cauſſa latitabant. *l.* 3. *C. de his, qui acc. non poſſ.* Omnibus his ac ſimilibus caſibus propoſitis edictis adeſſe jubebantur rei, &, ſi nec adeſſent, nec defenderentur, edictum ſequebatur PEREMTORIVM, quod perimebat diſceptationem, nec patiebatur adverſarium ultra tergiverſari. *l.* 70. *ſequ. D. de judic* Quod & VNVM PRO OMNIBVS dicebatur, quoties magiſtratus aliquem ſemel, ſed peremtorie tamen citabat. *l.* 22. *D. eod. l.* 53 §. 1. *D. re jud.* Sed & edictis magiſtratus, qui juridicundo praeerant, monebant litigatores, ſi quando valetudine vel alia juſta cauſſa impediebantur, quo minus eo munere fungi poſſent: cujus rei hoc elegans exemplum eſt apud HENR. DODWELLVM *Praelect. Cambden. Adpend. pag.* 69: QVVM PRAETOR VRB. FILIAM EO DIE DARET NVPTVM, EDICTO MONVIT, SE JVS NON DICTVRVM, ET VADIMONIA OMNIA IN QVINTVM DIEM DISTVLIT. Proponebantur porro edicta, quoties bona vel a fiſco occupata, vel poſſeſſa a creditoribus, erant diſtrahenda, quale erat illud, quod ſe reformidare negabat TIBVLLVS *Eleg II. v.* 4

Ite ſub IMPERIVM *ſub* TITVLVM*que, Lares.*

Cui loco addimus alterum PLINII *Epiſtolar. lib. VII. epiſt.* 27. ubi itidem titulus eſt edictum vel programma, quo homines de imminente bonorum diſtractione admonebant. Sed talia edicta, quum ex ipſo jure noſtro notiſſima ſint, hic adcumulare nolumus.

§. XII.

Edicta monitoria & brevia.

In legum Inſcriptionibus mentio paſſim fit edictorum BREVIVM & MONITORIORVM, quae, quamvis & ipſa ad perpetuam juriſdictionem pertinuiſſe videantur, tantis tamen invuoluta ſunt tenebris, ut de iis vix quidquam, praeter divinationes & conjecturas proferre liceat. In Indice Florentino inter alia veterum jureconſultorum opera recenſentur Παύλου *Brevion βιβλία εἴκοσι τρία*, ex quibus quatuordecim; nec non Καλλιστράτου *Edicton monitorion βιβλία ἕξ*, ex quibus viginti ἀποσπασμάτια in Pandectis ſuperſunt: in ipſis vero legum inſcriptionibus illud PAVLLI opus modo *libri brevium*, modo *libri edicti brevis*; CALLISTRATI vero commentarius conſtanter *Edictum monitorium* vocatur. Quid vero edictum breve? quid monitorium? GVID. PANCIROLVS, qui *Lection. variar. lib. I. cap.* 34. copioſiſſime de iis diſſerit, vix quidquam extricaſſe videtur. BREVIA enim ipſi primum ſunt *edicta, quibus praetor ſe aliquam legem exſequuturum profeſſus ſit, quibuſque ſimile fuerit* EDICTVM MONITORIVM, *ad quod ſcripſerit* CALLISTRATVS, *quo moniti fuerint ut actorum interrogationibus reſponderent, vel in judicio adeſſent:* deinde eodem nomine veniſſe putat *edictum peremptorium, quod quidem perpetuum non fuerit, pro temporis neceſſitate a praetore emiſſum ſit, prout id judicii uſus exegerit:* denique fuiſſe etiam ait *edictum* BREVE, *quod Paullus ſit interpretatus. Sed forte ibi ſignificari breviarium ſeu ſummarium edicti perpetui, conditum a Paullo.* Cui poſtremae ſententiae praeluſiſſe obſervamus JAC. CVJACIVM *Obſerv. lib. XXV. cap.* 10.

Jo.

Digitized by Google

Jo. Bertrandum *de juris perit. lib. I. cap.* 25. & Jo. Goeddeum *Commentar. ad tit. de verb. ſignif. pag.* 570 niſi quod hi non ipſum edictum, ſed diffuſum illud, quod ſcripſerat, commentariorum opus an eo in compendium quoddam concinnius redactum eſſe exiſtiment, quali opuſculo titulum brevis edicti vel brevium librorum ſatis quadrare exiſtimant.

§. XIII.

Sed uti his omnibus quaedam vera ac ſolida ineſſe, non inficiamur: ita quaedam manifeſto falſa, quaedam vera quidem, at plane ἀπροσδιόνυσα, & a re alieniſſima videntur. Verum eſt omnia edicta, quibus vel principes, vel magiſtratus, populum monebant, ut facerent aliquid omitterentue, dicta eſſe monitoria, id eſt, uti Dio *in Excerpt. Peireſc. pag* 633. & Herodian. *Hiſt. lib. II. cap.* 13. exprimunt, περιαγγέλματα vel προαγορεύσεις. Dicebantur enim tunc *edicto admonere* ſive quid praeciperent, ſive prohiberent, ſive populum objurgarent, ſive conſolarentur, ceu docent exempla *l* 39. *D de religioſ.* & apud Tacit. *Annal. lib. I. cap.* 9. & *lib. III. cap.* 6. Quod adeo verum eſt, ut Tertullianus, adſuetus loquutionibus juridicis, *libro de anima cap.* 3. dictum apoſtoli *Coloſſ. cap.* 2. *v.* 8. de vitanda ψευδοφιλοσοφίᾳ eleganter vocet *edictum apoſtoli* praemonitorium. Verum etiam eſt, illa quoque edicta, quibus ſe legem aliquam exſequuturos profitebantur, magiſtratus, nec non evocatoria & peremtoria, recte dici potuiſſe *monitoria*, immo & *brevia*. Nam Plinius *Epiſtolar. lib. V. epiſt.* 21. edictum illud, quod Nepotem praetorem propoſuiſſe refert de lege repetundarum exſequenda, non modo breve vocat, ſed & accuſatores reoſque, quid ab iis fieri oporteret, eo edicto admonitos eſſe teſtatur. Sed quis vel Paullum, vel Callistratum hujus modi edicta commentariis illuſtraſſe dicat? Ad edictum ſane aliquod evocatorium vel peremtorium nemo temere commentarios ſcripſerit. Edicta de legibus exſequendis ad judicia & crimina publica pertinuerunt, quorum paene non fieri mentionem animadvertimus in illis Callistrati & Paulli fragmentis. Denique prima vocabuli notio tam late patet, ut omnia edictorum genera complectatur. Ea autem omnia commentario illuſtraſſe Calliſtratum, non eſt veroſimile, nec, ſi ejus modi opus adornaſſet Paullus, illud inſcribi potuiſſet edictum breve, quippe quod non potuiſſet non in maximam molem excreſcere. Nec magis veroſimile eſt, Paullum edictum perpetuum, publica auctoritate, ipſiuſque Hadriani imp. auſpiciis conditum, in epitomen vel ſummarium contrahere voluiſſe. Cui enim uſui futurum fuiſſet hoc compendium? Et quid omittere ac expungere potuiſſet, ut compendium daret ſine rerum diſpendio? Epitomae fieri poſſunt eorum operum, in quibus magna eſt verborum rerumque ubertas, magna circumſtantiarum argumentorumque illuſtrantium varietas. His enim detractis, quod ſupereſt, epitomen vel compendium abſolvit. At quid Paullus detrahere potuiſſet edicto perpetuo? verbane? At omnia tam adſtricta brevitate dixerat praetor, ut nihil redundaret, nihil dici poſſet fruſtra dictum; an integros titulos, & ſententias? Sic vero non dediſſet edictum breve, ſed mutilum, nullique uſui futurum. Denique nullam me, fateor, excogitare poſſe cauſſam, cur Paullum vaſtum illud Commentariorum opus in compendium mittere voluiſſe credam. An ipſe forte majori illi ac laborioſiſſimo operi interitum arceſſere voluit? Id enim contingere ſolet majoribus voluminibus, quorum exſtant

Guid. Panciroli de iis ſententia expenſa.

ſtant compendia. An actum agere? Id non ſolent homines, tot occupati negotiis. Et cur, quaeſo, ex utroque opere fragmenta in Pandectas retuliſſet Tribonianus, ſi breve illud edictum nihil aliud fuiſſet, quam majoris iſtius operis compendium? Quis noſtrum hodie Jvstini vel Flori exhauriret lacunas, ſi ſincera petere liceret ex Trogi Pompeii & Titi Livii fontibus? An ergo tantum ſtuporem cadere in Tribonianum, credimus, ut ex compendio deſcribendum exiſtimarit, quod multo rectius ex ipſo opere, tum adhuc ſuperſtite petiiſſet?

§. XIV.

Conjecturae de edictis monitoriis & brevibus. Quum ergo in re obſcura, denſiſſimiſque involuta tenebris ariolari liceat: licebit & nobis, quid de edictis illis brevibus ac monitoriis divinando adſequuti videamur, paucis ediſſerere. Solebant veteres jureconſulti cum alia ad artem ſuam pertinentia, veluti SCta, conſtitutiones, reſponſa prudentum, ſupremorumque tribunalium ſententias, tum & edicta magiſtratuum, quae ad judiciorum ordinem pertinebant, colligere, eaque ſecundum ordinem edicti perpetui diſpoſita commentariis vel notis ac ſtricturis ſuis illuſtrare. Quales *συλλογαί* in ipſo Indice Florentino recenſentur: *Πομπωνίου Senatuſconſulton βιβλία πέντε*, *Παύλου μονόβιβλον de ſenatuſconſultis*, *Ἰούστου Conſtitutionum βιβλία εἴκοσι*, *Παύλου Decreton βιβλία τρία*, *Παύλου Sententiōn ἤτοι factōn βιβλία ἕξ*, *Κερβιδίου Σκαιβόλα Quaeſtionum publice tractatarum βιβλίον ἕν*. Eodem ergo ſtudio & edicta conquirebant veteres prudentes, eaque in certa corpora redigebant: qualem edictorum *συλλογὴν* in bibliotheca Ulpia vidiſſe ſe atque evoluiſſe teſtatur Gellivs *Noct. Attic. lib. XI. cap.* 17. Quum vero, etiam condito edicto permulta ſubinde prodirent edicta magiſtratuum, ſimilia illis, quae hodie vocamus gemeine bescheide, quibus monebantur actores, rei, advocati, quid fieri oporteat: talia collegiſſe videntur Pavllvs & Callistratvs, eaque vel notis, vel commentariis, illuſtraſſe, quae vel notae, vel commentaria recte inſcribi poterant *libri edictorum monitoriorum vel brevium*, quo vocabulo utroque jam Plinivm uſum eſſe vidimus. Declivi enim jam puriore Latinitate ſcripturae omnes non admodum prolixae, *breves*, *brevia*, *βρέβια*, dicebantur, eoque vocabulo deſignabantur *tabulae cenſuales* apud Symmach. *lib. X. epiſt.* 60 *privilegia & edicta ἐν σκρινίοις ἀποκείμενα*, apud Jvlian. *Epiſt. ad comm. Judaeor. p. m.* 223. *codicilli nomine principis editi*, apud Cassiod *Var. lib. XI. epiſt. 7. quadrimenſtrui breves*, id eſt, rationes, quae de ſingulis penſionibus conficiebantur a chartulariis, de quibus plura Jac. Cviac. *ad Cod. lib. X tit. 22. pag.* 685. *Tomo II. Opp.* qui & *ad tit. 2. pag.* 650 ex Zonara & Anna Alexiade obſervat, brevia dicta eſſe quamlibet *ἐπίτομον, καὶ σύντομον γραφήν*, *omnem chartulam compendioſam, ſeu ſcripturam ſuccinctam*, eamque vocabuli ſignificationem in libris Βασιλικῶν eſſe frequentiſſimam. Plura ejus generis obſervarunt Car. dv Fresne *Gloſſ. med. & infim. Lat. Tom. I. p.* 1293. *edit. noviſſ. Gloſſar. Graec. ſub βρέβια* Salmas. *ad Hiſtor. aug. ſcript. pag.* 379. & alii. Haec eſt noſtra de edictis brevibus & monitoriis ſententia, a qua non adeo alienum eſſe video & Fridr. Brvmmervm *ad leg. Cinc. cap* 6. Neque illi obſtare arbitramur, quod Jac. Gothofredus *in Serie edicti perpetui*, & Ant. Schvlting *Juriſprud. vet. antejuſtin. pag.* 201. libros hos Pavlli & Callistrati ad edicti perpetui ordinem compoſitos fuiſſe, obſervant. Eumdem enim ordinem ab Ha-

Hadriani imp. temporibus conſtat. Vid. Ob Giphan. *Oecon. edicti perpet. pag.* 120. Ever. Otto *Papinian. cap.* 12. §.

C A P U T III.

DE ORIGINE EDICTORUM ET JURIS EDICENDI.

I. *Tranſito ad edictorum originem*. II. *Eam conſuetudinem fruſtra repeti ab aliis gentibus. Qualia Athenis fuerint edicta theſmothetarum?* III. *Romae ab ipſis urbis incunabulis reges edicta propoſuiſſe videri*. IV. *Deficiente jure ſcripto, plerique edictis explicari debere*. V. *Quid* MANUS REGIA*?* l. 2. §. 1. *D. de orig. jur.* VI. *Regum munia poſtea varios magiſtratus & ſacerdotes obiiſſe. Hinc jus edicendi, regibus olim proprium, ad omnes fere magiſtratus & ſacerdotes eſſe devolutum.*

§. I.

Edicta Romae reddidiſſe omnes, qui intaminatis fulgebant honoribus, nos primo ſtatim capite abunde probavimus. Oſtendimus etiam ſuperiore capite, quam varii generis edicta iſta fuerint, quibuſque potiſſimum occaſionibus illo jure ac poteſtate uſi fuerint magiſtratus. Proximum ergo eſt, ut, quae edictorum juriſque edicendi origo ſit, paucis diſpiciamus. Et hic quidem praemonendum videtur, morem hunc vere Romanum, nec ullam aliam gentem fuiſſe, quae tantum juris ac poteſtatis magiſtratibus ſuis conceſſerit. Equidem Aristoteles *Polit. lib. IV. cap.* 15 in tribus potiſſimum capitibus conſiſtere docet magiſtratuum officium, *ἐν τῷ βουλεύσασθαι περὶ τινῶν, καὶ ἐν τῷ κρῖναι, καὶ ἐν* ΤΩ ΕΠΙΤΑΞΑΙ, *in conſultando, judicando, &* PRAECIPIENDO, & de poſtremo ſtatim ſubiicit: *καὶ μάλιστα τοῦτο· τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστιν, in primis vero in hoc, quia praecipere magis eorum eſt, qui habent imperium*: ſed his quidem verbis novum jus edictis conſtituendi poteſtatem magiſtratibus non vindicant philoſophus: ſed *τὸ ἐπιτάττειν* ex ejus mente in eo poſitum eſt, ut magiſtratus, tanquam cuſtodes legum, edictis ſuis adjuvarent leges, eaſque negotiis, quotidie obvenientibus prudenter adcommendarent. Id quod alio loco *Politic. lib III. cap.* 11. ita eleganter explicat: *Δεῖ τοὺς νόμους εἶναι κυρίους, κειμένους ὀρθῶς τὸν ἄρχοντα δὲ ἄν τε εἷς, ἄν τε πλείους ὦσι περὶ τούτων εἶναι κυρίους περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων: oportet leges dominas eſſe, ſi ſunt recte latae: qui autem magiſtratum gerit, ſive unus, ſive plures fuerint, decernere de illis, de quibus leges exquiſite aliquid decernere nequeunt, eo quod non facile eſt, generali ſermone ſingulos caſus comprehendere.* Itaque non plus magiſtratibus indulget ARISTOTELES, quam quod monent Julianus & Pedius *l.* 12. *& l.* 13. *D. de legib.* ut, *quoties leges aliquid, unum vel alterum introductum eſt, bona ſit occaſio, cetera, quae tendunt an eamdem utilitatem, vel interpretatione, vel certe juriſdictione ſuppleri.*

Tranſitio ad edictorum originem.

§. II.

Quamvis ergo inficiari nolim, Romanos multa alia inſtituta Graecis aliiſ-

Eam con-

que

Conſuetudinem fruſtra repeti ab aliis gentibus.

que gentibus debuiſſe: non tamen ullam video, cui debere potuerint hunc morem, magiſtratibus edicendi jus concedendi. In imperiis quidem *παμβασιλικοῖς* nihil fuit regiis edictis notius, idque ſatis probant edicta regum Perſarum, de quibus BARN. BRISSON. *de regno Perſar. lib I. §. 218. ſeqq.* Sed *editiones* illae *baſilicae*, uti eas eleganter vocat PLAUT. *Captiv. act. IV. ſcen. 2. v. 31.* non differebant a legibus, profectae quippe ab iis, quibus erat jus leges ferendi: nec antiquitus Romanis tantum erat cum barbaris iſtis commercium, ut eorum mores ſibi exiſtimarint imitandos. Magis probabile videri poterat, Graecos hic Romanis exemplum praeiuiſſe, qui & ipſi magiſtratibus ſuis conceſſerant jus reddendi edicta, quae *διατάγματα* ab illis dicta eſſe, tradit PLUTARCH. *in Marcell. pag. 312.* qui & *in Agide pag. 808.* memoriae prodidit, apud Lacedaemonios ephoros ineuntes magiſtratum per praeconem edicere conſueviſſe, *κείρεσθαι τὸν μύστακα, καὶ προσέχειν τοῖς νόμοις, ἵνα μὴ χαλεποὶ ὦσιν αὐτοῖς: ut ſuperius labrum tonderent, legibuſque adverterent animum, ne ipſis graves fierent.* Et de *ſera Num. vind. pag. 550.* *Λακεδαιμονίοις κηρύττουσιν οἱ ἔφοροι, παριόντες εὐθὺς τὴν ἀρχὴν μὴ τρέφειν μύστακα: Lacedaemone edicunt ephori, ſimulac magiſtratum ineunt, ne quis myſtacem alat.* At hoc quidem edictum Lacedaemoniorum tralatitium, quod, ipſo Plutarcho judice, ideo fuerat inventum, ut cives ad obſequium in rebus etiam minimis magiſtratibus praeſtandum adſuefierent, vix quidquam commune habuit cum edictis Romanorum magiſtratuum, juris dictionis perpetuae cauſſa propoſitis.

Qualia Athenis fuerint edicta theſmothetarum?

Nec magis huc pertinet, quod de Athenienſium theſmothetis ſcripſit JVLIUS POLLUX *Onomaſt. lib. VIII. ſegm. 9.* *Ἰδίᾳ δὲ οἱ μὲν θεσμοθέται* ΠΡΟΓΡΑΦΟΥΣΙ, *πότε δεῖ δικάζειν τὰ δικαστήρια, καὶ τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον, καὶ τὰς χειροτονίας, καὶ τὰς προβολὰς εἰσάγουσι, καὶ τὰς παρανόμων γραφάς: privatim theſmothetae, quando jus dicendum ſit,* EDICUNT, *et publicas accuſationes in perpetuum promulgant, ac ſuffragia, tum et actionum intentiones introducunt, et iniquitatis actiones.* Quamvis enim haec theſmothetarum edicta illis magiſtratuum Romanorum non admodum videantur diſſimilia, maxime quum obſervet ULPIANUS, grammaticus, *ad Demoſth. Olynth. III. p. 43.* eoſdem theſmothetas quotannis correxiſſe leges, & hinc *νομοθέτας*, ſeu *legislatores* fuiſſe adpellatos: nemo tamen inde temere colliget, Romam a Graecis migraſſe hanc edicendi conſuetudinem. Quamvis enim theſmothetas illos Athenis anno demum Olympiadis 24. tertio creari coepiſſe, norimus: EUSEB. *Chron. n. 1330.* CAR. SIGON. *de republ. Athen. lib. I. cap. 5. pag. 567.* UBB. EMM. *Graec. vet. Tom. III. pag. 9.* adeoque edicta illorum edicta antiquiora videantur iis, quae Romani magiſtratus ediderunt: diverſiſſimae tamen ab his fuere illae theſmothetarum Athenienſium tabulae, quippe non *ad ſupplendum, adjuvandum, corrigendum jus* Atticum comparatae, quod de magiſtratuum Romanorum edictis tradit VLPIANUS *l. 7. §. 1. D. de juſtit. et jur.* Sed ideo tantum propoſitae, ut jus populi ſuffragiis jam conſtitutum promulgaretur, ut civibus dies comitiorum innoteſceret, ut denique actionum formulas in promtu haberent. Equidem & leges quotannis correxiſſe theſmothetas, non modo VLPIANUS, grammaticus, refert, ſed & AESCHINES *in Cteſiph. pag. 433.* dum ſcribit: *Διαρρήδην προστέτακται τοῖς θεσμοθέταις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν διορθοῦν ἐν τῷ δήμῳ τοὺς νόμους, ἀκριβῶς ἐξετάσαντας καὶ σκεψαμένους εἴ τις ἀναγέγραπται νόμος ἐναντίος νόμῳ, ἢ ἄκυρος ἐν τοῖς κυρίοις, ἢ εἴ που νόμοι πλείους ἑνὸς ἀναγεγραμμένοι περὶ ἑκάστης πράξεως: plane imperatum eſt theſmothetis, ut leges quotannis publice corrigant poſt diligentem inquiſitionem, an aliqua lex*

alteri

Digitized by Google

alteri legi contraria ſit inſcripta, aut irrita inter ratas, aut ſicubi plures una leges de qualibet re ſint inſcriptae. Sed cave exiſtimes, ſexviros illos Athenienſium edictis ſuis leges pro lubitu ſupplere aut corrigere potuiſſe. Nam ipſe Aeſchines ibidem docet, eos, ſi quid hujus modi deprehenderint, id referre ſolitos in tabulas; (*ἐν σανίσιν*,) & ante ſtatuas heroum propoſuiſſe, hinc porro a curionibus indictam eſſe concionem, inſcriptis legiſlatorum nominibus, & denique itum in ſuffragia, legeſque alias hoc modo abrogatas, alias retentas eſſe, ut una eſſet lex, non plures de re unaquaque. Itaque theſmothetae tunc magiſtratuum populum rogantium munere fungebantur, non vero propoſitis edictis jus Atticum adjuvabant, ſupplebant, corrigebantque, quod tamen facere ſolebant magiſtratus Romani.

§. III.

Romae ab ipſis urbis incunabulis reges edicta propoſuiſſe videri.

Tantum itaque abeſt, ut Romanorum magiſtratus, edicta proponentes vel Graecos, vel ullam aliam gentem ſint imitati, ut mos iſte ab ipſis urbis incunabulis & ſub ipſis regibus invaluiſſe videatur. Jam hos enim, nullis adhuc vel pauciſſimis exſtantibus legibus, pleraque edictis conſtituere oportebat. Hinc auctor eſt Livius *Hiſtor. lib. I. cap.* 32. Ancum Martium ſacra Numae inſtituta collegiſſe, *eaque in* ALBVM *relata juſſiſſe proponi.* Quod planius interpretatus Dionyſius Halicarnaſſ. *Antiquit.* Rom. lib. III. *cap.* 50. *pag.* 178. Τὰς, inquit, *περὶ τῶν ἱερῶν συγγραφὰς ἀνέγραψεν εἰς δέλτους, καὶ προὔθηκεν ἐν ἀγορᾷ πᾶσι τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν, ἃς ἀφανισθῆναι συνέβη τῷ χρόνῳ· χαλκεαι γὰρ στῆλαι οὔπω τότε ἦσαν, ἀλλ᾽ ἐν δρυΐναις ἐχαράττοντο σανίσιν οἵ τε νόμοι, καὶ αἱ περὶ τῶν ἱερῶν διαγραφαί: deinde ſacrorum commentarios in tabulas tranſcripſit, eaſque in foro propoſuit quibuſlibet videndas, quae tandem vetuſtate conſumtae ſunt. Nondum enim columnae aeneae tum erant in uſu, ſed in quernis tabulis ſculpebantur et leges, et edicta, quae de ſacris proponebantur.* Habemus itaque edictum Anci Martii, & quidem perpetuo ex Regis illius intentione valiturum, qualia procul dubio fuerunt etiam illa de contractibus, quae ſuſtuliſſe Tarquinium regem, ne veſtigio quidem in foro relicto, teſtatur idem Dionyſ. *lib. V. cap.* 2. *pag.* 278. qui & *lib. IV. cap.* 13. *pag.* 216, de Servio Tullio ſcribit: *Διέθηκεν ἐν φανερῷ διάταγμα βασιλικὸν ἐκχωρεῖν ἐκ τῆς δημοσίας γῆς τοὺς καρπουμένους τε καὶ ἰδίᾳ κατέχοντας αὐτὴν ἐν ὡρισμένῳ τῷ χρόνῳ. Palam propoſuit* EDICTUM REGIUM, *ut omnes, qui agro publico fruerentur, eumve privatim poſſiderent, intra certum tempus eo decederent.* Denique eumdem regem Livius *hiſtor. lib. I. cap.* 44. *perfecto primo cenſu* EDIXISSE ait, *ut omnes Romani equites peditesque armati in ſuis quiſque centuriis, in campo Martio prima luce adeſſent.* Quorum regiorum edictorum quum quaedam ad perpetui juris dictionem pertinuerint, quaedam repentina & ſubitaria fuerint, conſequens ſane eſt, ut jam inde a condita urbe ab ipſis regibus edicta tum perpetuae juriſdictionis cauſſa, tum, prout res inciderent, fuerint propoſita.

§. IV.

Deficiente jure ſcripto pleraque edictis explicari debere.

Id vero cur factum ſit, intelligere non adeo difficile videtur. Eſt enim ita natura comparatum, ut ſicubi jus ſcriptum ſeu lex deficiat, ibi illum defectum ſuppleant rectorum magiſtratuumque arbitria, civibuſque pro lege ſit, quidquid illis placet, ſive juſtum illud ſit, ſive injuſtum, ſive ſalu-

bre reipublicae, ſive noxium. Quod ſatis animadvertens Ariſtoteles *Polit. lib III. cap.* 16. Ὁ μὲν τὸν νοῦν, inquit, κελεύων, ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους· ὁ δ᾽ ἄνθρωπον κελεύων προστίθησι καὶ θηρίον. Ἥτε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. *Qui mentem imperare jubet, Deum & leges jubere imperare videtur. Qui vero hominem jubet, adjungit & belluam. Nam & cupiditas tale quiddam, & ira eos, qui praeſunt, etiam optimos viros detorquet.* Hinc omnibus fere gentibus initio hoc ſatis grave ac moleſtum accidit, quod legibus ac jure ſcripto deſtitutae, principum magiſtratuumque arbitriis ſe ſubmittere cogerentur, & pro lege venerari, quidquid hi edicerent juberentve. Ita enim conditionem rerumpublicarum antiquiſſimam veluti ex compacto deſcribunt, quicumque de gentium civitatumque originibus quaedam prodiderunt memoriae. Juſtinus *hiſtor. lib. I. cap.* 1. *principio rerum, gentium, nationumque imperium penes reges fuit, quos ad faſtigium hujus majeſtatis non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio provehebat. Populus nullis* LEGIBUS *tenebatur.* ARBITRIA *principum pro legibus erant.* Idem *lib. II. cap.* 7. ſpeciatim de Athenienſibus: *civitati nullæ tunc* LEGES *erant, quia* LIBIDO REGUM *pro legibus habebatur.* Denique L. Seneca *Epiſt.* 90. *primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eumdem habebant &* DUCEM *&* LEGEM, *commiſſi melioris* ARBITRIO. Ubi itaque leges dominantur, ibi parum vel nihil relinquitur magiſtratuum arbitrio, quum contra, ſi vel nullum jus ſcriptum exſtat, vel ſemel ab illo diſceſſum eſt, *omnia ſint incerta, nemoque praeſtare poſſit, quale futurum ſit id, quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine*, ceu loquitur Cicero *ad diverſ. lib. IX. epiſt.* 16. Et inde eſt, quod veteres res publicas liberas LEGUM; regna PRINCIPUM eſſe dicerent, quin *leges* pro ipſa acciperent libertate, & hinc *legibus reddita* ipſis videretur civitas, quae ſeſe in priſtinam libertatem adſeruerat. Lucan. *Pharſal. lib. VI. v.* 300.

Felix, ac libera LEGUM
Roma fores, jurisque tui, viciſſet in illo
Si tibi Sulla loco.

Quinctilian. *Declam. CCLXVI. poenitentia juvenilis temeritatis rem publicam* LEGIBUS *ac populi poteſtati* REDDIDI. Claudian. *de conſulat. Stilich. lib. I. v.* 331.

Romuleas LEGES *remeaſſe fatemur.*

Cujus modi loquutiones permultas collegit, adcurateque ſuo more interpretatus eſt, Jo. Fridr. Gronov. *in Papin. Statii Silv. Diatr. I. cap.* 2. *pag.* 11. *ſeqq.* Jam ergo facile patet, cur priſci Romanorum reges, quamvis ſe illis civitas in ſervitutem non addixiſſet, ampliſſimam tamen ſibi ſumpſerint poteſtatem, edictis, quae e re publica viderentur, ſuo arbitrio ſanciendi. *Initio enim civitatis populus Romanus ſine lege certa, ſine jure certo primum agere inſtituerat*, uti ait Pomponius *l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.* Non poterant ergo tum eorum arbitria non pro legibus eſſe, nec aliter ea communicare cum civibus licebat, quam propoſitis edictis, quæ reddendi quotidiana regibus erat occaſio, ſive de rebus ſacris deorumque cultu, ſive de adminiſtrando bello, ſive de aliis negotiis publicis privatiſque, edictis conſtituendi ea, quae legibus haud fuerant definita. Qua de re Dionyſ. Halicarn. *Antiquit. lib. X. cap.* 1. *pag.* 627. Οὔπω γὰρ τότε ἦν οὔτε ἰσονομία παρὰ Ῥωμαίοις, οὔτε ἰσηγορία, οὔτε ἐν γραφαῖς ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα,

ἀλλὰ

ἀλλὰ τὸ μὲν ἀρχαῖον οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ETATTONTO *τοῖς δεομένοις τὰς δίκας, καὶ τὸ δικασθὲν ὑπ' ἐκείνων, τοῦτο νόμος ἦν: tunc enim nondum erat apud Romanos juris libertatiſque aequabilitas, ſed olim eorum reges jus, ſi quando opus erat,* EDICTIS *conſtituebant, &, quod ab ipſis ita fuerat conſtitutum, id pro lege erat.* Ita ego interpretor locum, quem vulgo de rerum judicatarum auctoritate accipiunt, quum *τάττεσθαι τὰς δίκας* non ſit *lites ordinare*, ſed *jura conſtituere*, & *τὸ δικασθὲν* non *judicatum*, ſed *jus conſtitutum* manifeſto ſignificet, & hoc modo omnia clara ſint ac perſpicua.

§. V.

Ex his vero, quae hactenus diſſeruimus, jam facile intelligitur, quid ſibi velit Pomponius, dum *initio civitatis omnia* MANV *a regibus* GVBERNATA *eſſe* refert, *l.* 2. §. 1. *D. de orig. jur.* nec non Tacitus, qui *Annal. lib. III. cap.* 26. *Romulum Romanis, ut libitum, imperitaſſe*, ſcribit. Quidam haec de adductiſſimo nulliſque circumſcripto legibus imperio interpretantur, & hinc vel grandem dicam ſcribunt Pomponio, vel totam illam legem ſecundam de origine juris *νοθείας* poſtulant, quod potiſſimum fecit vir eximius, Scipio Gentilis *in Diſſ. de principe Romano*, §. 2. non alia ratione in eam ſententiam adductus, quam quod penes reges Romanorum ſummum ac liberum rerum omnium arbitrium fuiſſe, neget Dionyſ. Halicarnaſſ. *Antiquit. Romanar. lib. II. cap.* 7. *ſeqq. & cap* 14. Sed quid tunc fiet de Tacito, cujus verba multo facilius in hunc ſenſum detorqueri poſſent? Et ubi, quaeſo, regibus Romanorum tam impotentem dominatum vel Pomponius, vel Tacitus vindicavit? Neuter his locis, ut recte obſervavit Corn. van Bynkerſh. *Praetermiſſ. pag.* 16. *ſeqq.* de reipublicae Romanae forma egit, quam rem Pomponius, a §. 14. demum exſequitur, ſed de origine juris civilis, qualiſque fuerit ejus ſtatus, quum populus Romanus tum ſine lege certa, ſine jure ſcripto agere inſtituiſſet? Reſpondet Pomponius, tum *reges manu omnia gubernaſſe*. Tacitus, *eos fere, ut lubitum, imperitaſſe*. Uterque recte. Quemadmodum enim in ſocietate domeſtica, quae nullis certis legibus regitur, paterfamilias omnia manu regit, & pro libitu imperat, id eſt, praecipit jubetque, quid a familia fieri velit, ita idem evenire oportebat Romae, quum nondum jure certo regeretur civitas. Vere ergo *manus regia* ſunt edicta, quibus reges omnia gubernabant. His etiam *imperitabant fere, ut libitum erat*, non quaſi, quidquid liberet, licitum eſſe crediderint, ſed quia, deficiente lege, nullis adhuc limitibus coercita fuerit illa edicendi imperandique poteſtas. Ubi vero vi vel jure non prohibemur, ibi *naturalis eſt facultas ejus quod cuique facere* LIBET. §. 1. *Inſtit. de Jure perſon.*

Quid manus regia, l. 2. §. 1. D. de orig. jur.

§. VI.

Quibus poſitis, ne id quidem obſcurum eſſe poterit, quomodo ejectis regibus eadem edicendi poteſtas pervenerit ad omnes, qui Romae honores gerebant. Penes reges initio & imperium in bellis, & curam ſacrorum, & jus denique rogandi populum & ad patres referendi, quin & juris dicundi poteſtatem fuiſſe, ex Livio & Dionyſio Halicarnaſſ. ſatis conſtat: adeoque & de his omnibus eos edicta reddidiſſe, nemo dubitaverit. Jam ſacrorum cura paullatim in pontifices, aliosque ſacerdotes tranſcripta eſt ab ipſis regibus,

Regum omnis poteſtas varios magiſtratus & ſacerdotes abiiſſe. Hinc jus

edicendi regibus olim proprium, ad omnes fere magiſtratus & ſacerdotes eſſe devolutum.

gibus , adeo , ut jam Numa , teſte Livio, *Hiſtor. lib. I. cap.* 20. *omnia publica privataque ſacra pontificis ſcitis ſubjecerit* , & pauciſſima ſupereſſent ſacra publica, quae reges ipſi obibant, & quorum cauſſa , iis ejectis , creabatur *rex ſacrificulus* Liv. *lib. II. cap.* 2. Hinc fieri non poterat, quin jam ſub ipſis regibus pontifices jus de ſacris edicendi acciperent. Reliqua regum munia omnia , abrogato illis imperio, in conſules transferebantur, adeoque hi non modo bella, ſicut antea reges, gerebant, ſed & populum rogabant, ad patres referebant , jurique dicundo praeerant , ut recte judicet Livius *lib. II. cap.* 21. *conſulatu nihil ex regia poteſtate eſſe deminutum, ſed omnia jura , omnia inſignia primos conſules tenuiſſe :* & hinc Dionyſius *Antiquit. Rom. lib. X. cap.* 1. *pag.* 627. obſervet, conſulibus, poſtquam regnari deſierit , cum alias regum partes , tum juris dicundi poteſtatem ceſſiſſe . Vere ergo tum conſulatus erat *regiae majeſtatis imperium*, uti illud Livius vocat *lib. IV cap.* 2. & inter regnum & conſulatum , ſi a nomine , numero, & imperii duratione diſceſſeris , nullum fere diſcrimen intercedebat . Quum ergo tum , teſte Pomponio, *leges regiae exoleviſſent, & cives iterum incerto magis jure & conſuetudine agere coepiſſent , quam per latam legem : l.* 2. §. 3 *D. de orig. jur.* quid mirum, ſi conſules, exemplo regum, *manu omnia gubernaverint*, id eſt, propoſitis edictis, quid fieri omittive vellent, denunciarint ? Ejectis itaque regibus duo in urbe *honorati* erant , qui edicerent : pontifices de rebus ſacris , & conſules de rebus bellicis , civilibus & jure dicundo . Et ex illis quidem C. Papirius , ſtatim poſt regifugium ampliſſimum edictum propoſuit, ex quo deinde jus Papirianum natum : hi autem fere quotannis, quae e republica eſſent, praecipiebant, ceu ſequente capite oſtendemus. At vero ne conſulum quidem illa poteſtas perpetua fuit, maluitque populus eam, veluti in partes diſcerptam cum aliis magiſtratibus , a ſe creatis , communicare , quam nimiam his duobus attribuere potentiam. Hinc jus cenſum agendi, condendi luſtrum, diſciplinamque publicam cuſtodiendi CENSORIBUS ; juris dicundi poteſtatem PRAETORI ; defenſionem plebis adverſus patrum inſolentiam TRIBUNIS PLEBIS ; curam aedium publicarum , ludorum , viarum , fori , & eorum omnium , quae ad decus urbis pertinerent, AEDILIBUS CVRVLIBVS paullatim delegabat. Interdum etiam extra ordinem DECEMVIROS, TRIBVNOS MILITVM CONSVLARI POTESTATE, TRIVMVIROS rei publicae praeficiebat, vel in re trepida dici jubebat DICTATOREM, quem penes ſummum fere eſſet rerum omnium arbitrium. Ut jam praetermittam tot minores magiſtratus, qui paullatim , creſcente imperio , gliſcentibuſque negotiis publicis creari coeperunt. Plerique ergo horum magiſtratuum eadem poteſtate ſuam quiſque partem reipublicae adminiſtrabant, qua eam antea adminiſtraverant conſules, ac proinde, deficiente jure ſcripto, licere ſibi exiſtimabant , *omnia manu gubernare*, id eſt , proponere edicta , tantiſper ſaltim , dum ipſi magiſtratu fungerentur , pro legibus in civitate valitura .

CA-

Digitized by Google

C A P U T IV.

DE EDICTIS CONSULUM, DICTATORUM, CENSORUM, TRIBUNORUM PLEBIS.

§. I. *Errare, qui ſolos praetores, procoſſ. & aediles edicta propoſuiſſe ſtatuunt.* §. II. *Etiam* CONSULES *edicta propoſuiſſe, & quidem non modo repentina.* §. III. *ſed & ad perpetuam juris dictionem pertinentia.* §. IV. *Hos non modo, creatis praetoribus, ſed & ſub imperatoribus, juris dictione aliqua eſſe gaviſos.* §. V. *Edicta* DICTATORUM. *An vel a dictatoribus edicta nomen acceperint, vel dictatores ab edicendo dicti? An edictis ſuis jus novum introduxerint?* §. VI. *Edicta* CENSORUM, *tum repentina, tum perpetua.* §. VII. *Haec etiam* LEGES CENSORIAS *dicta eſſe.* §. VIII. *Edicta* TRIBUNORUM PLEBIS. *Ex edictis ſuis hos etiam jus dixiſſe* §. IX. *An praetores, ſcripturi edicta, ſemper in conſilium adhibuerint tribunos plebis? Locus Ciceronis explicatus.* §. X. QUAESTORES & XXVIROS *edicta reddidiſſe non videri.* §. XI. *Contra eam poteſtatem ſibi uſurpaſſe* DECEMVIROS, TRIBUNOS MILITUM COS. POTESTATE, & TRIUMVIROS.

§. I.

Errare, qui ſolos praetores, proconſules, & aediles edicta propoſuiſſe ſtatuunt.

QUum jam porro de variorum magiſtratuum EDICTIS agendum ſit, initio ſtatim coarguendus erit vulgaris eorum error, qui praeter praetores, procoſſ. & aediles nullum alium magiſtratum edicta propoſuiſſe cenſent. Quid? quod Jaſon *in l. 1. pr. D. de nov. oper. nunc. n. 7.* ſolos praetores olim edixiſſe ſtatuit, ac edictum ideo definit, quod ſit *lex, praetoris publico praeconio in albo deſcripta, aliquid mandans vetanſue.* Nam quamvis ignorare non poſſet Jaſon, etiam procoſſ. & aediles reddidiſſe edicta; tamen & hos e praetorum numero fuiſſe, pro temporum illorum infelicitate, credebat, idque didicerat ex gloſſa, quae ad §. 7. *Inſt. de jur. nat. gent. & civ* perperam ſcribit, *praeſides provinciarum eſſe praetores, habentes ſub ſe officiales totius territorii, ut ſit poteſtas Florentiae*, itemque, *aediles quoque fuiſſe ex praetoribus.* Sed uti falſum eſt, aediles ex praetorum fuiſſe numero, & praeſides provinciarum omnes ex praetoribus ſumtos; ita non minus ratio fugit eos, qui vel ſolum praetorem, vel praeter eum non niſi procoſſ. & aediles edixiſſe ſibi perſuadent. Fraudi fuit viris doctis, quod horum praecipue edicta in jure noſtro celebrantur. Sed inde colligere non debebant, magiſtratibus reliquis id jus plane eſſe denegandum. Alia omnia enim diſcere potuiſſent ex *l. 2. §. 10. D. de orig jur. l. 52. §. 6. D de obl. & act.* ac in primis a Theophilo, qui in *Paraphr. §. 7. Inſt. de jur. nat gent. & civ.* diſerte docet, edicta propoſuiſſet τὺς ἄρχοντας, πολλὺς μὲν καὶ διαφόρυς, γενικῷ δὲ πάντας ὀνόματι κεκλημένυς: MAGISTRATUS POPULI ROMANI, *id eſt, magiſtratus, quorum multi & varii fuerint, & communi nomine vocati ſint* MAGISTATUS POPULI ROMANI: poſtea vero, redditurus rationem, cur in eo paragrapho non niſi paucorum magiſtratuum edicta memorentur, ſtatim addit: Κατεξαίρετον δὲ τὸ νο. οθετεῖν δεδώκασι τῷ πραίτωρι τῷ Οὐρβανῷ, καὶ τῷ πραίτωρι τῶν Περεγρίνων καὶ τοῖς AEDILIBUS CURULIBUS: *praecipue autem juris conſtituendi poto-*

poteſtas data eſt praetori urbano, praetori peregrino, & aedilibus curulibus. Praeterea errantes in ordinem revocare potuiſſent Franc. Hotomannus, Herm. Vultejus, Camillus Borellus, & Guil. Maranus, quorum hic *in Paratitl. pag.* 100. ille *de edict. magiſtr. lib. I. cap.* 17. *§. 6. ſeqq.* iſti denique in *Commentariis ad d. §. 7. Inſt. de jur. nat. gent. & civ.* diſerte hanc edicendi poteſtatem magiſtratibus omnibus vindicarunt, quamvis in eo non adſentiar Marano, dum ipſe quoque, Juſtinianum omnes omnino magiſtratus PRAETORIS vocabulo comprehendiſſe, credidit. Vetus enim illa vocabuli notio, qua omnes magiſtratus a *praeeundo* PRAETORES dictos eſſe, novimus ex Liv. *Hiſtor. lib. VII. cap.* 3. & Feſto in *praetor. port* jam pridem ante Juſtiniani tempora ita exoleverat, ut non ſit veroſimile, vel Cajum, vel Tribonianum, haec ſcribentes, de illa cogitaſſe. Et cur, quaeſo, praetori ibi junxiſſent aediles curules, ſi eo vocabulo omnes in univerſum magiſtratus Romanos complecti voluiſſent?

§. II.

Etiam conſules edicta propoſuiſſe, & quidem non modo repentina,

Et primo quidem ſatis certum eſt, exactis regibus edicta propoſuiſſe CONSULES, & quemadmodum antea *edicta regia*, ita poſtea *conſularia* ſummam in civitate auctoritatem eſſe conſequuta. Eorum quaedam *extemporaria* erant ac *repentina*, quorum permulta jam collegit Barn. Briſſonius *de form. lib. III. pag.* 279. quaedam ad ampliſſimam, quae initio iis competebat, *juris dictionem* pertinebant. Praeterea in aliis eadem ſemper verba ſollemnia conſuetudinis ſervandae cauſſa retinebant, in aliis nudi certae formulae vel conceptioni verborum ſeſe putabant adſtrictos. Prioris generis erat edictum, quo ſenatum vocabant, in quo coſſ. conſuetudinis ſervandae cauſſa ſemper hac formula utebantur: SENATORES QUIBUSQUE IN SENATU SENTENTIAM DICERE LICET. Unde illud *tralatitium* vocat Gell. *Noct. Attic. lib. III. cap.* 18. quamvis formulam ipſam non ſemel mutatam eſſe, conſtet ex Liv. *lib. II. cap.* 1. *lib. XXIII. cap.* 32. & Feſto in *qui patres, qui conſcripti, pag.* 393. & in *ſenatores, pag.* 431. Poſterioris generis edicta fere innumera paſſim occurrunt. Aliis enim futura denunciabant comitia, Gell *lib. XIII. cap.* 15. Liv. *lib. XXXV. cap.* 24. aliis SCta ſeſe exſequuturos pollicebantur, uti apud Liv. *lib. XXXIX. cap.* 17. aliis indicebant delectum. Liv. *lib. II. cap.* 24. Valer. Max. *lib. VI. cap.* 3. & 4. nautas in claſſem dandos imperabant, frumentaque intra certum diem in urbes convehi jubebant, Liv. *lib. XXII. cap.* 11. aliis eos, a quibus turbas aut tumultum metuebant, urbe ac Italia ſubmovebant. Cic. *pro P. Sext. cap.* 13. ut jam praetermittam alia, veluti quibus aliquando collega collegae obnunciabat, quod Bibulum Caeſari feciſſe referunt Cicero *ad Attic. lib. II. epiſt.* 21. & Sueton. *Jul. cap.* 20.

§. III.

Sed & ad perpetuam juris dictionem pertinentia.

Enimvero praeter iſta repentina atque extemporaria quaedam & *perpetuae juris dictionis cauſſa* in albo habebant conſules, de quibus Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib. X. cap. 1. pag.* 627. Ὡς δὲ ἐπαύσαντο μοναρχούμενοι, τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὑπατεύουσιν ἀνέκειτο τά τε ἄλλα τῶν βασιλέων ἔργα καὶ ἡ τοῦ δικαίου διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ὁτουδήποτε ἐκεῖνοι τὰ δίκαια διαιροῦντες ἦσαν· τούτων δὲ τὰ μὲν πολλὰ τοῖς ἐπιτρόποις τῶν ἀρχόντων ἀριςίνδην ὑποδεικνυμένων

μένων ἠκόλυθε ἣν ἐπὶ τὰς ἀρχάς. Ita Dionyſius, cujus verba paullo obſcuriora hunc in modum reddidit interpres novus: *ſed imperio regio ad annuum conſulum magiſtratum tranſlato, inter cetera regia officia juris quoque cognitio ad eos tranſlata eſt, atque illi, lite inter litigatores quacumque de cauſſa orta, jura decidebant. Hujus autem juris magna pars erat penes ſummos magiſtratus, qui ex ordine optimatium creabantur, eoſque in ipſo magiſtratu ſequebantur*. Quae quidem ſenſum Dionyſii paullo rectius exprimunt, quam verſio vetus, at nec ipſa tamen ſatis plana ac perſpicua videntur. Oſtendere enim voluit ſcriptor πολιτικώτατος, exactis regibus, juris dicundi poteſtatem cum aliis regum praerogativis ad conſules tranſiiſſe, *conſtitutaque* ab iiſdem *jura* pleraque, tamquam tralatitia, ad ſucceſſores migraſſe. Id quod plane de edictis, ad perpetuam conſulum juris dictionem pertinentibus, accipiendum eſt. Talia enim quotannis fere propoſuiſſe conſules, & inde patet, quod Dionyſius *Antiqu. lib. II. cap.* 28. *pag.* 97. inter ceteras cauſſas, cur de compilandis legibus XXII. tabularum cogitarit populus, & hanc non poſtremam fuiſſe ait, *ἵνα μὴ συμμεταπίπτῃ τὰ κοινὰ δίκαια ταῖς τῶν ἀρχόντων ἐξουσίαις, ne jus commune mutaretur cum poteſtate magiſtratuum*. Atqui magiſtratus tum nulli erant, praeter conſules, adeoque hos, propoſitis edictis, non ſecus, ac poſtea praetores, permulta adjuvandi, ſupplendi, corrigendique juris civilis gratia edixiſſe, nemo facile dubitaverit.

§. IV.

At haec quidem omnia ad illa pertinent rei publicae tempora, quibus nondum Romae praetor juris dicundi cauſſa fuerat conſtitutus. Quid vero creato jam praetore? Immo quid ſub ipſis imperatoribus, quibus, (ut eleganter Tacitus *Annal. lib. I. cap.* 3.) *eadem magiſtratuum vocabula, nihil priſci & integri moris, omnibus, exuta aequalitate, juſſa principum adſpectantibus*? Sane, quamvis creatis praetoribus permultum decederet juris dictioni conſulum, multoque plus illa detrimenti paullatim caperet ſub principibus, quum & conſulatus, & ipſius praeturae luminibus praefecturae urbana ac praetoriana magnopere officerent: non parum tamen alucinantur, qui praeter voluntariam juris dictionem nihil omnino veteris poteſtatis conſulibus tunc ſuperfuiſſe exiſtimant. Erravit hunc errorem ipſe Guil. Maranus in *Paratitl. Dig. pag.* 134. idque eo magis ego miror, quo adcuratius ille alioquin ſubducere rationes ſolet. Nobis compertum eſt, & libera re publica, & ſub principatu conſulibus ſuam conſtitiſſe juris dictionem, quamvis non omnino ampliſſimam. Si qui, libera adhuc re publica, praetoris juris dictionem abrogatam volebant, ii adpellare ſolebant conſules, ejuſque rei inſigne exemplum eſt apud Valer. Max. *Hiſtor. lib. VII. cap.* 7 *ex.* 6. Sed & ſub imperatoribus de cauſſis quibuſdam juris dictio erat penes conſules & praetores ſimul, ita tamen, ut illi de majoribus ſummis, hi de minoribus cognoſcerent: *l.* 19. §. 1. *D. de juris dict. l.* 27. *D. de reb. auct. jud. poſſid.* id quod in fideicommiſſis potiſſimum fuiſſe obſervatum, ex Ulpiani *Fragm. tit.* 24. §. 12. & Quinctiliani *Inſtit. orat. lib. III cap.* 6. pridem animadverterunt Jac. Cujac. *Obſ. lib. XXI. cap.* 34. & Anton. Schulting *in Juris prud. vet. antejuſtin. pag.* 662. Accedit, quod judices arbitroſque etiam a conſulibus datos colligi poteſt ex *l.* 32. *D. de judic l.* 50. *D. de condit. & demonſt.* Quin & alia contentioſae juris dictionis veſtigia expreſſiſſima deprehendere licet in *l.* 99. *D. de verb. ſignif.* quae aeque, ac paullo

Hos non modo, creatis praetoribus, ſed ſub imperatoribus, juris dictione aliqua eſſe gavisos.

Digitized by Google

paullo ante laudatae ex ULPIANI *lib. I.* & *lib. III. de officio conſulis*, quibus ex inſtituto explicata videtur conſulum juris dictio, decerptae ſunt. Denique P. Juventius Celſus refert, patrem ſuum in conſilio Ducennii Veri coſ. fuiſſe, & quidem, quum cognoſceretur de fideicommiſſo, quod Otacilius Catulus a liberto concubinae ſuae reliquerat, filia vero ideo praeſtare noluerat, quod libertus, vivo Otacilio, teſtatore, deceſſiſſet. *l. 29. pr. D. de legat. 2.* Non itaque omnem plane juris dictionem, creatis praetoribus, amiſerunt conſules, neque ſub imperatoribus iſta poteſtate plane exciderunt: ut vix dubitabdum videatur, quin & iis ipſis temporibus edicta quaedam, ad juris dictionem ſuam comparata, reddiderint. Quamvis enim illa parum celebritatis conſequuta ſint, ac proinde vix eorum mentionem factam eſſe ab auctoribus, fateamur: exſtat tamen locus inſignis Dionis Caſſii *lib. LV. pag.* 552. ex quo patet, Auguſtum coſſ. poteſtatem edicta ſub initium magiſtratuum proponendi reſtituiſſe. En verba: Τὸν δ' οὖν Τιβέριον ἐς τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἀρχὴν ἀντὶ τοῦ Δρούσου προαγαγὼν, τῇ δὲ ἐπικλήσει ἐκείνῃ ἐγαύρωσε, καὶ ὕπατον αὖθις ἀπέδειξε γράμματά τε κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, καὶ πρὶν ἐς τὴν ἀρχὴν ἐσελθεῖν ἐκθεῖναι πρὸς τὸ κοινὸν ἐποίησε: *ceterum Tiberum ad imperatorum munus provehens, imperatorio ob id nomine decoratum conſulem iterum fecit, juſſitque eum, more antiquitus recepto, antequam magiſtratum iniret*, LITTERAS *publice* PROPONERE. *En litteras ſub initium magiſtratus publice propoſitas*, quae nihil aliud ſunt, quam EDICTA. En teſtimonium, id Tiberio conceſſum eſſe, non tamquam novum quid, ſed κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, *ſecundum morem majorum*. Ut vel ex hoc unico teſtimonio intelligamus, & antiquitus edicta juris dictionis perpetuae cauſſa propoſuiſſe conſules, & eum morem ne ſub imperatoribus quidem plane exoleviſſe.

§. V.

Edicta dictatorum. An vel a dictatoribus edicta nomen acceperint, vel dictatores ab edicendo dicti. An edictis ſuis jus novum introduxerint?

A conſulibus ad DICTATORES progredimur, qui extra ordinem aliquando, rebus trepidis, dici ſolebant, inſtituto ſane plerumque ſaluberrimo. Hi vero, quum rei publicae propemodum cum poteſtate regia praeeſſent, & in eo priſcos imitabantur reges, quod manu omnia regerent, propoſitis edictis, quae, teſte Livio *Hiſtor. lib. VIII. cap.* 34. *pro numine olim obſervata ſunt*. Quin adeo veluti proprium dictatoribus erat, reddere edicta, ut alii *edicta* a *dictatoribus*, alii hos ab *edictis* nomen tuliſſe, ſtatuerint. Priorem ſententiam amplexus videtur Iſid. Hiſpal. *Orig. lib. IX. cap. 3. dicti*, inquit, DICTATORES, *quaſi principes & praeceptores, unde & magiſtri populi nominantur: unde & EDICTA dicuntur*. Contra Dionyſius *Antiquit. Roman. lib. V. cap. 82. pag.* 336. poſteriori ſuffragatur, dictatoremque adpellatum ſcribit διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν καὶ διατάττειν, ὃ, τι θέλῃ τά τε δίκαια, καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, *a poteſtate edicendi jubendique arbitrio ſuo, quidquid vellet, & quod aequum & bonum videretur*. Id quod & Plutarchum velle exiſtimo, dum *in Marcello*, *pag.* 312. dictatorem ita dictum ſcribit, διὰ τὸ μὴ προτιθέναι ψῆφον ἢ χειροτονίαν, ἀλλ' ἀφ' αὑτοῦ τὰ δόξαντα προστάττειν, *quod neque ex SC. neque ex plebiſcito, verum ex ſua ſententia, quae viſum eſſet*, EDICERE *ſoleat*. Quamvis vero neutra vocabuli origo magis vera videatur, quam illa a Varrone *de lingua Lat. IV. cap.* 14. tradita, puta quod dictator vocatus ſit, *quaſi qui a conſule* DICERETUR, *& cui* DICTO *audientes eſſent omnes*, & ipſa potius nominis forma argumento ſit, a DICTANDO nomen eſſe inditum dicta-

dictatori: res ipſa tamen certa eſt, puta ſollemne dictatoribus fuiſſe, edicere, quae e re publica viderentur. Ita exempli gratia M. Valerius, dictator, tumultuantes ob creditorum ſaevitiam cives edicto ad ſanitatem revocavit apud Livium *lib. II. cap.* 30. Ita L. Furius, dictator, edicto indixit juſtitium, Liv. *lib. VII. cap.* 28. L. vero Sulla inimicos & opulentiſſimum quemque *crudeliſſimis edictis*, uti Florus *lib. III. cap.* 21. vocat, proſcripſit: quemadmodum, diſſimilis moribus, Julius Caeſar, populis ſociiſque, bene de ſe meritis, ſcriptis perhonorifice edictis eximia privilegia conceſſit, Joſeph. *Antiqu. Jud. lib. XIV. cap.* 17. ut alia dictatorum edicta, quorum permulta apud Livium, alioſque veteres memorantur, praetermittam. Ceterum quum breve atque extraordinarium eſſet hoc dictatorum imperium: facile eſt ad exiſtimandum, edicta quoque eorum non niſi repentina ac temporaria fuiſſe, neque ad nova jura conſtituenda, veteraque corrigenda ſupplendave, pertinuiſſe. *Dictatores*, inquit Ant. Schulting. Πρῶτ. *lib. I. tit.* 2. §. 10. *pag.* 33. *novum jus jubere potuiſſe, nondum hactenus probatum eſt: immo dictatores leges tulere, adeoque Quirites rogarunt, an eas vellent & juberent: quin & tribunos plebis ob dictatores magiſtratu non abiiſſe, docent Polyb. Hiſtor. lib. III. pag.* 331. *& Plutarch. Quaeſt. Rom. pag.* 283.

§. VI.

Proxima conſulari poteſtas Romae erat CENSORUM, qui quamvis proprie juri dicundo haud vacarent, multis tamen aliis negotiis graviſſimis diſtringebantur. Nam & cenſui agendo, condendoque luſtro, & ſervandae emendandaeque diſciplinae, & locandis agris operibuſque publicis praeerant. Quae pleraque fere non facilius, quam propoſitis edictis explicabantur. Eorum etiam alia *ſubitaria* ac *repentina*, alia *perpetua* fuiſſe animadverto. Prioris certe generis fuere illa C. Claudii Pulcri & Tib. Sempronii Gracchi cenſorum, delectum edictis ſeveriſſimis adjuvantium, apud Liv. *Hiſtor. lib. XLIII. cap.* 16. itemque Cn. Domitii & L. Licinii Craſſi, rethores Latinos urbe exeſſe jubentium apud Sueton. *de clar. rethor. cap.* 1. & Gell. *Noct. Att. lib. XV. cap.* 11. ac denique vicena illa perridicula, quae, ſuſcepta morum praefectura, uno die Claudium imp. propoſuiſſe refert Sueton. *Claud. cap.* 16. At multo notabilius eſt edictum CENSORIUM PERPETUUM, quod omnia, quae cuſtodiendae diſciplinae, coërcendaeque luxuriae cauſſa umquam ſanxerant cenſores, complectebatur, & cui ſucceſſores, gliſcentibus ſubinde vitiis, nova quaedam capita adſtruxiſſe legimus: ut & hoc, prout ſingulis luſtris proponebatur, partim TRALATITIUM, partim NOVUM fuerit. Exſtat ea de re locus inſignis Cornelii Nepotis *in vita Caton. cap.* 1. qui de ſevera viri iſtius ſanctiſſimi cenſura exponens: *Cato*, inquit, *cenſor cum eodem Flacco factus, ſevere praefuit ei poteſtati. Nam & in complures nobiles animadvertit, & multas res novas in* EDICTUM *addidit, quare luxuria reprimeretur, quae jam tum coeperat pullulare*. Habes itaque hic edictum cenſorium, ad emendationem morum, luxuriamque reprimendam comparatum, & tale quidem, quod non tantum ad poſteros valuit, ſed & novis quibuſdam additamentis ſubinde augebatur. Et ſane inſignia quaedam illius cenſorii edicti fragmenta, quae P. Licinius Craſſus & L. Julius Caeſar illi addiderant, etiamnum ſuperſunt apud Plinium: Is enim *Hiſt. nat. lib. XIII. cap.* 13. & *lib. XIV. cap.* 14. ſervavit edicta: NE QVIS VNGVENTA EXOTICA, NEVE VINVM GRAECVM AMINEVMQVE OCTONIS ASSIBVS AERIS

Edicta cenſorum tum repentina tum perpetua.

Digitized by Google

IN SINGVLA QUADRANTALIA VENDERET. Et alibi a cenſoribus cautum eſſe teſtatur, VT GLANDIA ET GLIRES COENIS ADIMERENTVR. Vide *Hiſt. nat. lib. XV. cap.* 14. *lib. VIII cap.* 57. & *lib. XXXVI. cap.* 1. de gliribus vero ſilveſtribus, qui in deliciis fuere veteribus, praeter Apicium *lib. VIII. cap.* 57. & Nonnium *de re culin. lib. II cap.* 2. confer viros doctos ad Petron. *Satyr. cap.* 31. Quum enim, ut eſt ingenioſa omnis voluptas, nova gulae irritamenta quotidie reperirentur: quotidiana etiam occaſio erat cenſoribus, locupletandi edictum ſuum, & vincula iniiciendi luxuriae, id dedecus publicum magis magiſque pullulanti.

§. VII.

Haec etiam leges cenſorias dicta eſſe.

Ceterum ex iiſdem Plinii locis patet, etiam LEGIS CENSORIAE nomine veniſſe edictum iſtud cenſorium. Eo enim vocabulo diſerte iſtud adpellatur *lib. XXXVI. cap.* 1. Id quod vel ideo monere viſum eſt, quod viris quibuſdam doctis ea dumtaxat edicta, quae de locationibus vectigalium operumque publicorum proponi ſolebant a cenſoribus, LEGES CENSORIAS dicta, videntur. Qua in re manifeſtus eorum error eſt. Tametſi enim fatendum ſit, repentina etiam illa cenſorum edicta, eo vocabulo deſignari a Cicerone *de Conſul. provinc. cap* 5. & *de nat. deor. lib. III. cap.* 19. Varrone *de re ruſt. lib. II. cap.* 1. Feſto in: *producit*, *pag.* 381. Alfeno Varo in *l.* 203. *De de verb. ſign.* ipſoque Plinio *Hiſt. nat. lib. XXXIII. cap.* 4. idque recte obſervarunt viri docti, Guil. Forner. *Selection. lib. cap.* 25. & Gundlingius *in Gundlingian. part. XVI. diſſ. I.* §. 26 non tamen inde colligi oportebat, ad perpetuum illud edictum cenſorium hanc adpellationem non pertinuiſſe. Quum enim Cicero *in Verrem I. cap.* 42. edictum a praetore quotannis propoſitum LEGEM *annuam* vocare non dubitarit, quid, quaeſo, prohibuerit, quo minus edictum etiam cenſorium vocarint LEGEM CENSORIAM? Sed quis alia a nobis flagitet argumenta, quum vel ſolus Plinii locus rem conficere videatur?

§. VIII.

Edicta tribunorum plebis. Ex edictis ſuis hos etiam jus dixiſſe.

Ampliſſimam porro & TRIBUNORUM PLEBIS fuiſſe poteſtatem, nemo ignorat. Hinc nec dubitari poteſt, quin innumera eorum edicta quotidie proſtiterint, ſed extemporaria illa pleraque ac repentina. Quemadmodum enim in certaminibus tribuniciis vox eorumdem ex roſtris quotidie exaudiebatur, ibique veluti quoddam regnum erat tribunicium, quoties plebem concionibus ſuis agitabant: ita & quotidie erat occaſio, proponendi edicta, ſi quid a ſenatu plebeve fieri vellent. Hinc edicto eos juſſiſſe legimus, ut ſenatus ante certum diem adeſſet.: Cic. *ad diverſ. lib. XI. epiſt.* 6. ut conſules ſenatui dicto eſſent audientes interminatos, ſi adverſus conſenſum ampliſſimi ordinis ultra tenderent, in vincula ſe eos duci juſſuros, Liv. *lib. IV. cap.* 26. ne quiſquam magiſtratuum munere ſuo fungeretur prius, quam lex, quam ipſi rogarint, perlata eſſet., Plutarch. *Tib. Gracch. pag.* 829. ne coſſ. ſocios Latinumque nomen Roma ſubmoverent, pollicitos ſimul, ſe iis auxilio futuros. Plut. *in. C. Gracch. pag.* 840. Sed talia paſſim apud Livium alioſque veteres memoramur. Magis vero jam operae pretium fuerit, obſervaſſe, quod, quum tribunis plebis etiam juris dicundi poteſtas non plane nulla eſſet, maxime ſi a civibus, qui

qui ſe iniquo judicio oppreſſos exiſtimabant, adpellarentur, ii procul dubio & perpetuae iſtius juris dictionis ſuae cauſſa edicta, ex quibus deinde jus dicerent, exemplo praetorum propoſuiſſe videantur. Tale certe, niſi me omnia fallunt, fuit illud, quod, teſte Cicerone *Verr. II. cap.* 41. tribuni plebis propoſuerunt: NE CUI LICERET ROMAE ESSE, QUI REI CAPITALIS DAMNATUS ESSET. Ex eo enim edicto jus poſtea dicebant, quumque Sthenius quidam, paſſus ſententiam, Romam adverſus edictum veniſſe diceretur, accuſatumque eo nomine defenderet Cicero: de collegii ſententia pronunciabant tribuni plebis: NON VIDERI STHENIUM IMPEDIRI EDICTO, QUO MINUS EI LICERET ROMAE ESSE.

§. IX.

Ad alia licet properantibus, non tamen praetereunda nobis videtur quaeſtio, an etiam praetorem, ſcripturum edictum adjuverint tribuni plebis? Hoc enim adfirmare video virum doctiſſimum, qui nuper neſcio quas *praetoris Romani vindicias* ſcripſit, ſimulque inde duxiſſe argumentum, quo probaret, praetorem, ſi vel maxime voluiſſet, jura civilia evertere edictis ſuis non potuiſſe. Vid. Cortii *Vindic. praet. Rom.* §. 6. *p.* 7. *ſeqq.* Res omnis redit ad locum Ciceronis *de offic. lib. III. cap.* 20. quem ipſi adduxeramus *Antiqu. Rom. lib.* I. *tit.* 2. §. 23. *not. n.* ubi Cicero: *ne noſter quidem*, inquit, *Gratidianus officio boni viri functus eſt tum, quum praetor eſſet, collegiumque praetorum tribuni plebis adhibuiſſet, ut res nummaria de communi ſententia conſtitueretur. Jactabatur enim temporibus illis nummus ſic, ut nemo poſſet ſcire, quid haberet. Conſcripſerunt* COMMUNITER *edictum cum poena atque judicio, conſtituerantque, ut omnes ſimul in roſtra poſt meridiem deſcenderent. Et ceteri quidem alius alio. Marius e ſubſelliis in roſtra recta, idque, quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit. Et ea res, ſi quaeris, ei magno honori fuit. Omnibus vicis ſtatuae, ad eas tus & cerei. Quid multa? Nemo umquam multitudini fuit carior.* Haec Cicero, cujus ex verbis recte colligitur, aliquando de utriuſque collegii, praetorii puta ac tribunicii, ſententia communi edicta compoſita fuiſſe, non autem tribunos plebis a praetoribus, edicta de juris dictione ſua condituris, adhibitos fuiſſe in conſilium, neque his quidquam ſtatuere licuiſſe illis inſciis atque imprudentibus. Nam quod ad illud Marii Gratidiani facinus attinet, non tam tribuni plebis a praetoribus, quam hi ab illis, fuerant adhibiti. Deinde tum non agebatur de edicto, ad juris dictionem perpetuam pertinente, ſed de repentino & peculiari, quod rei nummariae ratio, eo tempore perturbatiſſima, flagitabat. Praeterea rem illam ideo communi utriuſque collegii ſententia videbatur conſtitui oportere, quia & tribunorum plebis erat, dare operam, ne quid inde plebs detrimenti caperet, & praetorum, laeſis inde judicium dare. Edictum enim conſcribendum viſum *cum poena & judicio*; & tales actiones poenales a praetore, non a tribunis plebis proponi ſolebant. Quae etiam ratio eſt, cur non unum alterumve ex praetorum collegio, ſed praetores omnes conſilio illi intereſſe voluerint tribuni. Nam nummus ejuſque uſus communis cum peregrinis eſt civibus, adeoque & urbani & peregrini praetoris tribunalia ejus modi querelis perſonabant. Quumque malum iſtud gliſcens in civitate, variiſque implicitum fraudibus, non modo privatis, ſed & publicis

An praetores ſcripturi edicta, ſemper in conſilium adhibuerint tribunos plebis? Locus Ciceronis explicatus.

E 2 judi-

Digitized by Google

judiciis coërcendum videretur : nihil juſtius profecto erat , quam ut & praetores reliqui , quibus quaeſtiones, maxime ex lege Cornelia de falſis ſortito obvenerant, adhiberentur . Quis ergo ex illo uno edicto , de re nummaria, ad utriuſque collegii curationem quodammodo pertinente, communiter conſcripto, colligat, praetores de ſua quoque juris dictione reddituros edicta, conſilia communicare cum collegio tribunicio debuiſſe? Et qui fieri denique potuiſſet, ut M. Marius Gratidianus conſcripti tam prudenter edicti laudem non modo collegis, ſed & tribunis plebis interverteret, ſi jam populo Romano notum perſpectumve fuiſſet, praetorem nihil edicere poſſe, niſi de tribunorum plebis ſententia ? Quae quum ita ſint , veriſſimum quidem eſt, praetores tribunoſque plebis aliquando communiter edicta compoſuiſſe de rebus, ad utriuſque collegii curationem poteſtatemque pertinentibus : at nihil alterutros ſine alterius collegii conſilio ac ſententia edicere potuiſſe, id vero nec ex illo Ciceronis loco , nec ullo alio idoneo teſtimonio argumentove demonſtrari poſſe arbitramur.

§. X.

Quaeſtores & xxviros edicta reddidiſſe non videri.

De QUAESTORUM & XXVIRORUM edictis quod dicam, me vix habere fateor. Quamvis enim quaeſtoribus non defuiſſe videatur occaſio , de praeda venumdanda, vectigalibus & tributis colligendis, adminiſtratione aerarii, ſimilibuſque rebus, eorum curae demandatis, edicta reddendi, & tale quid feciſſe videri poſſit M. Cato Vticenſis, cujus ſeveram quaeſturam emendatamque totius aerarii adminiſtrationem maxime collaudat Plutarch. *in Cat. min. pag. 766.* neſcio tamen , an ullius edicti quaeſtorii proferri poſſit exemplum, quod libera adhuc republica prodierit . Sub imperatoribus invaluerat, ut QUAESTORES PRO PRAETORIBUS Siciliae, Galliae Narbonenſi, aliiſque provinciis praeeſſent, ceu ex marmoribus Gruterianis *pag. 466. 3. 437. 6. 494* 8. 481. 1. 303. 1. & 388. 5. demonſtravit EZ. Spanhemius *de uſu & praeſt. numiſm. diſſ. X. pag. 161 tom. II.* Hos vero edicta provincialia, aliorum praeſidum exemplo, propoſuiſſe, vix dubitare licet. At quaeſtorum urbanorum alia erat ratio , eoſque vix quidquam, niſi juſſu ſenatus ac coſſ. & dictatorum, nec non cenſorum auctoritate ac imperio egiſſe, veroſimile eſt. Multo minus, ergo edicta magiſtratuum, qui XXVIRORUM vocabulo comprehendebantur , uſquam exſtare, obſervavimus . Quin dubitare licet, an ea umquam exſtiterint, quia de rebus, ad eorum curationem pertinentibus, libera adhuc re publica praetores ac aediles, & poſtremis temporibus ipſos principes edixiſſe, argumento eſſe poſſunt edicta vialia, adcuratiſſima induſtria expoſita ab Eu. Ottone *de tutel. viar. publ. tota parte III.* Accedit, quod quum iſte XXviratus veluti primum eſſet honorum tirocinium, adeoque illuſtres adoleſcentes fere iſtis honoribus fungerentur, illi omnes vix ea auctoritate praefuiſſe videantur, ut ipſi propoſitis edictis jura conſtituere auderent, ſed potius in eo unice elaborarint, ut leges, ſuperiorumque magiſtratuum edicta, ſolerter exſequerentur. Saltim tutiſſimum hic fuerit ἐπέχειν , remque parum exploratam relinquere in medio, donec certiora in partem alterutram doceamur.

§. XI.

§. XI.

Magis pro certo adfirmari poſſe crediderim, edicta propoſuiſſe DECEMVIROS, LEGUM FERENDARUM CAUSSA CREATOS, TRIBUNOS MILITUM CONSULARI POTESTATE, & TRIUMVIROS CONSTITUENDAE REI PUBLICAE. Quum enim hi aliquando primum in re publica locum extra ordinem tenuerint, & vel locó conſulum fuerint, vel ſuperius conſulatu adfectarint imperium: quis dubitaret, quin iidem jure ſuo uſi, edicta varia reddiderint, prout conſules feciſſe vidimus? Decemviros Livius *lib. III cap.* 34. primo ſtatim iſtius magiſtratus ſui anno, *ingenti hominum exſpectatione decem tabulas propoſuiſſe*, refert, quae deinde centuriatis comitiis fuerint perlatae. Atqui promulgatio legum fieri ſolebat, propoſito edicto, quo, ante quem diem comitia eſſent futura, denunciabatur, ex quo edicto ſollemnem formulam NE QUIS MAGISTATUS MINOR DE CAELO SERVASSE VELIT, profert Gell. *Noct. Att. lib. VIII. cap.* 15. Eoſdem decemviros Livius *lib. III. cap.* 38. Senatores omnes ruri abſentes *acciri juſſiſſe*, *ſenatumque in diem poſterum* EDIXISSE, ſcribit. Quod ad tribunos militum conſulari poteſtate attinet, quamvis & horum edicta rarius apud Livium alioſque veteres memorentur eos tamen conſtat habuiſſe delectus, comitia indixiſſe, aliaque obiiſſe conſulum officia, quae rite ſine edictis vix poterant explicari. Denique triumvirorum rei publicae conſtituendae edictum ſane non unum ipſi ſupra ex Joſepho & Appiano attulimus, &, ſi alia exempla non exſtarent, vel ſolae iſtae ferales proſcriptionis tabulae, quas non ſine horrore Roma adſpexit, argumento eſſe poſſent luculentiſſimo, edicta eorum non dicam leges correxiſſe, ſed plane pro legibus fuiſſe, neminemque hiſcere auſum eſſe contra tricipitem iſtam & fatalem Romanorum libertati tyrannidem.

Contra eam poteſtatem ſibi uſurpaſſe decemviros, tribunos militum conſulari poteſtate, & triumviros conſtituendae reipublicae.

C.ſ.

Digitized by Google

CAPUT V.

DE EDICTIS PRAEFECTORIIS.

§. I. *Tranſitio ad magiſtratus ſub principatu inventos*, PRAEFECTORVM PRAETORIO, VRBI, *&* AERARIO *potentia & dignitas*. §. II. *Edicta* PRAEFECTORVM PRAETORIO. §. III. *Quid* τύποι γενικοί, *formae generales*, ἐπαρχικῶν *libri?* §. IV. *Quamdiu illi edicta nova proponere conſueverint?* §. V. *Edixiſſe etiam* PRAEFECTOS VRBI. §. VI. *Elegans edictum L. Turcii Aproniani, praefecti urbis, de venditione carnium*. §. VII. *Variae ad illud obſervationes. Quid* MICARE? *quid* SVB EXAGIO VENDERE? *quid* SEVVM *&* SVBIVGVLARE? *Officia praefecti urbi*. §. VIII. *Alterum Turcii Aproniani edictum de ſuariis & ordinibus, qui ſuariam faciunt. Quid* TITVLVS CANONIS VINARII. §. IX. *Edicta* PRAEFECTI ANNONAE. *An* PATRICII *etiam edixerint? Quid* ῥωμαϊκὰ τοῦ μαγίστρου λεγόμενα *apud Harmenopulum?* §. X. *Edicta* PRAEFECTORVM AERARII. *Quid* PENDERE SVB EDICTO?

§. I.

Tranſitio ad magiſtratus ſub principatu inventos. Praefectorum praetorio, urbi, & aerario potentia & dignitas.

PRoximum jam eſſet, ut de praetorum atque aedilium edictis ageremus, niſi ſub imperatoribus nova quaedam nata eſſent magiſtratuum vocabula, vel ignota libera adhuc re publica, vel in alia plane notione accepta. Hi novi magiſtratus, quum non modo praeturae, ſed omnium reliquorum honorum luminibus vel maxime offecerint, hic non omnino videntur praetermittendi. Inter illos primo fere loco fuerunt PRAEFECTI PRAETORIO, quorum poteſtas, initio tantum militaris, in tantum paullatim excrevit, ut Zoſimus *Hiſt. lib. II. cap.* 32. eam τὴν ἀρχὴν δευτέραν μετὰ τὰ σκῆπτρα, *magiſtratum ab auguſta dignitate ſecundum*; Herodianus vero *Hiſtor. lib. V. cap.* 1. πρᾶξιν ὀ πολύ τι ἐξουσίας καὶ δυνάμεως βασιλικῆς ἀπιδέουσαν, *poteſtatem, quae non multum abſit a principatu*, Socrates denique *Hiſt. eccleſ. lib. II. cap.* 16. μείζονα ἄλλων τῶν ἀρχόντων ἐξουσίαν, δευτέραν δὲ μετὰ βασιλέα, *majorem ceteris magiſtratibns poteſtatem; & ſecundam ab imperatore*, adpellare non dubitarint. Nec minus PRAEFECTORVM VRBI poteſtas multum paullatim cepit incrementi, quum imperatores illis non tantum omnem urbis curam, & pleraque, quae antea ad aedilium curulium curationem pertinuerant, ſed & jus gladii, magnamque juris dictionis praetoriae partem in urbe ac intra centeſimum ab ea lapidem concederent. Par praeterea urbanae hujus ac praefectorianae prafecturae erat dignitas, quin in ſenatu primus praefecto urbi locus, ceu praeclare docuit Philipp. Berterius *Pithan. diatrib. I. cap. 3. pag.* 811. *tom. IV. Theſaur. jur. civ.* Is enim ſolus, ut de ſe ait Rutilius Numat. *Itiner. lib. I. v. 157. regebat jura Qurini.* Is ſolus erat, *ad quem*, teſte Symmacho *lib. X. epiſt. 30. civilium rerum ſumma pertinebat*,

Quique caput rerum, Romam, populumque, patreſque,
Tantum non PRIMO *rexit ſub* NOMINE:

Ut in *Moſella* cecinit Auſonius *v.* 409. Denique & in AERARII PRAEFECTOS omnis aerarii fiſcique cura paullatim translata eſt, ut quaeſtoribus,

Digitized by Google

bus, quorum antea haec erat adminiſtratio, praetoribuſque, quos quaeſtoribus antea ſurrogarant principes, praeter nudum dignitatis vocabulum vix quidqum ſupereſſet. Quum itaque non alio conſilio novi iſti magiſtratus creati eſſent a principibus, quam ut veterum auctoritas ac potentia tanto magis viliſceret: illis cum aliae praerogativae, tum in primis jus reddendi edicta datum eſt, ut jura vetera ad ſtatum monarchicum tanto facilius inflecterent, & cives, quibus atrocior inſideret priſcae libertatis memoria, cogerent in ordinem, obſequioque, quale deſiderat regnum, ſenſim adſuefacerent. De his vero edictis praefectoriis jam paucis erit exponendum.

§. II.

Et primo quidem ad PRAEFECTOS PRAETORIO quod attinet, tam ampla atque illuſtris eorum erat juriſdictio, ut fere non alii, quam juriſconſulti eximii, ad iſtud faſtigium eveherentur. Quare eo minus videtur dubitandum, quin varia propoſuerint edicta, non repentina tantum atque extemporaria, ſed & alia ad perpetuam juriſdictionem comparata, ceu jam recte obſervavit Eu. Otto *in Papiniano, cap.* 14 §. 4. Probari id poteſt luculento Alexandri Severi imp. teſtimonio, quod exſtat in *l.* 2. *C. de offic. praef. praet. orient. & Illyrici:* FORMAM, *a praefecto praetorio datam, etſi* GENRALIS *ſit, minime legibus vel conſtitutionibus contraria, ſi nihil ex auctoritate mea innovatum eſt, ſervari aequum eſt*. FORMAM enim GENERALEM, (pro qua Accurſius in codicibus quibuſdam parum emendatis *normam generalem* invenerat), nihil aliud eſſe, quam edictum, paullo poſt demonſtrabimus. Quemadmodum itaque edictum praetorium erat forma juriſdictionis, in foris aliorum magiſtratuum: ita & ſedi praefectorianae ſua erat forma generalis, id eſt, edictum, juris dictionis praefectorianae cauſſa propoſitum, ad cujus normam jus dicebatur ab iis, qui vice principis judicabant. Neque tamen & repentina deerant praefectorum praetorio edicta, maxime, quum, quidquid paene conſtituerent imperatores, id deinde praefecti praetorio edictis ſuis publicarent, ſeque illud exſequuturos minarentur. Unde frequentes in conſtitutionibus principum formulae, quibus praefectis praetorio negotium dant, ut conſtitutiones ſuas *omnibus judicibus provinciarum intiment*, *l. ult. C. Th. de itin. mun. propoſito programmate celeberrimis in locis anteferant*, *l.* 37. *C. Th. de haeret. edictis propoſitis divulgent, faciantque, ut ad omnium notitiam pervenirent*, *l.* 26. *C. Th. de cohort. l. ult. C. Th. de decurion. & ſilent.* eas denique *praelata oraculi auctoritate firment*, *l. un. C. Th. ſi per obrept.* de quibus videndus Jac. Gothofred. *in Comment. ad Cod. Th. tom. I. pag.* 3. qui & in *Notit. dignit. pag.* 317. *tom. V.* huc refert formulas & ſubſcriptiones: *data epiſtola praefecto, cui haec ſacra fuerat antelata*, *l.* 6. *C. Th. de cohort. miſſa a praefecto praetorio*, *l.* 3. *C. Th. ne quid publ. data epiſtola P. P. l.* 8. *C. Th. de numerariis*. Sed ut exemplo res fiat clarior, exſtant apud Baronium *ad ann.* 418. *n.* 18. & 20. acta quaedam adverſus Pelagium & Caeleſtium, haereticos, quae ex tribus codicibus MSC. multo emendatiora edidit Steph. Baluzius ſub finem *Notar. ad Salvianum & Vincent. Lirinenſem*, *pag.* 374. In illis primum occurrit Honorii & Theodoſii augg. reſcriptum ad Palladium, praefectum praetorio, *datum prid. Kalendas Majas Ravennae DD. NN. Honorio XII. & Theodoſio VIII. augg. conſulibus*, quo capita dogmatis exſecrandi, Caeleſtium ac Pelagium, urbe expelli,

Edicta praefectorum praetorio.

pelli, ſectatores vero eorumdem ad tibunalia pertrahi, ac deportatione puniri jubent. Quum vero adjeciſſent principes : *juvat autem per omne paene imperium noſtrum, qua mundus extenditur, hujus modi promulgata diffundi ne ſcientiae forte diſſimulatio paſſum praeſtet errori, atque impune ſe quiſque putet audere, quod condemnatum vigore publico ſeſe finxerit ignorare* : Palladius, praefectus praetorio, una cum collegis in continenti hoc edictum propoſuit : *Junius Quartus Palladius, Monaxius & Agricola, iterum praefecti praetorio dixerunt,* lege *edixerunt,*) *contra Pelagium atque Caeleſtium, catholici dogmatis fidem, neſandis tractatibus deſtruentes, ſententia principis invaluit, ut venerabili urbe ſummoti, bonorum concilio mulctarentur. Hoc ergo omnes admoneri oportet* EDICTO, *ne quis ſiniſtrae perſuaſionis erroribus credulum praeſtet adſenſum. Et ſi ille ſit plebejus ac clericus, qui in caliginis hujus obſcoena reciderit, a quocumque tractus ad judicem, ſine accuſatricis diſcretione perſonae, facultatum publicatione nudatus, irrevocabile patietur exſilium. Nam ſuperna majeſtas, ut non colligit exſecrandam ignorationem, ita ineptae diſputationis rejicit injuriam*. PRPOPOSITUM EXEMPLUM EDICTI. Hactenus edictum praefectorium, quo principum conſtitutionem publicavit Palladius. Nec tamen aliae quoque occaſiones deeſſe potuerunt praefectis praetorio, edicta proponendi, exſtantque talium exempla, quibus denunciabant, quos ex officio ſuo ejecerint, diverſiſque juſſerint inhaerere muneribus, *l.* 10. *C. Th. de diverſ. offic.* quibus provinciales jubebant convenire, *l.* 7. *C. Th. de metall.* ſimiliaque quam plurima.

§. III.

Quid τύποι γενικοί?

Hactenus itaque ſatis, ut opinor, demonſtravimus, praefectos praetorio propoſuiſſe edicta, & quidem non ſolum repentina ac peculiaria, verum etiam perpetua, quae vim legum obtinuiſſe, obſervat etiam vir doctiſſimus, Phil. Bertierius *Pithan. diar. l. cap.* 8. *pag.* 837. Jam vero porro ſciendum, poſterioris generis edicta praefectoria vocari etiam τύπους ſeu FORMAS, itemque γενικὸς τύπυς, ſeu FORMAS *generales, Nov.* 165. *in rubr. generales* FORMAS *ſublimiſſimae ſedis, l.* 16. *C. de judic.* denique, (ne quis dubitet, formas edictaque eſſe συνώνυμα,) *generalia* EDICTA *ſublimiſſimae praetorianae ſedis. l.* 27. *C. de fidejuſſ.* Hae vero formae ſeu edicta, ad perpetuam praefectorum praet. juris dictionem pertinentia, quae & condito jam edicto perpetuo, veluti ſub Alexandro imp. permagnam obtinebant juris auctoritatem, in certos codices colligi conſueviſſe, qui ΕΠΑΡΧΙΚΩΝ nomine venerint, jam obſervavit Jac. Cujacius *Obſ. lib. VI. cap.* 10. qui ibidem contendit, conſtitutionum principalium collectiones βασιλικά, magiſtrorum vel patriciorum edicta, in unum congeſta librum, ῥωμαϊκά inſcribi ſolita. Qua de re tamen ultima hujus capitis paragrapho diſpiciemus. Et ſane ex illis libris ἐπαρχικῶν quaedam paſſim citari videmus non modo a Conſtantino Harmenopulo in *prooemio Promtuarii* & *Lib. II. tit.* 25. §. 12. & Theodoro Balſamone *Nomocan. tit.* 8. *cap.* 13. verum etiam, (ut jam animadverit Suareſius *in Notit. Baſilic.* §. 24.) in libris βασιλικῶν. Et quid pluribus opus eſt verbis, quum in ipſum jus Juſtinianeum, quaedam hujus modi edicta praefectoria migraſſe conſtet ? *Novellas* enim 165. & *tres inſequentes* nihil aliud eſſe, quam γενικὸς ἤτοι ἐπαρχικὸς τύπυς, & rubricae indicant, & pridem ducuerunt Cujac. *ad Novell.* 165. & *ſeqq.* & Anton. Auguſtin. *Paratitl. Novell. extr.* quorum ille ſimul

ſimul monuit, in *Nov.* 167. pro Βύσσου τοῦ ἐνδοξοτάτου ὑπάτου, legendum eſſe, Βύσσου τοῦ ἐνδοξοτάτου ὑπάρχου. Eo enim ὑπάρχου vocabulo non modo praefectorum vicarios, ſed & ipſos praefectos veniſſe, oſtendit Philippus Berterius, & proprium hoc fuiſſe praefectorum praetorio elogium, ut ἐνδοξότατοι ſeu *glorioſi* vocarentur, me obſervare memini in *Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. lib. II. cap.* 2. §. 2. *pag.* 143.

§. IV.

Quamdiu illi edicta nova proponere conſueverint?

Ceterum quum ſub imperatoribus Chriſtianis aliam veluti faciem induiſſet praefectura praetoriana, de qua videndus Zoſim. *Hiſtor. lib. II. cap.* 33. non abs re quaeritur, an & tum praefectis ſalva fuerit illa edicta reddendi poteſtas, & quamdiu ille mos in orbe Romano durarit? Ego hic diſcernenda puto orientale & occidentale imperia, quorum ut diverſa fata, ita & non eadem praefecturarum utrobique potentia fuit. In oriente ſaltim ad Juſtiniani uſque tempora edicta iſta maximam in foro auctoritatem obtinuerunt. Nam ut jam non dicam de edictis ſeu *formis generalibus*, quas inter Novellas reperiri paullo ante obſervavi, ipſe Juſtinianus Juliano, praefecto praetorio reſcribit *l.* 16. *C. de judic. apertiſſimi juris eſt, licere litigatoribus judices delegatos, antequam lis inchoetur, recuſare, quum etiam* ex GENERALIBUS FORMIS *ſublimiſſimae tuae ſedis ſtatutum ſit, neceſſitatem imponi, judice recuſato, partibus ad eligendos arbitros venire, & ſub audientia eorum ſua jura proponere.* Et Joanni P. P. in *l.* 27 *C. de fidejuſſ. ſi fidejuſſor nullam quidem cautionem faciat, oſtendens, ſe fidejuſſorem extitiſſe, praeſentibus autem tabulariis hoc confeſſus eſt, quod in fide ſua eum ſuſcepit, dubitabatur a Palaeſtina advocatione, utrumne poſt duos menſes liberetur, quaſi ſine ſcriptis fidejuſſione facta, ſecundum* GENERALIA EDICTA *ſublimiſſimae praetorianae ſedis, an, utpote, ſcriptura interveniente teneatur?* At in occidente, Gothorum armis fere oppreſſo, ſuperſtite licet praefectorum praetorio dignitate, edicta praefectoria paullo citius abierant in deſuetudinem, vel ſi qua ſupererant vetera & tralatitia, nihil certe novi illis adſtruebatur a ſucceſſoribus. Diſerte enim Caſſiodorus *Var. lib. XI. epiſt.* 8. ſub praefecturae ſuae auſpicia ad provinciales ſcribit: PRISCUS MOS *fuit*, NOVA JURA *decernere, ut ſuccedenti populo aliquid, quod omiſſum videbatur, adjungerent. Nunc autem ſufficiens laus conſcientiae eſt,* VETERA DECRETA *ſervare. Erat ante genus hominum ſub hac novitate ſollicitum, dum regulam vitae ſuae in aliena agnoſcerent voluntate pendere. Modo vero unuſquiſque novit, fixum, quod ab antiquiſſimis pleniſſime non dubitat conſtitutum. Sufficiunt ergo nobis jura, ſi non deſit voluntas eximia.* Quorum verborum ſenſus eſt, non eſſe a ſe exſpectandum edictum novum, quale olim praefecti praetorio ſub magiſtratus ſui auſpicia proponere conſueverint. Exoleviſſe illum edicendi morem, nec locum in foro eſſe edictis novis, quum jura anitqua edictaque tralatitia bonis ci[illegible]us ſufficere videantur.

§. V.

Edixiſſe etiam praefectos urbi.

Progredimur ad PRAEFECTOS URBI, quorum quam late patuerit juris dictio, vel ex *titulo Digeſtorum de offic. praef. urb.* intelligere eſt. Eam vero negotiorum cauſſarumque varietatem novas ſubinde ſanctiones, novaque edicta parere oportuit, cum repentina et ſubitaria, tum ad perpetuam juris

dictionem ſedis urbanae comparata. Eadem enim hic omnia ſunt, ac in praefectis praetorio. Quemadmodum enim hi in dioeceſibus ſuis, conſtitutiones principum propoſitis edictis promulgabant: ita idem Romae & in provinciis ſuburbicariis faciebant praefecti urbi, eorumque vicarii. Unde formulae: *praelata litteris ad* P. V. *l.* 11. *C. Th. de metat.* P. P. *in programmate vicarii* V. R. *l.* 25. *C. Th. de annon. & tribut.* quas debemus Jac. Gothofredo, qui etiam *tom. I. Cod. Th. pag.* 4. obſervavit, publicationem illam conſtitutionum principalium factam Romae eſſe in locis celebrioribus, veluti in foro Trajani, in foro Aproniani, in foro ſuario, in atrio Minervae, quo vel maxime homines ſive mercatus, ſive negotiorum civilium cauſſa, quotidie confluebant. Ne & hic deſit edicti hujus modi exemplum, dabimus illud ex actis iiſdem, quae ſupra a Baronio & Baluzio edita diximus. Quum enim Conſtantius, pater Valentiniani junioris, Pelagianos, & in primis Caeleſtium, eorum anteſignanum, ex urbe & regionibus ſuburbicariis exeſſe, reſcripto juſſiſſet: Voluſianus, praefectus urbi, reſcriptum iſtud hoc edicto promulgavit. Volusianus, *praefectus urbi dixit:* (fortaſſis *edixit*,) *hactenus Celeſtium, divinae fidei & quietis publicae turbatorem, judiciis amica reis ſecreta ſubduxerunt. Jam leges etiam edicti perſequentur abſentem: cui, quòd primum eſt, aeternae urbis negatur habitatio, ut ſi vel in proximis fuerit diverſatus, debitum non evadat exitum. Pro merito etiam temeritatis atque auſus ſui cunctos hujus* edicti *cautione praemonemus, ne quis iniquus noxio latebram putet eſſe praebendam, ne quum hujuſmodi ſit poſita poena, ſupplicium ac ſtilum neceſſe ſit proſcriptionis incurrere, quiſquis reum divinis humaniſque rebus apud ſe putaverit occultandum.* Hujus modi cauſſae aliae innumerae emergere potuerunt, & reipſa emerſerunt quotidie, ob quas edicta extra ordinem ab iis eſſent proponenda. Sed talia curioſius conquirere jam non vacat. Multo enim majoris momenti ſunt edicta praefectorum urbi, perpetuae juris dictionis cauſſa reddita, quibus nova ſubinde jura conſtituebant, pravas proſcribebant conſuetudines, aliaque ſalutaria, quae ad urbis aeternae decus pertinere viderentur, ſanciebant, non minore profecto auctoritate, quam libera olim republica a ſummis magiſtratibus factum fuerat. Hinc Ammianus Marcellin. *lib. XXVII. cap.* 9. Praetextati laudans praefecturam: *adoleſcebat*, inquit, *gloria praeclari rectoris, plura & utilia* disponentis. *Namque & meniana ſuſtulis omnia, fabricari Romae priſcis vetita legibus, & diſcrevit ab aedibus ſacris privatorum parietes iiſdem inverecunde connexos: ponderaque per regiones inſtituit univerſas, quum aviditati multorum, ex libidine trutinas componentium occurri nequiret.* Quod hic de parietum diſcretione, & ponderibus per regiones inſtitutis commemorat annalium ſcriptor, id ſapius conſtitutum novimus. Nam nec jura vetera permittebant operibus publicis muriſve civitatum, nedum templis quidquam conjungi, immittive, *l.* 9. *D. de rer. diviſ.* & poſtea legibus novis Arcadii & collegarum aedificia privatorum publicis operibus contigua deſtrui tollique juſſa ſunt. *l.* 9. *C. de aedific. privat. l.* 16. *C. de oper. publ. l.* 4. *C. Th. eod.* ubi conſulendus Jac. Gothofr. *Tom. V. pag.* 281. Sed & pondera etiamnum ſuperſunt, praefectorum urbi nominibus notata, veluti Q. Junii Ruſtici, apud Gruter. *Inſcript. pag.* 222. 1. quemadmodum & multo vetuſtius, a D. Junio, L. F. Silano & L. Lucretio L. F. Tricipitino, quaeſtoribus urb. anno v. c. 640. ex SC. factum, ex Lucae Paeti ICti *lib. V. de pond. Rom. & Graec.* edidit Thom. Reineſ. *Inſcrip. claſſ. II. n.* 56, *pag.* 281. At de moenianis locus hic eſt notatu dignior. Meniana vel

vel moeniana, Herodiano *lib.VII. extr.* ξύλων ἐξοχαὶ, aliis, teſtantibus gloſſis, ἐξωσταὶ vel ἐξωστήρια, ac denique in *l.* 39. *C. Th. de oper. publ.* παραπετάσματα dicta, a quo, & qua occaſione hoc nomen acceperint, ex Aſcon. Paediani *ſcholiis in Divinat. cap.* 16. & Feſto in *Maeniana* ſatis notum eſt. Quum enim Maenius domum vendidiſſet Catone & Flacco coſſ. ſibique excepiſſet jus unius columnae, ſuper quam tectum proiiceret provolantibus tabulatis, unde ipſe poſterique munus gladiatorum ſpectarent: hunc imitati alii, vel e lapide, vel e maceria, maeniana in porticibus aedificarunt, vel eadem foribus ac domibus adiecerunt, unde proſpectus eſſet in vicos & plateas. Id vero non poterat non moleſtiſſimum eſſe vicinis, in tanta ſemitarum viarumque urbanarum anguſtia, de qua conqueruntur Cic. *Agrar. II. cap.* 35. M. Seneca *Controv. lib. II. cap.* 9. Juvenal. *Sat. III. v.* 236. *&* *Sat. VI. v.* 78. ac proinde non mirum eſt, ſi de moenianis tollendis etiam priſcis legibus cautum fuit, ceu ait Ammianus. At neſcio tamen, quam id verum ſit. Fuiſſe enim in urbe moeniana libera adhuc republica, ex Val. Max. *Hiſt. lib. IX. cap.* 12. *ex.* 7. & Plin. *Hiſt. nat. lib. XXXV. cap.* 10. patet. Eadem adhuc viſa ſunt ſub Caligula imp. ceu. diſcimus ex Sueton. *Calig. cap.* 18. ac fortaſſis etiam ſub Alexandro Severo, ſi vera eſt ſpecies Ulpiani *l.* 2. *§.* 6. *D. ne quid in loc. publ.* Quin tantum abeſt, ut illius legis vetuſtioris, moenianis oppoſitae, veſtigium me deprehendere meminerim, ut potius multo poſt Arcadius in *l.* 39. *C. Th. de oper. publ.* ea non omnia, ſed quaedam tantum, quae aedibus publicis eſſent contigua, aut unde incendii immineret periculum, deſtrui juſſerit. Sed ut ad edicta praefectorum urbi revertamur, inde Ammianus Marcellinus *lib. XXVIII. cap.* 4. de Ampelio, praefecto urbi, refert, eum laetum alias, & ad favorem populi adipiſcendum aptiſſimum, nonnumquam tamen rigidum fuiſſe. Id tamen in eo deſiderat, quod, parum tenax propoſiti, a rigore iſto multum remiſerit, ſiquidem alias fieri potuiſſet, ut civitas ad priſtinam frugalitatem revocaretur. *Statuerat enim*, inquit, *ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neque aquam vulgarium calefaceret quiſquam, vel ad uſque praeſtitutum diei ſpatium lixae coctam proponerent carnem, vel honeſtus quidam mandens videretur in publico.* En denuo congeriem edictorum ab illo praefecto urbi propoſitorum. Ita novas quotidie ſanctiones exegit corruptiſſima populi Romani diſciplina, quam vivis ubique coloribus depingit Ammianus, cuique emendandae impares fere erant bonae leges, ut facile adpareat, adulatorium eſſe iſtud Rutilii Numatiani *Itin. lib.I. v.*159. elogium:

Nam quod nulla meum ſtrinxerunt crimina ferrum,
Non ſit praefecti gloria, ſed populi.

§. VI.

Elegans edictum L. Turcii Aproniani, praefecti urbis, de venditione carnium.

Fortaſſis jam taedio futurum eſſet lectori, plura hic adcumulata videre edictorum a praefectis urbi profectorum exempla. Et tamen facere non poſſum, quin addam bina perelegantia L. Turcii Aproniani, praefecti urbi, quae integra ſuperſunt in marmore apud Gruter. *pag.* 747. 6. 7. Celeberrima olim Romae fuit gens Aſteriorum Turciorum Apronianorum, & bonarum litterarum ſtudioſiſſima, cujus ideo cum laude meminit antiquiſſimus Virgilii codex Medicaeus, Aſteriorum Turciorum juſſu deſcriptus, de quo plura Henr. cardin. Noriſius *Cenotaph. Piſan. diſſ. IV. cap.* 2. Jo. Mabillon. *de re diplom. pag.* 354. Fabric. *Biblioth. Latin. tom. I. pag.* 220. & *Tom. II.*

pag. 296. & Nic. Heinſ. in *Epiſtola*, cum aliis virorum doctorum epiſtolis edita a V. C. Petro Burmanno *tom. V. pag.* 193. *ſeqq.* Ex ea gente fuit noſter L. Turcius Apronianus, quem cum Flavio Aproniano male confundunt Onuphrius Panuinius *in Faſtis* & Jac. Gothofred *ad Cod. Th. tom V. pag.* 172. & *in Notitia dignitatum. Flavium* enim demum ſub Juliano ſImp. urbi praefuiſſe, teſtatur Ammianus Marcellin. *lib. XXIII. cap.* 1. quum noſter, ceu V. C. Lud. Ant. Muratorius *tom. I. Anecdot.* & ante eum Almeloveenius *in Faſt. conſ. pag.* 490. *edit. nov.* demonſtravit, Conſtantio iterum & Conſtante AA. coſſ. anno erae Dionyſiacae 339. praefectura urbana functus ſit. Id quod etiam patet ex marmore Tiburtino apud Gruter. *pag.* 1079. 1.

CONSTANT.
CONSTANTIS.
AVGVSTORVM.
SENATVS.
POPVLVSQVE.
ROMANVS.
PONTEM. REFECIT.
CVRANTE L. TVRC.
APRONIAN. PRAEF.
ASTERIO. V. C.
FLAM.

nec non alio *pag.* 466. 7. ex quo & aetatem, & parentem, & filium, & religionem denique Turcii noſtri perſpicimus:

ASTERII.
L. TVRCIO. APRONIANO. V. C.
FILIO. L. TVRCI. APRONIANI. V. C.
PRAEFECTI VRBIS. NEPOTI.
L. TVRCI. SECVNDI. C. V. CONSVLIS.
QVAESTORI: PRAETORI. QVINDECIM
VIRO. SACRIS. FACIVNDIS. CORREC
TORI TVSCIAE ET VMBRIAE: OMNI.
VIRTVTE. PRAESTANTI. STATVAM.
EX. AERE. ORDO. SPOLETINORVM.
AD MEMORIAM. PERPETVI. NOMINIS.
CONLOCAVIT.
CVRANTIBVS. FL. SPE: V. P. ET CONDO
NIO TAVRO. JVN.
POST. AMANTI. ET. ALBINI. CONS.

Hujus ergo L. Turcii Aproniani, viri, & antiquitate generis & dignitatibus quam maxime conſpicui, bina exſtant edicta, quorum alterum ita ſe habet:

EX. AVGTORITATE. TVRCI APRONIA-
NI. V. C. PRAEFECTI VRBIS.

RATIO. DOCVIT. VTILITATE. SVADENTE. CONSVETVDINE. MICANDI. SVBLATA. SVB. EXAGIO. POTIVS. PECORA. VENDERE. QVAM. DIGITIS. CONLVCENTIBVS. TRADERE. ET. ADPENSO. PECORE. CAPITE. PEDIBVS. ET. SEVO. LACTANTE. ET. SVBJVGVLARI. LANIO. CEDENTIBVS. RELIQVA. CARO. CVM. PELLE. ET. INTERANEIS. PROFICIAT. VENDITORI. SVB. CONSPECTV. PVBLICO. FIDE: PONDERIS. COMPROBATA. VT. QVANTVM. CARO. OCCISI. PECORIS: ADPENDAT. ET. EMTOR. NORIT. ET. VENDITOR. COMMODIS. OMNIBVS. ET. PRAEDA. DAMNATA.

QVAM.

QVAM. TRIBVNVS. OFFICIVM. CANCELLARIVS. ET. SCRIBA. DE PECVARIIS. CAPERE. CONSVEVERAT. QVAE. FORMA. INTERDICTI. ET. DISPOSITIONIS. SVB. GLADII. PERICVLO. PERPETVO. CVSTODIENDA. MANDATVR.

§. VII.

Tale eſt illud Turcii Aproniani Edictum, quod obſervationibus quibuſdam hac occaſione illuſtrare juvat. Dicitur illud propoſitum eſſe EXAUCTORITATE TURCIJ APRONIANI V. C. PRAEFECTI URBIS, quod & in altera edicti parte repetitur. Quamvis vero alias ipſa edicta vocentur *auctoritates*, nec in jure noſtro hoc ſenſu ignorata ſint *auctoritas magiſtri officiorum*, *l.9. C. de aquae duct. auctoritas judicis*, *l.un. C. Th. ſi cert. pet. edicti perpetui auctoritas*, *l.3. C. de edend. juris auctoritas*, *l.10. C. Greg. de pact. et tranſact.* ut praetermittamus exempla, quae eam in rem collegit Juretus *ad Symmach. Epiſt. lib. III. epiſt. 69.* hic tamen *auctoritas* juſſum Turcii Aproniani notat, ſenſuſque eſt, ejus juſſu & praecepto edictum marmori inciſum eſſe. Frequens enim in marmoribus eſt hujus formulae uſus, & opera publica ſaepe ibi facta eſſe dicuntur vel EX AVCTORITATE IMP. vel EX AUCTORITATE PRAEF. URBI, cujus rei exemplum eſt apud Gruter. *pag.* 222. 1. Ipſum, quod ſequitur, edictum agit de venditione carnium, quia etiam *cura carnis omnis, ut juſto pretio praeberetur, ad curam praefecturae urbanae pertinebat. l. 1. §. 11. D. de off. praef. urb.* Ejus vero edicti tria ſunt capita, quorum uno Turcius Apronianus pecorum mactatorum carnes non *micando*, ſed ad trutinae examen vendi jubet: altero, ne officia inde ſibi quidquam ſpoliorum nomine vindicent, graviter prohibet: tertio denique ſanctionem poenalem, eamque ſeveriſſimam ſubjungit. Primo capite, ut jam monui, CONSUETUDINE MICANDI SUBLATA, SUB EXAGIO POTIUS PECORA VENDI, QUAM DIGITIS CONLUCENTIBUS TRADI. jubet, quod poſtea etiam conſtitutione generali ratum habuit Valentinianus *A. l. 4. C. Th. de ſuar.* Erat autem *micatio* ſpecies ſortitionis, per digitos ſubito expanſos facta, qua ad liquidum perducebatur, venditorne emtoris, an hic illius, numerum atque aeſtimationem ſequi deberet. Unde Varro *apud* Nonium *de propriet. ſerm. cap.* 4. x. 303 *pag.* 681. MICANDUM *erit cum Graeco, utrum ego illius numerum, an ille meum ſequatur.* Quumque hoc ſortitionis genus lucem vel maxime requireret, ne alteruter falſum nunciaret digitorum numerum, ac proinde veteres, virum integrum vitae incorruptaeque fidei deſcripturi, *dignum eſſe illum*, dicerent, *quocum in tenebris mices*: vid. Eraſm. *Adag. chiliad I. cent.* 8. *adag* 23. non ineleganter in marmore noſtro micatio fieri dicitur DIGITIS CONLUCENTIBUS, quemadmodum gloſſa vetus ab Henrico Stephano edita: *micat*, λαγχάνει, ΛΑΜΠΕΙ, id eſt, *ſortitur vel lucet.* Unde falli videntur, qui malunt: DIGITIS CONLUDENTIBUS. Ceterum ea ſortitio veteribus erat familiariſſima non modo in ſponſionibus, diviſionibus, aliiſque certaminibus, ſed & in contractibus & negotiis civilibus. Apud Nonnum ſane *in Dionyſiac. lib XXXIII. v. 77. ſeqq.* micando inter ſe contendere finguntur Cupido & Hymenaeus, arbitro Ganymede, iſque luſus ibi ita deſcribitur:

Variae ad illud obſervationes. Quid micare? quid ſub exagio vendere? quid ſevum & ſubjugulare? Officia praefecti urbi.

Φιλοκερτόμων δὲ βολάων
Λαγμὸς ἔην, μεθέπων ἑτερότροπα δάκτυλα χειρῶν,
Καὶ τοὶ μὲν ὀρθώσαντες ἀνέσχεθον, ἄλλα δὲ καρπῷ

Χειρὸς

Χειρὸς ὑποσφήκωσε συνήορα σύζυγι δεσμῷ.
Vino vero inſanientium jactus &
Sortitio erat talis, quae ſequitur utrique converſos digitos manuum
Dum alios erectos proiiciebant, alios carpo
Manus, veluti vinculo quodam nexos, conſtringebant.

Et in *Paraphr. Joann cap.* 19. *v.* 24. item auctor ritum hunc adcommodans hiſtoriae ſacrae, milites inducit de inconſutili Chriſti tunica ita colloquentes:

Οἴνοπα μὴ χίζομεν ἀληθέα τόνδε χιτῶνα
Θέσκελον ἐμφιέποντα τύπον ξεῖνον ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ
Δάκτυλα χειρὸς ἀφέντες ἑκήβολα σύμβολα νίκης
Λαχμῷ πάντες ἴδωμεν ἀδηρίτῳ, τίνος ἔσται,
Purpuream ne diſſecemus veram hanc tunicam,
Divinam habentem formam peregrinam: ſed pro ipſa
Digitos manus jacientes, procul jacta ſigna victoriae,
Sorte omnes videamus, contentionis expertes, cujus futura ſit.

Eodem itaque ſortiendi & micandi ritu in foris pecuariis & macellis antehac uſi fuerant Romani. Micando enim, non licitando in ſingula pondo, pretia carnibus ſtatuebant, quin ne trutina quidem explorabant earum pondus, ſed omnia veluti fortunae aleae committebant. Quo contrahendi ritu quum fieri non poſſet, quin contrahentium alteruter aliquando ſatis enormiter laederetur: RATIONE DOCENTE, ET UTILITATE SVADENTE, illam micandi conſuetudinem ſuſtulit, & SUB EXAGIO POTIUS PECORA VENDI juſſit Turcius Apronianus, UT SUB CONSPECTU PUBLICO FIDE PONDERIS COMPROBATA, QUANTUM CARO OCCISI PECORIS ADPENDAT, ET EMTOR NORIT, ET VENDITOR. *Exagium* eſſe trutinam, res ipſa docet, & jam ex gloſſis nomicis conſtat, in quibus ἐξάγιον eſt *penſatio*, ἐξαγιάζειν, *examinare*, *perpendere*, quo ſenſu etiam Theodoſius & Valens imperatores vocabulum accipiunt in *Novell. Theod. & Val. XXV.* Non tamen univerſum occiſi pecoris corpus adpendi ſolebat, ſed demtis CAPITE, PEDIBUS, SEVO LACTANTE, ET SUBIVGULARI; quae partes LANIO CEDEBANT. De ſevo Plin. *Hiſt. nat. lib. XI. cap.* 37. *cornigera*, inquit, *una parte dentata, & quae in pedibus talos habent*, SEVO *pingueſcunt: biſulca-ſciſſiſue in digitos pedibus, & non cornigera*, ADIPE. Turcius tamen non omne ſevum lanioni addicit, ſed lactans tantum, id eſt, mollius illud, & pinguedini propius. Ei addidit *ſubiugulare*, quamvis boves & pleraque alia animalia jugulo proprie dicto deſtitui, idem obſervet Plinius *Hiſt. nat. lib. XI. cap.* 49. in eo tamen falſus, quod *uni homini jugulos eſſe*, ſcribit; quum & ſimiis, talpis, ſciuris, muribus Alpinis jugulos eſſe, jam obſervarit Dalechampius. Ἀναλογικῶς itaque Turcius per *ſubiugulare* intelligit partes ſub initium pectoris obvias, & jugulis humanis proximas. Has ſolas cum capite & pedibus, nec non ſevo lactante ſibi retinere ex hoc edicto poterant laniones, quum contra RELIQUAM CARNEM CUM INTERANEIS PROFICERE VENDITORI oporteret. Ubi tamen manifeſto reſcribendum EMTORI, niſi dicere malis, idem eveniſſe hic Turcio, vel lapicidae, quod ſaepe juriſconſultis, aliiſque vetuſtis ſcriptoribus; contigiſſe obſervant Cujacius *Obſ. lib. XII. cap.* 23. & Radulp. Fornerius *Rer. quotidian. lib. III. cap.* 28. *lib. IV. cap.* 9. ut emtoris vendito-

ditoriſque vocabula confunderent. Hactenus primum hujus edicti caput. Altero cavit Turcius, ne ex officiis quiſquam praedam ex carne venali caperet. OFFICIA praefecti praetorio, alias *officium urbanum*, *l. ult. C. Th. de navicul.* *officium urbicariae praefecturae*, *l. 2. C. Th. de cond. in publ. horr.* *urbaniciani officiales*, *l. 2. C. Th. eod.* itemque *praefectiani*, *l. 1. & l. 20. C. Th. de divin. off.* generatim erant omnes adminiſtri praefecti urbis, at ex his tamen quidam in ſpecie hoc nomine veniebant. Hinc in marmore noſtro recenſentur TRIBUNUS, OFFICIUM, CANCELLARIUS, & SCRIBA. Nam ſub diſpoſitione praefecti urbi erant TRIBUNI PLEBIS, *l. 74. C. Th. de decurion.* quibus ejus modi munera delegaſſe videtur praefectus, quum vetera illa non amplius admitteret forma reipublicae. Sub eodem erat OFFICIUM, id eſt, domeſtici adſeſſores & judices veluti ordinarii, qui praefecti nomine cognoſcebant, decernebantque, & aliquando etiam *primates*, *officii* dicenbantur, *l. 3. C. Th. de adſeſſ. dom. & cancell.* porro CANCELLARII, quibus cancelli, id eſt, praetoria & ſecretaria curae erant, ut rite ornarentur, nec promiſcue eo omnibus pateret aditus, ceu ex Agathia & Caſſiodoro docuit Jac. Gothofredus *ad Cod. Th. tom. I. pag.* 71. denique SCRIBAE, quorum anteſignanus *primoſcrinius* vocabatur *l. ult. C. Th. de ſuar.* Hi omnes quum antea COMMODA quaedam & PRAEDAM, id eſt, certam carnis partem, ſibi DE PECUARIIS capere conſueviſſent: Turcius noſter Apronianus, DAMNATA illa PRAEDA, & per hanc FORMAM INTERDICTI, id eſt, EDICTI ſui, & DISPOSITIONIS prorſus ſublata, GLADII PERICULUM interminatus eſt omnibus, hoc edictum ſuum IN PERPETVVM NON CVSTODIENTIBVS. Ex quo patet, ad juris dictionem perpetuam pertinuiſſe hoc Turcii Aproniani edictum, nec pro repentino aut temporario illud habendum eſſe, ceu vel inde patet, quod illud inciſum marmori in perpetuum exſtare voluit Apronianus. Ceterum mirari quis poſſet ſupplicii gravitatem & legem aediliciam ſub gladii periculo ſancitam. Sed quum ad eas ſordes, eaque flagitia prolapſa eſſet civitas, ut, judice Ammiano Marcell. *lib. XXVIII. cap. 4. nec Epimenides Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediiſſet ad noſtra, ſolus purgare ſuffeciſſet Romam*, quia *maxima pleroſque labes inſanabilium flagitiorum oppreſſerit*: gliſcens improbitas acriore fraeno coërcenda videbatur, a qua ſua ſponte, & ſine ſupplicii metu abhorruiſſent cives, ſi majorum ſuorum veteris gentis togatae ſimiles eſſe voluiſſent.

§. VIII.

Eodem marmore & alterum comprehenditur Turcii Aproniani edictum, quod ad SUARIOS pertinet. De iis enim illum quaedam ſanxiſſe, nemo mirabitur, qui *& forum ſuarium ſub praefecti urbi cura fuiſſe; & ceterorum pecorum, ſive armentorum, quae ad hujuſmodi praebitionem ſpectabant, ad ipſius curam pertinuiſſe*, meminerit. *l. 1. §. 11. De de offic. praef. urb.* Eſt vero hoc edictum alterum tale:

Alterum Turcii Aproniani edictum de ſuariis & ordinibus, qui ſuariam faciunt. Quid titulus canonis vinarii?

EX. AUCTORIDATE. TURCI APRONIANI
V. C. PRAEF. ORB.

LICET. FORMAM. DISPOSITIONIS. ACTA. CONTINEANT. AD. FIDEM. TAMEN. GESTORUM. PLENIUS. MEMORIAE. TRADENDAM. TABVLAM. PLACVIT. ADFIGI. QVAE. PVBLICARET. ORDINEM. RERVM. QVOM. SVARIOS. VIDEREMVS. DAMNIS. ADFECTOS. ET. EOS.

EOS. ETIAM. ORDINES. QVI. SVARIAM. FACIVNT. PROVIDIMVS. HIS. LEVAMEN. ET. EX. TITVLO. CANONICO. VINARIO. VT. VIGINTI. QVINQVE. MILLIA. AMPHORARVM. ANNVA. CONSEQVANTVR. SVB. EA. DIVISIONE. VT. DVAE. PARTES. SVARIIS. TERTIA. VERO. HIS. ORDINIBVS. SVFFICIANT. QVI SVARIAM. REGOGNOSCVNT. ITA. VT. IIDEM. ORDINES. JVXTA. CONSVETVDINEM. TAM. PROPRIVM. QVOD. ADPELLATVR. QVAM. ANNONAS. EXSOLVANT. ET. MODERATIONE. ADHIBITA. PERINDE. A. POSSESSORE. SVSCIPIANT. ATQVE. SVSCIPERE. SVNT. SOLITI. ANTIQVO. MORE. PRAEEVNTE. INTERDICENTES. NE. INORMIA. ILLA INDEBITAQVE. PRAESTENTVR. QVAE. TAM. TRIBVNVS. QVAM. PATRONI. DIVERSI. ET. VARIA. CONSEQVEBANTVR. OFFICIA. CONTRA. QVOD. INTERDICTVM. SI. QVI. AVSI. FVERINT. DE. COMMVNI. LARGIRI. ET. SCRIBAE QVIDAM. CETERIQVE.
POENAE. SVBIACENT.

Exemplo eſt hoc perelegans edictum, non ſufficere viſum eſſe magiſtratibus, edicta ſua contineri actis, vel ex albo aliquamdiu pependiſſe, ſed eos etiam illa marmoribus vel aeri incidenda curaſſe, AD. FIDEM GESTORUM. MEMORIAE. TRADENDAM PUBLICANDUMQUE. ORDINEM. RERUM. Id quod vel maxime obſervatum eſſe in promulgandis privilegiis ac beneficiis, certo ordini conceſſis, ſupra *cap.* 2. §. 4. oſtendimus. Non mirum itaque eſt, hoc quoque edictum non cedro, ſed marmore, dignum viſum eſſe, quod ad *ſuariorum*, *ordinumque*, *qui ſuariam faciebant*, privilegia pertinebat. De SUARIIS in utroque Codice tituli exſtant ſingulares, de iiſque prolixe agunt Jac. Cujac. *ad Codic. lib. XI. tit.* 17. Jac. Gothofredus *ad Cod. Th. tom. V. pag.* 168. at multo planius atque adcuratius Thom. Reineſ. *Inſcript. pag.* 145. ubi eos ita adcuratiſſime deſcribit: *collegium ſuariorum memoratur apud Gruterum* Inſcript. *pag.* 361. 2. 3. *Hi cum boariis & pecuariis unum corpus conſtituebant, & cum bonis, heredibus, poſteriſque ſuis, & univerſa agnatione, munere procurandae carnis bubulae, ſuillae, & obſoniorum, quae imperatores et fiſcus plebi urbanae militibuſque praetorianis ad quatuor millia pondo diurna elargiri ſolebant, certis per annum diebus praebitionis, quod ſuaria functio et ſuarium obſequium dicitur*, l. 1. C. Th. de ſuar. pecuar. & ſuſcept. vin. *obnoxii erant, eoque animalia apud Apulos, Lucanos, Bruttios, & Samnites, qui ſues et boves, ceu canonem, praediis et patrimoniis impoſitum, pendebant; conquiſita ad urbem tranſmittere, vel acceptis a poſſeſſoribus, qui ſuariam recognoſcebant, pro ſingulis porcinae libris pretiis, quae uſus publicae converſationis per Campaniam attuliſſet, hoc eſt, ſecundum annonam fori, quam deprehenderint, ut loquitur Donatus in Terent. Phorm. ſuo periculo ſpeciem porcinae adfatim praebere tenebantur, dicti etiam porcinarii urbis aeternae. l. 6. C. Th. eod.* Ex quibus verbis ſimul intelligitur, quinam fuerint *ordines ſuariam recognoſcentes, vel facientes*, omnes nimirum, qui apud Apulos, Lucanos, Bruttios, & Samnites ſues de praediis ſuis praeſtare iis ſuariis tenebantur. Nec magis jam obſcurum eſt, cur DAMNIS ADFECTI adhuc dicantur & SUARII, ET II ETIAM ORDINES, QUI SUARIAM FACIEBANT. Quum enim vel ſues ex tam diſſitis regionibus Romam ſuo periculo transferre, vel pretium, non quale Romae, ſed quale in locis illis uſus ſtatuebat, recipere cogerentur: utrumque cum alea conjunctum eſſe experiebantur, adeoque modo ſuarii, modo ordines ſuariam recognoſcentes maximum capiebant detrimentum, & hinc quotidianae alte-

rutro-

rutrorum audiebantur querelae. Quibus demum commotus Turcius Apronianus, utriſque LEVAMEN PROVIDIT, ſtatuitque, UT EX TITULO CANONICO VINARIO XXV. MILLIA ANNUA CONSEQUERENTUR. *Tituli* iis temporibus erant omnia genera functionum publicarum, *l. ult. C. Th. de equor. collat. l. 49. C. Th. de operib. publ.* qui & *tituli canonici* ſeu *canones titulorum*, itemque *canonicae illationes*, nec non *ſollemnes & canonicae penſitationes* vocabantur. *l. 36. C. Th. de annon. l. 16. C. Th. de bon. proſcript. l. 40. C. Th. de epiſcop. l. 2. C. Th. de concuſſ. advoc.* Et hae quidem praebitiones annis ſingulis erant praeſtandae, eoque diſtinguendae a *titulis ſuperindictitiis*, ceu adpellantur *d. l. 36. C. Th. de annon. l. 3. C. Th. de decurion. & ſilentiar.* Quum ergo alii frumentum, alii aurum argentumue, alii naves, alii veſtes, alii equos quotannis inferre tenerentur: in legibus eorum temporum paſſim occurrunt titulus annonarius, *l. 4. C. Th. tribut. in ipſ. ſpec.* frumentarius, *l. 1. & 3. C. Th. de frum. urb. Conſt.* qui & *canon populi* Romani apud Lamprid. *Elagab. cap.* 27. & *canon urbicarius l. 2, l. 3. C. de can. frum. urb. Romae, Lib. XI.* navium, *l. 2. C. Th. de Alexandr. pleb. primat.* canon aurarius, *l. 13. C. Th. de extraord.* metallicus, *l. 4. C. Th. de metall.* veſtium, veſtes canonicae, veſtis collatio annua, *l. 2. 3. C. Th. de milit. veſt. l. 1. C. Th. de diſtr. pign. quae tribut. cauſſ.* equorum, *l. 14. de navicul.* ſimiliumque rerum, quae alioquin generatim *illationes*, *l. 40. C. de epiſc. canonicae ſpecies*, *l. 1. C. Th. de exact. indictiones*, *l. 1. C. de prox. ſacr. ſcrin. penſitationes*, *l. 2. C. de lucr. advoc. praebitiones*, *l. 4. C. Th. de tribut. in ipſ. ſpec. infer.* immo & *ſolatia* in *Nov. Theod. & Valent. de relev. ad aer. vel don. poſſ.* vocantur. Nec deerant, qui vinum in uſum plebis Romanae quotannis tenebantur praeſtare, unde ſingularis *titulus canonis vinarii*, ſeu *arca vinaria*, cujus mentio fit *l. 11. C. de ſuſcept. l. 3. C. Th. de calcis coctor.* & apud Symmach *lib. VII. epiſt. 79. lib. IX. epiſt. 121. lib. X. epiſt.* 42. & 47. Ei vino canonico ſuſcipiendo conſtituti erant certi *ſuſceptores*, *d. l. 11. C. de ſuſcept.* ſubjecti *rationali vinorum*, qui *ſub diſpoſitione viri illuſtris, praefecti urbi fuiſſe* dicitur in *Notit. imp. occid. pag. 15. edit. Pancirol.* Ex quo jam facile patet, unde tam inſignem vini quantitatem ſuariis & ordinibus, qui ſuariam faciebant, adſignare potuerit praefectus urbi, ad damnum, quod illi ſe paſſos eſſe conquerebantur, quodammodo reſarciendum. Quandoquidem tamen ſuarii pretium, in Campania locisque vicinis uſu receptum, recipere tenebantur, id vero plerumque procul dubio vilius erat, quam quo pecora Romae, in populoſiſſima urbe, venibant, adeoque aleam magis ſubire cogebantur ſuarii, quam ordines ſuariam recognoſcentes, hinc illa adſignata utriſque XXV. millia amphorarum vini canonici ita dividi juſſerat Turcius, UT DUAE PARTES SUARIIS, TERTIA VERO HIS ORDINIBUS, SUFFICERET, QUI SUARIAM RECOGNOSCERENT. Quam diviſionem poſtea ratam habuerunt Valentinianus & Valens augg. *l. 4. C. Th. de ſuar.* dum ſuariis adſignant *ſeptem & decem amphorarum millia*, id eſt, fere duas tertias XXV. millium amphorarum, quas jam antea iis adſignaverat Turcius Apronianus. Addidit vero huic beneficio certas leges, & ordinibus quidem ſuariam facientibus injunxit, UT JUXTA CONSUETUDINEM, TAM PROPRIUM, QUOD ADPELLATUR, QUAM ANNONAS EXSOLVERENT; ſuariis vero, UT, MODERATIONE ADHIBITA, PERINDE A POSSESSORIBUS SUSCIPERENT, ATQUE ACCIPERE SINT SOLITI ANTIQUO MORE PRAEEUNTE, id eſt, ut & illi tam ordinarias, quam ſuperindictitias, collationes recte praeſtarent ſemper, & hi

hi circa veterem ſuſcipiendorum pecorum morem nihil immutarent. Antiquus vero ille mos ita deſcribitur in *l.* 4. *C. Th. de ſuar.* quod ſuarii potuerint vel vinum, vel pecuniam loco porcinae ſubvehendae accipere; & tunc vel carnem, vel pretium, quale in foro Romano eſſet, populo praeſtare tenerentur. Denique & hoc edicto tribuni & officiorum exactiones & rapinas, acriores propoſita poena, prohibet Turcius Apronianus, quamvis neſciam, an ſatis integrum ſit poſtremum illud edicti caput, in verboque ultimo procul dubio ſcribendum ſit SUCIACENTO, pro SUBIACENT. Monuit & alia quaedam circa hoc edictum Jac. Gothofredus *tom. V. Cod. Th. pag.* 174. quem tamen in eo falſum exiſtimo, quod ex verbis *l.* 4. *C. Th. de ſuar. quibus in rebus illud quoque* a DECESSORE TUO *ſalubriter inſtitutum eſt*, collegit, Apronianum noſtrum paullo ante Praetextatum circa annum Chriſti 363. praefectura urbana functum eſſe: ſiquidem nos & Flavium Apronianum, qui Praetextatum anteceſſit, diverſum a L. Turcio Aproniano fuiſſe docuimus, & latius omnino patet vocabuli DECESSORIS ſignificatio, quam ut de eo dumtaxat, qui aliquem ἀμέσως in officio anteceſſit, neceſſario accipiendum eſſe videatur. Noſter nimirum urbi praefuit anno Chriſtianae erae 339. Flavius Apronianus annis 363. & 364. Praetextatus anno 366. uti docuit Theod. Janſonius ab Almeloveen in *Faſt. conſular. pag.* 490. 494. *ſeqq. edit. nov.*

§. IX.

Edicta praefecti annonae. An patricii etiam edixerint? Quid ῥωμαϊκὰ τοῦ μαγίστρου λεγόμενα apud Harmenopulum?

Fuere & alii magiſtratus urbani ſub imperatoribus demum inſtituti, quin & adminiſtri ſacri palatii, quos propoſitis edictis de rebus ad adminiſtrationem ſuam pertinentibus quaedam ſanxiſſe, nullum eſt dubium. Sane enim quum ad PRAEFECTUM ANNONAE erogandae annonae civicae cura pertineret, ipſeque praefectus urbi ſine eo de annona nihil ſtatuere poſſet, *l.* 1. *C. Th. de condit. in publ. horr.* quin idem praefectus annonae, teſte Caſſiodoro *Var. lib. VI. epiſt.* 18. *ſi querela panis, ut aſſolet, concitaretur, tamquam promiſſor ubertatis, ſeditiones civicas momentanea ſatisfactione diſſolveret*: quis negaverit, eum, & prout res inciderent, &, quid navicularis, piſtoribus, ſuariis, qui ſub ejus diſpoſitione erant, faciendum omittendumve eſſet, edixiſſe? Et id, credo, ſubinnuit Caſſiodorus; dum in eadem formula; *tribunal*, inquit, *tuum non eſt inter minimas dignitates, quando & Romana gratia frueris, & provinciis* JUSSA *tranſmittis*. Deinde ſupra (§. 3. hujus capitis,) quaedam diximus de libris ῥωμαϊκῶν, quos Cujac. *Obſ. lib. VI. cap.* 10. de edictis patriciorum vel magiſtrorum, in unum faſciculum collectis, interpretatur. Quae ſi vera ſunt, dicendum fuerit, & hos principum parentes edicta propoſuiſſe. At ego tamen me fateor ea de re dubitare, partim quod patriciatum tamquam dignitatem palatinam, *nihil juris dictionis habere*, diſerte ſcribit Caſſiodor. *Var. lib. VI. epiſt.* 2. partim, quod Harmenopulus, qui ſolus laudat ῥωμαϊκὰ τοῦ μαγίστρου λεγόμενα, ſatis oſtendat, privati alicujus, qui *magiſter* κατ' ἐξοχὴν dictus ſit, volumen a ſe citari. Alibi enim ſine addito illum vocat μάγιστρον, veluti *lib. II. tit.* 10. §. 12. *lib. III. tit.* 3. §. 130. & paſſim, nec inepta eſt conjectura Dionyſii Gothofredi, qui in *Notis ad Harmenopuli praefationem* auctorem libri ῥωμαϊκῶν fuiſſe putat Coſmam, magiſtrum officiorum ſub Romano Seniore, imp. Conſtantinopolitano, cujus in honorem fortaſſis ῥωμαϊκὰ inſcripſerit illam συλλογὴν, quemadmodum Conſtantinus Porphy-

phyrogenneta opus ſuum Βασιλικὰ in honorem Baſilii imp. avi ſui, vocari juſſit.

§. X.

Superſunt PRAEFECTI AERARII, quibus, quam primum aerario, ac deinde etiam fiſco praeeſſe coeperunt, (quod a Neronis temporibus factum, novimus,) quotidiana fere edicta proponendi fuit occaſio. Modo enim reliquatores, eoſue, quorum delata fuerant nomina, evocabant edictis, modo ipſos delatores adeſſe edictis jubebant, *l.* 15. §. 34. *D. de jur. fiſc.* modo bona vacantia, caduca, quaſi caduca, ereptitia ſub haſta venumdanda proſcribebant. In primis memorabile eſt, quod refert Suetonius *Claud. cap.* 9. Claudium, adhuc privatum, quum ſeſtertium octogies pro introitu novi ſacerdotii coactus eſſet impendere, *ad eas rei familiaris anguſtias decidiſſe, ut, quum obligatam aerario fidem liberare non poſſet, in vacuum lege praediatoria venalis pependerit ſub* EDICTO *praefectorum.* Hic enim merito quaeſiveris, quid ſit *in vacuum pendere ſub edicto?* Vir eximius, Jac. Caſaubonus, in *Notis* id de ipſa Claudii perſona intelligit, idque ex vetere jure putat ſervatum in cauſſis fiſcalibus, ut, qui ſolvendo non eſſent, ipſi bonaque eorum ex lege praediatoria venirent, & hinc, propoſito a praefectis edicto, proſcriberentur. Sed intercedit Claud. Salmas. *de modo uſurar. pag.* 739. Suetoniumque de ſolis bonis ac praediis proſcriptis intelligi jubet, ſimul obſervans, eodem loquendi genere *pignorari* vel ἐνεχυράζεσθαι dici, qui non ipſe, ſed cujus bona pignora capiantur, quin immo ne intelligi quidem poſſe, ad quid praedes & praedia ab his, qui publico debuerint, exegerint veteres, ſi ipſi, quod ad perſonam, aerario fuerint obnoxii. At vix ego video, quid ponderis inſit his incomparabilis viri argumentis ad evertendam Caſauboni ſententiam. *Pignorare quem* φράσις eſt in foro receptiſſima & rei ipſi plane concinna, qua non poſſunt non uti, qui proprie loqui ſtudent. Contra ſi quem *pendere ſub edicto* dixeris eo ſenſu, quem urget Salmaſius, impropria haec loquutio, & tropus non minus durus erit, quam in verbis Virgilii:

- - - - - - - - *Jam proximus ardet*
- - - *Vcalegon.*

In poetis talia facile toleramus, immo & in Cicerone, quem ſaepius ita loquutum eſſe, novimus, veluti *Agrar. II. cap.* 36. *Agrar. III. cap.* 4. *pro domo cap.* 8. & 20. *pro Sextio cap.* 26. *ſeqq. Philipp. II. cap.* 31. at eadem non illico digna ſunt hiſtorico, & maxime Suetonio, qui omnia verbis propriis & quam maxime perſpicuis exprimere ſolet. Deinde nec alterum Salmaſii argumentum rem conficit. Eodem enim jure quaerere liceret, ad quid praedia ceteraque bona proſcripſerint Romani, quum per praedes & fidejuſſores abunde proſpectum fuerit aerario? Contra non deſunt, quae pro illa Caſauboni obſervatione dici poſſunt, quaeque oſtendunt, illam ſolidiorem eſſe, quam ipſi auctori ſuo, modeſtiſſimo viro, viſa ſit. Iiſdem fere temporibus, quibus Claudium ſub edicto pependiſſe ſcribit Suetonius, optimus Servator noſter parabolam propoſuit de ſervo, qui regi reliquator erat ad decies mille talenta. Is quum ſolvendo non eſſet, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ πάντα, ὅσα εἶχε, καὶ ἀποδοθῆναι: *juſſit eum dominus ejus venire cum uxore & liberis, & omnibus, quae haberet, & inde ſolvere.* *Matth. cap.* 18. *v.* 24. Parabola haec qui-

dem

Edicta praefectorum aerarii. Quid pendere ſub edicto?

dem eſt, fateor: ſed ſolent tamen illae imitari veritatem, nec in iis fingi factum, quod fieri non potuiſſe, unuſquiſque ſtatim intelliget. Quum itaque familiam hic venditam audiamus pro debito fiſcali, ad Hebraeorum autem ritus hoc pertinere, nemo adhuc adfirmare auſus ſit: conſequens ſane eſt, ut ad mores Romanorum reſpexerit Servator. Neque nobis obverti poterit, ſervum fuiſſe illum reliquatorem: ſiquidem in ſacris litteris etiam ſummi regum adminiſtri, quantumvis ingenui, עברים vel δοῦλοι vocari ſolent, 2. *Sam. cap.* 18. *v.* 29. 1. *Reg. cap.* 1. *v.* 33. 47. Et ſane ſervilis conditionis eſſe non potuit hic diſpenſator, qui & uxorem habuit, & liberos, & patrimonium, quorum nihil in ſervum cadere novimus. Praeterea non diſpenſatoris, ſed ſuam familiam vendidiſſet dominus, ſi diſpenſator ex ejus ſervis fuiſſet. Quis vero ſanus ſua vendit, ut ſibi inde pro ſervo debitore ſatisfiat? Deinde notum eſt, quam aſpera apud Romanos fuerit debitorum fiſcalium exactio. Memoriae prodidit Philo *de ſpecial. leg. pag.* 801. *ſeqq.* ſua aetate tributorum exactores fugientium reliquatorum uxores, liberos, parentes, cognatos, per vim abduxiſſe, eos omnes protruſos, excruciatoſque, niſi indicarent latebras, aut pro illis dependerent, diro mortis genere necaſſe, quin in tantum ſaeviſſe, ut interdum totos vicos & oppida, colonis diffugientibus, & latebras ubicumque quaerentibus, ad ſolitudinem redegerint. Idem *libro de ſepten. & feſt., pag.* 1185. conqueritur, exactores illos non tantum facultates excuſſiſſe ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σωμάτων, ὕβρεσιν, αἰκίαις πρὸς ἀποτομίαν κεκαινουργημέναις βασάνοις, *ſed & ex ipſis corporibus, contumeliis, flagris, et excogitatis recenter ad immanitatem tormentis*, tributa extundere conſueviſſe. Quibus fere ſimilia ſunt, quae de cenſu Maximiani imp. memoriae prodidit Lactantius *de mort. perſequut. cap* 23. Atqui ſi ipſa mors exquiſitiſſimique cruciatus manſere illos, qui fiſco debuerunt qui mirum videatur, eoſdem venales ſub edicto praefectorum aerarii pependiſſe? Nonne idem fatum libera adhuc re publicâ imminebat omnibus, qui cenſum vel militiam ſubterfugerant? Nonne hos veniſſe teſtantur Cicero *pro A. Caecin. cap.* 24. & Ulpian. *Fragm. tit.* 11. §. 1. Et tamen longe majora tunc praeſidia ingenuis corporibus circumpoſuerant leges, quam poſtea ſub imperatoribus. Praeterea uſque ad tempora Conſtantini M. qui primus hanc ſaevitiam lege publica ſuſtulit, *l.* 2. *C. de exact. trib. et l.* 7. *et* 9. *C. Th. de exaction.* reliquatores fiſci plumbatarum verberibus, ponderibus, aliiſque tormentis excruciabantur. At plumbatis quum corpora tantum ſervilia tunderentur, *l.* 2. *C. Th. de quaeſtion. l.* 8 *C. Th. de decurion.* facile patet, pro ſervis fiſci habitos eſſe, qui non eſſent ſolvendo, & hinc venumdari potuiſſe una cum familia. Cur porro *in vacuum ſub edicto pependiſſet Claudius*, ſi de ejus tantum bonis diſtrahendis fuiſſet actum. *In vacuum* enim apud Svetonium eſt fruſtra, necquidquam, ut emtorem res proſcripta non inveniret, ceu ipſe Salmaſius *de modo uſur. pag.* 740. eam loquutionem interpretatus eſt. Nihil vero facilius reperire emtorem ſolet, quam res anguſta, qualis erat Claudii, quandoquidem tantillum pecuniae, quantum ei coëmendae ſatis ſit, homines etiam mediocrium facultatum corradere poſſunt, quum contra proſcripta praedia ampliora plerumque vel non facile inveniant emtorem, vel male vendantur, non aliam ob cauſſam, quam quod juſtum eorum pretium vel nemo, vel pauciſſimi repraeſentare poſſint. At Claudius *in vacuum pependit ſub edicto praefectorum*, quod vel verecundia, vel miſericordia impedirentur emtores, vel nemo emendo Claudium, dubiae

dubiae ſanitatis hominem, pecuniam ſuam male perdere vellet. Denique & id obſervo, Svetonium & alibi, *Domitian. cap. 9.* ſimili fere uſum eſſe loquutione. Refert enim, *reos, qui ante quinquennium proximum apud* AERARIUM PEPENDISSENT, *univerſos diſcrimine liberaſſe Domitianum, nec repeti, niſi intra annum, eaque conditione, permiſiſſe, ut accuſatori, qui cauſſam non teneret, exſilium poena eſſet*. Qui locus docet, eorum fere nomina ad aerarium pependiſſe, qui capitis adirent periculum. Nam ideo & accuſatores inſcribere in crimen debebant, ſe capitalem exſilii poenam ſubituros, ſi cauſſa caderent. Plus itaque ex lege praediatoria exactum intelligimus, quam bona & praedia, ipſa nimirum debitorum capita, ut ea fiſco obnoxia una cum bonis venirent. Veroſimillimam ſane hanc conjecturam Caſauboni, in vacuum, ut pleraſque alias, a ſummo Salmaſio fuiſſe impugnatam, plane mihi perſuadeo, facile tamen paſſurus alios & hic ſuo ſenſu abundare.

CAP.

C A P U T VI.

DE EDICTIS PRAETORUM.

§. I. *Praetores olim omnes magiſtratus dictos, non autem ſacerdotes. An Oſtiae fuerit* PRAETOR SACRIS VVLCANI? *Sacrarius Volcani, aliorumque deorum dearumque.* §. II. *Primus praetor quando creatus?* §. III. *Obtentus patrum, ſub quo praeturam impetrabant a plebe. Praetores collegae conſulum.* §. IV. *Magiſtratus hic primum patriciorum proprius, poſtea cum plebe communicatus.* §. V. *Primum unum, nempe urbanum, poſtea & peregrinum creatum. Praetor urbanus,* MAJOR *dictus, an &* HONORATUS? §. VI. *Numerum praetorum ſubinde auctum.* §. VII. *Praetores de* FIDEICOMMISSIS, TUTELARES, LIBERALES, FISCALES, AERARII, *an &* CEREALES? §. VIII. *Praetoris juris dictionem conſtitiſſe in* DANDO, §. IX. DICENDO §. X. *in* ADDICENDO. §. XI. *Munera praetorum extraordinaria.* §. XII. *Omnes praetores de juris dictione ſua, rebuſque curae ſuae demandatis edicta propoſuiſſe.* §. XIII. *Eorum alia tralatitia, alia nova.* §. XIV. *Cur edicta quaedam, nataeque inde actiones praetoriae auctorum nomina retineant?* §. XV. *Edicere ſolebant praetores ſub auſpicium magiſtratus ſui, praeſtito ſimul in leges jurejurando.* §. XVI. *Edictum propoſitum in albo, quod duplex habuit praetor.* §. XVII. *Quo loco illud probabiliter fuerit?* §. XVIII. *Praetores indirecte ſibi legiſlatoriam poteſtatem vindicaſſe, legeſque evertiſſe edictis ſuis.* §. XIX. CORTII vindiciae praetoris Romani *expenſae.* §. XX. *Status quaeſtionis.* §. XXI. *An praetores hanc ſibi poteſtatem arrogantes impedire potuerit Romanorum religio circa leges?* §. XXII. *An cura circa ſcribenda edicta adhibita?* §. XXIII. *An juſiurandum in leges?* §. XXIV. *Edicta frequentiſſime mutata.* §. XXV. *Praetor populo omnino illuſit* NOVIS VOCABULIS. §. XXVI. *Itemque variis inventis* EXCEPTIONIBUS. §. XXVII. *Nec non promiſſis* IN INTEGRUM RESTITUTIONIBUS. §. XXVIII. *Denique* FICTIONIBUS. §. XXIX. *Concluſio elenchi.* §. XXX. *Elogia edicti praetorii, & quomodo illud ſenſim juris ſcripti auctoritatem in foro Romano ſit conſequutum?*

§. I.

Praetores olim omnes magiſtratus dictos, non autem ſacerdotes. An Oſtiae fuerit *praetor ſacris Vulcani?* Sacrarius Vulcani, aliorumque

JAm demum ad EDICTUM PRAETORIUM contemplandum accingimur, reliquis omnibus non modo celebrius, ſed & in foro receptius, eamdemque fere auctoritatem, cum legibus, conſequutum. De eo vero priuſquam dicamus, repetenda quaedam erunt de ipſis praetoribus, ſed non niſi ea, quae ad intelligenda eorum edicta aliquid facere videbuntur, quum reliqua & vulgo nota ſint, & ad inſtitutum noſtrum jam non pertineant. PRAETORIS vocabulum, (ut inde potiſſimum ordiamur,) latiſſimae olim ſignificationis fuit, commune quippe reliquis magiſtratibus omnibus, qui ſummae rerum belli paciſve temporibus praeerant. Primum ergo belli duces, teſte Pompejo Feſto voc. *praetoria porta*, *pag.* 376. edit. Gothofr. PRAETORES dicti, quaſi *praeitores*, eoque vocabulo ſcriptores Romani & exterarum gentium imperatores & duces adpellitare ſolent, veluti Cornelius

Nepos

Nepos *Milt. cap* 4. *Themiſtocl. cap.* 2. *Ariſtid. cap.* 2. & alii paſſim. Deinde & urbanis magiſtratibus idem nomen inditum, exemplo, niſi fallor, Graecorum, qui & ipſi, traducto a re militari ad urbanas adminiſtrationes vocabulo, omnes magiſtratus στρατηγοὺς adpellabant. *Matth. cap* 16. *v.* 35. *l.* 15. § 9. *D. de excuſat.* Unde & Graecos hiſtoriae Romanae ſcriptores, veluti Polybium & Plutarchum, etiam conſules Romanos κατ' ἐξοχὴν vocare ſolere στρατηγοὺς vel στρατηγοῦντας, itemque στρατηγοὺς ὑπάτους, demonſtravit Jac. Perizonius *Animad. Hiſtor. cap.* 1. *pag.* 35. *ſeqq.* quum tamen utriuſque ſcriptoris aetate jam pridem invaluiſſet, ut avulſa a conſulatu juris dictione, praetura proprie στρατηγία diceretur, & tunc non eſſent tempora, de quibus Feſtus: *initio praetores erant, qui nunc conſules*. Ceterum veram eſſe illam Feſti obſervationem, exemplo non uno poteſt demonſtrari. Jam enim a Plinio *Hiſt. nat. lib. XVIII. cap.* 3. & Gellio *Noct. Att. lib. II. cap. ult.* animadverſum eſt, PRAETORIS mentionem factam eſſe in ipſis XII. tabulis, quum in urbe nondum eſſet magiſtratus, qui ſpeciatim id nomen ferret. Sed & Liv. *lib. VII. cap.* 3. *legis vetuſtae, priſcis litteris verbiſque ſcriptae* meminit, qua cautum fuerit, ut QUI PRAETOR MAXIMUS ESSET, ID. SEPTEMBR. CLAVVM PANGERET. Quo loco *praetorem maximum* dictatorem, conſulem, aliumve ſupremum in urbe magiſtratum intelligi, facile intelligitur. At ea vocabuli notio priſcis tantum nota fuit temporibus, paullatimque videtur obſoleviſſe, ex quo, qui juris dictioni praeerant, κυρίως dici PRAETORES coeperunt. Quare quemadmodum ſupra *cap.* 4. §. 2. notavimus Maranum, qui illam vocabuli ſignificationem & ſequioribus temporibus obtinuiſſe exiſtimavit: ita nec adſentiri poſſumus Ger. Noodtio, *Probab. lib. I, cap* 6. exiſtimanti, in jure noſtro & aediles praefectoſque vigilum aliquando praetorum nomine venire. Multoque minus magnum Scaligerum rem acu tetigiſſe arbitramur, dum in *Indice Gruteriano*, *cap.* 3. *voce* PRAETOR, ipſos quoque ſacerdotes PRAETORES dictos eſſe exiſtimat. Exempla quidem adducit ex aeterno Gruteri opere *pag.* 398. 7. *& pag.* 318. 7. ubi laudantur COLONIAE. OSTIENSIS. FLAMEN. PRAETOR. II. SACRA VOLCANI. L. & CN. SERGIUS. CN. F. qui VOT. PRISCO. FILIO. SVO. PRAETORI. SACRIS. VOLCANI. EX D. D. AEDILI ADLECTO *fecit*: at inde non probatur, ſacerdotes quoſdam dictos praetores, verum illos, qui tum praetura fungebantur in colonia, eodem tempore flamines, & ſacrarios Vulcani fuiſſe. Ita enim ex Marquardi Gudii emendatiore exemplari ſeſe habet inſcriptio, ex qua PRAETOREM SACRIS VOLCANI perperam exculpſerat Scaliger:

M. CORNELI. M. F. VALERIANI. EPA.
GATIANI EQ.
DECVRIONI. SPLENDIDISSIMAE. COLONIAE. OSTI
ENSIS.
FLAMINI. PRAETORI. II. SACRA VOLCANI. L.....
.... ENQVE. SODALI. ARV.....
DECVRIONI. LAVRENTIVM. VICI. AVG. EIVS...
PATRONO. CORPORIS. LENVNCVLARIORVM.....
AVXILIARIORVM. OSTIENSIVM.
VIXIT. ANNOS. XXXXI. ME. I.
M. CORNELIVS. M. F. PALAT. VALERIANVS. DECVRIO.

Non itaque *praetor ſacris Volcani* fuit M. Cornelius Valerianus Epagatianus, ſed *decurio Oſtienſis* ibidemque *flamen*, *iterumque praetor*, nec non

SACRA-

deorum dearumque.

SACRARIUS VOLCANI. Sic & alia marmora ſiſtunt SACRARIUM, Grut. *pag.* 1088. 9. SACRARIUM JUNONIS, *ibid.* 308. 1. SACRANEAM, (fortaſſis *ſacrariam*) DEAE CERERIS, *ibid. pag.* 309. 2. AB. SACRARIO. DIVI. AUGUSTI apud Vignol. *in Column. Antonini pag.* 278. ut nihil certius videatur, quam Cornelium Oſtiae ſacrarii Volcani ſacerdotio eſſe functum, non praetoris ſacris Volcani, quale ſacerdotium nuſquam terrarum fuiſſe exiſtimamus.

§. II.

Primus praetor quando creatus?

Qui juri dicundo Romae praeerat, praetor, creatus primum eſt anno v. c. 387. quum initio reges, ac deinde conſules, uti ſupra ex Dionyſii Hal. *Antiqu. lib. X. cap.* 1. *pag.* 627. oſtendimus, jus in urbe agroque Romano dixiſſent. Et facile quidem reperta eſt cauſſa, qua populo, neceſſarium illum eſſe magiſtratum, perſuaderetur. Quum enim, ut ſcribit Pomponius *l.* 2. §. 27. *D. de orig. jur. conſules avocarentur bellis finitimis, neque eſſet qui in civitate jus reddere poſſet: factum eſt, ut* PRAETOR *quoque crearetur, qui* VRBANUS *adpellatus eſt, quod in urbe jus redderet*. At obtentus hic fuit, quo tum palam utebantur patres, ut novum iſtum honorem a populo eo facilius impetrarent: ceterum veram, eamque arcaniorem cauſſam, prodidit Livius *lib. VI. cap.* 42. & *lib. VII. cap.* 1. ideo nempe creari praetorem voluiſſe patres, ut communicato cum plebe conſulatu, jactura illa novo hoc honore penſaretur. Quum enim plebs alterum conſulatum perpetuis fere certaminibus demum patribus extorſiſſet: hi de induſtria, ne quid per plebejum conſulem ageretur, omnia proferebant, idque agebant unice, ut loco amiſſi communicatique cum plebe honoris alium, eumque ſibi proprium, impetrarent, in quem juris dictionem omnem, id eſt, praecipuam conſularis poteſtatis partem conferrent, ut, quantum huic decederet, tantum accreſceret illi, & ſic nihilominus ſumma juris dictio facultatumque civium arbitrium penes patres ſummumque ex eorum numero praetorem eſſet, quippe collegam conſulibus, atque iiſdem auſpiciis creatum.

§. III.

Obtentus patrem, ſub quo praeturam impetrabant a plebe. Praetores collegae conſulum.

At ideo noxiam haud nocuit Pomponius, dum aliam reddidit rationem. Vere enim patres eam interſerebant cauſſam, opus eſſe magiſtratu, qui conſulibus bella finitima gerentibus, jus in urbe redderet. Quis enim ſibi perſuaſerit, plebem, pertaeſam jam dudum impotentis patriciorum dominatus, novum iſtum honorem iis tam facile fuiſſe conceſſuram, niſi his in promtu fuiſſet cauſſa, quam praetexerent, honeſta ac probabilis? Ea vero non alia eſſe potuit, quam adlata a Pomponio. Quin ne vanam illam eſſe putes, jam inde ab illo tempore, quo praetor creari coepit, manſit inſtitutum, ut profectis ab urbe conſulibus praetores cum conſulari imperio urbi praeeſſent, & *collega conſulum*, teſtibus Gellio *Noct. Att. lib. XIII. cap.* 15. & Plinio *Panegyr. cap.* 77. §. 4. vocaretur, ceu obſervavit Petr. Faber *Comment. ad l.* 2. *de orig. jur* Hinc auctor eſt Liv. *lib. X. cap.* 45. anno v. c. 459. abſentibus L. Papirio & Sp. Carvilio, coſſ. a M Antilio, praetore, legationes ſociorum in ſenatum eſſe adductas. Idemque *lib. XXX. cap.* 17. memoriae prodidit, anno v. c. 669. P. Aelium, praetorem, abſentibus con-

conſulibus, non modo Maſiniſſae regis legatis ſenatum dediſſe, ſed &, miſſo ſenatu, pronunciaſſe verba ſollemnia, quibus alioquin coſſ. utebantur. P. C. NEMO VOS TENET, vel NIHIL VOS MORAMVR. Gemina his & *lib.* 30. *cap.* 21. 22. 23. nec non *lib. XXIV. cap.* 9. refert Livius, ſimul obſervans, anno ab V. C. 538. factum eſſe SC. *ut Q. Fulvio, tum praetori, extra ordinem urbana provincia eſſet, iſque potiſſimum, conſulibus ad bellum profectis, urbi praeeſſet.* Ex quibus facile patet, cur Cicero *ad diverſ. lib. X epiſt.* 12. ſcripſerit: *placuit nobis, ut ſtatim ad Cornutum, praetorem urbanum, litteras deferremus: qui, quod conſules abeſſent,* CONSULARE MUNUS *ſuſtinebat* MORE MAJORUM. Quin ſub ipſis imperatoribus, teſte Tacito *Hiſtor. lib. IV. cap.* 4. praetor eumdem tuebatur locum, & proinde de extremis Caligulae temporibus ſcribit Dio Caſſ. *Hiſtor. lib. LIX. pag.* 659. Καὶ ἔδει μέν τοι τοὺς στρατηγοὺς, οἷς τὰ τῶν ὑπάτων ἔργα, ὁπόταν ἀποδημήσωσι μέλει, πάντα αὐτὰ ἐπιτεταγμένα: *ac debuerant quidem praetores, quibus per abſentiam conſulum curanda eorum negotia veniunt, omnia eorum munera obiiſſe.* Quamobrem tamquam ſingulare quid atque inuſitatum, obſervat Suetonius *Jul. cap.* 76. ex eoque Ez. Spanhemius *de uſu & praeſt. num. tom. II. pag.* 118. quod Julius Caeſar, profectis ab urbe conſulibus, praefectos pro praetoribus conſtituerit. Semper enim alias coſſ. abſentium vice fungebantur praetores, eo quippe obtentu creati, ut profectis coſſ. urbi cum conſulari imperio praeeſſent.

§. IV.

Ex eo autem jam porro facile intelligitur, magiſtratum hunc initio patribus veluti peculiarem ac proprium fuiſſe. Sane & Sp. Furius Camillus, primus praetor, & ejus in magiſtratu ſucceſſores e gentibus patriciis erant, uſque ad annum V. C. 418. quo plebs, quam ſtatim teſte Livio *lib. VII. cap.* 1. poenituit: *pro conſule uno tres patricios magiſtratus, curulibus ſellis, praetextatos, tamquam coſſ. ſedentes, nobilitatem ſibi ſumſiſſe*, primum de plebe praetorem creavit Q. Publicium Philonem, *adverſante quidem Sulpicio coſ. & negante, rationem ſe ejus habiturum, at ſenatu, quum in ſummis imperiis id non obtinuiſſet, minus in praetura tendente*, Liv. *lib. VIII. cap.* 1. Quare perperam nonnulli exiſtimant, tum demum jucundiſſima hujus honoris poſſeſſione deturbatos eſſe patricios, quum praetori unico, qui initio juris dicundo ſufficere videbatur, alter peregrinus adjungeretur. Nec magis verum eſt, quod ſcripſit Gundlingius *in* Πλεότ. *Pand. lib. I. tit.* 14. §. 3. *pag.* 113. *a. V. C.* 417. *additum eſſe praetorem ex plebe.* Neque enim eo anno additus eſt praetor, ſed demum nonaginta tribus annis poſt, ipſo hoc paullo poſt fatente viro doctiſſimo, creari bini coeperunt: nec umquam cautum legimus, ut ex binis alteruter plebeii generis eſſet, ſed ut praetor promiſcue ex plebe ac patribus crearetur.

Magiſtratus hic primum patriciorum prius, poſtea cum plebe communicatus.

§. V.

De augendo itaque praetorum numero primum cogitatum eſt, non *poſt aliquot annos* a praeturae origine, ut ſcribit Pomponius *d. l.* 3. §. 28. *D. de orig. jur.* quem ἐν πλάτει καὶ παραστατικῶς hic loquutum, exemplis defendit Rupert. *in animadverſ. ad Enchirid. Pompon. lib. II. cap.* 14. *pag.* 130. *ſeq. edit. nov.* ſed a. V. C. 510. id eſt, centeſimo viceſimo tertio poſt, ex quo primum urbs praetorem viderat. Tunc demum Livii *Epitomator lib.* XIX.

Primum unum, nempe urbanum, poſtea & peregrinum creatum.

Digitized by Google

Praetor urbanus major dictus: an & honoratus?

XIX. duos praetores primum creatos eſſe, refert. Eorum alter *urbanam*, alter *peregrinam* juris dictionem ſortiebatur. Nam *non ſufficiente praetore urbano, quod multa turba etiam peregrinorum in civitatem veniret, creatus eſt & alius praetor, qui* PEREGRINUS *adpellatus eſt, quod plerumque inter peregrinos jus dicebat*, inquit Pomponius *l.* 2. §. 28. *D. de orig. jur.* At non tantum peregrinis inter ſe litigantibus jus reddebat hic praetor, ſed & quoties inter cives & peregrinos lis intercederet. Unde in marmoribus audit PRAETOR, QUI INTER CIVES ET PEREGRINOS JUS DICIT. Reineſ. *Inſcript. claſſ. VII. n.* 10. itemque ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ. Gruter. *Inſcript. pag.* 503. Nimirum hini iſti praetores, ſingulis ab eo tempore annis creati, ſorte inter ſe tranſigere quotannis ſolebant, utri urbana, & utri peregrina juriſdictio in illum annum obveniret. Livius *lib. XXXII. cap.* 28. *Prius*, inquit, *de praetoribus tranſacta res, quae tranſigi ſorte poterat.* URBANA *Sergio*, PEREGRINA *juris dictio Minucio obtigit.* Honorificentiorem tamen fuiſſe praeturam urbanam, quam peregrinam, inter omnes conſtat, idque vel inde patet, quod licet ambo iiſdem crearentur auſpiciis, ſolus tamen urbanus PRAETOR MAJOR diceretur. Feſtus *voc. major conſul. pag.* 309. *edit. Gothofr. majorem L. Caeſar puta dici vel eum, penes quem faſces ſint, vel eum, qui prior factus ſit:* PRAETOREM *autem* MAJOREM *urbanum, minores ceteros*. Et Plutarchus *in Brut. pag.* 987. inter Brutum & Caſſium, licet adfines, conſiliorumque ſocios, magnum tamen exarſiſſe ſcribit certamen ob id tantum, quod uterque adfectaret juris dictionem urbanam, ὡς πλειόνων στρατηγιῶν οὐσῶν ΤΗΝ ΜΕΓΙΣΤΟΝ ΕΧΟΥΣΑΝ ΑΞΙΩΜΑ, *quae inter multas praeturas maximae fuerit dignationis*. Quale certamen etiam inter Coelium Rufum & Trebonium ortum teſtatur Dio Caſſ. *lib. XLII. pag.* 195. Non minus enim ille indignatus eſt, ὅτι μὴ ἐνικήσε(?), καὶ ὅτι ὁ Τρεβώνιος ὁ συνάρχων αὐτοῦ, οὐ κληρωτὸς, (ὥσπερ εἴθιστο,) ἀλλ' αἱρετὸς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐς τὴν ἀστυνομίαν προεκρίθη *quod ſibi praetura urbana non obtigerit, ſed collega Trebonius, non ſorte pro more priſco, ſed electione Caeſaris in praetura urbana ſibi praelatus ſit.* Quin ipſe Caeſar *de bell. civil. lib. III. cap.* 20. in tantum ob id efferbuiſſe ait, turbulenti hominis iram, *ut initio magiſtratus tribunal ſuum juxta C. Trebonii, praetoris urbani, ſellam collocaret, &, ſi quis adpellaſſet, de aeſtimationibus & de ſolutionibus, quae per arbitrum fierent, ut Caeſar praeſens conſtituerat, fore auxilio pollicetur.* Ex quo loco, quod obiter moneo, colligere non debebat Burch. Gotth. Struvius *Hiſt. Jur. cap.* 1. §. 23. praetorem peregrinum in eadem ſella cum urbano adſidentem jus dixiſſe. Satis ergo certum atque exploratum eſt, praeturam urbanam peregrina praeſtitiſſe, eumque, cui haec obtigiſſet, PRAETOREM MAJOREM dictum eſſe: at non aeque expeditum videtur, quod ſtatuit Ezech. Spanh. *de uſu & praeſt. numiſm tom. II. pag.* 119. etiam HONORATI cognomen praetorem urbanum tuliſſe. Verſus enim Ovidii *Faſt. lib. I. v.* 52.

Verbaque HONORATUS *libera* PRAETOR *habet*

ad praeturam generatim pertinet, & reliquis praetoribus non minus, quam urbano, jus erat, pronunciare verba ſollemnia DO, DICO, ADDICO, ad quae adludere poetam, facile adparet.

§. VI.

Numerus praetorum

At ne intra hunc quidem modum ſtetit Praetorum numerus. Florus enim,

enim, epitomator Livii, *lib. XX.* ubi de rebus anni ab v. c. 525. agit: *praetorum*, inquit, *numerus ampliatus eſt, ut eſſent quatuor.* Paullo poſt ſex creati, de quibus Pomponius *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur. capta Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania: deinde Narbonenſi provincia, totidem praetores, quot provinciae in ditionem venerant, creati, partim qui urbanis rebus, partim, qui provincialibus praeeſſent.* Res, quam, temporibus non admodum adcurate diſtinctis, ἐν πλάτει narrat Pomponius, ita ſe habet. Placuerat ab anno v. c. 525. quatuor creare praetores, quorum unus *urbanam* juris dictionem, alter *peregrinam*, tertius *Siciliam*, quartus *Sardiniam* provincias ſortiretur. Liv. *lib. XXIII. cap.* 30. His vero anno v. c. 555. teſte eodem Livio *lib. XXXII. cap.* 27. 28. & *lib. XXXIII. cap.* 26. 43. additi duo alii, & tunc *urbana* juris dictio Sergio, *peregrina* Minucio. *Sardinia* Atilio, *Sicilia* Manlio, *Hiſpania citerior* Sempronio, *ulterior* Helvio obtigit. Hinc eſt, quod ἀνιστορησίας Pomponium coarguit ὁ πάνυ Cujacius, quod, inſuper habita Livii auctoritate, duabus Hiſpaniis unum praetorem, ac praeterea Galliae Narbonenſi alterum praefecerit, quum tardius haec provincia in poteſtatem Romanorum ſit redacta. Sed ſalva omnino res eſt. Non ad temporum rationes ſe ſe hic adſtringit Pomponius, ſed laxiore narratione mutationes omnes, quae ab anno v. c. 555. uſque ad L. Cornelii Sullae tempora contigerunt, complectitur: neque etiam abſciſſe de ſenis praetoribus loquitur, ſed prudenter ſubiicit, *totidem praetores, quot provinciae in ditionem venerint, creatos.* Jam ſatis conſtat, non unam eamdemque ſemper iſto temporis intervallo obſervatam eſſe rationem ſortiendi juris dictiones & provincias. Quum enim aliquando uni ſimul obtigerit urbana ac peregrina juris dictio: Liv. *lib. XXXV. cap.* 41. quidni & utraque Hiſpania conjungi potuerit? & quidni Gallia Narbonenſis, quam Sigonius *de antiquo jure prov. lib. I. cap.* 6. provinciam praetoriam fuiſſe teſtatur, in ſortem aliquando venerit? Ceterum ſeni iſti, quos aliquamdiu ſingulis annis creatos diximus, modo onerare rem publicam, modo ne ſufficere quidem inſequentibus temporibus videbantur. Hinc anno v. c. 573. cautum eſt lege Baebia, ut alternis annis quaterni praetores crearentur. Liv. *lib. XL. cap.* 44. Poſtea, quum queſtiones publicas de falſo, aliiſque criminibus conſtituiſſet L. Cornelius Sulla, praetores additi quatuor, ut jam octo eſſent. Ita recte Pomponius *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* perperam vero illi, qui nullam habentes legis Baebiae rationem, in numero erraſſe Pomponium, & pro decem octo ſcripſiſſe contendunt. Deni praetores demum poſt L. Sullae tempora creati ſunt a C. Julio Caeſare, de quo Dio Caſſius *lib. XLII. pag.* 209. ἵνα πλείους αὐτῶν ἀμείψηται, στρατηγοὺς δέκα εἰς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε. *ut pluribus referret gratiam,* DECEM PRAETORES *in eum annum deſignavit.* Eum numerum ſubinde poſtea auctum a Caeſare novimus, primum ad duodecim, *d. l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* deinde ad quatuordecim, Dio *Lib. XLIII. pag.* 237. tum denique ad ſedecim, Id. *lib. XLIII. pag.* 239. manſitque hic numerus alimquamdiu ſub Auguſto, donec hic illum ad duodenarium revocavit. Dio *lib. LVI. pag.* 586. Quamvis vero conſtitutum hunc praetorum numerum primis imperii annis ſancte ſervaret Tiberius, &, hortante ſenatu, ut augeret, jurejurando ſeſe obſtringeret ultro, illum ſe non eſſe exceſſurum: Tacit. *Annal. lib. I, cap.* 14. tantum tamen abeſt, ut ſteterit promiſſis, ut extremis ejus temporibus iterum arbitrarius eſſe coeperit praetorum numerus. Dio Caſſ. *Lib. LVIII. pag.* 634. Τῷ γοῦν ἐπιόντι ἔτει ἐν ᾧ ὅ,τε Γάλβας Σέρουιος ὁ μετὰ ταῦτα αὐταρχήσας καὶ Λούκιος Κορνήλιος τὸ τῶν ὑπάτων ὄνομα ἔσχον πεντεκαίδεκα

ſubinde auctum.

στρατηγοὶ ἐγένοντο. καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνέβη, ὥστε ἔστι μὲν ὅτε ἑκκαίδεκα, ἔστι δ' ὅτε καὶ παρ' ἕνα ἢ καὶ δύο χειροτονεῖσθαι: anno inſequente (ab v. c. 786.) *quum Sergius Galba, is, qui poſtea imperator factus eſt, & Cornelius coſſ. eſſent, quindecim praetores fuerunt, idque multis annis accidit, ut nonnumquam ſedecim, nonnumquam uno aut duobus plures paucioresve fierent.* Ad ſummum itaque XVIII. praetores in urbe fuerunt ſub imperatoribus, nec plures ſaltim ad Hadrianum uſque reperias apud veteres, ceu recte obſervavit Henr. Dodwell, *Praelect. Cambden. XIII.* §. 8. *pag.* 451. *ſeqq.* Sequentes principes idem ſibi procul dubio arbitrium vindicarunt augendi minuendive praetorum numerum, maxime quum extremis temporibus praetura, teſte Boëthio *Conſol. ex philoſ. lib. III. proſa* 4. in *inane nomen*, *& ſenatorii cenſus gravem ſarcinam*, evaſiſſet.

§. VII.

Praetores *de fideicommiſſis*, *tutelares*, *liberales*, *fiſcales*, *aerarii*. An & *cereales?*

Inter hos erant & illi, qui notionem de fideicommiſſis, de tutelis, & de cauſſis fiſcalibus, atque etiam inde ſingularia nomina ſortiebantur. Quum enim primo fideicommiſſa, antea inter exempla probitatis ac perfidiae fluctuantia, jam inde ab Auguſti temporibus neceſſitatem juris accepiſſent, & de illis tamen jus minus diligenter diceretur: Claudius imperator, ut refert Suetonius in *Claud. cap.* 23. *juris dictionem de* FIDEICOMMISSIS, *quotannis, & tantum in urbe delegari magiſtratibus ſolitam, in perpetuum, atque etiam per provincias, poteſtatibus demandavit*. Quo ipſo innuere videtur, Claudium juris dictionem de fideicommiſſis, quum antea in urbe modo huic, modo alteri magiſtratui extra ordinem data eſſet, in provinciis autem illa plane negligeretur, utrobique certam ac ſtabilem feciſſe, ac proinde in urbe certos conſtituiſſe praetores, qui de illis jus dixerint, in provinciis autem eam notionem poteſtatibus, id eſt, IIviris municipiorum delegaſſe. Rem omnem ita multo planius exponit Pomponius noſter in *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur. poſt. deinde divus Claudius duos praetores adjecit, qui de fideicommiſſis jus dicerent, ex quibus unum divus Titus detraxit*. Ex quo loco ſimul diſcimus, exiſtimaſſe Titum imp. unum ſufficere *praetorem fideicommiſſarium*, vel, ut in marmoribus apud Grut. *Inſcript. pag.* 393. 6. & Car. Caeſarem Malvaſiam *Marm. Felſin. ſect. V. cap.* 11. *pag.* 265. vocatur PRAETOREM DE FIDEICOMMISSIS, nec opus eſſe, ut praeter plures ea juris dictio ſpargeretur. Ceterum non penes ſolum hunc praetorem univerſalem de fideicommiſſis omnibus notionem fuiſſe, ſed & conſules de ſummis majoribus jus dixiſſe, jam ſupra *cap.* 4. §. 4. obſervavimus. Deinde ſub imperatoribus PRAETOR TUTELARIS in urbe eſſe coepit, a M. Antonino, teſte Julio Capitol. in *vita Marci cap.* 13. primum conſtitutus, quia negligentius eo munere adhuc functi fuerant conſules, quibus Claudius id negotii dederat. Suet. *Claud. cap.* 23. Tales poſtea *praetores tutelares* in marmoribus paſſim celebrantur, veluti apud Grut. *pag.* 312. 1. & Reineſ. *Inſcript. Claſſ. VI. n.* 4. ubi occurrit ANICIUS AUCHENIUS BASSUS PRAET. TUTELARIS. Nec alius eſt *praetor*, *clariſſimus vir*, *qui tutelaribus cognitionibus praeſidet*, *l.* 3. *C. Th. de tut. & curat.* itemque *judex tutelaris* Paull. *Sent. recept. lib. V. tit.* 16. §. 2. ac denique *praetor*, *ἐπιτρόπων προκαθήμενος*, ſeu *tutorum preſes*, cuius ſmentionem facit Juſtinianus *Nov. VII. cap.* 1. §. 1. Ibidem Juſtinianus ex praetoribus unum *τῶν ἐλευθεριῶν προκαθήμενον*, ſeu *libertatum praeſidem* fuiſſe adfirmat, qui ipſe eſt PRAETOR LIBERALIS, quem

de

de cauſſis liberalibus jus dixiſſe legimus. *l.* 1. *C. ſi manc. ita ven.* Denique & aerarii ac fiſci curam quidam ex praetoribus aliquamdiu habuerunt. Loco enim quaeſtorum aerario Caeſar primus praefecit aediles: Dio Caſſ. *lib.XLIII. pag.*237. poſtea Auguſtus illis praetores aut praetorios praetulit. Id. *Lib. LIII. pag.* 427. Suet. *Aug. cap.* 36. Hinc ſub Claudio aerarii adminiſtratio iterum ad quaeſtores veluti poſtliminio rediit. Suet. *Claud. cap.* 24. Denique Nero praefectos aerarii & viris praetoriis legit, Tacit. *Annal. lib. XIII. cap.* 29. iiſque deinde conſtanter aerarii fiſcique cura videtur incubuiſſe, niſi, quod poſt Neronis exceſſum inter bella civilia iterum aliquando memorantur praetores aerarii apud Tacit. *Hiſtor. lib. IV. cap.* 9. Sub Auguſto itaque & Tiberio frequenter occurrunt PRAETORES AERARII, vel ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ, non modo apud Tacitum *Annal. lib. I. cap.* 75. Dion. Caſſ. *lib. LX. pag.* 671. Frontin. *de Aquaeduct. lib. II.* ſed & in marmore apud Gruter. *pag.* 360. 3. quum contra à Neronis temporibus qui aerarium tractabant, non amplius praetores, ſed praefecti aerarii dicantur. *l.* 12. *D. de his, quae ut indign. l.* 15. *& l.* 42. *D. de jur. fiſci*. Praetores etiam CEREALES fingunt Alex. ab Alexandro *Genial. dier. lib. II. cap.* 15. Gravina *de orig. jur. civ.* §. 37. & Roſin. *Antiqu. Rom. lib. VII. cap.* 1. & in partes ſuas trahere conantur Pomponium, ut qui *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* memoriae prodiderit, C. Julium Caeſarem *duo praetores & duos aediles, qui frumento praeeſſent, & a Cerere Cereales dicerentur, conſtituiſſe*. At certe non praetores Cereales conſtitutos refert, ſed aediles, ceu jam ex inſtituto docuerunt Rupert. *Animadverſ.* in *Pompon. Enchirid. lib. II. cap.* 18 *pag.* 144. *ſequ. edit. nov.* & Bern. Henr. Reinold. *Var. cap.* 3. *pag.* 26. *ſeqq.* Nimirum Caeſar publici frumenti curam demandavit duobus aedilibus, iiſque non curulibus, ſed plebeiis, de quibus Dio Caſſ. *lib. XLIII. pag.* 239. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἔτος πρότερον ἑξ ἀγορανόμοι τότε πρῶτον, δύο μὲν καὶ ἐξ εὐπατριδῶν, τέσσαρες δὲ ἐκ τοῦ πλήθους ὧν οἱ δύο τὴν ἀπὸ τῆς Δήμητρος ἐπίκλησιν φέρουσιν. Quod vulgo perperam vertunt: *eodem anno primum ſex aediles ſunt conſtituti, duo patricii, qui Cereris aediles vocarentur, quatuor plebeii*: unum potius ſenſus ſit, *eum in annum primum in urbe fuiſſe ſex aediles, duos ex optimatibus quatuor ex plebe, ex his vero plebeiis binos a Cerere cognomen accepiſſe*. Addit Dio: ὅπερ που καὶ ἐς τόδε ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν ἐμμεμένηκε; *iſque mos*, nempe ut duo aedilium plebis frumentum publicum curarent, *ad noſtram uſque aetatem permanſit*: quod & marmora apud Gruter. *pag.* 272. 5. & *pag.* 392. 9. confirmant, in quibus mentio fit AEDILIUM PLEBIS CERIALIUM.

§. VIII.

Sed haec quidem de praetorum origine, numero, diverſiſque juris dictionibus dicta ſufficiant. Proximum eſt, ut de eorumdem poteſtate atque officiis, de quibus edicta proponere conſueverant, diſpiciamus. Paucis ut rem omnem complectar, ordinarium praetorum munus in jure dicundo conſiſtebat: praeter iſtud autem varia iis extra ordinem delegari ſolebant, quae cum juris dictione ceteroquin parum aut omnino nihil commune habere videbantur. Juris dictionem praetoriam tribus verbis exprimebant veteres, praetoremque, explicantem juris dictionem ſuam aut DARE aut DICERE, aut ADDICERE tradebant. Hinc in legibus antiquis Mamilia, Peducea, Alliena, Fabia de finibus agrorum apud Frontinum frequens formula: EI, QUI

Praetoris juris dictionem conſtitiſſe in *dando*.

JVRI

JURI DICUNDO PRAEERIT, DE EA RE JURISDICTIO, JUDICISQUE DATIO ADDICTIO ESTO. Quid & dies, quibus praetor jus diceret, ideo FASTOS adpellatos obſervant, quia praetor iis verba ſollemnia ſine piaculo fari poſſet, NEFASTOS vero, quibus ea fari nefas eſſet, eaque pronuncians praetor piaculum faceret. Loca Varronis *de lingua Lat. lib. V. pag.* 50. *&* 54. Ovidii *Faſt. lib. I. v.* 47. 51 Macrobii *Saturnal. lib. I. cap.* 16. tamquam in vulgus nota hic adſcribere piget, at magis fuerit operae pretium ſcire, quid demum DEDERIT, DIXERIT, ADDIXERIT praetor, quando juri dicundo dederit operam. *Neceſſe eſt* enim, inquit Varro, *praetorem aliquo eorum uti verbo, quum lege quid peragitur*. DABAT nimirum praetor, ſi poſtularetur ACTIONEM, eamdemque, ſi ita videretur, etiam negabat, quia ejuſdem erat, denegare actionem, cujus erat & dare: *l.* 102. §. 1. *D. de regul. jur.* cujuſmodi exempla datae denegataeve a praetore actionis ſunt apud Auct *ad Herenn. lib. II. cap.* 13. Ciceron. *in Verr. lib. III. cap.* 54. Valer. Max. *lib. VII. cap.* 7. *ex.* 7. DABAT & EXCEPTIONES, ſi poſtularentur, eaſque vel inſerebat formulae, vel ſi ad rem nihil facerent, rejiciebat. Sane & hic permultum relictum erat praetoris arbitrio, & uti bonae fidei judiciis exceptiones quaedam inerant, *l.* 21. *D. ſolut. matr. l.* 84. §. 5. *D. de legat.* 1. *l.* 3. *D. de reſcind. vendit.* in negotiis ſtricti juris ſaepe diſerte adjiciebantur, & tunc quoque iis merito tuendus erat reus: *l.* 7. *D. de condit. inſtit.* ita reliquis caſibus eo jure utebantur Romani, ut praetor ex cauſſa aeſtimaret, an hanc exceptionem dare deberet. *l. un.* §. 9. *D. ne quid in flum. publ.* Hinc quaeſtionem videmus exortam, putumne judicium dandum ſit, an addi oporteat exceptionem? Cic. *de invent. lib. II. cap.* 20. Hinc idem Cic. *de orat. lib. I. cap.* 37. ſuaviter ridet hominem ex numero diſertorum, puſtulantem, ut reo daretur vetus atque uſitata exceptio: CUJUS PECUNIAE DIES FUISSET. Hinc denique adpellandus erat tribunus plebis, ſi quis ſibi exceptionem a praetore injuria negatam exiſtimaret. Quo adludens Cicero *Acad. quaeſt. lib IV. cap.* 30. POSTULANT, inquit, *ut excipiantur haec inexplicabilia. Tribunum aliquem, cenſeo, videant: a me iſtam exceptionem nunquam impetrabunt*. DABAT praetor & ADVOCATOS, non habentibus, id enim diſerte promiſerat edicto: SI NON HABEBUNT ADVOCATUM, EGO DABO, *l.* 1. §. 4. *D. de poſtul.* & notus eſt locus hominis Siculi apud Cic. *de orat. lib. II. cap.* 69. qui, quum Scipio, praetor, ei poſtulanti daret patronum hoſpitem, hominem nobilem illum quidem, ſed ſtultiſſimum: *quaeſo*, inquit, *praetor, adverſario meo da iſtum patronum; deinde mihi neminem dederis*, Nemo porro ignorat: praetorem DEDISSE JUDICES & ARBITROS, eorumque notionem formula circumſcripſiſſe, DEDISSE, ſi qua ei juſta cauſſa videretur, RESTITUTIONEM IN INTEGRUM, DEDISSE BONORVM POSSESSIONEM ſive ex edicto ſuo, ſive interpoſito decreto. Haec enim in jure noſtro etiamnum utramque faciunt paginam, ac proinde nota ſunt & illis, qui alioquin nihil ſciunt.

§. IX.

dicendo, &

Deinde & DICENDO ſe ſe exſerebat praetoris juris dictio. DICEBAT enim, quoties propoſito edicto fieri omittive quidquam vellet. DICEBAT in vindiciis viam, de quo vindiciarum ritu Cic. *pro Muraen. cap.* 12. *praetor interea, ne pulcrum ſe ac beatam putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen compoſitum eſt, cum ceteris rebus abſurdum, tum*

tum vero in illo: SUIS UTRISQUE SUPERSTITIBUS PRAESENTIBUS ISTAM VIAM DICO. INITE VIAM. *Praeſto aderat ſapiens ille*, *qui inire viam doceret*. EDITE VIAM. *Eodem duce redibant*. Sed eum locum nos infra pluribus interpretabimur. DICEBAT deinde praetor, quoties interdictum vel juris publici tuendi, vel poſſeſſionis, vel aliarum rerum, moram haud ferentium, cauſſa proponebat. DICEBAT porro mulctam, ſi quis ejus juris dictionem contemtui habuiſſe videretur, vel ei jus dicenti non obtemperaſſet. *l. un. pr. §. ult. D. ſi quis jus dic. non obtemp.* In primis vero, quoties vel ludos, vel ferias indicebat, quod & ipſum inter ordinaria praetoris munia erat, DICENDO explicabat officium ſuum; & vel eo potiſſimum nomine Cicero *pro Muraen. cap.* 20. praeturam vocat *egregiam*, *& ad conſulatum aptam provinciam*, *in qua laus aequitatis*, *integritatis*, *facilitatis*, *ad extremum* LUDORUM *voluptas concludatur*. Ita praetor indicebat compitalia, idque verbis ſollemnibus: DIE NONI POPOLO ROMANO, QUIRITIBUS, COMPITALIA ERUNT. QUANDO CONCEPTA FUERINT NEFAS. Gell. *Noct. Att. lib. X. cap.* 24. Ita &, quoties terra in urbe movebat, toties ferias advocata concione, indicebat praetor, idque Suetonius *in Claud. cap.* 22. ad illa uſque tempora obſervatum eſſe, teſtatur. At nihil celebrius ludis Apollinaribus, in quibus vel maxime exſplenduit praetoris majeſtas. Faciendis illis ex antiquo Marcii, vatis, carmine apud Livium. *lib. XXV. cap.* 12. & Macrob. *Saturn. lib. I. cap.* 17. praeeſſe oportebat PRAETOREM EUM, QUI JUS POPULO PLEBIQUE DARET SVMMVM. Is vero erat praetor urbanus, vel, ſi hic in urbe non eſſet, is, qui inter cives ac peregrinos jus dicebat, quale exemplum exſtat apud eumdem Livium *lib. XXXVIIII. cap.* 39. Itaque eos ludos, priuſquam iis dies ſtatus, 30. Non. Quinctil. praefigeretur, (quod anno v. c. 544. factum refert Liv. *lib. XXVII. cap.* 23.) vovebat indicebatque praetor, iiſque deinde praeerat tanta cum oſtentatione majeſtatis, ut triumphali indutus veſte, quadrigis per circum ſublimis veheretur, ceu ex Juvenal. *Sat. X. v.* 36. & Plin. *Hiſt. nat. lib. XXXIV. cap.* 5. docuit Ez. Spanhem. *de uſu & praeſt. numiſm. Tom. II. pag.* 121. qui etiam obſervat, ſalvam hanc fuiſſe praetori praerogativam, etiam poſtquam ſtatus eſſe coeperat horum ludorum dies, ad Auguſti tempora, qui primus hunc ſplendorem praetori denegarit. Inſequenti tempore univerſorum paene ludorum curatio in preatores tranſlata eſt, eaque fere ſola iſtorum officium abſolvebatur, ceu ex Dione, Symmacho, aliiſque ſequioris aevi ſcriptoribus idem Spanhemius *pag.* 142. tam luculenter probavit, ut actum hic agere nolimus.

§. X.

Denique & ADDICENDO juris dictionem explicabat praetor. Sic ADDICEBAT rem in jure ceſſam. *In jure* enim *ceſſio*, ut eſt apud Ulpian *Fragm. tit.* XIX. §. 9. *fiebat per tres perſonas*, *in jure cedentes*, *vindicantes*. ADDICENTES. *In jure cedebat dominus*, *vindicabat is*, *cui cedebatur*, ADDICEBAT PRAETOR. Quod adcuratius explicans Cajus apud Boëth. *Comment. in Topica Cic. lib. III. In jure ceſſio*, inquit, *fit hoc modo*. *Apud magiſtratum*, *vel apud praetorem*, *vel apud praeſidem provinciae*, *is*, *cui res in jure ceditur*, *rem tenens ita vindicat*: HUNC EGO HOMINEM EX JURE QUIRITIUM MEUM ESSE AJO. *Deinde*, *poſtquam hic vindicaverit*: *praetor interrogat eum*, *qui cedit*, *an contra vindicet? quo negante*, *aut tacente*, *tunc*

In addicendo.

ei,

ei, qui vindicaverit, eam rem addicit, idque legis actio vocatur. Ex quibus facile patet, hoc etiam ad adoptiones pertinuiſſe. Adoptabantur enim liberi, quum a parente, in cujus poteſtate erant, tertia mancipatione in jure cederentur, atque ab eo, qui adoptabat, apud eum, apud eum legis actio erat, vindicarentur. Gell. *Noct. Att. lib. V. cap.* 19. Sic & ſervo, vindicta manumiſſo, praetor ADDICEBAT libertatem. Ad quem enim ritum adludit Cicero *ad Att. lib. VII. epiſt.* 2. dum ſcribit: *itaque uſurpavi vetus illud Druſi, ut ferunt, praetoris, in eo, qui eadem liber non juraret, me iſtos* LIBEROS *non* ADDIXISSE, *praeſertim quum adeſſet nemo, a quo recte vindicarentur*. Nec minus praetor ADDICEBAT JUDICES. Quemadmodum enim litigantium erat, eos probare, & quos parum idoneos cenſebant, rejicere: Val. Max. *Hiſtor. lib. II. cap.* 8. *ex.* 2. Cic. *de orat. lib. II. cap.* 70. *pro Cluent. cap.* 43. ita praetorem eos, qui conveniſſent, addicere oportebat, *l.* 80. *D. de judic.* idque tanta fiebat auctoritate, ut addicti inviti quoque eas in ſe partes ſuſcipere tenerentur. *l.* 13. §. 7. *D. de vacat. & excuſ.* Sueton. *Claud. cap.* 15. Plin. *lib. III. epiſt.* 20 *lib. X. epiſt.* 66. Vetere jure XII. tabularum & obaeratos creditoribus ADDICEBAT praetor, de quorum ſtatu & conditione videndus Quinctilian. *Inſt. orat. lib. VII. cap.* 4. Ex quo vero mitioribus legibus cautum erat, ut non corpora ingenuorum, ſed eorum bona creditoribus eſſent obnoxia: haec proſcripta ſub haſta ADDICEBAT plus licitantibus. Hinc toties mentionem fieri animadvertimus *haſtae praetoris*, Senec. *de brev. vit. cap.* 11. *haſtae decemviralis*, *l.* 2. §. 29. *D. orig. jur. haſtae, cui ſubjiciebantur, quae venumdabantur publice*, de qua Feſt. voc. *Haſtae*. Quin inter praecipua praeturae inſignia haſta videtur fuiſſe, eamque ex mea quidem ſententia praefert nummus apud Patin. *de famil. Rom. pag.* 60. in cujus antica caput Auguſti eſt cum epigraphe: AUGUSTUS; in poſtica menſa & haſta, cum litteris: AUGUSTUS TR. POT. L. CANINIUS GALLUS IIIVIR. Equidem menſam illam cum haſta pro praetorio habuit Fulu. Urſinus: pro lectiſternio Vaillantius *de famil. Rom. tom. I. pag.* 227. neutrum vero ibi reperiri expreſſum, accurate docuit Ez. Spanhemius *de uſu & praeſt. numiſm. tom. II. pag.* 192. qui tamen nec ipſe pro certo dicere auſus eſt, quid ſibi illa figura velit. Mihi menſa & haſta illa inſignem aliquam auctionem videntur indicare, qualis illa L. Cornelii Sullae, qui teſte Cicerone *de offic. lib. II. cap.* 8. *auſus eſt dicere*, HASTA POSITA, *quum bona in foro venderet, & bonorum virorum & locupletum, & certe civium, praedam ſuam ſe vendere*.

§. XI.

Munera praetorum extraordinaria.

Et in his quidem ordinarium conſiſtebat praetorum officium. At praeter haec iſtis permulta alia extra ordinem vel SCtis, vel ſpeciali quadam lege deferebantur, quae alioquin jure proprio explicare non potuiſſent. Huc pertinebat tutorum datio, quae antequam a Claudio imp. coſſ. & poſtea a M. Aurelio Antonino praetori tutelari delegata eſſet ex lege Atilia, intra urbem incumbebat praetori cum majore parte tribunorum plebis. *pr. Inſt. de Atil. tut.* Quod quam antiquum ſit inſtitutum, vel inde patet; quod jam anno v. c. 566. *Hiſpalam Fecenniam, quum in nullius manu eſſet, tutorem a* TRIBUNIS *&* PRAETORE *petiiſſe*, teſtatur Liv. *lib. XXXIX. cap.* 9. Ad extraordinariam quoque praetoris juris dictionem pertinebat decretum

Digitized by Google

cretum ſuper tranſactione de alimentis ex SCto celeberrimo interponendum. Neque enim aliter explicari illud negotium poterat, quam auctore praetore, *l. 8. pr. D. de tranſact.* idque tam videbatur neceſſarium, ut nec mandare ex hac cauſſa juris dictionem vel praeſes provinciae, vel praetor, poſſet. *d. l. 8. §. 18. D. eod.* Id quod ſingulare ac genuinum eſt ſignum delatae lege ſpeciali vel extraordinariae juris dictionis. *l. 1. pr. D. de offic. ejus, cui mand. eſt juris dict.* Simile quid Ulpianus *l. 2. §. 1. D. eod.* obſervat de decreto ſuper alienatione praediorum minoris interponendo: ut adeo & eam cognitionem ad extraordinariam praetoris juris dictionem pertinuiſſe dicendum ſit. Omittimus alia, quae pacis bellique temporibus in ipſa rei publicae curatione demandari praetoribus conſueverunt, veluti viarum publicarum munitionem, fiſtularum, caſtellorum, rivorum, aquaeductuum tutelam, locorum ſacrorum refectionem, librorum ſuſpectorum nefandorumque ſacrorum prohibitionem, ſimiliaque innumera, quorum ſi vel recenſum inſtituere conarer, verendum mihi eſſet, ne taedio ſim futurus lectoribus. Sane qui vel ſolum evolverit Livium, ei talia ad ſingulos fere annos quam plurima occurrent, quae ſenatus non per alios rectius, quam per praetores poſſe explicari, cenſuit.

§. XII.

Omnes praetores de juris dictione ſua, rebuſque curae ſuae demandatis, edicta propoſuiſſe.

Ex his, quae de praetorum poteſtate atque officio hactenus diximus, facile unuſquiſque intelliget, quam frequentem ac paene quotidianam iis eſſe occaſionem oportuerit, cives, propoſitis edictis, de rebus variis admonendi, & quidem non modo praetoribus URBANIS, ſed & reliquis omnibus; quibus vel juris dictio inter cives & PEREGRINOS, & PROVINCIARUM adminiſtratio, vel QUAESTIONES de criminibus publicis forte obtigerant. De praetorum urbanorum edictis res dubio caret: nec magis cuiquam ambigendum videbitur, praetores etiam provinciales edicta propoſuiſſe, ad juris dictionem ſuam comparata. De reliquis, quum res non adeo pervulgata videatur, operae pretium fuerit, hoc paucis demonſtrare. Praetori equidem PEREGRINO jus edicendi negant viri doctiſſimi, Franc. Hotomannus *de magiſtr. Rom. pag. 396.* Georg. Schubartus *de fatis juris prud. Rom. pag. 399.* & Nic. Hier. Gundling. in Πρόπ. *Pand. tit. de orig. jur.* §. 31. in eo tamen inter ſe quodammodo diſcordes, quod Hotomannus praetorem peregrinum ex edicto urbano, reliqui ex juris naturae & gentium praeceptis jus dixiſſe, contendant. Enimvero praetorem peregrinum non minus, ac urbanum, edicta propoſuiſſe, recte vidit Bern. Henr. Reinold *Var. cap. 37. pag. 267.* idque inde probavit, quod in jure noſtro laudetur liber treceſimus Labeonis *praetoris peregrini*, *l. 9. §. 4. D. de dol. mal.* quos libros ipſe cum Ant. Auguſtino *de nom. propr. Pandect. pag. 23. not. b. & c.* exiſtimat fuiſſe commentarios ad edictum praetoris peregrini. Sed quum ſola conjectura hanc probationem abſolvat, neque ſatis expeditum videatur, de officione praetoris peregrini illis libris egerit, an ejus edictum interpretatus ſit Labeo, aliis fortaſſis opus fuerit argumentis ad rem probandam. Laudavimus alibi eam in rem teſtimonium Boëthi, ſcribentis, *edicta magiſtratuum eſſe, quae praetores, urbani &* PEREGRINI, *vel aediles curules jura dixerint*: adjecimuſque Theophili locum ex *Paraphr. §. 7. Inſt. de jure nat. gent. & civ.* ubi κατεξαίρετον ſeu *praecipue*, edictis nova jura ſanxiſſe dicuntur *praetor urbanus & praetor peregrinorum*, *& aediles curu-*

les. Jam adjicimus teſtimonium antiquius Valerii Maximi, qui *lib. I. cap.* 3. *ex.* 2. de C. Cornelio Hiſpalo, praetore peregrino refert, eum M. Popillio Laenate & Cn. Calpurnio coſſ. id eſt, anno V. C. 614. EDICTO *Chaldaeos intra decimum diem abire ex urbe Italia juſſiſſe*, eumdemque *eos, qui Sabazii Jovis cultu ſimulato mores Romanos inficere conati ſint, domos ſuas repetere coegiſſe*. Superſunt praetores, quibus de criminibus publicis quaeſtiones obvenerant. Ii quoque proponebant edicta ad officium ſuum pertinentia, ſed *brevia* pleraque & *monitoria*, de quibus ſupra *cap.* 2. §. 12. *ſequ.* quantum ſatis eſt, diximus. Nimirum jam inde ab antiquiſſimis uſque temporibus mos invaluerat, ut, quoties inſigne quoddam judicium publicum peragendum eſſet, toties is, qui quaeſtioni praefuturus erat, accuſatores, reum, teſtes, patronos, quin & adparitores, omneſque, quorum eo in judicio aliquae partes erant futurae, edicto moneret, quod fieri omittive ab illis vellet. Quod edictum tam adcurate ac diligenter perſcribi ſolebat, ut ne ulla quidem circumſtantia temere omitteretur. Quam in rem jam non repetam loca Plinii & Ciceronis, ſupra *capite* 2. adducta, neque expilabo ſcrinia Fridr. Brummeri, qui in *Comm. ad leg. Cinc. cap.* 6. §. 7. 8. de illorum quaeſitorum edictis ex inſtituto diſſeruit: ſed duo tantum monebo, notatu, uti mihi quidem videtur, digniſſima: primum, in his quoque edictis plurimum valuiſſe gratiam, nec difficile fuiſſe iis, qui quaeſtionibus praeeſſent, reo vel opem ferre, vel negotium faceſſere: cujus rei exemplum eſt in P. Clodii judicio, quo de vi accuſato a Milone, *conſul, praetor, tribunus plebis, nova novi generis edicta propoſuerunt*: NE REUS ADESSET, NE CITARETUR, NE QUAERERETUR, NE MENTIONEM OMNINO CUIQUAM JUDICUM AUT JUDICIORUM FACERE LICERET. Cic. *pro P. Sext. cap.* 41. alterum, quod perantiquum & diſertiſſimum hujuſmodi edicti fragmentum exſtet apud Varronem *de lingua Lat. lib.* 5. *pag.* 43. *ſequ. edit. Gothofred.* de Trogo capitis accuſato. Quamvis enim Varro id dicat deſumtum eſſe ex *Commentario vetere anquiſitionis M. Sergii, Marii filii, quaeſtoris*: ipſe tamen nonnullis interiectis addit: *in eodem commentario anquiſitionis ad extremum ſcriptum caput* EDICTI *hoc eſt*: ut dubitari non poſſit, quin hoc fuerit edictum, quale adhuc deſcripſimus, monitorium, judicio publico praemiſſum, quum T. Quinctius Trogus capitis a M. Sergio quaeſtore accuſaretur.

§. XIII.

Eorum alia tralatitia, alia nova.

Propoſita a praetoribus edicta varii generis fuiſſe, facile patet. Alia enim repentina erant, alia juris dictionis perpetuae cauſſa propoſita. Illorum exempla quamplurima jam ſupra attulimus: de his autem agendum erit paullo adcuratius. Nimirum quum quotannis ſub magiſtratus ſui auſpicia edicere ſolerent praetores: hunc ea in re obſervabant modum, ut pleraque ex deceſſorum edictis totidem verbis in ſuum transferrent: quaedam tamen adderent de ſuo, prout res ac tempora id exigere viderentur. Hinc vel maxime ad praetoris edicta pertinet diviſio, quam ſupra explicavimus, quod TRALATITIA alia, alia NOVA fuerint. De illis Cicero *de invent. lib.* II. *cap.* 22. *jura ſunt quaedam ipſa jam certa propter vetuſtatem: quo in genere & alia ſunt multa, & eorum multo maxima pars, quae praetores* EDICERE *conſueverunt*. Senſus enim eſt, quaedam edicti praetorii capi-

capita eſſe tam antiqua, ut ab origine ſua quotannis in albo ob aequitatem retenta fuerint, ac proinde conſtante uſu juris certi ac ſcripti con equuta ſint auctoritatem. Enim vero his quaedam etiam NOVA a pleriſque praetoribus aditruebantur, ceu patet exemplo Verris, cujus edictum novum, licet abſurdiſſimum, ac mirifice exagitatum a Cicerone *in Verr. I. cap. 45. ſequ.* a nemine tamen mortalium, durante ejus praetura, reprehenſum eſt. Quin tantum abeſt, ut religioni ſibi duxerint praetores, edictis tralaritiis quaedam nova ſub initium magiſtratus ſui adſuere; ut & intra annum praeturae illa immutarent ſuo lubitu, vel novis hujuſmodi laciniis locupletarent, ceu ex teſtimonio Dionis *lib. XXXVI. pag. 19.* exemploque Verris apud Cic. *in Verr. III. cap.* 14. conſtat, & infra ſuo loco a nobis demonſtrabitur pluribus. Nullus ergo praetor deceſſorum ſuorum edicta omnia in albo ſuo retinere tenebatur: ſed ſi aequitate ſua ſe commendarent, locum ſuum & ſequentibus annis facile tuebantur, ſin iniqua aut abſurda viderentur, nulla merito eorum habebatur ratio. Unde de edicto Verris Cicero in *Verr. I. cap.* 45. *Quid nunc dicam? neminem unquam poſtea ita edixiſſe? Valde ſit mirum, neminem fuiſſe, qui iſtius ſe ſimilem dici vellet. Ipſe in Sicilienſi edicto hoc non habet: exegerat enim jam mercedem.*

§. XIV.

Reddi hinc poterit ratio, cur edicta quaedam, nataeque inde actiones atque exceptiones auctorum ſuorum nomina apud poſteros retinuerint, alia nomine hujuſmodi διακριτικῷ plane deſtituantur. Ἀνώνυμα enim iſta ſunt vetuſtiſſima, ac ita tralatitia, ut de iis repeti poſſint verba Ciceronis *in Verr. I. cap. 45. ea & ante Verrem, & poſt illum omnes praetores habuiſſe.* Non ergo eſt mirum, auctorum nomina ipſamque originis memoriam, ceu fieri ſolet in rebus vetuſtiſſimis, evanuiſſe. At quaecumque praetorum edicta ab auctoribus ſuis nominantur, ea ſunt nova, & ab illis praetoribus adjecta veteri ac tralatitio, quamvis & ipſa poſtea a ſucceſſoribus retinerentur ob inſignem, quae ex illis elucebat, auctorum prudentiam. Eorum exempla haud pauca paſſim exſtant. Vidimus ſupra EDICTUM DRUSI, laudatum a Cicerone *ad Attic. lib. VII. epiſt.* 2. quod Corradus tribuit M. Livio Druſo, praetori, cujus & alibi meminit Auctor *ad Herenn. lib. II. cap.* 13. Quae conjectura ſi vera eſt, idem Druſus auctor erit edicti, quo actio mandati & adverſus mandatarii heredes eſt admiſſa. Sic & edicti quod metus cauſſa auctorem, temporibus Sullanis, fuiſſe CN. OCTAVIUM, praetorem, didicimus ex C. *ad Q. Fratr. lib. I. epiſt.* 7. id vero poſtea adverſus tertium poſſeſſorem protuliſſe CASSIUM quemdam ex *l.* 4. §. 33. *D. de dol. mal. & met. except.* colligitur. Novimus etiam formulae de dolo malo auctorem eſſe C. AQUILLIUM GALLUM, Cic. *de nat. deor. lib. III. cap.* 30. quamvis utrum edictum ab eo propoſitum, an cautiones quaſdam ab eo inventas intelligat Cicero, parum exploratum vel ideo videatur, quod utraque *omnis malitiae everricula* recte poſſint vocari. Certum porro eſt, cum actionis Publicianae, tum & actionis reſciſſoriae, adeoque totius edicti de reſtitutione majorum viginti quinque annis auctorem habere PUBLICIUM, PRAETOREM §. 4. *Inſt. de act. l.* 35. *D. de obl. et act. l.* 57. *D. man.* quamvis de hujus Publicii praetura ac aetate parum conſtet. Idem dicendum eſt, de SERVIO, SALVIO, CN. PAPIRIO CARBONE, CALVISIO, FABIO, praetoribus, quos edictorum

Cur edicta quaedam, nataeque inde actiones praetoriae auctorum nomina retineant?

de

de actionibus *Serviana* & *quaſi Serviana*, de interdictis *Salviano* & *quaſi Salviano*, denique edicti *Carboniani*, ac denique actionum *Calviſianae* ac *Favianae* auctores fuiſſe, nemo ignorat, quamvis quibus illis annis praeturam geſſerint, hodie ſciamus cum ignariſſimis. Certus ac indubius eſt auctor edicti fere unici *de conjungendis cum emancipata liberis ejus*, quippe quod a SALVIO JULIANO, edicti perpetui conditore, inventum perpetuoque edicto inſertum eſſe, perſpicue teſtatur Marcellus *l. 3. D. de conjung. cum emancip. lib. ejus*. Ex quibus facile patet, optandam magis, quam ſperandam eſſe adcuratam edictorum praetoriorum chronotaxin, cujus defectum inter juris prudentiae Romanae naevos poſuit Chriſtianus Thomaſius *in Naev. juriſprud. antejuſtin. lib. I. cap. 7. naev. 14. pag. 39.* quandoquidem & plurimorum edictorum ignorantur auctores; & iis, quorum auctorum nomina ſcimus in tantis faſtorum tenebris aetatem ſuam adſignare, vere ἐκ τῶν ἀδυνάτων eſſe videatur.

§. XV.

Edicere ſolebant praetores ſub auſpicium magiſtratus ſui, praeſito ſimul in leges jurejurando.

Quando quove ritu edicere ſoliti ſint praetores, ſatis exploratum eſt. Dio enim Caſſ. *lib. XXXVI. pag. 19.* cautum fuiſſe ſcribit lege Cornelia, κατ' ἀρχὰς εὐθὺς στρατηγοὺς τὰ δίκαια, οἷς χρήσονται, προλέγειν, *ut initio ſtatim magiſtratus praetores jura, quibus uſuri eſſent, praedicerent*. Et Cicero *de finib. lib. II. cap. 22.* contra eos, qui omnia ad voluptatem referunt, diſputans: *Quid enim*, inquit, *mereri velis jam, quum magiſtratum inieris, & in concionem adſcenderis,* (*eſt enim tibi* EDICENDUM, *quae ſis obſervaturus in jure dicundo, & fortaſſe etiam, ſi tibi erit viſum, aliquid de majoribus tuis, & de te ipſo, dices* MORE MAJORUM,) *quid merearis igitur, ut te dicas in eo magiſtratu omnia voluptatis cauſſa facturum eſſe?* Ex quibus locis colligimus, *primum* initio magiſtratus edicta promulgaſſe praetores: *deinde* id factum eſſe in concione, quam primam habebant, ut habita ad populum oratione praeturam auſpicarentur: *denique* eos tunc edictum recitari juſſiſſe populo, ut ſub initia ſtatim honoris omnibus innoteſceret, quam illi in jure dicundo rationem in poſterum ſint obſervaturi. Primum ex lege Cornelia eſſe ait Dio, de qua inſequentis libri initio plura differemus. Quum enim antea praetores id ſibi arrogarent, ut ſua ipſi edicta pro lubitu mutarent, adeoque intra praeturae annum, quotieſcumque & quandocumque viſum eſſet, nova edicta redderent, eam juris incertitudinem ſuſtulerat lex Cornelia, praetoreſque ſub initium ſtatim honoris, quomodo jus dicere vellent, populum praemonere, iſtudque edictum deinde per totum annum valere juſſerat. Alterum, puta concionem auſpicalem, commune cum reliquis magiſtratibus habebant praetores. Nullus enim eorum rem publicam ſolebat capeſſere, priuſquam, vocata concione, ad populum de voluntate ſua, deque majorum ſuorum rebus geſtis ac meritis dixiſſet. Hinc Cicero jam conſul. *Agrar. II. cap. 1. eſt hoc*, inquit, *in* MORE *poſitum, Quirites*, INSTITUTO*que* MAJORUM, *ut ii, qui beneficio veſtro imagines familiae ſuae conſequuti ſunt*, PRIMAM *habeant* CONCIONEM. Et Varro *de lingu. Lat. lib. V. pag. 44.* de modo ineundi cenſuram haec refert ex tabulis cenſoriis: *ubi noctu in templum cenſura auſpicatur, atque de caelo nunciatum erit: praeconi ſic imperato, ut viros vocet:* QUOD BONUM, FORTUNATUM, FELIXQUE, SALUTAREQVE SIT POPVLO ROMANO QVIRITIVM, REIQVE

PU-

PUBLICAE POPULI ROMANI QUIRITIUM, MIHIQVE COLLEGAEQVE MEO, FIDEI, MAGISTATVIQUE NOSTRO, OMNES QVIRITES PEDITES, ARMATOS PRIVATOSQVE, CVRATORES OMNIVM TRIBVVM, SIVE QVIS PRO SE, SIVE ALTERO DARI RATIONEM VOLET, VOCA INLICIVM HVC AD ME: Convocata concione, quod & praetores & reliqui magiſtratus ſollemni ejus modi carmine fieri imperabant, ipſe novus praetor, habita oratione & gratias agebat populo, & de ſuis majorumque laudibus quaedam magnifice dicebat: demonſtrans pluribus, quid de ſe ſperare liceat, quamque ipſi ſui majorumque ſuorum ſimiles ſint futuri. Ita enim orationis iſtius argumentum utroque loco paullo ante adducto exprimit Cicero, & in primis *Agrar. II. cap. 1.* teſtatur, magiſtratus novos *gratiam beneficii, quod a populo eſſent conſequuti, cum ſuorum laude conjungere conſuevisse, qua in oratione nonnullos aliquando dignos majorum loco repertos eſſe, pleroſque autem hoc perfeciſſe, ut tantum majoribus eorum debitum eſſe videretur, unde etiam, quod poſteris ſolveretur, redundaret.* Finita hac oratione tum demum edicebant, quae in jure dicundo eſſent obſervaturi, id eſt, uti ego interpretor, edictum ſuum, facta per praeconem audientiâ, vel recitabant ipſi, vel alium praelegi jubebant. Quem ritum eleganter imitatum arbitror Plautum, dum *in prologo Poenuli v. 11. ſeqq.* commentus, neſcio quod, *imperium hiſtricum*, imperatorem ſuum fingit ita adloquentem praeconem:

Exſurge, praeco, fac populo audientiam.
Jam dudum exſpecto, ſi tuum officium ſcias.

Hinc recitatur ipſum edictum fictitium:

BONVM FACTVM EST, *edicta ut ſervetis mea*, cet.

quo finito, ſubiicit imperator:

Haec imperata quae ſunt pro imperio hiſtrico,
BONVM *hercle* FACTVM, *pro ſe quiſque ut meminerit.*

Ut adeo ex hoc Plauti loco optime poſſit intelligi, quomodo a novis magiſtratibus recitari conſueverint edicta. Nec tamen contenti praetores viva voce, quae facile elabi memoria potuiſſet, totum edictum, teſte Dione, poſtea *συγγράψαντες ἐξετίθεσαν, ſcriptum proponebant*, ut unicuique quotidie ob oculos verſaretur. Denique obſervandum, praetores, auſpicantes honorem, jurare in leges debuiſſe. Ejus tamen jurisjurandi ideo non meminiſſe Ciceronem arbitramur, quod non ſemper in prima illa concione praeſtitum videatur, ſed interiecto aliquot dierum ſpatio. Ex lege enim, cujus meminit Liv. *lib. XXXI. cap. 50. magiſtratum plus quinque dies, niſi qui juraſſet in leges, non licebat gerere*: adeoque non abſciſſe in prima concione erat jurandum, modo juratum eſſet ante quintum diem.

§. XVI.

Edictum propoſitum in albo, quod duplex habuit praetor.

Vidimus, praetores edicta ſua, non modo in prima, quam habere ſolebant, concione ſollemniter recitaſſe, ſed & eadem redacta in ſcripturam in albo propoſuiſſe. Tale album praetor duplex habuiſſe videtur, alterum, quod edictum juris dictionis perpetuae cauſſâ propoſitum; alterum, quod actionum forenſium formulas complectebatur. De priore res liquida eſt: ad poſterius ego referre ſoleo locum Labeonis apud Vlpianum *l. 1. §. 1. D. de edend. eum quoque edere Labeo ait, qui producat adverſarium ſuum ad album, & demonſtret, quod dictaturus eſt, vel id dicendo, quo uti velit.*

Notum

Notum eſt, & a nobis alibi pluribus demonſtratum, faſtorum formularumque notitiam olim penes ſolos patricios ac pontifices potiſſimum fuiſſe, qui in latenti habebant horribile iſtud ſecretum, ut tamquam oracula a litigantibus adirentur. Cic. *de orat. lib. I. cap.* 41. Quinctilian. *Inſt. orat. lib. III. cap.* 1. & Pompon. *l.* 2. §. 6. *D. de orig. jur.* Deinde nemo ignorat, iſta myſteria anno v. c. 440. primum divulgaſſe Cn. Flavium, ac deinde, quum novas agendi formulas repeririſſent patres, eaſque, ne in vulgus iterum manarent, occultioribus quibuſdam notis conſignaſſent, eamdem populo operam circa annum v. c. 553. navaſſe egregie cordatum hominem, Sex. Aelium Paetum. Unde natum jus Flavianum ac Aelianum, de quo Pomponius, *l.* 2. §. 7. *D. de orig. jur.* Prius nihil aliud fuit, quam album in quo Cn. Flavius partim faſtos, qui docerent, quibus diebus lege agere fas nefaſve eſſet, partim actionum quarumvis formulas propoſuerat. Poſterius vero rectiſſime dixeris prioris illius acceſſionem, ac veluti ſupplementum. Faſtos propoſuiſſe Cn. Flavium, teſtes locupletiſſimos habemus Ciceronem *pro Muraen. cap.* 12. Plin. *Hiſt. nat. lib. XXXII. cap.* 1. & Livium *Hiſtor. lib. IX. cap.* 46. qui tamen Flavium praeter illos *&* JVS CIVILE *repoſitum in penetralibus pontificum evulgaſſe, & circa forum* IN ALBO *propoſuiſſe*, refert: conſentientemque ea in re habet Valer. Maximum *Hiſtor. lib. II. cap.* 5. *ex.* 2. At Pomponius *d. l.* 2. §. 7. diſerte ait, Flavium *populo tradidiſſe* ACTIONES, *ab Appio Claudio in formam redactas*: quemadmodum & Cicero *ad Attic. lib. VI. epiſt.* 1. eumdem *& faſtos protuliſſe & ACTIONES compoſuiſſe*, alibi vero, nempe *de orat. lib. I. cap.* 41. Cn. Flavium ACTIONES *primum expoſuiſſe*, teſtatur. Aelianum quoque jus nihil aliud comprehendiſſe, quam ACTIONVM *genera*, idem teſtatur Pomponius: ex eoque conſequitur, ut jam inde ab illis Flavii & Aelii temporibus in foro exſtiterit album, in quo actionum tantum non omnium formulae legebantur. Quum ergo ſemel evulgata eſſent illa myſteria, nec ulla arte efficere ſe poſſe intelligerent patres, ut ſalva ſibi eſſet formularum poſſeſſio: praetores nihil ſe facere poſſe prudentius judicabant, quam ut ipſi hanc a populo gratiam inirent, & in albo ſuo perſcriptas haberent actionum formulas, ut litigantibus ſtatim in proclivi eſſet, adverſarios ad album adducere, & digito monſtrare formulam, qua in agendo eſſet uſurus. Hujus quoque rei teſtem habemus Ciceronem, qui ad illud formularum vel actionum album manifeſto reſpicit, dum *in Orat. pro Q. Roſc. cap.* 8. ait: *fraudabat te in ſocietate Roſcius. Sunt jura, ſunt* FORMULAE *de omnibus rebus conſtitutae, ne quis aut in genere injuriae, aut ratione actionis errare poſſit.* EXPRESSAE *enim ſunt ex uniuſcuiuſque damno, dolore, incommodo, calamitate, injuria*, PUBLICE A PRAETORE FORMULAE, *ad quas privata lis adcommodatur.* Habes ergo formulas actionum, a praetore publice propoſitas de omnibus rebus, & quidem non ex edicto praetorio demum eruendas, concipiendaſque de novo, ſed EXPRESSAS verbis tam perſpicuis, *ut nemo vel in genere injuriae, vel ratione actionis errare poſſet.* Recte hoc viderunt Jac. Raevardus in *Protribunal. cap.* 4. *pag.* 885. *ſeqq.* & Carol. Bretus *de perantiquo ordine judic. cap.* 24. *pag.* 69. obſervantes ſimul, inde arceſſendam eſſe originem diviſionis actionum DIRECTARUM & VTILIUM, quia quae totidem verbis in albo formularum habebantur, DIRECTAE; quae ob rationis ſimilitudinem negotio adcommodari, verbis leviter inflexis, poterant, UTILES dici conſueverint. Quemadmodum itaque ex his, quae diximus, luce meridiana clarius elucet,

prae-

praeter edictum perpetuum praetores in albo habuiſſe actionum quarumvis formulas; ac proinde ex Labeonis ſententia, illum quoque actionem ediſſe viſum eſſe; *qui adverſarium ſuum produxerit ad album, & demonſtrarit, quod dictaturus eſſet*: mirum ſane eſt, exiſtimare Cujacium *Obſ. lib. VIII. cap.* 15. & Duaren. *Diſp. anniverſ. l.* 13. albo iſto ipſum praetoris edictum a Labeone indigitari, ſolitoſque eſſe actores reis eam edicti partem, ex qua actionem inſtituturi eſſent, veluti digito indice oſtendere. At nec omnia negotia civilia, de quibus lis in foro incidere poſſet, edicto ſuo expreſſerat praetor, nec quiſque civium tanta erat ingenii perſpicacia, ut ex edicto, per modum praecepti concepto, formulam actionis ſuo Marte erueret, maxime quum periculoſiſſimum hic eſſet verborum aucupium, & inter omnes conſtet. cauſſa cecidiſſe eos, qui vel erraſſent in eligenda actionis formula, vel eam in jure perperam protuliſſent. Vid. Cic. *de invent. lib. II. cap.*16. Auct. *ad Herenn. lib. I. cap.* 2. Senec. *Epiſt.* 48. Quinctilian. *Inſt. orat. lib. III. cap.* 8. *& lib. VII. cap.* 3. Sed quid opus eſt verbis; quum, & condito jam edicto perpetuo, ademtaque magiſtratibus nova edicta proponendi poteſtate, album tamen iſtud formularum adhuc conſtanter fuerit ob oculos, & in foro proponi conſueverit? Quid enim aliud vult Alexander Severus Imp. dum *l.* 1. C. *de interdict.* Evocato cuidam reſcribit: *Quum proponas, radicibus arborum, in vicina Agathangeli area poſitis creſcentibus, fundamentis domus tuae periculum adferri: praeſes ad exemplum interdictorum*; QUAE IN ALBO PROPOSITA HABET PRAETOR, *rem ad ſuam aequitatem rediget!*

§. XVII.

Si quis ex me quaerat, quo loco utrumque illud album praetoris expoſitum fuiſſe exiſtimem? ei ego ſatebor, me nullum proferre poſſe veteris cujuſdam auctoris teſtimonium, ex quo id liquido poſſit demonſtrari. Sin tamen locus ſit conjecturae, habere mihi videor non omnino improbabilem. Quum enim, uti paullo ante ex Labeone vidimus, actor editurus actionem, ſolitus ſit reum adducere ad album, ibique demonſtrare, quid dictaturus, quaque formula uſurus eſſet: *d. l.* 1. §. 1. *D. de edend.* neceſſario dicendum eſt; album eo ipſo loco, quo jus dicebatur, adeoque in ipſo tribunali, proſtitiſſe ita, ut ab omnibus de plano recte legi poſſet. Nimirum praetores olim jus dicebant in foro, & quidem ea illius parte, quae comitium dicebatur, ſive quod ibi cives in concionem coire ſolerent, ſive, quod mavult Plutarch *in Romul. pag.* 30. quia eo loco foedus inter Romulum & Tatium, Sabinorum regem, coaluiſſet. Hic ergo litigabant homines, idque innuit Plautus, dum in *Curcul. IV.* 1. *v.* 9. ait:

Qui perjurum convenire vult hominem, mitto in COMITIUM & in *Poenul. III.* 2. *v.* 6. *ſeqq.*

Non potuiſti adducere homines, magis ad rem idoneos,
Nam iſtorum nullus NEFASTUS 'ST, COMITIALES *ſunt meri:*
Ibi habitant, ibi eos conſpicias, quam praetorem, ſaepius.
Hodie juris doctiores non ſunt, qui lites creant.
Quam ſunt hi, qui ſi nihil eſt litium, lites ferunt.

In hac porro fori parte eminebat tribunal, id eſt, moles ſublimis, & in hemicicli formam introrſum ſinuata, cujus formam deſcribit Vitruv. *Arch. lib. X. cap.* 1. Quemadmodum ergo in hoc ſublimis ſellae curuli inſidebat prae-

Quo loco illud probabiliter fuerit?

Digitized by Google

praetor: ita in utroque cornu, ceu vocat Tacit. *Annal. lib. I. cap.* 75. ejus latera tegebant decemuiri ſtlitibus indicandis, illuſtre praetoris conſilium. Jam parietes, quo utrumque cornu claudebatur, locum dediſſe videtur albo praetoris, ita ut in unius cornu extremo pariete edictum praetoris, in altero album formularum legeretur, & ſic utrumque litigantibus illico incurreret in oculos.

§. XVIII.

Praetores indirecte ſibi legislatoriam poteſtatem vindicaſſe, legeſque evertiſſe edictis ſuis.

Jam porro materiae edictj praetorii non eſt quod immoremur. Res ipſa docet praetores non ſolum leges, propoſitis actionibus, aliiſque remediis, adjuvaſſe, ſed multa quoque, quae legislatores praeterviderant, conſtituiſſe, quin & legum rigorem nimium aequitate temperaſſe, & ſic efficere voluiſſe, ne ſummum jus ſumma eſſet injuria. Quae eleganter conjungens Papinianus noſter, *jus praetorium introduxiſſe praetores*, ait, ADJUVANDI, *vel* SUPPLENDI, *vel* CORRIGENDI *juris civilis gratia propter utilitatem publicam. l. 7. §. 1. D. de juſt. & jur.* Haec quamvis perampla poteſtas, ac legislatoriae ſimillima, videri poſſit: tamen non modo hodie viri docti praetores talem poteſtatem leges vel ferendi. vel jam latas evertendi, umquam ſibi uſurpaſſe, negant, verum etiam olim ipſi praetores nihil habuiſſe prius aut antiquius videntur, quam ut hac ſuſpicione carerent. Hinc ſi quid novi edicto ſanciunt, ſaepe eos videas LEGES, PLEBISCITA, SENATUSCONSULTA, EDICTA PRINCIPUM diſerte excipere, ac liberaliter polliceri, ſe nihil, quod adverſus illa, vel QUO FRAUS CUI EORUM FIAT, factum eſſet, admiſſurum. *l. 7. §. 7. D. de pact. l. 1. §. 8. D. de poſtul. l. 1. §. 1. D. quibus ex cauſſ. mai.* Quin ipſi juriſconſulti veteres praetorem ab hoc crimine abſolvunt, negantque, eum adverſus leges, vel in earum fraudem edicere quidquam potuiſſe. Hinc quum incideret quaeſtio, an & illi detur Publiciana in rem actio, qui rem per leges alienari vetitam bona fide & ex juſta cauſſa traditam accepiſſet? reſpondit Paulus noſter: *eo caſu Publicianam non competere, quia his caſibus neminem praetor tueatur, ne* CONTRA LEGES *faciat. l. 12. §. 4. D. de Public. in rem act.* Similiter Ulpianus, agens de bonorum poſſeſſionibus, generalem hanc commendat juris regulam: *ubicumque* LEX, *vel* SENATUS, *vel* CONSTITVTIO *capere hereditatem prohibeat, & bonorum poſſeſſionem ceſſare. l. 12. §. 1. D. de bon. poſſeſſ.* Enimvero quamvis vere hunc ſcopum intenderit populus Romanus, dum praetoribus ampliſſimam hanc edicendi facultatem conceſſit, ut ejuſmodi edictis non leges novas ferrent, vetereſque convellerent, ſed latas cuſtodirent & exſequerentur, & ſi quid legibus nondum ſatis definitum eſſet, id ſuis edictis tantiſper definirent, donec populus, miſſus in ſuffragia, aliud ſciſceret: veriſſimum tamen eſt, praetores variis artibus id eſſe conſequutos, ut de rebus pleriſque privatis poteſtas legislatoria penes ſe eſſet, juraque, eorum edictis introducta, non minorem juris prudentiae Romane partem abſolverent, quam quae legibus; plebiſcitis, SCtis, principumque placitis ſancita fuerant. Et hinc ridiculum eſt negare, praetores hanc poteſtatem legislatoriam arrogare ſibi potuiſſe: quum res ipſa doceat, eos ſibi illam revera arrogaſſe. Quid enim clarius eſt verbis Dionis Caſſii *Lib. XXXVI. pag. 19.* Ου γὰρ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετίθεντο, ἐποίουν, ὅτι ἐσάπαξ αὐτ' ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον, καὶ συχνὰ ἐν αὐτῷ πρὸς χάριν, ἢ καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν, ὥσπερ εἰκὸς, ἐγίνετο:

negue

neque enim omnia ea jura , quae ad contractus dirigendos conſtituta erant ,
obſervabant , neque ID VMQVAM FECERANT , *neque* SCRIPTO JVRI STETE-
RANT ; *ſed ſaepenumero ea* VARIAVERANT , *crebroque per gratiam vel odium*
certorum hominum ; ut fieri ſolet , in his multa gerebantur. Haec Dio. Jam
eat quis , ac fieri potuiſſe neget : quod quototidie factum eſſe , tot veterum
annalium teſtimonio conſtat , quin quod fieri conſueviſſe ipſe praetor faſſus
eſt , dum propoſuit edictum : QVOD QVISQVE JVRIS IN ALTERVM STATVIT.
VT IPSE QVANDOQVE EODEM JVRE VTATVR . Quid enim opus erat hoc
edicto , ſi non potuiſſet magiſtratus ullus edicto novo jus aliquod iniquum
ſtatuere : Quid jam dicamus ? an leges edictis ſuis non evertit C. Verres ?
An ei injuriam facit Cicero , illa ubique exagitans *in oratione I* ? Sed ſolus
fortaſſis Verres , qua fuit audacia , jus civile tam inverecunde mutaverit
aut certe id crimen ei cum paucis , quos Dio notat , commune fuerit . A-
ge , veniamus in rem praeſentem & vel ſolas XII. tabulas , fontem omnis
publici privatique juris , in manus ſumamus . Quotam ejus juris decemviralis
partem , cui & lex Aebutia propter venerandam antiquitatem pepercerat ,
ſtare paſſi ſunt praetores ? quantillum mihi oſtendes , quod non edictis
ſuis veluti in exſilium egerint ? Decemviri furem manifeſtum verberari , ei-
que , cui furtum factum eſſet , addici juſſerant : Gell. *Noct. Attic. lib. XI.*
cap. ult. Praetor eumdem quadrupli damnabat , & ſic , ut ſcribit Theophi-
lus *Paraphr. pr. Inſt. de perpet. & temp. act.* καταργηθῆ ὁ δωδεκαδέλτου νό-
μος διὰ τὴν τραχύτητα καὶ πολιτεύεται ὁ τοῦ πραίτωρος : *exploſum eſt jus XII.*
tabularum propter aſperitatem , & magis jure praetorio uſi ſunt . Deinde ,
quae XII. tabulis cauta fuerant de arboribus furtim caeſis , Plin. *Hiſt. nat.*
lib. XVII. cap. 1. de depoſito dolo malo negato , *Pariat. legg. Moſ. &*
Rom. tit. 10. §. 6. de emancipatorum liberorum conditione , §. 9. *Inſt. de*
hered. quae ab inteſt. de ſucceſſione gentilium , pro quibus ex edicto cogna-
ti vocari coeperunt ; *l. 1. D. unde cogn.* de legitima furioſorum & prodi-
gorum tutela ; *l. 1. & l. 13. D. de curat. furioſ.* de manu in jure conſe-
renda , Gell. *Noct. Att. l. XX. cap.* 9. de fruge noctu demeſſa , Plin. *Hiſt.*
nat. lib. XVIII. cap 3. de poena injuriarum , Gell. *Noct. Att. lib. XX. cap.*
1. ſimilibuſque juris capitibus : ea omnia edictis ſuis mutaſſe praetores , tam
certum eſt , quam quod certiſſimum . Non magis illos aliis quoque peper-
ciſſe legibus , argumento eſt lex Aquillia , in qua capita quaedam fuiſſe de
ſervo corrupto , nec non de effuſis ac dejectis , dudum obſervarunt viri do-
cti , & in his Corn. van Bynkersh. *Obſ. lib. I. cap.* 13. at ea omnia non
modo in foro , verum etiam ex ipſa hominum memoria evanuerunt , non
aliam ob cauſſam , quam quod actiones alias vel in ſpeciem aequiores , vel
utiliores ſaltim edicto invexerat praetor , eoque effecerat , ut caſcae illae ex
lege Aquillia negligerentur .

§. XIX.

Quae quum in oculos incurrant , ſolidiſque nitantur argumentis ac teſti- CORTII
moniis : merito mireris , oleum ac operam perdere , id eſt , *Vindicias prae-* *Vindiciae*
toris Romani ac juris honorarii ſcribere non dubitaſſe virum doctum , Gottl. *praetoris*
Cortium , profeſſorem Lipſienſem . Quem quum initio totam cauſſam non *Romani*
ſine bile agere deprehenderem : ſuſpicabar , cum ſub hoc ſchemate litigare *expenſae.*
de re quadam magna , ac in qua reipublicae ſalus verteretur , quin exiſti-
mabam , in magna quadam civitate nefaria agitari conſilia de abolenda

praetura, quae auctori jam deſtinata fuerit communi ſuffragio; vel ſaltem de toto jure praetorio ad ultimos Garamantas relegando. Nec enim aliud ſuccurrebat facinus, tantis iris dignum. Sed lecta diſſertatione demum deprehendi, praetori Romano hanc operam navari, cujus majeſtatem tam comiter, prout decet, veneratur auctor, ut ſtilum vindicem cohibere diutius non potuerit. Nam initio ſtatim *Diſſertationis* §. 1. & 2. *pag.* 1. 2. graviter conqueritur, *inſignem illam naevorum copiam, quibus in primis recentiores quidam ſcriptores, jus Romanum onerarint, non tam ipſius juris eſſe, quam ex ignorantia rei publicae Romanae originem ducere*, *ex eodemque fonte manare populare illud in Romanum praetorem odium, ac magno numero conficta crimina, quibus voces non minus multorum in academiis docentium, quam ICtorum multorum libri, pleni ſint*. En crimen horrendum, ac parricidio non multo levius! Si enim P. Caecum Aſprenatem poſtulare volentem averſa ſella deſtituit praetor, tantum quod inſignia magiſtratus videre ac revereri non poſſet: *l.* 1. §. 5. *D. de poſtul.* quod ſupplicium ſufficiet illis, qui praetorem odio plus quam Vatiniano proſequuti, innumera paene crimina fingunt, quibus eum onerent, eaque & viva voce, & ſcriptis in vulgus ſpargunt impudentiſſime? Jam ego quidem neſciebam ante iſtum diem, quinam ſint pravi iſti homines, ac rei publicae Romanae everſores, qui adverſus praetorem Romanum tam nefarie conjuraſſent, neque memineram, me audire voces tam impias, quales in academiis impune audiri, dolet vir doctiſſimus: at non paſſus eſt vindex, ut illum conſenſionis globum ignorarem. Statim enim *pag.* 1. dicam ſcribit hominibus conſceleratiſſimis: *qui in rem alienam & peregrinam immerſi, ac Romanorum inſtitutorum adeo ſaepe ignari, ut, ſi eo vocentur, in alio terrarum orbe ſe pedem poſuiſſe putent, ridicula tamen praeſumtione de ſanctionibus Romanis judicium ferre audeant*. Ad eum uſque locum mihi omnia conveniebant cum vindice diſertiſſimo. Simul ac vero animadvertebam, illum *pag.* 3. proletariae huic turbae dare advocatos, And. Dominicum Floccum, Joſephum Averanium, Georgium Bejerum, Nic. Hier. Gundlingium, & inprimis τὸν πάνυ Chriſtianum Thomaſium: non poteram non ſubiraſci vindici, tam magnificum adfectanti triumphum, & ignorantiae poſtulanti eos viros, quibuſcum ipſe nulla ex parte eſſet comparandus. Quin quum animadverterem, me quoque, qui ſub eorum ſignis adhuc militaſſem, triumphum tam ſuperciliosi hominis eſſe ornaturum, niſi me virum praeſtarem: id unum mihi relictum putabam, ut contravindicarem, vindicemque vel cum larvis pugnare, vel magno conatu maximas nugas agere, ad oculum demonſtrarem. Quod an praeſtiterim, eorum eſto judicium, qui & juris prudentiae, & inſtitutorum Romanorum non ſunt tam ignari, ut, ſi ad ea vocentur, in alium terrarum orbem ſe delatos putent.

§. XX.

Status quaeſtionis. Summam criminum, quae a praetore depellere conatur vindex, hanc eſſe ait §. 3. *pag.* 2. *Generatim ajunt, praetorem aequitatis obtentu jura vetera evertiſſe, ac libertati Romanorum inſidiatum eſſe. Hinc edictis ſuis non omnes caſus comprehendiſſe, edicta varie immutaſſe, ac ab iis, antequam ferretur lex Cornelia, ſaepe receſſiſſe, inventis callide novis nominibus leges eluſiſſe, actiones jure civili competentes, datis a praetore exceptionibus eſſe eliſas, pactis conventis contra legum honorem robur additum, reſtitutio-*

nem

nem in integrum contra juris antiqui placita conceſſam, fictiones denique juris praetorii, peſtem juris prudentiae ac meras patriciorum fraudes fuiſſe, Et ab his ἐγκλήμασι praetorem ſe illa diſſertatione liberaturum, ſatis liberaliter pollicetur Cortius, proteſtatus tamen ſatis caute §. 4. *pag. 3. ſequ.* eo non tendere defenſionem ſuam, ut praetorum perfidorum ac malitioſorum cauſſam agat, ſed praeturae, quae tantis criminibus ob homines quoſdam improbos oneranda non fuerit. Sed ſic, quod praedixi, magno conatu maximas nugas egit vindex. Praetoribus enim bonis, juſtis, patriaeque amantibus vindiciis non erit opus, quia illos nemo adfecit injuria. Malis ac perfidis, in quos tamen faba illa cuditur, ipſe negat patrocinium, adeoque cum larvis manifeſto pugnat, ipſe neſcius, quid ſibi velit. Scriptores illi, quibus bellum indixit vindex, numquam tam ſtolidi fuerunt, ut ipſam praeturam, neceſſarium rei publicae munus, calumniis proſcindere voluerint, multo minus iſti Octaviis, Caſſiis, Catonibus, aliiſque eorum ſimilibus, quorum in jure dicundo religio celebratur, dicam ſcribere auſi ſunt: ſed malis & improbis, qualem C. Verrem fuiſſe, ex Cicerone diſcimus. Hi vero ſunt praetores, qui libertati ſtruxerunt inſidias, leges patrias variis fraudibus everterunt, & edicta ſua, prout collibitum, immutarunt. Horum artes fraudeſque detexerunt viri illi docti, quibuſcum vindici res eſt. His ergo parandae erant vindiciae, ſi mens non laeva fuiſſet, non praeturae ipſi, quam nemo, cui ſit aliquid cerebri, culpaverit. Jam vero calumniam ſapit illa defenſio, quae in locum reorum, qui defenſione indigent, ſubſtituit alios, quos nemo accuſat, quoſque, ab ipſa criminis ſuſpicione vacuos, defendere ſit facillimum. Ceterum ne in Andabatarum pugnam abeat diſputatio: operae pretium fuerit de ſtatu quaeſtionis quaedam praemittere, quae ipſe vindex neglexit, ut tanto facilius falleret incautos, &, ut ita dicamus, quadrata miſceret rotundis. Non itaque primo de eo diſceptatur, an non praetura fuerit magiſtratus utilis, reique publicae Romanae inprimis neceſſarius? ſed annon patres, dum pro conſulatu cum plebe praetorem patricium ſibi concedi petierunt, id egerint praecipue, ut ſuprema in civium fortunas poteſtas penes patricios eſſet? Nec deinde quaeſtio eſt, an conceſſa edicendi facultate, ſemper abuſi ſint praetores ad leges turpiter evertendas? (id quod nemo temere dixerit,) ſed annon id ſaepiſſime factum ſit? & annon eam in rem variis artibus, veluti novis vocabulis, reſtitutionibus in integrum, exceptionibus, fictionibus, uſi ſint? Praeterea ne de eo quidem diſceptatur, an non bene meriti fuerint praetores de juris prudentia, multaque praeclara aequiſſimaque jura repererint? ſed an non nimia illa edicendi poteſtas, conceſſa praetoribus, ita fuerit comparata, ut homines malitioſi ac perfidi, quales inter praetores fuiſſe, vindex concedit, ea facile abuti potuerint, quin abuſi ſint ſaepius, multaque ſtatuerint εἰς χάριν ἢ καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν. Denique vel id praecipue in quaeſtione eſt, annon ex ea re ſummam juris incertitudinem naſci oportuerit, & annon ea naevus fuerit juris prudentiae illorum temporum maximus? Jam ergo ſi vindex ea diſſertatione demonſtraſſet, primo patres non eo fine praetorem patricium flagitaſſe, ut ipſi juris dicundi ſummam poteſtatem in poſſeſſione ſua retinerent, deinde, praetores nullam umquam legem edictis ſuis evertiſſe: nec porro eoſdem, inventis novis vocabulis, reſtitutionibus in integrum, exceptionibus, fictionibus, nova jura invexiſſe: praeterea praetores edicta nec ſingulis annis, nec per annum ſaepius mutaſſe: denique, ſi vel maxime id fecerint, jus tamen ideo incer-

tum fieri non potuiſſe: tum demum vindex ſe praeſtitiſſet virum, noſque ei hanc victoriam merito gratularemur. Jam vero quam parum iſtud praeſtiterit, ex iis, quae ſequuntur, ſatis opinor, adparebit.

§. XXI.

An praetores hanc libi poteſtatem arrogantes impedire potuerit Romanorum religio circa leges?

Primum, quod ad praetoris ſui defenſionem facere exiſtimat, argumentum §. 5. in eo ponit, quod praetorem, ne ſi voluiſſet quidem in concinnando edicto ſuo tam fraudulenter verſari potuiſſe, contendit. Obſtitiſſe his conſiliis putat inſignem Romanorum in ferendis conſervandiſque legibus curam, ac congenitum quaſi illi populo libertatis amorem. Cives enim eadem vehementia, qua libertatem amplexi ſint, ac undique munierint, etiam leges, quae unicae ſint libertatis cuſtodes, tuitos eſſe, ut abſurdum vindici videatur, credere, Romanos praetori ſuo arbitrium legum, hoc eſt, libertatis ſervitutiſque ſuae poteſtatem apertam aut clandeſtinam permiſiſſe. Hinc porro haec omnia in notis illuſtrat egregie, magnumque inſtituit tractatum, de ſollemnitatibus, quas in ferendis legibus adhibuerit, de legum ipſarum clauſulis, de inſigni erga leges XII. tabularum reverentia: ac demum inde colligit, non eſſe veroſimile, homines acutiſſimos non deprehendiſſe praetorum fraudes, aut tam ſtudioſos libertatis uni homini, cujus annuum eſſet imperium, ſeſe addicere in ſervitutem voluiſſe. At ego jam ſupra obſervavi, perridiculam eſſe quaeſtionem, an aliquid fieri poſſit, de quo tamen certo conſtet, quod ſaepenumero revera factum ſit. Jam ſaepe praetores jura pro lubitu mutaſſe, vetera evertiſſe, novaque invexiſſe edictis ſuis, extra omnem dubitationis aleam poſitum videtur. Diſerte enim ſcribit Dio Caſſius loco ſaepe laudato: *ὅτι τὰ γραφέντα δικαιώματα ἐτήρουν ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον: ne ſcriptum quidem jus ſervarunt, ſed illud ſaepiſſime variarunt*. Et Aſconius Paedianus in *Argum. orat. pro C. Cornelio, majeſt. reo, pag. 629.* teſtatur, *legem Corneliam gratiam ſuſtuliſſe ambitioſis praetoribus, qui* JUS VARIE *dicere conſueverint*. Vidimus porro ſupra, C. Verrem praetorem permulta edixiſſe cum contra edicta deceſſorum ſuorum, tum contra jus ſcriptum, ipſamque naturalem aequitatem. Denique per inductionem, quam vocant dialectici, probavimus, vix minimam XII. tabularum partem ſalvam reliquiſſe praetores, ſed pleraque ſuo arbitrio immutaſſe. Quis ergo ſanus dubitet, quin poſſint fieri, quae facta ſunt? Si hos omnes a mutatione legum nec ſollemnitates in ferendis legibus adhibitae, nec ſanctiones poenales, nec inſignis erga XII. tabulas reverentia, nec civium perſpicacia & acumen, nec denique incredibile libertatis ſtudium deterruerunt: cur ea deterruerint alios his ſimiles? Illud quidem facile largimur vindici, numquam hanc poteſtatem praetoribus dediſſe populum, multoque minus Romanos ſe illis in ſervitutem addixiſſe: ſed norunt omnes, rerum civilium non prorſus ignari, multa etiam contra populi voluntatem fieri in re publica, illumque, quantumvis acutum, quantumvis libertatis ſuae tenacem, ſimulacris tamen libertatis innumeris quotidie decipi, quin tunc ſe aliquando liberrimum putare, dum ſub jugum mittitur turpiſſime. Quemadmodum ergo Auguſtus nihil minus prae ſe ferebat, quam quod libertati ſtruere inſidias velit, neque Romani ſe ei umquam in ſervitutem addixerant, & ille tamen, non advertente populo, *inſurgere paullatim, & munia ſenatus, magiſtratuum*, LEGUM *in ſe trahere coepit, nullo adverſante:* teſte Tacito *Annal. lib. I. cap.*

cap. 2. ita non mirum ſane eſt, ſi praetores contra populi voluntatem nova jura ſtatuerunt, neque tamen id animadvertit populus, eo deceptus ſophiſmate, quod praetoribus jus ſit, *adjuvandi, ſupplendi, corrigendique jus civile propter utilitatem publicam.*

§. XXII.

An cura circa ſcribenda edicta adhibita?

Ejuſdem farinae eſt alterum, quo vir clariſſimus §. 6. utitur, argumentum, ut probet praetores tam fraudulenter in jure condendo verſari non potuiſſe. Mirifice enim jam laudare incipit curam publicam circa ſcribenda edicta adhibitam, obſervatque, Romanos varios limites poſuiſſe poteſtati praetoris: praetoremque ad conſilium, immo & ſenatum, referre debuiſſe res majoris momenti, ac proinde hos ſaepe ipſa SCta edictis ſuis comprehendiſſe: aliquando edixiſſe de collegii tribunicii ſententia, quippe quod & intercedere potuerit, ſi quid praetores adverſus leges edixiſſent. Praeterea oſtendit, conſules quoque intercedere potuiſſe iniquis praetorum decretis, nec ratas fuiſſe eorum ſententias vel injuſtas, vel ex errore latas, multoque minus eo uſque valuiſſe praetoris arbitrium, ut judices pro arbitrio dare potuerit. Denique praetorem vel maxime in officiis continere debuiſſe exiſtimat edictum: QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM STATUIT, UT IPSE EODEM JURE UTATUR, nec non leges de repetundis, & aſperam tribunorum plebis animadverſionem, quae illis non modo finito magiſtratu, ſed & eo durante, imminuerit, ſi quid adverſus leges ſtatuiſſent. Hic multa adcumulat vindex, quae parum ſolida ſunt, nec pauciora, quae nihil faciunt ad edictum. Verum quidem eſt, in jure dicundo ipſi conſilium adfuiſſe decemviros ſtlitibus judicandis: ſed eoſdem adhibitos ad ſcribenda edicta, falſiſſimum. Recte deinde dixeris, praetorem res ad rem publicam pertinentes ad ſenatum retuliſſe: vel de ejus modi rebus ex decreto ſenatus edixiſſe, eo enim pertinent M. Retii, praetoris, aliorumque exempla apud Liv. *Hiſtor. lib.* XLIII. *cap.* 13. *lib.* XXXII. *cap.* 26. & *lib.* XLII. *cap* 21. aſt eumdem praetorem de juris dictione ſua & de ſcribendo edicto conſulere debuiſſe ſenatum, id vero eſt, quod mihi probari a vindice velim: SCta edicto ſuo inſerere potuit praetor, quamvis id ex Plinii *lib. V. epiſt.* 21. non adpareat, at non ideo ipſi ademta fuit facultas, pleraque de ſuo conſtituendi. Fabulam, quod de collegii tribunicii ſententia, edicta ſua compoſuerint praetores, jam ſupra exploſimus, nec exemplum profert vindex, ubi vel conſul, vel praetor, vel tribunus aliquis praetori interceſſerit, propoſituro aliquod edictum, quamvis permulta exſtent, quae oſtendant, eos iniquis praetorum decretis interceſſiſſe. Edicto illo, QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM STATVIT, potius jugulari vindicis cauſſam, quam adjuvari, itidem ſupra oſtendimus, ſiquidem eo non fuiſſet opus, ſi publica illa cura efficere potuiſſent Romani, ne jus novum ac iniquum a praetoribus ſtatueretur. Denique ſi a poenis crimini alicui propoſitis argumentum duci poſſet, tale crimen numquam admiſſum eſſe: eodem argumento ego probaverim, nec perduellem, nec adulterum, nec ſicarium, nec parricidam, nec quemquam alium facinoroſum hominem Romae viſum eſſe, quia & adverſus haec crimina multo acriora ibi erant legum vincula, & illico culpam poena premebat comes. Atqui nondum exceſſeram ex ephebis, quum mihi magiſter inculcaret regulam, argumentum, juſto plus probans, nihil probare. Sed quid

Digitized by Google

quid opus eſt verbis? Verrem, alioſque ei ſimiles, iniqua ſcimus propoſuiſſe edicta: neque hos vel conſilium, vel ſenatus impedivit auctoritas, non interceſſit tribunus plebis, non conſul, non collega, ac ne Piſo quidem, qui tametſi, teſte Cicerone *in Verr. I. cap. 46. multos codices impleviſſet earum rerum, in quibus Verri interceſſiſſet*: non tamen ideo interceſſerat, quod edicta ejus eſſent nova, & legibus adverſa, ſed *quod iſte aliter, ac edixerat, decreviſſet*. Denique nec edictum, QVOD QVISQUE JVRIS, nec imminens repetundarum judicium hominem injuſtiſſimum deterrere potuit ab edictis illis proponendis. Qua fronte igitur dixeris, iniqua edicta a praetoribus Romanis aliis proponi non potuiſſe, quia iis publica cura ac legum ſeveritas obſtiterit?

§. XXIII.

An jusjurandum in leges?

Addit his vindex §. 7. tertium argumentum, quo ſe perſuaſurum lectoribus putavit, praetores non potuiſſe leges edictis ſuis evertere. Obſervat enim, eos initio magiſtratus ſui juraſſe in leges, juſiurandum vero Romanis fuiſſe ſanctiſſimum: quin, praetores pro religione ſua ſubinde profeſſos, nihil ſe admiſſuros in edictum, quod legibus, plebiſcitis, SCtis, edictis, ac decretis principum adverſaretur. Sed quid haec ad rem? An major ulli hominum generi jurisiurandi religio eſſe poteſt, quam Chriſtianis? An de Jove ſuo Capitolino Romanos magnificentius putas ſenſiſſe, quam, qui Chriſtianam pietatem profitentur, de Deo optimo maximo? Et tamen permultos, proh dolor! reperias, qui jurejurando, tamquam pueri calculis, ludunt. Cur vero meliora ſperemus de Romanis, inter quos non deerant, qui, ſi violandum eſſet jus, illud regnandi cauſſa violandum, cetera colendam religionem putabant? An ibi meri Curii, Fabricii, Catones Lares poſuerant? Sed ita ineptire demum ſolent homines, qui per omnem aetatem diu noctuque cum Romanis, mortalium cordatiſſimis, verſantur, ut civitatem quamdam fingant Platonicam, & ſerio credant, ipſam virtutem Romae ſibi ſedem, exacta in exſilium improbitate, conſtituiſſe, quaſi non homines Romani, ſed dii, nec inter eos fuerint ulli, qui Jovem lapidem juraſſent, dum, quod concupiſcerent, conſequerentur. Quod ad formulas illas attinet, quibus leges, plebiſcita, SCta, edicta, decretaque principum excipiebant praetores: fungus ſit oportet, qui eos nihil adverſus leges admittere poſſe credat, qui ſibi ſanctas eſſe leges, ſollemniter proteſtantur. Sane quum & is adverſus leges facere videatur, qui quid in earum fraudem facit, id eſt, *qui, ſalvis verbis legis, ſententiam ejus circumvenit*: *l. 29. D. de legib.* nemo ſane negaverit, praetores, quantamcumque prae ſe tulerint legum reverentiam, leges tamen, prout libitum eſset, evertiſse. Rem uno ut illuſtremus exemplo, leges XII. tabularum primos ab inteſtato vocaverant ſuos, deinde, ſi ſuus non eſſet, agnatos proximos, adeoque procul dubio excluſos voluerant emancipatos, *qui jure civili nihil juris habebant*. *§. 9. Inſt. de hered. ab inteſt.* Quid vero praetor? Quamvis iniquum eſſet, emancipatos cum ſuis participes fieri hereditatis, quum illi poſt emancipationem ſibi, ſui patri ſuo omnia adquiſiviſſent: praetor tamen callido uſus conſilio illos fratribus bona adventitia conferri juſſit, *l. 1. pr. §. 5. 6. l. 2. §. 5. D. de collat.* & ſic illis dedit bonorum poſſeſſionem ex edicto, VNDE LIBERI. *l. 1. §. 7. l. 2. l. 4. D. ſi tab. teſt. null. exſtab.* Annon haec contra leges? Minime, inquiunt, quia quamvis hae emanci-

patos

Digitized by Google

patos non vocent, tamen eos nec expreſſis verbis excludunt. Nam *ſi lex, vel SC. vel conſtitutio capere hereditatem prohiberet, & bonorum poſſeſſio ceſſaret. l. 12. §. 1. D. de bon. poſſeſſ.* Ego vero vel ſtupidiſſimum ferrem judicem, annon vere emancipatos excluſerint decemviri, dum iis praeferri voluerunt agnatos, & annon praetor, qui eos nihilominus admiſit, ſalvis verbis legum, earum ſententiam circumvenerit? Id vero non eſt contra leges facere? Tiberius imp. Tacito *Annal. lib. II. cap.* 30. *callidus & novi juris repertor* audit, quia ſervos adverſus leges in caput domini interrogaturus, eos actori publico mancipari juſſerat. An minus id nomen conveniet praetori, qui emancipatos adverſus leges vocaturus, eos primum bona adventitia conferre juſſit? Hactenus praetores ne potuiſſe quidem adverſus leges edicere, ſibi aliiſque perſuadere voluit vindex, adeoque clientem ſuum in ſtatu, quem conjecturalem vocant rhetores, maſcule defendit. Jam miro defenſionis genere ad qualitatis ſtatum tranſit, & praetores §. 8. jura civilia edictis ſuis evertiſſe fatetur, ſed id eos jure feciſſe contendit. *Si qua*, inquit, *oſtendi poſſunt, liberius paullo ab iiſdem juris praeſidibus invecta, id probe conſiderandum, eos interpretes publicos legum antiquiſſimarum fuiſſe, quod officium per ſe poteſtatem, ſimilem legislatoriae, involvere videtur. Praetores tamen in eo adeo ab omni culpa liberi ſunt, ut vitium, ſi quod inde in rem publicam redundavit, populi potius Romani fuerit, qui tamdiu vetuſtis, &, quas nemo paene intelligebat, legibus inhaeſit.* Sic demum ergo negare non poteſt vindex, *quaedam a praetoribus invecta eſſe paullo liberius*, quum id fieri non potuiſſe, acerrime contendiſſet. Sed jure tamen id putat factum, partim quia praetores fuerint publici legum interpretes, eaque poteſtas ſit legislatoriae ſimilis, partim quia Romani legibus antiquis inhaeſerint, iiſque tam obſcuris, ut vix ab Evandri matre intelligerentur, quam in rem multa ex adverſariis ſuis promit de obſcuritate ſermonis antiqui, quae alii occaſioni reſervaſſet multo commodius. At quis, quaeſo, vindici credet, adfirmanti, interppretis legum publici officium poteſtatem involvere, legislatoriae ſimilem? Interpretes eſt ſenſum legum ex earum verbis & rationibus eruere, non abrogare leges, iiſdemve derogare, obrogare, ſurrogare, quod nemo poteſt, niſi quem penes eſt τὸ κῦρος in re publica. Male ceſſerat Appio Claudio, decemviro, talis interpretatio legis, de vindiciis ſecundum libertatem dandis, quum tamen ejus praecipuus auctor fuiſſet, adeoque poſſet praeſumi, eum adcuratius, quam quemquam, ejus ſententiam perſpectam habere. Liv. *lib.* III. *cap.* 45. An plus Romani indulſerint praetori, quem toties vindex in leges juraſſe, quemque proteſtatum eſſe, docuit, nihil ſe adverſus leges, plebiſcita, SCta, principum placita, admiſſurum? Fuerint obſcuriſſimae antiquae leges; quin fuerint abſurdiſſimae: praetoriſne erat eas mutare, an populi? At enim ad aequitatem iſtas inflexit praetor, ac proinde pleraque ejus edicta ob aequitatem mirifice commendantur. Quid tum vero? an ideo jure agit, qui legislatoriam invadit poteſtatem, quod latae ab eo leges ſunt optimae atque aequiſſimae? Vera omnino ac civilis prudentiae principiis quam maxime conſentanea eſt ſententia Alcibiadis apud Thucydid. *lib.* VI. *cap.* 2, quam ipſe vindex adduxit, τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλέστατα τούτους οἰκεῖν, οἳ ἂν τοῖς παροῦσιν ἤθεσι καὶ νόμοις, ἢν καὶ χείρω ᾖ, ἥκιστα διαφόρως πολιτεύωσι: *eos homines tutiſſime agere, qui praeſentibus moribus legibuſque, etiamſi deterioribus, minime variantes rem publicam adminiſtrent.* Quae in gratiam praetoris ſui contra hanc ſententiam differit vindex, id tantum probant, quod legislatoris ſit, leges antiquas,

quas, ſtatuique rei publicae parum congruas, emendare, quin & iis ſurrogare novas, ſi id circa convulſionem rei publicae fieri poſſit, non autem, quod magiſtratus, legum cuſtodes, quibuſque nulla competit legiſlatoria poteſtas, id ſibi arbitrium jure quodam ſuo poſſint arrogare. Id dum auſus eſt praetor, ſive aequa, ſive iniqua ſtatuerit, injuſte egit. Quid enim aliud dixeris injuriam, quam quod non jure fit?

§. XXIV.

Edicta frequentiſſime mutata.

Quae in ſequentibus pro praetore diſſerit vindex, ut, eum omnes caſus edicto ſuo comprehendere non potuiſſe, oſtendat; ἀπροσδιόνυσα ſunt, & plane ſupervacua. Videtur enim vir bonus hic pugnare cum larvis, nec quemquam tam emotae mentis eſſe arbitror; ut tale quid a legiſlatore ullo exigat: ſaltim ICtus, id eſſe ἐκ τῶν ἀδυνάτων ſatis ſciet, ex *l.* 10. *l.* 12. *D. de legib.* Potius itaque ea expendere juvabit, quae §. 9. de frequente edicti praetorii mutatione diſſeruit, quum eam vel maxime vitio verti praetoribus ſciamus. Hic vero merito mireris, quam facile clientem ſuum expediat vindex. Primo enim *id non ſemper, ac neceſſario fraudulenter factum eſſe*, contendit. Deinde diſcernenda eſſe monet edicta ORDINARIA ſive *annua*, & SVBITANEA, *ſive non perpetua, quae ad juris dictionem ſtrictius dictam non pertinuerint*. Paullo poſt *pag.* 28. plenius rem omnem explicat, & variationem illam, de qua Dio Caſſius, aliique veteres conqueſti ſint, non de edictis annuis, & ad perpetuam juris dictionem pertinentibus, ſed de repentinis & ſubitaneis, qualia fuerint citatoria, monitoria, objurgatoria, conſolatoria, eſſe intelligendam docet, immo & Jo. Bertrandum & Ger. Noodtium graviter notat, quod haec parum diſcreverint, ac denique *pag.* 29. hanc facit cognitionum ſuarum ſummam: *miſere falluntur, qui haec cum edictis annuis confundentes, praetorem inconſtantiae accuſant, atque hinc, neſcio quo conſilio, iniquarum ſententiarum uberrimum proventum deducere conantur*. Semper praetores in mutandis edictis doloſe verſatos eſſe, nec quiſquam forſan dixit, nec ad rem pertinet. Sufficit, id aliquando factum eſſe, veluti a C. Vere, cujus fraudes in variandis edictis mirifice reprehendit Cicero. aliiſque Verri ſimilibus, quos Dio συχνὰ ἐν αὐτοῖς πρὸς χάριν, ἢ καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν, FREQUENTER hujuſmodi quid *in gratiam vel odium certorum hominum*, adeoque dolo malo, feciſſe teſtatur. Quod vero ad diſtinctionem attinet inter edicta *ordinaria* & *ſubitanea*, illa quidem recte ſe habet, ſed dum eos miſere falli putat vindex, qui edicta etiam ordinaria a praetoribus mutata eſſe credunt, ipſe omnino fallitur miſerrime, tantoque minus meretur veniam, quanto petulantius aliis, rectius ſentientibus, inſultat. Rem omnem conficit lex Cornelia, non ſane ideo lata, quod praetor per annum magiſtratus ſui nova ſubinde edicta ſubitanea, e. g. citatoria, monitoria, objurgatoria, conſolatoria, proponeret: ſed quod edictum ordinarium, initio magiſtratus propoſitum, quoties collibitum, mutaret. Dio Caſſius *lib. XXXVI. pag.* 19. dum de variatione edictorum conqueritur, non loquitur de edictis citatoriis, aliiſque repentinis, ſed mutata a praetoribus ait πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διέκειντο, *omnia ea jura, quae ad contractus dirigendos conſtituta fuerint*: addit, cautum eſſe illa lege Cornelia, κατ' ἀρχὰς τε εὐθὺς τὰ δίκαια, οἷς χρήσοιντο προλέγειν, καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παρατρέπειν, *ut ſtatim initio magiſtratus praedicerent praetores, quo jure eſſent uſuri, & deinde nequaquam ab eo deflecterent*. Si ergo praetores,

res, quod vindici in mentem venit, repentina tantum edicta mutare ſunt ſoliti: conſequens erit, ut & lex Cornelia tantum ad haec edicta pertinuerit, neceſſitatemque impoſuerit praetoribus, ſtatim ſub auſpicia magiſtratus ſui proponendi omnia edicta citatoria, monitoria, objurgatoria, conſolatoria, quibus per totum annum ſint uſuri. Quod quam frigidum, quamque paene ridiculum ſit, nemo non animadvertit. Ita & Aſcon. Paedianus in *argum. Orat. pro C. Cornelio pag. 629.* eam ob cauſſam placuiſſe legem Corneliam, ait quod eo uſque *jus varie dictum ſit* a praetoribus, unde cautum, *ut praetores ex* EDICTIS *ſuis* PERPETVIS *jus dicerent?* An vero ex edictis citatoriis, monitoriis, objurgatoriis, & conſolatoriis jus dicitur? an ea dici poſſunt perpetua, quae ipſe vindex ſubitanea vocat, & repente, prout res inciderent, proponebantur? Sane non poſſumus non mirari inſignem vindicis confidentiam, qua θέμα παράδοξον, ne ullo quidem idoneo argumento firmatum, non modo lectori obtrudit, ſed & miſere falli alios meliora edoctos, quaſi ex tripode, pronuntiat. Sub finem politicum agit vindex, & *pag. 29. vitium eſſe*, dicit, *edicto perpetuo ſe adſtringere, ita ut nulla ratione, nulla aequitate inde dimovearis.* Fingamus haec vera eſſe, quum tamen ſint falſiſſima: an ideo praetoribus indulgendum erit, ut edicta ſuo arbitrio figant refigantue? non ſummam ſequi oportet rerum omnium confuſionem, quin veram in libera civitate tyrannidem, ſi quis, quem penes non eſt ſummum imperium, poteſtatem juris conſtituendi immutandique invadit?

§. XXV.

His praemiſſis, §. 10. ad id ſe accingit vindex, quod caput rei eſt, arteſque illas quibus praetorem, everſurum leges, uſum eſſe, viri docti obſervarunt, aperto Marte impugnat. Primum impetum facit in *infirmam, licet pervulgatam hodie, querelam, quam de novis nominibus, a praetore in fraudem legum excogitatis, jactent, cujus rei inſigne, at unicum, exemplum ſit* BONORVM POSSESSIO, *quod vocabulum a praetore ideo confictum eſſe perhibeatur, ne hereditates, quae nemini, niſi ex lege competierint, a ſe contra leges deferri fateretur.* Hic ſtatim fallitur vindex, dum unicum tantum exemplum callidae iſtius artis praetoriae adverſariis ſuis in promptu eſſe exiſtimat, adeoque hoſtium ſuorum vires ac copias parum diligenter exploravit. Sunt ejus rei exempla plura, eaque non minus illuſtria, quorum pauca jam ſpeciminis cauſſa proferam. Leges civiles actionem negabant adverſus promittentem, ſi pactum tantum nudum interceſſiſſet. *l.* 7. §. 4. *D. de pact. l.* 10. *l.* 21. *l.* 28. *C. eod.* Quid praetor? Ut adverſus argentarios ſine ſtipulatione quid promittentes actionem dare poſſet, novum excogitavit vocabulum, & argentarios non *nudo pacto promittere*, ſed RECIPERE, dixit, quumque ex prioris generis promiſſo nullam dare actionem poſſet, adverſus argentarios tamen, aliquid recipientes, edicto ſuo invexit ACTIONEM RECEPTITIAM, *l.* 2. *C. de conſt. pec.* Tantumne differunt *recipere* & *promittere*, ut ex priore actio dari debeat, ex poſteriore non debeat? Sic quum porro placeret praetori, receptitiam illam actionem proferre ad alios, qui, quamvis non exercerent argentariam, rem tamen, quae numero, menſura, vel pondere conſtat, ex pacto nudo a ſe aliiſve debitam ſe praeſtituros promiſerant, novo iterum opus erat vocabulo, quod, quo erat acumine, facile reperiebat praetor. Ajebat enim eos non promiſiſſe, ſed

Praetor populo omnino illuſit novis vocabulis.

CONSTITVISSE PECVNIAM, adeoque commodiſſima occaſio erat, actionem invehendi de CONSTITUTA PECUNIA, vel CONSTITUTORIAM. *l.* 1. §. 1. *l.* 16. §. 2. *l.* 18. §. 1. & *l.* 25. *D. de conſt. pec.* Tantumne differunt *promittere*, *recipere*, *conſtituere*, ut in foro tam diverſa effecta producere deberent? Notum eſt denique, pignoris jus nullum jure civili conſtitui potuiſſe ſine traditione, unde & inter contractus, qui re ineuntur, eſt contractus pignoris, ne quis ſibi perſuaderet, pignoris jus nuda conventione, & ſine traditione in re quadam conſtitui poſſe. §. *ult. Inſt. quib. mod. re contr. obl. l.* 1. §. 6. *D. de obl. & act.* Quid Servius praetor? Is & pignus invenit, etiam rei nunquam traditae inhaerens, etiam nuda conventione conſtitutum, & actionem producturum in rem ſaltim pro locatione praediorum ruſticorum oppignoratam. §. 7. *Inſt. de act.* Ne tamen juri civili derogaſſe videretur, novo invento vocabulo, quod ne lingua quidem patria ſuppeditare poterat, conventionem illam HYPOTHECAM adpellavit, fatentibus ipſis ICtis, inter pignus & hypothecam nihil intereſſe, ſed *tantum nominis ſonum differre. l.* 5. §. 1. *D. de pignorib. & hypoth.* Plura addere liceret, niſi nos ad ſe vocaret BONORUM POSSESSIO, de qua nos egregia quaedam docet vindex. *Primo falſum eſſe*, ait, *quod pro confecto habeant adverſarii*, BONORUM POSSESSIONEM & HEREDITATEM *non niſi vocabulo differre, quum eadem, quae inter res mancipi & nec mancipi, differentia eas valide ſatis diſtinxerit*: deinde addit, *ipſam bonorum poſſeſſionem etiam in iis ſpeciebus, quae juri antiquo maxime videantur repugnare, eidem tamen, quantum per aequitatem licuerit, omnino fuiſſe adtemperatam*. Quod ad prius attinet, nemo umquam adverſariorum tam fuit in juris prudentia hoſpes, ut nihil diſcriminis eſſe inter hereditatem & bonorum poſſeſſionem, ſtatuerit. Id modo quaeſiverunt, an effectus adeo diverſi fuerit, ut interfuerit multum, heres quis, an bonorum poſſeſſor Lucii Titii diceretur? Fingamus eum duos filios, Cajum ſuum ac Sejum emancipatum reliquiſſe, illum heredem ipſo jure fuiſſe, hunc bonorum poſſeſſionem ſive contra tabulas parentis, ſive ex edicto UNDE LIBERI accepiſſe: an erit, cur Sejus Cajum beatiorem ſe exiſtimet, illique nomen honorificum heredis invideat? Rem, quaeſo, conſideremus paullo adcuratius. Cajus ſuccedebat in univerſum jus parentis: at & Sejus erat Succeſſor patris univerſalis. *Bona enim* in bonorum poſſeſſione *accipienda ſunt ita, ut involvant* UNIVERSITATIS *cujuſque ſucceſſionem, qua ſucceditur in jus demortui. l.* 3. *pr. D. de bon. poſſeſſ.* Cajus erciſcens cum Titio familiam rerum hereditariarum pro parte dimidia fiebat dominus, ſi dominium penes patrem fuiſſet: ſin pater res adquiſiviſſet bona fide juſtoque titulo, Cajus eas uſucapere poterat, & quidem titulo eodem, quo uſucepiſſet parens. Quin ſi de titulo minus conſtaret: tamen uſucapiebat PRO HEREDE. Quid Sejus? Is quoque capiebat ſemiſſem facultatem paternarum, & quidem in dominium. *l.* 1 *pr. D. de bon. poſſeſſ.* Sin pater non habuiſſet dominium, ipſe quoque erat in conditione uſucapiendi, & quidem, ſi de alio titulo haud conſtaret, titulo PRO POSSESSORE. *Rubr. tit. D. pro hered. vel pro poſſeſſ.* Cajus porro non modo obligationes defuncti in ſe ſuſcipere, ac aes alienum pro rata exſoluere, ſed & legata, fideicommiſſa, aliaque ex teſtamento vel codicillis parentis praeſtare tenebatur. Ad ea omnia obſtrictus etiam erat Sejus. Nam *bonorum poſſeſſio admiſſa commoda & incommoda hereditaria tribuit*, *l.* 2. *D. de bon. poſſ.* &, *ſive ſolvendo ſint bona, ſive non ſint, ſive damnum habeant, ſive lucrum, ſive in corporibus ſint, ſive in actionibus, in hoc loco proprie*

BONA

BONA *adpellantur. l. 3. pr. D. eod.* Quamobrem & Sejus, bonorum poſſeſſor, ad legata praeſtanda, aeque ac Cajus, heres, tenebatur, certa ratione etiam eo caſu, quo contra tabulas bonorum poſſeſſionem impetraſſet. *l. 1. pr. D. de legat. praeſt.* Cajo, heredi, ſi alius hereditatem poſſideret, in mundo erat actio, & quidem adverſus coheredem judicium familiae erciſcundae, adverſus eum, qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſidebat, hereditatis petitio. Eaedem actiones competabant Sejo, bonorum poſſeſſori, *l. 24. §. 1. D. fam. erciſc. l. 1. D. de poſſ. hered. pet.* quamvis diſcriminis cauſſa ab Ulpiano *Fragm. tit.* 28. §. 12. *fictitiae*; a reliquis *utiles* vocentur. Vid. Guil. Maran. *Paratitl. pag.* 655. Schulting. *jurisprud. vet. antejuſtin. pag.* 674. Jam quum itaque, ceu hactenus demonſtravimus, tantumdem conſequatur bonorum poſſeſſor, ac heres civilis: quum eadem ſint utriusque jura, eadem commoda ac incommoda, eaedem obligationes & actiones: ſcire velim, an non manifeſto populo illuſerit praetor, invento illo vocabulo? At hoc nondum concedet vindex, ſed nobis in aurem dicet, hereditatem fuiſſe *rem mancipi*, bonorum poſſeſſionem *nec mancipi*, inter quas permagna fuerit differentia. Magna omnino, fateor, ratione modorum adquirendi & alienandi rituum, reipſa, &, quod ad effectum attinet, paene nulla, unde Juſtinianus ea vocabula, differentiamque rerum mancipi & nec mancipi, itemque dominii Quiritarii & bonitarii, tamquam *antiquae ſubtilitatis ludibrium, nomenque, quod nihil ab aenigmate differat; nec umquam videatur, nec* IN REBUS *adpareat, ſed vacuum ſit & ſuperfluum verbum*, explodit, *l. un. C. de nud. jur. Quirit. toll.* & Cujacius in *Paratitlis h. t.* fatetur, id *nudum ac inane jus*, quod ad effecta attinet, fuiſſe. Nam jam inquiram, an recte ſe habeat illa obſervatio vindicis, vel potius Guil. Marani *pag.* 658. *ſequ.* cui vindex illam ſublegit: id modo obſervabo, falſiſſimum eſſe, quod inde collegit, puta, bonorum poſſeſſores non accepiſſe dominium *Quiritarium*, ſed *bonitarium* tantum. Ignoravit nimirum vir doctus, res etiam nec mancipi eſſe potuiſſe in dominio Quiritario, adeoque non procedere collectionem, bonorum poſſeſſionem eſſe rem nec mancipi, ac proinde tantum tribuere dominium bonitarium. Poterant eum docere Varro *de re ruſt. lib. II. pag.* 10. & Ulpian. *Fragm. tit.* 19. §. 2. *ſequ.* dominium Quiritarum non modo adquiri in rebus mancipi per mancipationem, ſed & in aliis rebus per aditionem, in jure ceſſionem, uſucapionem, ſub corona emtionem, & ſectionem, immo & per traditionem, adjudicationem, & legem. Jam quum bonorum poſſeſſori judicio familiae erciſcundae vel pars hereditatis, vel res ſingularis poſſet adjudicari, *l. 24. §. 1. D. fam. erciſc.* quum idem potuerit uſucapere titulo pro poſſeſſore: *rubr. tit. D. pro hered. vel pro poſſeſſ.* quis negaverit, eum dominium Quiritarium adquiſiviſſe aeque, ac heredem? Quin quum bonorum poſſeſſio ſit *jus perſequendi* RETINENDI*que* PATRIMONII, *ſive rei, quae cujusque, quum moreretur, fuit: l. 3. §. 2. D. de bon. poſſeſſ.* neceſſario ſane conſequitur, ut eodem jure bona habuerit & retinuerit bonorum poſſeſſor, quo ea habuerat defunctus, adeoque ſi hic in illis habuerit dominium Quiritarium: illud etjam procul dubio devolutum ſit ad bonorum poſſeſſorem. Vana ergo & inanis eſt illa vindicis obſervatio de dominio bonitario heredum praetoriorum, ſi vel maxime concedendum ſit, bonorum poſſeſſionem fuiſſe inter res nec mancipi. Hactenus itaque male vindici proceſſit demonſtratio, quod notabile aliquod fuerit diſcrimen inter hereditatem ac bonorum poſſeſſionem. Jam vero aliquot comminiſcitur differentias, quibus ipſe magnopere videtur delectatus. Obſervat enim *primo*, bonorum poſſeſſionem

etiam per procuratorem peti potuiſſe, *deinde* nulla in ea petenda opus fuiſſe ſollemnitate: quum hereditatem non niſi praeſens heres, adhibitiſque ſollemnitatibus, veluti cretionis verbis, adire potuerit. *Ad haec* praeſcriptionem fuiſſe diverſam obſervat, quia bonorum poſſeſſio intra centum dies ab extraneo; a liberis intra annum petenda fuerit, quum triginta annos vixerit hereditatis petitio. *Praeterea* filium familias bonorum poſſeſſionem & ignorante patre petere potuiſſe, hereditatem non niſi eo jubente. *Denique*, quod vindici palmarium viſum eſt, eum, qui ante petitam bonorum poſſeſſionem deceſſerit, ad heredes nihil tranſmiſiſſe: quum contra hereditas nondum adita ſaltim ad liberos tranſmittatur, *l. 5. C. de his, qui ante apert. tab.* & ſola animi deſtinatio aliquando pro aditione habeatur, *l. 6 C. de jure delib.* Enimvero hae differentiae omnes partim vanae ſunt, & ſupinam vindicis oſcitationem in peruulgatiſſimis juris principiis produnt, partim ex illo dominio bonitario bonorum poſſeſſorum, omnium minime fluunt. *Primum* & *alterum*, quod ſtatuit, diſcrimen verum eſt, ſed illud non oritur ex dominio Quiritario & bonitario, verum ex eo, quod hereditatis aditio, non autem bonorum poſſeſſionis agnitio, fuerit actus legitimus: *l. 77. D. de reg. jur.* Itaque eatenus tanto melior fuit conditio bonorum poſſeſſoris, quam heredis, tot vanis adſtricti ſollemnitatibus aditionis cretioniſque. Deinde, quod ad praeſcriptionem attinet, in qua *tertium* diſcrimen ſtatuit, eo ipſo ſatis oſtendit vindex, ſe hoſpitem fuiſſe in juris prudentia; neque hereditatis petitionem & ejuſdem aditionem potuiſſe diſcernere: Id quod merito mireris in homine, qui ſui plenus, vel Cujacium prae ſe fungum putavit. Petitio hereditatis durat triginta annos: at nec citius praeſcribitur poſſeſſoriae hereditatis petitioni, & interdicto quorum bonorum: *pr. Inſt. de perp. & temp. act.* At aditioni hereditatis & cretioni regulariter praefiniti erant centum dies utiles: totidemque etiam bonorum poſſeſſioni, Ulp. *Fragm. tit.* 22. §. 28. *l. 2. D. de jure delib.* Quid ergo hic differentiae? & quid hoc omne facit ad res mancipi & nec mancipi? ad dominium Quiritarium & bonitarium? Duae *poſtremae* differentiae ex jure novo ſunt, adeoque ad praetoris edicta & jus honorarium non pertinent. De filio familias, ignorante patre, petente bonorum poſſeſſionem, Cujacius in *Paratitl. Cod. lib. VI. tit. 9. & filiusfamilias*, inquit, *ad delatam ſibi bonorum poſſeſſionem, etiam ignorante patre admittitur. Quae admiſſio jure veteri inutilis eſt, ratum non habente patre,* JVRE NOVO *proficit filio*. Ita & nemo ignorat, a Theodoſio demum & ſucceſſoribus inventam eſſe tranſmiſſionem hereditatis nondum aditae: vetere autem jure, eoque tempore, quo invectae ſunt bonorum poſſeſſiones, & de hereditate valuiſſe regulam, eam nondum aditam ad heredes non tranſmitti. *l. un. §. 5. C. de caduc. toll.* Ita in fumum abeunt illae inſignes differentiae, quarum inventarum gloriam ſibi vindex mirifice procul dubio gratulatus eſt. Quae *pag. 33. & ſequentibus* de aequitate bonorum poſſeſſionum diſſerit, itidem ſunt ἀπροσδιόνυσα. Non enim quaeritur, an non aequitatem ea in re ſequutus ſit praetor, ſed an jus illi fuerit, leges de ſucceſſione tum teſtamentaria, tum ab inteſtato edictis ſuis immutandi, & annon novo reperto vocabulo illuſerit populo, vimque intulerit juri civili? Negat id quidem vir doctus: ſed ignoſcet nobis, quibus potior eſt Juſtiniani auctoritas, adfirmantis, praetorem, inventis bonorum poſſeſſionibus, jus civile non modo *emendaſſe*, ſed & IMPVGNASSE aliquando. An vero vim nullam infert legibus, qui eas impugnat? Conf. Maran. *Para-*

titl.

titl. pag. 654. Sed his non magis jam immoramur; quam ſomnio, quod vindex narrat ſub finem *pag.* 33 dum ſcribit: *accedit, quod totum hoc bonorum poſſeſſionis negotium per uſucapionem ab ipſis legibus decemviralibus introductam, praeclaro veluti praejudicio eſſet receptum atque confirmatum.* Sic ergo uſucapionis ad exemplum invecta bonorum poſſeſſio? O beatam jurisprudentiam, quam vindex non defraudavit hac arte ſecreta!

§. XXVI.

Quae ſequentibus §. 11. & 12. *pag.* 37. *ſequ.* fuſe differit vindex de pacti, aliiſque exceptionibus, ea huc redeunt univerſa, nihil illis exceptionibus eſſe aequius, nihil rei publicae ſalubrius. Quaſi vero hoc quiſquam mortalium negaverit, & non potius in eo vertatur tota diſputatio, annon is evertat leges civiles, qui illas inventis exceptionibus effectu ſuo privat? Sufficit, praetori jus non fuiſſe, leges mutandi: ac proinde facile patet, eum dum id fecit inventis exceptionibus, ſive aequae ſint illae, ſive iniquae, quibus nervos juri civili incidit, injuſte ac callide egiſſe. Et is, quaeſo, cui poteſtas eſt aequas exceptiones dandi, an non iniquas etiam dare poterit? Putatne vindex, quia exceptiones praetoriae omnes, quas hodie in jure Juſtinianeo reperimus, aequitate ſua ſe commendant, tales fuiſſe omnes, quas olim praetores ſuo arbitrio dederunt? Quam aequa, quaeſo, fuit exceptio, qua miſerum illum Vecilium, lenonem, hereditate C. Juventii privavit Q. Metellus, praetor, non ſane improbus, ſed ſummam aequitatis laudem conſequutus? Heres ſcriptus erat a Juventio Vecilius: petebat bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas: eam non impetrabat miſer, quantumvis proferret tabulas, non minus quam ſeptem ſignaculis ſignatas. Quid obſtabat? Exceptio lenocinii, quam heredibus Juventii legitimis dabat praetor, *ſeparandum ratus fori ac lupanaris conditionem, nec volens aut factum illius comprobare, qui fortunas ſuas in ſtabulum contaminatum projeciſſet, aut huic, tanquam integro civi jura reddere; qui ſe ab omni honeſto vitae genere abrupiſſet.* Valer. Max. *lib. VII. cap.* 7. §. 7. Laudavit hoc Q. Metelli *decretum* vindex §. 9. *pag.* 28. at non laudaſſet vir bonus, ſi juſti & aequi regulas majoris feciſſet, quam praetorem ſuum. Recte & ordine faciunt legiſlatores, qui lenones in civitate eſſe non patiuntur. Nec digni ſunt ſordidi iſti nebulones, quibus vel teſtimonium denuncietur, vel habeatur fides. Quin ne id quidem reprehenderit quiſquam, ſi leges illos hereditate indignos judicent, quale quid intendit Conſtantinus M. in *l.* 27. *C. de inoff. teſt.* At ubi ejuſmodi leges non exſtant, jure communi frui debent illi, quibus illum quaeſtum facere permittitur, idque eo magis poſtulare poterat Vecilius, quia ipſe praetor, praeter rei capitalis damnatos a beneficio bonorum poſſeſſionis excluſerat neminem. *l.* 13. *D. de bon. poſſeſſ.* Rectius Q. Metello rem omnem perſpexerat leno Terentianus, dum in *Adelph. II. v.* 34. juveni, inferenti injuriam reſpondebat:

Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium,
Periurus, peſtis: tamen tibi a me facta non eſt injuria.

Quin ſi Thaidi id eveniſſet, quod evenit Vecilio, illa procul dubio Q. Metello occentaſſet:

Non te dignum
Feciſti. nam ſi ego digna hac contumelia
Sum maxime: at tu indignus, qui faceres, tamen.

Tales

Tales procul dubio fuere exceptiones quamplurimae, quas olim conceſſerunt praetores εἰς χάριν, ἢ καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν. Nam ſi a Q. Metello hujuſmodi quid potuit proficiſci, quid ſani ſperare licuit a C. Verre, eique ſimilibus, quorum juris dictio nihil aliud quam publica merces erat?

§. XXVII.

Nec non promiſſis in integrum reſtitutionibus.

Dum §. 13. *pag.* 47. *ſequ.* ad reſtitutiones in integrum progreditur vindex, eaſdem inflat tibias, deque illarum aequitate bene longum ac taedioſum tractatum inſtituit. *Aequiſſimum primo eſt*, inquit, *ut graviter, & citra culpam ſuam laeſo etiam poſt ſententiam latam in promtu ſit aliquod juris remedium. Deinde non ob quaſuis cauſſas reſtituit praetor, ſed ob paucas, & quae omnes aequitate ſumma nituntur. Tertio reſtitutionem difficulter, nec niſi omni alia actione deficiente conceſſit. Quarto nec id ei clanculum & fraudulenter facere licuit, ſed cauſſa rite erat cognoſcenda, laeſo a petente valide probanda, & advocandus audienduſque adverſarius. Poſtremo, quod omnium maximum eſt, nihil hac in re contra leges & decreta principum ſe facturum, ipſe ſuo ſe edicto adſtrinxerat.* Ita ſemper extra orbitas vagatur vindex, deque eo diſputat, de quo nulla lis eſt. Nemini umquam in mentem veniſſe arbitror, impugnare reſtitutiones in integrum, aut iniquum dicere, hominibus praeter culpam ſuam captis aliquo juris remedio ſubveniri. Quare ſi haec juris remedia dediſſet populus, quem penes erat legum arbitrium, in iis nihil omnino eſſet, quod reprehenderes. At praetorem id ſibi ſumere, ut reſtitutionis cauſſas ſuo arbitrio ſtatueret, & quidem tales, quibus jus civile everteretur manifeſto, id vero nullo modo eſt excuſandum, partim, quod magiſtratui, tamquam cuſtodi legum, nihil in leges permitti debet, partim, quod ita quotidiana fuit occaſio, validiſſima quaevis reſcindendi negotia, multaque faciendi εἰς χάριν ἢ κατ' ἔχθραν τινῶν. An enim tam bene de praetorum virtute ſperat vindex, ut eorum in jure dicundo religio nulla umquam potuerit gratia, nullo odio perverti? An, qui paucas has, eaſque aequiſſimas, quae hodie in jure Juſtinianeo reperiuntur, cauſſas edicto invexit, non potuit invehere alias, eaſque iniquiſſimas? Ipſe vindex ex Cic. *Philipp. II. cap.* 23. refert Licinium Denticulum de alea condemnatum, ab Antonio trib. pl. reſtitutionem in integrum impetraſſe, non ex alia cauſſa, quam quod Antonii colluſor eſſet, neque ullam Antonium populo Romano attuliſſe rationem, cur reſtitui oporteret Denticulum. Quod ſibi tunc ſumſit tribunus plebis, idem, & praetores facere potuerunt: quin fecerunt idem ſaepiſſime. Verrem enim, Chelidonis, meretricis, nutu ac arbitrio ſaepe *revocaſſe eos, inter quos jam decreviſſet*, DECRETUMQUE MUTASSE, aliquando *inter alios contrarium ſine ulla religione decreviſſe, ac proximis paullo ante decreverit*, refert Cicero *in Verr. I. cap.* 16. Non integrum tamen, inquit, fuit praetori, hic quidquam agere clanculum & fraudulenter, quia cauſſae cognitione erat opus. At in ſophiſma abit haec defenſio. Cauſſae enim cognitione opus erat, quoties quis reſtitutionem in integrum ex edicto petebat. Quaeſtio vero jam eſt de reſtitutionum introductione per edictum. Eam a praetoribus calide, & ſub aequitatis obtentu, id eſt, clam & fraudulenter factam eſſe, contendimus tantiſper, dum illi meliorem vindice noſtro advocatum invenerint. De proteſtatione praetoris; ſe nihil adverſus leges, plebiſcita, SCta, conſtitutiones principum ea in re facturum, nihil addimus. Diximus de

de ea jam ſupra, & eſſe quaſdam proteſtationes facto contrarias, etiam vulgus non ignorat. Talis autem revera eſt illa praetoris, qui dum contra jus civile dat reſtitutionem, nihil ſe contra jus civile facturum ſancte pollicetur.

§. XXVIII.

Denique §. 14. *& ſequentibus* vindex ad FICTIONES, praecipuam il- **Denique fictionibus.**
lam praetoris artem, dalabitur, & in ea diſſertationis parte tam ſtrenue pugnat, ut ſe ipſum potius, quam adverſarios ſuperare videatur. Primo nos docet, *fictiones, ſi quae in jure antiquo reperiantur, faecundo potius ICtorum ingenio, & diſputationi fori, quam praetori, acceptas ferendas*, idque ſatis demonſtratum eſſe ait a conſultiſſimo, Dan. Fridr. Hoheiſel, in *Diſſertatione de fictionibus in cerebro ICtorum natis*. Jam quidem conſultiſſimi iſtius viri lepidum, quantum ex inſcriptione judico, opuſculum non eſt ad manum, neque ejus videndi deſiderio magnopere contabeſco: ſi tamen vel maxime demonſtraverit ille, fictiones in ICtorum cerebro natas eſſe, inde tamen non ſequitur, ut praetori non aeque faecundum fuerit ingenium, neque hoc ullam enixum ſit fictionem. Nobis jam induciae ſunt cum jureconſultis, de praetoris fictionibus quaeſtio eſt. Hic Rhodus, hic ſaltandum. Sed haec velitatio tantum fuerit vindicis: jam juſtum praelium incipit, & non ſine adparatu probare conatur, quae fictiones videantur adverſariis, *eas, ſi recte aeſtimientur, meras eſſe veritates probabiles, quae a nullo legum interprete ſine magno rei publicae incommodo negligi poſſint*: quin graviter admonet, *quo quis magis ſit ab notitia rei Romanae & principiis veteris juris prudentiae inſtructus, eo pauciores illum in libris juris deprehenſurum eſſe fictiones, & quam quiſque parum ea teneat, eo plures ipſum ſibi fingere*. Hactenus oracula audiviſti: jam ut ea interpretetur ipſe vindex, animum adverte. Primum FINGERE ſaepe idem eſſe obſervat, ac CREDERE, vel EXISTIMARE; quumque hanc verbi notionem reperiſſe ſibi videatur apud Ciceron *pro Sex. Roſc. cap.* 10. Lucanum *Pharſal. lib. V. v.* 392. Gratium in *Cyneg. v.* 510. Macrob. *Saturn. lib. VI. cap.* 2. Horat. *Art. poet. v.* 366. Nonium *cap.* 4. *n.* 201. Ulpianum denique in *l.* 16. *D. de captitu.* auctor nobis eſt, ut in poſterum, quoties de fictionibus juris ſimus loquuturi, pro FINGE, dicamus, POSSIBILE EST. Mihi vero nondum licuit eſſe vel tam felici, ut fingere poſſim, fictiones eſſe veritates probabiles: vel tam lynceo, ut hanc notionem verbi in iſtis auctoribus reperirem. In locis tantum non omnibus, quae laudavit vindex, fingere eſt *falſum pro vero adfirmare*, & vix ullus eſt, ubi alia ſubjici poſſit notio. In illis ſane Lucani:

FINGIT *ſollemnia campus*,
Et non admiſſae dirimit ſuffragia plebis,
Decantatque tribus.

FINGERE nihil aliud eſt, quam falſum pro vero adfirmare. Caeſar enim, quum tribus non admitteret ad ſuffragia, eas tamen dicis cauſſa vocabat: idemque dirimebat dinumerabatque ſuffragia, quum nulla data eſſent. FINXIT ergo *campus* Martius tum *comitia*, quum nulla vere habita eſſent, id eſt, pro vero a Caeſare adfirmabatur, fuiſſe comitia, quum id eſſet omnino falſiſſimum. In reliquis etiam locis fingere non eſt credere vel exiſtimare, ſed *formare* vel *inſtituere praeceptis*. Quam notionem ab arte ficto-

Digitized by Google

fictorum traductam ad ingeniorum formationem, tanta teſtimoniorum farragine probare nihil attinebat, quum & iis nota ſit, qui nondum aere lavantur. At fingamus, fingere aliquando apud veteres idem eſſe, ac credere vel exiſtimare: an ea ſignificatio verbi fictiones praetorias in tuto collocabit? Faciamus, quaeſo, periculum, tantique viri ſequuti conſilium pro fingere ſubſtituamus *poſſibile eſt*. Dum ergo *poſtliminium* FINGIT, *eum, qui captus eſt, in civitate ſemper fuiſſe*: §. 5. *Inſt. quibus mod. jus pat. poteſt ſolu.* ſenſus erit ex philologi noſtri ſententia, *poſſibile eſſe, eum, qui captus ſit, nunquam pedem patria extuliſſe*. Dumque in actionibus Publicianis fingitur, vel *eum, qui non uſucepit, uſucepiſſe*, vel, *qui uſucepit, non uſucepiſſe*: §. 4. & 5. *Inſt. de act.* planiſſimus erit verborum ſenſus: *poſſibile eſſe, & veritatem valde probabile, poſſe aliquid ſimul eſſe, & non eſſe*. Ohe! jam ſatis eſt. Jam enim perpluit. Immo me audi, inquit vindex. Nonne fieri poteſt, ut qui apud hoſtes eſt, cogitationes omnes domi defixas habeat, & aeque, ac abſens, quod ad jura attinet, ſemper praeſens cenſeri poſſit, perinde ac peregre agens, qui interim ſtatis ex praedio reditibus, reliquiſque juribus, & abſens fruitur? Ain' tu vero, vindex, captivum, quod ad jura attinet, ſemper in civitate fuiſſe? Annon ille jura omnia captivitate amiſit perinde, ac ſi inter homines eſſe deſiiſſet? *l.* 12. §. 1. 3. 4. 5. *D. de capt. & poſtlim.* an & mortui, quod ad jura attinet, aeque praeſentes ſunt, ac ſi peregre profecti eſſent? Et quomodo abſentes denique, quod ad jus ſuum praeſentes videri poſſunt, quum jus ſuum uſucapione alterius amiſerint. Video itaque, ex perplexa vindicis doctrina plurima mihi fingenda falſaque pro veris habenda eſſe, ſi ei credere velim, praetorem nihil finxiſſe. Fingendum eſt, eum, qui jura omnia amiſit, eadem adhuc ſalva habere: fingendum, civiliter mortuum, civiliter vivere, & jura ejus aeque ſalva eſſe, ac peregre agentis: fingendum, ſervum eſſe liberum hominem, quin civem Romanum: fingendum, abſentem ſemper praeſentem eſſe, quod attinet ad jura, quae uſucapione jam pridem exſtincta ſunt. Haec omnia ubi credere & pro veritatibus probabilibus habere didici; tunc demum etiam credere mihi videor, nec finxiſſe aliquid praetorem, & fictionem non eſſe fictionem, ſed veritatem probabilem. O vitae philoſophia dux! Quantum eſt, quot nos homunciones neſcimus! quam jure nunc *pag* 55. vapulamus a grammatico, *quod imperite tales fictiones ex imperitia, & antiqua defendendi pervicacia deſcendere adhuc cenſuerimus?* quum potuiſſemus non errare, modo a vindice eſſemus edocti, fingere idem eſſe, ac rem, etſi incredibilem, credere, & id, quod aperte falſum eſt, pro re poſſibili & veritate probabili habere. Sed ut jam ſerio reliqua eloquamur, tota haec obſervatio tam abſurda eſt, ac frigida, ut verendum fuerit, ne, ſi plures ejus generis parturiviſſet iſtud ingenium, lectores ex ſtultis inſanos fuiſſet facturus. Et tamen ille ſuffenus hanc obſervatiunculam tamquam filiolam exoſculatur, &, qua eſt liberalitate, novo quodam, atque inaudito ante hunc diem, ſpecimine, conatur oſtendere, *quam facile fictiones, & alia incerta juris nobis effingamus, ſi non intendamus animum, aut formam antiquitatis ex oculis amittamus*. ICti, quo ſtupore eſſe ſolent, ſervitutem poenae in fictione conſiſtere, uno ore adfirmant. Vindex hanc ſervitutem non fictitiam, ſed veram eſſe, docet. Invexiſſe enim hanc ſervitutem publicam Graecorum Romanorumque religionem, cujus ex principiis perſuaſi fuerint homines, ſceleratos homines eſſe in ſervitute furiarum, quae & *[illegible]* dictae ſint, vel furiarum matris, quam & ipſam [illegible] adpellarint.

Hic

Hic jam ſe vindici campus aperit latiſſimus, in quo excurreret. Jam enim, quidquid non modo apud poëtas de furiarum facibus ac tormentis, nec non de earum lictore, Nemeſi, ſed & in ſacris litteris de juſtitia vindicatrice Dei, & de diris, quibus legis tranſgreſſores apud Hebraeos devovebantur, vel legerat ipſe, vel aliis ſublegerat, ex adverſariis ſuis conducit, eaque teſtium phalange diſpoſita; quaſi praevideret, adverſarios ne oculorum quidem aciem ſuſtenturos, hoc canit ἐπινίκιον: *quando ergo talis Romanorum fuit religio, ut ex ea ſervitus poenae per ſe ſequeretur, eaque jam obtinuit, antequam ICti Romae, aut praetor, exſtitit: nullo certe colore ea pro fictione habetur.* Mirum ſic ſane eſt, Chriſtianos hanc poenae ſervitutem abrogaſſe, quum talis ſit eorum religio, ut ex ea ſervitus poenae multo luculentius ſequatur. ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας, inquit Servator *Joan. cap.* 8. *v.* 34. & quidem πρὸς θάνατον, *Rom. cap.* 6. *v.* 16. Ita theologiae Chriſtianae principiis omnis peccator ſervus eſt peccati, ac proinde mortis, quin ipſius diaboli, prae cujus tyrannide mera terriculamenta ſunt fictitiae furiarum faces. Contra omni illa teſtimoniorum rhapſodia non probavit vindex, ex Graecorum Romanorumque theologia ſceleratos pro ſervis furiarum habitos eſſe. Fabulabantur quidem poëtae, furias agitare ſceleratos, torquere eos die noctuque, diriſque excruciare modis: at in ſervitutem ideo redigi homines improbos nemo umquam dixit, nec magis id dici potuit, quam quod ſervi fiant carnificis, quicumque ab eo excruciantur necanturque. Jam facile porro demonſtrari poterit, ſervitutem poenae ex illa fabula non eſſe natam. Primo enim Graecis illam fabulam cum Romanis communem fuiſſe, ipſe agnoſcit vindex: & tamen ſervitutis poenae nullum in jure Graecorum deprehendas veſtigium. Qui fieri id potuit, ſi *ex eo religionis principio ſervitus poenae per ſe ſequitur?* Deinde quum ex juris Romani principiis ſervus adquirat domino: damnatorum bona neceſſario cedere debuiſſent furiis aliiſque deabus inferis. Ita ſe enim habebat jus Romanum, ut, ſi quem ſacrum eſſe juberent leges, τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερά, καὶ ὁ κτείνας φόνου καθαρὸς ᾖ, *bona ejus Cereri dicata, iſque, qui eum occiderit, purus a caede eſſet.* Et, ut Feſtus *voc. ſacratae leges pag.* 418. *edit. Gothofr.* rem eloquitur, *ſater quis fiebat per leges ſacratas alicui deorum cum familia pecuniaque.* At bona ſervorum poenae non Furiis, non ποιναῖς, non aliis deabus inferis conſecrabantur, ſed aerario primum, deinde fiſco cedebant. *l.* 1. *pr. D. de bon. damnat.* Denique furiarum illae lanienae non ſolum capitis damnatos manere credebantur, ſed & illos, qui clanculum peccent, & quibus ob hoc numquam dictus fuerat dies. At ſervi poenae fiebant capitis tantum damnati. Nihil ergo & hac vindicis obſervatione vanius, nihil frigidius, ut de ea jure uſurpes illud Horatianum:

Pergula pictorum, veri nil, omnia falſa.

Quae de colore furoris *pag.* 58. differit vindex, quum ad praetoris edictum nihil faciant, merito praetermittimus. Quod ad fictionem Publicianam attinet, paucis ille *pag.* 66. rem omnem exſequitur. Falſiſſimum eſſe ait, eam eſſe fictionem, *quia imp. teſtetur, in edicto eam fuiſſe propoſitam, in quo ſane praetori nec fingere, nec pro arbitrio leges immutare licuerit, id quod ſupra pluribus demonſtrarit.* Lepida ſane & digna tanto philoſopho ratiocinatio! Nos, praetorem, fictionibus inventis, leges evertere conſueviſſe, probamus exemplo fictionis Publicianae. Vindex hanc fictionem eſſe negat, quia praetor, inventis fictionibus, leges evertere non potuerit.

Digitized by Google

Dialectici id vocant petitionem ejus, quod eſt in principio. At quid eſt, quaeſo, iſtud Publicii εὕρημα, ſi fictio non eſt? *Nihil aliud ſubeſt*, inquit vindex, *quam interpretatio extenſiva antiquarum & rigidarum legum de rei vindicatione & uſucapione, quemadmodum in reſciſſoria, quae ejuſdem generis eſt, reſtrictiva obtinet*. Interpretatio legis, ex mea ſententia eſt expoſitio ſententiae legislatoris, ex ratione legis eruenda. Haec ratio, ſi quando latius patet verbis legis, interpretationi *xtenſivae*; ſin verbis anguſtior, *reſtrictivae* ſuppeditat fundamentum. Lex eſt: *dominus rem ſuam jure vindicato, ubicumque eam invenerit*, ejuſque ratio conſiſtit in eo, quod dominium eſt jus in re, quod, interverſa licet poſſeſſione; non extinguitur. Jam an haec ratio latius patet verbis legis? An, qui rem alienam bona fide, & ex juſta cauſſa traditam accepit, etiam conſequutus eſt ejuſmodi jus in re, quod ne intercepta quidem poſſeſſione exſpirat? Hoc nec vindex, nec quiſquam alius, cui cerebrum eſt, dixerit. Unde enim illud nactus eſſet, quum is, a quo cauſſam habuit, ipſe de tali jure gloriari non potuerit? Si vero ratio legis caſui huic propoſito non quadrat, quo colore dici poteſt, actionem Publicianam per interpretationem extenſivam illius legis de rei vindicatione eſſe exortam. Aeque abſurda eſt interpretatio reſtrictiva, ex qua reſciſſoriam fingit natam. Lex eſt: *qui rem non vitioſam bona fide, juſto titulo, per tempus lege definitum continuo poſſedit, uſucapione dominium nanciſcitor*. Rationem legis alterutram fuiſſe oportet, vel ut demum finis eſſet litium & ſollicitudinis, vel quia praeſumſerunt leges, dominum rem ſuam pro derelicta habuiſſe, quam tanto tempore non vindicarit. Jam utram elegeris rationem, nullis profecto fidiculis extorquebis interpretationem reſtrictivam, hanc legem ad abſentes, qui vel uſuceperint, vel alios uſucapere paſſi ſint, non pertinere. Intereſt mea, dominium rerum mearum aliquando certum fieri, ſive abſens ſit adverſarius meus, ſive praeſens ſit. Et qui rem ſuam tamdiu non vindicat, quum poſſet, eam pro derelicta habere praeſumitur, ſive praeſens ſit, ſive abſens, maxime quum & hic rem per procuratorem vindicare potuiſſet. Et quid multis? Quae per interpretationem ex lege eliciuntur, ea legi ineſſe oportet: quae ineſſe dicuntur, quum non inſint, procul dubio finguntur. Quis vero legi de vindicatione ineſſe dicat clauſulam, *eum videri uſucepiſſe, qui non uſuceperit*. Et quis legi de uſucapione ineſſe credat alterum iſtud παράδοξον θέμα, *videri aliquem non uſucepiſſe, qui uſuceperit tamen*? Recte ergo, &, ut decet jureconſultum, candide rem expreſſit Theophilus *Paraphr. §. Inſt. de action.* μὴ ὑσουκαπιύσας ΠΛΑΤΤΕΤΑΙ ἑαυτὸν ὑσουκαπιωκέναι, *is, qui non uſucepit*, FINGIT, *ſe rem uſucepiſſe*.

§. XXIX.

Concluſio elenchi. Sed jam me quoque juvat, ad finem perveniſſe. Ultimis enim diſſertationis ſuae paragraphis id tantum egit vindex, ut & argumentorum ſuorum, quibus ſibi tantopere placuit, ἀνακεφαλαίωσιν inſtitueret, &, quam inſignem ex meditationibus ſuis fructum ad vitam ac prudentiam civilem capere poſſint lectores, oſtenderet. Prius exſequi potuiſſet brevius, ſi dixiſſet, magno conatu ſe maximas nugas egiſſe: poſteriore ſuperſedere potuiſſet penitus. Quae enim ipſa nihili ſunt, ex iis vix poſſunt adeo inſignes fructus ſperari. Ego vindici praeclaros, quos ex hoc ἐλέγχῳ meo capere poſſet, fructus oſtenderem, ſi viveret. Qnum vero eum interea, dum

has

bas ſchedas recognoſco, morari inter homines deſiiſſe audiam, verto ſtilum, eaque, quae antea ſcripſeram, deleo, eos tamen, qui vix initiati ſacris Themidos, vindicis noſtri exemplo, in juris prudentiam ſibi omnia permittunt, paucis moneo, ut ſecum habitent tantiſper, & pruritum alios proterve laceſſendi cohibeant, dum cruda ſtudia dies & uſus emendent, credantque tandem aliquando, homines loquaces facilius profiteri jureconſultos, quam eſſe. Haec ſaeculi noſtri labes eſt: haec rei publicae, haec academiarum peſtis, quam niſi Deus averterit, ilicet, actum eſt!

§. XXX.

Ceterum quamvis praetoris cauſſam male egerit is, qui ejus vindicias ſuſcepit, vir doctiſſimus: tantum tamen abeſt, ut jus honorarium, quale hodie habemus, ideo reprehendendum, aut iniquitatis arguendum exiſtimem, ut illi, ſi quiſquam alius, ei juſtum ſtatuam pretium. Neque ſane reſtituendo illuſtrandoque edicto perpetuo tot impendiſſem vigilias, ſi illud pro iniquo haberem. Nemo ſanus laudaverit artes, quibus Auguſtus libertati civium ſtruxit inſidias, viamque ſibi ad dominatum in civitate libera munivit: & pleraque tamen illius inſtituta non modo rei publicae ſaluberrima, verum etiam admiratione digniſſima fuerunt; quod multis probavimus in *Praefatione Commentarii noſtri ad legem Juliam & Papiam Poppaeam*. Ita, quamvis praetorem initio malis artibus poteſtatem invaſiſſe legiſlatoriam arbitremur, neque fieri potuiſſe exiſtimemus, quin mali ac ſordidi homines ea poteſtate abuterentur: fatendum tamen eſt, pleraque, quae, ut ait Cicero *de invent. lib. II. cap. 22. uſu fori comprobata, denique* JURIS SCRIPTI *auctoritatem propter vetuſtatem obtinuerunt*, eſſe bona, aequa, & quavis laude digniſſima: fatendum, praetorem, quamvis injuria hac poteſtate uſum, multa juris civilis capita *ex aequo & bono* dilataſſe, §. 2 *Inſt. de bonor. poſſeſſ.* fatendum denique, vere dixiſſe Martianum, *& ipſum jus honorarium hodie vivam vocem eſſe juris civilis. l. 8. D. de juſtit. & jur.*

Elogia edicti praetorii, & quomodo illud ſenſim juris ſcripti auctoritatem in foro Romano ſit conſequutum?

CAPUT VII.

DE EDICTIS AEDILITIIS.

De edictis aedilitiis alio libello ſe acturum auctor fidem facit.

LOcus hic erat de iis magiſtratibus, qui curandis aedibus atque operibus, nec non viis publicis & foro rerum promercalium, ceteriſque rebus praeerant, hoc eſt, AEDILIBUS, differere paullo prolixius, ſimulque hiſtoriam *edictorum aedilitiorum* adcurate contexere. Illorum enim juris dictio & ἐπιμέλεια quum ampliſſima fuerit, nemo non videt, eos de omnibus rebus, ad curam ſuam pertinentibus, edicta propoſuiſſe, neque iſtud aedilitium edictum, quod *lib. XXI. Digeſt. tit. 1. & lib. IV. Cod. tit.* 58. exponitur, duobus vel tribus capitibus, tot enim in jure noſtro ſuperſunt, ſed multo pluribus conſtitiſſe. Verum quum animus ſit, quidquid ad hiſtoriam aedilium edictique aedilitii pertinet, ſingulari libello complecti, totum hoc caput, quod eſt de edictis aedilitiis, ex noſtra edictorum hiſtoria abeſſe juſſimus. Quare omiſſis his ad alia tranſimus.

CAPUT VIII.

DE PROCONSULUM, ALIORUMQUE MAGISTATUUM PROVINCIALIUM EDICTIS.

§. I. *Varii magiſtratus provinciales*. § II. *Provinciae quibus legibus uſae ſint ante communicatam cum toto orbe Romano civitatem?* §. III. *Edicta provincialia a quibus propoſita?* §. IV. *An praeſidibus fuerit jus praetorium?* Panciroli *ea de re ſententia*. §. V. *Ea refellitur*. §. VI. *Argumentaque Panciroli refutantur*. §. VII. *Edicta provincialia vel tralatitia, vel nova*. §. VIII. *Repentina etiam permulta propoſita a praeſidibus*.

§. I.

Varii magiſtratus provinciales.

QUae adhuc diſſeruimus, pleraque ad urbanos magiſtratus, eorumque edicta, pertinent. Nam & praefectis praetorio initio in urbe tantum poteſtas erat, & quarto demum ſaeculo iis certas adſignari coepiſſe orbis Romani dioeceſes, ſatis conſtat. Proximum jam eſt, ut & de edictis provincialibus agamus paullo adcuratius. Quod commodius fieri vix poterit, quam ſi, per quos & quemadmodum ſit provinciis, paucis oſtenderimus. Paucis, inquam, quia totam hanc antiquitatis Romanae partem tam adcurate exſequuti ſunt Carolus Sigonius *de jure provinciarum*, Bulengerus *de imperatore Rom.* & quod ad extrema imperii tempora attinet, qui *Notitiam imperii orientalis & occidentalis* itemque *Codicem Theodoſianum* illuſtrarunt, viri doctiſſimi, ut non opus ſit, hanc telam retexere, novamque ordiri. Ut compendii faciamus chartam; id monemus, quum initio extra Italiam victricia arma circumferre, provinciaſque facere coepiſſent Romani, in eas juris dicundi cauſſa miſſos eſſe PRAETORES, iiſque redituum publicorum cauſſa adjunctos eſſe QUAESTORES, quorum tamen

opera

opera aliquando praetores & in jure dicundo, & in adminiſtrando bello utebantur. Hinc ſupra obſervavimus, quo plures provinciae ſub Romanorum redactae fuerint poteſtatem, eo magis auctum eſſe praetorum numerum, ut praeter eos, qui juris dictionem urbanam & peregrinam ſortirentur, eſſent etiam, qui provinciis cum imperio praeeſſent. Deinde invaluit mos, ut, quoties in provincia aliqua gravior tumultus vel bellum immineret, vel aliud, quod majus exigere imperium videretur, ea provincia CONSULI decerneretur. Adeoque provinciae aliae *conſulares*, aliae *praetoriae* eſſe coeperunt, prout id res poſtularet. Interim ſaepe eveniebat, ut conſulibus & praetoribus, bene rem gerentibus, annus imperii exiret, & hinc religioni ſibi duceret ſenatus, eos in tanta ſpe provinciam pacandi domum revocare. Hinc ſaepe ipſis imperium, & exacto conſulatu vel praetura prorogabatur. Quo facto PROCONSULUM vel PROPRAETORUM nomen ſumebant, praeerantque, quoad ipſis ex ſenatus decreto ſuccederetur. Et initio quidem penes ſenatum ejus rei erat arbitrium, qui ubi ſemel ſtatuiſſet, in quas provincias in eum annum vel conſules, vel praetores mittendi eſſent, conſules inter ſe *comparare provincias*, quod inter duos facile erat, praetores *ſortiri* juſſit, aut, ſi inter conſules non conveniret, ipſe ſuo judicio nominabat, quam quiſque obiret, provinciam. Quae omnia idoneis veterum teſtimoniis firmavit Car. Sigonius *de jure prov. Rom. lib. II. cap.* 1. Sed mutatio quaedam ejus rei facta eſt anno vrbis conditae 604. Tum enim L. Calpurnius Piſo, tribunus plebis, ad plebem tulit, ut praetores in urbe tum juris dictiones, tum quaeſtiones, ex legibus publicis ſortirentur, eaſque per annum magiſtratus ſui exercerent, eoque exacto tum demum ſuam quiſque provinciam ex SC. ſortiretur: quamvis poſtea C. Sempronius Gracchus nova lege jus ſuum reſtitueret ſenatui, & L. Sulla, dictator, id adſtruxit, ut, ſublata tribunorum pleb. poteſtate, agendi cum populo, ii, qui SCto accepiſſent provinciam, imperium tamdiu retinerent, donec in urbem *revertiſſent*, introiiſſent, provinciae ipſi tantiſper, dum ſucceſſor mitteretur, praeeſſent. Itaque qui ſemel eas nacti erant, poſt illa tempora per multos ſaepe annos in provincia haerebant, non quod prorogatum iis eſſet imperium, ſed quod ſucceſſor non adeſſet. Quum vero, reſtituta tribunis poteſtate, denuo populi eſſet arbitrium, quos praeficere vellet provinciis, ſaepe & prorogata ſunt imperia, & ipſis privatis in certos annos data, ceu Pompeii, Caeſaris, aliaque eorum temporum exempla docent. Multo magis ea res fluctuavit poſt Caeſaris victoriam, donec Auguſtus cum ſenatu ita divideret provincias, ut huic pacatas relinqueret, veluti Africam, Numidiam, Aſiam, Graeciam vel Achajam, Epirum, Dalmatiam, Macedoniam, Siciliam, Sardiniam, Cretam, Libyam Cyrenaicam, Bithyniam cum Ponto ac Baeticam; ipſe ſuae curae ſervaret reliquas, in quibus pleraeque legiones erant, Tarraconenſem, Luſitanicam, Gallias, Germanias, Coeleſyriam, Phoeniciam, Ciliciam, Cyprum, & Aegyptum. Dio Caſſ. *lib. LIII. pag.* 503. *ſeqq.* Ex tempore in provincias ſenatus mitti ſolebant viri conſulares & praetorii, iique, quibus ea ſors obvenerat, PROCONSVLES vocabantur, ita tamen, ut Africa & Aſia non niſi conſularibus decerneretur. Contra provinciis ſuis itidem praeficere ſolebat viros conſulares & praetores, qui tamen LEGATI AVG. PRO PRAET. dicebantur; &, ut illis more majorum quaeſtores, ita his procuratores Caeſaris adjungebantur, qui redituum curam haberent, rationeſque conficerent. In ſolam Aegyptum ex arcana ratione non ſenatores ire

Digitized by Google

ire patiebatur, ſed equites, iique PRAEFECTI AVGVSTALES nominabatur, ſocioſque quodammodo imperii habebant JURIDICOS ALEXANDRINAE CIVITATIS. At ſucceſſores Auguſti multa hic mutarunt pro lubitu. Tiberius enim Achajam & Macedoniam, populi provincias imperatoriis adſcripſit. Tacit. *Annal. lib. I. cap. 76.* Eaſdem deinde ſenatui reddidit Claudius, & hinc Gallion PROCONSUL ACHAIAE laudatur *Actor. cap.* 18. *v.* 12. Solebant etiam principes provincias minores dare PROCURATORIBUS CAESARIS, quales Palaeſtinae praefuiſſe novimus ſub Tiberio & ſucceſſoribus tanta auctoritate, ut & juris dictione gauderent & imperio. Hadrianus Italiam in quatuor diviſit provincias, ſingulisque praefecit CONSVLARES. In eorum locum ſubſtituti ſunt ab Antonio Pio JURIDICI PER ITALIAM, tum ſequuti CORRECTORES ITALIAE, quorum mentio ſit apud Trebell. Pollion. in *Tetrico, cap.* 25. Grut. *pag.* 459. 7. & Reineſ. *Inſcript. claſſ. III. n.* 56. A Conſtantino iterum CONSULES, hinc CORRECTORES denuo, qui & MODERATORES, RECTORES, PRAESVLES vocantur ab Ammiano, Symmacho, & Caſſiodoro, ceu docuit Reineſ. *ad Inſcript. pag.* 397. Quum ergo vel in ſola Italia toties mutarentur praeſidum nomina: quid in aliis acciderit provinciis, facile eſt ſuſpicandum. Modo enim majorem in plures minores dividebant principes, modo plures conjungebant, eaſque uni praeſidi ſubeſſe jubebant. Id quod ſaeculo in primis tertio factum novimus, de quo Lactant. *de mort. perſequut. cap.* 7. *ut omnia terrore complerentur, provinciae quoque in fruſta conciſae, multi praeſides & plura officia ſingulis regionibus, ac paene jam civitatibus incubare, item* RATIONALES *multi, &* MAGISTRI *&* VICARII PRAEFECTORUM, *quibus omnibus civiles actus admodum rari, ſed condemnationes tantum, & proſcriptiones frequentes, exactiones rerum innumerabilium, non dicam crebrae, ſed perpetuae, & in exactionibus injuriae non ferendae*. Sequente ſaeculo varia nomina praeſidibus provinciarum indita animadvertimus. In *Notitia* enim *imperii* occurrunt PROCOSS. COMITES, PRAEFECTI AUGUSTALES, VICARII, DUCES, CONSULARES, PRAESIDES, CORRECTORES, quibus omnibus aliqua per provinciam juriſdictio, vel imperium competebat. At quum de eorum temporum diviſione provinciarum bene meritus ſit Philipp. Bertierius *Pithanon diatr. I.* licebit lectorem eo remittere, ubi talia plena manu feruntur.

§. II.

Provinciae quibus legibus uſae ſint ante communicatam cum toto orbe Romano civitatem?

Nobis jam praecipue diſpiciendum eſt, quibus legibus ante communicata cum orbe Romano jura civitatis provincias rexerint praeſides, & quae his nova jura conſtituendi poteſtas fuerit relicta? Primum itaque ſciendum, ſui juris eſſe deſiiſſe regna & terrarum tractus alios, ſimul ac in provinciae formam fuerint redacta, nec tunc amplius ſuis vixiſſe legibus, ſed iis, quas victores victis conceſſerint. Leges iſtas dabat vel ſenatus populuſque, vel eorum juſſu imperator de decem vel quinque legatorum, qui mitti eum in finem ſolebant, ſententia. Hi ergo conſtituebant, quae in poſterum futura ſit provinciae formula, quae vectigalia populo praeſtituri ſint provinciales, quo inter ſe jure uſuri, quae in judiciis obſervaturi magiſtratus, & ſimilia, eaque deinde in publico provincialium conventu, facto prius ſilentio per praeconem, jubebant recitari. Talis formula LEX vocabatur provinciae, ejuſque generis in Sicilia erat LEX RUPILIA, quam deſcribit Cicero *in Verr.*

Verr. II. cap. 13. in Achaja illa, quam T. Flaminius dederat apud Liv. *lib. XXXIII. c.* 31. & 32 in Macedonia, quam L. Aemilius Paullus pronunciari juſſerat apud eumdem *lib. XLV. cap.* 29. Has deinde leges, ſemel conceſſas provinciae, ſancte ſervabant praeſides, eamque in jure dicundo pro norma ac regula habebant. Hinc Cicero *in Verr. II. cap.* 13. Siculis *eſſe* ait *legem Rupiliam, quam praetor Rupilius ex SC. & decem legatorum ſententia dediſſet, hanc omnes ſemper in Sicilia conſules, praetoreſque ſervaſſe*. Et paullo poſt, *omnes ante C. Verrem praetores Rupilias leges, & in ceteris rebus, & in judiciis maxime obſervaſſe*, adfirmat. Neque tamen omnes provinciales pari ex hiſce legibus jure utebantur, ſed erant civitates, quas Romani victores liberas eſſe, & ſuo jure uti patiebantur: erant, quibuſcum agerent benignius, erant etiam, quibus duriora imperarent, prout bene vel male meriti fuiſſent de populo. Hinc tot in omnibus fere provinciis civitates, quae in ipſis nummis de αὐτονομίᾳ ſua gloriantur, de quibus copioſe egit Ezech. Spanhem. *in Orbe Rom. exerc. II. 9. cap.* 9. Quid? quod aliquando totos populos ſuis uti legibus paterentur, veluti Macedones, quos *liberos eſſe jubebant, habentes urbes eaſdem, agroſque*, VTENTES LEGIBUS SUIS, *annuos creantes magiſtratus*. Liv. *lib. XLV. cap.* 29. Deinde praeter legem illam, quae formulam provinciae complectebatur, & privatum jus legibus conſtituebat imperator, eaſque, procul dubio, quantum fieri poſſet, attemperabat juri Romano. Sic de Aemilio Paullo Livius *lib. XLV. cap.* 32. *leges Macedoniae dedit, cum tanta cura, ut non hoſtibus victis, ſed ſociis bene meritis, dare videretur, & quas nec uſus quidem longo tempore, qui unus tot legum corrector, experiendo argueret*. Et Juſtinus *lib. XXXIII.* 32. *Macedonia leges, quibus adhuc utitur, a Paullo accepit*. Similem operam Athenienſibus navaſſe legimus L. Cornelium Sullam, de quo Appian. *in Mithridat. p.* 196. Νόμους ἅπασιν ἔθηκεν ἀγχοῦ τῶν πρόσθεν αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ὁρισθέντων: *leges omnibus dedit, eaſdem ferme, quas a Romanis acceperant*. Jus ergo Romanum, quatenus illud vel ad civium privilegia ac praerogativas non pertinebat, vel non adverſabatur formulis illis, de decem legatorum ſententia praeſcriptis, etiam in provinciis valebat, adeo, ut ſaepe etiam diſertis verbis leges civibus initio praeſcriptae & ad provincias proferrentur. Sic ſane Siciliae praetores, teſte Dione in *Excerpt. Peireſc. pag.* 397. pupillis & viduis, agnatorum cura deſtitutis dabant tutores, ex lege Atilia, quum tamen ea lex Romae tantum locum haberet. Ulpian. *Fragm. tit.* 11. §. 18. Idemque Ulpianus paullo poſt §. 20. refert, caput legis Papiae Poppaeae de tutore a praetore mulieri nupturae dando ad dotem dandam, dicendam, promittendamve SCto productam eſſe ad provincias. Mitto jam *l.* 5. *pr. D. de manumiſſ.* ubi ſimilis legis, conſtitutione divorum Fratrum ad provincias etiam productae fit mentio. Quin tantum abeſt, ut provinciales diverſo a civibus jure privato uterentur, ut pleraſque principum conſtitutiones, quam ante communicatam cum orbe Romano civitatem univerſales fuiſſe, & provinciales non minus, quam cives obſtrinxiſſe, multis exemplis demonſtrarit laudatus paullo ante Ezech. Spanhem. *Orb. Rom. exerc. II. cap.* 7. His juribus ergo regebantur provinciales a praeſidibus ſuis: quibus tamen omnibus veluti auctarium aliquod vel ſupplementum accedebant EDICTA PROVINCIALIA, quibus praeſides Romani, ſub auſpicium magiſtratus ſui, quomodo jus de cauſſis ſingulis dicturi eſſent, provincialibus denunciabant, ut recte ſcripſerit Car. Sigonius *de jure prov. lib. II. cap.* 5. *quum legibus omnia comprehendi non potuiſ-*

potuiſſent: factum eſt, ut multa edictis ipſis praetoriis ſint permiſſa, ſiquidem, ut praetores urbani, Romae magiſtratum ineuntes edicta propoſuerunt, ex quibus jus ſe dicturos eſſe profeſſi ſunt; ſic praeſides in provincias ingreſſi, & ipſi ſua edicta ſingulis de rebus diligenter ſcripta ediderunt, ad eaque poſtea totam juiris dictionem ſuam adcommedarunt.

§. III.

Edicta provincialia a quibus propoſita.

Et PROCONSULES quidem talia propoſuiſſe edicta, inter omnes conſtat, idque vel ſola evincit formula in Caii *Commentariis ad edictum provinciale* paſſim obvia: AIT PROCONSUL, *l. 4. D. quod quiſque jur. l. 1. D. ſi quis caut. in jud. ſiſt. cauſſ. fact. non obtemp.* At nolim exiſtimes, iis ſolis jus fuiſſe, edicta provincialia reddendi. Idem enim faciebant & reliqui cum imperio praeerant provinciis. In Siciliam ordinarie mittebantur PRAETORES, non proconſules. Et tamen nihil notius eſt edicto Siculo, quale fuit & illud C. Verris, tam acriter reprehenſum a Cicerone *oratione in Verrem ſecunda*, & aliud L. Domitii, quo teſte Valerio Max. *lib. VI. cap. 3. ex. 6.* inter alia cautum fuerat, *ne quis telum haberet*, ac denique P. Licinii Nervae, de quo Dio in *Excerpt. Peireſcian. pag. 633.* refert, eum ingreſſum Siciliam edicto moniſſe, ἀφικνεῖσθαι πρὸς ἑαυτὸν πάντας τοὺς αἰτιωμένους τι τοὺς δεσπότας σφῶν, ὡς καὶ βοηθήσων αὐτοῖς, *cunctis ſervis, qui de dominis ſuis conqueſturi eſſent, ſe ſui adeundi copiam facturum, auxiliumque iis laturum*. Sub Trajano Plinius, qui Bithyniae tam LEGATUS AUG. PRO PRAET. praeerat, non modo *lib. X. epiſt. 64.* Servilii Calui, anteceſſoris ſui, edictum commemorat, ſed & *epiſt. 97.* ejuſdem libri ſuum edictum laudat, quo ſecundum mandata Trajani hetaerias eſſe vetuerit. Quumque paullo verecundior eſſet in edicendo, ac proinde de pleriſque ad Trajanum imp. referret: hic *epiſtola 110.* ideo ſe Plinium provinciae praefeciſſe monet, *ut formandis iſtius provinciae moribus ipſe moderaretur, & ea* CONSTITUERET, *quae ad perpetuam ejus provinciae quietem eſſent profutura*. Id quod a Plinio non aliter, quam edictis, fieri potuiſſe, facile unuſquiſque intelligit. Nec dubium porro eſt, quin & PRAEFECTI AUGUSTALES Aegypti eamdem habuerint edicta proponendi poteſtatem. Eos enim Tacitus *Annal. lib. XII. cap. 60.* ea lege Aegypto praefectos eſſe ab Auguſto ſcribit, *ut* DECRETA *eorum perinde haberentur, ac ſi magiſtratus Romani* CONSTITUISSENT: id quod de eorum edictis intelligendum eſſe, vel inde patet, quod non alius ſit modus, quo aliquid novi conſtituere potuerint magiſtratus Romani. Accedit, quod Avilium Flaccum, praefectum Auguſtalem, crudelem alioquin & omnibus flagitiis coopertum hominem, eo tamen nomine laudat Philo *in Flacc. pag. 966.* quod primis praefecturae ſuae annis τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἀνέπλησεν εὐνομίας, *bonas leges in urbem (Alexandrinam) totamque provinciam induxerit*. Quod denuo non aliter, quam edicto provinciali fieri potuit. Et ſane ea edicendi poteſtate, & prout res inciderent, uſum eſſe Flaccum, idem paullo poſt *pag. 972.* teſtatur, ubi memorat propoſitum ab eo πρόγραμμα ſaevum ac minaciſſimum, quo Judaeos vocarit inquilinos & exteros, iiſque ne cauſſae quidem dicendae poteſtatem fecerit, ſed condemnarit inauditos. Edictum ſimile Petronii, Syriae praeſidis, exſtat apud Joſephum *Antiqu. Judaic. lib. XIX. cap. 6.* Quin Alexander aug. *l. 1. C. de interd.* & ſua aetate preſides *interdicta in albo*, id eſt, in edicto ſuo provinciali habere ſcribit. Quod quomodo fieri potuerit,

tuerit, condito jam multo ante edicto perpetuo, infra ſuo loco oſtendemus. Et ex his quidem ſatis conſtare arbitramur, non modo proconſules, ſed & praeſides reliquos omnes & juris dictionis perpetuae cauſſa, & prout res inciderent, in provinciis ſuis edixiſſe.

§. IV.

An praeſidibus fuerit jus praetorium? Pancıroli ea de re ſententia.

Quae quum ita ſint, merito ſane mireris, virum alioquin doctiſſimum, Guid. Pancirolum *Theſaur. var. lect. lib. I. cap.* 34. *&* *lib. III. cap.* 17. in eum incidiſſe errorem, ut ſolos proconſules, non perinde praeſides provincias ſuas jure praetorio habuiſſe exiſtimaret. Quod ne ſibi aliiſque temere perſuaſiſſe videatur, primum ex jure noſtro obſervat, non potuiſſe praeſides provinciarum de cauſſis ſtatuere, quod potuerint tamen proconſules: *l.* 32. *§.* 7. *D de recept. arbitr. l.* 1. *C. de ord. jud.* ejuſque diſcriminis non aliam fingi poſſe rationem exiſtimat, quam quod hi participes, illi expertes omnino fuerint juris praetorii. Deinde teſtimonium denunciat Plinio, *lib. X. epiſt.* 77. ad Trajanum referenti, quod ſint in provincia, *qui poſtulent, ut de agnoſcendis liberis, reſtituendiſque natalibus cognoſceres, exemplo proconſulum*. Quum vero SCtum *ad ea cauſſarum genera pertinens de iis tantum provinciis loquatur, quibus procoſſ. praeſint: ideo ſe rem integram diſtuliſſe*. Denique, quod palmarium Pancirolo videtur, apud Vopiſcum *in Probo imp. cap.* 13. legit, *eum patribus permiſiſſe, ut proconſules crearent, legatos conſulibus, jus praetorium praeſidibus darent*. Ex quo loco non poſſe non colligi putat, praeſides ante ea Probi tempora jure illo praetorio omnino caruiſſe. Quae ſi recte ſe habent, ut ſunt ſane ſpecioſiſſima: vix adparet, quo jure vel edicta proponere, vel ullam juris dictionis partem attingere potuerint; quove pacto defendi poſſint, quae paullo ante nos de edictis plerorumque magiſtratuum provincialium diſſeruimus.

§. V.

Ea refellitur.

At aliunde ſatis conſtat, praeſidibus non minus, quam procoſſ. fuiſſe jus praetorium, idque multo luculentioribus demonſtrari poteſt argumentis, quam illa Panciroli ſententia. Primo nimirum Proculus noſter *l.* 12. *D. de offic. praeſ.* eum, *qui provinciae praeeſt, omnium Romae magiſtratuum vice & officio fungi debere*, ſcribit, id eſt, uti *l.* 11. *D. eod.* interpretatur Marcianus, *omnia provincialia deſideria, quae Romae varios judices habeant, ad officium praeſidum pertinere*, vel, ut Hermogenianus *l.* 10. *D. eod.* rem exprimit, *ex omnibus cauſſis, de quibus vel praefectus urbi, vel praefectus praetorio, itemque coſſ. &* PRAETORES *ceterique Romae cognoſcant, correctorum & praeſidum provinciarum eſſe notionem*. Quid vero haec aliud innuunt, quam eodem jure in provinciis uti praeſides, quod Romae praetores, aliique magiſtratus majores habeant? Deinde ſi quis Hermogeniani teſtimonium ideo putet reiiciendum, quod ICtus ille Probo imp. fuerit aetate poſterior: ei ſuccenturiare poſſumus teſtem alium, eumque omni exceptione majorem, Corn. Tacitum *Annal. lib. II. cap.* 77. apud quem Domitius Celer ait, *Piſonem, non Sentium, Syriae praepoſitum. Huic faſces, &* JUS PRAETORIS; *huic legiones datas*. Et tamen ille Cn. Piſo non proconſul erat, ſed legatus Auguſti pro praetore, ſeu praeſes Syriae, neque iſta provincia tum populi, ſed Caeſaris erat, ceu adcurate demonſtravit Henr.

Noriſius *in Cenotoph. Piſan. diſſ. II. cap.* 16. §. 13. *pag.* 329. Jam quid hoc teſtimonio clarius? quid illi Panciroli obſervationi magis contrarium? Similia de praefectis auguſtalibus Aegypti tradit Ulpianus *l.* 1. *D. de off. praef. aug.* Nam & his, licet non eſſent proconſules, *imperium tamen ad ſimilitudinem* PROCONSULUM *lege datum eſſe*, teſtatur, idque adeo amplum ut Strabo *lib. XVII.* eos τὴν βασιλέως τάξιν ἔχειν, *paene tanquam reges praeeſſe* adfirmet. Quin tantum abeſt, ut praeſidibus hoc jus abjundicandum ſit, ut ipſi procuratores Caeſaris, minoribus duntaxat praefecti provinciis, poſtremis temporibus eo videantur uſi. Quamvis enim notum ſit ex Tacito *Annal. lib XII cap.* 60. Sveton. *Claud. cap.* 12. & Dione Caſſ. *lib. LVII. pag.* 619. Lucillium Capitonem, Aſiae procuratorem, poenas dediſſe, quod ſibi jus praetorium adrogarit: ipſe tamen Dio monet, olim tantum ita ſe rem habuiſſe, quando adhue nihil aliud conceſſum fuerit procuratoribus, ἢ τὰς νενομισμένας προσόδους ἐκλέγειν, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐξ ἴσου ἰδιώταις δικάζεσθαι: *quam reditus legitimos colligere, & de controverſiis (fiſcalibus) in foro ſecundum leges jus dicere:* eoque ipſo non obſcure, opinor, innuit, procuratores Caeſaris, quum ſemel provincias regere coepiſſent, impune ſibi jura praetorum adrogaſſe, nullaque paene re deteriores fuiſſe reliquis praeſidibus.

§. VI.

Argumenta Panciroli refutantur.

Quae Guido Pancirolus nobis obvertit, argumenta, ea omnia profecto non ita comparata ſunt, ut deferendum ideo exiſtimemus vadimonium. Quod enim ad primum attinet, ſi vel maxime fateamur, proconſules de cauſſis quibuſdam cognoviſſe, de quibus nulla fuerit notio praeſidum, non tamen inde conſequitur, ut hos ideo ſtatim exſortes putemus juris praetorii. Erant & praeſidum quaedam jura, quibus carebant proconſules, veluti quod legiones ducerent, exercitibus praeeſſent, bellaque gererent in provinciis ſuis, quod ſane non poterant proconſules, niſi id illis eſſet a principe ſpeciatim permiſſum. Dio Caſſ. *lib. LIII pag.* 504. Lipſ. *Exc. ad Tacit. Annal. lib. I. lit. M.* Hinc praeſes a Petronio *Satyr. cap.* vocatur *imperator provinciae*, qui honoris titulus in proconſulem nullo modo cadebat. Contra quaedam iis ademta erant, quae pertinebant ad poteſtatem proconſulum: non quod crearent praeſides jure praetorio, multo minus, quod ejuſmodi cauſſae, ceu ſibi Pancirolus perſuaſit, ad proconſules remittendae eſſent, ſed quod eas ſibi ſuaeque cognitioni ſepoſuiſſent principes, quorum vice praeerant provinciis. Talis cauſſa erat reſtitutio natalium, a ſolo principe impetranda; *l.* 1. *D. de reſtit. natal.* & quaedam fortaſſis aliae. Nam quod ad cauſſas liberales attinet, quorum notionem praeſidibus negat Pancirolus, res non adeo expedita eſt, aliaque omnia colligi poſſunt ex *l.* 4. *D. de ingen. manumitt. l.* 1. *C. de ord. cogn. l. penult. & ult. C. ubi cauſſ. ſtat. l. penult. C. ne de ſtatu defunct.* quibus jam pridem probarunt Em. Merill. *Variant. Cujac. lib. II. cap* 1. & Marc. Lyklama *Membran lib. I. ecl.* 16. etiam cauſſas liberales ad notionem praeſidum pertinuiſſe, & in *d. l.* 1. *C. de ord. cogn.* in qua maximum cauſſae ſuae praeſidium quaerit Pancirolus, non eſſe quaeſtionem, an non praeſes cauſſam ſtatus principaliter poſſit cognoſcere? ſed an, ſi in alia cauſſa, veluti hereditaria, incidat ejuſmodi quaeſtio, praeſes neceſſario ſit adeundus? Sane enim vel ideo cognoſcere non poſſe videbatur praeſes, quia de cauſſa hereditaria, tamquam prin-

principali datus fuerat judex, cauſſaeque incidentes alioquin a principalibus divelli non debent: *l.* 10. *C. de judic.* judex vero pedaneus multo minus eam notionem habere videbatur, quia cauſſae ſtatus majores requirebant judices, quam pedaneos, *l.* 2. *C. de pedan. jud. l. ult. C. ubi cauſſ. ſtat.* Conſulti itaque ea de re Severus & Antoninus imperatores, reſcribebant: *adite praeſidem provinciae, &, ruptum eſſe teſtamentum Fabii Praeſentis agnatione filii, docete, neque enim impedit notionem ejus, quod ſtatus quaeſtio in cognitione vertitur, etſi ſuper ſtatus cauſſa cognoſcere non poſſit*, (poſtquam nimirum ſemel judicem in cauſſa hereditatis dedit,) *pertinet enim ad officium judicis* (pedanei, per quem cauſſam cognoſcit praeſes,) *univerſam incidentem quaeſtionem, quae in judicium devocatur, examinare, quoniam* (principaliter) *non de ea, ſed de hereditate pronunciat*, (quamvis per conſequentiam & de quaeſtione incidente ferat ſententiam.) Ita rem explicat doctiſſimus Lyklama, qui & *lib. IV. ecl.* 9. rem paullo aliter exponit. Si tamen dicendum, quod res eſt, cauſſae ſtatus ante tempora Diocletiani non videntur fuiſſe extraordinariae cognitionis, adeoque & de illis dari potuiſſe judices. Ac proinde magis adſenſerim Ger. Noodtio, *de Juriſdict. lib. I. cap.* 1. exiſtimanti, in *d. l.* 1. ſpecie judicem pedaneum non datum fuiſſe in cauſſa hereditatis & teſtamenti Fabii Praeſentis; ſed praeſidis eam fuiſſe notionem, dubitatumque tantum eſſe, num & de quaeſtione incidente cognoſcere poſſit praeſes, ſuper qua alias judex pedaneus dari ſoleret? Sic ſane manifeſtum eſt, cur reſcripſerint principes: *adeundum eſſe praeſidem, neque impedire ejus notionem, quod ſtatus quaeſtio* (incidenter) *in cognitione vertatur, & praeſes* (alias principaliter.) *ſuper cauſſa ſtatus ipſe cognoſcere non poſſit*, (ſed judicem dare ſoleat.) *Pertinere enim ad officium judicis* (ejuſdem, qui cauſſam principalem cognoſcat,) *univerſam incidentem quaeſtionem, quae in judicium devocetur, examinare, quoniam non de ea, ſed de hereditate*, (principaliter, de incidente autem non niſi per conſequentiam,) *pronuntiet*. Ita vero nihil omnino eſt in lege noſtra, quod ſuffragetur Pancirolo, neque ullatenus inde conſequitur, ut praeſides expertes fuerint juris praetorii, eaque praerogativa ſoli donati ſint proconſules. Deinde nec in loco Vopiſci Pancirolo quidquam praeſidii eſt. Nihil enim ibi refert Vopiſcus, niſi quod Probus jura quaedam ſenatui reſtituerit, quibus exciderant ſub anterioribus principibus. *Permiſit* enim *patribus ut proconſules crearent*. Sed idem iis permiſerat jam Auguſtus, permiſerant & ſequentes principes. *Permiſerat legatos proconſulibus*, ut ſcribi jubet Iſ. Caſaubonus. Sed ne id quidem novum, quum ſemper legatos habuiſſent proconſules. Denique permiſit patribus, *ut jus praetorium praeſidibus darent*, at & id vetus ac tralatitium, ſi verba ita intelligas, ut ea intellexit Pancirolus. Quid ergo? Id unum novum, quod *patribus id permiſit*, Quum enim antea principes ſuo arbitrio praeſides praefeciſſent provinciis, etiam nullo honore, nedum praetura, in urbe functos, & tamen iis ornamenta praetoria decernerent: Probus quidem jus praeſides quoſcumque conſtituendi, ſibi retinuit, ſed ſenatui tamen eum honorem habuit, ut ipſe, non princeps, illis jus ac dignitatem praetorum daret. Ut adeo tam certum ſit, quam quod certiſſimum, jus praetorium praeſidibus non minus competiiſſe, quam quibus proconſulare in provincia fuerit imperium.

Digitized by Google

§. VII.

Edicta provincialia vel tralatitia, vel nova.

Edicta ergo provincialia totidem erant, quot Romanorum provinciae, quia unuſquiſque proconſul ac praeſes ſub magiſtratus ſui auſpicium tale proponebat edictum, quo, quomodo jus dicturus ſit, praemonebat provinciales, eos tanto magis ſibi habiturus obnoxios, quo magis ejus aequitas prudentiaque ex edicto illo elucebat. Quo nomine Cicero *Acad. quaeſt. lib. IV. cap.* 1. mirifice collaudat Lucullum, *in quo tanta prudentia fuerit in conſtituendis temperandiſque civitatibus, tanta aequitas, ut illi adhuc temporibus ſteterit Aſia Luculli inſtitutis ſervandis, & quaſi veſtigiis perſequendis*. Hinc Cic. *Attic. lib. VI. epiſt.* 1. *edictum Aſiaticum*, ſuumque, quod *Cilicibus* propoſuit, alibi in *Verr. I. cap.* 43. *Sicilienſe* memorat, nec dubium eſt, quin & *Africanum*, aliaque reliquarum provinciarum olim fuerint celeberrima. Ceterum ea edicta provincialia pro parte TRALATITIA erant, pro parte NOVA. Eam enim διαίρεσιν ipſe fecit Cicero in edicto ſuo, de quo *ad diverſ. lib. III. epiſt.* 8. Romae compoſui edictum, nihil addidi, niſi quod publicani me rogarunt, quum Samum ad me veniſſent, ut de tuo edicto totidem verbis TRANSFERREM in meum. *Diligentiſſime ſcriptum caput eſt, quod pertinet ad minuendos ſumptus civitatum, quo in capite ſunt quaedam* NOVA, *ſalutaria civitatibus, quibus ego magnopere delector*. In altera parte ex edictis deceſſorum retinebant, quidquid in illis reperiebant prudenter & ex aequitate conſtitutum, quaeque a multis annis probaverat uſus, idque adeo verum eſt, ut hominum reprehenſionem non effugerit C. Verres, qui caput ejuſmodi in gratiam P. Annii heredum ex edicto Sicilienſi ſuſtulerat. Cic. *Verr. I. cap.* 43. At in novis adſtruendis edictis id operam dabant, ut vel ipſi quaedam hominis provincialibus ſalutaria reperirent, vel ex aliorum edictis provincialibus optima quaevis & imitatione digniora decerperent, transferrentque in ſuum, vel pleraque ex edicto praetoris urbani negotiis provincialibus accommodarent. Ea omnia ex eodem Cicerone diſcimus, qui *ad Attic. lib. VI. epiſt.* 1. de edicto ſuo Cilicio diſſerens non modo ſe in illo *exceptionem aliquam* de Bibuli, Syriae proconſulis, edicto, verum etiam *aliam ἰσοδυναμοῦσαν, ſed tectiorem ex Q. Mucii edicto Aſiatico* in ſuum tranſtuliſſe, denique *multa etiam Scaevolae, & in iis etiam illud, in quo ſibi libertatem Graeci cenſeant datam, ut Graeci inter ſe diſceptent ſuis legibus; ſequutum eſſe*, fatetur, additque ſe quaedam reliquiſſe ἄγραφα, nempe totam partem *de reliquo jure dicundo*, praeter iſta capita, *quae ſine edicto ſatis commode tranſigi non poſſint, veluti de hereditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, magiſtris faciendis, bonis vendendis, quae ex edicto & poſtulari, & fieri ſoleant*. De reliquis enim omnibus edixiſſe ſe ſcribit, *ſe de eo genere ſua decreta edicta urbana accommodaturum*. Ita Cicero, praeter illa, quae, uti paullo ante vidimus, ex deceſſorum edicto in ſuum tranſtulerat, quaedam etiam nova adjecerat, a ſe reperta de civitatum ſumptibus minuendis, quaedam ex Bibuli edicto Aſiatico mutaverat, in pleriſque autem edictum urbanum ſe ſequuturum, monuerat. Ex eodem porro Ciceronis loco diſcimus, quomodo edictum ſuum partitus ſit Cicero. Quum enim tribus illud partibus conſtare debuiſſet, primam partem ipſe κατ' ἐξοχὴν vocat *edictum provinciale, in quo fuerit de rationibus civitatum, de aere alieno, de uſura, de ſyngraphis, in eodemque omnia de publicanis*. Alteram partem comprehendiſſe ait omnia, *quae ſine edicto ſatis commode tranſigi non poſſint, de hereditatum poſſeſſionibus*,

de

de bonis poſſidendis, magiſtris faciendis, bonis vendendis, quae ex edicto & poſtulari, & fieri ſoleant. Tertiam denique partem *de reliquo jure dicundo* ἄγραφον, ut dixi, ſe reliquiſſe, & provinciales ad edictum urbanum remiſiſſe, ſcribit, eaque διαιρέσει ſua, ceu ipſe vocat, id ſe conſequutum gloriatur, ut *breve eſſet edictum ſuum*. Quamvis vero praeſtare non poſſimus ordinem illum, a reliquis provinciarum praeſidibus omnibus obſervatum: nemo tamen dubitaverit, eaſdem ſaltim partes fuiſſe omnium edictorum provincialium, quocumque demum diſpoſitae fuerint ordine. Ceterum jam a Car. Sigonio *de antiq. jure provinc. lib. II. cap. 5.* recte obſervatum eſt, tria potiſſimum cavere conſueviſſe praeſides bonos, famaeque atque exiſtimationis ſuae paullo ſtudioſiores: primum, ne quid edicerent contra provinciae formulam, quod quum C. Verres feciſſet, in Sicilia edicta proponendo contra legem Rupiliam, reprehenſionem bonorum omnium incurrit: Cic *in Verr. II. cap. 13.* alterum, ne quod in urbe ante edixerant, in edictis provincialibus deinde immutarent, vel quaedam iis contraria ſancirent: Nam & eo nomine male audivit C. Verres, quem objurgans Cicero *in Verr. I. cap. 46. Iterum* inquit, *jam quaero abs te, ſicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum poſſeſſionibus, cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris? Utrum digniores exiſtimaſti homines eos, qui habitabant in provincia, quam nos, qui aequo jure uteremur. An Romae aliud aequum eſt, aliud in Sicilia? Non enim hoc poteſt in loco dici, multa eſſe in provinciis aliter edicenda: non de hereditatum quidem poſſeſſionibus, non de mulierum hereditatibus. Nam de utroque genere video non modo ceteros, ſed te ipſum, totidem verbis edixiſſe.* Tertium denique, quod vel maxime ſibi cavendum exiſtimabant, in eo conſiſtebat, ne umquam decernerent contra edictum ſuum. Id enim, quamvis homo ferreae frontis, C. Verres, quotidie faceret, tanto majore ſollicitudine cavebant viri boni, & in his Cicero qui, Scaptio poſtulante quatuor centeſimas uſuras, *quid ais?* ajebat, *poſſumne contra meum edictum?* Cic. *ad Att. lib. VI. epiſt. 1.*

§. VIII.

Repentina etiam permulta propoſita a praeſidibus.

Talia erant edicta proconſulum ac praeſidum provincialia, quae ad perpetuam eorum juris dictionem pertinebant. Tanto minus quemquam arbitramur dubitaturum, quin quotidiana iiſdem fuerit occaſio, edicta omnis generis repentina proponendi. Sed his recenſendis non immorabimur, quum & ſupra multa hujus generis, & hoc ipſo capite quaedam Petronii, Syriae praeſidis, Flacci, praefecti Auguſtalis Aegypti, aliorumque praeſidum edicta ſubitanea produxerimus. Quare potius ad finem libri primi perveniſſe nobis videmur, ſi prius quaedam adhuc de principum edictis addiderimus, quae ſcitu non plane indigna judicamus.

CA

CAPUT IX.

DE EDICTIS PRINCIPUM.

§. I. *Principes Rom. edicta reddiderunt jam ab ipſis Auguſti temporibus*. §. II *Quo jure id fecerint, quum tamen prae ſe ferrent initio, ſe non eſſe legislatores, ſed populum*. §. III. *Edicta principum ſaepe SCtis firmata, vel SCta edictis promulgata*. §. IV. *Ab Hadriani temporibus novae leges edictis principum conditae*. §. V. *Edicta generalia, ſpecialia mandata*. §. VI. *Eorum publicatio*.

§. I.

Principes Rom. edicta reddiderunt jam ab ipſis Auguſti temporibus.

DE magiſtratibus tum urbanis, tum provincialibus, qui edicta proponere conſueverunt, ſatis multa nos hactenus dixiſſe arbitramur. Quemadmodum vero omnium paene magiſtratuum munia paullatim in ſe traxerunt principes, nullo adverſante, ita illi & de rebus omnibus, ad aliorum magiſtratuum curam pertinentibus, edixerunt fere quotidie, quin demum novas, quotieſcumque placuiſſet, leges edictis ſuis ſanxerunt, ut magiſtratibus reliquis non niſi umbra quaedam priſci juris poteſtatiſque ſupereſſet. Itaque haec quoque edicta non plane praetermittenda videntur in hiſtoria noſtra, maxime, quum res ad illuſtrandam in primis juris prudentiam noſtram pertineat, adeoque utilitate ſua, ut opinamur, non ſit caritura. Arrogarunt ſibi hanc edicendi poteſtatem principes jam inde ab ipſis Auguſti temporibus, & ita quidem, ut vel ex tempore quaedam imperarent, eaque vel uno loco, vel ubique in orbe Romano, obſervari juberent, vel alia, in perpetuum pro lege valitura, praeciperent. Ipſius Auguſti edictum laudatur apud Plinium *lib. X. epiſt. 71.* de conditione & alimentis eorum, quos vocant θρεπτοὺς, i. e. qui liberi nati, expoſiti, deinde ſublati a quibuſdam in ſervitute educati erant; ſed in quidem & repentinum fuit, &, ut ipſe Plinius monet, ad ſolam Anniam pertinuit. Contra ſubitaneum quidem eſt, ſed generale tamen Auguſti edictum, cujus meminit Lucas *Evang. cap. 2. comm. 1.* dum ſcribit: ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Fruſtra enim eſt Eraſmus, qui δόγμα hic vertit *decretum*, multoque adcuratior eſt verſio vulgata & Theod Bezae, quae habent *edictum*, quum hoc δόγμα non cauſſa cognita, ſed motu Principis proprio prodierit. Uſus enim eſt Lucas phraſi Hebraea: ודתא נפקת *Dan. cap. 2. v. 13.* quod ipſum quoque LXX. recte verterunt δόγμα ἐξῆλθε, id eſt, *promulgatum eſt edictum*. Vid. Anton. Bynaei *de natali Chriſti l. 3. 3. pag. 289. ſeqq.* Denique nec deſunt Auguſti edicta, quae ille pro legibus perpetuis valere voluit. Tale enim procul dubio fuit illud, ne feminae pro viris ſuis intercederent, quod laudat Ulpianus *l. 2. D. ad SC. Vellejan.* nec non alterum, quo teſte Julio Paullo, *l. 26. D. de liber. & poſtum.* cautum, ne pater filium militem exheredare poſſet: ac denique illud de diris quaeſtionibus caute & prudenter habendis, cujus verba quaedam recitantur ab eodem Paullo in *l. 8. D. de quaeſtion.* Auguſtum ea in re imitati ſunt ſucceſſores omnes uſque ad Hadrianum. Eorum enim edicta omnis generis ſupra recenſuimus quam plurima: quibus jam pauca quaedam

dam ex jure noſtro veluti per lancem ſaturam adjiciemus. Sic edictorum D. Claudii mentio fit *l.* 2. *D. ad SC. Velleian. l.* 2. *D. qui ſine manumiſſ. ad libert. perven. l.* 14. §. 2. *l.* 15. *pr. D ad leg. Corn. de falſ.* Veſpaſiani, *l.* 4. § 6. *D. de legation.* Titi, *l.* 1. §. 3. *D. de jure fiſci.* Domitiani, *l.* 2. §. 1. *D. de cuſtod. & exhib. reor.* Nervae, *l.* 4. *D. ne de ſtatu defunct.* ac denique Trajani, *l.* 9. §. 20. *D. de his, quae ut indign. l.* 6. §. 1. *D. de extr. crimin.* Ab Hadriani temporibus multo frequentius, quam ſub anterioribus principibus, edicta prodierunt, & quidem talia, quibus imperatores nova plane jura conderent, veteraque interpretarentur, mutarent, abolerent, omnemque adeo leges ferendi poteſtatem ſoli explicarent, quum ante ea tempora ſaltim aliud prae ſe ferrent principes, ſuſpicionemque, quaſi ipſi ſibi legum ſumere arbitrium vellent, omni ope a ſe amolirentur. Unde Tertullianus *Apologet. cap.* 4. *nonne & vos quotidie experimentis illum nantibus tenebras antiquitatibus totam illam veterem ac ſqualentem ſilvam legum novis* PRINCIPALIUM *reſcriptorum &* EDICTORUM *ſecuribus vaſtatis & caeditis?* Atqui floruit ille ſub Severo & Antonino Caracalla, imperatoribus, quorum aliorumque principum, qui Hadriano ſucceſſerunt, edicta adhuc obvia in jure noſtro, ſatis nos convincunt, vera ſcripſiſſe patrum Latinorum doctiſſimum.

§. II.

Et de Hadriano quidem, ejuſque ſucceſſoribus id non adeo mirandum videtur. Principatum enim hi omnes tenuerunt illis temporibus, quum jam principem ferre didiciſſent Romani, adeoque nec opus amplius videretur, variis libertatis ſimulacris occultare dominatum, quem jam pridem imperatores Romani adfectaverant. Invaluerat jam pridem proverbium, cujus meminit Herodianus *Hiſtor. lib. I. cap.* 6. ἐκεῖ ἡ Ῥώμη, ὅπου ποτ' ἂν ὁ βασιλεὺς ᾖ, *Roma eſt, ubi imperator eſt:* cuique geminum illud Mamertini *in Genethl. Maximiani cap.* 12. *ibi ſedem imperii videri, quo uterque venerit imperator.* Pro certo ergo jam perſuaſum erat populo, non opus eſſe ad legem ferendam campo Martio, non roſtris, non curia aliqua vel Capitolio: ſed populi nomine leges & oracula recte fundere principem, ſive in urbe ſit, ſive ruri vivat, ſive pro re publica excubet ſub pellibus, vel peregre ac veluti ſub alio ſole agat, vereque adeo de ſe dicere poſſe principem, quod Lentulus apud Lucanum *Pharſal. lib. V. v.* 28. — Quo jure id fecerint, quum tamen prae ſe ferrent initio ſe non eſſe legiſlatores, ſed populum.

Nam vel Hyperboreae plauſtrum glaciale ſub urſae,
Vel plaga, qua torrens, clauſiſque vaporibus, axis
Nec patitur noctes, nec iniquos creſcere ſoles,
Si fortuna ferat, rerum nos ſumma ſequetur,
Imperiumque comes. Tarpeia ſede peruſta,
Gallorum facibus, Vejoſque habitante Camillo,
Illic Roma fuit.

Hoc ſemel quum perſuaſum fuiſſet populo: non potuit non ille etiam pro certo habere, *quod principi placuerit, id legis habere vigorem, quia populus ei & in eum omne ſuum imperium ac poteſtatem conſulerit. l.* 1. *pr. D. de conſtit. princ.* At paullo difficilius eſt intellectu, qui fieri potuerit, ut jam ante Hadrianum, & ipſis Auguſti temporibus, hanc ſibi edicendi poteſtatem arrogarent principes, quum adhuc videri vellent populo faſces, ut ita dicam, ſubmittere, quum adhuc centurias & tribus mitterent in ſuffragia,

gia, patres de rebus graviſſimis conſulerent, quin a populo & ſenatu legibus ſe ſolvi paterentur, tantum ne ſummum imperium & poteſtatem legiſlatoriam ſibi vindicare viderentur? Quomodo enim haec liberrima edicendi poteſtas conciliari poteſt tot ſimulacris libertatis, quibus ſenatui populoque illudebant quotidie. Sed in promtu Auguſto & ſucceſſoribus erat inſigne artificium, quo adhibito, ut ait Tacit. *Annal. lib. I. cap. 2. legum munia in ſe traherent nullo adverſante*, ita tamen, ut id fieri non animadvertet populus. Id enim dederant operam, ut ſub ſpecie tuendae libertatis omnium magiſtratuum poteſtatumque partes ac munera in ſe derivarent, in primis autem ſibi decernerentur titulus imperatoris, pontificatus maximus, tribunicia poteſtas, & denique proconſulare imperium. Ita Auguſtus, teſte Dione *lib. LII. pag.* 493. *ſequ.* anno v. c. 725. imperatoris titulum accepit. Anno v. c. 731. ut idem *lib. LIII. pag.* 518. ſcribit, eidem a ſenatu decreta tribunicia poteſtas & proconſulare imperium, quorum illa ei concedebatur, *χρηματίζειν περὶ ἑνὸς ἑκάστου, ὅ τι ἂν ἐθελήσῃ κατ' ἑκάστην βουλὴν, κἂν μὴ ὑπατεύῃ, ut, quoties haberetur ſenatus, etiamſi conſulatum non gereret, de rebus omnibus, quidquid vellet, ſtatuere poſſet*; hoc autem *ἐν τῷ ὑπηκόῳ τὸ πλεῖον τῶν ἑκασταχόθι ἀρχόντων ἰσχύειν, ut major ipſi in provinciis, quam praeſidibus earum poteſtas eſſet*. Denique his anno v. c. 741. mortuo Lepido, acceſſiſſe pontificatum maximum, Auguſtumque ideo partem aedium ſuarum publicaſſe, quod pontificem maximum in domo publica habitare oporteret, idem narrat Dio *lib. LIV. pag.* 540. Jam decretis his titulis, ſatis licet civilibus, & in ipſa libera republica non plane ignotis, vere inerat ſummum imperium, idque facile animadvertebant acutiores, ceu patet ex Dionyſio Periegeta, Auguſtei aevi ſcriptore, qui Auguſtum & Tiberium vocat *reges*, dum *v.* 355. celebrat:

Ῥώμην τιμήεσσαν, ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων,

Romam glorioſam, meorum magnam domum REGUM.

quum tamen Tiberius vivo Auguſto ne princeps quidem aut imperii conſors eſſet, ſed tantum tribuniciae poteſtatis particeps factus eſſet ab Auguſto, teſte Dione *lib. IV. pag.* 556. At eo facilius vocabula fallebant plebem ſtupidiorem, ut Auguſtum non opprimendae, ſed tuendae libertatis cauſſa hos titulos ſuſcepiſſe crederent, quo magis conſtat, ipſum Dionem, virum alioquin πολιτικώτατον, & in re publica verſatum, idem exiſtimaſſe, ac proinde diſerte ſcripſiſſe *lib. LIII. pag.* 519. Καί μοι δοκῶ ταῦτ' οὔπω τότε ἐκ κολακείας, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τιμηθεὶς λαβεῖν· πάντα γὰρ ἄλλα ὡς ἐλευθέροις σφίσι προσεφέρετο. *Ac mihi ſane tunc non adulantes, ſed vere tribuiſſe Romani videntur. Nimirum in omni re cum ipſis, tamquam cum liberis hominibus agebat*. At hi ipſi tituli erant, quibus Auguſtus, judice Tacito *Annal. lib. I. cap.* 2. inſurgere paullatim, muniaque ſenatus, magiſtratuum, legum in ſe trahere coepit: unde & omnem operam dabant ejus ſucceſſores, ut ſibi iidem honores decernerentur, quos etiam in nummis & marmoribus diligenter notabant, ut nihil in utriſque ſit frequentius quam formulae: PONT. MAX. COS. V. IMP. VIII. TRIBUNIC. POTEST. XVIII. P. P. PROCONS. cujus plura exempla adduxit Ez Spanhem. *de uſu & praeſt. numiſm. tom. II. pag.* 392. *ſeqq.* 413. *ſeqq.* 424. *ſequ.* 463. *ſeqq.* ubi ex inſtituto agit de his principum titulis. Jam ergo facile intelliges, quo colore imperatores pro lubitu jura nova conſtituerint edictis, quamvis nondum prae ſe ferrent poteſtatem legiſlatoriam. Quemadmodum enim libera olim re publica edicendi poteſtatem ideo ſibi arrogabant magiſtratus, quod in regum ſucceſſiſſent

ſent locum: ita principes propoſitis edictis conſtituebant, quidquid placebat, quia adepti tot magiſtratuum inſignia, ipſos ſe ea omnia jure facere poſſe exiſtimabant, quae magiſtratus illi antea feciſſent. Si quid ergo novi circa res ſacras conſtituere vellent, non opus videbatur, ut vel ad pontificum & ſacerdotum collegia rem referrent, vel tribus & centurias mitterent in ſuffragia; ſed edicto propoſito, quid fieri vellent, imperabant, tamquam pontifices maximi. Sin quid circa rem militarem emendatum vellent: rem omnem explicabant propoſito edicto, idque tamquam imperatores. Et quis, quaeſo, eos reprehenſione dignos judicaſſet, ſi quid in urbe, vel provinciis edictis ſancirent, quum pollerent poteſtate tribunicia & proconſulari imperio, eoque ipſo nihil omnino facerent, niſi quod omnes & tribuni plebis faciebant, & proconſules? Eo ergo colore edictis conſtituebant, quidquid putarent eſſe e re publica, nec tamen cuiquam in mentem venire poterat, principes poteſtatem legiſlatoriam populo ſenatuive praeripuiſſe. Ne quis vero haec ſola conjectura niti exiſtimet, en teſtem omni exceptione majorem, Cornelium Tacitum. Prolixe ille narrat cunctationem, qua Tiberius illuſerit ſenatui, imperium illi poſt Auguſti exceſſum offerenti. Interim tamen omnia pro imperio agebat princeps callidus, idque tantum cavebat ſollicite, ne imperare videretur. Id quod qua arte ſit conſequutus, ita refert Tacitus *Annal. lib. I. cap. 7. Tiberius cuncta per conſules incipiebat, tamquam vetere re publica, & ambiguus imperandi, ne* EDICTUM *quidem, quo patres in curiam vocabat, niſi* TRIBUNICIAE POTESTATIS *praeſcriptione poſuit, ſub Auguſto acceptae*. Jam ſi ambiguus imperandi Tiberius, edictis propoſitis, omnia agere poterat propter tribuniciam, quam vivo Auguſto acceperat, poteſtatem: quam libere edicere potuiſſe putas principes, quibus praeter illam tribuniciam poteſtatem imperatoria dignitas, pontificatus maximus, & proconſulare imperium fuerat decretum? Sane haec ipſa SCta, quibus imperatoribus haec omnia decreta ſunt, abſolvunt celeberrimam illam LEGEM REGIAM, qua populus Romanus omne imperium, ipſamque facultatem, edictis, quae vellent, conſtituendi in principes contuliſſe dicitur. *l. 1. pr. D. de conſt. princ.* In fragmentis enim legis regiae, in Veſpaſiani gratiam conditae apud Gruter. *pag. 242.* diſerte cavetur:

UTIQUE QUAECUMQUE EX USU REIPUBLICAE MAJESTATE DIVINARUM HUMANARUM PUBLICARUM PRIVATARUMQUE RERUM ESSE CENSEBIT, EI AGERE FACERE JUS POTESTASQUE SIT, ITA, UTI DIVO AUG. TIBERIOQUE JULIO CAESARI AUG TIBERIOQUE CLAUDIO CAESARI AUG. GERMANICO FUIT.

Vides, hic omnium rerum arbitrium permitti principi, divinarum, tamquam pontifici maximo, humanarum, publicarum privatarumque, tamquam imperatori, tribuniciaque poteſtate & imperio proconſulari praedito, adeoque neceſſario inde colligi debuiſſe, quidquid princeps velit edictove ſanciat, id legis habere vigorem.

§. III.

Si tamen quaedam majoris momenti, &, quae inprimis ad poſteritatem valere vellent, edicto caviſſent principes: nihil prius nihilque habebant poſterius, quam ut illa SCtis confirmarentur, atque ita in leges abirent. Contra & SCta, ſi qua ad eorum voluntatem facta eſſent, ipſi edictis ſuis firmabant, Edicta principum ſaepe SCtis firmata, vel SCta

edictis promulgata.

mabant, publicabantque, atque ita nova ſpecie libertatis illudebant populo, ut hic omnia de ſententia totius ſenatus a principe fieri crederet. Edictorum SCtis firmatorum exempla paſſim exſtant. Inter Juſtini Martyris opera & *Apologiae pro Chriſtianis* reperiuntur. Iis adſutum edictum M. Antonini imp. pro Chriſtianis, quo & victoria ſe militum Chriſtianorum precibus reportaſſe fatetur, juberque, ut qui in jus vocatus ſit, quod Chriſto nomen dediſſe diceretur, neque alio praeterea crimine ſe polluiſſet, liberetur, neque a praeſide provinciae ad aliquam poenitentiam traducatur, aut confeſſus religionem ideo quidquam de jure ſuo amittat, ſed accuſator, qui eo ſolo nomine hominem in jus adduxerit, tamquam improbus calumniator damnetur, vivuſque exuratur. Huic edicto ſubjuncta eſt clauſula: *Ταῦτα δὲ καὶ τῆς συγκλήτου δόγματι κυρωθῆναι βούλομαι, καὶ κελεύω τοῦτό μου διάταγμα ἐν τῷ φόρῳ τοῦ Τραϊανοῦ προτεθῆναι, πρὸς τὸ δύνασθαι ἀναγινώσκεσθαι: haec vero omnia & SCto firmari volo, ipſumque edictum hoc meum publice proponi jubeo in foro Trajani, ut de plano recte ab omnibus legi poſſit*. Sed hanc quidem epiſtolam, quam jam ſua aetate circulatam ſcribit Euſebius in *Chron n.* 2189 quin & Tertullian. in *Apologet cap.* 5. manifeſtis falſitatis laborare indiciis, tam evidenter demonſtratum eſt a Joſ. Scaligero ad Euſeb. *Chron. pag.* 222. *ſeqq.* Claud. Salmaſ. *ad Jul. Capitolin. Vit. Marci* imp. *cap.* 24. Huet. *Demonſtr. evang. lib. III. cap.* 19. ut mireris, haec non animadvertiſſe virum doctiſſimum, qui edicta veterum principum Rom. de Chriſtianis ſingulari commentatione illuſtravit, Franc. Balduinum, quippe qui *pag.* 14. 15. *ſequ. tom. I. juris prud. Rom. & Attic.* judicare non dubitat, *nullum eo edicto majus teſtimonium religionis & innocentiae reddi, nullaque nobiliori ſanctione libertatem Chriſtianorum communiri potuiſſe*. Itaque alio opus erit exemplo, eoque magis genuino: quod nobis ſuppeditat edictum Auguſti, ne feminae pro viris intercederent, firmatum quippe SCto Vellejano, *l.* 2. *D. de SC. Vellei.* & quidem anno v. c. 763, ceu ex marmoribus Grut. *pag.* 470, 1. 2. alibi docuimus. Simile eſt edictum Claudii Tiberii, cujus mentio fit in *l.* 14. §. 2. & *l.* 15. *pr. D. ad leg. Cornel. de falſ.* ut ex lege Cornelia teneatur, qui ſibi ipſe legatum in alienis tabulis adſcripſerit. In ejus enim edicti ſententiam deinde factum eſſe SC. Libonianum, oſtendit vir doctiſſimus Petrus Faber *Semeſtr. lib. I. cap* 25. *pag.* 143. Nec minus appoſite vir ille doctiſſimus laudat edictum Claudianum, in gratiam naviculariorum & nautarum factum, ex quo paſſim quaedam particulae ſervantur cum in aliis vetuſtis monimentis, tum in jure noſtro: quales ſunt illae, ut civitatem Romanam acciperent, qui non minorem, quam decem milium modiorum navem fabricarunt, Ulpian. *Fragm. tit.* 3. §. 6. Sueton. *Claud. cap.* 18 19. ut navicularii quidam, dum navigarent, munerum vacationem haberent, *l.* 3. §. 3. *D de jure immun. l.* 3. *de vacat. & excuſ. muner.* Et tamen edictum hoc de variis naviculariorum praemiis ac privilegiis poſtea SC. munitum confirmatumque eſſe, ex *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* patet, idque Petr. Faber jam recte obſervavit. At multo plura ſunt exempla edictorum, quibus SC. in urbe provinciiſque publicarunt principes, quaſi exſequuturi id, quod ſenatus juſſiſſet, quum ipſi prius ſenatum oratione ſua ad id conſtituendum perpuliſſent. Id vero quum ſit notiſſimum, atque inde ipſum SCtorum robur edictorumque principalium originem arceſſendam putent viri doctiſſimi, veluti Guil. Maran. *Paratitl. pag.* 114 Ant. Dadin. Alteſerra *Recitat. quotidian. pag.* 182. & Petr. Burmann. *de vectig. pop. Rom. cap.* 6. *pag.* 85. *edit. novo*

bina

bina duntaxat hic proferemus teſtimonia: alterum Symmachi, qui dum *lib. X. epiſt. 21.* ſcribit: *ſupereſt, ut ea, quae ſerenitas veſtra patribus deliberanda legavit, cognito SCto* LEX AUGUSTA *confirmet*, ſatis oſtendit, non valuiſſe SCta, quae firmata non ſint edictis principalibus; alterum Cornelii Taciti, quod *Annal. lib. VI. cap.* 12. occurrit. Nimirum facto per diſceſſionem SCto, ne repertus nuper liber Sibyllinus inter reliquos reciperetur: Tiberius *ſtatim commonefecit*, id eſt, edicto monuit populum, ut libri ejus exempla omnia ad praetorem urbanum deferrentur. Quumque paullo poſt caſtigandae plebi, ad ſeditionem proniori, compoſitum eſſet SCtum, conſuleſque ea de re edixiſſent: idem Tacitus capite ſequente obſervat, *ſilentium Tiberii non civile, ut crediderat, ſed in ſuperbiam acceptum eſſe*. Ab imperatore enim plebs edictum exſpectaverat, non a conſulibus, quumque ille ſileret, contemni ſe putabat a principe. Ex quo ſane luce meridiana clarius patet, SCta plerumque robur ſuum, ac veluti pondus accepiſſe a principum edictis, quibus ea rata habebantur, ſimulque in populi perferebantur notitiam.

§. IV.

Ab Hadriani temporibus novae leges edictis principum conditae.

Sed ab Hadriani temporibus, ut diximus, principes, nullo adhibito colore, quidquid placeret, de novo conſtituere edictis coeperunt. Hinc & populus dudum rogari deſierat, & rarius SCta fiebant de jure conſtituendo, niſi principes ipſi novi juris invidiam in ſenatum derivatam vellent. Quidquid ergo vel ad magiſtratuum, univerſitatum, privatorumque relationem ac preces ſtatuerent, vel pro tribunali, aut de plano decernerent, vel motu proprio praeciperent, id, ſi vellent principes, pro lege erat, quamvis haec omnia diſtinguerentur vocabulis, & conſtitutiones primi generis RESCRIPTA, & quidem ſi dirigerentur ad magiſtratus EPISTOLAE; ſin ad univerſitatem, SANCTIONES PRAGMATICAE; ſi denique ad privatos, ADNOTATIONES vel SUBNOTATIONES; alterius generis placita, ſi cauſſa cognita pro tribunali interponebantur, DECRETA; ſin de plano, INTERLOQUUTIONES; ac ultima tantum, quae princeps motu proprio, vel, ut Theophilus eleganter loquitur, ἐξ οἰκείας φύσεως κινηθεὶς praecipiebat, EDICTA dicerentur. Licet enim epiſtolae, ſanctiones pragmaticae, ſubnotationes, decreta, ac interloquutiones non ad id comparata erant, ut iis jus novum conſtitueretur, ſed proprium id eſſet edictorum, quae ideo etiam diſerte vocantur LEGES EDICTALES, *l. 6. C. de ſec. nupt.* PERPETUAE LEGES, *l. 2. C. ubi quis de curial. vel cohortal.* LEGES PERPETUO VALITURAE, *l. 6. C. de div. praed. urb.* tamen & illa maximi faciebant ICti, eaque non modo cum cura congerebant, ſed & iiſdem ad cauſſarum deciſionem utebantur, uti innumeris ex jure noſtro locis poteſt demonſtrari. Quod iniquum ratus Opilius Macrinus imp. *in jure non incallidus, ſtatuerat omnia reſcripta veterum imperatorum tollere, ut jure, non* RESCRIPTIS *ageretur, nefas eſſe dicens*, LEGES *videri Commodi & Caracallae, & hominum imperitorum voluntates, quum Trajanus numquam libellis reſponderit, ne ad alias cauſſas facta proferrentur, quae ad gratiam compoſita viderentur*. Jul. Capitolin. in *Opil. Macrin. cap.* 13. Sed vanus quidem fuit is intercalaris principis conatus, quem ſingulari, dignaque auctore ſuo diſſertatione ad examen revocavit Ant. Schultingius. Reſcripta enim & decreta facile eumdem cum edictis locum tueban-

Digitized by Google

tur, & poſtea, quum Codices, Gregorianus & Hermogenianus, conficerentur, ſimul cum edictis in illos migrabant, eoque fiebat, ut pleraque nova jura a temporibus Hadriani, (antiquorem enim hoc principe conſtitutionem in Codice nullo reperimus,) vel reſcriptis, vel edictis principum, invecta videamus, eo tamen diſcrimine, ut edicta ſtatim ab origine ſua legum habuerint vigorem, reſcripta & decreta, quae initio tantum inter partes jus faciebant, poſtea demum ad ſimiles caſus prolata ſint a jureconſultis, ac demum plenum conſtitutionum robur eo ipſo, dum Juſtiniani auſpiciis ac juſſu in Codicem relata ſunt, acceperint.

§. V.

Edicta generalia ſpecialia, mandata.

Ceterum edicta illa principum alia GENERALIA, alia SPECIALIA fuiſſe comperio. *Illa* ad totum orbem Romanum; *haec* ad unam alteramve pertinebant. Sollicite haec diſtinxerunt leges noſtrae, quia ex eo aeſtimandum fuit, utrum ubique pro lege valere deberet edictum, an unam alteramve tantum provinciam aut civitatem obſtringere. Obſervavit jam hanc differentiam vir illuſtris, Ezech. Spanhemius, in *Orbe Rom. diſſ. II. cap.* 8. ejuſque luculentum veſtigium reperit in his verbis Plinii *lib.* X. *epiſt.* 97. *in qua quaeſtione ego, auditis conſtitutionibus principum, quia nihil inveniebam aut* PROPRIUM, *aut* UNIVERSALE, *quod ad Bithynos ferretur, conſulendum te exiſtimavi*: nec non in ſequente Trajani epiſtola, ubi reſpondet imperator, *quaeſtionem illam ſaepe tractatam eſſe, nec quidquam inveniri in commentariis eorum principum, qui ante ſe fuerint, quod ad* OMNES PROVINCIAS *ſit conſtitutum. Epiſtolas ſane eſſe Domitiani ad Avidium Nigrinum & Armenium Brocchum, quae fortaſſe debeant obſervari, ſed inter eas provincias, de quibus reſcripſerit, non eſſe Bithyniam.* Quaedam ergo edictis praecipiebantur omnibus, qui in orbe Romano viverent: quaedam certae tantum provinciae vel civitati injungebantur per modum reſcriptorum, quae tamen poſtea, tamquam edicta, promulgabantur a provinciarum rectoribus. Ita δόγμα Αὐγούστου *edictum Auguſti Caeſaris* de deſcriptione orbis, obſtringebat πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, *univerſum orbem Romanum*, adeoque erat generale. *Luc. cap.* 2. *v.* 1. Tale etiam erat illud Veſpaſiani, *quo praecipiebatur* OMNIBVS CIVITATIBUS, *ne plures, quam ternos legatos mitterent. l.* 4. §. 6. *D. de legation.* Talis quoque GENERALIS *illa epiſtola divorum Marci & Commodi, qua declarabatur, & praeſides, & magiſtratus, & milites ſtationarios, dominum adjuvare debere in inquirendis fugitivis. l.* 4. §. 3. *D. de fugit.* Talia occurrunt & alibi, ubi Imperatores meminerunt EDICTI GENERALIS *per omnes provincias miſſi, l.* 7. *C. de ſtrator.* GENERALIS LEGIS, *l. un. C. ne quis in ſua cauſſ. jud. l.* 3. *C. de tabul.* CONSTITUTIONIS, *quae* GENERALIS LEX *vocata eſt, &* AD OMNES *juſſa pertinere, vimque obtinuit* EDICTI *l.* 3. *C. de legib.* Protulit laudatiſſimus Spanhemius etiam locum ex *Actis paſſionis S. Felicis* apud Ruinartum *Act. mart. pag.* 376. ubi *Diocletiano octies & Maximiano ſepties conſulibus auguſtis exiviſſe dicitur* EDICTUM IMPERATORUM & CAESARUM, SUPRA OMNEM FACIEM TERRAE *& propoſitum eſſe per colonias & civitates principibus & magiſtratibus ſuo cuique loco, ut libros Deificos peterent de manibus epiſco-*

ſcoporum & presbyterorum. Sed diſtinctius haec narrat Euſebius *Hiſt. eccl. lib. VIII. cap. 1. 2. & 6* qui quatuor virulenta hujuſmodi edicta a Diocletiano & Maximiano impp. *ubique propoſita* refert, *primum*, quo eccleſiae ad ſolum uſque dirui, ſacri codices flammis abſumi, honorati, ſi in Chriſtianae fidei propoſito permanſerint, infamia notari, plebeii libertate ſpoliari; *alterum*, quo omnes ubique Chriſtianorum antiſtites in vincula conjici, & ad ſacrificandum compelli; *tertium*, quo iidem praeſules iterum in carcerem detrudi, ac *quartum* denique, quo carceri incluſi, ſi ſacrificaſſent, dimitti, ſin minus, tormentis excruciari, jubebantur. Omnia ergo edicta iſta feralia, ad totum orbem Romanum pertinebant, & ubique non modo proponebantur, uti Nicomediae factum, teſtatur Lactant. *de mort. perſequut. cap.* 13. ſed & voce praeconis promulgabantur, uti de Caeſarenſi civitate refert Baſilius Magnus *Homil. XIX.* in Gordium martyrem, dum ſcribit: *κηρύγματα δὲ ἦν πανταχοῦ, καὶ διαγράμματα ἥπλωτο κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν, καὶ πάντα τόπον ἐπίσημον, μὴ προσκυνεῖσθαι Χριστόν*: *utique audiebatur vox praeconis, perque omne forum, omniaque celebriora loca promulgabantur edicta, ne quis Chriſtum adoraret*. Contra non pauciora ſunt, quae imperatores tantum circa certas provincias vel civitates conſtituiſſe legimus. Eo enim Spanhemius refert omnia, quae imperatores reſcripſiſſe dicuntur, ad provincias & civitates, veluti ad Lacedaemonios & Achaeos, Plin. *lib. X. epiſt.* 2. ad Clazomenios, *l.* 4. §. 5. *D. de legation.* ad Nicomedienſes, *l.* 5. *D. de decret. ab ord. fac.* ad concilium Baeticae, *l.* 1. *D. de abig.* *κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν*, *l.* 37. *D. de judic. l.* 5. §. 1. *D. ad leg. Jul. de vi publ.* *πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Θρᾳκῶν*, *l.* 1. §. 5. *D. de adpellat.* ad communitatem Aſiae, *l.* 6. §. 1. *D. de excuſ.* *τῷ κοινῷ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλλήνων*, *l.* 25. *D. de adpellat.* & ſimilia. Quamvis enim hae ſanctiones pragmaticae potius fuerint, quam edicta: tamen & illae, ſemel publicatae vim perpetuae legis vel edicti in illa provincia vel civitate obtinebant, *l.* 35. *C. de epiſc. & cler.* Unde facile intelligimus, quomodo ab edictis iſtis ſpecialibus differant MANDATA PRINCIPUM, quippe praeſidibus dari ſolita, aliiſque magiſtratibus, ut, quo uſque ſe porrigat eorum poteſtas, adcurate ſcirent. Sic enim MANDATIS Trajani, ſibi datis, cautum eſſe, ait Plinius *lib. X. epiſt.* 64. *ne reſtitueret ab alio, aut a ſe relegatos: de iis, quos alius relegaverit & reſtituerit, nihil comprehenſum eſſe*. Et in *l.* 35. *D. de poen.* cautum eſſe dicitur MANDATIS *principalibus, quae praeſidibus dantur, ne quis perpetuis vinculis damnetur*. Itaque Romanis idem fuit *mandatum* principis, quod apud nos vocant *eine Inſtruction*: ac proinde illud exhibendum erat ab eo, qui ſe cum mandatis principis ſecretis feciſſe jactabat, ceu diſerte ſancitum *l.* 1. *C. de mand. princ.*

§. VI.

Edicta haec principum, quo pacto publicata ſint, ex his, quae antea paſſim obſervavimus, facile intelligitur. Supra enim vidimus, ea & in charta propoſita, & marmoribus, columnis, tabulis aeneis inciſa, aut tabulis linteis & ceruſſatis inſcripta fuiſſe. Ibidem etiam oſtendimus, quin & ſin- **Eorum publicatio.**

Digitized by Google

& ſuperiore paragrapho novo Baſilii teſtimonio probavimus, praecones eadem in foro aliiſque locis celebrioribus promulgaſſe. Denique ubi ſupra de edictis praetoriis egimus, demonſtrare nos meminimus, principes edicta & conſtitutiones ſuas in urbem ad praefectos urbi, in ſingulas dioeceſes ad praefectos praetorio miſiſſe, qui deinde ea communicaſſe videntur cum proconſulibus, aliiſque provinciarum civitatumque rectoribus, ſuis quibuſque locis more majorum promulganda. Id enim ex *l.* 7. *l.* 13. & *l.* 61. *C. Th. de curſu publ. l.* 16 *C. Th. de div. offic. l.* 14. *C. Th. de bon. proſcr.* ſatis luculenter demonſtravit Jac. Gothofredus *ad Cod. Theod. Tom.* 1. *pag.* 3. ad quem lectores, ad alia properantes, merito remittimus.

Digitized by Google

LIBER II.

DE HISTORIA EDICTI PERPETUI.

CAPUT I.

DE PERPETUIS EDICTIS, QUALIA ANTE HADRIANUM IMP. FUERUNT.

§. I. *Quotuplici ſenſu* EDICTUM *dicatur* PERPETUUM. §. II. *Praetores aliique magiſtratus olim edicta ſua per ipſum magiſtratus tempus pro lubitu mutabant*: §. III. *SCtum anno* V. C. 585 *factum, ut praetores ex edictis ſuis perpetuis jus dicerent*. §. IV. *Illud non valuiſſe videri, & cur?* §. V. *Lex Cornelia de edictis perpetuis*. §. VI. *Varii ſcriptorum errores de lege illa Cornelia*. §. VII. *Jus praetorium ex eo tempore paullo certius factum. Commentarii ad edictum ſcripti*. §. VIII. *An Ofilius edictum perpetuum ſcripſerit auctoritate & juſſu Julii Caeſaris*. §. IX. *Dodwelli ſententia expenſa*.

§. I.

Quotuplici ſenſu edictum dicatur perpetuum.

QUae generatim de variorum magiſtratuum, urbanorum aeque ac provincialium, edictis, eorumque origine, varietate, formulis, atque auctoritate dici poſſunt, ea nobis LIBRO PRIORE ita videmur exſequuti, ut magis vereamur, ne juſto plura, quam ne ſatis multa in chartam conjeciſſe judicemur. Sed eſt hujus modi rerum, quae vulgo ignorantur, tanta plerumque ubertas, ut alia ex aliis incidant, ſubeantque calamum, adeoque finis difficilius, quam principium, inveniatur. Ne quis tamen paullo moroſior nobis occentet illud poëtae.

Maxima de nihilo naſcitur hiſtoria:

ſignum dare juvabit receptui, & pari diligentia inquirere in EDICTI PERPETUI hiſtoriam; eaque occaſione & de vita SALVII JULIANI, & de aliis hiſtoriae juris capitibus bene, quoad ejus fieri poterit, mereri. Quum vero viros doctimos in eo vel maxime offendiſſe animadverterim, quod parum adcurate diſcreverint notiones vocabuli, EDICTI PERPETUI, in ipſo hujus libri aditu dabo operam, ne ſimilis lectoris oculis caligo offundatur. PERPETUUM Latini vocant, non ſolum, quod ſine fine, ac aeternum duraturum eſt, ſed quod eſt continuum nec ulla viciſſitudine interruptum, quamvis non adeo diuturnum. Prior vocabuli ſignificatio; in vulgus nota, procul dubio locum habet, quando Cicero *Tuſc. quaeſt. lib. I. cap.* 41. loquitur de *perpetuitate conſequentis temporis*: nec non quum Plautus *in Ciſtell. I.* 3. *v.* 46. conqueritur, *ut ſint humana, nihil eſſe perpetuum datum*. Poſterior vero multo eſt frequentior, & neſcio an vocabulo magis, quam prior iſta, propria. *Oratio* PERPETUA non eſt, quae finem non habet, ſed continua, non interpellata, quam & *continentem* vocat Cic. *Tuſc. quaeſt.*

lib.

lib. I. *cap.* 5. Ita & Caeſar *de bell. Gall. lib.* VII. *cap.* 57. *paludem* PERPETUAM vocat non infinitam, ſed continuam, & quae nullis agris ſiccioribus diſtinguitur. Quin & PERPETUA *amicitia* Q. Ciceroni *in Petit. conſ. cap.* 7. non eſt ſempiterna, quae non cadit in hanc mortalitatem, ſed continua, nulliſque quaerelis interrupta. Denique dum apud Terent. *Hecyr.* I. 2. *v.* 12. Philotis ait, *biennium* PERPETUUM Corinthi *ſe miſeram tuliſſe militem inhumaniſſimum:* manifeſto indicat tempus continuum. Quod eleganter, ut ſolet, exprimens Donatus: *ut continuationem*, inquit, *ſui caſus oſtenderet*, PERPETUUM *dixit*. Jam utramque vocabuli notionem locum habere animadvertimus, quando veteres mentionem faciunt EDICTI PERPETUI: nec audito illo vocabulo, illico exiſtimandum eſt, eos nobis memorare edictum, perpetuo & ad omnem poſteritatem valiturum, ſed plerumque loquuntur de edicto, quod per annum vel tempus magiſtratus mutari, aliiſque novis veluti interpellari non potuit. Quo obſervato, jam facile etiam intelligimus, qui fieri potuerit, ut demum Hadriano imp. acceptum feramus EDICTUM PERPETUUM; quum jam pridem ante ejus tempora praetores *ex* EDICTIS *ſuis* PERPETUIS *jus dixiſſe* perhibeantur.

§. II.

Praetores aliique magiſtratus olim edicta ſua per ipſum magiſtratus tempus pro lubitu mutabant.

Ut rem ab ovo ordiamur: duo potiſſimum fuiſſe, ſupra diximus, quae in jure honorario deſiderarent prudentiores: alterum, quod ſingulis annis ei novi quid adſtruerent ſucceſſores: alterum, quod ne eo ipſo quidem anno ſe ſuis edictis obſtrictos exiſtimarent magiſtratus, ſed quoties collibitum eſſet, novum quid edicerent. Ex priore id metuendum erat incommodi, ne jus honorarium demum fieret incertiſſimum; ex poſteriore, ne, ſi ſordidi homines honoribus fungerentur, ab iis pleraque fierent εἰς χάριν, ἢ καὶ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν, *in gratiam vel odium certorum hominum*. Id quod Romae frequentiſſime factum eſſe, jam ſupra ex Dione Caſſio demonſtravimus. Jam utrique malo quaerebatur remedium: ſed quemadmodum pluribus urgentibus malis, id agere ſolemus, ut, quod maxime nos vexat, illud quam primum a nobis amoliamur: ita idem conſilium ceperunt Romani. Quum enim videretur liberae civitati multo intolerabilibus, magiſtratibus licere, intra breve anni ſpatium edicta ſua, prout viſum eſſet, mutare ac refingere, eoque modo inſidias honeſtiſſimorum quorumvis hominum fortunis ſtruere, quam ſingulis ſucceſſoribus permitti, ut novi quid attexere poſſent deceſſorum edictis: non mirum profecto eſt, prius Romanos de edicto per totum annum immutabili, quam de ſempiterno & in perpetuum valituro cogitaſſe. Et utriuſque tamen edicta veteres, uti diximus, vocant PERPETUA. Diſpiciendum ergo jam erit, quando primum cautum fuerit, ut edicta ſub auſpicia honoris ſemel propoſita, intra annum iſtum nec refigerentur, nec mutarentur? Deinde, quo tempore edictum perpetuo valiturum, ſit conditum? Jam de prioris generis edicto PERPETUO.

§. III.

SC. a. v. c. 585. factum, ut praetores

De eo primum cogitatum anno v. c. 585. *L. Aemilio Paullo* & *C. Licinio Craſſo* coſſ. Tunc enim factum eſt SC. ne praetores, uti huc uſque facere conſueviſſent, edicta ſua ſaepius per annum mutarent, ſed ex edictis ſuis

ſuis perpetuis jus dicerent. Praeclari iſtius SCti, cuius nec Livius, nec quiſquam alius veterum ſcriptorum, meminit, notitiam debemus *Actis diurnis*, a Steph Vin. Pighio *Annal. Rom. tom. II. pag.* 378. Reineſio *Inſcript. claſſ. IV. n.* 2. *pag.* 340. & Henr. Dodwello *ſub finem Praelectionum Cambdenianarum pag.* 665. editis, in quibus & haec legimus: ex edictis ſuis perpetuis jus dicerent.

V. KL. APRILEIS.
FASCES. PENES. AEMILIUM.
BENE. MANE. SACRIFICAVIT. AD. APOLLINIS.
OVE. FECIT. LAVREATUS.
HORA. OCTAVA. SENATUS. COACTUS. IN. HOSTILIA.
SC. FACTUM. EST. UTI. PRAETORES. EX. SUIS.
PERPETUIS. EDICTIS. JUS. DICERENT.

Exprimit nobis hoc quantivis pretii monimentum eum, qui ſua ad ſenatum relatione auctor fuit hujus SCti condendi, puta L. Aemilium Paullum: exprimit tempus, quo factum, v. kal. April. anni ab v. c. 585.: exprimit ſollemnitatem, quae illum ſenatum anteceſſit; ac denique ipſum SC. luculenter deſcribit. Retulit tum ad ſenatum L. Aemilius Paullus, vir, ex judicio Velleii Paterc. *lib. I. cap.* 9. *in tantum laudandus, in quantum intelligi poteſt virtus*. Ordinarie enim ad ſenatum referebat conſul, quem penes faſces erant, Liv. *Hiſtor. lib. IX. cap.* 8. niſi in re publica eſſet dictator, aut conſul deceſſiſſet, aut urbe abeſſet. Tunc enim & per praetorem, tribunum pl., interregem, praefectum urbi, more majorum ſenatus haberi poterat, ceu ex Varrone docet Gell. *Noct. Att. lib. XIV. cap.* 7. ut adeo nulla ſit dubitandi ratio, quin Aemilius, quem penes tum faſces, quique in urbe praeſens erat, quippe ipſis Kal. Apriles demum in Macedoniam profectus, teſte Livio *Hiſt. lib. XLIV. cap.* 22. de re graviſſima, id eſt, de edicto perpetuo, ſententias perrogarit. Viri hujus ingenium quam maxime abhorrebat a calumnia forenſi, adeo ut Plutarchus *in Aemilio Paullo, pag.* 256. de eo ſcribat: Οὐ ταὐτὰ τοῖς εὐδοκιμοῦσι τότε νέοις ἐπιτηδεύματα ζηλώσας, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀπ' ἀρχῆς πορευθεὶς. οὔτε γὰρ λόγον ἤσκει περὶ δίκας, ἀσπασμούς τε καὶ δεξιώσεις, καὶ φιλοφροσύνας, αἷς ὑποτρέχοντες οἱ πολλοὶ τὸν δῆμον ἐκτῶντο, θεραπευτικῶς καὶ σπουδαίως παντάπασιν ἐξέλιπε, πρὸς οὐδέτερον ἀφυῶς ἔχων, ὡς δὲ ἑκατέρου κρείττονα τὴν ἀπ' ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης καὶ πίστεως δόξαν αὑτῷ περιποιούμενος, εὐθὺς διέφερε τῶν καθ' ἡλικίαν: *non eadem, atque illius ſaeculi juvenes nobiles, ſequutus ſtudia, neque eamdem a primo ingreſſus eſt viam. Neque enim cauſſas in foro dicere meditabatur, ſalutare, complecti, prenſare, (quibus rebus inſinuantes ſe multi auram popularem captabant, ſeduło populum obſervando,) prorſus nihil curavit, neutrubi inhabilis, ſed utroque excellentiorem fortitudinis, juſtitiae, fidei, quaeſivit gloriam, quibus illico aequales ſuos anteivit*. Ejuſmodi vero ingenia vix ferunt alios, pravis indulgentes adfectibus, & honore abutentes ſordide. Nihil ergo mirum fuerit, ſi abiturus in provinciam patriae prius inſigne hoc relinquere voluerit juſtitiae ſuae monimentum. Scrupulum quidem alicui injicere poſſet vir doctiſſimus, Thomas Reineſius, qui ſcriptorem hujus inſignis monimenti in vitiata Acta urbana incidiſſe vel ideo exiſtimat, quod in ea conſules alternis diebus inter ſe mutaſſe faſces dicantur, quum id ex aliorum auctorum ſententia alternis menſibus fieri conſueverit. Sed erudite hunc ſcrupulum jam exemit Dodwellus *pag.* 668. docuitque ex Polybii *lib. III. cap.* 110. & Livii *lib. XXII. cap.* 41. & 45. faſces tum omnino alternis diebus mutatos eſſe, moremque, ut conſules faſces alternis

menſibus haberent, ſatis tarde & brevi ante Caeſaris conſulatum invaluiſſe. Tempus conditi hujus SCti incidit in ipſas belli Macedonici curas, ad quod quatriduo poſt profectum eſſe Aemilium, hoc ipſum monimentum teſtatur, in quo paullo poſt legimus:

KAL. APRIL.
PAULLUS. COS. ET. C. OCTAVIUS. PRAET. PALUDATI.
EGRESSI. SUNT. VRBE. IN PROVINCIAM.
MACEDONIAM.
PROFECTI. INGENTI. ATQUE. INVSITATA.
FREQVENTIA. PROSEQUENTE.

Quem diem & Livium notaſſe, ſupra vidimus. Jam facile eſt ad exiſtimandum, rationes ſonticas habere debuiſſe Paullum, cur inter mille curas, & veluti inter belli graviſſimi praeludia de hoc SCto cogitarit, idque perfectum volverit, priuſquam urbe egrederetur. Eas vero non aliunde rectius, quam ex Livio, peti poſſe arbitramur. Ejus enim Epitomator *lib. XLIII.* obſervat, *praetores nonnullos, eo quod* AVARE *&* CRVDELITER *adminiſtraſſent, damnatos eſſe*, idque factum anno v. c. 582. trienio ante, quam hoc SC. conderetur. *Conqueſti erant Hiſpani de magiſtratuum Romanorum avaritia ſuperbiaque, nixique genibus ab ſenatu petierant, ne ſe ſocios foedius ſpoliari vexarique, quam hoſtes, pateretur*. Repetundarum quaeri placuerat, juſſeratque ſenatus, ut Hiſpani ſibi nominarent patronos. Nominarant illi M. Porcium Catonem, P. Cornelium L. F. Scipionem, L. AEMILIVM, L. F. PAULLUM, & C. Sulpicium Gallum. Recuperatores ſumſerat primo cum M. Titinnio praetore, ſed is quidem bis ampliatus, tertio abſolutus eſt. Poſtea orta inter citerioris ac ulterioris Hiſpaniae legatos diſſenſione, illi Scipionem & Catonem; hi AEMILIUM & Gallum patronos ſumſerunt. Ad recuperatores adducti ab illis P. Furius Philus, ab his M. Matienus, graviſſimis criminibus accuſati ambo, ampliatique, quum dicenda de integra cauſſa eſſet, Furius Praeneſte, Matienus Tibus exſulatum abjerunt. Livius, qui *lib. XLIII. cap.* 2. haec fuſius narrat, non obſcure innuit, parum ſancte peractum eſſe hoc judicium. *Fama* enim *erat, prohiberi a patronis Hiſpanos, nobiles, ac potentes compellare, auxeratque eam ſuſpicionem Canuleius praetor, quod omiſſa ea re delectum habere inſtituit, dein repente in provinciam abiit, ne plures ab Hiſpanis vexarentur*. Similes querelas inſequente anno Romam deferebant Graeci, graviter conqueſti de Lucretii, & Hortenſii, praetorum, facinoribus & ſpoliis, ejuſque rei is exitus fuit, ut dicta illi a tribunis pl. die decies centum millium aeris conſentientibus quinque & triginta tribuum ſuffragiis damnaretur. Liv. *Hiſtor. lib.* XLIII. *cap.* 10. Tam ſordide, tam avare ac crudeliter iis temporibus munere ſuo fungebantur praetores, eoque experimento didicerat Aemilius Paullus, non modo illis ex praetura occaſionem eſſe, provincias pro lubitu expilandi, ſed & nobiles favere hiſce rapinis, nec e re ſua eſſe putare, ut exempla fierent. Quum vero ſatis perſpectum illi eſſet, praetores praecipue edictis abuti, ad aere emungendos provinciales, eaque, quoties libitum eſſet, ita refingere, ut non poſſent non homines ſimpliciores in illa incidere, tanquam in laqueos: quis, quaeſo, miretur, virum gravem, & juſtitiae ſtudioſiſſimum de remedio cogitaſſe? Solebant Romani magiſtratus, antequam de re publica vel alia re majoris momenti ad ſenatum referrent, ſacrificare. Liv. *lib. XXII. cap.* 11. *Ita rebus divinis peractis, de bello reque publica dictator* retu-

Digitized by Google

retulit. Idem *lib. XXIV. cap.* 11. *Perpetratis, quae ad pacem Deum pertinebant, de re publica, belloque gerendo, & quantum copiarum, & ubi quaeque eſſent, conſules ad ſenatum retulerunt*. Denique Varro apud Gell. *Noct. Attic. lib. XIV.* 7. multis docet, *quibus diebus habere ſenatum jus non ſit, immolareque hoſtiam prius, auſpicarique debere, qui ſenatum habiturus eſset*. Obſervavit haec de edictis praetorum perpetuis ſenatum conſulturus Aemilius Paullus, ac proinde BENE MANE SACRIFICAVIT AD APOLLINIS, OVE FECIT LAUREATUS. Nihil certius eſt, quam veteres ſacrificaſſe coronatos, Romaniſque prae ceteris coronas laureas placuiſſe. Prudent. *Apotheoſ. v.* 547.

> *Nonne vides ut thuribulis frigentibus ignis*
> *Marceat? ut canis pigreſcat pruma favillis?*
> *Ecce palatinus pateram retinere miniſter.*
> *Non valet: eliſa deſtillant balſama dextra*
> *Flamen & ipſe ſuas miratur vertice* LAURUS
> *Cedere, & incertum fruſtratur victima ferrum.*
> *Neſcio quis certe ſubrepſit Chriſticolarum*
> *Hic juvenum.*

In primis vero Apollinis ſacra laurum deſideraſſe, teſtis eſt Apollonius Rhod. *Argonaut. lib. II. v.* 159.

> Ξανθὰ δ' ἐρεψάμενοι δάφνῃ καθύπερθε μέτωπα.
> *Flavaque ſunt viridi redimiti tempora* LAURU.

Quin Macrob. *Saturn. lib. III cap.* 12. diſerte ſcribit, Romanos *ad aram maximam ſola lauro capita, & alia fronde non vincire, viderique & in capite praetoris urbani lauream coronam, quum rem divinam Herculi faciat*. Et tamen, an genuina ſit in monimento noſtro lectio vocabuli LAUREATUS dubitat Dodwellus, quia in Voſſiano exemplari invenit *Laurentiae*. Hinc enim modo Laurenti, modo Accae Larentiae ſacrificatum eſſe ſuſpicatur, modo legendum putat *ove fecit Laxentina*, modo *ove fecit Tarentina*. Quae omnia nihil eſſe, facile patet. Sacra fecit Aemilius conſul more majorum, quia habiturus erat ſenatum, idque non Laurenti, ita enim dicendum fuiſſet ſtatim initio LAURENTI BENE MANE SACRIFICAVIT, ſed Romae, AD APOLLINIS aedem, adeoque non Accae Larentiae ſacrificavit, ſed Apollini, quia de edictis perpetuis conſulere ſenatum conſtituerat, jurium vero ac legum tutela eſſe credebatur penes Apollinem, unde & *juris peritus Apollo* vocatur a Juvenale *Sat. I. v* 128. & *jureconſultos juxta Apollinis templum ſediſſe & tractaſſe*, ad eum locum notat vetus ſcholiaſtes. Hinc & OVE FECIT, quia amica Apollini ovis, adeo ut ei, tamquam ἐπιμηλίῳ, id eſt, *ovium paſtori* Camirenſes, tamquam ἀρνοκόμῃ, vel *agnorum paſtori* multi alii Graeci templa conſecrarint, Macrob *Saturn. lib. I. cap.* 17. Denique ſacra fecit LAUREATUS, quia laurus amica Apollini arbor credebatur, & coronam requirere haec ſacra credebantur, Romani autem in ſacris, ex eo tempore, quo lauretum in Aventino virere coepit, non niſi laurum adhibere ſolebant Macrob. *lib. III. cap.* 12. Peractis bene mane ſacris, HORA OCTAVA SENATUS COACTUS EST, quia ſatis rite factum credebatur SC. modo fieret ante ſolis occaſum, & in loco auſpicato, qualis hic erat CURIA HOSTILIA, pone roſtra inter Capitolium & forum ſita, teſtibus Varrone & Feſto. Obſervatis itaque omnibus, quae more majorum oportebat, perrogatiſque ſententiis, denique SC. FACTUM EST, UTI PRAETORES EX SUIS PERPETUIS EDICTIS JUS DICERENT. Ex quibus verbis patet, partim

quod

Digitized by Google

quod id SC. non ad ſolos praetores urbanos, ſed ad omnes, etiam in provincias mitterentur, pertinuerit, deinde quod iis neceſſitas impoſita ſit, per totum annum habendi edictum unum idemque, idque non mutandi, quoad magiſtratu illo fungerentur.

§. IV.

Illud non valuiſſe videri, & cur?

Quamvis itaque nihil eſſet hoc SC. ſalubrius, nihil aequius: fatendum tamen, illud non eam vim conſequutum, ut pro lege valeret. Male procul dubio habuit non modo praetores, & praeturae candidatos, ſed & praetoriae factionis homines, quod ea ſanctione permultum potentiae magiſtratus iſti detraheretur, & per facile illis fuit, in partes trahere aliquem e tribunis plebis, qui, & ipſe praeturam ambiturus erat, eumque perpellere, ut intercederet tam inimico praetorum majeſtati SCto. Colligi hoc poſſe videtur ex iiſdem *Actis diurnis*. Nam III. KAL. APRILES, adeoque biduo poſt, quam factum erat SC. quum denuo FASCES PENES AEMILIUM eſſent: POSTUMIUS TRIB. PLEB. VIATOREM MISIT AD COS. QUOD IS EO DIE SENATUM NOLUISSET COGERE. Multa hic Dodwellus de jure in vincula ducendi conſules, quod ſibi ſumſerint tribuni plebis, at nihil de cauſſa ipſa, quae tum in iſtum furorem egit Poſtumium. Senatum cogere noluerat Aemilius, non ob aliam procul dubio cauſſam, quam quia praeviderat, SCto interceſſurum Poſtumium. Hic ira fremens viatorem ad coſ. miſit. At in promtu nobilibus erat medium, in patrum plebiſque jurgiis jam a longo tempore exploratiſſimum, ut tribunicias minas tribunicia interceſſione eluderent. Eo & tum utebantur, qui a partibus Aemilii Paulli ſtabant, & Aemilii virtus, ſpeſque Macedonicae victoriae, quam omnes fere praeceperant, facile perpulerunt unum ex collegio tribunicio, ut intercederet Poſtumii, collegae, decretis. Et ſic, uti *Acta diurna* habent, INTERCESSIONE P. DECIMII TRIB. PLEB. RES EST SUBLATA, & biduo poſt Aemilius urbe exiit paludatus & ingenti atque inuſitata frequentia proſequente, in provinciam, Macedoniam, profectus, tribunio iſti bello ſeſe ſubtraxit. Tantum eſt, quod ex ipſius monimenti fragmentis conjectura adſequi licuit. At non deſunt alia argumenta, quibus probetur, non valuiſſe ad poſteros hoc SC. ſed, abſente Aemilio aut interceſſione tribunorum plebis, aut deſuetudine, aut praetorum potentia ſublatum, adeoque AUCTORITATEM magis dicendum eſſe, quam SC. Eo enim nomine veniebant ſenatus decreta, quibus interceſſerant tribuni plebis, eaque non alium ſortiebantur effectum, quam ut ea de re iterum aliquando ad ſenatum poſſet referri, ceu diſcimus ex Ciceron. *ad Attic. lib. V. epiſt.* 2. *& ad diverſ. lib. VIII. epiſt.* 7. *&* 8. nec non Dion. Caſſ *lib. LV. pag* 550. Hinc manſit mos edicta, quoties collibitum eſſet, mutandi per annum, & centum prope annis poſt, anno v. c. 683. *C. Licinio Craſſo & Cn. Pompejo Magno* coſſ. C. Verri exprobat Cicero *in Verr. l. cap* 46. *non modo edictum ſuum totum eorum arbitratu compoſuerit, qui ab iſto jus ad utilitatem ſuam nundinarentur, ſed &* IN MAGISTRATU *contra* EDICTUM *illud ſuum ſine ulla religione decreverit*. itemque, *quod maxima ejus fuerit libido in jure dicundo, maxima* VARIETAS DECRETORVM. Quod ſane non permiſſum fuiſſet homini ſordidiſſimo, ſi valuiſſet SCtum iſtud ſaluberrimum, UT PRAETORES EX EDICTIS SVIS PERPETVIS JVS DICERENT.

§. V.

§. V.

Lex Cornelia de edictis perpetuis.

Quod ergo & aliis celeberrimis legibus eveniſſe, obſervat Dodwellus in Adpend. *Praelect. Cambden. pag.* 780. ut jam olim latae iterum eſſent rogandae: idem huic SCto contigiſſe animadvertimus. Quum enim tum fruſtranea fuiſſet ampliſſimi ordinis providentia: elapſis ab eo annis plus quam centum nova lege opus fuit, quam tulit C. Cornelius Sulla, tribunus pl. a v. c. 686. *C. Calpurnio Piſone* & *M. Acilio Glabrione* coſſ. quem Aſconius Paedian. in *Argum. orat. pro C. Cornelio, majeſtatis reo, pag.* 628. laudat, *quod* non modo *in illo magiſtratu ita ſe geſſerit, ut juſtior, ſed pertinacior videretur*, verum etiam quod *praeter diſtrictum propoſitum adverſus principum voluntatem, cetera uita nihil fecerit, quod magnopere improbaretur*. Offenſus is a ſenatu, qui relationem ejus ſaluberrimam de pecunia exterarum notionum legatis expenſa non ferenda repudiaverat, varias rogavit leges, ad minuendam ſenatus auctoritatem comparatas, veluti ne quis, niſi per populum legibus ſolveretur, & alias plures, quibus non modo plerique Collegae interceſſerunt, verum etiam ſeſe acriter oppoſuerunt conſules. Unde tantus exortus tumultus, ut, quum Piſo Cornelium a lictore prendi juſſiſſet, fracti ſint ejus faſces omnes, lapideſque ex ultima concione in conſulem jacti ſint. Ita *per ejuſmodi contentiones*, ut ait Aſconius, *totus prope tribunatus ejus peractus eſt*. Quamvis vero reliquas rogationes omnes callide diſturbarit ſenatus, eaque in re pleroſque tribunos plebis adjutores haberet: praeter illam tamen, de lege ſolutione, & alteram, eamque reipublicae utiliſſimam, pertulit de edictis praetorum perpetuis. De ea Aſconius Paedianus: *aliam deinde legem Cornelius, etſi nemo repugnare auſus eſt, multis tamen invitis, tulit,* UT PRAETORES EX EDICTIS SUIS PERPETUIS JUS DICERENT: *quae res tum gratiam ambitioſis praetoribus, qui varie jus dicere adſueverant, ſuſtulit*. Et Dio Caſſ. *lib XXX. pag.* 19. Ἐσηγήσατο ἂν ὁ Κορνήλιος, κατ' ἀρχάς τε εὐθὺς στρατηγοὺς τὰ δίκαια, οἷς χρήσονται, προλέγειν, καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παρατρέπειν: *igitur rogationem tulit Cornelius, ut & ſtatim a principio praetores praedicerent, quo jure eſſent uſuri, & deinde neque ab eo deflecterent*. Addit Dio, occaſionem ei legi dediſſe nimiam, quam praetores ſibi permiſerint, licentiam, edicta ſaepius in aliorum odium gratiamque mutandi, quem Dionis locum ſupra aliquoties attigimus: ſed tamen illud non impedit, quo minus veroſimillimam putemus conjecturam Ez. Spanhemii, exiſtimantis in *Orb. Rom. exerc. II. cap.* 8. C. Cornelium in primis moviſſe recentia adhuc, & biennio ante judicio publico vindicata C. Verris facinora. Tantae enim fuerant flagitioſiſſimi illius hominis in urbana ac Sicilienſi juris dictione ſordes, ut omnino in mentem venire potuerit viro bono, fraenum iniiciendum eſſe intolerabili iſti praetorum licentiae. Ceterum tam aegre ferebant homines nobiles, *ea re gratiam ſublatam eſſe ambitioſis praetoribus*, ut altero ſtatim a tribunatu anno, majeſtatis rerum facerent Cornelium, in eoque opprimendo omnem operam induſtriamque collocarent, voti procul dubio damnandi, niſi viro optimo patronus adfuiſſet Cicero, cujus binae orationes ſi integrae exſtarent, vel ſi accuſatoris oratio, quae Aſconii tempore adhuc circumferebatur, aetatem tuliſſet: plura fortaſſis, quae ad illuſtrandam celeberrimam legem pertinerent, inde haurire liceret, quibus jam non ſine moleſtia hodie caremus.

§. VI.

Digitized by Google

§. VI.

Varii ſcriptorum errores de lege illa Cornelia.

Quum vero ea, quae adhuc diximus, tam luculentis veterum teſtimoniis probari poſſint: non poſſumus ſane, quin miremur, viris etiam doctiſſimis hic meram caliginem offudiſſe illud edictum perpetuum, ex quo praetores jus dicere juſſerat lex Cornelia. Jac. Menardus, *in Not. ad Cic. Verr. I. pag.*103. adeo concoquere non potuit ſanctionem illam Corneliam, ut ideo ipſum Aſconii textum ſollicitet, & pro: *ex edictis ſuis perpetuis*, legendum putet: *ex edictis ſuis propoſitis*. Ridicule, ſi quid aliud. Quaſi enim non & ante legem Corneliam jus dixiſſent praetores *ex edictis ſuis propoſitis*: & quaſi ea res dici poſſit *gratiam ambitioſis praetoribus ſuſtuliſſe*, quod eos per legem Corneliam ex edictis propoſitis jus dicere oporteret. Propoſuerant ſane edicta omnes ante illam legem praetores, neque ulla in re minus peccaverant, quam quod in proponendis edictis fuiſſent negligentiores. Immo potius in alteram partem peccaverant, quod plura ſingulis annis propoſuiſſent, ceu diſerte teſtatur Dio, & ideo voluerat Cornelius, ut praetorum edicta eſſent perpetua, vel, ut Dio explicat, *ut ab eo, quod ſe obſervaturos, ſub auſpicia magiſtratus edicto praemonuiſſent, per totum deinde annum nequaquam deflecterent*. Fraudi itaque fuit Menardo vocabulum *edictum perpetuum*, cujus ille genuinam notionem, ceu prima hujus capitis paragrapho praediximus, non eſt adſequutus. Fieri enim non poſſe exiſtimat, ut Hadrianus imp. primus cogitaſſe de edicto perpetuo dicatur, ſi jam a v. c. *686.* lex Cornelia praetores ex edictis ſuis perpetuis jus dicere juſſiſſet. In aliam partem aberrant Ant. Auguſt. *de legib.pag* 1195.*Theſauri Graeviani*, & Simon Leuwius *in Not.var. ad l.* 2. §. 10. *D. de orig. jur.* & Henr. Dodwell. *Praelect. Camden. pag.* 113. exiſtimantes quippe, jam multo ante Hadrianum per legem Corneliam edicta praetorum ita facta eſſe perpetua, ut ſucceſſoribus jam tum ab eo tempore non amplius licuerit a deceſſorum edictis recedere. Sed hos quoque vel maxime fugit ratio. Tantum enim abeſt, ut poſt legem Corneliam magiſtratuum edicta eſſe coeperint eo ſenſu perpetua, ut omnes praetores aeque, ac proconſules, qui ibant in provincias, deceſſorum ſuorum edictis aliquid adſtruerent. Quale quid feciſſe Ciceronem, quum ſedecim annis poſt legem Corneliam in Ciliciam iret proconſul, ex ipſius epiſtolis ad Atticum & Appium Claudium ſcriptis ſupra jam demonſtravimus. Denique neſcire nos fere fatemur, quid in mentem venerit Guil. Grotio, quando *de vit. ICt. lib. II. cap. 6.* notat Libergeum, quod annua praetorum edicta adpellarit perpetua. *Certe* inquit, *alia edicta juris dictionis perpetuae cauſſa a praetoribus ſub ingreſſum magiſtratus proponebantur, ut ſcirent cives, quod jus quiſque illo anno dicturus eſſet: alia vero, prout res incidit, id eſt, pro negotii qualitate, quod apud ipſos tractabatur, cujus generis ſunt edicta commonitoria & peremtoria, quam differentiam diverſis verbis inculcat ICtus Ulpianus l. 7. D. de juris dict. Sed nuſquam ante Hadriani tempora* PERPETUI EDICTI *vox reperitur*. Sed quid illa diſtinctio contra Libergeum? Et annon ideo praetores edicta perpetuae juris dictionis cauſſa dicuntur propoſuiſſe, quia per totum annum ex iis jus dixerunt, quum reliqua repentina tantum in una cauſſa valerent? Et quis non miretur, tam confidenter adſeverare Grotium, ante Hadriani tempora non reperiri vocabulum edicti perpetui: quum, ſi vel maxime ei condones, quod non viderit *Acta diurna*, non ignorare tamen debuiſſet, eo vocabulo uſum eſſe tempore Ciceronis C. Cornelium vel ſaltim non multum poſt Auguſti aetatem Aſconium Paedianum?

§. VI.

Digitized by Google

§. VII.

Jus praetorium ex eo tempore paullo certius factum. Commentarii ad edictum ſcripti.

Quamvis itaque ea lege Cornelia nondum effectum eſſet, ut vel in urbe, vel in provinciis exſtarent edicta vere perpetua, quale poſtea conditum eſſe novimus a Salvio Juliano: negari tamen haud poteſt, multo certius ex eo tempore factum eſſe praetorium, nec tam immodeſte, uti antea, illud ſubinde eſſe immutatum. Quamvis enim ideo non ademta eſſet praetoribus poteſtas, nova quaedam, quae juſta reique publicae ſalubria judicarent, ſub ingreſſum magiſtratus edicendi: intacta tamen relinquebant pleraque, quae tamquam tralatitia & uſu diuturno probata acceperant a deceſſoribus, atque Ita eveniebat, ut eadem quidem edicti capita quotannis in albo legerentur, quamvis aliquando additamentis quibuſdam locupletiora. Atque hinc facile intelligimus, qui fieri potuerit, ut jam ante Hadriani tempora in edictum praetoris commentaria ſcriberent juriſconſulti. Ea enim interpretabantur edicti capita, quae tralatitia erant, quaeque proinde novi praetores quotannis in edicta ſua tranſcribebant. Sic SERVIUM SULPICIUM, ſummum qui Ciceronis aetate floruit, JCtum *duos libros ad Brutum, perquam breviſſimos ad edictum ſubſcriptos reliquiſſe*, teſtatur Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Ubi *τὸ ſubſcribere* indicare videtur breves notas, vel ſcholia, quae vel margini edicti adleverat, vel ipſi edicto ſubjunxerat Sulpicius. Utcumque vero ſeſe res habeat, Pomponii iſtud teſtimonium ſuffragio ſuo confirmat Ulpianus, a quo laudari videmus Servii *librum primum ad edictum l.* 5. *D. de inſtit. act.* Non multo poſt A. OFILIUS, JCtus eximius & eques Romanus, C. Julio Caeſari familiariſſimus, *edictum praetoris primus diligenter compoſuit. d. l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Quod quamvis ita intelligi poſſit, Ofilium tale quid molitum eſſe ſub Caeſare, quod ſub Hadriano Salvius Julianus, qua de re paullo poſt diſpiciemus: certiſſimum tamen eſt, eum quoque interpretatum eſſe edictum, quum ejus ſententiam vel interpretationem diſerte laudet Ulpianus *l.* 1. *D. ne quis eum, qui in jus voc.* ANTISTII porro LABEONIS, qui Auguſti ſaeculo juris prudentiae principatum tenuit, libros ad edictum non modo allegat Ulpianus *l.* 1. §. 5. *D. de fugitiv.* ſed & Gell. *Noct. Att. lib. XIII. cap.* 10. qui *in iis lepide & argute multa reperta inveniri*, ait, & ex *libro quarto* obſervat, *ſororem adpellatam eſſe, quaſi quod ſeorſum naſcatur, ſeparetur que ab ea domo, in qua nata ſit, & in aliam familiam tranſgrediatur*. Quin non modo de edicto praetoris urbani bene meritus eſſe videtur Labeo, ſed & de praetoris peregrini. Nam ut *libri praetoris urbani* memorantur ab Ulpiano in *l.* 19. *D. de verb. ſignif.* ita & *praetoris peregrini* librum XXXI. laudari videmus *l.* 9. §. 4. *D. de dolo mal.* Quo loco non poſſum, quin mea ipſius vineta caedam, retractemque, quam alio loco (*Antiquit. Rom. lib.* I. *tit.* 2. §. 23. *pag.* 41. *edit Genev.*) de his libris propoſui ſententiam. Quum enim olim conjeciſſem, prioribus Labeonem de officio praetoris urbani, poſterioribus de officio praetoris peregrini egiſſe: jam plane adſentior Henr. Bern. Reinoldo, exiſtimanti, *Var. cap.* 37. *libros praetoris peregrini* nihil fuiſſe aliud, quam edicti iſtius praetoris interpretationem: idemque jam ſentio de *libris praetoris urbani*, quia Labeonem in illis ipſa edicti verba explicaſſe ex *l.* 19. *de verb. ſign.* manifeſtum eſt. Hinc *libri praetoris urbani* iidem eſſe videntur cum *libris ad edictum*: *libros* vero *praetoris peregrini Commentaria ad edictum praetoris peregrini* comprehendiſſe cenſemus. Neque enim

Digitized by Google

enim tam amplum fuit praetoris illius officium, ut ei deſcribendo libros XXXV. & plures impendere voluerit Labeo. Praeter hos & SABINUM interpretatum eſſe edictum praetoris urbani, teſtis eſt Paullus *l.* 18 *pr. D. de operis libert* ubi librum V. eorum commentariorum citat. Maſſurius is fuerit an Coelius, non facile dixerim, quamvis priori hos libros tribuere non dubitent Bertrandus *de juris perit. lib. I. c.* 4. Guil. Grot. *de vit. JCtor. lib. II. cap.* 1 & Fabric. *Biblioth Lat. lib. IV. cap.* 9. *pag.* 815. *vol. I.* At utrumvis eorum intelligas, commentarium alterutrius in edictum habes, ante Hadriani tempora ſcriptum, quia priorem ſub Tiberio, poſteriorem ſub Veſpaſiano floruiſſe conſtat. FULCINIUM quaedam ſcripſiſſe in edictum, ex *l.* 13. *D. de condict. furt. l.* 29. *D. de religioſ.* & *l.* 7. *D. quib. ex cauſſ. in poſſ. eat.* colligitur. Eumdem anteriorem fuiſſe Hadriano, quin Proculo & Neratio, ex *l.* 43. *D. de mort cauſſ. donat. l.* 3. *§. ult. D. de act. rer. amot.* diſcimus. Eodem referre fortaſſis liceret VIVIANUM, OCTAVENUM, & MELAM, ſi recentiorum tantum auctoritate ſtaremus. Sed uti negari non poteſt, Melam Nerva & Proculo; *l.* 11. *D. ad leg. Aquill. l.* 3. *§. fin. de act. rer. amot. l.* 14. *D. de ann. legat.* Octavenum Abumo Valente & Hadriano; *l.* 67. *D. ad SC. Trebell.* Vivianum denique ſaltim ante Pomponium ſcripſiſſe: ita edictum illos eſſe interpretatos ex inſtituto, mihi quidem nondum liquet.

§. VIII.

An Ofilius edictum perpetuum ſcripſerit auctoritate & juſſu Julii Caeſaris.

Sed inter tot jureconſultos, qui in edicto interpretando ingenia jam ante Hadriani tempora exercuerunt, nullus majorem ſibi celebritatem peperit A. OFILIO, quem Dodwell. in *Append. Praelect. Cambdem. pag.* 780. tale ſcripſiſſe edictum exiſtimat, quale poſtea Hadriani auſpiciis adornavit Salvius Julianus. Verba viri doctiſſimi, quamvis prolixiora, ipſa hic legi operae pretium erit. *Sub Julio*, inquit, *primus edictum perpetuum compoſuiſſe dicitur C. Ofilius, teſte Pomponio. Erat itaque & ante Julium perpetuum praetoris edictum, a Sulpicio commentariis illuſtratum, & tamen Julio jam rerum potiente, primus edictum compoſuit Ofilius. Nec difficile tamen erit, illa invicem conciliare, ſi dixerimus, praetores antiquiores ita perpetuum edictum obſervaſſe, ut locus nullus fuerit gratiae, nec licuerit praetori ab eo, quod init o praeturae ſuſceperat, diſcedere. Sic enim locus nullus erat gratiae in cauſſa amicorum. Sed varia interim fuerant ſuperiorum praetorum edicta, pro vario praetorum annuorum arbitratu. Nec unum aliquod edictum delegerat ſenatus, quo tenerentur annorum futurorum omnium praetores. Erant itaque in illis alia aliis meliora, & pro captu annuorum praetorum certe gratiora. Hoc unum cenſuerat ſenatus, ne pro arbitratu ſuo praetor nunc unum ſequeretur, nunc aliu deceſſorum edictum, nec novum ſibi ex omnibus colligeret, ſed unam aliquam eamdemque juris normam in magiſtratus tempore univerſo obſervaret. Satius eſſe duxit Julius, ſi bona edictorum omnium in unum aliquod edictum colligenda curaret, nec in unumo annum, ſed pro univerſo praetorum ſucceſſione perpetuum eſſe decerneret. Ergo edicto illi colligendo opera neceſſaria erat viri in jure praeſertim praetorio verſatiſſimi, qualis ille erat Ofilius. Non tamen ſatis erat ad edictum iſtud ſtabiliendum, ſeu praetoris annui poteſtas, ſeu etiam ICti. Ergo compoſituum ab Ofilio ſancivit Caeſar, dictatoria ejus poteſtate, vel eo forſan auctore atque referente ſenatus. Dictator erat rei publicae conſtituendae cauſſa, quo nomi-*

nomine alia multa in legibus jam conſtitutis innovavit. Hactenus Dodwellus, qui & in ſequentibus inſtituta inter Ofilii & Juliani edicta comparatione, ambo ſibi perſimilia fuiſſe judicat. Compoſitum enim ab Ofilio ICto ſanciviſſe Caeſarem, & a Juliano ICto compoſitum ſimiliter ſanciviſſe Hadrianum. Id tamen fuiſſe in poſteriore illo exemplo novum, quod poſterius illud edictum Hadrianeum commentariis ſuis illuſtrarint, quotquot habeamos in Pandectis, ICti, ideoque neglecta ſit priorum edictorum mentio, quod nihil illa commune cum ſcriptorum, quos habeamus, coaevis moribus haberent. Ex quibus omnibus patet, ad duo praecipua capita reduci poſſe viri in his rebus acutiſſimi ſententiam. Primo enim Ofilium Julii Caeſaris auſpiciis tale condidiſſe edictum perpetuum exiſtimat, quale poſtea compoſuit Julianus: deinde illud vel a Caeſare dictatore, vel a ſenatu; ad quem ea de re Caeſar cum praerogativa ſuffragii ſui referre potuerit, confirmatum & in forum receptum fuiſſe.

§. IX.

Dodwelli ſententia expenſa.

Sunt in his, quod ipſe, qua fuit modeſtia, faſſus eſt auctor doctiſſimus, permulta non adeo, quam vel ipſe, vel nos vellemus, comperta atque explorata. Si quis tamen, quid ſentiam, ex me quaereret, Dodvvellum ego DIVIDERE SENTENTIAM vetere formula juberem. Prius enim, quod de edicto Ofiliano adfirmat, certiſſimum; poſterius vix veroſimile eſſe arbitramur. Ut A. Ofilium, (quem Dodwellus perperam *Cajum* vocat,) Julii Caeſaris auſpiciis edictum, quod perpetuo & ad omnem poſteritatem valeret, concinaſſe credamus, multa ſunt, quae nobis perſuadent argumenta. Primo enim de Caeſare diſertis verbis refert Svetonius *cap.* 44. eum *deſtinaſſe jus civile ad certum modum redigere, atque ex immenſa diffuſâque legum copia optima quaeque & neceſſaria in pauciſſimos conferre libros*: At nihil egiſſet Caeſar, ſi neglexiſſet jus honorarium, nobiliſſimam fere partem; ac veluti *vivam vocem juris civilis*. *l.* 8. *D. de juſtit. & jur.* Deinde quum ICti operam deſideraret labor iſte diffuſiſſimus: cui potius, quaeſo, illum delegaſſet Caeſar, quam A. Ofilio, qui tum & principatum inter ICtos tenebat, ac proinde a Cicerone & Attico magni fiebat, ceu ex *Epiſt. ad diverſ. lib. VII. epiſt.* 21. & *l.* 234. *D. de verb. ſign.* patet, & ipſi Caeſari erat familiariſſimus. *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* Praeterea adhibitum illum eſſe a Caeſare, ex eo patet, quod Pomponius eum EDICTUM *praetoris* PRIMUM *diligenter* COMPOSUISSE ſcribit. Primus vero qui compoſuiſſe poteſt, quum ante eum eumdem laborem, ipſo teſte Pomponio, occuparit Ser. Sulpicius? Primum ergo eum oportet edictum ſcripſiſſe, publica auctoritate, & tale quidem, quod & in poſterum in foro perpetuo eſſet valiturum. Accedit, quod quum *Servium duos libros perquam breviſſimos ad edictum ſubſcriptos reliquiſſe* dicat Pomponius, *Ofilium edictum ipſum primum diligenter* COMPOSUISSE, narret. Quae ſane eadem eſt phraſis, qua veteres Salvii Juliani laborem deſcribunt. Aurel. Victor. *cap.* 19. *Julianus primus edictum, quod varie inconditeque a praetoribus promebatur, in ordinem* COMPOSVIT. Eutrop. *Hiſtor. lib. VIII. cap.* 9 *Julianus, nepos Salvii Juliani, qui ſub divo Hadriano perpetuum* COMPOSVIT *edictum*. Paeanius in *Metaphraſi*: ὃς τὸ διηνεκὲς διάταγμα τοῖς Ἀδριανοῦ χρόνοις ΣΥΝΕΤΑΞΕΝ. Hieronymus *in Chron. Euſeb. n.* 2147. *Salvius Julianus perpetuum* COMPOSUIT *edictum*. Denique Juſtinianus in Graeca conſtitutio-

turione, qua Digeſta confirmavit ; §. 18. Ἀδριανὸς τὰ παρὰ τῶν πραιτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα ἐν βραχεῖ τινι ΣΥΝΗΓΕ βιβλίῳ τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβών : *Hadrianus ea, quae a praetoribus quotannis edicta fuerant, brevi complexus eſt libello adſumto ad id optimo Juliano*. Quare ex ſimilibus verbis colligas, ſimilem fuiſſe A. Ofilii & Salvii Juliani laborem, & utrumque ex variis praetorum edictis unum perpetuum principum ſuorum auſpiciis compilaſſe. At publica tamen vel Caeſaris dictatoris perpetui, vel ſenatus populique Romani ſanctione confirmatum, & in forum receptum eſſe compoſitum illud ab Ofilio edictum, quod poſteriore loco ſtatuit Dodwellus, id vero nec ulla veterum auctoritate niti, & vel ideo parum probabile videtur, quod omnia illa Caeſaris conſilia, quae de emendando jure ceperat, fata turbaſſe, teſtatur Suetonius : *talia*, inquiens, *agentem atque meditantem mors praevenit*. Elegans ergo procul dubio fuit is Ofilii labor, & fortaſſis auctore Julio Caeſare, ſuſceptus, quin & perpetuo fori Romani uſui, niſi fallimur, deſtinatus : ſed qui tamen numquam obtinuit legis publicae robur, ſatis eam gloriam Salvio Juliano deſtinantibus, ut primus & edictum vere perpetuum in ordinem redigeret, illudque SCto firmatum, & pro norma juris dictionis perpetua atque immutabili in univerſo orbe Romano receptum, videret, vivuſque, ut ita dicam, poſteritati intereſſet.

CAPUT II.

DE TEMPORE CONDITI EDICTI PERPETUI, ET CUR ISTE LABOR SALVIO JULIANO DEMANDATUS.

§. I. *Edictum vere perpetuum conditum eſt ſub Hadriano imp.* §. II. *Hadrianus, Numae aemulus, novarum legum conditor.* §. III. *Genuina conditi edicti perpetui era figenda in ann. erae Dionyſ.* 131. § IV. *Auctor edicti Salvius Julianus. Eum tunc praetura functum videri*, §. V. *& edictum compoſuiſſe auctoritate Hadriani*, §. VI. *Julianum ex variis aliis edictis collegiſſe edictum ſuum.* §. VII. *Quaedam tamen de ſuo addidiſſe, alia detraxiſſe atque immutaſſe*, §. VIII. *Immo & quaeſtiones, inter Proculejanos & Sabinianos agitatas, decidiſſe*, §. IX. *Illius auctoritas.* §. X. *Quid juris prudentia* MEDIA. §. XI. *Auctoritatem ſuam edictum perpetuum conſervavit etiam ſub inſequentibus imperatoribus. Severi imp. irritum conſilium*, §. XII. *Plerique ICti poſt Hadrianum ad edictum illud ſe frequenter referunt.* §. XIII. *Illud in ſcholis juridicis ab anteceſſoribus explicatum.* §. XIV. *An ſectae ICtorum plane ceſſaverint, condito edicto perpetuo?*

§. I.

Edictum vere perpetuum conditum eſt ſub Hadriano imp.

SEd jam demum ad EDICTVM vere PERPETVVM progredimur, id eſt, ad tale, quod ideo conditum, ut in foro Romano ſemper in uſu foret; neque ab ullo futuro praetore umquam vel totum, vel ex parte, mutaretur. Hanc acceſſionem juris prudentia debet non Antonino Pio, cujus auſpiciis edictum perpetuum prodiiſſe putavit Paullus Diaconus *Hiſtor.* mi-

miſcelk multo minus Didio Juliano, imperatori, cui ex corrupto loco Aurelii Victoris *cap.* 19. eam laudem tribuunt Garro *ad l.* 2. *§. ult. D. de orig. jur.* & vir magnus, Hugo Grotius, in *Florum ſparſion. pag.* 87. verum Hadriano, ambiguae quidem famae principi, ſed artium tamen omnium, quae pacem ornant, ſtudioſiſſimo. Huic enim iſtud edictum tribuunt non modo Eutrop. *lib. VIII. cap.* 9. ſed & Juſtinianus imp. quorum teſtimonia ſuperioris capitis paragrapho ultima adlata hic non de novo adſcribimus. Addimus potius jam alia in ipſo jure noſtro paſſim obvia. Ita in *l.* 7. *C. de incol.* Diocletianus & Maximianus AA. citant DIVVM HADRIANVM *in edicto ſuo*, ubi res ipſa docet, in animo illos habuiſſe edictum perpetuum. Sed & Paullus *ſentent. recept. lib.* I *tit.* 20 §. 1. dum ſcribit, *inter fidejuſſores*, EX EDICTO PRAETORIS *ſi ſolvendo ſint, licet ſinguli in ſolidum teneantur, obligationem dividi*, ſatis indicat, ſe reſpicere ad epiſtolam d. Hadriani, qua beneficium diviſionis inductum novimus, §. 4. *Inſt. de fidejuſſ. l.* 26. *D. eod. l. ult. C. de conſt. pec.* quamque ſtatim in edictum perpetuum recipi juſſit princeps, tamquam jus perpetuo valiturum. Id quod ſane ſucceſſorum quiſquam non temere feciſſet. Sed nolo immorari demonſtrandae rei, quam hodie non temere quemquam vocare in dubium, arbitror.

§. II.

Hadrianus, Numae aemulus, novarum legum conditor.

Id potius obſervare hic licebit, nulli principi eam laudem magis deberi, quam Hadriano, quem nihil prius, nihilque antiquius habuiſſe conſtat, quam ut veluti novam civitatem legibus conderet, eaque in re etiam, ut in reliquis pleriſque, Numam Pompilium imitaretur. Sollicitus futuri juvenis, teſte Spartiano *in Hadr. cap.* 2. Virgilianas ſortes conſuluerat. Excidebat tum ſors, quam alii ex Sibyllinis verſibus ei proveniſſe dicebant, locus pura Virgilii *Aeneid. lib. VI v.* 809. *ſeqq.*

Quis procul ille autem, ramis inſignis olivae
Sacra ferens? noſco crines, incanaque menta
Regis Romani, primam qui LEGIBVS *urbem*
Fundabit, Curibus parvis & paupere terra
Miſſus in imperium magnum.

Sortem probante eventu, totum ſe ad Numae exemplum componebat Hadrianus, adeo, ut in quibuſdam κακόζηλος poſſet videri. Pluribus id demonſtravit Dodwellus *Praelect. Cambden.* VII. §. 6. *p.* 295. *ſeqq.* obſervavitque, principem illum paene in omnibus ſe Numae ſimilem praeſtitiſſe. Quemadmodum Numa ferocem populum pacis artibus imbuebat: ita Hadrianus adeptus imperium, ad priſcum ſe ſtatim morem inſtituit, & tenendae per orbem terrarum paci operam intendit, Spartian. *Hadr. cap.* 5. & imminentia bella vel colloquio repreſſit, id. *cap* 12. vel pacem & cum contemtu ſuo redemit: id *cap* 17. eaque re id conſequutus eſt, ut *expeditiones ſub eo graves nullae eſſent, bella etiam ſilentio paene tranſigerentur*. Spartian. *ib cap.* 21. Quemadmodum deinde religionum ad ſuperſtitionem uſque ſtudioſus fuerat Numa: ita eamdem ἐθελοθρησκείαν adfectabat Hadrianus: *Sacra enim Romana diligentiſſime curabat, peregrina contemnebat, pontificis maximi officium peragebat*, teſte Spart. *cap.* 22. Artium quoque ac diſciplinarum omnium non ob aliam prope cauſſam patrocinium ſuſceperat Hadrianus imp. quam ut ea quoque in re paria faceret cum Nu-

 ma

ma Pompilio. Hinc Aurelius Victor Schotti *cap.* 14. *pace ad orientem compoſita Romam regreditur. Ibi Graecorum more, ſeu* POMPILII NVMAE, *caerimonias, leges, gymnaſia, doctoreſque curare occepit.* Quin ne in minimis quoque diſſimilis Numae videretur, Hadrianus imitari etiam voluit.

crines, incanaque menta
Regis Romani.

Nam, ut Xiphilinus *lib.* LXVIII, *pag.* 777. obſervavit, Ἀδριανὸς πρῶτος γενειὰν κατῆκε, *Hadrianus primus barbam nutrivit*, idque ſatis confirmant ejus nummi, in quibus primus omnium imperatorum barbatus ſiſtitur, quum deceſſores ejus omnes raſo mento fingantur; τοῦτο γὰρ ἐκ παλαιοῦ πάντες οἱ ἄλλοι, καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες ἐποίουν: *Erat enim haec vetus conſuetudo civium Romanorum, ac ipſorum principum*, ut eodem loco ſcribit Xiphilinus. At nulla quidem re magis Numae ſimilis eſſe ſtuduit, quam ferendis legibus, eiſque ad rei publicae conditionem, qualis tum erat, attemperandis. Hinc ut Aurelius Victor, paullo ante laudatus, eum *Graecorum more, Seu Numae Pompilii* LEGES *curare coepiſſe*, teſtatur: ita Latinus Pacatus in *Paneg. cap.* 11. eum LEGIBVS *rem publicam imbuiſſe*, Paullus vero Oroſius *lib.* VII. *cap.* 13. & Jo. Sarisber. *Nug. curial. lib.* VIII. *cap.* 19. *rem publicam juſtiſſimis legibus ordinaſſe* ſcribunt. Quin Niceph. *Hiſt. eccleſ. lib. III. cap.* 24. Hadrianum Draconi & Soloni, Graecorum legislatoribus, comparat, quod & Athenienſibus leges petentibus ex Draconis, Solonis, reliquorumque libris jura conſtituerit, id quod & ante Nicephorum memoriae prodiderunt Euſebius in *Chronic. ad Olymp.* 225. 1. & Caſſiodorus in *Chronico*. Quis itaque miretur, quaeſo, principem tam legum novarum cupidum, id ſibi negotium ſuſcepto principatu vel maxime datum eſſe crediſiſſe, ut & jus praetorium redigeret in ordinem, illudque ex incerto redderet certiſſimum ac perpetuum?

§. III.

Genuina conditi edicti perpetui era figenda in a. er. Dionyſ. 131.

De ipſo anno, quo conditum eſt edictum perpetuum, dubitare nos non patitur Euſebius, quem eo tutius procul dubio ſequimur, quo certius conſtat, eum antiquiora pleraque ex JVLIO AFRICANO deſcripſiſſe, qui non niſi centum circiter annis ab Hadriani abfuit temporibus, chronologiam ſuam perſequutus ad annum Dionyſiacae erae 221. qui *Grati & Seleuci* coſſ. nominibus ſignatur, ceu animadvertit Georgius Syncellus *pag.* 212. Potuit itaque & Julius Africanus compertam habere genuinam conditi edicti perpetui eram, & Euſebius illam ex Julio Africano, Hieronymus ex Euſebio diſcere, ut nulla ſit cauſſa, teſtimonium illud, quod ſolum ex antiquitate ſupereſt, repudiandi. Ait autem Euſeb. in *Chronico n.* 2147. *Salvius Julianus perpetuum compoſuit edictum*. Iſte vero annus ab Abraamo 2147. inchoandus eſt a Kalendis Octobr. anni Dionyſiani 130. ab ipſo Euſebio ſignati conſulatu Κατυλίνυ καὶ Ἄπρυ, id eſt, v. c. 884. Quum vero inſequente demum anno Hadrianus celebrarit quindecennalia, eaque utplurimum novarum etiam legum promulgatione illuſtriora reddi ſolerent, uti cum adparatu docuit vir acutiſſimus, Ant. Pagi *Diſſert. hypatic. part. II. cap.* 4. §. 3. *pag.* 123. nulli dubitamus, quin & edictum perpetuum proximo demum anno ſit publicatum, adeoque genuina illius era incidat in annum Dionyſiacum 131. conſulatumque Ser. Octavii Laenatis Pontiani & M. Antonii Rufini. Atque is quidem annus, in quem etiam

etiam Tillemontius *in. Hiſt. imperat. tom. II. part. II. pag.* 408 rejicit edicti perpetui originem, ſine dubio erit pro genuina edicti perpetui era habendus, niſi Hadrianum uno anno anticipaſſe quindecennalia, credere malimus laudato Ant. Pagi, *ibid. cap.* 11. *p.* 209. quamvis ipſe vir doctiſſimus poſtea annum Dionyſ. 131. praetulerit *in Crit. Baron. tom. I. pag.* 127. Manifeſto itaque errat Ren. Bottereau, qui *Hadriano legiſlat. pag.* 189. eram edicti perpetui figit in anno Dionyſ. 132. quo Augurinus & Severianus faſces tenuere, & in notatione tamen margini attexta, exiſtimat, ſe ab Euſebio non diſſentire. Licet enim concedamus, Euſebium annos Hadriani completos numerare a 111. Id. Aug. tamen & ſic edictum perpetuum publicatum eſſe oportet anno Dionyſiaco non 132. ſed proxime antecedente 131. ceu unuſquiſque calculi chronologici non plane imperitus facile animadvertit. Minime omnium opus fuerit, in Baronio refutando haerere, qui, ſicuti temporum rationes fere ubique perturbat: ita & edictum perpetuum toto triennio facit recentius, promulgatum quippe ex ejus ſententia anno erae Dionyſ. 134. Levavit nos eo labore, qui univerſae Baronii chronologiae ſeveram limam adhibuit, doctiſſimus Pagi, ad quem ideo lectorem merito remittimus.

§. IV.

Hadrianum eam in rem uſum eſſe opera ICti eximii, Salvii Juliani, inter omnes conſtat. Eum enim hujus edicti auctorem ac conditorem celebrant non modo Eutrop. *lib. VIII. cap.* 9. Euſeb. *in Chron. n.* 2147. & fortaſſis etiam Spartian. in *Sever. cap.* 17. verum etiam jura noſtra, veluti *l.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.* & *l.* 10. *C. de condict. indebiti*, ubi Juſtinianus eum diſerte vocat *ſummae auctoritatis hominem, & praetorii edicti perpetui ordinatorem*. Enimvero quum Hadriani aetate permulti floruerint ICti eximii, & Juliano forſan nec doctrina, nec rerum civilium uſu poſtponendi, veluti T. Ariſto, Nerarius Priſcus, Juventius Celſus aliique, quos & *in conſilio Hadriani fuiſſe*; & *omnes a ſenatu probatos eſſe*, ſcribit Spartian. in *Hadr. cap.* 18. non abſurde quaeritur, cur Julianum potiſſimum ex omnibus delegerit Hadrianus, qui edictum iſtud perpetuum componeret? Erant tum procul dubio, qui & doctrinae, & aetatis, et honorum praerogativa, ſuo quodam jure poſtulare poterant, ut ipſi potius ſcribendo edicto adhiberentur. Praeterea invidiam procul dubio & ſibi & Juliano non minimam conflaſſet Hadrianus, ſi eum ſolum & prae reliquis omnibus huic operi parem judicaſſet; ſaltim non potuiſſent non id aegre ferre Proculejani, ſi Hadrianus, ſuum dumtaxat ſequutus judicium, diverſae ſectae antesignano negotium dediſſet ſcribendi edictum perpetuum, in pleriſque controverſiis in poſterum pro norma in foro & ſcholis juridicis futurum; Oportet ergo cauſſam fuiſſe juſtiſſimam, cur Julianum, reliquis omnibus ejus aetatis ICtis praeferret, & talem quidem, ut ne poſſent quidem reliqui Juliano invidere. Qualem vero ego non aliam reperire poſſum, quam quod eo ipſo anno praetura functus ſit Julianus. Id ſi ponamus, facile rationem ſui judicii reddere potuit Hadrianus: Cui enim alii edicti praetorii adornandi curam jure potiore demandaſſet, quam praetori; cui ipſa quodammodo officii ratio hunc laborem imponere videbatur? Et quis, quaeſo, praetorum magis labori illi par videri poterat, quam ICtus ille nobiliſſimus? Conjecturam hanc ſane ne inanem atque improbabilem ego exiſtimem, multis moveor

Auctor edicti Salvus Julianus. Eum tunc praetura functum videri.

moveor argumentis. Primo enim Juſtinianus in Graeca *conſtitutione de confirmatione Digeſtorum*, §. 18. Hadrianum componendo edicto perpetuo adhuiſſe ait τὸν κράτιστον Ἰουλιανόν. Κρατίστους enim dictos, qui honoribus fungerentur, *lib. I. cap.* 1. §. 11. obſervavimus, & ita ob geſtos honores frequenter adpellatur Ulpianus a Modeſtino *l.* 2. *§. ult & l.* 4. §. 1. *D. de excuſat. tutor. l* 2. §. 5. *D. qui. pet. tut.* nec alia ratio eſt, cur in *Actibus apoſtolicis* κράτιστοι audiant Feſtus & Felix, procuratores Caeſaris, apud Plutarchum Fundanus, apud Joſephum Epaphroditus, apud Juſtinum martyrem Diognetus. Itaque honore functum oportet Julianum, quum edictum perpetuum concinnaret. Deinde praeturam illum geſſiſſe, nemo dubitabit, quum ipſae praeturae ſuae meminerit *l.* 5. *D. de manum ſſ. vind.* Quid ergo prohibeat, quo minus eum hoc ipſo anno praetorem fuiſſe cenſeamus, quum nec temporis ratio, nec aliud quidquam huic divinationi repugnet. Denique, quod palmarium eſt, Julianum edicto quaedam nova capita, veluti edictum *de conjungendis cum emancipato liberis ejus* adſtruxiſſe, infra ſuo loco demonſtrabimus pluribus. Atqui edictis tralatitiis nova adſuere, proprium tum erat praetorum officium, neque privatus quiſquam temere eam ſibi poteſtatem ſumſiſſet. Quare nihil certius puto, quam Salvium Julianum, quum id edictum ederet, praetorem deſignatum fuiſſe, eaque fretum poteſtate juſſu Hadriani ita compoſuiſſe edictum, ut tralatitiis, quae collegerat, more majorum quaedam nova adſueret, adeoque ultima vice eo jure uteretur, quod ſatis norat, nulli in poſterum praetori relictum iri.

§. V.

et edictum compoſuiſſe auctoritate Hadriani.

Ex iiſdem autem, quae ſupra produximus, veterum teſtimoniis ſatis adparet, non privata induſtria, uti alios ICtos, ſed auſpiciis principis auctoritateque publica edictum perpetuum compoſuiſſe Julianum. Unde merito eorum deſideres judicium, qui illud Digeſtorum opera, a Juliano ac Triboniano compilata cum edicto perpetuo, id eſt, βραχεῖ βιβλίῳ, *brevi libello*, ceu vocat Juſtinianus, confundunt. Id quod tamen faciunt quamplurimi, quamvis, ut fit, ne ipſi quidem inter ſe conſentiant. Sic Menag. *Amoenit. jur. civ. cap.* 24. notat Claudium Colombettum, ſcribentem in *praefatione paratitlorum*, Salvium Julianum centum Digeſtorum edictorum libros edidiſſe. Exſtat etiam Matth. Blaſtaris Hieromonachi *Hiſtoria juris*, quam ex codice Voſſiano Leidenſi edidit Jo. Alb. Fabric. *Biblioth. Graec. Vol. XII. pag.* 367. *ſeqq.* in qua adhuc magis ridicula legas; Ταῦτα πάλιν ὁ πολὺ μετὰ Αὔγουστον ἄρξας Ἀδριανὸς ἀθροίσας εἰς ἓν τὰ μὲν τῶν ἄλλων πάντων ἰδίαν ἐποιήσατο πραγματείαν ἐν βίβλοις διῃρημένην πεντήκοντα Διγέστα τούτοις ἤτοι Πανδέκτων ὄνομα θέμενος ὡς ἐκ πολλῶν δηλαδὴ συλλεγέντα: *haec iterum Hadrianus, qui multo poſt Auguſtum imperavit, aliorum quidem praeſcripta omnia in unum colligens, opus confecit, in quinquaginta libros diſtributum, Digeſtorum ſive Pandectarum vocabulo ab eo adpellatum, quia e multis erant collecta*. Hic manifeſtum eſt, Colombettum edictum perpetuum cum Juliani Digeſtis, quorum tamen non centum, ſed nonaginta libri exſtiterunt, Graeculum autem cum ipſis Juſtinianeis Pandectis turpiter confundere. Falſiſſimum enim eſt Julianum ſcripſiſſe libros C. Digeſtorum edictorum, nec minus falſum, Hadrianum libros L. Pandectarum compilari juſſiſſe. Unde recte has nugas in notula margini ſubjecta reiicit vir doctiſſimus,

Jo.

Digitized by Google

Jo. Alb. Fabricius, ſcribitque: *de his Pandectis & Codice Hadriani altum apud veteres & Juſtinianum ipſum ſilentium*. Et tamen idem vir eximius, quod mireris, neſcio quem ſequutus auctorem, *pag.* 341. *ſequ.* ipſe quoque ait: *edictum quoque perpetuum Hadriani, ut dixi, auſpiciis conditum a Salvio Juliano ex edictis praetorum corpus quoddam juris, quinquaginta libris digeſtum exhibebat*. Quae & ipſa ſine auctore dicuntur. Ut paucis complectar omnia: aliud erat edictum perpetuum, aliud opus Digeſtorum Juliani. Illud erat συντόμῳ edictorum praetorum βραχεῖ βιβλίῳ, *brevi libello* comprehenſa; hoc opus diffuſum, non in centum quidem, nec in quinquaginta, ſed in nonaginta libros diſtributum. Illud publica auctoritate conditum in foro pro norma perpetua juris dictionis praetoris erat: hoc non aliam umquam auctoritatem, quam qualem alia ICtorum ſcripta privata habere ſolent; eſt conſequutum, & edictum perpetuum aliaſque juris civilis partes luculento commentario illuſtrabat: unde ex illo in Digeſtis noſtris praetoris verba, ex hoc eorum interpretamenta depromta videmus. Inter quae quantum diſcrimen intercedat, facile unuſquiſque animadvertit.

§. VI.

Salv. Julianum ex variis aliis edictis collegiſſe edictum ſuum.

Ceterum opera illa Salvii Juliani non in eo conſtitit, ut novum aliquod edictum ex ſuo ingenio contexeret, ut ſedex veterum praetorum edictis, quae uſum in foro haberent, decerperet, eaque certo diſpoſita ordine brevi libello complecteretur. Hinc veteres talibus plerumque utuntur verbis, quae non tam novi edicti elucubrationem, quam compilationem quamdam edictorum veterum videntur ſignificare. Aurelius Victor certe id, quod varie inconditeque a praetoribus promebatur, Julianum IN ORDINEM COMPOSVISSE, Juſtinianus *l.* 10. *C. de condict. indebit.* ORDINASSE, & in *l.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.* eum COLLEGISSE edictum perpetuum dicit, ubi in Graeca conſtitutione eſt συνῆξε, quemadmodum apud Paeanium in *Paraphraſi Eutropii lib. VIII. cap.* 9. συνέταξε, quae verba nihil aliud, quam compilationem quamdam ac veluti teſſelatum aliquod opus a Salvio Juliano factum exprimunt. Et facile profecto temporibus illis fuit, vetuſtiſſima praetorum edicta inter ſe conferre, ex iiſque optima quaevis ac ſaluberrima colligere, quum non modo tot ICtorum opera ad edictum, quae ſupra recenſuimus, exſtarent, ſed & uberrimam edictorum veterum ſegetem, vel ſola bibliotheca Ulpia ſufficere poſſet, de qua Gellius, eorumdem temporum ſcriptor, *Noct. Attic. lib. XI. cap.* 17. EDICTA VETERVM PRAETORVM, *ſedentibus forte nobis in bibliotheca templi Trajani, & aliud quid quid requirentibus, quum in manus incidiſſent; legere ac cognoſcere libitum eſt. Tum in quodam* EDICTO ANTIQVIORE *ita ſcriptum invenimus*: QVI FLVMINA RETANDA PVBLICE REDEMTA HABENT, SI QVIS EORVM AD ME EDVCTVS FVERIT, QVI DICATVR, QVOD EVM EX LEGE LOCATIONIS FACERE OPORTVERIT NON FECISSE. Bibliotheca ergo haec templi Trajani, quam Vopiſcus ULPIAM vocare ſolet, quamque ſua aetate in thermis Diocletianis collocatam fuiſſe, ſcribit, cum aliis monimentis antiquis, tum & veteribus legibus, SCtis, edictis, principumque conſtitutionibus fuit refertiſſima, ceu praeter hunc locum Gellii probant ea, quae inde depromſit Vopiſcus in *Vita Taciti cap.* 8. & in *Vit. Aureliani cap.* 8. Et ſane talia antiqua edicta ad manum fuiſſe Salvio Juliano, edictum perpetuum componenti, colligi poteſt ex *l.* 1. §. 1. *D. commod.* ubi Julianus edictum Pacuvii de com-

Digitized by Google

commodato emendatum; & pro VTENDVM DARE ſubſtituiſſe dicitur COMMODARE. Ad quem locum Ant. Auguſtinus *de nom. propr. Pandect. cap. 5. pag.* 342. *Hic* PACVVIVS, inquit, *praetor fuiſſe videtur, & ante edictum perpetuum in ſuo edicto utendi verbo, non commodati uſus. M. Pacuvius poëta tragicus fuit propinquus Cn. Pompeii Magni.* Sed hic quidem poëta tragicus; quem honores Romae geſſiſſe, non conſtat, nihil fortaſſis ad Pacuvium noſtrum facit. Magis eſt, ut intelligi putemus C. Atejum Pacuvium, quem inter Ser. Sulpicii auditores recenſet Pomponius, *l.* 2. §. 44. *D. de orig. jur.* vel de Sex. Pacuvio, quem tribunum plebis, ſeſe Auguſto more Celtico Hiſpanicoque conſecraſſe, aliiſque idem faciendi auctorem exſtitiſſe, refert Dio Caſſ. *Hiſtor. lib. LIII. cap.* 510. At quum ne de eorum quidem praetura quidquam compertum habeamus, rem in medio merito reliquimus.

§. VII.

Quaedam tamen de ſuo addidiſſe, alia detraxiſſe atque immutaſſe.

Quamvis vero, uti diximus, id praecipue negotii datum eſſet Juliano, ut edictum illud perpetuum ex antiquioribus praetorum edictis colligeret: procul dubio tamen Hadrianus imp. illi idem indulſerat, quod poſtea Triboniano ejuſque collegis indulſit Juſtinianus, ut non modo, quae deeſſe viderentur, adderet ſuppleretque, vel quae non eſſent eorum temporum, omitteret: verum etiam depravata emendaret, incommode dicta mutaret, dubia ac ambigua decideret. Ea enim poteſtate in condendo edicto perpetuo re ipſa uſum eſſe Salvium Julianum, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Addidiſſe eum aliqua de ſuo, vulgo probant exemplo interdicti Salviani, quod Juliano noſtro & originem & nomen debere putant. Sed quum ea res nondum ſatis expedita ſit, aliud, idque certius exemplum nobis ſuppeditat edictum DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS EJVS. Illud enim *a Juliano eſſe introductum*, diſerte refert Marcellus *l.* 3. *D. de conjung. cum emanc. lib. ejus.* Omiſiſſe etiam Julianum quaedam veterum edicta, jam a Bertrando *de juriſperit. lib. I. cap.* 1. & Ren. Bottereau in *Hadr. legiſlat. ad a. Chr.* 134. *pag.* 189. recte obſervatum eſt: qui tamen, dum exempli loco adferunt edictum illud de jurejurando Flamini diali, virginibus Veſtalibus in omni juris dictione praetoris non deferendo, cujus meminerit Gell. *Noct. Att. lib. X. cap.* 15. procul dubio egregie falluntur. Unde enim ſciunt boni illi viri, nihil hujuſmodi fuiſſe in edicto perpetuo? An quia illud in Pandectis exſtare paſſus non eſt Juſtinianus, princeps Chriſtianus? At multa alia fuerunt in edicto perpetuo, quorum nec vola, nec veſtigium in Pandectis ſupereſt, veluti edictum *de praediatoribus*, quod ſingulari commentario illuſtrarat Cajus, edictum *de vindiciis*, edictum *de cognitoribus*, edictum *de alterutro*, & ſexcenta fortaſſis alia. Quin potius ex ipſo edicto perpetuo haec protulit Gellius, idque diſertis his verbis monuit: *verba praetoris ex* EDICTO PERPETVO *de Flamine diali, & ſacerdote Veſtae adſcripſi:* SACERDOTEM VESTALEM ET FLAMINEM DIALEM IN OMNI MEA JVRISDICTIONE JVRARE NON COGAM. Atqui quum haec ſcriberet Gellius, non aliud in foro valebat edictum perpetuum, quam illud Salvii Juliani. Floruiſſe enim Gellium temporibus Antonii Pii, & ſub Marco demum imp. rebus humanis exceſſiſſe tam adcurate demonſtravit Henr. Dodwell. in *Diſſ. de aetate peripli maris Euxini*, §. 10. *pag.* 117. *Tom. I. Geogr. min.* ut res hodie dubio videtur carere. Rectius ergo inter omiſſa a Ju-

Digitized by Google

a Juliano edicta retuleris, illud, quod paullo ante ex ejuſdem Gellii *lib. XI. cap* 17. attulimus, de fluminibus retandis. Dum enim Gellius ſe illud *inter edicta veterum praetorum in bibliotheca templi Trajani inveniſſe* teſtatur, illudque adeo non tamquam vulgo obvium, ſed veluti antiquum, & ob obſoletum RETANDI verbum paullo obſcurius promat atque interpretetur, ſatis profecto luculenter indicat, illud locum non inveniſſe in Salvii Juliani edicto perpetuo. Immutaſſe denique nonnulla Julianum, jam exemplo Pacuviani edicti oſtendimus. In illo enim verba UTENDUM DARE immutaſſe illum, ac pro iis ſcripſiſſe COMMODARE, obſervat Ulpianus *l.* 1. §. 1. *D. commod.* idque ob eam cauſſam factum, addit, quod ex Labeone didicerit, *inter commodatum & utendum tantum intereſſe, quantum inter ſpeciem & genus.* De edicto, QUOD METUS CAUSSA, ſimile quid narrat Ulpianus *l.* 1. *D. quod met. cauſſ. Olim*, inquit, *ita edicebatur:* QUOD VI METUSVE CAUSSA. *Vis enim fiebat mentio propter neceſſitatem impoſitam, contrariam voluntati: metus inſtantis vel futuri periculi cauſſa mentis trepidatione. Sed poſtea detracta eſt vis mentio, ideo quia quodcumque vi atroci fit, id metu quoque fieri videtur.* Sed plura hujus generis paſſim in notationibus noſtris ad edictum perpetuum obſervavimus, quae hic repetere nihil attinet.

§. VIII.

Immo & quaeſtiones, inter Proculejanos & Sabinianos agitatas, decidiſſe.

Magis operae pretium fuerit, hic notare, eam quoque poteſtatem, indulgente Hadriano imp. ſibi ſumſiſſe Julianum, ut, ſi qua obſectarum diſſidia, tum vel maxime gliſcentia, dubia ac ambigua eſſent, ea, inſertis edicto perpetuo novis clauſulis decideret. Quo ipſo quin plerumque ſecundum Sabinianos litem dederit Julianus, ipſe tum Sabinianorum coryphaeus, ipſa ſectariorum indoles dubitare nos non patitur. Ita profecto comparatum eſt ingenium humanum, ut, ubi penes ſe ſtatuendi quidvis arbitrium eſſe videt, de ſupprimendis adverſariorum ſententiis, ſuiſque evehendis ac ſtabiliendis cogitent, ſive juſtas, ſive nullas ejus conſilii ſui adferre poſſint rationes. Nec eam adfectuum intemperiem ſemper evitare poſſunt ingenia etiam erectiora, & candida, quale Salvii Juliani fuiſſe, non dubitamus, quum & ipſa hominem non exuant, ſuaſque partes potentiores eſſe, quam adverſariorum, ſemper malint. Sed quid opus eſt verbis, ubi res ipſa loquitur? Vetus erat ſcholae Proculejanae ſcitum, ab ipſo Labeone ortum, bona etiam ea, que ſolvendo non ſunt, qualia *l.* 1. *pr. D. de jure fiſci* recenſentur, ad fiſcum ipſo jure pertinere. Id tamquam durum atque iniquum exagitabant Sabiniani majoremque hoc caſu aequitatis, quam juris ſtricti habendam eſſe rationem exiſtimabant. Quid hic Salvius Julianus? De eo Calliſtratus *d. l.* §. 1. *D. de jure fiſc. an bona*, inquit, *quae ſolvendo non ſint, ipſo jure ad fiſcum pertineant, quaeſitum eſt. Labeo ſcribit, etiam ea, quae ſolvendo non ſint, ipſo jure ad fiſcum pertinere. Sed* CONTRA SENTENTIAM EJVS EDICTVM PERPETVVM SCRIPTVM EST, *quod ita bona veneant, ſi ex his fiſco adquiri nihil poſſit.* Ita finem huic veteri controverſiae auctoritate ſua impoſuit Juſtinianus, effecitque, ut jam publica eſſet, quae antea privata erat Sabinianorum ſententia. Idem & aliis pleriſque locis procul dubio fecit Julianus, quamvis id non aeque obſervarint interpretes. Quamobrem non poſſumus non mirari, adverſus bonum Tribonianum tantos hodie excitari tumultus, ac paene virgas quotidie expediri, non aliam ob cauſſam, quam quod ve-

Digitized by Google

terum ICtorum fragmenta non talia ſemper, qualia iſta inveniſſet, repraeſentarit, ſed quaedam pro lubitu adſuerit, detraxeritue, quaedam in alium plane ſenſum detorſerit. Quaſi vero non eodem jure ſemper uſi ſint omnes, qui e vetuſtioribus legibus corpus quoddam novum compilarunt? Tueri ſane ſe Tribonianus poteſt magnis exemplis, non modo Juliani noſtri, ſed & decemvirorum, qui ex illa legum Graecanicarum congerie, quam tres viri in Graeciam miſſi aſportaverant, corpus aliquod legum Romanarum componere juſſi, quidquid rei publicae patriae parum convenire videretur, detrahebant, mutabant, ſupplebantque, adeoque ex legibus Graecanicis conficerent XII. tabulas, ab illo jure in plerîſque capitibus diſcrepantes. ceu comparatio illarum legum decemviralium & inſtitutorum Graecorum, jam a Pardulpho Pratejo, aliiſque inſtituta, ſatis unumquemque convincet. Sed quid opus eſt alia defenſione, quum rem conficiat juſſus principis, quo freti & Tribonianus & Julianus opera ſua edolabant? Nihilominus tamen aliud, quo Salvium Julianum tueretur, argumentum commentus eſt Ren. Bottereau in *Hadrian. legis lator. pag.* 189. Credere enim nos jubet, *Julianum, ſi quid invenerit dubium, (quemadmodum in ea edicti parte, qua emancipatus, accepta contra tabulas bonorum poſſeſſione liberis & parentibus legata praeſtare jubetur,) Ariſtonem alioſque ICtos, quum ipſe nihil ſine Hadriano, Hadrianus nihil ſine ſenatorum juris peritorumque conſilio conſtitueret, conſulere non dubitaſſe.* Sed omnia haec vir doctus collegit ex *l. 6. D. de legat. praeſt.* quum tamen ex eo loco, Ariſtonem a Juliano eſſe conſultum, non adpareat, multoque minus; Julianum tum ab eo expetiiſſe hoc conſilium, quum edictum perpetuum prae manibus haberet, minime omnium vero, Julianum nihil ſine Hadriano, Hadrianum nihil ſine ICtorum conſilio conſtituiſſe. Sed de illa lege nos alibi ex inſtituto plura diſſeremus: jam ad alia notatu digniora progredimur.

§. IX.

Illius auctoritas. Perfectum a Juliano edictum non modo Hadriano imp. ſed & patribus adeo ſeſe probavit, ut illè oratione, hic SCto ratum iſtud habere & ſanctione munire non dubitarint. Teſtem ejus rei locupletiſſimum habemus Juſtinianum in conſtitutione Graeca *de confirmatione Digeſtorum* §. 18. ubi λόγον τῦ Ἀδριανῦ, ἐν κοινῷ συνελθόντων ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, ORATIONEM *Hadriani in ſenatu veteris Romae recitatam*, & quidem de edicto per Julianum compoſito, non ſolum laudari, ſed & integram ex eo ſententiam proferri videmus. Jam hujuſmodi orationes principum ſequebantur SCta, quod adeo notum ac pervulgatum eſt, ut ne dupondii quidem ignorare videantur, unum idemque jus in legibus noſtris modo ex oratione principum, modo ex SCto, derivari. Habuit ergo & tunc Hadrianus orationem ad ſenatum, vel, ſi abſens tum fuit in Aegypto & Oriente, quod videtur probabilius, (vid. Ant. Pagi *Critic. in Annal. Baron. tom. I. pag.* 128.) rem omnem, uti alias ſolebat, *libello complexus eſt, l. 20. §. 6. D. de hered. petit.* eumque Romam miſſum recitari in ſenatu juſſit per quaeſtorem candidatum, cujus id officium fuiſſe jam ab ipſis Auguſti temporibus, ex Sueton. *Aug. cap.* 65. & Dione Caſſ. *lib. LIV. pag.* 539. diſcimus. Conf. Barn. Briſſon. *Antiqu. ſel. lib. I. cap.* 17. Reineſ *Inſcr. II.* 26. *VI.* 4. *VII.* 132. & *Varr. III.* 16. Ea oratione procul dubio illud Salvii Juliani opus, ſuis auſpiciis conditum laudavit, Senatuique commendavit,

& ro-

& robur illi in perpetuum addi juſſit. Nec dubitaverit quiſquam, in orationis iſtius ſententiam factum eſſe SCtum. Ea enim tum erant tempora, quibus non tam libera erant ſuffragia patrum, ut principis voluntati adverſari quiſquam auderet. Quid? quod ex *l.* 102. *pr. D. de reg. jur.* ceu infra demonſtrabimus, luculenter patet, non modo SCto confirmatum fuiſſe illud edictum Juliani, ſed & idem SCtum praefationis loco praemiſſum eſſe edicto perpetuo; ut vel primo ejus conſpectu omnibus adpareret, non eſſe illum libellum privatum, ſed publicis auſpiciis conditum, & pro lege in perpetuum valitura promulgatum in orbe Romano. Id quod recte obſervavit vir eximius, Jac. Gothofredus, in *Comment. ad reg. jur. pag.* 449. *Prima*, inquit, *de edictalium numero regula ex ipſa edicti perpetui ſerie ad* PRAEFATIONEM *edicti perpetui pertinet, id eſt, ad SC. quod pro more tum recepto eam orationem ſequutum eſt, qua Hadrianus edictum perpetuum, ſua auctoritate conditum promulgavit, cujus diſerte meminit Juſtinianus ipſe oratione ſua ad ſenatum.* Hinc ergo ſemper ex eo tempore edictum iſtud, a Salvio Juliano compilatum, in foro pro norma juris dictionem immutabili ac perpetua fuit, dictumque eſt κατ' ἐξοχὴν EDICTUM *l.* 1. *l.* 2. *C. de ſucc. edict. l.* 2. *C. de bon. poſſeſſ. ſec. tab. l.* 1. *C. de bon. poſſ. contr. tab.* EDICTUM PERPETUUM, locis innumeris in jure noſtro, nec non apud Gell. *Noct. Att. lib. X. cap.* 15. Eutrop. *lib. VIII. cap.* 9. Paull. *Sentent. recept. lib. IV. tit.* 7. §. 6. Hieron. in *Chron. ad a.* 2147. ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ apud Paean. *Metaphr. Eutrop. lib. VIII. cap.* 9. PRAETORIUM EDICTUM PERPETUUM, *l.* 10. *C. de condict. indeb.* EDICTUM HADRIANI, *l.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl. l.* 7. *C. de incol.* EDICTI FORMA, *l.* 8. *D. de calumn. l.* 4. *D. de ventr. inſpic. l.* 14. *D. qui ſatiſdar. cog. l.* 1. *C. Greg. de arb. tut. l.* 1. *C. Hermog. de ſucceſſion. l.* 2. *C. de praed. & al. reb. min. non alien. l.* 4. *C. arb. tut. l.* 7. *C. de his, quae vi metuſue cauſſ. l.* 4. *C. quod cum eo, qui in al. pot.* EDICTI PERPETUI FORMA, *l. un. C. uti poſſ. l.* 18. *C. de furt. & ſerv. corr. l.* 9. *C. de collat. l.* 2. *C. de condit. inſtit. l.* 3. *& l.* 4. *C. de his, quae vi metuſue cauſſ.* EDICTI PERPETUI AUCTORITAS, *l.* 3. *C. de edend.* JURIS AUCTORITAS, *l.* 10. *C. Greg. de pact. & tranſact.* EDICTI PERPETUI CURSUS, *l.* 6. *C. qui admitt. ad bon. poſſeſſ.* FORMA CONSTITUTA, *l.* 1. *C. de inoff. teſt.* FORMA JURIS, *l.* 1. *C. ſi tut. vel curat. interv. l.* 15. *C. Greg. de pact. & tranſact. l.* 1. *C. Greg. ſi cert. pet.* FORMA JURISDICTIONIS, *l.* 5. §. 1. *D. ut legat. ſeu fideic. cauſſ. caveat. l.* 13. *C. de teſtam.* JURISDICTIONIS TENOR, *l.* 5. *C. de his, quae vi met. cauſſ. l.* 2. *C. de bon. auct. jud. poſſid.* PERPETUA JURISDICTIO, *l.* 2. *C. de reſtit. mil.* INDUBITAUM JUS, *l.* 2. *C. Greg. de pact. & tranſact.* JURIS RATIO, *l.* 7. *C. Greg. eod. l.* 1. *C. Hermog. de calumniat. & plus petit.* denique JUS PERPETUUM, *l.* 5. *C. de adpellat.* Quae denominationes omnes ſatis, ut opinor, oſtendunt, edictum iſtud Juliani auctoritatem juris perpetui a principe ac ſenatu eſſe conſequutum, quin poſteris tam ſanctum ac venerabile fuiſſe, ut ne principes quidem, qui ſibi alioquin omnia permittebant, reſcriptis ſuis contra iſtud quidquam indulgere, aut gratiam ejus cuiquam facere ſuſtinerent. Hinc paſſim in eorum conſtitutionibus obviae ſunt formulae: NON CUIQUAM PERMISSUM EST, JURIS DICTIONIS MUTARE FORMAM, VEL JURI PUBLICO DEROGARE, *l.* 13. *C. de teſtam.* ABSURDUM EST, IDEO EDICTI PERPETUII NEGLIGI FORMAM, *l.* 2. *C. de condit. inſert.* RATIO EDICTI PERPETUI HOC NON PERMITTIT, *l.* 13. *C. de procur.* SI EX EDICTO PETIIT, FRUSTRA NOBIS SUPPLICASTI, *l.* 2. *C. de ſucc. edict.* TEME-

Digitized by Google

RE DESIDERAS, POENAM, EDICTO PERPETUO PRAESTITVTAM, TIBI CONCEDI. *l. 2. C. de in jus voc.* FRVSTRA A NOBIS REMEDIVM QVAERIS, QVIA TE RATIO JVRIS IMPVGNAT. *l. 1. C. Hermog. de calumn. & plus petit.* Denique quum alias in dubio rejiciendae non eſſent adpellationes eorum, qui ſe in judicio circumventos, querebantur: eae tamen rejiciendae erant ſtatim, ſi quid eſſet a judice ſecundum edicti perpetui formam decretum. Paullus libro ſingulari de adpellationibus *l. 7. §. 1. D. de adpell. recip. vel non.* *item ſi ex* PERPETVO EDICTO *aliquid decernatur, id quo minus fiat,* NON PERMITTITVR ADPELLARI. Id quod eo eſt obſervatu dignius, quo magis praetermittitur a pleriſque, qui ſcribendis Pandectarum paratitlis animum adpulerunt, praeter Cujacium, qui tamen, neſcio, quam ob cauſſam illam Paulli obſervationem ad miſſionem in poſſeſſionem, quae ex edicto praetoris dari ſolet, reſtrinxit, quum generale ſit iſtud Paulli enunciatum, & hinc paullo cautius ſcripſerit Donellus *Commentar. jur. civ. lib. XXVIII. tit. 6. pag. 437. jus ita ſe habet, ut ſive res, de qua judicatum eſt, dilationem non ferat, eademque ad utilitatem publicam pertineat, ſive ſententia, quamvis confirmata, vel nihil, vel non admodum noceat adverſario, ſive, quod fieri debet, id ex* EDICTO PERPETVO, *vel alio certo jure decernatur, non admittatur adpellatio, quia res ſint ejuſmodi, de quibus ſententiae exſequutio differri debere non videatur.*

§. X.

Quid juris prudentia media?

Vetus ergo ſolidaque ea obſervatio eſt, juris prudentiam Romanam ab Hadriani temporibus aliam plane ac paene novam quamdam faciem induiſſe, & vix ſui manſiſſe ſimilem: quin juris prudentiae Juſtinianeae partem maximam, non ex illo, quem Livius *lib. III. cap. 34.* laudat, *juris univerſi publici privatique fonte*, puta ex XII. tabulis, ſed e ſanctionibus recentioribus, & poſt Hadrianum demum conditis, promanaſſe. In DIGESTIS ſane paginam utramque faciunt fragmenta ex ICtorum, non libera re publica, ſed poſt Hadrianum demum florentium, voluminibus decerpta, pauciſſimis intermixtis fragmentis Q. Mucii Scaevolae, Aelii Galli, Alfeni Vari, Proculi, Labeonis, & Celſi, qui ante Hadrianum enituerunt. In CODICE etiam repetitae praelectionis non niſi una reperitur conſtitutio ipſius Hadriani, puta *l. 1. C. de teſtam.* reliquae omnes recentiores ſunt, quamvis in Inſtitutionibus & Pandectis anteriorum principum reſcripta paſſim laudentur. Denique ne Gregorianum quidem Codicem, nedum Hermogenianum, ullam antiquiorem Hadriano conſtitutionem complexum eſſe, luculenter docuit Ant. Schultingius in *Juriſprud. vet. antejuſtin. pag. 683.* vera ſimul ejus rei reddita ratione, *quod pleraeque in illis Codicibus conſtitutiones eo tetenderint, ut de illis, quae edicto illo, (quo nova quaedam forma juri publico & privato acceſſerit,) cauta eſſent, reſponderent, illa interpretarentur, ſupplerent, corrigerent, adjuvarent, mutarent.* Quare, quamvis olim aliter injerim rationes, nunc tamen nihil videtur certius, quam JURIS PRUDENTIAM NOVAM, cui in §. 3. *Inſt. de legit. agn. ſucceſſ.* opponitur MEDIA, non aliunde, quam ad Hadriani temporibus, MEDIAM ab eo tempore, quo praetores ex edictis ſuis perpetuis jus dicere lege Cornelia juberentur, id eſt, ab a. u. c. 685. eſſe inchoandam, reliqua omnia, quae ante Hadrianum conſtituta ſunt, jura ad ANTIQUAM JURIS PRUDENTIAM pertinere. Poſt legem enim

enim Corneliam pleraque juris antiqui capita inſignem ſubiiſſe mutationem, novimus; uſque adeo, ut quum juvenes antea juris prudentiae ſtudia ordirentur a XII. tabulis, quae iis, tamquam carmen aliquod neceſſarium, ediſcendae proponebantur, iam ab edicto fieret ſapientiae civilis auſpicium, ceu obſervavit vir doctiſſimus, Jac. Perizonius, *de lege Vocon.* in *Triad. diſſert, pag.* 193. Intercedunt ei ſententiae alii, & in his Udalr. Zaſius, qui *tom. II. Opp. pag.* 126. juris prudentiam mediam ex aevo Trajani, quo provenire coeperit illa foetura ICtorum, inchoandam, & ad Juſtiniani tempora, vel potius ad infelicem illam, quae omnia caligine denſiſſima obduxerit, barbariem producendam exiſtimavit: cujus ſententiam ego aliquando ita emendandam putavi, ut juris prudentiam ANTIQUAM a legumlatione decemvirali; MEDIAM ab edicti compoſitione; NOVAM a Conſtantini M. temporibus inchoandam cenſerem. Et ſane diſtinctiſſimae videntur illae juris prudentiae periodi. Ante Hadrianum enim omnes leges, omniaque plebiſcita, SCta, ac interpretamenta prudentum ad tabulas illas decemvirales illuſtrandas, ſupplendaſque erant comparata, vel ſaltim id prae ſe ferebant auctores, quod ſacroſancto iſti libello nihil derogatum velint. Deinde ab Hadriani temporibus fervebat edictale ſtudium, omniſque a ICtis labor in eo ponebatur, ut aut edictum perpetuum interpretarentur, aut ſpecies in foro, praefectorumque ac ipſorum principum auditoriis quotidie obvenientes ex eo definirent, ut illo tempore praecipuus, ac paene unicus juris prudentiae fundus eſſet edictum perpetuum. Denique a Conſtantini M. aetate, munito Chriſtianae religioni aditu ad palatium, & ſuperſtitione pagana paullatim labaſcente, hic dies aliam vitam, alios mores poſtulare videbatur, tantaque iterum fiebat juris prudentiae univerſae mutatio, ut Jac. Gothofredus in *Prolegom. Cod. Theod. cap.* 1. *pag.* 183. non abſurde ſuſpicetur, ideo codices ſuos compilaſſe Gregorium & Hermogenianum, ut gliſcente Chriſtianiſmo inſtar quoddam exhiberent veteris juris prudentiae gentilitiae, quae ſub imperatoribus Chriſtianis novis ſubinde legibus immutabatur. Auctor ſane eſt Nazarius *Panegyr. cap.* 38. *a Conſtantino novas leges, regendis moribus & frangendis vitiis, conſtitutas, veterum calumnioſas ambages reciſas, captandaeque ſimplicitatis laqueos perditos eſſe.* Et Euſebius *Vit. Conſtant. lib. IV. cap.* 25. vel maxime eo nomine laudat illum principem, ὅτι καὶ νόμων, ὡς ἐκ παλαιῶν ἐπὶ τὸ ὁσιώτερον μεταβάλλων ἀνενέου, *quod plurimas leges ad majorem ſanctitatem traducens, pro antiquis novas fecerit.* Id quod deinde Euſebius exemplis quibuſdam non inelegantibus illuſtrat, quibus multo plura congeſſit ICtus praeſtantiſſimus, Franc. Balduinus, in *Conſtantino Magno, ſive de Conſtantini imp. legibus eccleſiaſticis & civilibus libris duobus*, nuper in *tom. I. Juris prud. Rom. & Attic.* magno rei publicae litterariae commodo recuſis. Ita ſane diviſio illa juriſprudentiae in VETEREM, MEDIAM, & NOVAM rei ipſi ſatis congruere olim videbatur. At quum non quaeratur, quot juris prudentiae periodi conſtitui poſſint quam commodiſſime, ſed quid Cajo, aliive ICto, in §. 3. *Inſt. de legit. agn. ſucceſſ.* fuerit juris prudentia vetus, media, & nova, dubitandum non videtur, quin in illa paragrapho vetus a XII. tabulis; media a lege Cornelia; nova ab Hadriano arceſſenda ſit. Primo enim ICtus ille, ex cujus opere paragraphus illa deſcripta eſt, procul dubio ante Conſtantinum M. vixit, adeoque iſte de nova juris prudentia, quae ab illo tempore initium capiat, loqui non potuit. Deinde ad mediam illam juris prudentiam refertur jus illud, quod poſt legem

Voco-

Voconiam feminae agnatarum numero eximebantur, reſtituendae in priſtinum locum per edictum praetoris, quod itidem non non quadrat diviſioni olim adlatae. Contra ſic recte dici poteſt ex illa §. 3. juris prudentiam MEDIAM *lege 12. tabularum juniorem, imperiali autem diſpoſitione*, (quam ab Hadriani potiſſimum temporibus invaluiſſe diximus,) *anteriorem eſſe*.

§. XI.

Auctoritatem ſuam edictum perpetuum conſervavit etiam ſub inſequentibus imperatoribus. Severi imp. irritum conſilium.

Ceterum ſingulare id fuit EDICTI PERPETUI, a Juliano conditi, fatum, ut auctoritatem ſuam in orbe Romano ſub inſequentibus etiam imperatoribus conſtanter conſervaret, quum nulla fere ſit lex vetuſta, quin multas ſubinde mutationes paullo poſt originem ſuam ſubjerit. De Severo equidem imp. memoriae prodidit Spartian. in *Vita*, *cap.* 17. *eum Salvii Juliani* DECRETA *juſſiſſe aboleri: nec tamen obtinuiſſe*: ſed ſunt, qui dubitant, Spartianum loqui de edicto perpetuo. Quin Tomaſius in *Naevis juriſprud. antejuſtin. pag.* 85. pro Salvio Juliano Didium reſcribendum eſſe putat, ut ſenſus ſit: Severum de abolendis Didii Juliani deceſſoris ſui, ſibi quam maxime inviſi, decretis fruſtra laboraſſe. At, ſi dicendum, quod res eſt, omnino de abolendo edicto perpetuo conſilia agitaſſe videtur Sept. Severus imp. De Salvio enim Juliano, non de Didio, loqui Spartianum, vel inde patet, quod eadem fere narret Aurelius Victor, Severum nimirum *Salvii nomen, atque ejus ſcripta factaque aboleri juſſiſſe, idque unum ab eo non potuiſſe effici*: At nulla alia ſunt Salvii Juliani decreta, nulla ejuſdem ſcripta factaque, de quibus abolendis tantopere ſollicitum eſſe oportuerit Sept. Severum, quam conditum ab eo edictum perpetuum. Quid enim referebat Severi imp. reliqua Salvii Juliani opera juridica eruditorum manibus excuti? Et quis credat, tam ſevero atque aſpero principi dicto minus audientem futurum fuiſſe ſenatum, ſervili cujvis adſuetum obſequio, ſi nihil aliud, quam vel Salvii Juliani ſcripta, vel Didii Juliani decreta, [illegible] voluiſſet aboleri? Sane quemadmodum illorum cauſſa non offenſurus erat principem: ita multo minus illum periculum aditurum fuiſſe credibile eſt pro decretis Didii Juliani, exoſi ſenatui principis, & in gratiam Severi capitis ab eo damnati, maxime, quum duobus menſibus & quinque diebus, quibus inter perpetua cum ſenatu populoque diſſidia imperavit, iſti vix videatur fuiſſe occaſio edendi decreta tam rei publicae ſalubria, ut veroſimile fiat, ſenatum animum obfirmare voluiſſe adverſus aſperrimum principem, ea irrita fieri cupientem. Contra ea non difficile eſt intellectu, momordiſſe principem, deceſſoris ſui vel avum vel proavum praeclaro iſto libello exegiſſe ſibi monimentum aere perennius, gloriamque illam cum ipſo ejus nepote vel pronepote, Didio Juliano communicari. Quare non mirum fuerit, ſi quemadmodum Cajus Caligula, teſte Suetonio in *Vita*, *cap.* 34. de ICtorum reſponſis; Opilius Magrinus, teſte Julio Capitolino *cap.* 13. de principum anteriorum reſcriptis abolendis cogitarunt, ita & de edicto Salvii Juliani e foro eliminando conſilium ceperit Septimus Severus, Julianorum familiae infenſiſſimus. Enimvero ſicuti illis, ita & Severo reſtitit ſenatus, ne exitum haberet tam pernicioſum juris prudentiae ipſique rei publicae conſilium. Qua in re laetus laetitiis omnibus Aurelius Victor, vel hoc veluti *ἐπινίκιον* canit: *tantum gratia doctarum artium valet, ut ſcriptoribus ne ſaevi mores quidem ad memoriam officiant*. Utcumque ſe res habeat, a Severi etiam temporibus imperatores omnes edictum perpetuum, tamquam jus publice rece-

receptum laudant, & ad illud ſe frequenter referunt, veluti ipſe SEVERUS & ANTONINUS CARACALLA: *l. 2. C. de cod. inſt. l. 2. C. quod cum eo qui in al. poteſt. l. 3. C. de edend.* ANTONINUS CARACALLA ſolus: *l. 5. C. de procurat. l. 1. C. ſi tut. vel curat.* ALEXANDER SEVERUS: *l. 2. C. de reſt. mil. l. 4. C. arb. tut. l. 1. C. de bon. poſſ. contra tab. l. 1. C. de ſucceſſ. edict.* GORDIANUS: *l. 2. C. de bon. auct. jud. poſſ. l. 2. C. de bon. poſſ. ſec. tab. l. 5. C. de his, quae vi met. cauſſ. l. 2. C. de in jus voc. l. 13. C. de proc. l. un. C. quand. non petent. part. l. 3. l. 4. C. de his, quae vi metuſve cauſſ. l. 2. C. de praed. & al. reb. min. non al.* PHILIPPUS: *l. 1. C. de inoff. teſt.* VALERIANUS & GALLIENUS: *l. 18. C. ex quib. cauſſ. infam. jur.* DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS, *l. 4. l. 12. C. quod cum eo, l. 1. C. ſi in comm. ead. cauſſ. l. 7. C. de his, quae vi met. cauſſ. l. 3. C. de edend. l. 11. C. de collat. l. 6. C. qui admitt. ad bonor. poſſeſſ. l. 19. C. ad SC. Vellei. l. 3. C. de luit. pign.* & aliis locis quam plurimis. Sub Chriſtianis imperatoribus locum quidem priſtinum in foro tuebatur edictum perpetuum: ſed ejus tamen raro in conſtitutionibus mentionem faciunt principes, quod non uti anteriores principes, explicandi adplicandique edicti perpetui, ſed juris plane novi conſtituendi cauſſa, ſuas ederent conſtitutiones.

§. XII.

Plerique ICti poſt Hadrianum ad edictum illud ſe frequenter referunt.

Nec minus frequens edicti mentio apud ICtos, qui & poſt Severi tempora floruerunt. Illud enim utramque facit paginam non modo apud illos, qui illud commentariis ex inſtituto illuſtrarunt, veluti Furium Anchianum, Calliſtratum, Ulpianum, Paullum, Cajum, verum etiam Papinianum. *l. 5. §. 1. D. ut legat. vel fid. ſerv. cauſſ. cav.* Modeſtinum, *l. 52. §. 6. D. de obl. & act.* & Hermogenianum *l. 2. D. de ſtatu hom.* Quod itaque Cujacium noſtrum in ore habuiſſe ſcribit Papirius Maſſonus, quoties quaeſtiunculis theologicis eum adgrediebantur homines litigioſi: *nihil haec ad edictum praetoris pertinere*: id vere pro norma fuiſſe dixeris ICtis antiquis. Nullus enim eorum fuit poſt Hadrianum, quin aut ad edictum ſcriberet, aut libros ſaltim ſuos ad edicti ordinem attemperaret, aut graviſſimas juris quaeſtiones decideret ex edicto. Quaſi ea non pertinere exiſtimaſſent ad juris prudentiam, quae ad edictum praetoris haud pertinerent. Recte itaque obſervavit Ob. Giphanius in *Oecon. edicti perpet. pag.* 120. quemadmodum *ante edictum maxima fuerit auctoritas Sabini, ICti, librorum, adeo, ut ipſius quoque ordinem ſequerentur, & ipſum quoque commentariis interpretarentur, ut videre liceat in libris ad Sabinum Pomponii, Ulpiani, Paulli*: ita condito jam edicto perpetuo *ejus ordinem ſequutos eſſe omnes, & ICtos & imperatores: illos quidem in libris totum jus continentibus, hos vero in iis, quos Codices adpellarint, ut videre liceat in libris Digeſtorum Juliani, Celſi, Marcelli, Scaevolae, in libris Quaeſtionum Papiniani, in Hermogeniani epitome juris, in Paulli Sententiis, item libris ad edictum, ut Pomponii, Caii, Ulpiani, Paulli, idem quoque videre licere in Codicibus Hermogenis, Gregorii, & Theodoſii. Tantam fuiſſe huius libri, ſive edicti perpetui, a Juliano compoſiti, auctoritatem, ut omnes fere de jure libri & commentarii ad edictum fuerint accommodati, qui edicto iſto ſint poſteriores.*

§. XIII.

§. XIII.

Illud in ſcholis juridicis ab anteceſſoribus explicatum.

Neque ergo mirabitur quiſquam, edictum perpetuum, poſtquam ſcholae juridicae Romae, Conſtantinopoli, & Beryti inſtitui coeperunt, inter praecipuos fuiſſe libros, in quibus interpretandis profeſſorum opera vel maxime verſaretur. Juſtinianus ſane in *conſtitutione omnem reip.* §. 1. *ad anteceſſores* prolixe narrat, ante tertium conſulatum ſuum in auditoriis juridicis eam invaluiſſe methodum, ut, qui ſe juri conſecraſſent, audirent Caii *Inſtitutiones*, & alios quosdam ejus libellos, eoque vertente anno ridiculum DVPONDIORVM nomen ferrent: hinc ſecundo anno eosdem admiſſos eſſe ait ad quaſdam edicti partes, veluti ad *πρῶτα*, de judiciis, de rebus, iisque imbutos doctrinis EDICTALIVM cognomine eſſe gloriatos, quemadmodum anno tertio, auditis Papiniani *Reſponſis*, PAPINIANISTARVM cognomen, non ſine epulis & ſollemnitate ſumſerint. Denique deguſtatis Paulli reſponſis, ΛΥΤΑΣ ac quintis demum ſtipendiis ΠΡΟΛΥΤΑΣ adpellatos eſſe, refert. *Edictales* itaque erant, quibus edictum enarrabatur, non totum illud quidem, quod & multa fori uſus non admitteret, & ſtudioſi, perſpecta illa interpretandi ratione reliqua procul dubio privata induſtria evolvere, in iisque exercere ingenium juberentur; ſed quaedam tantum ejus partes, quae prae reliquis utiles cognituque neceſſariae videbantur. Damnat eam methodum Juſtinianus, idque jure meritoque: quamvis dubitare fas ſit, an meliorem ipſe invenerit, ſimilique vitio non laboret illa, quam iſta conſtitutione praeſcripſit. Sed hoc quidem non agimus, eo *edictalium* cognomine oſtendiſſe contenti, etiam ſub Chriſtianis imperatoribus non plane exoleviſſe edicti perpetui uſum, ſed in foro aeque, ac ſcholis, illum permanſiſſe ſaeculis quarto & quinto: quamvis ultro fateamur, multum edicti perpetui luminibus offeciſſe Codicem Theodoſianum, quem una cum quibusdam veterum ICtorum libris, *l. un. C. Th. de reſponſ. prud.* recenſitis paene ſolum in foro ad cauſſarum adhibitum eſſe deciſionem, ſatis compertum eſt. At edicto perpetuo priſtinam veluti vitam ac robur felici induſtria reſtituit Juſtinianus, condito aeterno Pandectarum opere, cui maximam edicti partem una cum ICtorum interpretamentis intexuit, ut, quidquid hodie ex illo ſupereſt, id omne illi Juſtiniani diligentiae acceptum feramus.

§. XIV.

An ſectae ICtorum plane ceſſaverint condito edicto perpetuo?

Ceterum quum Julianus in componendo edicto ea quoque uſus ſit libertate, ut multas, quae inter diverſarum ſectarum ICtos antea agitatae fuerant, quaeſtiones decideret, idque opus poſtea tantum in foro aeque, ac ſcholis juridicis, auctoritatem ſit conſequutum: non abſurde quidam ſibi inde videntur colligere, condito edicto perpetuo, deferbuiſſe omne ſectarum ſtudium, & veteres ICtos, ſancita veluti perpetua oblivionis lege, ſecum invicem in gratiam rediiſſe. Fuit in ea ſententia ICtus celeberrimus Georg. Franzkius, qui *ad tit. D. de orig. jur. n. 66.* *Compoſito*, inquit, *Juliani induſtria & auctoritate Hadriani, imperatoris, publicatoque perpetuo edicto, diverſae ſcholae ſectatores tantum eſſe deſierunt, adeo quidem, ut Papinianus, Paullus, Ulpianus, Cajus, & alii, qui deinceps ſequuti, prudentes juris, nulli ex profeſſo ſectae nomen darent, ſed interdum Sabinianorum, interdum etiam Proculejanorum traditionibus adquieſcerent, nonnumquam ab*

utra-

Digitized by Google

utraque ſchola recederent nonnumquam utriuſque ſententias, licet diverſas, ſpeciebus diverſis adcommodarent. Quibus gemina ſunt, quae hanc in rem diſſerunt Jac. Raevard. in *Comment. de reg. Jur. pag.* 311. & Gottfrid. Maſcovius *de ſect. Sabinian. & Proculejan. cap.* 7. *pag.* 118. quum contra peritiſſimus harum rerum Emund. Merill. *Obſ. lib.* I. *cap* 6. demum ſub Severo & Antonino Caracalla impp. ſectarum ſtudium refrixiſſe exiſtimet. Cui ſententiae & me calculum adjicere fateor. Primum enim non ferebat ſcopus, quem ſibi in promulgando edicto perpetuo propoſuerat Hadrianus, ut tam brevi libello omnes ſectariorum lites componerentur, quum illarum maxima pars in queſtionibus theoreticis potius & ſubtilitatibus, quam in rebus, de quibus praetores edicere ſolebant, conſiſteret. Deinde condito jam promulgatoque edicto perpetuo, ſtricturas ad SALVII IULIANI opus Digeſtorum ſcripſit Ulpius Marcellus, in quibus ſane innumera exſtant κυριῶν Proculejanae ſcholae δοξῶν veſtigia, unde eum factioni Proculejanorum recte adſcribunt laudatus Em. Merillius *Obſerv. lib.* I. *cap.* 28. *lib.* VII. *cap.* 18. & Maſcov. *ibid. cap.* 5. §. 4. *pag.* 90. Praeterea ſexcentae ſunt principum, qui Hadrianum ſequuti ſunt, conſtitutiones, quibus quaeſtiones hujuſmodi inter diverſas ſcholas agitatae definiuntur. Et eae tamen maximam partem poſt edictum perpetuum prodierunt. Quid vero opus erat illis reſcriptis, de quibus Merill. *Obſ. lib.* I. *cap.* 6. immo quid opus erat quinquaginta deciſionibus Juſtiniani, ſi ſectae illae jam ab eo tempore, quo prodiit edictum perpetuum, interiiſſent? Accedit, quod ſub finem *Notit. imp. Orient. & Occid. pag.* 30. adpend. Honorium imp. hortatur auctor, ut juris diſſidia componat. En verba: *divina providentia, ſacratiſſime imperator, domi foriſque rei publicae praeſidiis compoſitis, reſtat unum de ſerenioate tua remedium ad civilium curarum medicinam, ut confuſas legum* CONTRARIAS*que* SENTENTIAS, *improbitatis reſecto* LITIGIO *judicio Auguſtae dignationis illumines. Quid ſic ab honeſtate conſiſtit alienum, quam ibidem* STUDIA *exerceri* CERTANDI, *ubi juſtitia profitente diſcernuntur merita ſingulorum?* Non ergo interierunt ſectae, condito edicto perpetuo, ſed in quibuſdam tantum capitibus jus certius eſſe coepit. Refrixiſſe tamen ſenſim coepiſſe factionum illarum calorem, &, quae ſupererant, controverſias nullatim reſcriptis principum definitas eſſe, faciles largimur, idque ipſa ſcripta ICtorum, quorum plerique erciſcundi, ceu vocant, fuerunt, ſatis ſuperque evincunt.

CAPUT III.

DE SALVO JULIANO, JURISCONSULTO, EDICTI PERPETUI CONDITORE.

§. I. *Vita Salvii Iuliani parum certa exploratàque eſt*. §. II. *Patria ejus non Mediolanum, ſed, quod probabilius, Hadrumetum*. §. III. *Africa cauſſidicorum nutricula*. §. IV. *Majores Iuliani incerti*. §. V. *Ipſe tamen fuit auctor illuſtriſſimae proſapiae, quae deſcribitur ex mente Spartiani & Iſaaci Caſauboni*. §. VI. *Nec non ex ſententia Reineſii & Ruperti*. §. VII. *Vtriuſque ſtemmatis examen*. §. VIII. *Quae Didii Iuliani mater? Quae paterna ejuſdem origo?* §. IX. *Iuliani ICti, nomina*. §. X. *Floruiſſe illum ſub Hadriano*. §. XI. *Itemque ſub Antonino Pio & DD. fratribus*. §. XII. *An fuerit μακρόβιος ille, de quo* l. 20. D. de fideic. libert. §. XIII. *Studia Iuliani philologica*. §. XIV. *Peritia antiquitatum Romanarum*. §. XV. *Ejuſdem philoſophia*. §. XVI. *Varia ſcientiae philoſophicae ſpecimina*. §. XVII. *Iulianus Stoicus*. §. XVIII. *Doctrinae Stoicae in Iuliani fragmentis veſtigia*. §. XIX. *An & ſubtilitatum Stoicarum ſtudioſus fuerit?* §. XX. *Ejus jurisprudentia legislatoria*, §. XXI. *itemque conſultatoria*, § XXII. *& judicialis*. §. XXIII. *Iuliani inter ICtos auctoritas. Iulianus Berytenſium anteceſſor a noſtro diverſus*. §. XXIV. *Praeceptor Iuliani Priſcus Iavolenus, An is homo ineptus & ſtolidus?* §. XXV. *Condiſcipuli Iuliani, Aburnius Valens, & Tuſcianus*. §. XXVI. *Iuliani auditores*. §. XXVII. *Fuiſſe illum ſectae Sabinianae anteſignanum*. §. XXVIII. *Quos honores in re publica geſſerit?* §. XXIX. *An & provincias rexerit?* §. XXX. *Vitae finis & ſepultura*. § XXXI. *Scripta Iuliani*, DIGESTA. §. XXXII. *Variorum ad illa Notae*. §. XXXIII *libri ad* MINICIUM. §. XXXIV. *Libri ad* VRSEIUM FEROCEM. §. XXXV. *Liber de* AMBIGUITATIBUS. §. XXXVI. *An & ad* edictum, *& de* praedio dotali *ſcripſerit?*

§. I.

Vita Salvii Juliani parum certa explorataque eſt.

CONditorem edicti perpetui ſuperiore capite eſſe diximus SALVIUM JULIANUM, de cujus vita & ſcriptis quaedam, non àb omnibus obſervata, nec vulgo obvia, hoc capite communicare cum lectore conſtituimus. Quamvis enim frequentiſſimum apud veteres ſit JULIANORUM nomen, adeo, ut eorum, qui inter viros doctos claruerunt, ultra ſexaginta recenſuerit Jo. Alb. Fabricius in *Biblioth. Graeca*, *tom. II. pag.* 90. neſcio tamen, an eorum ullus vel meritis in utramque rem publicam major, vel fama obſcurior ſit SALVIO JULIANO, cujus vitae vix ullam περίφασιν huc uſque certam exploratamque pleriſque fuiſſe animadverto, quum tamen non ſit eorum temporum, quibus

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: ſed omnes illacrymabiles
Urgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia vate ſacro,

nec in umbra atque otio conſenuerit, nec denique in obſcuro aliquo orbis terra-

terrarum angulo latitarit: ſed ſaeculo felice, quo omnes honeſtiores artes excelſiſſime floruerunt, Romae in maxima dignitate celebritateque hominum verſatus ſit, taliaque geſſerit ſcripſeritque, quae poſterorum memoria digniſſima videbantur. Quare facturos nos operae pretium putavimus, ſi, quae paſſim de viro doctiſſimo ſcripta invenimus, paullo adcuratius expenderemus, atque ita hiſtoriam Juliani, quoad ejus fieri poterit, pleniſſimam conficeremus.

§. II.

De ipſa ſtatim JULIANI patria non parum inter viros doctos diſceptatur, ut ei paene videatur accidere, quod accidiſſe ferunt Homero, cujus de patria magna contentio fuit inter celeberrimas civitates. Mediolanenſem illum primus, niſi fallor, credidit Bern. Rutilius *in Vitis ICtor. cap. 66.* eumque deinde Valentinus Forſterus *in Hiſt. jur. civ. lib. II. cap. 73.* Jo. Bertrandus *in Vit. Iuris perit. lib. I. cap. 1.* Guido Pancirolus *de clar. legum interpret. lib. I. cap. 38. pag. 56.* & hos denique, uti fieri ſolet, magna turba ſequuta eſt. Et tamen non alium ejus ſententiae fundum video, quam locum Aelii Spartiani, qui *in Vita Didii Iuliani paternum Inſubrem, Mediolanenſem, fuiſſe*, refert, *maternum ex Hadrumetina colonia*. At quum hodie ſatis exploratum ſit, Didium illum non paternam, ſed maternam originem a ICto noſtro duxiſſe: falſam profecto eſſe oportet illam de Mediolano, Juliani patria, ſententiam, vel iſta ſaltim fruſtra elicitur ex illo teſtimonio Spartiani, quippe qui ipſe Salvium Iulianum non paternum, ſed maternum Didii proavum fuiſſe, memoriae prodidit. Hinc & Dio *lib. LXXIII. pag.* 835. Didii patriam recte quidem vocavit Mediolanum, ſed inde non ſequitur, ut & proavi materni origo in Inſubria quaerenda ſit, quum potius ex eodem Spartiani loco non obſcure pateat, Salvium noſtrum gente Afrum, domo Hadrumetinum fuiſſe. Avus enim maternus, quem ex Hadrumetina colonia fuiſſe teſtatur, aut Salvius Julianus fuit, aut ejus filius, & ſatis notum eſt, paternae originis forum ex juris Romani principiis fuiſſe immutabile; *l. 1. §. 1. 2. l. 6. pr. §. 1. ſeqq. l. 22. l. 23. l. 27. pr. l. 29. D. ad municipal.* Equidem ſi quemadmodum auro a vena, ita magnis ingeniis a patria laudis quidquam accederet: poenitenda Iuliano videri poſſet illa origo, quum non adeo ſplendidum fuiſſe videatur iſtud oppidum; ſaltim temporibus Pomponii Melae, qui *de ſitu orb. lib. I. cap. 7.* illud cum Lepti, Clupea, & quibuſdam aliis, *ut inter ignobilia celeberrimum* vocat. Sed uti origine ſua nobile fuit, quippe a Phoenicibus cum aliis civitatibus in ora maritima Africae conditum, teſte Salluſt. *de bello Iugurt. cap. 19.* ita Plinius *Hiſt. nat. lib. V. cap. 4.* obſervat, fuiſſe iſtud oppidum liberum ſeu *αὐτονόμον*, quodque diu ſuis legibus moribuſque vivere, quam in jus coloniae Romanae tranſire maluerit. At civitati, exhauſtae civibus, ac veluti conſeneſcenti, novum ſplendorem reddiderat Trajanus imp deducta eo colonia, quae ULPIA TRAJANA AVGVSTA FRVGIFERA HADRVMETINA adpellatur in marmore apud Gruterum *pag.* 362. 2. Et meruit ſane incredibilis ac paene ſtupenda ſoli fertilitas, ut ne incultus relinqueretur ille tractus, de quo Scylax *in Periplo, pag.* 117. *Καὶ ἡ χώρα αὕτη ἀρίστη καὶ παμφορωτάτη· καὶ βοσκήματα παρ' αὐτοῖς ἐστι καὶ μέγιστα, καὶ πλεῖστα, καὶ αὐτοὶ πλουσιώτατοι καὶ κάλλιστοι: regio haec optima eſt & foecunda, gregeſque penes ipſos ſunt maximi & plurimi. Ipſi ditiſſimi pulcherrimique.*

Patria ejus non Mediolanum, ſed, quod probabilius, Hadrumetum.

mique. Et *vetus expoſitio totius mundi pag.* 268. *Africa, regio dives in omnibus invenitur, omnibus bonis ornata eſt, fructibus quoque & jumentis, & poene ipſa omnibus gentibus uſum olei praeſtat.* Hinc non immerito oppidum novis civibus coloniſque ſuppletum COLONIAM FRUGIFERAM adpellavit Trajanus. Terram enim ibi centena & quinquagena fruge fertilem eſſe, obſervat Plinius *Hiſt. nat. lib. XVII. cap.* 5. additque, procuratorem Auguſto ex uno grano quadringenta paucis minus germina; aliumque Neroni 460. ſtipulas ex uno grano miſiſſe. Quae quidem tam inuſitata, ac paene luxurians eſt ſoli ubertas, ut neſciam, an par illi in hoc terrarum orbe reperiatur.

§. III.

Africa cauſſidicorum nutricula.

At non minor ibidem olim ingeniorum proventus fuit. Quae enim olim monſtrorum nutrix habita eſt, Africa, eadem orbi Romano dedit viros doctiſſimos fortiſſimoſque, veluti inter illos P. Terentium, L. Apulejum, M. Aurelium Olympium Nemeſianum, Sex. Aurelium Victorem, Dionyſium Periegetem, Marcianum Capellam, Q Septimium Florentem, Tertullianum, Cyprianum, Arnobium, Auguſtinum; inter hos Septimium Severum, Clodium Albinum, alioſque plurimos. Docebantur ſane juvenes Afri honeſtiores artes, Graecas & Latinas, ac proinde de Clodio Albino refert Julius Capitolin. *cap.* 5. *eum omnem pueritiam in Africa tranſegiſſe, eruditum litteris Graecis & Latinis mediocriter, quod eſſet animi jam militaris & ſuperbi*. At juris prudentiae in primis ſtudioſiſſimi erant Afri, adeo ut terram illam cauſſidicorum nutricem adpellarit Juvenal. *Satir. VII. v.* 148. ubi irridens advocatorum Romanorum lucellum:

accipiat te, inquit,
Gallia vel potius NUTICULA CAUSSIDICORUM,
AFRICA, *ſi placuit mercedem ponere linguae*.

Nec ignotum eſt, alios quoque ICtos celeberrimos, veluti Tertullianos, ex Africa prodiiſſe. Adeo verum eſt, quod ſcribit Apulejus *Apolog. I. pag.* 145. *Non, ubi prognatus, ſed ut moratus quiſque ſit, ſpectandum: nec qua regione: ſed qua ratione vitam vivere inierit, conſiderandum eſt. Olitori & cauponi merito conceſſum eſt, olus & vinum ex nobilitate ſoli commendare: vinum Thaſium, olus Phliaſium. Quippe illa terra alumna multum ad meliorem ſaporem juverit, & regio foecunda, & coelum pluvium, & ventus clemens, & ſol apricus, & ſolum ſuccidum. Enimvero animo hominis extrinſecus in corpus hominis immigranti, quid ex illis addi vel minus ad virtutem vel malitiam poteſt? Quando non in omnibus gentibus varia ingenia provenerunt? quamquam quaedam videantur ſtultitia vel ſollertia inſigniores. Apud ſocordiſſimos Scythas Anacharſis ſapiens natus eſt: apud Athenienſes catos Meletides fatuus*. Quae quidem recte ſeſe habere, inſigni exemplo docuit Salvius Julianus, qui, licet Hadrumetinus Afer, ad ſummam tamen juris prudentiae laudem adſpiravit.

§. IV.

Majores Juliani incerti.

Nec magis certi ſunt Juliani majores. Quamvis enim celebre Romae eſſet ac auſpicatum Salviorum nomen, quod teſte Pomp. Feſto *voc. Lacus Lucrinus, pag.* 304. *edit. Gothofred. in delectu cenſuve primum eloquebantur*

boni

Digitized by Google

boni omnis cauſſa, ipſaque gens Salvia, Ferentino oppido ex principibus Hetruriae oriunda, Sueton. *in Othon. cap.* 1. plebeia primum, poſtea a Claudio imp. inter patricias adlecta, viros inſignes, praetorios, conſulares, quin ipſum M. Salvium Othonem, imp. protulerit: (*f.* vid. Fulv. Urſin. *de famil. Rom. pag.* 245. *ſeqq. edit. Patin.*) temerarium tamen eſſet, Juliani noſtri originem ex ea gente derivare. Jam dudum enim tanta facta erat confuſio familiarum Romanarum, ut ex communi nomine, gentiles fuiſſe Salvium Othonem & Salvium Julianum, non magis colligere poſſis, quam Cicero *in Brut. cap.* 16. ſe Tullii regis, vel M. Tullii, anno poſt exactos reges decimo conſulis cum Ser. Sulpicio genti inſerere audebat. Et vere ſcripſit vir eruditiſſimus, Ez. Spanhemius, *de uſu & praeſt. numiſm. diſſ. X. tomo II. pag.* 4. *infuſa illa brevi ſub Caeſaribus varietas & commixtio, qua omnis interrupta gentilium propago, qua novi homines cupide ſe intruſerunt in veterem ſtirpem, qua priſcae gentes* AEMILIAE, CORNELIAE, FURIAE, JULIAE, SEMPRONIAE, *aliaeque noviſſimae nobilitati acceſſere, qua commercio & adfinitate cum exteris deſcivit a prima origine ſimul ac virtute Romanus ſanguis*. Hinc & ipſos, quos leges noſtrae memorant, Salvios, quamvis & cognomines noſtro, & συγχρόνους, ad eamdem gentem Salviam tuto referre non poſſumus, veluti SALVIUM, Aquitaniae legatum, *l.* 12. *D. de cuſtod. & exhib. reor.* SALVIUM CARUM, Cretae procoſ. *l.* 14. *D. ad SC. Turpill.* SALVIUM ARISTONEM, *l.* 6. *D. de legat. praeſt. contr. tab. bon. poſſ.* SALVIUM MARCIANUM, *l.* 9. §. 4. *D. de poen.* denique SALVIUM VALENTEM, *l.* 7. §. 1. *D. de accuſ. & inſcr.* qui omnes ſub Trajano, Hadriano, & Antonino Pio floruerunt, adeoque Salvio Juliano fuere σύγχρονοι. Unde ne illos quidem Salvios, quorum paſſim mentionem in marmoribus fieri animadvertimus, hic recenſebimus operoſius, quum vix unus aut alter, de quibus ſuo loco, ad Julianum noſtrum pertinere videatur.

§. V.

At ne indiget quidem Salvius Julianus alienis illis, quae a majoribus petuntur, argumentis, qui abundat propriis, &, ſi vel maxime homo novus fuiſſet, poſteris ſane vigiliis ſuis rebuſque praeclare geſtis multo ſolidiorem nobilitatem peperit, quam quae in ſolis majorum famoſis imaginibus conſiſtit. Idque velle exiſtimo Spartianum *in Did. Jul. cap.* 1. dum *juris prudentiam eum magis nobilem feciſſe*, ſcribit. Quum itaque majores ejus ignoremus, non injucundum, opinor, fuerit, poſteros illius, inter quos & Didius Julianus fuit, deſcribere, eorumque ſtemma, quoad ejus fieri potuerit, adcuratiſſimum dare. Equidem non eſſe confundendum Didium cum Salvio noſtro, non eſt, quod iterum moneamus. Fecit id Grotius *in Flor. ſparſ. pag.* 87.: ſed poenas hujus παροράματος, dedit ſatis diras, dum & ab iis vapulavit, qui nulla ex parte cum Grotio ſunt comparandi. Dormitavit tum magnus ille Homerus, quando hoc ei excidit calamo, & inhumanum profecto eſt, tantillum ſive memoriae, ſive calami lapſum tot aliis ejus meritis non condonare velle. Inter Didii ergo Juliani majores fuiſſe Salvium noſtrum, diſerte tradidit Spartian. *in Did. cap.* 1. qui totam proſapiam ita deſcribit: DIDIO JULIANO, *qui poſt Pertinacem imperium adeptus eſt, proavus fuit* SALVIUS JULIANUS, *bis conſul, praefectus urbi, & ICtus, quod magis eum nobilem fecit. Mater* CLA-

Ipſe tamen fuit auctor illuſtriſſimae proſapiae, quae deſcribitur ex mente Spartiani & Caſauboni.

Digitized by Google

CLARA AEMILIA, *pater* PETRONIUS DIDIUS SEVERUS, *fratres* DIDIUS PROCULUS & NUMMIUS ALBINUS, *avunculus* SALVIUS JULIANUS. Idem deinde uxorem Didii Juliani memorat MANLIAM SCANTILLAM & filiam DIDIAM CLARAM, deſponſam CORNELIO REPENTINO, praefecto urbi, quam utramque feminam auguſtarum cognomine condecoraverat ſenatus. Inde ergo ſequens Didii Juliani ſtemma confecit vir doctiſſimus diligentiſſimuſque, Iſaacus Caſaubon. *in Not. ad Scriptor. hiſt. aug. pag. 110.*

DIDIUS SEVERUS, Inſuber Mediol.
    DIDIUS SEVERUS.

SALVIUS IVLIANVS, IC. auctor edicti perpetui ſub Hadriano, Hadrumetinus, Afer.
    SALVIUS IVLIANVS

PETRONIVS DIDIUS SEVERUS. — AEMILIA CLARA — SALVIUS IVLIANUS

Didius Proculus, — P. DIDIVS IVLIANVS SEVERVS AVG. VX. MANLIA SCANTILLA; AVG. — NVMIVS ALBINVS.

    DIDIA CLARA, AVG. nupta Cornelio Repentino, praefecto urbi.

§. VI.

Nec non et ſententia Reineſii & Ruperti.

Tale eſt ſtemma, quod e Spartiani loco excerpſit doctiſſimus Caſaubonus. Sed acutior in his rebus Thomaſ. Reineſ. *Lect. var. lib. III. cap. 2. pag. 343.* veterum lapidum beneficio paullo adcuratius inquiſivit in Didii Juliani origines, multaque, quae a Spartiano traduntur, emendavit, quaedam etiam ſupplevit, iſque deinde in pleriſque ſectatorem habuit οὐ φιλονεικοῦντα ſuum, Chriſt. Adamum Rupertum, qui idem ſchema genealogicum propoſuit in *Animadverſion. ad Pompon. Enchirid. de orig. jur. pag. 215.* Rem omnem ob oculos ponet altera haec tabula, quam e Reineſii *Variis* hic repetere juvabit:

SALVIUS

SALVIVS IVLIANVS, e colonia Hadrumetina, Afer, *Forſt. Hiſt. jur. civ. Rom. lib II. cap. 73.* male Mediolano ortum dicens, confundit hunc cum pronepote ejus Didio Iuliano, aug. Fuit bis coſ. praef. urbi & IC. *Spart.* Auctor edicti perpetui, *Eutrop* imperantibus Hadriano, Pio, & DD fratribus clarus. *Rivall.*

DIDIVS SEVERVS Inſuber Mediolanenſis.

FILIA. — C. VIBIVS IVVENTIVS VARVS coſ. a. v. c. 886.

DIDIVS SEVERVS

SALVIVS IVLIANVS, avunculus Didii Salvii Iuliani Aug. *Spart.* Praefect. praetorio, *Dio.* Exercitibus praefuiſſe ſcribitur, *Lamprid.* Occiſus a Commodo. *Dio & Lamprid.* Hunc cum Salvio Iuliano IC. confundit *Forſter. d. l.*

VIBIA SALVIA VARA. *Grut. inſcript. pag.* 459. 2. Clara Aemilia juxta *Spartianum* falſo. — PETRONIVS DIDIVS SEVERVS

NVMIVS ALBINVS *Spart. & Inſcr* Conſul. a. v. c. 939. Grut. *pag.* 175. 8.

NVMIA VARA *Inſcript.*

DIDIVS PROCVLVS, *Spartian.* L. Roſcius Iulianus Proculus *Inſcript.*

P. DIDIVS SALV. IVLIANVS SEVERVS AVG. nat. a. v. c. 890. Vxor. MANLIA SCANTILLA.

FILIVS, cujus pudicitiam tentavit Commodus. Lamprid.

FILIVS, cui a Didio Iuliano filia ſecundum *Spart.* deſponſa.

DIDIA VARA Aug. *Spartiano*, Didia Clara, nupta Cornelio Repentino, praefecto urbi.

Sic plane aliam rationem, qua Didius Julianus ex Salvio Juliano deſcenderit, oſtendunt Reineſius & Rupertus. Quum vero Spartianum, ſcriptorem haud futilem, fere ubique deſerant, ipſeque Reineſius ſibi parum conſtare videatur, ſiquidem *eodem Variarum capite pag.* 337. M. Salvium Julianum, anno ſexto ante imperium Commodi conſulem, Salvii Juliani ICti filium, & Didii Juliani aug. avum maternum fuiſſe ſcribit, quum in tabula genealogica eumdem fuiſſe fingat C. Vibii Juventii Vari coſ. filium, Salvii Juliani ICti ex filia nepotem, & Didii Juliani avunculum: res omnis non adeo expedita videtur, ut in eam non ſit paullo adcuratius inquirendum.

§. VII.

§. VII.

Utriuſque ſtemmatis examen.

Primo itaque nemo dubitat, Didium Julianum, aug. ex familia illuſtri ac pecunioſa Mediolani natum eſſe. Id enim praeter Spartianum, cujus verba jam vidimus, obſervavit etiam Dio Caſſ. *lib. LXXIII. pag.* 835. ubi eum χρηματιστὴν, & Mediolanum, τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα vocat. Praenomen ipſi non fuit *Publio*, uti eum adpellitant Reineſius & Rupertus, ſed *Marco*, quod ſervant numiſmata illius imperatoris apud Vaillant. *Num. imp. praeſt. Tom. I. pag.* 106. *Tom. II. pag.* 206. & Patin. *pag.* 218. Varias autem, quibus ante imperium enituit, dignitates ex ſingulari marmore eruit Reineſ. *Inſcript. Claſſ. VI. n.* 42. docetque, illum consularem, procos. Africae, legatum aug. pro praetore Ponti et Bithyniae, pro pr. Galatiae, Dalmatiae, Belgicae, Germaniae, Africae et Achaiae, praetorem tvtelarem, tribvnvm leg. xxii. x. v. stlitibvs jvdicandis, et sodalem Antonianvm fuiſſe. Veriſſimum quoque eſt, quod tradidit Spartianus, uxorem illi fuiſſe Manliam Scantillam, quippe quo nomine ſemper in nummis adpellatur. Nec dubium porro eſſe poteſt, filiam Didium Julianum habuiſſe, & quidem Didiam Claram, non Didiam Varam, uti eam ex ſola conjectura vocare maluit Reineſius. Exſtant enim nummi, in ejus honorem cuſi, in quibus litteris ſatis claris Didia Clara avg. vocatur apud Vaillant. *Tom. I. pag.* 108. & *Tom. II. pag.* 209. In quibus nummis & id memorabile eſt, quod in poſtica eorum adparet figura muliebris, ſtolata, ſtans, & dextra palmam praelongam tenens, ſiniſtra cornu copiae, cum epigraphe: hilar. tempor. Quemadmodum enim principum liberos per palmarum ramos ſignificari, ſcribit Artemidorus in *Onirocritic. pag.* 6. idemque etiam in nummis liberorum principum ſymbolum occurrere, jam pridem animadvertit Triſtanus *Tom. I. pag.* 480. ita ex ramo illo palmae unico & praegrandi procul dubio colligendum, unicam illam fuiſſe Didii Juliani filiam, & jam adultam, ut credibile ſit, quod refert Spartianus, eam nuptam jam fuiſſe Cornelio Repentino, praefecto urbi. Denique & in eo rem acu tegit Spartianus, quod duos fratres tribuit Didio Juliano, puta Numium Albinum & Didium Proculum. Eoſdem enim reperimus in hoc lapide Brixienſi apud Gruter. *pag.* 459.

HONORI.
POSTVMIAE. P. F.
PAVLLAE.
JVVENTII. SECVND. COS.
VIBIA. L. F. SALVIA. VARIA.
CVM. NVMIIS.
ALBINO. ET. VARIA.
ET. L. ROSCIO. JVLIANI. PACVLO.
SALVIO. JVLIANO. FILIJS.

Ex quo marmore ſimul Reineſius eruit Didii Juliani ſororem, Numiam Variam, vel, uti ipſe mavult, Varam, nec non plena nomina alterius fratris, L. Roscii Didii Juliani Proculi. Ita enim pro Paculi, nec non pro monſtroſo Pauculaliani, quod apud eumdem Grut. *pag.* 18. 10. occurrit, recte legere videtur Reineſius. At hoc quoque monimentum hic integrum legere juvabit.

JOVI.

Digitized by Google

JOVI. O. M.
CONSERVATORI. POS-
SESSIONVM. ROSCIO-
RVM. PROCVLI. JVLIANI. *
ET. BASSAE FILIORVM-
QVE. EORVM. EX. VOTO.
ROSCIVS. EVBVLVS. NVTRIT.
ET. PROCVRAT. CVM ROSCIO.
FIRMO. LIB. PROC. EOR.

*) Ita legendum pro PAVCVLA LIANI.

In latere praeſtantiſſimi hujus monimenti Fabrettus *Inſcript. cap.* 10. *pag.* 695. notat haec exſtare verba: D. IIII. NON. MART. JVLIANO. II. ET. CHRISTO. COS. ut adeo monimentum hoc poſitum ſit A. V. C. 976. erae Dionyſiacae 224. annis circiter triginta poſt Didii Iuliani imperium, adeoque non ad Didii Iulii fratrem & ſororem, ſed ad nepotem & neptem ex fratre pertinere poſſit. Ex his ergo quantivis pretii monimentis patet, primum Roſciorum, neſcio, quorum, facultates hereditate obveniſſe Didio Proculo, fratri Didii Iuliani, de iiſque ita periclitatos eſſe ejus liberos & heredes, ut Iovi votum fecerint duo procuratores & liberti, ſi eas heredibus ſervaret: deinde, Proculum illum Proculi filium habuiſſe ſororem BASSAM, quae aeque, ac ipſe Proculus, & heres Roſciorum, & jam ejus aetatis fuerit, ut uterque filios ſuſceperit. Haec omnia ex marmoribus certa atque expedita ſunt, adeoque jam certo ſcimus, primo uxorem Didii Iuliani fuiſſe *Didiam Manliam Scantillam*: deinde eum filiam habuiſſe unicam, *Didiam Claram*: tertio illi fratres fuiſſe *Numium Albinum, & L. Roſcium Didium Julianum Proculum*: ſororem *Numiam Varam*: matrem denique *Vibiam L. F. Salviam Varam.* Utrum vero hi fratres ac ſorores omnes germani, an uterini fuerint, nova eſt quaeſtio, quam neglexiſſe miror doctiſſimum Reineſium, quum illa vel maxime ad rem facere videatur. Sane fratres illi ac ſorores diverſa nomina aeque ac cognomina ferunt, quod non ſolent germani. Commune nomen habent *Numius* Albinus & *Numia* Vara: commune etiam *Didius* Proculus, & *Didius Julianus*, quibus & commune *Juliani* cognomen eſt. Idem tamen Didius Proculus vocatur *Roſcius*, a qua gente Roſcia nomen etiam pro more tulerunt L. Roſcius Eubulus, Nutritor, & Roſcius Firmus, procurator eorum. Itaque perquam veroſimile eſt, ex eodem patre fuiſſe Numios, Albinum & Varam, ex alio Didios, Proculum & Iulianum: priorem tamen per adoptionem vel adrogationem tranſiiſſe in aliam familiam, & hinc Roſcii nomen ex adoptione accepiſſe. Quamobrem prout in priore marmore Numii, Albinus & Vara; itemque Didii Iulianus & Proculus conjunguntur. Haec ergo omnia non aliter conciliaveris, quam ſi matrem Didii Proculi duos habuiſſe maritos ponas, unum Numium, ex quo Numius Albinus, & Numia Varia; alterum Petronium Didium Severum, ex quo Didius Proculus Iulianus prodierit, poſtea a Roſcio quodam adoptatus: denique & Petronio Didio Severo duas fuiſſe uxores, unam Aemiliam Claram, ex qua Did. Iulianus, imp. alteram Vibiam Varam, ex qua Didius Proculus Roſcius natus ſit. Ita enim & marmoribus cum Spartiano, & res ipſa cum utriſque praeclare convenit. Ceterum NVMII ALBINI nobilis fuit poſteritas. Quemadmodum enim ipſe a. v. c. 958. cum Fulvio Aemiliano; (vid. Gruter. *Inſcript. pag.* 115. 1. Boiſſard. *Antiqu. Rom. part. VI. pag.* 104.) ita filius ejus M. Numius Albinus a. v. c. 998. & iterum anno 1015. Conſul ordinarius fuit, quin & praefecturam urbanam ab anno

1008. per aliquot annos geſſit, filiumque habuit Numium Secundum, ceu patet ex monimento, quod ex ſchedis Langermannianis deſcripſit Thom. Reineſ. *Inſcript. claſſ. VI. n.* 132.

M. NVMIO. ALBINO V. C.
QVAESTORI. CANDIDATO.
PRAETORI. VRBANO. COMITI.
DOMESTICO. ORDINIS. PRIMI. ET.
CONSVLIS. ORDINARIO. ITERVM.
NVMIVS SECVNDVS EIVS F.

Ita quidem ſe habere videtur Didii Iuliani imp. cum Numiis Albinis & Proculis Roſciis cognatio, nec difficile inde reddi poſſe videtur ratio, cur Vibia Varia in marmore priore omnes hos filios, Spartianus etiam omnes fratres adpellitet, quum tamen Didius Iulianus aliam matrem, Aemiliam nempe Claram, habuerit.

§. VIII.

Quae Didii Iuliani mater? Quae paterna ejusdem origo?

Iam ut ad majores Didii Iuliani progrediamur: de patre PETRONIO DIDIO SEVERO, Inſubre Mediolanenſi, neminem dubitare video. Noverca ejus VIBIA SALVIA VARA, non potuit eſſe C. Iuventii vari coſ. filia, ceu ſuſpicatus eſt Reineſius. Nam in marmore apud Gruterum *pag.* 359. 2. ipſa ſe vocat L. F. id eſt, *Lucii* cujuſdam *filiam*, adeoque fratrem quemdam Vibii iſtius Vari coſ. vel alium agnatum patrem habuerit. Matrem autem, AEMILIAM CLARAM, *a Spartiano diſerte* SALVII IVLIANI ſororem fuiſſe, vel ideo dubitari non poteſt, quod Spartianus *cap.* 1. eum vocat Didii Iuliani avunculum. Erat hic filius viri meritis non minus, quam dignitate eximii, M. SALVII IVLIANI, quem Commodus imp. teſte Dione *lib. LXXII. pag* 823. *καὶ δημοσίᾳ περιλαμβάνειν, καὶ καταφιλεῖν, καὶ πατέρα ὀνομάζειν, publice amplecti, oſculari, ac patrem adpellare* conſueverat. Sed virum hunc conſularem fortuna priorum ad praefecturam praetorianam, imperio proximam, evexit, poſtea vero ita depreſſit, ut ludibrio eum haberet Commodus & non modo *togatum, praeſente officio ſuo, in piſcinam detruderet, nudumque ſaltare ante concubinas ſuas juberet, quatientem cymbala & deformato vultu*: Lamprid. *in Commod. cap.* 11. ſed & poſtremo crudeliter occideret. Lamprid. *ibid. cap.* 7. & Dio Caſſ. *lib. LXXII. pag.* 822. Cauſſa odii Salvii hujus Iuliani filius patri cognominis, quem Commodus, teſte Lampridio *in Commod. cap.* 3. *ad impudicitiam fruſtra tentavit, atque exinde Iuliano tetendit inſidias*. Accedebat tamen & alia ratio. Filio enim iſti M. Salvii Iuliani deſponſa fuerat, filia Taruntenii Paterni, ICti & praefecti praetorio. Inde enim *Taruntejus a Commodo inſimulatus eſt conjurationis, quum diceret ob hoc promiſſam Iuliani filio filiam Paterni, ut in Julianum transferretur imperium*. Lamprid. *in Commod. cap.* 4. Quae quum ita ſint, omnes Salvii Iuliani, ICti poſteri, de quibus hactenus diximus, (Bernardini enim Rutilii ſomnia, quae *cap.* 71. *vitar. ICt.* de Iuliano Apoſtata, imp. ex eadem gente oriundo narrat, jam non moramur,) ſequenti ſchemati includi poſſe videntur:

SAL-

SALVIVS IVLIANVS IC. & edicti perpetui auctor, *Eutrop.* bis conſul & praefectus urbi & IC. *Spart.* floruit ſub Hadriano, Pio, M. & Lucio fratribus Auguſtis. *Rivall.*

DIDIVS SEVERVS Inſuber Mediol.

M. SALVIVS IVLIANVS, Dioni male Σερβιος, coſ. cum Piſone anno 927. Praefectus praet. occiſus a Commodo imp. circa annum 941.

L. VIBIVS VARVS.

DIDIVS SEVERVS.

NVMIVS — VIBIA SALVIA VARA, de qua Gruter. *pag.* 459. 2.

PETRONIVS DIDIVS SEVERVS.

AEMILIA CLARA.

SALVIVS IVLIANVS, cujus pudicitiae inſidiatus eſt Commodus, & cui infelicibus auſpiciis deſponſata fuerat Tarunteii Paterni, IC & praefecti praet. filia, de affectato imperio ſuſpectus.

- NUMIVS ALBINVS coſ. a. v. c. 958.
- NUMIA VARA.
  - M. NUMIVS ALBINVS bis coſ. a. v. c. 998. & 1015. praef. urbi 1009.
    - NUMIUS SECUNDUS Reineſ. *Inſcript. claſſ. VI. n.* 132.

- L. DIDIVS PROCULUS ob adoptionem ROSCIVS. Grut. *Inſcript. pag.* 459. 2.
  - PROCVLUS ROSCIVS IULIANUS, de quo Grut. *p.* 18. 10.
    - FILII, de quibus idem marmor.
  - BASSA, de qua marmor apud Grut. *p.* 18. 2.
    - FILII, quorum in eodem marmore fit mentio.

- M. DIDIUS SALVIVS IVLIANVS SEVERUS AUG. natus a. v. c. 890. ad imperium evectus & occiſus a. v. c. 945. Uxor MANLIA SCANTILLA.
  - DIDIA CLARA AUG. deſtinata Didii Proculi filia, nupta CORNELIO REPENTINO, praefecto urbi. Spart. *Iulian. cap.* 3.

§. IX.

Sed ut ex diverticulo hoc, uti opinor, non inamoeno in viam redeamus: jam facile intelligitur, nihil omnino dici poſſe de ICti noſtri parentibus, nihil de majoribus reliquis. Quod commune noſter habet cum ICtis tantum non omnibus, qui ab Auguſti temporibus floruerunt. Nomen & cognomen certiſſima ſunt, quum non modo in ipſo jure noſtro paſſim utro- Salv. Juliani, ICti, nomina.

utroque cognominetur, ſed & eadem apud Spartianum *in Hadr. cap.* 18. *in Iulian. cap* 1. Eutrop. *lib. VIII. cap.* 9. Hieronym. *in Chronic. ad annum* 132. alioſque veteres paſſim expreſſa legamus. Addunt alii SEVERI cognomen, veluti Bernard. Rutil. *de vitis ICtor. cap.* 66. Io. Bertrand. *de juriſperit. lib. I. cap.* 1. & Gravina *de ortu & progreſſ. jur. civ.* §. 82. Sed eam caliginem offudiſſe viris doctis videtur cognomen Didii Juliani, quod eum a proavo habuiſſe, perperam exiſtimarunt. Praenomen noſtri, nuſquam, quod meminerim, exſtat, quia illis temporibus id plerumque negligebatur, ceu obſervavit Jac. Perizonius *Animadv. hiſtor. cap.* 3. *pag.* 132. MARCI tamen praenomen Salvio Juliano tribuit Rupert. c. e. qua fretus auctoritate, neſcio, niſi quod eum Onuphrium Panuinium ſequutum eſſe ſuſpicor, quem tamen permulta ſibi in condendis faſtis conſularibus indulſiſſe; jam a Reineſio *ad Inſcript. pag.* 28. obſervatum eſt. Attamen ea in re fortaſſis non erravit, quiſquis primum cogitavit de hoc praenomine. Neſcio enim, an non Salvii noſtri Juliani libertus fuerit, cujus mentio fit in lapide apud Jo. Vignolium *in Adpend. Comment. de Columna Antonini Pii*, *pag.* 341.

M. SALVIO. M. L. SECUNDO.
NUMMULARIO. DE. CIRCO.
FLAMINIO.
SALVIA. M. L. PHAEDIMAE. PATRONO.
B. M. SUISQUE.

Habemus enim hic Salvium, Marci Salvii libertum, & patronum Salviae Phaedimae, ubi ſi Marcus Salvius, M. Salvii Secundi patronus non fuit M. Salvius Otho, potuit eſſe Salvius Julianus IC. qui ſe ſervos aliquot in praetura ſua vindicta liberaſſe gloriatur. *l.* 5. *D. de manum. vind.* Sed haec quidem conjectura eſt, quam ego, ne quis erret, pro certa nemini obtruſerim.

§. X.

Floruiſſe illum ſub Hadriano.

Aetatem, quam ingenio doctrinaque illuſtravit Julianus, ignorare nos non patiuntur cum vetera de eo teſtimonia, tum fragmenta, quae ex ejus libris, tamquam e naufragio ſervavit Tribonianus. Ut autem certiora, quoad ejus fieri poteſt, conſectemur: nos quidem rationes ita inimus. Supra jam oſtendimus, Salvium Julianum edictum perpetuum injiſſe anno erae Dionyſ. 132. ab v. c. 883. Obſervavimus ſimul, perquam eſſe probabile, eum hoc ipſo anno praetura functum. Hoc ſi ponamus, quod ſane eſt veroſimillimum, non adeo difficile fuerit, veram JULIANI aetatem ſi non ad annos ſuos redigere, at proxime ſaltim attingere. Novimus enim ex Plin. *lib. VII. epiſt.* 16. tum adhuc religioſe obſervatas eſſe leges annarias, nec temere ab iis diſceſſum, niſi vel ob liberorum numerum, vel principum indulgentia unus alterve annus remitteretur. Jam praeturae annus legitimus tum erat trigeſimus, quem jam in prudentiſſima illa Maecenatis oratione apud Dionem Caſſ. *lib. LII. pag.* 479. figi videmus. Quum enim nemini ante annum XXV. rem publicam credi vellet, poſtea ſubjungit: *ταμιεύσαντές τε καὶ ἀγορανομήσαντες ἢ δημαρχήσαντες στρατηγείτωσαν τριακοντοῦται γενόμενοι*: *ii vero, qui quaeſturam, aedilitatem, tribunatum plebis geſſerint, praetores fiant, exacto anno aetatis trigeſimo.* Et plerumque ſane tum temporis annis aliquot poſt praetura fungi coeperunt Romani. Ipſe Hadrianus

praetor

praetor factus eſt A. V. C. 859. *Surano* bis & *Serviano* iterum coſſ. teſte Spartiano in *Hadrian. cap.* 3. Tum vero ille annum aetatis agebat XXXII. natus quippe A. V. C. 828. *T. Veſpaſiano* ſeptimum & *Tito* quintum coſſ. Sed & paullo ante haec tempora Plinius praeturam, ut ipſe *lib. III. epiſt.* 11. refert, geſſit eo anno, quo philoſophi a Domitiano ab urbe ſubmovebantur, id eſt, ab V. C. 846. *Aſprenate* & *Laterano* coſſ. Quum vero ipſe ſe *lib. VI. epiſt.* 20. duodeviceſimum aetatis annum habuiſſe teſtetur, quum arderet Veſuvius, id eſt, 831. adeoque natus ſit oporteat a. v. c. 813. praetorem illum factum eſſe patet exacto anno aetatis XXXIV. Jam ergo ſi ponas, Julianum noſtrum legitimo anno praetura eſſe ornatum, id eſt, anno aetatis circiter triceſimo, (poteſt enim & aliquanto plures habuiſſe, veluti triceſimum primum, ſecundum, tertium, vel quartum) demtis triginta annis ab a. v. c. 883. quo eum praetorem fuiſſe conjecimus, natus is fuerit oportet circa annum v. c. 853. erae Dionyſiacae 102. vel aliquot annis ante, vel circa Trajani initia, vel ſub Nervae principatu, vel ſub exceſſum Domitiani Auguſti.

§. XI.

Quemadmodum itaque ſub Hadriano praecipue inclareſcere coepit, ita & in Antonini Pii, quin & divorum fratrum tempora vitam produxit, ut adeo ad juſtam ſaltim ſenectutem, id eſt, annum aetatis LXIII. perveniſſe videatur. Si enim eum vel primis divorum fratrum imperii annis deceſſiſſe dixeris: cum tunc ex rationibus noſtris annos habuiſſe oportebit LXII. Antonini Pii tempora attigiſſe Salvium Julianum, inde probat Jo. Bertrandus, quod ejus ſententiam de SC. Tertulliani interpretatione laudet Ulpianus in *l.* 1. *D. ad SC. Tertull.* At eo quidem argumento ego non uterer. SCtum enim iſtud conditum eſt, non ſub Antonino Pio, ut recte jam obſervavit Guil. Grotius *de v. i. ICt. lib. II. cap.* 8. ſed ſub ipſo Hadriano, *pr. Inſt. de SC. Tertull.* & Cujacii conjectura, qui in *Not. prior. ad d.* §. Antoninum Pium ſub Hadriani nomine deliteſcere ſuſpicatus eſt, ſatis profligata eſt ab Ant. Schultingio in *Juriſpr. vet. antejuſtin. pag.* 669. Sed & ex eo, quod Antoninus Pius imp. ad Salvium quemdam reſcribit, *l.* 1. *C. ut in poſſeſſ. legat.* perperam colligit Bertrandus, eum eſſe ipſum ICtum noſtrum. Plures enim iis temporibus floruiſſe Salvios, ſupra ex jure noſtro oſtendimus, nec quaeſtio de qua ad imperatorem retulerat Salvius ille, ita comparata eſt, ut tantus ICtus illa imperatorem fatigare voluiſſe cenſendus ſit. Multo certius itaque ex *l.* 18. *D. quod met. cauſſ.* demonſtro, Julianum adhuc ſub Pio inter vivos fuiſſe. In illo enim fragmento laudari animadvertimus reſcriptum T. Pii ad Claudium Frontinum. Quumque opus DIGESTORVM, cujus ex libro LXIV. fragmentum illud depromtum eſt, ultra nonaginta libros complecteretur, nec quiſquam temere de homine negotioſo occupatiſſimoque ſibi perſuaſurus ſit, ei libros XXX. reliquos intra pauculos annos, veluti fungos una nocte natos eſſe: ſequitur ſane, ut Julianus pluribus annis ſub Pio vixerit. Id quod & ex eo patet, quod Julianus in *l.* 59. *D. ſol. matrim.* Cajo teſtimonium denunciat, quem tamen multo poſt Hadriani imperium, quin, mortuo jam Pio, libros pleroſque ſcripſiſſe, eo minus negari poterit, quo certius eſt, Antoninum Pium ab eo vix aliter, quam *divum*, vocatum *l.* 1. *D. de ſtatu hom. l.* 56. *D. de legat.* 2. *l.* 96. *D. de legat.* 3. *l.* 90. *D. de cond. & dem. l.* 63.

Itemque ſub Antonino Pio & divis fratribus.

§. 5.

§. 5. *D. ad SC. Trebell.* & non niſi binis locis eum, tamquam vivum, laudat. *l.* 11. *D. de juriſdict.* & *l.* 42. *D. de donat. inter vir. & ux.* Vid. Franc. Caroli Conradi *Schediaſma ſingulare de aetate Caji, ICti, in Act. erud. Lipſ. anni* 1727. *menſe Febr.* Fieri itaque non poteſt, ut Julianus Cajum teſtem produxerit, niſi ad Antonini Pii ſaltim tempora perveniſſet. Quin ſuperſtes divo Pio fuit Julianus, ſiquidem divi fratres, quos vocant, eum AMICVM SVVM adpellant in *l.* 17. *D. de jure patronat.* quo nomine certe principes non honorabant mortuos, ſed vivos, viros nimirum conſulares & juris prudentes, quos in conſilio & comitatu habebant: qualis erat ille C. Sentius Severus in marmore Mediolanenſi, quod protulit Salmaſ. *ad Spartiani Hadr. cap.* 18.

C. SENTIO.
SEVERO.
QUADRATO.
C. V. COS.
AMICO. ET. COM. AUG. N.

Vixiſſe ergo Julianum oportet etiam ſub Marco & Lucio imperatoribus, quorum ſi vel primos tantum annos vidit, aetatem eum produxiſſe patebit ad annum aetatis ſexageſimum tertium, qui fatalis eſſe ſolet viris doctis ac prudentiſſimis.

§. XII.

An fuerit μακρόβιος ille, de quo l. 20. D. de fideicommiſſ. libertat.

At has rationes noſtras, quamtumvis vitae Iuliani circumſtantiis reliquis quam convenientiſſimas, turbare videtur locus inſignis Sex. Pomponii *l.* 20. *D. de fideic. libertat.* ex quo plerique colligunt, jam tum eo tempore Iulianum ſeptuaginta & octo annorum ſenem, & in illa aetate tanto vigore animi fuiſſe, ut ſe nihilominus incredibili diſcendi cupiditate flagrare profiteretur. Talia ſane in mentem venerunt Bern. Rutilio *cap.* 66. Bertrando *de juriſper. lib.* I. *cap.* 1. quin &, quod mireris, Em. Merillio *Obſ.* III. *cap.* 19. & Aegid. Menag. *Amoen. jur. cap.* 24. Et ſane in fragmento illo Sex. Pomponius quaedam profert ex Iuliano, & deinde ſubiicit verba elegantiſſima: *Nam ego diſcendi cupiditate, quam ſolam vivendi rationem in octavum & ſeptuageſimum annum aetatis duxi, memor ſum ejus ſententiae, qui dixiſſe fertur: κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. Etſi alterum pedem in tumulo haberem: non pigeret aliquid addiſcere.* Sed verba iſta ad Iulianum nihil attinere, facile intelligent omnes, qui fragmentum illud expenderint paullo adcuratius. Eſt illud ex *libro VII. Epiſtolarum* Sex. Pomponii: in quibus queſtiones juris, a conſultore ſibi propoſitas, paucis ſolvit Pomponius, quemadmodum Reſponſa veterum ICtorum ad facti potius quaeſtiones pertinuiſſe, obſervant Iac. Cujac. *ad African. Tract.* I. & Ev. Otto in *Papinian. cap.* 12. §. 1. 2. Vtrobique quaeſtiones propoſitas breviter ex jure conſtituto decidebant, ac veluti oracula quaedam fundebant, non adductis argumentis, niſi ea diſerte poſtularent conſultores, quale quid poſtulari animadvertimus in *l.* 26. *D. de liberat. leg.* ubi conſultor: PLENIUS *ergo, quae ad haec ſpectant, attingas*. Servaſſe eam methodum & Sex. Pomponium, perſpicue patet ex *l.* 50. *D. de min.* ubi integra ejus epiſtola ſupereſt. In ea Iunius Diophantus praemiſſa ſalute proponit ſpeciem: minorem viginti quinque annis novandi animo interceſſiſſe pro eo, qui temporali actione teneretur, tum, quum adhuc decem ſupereſſent

reſſent dies, & poſtea reſtitutum eſſe in integrum. Poſtea quaeſtionem format: utrum reſtitutio, quae creditori adverſus priorem debitorem danda ſit, decem dierum ſit, an plenior? Subiicit conſultor, quid ipſe exiſtimet, ſe nimirum didiciſſe ex tempore in integrum reſtitutionis tantumdem temporis praeſtandum, quantum ſupereſſet. Diffiſus tamen judicio ſuo ſtatim addit: *tu, quid de eo putes, velim reſcribas.* Sequitur demum ſubnotatio Sex. Pomponii brevis: *ſine dubio, quod de temporali actione, in qua interceſſit minor, ſenſiſti, puto verius eſſe, ideoque & pignus, quod dederat prior debitor, manet obligatum.* Tales erant Pomponii *Epiſtolae* omnes, in quibus plerumque conſultor rem fuſius explicabat, quam ICtus, qui reſpondebat, ceu patebit ex *l. 3 D. quib. ad libert. prov. non lic. l. 35. D. de jur. fiſc. l. 42. D. de jurejur. l. 61. D. de admin. & peric. tut.* Immo & ejuſdem generis fuiſſe novimus *Epiſtolas* Proculi, *l. 13. D. de ſervit. praed. urb. l. 69. D. de hered. inſt. l. 55. D. de adqu. rer. dom. l. 113. D. de verb. oblig.* nec non Priſci Iavoleni, *l. 33. D. de reb. credit. l. 23. D. adquir. poſſeſſ. l. 28. D. de reb. auct. jud. poſſid.* Iam ſi ponas ejuſdem methodi tenacem fuiſſe Pomponium in *l. 20. D. de. fideic. libert.* facile deprehendes, ſententiam illam de ſenectute cum incredibili diſcendi cupiditate conjuncta non eſſe Iuliani, ſed conſultoris. Proponit hic locum Iuliani de ſervo, cui ex fideicommiſſo competat libertas modo ab eo, qui hereditatem ex SC. Trebelliano reſtituerit, modo ab ipſo fideicommiſſario, poſſidente manumittendum. Subjungit quaeſtionem: *an haec vera putes? Nam ego diſcendi cupiditate, quam ſolam vivendi rationem optimam in octavum & ſexageſimum annum aetatis duxi, memor ſum ejus ſententiae, qui dixiſſe fertur:* κἂν τὸν ἅπαντα νοῦν ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. Tum demum ſequitur breve hoc Sex. Pomponii reſponſum: *belliſſime Ariſto & Octavenus putabant, hunc ſervum, de quo quaereretur, fideicommiſſae hereditatis non eſſe, quia teſtator, rogando heredem, ut eum manumitteret, non videatur de eo reſtituendo ſenſiſſe. Si tamen per errorem ab herede datus fuerit, ea dicenda ſunt, quae Julianus ſcribit.* Ex his ergo luculenter patet, non Iuliani eſſe illa verba de ſenectute diſcendique cupiditate, ac ne Pomponii quidem ipſius, de quo Dionyſius Gothofredus ad marginem notaverat: *Pomponius ad octavum & ſeptuageſimum annum aetatis pervenit*; ſed conſultoris, neſcio, cujus, qui ſenilem profeſſus curioſitatem, hanc veteris philoſophi, Solonis puta, ut Scipio Gentilis *Parerg. cap. 21.* oſtendit, elegantem ſententiam adduxit: id quod errantes docere poterat Anton. Auguſt. *Emendat. lib. 1. cap.* ſi mens non laeva fuiſſet.

§. XIII.

Studia Salv. Juliani philologica.

Juvenem JULIANUM elegantiorum artium ſtudiis ingenium ad majora diligenter praeparaſſe, ipſa ejus opera ſatis ſuperque probant, in quorum fragmentis ubique adparent doctrinae ſolidioris veſtigia: nec quiſquam fortaſſis hodie ſuffragabitur Em. Merillio, ſera demum aetate eum litteras attingere coepiſſe, exiſtimanti, *Obſ. lib. III. cap. 19.* lapſo in hunc errorem ob eamdem *l. 20. D. de fideicomm.* quam ſuperiore paragrapho explicavimus. Non imperitus ille fuit Graecae linguae, quamvis religioni ſibi duxerit, Graeca ſine neceſſitate immiſcere Latinis, & hinc rarius ejuſmodi lacinias adfuiſſe videatur libris ſuis. Pauciſſima ſane Graeca occurrunt in ejus fragmentis, ac fere tantum τεχνικά, vel alioquin civitate Latina donata,

nata, veluti *ἐν πλάτει*, *l.* 13. *D. de ſolut.* *ἀναφορικῶς*. *l.* 8. *D. de ſuis & legit. hered.* *ἀορίστως*, *l.* 65. *D. de reg. jur.* tutor *ἀνεκλόγιστος* *l.* 5. §. 7. *D. de adm. & peric. tut.* Legit tamen Ariſtotelem; eique teſtimonium denunciavit in *l.* 36. *D de ſolut.* Eſt etiam, ubi Graeciſmum redolet ejus Latinitas, ut facile deprehendas, illum haec recentem a Graecorum lectione ſcripſiſſe. In *l.*3. *D. de dote praeleg.* ait: *qui ita legat uxori ſuae:* TITIAE AMPLIUS, QVAM DOTEM, AUREOS HERES MEUS DAMNAS ESTO DARE: *manifeſtus eſt, dotem quoque relegaſſe*. Ubi ſine ratione quidam in dubium vocant lectionem Florentinam, & pro *manifeſtus* reſcribi jubent *manifeſtum*. Eſt enim vere Graeca loquutio; quali & Ulpianus bis utitur in *l.* 22. §. 8. *D. ſolut. matr.* ubi de viro uxorem furioſam negligente: *Spernit:* inquit, *infelicitatem uxoris, & non ad eum flectitur, nullamque ei competentem curam inferre*, MANIFESTISSIMUS *eſt*. Et paucis interjectis: *ſin vero dotem ita diſſipare* MANIFESTUS *eſt*. Idem Graeciſmus & aliis eorum temporum ſcriptoribus perquam familiaris eſt. Tacitus *Annal. lib. II. cap.* 57. *atrox & diſſentire* MANIFESTUS. Et *Hiſtor. lib. I. cap.* 53. *mox* COMPERTUM *publicam pecuniam avertiſſe, ut peculatorem flagitari juſſit*. Auctor *dialogi de cauſſ. corupt. eloq. cap.* 16. *Aprum enim ſolere diſſentire, & tu paullo ante dixiſti, & ipſe ſatis* MANIFESTUS *eſt jamdudum, in contrarium accingi*. Alioquin Latina Juliani oratio pura eſt, nec adfectata tamen aut turgida, vel abrupta brevitate praeceps, qualem ea aetate adfectabant quam plurimi. Fruſtra ergo in ejus Latinitate quaeſiveris phaleras, quales & ſcriptiones juridicae non admittunt, at Latinitatem ubique invenies non modo caſtam, ſed & aliquando terſam, adeo ut Laurentius Valla & reliqui Latinitatis ICtorum cenſores emiſſitiis illis oculis ſuis nihil in Iuliani fragmentis repererint, quod, tametſi ab illis reprehenſum, non optimorum ſcriptorum auctoritate atque exemplo tueri poſſis. Dixit *l.* 6. §. 6. *D. de negot. geſt.* CONTEMPLATIONE EJUS, quod non ferunt teretes iſtorum criticorum aures. Et tamen id ferre tenentur in Juſtino *Hiſtor. lib. VII. cap.* 5. *lib. VIII. cap.* 3. & Quinctiliano *Declam. III. pag.* 40. & *Decl. V. extr.* quae loca Car. Andr. Dukerus *de Latin. vet. ICtor. pag.* 319. adduxit. ENIM ſine ullo praepoſito uſus eſt Julianus, ſi vera eſt lectio Florentina, in *l.* 17. *quib. mod. uſusfruct. vel uſus amitt.* Sed ſi fingamus etiam veram eſſe, non ideo crucem illico parandam putaverim Juliano, quum & Ciceronem, Plautum, Terentium ita loquutos eſſe jam pridem docuerint Taubmannus ad Plaut. *Epidic. V.* 2. *v.* 36. & Gronov. *ad Liv. lib. XXXIV. cap.* 32. Levicula ſunt, quae obeliſco notant, reliqua omnia, veluti, quod aliquando LIBERTINUM dixerit pro *liberto*, *l.* 20. §. 4. *D. de bon. libert.* PENUM pro *penus* vel *penu*, *l.* 19. *D. quand. dies leg.* NIHILOMINUS pro *nihilomagis*. *l.* 106. *D. de condit. & demonſtr.* Quis enim primo fide ſua credere nos jubebit, haec omnia eſſe a Juliani manu, ac non librarios potius hic aliquid deliquiſſe? deinde, quis ignorat, de terminatione, genere, ac flexione vocabuli *penus* ne inter veteres quidem grammaticos conveniſſe? Sane illam ipſam formam, quam improbant in Juliano, diſerte probant Soſipater & Cledonius apud Voſſium *de analogia lib. II. cap.* 20. Denique diſerte notarunt Priſcianus *lib. XVIII. pag.* 1196. & Nonius *cap.* 12. *n.* 46. & 54. duas abnutivas apud veteres Latinos aeque, ac apud Graecos, fortius negare, ac proinde *nihilominus* ſaepe occurrere pro *non*, vel *non magis*. Locum Flori *lib. III. cap.* 17. eam in rem adduxit laudatus Duker. *de Lat. vet. ICtor. pag.* 366. Alium ex Ovidio addit Freinſhemius *in Indice Flori*, voce *negationes duae*:

Quod

Quod ſi NVLLA *tibi* NON *ſit legiſſe voluptas*.

ſed quem me legere non memini. In jure tamen noſtro hunc quoque Graeciſmum frequentiſſimum eſſe, patet ex *l.* 7. *§.* 2. *D. pro emtor l.* 2. *§.* 1. *D. de vi bon. rapt. l.* 13. *§.* 11. *C. de judic. l.* 56. *C. de decurion. l.* 1. *C. qui dar. tut. po.* idque jam pridem obſervarunt Cujac. in Comment. *ad l.* 7. *Dig. pro emtore*, & Jac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. tom. IV. pag.* 522. Quam Cujacii obſervationem licet ſuo more evertere conetur Jo. Robertus *lection. recept. lib. II. cap.* 29. non magis tamen juſta eſt illa cenſura, quam alia Laur. Vallae & reliquorum, qui tamquam barbarum proſcribunt GENITVR, quo Julianum *l.* 13. *§. ult. D. de reb. dub.* uſum eſſe, pro *gignitur*, obſervant. At non Juliani fuit illa loquutio, ſed teſtatoris formula, quam immutare & verbis magis Latinis eloqui, integrum non erat ICto. Ipſe, dum in illo fragmento formulam teſtatoris attingit ac interpretatur, ab omni ſorde abſtinet, ſenſumque multo purius ita eloquitur: SIVE FILIUS, SIVE FILIA NATI EI FVERINT. Denique vel maxime quibuſdam bilem movet illud ADFLIGERE CUI PRETIUM pro *damnare ad pretium reſtituendum*, quo uſus eſt Julianus in *l.* 30. *D. de negot. geſt.* Sed quidam codices manuſcripti ibi habent INFLIGERE, quo recepto, phraſis iſta non barbara, ſed analogiae conſentanea eſt, & *pretium alicui infligi* non minus recte dicitur, quam *infligi uſurae* pro condemnari in uſuras, qua loquutione uſi ſunt Ulpianus *l.* 3. *§.* 4. *D. ubi pupill. mor. vel educ.* & Paullus *l.* 11. *pr. & l.* 17. *§.* 3. *D. de uſur.* ex quibus exemplis colligas, forenſem fuiſſe eam loquutionem, adeoque ICto, qualis fuit Julianus, minime exprobrandam. Satis ergo patet, & Latinas litteras ſtudio laudabili excoluiſſe Julianum, & ne lynceos quidem oculos quidquam ſtribiliginis in caſtiſſimo auctore deprehendiſſe. Potius adfirmare nobis licebit, multa, quae ad reconditas litteras pertinent, hodie ignorare criticos praeſtantiſſimos, quae doceri a Juliano noſtro poterant, niſi eum lectu indignum, neſcio qua praejudicata opinione, judicaſſent. Exemplo ut rem illuſtremus, notum eſt, quam crucem criticis pleriſque etiam primi ordinis fixerint notae temporis A. D. III. KAL quippe quas Rhenanus conjunctim legi jubet *ad III. Kalend.* alii recte quidem exponunt, ANTE DIEM III. KAL. quia & in Graecis monumentis eſt ΠΡΟ Γ. ΚΑΛ. & apud Plutarchum πρὸ ἕνδεκα καλανδῶν Μαίων: ſed illud tamen idem eſſe putant, ac *pridie*, quos ſuaviter ridet Noriſius *ad Cenotaph. Piſan. diſſ. II. pag.* 341. *ſequ.* docetque non ſine adparatu, idem veteribus fuiſſe D. III. KAL. & A. D. III. KAL. Rem omnem conficere potuiſſet Julianus, qui in *l.* 56. *§.* 5. *D. de verbor. obligat. qui ita*, inquit *ſtipulatur*: ANTE KALENDAS PROXIMAS DARI SPONDES? *nihil differt ab eo, qui Kalendis dari ſtipulatur*. Omitto alia, quae pleniore manu fererem, niſi me non jam ex inſtituto, ſed veluti obiter Salvii Juliani vitam condere meminiſſem.

§. XIV.

Non minus deinde quaedam hinc inde ſeſe produnt antiquitatis veſtigia. Adhuc enim tum inter ICti laudes illa haud poſtrema erat, quam T. Ariſtoni ſuo tribuit Plinius *lib. I. epiſt.* 22. *quam peritus ille & privati juris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet?* Antiquum ſane leges ferendi ritum eleganter attingit Julianus in *l.* 32. *D. de legib.* redditurus rationem, cur inveterata conſuetudo pro lege

Peritia antiquitatum Romanarum.

 cuſto-

cuſtodiatur, & tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogetur. *Nam quum ipſae*, inquit, *leges nulla alia ex cauſſa nos teneant, quam quod judicio populi receptae ſunt: merito & quae ſine ullo ſcripto populus probavit, tenebunt omnes. Nam quid intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis & factis?* Non amplius profecto populus vel centuriatim vel tributim ſuffragia ferebat, quum haec ſcriberet Julianus. Jam pridem teſte Tacito *Annal. lib. I. cap.* 15. comitia e campo in curiam tranſtulerat Tiberius: adeoque pleraque a ſenatu conſtituebantur, qui tum non amplius ambigebatur jus facere poſſe. *l. 9. D. de legib.* Quin tantum abeſt, ut ſub Hadriano ulla poteſtas νομοθετικὴ pene populum ſuperfuerit, ut ipſe ille principes jam coeperit inconſulto ſenatu, per ſola edicta, quod placeret, ſancire, & vetus illud jus fere quotidie novis reſcriptis emendare. Et tamen Julianus & conſuetudinis ſeu juris non ſcripti auctoritatem a tacito populi ſuffragio; juris ſcripti ab expreſſo arceſſit, perinde ac ſi iis vixiſſet temporibus, quibus & pontes in campo Martio, & diribitores, & tabulas ciſtaſque videre, vel audire potuerit rogationem conſulis, VELITIS JUBEATIS QUIRITES. Sed latet hic ſimulacrum libertatis, quo populus aliquamdiu deludebatur a principibus, quorum intererat, ſervire cives, & tamen ſe credere liberrimos. Perſuaſerant enim illis, quidquid a principe vel conſilio ſenatus, vel inconſulto illo, fieret, id omne fieri a populo, quia populus ei & in eum omne ſuum imperium & poteſtatem contulerit, *l. 1. pr. D. de conſtit. princ.* Quin quamvis numquam de ferenda lege in commune conſulerent imperatores Romani, ſed ſaepe Hadrianus Britanniam, Aegyptum, Libyam, & Orientem pervagatus, epiſtolis Romam miſſis, quid fieri vellet, praeciperet, talem tamen principis epiſtolam credendam eſſe πόλεως συνθήκην κοινήν, *communem rei publicae ſponſionem*, quemadmodum adhuc philoſophantur Papinianus & Marcianus in *l. 1. & l. 2. D. de legib.* principem enim referre totum populum, ejus conſenſum eſſe conſenſum totius rei publicae, κἀκεῖ τε τὴν Ῥώμην, ὅπου πότ' ἂν τὸν βασιλέα εἶναι: *& Romam ibi eſſe, ubi ſit imperator.* Herodian. *lib. I. cap. 6.* Ejuſdem generis eſt fragmentum Juliani in *l. 5. D. de manum. vid.* ubi ſoluta prius quaeſtione, an, qui conſilium praebeat, poſſit apud ſe manumittere; ſtatim addit: *ſe & in praetura, & in conſulatu ſuo, quoſdam ex ſervis ſuis vindicta liberaſſe, & quibuſdam praetoribus conſulentibus ſe idem ſuaſiſſe.* Vere ea in re morem majorum ſequutus eſt Julianus. Ex quo enim primus conſul Junius Brutus Vindicium ſervum, conjurationis indicem, per vindictam manumiſerat, invaluerat, ut & conſules & praetores, quando primum procedebant, a manumiſſione magiſtratum auſpicarentur, quum boni ominis cauſſa, tum ut factum iſtud Bruti apud poſteros quoque nulla deleret oblivio. Docuit nos illum ritum ex inſtituto Petr. Faber tum *in Comment. ad tit. de orig. jur. pag.* 193. tum *in Semeſtr. lib. II. cap.* 20. *pag.* 269. *ſequ.* adduxitque eam in rem locos egregios Libanii, Claudiani, Mamertini, Caſſiodori, Sidonii Apollinaris, ut dubitari non liceat, ſollemnem illam manumiſſionem ſaltim ſaeculo quarto & ſequentibus quotannis fieri conſueviſſe. Sed longe antiquiorem eſſe ritum; vel eo poſſe demonſtrari putat Faber, quod Ulpianus toto *libro II. de officio conſulis*, fere de nulla alia re, quam de manumiſſionibus egerit, & unica, quae a Triboniano ſub iſto titulo poſita eſt, lex non niſi de manumiſſionibus agat. Nemo ergo non videt, Julianum morem illum veterem in conſulatu & praetura ſua revocaſſe in uſum, quumque forte deeſſent domini, qui ſervos ſuos manumitti

mitti vellent, neque quiſquam alienum ſervum manumittendo ad libertatem perducere poſſet: *l.* 4. *C. de iis, qui a non dom.* ſuos apud ſe manumittere, quam ſollemnitatem illam negligere maluiſſe, non modo praeceptoris exemplo commonitum, ſed & probe gnarum ex juris principiis, manumiſſionem eſſe legis actionem, adeoque ipſum magiſtratum eam apud ſe ipſum explicare poſſe, non ſecus ac emancipationem, adoptionem, actuſque ſimiles. *l.* 3. *l.* 4. *D. de adopt. & emancip. l.* 2. *D. de offic. praet. l. un.* §. 2. *D. de offic. conſul.* Ita porro in memoriam revocat Julianus *archimimos*, *l.* 25. *D. de oper. libert.* quorum & Suetonius in *Veſpaſ. cap.* 19. & Scholiaſtes Horatii *ad Serm.* I. 6. meminit, quoſque Theod. Marcilius in *not. ad Sueton.* interpretatur praefectos pantomimorum, qualis apud Gruter. *pag.* 1089.

L. ACILIUS L. F. POMPT. EUTYCHES
NOBILIS ARCHIMIMUS COMMUN. MIMOR.
ADLECTUS. DIURNUS PARASITUS
APOLL. TRAGICO
COMICUS PRIMUS SUI TEMPORIS
ET OMNIBUS
CORPORIBUS AD SCAENAM HONOR.
DECURIO BOVILLIS
QUEM PRIMUM OMNIUM ADLECTI
PATREM ADPELLARUNT.

cui *adlecti ſcaenicorum aere collato ob munera & pietatem ipſis erga ſe* inſigna monimentum dedicarunt, ſimul propriae inſaniae monimentum aere perennius ad poſteritatem futurum. Cui ſtolido homini etiam jungere poteris alteram aeque ſtolidam, apud eumdem Gruter. *pag.* 330. 4. FABIAM M. ET Ɔ. L. ARETEN, ARCHIMIMAM TEMPORIS SUI PRIMAM DIURNAM. Ex quo Juliani loco ſimul colligi poteſt, quid in poſtrema inſcriptione ſit *diurna archimima*, & in priore *diurnus paraſitus*? Nempe illa fuit liberta, quae diurnas patrono operas tamquam archimima praeſtabat; ſiquidem operae libertorum diurnum erant officium, *l.* 1. *l.* 3. *D. de oper. libert.* quamvis alioquin noctu plerumque in ſcenam prodirent mimi. Et hinc in ſuperiore etiam inſcriptione DIURNUS PARASITUS erit, qui has diurnas operas debebat patrono, ut illum prandentem arte ſua & ſcurrilitate oblectaret, ollaſque in capite ſuo confringi pateretur: coenae vero adeſſe non cogeretur. Sed jam non licet omnia ejus generis conſectari, quum ſufficiat quaedam ejus rei ſpecimina dediſſe.

§. XV.

Progredimur ad philoſophiam, ſine qua nemo temere ICti nomen cum laude tuebitur. Falluntur enim, quotquot philoſophiae parum debere juris prudentiam, vel inde colligunt, quod ſero philoſophari coeperint Romani, quum jam pridem XII. tabulae, fons univerſi publici privatique juris, nec non interpretatio prudentum, formulaeque judiciorum Romae viguiſſent. Nam quis dixerit a Scipionis temporibus, quibus Panaetius philoſophiam docere Romae coepiſſe dicitur, nihil novi juris amplius eſſe conſtitutum? Deinde quis, poſitis legibus, & aliquot veterum interpretamentis, Ejuſdem philoſophia.

V 2

Digitized by Google

mentis, nec non judiciorum formulis, nullas amplius ICtorum partes in locupletanda juris prudentia fuiſſe ſtatuerit? Sane quum, Juliano noſtro obſervante, non ita ſcribi poſſint leges & SCta, ut omnes caſus, omneſque articuli illis ſigillatim comprehendantur: ex his ſane, quae primo fuerant conſtituta, interpretatione certi quid conſtituendum erat. *l.* 10. *l.* 11. *l.* 12. *D. de legib.* Ea in interpretatione plerumque praeſtruebant communia quaedam principia moralia, ex quibus concluſiones pleraſque, legibus non comprehenſas, derivarunt ICti, & diverſiſſimas quidem, prout huic illive ſectae ſeſe addixiſſent. Certe id quidem uſquequaque verum eſt, ICtos Stoicorum παραδόξας δόξας, quae ut a reliquorum philoſophorum ſententiis, ſic ab uſu civili remotae fuerint, plane neglexiſſe. Cicero enim *in prooem. Paradox. cap.* 1. animadvertit: *Catonem, quum in ſenatu ſententiam diceret, ſaepe locos graves ex philoſophia tractaſſe, abhorrentes ab hoc uſu forenſi & publico, ſed dicendo tamen conſequutum, ut illa etiam populo probabilia viderentur.* Quin addit, *ſe quoque illa ipſa, quae vix in gymnaſiis & otio Stoici probant, ludentem conjeciſſe in communes locos, quae, quia ſint admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipſis etiam* παράδοξα *adpellentur, & tentare voluiſſe, poſſentne proferri in lucem, id eſt,* IN FORUM, *& ita dici, ut probarentur.* Quod vero tentarunt Cato & Cicero, qui ſaepe ſubtiliſſimas juris quaeſtiones in foro enodarunt: an neglexiſſe id putemus Rufos, Tuberones, Brutos, in ipſa ſtoa veluti enutritos, & philoſophiam illam lingua, calamo, moribus exprimentes? Et quid, quaeſo, opus eſt verbis, ubi ipſa adſunt rerum argumenta? Scribit Paulus: *ſi metu coactus adii hereditatem, puto me heredem effici, quia quamvis ſi liberum eſſet, noluiſſem: tamen coactus volui. l.* 21. §. 1. *D. quod met. cauſſ.* Idem omnes veteres ICtos ſenſiſſe, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Neque enim opus fuiſſet praetoris beneficio, ſi voluntatem, vi metuque extortam, non eſſe voluntatem exiſtimaſſent. Et tamen quid aliud hoc eſt, quam notiſſimum Stoicorum paradoxon: ſapientem nihil metuere, ad nihil cogi, ſtolidumque adeo cenſendum, qui metu perturbatus quid egerit, ac proinde indignum, qui fructum ex ſtultitia ſua capiat. Talia innumera in jure noſtro occurrunt, ut lucem meridie eſſe videantur negare, qui philoſophiae, praeter notiones generales, nec non grammaticam & dialecticam, quidquam debere juriſprudentiam, negare non verentur.

§. XVI.

Varia ſcientiae philoſophicae ſpecimina.

Et philoſophiae quidem non expertem fuiſſe Julianum noſtrum, & dialecticam in primis penitus imbibiſſe, vel inde patet, quod in *l.* 65. *D. de regul. jur.* mentionem facit celeberrimae illius vel ratiocinationis vel cavillationis, quam Graeci σωρίτην adpellant, eamque ita deſcribit, *quod ab evidenter veris per breviſſimas mutationes diſputatio ad ea, quae evidenter falſa ſunt, perducatur.* Quam definitionem Juliano ſublegit Ulpianus in *l.* 177. *D. de verbor. ſignif.* quippe multo accuratiorem atque evidentiorem, quam illa Cornuti, ſcholiaſtae Perſii, *ad Sat. VI. v.* 80. *Chryſippus, philoſophus Stoicus, ſyllogiſmum σωρίτην poſuit & vocavit, quem per adjectionem & detractionem ex acervi frumentarii ſimilitudine oſtendit:* quamvis ſimilem fere habeat Cicero *Acad. quaeſt. lib. IV. cap.* 16. Equidem non ideo laudandus eſt Julianus, quod illud cavillandi genus perſpectum habuit, multoque minus laude aliqua dignus videretur, ſi illo delectatus ſit, uti per-

Digitized by Google

permulti Stoici, quorum *nodos veternoſiſſimi artificii* Seneca *Epiſt.* 82. *vitioſiſſimum argumentorum genus* Cicero *Acad. quaeſt. l. c. acervos* Perſius *Sat. VI. v.* 80. perſtringunt. Sed illud cordati hominis argumentum eſt, quod homines his inſidioſis interrogationibus parum adſuetos adverſus aliorum captiones praemunivit, ut vere hic de eo repeti poſſint illa Perſii:

Inventus Chryſippe tui finitor acervi.

Nimirum ſoritica illa cavillatione id agebant ſophiſtae, ut quaeſtiones ex quaeſtionibus nectendo, ex earumque ſolutione novum quid adſumendo, reſpondentes, nibil tale ſuſpicatos, ad abſurdum perducerent; tale eſt exemplum apud Diogen. Laërt. *lib VII. ſegm.* 82. quamvis ibi perperam tamquam exemplum ἐγκεκαλυμμένῳ proponatur: Οὐχὶ τὰ μὲν δύο ὀλίγα ἐστίν; οὐχὶ δὲ καὶ τὰ τρία; οὐχὶ δὲ καὶ ταῦτα μέν; οὐχὶ δὲ καὶ τὰ τέσσαρα, καὶ οὕτω μέχρι τῶν δέκα· τὰ δὲ δύο ὀλίγα ἐστί, καὶ τὰ δέκα ἄρα: *nonne pauca duo ſunt? nonne etiam tria? non iſta quidem? nonne autem & quatuor, atque ita uſque ad decem? Duo autem pauca ſunt, & decem igitur.* Quum vero & in jure ad interrogatiunculas omnia redirent, quoties acceptilatione, maxime Aquilliana, tollenda erat obligatio, adeoque ſubeſſet periculum, ne ſtipulator, qui acceptum rogabat, ſpondentem in errorem induceret caperetque turpiter: ipſe eo remedio uſurus monet, quam captioſa ſit illa σωρίτης, quantoque ἡσυχιασμῷ opus ſit ad fugiendos interrogatiuncularum laqueos. Hanc enim veram eſſe fragmenti iſtius ſpeciem, & de acceptilatione libro Digeſtorum LIV. diſſeruiſſe Julianum, adcurate, ut ſolet, demonſtravit Jac. Gothrofredus in *Comment. ad regul. jur. pag.* 269. *ſequ.* Ex eadem arte Julianus didicerat tot regulas interpretandi, quales in *l.* 15. *D. de legib. l.* 64. *l.* 67. *D. de regul. jur.* & alibi paſſim, tamquam gemmulae quaedam micant. Denique arte hac praemunitus tam praeclare argumentatur, ut neſciam, an aeque ſolidas deciſionum ſuarum rationes ullus veterum ICtorum dederit, ac Julianus. Sane modo a pari, ut in *l.* 32. §. 1. *D. de legib. l.* 49. §. 2. *D. de recept. & qui arbitr. recep. l.* 6. *D. quib. mod. uſusfruct. vel uſ. amitt. l.* 32. *D. de ſervit. praedior. urban.* modo a contrario, ut *l.* 32. §. 1. *D. de legib. l.* 25. *D. de ſervit. praed. ruſtic.* modo a genere ad ſpeciem, ut in *l.* 26. *D. de ſtatu homin.* ab antecedente ad conſequens, ut in *l.* 27. *D. de adopt. & emanc.* ab effectu ad cauſſam, *l.* 25. *D. de judic. l.* 27. *D. eod. l,* 74. §. 2. *l.* 75. *D. eod. tit.* a toto ad partem, *l.* 34. §. *ult. D. de uſufr.* a majore ad minus, *l.* 3. *D. ſi uſusfr. pet.* a fine, *l.* 4. *D. eod. tit. l.* 19. *D. de reb. cred.* a definitione, *l.* 42. *D. ad leg. Aquill. l.* 40. *D. de noxal. action.* a cauſſa ad effectum, *l.* 51. *D. ad leg. Aquil.* ab abſurdo, *l. ead.* Phyſicam Juliani obſervationem jam ſupra vidimus ex *l.* 36. *D. de ſolution.* Nempe quum ibi inciderit in quaeſtionem, quam partem totius debiti petiti ſuam faciat filius ejus, qui uxorem praegnantem reliquit? ad Urſeii Ferocis deciſionem notavit: *verius eſt, me eam partem perdidiſſe, pro qua heres fuiſſem, antequam certum fuiſſet, neminem naſci, aut quartam partem, quia tres naſci potuerunt, aut ſextam, quia quinque.* Quumque non defuturos praevideret, qui irrideant hanc deciſionem, nec putent fieri poſſe, ut tot liberi uno partu fundantur: addidit, & auctoritate phyſicorum, & illa rerum magiſtra, experientia, conſtare quinque poſſe naſci: *nam & Ariſtotelem ſcripſiſſe, quinque naſci poſſe, quia vulvae mulierum totidem receptacula babere poſſint, & eſſe mulierem*

Romae

Romae Alexandrinam ab Aegypto, quae quinque ſimul pepererit, & tum habuerit incolumes, idque & in Aegypto adfirmatum ſibi eſſe. Locum Ariſtotelis de quinque vulvae receptaculis hodie non exſtare, plerique obſervant: quin eum ſententiam illam, quam Julianus illi tribuit, διὰ τὸ πλείω γίνεσθαι διὰ τὸ τόπων πλῆθος καὶ τὰς κοτυληδόνας, οὐχ ἓν οὔσας, *quod multi generentur, pro numero locorum & acetabulorum, quae unum non ſunt*, explodere, eamque οὐδὲν εἶναι, *nihili eſſe*, putare ex *lib. IV. de gener. animal. cap.* 4. animadvertimus. Nec *lib. VII. Hiſtor. anim. cap.* 4. ubi de numeroſo foetu humano ex inſtituto agit, de quinque iſtis uteri receptaculis quidquam legimus. Sed non eſt veriſimile, Julianum perperam citare Ariſtotelem, virum honeſtiſſimum, & multa ſcripſit philoſophus, quae ad nos non pervenerunt, ceu videre eſt apud Fabric. *Biblioth. Graec. lib. III. cap. 7. pag.* 185. inter quae etiam ſunt ἀνατομῶν libri octo, & ἐκλογαὶ ἀνατομῶν α´, quorum meminit Diogen. Laërt. *lib. V. ſegm.* 25. in quibus forte talia lecta fuerint. Certe integrum fragmentorum Ariſtotelicorum, a Cicerone, Strabone, Plutarcho, Gellio, Galeno, Athenaeo, Sexto Empirico, aliiſque ſervatorum acervum cumulavit Franc. Patricius *Diſcurſ. Peripatet. tom. I. lib. VII. pag.* 74 *ſeqq.* quorum hodie nullum in operibus philoſophi illius ſupereſt veſtigium. Denique non ideo ſibi parum conſtitit Ariſtoteles, ſi uno loco adfirmavit, naſci poſſe quinque, quia totidem ſint uteri receptacula, & tamen alibi illam receptaculorum multitudinem cauſſam partus multiplicis negavit. Fieri enim poteſt, ut in aedibus, quia plura ſunt cubicula, plures habitent, & tamen amplitudo illa non ſemper cauſſa eſt, cur multis locentur, quod illi ſatis animadvertunt, qui ab eo, quod eſt ἐκ τῶν δυνατῶν, non colligendum eſſe, rem vere exſiſtere, prudenter monent. Alia circa hunc locum naſci poteſt quaeſtio, puta an vera ſint illa, quae de quinque uteri receptaculis vel cellulis obſervaſſe Ariſtotelem, Julianus teſtatur? Quod vereor, ne plerique, qui noſtris temporibus per ſectionem in minutiſſimarum corporis humani partium conformationem oculis emiſſitiis inquiſiverunt, negaturi ſint. Certiora ſunt, quae de muliere Alexandrina quinque uno partu Hadriani temporibus enixa refert Iulianus. Idem enim Laelii fide refert Paullus, *l. 3. D. ſi pars heredit. pet.* Cajus *l. 7. D. de reb. dub.* immo & Phlegon in *Mirabil. cap.* 29. & Jul. Capitolin. *in Anton. Pio, cap.* 9. quamvis apud priorem pro Τραϊανὸς reſcribendum eſſe Ἀδριανὸς, poſteriorem autem rem per errorem ad Pii tempora referre, non abs re ſuſpicetur Car. Hannib. Fabrotus *de numero puerperii exerc. II.* 1175. *tom. IV. Theſaur. jur. civ.* ubi & alia hujus foecunditatis exempla paene admiranda collegit, expenditque, quod & ante iſtum facere coeperat Rigaltius in *Obſerv. ad Tertull. de anima, cap. 6. pag.* 81. De moralibus Juliani ſententiis non eſt, quod multa moneamus, quum de iis paullo poſt, ubi de ſecta philoſophica, quam reliquis praetulerit, differendum, dicendi futura ſit occaſio. Et quis ignorat, tales ſententias excidere etiam ſolere illis, qui numquam philoſophiae ſacris ſunt initiati.

§. XVII.

Salv. Julianus Stoicus.

Satius ergo, uti jam dixi, fuerit, de philoſophiae ſecta, quam praecipue ſibi ſectandam exiſtimavit Iulianus, diſpicere, ſiquidem id ſcire quam maxime intereſt eorum, qui in juris prudentiae adyta paullo altius penetrare cupiunt. Et Stoicam quidem ſectam, quae teſte Tacito *Annal. lib. XIV.*

XIV. turbidos & negotiorum appetentes facere videbatur, quam maxime placuiſſe ICtis jam in vulgus notum eſt, & quum ab aliis, tum potiſſimum ab Emundo Merillio *Obſerv. III. cap.* 8. *ſequ.* luculenter demonſtratum eſt. Idem tamen & ſcrupulum nobis injicere poterat Iulianum inter Stoicos referentibus. Nam *Obſerv. lib. I. cap.* 20. *ſeqq.* inter diſſidentes ICtorum ſcholas Proculejanos magis a partibus Stoicorum fuiſſe, quam Sabinianos, probat argumentis quam plurimis, quin Sabinianos in quibuſdam ſaltem doctrinis magis academiam, quam porticum ſequutos, loco non uno ſuſpicatur. Vid. *Obſerv. lib. I. cap.* 24. *lib. IV. cap.* 40. & *comm. in Deciſion. Iuſtin.* 39. *n.* 4. Quae ſi vera ſint, paullo alieniorem a *ſumma illa Stoicorum philoſophia*, quam Marcianus vocat *l.* 2. *D. de legib.* fuiſſe oporteret Iulianum, Sabinianorum ſua aetate coryphaeum & facile principem. Enimvero id fortaſſis numquam in mentem venit Merillio, neque ille, dum Proculejanos ſtrictius inhaeſiſſe ſcribit doctrinis Stoicis, ideo inter Sabinianos locum inter illos denegat, aut eos ideo Platonicos fuiſſe adſeverat, quia in alio philoſophiae capite academicos ſectati ſint. Quamvis ſi vera fateamur, ne id quidem ſatis demonſtrarit, totamque Merillii ſententiam de proportione arithmetica Stoicis, & geometrica academicis gratiore, nullo idoneo fundamento niti recte oſtenderit Gottfr. Maſcov. *de ſect. Sabin. & Procul. cap.* 6. §. 4. *pag.* 103. Sane ut Labeo pater, a quo deinde Proculejani deſcendunt, ita & Ofilius, praeceptor Ateii Capitonis, qui Sabinianorum duxit familiam, Stoae fuit addictiſſimus, idque ſatis patet ex *l.* 21. *pr. D. de furt.* Quumque id veluti proprium haberent Sabiani, ut non temere a majorum traditis diſcederent, facile patet, poſteros quoque non facile alia philoſophiae principia admiſiſſe, quam quae admiſerant ſectae auctores, id eſt Stoica. Sed obſervandum praecipue videtur, duorum generum fuiſſe philoſophos Stoicos, eorumque alios a Fabiano apud Senec. *de brevit. vit. cap.* 10. recte dictos *cathedrarios*, alios *veros* & *antiquos*. Illi fere verborum ſubtilitatibus immerſi, quidquid e Stoa erat, probabant, lingua, ſomno, cibo, habitu quoque, & reliqua vitae ratione Stoicam triſtitiam praeferentes: hi inſuper habitis ſubtilitatibus, damnataque omni adfectatione, tantum e philoſophia petebant, quantum ſatis videbatur ad componendam vitam, reſque publice privatimque cum laude gerendas. Quali Stoicorum albo ſi quis cum reliquorum Sabinianorum tum Iuliani nomen adſcripſerit, non erraverit profecto, meque ſibi omnino habuerit adſentientem.

§. XVIII.

Et Stoiciſmi quidem veſtigium non unum in Iuliani fragmentis deprehendo. Primo enim, quum Stoici eſſent curioſi verborum aucupes, deque eorum origine, proprietatibus, reliquiſque adfectionibus ſubtilius paene, quam ipſi grammatici diſputarent: idem quibuſdam locis feciſſe video Iulianum. Sic in *l.* 51. *D. ad leg. Aquill.* quaeſtionem elegantem proponit, ſi ita vulneratus fuerit ſervus, ut eo ictu certum ſit, eum periturum, medio deinde tempore inſtitutus ſit heres, & poſtea ab alio ictus deceſſerit, an cum utroque agi de occiſo poſſit ex lege Aquilia? Ad eam ſolvendam primo diſquirit, quid ſit occidere. *Occidiſſe*, inquit, *dicitur vulgo quidem, qui mortis cauſſam quolibet modo praebuit: ſed lege Aquillia is demum teneri viſus eſt, qui adbibita vi & quaſi manu cauſſam mortis praebuiſſet*, Doctrinae Stoicae in Juliani fragmentis veſtigia.

tracta

tracta videlicet interpretatione vocis a CAEDENDO *&* *a* CAEDE . Deinde demum ad deciſionem, elegantem profecto ac notabilem, ſeſe accingit. Ita & *l.* 60. *D. de re jud.* explicat, quid ſit *morbus ſonticus*, nempe, *qui cuique rei agendae impedimento ſit*; non uti apud Gell *Noct Att. lib.* XX. *cap.* 1. Caecilius & Caſſius apud Venuleium in *l. ult. D. de edict. aedilit.* exiſtimat, *morbus gravior*, *&* *vim graviter nocendi habens*. Recte enim peritiſſimus harum rerum Menagius in *Amoenit. jur cap.* 39. *ſonticus morbus*, inquit, *dictus eſt non ab eo, quod vim nocendi habeat, ſed quod juſtam legitimamque cauſſam adferat, ut ne quis in judicio ſiſti poſſit. Eſt enim* ſons αἰτίαν τινὸς ἔχων, vel αἴτιος. *Gloſſae veteres: Sontes* αἴτιοι, ὑπεύθυνοι, βλαβεροί. Hoc vero poſito porro colligit Julianus, febrim quoque morbum ſonticum eſſe, adeoque litigatore ob febrim diſcedente, judicem jure pronunciare non potuiſſe. *Litiganti enim quid magis impedimento eſt, quam motus corporis contra naturam, quem febrem adpellant?* Ubi & febris habes deſcriptionem. Ne vero cujuſvis febriculae obtentu judicium defugere vadimonium liceat, ſtatim ſubjungit: *poteſt tamen dici, eſſe aliquam & febrium differentiam. Nam ſi quis ſanus alias ac robuſtus tempore judicandi leviſſima febre correptus fuerit, ant ſi quis tam veterem quartanam habeat, ut in ea omnibus negotiis ſupereſſe ſoleat: poterit dici, morbum ſonticum non habere*. Qua in re conſentientem habet Hippocratem Ἐπιδημ. *lib.* I. *ſect.* 3. *ſegm.* 15. febrem quartanam vocantem ἀσφαλέστατον πάντων πυρετῶν, καὶ ῥήιστον, καὶ μακρότατον, *febrium omnium ſecuriſſimam & facillimam, & longiſſimam*. Non minore diligentia Julianus noſter diſquirit, quid ſit noxa, *l.* 200. *D. de verb. ſign.* quid adpellatione filii & filiifamlias contineatur, *l.* 201. *D. eod.* (ubi ſimul *adpellationis* a *nomine* diſtinctio plane Stoica, quam jam obſervavit Priſcian. *lib. II.* apud Putſch. *pag.* 574.) quid denique ſint dolia vinaria, & feriae, amphorae. *l.* 206. *D. eod.* Omitto alia hujus generis quam plurima, & id tantum obſervo, Julianum paſſim immiſcuiſſe breves ac generales juris regulas, & in eo quoque imitatum eſſe Stoicos, qui vel ideo maximi faciebant Zenonem ſuum, quod omnia regulis atque axiomatibus breviſſimis eſſet complexus. Hinc Arrian. *Diſſ. Epictet.* I. *cap.* 20. Τί ἐλπίζεις, ὅτι τὴν μεγίστην τέχνην ἀπὸ ὀλίγων ἔστιν ἀναλαβεῖν. καί τοι αὐτὸς μὲν ὁ προηγούμενος λόγος τῶν φιλοσόφων, λίαν ἐστὶν ὀλίγος. εἰ θέλεις γνῶναι, ἀνάγνωθι τὰ Ζήνωνος, καὶ ὄψει: *quid ergo ſperas? maximam ſcilicet artem te paucis complecti poſſe? Enimvero primitiae, & tamquam ſumma capita rationum pauca traduntur a philoſophis. Si cognoſcere cupis, lege Zenonis ſcripta, & videbis*. Tales regulas juridicis etiam libris quamplurimas immiſcuit Iulianus, e. g. *in his, quae contra rationem juris conſtituta ſunt, non poſſumus ſequi regulam juris. l.* 15. *D. de legib. Qui in utero ſunt, in toto paene jure civili intelliguntur in rerum natura eſſe. l.* 26. *D. de ſtat. hom. Defenſor, quum ſatis dedit, domini loco habendus eſt, l.* 76. *D. de procur.* & ſexcenta hujuſmodi, quae exſcribere taedioſum eſſet, maxime quum juris ſtudioſo diligentem hic operam navarit Iac. Gothofred. in *Manuali jur. pag.* 91. *ſeqq.* Conſultius itaque fuerit, quid in rebus ipſis Stoae debuerit Iulianus noſter, paucis explicare. Huc quidem prae ceteris refero, quae philoſophatur de materia aliena in *l.* 61. *D. de rei vind.* Nimirum Minicius interrogatus, ſi quis navem ſuam aliena materia refeciſſet, num nihilominus ejuſdem navis maneret? reſpondit, manere. At Iulianus, quem ad Minivium notaſſe conſtat, addit: *ſed ſi in aedificanda ea idem feciſſet, non poſſe quia proprietas totius navis carinae cauſſam ſequatur*. Elegans

gans ſane deciſio, & quae vere Stoam redolet . Quamvis enim vulgo contendant, Stoicos formam praetuliſſe materiae, idque probent auctoritate Senecae *Epiſt.* 88. adpoſite ſcribentis *ligna nihil navi conferunt , quamvis non fiat navis ſine lignis , non eſt , inquam , cur aliquid putes ejus adiutori fieri, ſine quo non poteſt fieri* vid. Merill. *Obſ. lib. I. cap.* 21 iidem tamen Stoici , & fluere omnia & adſidua deminutione atque adiectione eſſe , & neminem noſtrum eſſe mane , qui pridie fuerit , & quidquid videmus , currere cum tempore , nihilque ex his , que videmus , manere ſtatuebant : Senec. *Epiſt.* 58. quocum conjungendi Stobaeus in *Eclog. phyſ. cap.* 21. *pag.* 37. Plutarchus *de comm. not. cap.* 39. M. Antonin. *εἰς ἑαυτὸν lib. II. cap.* 17. *lib.* 5. *cap.* 33. Iam ſi Socrates manet mane, qui pridie fuit, quamvis quod ad materiam, ejuſque particulas attinet, non ſit idem, qui fuit pridie , conſequens ſane eſt, ut & Titii navis maneat , cujus ante fuit, quamvis quod ad materiam, non ſit eadem quae fuit ante , & quaedam Sempronii tabulae acceſſerint . Atque ita quaeſtionem ſecundum Stoicos recte decidit Minicius. At non minus Stoica eſt Iuliani adnotatio . Non omnes enim Senecae ſententiam de forma, quam *Epiſt.* 88. obiter protulit , ſequebantur , ſed diſtinguere ſolebant formam externam ab interiore , illamque plane nihil circa rem mutare contendebant , Eleganter Arrianus *Diſſ. Epictet IV. cap.* 5. Μὴ γὰρ ἐκ ψιλῆς μορφῆς κρίνεται τῶν ὄντων ἕκαστον· ἐπεὶ οὕτω λέγε καὶ τὸ κήρινον μῆλον εἶναι, καὶ ὀσμὴν ἔχειν αὐτὸ δεῖ, καὶ γεῦσιν· οὐκ ἀρκεῖ δὲ ἡ ἐκτὸς περιγραφή. οὐκοῦν οὐδὲ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἡ ῥὶς ἐξαρκεῖ, καὶ οἱ ὀφθαλμοί: *quaeque enim res ex ſola figura non eſt judicanda , alioqui & ceream maſſam dic eſſe pomum ; dic habere pomi odorem eſt guſtum . Neque vero externa figura & circumſcriptio ſatis eſt : neque ad hominem conſtituendum naſus & oculi ſufficiunt , ſed decreta humana requiruntur* . Si itaque verum eſt, nullum ens e forma & figura externa judicari : non potuit ſane non colligere Julianus, dominium navis non adquirere , qui ex alienis eam de novo fabricarit . Si porro & id ad Stoicorum pertinet doctrinas, quod in dubio libertatibus favendum ſit , quod viſum Merillio *Obſ. lib. I. cap.* 15. inde quoque certo colligere licebit, Julianum Stoae debere humanitatem illam , qua commotus in dubio pro libertate pronunciare non dubitavit. Nam *l.* 30 *D. de liber. cauſſ* quaeſtionem movet , quid juris ſit, ſi duobus petentibus hominem in ſervitutem pro parte dimidia ſeparatim , uno judicio liber , altero ſervus judicatus ſit ? Videbatur ſane ſervus duci poſſe ab eo actore, ſecundum quem fuerat judicatum , partim, quod alteri, qui ſuccubuerat, nihil in eo juris eſſet, partim, quod ita ſenſiſſent Sabinus & Caſſius , quibus Julianus ex ſectae formula alioquin fere ſemper adſtipulabatur . Nihilominus tamen ille ſubductis rationibus *commodius eſſe* adfirmat , *favore libertatis , liberum quidem eum eſſe , compelli autem pretii ſui partem , viri boni arbitratu , victori ſuo praeſtare.*

§. XIX.

Sed pigebit fortaſſis , triſtibus illis ac ſeverioribus Stoicorum praeceptis immorari diutius , nec dubito , quin ipſum Stoae vocabulum lectori taedium aliquod movere poſſit , ob ſubtilitates innumeras , quibus ſuperſtitioſa illa philoſophorum familia ſeſe oblectaſſe dicitur . Sed ſalva res eſt . E media Stoicorum turba prodiſſe novimus viros cordatos & prudentes , quibus illae λεπτολογίαι & triſtes ineptiae nihil ad componendum animum profuturae , quam

An & ſubtilitatum Stoicarum curioſus fuerit ?

quam maxime ſordebant, quales in primis ſunt Seneca *Epiſt.* 45. 48. 49. 88. 106. 111. Arrian. *Diſſ. Epict. II.* 19. & M. Antoninus, qui *lib. I.* §. 17. ſe vel eo nomine Deo immortales debere gratias profitetur, ὅπως ἐπεθύμησα φιλοσοφίας, μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τινα σοφιστήν, μηδὲ ἀποκαθῆσαι ἐπὶ τοὺς συγγραφεῖς, ἢ συλλογισμοὺς ἀναλύειν, ἢ περὶ τὰ μετεωρολογικὰ καταγίνεσθαι, *quod quum philoſophandi cupiditas inceſſiſſet, non in ſophiſtam aliquem inciderit, nec commentariis evolvendis vel ſyllogiſmis reſolvendis, vel meteorologicis diſcutiendis tempus deſes contriverit*. Talem profecto animum & Juliano Deus dederat, non doctas nugas & ineptias, tamquam muſcas, captantem, non eorum cupidum, quae ipſa ſubtilitate ſua admirationi eſſent, ſed ſectantem utilia, & vitae potius, quam famae profutura. Exemplis ut rem illuſtremus, jam ſupra ex *l.* 51. *D. ad leg. Aquill.* vidimus quaeſtionem de ſervo ab uno ita vulnerato, ut eo ictu certum eſſet eum periturum, poſtea herede inſtituto, ac demum ab alio occiſo. Dubitabatur, an cum utroque de occiſo agi poſſit ex lege Aquillia? Adfirmat Julianus, ſed ita, ut aeſtimatio peremti non eadem in utriuſque perſona fiat, ſed qui prior vulnerarit, tantum praeſtet, quanto in anno proximo homo plurimi fuerit, repetitis ex die vulneris trecentis ſexaginta quinque diebus; poſterior in id teneatur, quanti homo plurimi venire potuerit in anno proximo, quo vita exceſſit, in quo pretium quoque hereditatis futurum ſit. Mirum videri poterat, ejuſdem ſervi occiſi nomine ab alio majorem, ab alio minorem praeſtari aeſtimationem: ſed iſte hoc non ait mirandum, quia uterque eorum ex diverſa cauſſa & diverſis temporibus occidiſſe hominem intelligatur: ſimulque addit: *quod ſi quis abſurde a nobis haec conſtitui putaverit, cogitet, longe abſurdius conſtitui, neutrum lege Aquillia teneri, aut alterum potius, quum neque impunita maleficia eſſe oporteat, nec facile conſtitui poſſit, uter potius teneatur. Multa autem jure civili contra* RATIONEM DISPUTANDI *pro utilitate communi recepta eſſe, innumerabilibus rebus probari poteſt. Unum interim poſuiſſe contentus ero. Quum plures trabemm alienam, furandi cauſſa, ſuſtulerint, quam ſinguli ferre non poſſent, furti actione omnes teneri exiſtimentur, quamvis* SUBTILI RATIONE *dici poſſit, neminem eorum teneri, quia neminem verum ſit, eam ſuſtuliſſe*. Similem ſe praeſtat Julianus in *l.* 20. *D. de reb. cred.* ubi quaeſtio eſt, ſi tibi pecuniam donaſſem, ut tu mihi eamdem crederes, an credita fiat? Reſpondet, talem contractum neque donationem eſſe, neque pecuniam creditam: donationem non eſſe, quia non ea mente pecunia data ſit, ut omni modo penes accipientem maneret: creditam non eſſe, quia exſolvendi cauſſa magis daretur, quam alterum obligandi. Sed quamvis ita ſe res habeat, ſi ad vivum omnia reſecare velis: ſubtiliora tamen haec viſa ſunt Juliano, quam ut in iis adquieſceret. Et hinc ſtatim ſubjicit: *ſed haec intelligenda ſunt propter* SUBTILITATEM VERBORUM: *benignius tamen eſt, utrumque*, (donationem & mutui dationem,) *valere*. Eodem denique pertinet ſpecies elegantiſſima in *l.* 13. *pr. D. de lib. & poſthum.* Quum enim in teſtamento ſcriptum eſſet: SI FILIUS MIHI NATUS FUERIT, EX BESSE HERES ESTO, EX RELIQUA PARTE UXOR MEA HERES ESTO. SI VERO FILIA MIHI NATA FUERIT, EX TRIENTE HERES ESTO, EX RELIQUA PARTE UXOR HERES ESTO, ac deinde filius & filia naſcerentur: querebatur, quomodo as eſſet diſtribuendus? Ruptum videri potuiſſet teſtamentum agnatione poſtumi vel poſtumae: at Iulianus in ſeptem partes aſſem diſtribuendum putavit, ita, ut ex his filius quatuor, uxor duas, filia unam partem haberet, quia ita ſecundum voluntatem teſtantis filius altero tanto amplius habi-

habiturus eſſet, quam uxor, & haec altero tanto amplius, quam filia. Denique addit: *licet enim* SUBTILI JURIS REGULAE *conveniebat, ruptum fieri teſtamentum: attamen quum ex utroque nato teſtator voluerit uxorem aliquid habere, ideo ad hujuſmodi ſententiam humanitate ſuggerente decurſum eſt. Quod etiam Juventio Celſo apertiſſime placuit*. Tam parum Julianus ſubtilitates curabat, quibus alioquin magnopere delectabantur Stoici, ut de eo vere dicere poſſis, quod de C. Aquillio Gallo praedicabat Cicero pro *A. Caecina cap. 27. eum juris civilis rationem numquam ab aequitate ſejunxiſſe.*

§. XX.

Ejus juris prudentia legislatoria.

Tanta variae doctrinae praeſidia ſibi juvenis pepererat Julianus, cujus in eo quoque inſignis prudentia eluxit, quod in his προπαιδεύμασι non adquievit, ſed ad ſublimiora & rei publicae magis profutura adſpiravit, id eſt, ad juris prudentiam, quae tum plurimum in civitate laudis & gratiae habebat, & ad majora nitentibus decus ac robur erat. Quantum in ea profecerit, ex ipſis ejus fragmentis facile intelligitur. Sane quum, ut recte animadvertit Ariſtot. *ad Nicom. lib. VI. cap. 8. ſequ.* trium generum ſit omnis prudentia, adeoque & illa, quae in jure verſatur, νομοθετική, *legislatoria*, βουλευτική *conſultatrix*, καὶ δικαστική, ſeu *judicialis*: reliqui ſeu ICti idquod in arte ſummum eſt, conſequuti ſibi videbantur, ſi in una aut altera harum facultatum excellerent, Julianus vero vaſto ingenio omnes ita complexus erat, ut dubitem, an ea in re parem inter antiquos habuerit. Et νομοθετικῆς quidem juris prudentiae, nullum certius argumentum proferri poteſt, quam quod inter tot praeſtantiſſima, quae tum illuxerant, ingenia, ipſe potiſſimum electus ſit, cui condendi edicti perpetui negotium daretur, quippe τῷ πάντων τῶν ἐν νομοθέταις εὐδοκιμηκότων σοφωτάτῳ, *omnium juriſconditorum qui olim fuerunt, prudentiſſimo*, uti vocatur in *Conſt. tanta* §. 18. Sed de hoc edicto ab eo condito paullo ante jam actum adcuratius. Nec minus juris prudentiae legislatoriae laudem tuitus eſt, reddito edicto DE CONJUNGENDIS CUM EMANCIPATO LIBERIS EJUS. Id enim a Juliano introductum eſſe, teſtatur Marcellus in *l. 3. D. de conjung. cum emancip. lib.* Notum eſt, jure veteri decemvirali patri ſuccedere non potuiſſe niſi ſuos, nec ullam hereditatis partem ad emancipatos perveniſſe, quippe qui non amplius erant pars familiae. Quum vero triſtius videretur, omni jure ſanguinis ideo tantum excidere liberos, quod e patria poteſtate eſſent dimiſſi: praetor teſtamento praeteritis dederat bonorum poſſeſſionem contra tabulas, patre vero inteſtato mortuo, eoſdem vocabat ex edicto: UNDE LIBERI. Sed ita saepius eveniebat, ut, ſi quis filium emancipaſſet, nepoteſque ex eo retinuiſſet in poteſtate, illo petente bonorum poſſeſſionem, vel hi totius hereditatis avitae jacturam facerent, vel patri, quo minus conſequeretur hoc beneficium, impedimento eſſent. Huic incommodo vero primus remedium invenit Salvius Iulianus, edicto illo cavens, ut liberi cum emancipato conjungerentur, & hic acciperet dimidiam, reliquam liberi ejus, hiſque ille dumtaxat bona ſua conferret. Ita neutris fiebat injuria, & *neque emancipatus ſolus veniebat, & excludebat nepotes in poteſtate manentes, neque nepotes jure poteſtatis objiciebantur patri ſuo*, quo argumento hujus edicti aequitatem quam maxime commendat Ulpianus, *l. 1. §. 1. D. de conj. cum emanc. liber.* Paullo magis incertum, an & Salvianum interdictum huc re-

 ferre

Digitized by Google

ferre liceat, tamquam prudentiae legiſlatoriae argumentum. Illud enim Salvio Iuliano tribuunt viri doctiſſimi, Ant. Auguſtin. *de non prop. Pand. cap. 4. pag 331.* Cujac. *in Paratitl. Dig. lib XLIII. tit. ult.* &, qui hos duumviros ſequuti ſunt, innumeri alii. At in dubium id vocarunt Bachovius *ad Treutl. Voll. II. diſp. 25. th. 2. litt. d. & de pignor. lib. III. cap.* 20. Hub Giphan. in *Comment. ad* §. 3. *Inſt. de interd.* noviſque uſus argumentis Corn. van Bynkersh *Obſ. lib. cap.* 24 Et ſane vix probabile eſt, Iulianum, in quo alibi pellucent modeſtiae argumenta, tam arrogantis ingenii fuiſſe, ut non contentus, reperiſſe interdictum, & nomen illi ſuum impoſuiſſet, & ita edicto voluiſſet inſertum. Eo vero nomine id interpretatos eſſe Ulpianum & Paullum in *Commentariis ad edictum* ex *l.* 2. §. 3. *D. de interdict. l.* 1. §. 1. *& l* 2. *D. de Salvian interd.* ſatis intelligitur, nec uſquam aliud ejus interdicti occurrit nomen. Deinde ipſe Iulianus, interpretaturus hoc interdictum, Salvianum illud vocat, idque ſimpliciter ſine ulla nota, qua ſe auctorem prodat. Denique quum ipſe Iulianus ibi diſtinguat caſus, quibus directum & utile hoc interdictum competat: vix excogitari poſſe rationem exiſtimat Bynkershoekius, cur non & utile hoc interdictum directum fuerit, ſed ſua ipſius interpretatione oſtendere voluerit, ſe edictum illud anguſte nimis concepiſſe. Haec vir illuſtris, quae poſtea diluere voluit Waechtlerus *in Actis erud. Lipſ. a* 1716. *pag.* 264. Exiſtimat enim, nullam prodere Iuliani arrogantiam, ſi interdictum a ſe inventum, & ab aliis ita dictum eodem nomine citet, nec in tota *l.* 1. *D. de Salv. interd.* quidquam occurrere, quod non ſalva modeſtia ſcribere potuerit Iulianus: denique numquam vel praetorem vel legiſlatorem ullum fuiſſe, qui omnes cauſſas caſuſque, quibus locum habeant, expreſſerit, nec ipſum Deum, qui ſolus poterat eas ſpecies omnes praevidere, in legibus ſuis ita nobiſcum loqui. Sed tamen, ſi vel ea omnia largiamur, incertum manet, auctorem hujus interdicti eſſe Salvium Iulianum, quia id nemo veterum dixit, & plures cum ante Hadriani tempora, tum ſub illo e gente Salvia honoribus functi ſint ampliſſimis, quorum unum aliquem interdicti iſtius auctorem aeque eſſe poſſe, ac Iulianum noſtrum, nemo dubitaverit. Itaque hic ἀπέχειν malumus, quam ICto noſtro aliquid tribuere, quod an ipſe, ſi viveret, agniturus ſit, pro certo adfirmare non liceat.

§. XXI.

Itemque conſultatoria. Nec miror ejus prudentia in conſulendo cavendoque illuxit, quippe qua maximam ſibi laudem peperiſſe, aditumque ad ſummos honores recluſiſſe videtur. Notum eſt, ab Auguſti temporibus non promiſcue omnibus, quibus ſtudiorum fiducia erat, de jure reſpondendi facultatem fuiſſe, ſed id pro beneficio peti ſolitum ab imperatoribus, donec Hadrianus rogatus, a viris praetoriis, ut ſibi reſpondere liceret, reſcripſit, *hoc non peti, ſed praeſtari ſolere, & ideo ſi quis fiduciam ſui haberet, delectari ſe, populo ad reſpondendum ſe praepararet. l.* 2. §. 47. *D. de orig. jur.* §. 8. *Inſt de jur. nat. gent. & civ.* Exiſtimant plerique viri docti, eam ICtis facultatem ab Hadriano redditam eſſe demum condito edicto perpetuo, quod in medio relinquimus, non abs re tamen exiſtimantes, ex eo tempore ſaltim ſenatui ſtudia ſua probare debuiſſe illos, qui de jure reſponſuri eſſent ea auctoritate, ut non liceret judicibus ab eorum ſententia diſcedere, & eatenus veri quid ineſſe verbis Theophili, *in Paraphr.* §. 8 *Inſt. de jur. nat. gent. & civ.*

Digitized by Google

civ. ſcribentis, ICtos eſſe *σοφοὺς, οἷς τὸ νομοθετεῖν ἢ σύγκλητος ἢ βασιλεὺς ἐπιτρέψῃ, quibus jura condere aut ſenatus, aut princeps conceſſit*. Nam quod ipſe addidit, *ἢ δῆμος, aut populus*, plane non quadrat temporibus illis, quibus imperatores rerum potiebantur. Utcumque ſe res habeat, talem ſane ICtum a ſenatu probatum fuiſſe novimus Salvium Iulianum, de quo Spartian. in *Hadrian. cap.* 18. *quum judicaret, in conſilio habuit non amicos ſuos, aut comites ſolum, ſed ICtos, & praecipue Juventium Celſum, Salvium Julianum, Neratium Priſcum, alioſque, quos tamen* SENATVS *omnes* PROBASSET. Hoc ergo fretus ſuffragio de jure reſpondit non modo principi, cauſſas cognoſcenti, ut ex hoc Spartiani loco patet, ſed & quibuſdam praetoribus ſe conſulentibus, *l.* 5. *D. de manumiſſ. vind.* Quieto cuidam, *l.* 30. *D. de vulg. & pupill. ſubſt.* & in primis Salvio Ariſtoni, *l.* 6. *D. de legat. praeſt* quem cur a Tito Ariſtone, quem Plinius *lib. I. epiſt.* 22. tam magnifice laudat, diverſum ſtatuere, vel cum Bertrando *de juriſper. lib. I. cap.* 1. Ariſtonem illum pro reſpondente, Iulianum pro conſultore habere velimus, ego quidem non video. Reſponſa praeterea ejus fere omnia, quae ſuperſunt, non ſunt de ſpeciebus levibus ac vulgaribus, quales illa apud Martialem de tribus capellis, ſed de difficillimis, quas omnes ita ſolvit, ut fere ſemper ejus ſententiae adſtipulentur reliqui eorum temporum ICti. Citatur ſane ſaepiſſime Iulianus ab Ulpiano, Paullo, Marciano, Marcello, Hermogeniano, Pomponio, Cajo, Modeſtino, Papiniano, Aburnio Valente, Calliſtrato, Terentio Clemente, Africano, Venulejo, Licinio Ruffino, Scaevola, & Valente, ſed ita, ut rarius ab eo horum ullus diſſentiat, ſi a Marciano diſceſſeris. Hinc ſaepe legas: *recte Julianus putavit, l.* 94. *D. de legat.* 1. *recepta eſt Juliani ſententia l.* 29. §. 16. *D. de lib. & poſtum. hoc autem, quod ſentimus, Julianus quoque probat, l.* 48. §. 1. *D. de vulg. & pupill. ſubſtit. l.* 62. §. 1. *D. de rei vindic. l.* 3. *D. de except. rei judic. Merito Julianus reſpondit, l.* 19. *D. de vi & vi arm. Iulianus ait, l.* 23. *D. de reb. cred. eleganter ait, l.* 2. §. 5. *D. de judic. ſcribit Iulianus, l.* 33. §. 1. *D. de uſufruct. l.* 2. *D. de judic. l.* 35. §. 2. *D. de procur. recte ſcribit Iulianus, l.* 21. §. 9. *D. de recept. & qui arbitr. l.* 39. §. 1. *D. de rei vindic. id maxime conſequens eſt ei ſententiae, quam Iulianus probavit, l.* 38. *D. de condict. indeb. ſemper probavi Iuliani ſententiam, l.* 45. *D. de act. emt. & vend. & ego didici, et Iulianus exiſtimat, l.* 5. *D. de oper. ſerv. Iulianus reſpondit, l.* 33. *D. de minor. l.* 19. *D. de dol. mal. l.* 72. *D. de hered. inſtit. hoc ita interpretari Iulianus noſter videtur, l.* 6. *D. de vulg. et pupill. ſubſtit. Iuliani ſententia eſt, l.* 34. *D. de pact. plerique Iuliani ſententiam probant, l.* 8. §. 2. *D. de in jus voc. placet nobis Iuliani ſententia. l.* 6. *D. de his, qui ſui vel alien. jur. quae ſententia Iuliani habet rationem, l.* 2. §. 1. *D. de noxal. act. quae ſententia Iuliani vera eſt, l.* 9. §. 4. *D. de Public. in rem act. l.* 1. §. 33. *D. depoſ. l.* 11. §. 16. *D. de act. emt. l.* 29. *D. de uſufr. verum eſt, quod Iuliano placet, l.* 28. *D. de pact. idque et Iulianus ſentit, l.* 35. *D. de recept. arbitr. Iulianus ait, et ita utimur, l.* 5. §. 9. *D. de jur. dot. Iulianus ſcribit, et ita ſaepius eſt conſtitutum, l.* 3. §. 1. *D. de SC. Macedon. Et Iulianus ſcribit, et alii plerique conſentiunt, l.* 10. §. 2. *D. de pact. ita et Iuliano, et multis aliis viſum, l.* 19. §. 4. *D. de judic. eſt verius, quod Iulianus ſcripſit, l.* 6. *princ. D. de tutor. Iuliani ſententia humanior eſt, l.* 23. §. 8. *D. de aedil. edict. l.* 2. §. 1. *D. de uſufr. puto ſecundum Iulianum debere dici. l.* 8. §. 3. *D. de negot. geſt.* & ſimiles. Deferunt aliquando Iuliani

liani ſententiam Ulpianus, Paullus, ſed rarius, & ut plerumque illius dicta magis explicent, vel adhibita diſtinctione vindicent, quam refellant. Acerrimum cenſorem ejus ſcripta invenere Ulpium Marcellum: ſed & ipſe tamen aliquando Iuliani ſententiam adprobat, veluti in *l.* 12. *D. de auctorit. et conſ. tut. l.* 41. *D. quib. ex cauſſ. mai.* aliquando, quae de una ſpecie dixerat ICtus, ad alias profert, uti *l.* 16. *D. de pecul. l.* 82. §. 3. *D. de legat.* 1. *l.* 27. §. 6 7. 11. *D. ad SC. Trebell.* aliquando, diſtinctione adhibita, deciſionem ejus reſtringit, *l.* 8. §. 2. *D. de SC. Vellei. l.* 13. *D. de mort. cauſſ. donat. l.* 40. *D. de adquir. vel omitt. hered. l.* 74. *D. de judic. l.* 22. §. 5. *D. rat. rem. hab.* Quin immo eſt, ubi, ne nihil dixiſſe videatur, nodum in ſcirpo quærit, eademque, quae recte dixerat Iulianus, aliis dumtaxat verbis eloquitur, ut ne diſſentire quidem illum, adpareat. *l.* 23. *D. de act. emt.* Notum quoque eſt, ipſos imperatores in conſtitutionibus ſuis plerumque confirmaſſe, & reliquis praetuliſſe, Iuliani ſententiam, ac proinde ſaepe nos legimus, ſecundum Iuliani ſententiam eſſe conſtitutum. *l.* 3. §. 1. *D. de SC. Macedon.* §. 5. *Inſt. de ſuſp. tutor.* & etiamnum exſtant principum conſtitutiones, quibus plerumque Iuliani ſententia probatur, veluti *l.* 24 *C. de nogot. geſt. l.* 15. *C. de uſufr. l.* 10. *C. de condict. indeb.* §. 8. *Inſt. de nupt.* §. 2. *Inſt. de adſignat. libert.* §. 2. *de obl. quae quaſi ex del. Novell.* LXXXVII. *pr.* Denique nec id videtur omittendum, Theodoſium & Valentinianum imperatores, quando ICtorum quorumdam voluminibus auctoritatem in foro ſummam tribuunt, in primo quidem ordine poſuiſſe Papiniani, Paulli, Caji, Ulpiani, & Modeſtini ſcripta univerſa: at iis tamen adjunxiſſe Scaevolam, Sabinum, & IULIANUM noſtrum, quorum tractatus atque ſententias illi quinque viri ſuis operibus miſcuerint: *l. un. C. Th. de reſponſ. prudent.* non, quod minorem horum eſſe auctoritatem voluerint, ſi ex integris eorum operibus quidquam in foro citaretur, ſed *quia*, quod recte vidit Anianus, *illi in ſuis corporibus non inveniebantur, ſed in praefatorum opere tenebantur inſerti*. Quamvis enim Jac. Gothofredus in *Comment. ad Cod. Theod. tom. I. pag.* 33. ICtorum iſtorum ſcripta in occidente tantum, & regno Tholoſano, non autem in oriente, intercidiſſe, recte obſervat, ſiquidem multo poſt & a principe Arcadio citantur *l.* 3. *C. Th. de teſtam.* & a Triboniano inde Digeſta locis quam plurimis locupletata ſunt. At parum obeſt, ut quod ad forenſem uſum intercidiſſe dicantur libri, qui ſe in oriente quoque ita hominum oculis ſubduxerant, ut vix milleſimus eorum partem viderit, quoſque ideo ipſe Iuſtinianus in §. 17. *Conſt. tanta de conſ. Dig.* vocat *βιβλία σπάνια, καὶ μόλις ἐξευρεθέντα, καὶ ὧν οὐδὲ τὰς προσηγορίας οἱ πολλοί· καὶ τῶν σφόδρα εὐδοκιμούντων ἐπὶ νόμοις ἐγίνωσκον*, *libros raros, & qui vix inveniri potuerint, quin quorum paene titulorum etiam viri in juris prudentia celeberrimi habuerit notitiam*.

§. XXII.

et judicialis. Denique quin & juris prudentiae δικαστικῆς complura ſpecimina dederit vir prudentiſſimus, qui & tot magiſtratus geſſit, & ipſi principi, cognoſcenti, in conſilio fuit, nemo temere, ut opinor, dubitaverit. Unde id modo obſervare juvat, eum paſſim libris ſuis miſcere quaedam admonitoria, quae aliis judicaturis uſui futura exiſtimabat. Ita, quum ſaepe principes eos, qui ſuam opem implorabant, ad praeſides provinciarum remitterent, & hi

& hi deinde ambigerent, ipſine tunc cognoſcere deberent, an judicem dare poſſent; hunc illis ſcrupulum exemit Iulianus, *l.* 8. *D. de offic. praeſ.* ubi *ſaepe ſe audiviſſe* ait *Caeſarem dicentem, hac reſcriptione:* EUM, QUI PROVINCIAE PRAEEST, ADIRE POTES, *non imponi neceſſitatem proconſuli vel legato ejus, vel praeſidi provinciae ſuſcipiendae cognitionis, ſed eum aeſtimare debere, ipſe cognoſcere, an judicem dare debeat.* Si nimirum erat cauſſa extraordinariae cognitionis, eam tunc praeſidem ipſum cognoſcere oportebat: ſin ordinariae, judicem dari erat conveniens, neque licebat praeſidi, illam eo obtentu, quod actor praeſidem adire juſſus ſit, ad ſuum tribunal trahere, ut pluribus oſtendit ICtus eximius Ger. Noodt, *de juriſdict. lib. I. cap. 7. pag.* 100, *ſeqq* Alio loco, puta *l.* 32. *D. de legib.* oſtendit, quam normam judices in pronunciando tenere oporteat, ſimulque in dubio jus, quo urbs Roma utitur, ſervari debere, ſuadet, quod & Iuſtinianus deinde obſervari praecepit circa conſuetudinem judiciorum Conſtantinopolitanorum in §. *ult. Inſt. de ſatisdat.* Sed id quidem de moribus vere receptis tacito conſenſu principum intelligendum. Alioquin enim quod contra rationem juris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentiam, *l.* 14. *D. de legib.* & jam Proculus, *l.* 12. *D. de off. praeſ.* recte monuit, non tam ſpectandum eſſe praeſidi, quid Romae factum ſit, quam quid fieri debuerit. Elegantiſſima quoque eſt illa Iuliani ευθεοια in *l.* 21. *D. de reb. cred.* ex qua denuo adparet, illum aequitatem magis, quam jus ſtrictum judicantibus commendaſſe. Quaerebatur inter veteres, an, qui decem petat, oblita ſibi quinque, & qui fundum petit, oblatam partem accipere, reliqua judicio perſequi cogendus ſit? Erant, qui negarent actorem ad id compelli poſſe. At Iuliano, aequitatis ſtudioſiſſimo, *in utraque cauſſa humanius facturus videtur praetor, ſi actorem compulerit ad accipiendum id, quod offeratur, quum* AD EJUS OFFICIUM PERTINEAT, LITES DEMINUERE. Divina vox, cedroque digna, quam utinam ſemper alta mente repoſitam haberent judices, in id ſaepe unice intenti, ut lites, quoad fieri poteſt, foveant, quin novas ex vetuſtis ſerant, atque ita in turbido eo felicius piſcentur.

§. XXIII.

Salv. Juliani inter ICtos auctoritas. Julianus, Berytenſium antecessor, a noſtro diverſus.

Ceterum incredibili illa, quam ſibi tot vigiliis pepererat, doctrina tantam non modo laudem, ſed gloriam conſequutus eſt, ut omnium fere conſenſione ICtorum ſuae aetatis coryphaeus putaretur. Argumento ſunt tot elogia, quibus eum tamquam ex compacto ornant, quotquot ejus in ſcriptis ſuis faciunt mentionem. Spartianus in *Vita Did. Juliani, cap.* 1. eum vocat *bis conſulem, praefectum urbi,* & JURISCONSULTUM, *quod magis eum nobilem fecit,*, adeoque majorem eum ſibi celebritatem inſigni illa juris peritia, quam tot eminentiſſimis, quibus functus eſt, honoribus, comparaſſe, innuit. Juſtinianus eum alibi vocat κράτιστον, *Conſt. dedit nobis Deus*, §. 18. *de conſ. Digeſt*, quo vocabulo eos, qui honoribus maximis functi fuerant, compellari ſolitos, oſtendit Menag. in *Amoenit. jur. civ. cap.* 24. &, jam ante illum Eraſm. Schmiedius *ad Luc. l.* 2. alibi eum laudat, tamquam legum & edicti perpetui ſubtiliſſimum conditorem, *Conſt. tanta* §. 18. *de conſ. Digeſt.* alibi virum ſapientiſſimum, *Novell. LXXIV. pr.* alibi ſummum auctorem juris ſcientiae *l.* 15. *C. de uſufr. & hab.* alibi ſubtiliſſimum teſtem, ſummae auctoritatis hominem, & edicti perpetui ordinatorem. *l.* 10. *C. de cond. indeb.* Sed & ante Juſtinianum eum Theod. & Valent. laudant, tamquam

quam magnae exiſtimationis virum & diſertiſſimum juris peritum. *l.* 5. *C. de bonis, quae liber.* Divi fratres tamquam juris auctorem, amicum ſuum, & clariſſimum virum. *l.* 17. *pr. D. de jure patron.* Ad ejuſdem laudes Alciat. *Diſpunct. lib. II. cap.* 27. *&* Jo. Bertrand. *de juriſper. lib. I. cap.* 1. pertinere exiſtimant epigramma Theaeteti *Anthol. IV.* 1. 2.

Τοῦτον Ἰουλιανὸν νομικῆς φάος εἶπον ἰδοῦσαι
Ῥώμη καὶ Βερόη, πάντα φύσις δύναται.
Hunc Iulianum, legitimae ſcientiae lumen, dixere videntes
Roma & Berytus, omnia natura poteſt.

Sed id quidem epigramma ad alium plane Julianum, anteceſſorem Berytenſem, & Iuſtiniano *σύγχρονον*, & Novellarum Iuſtiniani interpretem referendum eſſe, jam pridem obſervarunt Pithoeus, Grotius, Fabrottus, & hic omnino conferendus Menag. in *Amonit. jur. civil. cap.* 24. id quod facile etiam inde intelligere potuiſſent viri docti, quod Theaetetus Beroen vel Berytum (hanc enim unam eamdemque urbem eſſe ex Nonni Dionyſiacis oſtendit Ioſ. Scaliger *ad Euſeb. Chron. pag.* 121.) Iuliani doctrinam ſtupuiſſe tradit, quum tamen ex ſententia Io. Strauchii *de Beryto, cap.* 4. §. 15. ſaeculo demum tertio, vel, ut Hub. Giphanio videtur, a Severi imp. temporibus florere coeperit ſchola juridica, eamque adeo doctrina ſua illuſtrare non potuerit Salu. Iulianus, Hadriani aequalis, &, quod caput rei eſt, non ſcholae, ſed rei publicae natus, atque hinc diſſimillimus anteceſſoribus illis, quos, ex quo vetera illa juris oracula conticuerant, in ſcholarum umbra conſenuiſſe novimus.

§. XXIV.

Praeceptor Salv. Juliani Priſcus Javolenus. An is homo ineptus & ſtolidus?

Si quaeras, quem potiſſimum auctorem ducemque habuerit ad juris prudentiam, ipſe Iulianus nos hoc ignorare non patitur, quippe qui in *l.* 5. *D. de manumiſſ. vind.* Iavolenum, *praeceptorem ſuum* grato animo adpellat, etiam ubi id factu minus neceſſarium videri potuiſſet. Accedit, quod & Pomponius *l.* 1. §. *ult. D. de orig. jur.* ubi totam ſcholae Sabinianae ſucceſſionem deſcribit diſerte docet, Atejo Capitoni Maſſurium Sabinum, huic C. Caſſium Longium, huic porro Coelium Sabinum, ei Priſcum Iavolenum, ac huic demum Aburnum Valentem, & Tuſcianum, itemque SALVIUM IULIANUM ſucceſſiſſe. Fuit ſane Priſcus ille Iavolenus vir maximae auctoritatis, ac, ut ex ejus fragmentis patet, prudentiſſimus juris, quin quem & honoribus ſummis functum, & aliquando Africae proconſulem fuiſſe, ex *d. l.* 5. *de manum. vind.* recte colligunt viri docti, & in his Grot. *de vit. ICtor. lib. II. cap.* 2. Et fortaſſis ille ipſe Africae proconſulatus Iuliano Afro occaſionem dederit, Iavoleni ſibi amicitiam conciliandi. Ejus luminibus haud parum obſtruxiſſe quibuſdam videtur Plinius *lib. VI. epiſt.* 15. ubi non modo refert, cum Paſſienus Paullus elegos recitaret, & pro more coepiſſet dicere: PRISCE IVBES, eum ad hoc, quamvis Paullo amiciſſimum, reſpondiſſe: *ego vero non jubeo*: ſed & deinde hanc ſubjicit ἐπίχριον: *cogita, qui riſus hominum, qui joci. Eſt omnino Priſcus dubiae ſanitatis: intereſt tamen officiis, adhibetur conſiliis, atque etiam jus civile publice reſpondet: quo magis, quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit.* Parum ſane abeſt, quin hinc Priſcum illum Iavolenum tamquam emotae mentis ineptiſſimumque hominem nobis depingant, uti & Labeonem, quia de illo Horat. *Serm. I.* 3. *v.* 80.

Labeo-

Labeone inſanior inter
Sanos dicatur.

vel C. Trebatium Teſtam, quia cum illo paullo familiarius jocatur Cicero. Sed injuria fit optimo ſeni, quem dum Plinius adhuc interfuiſſe officiis, adhibitum conſiliis, & jus civile publice reſpondiſſe, fatetur, ſatis probabile eſt, tam dubiae ſanitatis viſum non eſſe aliis, ac ſibi. Et quid, quaeſo, ſtolidum ineſt illis Javoleni Priſci verbis a Plinio tantopere exagitatis? Inoleverat tum ille mos ſua aliorumque ſcripta recitandi: invitari ſolebant amici, ut adeſſent ſtultitiae teſtes, & plauſu ſuo finirent fabulam, id eſt, ut bonas horas recitatoris cauſſa perderent. Quam moleſtum illud pleriſque fuerit, maxime occupatioribus, facile eſt ad intelligendum, idque non tacet Iuvenalis, qui eleganter *Sat. I. v.* 2. ſe ait

Vexatum toties rauci Theſeide Codri;

additque:

Impune ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic elegos? impune diem conſumſerit ingens
Telephus, aut ſummi plena jam margine libri
Scriptus, & in tergo nec dum finitus Oreſtes?

ac deum *Sat. III. v.* 5. ſe jam vel Prochytam praeponere ſuburrae adfirmat:

Nam quid, inquit, *tam miſerum, tam ſolum vidimus, ut non*
Deterius credas, horrere incendia, lapſus
Tectorum adſiduos, ac mille pericula ſaevae
Urbis, & Auguſto recitamus menſe poetas?

An ergo adeo ridiculum quid fuiſſe dixeris Javolenum, dum amico, huic inſaniae dedito, & ſenem gravioribus diſtrictum negotiis auditorem adhibere non dubitaverat, illam ſtoliditatem tepide exprobravit, & interroganti: PRISCE IUBES; reſpondit: *ego vero non jubeo.* Diſplicet hoc Plinio, in eodem luto cum Paſſieno haerenti, & *lib. I. epiſt.* 13. ſaeculo gratulanti illam recitationum frequentiam. At non ideo diſplicuiſſe ſenilem illam moroſitatem arbitror aliis, qui gravioribus intenti negotiis recitationes illas cum tanto temporis diſpendio conjunctas, parum curabant; quorumque tum plures fuiſſe nec ipſe Plinius diſſimulat, dum *lib. I. epiſt.* 13. conqueritur: *ad audiendum pigre coitur. Plerique in ſtationibus ſedent, tempuſque audiendis fabulis conterunt, ac ſubinde ſibi nunciari jubent, an jam recitator intraverit, an dixerit praefationem, an ex magna parte evolverit librum: tum demum, ac tunc quoque lenti cunctanterque veniunt: nec tamen permanent, ſed ante finem recedunt, alii diſſimulanter et furtim, alii ſimpliciter et libere.* Si ergo Javolenus non aliud dedit dubiae ſanitatis argumentum, quam quod recitaturo amico non ſupparaſitari voluit; ego quidem illum ideo inſanum non dixerim. Et fingamus, quaeſo, illi ſeni, & ſuſceptis pro re publica laboribus defeſſo, (talem enim illum tum fuiſſe, ipſe Plinius innuere videtur, ut manifeſto erret Iul. Capitolinus, qui eum *in Anton. Pio cap.* 12. inter Pii conſiliarios refert,) fingamus, inquam, ei jam annis gravi accidiſſe, quod illi vitio datur apud Sophocl. in *Oedipo v.* 924.

Καὶ σ', ὁ πληθύνων χρόνος
Γέροντ' ὄμμ' ἔθηκε καὶ τῶν νῦν κενόν,
Et te ingraveſcens aetas
Senem ſimul facit, & mente deerrantem,

an inde ſequitur, ut ſemper eum deliraſſe credere debeamus? Equidem ſaepe audivi illud Ariſtophanis *in Nubib. V. v.* 72. ὡς δὶς παῖδες οἱ γέροντες: at num-

numquam, memini, quemquam exiſtimare, ſemper pueros oportere ſenes fuiſſe, τὰς φρένας νεάζοντας, uti mente hebeſcentes ſenes vocat Anacreon. Tot profeſſo ICtos eximios Javolenum formaſſe non credibile eſt, ſi ſemper dubiae fuit ſanitatis, ſaltim ex deliri hominis ſchola numquam prodiiſſet Salvius Iulianus, qui omnes aetatis ſuae prudentes longo poſt ſe intervallo reliquit.

§. XXV.

Condiſcipuli Juliani, Ab. Valens, & Tuſcianus

Nimirum praeter Salvium Julianum, etiam Aburnum Valentem & Tuſcianum inter Priſci Javoleni ſucceſſores refert Pomponius *l. 2. §. ult. D. de orig. jur.* ut dubitari non poſſit, eos aut inter ejus fuiſſe condiſcipulos, aut certe ex eadem ſchola prodiiſſe. De Aburno Valente parum; de Tuſciano fere nihil compertum habemus. Vtrum cum Aburno idem ſit Salvius Valens, qui inter juriſperitos, quibus Antoninus Pius uſus eſt, recenſetur a Iulio Capitol. *cap. 12.* an vero Salvius ſit Julianus noſter, & ibi diſtinctio ponenda ſit, pro certo non dixerim, quamvis poſterius probabilius videatur. Multo minus ergo cum Pancirolo *Lect. var. lib. I. cap. 79.* exiſtimandum eſt, ad Aburnium hunc reſcripſiſſe Severum & Antoninum imperatores, *l. 3. C. de edend.* quum a temporibus Trajani, quibus Aburnum noſtrum floruiſſe novimus, ad tempus, quo conſtitutio iſta prodiit, ultra paene ſaeculum effluxerit. Certius eſt, quod obſervavit Reineſius *Inſcript. claſſ. I. n. 87. pag. 123.* Eoſdem nimirum eſſe Eburios, Aeburios, Aburios, Aburrios, & Aburnos, idque nomen in marmoribus, aliiſque veterum monimentis non ignotum eſſe, inter quae & illud eſt, quod ipſe protulit:

M. V. S.
EBURIS EXORATI F.
VEIO EX COM. CAES. COS.

Superſtes fuit Trajano, quem divum vocat, in *l. 42. pr. D. de jure fiſc.* ſcripſitque *libros VII. fideicommiſſorum*, & aliquot *actionum* libros, ex quorum utriſque quaedam decerpſerunt Digeſtorum conditores. Javolenum ab eo memorari videmus, in *l. 15. D. de ann. legat.* Julianum in *l. 33. D. de minor. & l. 94. D. de legat. 3.* ut adeo recte huic σύγχρονος dicatur. Alterius Tuſciani ne nomen quidem certum, tantum abeſt, ut pleraque reliqua, quae de illo tradunt viri docti, adeo firmo talo ſubſiſtant. Quum enim non adeo obvium ſit illud nomen, in tam varias formas illud mutarunt, ut a Bynkershoekio in *Praetermiſſ. pag. 295. edit. nov.* facete Protent dicatur Tuſcianus. Bertrandus eum tranſmutat in Tuſcium Fuſcianum, cui reſcripſit d. Pius in *l. 7. D. de leg. praeſt.* Guil. Grotius in Vivianum; denique Hotomannus, Rupertus, & Menagius in Maecianum, quaſi in codice quodam vetere lectum ſit -- *luſ -- cianus*, i. e. *Voluſius Maecianus*, atque inde Digeſtorum conditores effinxerint Tuſcianum. Vid. Rupert. *Animadverſ. lib. III. cap. 13. ſect. 4. pag. 214. edit. nov.* Eodem modo in aetate Tuſciani caecutiunt plerique. Nam Guido Pancirolus *Lect. var. lib. I. cap. 79.* ad eum reſcriptum exſtare ſcribit Severi & Antonini, *l. 1. C. de hered. tut.* & hinc ſuſpicatur, eumdem illum eſſe cum Tuſciano, quem Commodi temporibus praefectum praetorio fuiſſe refert Jul. Capitolin. in

Per-

Pertinace, *cap.* 5. Sed haec omnia nihili ſunt. Non ideo ſtatim mutandum erat nomen, quod non adeo frequens eſſet. Alias enim eodem jure ex ICtorum choro ejicere poſſemus Urſejum Ferocem, Vindium, Atilicinum alios. Deinde, quum paſſim apud veteres occurrant Tuſci, Tuſcenii, Tuſcennii, Tuſcilii, Tuſcilli; cur ſuſpectum nobis ſit Tuſciani nomen? Sed ſalva res eſt. Exſtat illud in *l.* 18. *C. mandati*. Exſtat in *l.* 26. *C. Th. de epiſc. eccleſ.* Exſtat in marmore apud Gruter. *pag.* 164. 4. Quamvis enim ibi in textu legatur FOSCANUS; viri tamen docti recte ex *d. l.* 26. *C. Th. de epiſc. eccleſ.* oſtenderunt, ei non *Foſcano*, ſed TUSCIANO nomen fuiſſe. Denique nullius plane momenti eſt Panciroli obſervatio. Nam in *l.* 1. *C. de hered. tut.* & apud Iulium Capitolin. in *Pertinac. cap.* 5. non Tuſcianum reperimus, ſed Fuſcianum, nec is Javoleni diſcipulus & ſucceſſor eſſe potuit, qui ſub Severo & Antonino demum proconſulatu Numidiae functus eſt. Paucis. Fuit inter Iuliani condiſcipulos Tuſcianus quidam, ſed parum celebritatis conſequutus, quia vel nihil ſcripſit, vel quae ſcripſit, jam pridem interciderunt, quamvis prius vel ideo magis crediderim, quod a nullo veterum vel ſcripta ejus, vel ſententiae ac opiniones, laudantur.

§. XXVI.

Ipſe Iulianus quos diſcipulos formarit, non adeo liquidum eſt, nec ea de re eſt, quod multa dicamus, niſi quod ſuſpicemur; ex ea ſchola prodiiſſe Voluſium Maecianum, Sex. Pomponium Africanum, & Terentium Clementem ICtos celeberrimos, & omnes Iuliano aetate proximos. Primo enim quod ad L. Voluſium Maecianum attinet, is inter M. Antonini praeceptores fuit, teſte Iul. Capitol. in *vita Marci*, *cap.* 3. & proinde recte monet Menag. *Amoenit. jur. civ. cap.* 5. apud Antoninum *εἰς ἑαυτὸν lib. I. ſegm.* 6. ubi praeceptores ipſe ſuos laudat pro Μαρκιανοῦ legendum eſſe Μαικιανοῦ, quod & Gatakerum jam ſuſpicatum video. Fuit etiam inter divorum fratrum amicos, ab iiſque praeter veterem juris civilis & bene fundatam peritiam anxie diligens vocatur, in *l.* 17. *D. de jure patron.* Ibidem divi fratres ſe cum Maeciano, & aliis amicis ſuis juriſperitis adhibitis plenius dicunt tractaſſe, ut dubium non ſit, eum ſaltim ad ea tempora vitam produxiſſe, adeoque aetate aliquando minorem eſſe Iuliano. Deinde & ipſe Sabinianarum partium dux fuit, ut ex *l.* 30. *D. ad leg. Falcid.* & *l.* 86. *D. de condit. & demonſtr.* probat Menag. *ibid.* Accedit, quod L. Voluſius Maecianus Julianum aliquoties vocat *ſuum*, veluti in *d. l.* 86. *D. de cond. & dem.* & *l.* 65. §. 1. *D. ad SC. Trebell.* Quod quamvis aliquando alio pertineat, veluti quando Cajum *ſuum* vocat Iuſtinianus, in § *6. proem.* & §. 5. *Inſt. de publ. jud.* & *Conſt. omnem* §. 1. *de jur. doc. rat.* vel quando in epiſtolis ad familiares iſtud poſſeſſivum nomini amicorum addi ſolet, quod fere perpetuo fieri ſolet apud Plinium, & in jure noſtro: hic tamen vix aliud ſignificare poteſt, quam praeceptorem, quia ejusdem aetatis non fuere Maecianus & Julianus, & eodem ſenſu etiam Scaevolam ſuum vocant Iulius Paullus & Claudius Tryphoninus. Vid. Otto in *Papin. cap.* 11. §. 1. Sex. Pomponii paullo incertior aetas eſt, adeo, ut ſint, qui cum Ant. Auguſtino & Iac. Cujacio duo ejuſdem nominis ICtos claruiſſe putent, patrem & filium, idque ideo, quia in *l.* 41. *D. de hered. inſt.* Sex. Pomponius ab ipſo Pomponio laudatur, & alibi tam *Sextus*, quam *Pomponius*, tam-

Salv. Iuliani auditores.

tamquam duo auctores citantur. *l.* 32. *D. de legat.* 1. *l.* 1. §. 27. *D. de SC. Silanian.* Sed quod ad *l.* 41. attinet, vix dubitandum videtur, quin illa non ſit Pomponii, ſed Juliani, & inſcriptio non ad ipſam legem, ſed ad ultima verba pertineat, adeoque lex illa cum antecedente conjungi, ejuſque poſtrema verba ita legi debeant: *ut refert Sex. Pomponius libro XII. ex variis lectionibus.* Et quis nobis ſponſor fuerit idoneus, nullum inter antiquos vixiſſe Sextum ICtum, quum Sexti medici & philoſophi & rhetores complures celebrentur, in quorum indice, quem bene longum texuit Fabric. in *Bibl. Graeca lib. VI. cap. 7. §. 6. vol. XII. pag.* 619. etiam eſt Caecilius Sextus ICtus aevi Trajani, quem laudat Gell. *Noct. Attic. lib. XX. cap.* 1. quique facile hic cum Pomponio citari potuit. Non dicam jam, abſonam futuram fuiſſe citationem tam *Sexti*, quam *Pomponii*, ſi duo fuerint ejuſdem nominis, & uterque Sexti praenomen tulerit, contra eam admodum pulcram & *εὐφωνικὴν*, ſi alium ſtatuamus Sextum, a Pomponio diverſum, & eo nomine inprimis notum. Si ergo unus fuit Pomponius, quod mihi indubium videtur, is ſane aliquamdiu cum Juliano vixiſſe, ei tamen ſuperſtes fuiſſe videtur, ſiquidem & Antonino Pio imp. ſupervixerit, quippe quem diuum vocat *l.* 14. *D. de pollicitat.* & Cajo denunciat teſtimonium *l.* 39. *D. de ſtipulat. ſerv.* quem tamen vixiſſe ſub Marco, patet ex *pr. Inſt. de SC. Orfit.* quin ad Antonini Caracallae tempora vitam produxiſſe, ex *l.* 42. juncta *l.* 32. *pr. D. de donat. inter vir. et ux.* non male a viro docto, Franc. Carolo Conradi, colligitur in *Actis erud. Lipſ.* 1727. *pag.* 64. 65. Quum ergo talis ſit aetas Pomponii, ut per nullum commodius, quam per Julianum proficere potuerit, & ipſe in *Enchiridio* ultimum omnium ICtorum poſuerit Salvium Iulianum: non temere inde collegeris eum hunc praeceptorem habuiſſe, niſi quem moveat in contrarium, quod quibuſdam in partes Proculejanorum paullo videatur pronior, veluti Chr. Ottoni a Boekeln *de diverſ. fam. IC. cap.* 6. quamvis illis temporibus ſenſim jam ita deferbuerat ſectae ſtudium, ut eum alii magis erciſcundis, quos vocant, ICtis, quam Proculejanis accenſendum putent. Denique non errabit, qui idem adfirmet de Africano, & Terentio Clemente, quorum ille plerumque Juliani ſententiam amplectitur, hic non modo ejus auctoritate ſaepius utitur, ſed & SUUM vocat Julianum. *l. D. de vulg. & pupill. ſubſt.* Sed multo plures, ut ſupra diximus, ex ejus libris profecerunt, & pauci ab ejus aetate juris prudentiae laude floruerunt, quibus Juliani noſtri opera non fuerint in deliciis, adeo ut communem illum ICtorum praeceptorem non abs re dixeris.

§. XXVII.

Fuiſſe illum ſectae Sabinianae anteſignanum.

De ſecta, cui nomen dederat, dubitare nos non patitur Pomponius, qui eum inter Sabini ſucceſſores diſerte refert. Fuit itaque Sabinianus & Caſſianus, idque jam a multis fuſe demonſtratum eſt, ut mirum ſit eum Proculejanorum albo adſcribere non dubitaſſe Hug. Donell. *Comm. lib. V. cap.* 25. & Io. Goeddeum in *Comment. ad l.* 26. *D. de verb. ſign. n.* 10. *ſeqq.* Sane enim non modo Sabinianorum more in veterum auctoritate & placitis ſubſiſtit, *l.* 51. §. 1. *D. ad leg. Aquill. l.* 31. *pr. &* §. 1. *D. de vulg. & pup. ſubſt.* adeo ut ne in rationes quidem juris curioſius inquirendum exiſtimet, *l.* 20. *D. de legib.* verum etiam nominatim ſe fateatur adſtipulari Sabinianis, *l.* 11. §. 3. *D. de donat. int. vir. & ux.* Sabino & Caſſio,

l. 3.

Digitized by Google

l. 3. §. 6. D. de lib. & poſtum. l. 1. §. 5. D. de adqu. & amitt. poſſeſſ. l. 30. D. de lib. cauſſ. l. 28. §. 1. D. de jurejur. l. 14. §. 2. D. de act. emt. & vend. Contra Proculejanos paſſim refellit, & ipſum edictum perpetuum aliquando Labeonis ſententiae oppoſuit, ceu patet ex inſigni loco Calliſtrati *l. 1. §. 1. D. de jur. fiſc.* Plerumque a P. Juventio Celſo, Proculejano, eum diſſentire, luculenter jam demonſtravit Cujac. *Obſ. lib. VIII. cap. 35. & lib. XXVII. cap.* 13 quemadmodum eum ſaepiſſime notat Ulpius Marcellus, quem ad Salvii Juliani libros *Animadverſiones* ſcripſiſſe conſtat; Proculi vero partibus addictiſſimum fuiſſe demonſtrat Merill. *Obſ. lib. I. cap. 28. lib. VII. cap.* 18. Hic enim ſectae ſtudio adeo minutatim omnes Juliani deciſiones excuſſit, ut pro inſigni veritatis argumento habitum fuerit, ſi Marcello illi cum Juliano conveniret. Cujac. *Obſ. lib. XIV. cap.* 35. Menag. *Amoenit jur. civ. cap.* 24. Sed quantumvis haec recte ſe habeant: veriſſimum tamen eſt, generoſioris indolis fuiſſe Julianum noſtrum, quam ut unius auctoritati, tamquam claudus pilae, inhaereret, & vel omnia a Proculo edicta reprehenderet, vel Sabinianorum placita pro oraculis habuerit. Hinc aliquando a Caſſio diſſentit, *l. 11. §. 12 D. quod vi aut clam*, & a communi Sabinianorum ſententia facit divortium, *l. 57. D. de manum. teſt.* quin cum Proculo facit *l. 6. D. ad leg. Aquill.* & Celſo apertiſſime placere ſuam ſententiam gloriatur. *l. 13. D. de lib. et poſtum.* Vere ergo injuria fit viro ſine exemplo maximo, dum a Chr. Thomaſio, *Naev. juriſprud. antejuſt. lib. II. cap. 3. n. 1. pag.* 84. depingitur, tamquam *homo, qui in* MSC. *praeceptorum ſuorum juraverit*, quum ubique prudente uſus ſit ἐκλογῇ, & res ipſa doceat, eum hac in re ὁμόψηφον fuiſſe Platoni, qui in *Critone, tom. I. Oper. pag. 46. nulli umquam ſuorum alii ſe credere potuiſſe*, ait, *quam rationi, quam a ſe animo perpenſam atque examinatam optimam expertus ſit*.

§. XXVIII.

Proximum eſt, ut ad honores, ab eo geſtos, progrediamur. Erant enim tum illa tempora, quibus ad ampliſſimas in republica dignitates non alii felicius, quam aut armis, aut juris peritia illuſtres adſpirabant. Praeturae & conſulatus ſui ipſe meminit, in *l. 5. D. de manum. vind.* ad quos tamen dignitatis gradus, quum non niſi per minores honores via pateret, nullum eſt dubium, quin expleto tirocinio forenſi, primum quaeſtura, deinde tribunatu plebis vel aedilitate functus ſit, antequam ad praeturam & conſulatum procederet. Et praeturam quidem ejus jam ſupra non ſine probabili, ut opinamur, ratione in annum v. c. 883. rejecimus, quo & edictum perpetuum condidit. Conſulatum vero quamvis non ſemel, ſed bis geſſiſſe dicatur Spart. *in Did. Iul. cap.* 1. ipſos tamen annos, quos tantus conſul illuſtravit, non notarunt faſtorum conſularium auctores. Primum ergo illum conſulem ſuffectum fuiſſe, omnes fatentur. Iterum vero faſces tenuiſſe dicunt a. v. c. 900. quia eum annum Caſſiodorus & alii conſulatu ordinario *Juliani & Torquati III.* ſignant, cujus ſententiae praeter Onuphr. *in Faſtis ad illum ann.* ſunt Bertrandus *de Iuriſper. lib. I. cap.* 1. Grot. *lib. II. cap.* 6. & alii. Sed quamvis hoc ferat temporum ratio, quibus Julianum floruiſſe ſupra diximus: tamen ex Marqu. Gudii ſchedis, quibus veteres inſcriptiones incredibili ſtudio collegit, demum luculenter demonſtravit Petr. Reland. *in Faſt. conſ. ejus anni*, Julianum illum Torquatum non

Quos honores in republica geſſerit?

Sal-

Digitized by Google

Salvium noſtrum eſſe, ſed *C. Iulianum Veterem*. Neutrum ergo conſulatum fuiſſe ordinarium, ſed bis inter ſuffectos conſulem proceſſiſſe Iulianum oportet, quod & aliis viris illuſtribus tum contigiſſe novimus. Et ſane ne hunc quidem alterum Juliani noſtri conſulatum ſignari dixerim in marmore, quod ſupra §. 8. produximus, cujus in latere Fabrettus *Inſcript. cap.* 10. *pag.* 695. invenit: D. IV. NON. MART JULIANO II. ET CRISP. COS. quia inſcriptio illa meminit Didii Juliani fratris Proculi Juliani, quem proavum vidiſſe vix probabile eſt. Eodem teſte Spartiano *in Did. Iul. cap.* 1. etiam ad praefecturam urbanam adſpiravit. Summa erat hujus praefecturae dignitas, adeo ut Romae ipſos praefectos praetorio antecederent praefecti urbi, ſaltim ſequiori aevo, ad quod pertinent adducta a Phil. Berterio *Pithan. Diatr. I. cap.* 3. *pag.* 811. teſtimonia Symmachi *lib. X epiſt.* 36. Caſſiod. *Variar. lib. III. epiſt.* 11. Juliani *Nov. LVI.* & illud inprimis Auſonii *in Moſella, v.* 407.

> *Aut Italum populos, Aquilonigenaſque Britannos*
> *Praefecturarum titulo tenuere ſecundo.*
> *Quique caput rerum, Romam, populumque, patreſque*
> *Tantum non* PRIMO *rexit ſub nomine.*

Quum vero ſimul ampliſſima eſſet praefecti urbi, tum intra pomoeria, tum intra centeſimum ab urbe lapidem juris dictio, adeo ut is *regere jura Quirini* dicatur Rutilio Numat. *Itin. lib. I. v.* 157. non mirum profecto eſt, ICtis inprimis ad eum honorem aditum patuiſſe. Scimus ſane ſub Veſpaſiano eo honore functum Pegaſum, ICtum celeberrimum, de quo Juvenal. *Sat. IV. v.* 76.

> *Rapta properabat abolla*
> *Pegaſus, attonitae poſitus modo villicus urbi,*
> *Anne aliud tunc praefecti, quorum optimus, atque*
> *Interpres legum ſanctiſſimus, omnia quamquam*
> *Temporibus diris tractanda putabat inermi*
> *Juſtitia.*

Huic ergo jam ex Sabinianorum ſecta jungere licebit alterum, Salvium Julianum, quem ipſum quoque ea dignitate fulſiſſe ſatis compertum eſt, quamvis, quo anno, quove tempore eam geſſerit, nondum liqueat. Solebant viri praefectorii & conſulares poſtea inter amicos Caeſarum adlegi, eorumque in conſilio eſſe, ſi res majoris momenti inciderent. Sunt hi *οἱ σύνεδροι καὶ σύμβουλοι* apud Xiphilinum comites ſedendi, & participes conſiliorum, *l.* 7. *C. de offic. adſeſſ.* *συγκάθεδροι*, *l.* 10. §. 6. *D. de excuſat.* immo & AMICI PRINCIPUM, ceu ſupra jam monuimus, de quibus fuſe Jac. Guther. *de offic. dom. Aug. lib. I. cap.* 18. Ita Auguſtus quum jus diceret, *μετὰ τῶν συνέδρων διεσκέπτετο*, *rem cum adſeſſoribus communicabat.* Xiphilin. Initio enim quindecim ſenatores in conſilium adhibuerat in ſex menſes, poſtea quinto decennio, quum rei publicae adminiſtrationem ſuſcepiſſet, petiit a ſenatu *συμβούλους εἴκοσιν ἐτησίους*, *viginti conſiliarios annuos.* Xiphil. Morem ab eo tempore, quo Tiberius in inſulam ſeceſſerat, interruptum, revocavit Cajus Caligula, *ὅτι τοὺς συνέδρους, ἐκλιπόντας ἐξ οὗ ὁ Τιβέριος εἰς τὴν νῆσον ἐξεχώρησεν, ἀνενεώσατο*, *quia adſeſſores, quod fieri deſiderat ex eo tempore, quo Tiberius in inſulam ſeceſſerat, reſtituit,* Dio *lib. LX.* Poſtea is mos conſtanter viguit, ſaltim ad Alexandri Severi tempora, & notum eſt, hiſtoriae auguſtae ſcriptores prolixos plerumque eſſe in recenſendis ICtis, quos in conſilium principes ſinguli adhibuerint. Noſtro is honor, ut

Digitized by Google

ut ſupra jam ex Spartiano vidimus, contigit ſub Hadriano, & quidem cum Juventio Celſo & Neratio Priſco, quos licet diverſae ſectae, *ſenatus tamen omnes probarat.* Suſpicor, eumdem honorem cum tuitum ſub D. Pio, uſo juris peritis Vinidio Vero, Salvio Valente, Voluſio Macciano, Ulpio Marcello, & Javoleno, ſi Julio Capit. *in vita D. Pii*, *cap.* 12. credimus. At ſane nullus tum fuit Salvius Valens, ſed Aburnius, de quo ſupra actum, adeoque Salvius Julianus hic erit intelligendus, qui tum itidem collegam Proculejanum & obtrectatorem habuit, Ulpium Marcellum. Id quod non modo principum illorum prudentiae, ſed & ipſorum ICtorum modeſtiae inſigne argumentum eſt, Nam ut illi procul dubio diverſae ſectae prudentes ideo adhibebant in conſilium, ut prolatis ex utraque parte argumentis, quid juſtum verumque eſſet, tanto certius liqueret, expenſiſque omnibus, quae hinc inde dicta ſint, ſubductiſque rationibus, tanto adcuratiorem facerent cogitationum ſuarum ſummam: ita hi mira animi moderatione ferebant & diſſentientes, & aemulos, & quamvis in Pandectis perpetuus fere ſit diverſiſſimarum opinionum conflictus, & crebra diſputatio, vix tamen ullum verbum acrius, nedum convicium aliquod reperias, quo inter ſe uſi ſint viri illi graviſſimi. Qua de re digna ſunt, quae integra hic repetantur verba, quibus vir ſummus Corn. van Bynkershoek, uſus eſt in dedicatione exaſciatiſſimarum Obſervationum juris civilis: *Expedit bono publico, ad rem publicam non adhiberi eos homines, qui aliorum ſententias, ubi a ſua diſcrepant, continuo inſectantur opprobriis, contumeliis, conviciis, non alia cauſſa irritati, quam quod alius alia mente ſit, perpetui ſcilicet dictatores in re publica eruditorum. Hoc nomine ſemper habita fuit infamis natio grammaticorum, ab humanitate alieni, dum humanitatis ſtudia tractant: ſed non magis id miremur, quam hac parte grammaticis non cedere, qui pietatem, caritatem, animi manſuetudinem, & reliqua viri boni officia in vulgus profitentur. Niſi ſtatim hic pedibus eas in ſuam cujuſque ſententiam, ſtultitiae vel malevolentiae notam non evadas. ICtorum, utique veterum, ex animi ſui ſententia reſpondent, ſed meliora docti audiunt, &, ſi minus ante ſapuerunt, reſipiſcunt. Labeo noſter in ſenatus lectione ſententiae ſuae libertatem adverſus ipſum Auguſtum magno animo defendebat, hoc ſuperdicto: ſuum quemquem judicium habere; & ſic oportebat. Papinianum noſtrum mente ſolida non dejecit vultus & gladius inſtantis tyranni: nec tamen minus eum, aliter quondam opinatum, in contrarium vocaſſe legimus veriorem Sabini ſententiam; & ſic quoque oportebat.* Haec Bynkershoekius, quae utinam hodie ad modeſtiam revocarent, vel in ruborem darent illos, qui ſi vel de ſtillicidiis aut tribus capellis agitur, adeo ferre non poſſunt collegarum diſſenſum, adeo excandeſcunt & in clamores & convicia prorumpunt, ut eos non arrogantia & ira, ſed furiis ſuis agitari jures!

§. XXIX.

Sed hos quidem honores geſſiſſe Julianum certum eſt: reliqui non niſi quorumdam conjecturis nituntur. Sic, eum aliquando Aquitaniam Belgicam, Dalmatiam, Germaniam, mox Baeticam rexiſſe, exiſtimat quidem Guido Pancirolus *de clar. leg. interpret. lib. I. cap.* 38. nec de Aquitania diſſentit Ant. Dad. Alteſerra *Rer. Aquit. lib. IV. cap.* 11. At nititur ea ſententia *l.* 12. *D. de cuſtod. & exhib. reor. l.* 14. *D. ad SC. Turpill. l.* 9. *§.* 4. *D. de poen. l.* 7. *§.* 1. *D. de accuſ. & inſcr.* ubi quidem Salvius qui- An & provincias rexerit?

dem

dem Salvius quidam, Salvius Carus, Salvius Valens, & Salvius Marcianus memorantur, qui tamen an cum noſtro iidem fuerint, admodum ambiguum, immo alios plane ac diverſos fuiſſe perquam veroſimile eſſe, jam ſupra diximus. Quum porro Julianus in *l. 5. D. de man. vind.* ſe MEMINISSE ſcribat, *Javolenum, praeceptorem ſuum & in Africa, & in Syria ſervos ſuos manumiſiſſe, quum conſilium praeberet*: idem Pancirolus inde colligit, eum Javoleno proconſuli in Africa & Syria adſediſſe, eaque fortaſſis occaſione ab eo jus edoctum eſſe. Sed & haec incerta. Potuit enim Javoleno & tamquam legatus in illis provinciis adeſſe. Forte & haec referre ſibi Javolenum meminit, ut ſolemus non eorum ſolum, quae vidimus, ſed &, quae audivimus, meminiſſe. In Aegypto ſe fuiſſe, ipſe refert Julianus *l. 36. D. de ſolut.* privatus, an cum imperio; non addit. Potuit ſane praefectura auguſtali ibi fungi, quem honorem ex ICtorum ordine geſſiſſe novimus Voluſium Maecianum Vulcat. Gallic. *in Avid. caſſ.* At fortaſſis etiam in Hadriani principis ibi commorantis comitatu fuit. Omnia & hic incerta & ambigua ſunt, ut non futurum ſit operae pretium, ſolis conjecturis indulgere.

§. XXX.

Vitae finis & ſepultura.

Enimvero tantam doctrinae copiam, te que fortunae obſequia mors demum, uti fit, evertit: qualis, aeque igno.amus, ac tempus, quo rebus humanis exceſſit. Sua illum morte provectiore aetate exſpiraſſe, ſperare nos jubent viri merita, principumque, ſub quibus probabiliter obiit, puto Marci & Lucii Caeſarum, clementia, quos vix credimus in tanti tamque honorati viri necem conjuraſſe. De tempore mortis non magis certo conſtat. Quandoquidem tamen ex rationibus noſtris ſupra §. 12. ſubductis anno v. c. 915. fuerit ſeptuagenario propior: eum non adeo diu poſtea ſupervixiſſe, ac proinde ſub illis imperatoribus ſenem deceſſiſſe arbitramur. Quod enim ad Commodi imp. tempora triſtiſſima vitam produxiſſe, ab eoque crudeliſſimo principe obtruncatus dicitur a Bern. Rutil. *de vit. ICt. cap. 66.* manifeſtum errorem redolet, in quem ideo incidit, quod filium a patre non diſcrevit. Habuit enim ICtus noſter filium L. Salvium Julianum, ſe profecto ac meliore fortuna digniſſimum, quippe virum conſularem & ſub Commodo praefectum praetorio. Habuit & nepotem, cui jam Taruntejo Paterni filia diſponſa fuerat, quique jam exercitum duxerat, uti ſupra ex Lampridio oſtendimus. Enimvero quum in inimiciſſima virtuti tam saeva ſollicita incidiſſent, & nepotem Commodus ad nefandam Venerem fruſtra ſollicitaſſet, quin & ſuſpecta tyranno videretur adfectata cum Taruntejo adfinitas: pereundum erat & Julisno praefecto praetorio, & Taruntejo; & fortaſſis etiam filio, cujus poſt truculentum Commodi imperium nullam fieri mentionem animadvertimus. Diximus de his illuſtris familiae fatis ſupra §. 9. iiſque nihil eſt, quod jam addamus, niſi quod Commodus illum praefectum ſuum, poſtquam ille ſemel gratia ſua excidit, non modo occiderit, ſed & ante mortem variis adfecerit injuriis. Ait enim Lamprid. in *Commod. cap. 3. praefectum praetorio ſuum, togatum, praeſente officio ſuo, in piſcinam detruſit, quem ſaltare etiam nudum ante concubinas ſuas juſſit, quatientem cymbala, deformato vultu*. Tantus virtuti honor erat ſub principe, ex omni vitiorum genere veluti conflato, & qui ſibi ex magno imperio nihil praeter maximam licentiam retinuerat. Sed tanto tolerabilius fuerit

Digitized by Google

fuerit viro ornatiſſimo, ictum excipere cervice, quam cum monſtro illo, perpetuo aetatem agere. Ut ad ICtum noſtrum redeamus, ſepultum illum eſſe in via Lavicana, quinto ab urbe lapide, ſcribunt Rutilius *ibid.* Bertrandus *de juriſper. lib. I. cap.* 1. & Guil. Grot. *de vit. ICt. lib. II. cap.6.* Sed non aliud habent hujus rei argumentum, quam locum Spartiani, qui in *Did. Julian. cap. ult. corpus ejus a Severo uxori Manliae Scantillae ac filiae ad ſepulturam eſt redditum, et in* PROAVI *monimento translatum milliario quinto, via Lavicana*: ubi non expreſſum eſt, paterni, an materni proavi iſtud fuerit monimentum, quamvis veroſimilius ſit poſterius ob inſignem Salviae gentis celebritatem, ad quam gens Didia Petronia non adſurgebat. Ceterum via Lavicana aeque ac Praeneſtina a porta Eſquilina, aut certe alia illi proxima egrediebatur, & quidem illa a dextris juxta formem aquae Claudiae, ad Columnam oppidum, haec Gabios ac deinde Praeneſſe tendebat. Vid. Jo. Barthol. Marlian. *Topogr. ant. Rom.* VII. 16.

§. XXXI.

Supereſt, ut de libris & operibus, quibus ſibi monimentum aere perennius erexit, quaedam ſubjiciamus. Inter eos in indice Florentino primo loco comparent ΔΙΓΕΣΤΟΝ ΒΙΒΛΙΑ ΕΝΝΕΝΗΚΟΝΤΑ. De hoc dici non poteſt, quam vanas ſibi quidam finxerint imagines. Plerique enim hos libros eoſdem putant cum ipſo edicto perpetuo, quod condidiſſe Julianum novimus, alii in librorum numero errarunt, alii ipſas Pandectas eſſe putant, quas jam habeamus, ſuperſtites. Edidit Jo. Alb. Fabricius *in Bibl. Graecae Vol.* XII. *pag.* 367. *ſeqq.* ex codice Voſſiano Leidenſi Matth. Blaſtaris Hieromonachi *Hiſtoriam juris*, in qua & haec habentur: Ταῦτα πάλιν ὁ πολὺ μετὰ Αὔγουστον ἄρξας Ἀδριανὸς ἀθροίσας εἰς ἓν τὰ μὲν τῶν ἄλλων πάντων ἰδίαν ἐποιήσατο πραγματείαν ἐν βίβλοις διωρισμένην πεντήκοντα, Δίγεστα τούτοις ἤτοι Πανδέκτην ὄνομα θέμενος, ὡς ἐκ πολλῶν δηλαδὴ συλλέγοντα: *Haec iterum Hadrianus, qui multo poſt Auguſtum imperavit, in unum colligens, aliorum quidem omnium praeſcripta unum opus confecit, in quinquaginta libros diſtributum, Digeſta ſive Pandectarum ab eo nominatum. ut quae ex multis collecta ſunt.* Manifeſtum eſt, Graeculum illum edictum perpetuum hic cum Juliani Digeſtis, & haec cum Juſtiniani Pandectis, quas tantum illorum epitomen fuiſſe credidit, confudiſſe, & hinc mera ſomnia narraſſe. Falſum enim eſt, Hadrianum condidiſſe Digeſta, falſum eſt, vel edictum ejus auſpiciis conditum, vel Digeſta Juliani quinquaginta libris conſtitiſſe, falſum denique Edictum perpetuum & Digeſta illa eſſe unum idemque opus. Unde recte *pag.* 369. ad marginem ſubnotavit doctiſſimus ille bibliothecae auctor: *de his Pandectis & Codice Hadriani altum apud veteres & Juſtinianum ipſum ſilentium. Confer quae ſupra pag.* 341. *ſeqq.* Sed ibi vir eruditiſſimus, neſcio quem ſequutus auctorem, eadem fere narrat: aitque: *Edictum perpetuum, Hadriani, ut dixi auſpiciis conditum a Salvio Juliano ex edictis praetorum corpus quoddam juris quinquaginta libris digeſtum exhibebat.* Enimvero primo omnium ex ipſis fragmentis liquet, Digeſta illa non fuiſſe Edictum, quod brevi libello, non L. libris, Julianus complexus erat, ſed ampliſſimos juris commentarios, ad edicti perpetui ſeriem & ordinem compoſitos, vel σύνταγμα univerſi juris, qualia & alii, veluti Alphenus Varus, Celſus, Ulpius Marcellus, Cervidius Scaevola, confecerunt, & familiari ICtis vocabulo Digeſta inſcripſerunt. Deinde & id liquidum

Scripta Salv. Juliani, Digeſta.

Digitized by Google

exiſtimo, Julianum aliquando ipſa edicti verba inſeruiſſe iſtis Digeſtis ſuis, aeque ſuo more eſſe interpretatum. Hinc enim factum, ut *l.* 1. D. *de his, qui not. infam.* decerpta dicatur ex *Juliani libro primo ad edictum*, ad quem locum, quas turbas dent interpretes, infra ſuo loco oſtendimus. Et tamen nihil eſt, quod ibi mutandum videatur. *Libri ad edictum* iidem procul dubio ſunt, ac Digeſta, ad edicti ſeriem compoſita, nec debuit ideo Bertrandus Juliano ſingulare opus AD EDICTUM tribuere, a Digeſtis illis diverſum. Quamvis enim Pandectarum conditores alias plerumque verba edicti ex Ulpiani commentariis petere ſoleant: fieri tamen potuit, ut eo titulo vel lacunam haberent Ulpiani codices, vel hic verba inſerere neglexerit, adeoque illa ex Juliano ſupplenda reſtituendave duxerit Tribonianus. Sane hoc & alibi contigit, nempe in *l.* 1. *D. unde legit.* ubi itidem verba edicti non ex Ulpiano, ſed ex *Iuliani libro viceſimo ſeptimo Digeſtorum* decerpta ſunt. Denique & dubio carere arbitror, nonaginta libris hoc opus conſtitiſſe, partim, quod totidem libros numeravit indicis Florentini auctor, partim, quod ex pluribus fragmenta haud ſuperſunt, praeterquam quod *l.* 32. D. *de legib.* deſumta dicitur ex *libro Digeſtorum nonageſimo quarto*. Hinc multo plures Digeſtorum illorum libros nonnulli fuiſſe ſuſpicantur, veluti Bertrandus nonaginta novem, alius centum, Guil. Grotius, quamvis ſubdubitans, ſaltim nonaginta quatuor. At hanc quidem pugnam facile & ſine pulueris jactu dirimi poſſe crediderim. In codice enim Florentino *d. l.* 32. ex JULIANI *lib. LXXXIV. Digeſtorum* citari, a mala autem manu quartum X. ſuperadditum eſſe, teſtatur Laur. Theod. Gronovius, cui bene ſe id vidiſſe adſeveranti facile fidem habeo cum Ottone in *praefat. tom.* 1. *Theſ. jur. civ.* Denique non praetermittendum videtur, quod quamvis pulcherrimum hoc opus jam Aniani temporibus pro deperdito habitum fuiſſe ſupra viderimus, illud tamen magno juris prudentiae bono adhuc in Triboniani bibliotheca delituerit, ac proinde permagnum uſum praebuerit Pandectarum conditoribus, qui ex ſolis his libris CCCLXXVI. fragmenta integra nobis ſervarunt, ut omittamus CXXVI. alia loca, quae expreſſo librorum hujus operis numero, & CCCCXIV. quae diſſimulato vel libro, vel opere, ab Ulpiano & aliis ICtis adducuntur.

§. XXXII.

Variorum ad illa notae.

Quanti jam veteribus fuerit hic juris prudentiae theſaurus, non aliunde rectius intelligitur, quam ex tot notis & animadverſionibus, quibus illum certatim illuſtrare conati ſunt viri juriſconſultiſſimi. Erat hoc in more poſitum ICtis, ut alter in alterius ſcripta notas conficeret, quibus vel reprehenderet refelleretque ejus dicta, quod Ser. Sulpicium in Mucii Scaevolae ſcriptis feciſſe novimus, cujus ideo notas *reprehenſa Scaevolae capita* vocat Gell. *Noct. Attic. lib. IV. cap.* 1. vel explicaret, ſuppleret, diſtinctione aut limitatione aliqua adhibita juvaret, prout vel affectu, partiumque vel veritatis ſtudio ad hoc vel illud impellerentur: unde has notas *laudis et culpae adnotamenta* eleganter vocat Gell. *Noct. Attic. lib. XVII. cap.* 2. Et Grammatici quidem ad librorum oram ſigna quaedam adpingebant, veluti litteras, aſteriſcos, obeliſcos, & ſimilia, quibus vel commendarent, vel deprehenderent arguerentque certa loca, eorumque morem poſtea & philoſophi & medici ſunt imitati, de quibus notis multa habent Wouwer. in *Polymath. cap.* 17. Reineſ. *Lect. Var. lib. III. cap.* 7. Menag. *ad Diog. Laert. lib. III. ſegm.*

ſegm. 65. *pag.* 161. At ICti, qui ſine ratione ſibi nec ab aliis diſſentiendum, nec iis ſuffragandum putabant, loco ſignorum breves ſtricturas adiiciebant, & tunc quoque *notare* dicebatur. Hinc frequentiſſimae loquutiones: *Marcellus notat*, *Proculus apud Labeonem notat*, & ſimiles. Julianus utriuſque generis ſcholiaſtas reperit. Notavit ad illius Digeſta ULPIUS MARCELLUS, ſed diverſae ſectae, & hinc paſſim Iulianum notare videtur, quamvis collegam, & aliquando nihil tale meritum, quales Marcelli ſtricturae integrare in Pandectis ſuperſunt ſex, in *l.* 14. *D. de in rem verſ. l.* 20. *D. de condit. et demonſtr. l.* 5. D. *de hered. inſtit. l.* 80. *D. de legat.* 1. *l.* 75. *D. ad leg. Falcid. et l.* 34. *D. eod.* at locis 34. illae Iuliani aut aliorum fragmentis inſertae reperiuntur. Notarunt ad eumdem Cervidius Scaevola & JULIUS PAULLUS, ſed Iuliano multo aequiores, ut magis defendendi ejus, quam reprehendendi cauſſa, calamo hanc operam videantur indixiſſe. Et Scaevolae quidem notae ſuperſunt in *l.* 10. D. *de peric. et comm. rei vend.* & in *l.* 54. D. *de pact.* Paullinarum autem ſpecimen habebis in *l.* 11. D. *quod met. cauſſ. l.* 4. D. *de reſcind. vendit. l.* 75. *de judic. l.* 3. *de collat. l.* 15. *de mort. cauſſ. don. l.* 4. *de manum. vindict.* Binis Pandectarum locis, puta *l.* 7. §. 2. *de pact.* & *l.* 25. §. 1. *de uſufructu* citantur MAURICIANI *Notae ad Juliani Digeſta*, & ita etiam in Florentino eſt. Alii tamen libri utrobique habent *Martianum*. Alterutrum itaque ad Iulianum notâſſe, certum eſt, quamvis apud me facile vincat lectio Florentina. Guil. Grotius *de vit. ICt. lib. II. cap.* 6. & AFRICANVM putat, quaedam ad Iulianum notaſſe: ſed fundus huic ſententiae eſt in *l.* 39. *pr. D. de legat.* 1. ubi Ulpianus: *nam et ſumtum an in hanc rem facere heres deberet*, AFRICANVS *libro viceſimo Epiſtolarum apud Iulianum quaerit, putatque; quod et ego arbitror ſequendum*. Hic vero non dicit Ulpianus, Africanum ad Iulianum notaſſe, ſed ad eum ſcripſiſſe epiſtolam, & quaeſiviſſe, an heres in perſequutionem ſervi legati, quem fuga aliquo abſtulit, ſumtus facere teneatur, quin & ſententiam ſuam Iuliano expoſuiſſe, quod teneri videatur. Cui ſententiae & Ulpianus adiicit calculum.

§. XXXIII.

Alterum, cujus in indice Florentino mentio fit, IULIANI opus ſunt *ad* MINICIUM BIBΛIA EΞ. Miniciorum ſtemma ampliſſimum texit Reineſ. in *Epiſt.* 34. *ad Rupert. pag.* 251. oſtenditque ei familiae cum Caſſiis, Aciliis, Junis Ruſticis non unam neceſſitudinem interceſſiſſe. Noſter ſub Veſpaſianis, & ſucceſſoribus floruit, & ſub Trajano rexit provincias, ceu Cujacius *Obſ. lib. VII. cap.* 2. ex *l.* 9. D. *de feriis* docuit, cui & marmora ſuffragantur, maxime illud apud Gruterum *pag.* 41. 6. Libri ad Minicium.

Digitized by Google

HERCULI
TIBURT. VICT.
ET CETERIS DIS
PENAT. TIBURT.
L. MINICIUS
NATALIS
COS. AVGVR.
LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE
MOESIAE INFER.
VOTIS SVSC.

Addatur idem Grut. *pag.* 59, 8. ubi Libyae procoſ. vocatur. Scripſerat libros, quorum ne titulum quidem habemus ſuperſtitem Quos quum commentario illuſtrarit Julianus noſter: aliquoties citantur ejus libri *ad Minicium*, *l.* 10. D. *pro emt. ex Minicio*, *l.* 61. D. *de rei vindic.* & *apud Minicium*, *l.* 11. D. *de act. emt. vend.* ubi non praetermittendum eſt, Vlpianum citare *decimum librum apud Minicium*, quum tamen eum ſex tantum ſcripſiſſe referat index, nec ex pluribus, quam ſex libris fragmenta decerpſerint Pandectarum conditores, quum tamen eorum quadraginta integra exſtare voluerint. Vnde in mendo cubare illum Vlpiani locum, & legendum ibi eſſe: *librum quintum*, jam alii animadverterunt. Elegans eſt obſervatio Hub. Giphanii in *Oecon. jur. pag.* 120. ICtos ante Iulianum in libris ſuis ſequutos eſſe ordinem Sabini, poſt illum vero magis illis placuiſſe ordinem Edicti perpetui. Quae ſane obſervatio & in libris ad Minicium videtur juſtam habere rationem. Nam lib. I. & II. Iulianus diſſeruiſſe videtur de teſtamentis, bonorum poſſeſſionibus, legatis & fideicommiſſis; lib. III. de dominica & patria poteſtate; lib. IV. de rebus creditis & contractibus; lib. V. de nuptiis, tutelis, delictis, adquirendo dominio & poſſeſſione, & ſtipulationibus; lib. VI. de interdictis, rei vindicatione & ſervitutibus; & lib. VII. denique de judiciis & jure publico.

§. XXXIV.

Libri ad Urſejum Ferocem. Tertium Iuliani opus ita deſcribit *Index Florentinus*: AD VRSEIVM ΒΙΒΛΙΑ ΤΕΣΣΑΡΑ. Vrſejum Ferocem ſub Tiberio vixiſſe ſuſpicatur Petr. Perennon. *Animadv. jur. lib. III. cap.* 23. Sed quum ipſe Proculum citaverit, teſte Vlpiano in *l.* 27. §. 1. D. *ad leg. Aquill.* & Paullo *l.* 11. §. 2. D. *de aqu. et aqu. pluv* & contra ipſe citetur a Caſſio, *l.* 1. §. 10. *quar. rer. act. non dat.* eum ſub Caligula, Claudio, & Nerone floruiſſe, probabile eſt. Scripſerat & hic de jure libros, quorum nec numerum, nec titulos novimus. Eos vero itidem libris quatuor illuſtraverat Iulianus noſter, ex quibus fragmenta 42. in Pandectis ſervantur. In iis quoque ordinem Sabinianorum librorum ſervari, obſervavit Iac. Gothofr. in *Serie librorum Sabini*: quod verum eſſe, comparatis cum illa ſerie tot Iuliani fragmentis, facile unuſquiſque animadvertet. Nam libro I. de teſtamentis, bonorum poſſeſſione, & legatis, itemque de poteſtate dominica & patria, & rebus creditis; lib. II. de nuptiis, dote, tutelis, delictis, adquiſitione dominii & poſſeſſionis, obligationibus; denique lib. IV. de interdictis & judiciis egit, quae ipſa eſt librorum Sabinianorum ſeries. Ferocem quidam Proculejanum fuiſſe

Digitized by Google

fuiſſe cenſent, ſicuti Minicium Sabinianum, ut adeo notae ad Minicium magis ad illuſtrandum ejus opus, quas vero ad Ferocem ſcripſit ad auctorem notantum potiſſimum comparatae fuiſſe videantur. At ſicut de Minicio id facile largior ob *l.* 61. *D. de rei vind.* quam ſupra ſumus interpretati: ita poſterius non alio probatur argumento, quam quod Proculum aliquoties laudat, id quod tamen & Sabinianus facere potuit. Id vero obſervatu multo dignius videtur, quod ad eumdem Vrſejum Ferocem jam ante Julianum noſtrum notas & ſtricturas ſcripſerit Caſſius Longinus, quarum veſtigia ſuperſunt, *l.* 10. §. 5. *D. quib. mod. uſusfruct. amitt. l.* 16. §. 1. *D. ad SC. Vellejan. l.* 104. §. 1. *D. de legat.* 1.

§. XXXV.

Libet de ambiguitatibus.

Supereſt quartum opus, quod in *Indice Florentino* inſcribitur DE AMBIGVITATIBVS BIBΛION EN. Eſt hic titulus plane Stoicus, eique ſectae proprium hoc erat, in enodandis explanandiſque ambiguitatibus deſudare. Sic inter Cleanthis opera eſt liber ſingularis περὶ τῶν διαπόρων, vel *de ambiguitatibus*, Diog. Laërt. *lib. VII. ſegm.* 175. inter Sphaeri περὶ ἀμφιβολιῶν, *de ambiguis*. Diog. Laërt. *lib. VII. ſegm.* 178. inter Chryſippi περὶ ἀμφιβολιῶν πρὸς Ἀπολλᾶν δ', *de ambiguis ad Apollam quatuor*, περὶ τῶν τροπικῶν ἀμφιβολιῶν α', *de tropica ambiguitate liber ſingularis*, περὶ συνημμένης, τροπικῆς ἀμφιβολίας β', *de connexa tropica ambiguitate libri duo*. Πρὸς τὸ περὶ ἀμφιβολιῶν Πανθοίδου β', *ad id, quod ſcripſit Panthoedus de ambiguis libri duo*, περὶ τῆς εἰς τὰς ἀμφιβολίας εἰσαγωγῆς ε', *de introductione ad ambigua quinque*, Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς Ἐπικράτην ἀμφιβολιῶν α', *epitome ambiguorum ad Epicraten*, *lib. I.* συνημμένα πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐν τῶν εἰς τὰς ἀμφιβολίας β', *conjuncta ad introductionem ambiguorum lib. II.* ut adeo ſeptendecim libros illa de ambiguis doctrina impleverit Chryſippus. Diog. Laërt. *lib. VII. ſegm.* 93. Ἄπορα. quid vocarint veteres, exponit Gell. *Noct. Att. lib. IX. cap.* 15. ἀμφιβολίαν vero definiunt Stoici, quod ſit λέξις δύο ἢ καὶ πλείονα πράγματα σημαίνουσα λεκτικῶς ἢ κυρίως, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔθνος, *dictio plures res ſignificans per orationem et proprie, et in eadem natione*. Cujus rei elegans illud atque argutum exemplum adducunt Diog. Laert. *lib. VII. ſegm.* 62. Sex. *Empir. Pyrr. hypotyp. lib. II. cap.* 23. Quinctilian. *Inſt. orat. lib. VII. cap.* 9. αὐλητρὶς πέπτωκε, vel αὐλητρὶς πεσοῦσα. in priore enim αὐλητρὶς eſt *tibicina* & αὐλὴ τρὶς, *aula* vel *domus ter*: adeoque vocabulum eſt ambiguum, quia ſenſum inde elicere licet duplicem, nimirum *tibicinam cecidiſſe*, & *aulam terruiſſe*. Poſterius aeque argutius exponit Theon ſophiſta *in Progymnaſm.* πεσοῦσα enim eſt participium διαπὸ τοῦ πίπτειν: ſed idem poteſt ita exaudiri, quaſi duplex eſſet vocabulum παῖς οὖσα, adeoque itidem ſenſus erit ambiguus, *tibicinam cecidiſſe*, & *tibicinam puellam eſſe*. Haec ergo, quae innumera ſunt, ad certas regulas reducere conabantur Stoici, quibus adhibitis illa animadvertere, adeoque cavere poſſes, quo minus deciperereris. Quum vero & ICti Stoicorum innutriti praeceptis experiundo diſcerent, non modo in legibus, verum etiam in pactis, ſtipulationibus, & maxime in ultimis voluntatibus, in quibus interpretandis quotidie verſabantur, permulta hujus generis occurrere: non potuerunt non de ſimilibus regulis cogitare, adeoque ſcribere de AMBIGVITATIBVS. Fortaſſis huc praecipue pertinuit Aelii Galli opus *de verborum, quae ad jus pertinent, ſignificatione*, ex quo unicum ſupereſt fragmentum in *l.* 157. *D. de verb. ſignif.* nec non quae

Digitized by Google

quae paſſim ICti de rebus dubiis, nec non περὶ διαπόρων tractant, quale eſt fragmentum Africani in *l.* 88. *pr. ad leg. Falcid.* Et ſane hujus generis etiam fuiſſe videntur, quae in libro *de* AMBIGVITATIBVS diſſeruit Julianus noſter, docent tria, quae ex eo ſuperſunt, fragmenta. In primo enim *l.* 31. *de vulg. et pupill. ſubſtit.* explicat perplexam ſubſtituendi formulam: QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, IDEM FILIO HERES ESTO, ubi ambiguum eſt, intelliganturne, *qui quandocumque heredes fuerint?* an, *qui heredes tum futuri ſint, quum filius moriatur*. In altero, quod eſt in *l.* 62. *D. de legat.* 1. explicatur formula: MVLOS DVOS, QVI MEI ERVNT, CVM MORIAR, SEJO HERES DATO. Quum enim teſtator non mulos, ſed mulas moriens reliquiſſet, quum tempore teſtamenti factionis duos mulos haberet: ambigebatur, an ſexus maſculinus & femineum comprehendat. In tertio omnium prolixiſſimo, quod eſt in *l.* 13. *D. de reb. dub.* plura ejus generis ἄπορα definit: e. g. SEJO CVM DVCENTIS, QVAE APVD EVM DEPOSVI, TRECENTA LEGO. In ambiguitatem enim incidunt haec verba, quia parum liquet, connumeratiſne illis ducentis, quae depoſita fuerant, trecenta legentur, an extra illa adhuc inſuper trecenta, adeoque in univerſum quingenta relicta ſint? Ibidem quaerit, quomodo intelligenda formula: FVNDVM SEJANVM HERES MEVS ATTIO CVM DIONE, MAEVII SERVO, DATO, ἄπορον enim eſt, ſitne Dioni quoque fundus, an Dio ſimul cum fundo legatus. Sequitur formula: SI HOMINEM AVT FVNDVM NON DEDERIS? CENTVM DARE SPONDES? Eſt enim ἐκ τῶν διαπόρων, utrum neutro, an altero non praeſtito ſtipulatio committatur? quo & ſequentia in iſto fragmento exempla pertinent. Perſpicua ſatis videri poterat formula: SI QVIS MIHI FILIVS AVT FILIA GENITVR HERES MIHI ESTO, SI MIHI FILIVS AVT FILIA HERES NON ERIT, SEJVS HERES ESTO: & tamen ibi quaerit an non ambiguitas in ea lateat, & an potius ſcribere debuiſſet teſtator: SI MIHI NEQVE FILIVS, NEQVE FILIA HERES ERIT. Talis fuit Juliani liber de ambiguitatibus, qui novum ſufficere poteſt argumentum, eum Stoicos omnino eſſe in philoſophia ſequutum.

§. XXXVI.

An et ad edictum, & de praedio dotali ſcripſerit? Plura Iuliani noſtri ſcripta in *Indice Florentino* non memorantur, nec alia vel ad manum fuerunt Pandectarum conditoribus, vel a veteribus ICtis laudata ſunt. Et tamen Bertrandus *de Juriſper. lib. I. cap.* 1. duo adhuc alia ſeſe putat eruiſſe, unum AD EDICTUM ob inſcriptionem *l.* 1. *D. de his, qui not. infam.* alterum DE DOTALI PRAEDIO ob *l.* 5. *C. de bon. quae lib.* ubi *tractatum de dotali praedio propoſuiſſe* Iulianus dicitur. Prius jam non multis refellam. Memini enim me jam alibi oſtendere, unum idemque eſſe opus Digeſtorum & ad Edictum. Poſterius jam Grotius *de vit. ICt. lib. II. cap.* 6. ſatis exploſit. Suffecerit, erroris fontem monſtraſſe. *Tractatum* Bertrandus in *d. l.* 5. accepit pro libro, adeoque non potuit non exiſtimare, exſtitiſſe Iuliani librum *de dotali praedio*. Sed aliud fuit veteribus *tractare*, *tractatum proponere*, *tractatum habere*, idem nimirum, quod diſquirere, diſputare, ſententias diſcrepantes inter ſe comparare. Ita ICti dicuntur *ſpeciem tractare*, *l.* 23. §. 3. *D. de adqu. rer. dom.* eleganter tractare, *l.* 1. §. 16. D. *de conjung. cum emanc. fil. ei. tractatum habere*, *l.* 9. D. *de grad. et adfin.* Tertull. *de reſurr. carn. cap.* 2. *atque adeo et haeretici ex conſcientia infirmitatis numquam ordinarie tractant*, id eſt, diſputa-

ſputationem infirmitatis ſuae ſibi conſcii ſemper fugiunt. Itaque & Iulianus in aliquo librorum ſuorum, v. g. Digeſtis, diſputaverat de fundo dotali, adeoque *tractatum de eo propoſuerat*, non vero ſingularem de illo ſcripſerat librum, ex quo ſane Tribonianus non minus, quam ex Modeſtini libro de differentia dotis, Paulli de dotis repetitione, Caji dotalitiorum libro aliqua in rem verſurus fuiſſet, ſi iſtis adhuc temporibus talis exſtitiſſet libellus. Et haec quidem de Juliani vita, ſtudiis, honoribus, ſcriptiſque ex vetuſtis eruere monimentis licuit: conjecturis enim ſolis indulgere in rebus hujuſmodi numquam placuit, certiora vero vel ſcriptorum, qui tanti viri parciſſime meminerunt, ſocordia, vel injuria fatorum, quae ab illis tradita aboleverunt, nobis invidit.

CAPUT IV.

DE AUCTORITATE, ORDINE, ET MATERIA EDICTI PERPETUI, NEC NON DE COMMENTARIIS JURISCONSULTORUM AD EDICTUM PERPETUUM.

§. I. *Auctoritatem & robur obtinuit edictum perpetuum a SCto illi praemiſſo*. §. II. *An orationem in ſenatu ipſe Hadrianus recitarit?* §. III. *De interna edicti perpetui forma*. §. IV. *An in libros diviſum fuerit edictum perpetuum?* §. V. De *materia edicti perpetui*. §. VI. De *commentariis ICtorum ad edictum perpetuum*, SEX. POMPONII, §. VII. CAII. §. VIII. ULPIANI, §. IX. JULII PAULLI. §. X. DE CALLISTRATI *edictis monitoriis, & de* FURII ANTHIANI *libris ad edictum*. §. XI. *De aliorum commentariis*. §. XII. *Ad ordinem ſeriemque edicti perpetui pleriqae ICtorum libri ſcripti*.

§. I.

SEd redeamus ad edictum, in quo componendo qualem ſe geſſerit Julianus, quantamque illud auctoritatem conſequutum ſit, hactenus dictum eſt pluribus. Jam ſupereſt, ut oſtendamus, quo demum modo tantum obtinuerit pondus libellus Hadriani quidem auſpiciis, at a privato tamen conditus? Id vero ille debet SCto, quo ratum eſſe eum libellum, eumque in jure dicundo pro norma ſervari juſſit ſenatus. Jam pridem mos iſte, quod Petr. Faber *Semeſtr. lib. I. cap.* 25. *pag.* 143. obſervavit, inoleverat, ut principum ipſorum edicta paullo majoris momenti, vel antequam reddebantur, vel jam promulgata SCtis confirmarentur. Intererat enim ipſorum principum, & populum eo libertatis ſimulacro deludi, & edicta ſua, ſe exſtinctis, perpetuam in re publica auctoritatem obtinere, quod ſperare vix poterant, niſi SCta acceſſiſſent, quae tum vero pro legibus erant. Hinc quum M. Aurelius Antoninus lanienam in Chriſtianos adhuc exercitam cohibuiſſet edicto, quod nobis Graece Iuſtinus Martyr. *Apolog. II.* ſervavit diſerte addit: Ταῦτα δὲ καὶ τῷ συγκλήτῳ δόγματι κυρωθῆναι βούλομαι ἐν τῷ φόρῳ τῷ Τραϊάνῳ προτιθῆναι, πρὸς τὸ δύνασθαι, ἀναγινώσκεσθαι: *haec ego SCto firmari volo, jubeoque hoc edictum meum in foro Trajani proponi palam, unde recte de plano legi poſſit*. Idem vero & ante promulgationem edicti perpetui

Auctoritatem & robur obtinuit edictum perpetuum a SC. illi praemiſſo.

tui factum eſſe, exploratiſſimum habemus. In *conſtitutione* enim Graeca *Deus dedit* §. 18. *de conf.* Dig. Iuſtinianus τὸν λόγον τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν κοινῷ διεξελθόντα ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, ORATIONEM *d. Hadriani in ſenatu veteris Romae recitatam*, non modo laudat, ſed & integram ex ea ſententiam profert. Orationes autem principum, in ſenatu recitatas, ſecuuta eſſe SCta, ac proinde & orationibus principum cauta dici, quae invecta ſunt SCtis nemo ignorat. Quin compertum habemus, ſuoque loco demonſtrabimus, ex *l.* 102. D. *de reg. jur.* SCtum illud edicto perpetuo praemiſſum eſſe, tamquam prooemium, ut, qui illud evolverent, vel primo conſpectu ſcirent, non privatam eſſe eam Iuliani ſcriptionem, ſed librum publicis ſcriptum auſpiciis, & in perpetuum pro juris dicundi norma valiturum. Unde recte Iac. Gothofredus in *Comment. de regul. jur. pag.* 449. *Prima*, inquit, *de edictalium numero regula ex ipſa edicti perpetui ſerie ad* PRAEFATIONEM EDICTI PERPETVI *pertinet*, *id eſt*, *ad SC. quod pro more tum recepto*, *eam orationem ſequutum eſt*, *qua Hadrianus edictum perpetuum*, *ſua auctoritate conditum*, *promulgavit*, *cujus diſerte meminit Iuſtinianus ipſe oratione ſua ad ſenatum*.

§. II.

An orationem in ſenatu ipſe Hadrianus recitarit?

Sed de ICto illo, quaeque ejus ſententia fuerit ſuo loco diſpiciemus. Iam non injucundum fuerit diſquirere, quid de λόγῳ Ἀδριανοῦ, διεξελθόντι ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης exiſtimandum ſit, ipſene Hadrianus eam coram ſive recitarit, ſive per quaeſtorem candidatum, cujus id munus fuiſſe docuimus in *Antiqu. Rom. lib. I. tit.* 2. §. 45. recitari juſſerit, an, quod abſentes facere ſolebant principes, ipſeque Hadrianus in celeberrimo, illo SCto *Q. Iulio Balbo* & *T. Iuventio Celſo* coſſ. condito, quod *l.* 20. §. 6. D. *de herd. pet.* occurrit, ſententiam ſuam libello comprehenſam Romam tranſmiſerit, juſſeritque illum in ſenatu recitari? Facile adparet, rem omnem in eo verti, utrum Hadrianus tum Romae fuerit, nec ne? Id vero indagatu eo difficilius eſt, quo minus ejus itinera & ADVENTUS in nummis aliiſque vetuſtis monimentis certo tempori adſignari, jam Ezech. Sphahemius *de uſu & praeſt. numiſm. diſſ. XIII. pag.* 620. conqueſtus eſt, quod eo magis mirandum, quo notius eſt, Hadrianum omnes ante ſe principes peregrinandi ſtudio ſuperaſſe. At jam de aliis ejus itineribus non agam, ſed ea tantum exſequar, quae circa haec tempora, quibus edictum perpetuum prodiit, feciſſe legitur. Eruditiſſimus Noriſius in *Epoch. Syro Maced. diſſ. IV. cap.* 3. *pag.* 498 primum pro certo adfirmat, Hadrianum anno v. c. 882. menſe Martio adhuc Romae egiſſe, idque colligit ex *l.* 20. §. 6. D. *de her. petit.* ubi Hadrianus tum Q. Iulio Balbo & C. Iuventio coſſ. quaedam in ſenatu libello propoſuiſſe dicatur. Sed id quidem parum certum eſt, quia in mendo cubare illa SCti verba, & pro PROPOSUIT, legendum eſſe P. P. id eſt, *pater patriae*, jam pridem luculenter demonſtravit Petr. Pithoeus *Adverſ. lib. II cap.* 15. Verba ſane ibi in ſenatu feciſſe non dicitur Hadrianus, ſed conſules, nec oratio principis, ſed libellus memoratur, quem aeque ab abſente ſubmitti potuiſſe, quam a praeſente adferri, facile patet. Quidquid ſit, eodem anno v. c. 882. Hadrianum orientem luſtraſſe, & Gazae etiam fuiſſe, ex nummis Gazenſium, quos ipſe protulit laudatus Noriſius, luculenter poteſt demonſtrari. Quum enim in illis ſub Hadriano duplex era occurrat, veluti in aliis Γ. ΕΠΙ BT. P. in

in aliis Δ. ΕΠΙΤΤΙΡ. in aliis denique Ε. ΕΠΙ ΔΤ Ρ. priorem novam eſſe docet Gazenſium epocham; poſteriorem veterem, quam ab anno v. c. 693. auſpicandam eſſe demonſtravit. Itaque annus ΒΤΙΡ, id eſt, 192. Gazenſium annus eſt ab urbe condita 885. idemque eſt tertius erae eorum novae, quae adeo incipienda eſt ab Octobri anno 882. Iam illa era, ut idem docet Noriſius, non aliunde ducta eſt, quam ab adventu Hadriani, adeoque Hadrianum anno v. c. 882. exeunte jam Gazae fuiſſe oportet, quod iter an tam brevi temporis ſpacio, quod a Martio ad Octobrem elabitur, conficere potuerit, alii viderint. Euſebius, qui chronologicos Phlegontis liberti Hadriani, libros legit, principem hunc docet in Aegypto fuiſſe anno primo Olympiadis 227. qui fuit v. c. 883. Nilo ſubmerſum ibique Antinoum teſtatur, quod quamvis quibuſdam dubium videatur, ipſe tamen multo magis dubitaverim, in epocha caſus tam famoſi, & a Chriſtianis vel maxime exagitati, errare potuiſſe vel Phlegontem, vel Euſebium. Itaque hoc anno per Gazam ex Syro-Phenicia & Iudaea in Aegyptum venit, ibique Antinoum ſuum muliebriter flevit. Neque tamen ibi conſtanter haeſiſſe Hadrianus, ſed ſequente vere reverſus in Aſiam Orientem perluſtraſſe, & cum regibus vicinis de pace & foederibus egiſſe videtur. Sed anno v. c. 886. vel ſequente eum rediiſſe in Aegyptum, ſatis conſtat ex nummis quam plurimis apud Ant. Pagi in *Critic. ad ann. Chriſti* 131. §. 3. in quibus ADVENTUM ALEXANDRIAE contigiſſe legimus L. IE. *anno Hadriani* 15. qui eſt ipſe annus v. c. 886. & ſequens. Manſit in Aegypto Hadrianus ad annum v. c. 888. quo ad C. Julium Servilium Urſum Servianum, ſororis maritum, tum III. coſ. dedit ex Aegypto litteras, de moribus Alexandrinorum, quas ex Phlegonte recitavit Vopiſcus in *Saturnin. cap.* 8. Ac ex eo demum tempore per Orientem & Thraciam in Occidentem reverſiſſe videtur. Haec omnia incorrupta monimentorum fide nituntur, ſatiſque probant, incertum eſſe, an Hadrianus anno v. c. 882. Romae fuerit, at certiſſimum eſſe, eumdem ab anno ſaltim inſequente uſque ad annum 888. Aegyptum & Orientem paene totum eſſe pervagatum. Quum itaque ſupra oſtenderimus, edictum conditum eſſe anno v. c. 885, erae Dionyſ. 131. ſatis patet, Hadrianum tum abſentem Romae fuiſſe, adeoque λόγον διεξελθόντα ἐπὶ πρεσβυτέρας Ῥώμης, cujus meminit Juſtinianus, nihil aliud fuiſſe, quam epiſtolam vel libellum, quo conſilium ſuum de edicto illo perpetuo ſtabiliendo fuerit complexus, & in cujus ſententiam poſtea SCtum more majorum ſit factum. Neque enim erant tum tempora, quibus principum voluntati obſequium denegare auderet ſenatus, maxime vero Hadriani, qui triſtibus ſatis exemplis oſtenderat, quanto cum periculo ſibi a ſenatoribus non obtemperaretur.

§. III.

De interna edicti perpetui forma.

Ceterum ut ad internam edicti perpetui formam & conſtitutionem progrediamur: non videtur dubitandum, quin illud in aliquot partes diviſum fuerit, ſingulaeque partes ſuam habuerint inſcriptionem vel rubricam generalem; quale quid & in Pandectis a Juſtiniano obſervatum eſſe novimus. Manifeſto id velle arbitror Juſtinianum, dum in *Conſtitutione ad antecesſores* §. 1. & 2. meminit & *primae partis legum*, itemque *quae in legibus primum poſita ſit*, & *iſtam nuncupationem meruerit*, & *partis legum*, *quae de judiciis nuncuparetur*, & *librorum de judiciis & de rebus*, quas ante-

anteceſſores, antequam corpus iſtud Juſtinianeum exſtrueretur, in ſcholis juridicis ſecundo & tertio anno ſoliti ſint praelegere. Eas enim non aliarum legum, quam edicti perpetui partes fuiſſe, vel ex eo patet, quod earum praelectionum auditores *edictales* vocatos eſſe, §. 3. docet. Habuit itaque edictum ſuas partes, quarum quaedam iiſdem fere inſcriptionibus, quas Juſtinianus poſtea Digeſtorum partibus praeſigi voluit, fuerunt inſignitae. Primam enim vocatam eſſe ΠΡΩΤΑ, alteram DE JUDICIIS, tertiam DE REBUS, ex illa conſtitutione ad anteceſſores luculenter patet, ut dubitare non poſſis, quin Tribonianus paruerit Juſtiniano, in *Conſt. Deo auctore* §. 5. *de concept. Digeſt.* jubenti, *ut totum jus digereretur tam ſecundum Juſtinianei conſtitutionem Codicis, quam edicti perpetui imitationem, prout* Digeſtoribus *commodius patuerit*. Enimvero in quot partes illud *σύνταγμα* fuerit diſtributum, non aeque cognitu facile eſt. Decem recenſet Ob. Giphanius in *Oecon. Edicti perpet. pag.* 122. *ſeqq.* quarum *prima* complexa ſit ΠΡΩΤΑ, *ſecunda* tractatum DE JUDICIIS, *tertia* DE REBUS CREDITIS, *quarta* DE DOTIBUS, TUTELIS, FURTIS, *quinta* DE BONORUM POSSESSIONIBUS & TESTAMENTIS, *ſexta* DE CAUTIONIBUS quibuſdam PRAETORIIS, quae vicem actionum obtinuerint, *ſeptima* DE DELICTIS quibusdam, *octava* de EXECUTIONE ſeu fine judiciorum, *nona* DE INTERDICTIS, ac *decima* denique, tamquam acceſſoria, edicta DE PIGNORIBUS, EXCEPTIONIBUS, & STIPULATIONIBUS PRAETORIIS complexa ſit. Jacobum Gothofredum contra fluctuaſſe ea in re animadverto. In *Serie* enim *edicti perpetui* partes quaſdam lineis ſejungit, & harum numero octo & viginti: alias ex his ipſis, quas procul dubio principales exiſtimavit, litteris majuſculis & uncialibus ſecrevit, earumque numero ſunt XX. Sed niſi me omnia fallunt, & partium edicti numerum retinuit Tribonianus, & in tribus primis Digeſtorum partibus adcurate exprimere voluit edicti partes, adeoque & hujus *prima* pars fuere ΠΡΩΤΑ, quae Julianus quatuor libris primis Digeſtorum expoſuit. *Altera* & in edicto etiam fuit DE JUDICIIS, quam Julianus libro quinto & ſequentibus quatuor, ad nonum uſque interpretatus eſt. *Tertiae* de REBUS CREDITIS Julianus deſtinavit libros decimum & quinque inſequentes uſque ad quintum decimum. Quod ad reliquas partes attinet, ipſe Juſtinianus *in Conſt. Tanta* §. 5. *de confirm. Digeſt.* fatetur, tractatum de pignoribus, edicto aedilitio, & uſuris ſe quartae parti extra edicti perpetui ordinem intexuiſſe, quibus demtis illam de NUPTIIS, TUTELIS, & quibuſdam aliis egiſſe patet; ad eamque pertinet Juliani liber decimus ſextus cum ſex inſequentibus uſque ad XXII. *Quinta* Digeſtorum pars de teſtamentis, legatis, fideicommiſſis; *ſexta* de bonorum poſſeſſionibus, ſucceſſionibus ab inteſtato, damnis imminentibus, donationibus, cauſſis ſtatus, adquirendo dominio & poſſeſſione, nec non de interdictis egit: at in edicto haec contrario ordine poſita fuiſſe animadverto, adeoque magis eſt, ut *quintam* edicti partem ſanctiones DE BONORUM POSSESIONIBUS, TESTAMENTIS, SUCCESSIONIBUS, LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS comprehendiſſe exiſtimem, quibus explicandis Julianus XVII. libros a XXIII. uſque ad XL. implevit. Contra *ſextam* manifeſto complexam eſſe oportet doctrinas de DAMNIS IMMINENTIBUS & INFECTIS, CAUSSIS STATUS, ADQUIRENDO DOMINIO, & POSSESSIONE, DELICTIS PRIVATIS, & RE JUDICATA, ejuſque exſequutione, & INTERDICTIS, quibus Julianus impendit libros ſequentes uſque ad XLIX.

Digitized by Google

XLXIX. Denique in *ſeptima* parte edicti actum eſſe novimus de EXCEPTIONIBUS & STIPULATIONIBUS PRAETORIIS, res ipſa docet. An vero haec ultima fuerint edicti perpetui capita, non dixerim. Juliani enim Digeſtorum non niſi libri LVIII. ad has edicti partes pertinent, quum, de quibus rebus poſtremi libri XXXII. egerint, non adeo videatur exploratum. Caji etiam Commentariorum, quum libri exſtiterint XXXII. tamen non niſi XXX. has edicti partes interpretantur, ex reliquis duobus aeque nulla fragmenta ſuperſunt, ac ex Ulpiani & Paulli libris duobus poſtremis; ut facile pateat, fuiſſe in edicto ad finem quaſdam ſanctiones, quas hodie ignoramus, quia illas, tamquam a foro ſuorum temporum alienas, negligendas Iuſtinianus exiſtimavit. Unde & nos ſub finem DESIDERARI QVAEDAM edicti capita, non abs re ſumus ſuſpicati.

§. IV.

Haec de partibus edicti. An & in certos libros ſingulae partes deſcriptae fuerint, non aeque certum eſt, niſi quod id majore veriſimilitudine negandum eſſe videatur. Matth. equidem Blaſtares *in Hiſt. jur.* quam Jo. Alb. Fabricius *tom. XII. pag.* 367. *Bibl. Graec.* edidit, edictum perpetuum, quod ipſe Hadriani Digeſta ſeu Pandectas perperam adpellat, quinquaginta libris conſtitiſſe putat, idque etiam ipſe doctiſſimus Fabricius *pag.* 341. *ejus voluminis* adfirmat. Sed haec conjectura fundamento deſtitui, & ex eo tantum petita videtur, quod Digeſta Juſtiniani ad edicti ordinem compoſita in totidem libros diſtributa ſint: id quod ſuo loco, ubi de Juliani Digeſtis diximus, demonſtravimus pluribus. Magis exploratum eſt, per certos titulos a Juliano diſpoſita fuiſſe edicta. Eorum enim ſaepiſſime mentionem fieri animadvertimus. In *l.* 1. *D. de in int. reſt.* Ulpianus ait: *utilitas hujus* TITULI *non eget commendatione: ipſa enim oſtendit. Nam ſub* HOC TITULO *pluriſariam praetor hominibus, vel lapſis, vel circumſcriptis, ſubvenit.* Similiter Paullus *l.* 2. §. 3. D. *de interd. recuperandae poſſeſſionis cauſſa interdicta proponuntur ſub rubrica* UNDE VI: *aliqua enim ſub* HOC TITULO *interdicta ſunt.* Ita & TITULUM de furtis citari videmus in *l.* 195. §. 3. D. *de verb. ſignif.* ut jam non dicamus de libris Caji ICti, quibus varios titulos edicti praetoris urbani, veluti *de praediatoribus, de publicanis, de liberali cauſſa, de aquae pluviae arcendae, de damno infecto, de re judicata, de operis novi nunciatione, qui neque ſequantur neque ducantur,* ſimileſque illuſtravit. Ex quibus ſimul patet, ſingulis edicti titulis praefixa fuiſſe quaedam elogia, quae RUBRICAS vocat Paullus *d. l.* 2. §. 3. *D. de interd.* Sollemnis enim ille mos erat ICtis, ut ſingulis librorum ſuorum ſectionibus, quas ipſi titulos adpellitabant, praemitterent ſummam, quae tituli materiam exprimeret, eamque minio exararent, ut eo facilius incurrerent in oculos: quemadmodum ad illa Juvenalis *Sat. XIV.*

Perlege rubras
Majorum leges.

adnotant viri docti, & ad Perſii *Satir. V. v.* 9. Cornutus ſcholiaſtes, quocum jungendus Quinctilian. *Inſt. orat. lib. XII. cap.* 3. Denique & in paragraphos quaſdam ſeu ſegmenta diſtributos fuiſſe ſingulos titulos, non obſcure innuunt interpretes. Edicti enim de poſtulando tria ſegmenta, ſeu *tres ordines*, quos fecerit in eo titulo praetor, adcurate recenſet Ulpianus,

An in libros diviſum fuerit edictum perpetuum?

Digitized by Google

l. 1. §. 1. 3. 5. 7. *D. de poſtul.* Omnes in integrum reſtitutiones ſub uno generali titulo de in integrum reſtitutionibus occurriſſe, idem teſtatur *l.* 1. *D. de reſtit. in integr.* Unde, quin totidem fuerint ejus tituli paragraphi vel capita, quot cauſſae reſtitutionis, nemo dubitaverit. Denique & titulum de rebus creditis admodum prolixum fuiſſe, omneſque contractus, quibus alienam fidem ſequimur, comprehendiſſe, oſtendit idem Ulp. *l.* 1. *D. de reb. cred.* ut alia jam exempla praetermittam. Quis ergo dubitet, quin tot diverſa capita ſaltim notis quibuſdam diſtinxerit Julianus? Et tales mihi quidem videntur VERSUS fuiſſe, quibus libri veterum ICtorum conſtitiſſe memorat, quorumque trecenties decem millia numeraverat Tribonianus. Quamvis enim de iis permulta diſputent critici & ICti doctiſſimi, inprimis Menag. *ad Diog. Laert. lib. IV. ſegm.* 24. Montfauc. in *Palaeograph. Graeca lib. I. cap.* 4. Ant. Contius *Lect. ſubceſ. lib. I. cap.* 8. res omnis tamen eo redit, veteres ICtos *ςιχηρῶς* ſcripſiſſe libros ſuos, adeoque lineam finiiſſe, ubi ſenſus aliquis perfectus eſſet, ſive comma unum, ſive integrum colon, ſenſum plenum abſolveret. Ita ſane Cicero *pro dom. cap.* 17. illa Clodii: VELITIS, JUBEATIS, UT M. TULLIO AQUA ET IGNI INTERDICATUR, exagitans, *hoc vos pati poteſtis, hoc ferre civitas, ut ſinguli cives ſingulis* VERSICULIS *& civitate tollantur?* Et *pro Milon. cap.* 26. mentionem injiciens SCti ſupremi: DARENT OPERAM COSS. NE QUID RESP. DETRIMENTI CAPERET, addit: *quo uno* VERSICULO *ſatis armati ſemper conſules fuerunt, etiam nullis armis datis.* Tales fuere veterum verſus. Eos vero a ſegmentis illis, quae nos paragraphos vel commata adpellamus, parum differre, res ipſa docet: maxime quum veteres, qui alioquin una ſerie omnia connectere ſolebant, finito ejuſmodi verſu, & lineam abrumpere ſolerent. Quod quum adcurate in Codice ſacro exarando obſervari juſſerint Maſorethae: non abs re ſuſpicatus eſt Rich. Simonius *in Hiſt. crit. Vet. Teſt. cap.* 28. eum ſcribendi morem Graecos Romanoſque ab Hebraeis accepiſſe. Ceterum ex his *ςίχοις* ſeu verſibus in legibus maximi fiebat primus, quippe qui plerumque & praecipuum legis caput complectebatur, & ipſi legi nomen dare ſolebat. Hinc Cicero *pro C. Rabir. Poſtum. cap.* 6. *Glaucia*, inquit, *ſolebat, homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, ut quum lex aliqua recitaretur, primum verſum attenderet.* Nec aliud voluiſſe arbitror Cajum noſtrum, dum in *l.* 1. *D. de orig. jur. cujuſque rei potiſſimam partem principium eſſe*, docet. Atque inde factum arbitror, ut ICti fere omnes primum ſingulorum titulorum paragraphum vocarent PRINCIPIUM, & invecto ſenſim more, paragraphos numerandi, principium extra numerum eſſe vellent, quaſi qui ſit totius tituli verſus primarius.

§. V.

Quod ad materiam edicti attinet, merito quaeritur, an illud ſola iſta, quae ad jus honorarium pertinent, comprehenderit, an & de aliis rebus jure civili invectis in eo actum ſit? Qua quidem in re Ob. Giphanio ſuffragor, qui in *Oecon. edicti perpetui, pag.* 127. perelegantèr monet: *de his actionibus nulla edictorum verba, ut puto, exſtant, ut neque de rei vindicatione. Cujus rei cauſſa videtur eſſe haec, quod hae actiones ſint civiles, in edicto autem ſua, hoc eſt, praetoria plenius; civilia nude tantum propoſuiſſe, & interdum de is multa omiſiſſe, exceptis tantum actionibus.* Sane enim

Digitized by Google

enim multa in edicto fuere de judiciis, hereditatis petitionibus, vindicationibus, ſervitutibus, contractibus, delictis, quae non a praetore reperta, ſed ex ipſis XII. tabulis, aliiſque legibus deprompta ſunt. Quamobrem ordinarium hoc fuiſſe ait Ulpianus *l.* 1. *D. de poſſ. her. pet.* poſt CIVILES ACTIONES *rationem habere praetorem etiam eorum, quos ipſe velut heredes faciat*. Praeterea in edicto repetita novimus haud pauca capita legum Aquiliae, Aeliae Sentiae, Juniae Norbanae, SCtorum item Macedoniani, Vellejani, Syllaniani, Trebelliani, Pegaſiani, & ſimilium, ut fragmenta manifeſto docent, & nos infra exemplis quam plurimis demonſtrabimus. Quin quamvis aedilitio edicto locum in *Edicti ſerie* nullum dederit Jac. Gothofredus, ſatis tamen manifeſtum eſt, & illud in edictum migraſſe. Diſerte enim Juſtinianus in *Conſt. ad anteceſſores* §. 4. ubi loquitur de libris Digeſtorum; quos de hypothecis, de edicto aedilium, & redhibitoria actione, & de evictionibus, nec non duplae ſtipulatione quartae operis iſtius parti inſeruerat, tertio ſtudiorum anno auditoribus enarrandis, haec ſubjungit: *quum enim, quae pro emtionibus & venditionibus legibus cauta ſunt, in libris de* REBUS *praefulgent: hae autem* OMNES, *quas diximus*, DEFINITIONES, (adeoque etiam edictum aedilitium,) *in ultima parte* PRIORIS EDICTI *fuerant poſitae: neceſſario eas in anteriorem locum transtulimus, ne a venditionibus, quarum quaſi miniſtrae ſunt, vicinitate ulterius divagentur*. Et in *Conſt. tanta* §. 5. *de confirm. Pandect.* de iiſdem agens Pandectarum libris inſititiis, eamdem conſilii ſui reddit rationem, *quia nimirum* HAEC OMNIA *titulis emtionum & venditionum conſentanea ſint, &* PRAEDICTAE ACTIONES, *quaſi pediſſequae illarum ab initio proceſſerint, in vetuſtioris tamen* EDICTI *ordinatione in loca devia & multum diſtantia divagatae ſint*. Quid quod & Ulpianus *libro LXXX*. Paullus *libro LXXIX. Commentariorum ad edictum* actiones etiam aedilitias, puta redhibitoriam & quanti minoris, expoſuerit, ceu patet ex *l.* 60. & *l.* 61. *D. de aedilit. edict.* Quibus obſervatis, non adeo difficile fuerit, rationem reddere, cur, quum edictum aedilitium ſatis prolixum fuerit, & Juſtiniani aetate adhuc exſtiterint Caji, Ulpiani, & Julii Paulli libri bini ad edictum aedilium curulium, quibus verba aedilium *ῥητῶς* integra fuerant inſerta, nihilominus tamen ſola illa de ſervis & jumentis venumdandis, nec non de animalibus eo loco, ubi vulgo iter fit, non habendis, pars facta ſint juris Juſtinianei, quia ſcilicet eorum tantum capitum, quae in edictum migraverant, rationem in Digeſtis habendam putaſſet imperator, reliqua autem vel ideo, quod a praetore, vel Juliano potius, neglecta fuerant, jam pridem in deſuetudinem abjiſſent.

§. VI.

De commentariis ICtorum ad edictum perpetuum, Sex. Pomponii.

Operae pretium fuerit & de iis, qui commentariis ſuis hoc edictum illuſtrarunt, dicere. Quem laborem jam inde ab Hadriani temporibus, quibus hoc edictum compoſitum eſt, complures ſibi ultro depopoſcerunt viri doctiſſimi. Quum vero de JULIANI Digeſtorum opere jam ſuo loco dictum ſit, dicendum jam erit de reliquis, quorum primus, niſi fallor, fuit SEX. POMPONIUS, ICtus celeberrimus, quem divorum fratrum, quos vocant, aetatem vivendo attigiſſe, ex eo patet, quod Conſtitutionem divi Pii laudat in *l.* 14. *D. de pollicit.* De eo jam quaedam monuimus in vita Juliani. Jam addimus, eum ſcripſiſſe *ad edictum* libros quam plurimos, quam-

Digitized by Google

quamvis eorum numerus plane ignotus ſit. In Pandectis enim fragmenta non ſuperſunt, ſed citantur Pomponii quaedam ex libris VI. VII. XXV. XXXIII. XXXIX. LXIII. LXVIII. LXIX. LXXIX. & LXXXIII. ab Ulpiano, in *l.* 7. §. 6. *D. de pact. l.* 39. §. 6. *D. de procurat. l.* 11. §. 5. *D. de recept. arbitr. l.* 3. *pr. D. de adminiſtr. & peric. tut. l.* 1. §. 9. *D. de collat. l.* 1. §. 8. D. *de Carbon. edict.* & omiſſa a Labitto, *l.* 1. §. 14. D. *ſi quid in fraud. patron.* a Marciano, *l.* 13. §. 2. D. *de pignor.* Paullo, *l.* 21. D. *de rei vindic. l.* 1. §. 3. D. *de tutel.* & tamen in his libris LXXXIII. ſi Gothofredo credimus, edicti non niſi priorem partem uſque ad titulos de teſtamentis exſequutus eſt: ut adeo volumen iſtud, ſi ad finem perductum libris plus quam centum conſtitiſſe oporteat. Ejus operis non meminit Index Florentinus; fortaſſis nec Juſtiniani temporibus exſtitit, quia ex libris illis nullum omnino fragmentum in Pandectas migravit. Quod etiam jam Ant. Auguſtinus *de nom. propr. Pand. pag.* 95. recte animadvertit. Itaque facile intelliges, cur nos in reſtituendo edicto perpetuo rationem non habuerimus pauciſſimarum iſtarum citationum. Nec enim ad eruendum edicti ordinem multum fecerunt, & vix umquam nobis ſuppeditant edicti ſententiam, tantum abeſt, ut verba quaedam edictalia debeamus Pomponio.

§. VII.

Caii, Proximus eſt CAJUS, quem in jure noſtro perperam plerumque GAJUM adpellitari videmus, de cujus aetate jam alio loco quaedam monuimus. Neque quidquam hic addimus de aliis, ad ejus vitam pertinentibus, quae jam diligenter exſequuti ſunt Bertrandus, Grotius, quibuſcum jungenda, quae in notulis Schultingius, in *Amoenitatibus juris civilis* Aeg. Menagius diſſeruit. De edictis ille, ſi quis alius, optime meritus eſt, ſiquidem non ſolum edictum aedilitium, libris duobus illuſtravit, verum etiam urbano ac provinciali eamdem navavit operam. Primo enim in Florentino Indice laudantur *Γαΐυ ad edictum provinciale βιβλία λβ*, ex quibus etiam, ſi duos poſtremos excipias, fragmenta quam plurima ſuperſunt: deinde *ad edictum urbicum τὰ μνα ἐυρεθέντα βιβλία δέκα*. Quod enim numerum auget Bertrandus, & XII. adhuc ad Juſtiniani aetatem perveniſſe putat, aeque fundamento caret, ac quod *de libris XV. ad edictum publicum* ſuſpicatus eſt Angelus Politianus. Res ita ſe habet. Decem exſtitere tum Caji volumina ad edictum urbicum pertinentia, puta

I. ad titulum de praediatoribus.

II. ad titulum de publicanis, ad quem titulum etiam refero *l.* 139. *D. de reg. jur.* quamvis ibi *liber ad edictum praetoris urbani*, omiſſo titulo, laudetur.

III. ad titulum de liberali cauſſa, quo etiam *l. 6. D. de lib. cauſſa* referenda, quamvis ibi *liber ad edictum praetoris urbani* titulo haud expreſſo memoretur.

IV. ad titulum de aquae pluviae arcendae.

V. ad titulum de damno infecto.

VI. ad titulum de re judicata.

VII. ad titulum de operis novi nunciatione,

VIII. ad titulum qui neque ſequantur, neque ducantur.

IX. ad edictum praetoris urbani de teſtamentis.

X. De legatis ad edictum praetoris urbani.

Haec

Haec ergo ſunt τὰ μόνα εὑρεθέντα βιβλία δέκα, quae Juſtinani temporibus ſuperfuerunt. At ex his commentarius ad edictum de teſtamentis libris duobus, ad edictum de legatis tribus conſtitit: fortaſſis & de liberali cauſſa libri II. exſtiterunt. Nam ex CAJI *libro ſecundo ad edictum praetoris* VRBANI *titulo de liberali cauſſa* decerptae eſſe dicuntur *l.* 30. *D. de bon. libert. l.* 1. *D. de colluſ. deteg. l.* 10. *D. de vi & vi arm.* His ergo & libro illo ἀνωνύμῳ, quem *l.* 6. *de lib. cauſſa* & *l.* 139. *de reg. jur.* laudari videmus, connumeratis, non decem, ſed XV. Juſtiniani aetate ſuperfuiſſent: & hinc Politianus, ut videtur, numerum in Indice expreſſum turbavit, & pro libris decem, quindecim repoſuit. Quod tamen eo minus admittendum, quo manifeſtius eſt, librum ἀνώνυμον ab illis X. diverſum non eſſe, & Indicis auctorem non libros, ſed volumina, quae de ſingulis titulis exſtabant, numeraſſe. Vnde vero Bertrandus numerum duodenarium exſculpſerit, ego quidem non video, niſi quod & Ant. Auguſtinum *Emend. lib. I. cap.* 5. ſimilem errorem erraſſe conſtat, quod viri doctiſſimi παρόραμα deinde ſuum feciſſe videtur Bertrandus. Quamvis autem haec fragmenta ad illuſtrandum edictum faciant: in reſtituendo tamen ordine nos illa parum juverunt, quippe libri ſeparati, & ſuo veluti numero & ordine ejecti. At tanto praeclariores ſunt alterum *ad edictum provinciale libri XXXII.* partim quod ex eo ſuperſunt fragmenta quam plurima, partim quod iis ſaepe ipſa edicti ſententia praeclare exprimitur. Quod ad ordinem etiam attinet, nihil ab edicti urbani ſerie differre videmus edicti provincialis ordinem. Quin ex ejus fragmentis primum collegimus, unum idemque fuiſſe edictum urbanum ac provinciale, vel parvum ſaltim inter illa diſcrimen interceſſiſſe. Qua de re ſuo loco plura diſſeruimus.

§. VIII.

Ulpiani,

Excipit Cajum ULPIANUS, νομοθέτης ἄριστος καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθεῖναι, καὶ τὸ μέλλον ὑπόχειν συνιδεῖν δυνατός, *Civis praeſtantiſſimus, qui & rebus praeſentibus recte uti, & futura proſpicere poterat*, ceu eum vocat Zoſimi *Hiſtor. lib I. cap.* 11. De ejus vita, honoribus, doctrina, rebus geſtis, ipſoque fato, quo periit, nihil jam dicam, quum omnia conſectari, intempeſtivum, pauca delibare, nefas videretur. Neque de reliquis ejus operibus quidquam addam, ſed quaedam dumtaxat monebo de ejus COMMENTARIIS ad edictum, quorum βιβλία ὀγδοήκοντα τρία recenſentur in Indice Florentino. Ex his omnibus etiam fragmenta quam plurima ſuperſunt, praeterquam ex duobus poſtremis libris, quos tamquam capita juris minus uſu recepta complexos, inſuper habuit Tribonianus. Scriptos eſſe hos libros ſub Antonino Caracalla, loca quam plurima docent. Eoſdem vero ante libros ad Sabinum prodiiſſe, ex eo peracute collegit Cujac. *Obſ. lib. XI. cap.* 15. quod Vlpianus ipſe in *l.* 32. §. 27. *D. de donat. inter vir. & uxor.* depromta ex libro XXXIII. ad Sabinum ſententiam Labeonis adducit, quam *& a ſe, & a Papiniano libro X. Quaeſtionum probatam*, ait, ipſe vero eam probavit libro XXXV. ad edictum, ceu patet ex *l.* 9. *D. de ſponſal.* Quamvis ergo & illos ad Sabinum libros ſub eodem principe compoſuerit, idque adpareat ex *l.* 23. §. 1. *D. de cond. indeb. l.* 3. *pr. & l.* 32. *pr. D. de donat. int. vir. & uxor.* majores tamen natu, ut ita dicam, fuere libri ad edictum, omniumque eorum, quos Ulpianus compoſuit, parente ſuo digniſſimi, ut mirum non ſit, decerpta ex iis fragmenta utramque paginam

in

in Pandectis facere. Quantum ex tot eorum reliquiis colligimus, in concinnando hoc opere eam ſibi legem praeſcripſerat ICtus praeſtantiſſimus, ut primo ſingulorum fere titulorum inſignem uſum, aequitatem, ac rationem oſtenderet, veluti *l. 1. pr. D. quod quiſque jur. l. 1. pr. D. de edend. l. 1. pr. de pact. l. 1. pr. D. de poſtul. l. 1. pr. D. de negot. geſt. l. 1. pr. de in int. reſt.* & locis aliis quam plurimis: aliquando & connexionis titulorum redderet rationem, veluti *l. 1. pr. D. ſi pars hered. pet. l. 1. pr. D. de poſſeſſ. hered. pet. l. 1. de fid. hered. pet. l. 1. pr. D. de rei vind. l. 1. pr. de pecul.* & alias paſſim. Deinde propoſuiſſe illum novimus ipſa verba edicti, quin & aliquando criticas quaſdam addidiſſe obſervationes de edicti verbis typicis, eorumque integritate vel mutatione, quales ſunt illae in *l. 1. D. quod met. cauſſ. l. 1. §. 1. D. commod.* Hinc porro ſingulis edicti verbis expoſitis, in quibus aliquando operoſiſſime verborum ſignificationes & differentias rimatus eſt, varias intermiſcet quaeſtiones, diſputationes, & caſus, qui ea de re obvenerint? Si quando verba praetoris admodum perſpicua eſſent, materiam ipſam, praemiſſis definitionibus, diviſionibuſque, in certa capita partitus, ſingulaque adcurate exſequutus eſt, ceu docet exemplum *l. 1. §. 1. D. de ſuſpect. tut.* Quanto adparatu in elucubrando eximio hoc opere uſus ſit Ulpianus, vel ex eo intelligere eſt, quod ſingulis fere paginis non modo quam plurima edicta, decreta, reſcriptaque principum, ſed & tot veteres novoſque omnis generis ſcriptores adduxerit, quot neſcio an ullus eorum temporum ICtus. Sic ſane paſſim laudat conſtitutiones Iulii Caeſaris, Auguſti, Claudii, Titi, Domitiani, Nervae, Trajani, Hadriani, Antonini Pii, Divorum Fratrum, Marci Aurelii Antonini, Commodi, Didii Juliani, Severi, & Antonini Caracallae. Ex melioris aevi legiſlatoribus auctoribuſque ipſi paſſim laudantur Homerus, Solon, Draco, Hippocrates, Cicero, Auguſtus in vita ſua. Ex ICtis Cato, Brutus, Rutilius Rufus, Aquillius Gallus. Q. Muc. Scaevola, Ser. Sulpicius, Alfenus Varus, Aulus Ofilius, Aufidius Namuſa, Cinna, Publicius Gellius, Trebatius, Caſcellius, Q. Aelius Tubero, Atejus Capito, Maſſurius Sabinus, Caſſius, Cael. Sabinus, Labeo, Proculus Nerva, Pegaſus, Celſus pater, Plautius Atilicinus, Vitellius, Arrianus, Cartilius, Minicius, Puteolanus, Aulus, Urſejus Ferox, Pedius, T. Ariſto, Fulcinius Priſcus, Valerius Severus, Vindius Vivianus, Octavenus, Julianus, Neratius, Javolenus, Voluſ. Maecianus, Pomponius, Africanus, Marcellus, Cervidius Scaevola, Papinianus, Tertullianus, Marcianus, Jun. Mauricianus, Arrius Menander, Q. Saturninus, & Modeſtinus, ut alias omittam micantes in his aureis libris priſcae variaeque eruditionis ſcintillulas. Utinam vero paullo diligentius ubique librorum numerum notaſſent, aut Digeſtorum conditores, aut, qui ea deſcripſerunt, librarii: multis enim locis illum in mendo cubare, aliis variare editiones, infra paſſim obſervavimus, magnoque ſtudio medicinam illi morbo paravimus, an feliciter ſatis, ii viderint, quibus talia non plane ſunt incomperta.

§. IX.

Jul. Paulli. Ejuſdem fere cum Ulpiano aetatis, ſtudii, dignitatis fuit JVLIUS PAULLUS, Ulpiani non obtrectator quidem, ſed vere aemulus. Quamvis enim quod de eorum ſimultatibus & diſſenſionibus vulgo dicunt, non probem, quum non magis ac liberius Paullus ab Ulpiano, quam a reliquis omni-

Digitized by Google

omnibus diſſentiat, idque ICti veteres omnes ſine rancore animi ac acerbitate facere ſoliti ſint: laudabilis tamen quaedam inter Ulpianum & Paullum intercessiſſe videtur aemulatio. Idque vel inde colligas, quod praecipuus eorum labor in iiſdem paene juris capitibus verſatus ſit, quaſi contendere inter ſe atque experiri voluiſſent, uter alterum ingenio atque acumine ſuperaret. Scripſit Ulpianus ad legem Juliam & Papiam Poppaeam libros XX. Paullus decem; Ulpianus Sabinum libris LI. Paullus libris XVI. illuſtravit. Fideicommiſſorum libros Ulpianus ſex; Paullus III. Uterque porro ſcripſit ad edictum aedilium curulium, de adulteriis, de officio proconſulis, de officio praefecti urbi, de officio praetoris tutelaris, de adpellationibus, de cenſibus. Utriuſque etiam habemus Inſtitutiones, Reſponſa, Regulas, Notas ad Papinianum. Denique ſicuti Vlpianus, ita & Paullus ſcripſit ad edictum, & hic quidem libros LXXX. ex quibus omnibus, ſi a duobus poſtremis diſceſſeris, fragmenta ſuperſunt quam plurima. Ceterum brevius & adſtrictius fuiſſe videtur hoc Pauli opus, quam Vlpiani, quamvis huic librorum numero parum cedat. Rarius ſane, niſi vocabulorum vel ambiguitas vel ἔμφασις id exigat, ejus induſtriam in interpretandis praetoris verbis verſari animadvertimus, plerumque edictum ipſum exponit, variaſque quaeſtiones eo pertinentes movet, quas deinde liberrimo judicio, ut ſolet, ſolvit. Obſcuritatem ſtili haud pauci accuſant, quae tamen, neſcio, an major ſit, quam aliorum ejus aevi ſcriptorum. Eſt, ubi brevitas lectorem moratur: ſed non niſi parum attentum, vel ejus lectioni haud ſatis adſuetum. Si vero difficilia quaedam ac δυσνόητα & in Paullo occurrunt; non ejus ſermoni & ſtilo hoc tribuendum eſt, ſed ipſi quaeſtionum, quas decidit, ſubtilitati. Videtur enim adſpernatus vulgaria & ubivis obvia, non niſi ſublimiora & recondita confectari, nec tam tyronibus ac dupondiis, quam juriſperitis, & in ipſo foro verſantibus ſcribere voluiſſe, ſaltim in operibus illis diffuſioribus. Nam & illorum ſtudiis pro virili conſuluit libris brevioribus Regularum, Sententiarum, Manualium, Inſtitutionum, & ſimilibus. Praeter ampliſſimum illum Commentarium, aliud Paulli exſtitit edictale opus, nempe BREVIVM, vel BREVIS EDICTI libri tres & viginti, quamvis ex libris tantum III. VI. VII. VIII. & XVI. quatuordecim in univerſum fragmenta ſuperſint. Ex quo tantillo numero facile aeſtimes, non adeo liquido inde conſtare, quod plerique tamen pro certo adfirmant, libros hos *brevium* non niſi majoris operis epitomen fuiſſe. Nos, quae huic ſententiae obverti poſſint, qualiaque fuiſſe videantur edicta illa brevia, ſupra, quantum ſatis eſt, diximus.

§. X.

Eodem loco etiam diſſeruimus de CALLISTRATI *edictis monitoriis*, quibus jam plura addere nihil attinet, niſi quod nos in reſtituendo edicto & Calliſtrati & C. Juventii Celſi operi inſtitimus, non quaſi eos ad edictum commentarios ſcripſiſſe putem, ſed quod eos edicti ſeriem ſequutos animadverterim, quamvis ex Calliſtrati libris non omnibus ſex, ſed quatuor tantum prioribus fragmenta in univerſum viginti & unum in Pandectis invenerint locum. Supereſt itaque FVRIVS ANTHIANVS ſeu ANTHIVS, cujus de aetate vitaque omnia incerta ſunt. Scripſiſſe eum *libros V. ad edictum*, ex Indice Florentino diſcimus; ſed ex eodem intelligere eſt, opus illud ad Juſtiniani aetatem integrum haud perveniſſe. Florentiae

De Calliſtrati edictis monitoriis, & de Furii Anthiani libris ad edictum.

enim, teſte αὐτόπτῃ Laur. Theod. Gronovio, *Emendat. Pandect. cap.* 25. *pag.* 82. (*edit. Conrad.* in *Hiſtor. Pandect. authent.*) non legitur Ἀνδυ ἤτοι Φαβίυ Ἀδριανῦ μέρος Ἐδίκτυ βιβλία πέντε, uti & Haloander & Taurellius expreſſerunt, ſed μέρος Ἐδίκτυ βιβλίων πέντε, id eſt, *pars edicti librorum quinque.* Ex his enim quinque libris non niſi pars, aut particula potius quaedam Juſtiniani temporibus ſuperfuit, puta liber I. ex quo ſolo tria tantum aeque perbrevia fragmenta ſuperſunt, *l.* 62. *D. de pact. l.* 40. *D. de dol. mal.* & *l.* 80. *D. de rei vind.* ut adeo illa nos parum juverint in reſtituendo edicto, ejuſve ordine, quamvis ea in *Serie edicti perpetui* ſuis locis aptaverit Jac. Gothofredus.

§. XI.

De aliorum commentariis.

Exſtitere & tres alii, qui poſt Iuliani aetatem edictum illuſtrarunt commentariis: ſed ex quorum ſcriptis nihil omnino hodie ſupereſt. Unde brevem eorum notitiam hic ſubjicere juvabit. Primus eſt VIVIANVS, Iuliano, ut videtur, σύγχρονος, ſaltim non multo poſterior, quippe qui a Pomponio laudatur. *l.* 17. §. 4. D. *commod.* Scripſiſſe eum quaedam ad edictum, ex eo patet, quod ejus ſententias ſuper illo frequenter laudat Paullus *l.* 4. §. 2. D. *naut. caup. ſtab. l.* 24. §. 9. D. *de damn. inf. l.* 1. §. 45. *de vi & vi arm. l.* 1. §. 6. D. *de itin. & actu priv.* Sed ex eo quidem opere nihil omnino in Pandectas migravit. Idem dicendum de altero, Q. SATVRNINO: qui an idem ſit cum Venulejo & Claudio Saturninis diſquiſivimus in *progr. de variis Saturninis*, IC. (*Syllog. opuſc. var. IV. pag. edit. Genev.* Certum eſt, quod ſcripſerit *ad edictum*: ejus enim operis librum X. laudat Vlpianus *l.* 19. §. 7. D. *de aur. arg. leg.* Denique & SEX. PEDIVS hic accenſendus eſt, quem poſt Iulianum floruiſſe, colligunt ex *l.* 32. §. 16. D. *de recept. arbitr.* quia ibi probaſſe dicitur Iuliani ſententiam. Opus ejus *ad edictum* ſaepius laudant Vlpianus & Paullus, *l.* 6. §. 9. D. *de negot. geſt. l.* 1. D. *de dolo mal. l.* 4. §. 2. D. *de alienat. jud. mut. cauſſ. l.* 7. *l.* 13. §. 2. D. *de recept. arb. l.* 7. §. 3. D. *de pecul. l.* 1. §. 1. D. *de tribut act.* & in primis *l.* 6. §. *fin.* D. *de bon. poſſeſſ.* ex quo loco patet, ſatis diffuſum fuiſſe hoc opus edictale, quippe cujus ibi liber XXV. a Iulio Paullo citatur.

§. XII.

Ad ordinem ſeriemque edicti perpetui pleraque ICtorum libri ſcripti.

Alii ICti, quamvis non juſta commentaria in edictum conficerent, libros tamen ſuos fere ad ordinem ſeriemque edicti perpetui diſponere ſolebant. De Digeſtis Celſi, Marcelli, Scaevolae, Quaeſtionibus Papiniani, Hermogenis Epitome juris, Paulli Sententiis id obſervat Ob. Giphan. *Oecon. edict. perpet. pag.* 120. qui & Codices Hermogenis, Gregorii & Theodoſii eo ordne compoſitos eſſe contendit, additque: *tanta fuit hujus libri, ſive edicti perpetui a Juliano compoſiti auctoritas, ut omnes fere de jure libri & commentarii ad hoc edictum fuerint accommodati, qui edicto iſto ſunt poſteriores.* Quibus fere ſimilia habet Ever. Otto in *Papinian. cap.* 12. §. 6. Et de Celſo quidem id certiſſimum, alibique jam a nobis obſervatum eſt, in *Progr. de P. Invent. Celſo* (*Syllog. I. Opuſc. num.* 13. *pag.* 531. *not.* (*k*) *edit. Genev.*) ubi comparatis inter ſe fragmentis Celſi omnibus, ſubductiſque rationibus hanc fecimus ſummam cogitationum noſtrarum,

Digitized by Google

rum: *Ordo edicti in his Digeſtis obſervatur a libro I. ad librum* XXVII. *libro* XXVIII. *de legibus Cincia & Velleja*; *libro* XXIX. *de Fuſia Caninia*, *Aelia Sentia*, *Iunia Norbana*; *libris* XXX. *& ſex ſequentibus*, *quod & Iac. Gothofredus in* Comment. ad reg. jur. pag. 748. *obſervavit*, *de lege Iulia & Papia Poppaea*; *libro* XXXVII. *de legibus judiciorum publicorum*, *libro* XXXVIII. *de ſtipulationibus*, *ac poſtremo libro* XXXIX. *de jure fiſci*, *re militari*, *aliiſque*, *quae ad jus publicum pertinent*, *tractaverat*. Praeterea & fragmenta Celſi, non modo, quae ad leges Juliam & Papiam Poppaeam pertinent, in Commentario noſtro ad illas leges ſuis quaeque locis & capitibus adcommodavimus, ſed & infra in *Notis ad edictum* idem tentavimus in fragmentis librorum priorum XXVII. ut ſoliditate hujus obſervationis neminem dubitaturum arbitrer. Aeque verum certumque eſt Marcelli Digeſta hunc edicti ordinem ſervaſſe. Libro enim I. ille egit de magiſtratibus municipalibus & juris dictionis modo. Libro II. de edendo, de pactis, de in jus vocando, poſtulando, cautione judicio ſiſti, procuratoribus, negotiis geſtis, & quibuſdam in integrum reſtitutionibus. Libro III. de reliquis reſtitutionum cauſſis, arbitris, ſatisdando, judiciis, & inofficioſi querela. Lib. IV. de hereditatis petitione, rei vindicationibus, ſervitutibus. Lib. V. de damnis, judiciis diviſoriis, jurejurando, religioſis & ſumtibus funerum. Lib. VI. de rebus creditis & contractibus. Lib. VII. de ſponſalibus, nuptiis, jure dotium, & cognatis materiis. Lib VIII. de donationibus inter virum & uxorem, divortiis, rerum amotarum, ventre in poſſeſſionem mittendo, agnoſcendo partu, de tutelis, de furtis, publicanis, operis libertorum. Lib. IX. de bonorum poſſeſſionibus. Lib. X. de teſtamento militis & teſtamentis. Libro XI. de ſucceſſionibus ab inteſtato. Lib. XII. de inſtitutionibus, ſubſtitutionibus, conditionibus, SCto Silaniano. Lib. XIII. XIV. & parte XV. de legatis & fideicommiſſis, reliqua parte libri XV. de novi operis nunciatione, damno infecto, aquae pluviae arcendae actione. Libro XVI. de cauſſis ſtatus. libro XVII. de poſſeſſione & uſucapione. Lib. XVIII. de re judicata & exſequutionibus. Lib. XIX. de interdictis. Lib. XX. de exceptionibus. Lib. XXI. de ſtipulationibus. Reliquis libris Marcellus exemplo Juliani & Celſi ſuppleſſe videtur aliqua juris capita, quae deeſſe in edicto exiſtimabat. Eumdem ordinem & in Scaevolae digeſtis recte obſervavit Giphanius, nec non in Papiniani Quaeſtionibus, quibus & Reſponſa hujus ICti addere jure potuiſſet. Vtrumque enim opus edicti perpetui ordinem ſequi ſatis adparet ex indice horum operum, quem *Papiniano ſuo cap.* 17. ſubjungit Ever. Otto. Recte id de Hermogene etiam Giphanius obſervavit. Nam is ipſe ſe eum ordinem obſervaſſe indicat *l.* 2. *D. de ſtatu hom.* quamvis hic quaedam de ſtatu perſonarum, praemiſerit, quum in primis edicti titulis ea de re nihil dictum a praetore noverimus. Immo ne in ceteris quidem adeo religioſe ordini edicti inhaeſiſſe videtur Hermogenianus, ſiquidem diſerte ait, poſt doctrinam de ſtatu hominum, *ſe de ceteris*, *ordinem edicti perpetui ſequutum*, *&* HIS PROXIMOS & CONJUNCTOS ADPLICANTEM TITULOS, *ut res paſſura ſit*, *dicturum*. Denique & in Paulli *Sententiis receptis*, nec non *Codice Gregoriano*, quamvis plures tituli culpa Aniani intercīderint, eum edicti ordinem deprehenderunt viri doctiſſimi, Iac. Cujac. *ad l.* 10. D. *uſufruct. quomadm. cau. ad Paull. ad edict. lib. XXXX.* & Ant. Schulting. *in Juriſprud. vet. antejuſtin. pag.* 211. *& pag.* 684. De Hermogeniano id pro certo adfirmari non poteſt, quia ex eo tituli ſuperſunt pauciſſimi, deque iis ne ſciri quidem po-

teſt, an is ordo, qualem editores nobis dederunt, ſit genuinus. Immo ne de Codice quidem Theodoſiano plane falſus eſt Giphanius. Quamvis enim libri ejus poſtremi undecim fere de jure publico & ſacro agant: in quinque tamen prioribus, qui jus privatum comprehendunt, agitur primum de variis magiſtratum officiis, deinde de ordine perſequendi juris & de praeparatoriis judiciorum, de reſtitutionibus in integrum, judiciis, actionibus ex dominio, tribus judiciis diviſoriis, & de rebus creditis, variiſque contractibus, hinc porro de emtione venditione, nuptiis, tutelis, tum de bonorum poſſeſſionibus, teſtamentis, cauſſis ſtatus, poſſeſſione & uſucapione; re judicata & ceſſione bonorum, nec non de interdictis, ac denique de legitimis ſucceſſionibus, & quibuſdam aliis, ceu recte obſervatum eſt a Iac. Gothofredo *in Proleg. Cod. Theod. cap.* 12. *pag.* 199. Quae omnia fere ordinem edicti perpetui redolere, nemo non videt, ipſeque obſervaſſe videtur Gothofredus, dum ſcribit: *certe Gregoriani Codicis ordinem ferme ſequutos conditores hujus Codicis deprehendo, neque ab eo ſemper recedit Juſtinianus.* Gregorianum enim Codicem edicti ordinem ſervare, paullo ante vidimus. Poſſemus addere plures ex veteribus, quibus ille ordo edicti magnopere placuit, niſi haec exempla ſufficere exiſtimaremus.

FINIS HISTORIAE EDICTORUM,
ET EDICTI PERPETUI.

IO.

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

OPUSCULORUM

POSTUMORUM

TOMUS II.

EDICTI PERPETUI, ORDINI

ET INTEGRITATI SUAE RESTITUTI,

PARTES II.

PRAEMISSIS VETERUM SCRIPTORUM

DE HOC TESTIMONIIS,

CONTINENS.

De

Digitized by Google

DE EDICTO PERPETUO VETERUM SCRIPTORUM TESTIMONIA.

GELL. *Noct. Attic. lib. X. cap.* 5.

VErba praetoris ex EDICTO PERPETUO de Flamine diali & de ſacerdote Veſtae adſcripſi.

ANTONIUS PIUS apud CALLISTR. *l.* 32. *D. ad leg. Cornel. de falſ.*

Divus Pius Claudio reſcripſit, pro menſura cujuſque delicti conſtituendum in eos, qui apud judices argumenta protulerunt: aut, ſi plus meruiſſe videantur, quam ex FORMA JURISDICTIONIS pati poſſunt, ut imperatori deſcribantur, aeſtimaturo, quatenus coërceri debeant.

CERVID. SCAEVOLA *l.* 4. *D. de ventr. inſpic.*

Quaeſitum eſt, quum uxor defuncti praegnantem ſe dicat, an ſorori, procuratorive ejus, ſecundum FORMAM EDICTI ventrem inſpicere, & partum cuſtodire permittendum ſit? Reſpondi, κ. τ. λ.

CALLISTRATUS *l.* 1. §. 1. *D. de jure fiſci.*

An bona, quae ſolvendo non ſunt, ipſo jure ad fiſcum pertineant, quaeſitum eſt. Labeo ſcribit, etiam eo, quod ſolvendo non ſint, ipſo jure ad fiſcum pertinere. Sed contra ſententiam ejus EDICTUM PERPETVVM ſcriptum eſt, quod ita bona veneunt, ſi ex his fiſco adquiri nihil poſſit.

SEVERVS & ANTONIN. AA. *l.* 2. C. *quod cum eo, qui in al. poteſt.*

Ejus rei nomine, de qua cum filiofamilias contractum eſt, ſive ſua voluntate, ſive ejus, in cujus poteſtate fuit, ſive in peculium ipſius, ſive in rem patris ea pecunia redacta eſt, ſi paterna hereditate abſtinuit, actionem, niſi in id, quod facere poſſit, non dari, PERPETVI EDICTI interpretatione declaratum eſt.

SE-

Digitized by Google

Severus & Antonin. aa. *l.* 3. *C. de edendo.*

Edita actio ſpeciem futurae litis demonſtrat, quam emendari vel mutari licet, prout edicti perpetui monet auctoritas, vel jus reddentis aequitas.

Iidem *l.* 2. *C. de condition. inſert.*

Nec exemplum legati vel hereditatis, in quibus conditio divortii nonnumquam remitti ſolet, huic rei comparandum eſt: quum abſurdum ſit, ideo perpetui edicti negligi formam, quia patris ſui voluntati non obtemperatur.

Antoninus Caracalla imp. *l.* 1. *C. ſi tut. vel curat: interven.*

Quod ſi legitimam aetatem impleſtis, idque tempus, quo in integrum reſtitui poteſtis, exceſſiſtis, curatores veſtros, ſi adverſus eos nondum experti eſtis, judicio secundum formam juris convenite.

Papinianus *l.* 5. §. 1. *D. ut legat. vel fideic. cauſſ. caveat.*

Sicuti, quum de bonis ſuis conferendis filius, accepta poſſeſſione cavere non poteſt, quia denegamus ei actiones, defertur ei conditio cavendi fratribus ex forma jurisdictionis, quod ex portione fuerint conſequuti, quum bona propria conferri coeperit, ſe reſtituturos.

Idem *l.* 77. §. 29. *D. de legat.* 2.

Jure ſucceſſionis ad duos ejuſdem gradus poſſeſſione devoluta, rationibus aequitatis, & perpetui edicti exemplo, pro parte dimidia mulierem relevandam, reſpondi.

Antonin. Carac. *l.* 5. *C. de procurat.*

Actionem ei, qui abſentis nomine agere vult, ſi non eum defendat denegari oportere, jam edicto perpetuo expreſſum eſt.

Alexander imp. *l.* 1. *C. de bon. poſſeſſ. contra tab.*

Liberi contra tabulas parentum bonorum poſſeſſione admiſſa, ſolis parentibus & liberis legata praeſtare, ſecundum edictum debent.

Alexander imp. *l.* 9. *C. de legat.*

Si in fraudem eorum, quae teſtamento relicta ſunt, admiſſus eſt accuſator, qui teſtamentum falſum diceret: praeſes provinciae ſecundum jurisdictionis formam ſolvi legata jubebit.

Idem *l.* 1. *C. de ſucceſſ. edict.*

Si mater tua propter furorem ſuum patris ſui bonorum poſſeſſionem non accepit, tu filius ejus ad eorumdem bonorum patrui magni poſſeſſionem ex edicto, quo prioribus non petentibus ſequentibus permittitur, admiſſus es.

Idem *l.* 6. *C. ut in poſſeſſ. legat.*

Certa eſt forma jurisdictionis, qua fideicommiſſi ſervandi cauſſa in poſſeſſionem rerum, quae in cauſſa hereditaria ſunt, aut dolo malo eſſe deſierunt, is, cui legati vel fideicommiſſi nomine non ſatisdatur, mittitur.

Idem *l.* 2. *C. de reſtitut. milit.*

Si quid de bonis eorum, qui reipublicae cauſſa abſentes ſunt deminutum eſt, actioneve qua competente eis, aliquis liberatus fuit: in integrum reſtitutio perpetua jurisdictione intra annum utilem permittitur.

Idem *l.* 4. *C. de arbitr tut. l.* 1. *C. Greg. eod.*

Eum, qui bonis paternis ſecundum edicti formam abſtentus eſt, hereditariis actionibus conveniri, nulla ratio ſuadet.

Ulpian. *l* 5. *D. de extraord. criminib.*

In eum, cujus inſtinctu ad infamandum dominum ſervus ad ſtatuam confugiſ-

Digitized by Google

fugiſſe compertus eſt, praeter corrupti ſervi actionem, quae ex EDICTO PERPETUO competit, ſevere animadvertitur.

IDEM *l.* 8. *D. de calumniat.*

Id, quod illicite extortum eſt, ſecundum EDICTI FORMAM, quod de his eſt, qui pecuniam, ut negotium facerent, aut non facerent, accepiſſe dicerentur, reſtitui jubeat.

PAULL. *Sent. recept. lib.* I. *tit.* 20. §. 1.

Inter fideiuſſores ex EDICTO PRAETORIS, ſi ſolvendo ſint, licet ſinguli in ſolidum teneantur, obligatio dividitur.

PAULL. *Sent. recept. lib.* IV. *tit.* 7. §. 6.

EDICTO PERPETUO cavetur, ut ſi tabulae teſtamenti non adpareant, de earum exhibitione interdicto reddito, intra annum agi poſſit.

IDEM *l.* 7. §. 1. D. *de adpellat. recip. vel non.*

Item, ſi ex PERPETUO EDICTO aliquid decernatur, id, quo minus fiat, non permittitur adpellare.

IDEM *l.* 14. *D. qui ſatiſdar. cog.*

Filius familias defendit abſentem patrem: quaero, an judicatum ſolvi ſatiſdare debeat? Paullus reſpondit, eum, qui abſentem defendit, etiamſi filius vel pater ſit, ſatiſdare petituro ex FORMA EDICTI debere.

GORDIANUS imp. *l.* 5. *C. de his, quae vi metuſue cauſſ.*

Si adhibita vi compulſi ſunt poſſeſſiones ſuas, quae majoris valebant, minimo diſtrahere: JURISDICTIONIS TENORE, ut id, quod improbe factum eſt, in priorem ſtatum revoluatur, impetrabunt.

IDEM *l.* 2. *C. de praed. & al. reb. min.*

Quod ſi creditores id fecerunt, ita demum juxta FORMAM EDICTI beneficium tibi impertietur, ſi fraudulenta venditione, participante conſilio emtoris damnum tibi inflictum eſſe doceatur.

IDEM *l.* 13. *C. de procurat.*

Nam ſi integra res eſt, ratio PERPETUI EDICTI acceptam tibi non permittit alieno nomine actionem intendere.

IDEM *l.* 3. *C. de his, quae vi metuſue cauſſ.*

Si vi vel metu fundum avus tuus diſtrahere coactus eſt, etiamſi emtor eum alii vendidit, ſi tamen tu avo tuo heres exſtitiſti, ut tibi, reddito a te pretio reſtituatur, poſtquam placuit, in rem quoque dari actionem, ſecundum FORMAM PERPETUI EDICTI, adito praeſide provinciae, poteris poſtulare.

IDEM *l.* 4. *C. de his, quae vi metuſue cauſſ.*

Si per vim vel metum mortis aut cruciatus corporis venditio a vobis extorta eſt, & non poſtea eam conſenſu corroboraſtis: juxta PERPETUI FORMAM EDICTI intra annum quidem agentes, quo experiundi poteſtas eſt, quadrupli condemnationem referetis.

GORDIANUS imp. *l.* 2. *C. de in jus voc.*

Quum confitearis, patroni tui filium ſine permiſſu praeſidis te in jus vocaſſe, poenam EDICTO PERPETUO praeſtitutam reſcripto tibi concedi, temere deſideras.

IIDEM *l.* 2. *C. de bon. poſſeſſ. ſec. tab.*

Bonorum quidem poſſeſſionem ex EDICTO PRAETORIS non niſi ſecundum eas tabulas, quae ſeptem teſtium ſignis ſignatae ſint, peti poſſe, in dubium non venit.

IDEM *l. un. C. quando non petent. part. petent.*

Quoties pluribus liberis, ceſſante legitima ſucceſſione, bonorum poſſeſſio

Digitized by Google

defertur, beneficium EDICTI PERPETUI, quibuſdam omittentibus, his ſolis, qui bonorum poſſeſſionem agnoverunt, portionem non petentium accreſcere, in dubium non venit.

IDEM *l. 2. C. de bon. auct. jud. poſſid.*

Eſt JURISDICTIONIS TENOR promtiſſimus, indemnitatiſque remedium EDICTO PRAETORIS creditoribus hereditariis demonſtratum, ut, quoties ſeparationem bonorum poſtulant, cauſſa cognita, impetrent.

PHILIPPUS imp. *l. 1. C. de inoffic. donat.*

Non injuria juxta FORMAM de inofficioſo teſtamento CONSTITUTAM ſubveniri vobis, utpote quartam partem non habentibus, deſideratis.

MODESTINUS *l. 52. §. 6. D. de oblig. & action.*

Jure honorario obligamur ex his, quae EDICTO PERPETUO vel a magiſtratu fieri praecipiuntur, vel fieri prohibentur.

HERMOGENIAN. *l. 1. D. de ſtatu hom.*

Quum igitur hominum cauſſa omne jus conſtitutum ſit: primo de perſonarum ſtatu, ac poſt de ceteris, ordinem EDICTI PERPETUI ſequuti, & his proximos & conjunctos adplicantes titulos, ut res patitur, dicemus.

VALERIANUS & GALLIENUS AA. *l. 18. C. ex quib. cauſſ. infam. irrogatur.*

Non damnatos quidem duntaxat injuriae, ſed pactos quoque PERPETUUM EDICTUM infamat. Verum pactos eos tantum, qui ullos adverſariis nummos pro mala conſcientia ex tranſactione numeraſſent, in hac cauſſa placuit intelligi.

CARUS & NUMERIANUS AA. apud *auctorem conſultationis veteris ICti* §. 1. apud Schulting. in *Juris prudent. vet. antejuſtin. pag.* 814.

Quum fraudis ſtudio tranſactionem interpoſitam eſſe dicas, quod inter vos geſtum eſt, infirmat JURIS AUCTORITAS.

DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. *l. 2. C. rer. amot.*

Divortii cauſſa rebus uxoris a marito amotis, vel ab uxore mariti amotarum EDICTO PERPETUO permittitur actio.

IDEM *l. 12. C. quod cum eo, qui in alien. poteſtat.*

Dominum per ſervum obligari non poſſe, ac tantum de peculio, deducto ſcilicet, quod naturaliter ſervus domino debet, ejus creditoribus dari actionem, ut ſi quid in rem ejus verſum probetur, de in rem verſo, EDICTO PERPETUO declaratur.

IIDEM *l. 9. C. eod.*

Si ex alio contractu, non ex illicita mutui actione debitor exſtitiſti, vel quod patrem tuum in fidem ſuſcepiſti, tam in patris poteſtate jure teneris, quam etiam morte genitoris tui juris effectus, & ſiquidem patri heres exſtitiſti, in ſolidum, alioquin in quantum facere potes, ſecundum EDICTI FORMAM.

IIDEM *l. un. C. de alienat. judic. mut. cauſſ.*

In rem actionem poſſeſſio parit adverſario, alienatione etiam judicii mutandi cauſſa celebrata, in integrum reſtitutio EDICTO PERPETUO permittitur.

IIDEM *l. 1. C. ſi adverſ. ſolut.*

Exemplo ceterorum debitorum tutores etiam, quae ex adminiſtratione tutelae debent, curatoribus ſolventes liberantur: ſed ante tempus in integrum reſtitutioni praeſtitutum, EDICTO PERPETUO permiſſum beneficium implorari, & an ſit tribuendum per cauſſae cognitionem aeſtimari poteſt.

IIDEM

Digitized by Google

IIDEM *l.* 1. *C. in comm. eademque cauſſ.*

Si cognitis, quae geſſit, his conſenſum poſt viginti quinque annos aetatis commodaſtis, quamvis illa minor pro portione ſua reſtitutionis auxilium implorare poſſit, vobis tamen ad communicandum EDICTI PERPETVI beneficium ejus aetas patrocinari non poteſt.

DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. *l.* 7. *C. de his, quae vi metuſve cauſſ.*

Si donationis, vel tranſactionis, vel ſtipulationis, vel cujuſcumque alterius contractus obligationis confectum inſtrumentum metu mortis vel cruciatus corporis extortum, vel capitales minas pertimeſcendo, adito praeſide provinciae, probare poteris, hoc ratum haberi ſecundum EDICTI FORMAM non patietur.

IIDEM *l.* 9. *C. de patr. poteſt.*

Nec filium cuiquam negare eſſe liberum, SCto de partu agnoſcendo, ac denunciata poena, item praejudicium EDICTO PERPETVO propoſitum, & remedium alimentorum, quod praeſidem majori trimo petenti, nomine ejus monſtratum jura manifeſta declarant.

IIDEM *l.* 13. *C. de teſtam.*

Teſtandi cauſſa de pecunia ſua legibus certis facultas eſt permiſſa: non autem JVRIS DICTIONIS mutare FORMAM, vel juri publico derogare cuiquam permiſſum eſt.

IIDEM *l. un. C. uti poſſid.*

Vti poſſidetis fundum, de quo agitur, quum ab altero nec vi, nec clam, nec precario poſſideatis, rector provinciae vim fieri prohibebit, ac ſatisdationis vel transferendae poſſeſſionis EDICTI PERPETVI FORMA ſervata, de proprietate cognoſcet.

IIDEM *l.* 18. *C. de furt. & ſerv. corrupt.*

In eum, qui ex naufragio vel incendio cepiſſe, vel in his rebus damni quid dediſſe dicitur, intra annum utilem ei, cui res abeſt, quadrupli, poſt annum in ſimplum actionem proditam, praeter poenam, olim ſtatutam, EDICTI FORMA PERPETVI declarat.

IIDEM *l.* 9. *C. de collation.*

Ab inteſtato te ad ſucceſſionem paternam venientem ad collationem FORMA EDICTI PERPETVI certo jure provocat.

IIDEM *l.* 6. *C. qui admitt. ad bonor. poſſeſſ.*

Iuris ignorantiam nec mulieribus prodeſſe, in EDICTI PERPETVI curſu de agnoſcenda bonorum poſſeſſione manifeſtum eſt.

DIOCLETIANUS & MAXIMIANUS AA. *l.* 11. *C. de collat.*

Poſtumo praeterito, patris teſtamentum rumpenti, atque inteſtato ſuccedenti, emancipatum, petita bonorum poſſeſſione conferre debere bona ſua, PERPETVO EDICTO cavetur.

IIDEM *l.* 19. *C. ad SC. Vellejan.*

Quum ad eas etiam obligationes, quae ex mulieris perſona calliditate creditoris ſumſerunt primordium, decretum patrum, quod de interceſſione feminarum factum eſt, pertinere, EDICTO PERPETVO declaratur: ſi tamen creditor. κ. τ. λ.

IIDEM *l.* 3. *C. de luit. pignor.*

Cum etiam EDICTO PERPETVO actione propoſita, pecunia ſoluta creditori, vel ſi per eum factum ſit, quo minus ſolveretur, ad reddenda ea, quae pignori acceperat, jure eum ſatis evidenter urgeri, manifeſtum eſt.

IIDEM *l. 8. C. de iniur.*

Dominum pro atroci iniuria, quam ſervus ejus paſſus eſt, EDICTI PERPETUI actione propoſita, qua damni etiam haberi rationem, verbis evidenter exprimitur, agere poſſe convenit.

IIDEM *l. 2. C. ſentent. reſc. non poſſ.*

Peremtorias exceptiones omiſſas in initio, antequam ſententia feratur, opponi poſſe, PERPETUUM EDICTUM manifeſto declarat.

IIDEM *l. 6. C. de revoc. quae in fraud.*

Si actu ſollemni praecedentem obligationem peremiſti, proſpicis, adverſus fraudatorem intra annum, in quantum facere poteſt, vel dolo malo fecit, quo minus poſſit, EDICTO PERPETUO tantum actionem permitti.

IIDEM *l.2. C. de. ſucceſſ. edicto.*

Si is, quem quarto gradu conſtitutum eſſe non ambigitur, ex EDICTO petiit, nec hoc te latuit, fruſtra nobis ſupplicaſti.

IIDEM *l. 7. C. de incol.*

Cives quidem origo, manumiſſio, adlectio vel adoptio; incolas vero, (ſicut & divus Hadrianus EDICTO SUO manifeſtiſſime declaravit) domicilium facit.

Fragmentum regularum veteris ICti, §. 2. apud Schulting. in *Juris prud. vet. antejuſtin. pag.*803. *a Petro Pithoeo primum editum* §. 2.

Sed conſtitutiones imperatoris ſimiliter honorandum quid (f. *honorarium quid*) eſt, & PRAETORIS EDICTUM, ſimiliter vel PROCONSULIS.

DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *l.* 15. *C Gregor. de pact.*

Pactum, quod contra JURIS FORMAM provinciae rector factum animadvertet, id infirmare minime dubitabit.

AURELIUS (f. *Diocletianus*) *l.* 1. *C. Hermog. ex delict. defunct.*

Auditis partium adlegationibus V. C. proconſul provinciae Africae, amicus noſter, in pronunciando FORMAM JURIS ſequetur

DIOCLET. & MAXIM. AA. *l.* 1. *Cod. Hermog. de ſucceſſ.* add. Auct. *veteris conſult.* §. *6.* apud Schulting. in *Juris prud. vet. antejuſtin. pag.* 820.

Si ſecundum EDICTI FORMAM teſtamentum ſignatum exſiſtit, bona, quae quum moreretur auctor tuus, ejus fuerunt, ſollemniter petis. (f. *pete.*)

EUSEB. *Chronic. n.* 2147.

Salvius Julianus PERPETUUM condidit EDICTUM.

SPARTIAN. *Sever. cap.* 17.

Salvii Juliani DECRETA juſſit aboleri, quod non obtinuit.

FEST. voc. *poſſeſſio pag.* 372. edit. Gothofred.

Itaque in legitimis actionibus nemo ex his, qui poſſeſſionem ſuam vocare audet, ſed ad interdictum venit, ut PRAETOR his verbis utatur: UTI NUNC POSSIDETIS EUM FUNDUM, QUO DE AGITUR, QUOD NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, ITA POSSIDEATIS, ADVERSUS EA VIM FIERI VETO.

AUREL. VICTOR Schotti *in Didio Juliano, pag.* 137. *edit. Daceriae.*

Genus ei praenobile, juriſque urbani praeſtans ſcientia, quippe qui primum edictum, quod vriae inconditeque a praetoribus ponebatur, in ordinem compoſuerit.

EUTROPIUS *lib. VIII. cap.* 9.

Poſt eum Salvius Julianus rem publicam invaſit, vir nobilis & juris periti-

tiſſimus, nepos Salvii Juliani, qui ſub divo Hadriano PERPETUUM compoſuit EDICTUM.

PAENIUS *in Metaphr. Graec. ibid.*

Ἰουλιανὸς δὲ ἦν ὁ ταύτην ἐγείρας τὴν στάσιν, ὃς καὶ τὴν βασιλείαν ἥρπασεν. ἐπιφανὴς μὲν καὶ νόμοις ἐξησκημένος. Ἰουλιανοῦ γὰρ ἔγγονος ἦν, ὃς τὸ ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ τοῖς Ἀδριανοῦ χρόνοις συνέταξεν. ὃ μέχρι νῦν ΑΔΡΙΑΝΙΟΝ καλεῖται, κατὰ τὴν τῶν Ἰταλῶν φωνὴν ΗΔΙΚΤΟΝ ΠΕΡΠΕΤΟΤΟΝ.

Eam vero ſeditionem Julianus ille excitaverat, qui poſtea & imperium illico invaſit: vir illuſtris, & in juris prudentia exercitatiſſimus, nepos quippe Juliani iſtius, qui edictum perpetuum Hadriani temporibus compoſuerat, quod adhuc Hadrianeum, Latinis edictum perpetuum vocatur.

JUSTINIANUS *l.* 10. *C. de condict. indeb.*

Et hujus ſententiae ſubtiliſſimum teſtem adducit Salvium Julianum, ſummae auctoritatis hominem, & PRAETORII EDICTI PERPETUI ordinatorem.

JUSTINIANUS *Conſtit. Graeca ad ſenatum* §. 18. *de confirm. Digeſt.*

Καὶ οὐχ ἡμέτερόν γε τοῦτο λέγομεν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ πάντων τῶν ἐν νομοθέταις εὐδοκιμηκότων σοφώτατος. Ἰουλιανὸς αὐτὸ τοῦτο φαίνεται λέγων, καὶ τὴν ἐκ τῆς βασιλείας ἐπὶ τὰς ἀναφυομέναις ζητήσεσιν ἐπικαλούμενος ἀναπλήρωσιν, καὶ πρός γε Ἀδριανὸς, ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, ὃ τε παρὰ τῶν Πραιτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα ἐν βραχεῖ τινι συνῆγε βιβλίῳ, τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβὼν κατὰ τὸν λόγον, ὃν ἐν κοινῷ διεξῆλθεν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, αὐτὸ δὴ τοῦτο φησίν, ὡς εἴ τι παρὰ τὸ διατεταγμένον ἀνακύψειεν, προσῆκον ἐστὶν τοὺς ἐν ἀρχαῖς τοῦτο πειρᾶσθαι διαιρεῖν καὶ θεραπεύειν κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἤδη διατεταγμένων ἀκολουθίαν.

Et hoc non primum a nobis dictum eſt: ſed ab antiqua deſcendit proſapia, quum & ipſe Julianus, legum & edicti perpetui ſubtiliſſimus conditor, in ſuis libris hoc retulerit, ut ſi quid imperfectum inveniatur, ab imperiali ſanctione hoc repleatur. Et hoc non ipſe ſolus, ſed & divus Hadrianus in compoſitione edicti, & SCto, quod eam ſequutum eſt, hoc apertiſſime definivit. l. 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.*

JUSTINIANUS *l.* 1. §. 5. *C. de vet. jur. enucl.*

Quumque haec materia ſumma noſtri numinis liberalitate collecta fuerit, eam pulcherrimo opere exſtruere, & quaſi proprium & ſanctiſſimum templum juſtitiae conſecrare: & in libros quinquaginta & certos titulos totum digerere, tam ſecundum noſtri Codicis conſtitutionem, quam EDICTI PERPETUI imitationem.

IDEM Conſtit. *omnem reipubl.* §. 1. *ad anteceſſor.*

Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur, non ſecundum EDICTI PERPETUI ordinationem, ſed paſſim, & quaſi per ſaturam collectum, utile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata.

IDEM *ibid.* §. 3.

In ſecundo autem anno, per quem ex EDICTO nomen antea eis poſitum, & a nobis probatur. κ. τ. λ.

PAULL. DIAC. *Hiſtor. miſcell. lib. X. cap.* 20.

Poſt eum Didius Salvius Julianus, ortu Mediolanenſis, nonus decimus ab Auguſto, rem publicam invaſit, vir nobilis & jure peritiſſimus, nepos Salvii Juliani, qui ſub Divo Antonino PERPETUUM compoſuit EDICTUM.

LEO IMP. *Prooem.* Βασιλικῶν.

Ἰουστινιανὸς, ὁ βασιλέων περιώνυμος ἅτε παρὰ Ἀδριανοῦ, τοῦ πάλαι Ῥωμαίων ἄρξαντος συλλέγην λαβὼν καὶ ταῦτα ἐν τεύχεσι ν' διατάξας ἰδίαν καὶ διακεκριμένην ἀπειργάσατο πραγματείαν, Διγεστα τούτοις ἤτοι Πανδέκτην ὄνομα θέμενος.

Juſtinianus celeberrimus inter imperatores nominis ea, quae Hadrianus, Roma-

Digitized by Google

Romanorum imperator collegerat, accipiens, eaque in libros quinquaginta redigens, proprium & ſeparatum opus confecit, Digeſtorum ſeu Pandectarum ei nomen imponens.

MATTH. BLASTARES, Hieromonachus, *in Hiſtoria juris apud* Jo. Alb. Fabricium *Biblioth. Graece vol. XII. pag. 367. ſeqq.*

Ταύτα πάλιν ὁ πολὺ μετὰ Αὔγουστον ἄρξας Ἀδριανὸς ἀθροίσας εἰς ἓν τὰ μὲν τῶν ἄλλων πάντων ἰδίαν ἐποιήσατο πραγματείαν ἐν βίβλοις διῃρημένην πεντήκοντα ΔΙΓΕΣΤΑ τούτοις, ἤκοι πανδέκτην ὄνομα θέμενος, ὡς ἐκ πολλῶν δηλαδὴ συλλέγοντα.

Haec iterum Hadrianus, qui multo poſt Auguſtum imperavit, aliorum quidem praeſcripta omnia in unum colligens, opus confecit, in quinquaginta libros diſtributum, Digeſtorum ſive Pandectarum vocabulo ab eo adpellatum, quia e multis erant collecta. (Quae quam male deſcripta & imprudenter interpolata ſint a BLASTARE, *ex comparatione hujus loci & ejus, quem paullo ante ex* LEONIS *imp. prooemio decerpſimus, manifeſtum eſt.)*

EDICTI

Digitized by Google

EDICTI PERPETUI,

ORDINI ATQUE INTEGRITATI SUAE

R E S T I T U T I,

P A R S I.

Q V A E I N P A N D E C T I S

Τ Ω Ν Π Ρ Ω Τ Ω Ν

NOMINE VENIT.

Hub. Giphan. *Oecon. jur. pag.* 122. *Videtur ergo edictum perpetuum* Juliani *in decem partes diſtribui poſſe, quarum* prima *dicatur τὰ πρῶτα, & prima, ſive praeparatoria judicii contineat.*

SENATUSCONSULTUM

E D I C T O

PROOEMII LOCO PRAEMISSUM. (*a*)

(Ulpian.

PROBATIONES ET ADNOTATIONES.

(a) PRAEMISSUM.) Sollemne erat imperatoribus Romanis, edicta alicujus momenti SCtis firmare, ceu probant CUJAC. *ad Paulli lib. XXX. ad edict. pag.* 447. *tom. V. Oper. edit. noviſſ.* & PETR. FAB. *Semeſtr. lib. I. cap* 24. Nobis ergo probandum erit, *primum*, etiam edictum perpetuum SCto firmatum eſſe, *deinde*, illud proemii loco praemiſſum eſſe edicto, & eaſdem *denique* ſententias, quas hic expreſſimus comprehendiſſe. PRIMUM probatur ex celeberrima JUSTINIANI *conſtitutione ad ſenatum & omnes populos de confirmatione Digeſt* §. 18. ubi non modo laudat τὸν λόγον τοῦ Ἀδριανοῦ, ἐν κοινῷ διεξελθόντα

ἐκ

(Ulpian. Paull. Cajus. Julianus. Celsus lib. 1.)

A. D. *** (b) Ser. Octavius Laenas Pontianus & M. Antonius Ruſinus, Coſs. (c) verba fecerunt de his, quae imp. Caesar, divi Trajani, Parthici, filius, divi Nervae nepos, Hadrianus aug. pont. max. p.p (d) die

ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, *orationem d. Hadriani in ſenatu veteris Romae recitatam*: ſed & integram ex ea ſententiam adducit. Orationes autem principum SCtis praemittebantur. Et mirum ſane videretur, ſi rem tanti momenti cum ſenatu non communicaſſet Hadrianus, de quo DIO CASS. *lib. LXIX. pag.* 790. ἔπραττε δὲ καὶ διὰ τοῦ βουλευτηρίου πάντα τὰ μεγάλα καὶ ἀναγκαιότατα: *res magnas & valde neceſſarias non gerebat, niſi interpoſita ſenatus auctoritate*. ALTERUM demonſtrari poteſt ex ULPIANI *lib. I. ad edict. l.* 102. *pr. D. de reg. jur.* ubi interpretationem verborum ADVERSUS EDICTUM FACERE ad hoc prooemium vel SC. noſtrum pertinere, recte vidit IACOB. GOTHOFRED. *Comm. ad regul. jur. pag.* 449. quum CUJAC. *Tom. VIII. Oper. pag.* 707. id fragmentum perperam referat ad caput edicti perpetui: *quod quiſque juris in alterum ſtatuerit*. TERTIUM denique probatu facillimum eſt. *Prima* enim paragraphus ſollemnia SC. verba & formulas continet. *Alterius* ſententiam nobis ſervavit JUSTINIANUS conſtitutione paullo ante laudata §. 18. *Tertiae*, quae ſanctionem poenalem complectitur, veſtigia expreſſiſſima exſtant apud ULPIAN. *d. l.* 102. *pr. D. de reg. jur.*

(b) *A. D. ****) Verba haec ſollemnia expreſſimus ex SCto, quod noſtrum paucis annis anteceſſit, & integrum exſtat *l.* 20. *§. 6. D. de bered. petit.* Quumque ex eo intelligamus, in principio ſtatim notari conſueviſſe diem & conſules, quod & de aliis SCtis, probant BRISSON. *de formul. lib. II pag* 192. & NORIS. *Cenotaph. Piſan. diſſ. II. cap.* 17. *pag.* 342. nobis vero quum de die & menſe, quibus hoc SC. factum eſt, nihil certo conſtet: relinquenda hic fuit lacuna, quam aſteriſcis explevimus.

(c) COSS.] Habes hoc par conſulum in marmore apud GRUTER. *pag.* 179. 6. ubi vocantur SER. LAENAS PONTIANUS & M. ANTONIUS RUFINUS, nec non in alio *pag.* 337. ubi tamen poſterior coſ. perperam vocatur ANNIVS RUFINUS. Incidit horum conſulatus in annum erae Dionyſ. 131. eoque anno edictum perpetuum conditum eſſe, tradit EUSEB. *in Chron.* qui ad annum Hadriani 15. Olymp. 227. 3. *p.* 167. *edit. Scalig.* ſcribit: *Salvius Julianus perpetuum compoſuit edictum*. Idque eo probabilius eſt, quo certius conſtat, Hadrianum eo anno celebraſſe quindecennalia, quibus, uti & decennalibus, & vicennalibus principes pleroſque actus, memorabiles ad poſteritatem, explicare ſolebant, ANT. PAGI *Diſſert. hypat. part. II. cap.* 11. *pag.* 209 *Critic. in Baron. tom. I pag.* 127. Et ſane didiciſſe hoc potuit EUSEBIUS ex JUL. AFRICANO, qui opus ſuum chronologicum abſolvit *Gratum & Seleuco* coſſ. anno erae Dionyſ. 221. GEORG. SYNCELL. *pag.* 212. adeoque non multum abfuit ab Hadriani temporibus, quibus conditum eſt edictum perpetuum.

(d) PONT. MAX. P. P.] Paullo aliter Hadriani titulos recenſeri videmus in SCto, quod alioquin hic nobis pro norma fuit, *l.* 20. *§.* 6 *D. de bered petit.* Ibi enim Hadrianus vocatur IMPERATOR MAXIMUSQUE PRINCEPS, eodem fere modo, ac olim Perſarum Parthorumque reges dicebantur μεγάλοι βασιλεῖς. ARISTOPH. *Plut. v.* 170 JULIAN. IMP *orat. VI.* Sed in mentem cubare illam legem 20. & verba: MAX. P. P. ab aliquo mutata eſſe in illa: MAXIMUSQUE PRINCEPS PROPOSUIT, jam ſuſpicatus eſt PETR. PITH. *Adverſar. lib. II. cap.* 15 Et recte quidem ex mea ſententia. Nam primo vocabulum IMPERATOR *d. l.* 20. *§.* 6. in eodem titulo ſine exemplo bis repetitur. Deinde illud PROPOSUIT non poteſt cum conſequentibus verbis conſiſtere, quum contra omnia eleganter fluant hoc modo: *coſſ. verba fecerunt de his, quae imp. Caeſ. D Trajani, Parthici, filius, D. Nervae nepos, Hadrianus, aug pontif x max. pater patriae, libello complexus eſſet*. Fatendum tamen eſt, Hadrianum aliquando omnino dictum eſſe OPTIMUM MAXIMUMQUE PRINCIPEM, GRUTER. *Inſcript. pag.* 249. 2. REINES. *Inſcript claſſ. III. n.* 13. & 15. quin & ἀσυνδέτως OPTIMUM MAXIMUM: CUJAC. *Hiſtor Neapolit. lib. II. cap.* 12. quum tamen id cognomen ſolius Jovis fuiſſe, contendat REINES. *ad Inſcript. p.* 331. Simili OPTIMI MAXIMIQUE PRINCIPIS titulo uſi ſunt Antoninus Pius apud REINES. *Inſcript. III. n.* 23. itemque Severus, ejuſque filius, Antoninus Caracalla, teſte CUJAC. *Obſerv. lib. II. cap.* 33.

die ***, qui proxime fuerunt, libello complexus eſt (*e*) QUID FIERI PLACEAT. DE QUA RE ITA CENSUERUNT.

§. I. Quod IMP. CAESAR DIVI TRAJANI, PARTHICI, FILIUS, DIVI NERVAE NEPOS, HADRIANUS, AUG. edicta praetorum, proconſulum, ac praeſidum provinciarum, varie adhuc quotannis propoſita, in ordinem redigi, ac per (M.) SALVIUM JULIANUM, V. C. (*f*) brevi libello comprehendi (*g*) componique juſſerit: PLACERE, ut illud edictum, a (M.) SALVIO JULIANO V. C. compoſitum, in urbe ac provinciis (*h*) vim auctoritatemque edi-

(e) LIBELLO COMPLEXUS EST.] *Libellus* idem eſt, ac oratio principis, quae praemitti ſolebat SCtis, *l. penult. D. ad SC. Tertull. l. 8. pr. D. de tranſact.* JUSTINIANO in laudata conſtitutione §. 18. *λόγος ἐν κοινῷ διεξελθών*. Maluimus tamen *libello*, quam *oratione*: partim quod eadem loquutio eſt in *l. 20. § 6. D. de hered. petit.* partim quod Hadrianus eo tempore ab urbe abfuit. ANT. PAGI *Crit. Baron. tom. I. pag.* 128. Abſentes vero principes loco orationum, quas ipſi aliquando recitare ſolebant, ad ſenatum mittebant epiſtolas vel libellos, quorum recitatio ad officium quaeſtorum candidatorum pertinebat: *l. un. § ult. D. de offic. quaeſtor.* BRISS. *Antiqu. ſel. lib. I. cap.* 17. REINES. *Inſcript. claſſ. II. n. 16. claſſ. VI. n. 4. claſſ. VII. n.* 132. & *Variar. lib. III. cap.* 16. idque jam ab Auguſti temporibus. SUETON. *Octav. cap.* 65. DIO CASS. *lib. LIV. pag.* 539.

(f) JULIANUM V. C.] Eſſe hunc edicti perpetui auctorem, in vulgus notum eſt. De ejus vita plura ſuo loco. MARCI praenomen ei, neſcio quem ſecutus auctorem, tribuit RUPERTUS in *Animadverſion. ad Pompon. Enchirid.* Nos illud, tamquam non ſatis certum uncinulis incluſimus. Addidimus epitheton V. C. quod jam ante Hadriani tempora proprium ſenatoribus fuiſſe, lapides docent REINES. *Inſcript. claſſ. VII. n.* 11.

(g) COMPREHENDI] In hoc conſtitit Salvii Juliani opera, quam his ſimilibuſque verbis deſcribunt veteres. AUREL. VICT. *Schotti, cap. 19. Hadriani juſſu, quod varie inconditeque a praetoribus promebatur*, IN ORDINEM COMPOSUIT. EUTROP. *Hiſtor. lib. VIII. cap. 9. Julianus, nepos Salvii Juliani, qui ſub Hadriano perpetuum* COMPOSUIT *edictum*. Quod ita expreſſit PAEANIUS: *ὃ τὸ διηνεκὲς διάταγμα τοῖς Ἀδριανοῦ χρόνοις* ΣΥΝΕΤΑΞΕΝ. EUSEBIUS: *Salvius Julianus perpetuum* COMPOSUIT *edictum*. Denique JUSTINIANUS ſaepe laudata *conſtitutione* ad ſenatum & omnes populos *de confirm. Digeſt.* §. 18. *Ἀδριανὸς τὰ παρὰ τῶν πραιτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα ἐν βραχεῖ τινι* ΣΥΝΗΓΕ *βιβλίῳ, τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβών*: *divus Hadrianus ea, quae a praetoribus quotannis edita fuerant, brevi* COMPLEXUS *eſt libello, adſumto ad id optimo Juliano*. Nec omittendus locus *l. 10. C. de condict. indeb.* ubi Julianus vocatur *praetorii perpetui edicti* ORDINATOR. Quae omnia eo pertinent, quod Julianus non modo vetera edicta collegerit, & in unum redegerit corpus, ſed & eadem juſto & concinniore ordine digeſſerit. Quod tamen ab eo vix potuit fieri, quin quaedam, quae pridem exoleverant, praetermitteret, quaedam ad temporum ſuorum mores inflecteret mutaretque, quaedam denique, quae dies poſtulare videbatur, adiiceret: ut adeo JULIANUS in componendo edicto perpetuo eadem prope uſus ſit libertate, qua poſtea in compilandis Digeſtis principumque conſtitutionibus, permittente Juſtiniano, uſi ſunt Tribonianus, ejuſque ſocii. *Vid.* REN. BOTTEREAU *Hadrian. legiſlat. ad annum* 144 §. 1.

(h) PROVINCIIS.] Diverſa fuiſſe edicta URBANUM & PROVINCIALE, vulgo credunt, idemque & nos olim credidimus, antequam in hoc ſtudium edictale incumberemus. Jam aliter ſentimus, argumentis convicti quam plurimis, idemque edictum, quod in urbe *urbicum*, *urbanum*, *praetorium* dictum ſit, in provinciis dictum eſſe *provinciale* vel *proconſulare*, ſtatuimus. Nam primo de condito quodam ſingulari edicto provinciali, nemo veterum auctorum quidquam prodidit memoriae. Quis vero credat, omnes veluti ex compacto de lege tam celebri, & per univerſum orbem Romanum vigente, tacere potuiſſe, ſi hujuſmodi edictum provinciale, ab urbano diverſum umquam extitiſſet? Deinde CAJUS, qui edictum provinciale commentariis luculentiſſimis illuſtravit, edicti perpetui praetorii ordinem per omnia ſervavit, argumento luculentiſſimo, illud cum provinciali unum idemque fuiſſe. Praeterea idem ICtis, recitans verba edictalia, promiſcue utitur formulis: AIT PRAETOR, & AIT PROCOS. *l. 4. D. quod quiſque jur. in alt. ſtat. l. 1. §. 2. D. quod cujuſque univ. nom.* Quis vero non riſiſſet jureconſultum, ſi

modo

cti perpetui habeat, ac proinde ubique in locis publicis PALAM, UNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT (*i*), proponatur, neque fas ſit ulli praetori, proconſuli, praeſidive provinciae alia nova, atque huic adverſa, edicta juris dictionis ſuae cauſſa proponere, vel ſecundum ea jus dicere (*k*).

§. II. Itemque placere, ſi in aliqua parte edicti manifeſta fuerit ſententia, poſſe eos, qui juris dictioni praeſunt, ad ſimilia procedere, atque ita jus dicere (*l*).

§. III.

modo ex urbano, modo ex provinciali edicto periochas aliquas decerptas explicaſſet, & tamen iſtam rhapſodiam inſcripſiſſet *Commentarios in edictum provinciale*? Quum porro eo conſilio edictum compilari juſſerit Hadrianus, ne varie & incondite, uti olim edicta proponerentur: quid probabilius eſt, quam eum idem ubique jus in urbe ac provinciis vigere voluiſſe? Conſtat ſane libera adhuc re publica, novos provinciarum magiſtratus edicta urbana plerumque in provincialia ſua tranſtuliſſe. CICERO *ad Attic. lib. VI. epiſt.* 1. & *Verrin. I cap.* 45. Quanto magis inſequentibus temporibus operam dediſſe principes, probabile eſt, ut in urbe ac provinciis unum idemque jus vigeret? Denique ARISTIDES *Orat. in Romam pag.* 390. diſerte teſtatur, aetate ſua, (ſcripſit autem hanc orationem ſub M. Antonino imp.) non amplius fuiſſe leges diverſas, ſed θεσμοὺς καὶ τάξεις ἀφύκτους ἅπασι ἐπισταθέντας, *leges atque ordinem perpetuum omnibus praeſcriptum*: addens *pag.* 395. non opus eſſe amplius, ut, quibus ſingulae civitates utantur, leges operoſe recenſeantur, quandoquidem Romani νόμους κοινοὺς, *communes leges* dederint omnibus, & jam univerſum orbem Romanum (ἅπασαν τὴν οἰκουμένην,) tamquam unam domum adminiſtrent. Quae omnia de edicto perpetuo accipienda eſſe, recte vidit EZECH. SPANHEM. *Orb. Rom. exerc. II. cap. 7. pag.* 285. Et haec quidem argumenta inducere potuerunt ANTONIUM PAGI, ut in *Critica Baron. tom. I. pag.* 127 ſcriberet, *edicto perpetuo omnes civitates Romanae urbis leges ſequi juſſas eſſe*.

(i) LEGI POSSIT.) Formula, in SCtis ipſiſque principum magiſtratuumque edictis frequentiſſima, quam VALERIUS PROBUS *in Notis* expreſſit litteris: V. D. P. R. L. P. id eſt, *unde de plano ab omnibus legi poſſit*, vel uti in vetere tabula aenea eſt: UNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSITUR. CUJAC. *Obſ. lib. VII. cap.* 30. Exempla habes apud JOSEPH. *Antiqu. Jud. lib. XIV. cap.* 12. *lib. XXIX. cap.* 4. 4. ULPIAN. *l.* 11. §. 3. *D. de inſtitor. act.* & AUSON. *in Gratiar. act. pag.* 395. *edit. El. Vineti*.

(k) *Jus dicere.*) Edicta olim erant *leges annuae*. CIC. *in Verr. I. cap.* 42. At Hadrianus ideo edictum perpetuum condi juſſerat, ne amplius prodirent τὰ κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα. *l.* 2. §. 18. *C. de vet. jur. enucl.* Ex eo ergo tempore nihil amplius edicere poterant magiſtratus, quod edicto perpetuo adverſaretur. Sunt, qui magiſtratibus, condito hoc edicto perpetuo, omnem edicendi poteſtatem ademptam fuiſſe ſtatuunt, veluti BOTTEREAU in *Hadr. legiſlat. ad annum* 134. *pag.* 189. MENAG. *Amoen. jur. civ. cap.* 34. Sed multo poſt Alexander imp. meminit interdictorum, quae praeſes *in* ALBO *propoſita habeat*. Et edictorum a praefectis urbi & praetorio propoſitorum exempla paſſim extant apud AMMIANUM MARCELLINUM, GRUTERUM in *Inſcriptionum theſauro*, ipſiſque *Novellis CLXV. & ſeqq.* ubi ἐπαρχικοὶ τόποι, nec non γενικοὶ τύποι vocantur. CUJAC. *Obſ. lib. VI. cap.* 10. Edicere ergo poterant magiſtratus, etiam condito edicto perpetuo, ſed non aliquid ſtatuere, quod illi ulla ex parte adverſaretur. Attamen ſaeculo ſexto edicta proponi paullatim deſiiſſe etiam a praefectis praetorio, colligimus ex CASSIOD. *Var. lib. XI. epiſt.* 8.

(l) *Jus dicere*) Hujus paragraphi 2. ſententiam ipſe nobis ſervavit JUSTINIANUS conſtitutione ſaepe laudata *ad ſenatum & populum* §. 18. ubi Hadrianum libello iſto, in Senatu recitato, ſanxiſſe ait, ὡς, εἴ τι παρὰ τὸ διατεταγμένον ἀνακύψειεν, προσῆκον ἦ τοῖς ἐν ἀρχαῖς τοῦτο πειρᾶσθαι διαιρεῖν καὶ θεραπεύειν κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἤδη διατεταγμένων ἀκολουθίαν: ut, *ſi quid praeter id, quod jam ordinatum eſt, emerſerit: conveniens eſſet, eos, qui magiſtratus gerant, illud conari interpretando decidere & remedium interponere ſecundum eorum, quae jam edicto ordinata ſint, conſequentiam*. Quin & ipſe JULIANUS hanc SCti ſententiam videtur in animo habuiſſe *l.* 12. *D. de legib.* Unde eam hic ipſis ejus verbis exprimere voluimus. Cur vero id SCto ſuo monendum duxerint patres, facile intelligitur. Brevius enim quum eſſet hoc edictum perpetum; dubitare quis potuiſſet, an ſuffecturum ſit tot cauſſis, quae quotidie emergunt; jure terminandis. At ſenatus ab interpretatione remedium petere jubet magiſtra-

Digitized by Google

§. III. Placere denique, ne quis aliquid ADVERSUS HOC EDICTUM (m), vel quo fraus ei fiat, FACERE velit: quive tale quid feciſſe dicetur, in eum magiſtratum, qui juris dictioni praeeſt, prout res eſt, animadvertere debere cenſuerunt.

TITULUS I. (a).

DE ACTIONE DANDA (b).

BONUM FACTUM (c)! SI QUIS (d) actionem a me poſtulabit (e), eam

ſtratus, quale & PEDII conſilium reperimus in in l. 13. D. *de legib.*

(m) HOC EDICTUM.) Verba ἐντακὰ ſeu edictalia, quae ſuo more interpretatur ULPIANUS *lib. I. ad edict. l. 102. pr. D. de reg jur.* Quumque ibi moneat ICtus eum videri ADVERSUS EDICTUM FACERE, qui vetante praetore facit: veroſimilis profecto eſt conjectura JAC. GOTHOFREDI in *Commentar. pag.* 451. Ulpianum explicare hic voluiſſe differentiam phraſeon: ADVERSUS EDICTUM & IN FRAUDEM EDICTI FACERE. Quod non alio pertinere potuit, quam ad formulam ſollemnem, & in edictis paſſim obviam: NE QUIS ADVERSUS EDICTUM, VEL QUO FRAUS EI FIAT, FACERE VELIT. Quam brevioribus verbis ita exprimit PLAUT. *prol. Poenuli v. 16. Bonum factum 'ſt*, EDICTA UT SERVETIS MEA.

(a) TITULUS 1.) Ne quis miretur, edictum perpetuum a nobis in certos *titulos* diſtingui, ſingulisque titulis praemitti ſuas *rubricas*: idem a JULIANO in concinnando edicto perpetuo obſervatum eſſe, ſemel monuiſſe ſuffecerit. Id ſane non modo ex indice Florentino, ſed & ex ipſo jure noſtro, veluti ex *l. 1. D. de in integr. reſtit. l. 2. §. 3. D. de interdict. l. 195. §. 3. D. de verb. ſign.* luculenter poteſt demonſtrari. Sequutus ergo eſt JULIANUS morem veterem ICtorum, qui *minio adnotabant legum titulos*, uti rem exprimit ſcholiaſtes PERSII *Sat. V. v. 9.* Addi poſſunt QUINCTILIAN. *Inſtitut. orat. lib. XII. cap. 3.* & viri docti ad illa JUVENALIS *Sat. XIV.*

Perlege RUBRAS
Majorum leges.

(b) ACTIONE DANDA.) Recte obſervarunt OB. GIPHANIUS *Oecon. jur pag.* 124. & CUIAC. *ad l. 1. de verb ſignif. tom. VIII. Oper.* initio edicti perpetui de jurisdictione, & pleriſque, quae eo pertinent, materiis fuiſſe actum, quum contra nihil ſolidi inſit obſervationi MERILLII *Obſ. lib. IV. cap* 5. quod in edicto, primo ſtatim loco de ſtatu hominum actum, & in ſequentibus quoque idem, qui in Pandectis occurrit, ordo ſervatus ſit. Neque hanc conjecturam firmat *l. 2. D. de ſtatu hom.* ubi ſane HERMOGENIANUS non tradit, in edicto perpetuo primo ſtatim capite actum eſſe de ſtatu hominum, ſed, ſe eam doctrinam praemiſſurum promittit, & tum demum RELIQUA *ſecundum ordinem edicti perpetui exſequuturum*. Primo ergo omnium actum eſſe *de danda actione*, idque edicti caput a prooemio proximum fuiſſe, colligimus ex ULPIANI *lib. I. ad edict. l. 102. D. de reg. jur.* in cujus principio quaedam ad edicti prooemium pertinentia occurrunt, in §. 1. de danda denegandaque actione agitur. Vid. JAC. GOTHOFRED. *Comment. de reg. jur pag.* 451.

(c) BONUM FACTUM !) Formula & haec edictalis eſt, qua edicta [illegible] non omnia auſpicari ſolebant magiſtratus Romani. BRISSON. *de formul. lib III. pag.* 274. & viri docti ad illud PLAUTI *prolog. poenuli v.* 16.

BONUM FACTUM 'ST, *edicta ut ſervetis mea.*

A Graecis haec formula exprimitur verbis ΤΥΑΘΗ ΤΥΧΗι, vel ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ, ΑΓΑΘΟΣ ΔΑΙΜΩΝ, ΘΕΟΣ ΑΓΑΘΟΣ APPIAN. *de bello civil. lib. IV pag.* 595. & 607. JOSEPH. *Antiqu. Jud. lib. XIV cap.* 7. SELDEN. *Marm. Arundel. pag.* 130. REINES. *Inſcript. pag.* 497. SMITH. *de ſept. eccl. Aſiae, pag.* 20 *ſeqq.* 56. 60. JAC. GRONOV. *Memor. Coſſonian. pag.* 142. 145. 148. Quum ergo in edicto tum ſollemni hanc formulam exſulaſſe non ſit veroſimile; eam illi merito praemiſimus.

(d) SI QVIS.) Verba haec, tamquam edictalia explicat ULPIANUS *lib I. ad edict. l 1. D. de verb. ſign.* Quum enim feminis poſtulantibus alias parum faveat praetor, exiſtimare quis potuiſſet, eum hic maſculis tantum actionem promittere; maxime quum alias conjungere ſoleant utrumque ſexum: QUI QUAEVE. *l. 2. §. 1. D. de cap. minut. l. 1. pr. D. ad exhib.* At evellere hunc ſcrupulum volens ULPIANUS,

(*e*), eam, prout res eſt (*f*) DABO (*g*).

TIT. II.

DE MAGISTRATUUM MUNICIPALIUM POTESTATE ET OFFICIO (*a*).

SI QUIS MUNICIPUM INCOLARUMVE (*b*) magiſtratibus, JUS DICENTIBUS

NUS, verbum hoc SI QUIS tam feminas, quam maſculos, complecti monet. Quod & alibi monuit *l.* 3. §. 1. *D de nego. geſt.* Quare genuinam *legis* 1. *D de verb. ſignif.* ſpeciem non vidit CUIAC. *Tom VIII. Oper. pag.* 478. *ſeq.* dum illam ad damni infecti cautionem retulit.

(e) *Poſtulabit*.) Actionem dabat praetor, ſed non niſi poſtulantibus, *l.* 1. *pr. D. de ſuperfic.* Exempla paſſim obvia ſunt. Apud CICERONEM *in Verr. III. cap.* 13. poſtulatum videmus iudicium de profeſſione agrorum. Apud EUMDEM *ad Att. lib. II. epiſt.* 24. damnatus iudicium poſtulaturus fuiſſe dicitur. Denique Seium apud praetorem utilem de evictione actionem ſibi adverſus Titium dari poſtulaſſe refert JULIANUS *l.* 39. *pr D. de evict.* Infames actionem non niſi pro certis perſonis poſtulare poterant, veluti pro fatuis. CAI. *lib I ad edict provin l.* 2. *D. de poſtul.* Et hinc de infamibus, veluti de iis, qui mercede conducti in ſcenam prodiiſſe, dicuntur, quaedam ad hunc edicti titulum notavit IDEM *ibid. l.* 2. *D. de his, qui not. infam.*

(f) *Prout res eſt*.) Dabat praetor poſtulantibus actionem, ſed cauſſa cognita. Hinc ſaepe eamdem poſtulantibus denegabat, idque iure. Nam *ejus eſt denegare actionem, cujus eſt & DARE*: ait ULPIAN. *lib. I. ad edict. l.* 102. § 1. *D de reg. jur.* quem locum de abſolutione & condemnatione perperam exponit CUIAC. *tom. VIII. Oper. pag.* 868. Ita actionem praetor denegabat contra ſervum, quocum nulla erat actio: CAI. *lib. I. ad edict prov. l.* 107. *D. de reg. jur.* nec non contra patrem vel filium, niſi de peculio caſtrenſi: CAI. *ibid. l.* 4. *D. de judic.* item adverſus eum; cui privilegium erat domum revocandi: JULIAN. *lib I. Dig.* * *l.* 2. *pr. D. eod. l.* 25. *l.* 27. *D. eod l.* 15. *D. de juris dict.* vel eum, qui tutus erat exceptione, ſive temporali, CAI. *ibid. l.* 3. *D. de except.* ſive perpetua, veluti rei iudicatae. VLP. *lib. I ad edict. l.* 3. *pr. D. de popul. act.* Sed & actio aliquando ideo denegabatur; quod ei praeſcriptum eſſet; vel quod non competeret adverſus heredes: ULPIAN. *ibid l.* 8. *D. eod.* vel, ſi unius in actionibus popularibus minus intereſſet, quam alterius: ULP. *ibid l.* 3. §. 1. *D. eod.* vel unus altero minus videretur idoneus. PAULL. *lib. I. ad edict. l.* 2. *D. eod.* Ita ad hunc edicti titulum commode referuntur tot veterum fragmenta, quorum ſpeciem vix ullus pervidit.

(g) DABO.) En verbum ſollemne. Omnis enim praetoris iuris dictio abſolvebatur DANDO, DICENDO, ADDICENDO. Varro, *de lingua Lat. lib. V. cap.* 4. Ovid. *Faſt. lib. I. v.* 47. *ſeqq.* At aliquando juſto plus ſibi indulgebat in dandis denegandiſve actionibus, nec omnes hac in re eandem normam ſervabant, ceu patet ex Auctore *ad Herren. lib. II. cap.* 13. Quin aliquando praetor actionem iuſtiſſime poſtulatam negabat. Qualia exempla ſunt apud Ciceron. *in Verr. III. cap.* 54. & Valer. Maxim. *Hiſtor. lib. VII. cap.* 7. *ex.* 7. Quae quum ita ſint, non mirum ſane eſt, poſtulationem illam atque impetrationem actionum demum ſublatam eſſe primum a Conſtantino M. ac deinde a Theodoſio. *l.* 1. *l.* 2. *C de formul. & impetration. action. ſublat.* ubi omnino evolvenda ſunt *Paratitla* Cuiacii.

(a) POTESTATE ET OFFICIO.] Hic tractatus de magiſtratuum municipalium iuris dictione, qui in pandectis poſtremum paene locum occupat, inter primos fuit in edicto perpetuo: idque recte obſervarunt Cuiacius, Ob. Giphanius, Jac. Gothofredus, & Corn. van Bynkershoek *Obſerv. lib. II. cap.* 25. Nobis hic probandum eſt, I. hunc titulum a primo *de actione danda* proximum fuiſſe; II. illud quatuor haec capita, quae hic ſiſtimus, comprehendiſſe. *Prius* facile praeſtamus. Quum enim ex *l.* 102. *D. de reg. jur.* conſtet, prooemium proxime excepiſſe titulum *de danda actione*, ULPIANUS autem *lib I. ad edictum* de nulla alia, praeter illam, materia agat, quam de magiſtratuum municipalium juris dictione: conſequens profecto eſt, ut titulum *de danda actione* proxime ſequutus ſit hic ipſe *de jurisdictione magiſtratuum municipalium*. *Poſterius* non minus facile demonſtramus. Nam primi capitis ſententiam ſervavit CAJUS *lib I. ad edict. prov. l.* 29. *D ad municipal* & ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. un. D. ſi quis jus dic. non obtemp.* ſecundum ex ULP. *ibid l* 1. *D. de fugitiv.* tertium ex ULP. *ibid. l.* 4. *D de damn. infect* poſtremum ex eodem *l.* 4. §. 7. *D. eod.* & *l.* 6. *D. de magiſtr. conv.* eruimus.

(b) INCOLARUMVE.] Hoc edicti caput multo brevius exhibuerunt Guil. Ranchi-

Digitized by Google

BUS (*c*), munerave publica obire jubentibus (*d*), NON OBTEMPERABIT (*e*), in eum, QUANTI RES ERIT (*f*), intra annum judicium dabo (*g*).

§. I. Magiſtratus ac duumviros civitatium (*h*) ſervos FUGITIVOS (*i*) inveſti-

chinus & Ger. Noodt *ad Pand. lib. II. tit.* 3. *pag.* 51. Sed poſterior ipſe addit: *haec verba collegi ex rubrica* & l. un. D. ſi quis jus dic. non obt. *nec dubito fuiſſe plura: eſt enim veriſimile, etiam in edicto fuiſſe a praetore propoſitum, cui danda ſit haec actio, & cui adplicanda poena, in edicto expreſſa.* Neſcio, an rationes bene ſubduxerit Noodtius. Id vero ſcio, verba, quae hic expreſſimus, fuiſſe edictalia. Ea enim ex inſtituto explicant CAI. *lib I. ad edict. prov. l.* 29. *D. ad municip.* & CELS. *lib* 3. *Dig l.* 27 §. 2. *D eod.*

(c) JUS DICENTIBUS.] Intelliguntur hic magiſtratus, non urbani, (quippe qui ipſi in immorigeros animadvertere poſſunt ex lege Ateria Tarpeia, de qua Dionyſ. Halicarn. *lib. X. cap.* 57. *pag.* 674.) ſed municipales, quibus ea poteſtas non conceſſa eſt. Hinc ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. un. pr. D ſi quis jus dic. non obtemp. omnibus magiſtratibus*, NON TAMEN DUUMVIRIS, *ſecundum ius poteſtatis ſuae conceſſum eſt, juris dictionem ſuam defendere poenali judicio.* Res ipſa ergo exigebat, ut praetor illis iuris dictione ſua ſubveniret. Ex quo ſimul patet, in mendo cubare libros, qui in *d. l. un. pr.* pro *non tamen*, quod & Haloandrina, & Florentina probat, legunt *non tantum*. Vid. Ant. Auguſtin. *Emendat. lib. III. cap.* 6.

(d) JUBENTIBUS.] Magiſtratuum municipalium erat, municipes atque incolas ad obeunda munera publica compellere. Quum vero ab illis maximopere abhorrerent homines: e re viſum eſt praetori, in hac quoque muneris parte iis ſubvenire. Saltim munerum publicorum hic factam eſſe mentionem colligimus ex loco CAII. *lib. I. ad edict prov l.* 29. *D. ad municipal.* ubi ICtus: INCOLA & *his magiſtratibus parere debet, apud quos incola eſt, & apud quos civis eſt; nec tantum municipali juris dictioni in utroque municipio ſubjectus eſt, verum etiam omnibus* PUBLICIS MUNERIBUS *fungi debet.*

(e) OBTEMPERABIT.] Verba haec edictalia, quae tum *in rubrica*, tum in *l. un. D. ſi quis jus dic. non obt.* ſuperſunt, ita ibidem interpretatur ULPIAUS: *is videtur jus dicenti non obtemperaſſe, qui quod extremum in juris dictione eſt, non fecerit, veluti, ſi quis rem mobilem vindicari a ſe paſſus non eſt, ſed duci eam vel ferri paſſus eſt. Ceterum ſi & ſequentia recuſavit, tunc non obtemperaſſe videtur.* Cui loco, ſatis in ſe perſpicuo, meras tenebras offundunt interpretes. Balduinus enim & Ranchinus ipſum textum ſuo arbitrio refingunt: celeberrimus vero Noodtius *extremum* accipit pro fine. Sed ſalva res eſt. Extremum in iuris dictione non eſt exſequutio, quae iam mixti imperii pars habetur, ſed ſententia. Qui ergo ſententiae non paret, ſed rem ad exſequutionem pervenire patitur, is ius dicenti non videtur obtemperaſſe, ceu exemplum ab ULPIANO additum docet. Si non tam actor vel reus, quam eorum tutores, vel curatores ius dicentibus obtemperare nolint: ipſi tutores, curatores, procuratores iudicio hoc poenali tenentur. ULPIAN. *lib I. ad edict l. un.* §. 2. 3 *ſi quis jus dic. non obtemp*

(f) QUANTI RES ERIT.] *Hoc iudicium non ad id, quod intereſt, ſed quanti ea res eſt, extenditur:* inquit ULPIANUS *ibid.* §. 4. id eſt, in veram quantitatem, quam alterutri addixit judex, ceu ex locis ſimilibus *l.* 5. §. 1. D. *ſi quis eum, qui in jus voc. vi exem.* & *l.* 5. §. *ult.* D. *qui ſatis dare cog.* probat Jac. Gothofred. *Animadv. jur. civil cap* 1.

(g) *Judicium dabo.*) Quia hoc iudicium meram poenam continet: ideo neque poſt annum, neque in heredem datur. Ita ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. un.* §. *ult D. eod.*

(h) *Civitatium.*) Occaſione juris dictionis municipalis hic quaedam de fugitivis edixiſſe praetorem, recte obſervarunt Jac. Gothofredus, aliique viri docti, & in his Ger. Noodtius *Comm. ad Pand pag.* 258. & Ant. Schulting. *Iuriſprud. vet. antejuſtin. pag.* 230. idque luculenter probari poteſt ex fragmentis ULPIANI *lib. I. ad edict. l.* 1. *D. de fugit.* & *l* 22. *D. de injur.* Nam & in hoc potiſſimum poſitum erat magiſtratuum municipalium officium, ut ſervos fugitivos e fuga retraherent, poena iis propoſita, qui negligentius hoc fungerentur officio. *l.* 1. §. 2. *l. penult. D. de fugitiv.* Speciatim LIMENARCHIS id negotii fuerat datum, *l. penult. D. eod* id eſt, portuum cuſtodibus, quorum & alibi inter munera publica municipalia fit mentio, *l. ult.* §. 10. *D. de mun. & honor. l.* 38. *C. de lib. cauſſ.* & apud Gruter. *Inſcript. pag.* 427. 9. Ubi enim facilius deprendi potuiſſent fugitivi, quam in portubus?

(i) FUGITIVOS.) Hic quemadmodum alias ab *errone* diſtinguatur, docet Labeo apud Ulpianum *l.* 17. §. 14. *D. de edict. aedilit.* In hoc edicto & erro inter fugitivos eſt: non autem ex fugitiva natus. IDEM *ibid. l.* 1, §. 5. *D. eod.*

veſtigare ac perſequi, ADPREHENSOSQVE (*k*) & IN PVBLICVM DEDVCTOS (*l*), DILIGENTI CVSTODIA (*m*) coercere, perſcriptiſque NOMINIBVS AC NOTIS (*n*) ad PRAEFECTVM VIGILVM (*o*) praeſidemve provinciae mitti jubebo.

§. II. Si quem magiſtratus vel duumviri civitatium DAMNI INFECTI (*p*) ſuo

(k) ADPREHENSOSque.) Inveſtigandis adprehendendiſque fugitivis operas locabant FUGITIVARII, de quibus ex inſtituto Cujac. *Obſ. lib. V. cap.* 8. *lib. XVII. cap.* 10. *lib. XXI. cap.* 11. Quum vero hi, ad quaeſtum ſuum attentiſſimi, iſtis plerumque ingenuis manus injicerent, eoſque pro fugitivis in publicum deducerent: his injuriarum actionem competere monuit ULPIAN. *lib. I. ad edict. l.* 20. *D. de injur.* Ceterum & fugitivariis, & magiſtratibus, fugitivos perſequentibus, quam maxime favebant leges, partim quod maxima pars facultatum plerumque in mancipiis conſiſteret: partim quod ipſius rei publicae intereſſet, omnibus modis cavere, ne fugitivi ad hoſtes vel barbaros elaberentur. Et eo pertinent omnia SCta & edicta de inveſtigandis fugitivis, puniendiſque, qui illis receptum dederint, quae fuſius recenſet ULPIANUS *lib. I. ad edict. l.* 1. *pr.* §. 1. & 2. *D. de fugitiv.*

(l) DEDUCTOS.) Unuſquiſque, qui fugitivum adprehenderat, eum in publicum deducere debebat. IN PUBLICUM vero DEDUCI dicebantur, qui magiſtratibus municipalibus tradebantur, publiciſque miniſteriis. Ita verba haec edictalia explicat ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 3. & 6. *D. de fugitiv.*

(m) DILIGENTI CUSTODIA) Fugitivorum tam ingenioſa eſt improbitas, ut eos vix Argus cuſtodiat. Plaut, *Captiv. I.* 2. *v.* 7.

Liber captivus avis fere conſimilis eſt.
Semel fugiendi ſi data eſt occaſio,
Satis eſt: numquam poſt illum poſſis prendere.

Merito ergo monentur magiſtratus, fugitivos DILIGENTER CUSTODIRE, ne evadant. ULPIAN. *lib. I. ad edict. l.* 1. §. 4. *D. de fugitiv.* qui & §. 7. addit, DILIGENTEM CUSTODIAM *etiam vincere permittere.*

(n) NOTIS.) Fuiſſe haec in edicto, teſtem habemus ULPIANUM *lib. I. ad edict. l.* 1. §. 8. *D. eod.* ita ſcribentem: *tamdiu autem cuſtodiuntur, quamdiu ad praefectum vigilum vel ad praeſidem deducantur, eorumque* NOMINA & NOTAE, *& cujus ſe quis eſſe dicat, ad magiſtratum deferantur, ut facilius agnoſci & percipi fugitivi poſſint.* NOTAE *autem verbo etiam cicatrices continentur.* Quae de NOTIS hic monuit praetor, ea non ſolum ad cicatrices fortuitas, vel in poenam inflictas, ſed & maxime ad illas, quibus certae gentes vel religionis vel diſcriminis cauſſa ſuos deformabant. Sane de Aſſyriis tale quid memoriae prodidit Lucian. *de dea Syria, tom. II. pag.* 684. de Aegyptiis Sex. Empir. *Pyrrhon. hypot lib. II. cap.* 24. de Aethiopibus idem *ibid. lib. I. cap.* 14. de Zabiis Hottingerus *Hiſtor. orient. lib. I. cap* 8. de Thracibus Herodot. *lib. V* de Dacis & Sarmatis Plin. *Hiſt. nat. lib XXII. cap.* 1. & Sext. Empir. *ibid. lib. III. cap.* 24. de Gelonis Virgil. *Georg. lib. II. v.* 115. & Claudian. *in Ruffin. lib. I. v.* 313. de Britannis & Pictis Tertullian. *de vel. virg. cap.* 10. & Claudian. *de bello Get. v.* 417. Praeterea ipſi Romani ſervos ſuos typo quodam, ut ab aliis internoſci poſſent, notabant, uti & milites, fabricenſes, et aquarios. Veget. *de re milit. lib. II. cap.* 5. *l.* 3. *C. de fabric. l.* 10 *C. de aquaed.* Stewech. *ad Veget. pag.* 82. & Turneb. *Adverſ. lib. XXIV. c.* 12. Quum ergo hae notae non modo patriam, ſed et ſcelera ipſumque dominum fugitivi proderent: nemo non intelligit, cur notas illas adcurate perſcribi juſſerit praetor.

(o) PRAEFECTUM VIGILUM.) Sequimur hic ULPIAN. *lib. I. ad edict. l.* 1. §. 8. *D. de fugit.* Et ſane ad praefecti vigilum officium et hoc pertinebat, ut fugitivos conquirerent, eoſque redderent dominis. *l. ult. D. de off. praef. vig.* de praeſidibus provinciarum praeter Ulpianum teſtem habemus Paullum *l.* 4. *D. de fugitiv.*

(p) DAMNI INFECTI.) De *damno infecto* quaedam initio ſtatim edicti ſui ſanxiſſe praetorem, viderunt viri docti, quotquot de edicti perpetui ſerie atque ordine fuere ſolliciti, veluti Ob. Giphanius *Oecon. jur. pag.* 124. Jac. Cujac. *Obſ. lib VII cap.* 15. Corn. van Bynkershoek *obſ. lib. II cap.* 25. Et ſane res extra omnem dubitationis aleam poſita eſt. De ea enim cautione ipſo *commentariorum libro I.* egerunt ULPIANUS *l.* 1. *l.* 4. *D. damn. infect.* PAULLUS *l.* 5. *D. eod.* CAJUS *l.* 6. *D. eod.* Occaſionem, qua praetor quaedam ad hanc cautionem pertinentia occupavit, ita deſcribit ULPIANUS *d. l.* 1. *quum res celeritatem deſideraret, & periculoſa dilatio praetori videretur, ſi ex hac cauſſa juris dictionem ſibi reſervaret: magiſtratibus municipalibus delegandum hoc recte putavit.*

ſuo nomine promittere, alienove ſatis-dare jubebunt (*q*), neve ante praefinitum diem promiſſum ſatiſve datum erit (*r*); eum, cui, de calumnia juranti, cautum non erit, in poſſeſſionem EJVS REI (*s*), cujus nomine, ut caveatur, poſtulatum eſt, mittent. Si quis rem ex magiſtratuum vel duumvirorum decreto poſſideri paſſus non erit: ego (*t*) rem, cujus nomine caveri POSTVLATVM EST (*u*). DVM EI, QVI ABERIT, PRIVS DOMVM DENVNCIARI IVBEAM (*x*), cauſſa cognita poſſideri jubebo (*y*). Contra ipſos quoque magiſtratus duumviroſve civitatium, qui neque caveri, neque poſſideri juſſe-

(q) *Satis dare jubebunt*.) Cautio damni infecti ideo neceſſaria erat, quia *eveniebat, ut nonnumquam damno dato nulla competeret actio, non interpoſita antea cautione: veluti ſi vicini aedes ruinoſae in noſtras aedes ceciderint, adeo, ut pleriſque placuerit, ne cogi quidem eum poſſe, ut rudera tollat, ſi modo omnia, quae jaceant, pro derelicto habeat.* Ita CAI. *lib. I. ad edict. prov. l. 6. D. damn. infect.*

(r) *Satiſve datum non erit.*) Duas res magiſtratibus municipalibus praetor praeſeſue iniunxerat, CAUTIONEM et POSSESSIONEM: cetera ſuae iurisdictioni reſervaverat. ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. 4. §. 3. D. damn. inf.* Quamvis enim iubere caveri praetoria ſtipulatione, et in poſſeſſionem mittere, imperii magis ſit, quam iuris dictionis, ULPIAN. *lib. 1. ad edict. l. 4. D. de iuris dict.* eaque, quae magis imperii ſunt, quam iurisdictionis, veluti reſtituere in integrum aut bona rei ſervandae cauſſa iubere poſſidere, aut dotis ſervandorum cauſſa, a magiſtratibus municipalibus explicari nequeant: PAULL. *lib. I. ad edict. l. 26. D. ad municipal.* damni tamen infecti nomine caveri ideo recte iubebant, quod praetor hoc illis ſpeciatim mandaſſet. *d. l. 4. §. 3. D. damn. infect.* Cuiac. *Recitat. ad Paull. lib. I. ad edict. pag. 4. 5.*

(s) EJUS REI.) Haec quoque verba edictalia ſunt, quae ita interpretatur Paullus *lib. I. ad edict. l. 4. §. 1. D. damn. infect. ſi intra diem a praetore conſtituendum non caveatur: in poſſeſſionem ejus rei mittendus eſt* EJUS REI *ſic accipere, ſive tota res ſit, ſive pars rei.*

(t) *Ego.*) Magiſtratus municipales decernere miſſionem, at non admittentem miſſum ne pignoribus quidem capitis coercere poterant. Hinc ſi forte duraretur non caveri, ut poſſidere liceret, quod cauſſa cognita fieri ſolebat, non duumviri, ſed praetor, vel praeſes permittebat, itemque, ut ex cauſſa decederetur de poſſeſſione. ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. 4. §. 2. & §. 4. D. eod.* Rem omnem eleganter explicat Cuiac. *Recit. ad Paulli lib. I. ad edict. pag. 6. 7.*

(u) POSTULATUM EST.) Nam iudicium hoc certam habet conditionem, SI POSTVLATUM EST. Alioquin datur ei, qui non eſt admiſſus, actio in factum. ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. 4. §. 2. eod.*

(x) DENUNCIARI JUBEAM.) Sunt & haec verba edictalia, quae ſervavit expoſuitque. ULPIAN. *ibid. d. l. 4. §. 5. eod.* ubi obſervat, ABESSE & eum videri, qui in iure non eſt: DENUNCIARE vero DOMUM idem eſſe, ac denunciare ad praedium, vel procuratori abſentis, vel inquilinis, vel, ſi non ſit, cui fieri poſſit denunciatio, (quod iacente hereditate, vel non exſiſtente herede contingere poteſt), libellum ad ipſas aedes proponere. Satis vero verecunde praetor DENUNCIARI DOMUM iubet, non extrahi de domo ſua. ULPIAN. *ibid.* Nemo enim de domo ſua extrahi debet. PAULL. *lib. I. ad edict. l. 103. D. de reg. jur.* Et quamvis is, qui domi eſt, aliquando in ius vocari poſſit: de domo tamen ſua extrahi non debet. PAVLL. *lib. I. ad edict. l. 21. D. de in ius voc.* Satis enim poenae ſubire videtur, qui non defenditur & latitat, quod adverſarius in poſſeſſionem bonorum eius mittitur. Si tamen aditum ad ſe praebet, aut ex publico conſpicitur, eum recte in ius vocari, dixerat Julianus. PAULL. *lib. I. ad edict. l. 19. D. eod.* Quae loca omnia ad hunc *de damno infecto* titulum recte retulit Cuiac. *Recitat. ad Paulli lib. I. ad edict. pag. 9. 10.*

(y) *Poſſideri iubebo.*) Tunc miſſus eſt in conditione uſucapiendi. Si plures cavere iubentur, uno non cavente, in eius portionem fit miſſio. Contra plures, hanc exigentes cautionem, aequaliter omnes in poſſeſſionem eunt: Quin dominus & uſufructuarius, exigentes hanc cautionem, ſimul audiuntur. PAULL. *lib. I. ad edict. l. 5. D. damn. inf.* Si dies cautioni praeſtitutus praeteriit, praetoris vel praeſidis eſt, ex cauſſa vel reum notare, vel protelare diem: &, ſi hoc localem exigit inquiſitionem, rem ad magiſtratus municipales remittere. ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. 4. pr. D. eod.*

juſſerint (z), quanti ea res eſt, cuius nomine damni infecti cautum non erit, POSTVLANTI (aa) iudicium dabo. (bb)

§. III. Si qua alia in re officio ſuo minus diligenter functi eſſe dicentur (cc): quanti ea res erit, adverſus illos (dd) iudicium dabo. (ee)

TIT. III.

DE MODO JURISDICTIONIS.

VLPIANVS LIB. II.

MAgiſtratum ROMAE (a) vel in municipiis extra terminos iuris dictionis

(z) *Poſſideri iuſſerint.*) Sententiam hanc debemus ULPIANO *lib. I. ad edict. l. 4. §. 7. D. damn. infect.* ubi illam his verbis complectitur: *in eum, qui quid eorum, quae ſupra ſcripta ſunt, non curaverit, quanti ea res eſt, cuius damni infecti nomine cautum non erit, iudicium datur, quod non ad quantitatem, ſed ad id, quod intereſt, refertur, & ad utilitatem venit, non ad poenam.* Attamen §. 9. ceſſare monet hoc iudicium, ſi tam vicinum urbi ſit municipium, ut magiſtratu ſe non interponente, praetor vel praeſes adiri potuiſſet.

(aa) POSTULANTI.) POSTULARE hic proprie dicimus pro tribunali petere, non alibi. ULPIAN. *ibid. l. 4. §. 8. eod.* Ubicumque enim cauſſae cognitio eſt, ibi praetor deſideratur. PAULL. *lib. I. ad edict. l. 105. D. de reg. jur.* Ceterum ex priore loco, magiſtratus municipales tribunal habuiſſe, male colligit Cuiac. *Recitat. ad Paull. lib. I. ad edict. pag.* 10. Neque enim hic locus ad magiſtratus municipales, ſed ad praetorem vel praeſidem, a quibus haec actio ſubſidiaria adverſus duumviros impetranda erat, pertinet. Tribunal quidem duumviris aedilibuſque municipalibus tribui animadvertimus apud Sueton. *de claris rhetor. cap.* 6. & in marmoribus apud Reineſ. *Inſcript. claſſ.* II. *n.* 89. *claſſ. VI. n.* 44. ſed tunc id nomen καταχρηστικῶς tribuitur biſellio, de quo poſt Chimentellium *de honore biſellii* plura dixit Noriſ. *Cenotaph. Piſan. diſſ. I. cap. 3. pag.* 39.

(bb) *Judicium dabo.*) Quae actio quum rei habeat perſequutionem, & heredi, & in heredem, & in perpetuum datur. ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. 4. §. 10. D. damn. infecti*

(cc) *Functi eſſe dicentur.*) Caput hoc de actione ſubſidiaria adverſus magiſtratus hic locum inveniſſe, plura, quae paullo poſt adferemus, interpretum fragmenta teſtantur. At qualis diligentia exigitur a magiſtratibus? Reſpondet ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. 6. de adminiſtr. rer. ad civitat. pertin.* eos non ſolum dolum, ſed & latam negligentiam, & hoc amplius etiam diligentiam praeſtare debere.

(dd) *Adverſus illos.*) Et quidem ſi plures, adverſus ſingulos pro rata, quoties ex culpa vel negligentia conveniuntur; adverſus ſingulos in ſolidum, ſi ex dolo. *l. 7. D. de magiſtr. conven.* Plures enim magiſtratus unius hominis vicem ſuſtinent. Et hoc plerumque lege municipali eis datur. Verum etſi non eſt datum, dummodo non denegatum, moribus competit. ULPIAN. *lib. I ad edict. l. 25. D. de adminiſtr. rer. ad civ. pert.*

(ee) *Judicium dabo.*) Datur & adverſus magiſtratuum heredes ex reſcripto divi Pii, quod fuſius explicat ULPIAN. *ibid. l. 6. D. de magiſtr. conven.* immo & adverſus patrem, quo volente magiſtratum ſuſcepit.

(a) ROMAE.) Proximum in edicto fuiſſe hoc *de modo juris dictionis* caput, recte obſervavit Jac. Gothofredus in *ſerie edicti perpetui*. Ipſam edicti ſententiam breviter, ſuo more, complexus eſt PAULLUS *lib. I. ad edict. l. ult. D. de juris dict.* dum ait: *extra territorium ius dicenti impune non paretur*. TERRITORIUM proprie non erat urbis & provinciarum, ſed municipiorum, uti recte obſervavit Cuiac. *Recitat. ad Paulli lib. I. ad edict. pag. 2. ſeqq.* Ex quo recte colligit vir doctiſſimus, hoc fragmentum non ad urbanam vel provincialem, ſed ad municipalem iuris dictionem pertinere. Et priorem ſane obſervationem ſatis eſſe ſolidam, patet ex Siculo Flacco *de condit. agror. pag.* 24. 25. & Nic. Rigaltii *gloſſis agri menſ. pag.* 324. At veriſſimum tamen eſt, praetorem etiam Romanarum iuris dictionum fines rexiſſe. ROMAE tamen hic factam eſſe mentionem, diſcimus ex PAULLI *lib. I. ad edict. l. 2. pr. D. de verb. ſign.* ubi id vocabulum exponit, &, quid inter *Romam* & urbem interſit, luculenter oſtendit.

Digitized by Google

ctionis ſuae (*b*), vel de majore NOMINE (*c*) cauſſave, quam cuique conceſſum (*d*), jus dicere non patiar, nec quemquam, ut, ita jus dicturo obtemperet, cogam...

T I T. IV.

D E V A D I M O N I I S. (*a*)

QUi in jus vocatus, vades ſe daturum promittet, eum fidejuſſores vadimonii ſiſtendi cauſſa PRO REI QVALITATE LOCUPLETES DARE JVBEBO (*b*).

(b) *Juris dictionis ſuae.*) Si manifeſtum erat, magiſtratum extra juris dictionis ſuae terminos ius dicere: ad eum vocatus impune non parebat. Contra ſi dubia eſſet juris dictio: idem PAULLUS *lib.* I. *ad edict. l.* 2. D *ſi quis in ius voc. non ier.* monet, vocatum venire debuiſſe, ut hoc ipſum ſeiretur, an eius ſit iuris dictio.

(c) NOMINE.) Verbum edictale, quod ita interpretatur PAULLUS *lib. I. ad edict. l.* 4. *D. de verb. ſign.* NOMINIS *adpellatione rem ſignificari, Proculus ait.* Et ita quidem Florentiae legitur, nec aliter in codice, quo uſi ſunt auctores Βασιλικῶν, qui id exprimunt per γραμματεῖον, id eſt, *rationes* vel *nomina*, ut mirum ſit, lectionem vulgarem, quae pro *nomine* ſubſtituit *pecuniam*, tam aeriter defendere non modo Alciatum, ſed & Jo. Goddeum *in Comment. ad tit. de verb. ſignific. pag.* 113. *ſequ.* Quod ad rem ipſam attioet, nulli omnino magiſtratui licebat de majore nomine vel cauſſa, quam conceſſum erat, jus dicere. Idque non modo de magiſtratibus municipalibus intelligendum eſt, *quos* SUPRA JURISDICTIONEM SUAM jus dicere poſſe negat Paullus *Sentent. recept. lib. V. tit.* 5. §. 1. verum etiam de urbanis, uti mox ex inſtituto demonſtrabimus. Attamen ſupra modum juris dictionis jus diei non videtur, I. ſi quis cum eodem pluribus actionibus agit, quarum ſingularum quantitas intra juris dictionem judicantis eſt. II. Si major quidem quantitas, at per modum reconventionis petitur. III. Si plures agaot, ac ſinguli ratam ſuam petant, veluti judicio familiae ercifcundae. Ita Ofilius & Proculus: quamvis hoc tertio caſu magis totam rem, quae petitur, conſiderandam eſſe contendant Caſſius & Pegaſus, quorum ſententiam probat CAJUS *lib. I. ad edict. prov. l.* 11. *D. de juriſd.* IV. Si ita convenerit inter litigantes, ut de re majori apud magiſtratum minorem agant. PAULL. *lib. I. ad edict. l.* 28. *D. ad municipal.* V. Si ex poſt facto reus poſſidere aliquid coeperit, quod juris dictionis modum excedat. PAULL. *lib. I. ad edict. l.* 4. *D. de hered. petit.* Quam genuinam hujus legis ſpeciem eſſe, recte vidit Cujac. *Recitat. ad Paull. lib.* I. *ad edict. pag.* 13.

(d) *Conceſſum eſt.*) Saepe ad certam ſummam vel cauſſam reſtricta erat juris dictio. Exemplo eſſe poſſunt fideicommiſſa, quorum de maiore ſumma eonſules, de minore praetores fideicommiſſarii ius dicebant. Quinctilian. *Inſt. orat. lib.* III. *cap.* 6. CUJAC. *Obſ. lib. XXI. cap.* 34.

(a) *De vadimoniis.*) Ordinem hunc ipſa praeſtabunt veterum interpretum, quae ſuo ſingula loco adferemus fragmenta. Nec de ſententia huius edicti quiſquam dubitabit, qui adnotationes noſtras paullo adcuratius expenderit:

(b) DARE JUBEO.) Hanc edicti ſententiam nobis ſervavit PAULLUS *lib. I. ad edict. l.* 1. *D. in jus vocatus ut eat: edicto cavetur, ut fidejuſſor, judicii ſiſtendi cauſſa datus, pro rei qualitate locuples detur, exceptis neceſſariis perſonis: ibi enim qualemcumque accipi jubet.* Ubi tamen duo monenda ſunt. *Primum*, quod in edicto procul dubio non fuerit: *judicii ſiſtendi cauſſa*, ſed: *vadimonii ſiſtendi cauſſa*. Erat enim haec loquutio huic rei propria, & non modo Juliani temporibus, ſed & multo poſt in foro recepta, eeu patet ex loco *Pariatoris legum Moſaic. & Roman. tit.* 2. §. 6. a Triboniano demum & reliquis Pandectarum eollectoribus ubique expuncta. Salmaſ. de modo *uſurar. cap.* 16. *Alterum*, quod exceptio de perſonis neceſſariis & eoniunctis, quam hic adſuit PAULLUS, vera quidem ſit, ſed ad hunc titulum omnino non pertineat, quia edictum illud de perſonis eoniunctis, quod integrum ſupereſt, *libro* demum V. *ad edictum* interpretatus eſt VLPIANVS *l.* 2. §. 2. *ſequ. D. qui ſatis dar. cogant.*

§. I. Si de certo die, quo die abſens ſiſtatur, non convenerit (*c*): itineri faciendo VICENA MILLIA PASSVVM IN SINGULOS DIES, PRAETER EVM DIEM, QUO CAVTVM PROMISSVM, ET IN QUEM SISTI OPORTEBIT, DINUMERARI JVBEBO (*d*).

§. II. Si quis vadimonium non obibit, neque MAJORE PARTE DIEI (*e*), ad quem eum adfuturum promiſſum eſt, ſiſtetur, neque defendetur excuſabiturve (*f*): in fidejuſſores, quanti ea res eſt, actionem dabo

(c) *Non convenerit.*) Vadimonium ita concipiebatur, ut fideiuſſores, reum certo die adfuturum, ſponderent, *l.* 8. *pr*, *D. qui ſatis dar. cogant.* qui dies plerumque erat perendinus: unde *comperendinare* & *comperendinatio* apud Ciceron. *pro Muraen. cap.* 12. *in Verrem* II. *cap.* 11. Plin. *lib. VI. epiſt.* 2. de qua *comperendinatione* eruditam diſſertationem edit Io. Albertus Spies, Noribergenſis, Lipſiae anno 1728. Quum vero & pro abſentibus aliquando promitteretur vadimonium, ne in eorum bona iretur, Cic. *pro P. Quinct. cap.* 5. non potuit non quaeſtio naſci, quot dierum induciae concedendae ſint reo, pro quo promiſsum ſit vadimonium? Quam ipſam quaeſtionem hic decidit praetor.

(d) DINVMERARI JVBEBO.) Huius edicti non modo ſententiam, verum etiam verba ipſa ſervavit CAJVS *lib.* I. *ad edict. provinc. l.* 1. *D. ſi quis caut. in jud. ſiſt. cauſſ. fact. non obtemp. Vicena*, inquit, *millia paſſuum in ſingulos dies dinumerari praetor jubet, praeter eum diem, quo cautum promittitur, & in quem ſiſtere in judicium oportet. Nam ſane talis diei dinumeratio neutri litigatorum onerofa eſt.* Qualia fere etiam ſunt, quae habet ULPIAN. *lib.* II. *ad edict. l.* 3. *pr. D. de verbor. ſignif.* Vicenorum millium paſſuum erat iter diurnum, admodum modicum, cuius & in aliis cauſſis forenſibus habebatur ratio. *l.* 2. *§.* 3. *D. quis ordo in bon. poſſeſſ. §.* 16. *Inſt.* & *l.* 13. *§.* 2. *D. de excuſat. tit.* Iter ſane illud diebus aeſtivis ſingulis conficiebat iuſtus exercitus, Veget. *de re milit. lib.* I. *cap.* 9. immo & Hadrianus imp. id ſaepe pedibus feciſſe fertur. Spartian. *Hadrian. cap.*

(e) MAJORE PARTE DIEI.) Sunt haec verba τυπικά, quae ita interpretatur PAVLLVS *lib.* I. *ad edict. l.* 2. *§.* 1. *D. de verb. ſignif. cujuſque* DIEI MAJOR PARS *eſt horarum ſeptem primarum diei, non ſupremarum.* Similiter Servius *ad* illa Virgilii *Aeneid. lib. IX. v.* 156.

Nunc adeo MELIOR *quoniam* PARS *acta*
DIEI *eſt.*

MELIOR, inquit, *id eſt*, MAJOR *& prima. Septima enim ab ortu hora, ſtrepitus forenſis conticeſcere ſolebat.* Martialis *Epigramm. lib. IV. epigr.* 8.

Prima *ſalutantes atque* altera *continet hora:*
Exercet raucos tertia *cauſſidicos:*
In quintam *varios extendit Roma labores.*
Sexta *quies laſſis:* ſeptima *finis erit.*

Quibus geminum eſt vetus epigramma Graecum, quod ſimul αἰνιγματῶδές τι continet, adlatum a Grotio *Florumſparſ. ad jus Juſtin. pag.* 299.

Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται, αἱ δὲ μετ' αὐτὰς
Γράμμασι δεικνύμεναι ΖΗΘΙ λέγουσι βροτοῖς.

Sex operis aptae, poſt has, quas exigis, horas
Prandia litterulis ſumere quoſque monent.

Ubi ſcholiaſtes vetus: φησὶ, δεῖν μέχρι τῆς ἕκτης ὥρας τῆς ἡμέρας ἐργάζεσθαι μετὰ δὲ ταύτην ἐπ' ἄριστον ἔρχεσθαι. Τοῦτο δέ φησι δηλοῦν καὶ τὸ ὡρολόγιον. Τὰ γὰρ μετὰ τὴν ἕκτην σημεῖα, τουτέστι τὸ τῆς ἑβδόμης τὸ Ζ, καὶ τῆς ὀγδόης τὸ Η, καὶ τῆς ἐννεάτης τὸ Θ, καὶ τῆς δεκάτης τὸ Ι, κατὰ συλλαβὰς συναπτόμενα ΖΗΘΙ δίδωσιν ἀναγινώσκειν, τουτέστι προτρέπεται φάγε ἵνα ζῆν ἔχῃς. Hoc dicit: *ad ſextam uſque diei horam laborandum eſſe, poſt eam eundum ad prandium. Idque ipſum horologium indicare. Nam poſt ſextam horam pro ſeptima nota eſt* Ζ, *pro octava* Η, *pro nona* Θ, *pro decima* Ι. *Quae litterae in ſyllabas collectae dant vocem* ΖΗΘΙ, *id eſt, edere te jubent, ut vivere poſſis.* Quum itaque jam ſeptima hora ſtrepitus forenſis conticeſceret: fieri non potuit, quin deſertum vadimonium, commiſſaque videretur ſtipulatio, ſi quis reum, lapſa jam majore diei parte, non ſtitiſſet.

(f) *Excuſabiturve.*) Juſtam excuſationem praeter alias cauſſas praebebant feriae, eaque non modo a principibus, ſed & certo caſu a provinciarum praeſidibus indictae: PAULL. *lib.* 1. *ad edict. l.* 4. *D. de fer.* quia diebus feriatis jus non dicitur, niſi res moram non fert. ULPIAN. *lib.* II. *ad edict. l.* 3. *D. eod.* Excuſandi quoque videbantur fideiuſſores, quoties reus ante con-

dabo (*g*).

T I T. V.

DE LITE VINDICIARVM. (*a*)

(PAVLLVS LIB. II.)

QUi de vindiciis litigant (*b*), eos SUIS UTRISQUE SUPERSTITIBUS PRAE-

 SEN-

condemnationem deceſſerat. CAI. *lib.* I. *ad edict. prov. l.* 5. *D. qui ſatis dar. cog.* Denique multo minus committi videbatur ſtipulatio, ſi quando ipſe praetor differret vadimonium: id quod cum facere potuiſſe, patet ex Epitomatore Livii *lib. LXXXVI.* & Juvenale *Sat.* III. *v.* 213.

(g) *Actionem dabo.*) Ita haec actio deſcribitur *l.* 2. §. 5. *D. ſi quis caut. in jud. ſiſt. cauſſ. fact. non obtemp.* Si in duplum, triplum, quadruplum conventus erat reus, in tantum etiam fidejuſſores condemnabantur, quippe qui, quanti res erat, tenebantur. CAI. *lib.* I. *ad edict. provinc. l.* 3. *D. ſi quis caut. in judic. ſiſt. cauſſ. fact.*

(a) DE LITE VINDICIARUM.) Proximum hunc fuiſſe *de lite vindiciarum* titulum, partim ex interpretum fragmentis colligimus, partim ex Paulli *Sentent. recept. lib.* I. *tit.* 11. §. 1. ubi & pleraſque hujus edicti ſententias ſervavit. Et ſane quum PAULLUS libro commentariorum primo de vadimoniis egerit, hic autem novum auſpicatus ſit librum: de ordine dubitari vix poterit. Quid vero fuerit apud veteres LIS VINDICIARUM, luculenter docet Aſconius Paedianus *ad Ciceron. in Verrem* I. *cap.* 45. cujus verba, quamvis pluſcula, hic merito adſcribimus: LIS VINDICIARUM *eſt, quum litigatur de ea re, cujus incertum eſt, quis debeat eſſe poſſeſſor. Et ideo, qui eam tenet, ſatis det pro* PRAEDE LITIS VINDICIARUM *adverſario ſuo, quo illis ſatis faciat, nihil ſe deterius in poſſeſſione facturum, de qua jurgium eſſet: rurſus ſponſione ipſe provocatur ab adverſario certae pecuniae aut aeſtimationis, quam amittat, niſi ſua ſit hereditas, de qua contenditur.* PRAEDES *ergo dicuntur ſatis datores locupletes pro re, de qua apud judicem lis eſt, ne interea, qui tenet, diffidens cauſſae poſſeſſionem deteriorem faciat, tecta diſſipet, excidat arbores, & culta deſerat.* Quae omnia quin edicto ſuo expreſſerit praetor, nemo dubitaverit.

(b) *De vindiciis litigant.*) Qui in XII. tabulis MANUM IN JURE CONSERERE dicebantur: eos inſequente tempore de VINDICIIS LITIGARE vel CONTENDERE dicebant. Nimirum olim, qui de poſſeſſione litigabant, veniebant in rem praeſentem, ibique, facta manuum conſertione, quem actor ſuum eſſe fundum contendebat, eum contravindicabat reus verbis ſollemnibus: ad quem ritum adludens Plaut. *Rudent. IV.* 3. *v.* 85.

GR. *Neſcio, neque ego iſtas veſtras leges urbanas ſcio:*
Niſi quia HUNC MEUM ESSE DICO.
TR. EGO ITEM AJO ESSE MEUM.

At moris iſtius, quem veterem illam barbaramque μονομαχίας adumbraſſe cenſet Abrahamus Wielingius *de furto per lanc. & lic. concept. cap.* 1. §. 5. *pag.* 15. demum pertaeſum eſſe Romanos, docet Gell. *Noct. Attic. lib. XX. cap.* 10. cujus en verba: *poſtquam praetores, propagatis Italiae finibus, datis juris dictionibus, negotiis occupati, proficiſci vindiciarum dandarum cauſſa in longinquas res gravati ſunt, inſtitutum eſt contra XII. tabulas tacito conſenſu, ut litigantes non in jure manum consererent, ſed* EX JURE MANUM CONSERTUM VOCARENT, *id eſt, alter alterum ad conſerendam manum in rem, de qua agebatur, vocaret, atque profecti ſimul in agrum, de quo litigabatur, terrae aliquid ex eo, uti unam glebam in jus in urbem ad praetorem deferrent, & in ea gleba, tamquam in toto agro, vindicarent.* Haec Gellius, ex quo diſcimus, primum ipſum praetorem cum litigantibus in rem praeſentem iviſſe, ibique hos conſerta manu vindicaſſe & contravindicaſſe: poſtea vero ſolos litigantes, altero alterum ex jure manum conſertum vocante, eo profectos eſſe, adlataque gleba, vel ſimili rei ſymbolo, in ea vindicaſſe. Quod jam Ennii tempore factum eſſe, patet ex ejus verſibus apud Ciceronem:

Non EX JURE MANUM CONSERTUM, *ſed mage ferro*
Rem repetunt, regnumque petunt vadunt ſolida vi.

Ubi & verba forenſia, prout ea deſcripſit Gellius, occurrunt, & *ſolida vis* opponitur forenſi illi atque *imaginariae*. Denique & iter hoc litigantium in rem praeſentem obſolevit, ritus vetuſtiſſimi tantum umbra quadam relicta. Solebat enim actor quidem reum

SENTIBUS VIAM DICAM, VINDICIASQUE SVMERE jubebo (*c*). Poſt deinde alterutri vindicantium, qui REM (*d*), de qua agitur, nec vi, nec clam, nec precario ab altero poſſidet (*e*), dummodo ſe ea in re nihil deterius facturum, PRO PRAEDE LITIS VINDICIARVM (*f*) ſatis dederit (*g*), & ab adverſario provocatus, SPONSIONEM in eamdem pecuniam fecerit (*h*), vindicias dabo (*i*).

§. I.

reum ex iure manum conſertum in rem praeſentem vocare: ſed reus eumdem illico revocabat verbis ſollemnibus: UNDE TU ME EX JURE MANUM CONSERTUM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO. Tum e ſublimi proclamante praetore: SUIS UTRISQUE SUPERSTITIBUS PRAESENTIBUS VIAM DICO. INITE VIAM, litigatoribus, duce quodam ſapiente, adhibitiſque teſtibus, iter imaginarium per forum conficiebant, ac clamante iterum praetore: REDITE VIAM, eodem duce, redibant. Ita enim hiſtrioniam hanc forenſem deſcribit, nec ſine ſale exagitat Cicero *pro Muraen. cap.* 12.

(c) *Jubebo.*) Fuerunt haec olim in edicto. Feſtus: SUPERSTITES, inquit, *teſtes praeſentes ſignificat. Cujus rei teſtimonium eſt, quod* SUPERSTITIBUS PRAESENTIBUS, *iis, inter quos controverſia eſt*, VINDICIAS SUMERE *jubebantur*. Ubi vero jubebantur. Non ſane in XII. tabulis, ſed in edicto praetoris, uti iam obſervavit Jac. Gothofredus *ad leges XII. tabular. pag.* 113. Attamen quia haec verba ſummam vetuſtatem redolent, nec adeo certum eſt, ea in edicto ſuo retinuiſſe Julianum: illa, tamquam edictalia, praetermittere quidem noluimus, includenda tamen putavimus uncinolis, quippe incerti, an in edicto perpetuo talia exſtiterint.

(d) REM.) Vocabulum & hoc edictale eſt, quod interpretatur, eiuſque differentiam a PECUNIA oſtendit PAVLLUS *lib. I. ad edict. l. 5. D. de verb. ſignif.*

(e) *Ab altero poſſidet.*) Poſſeſſio vitioſa numquam alterutri litigantium proderat. Eſſe vero haec tria poſſeſſionis vitia, non ICti tantum ſciunt, ſed & Donatus *ad Terent. Eunuch.* II. 3. *v.* 27. monuit.

(f) PRO PRAEDE LITIS VINDICIARUM.) Sunt & haec verba ſollemnia, quemadmodum Aſconii Paediani teſtimonio probavimus. Jam addimus locum Ciceronis *in Verr.* I. *cap.* 45. *ſi quis teſtamento heredem ſe eſſe arbitraretur, quod tum non exſtaret: lege ageret in hereditatem, aut pro* PRAEDE LITIS VINDICIARUM, *quum ſatis accepiſſet, ſponſionem faceret. Ita de hereditate certaret. Hoc, opinor, jure & majores noſtri, & nos ſemper uſi ſumus*. Apud Valerium etiam Probum exſtant notae: P. P. L. V. id eſt, PRO PRAEDE LITIS VINDICIARUM. Ex quibus omnibus intelligitur, forenſem fuiſſe hanc formulam, quam in edicto ſuo inſuper habuiſſe praetorem, vix probabile eſt. Neque obſtat, in iure noſtro Juſtinianeo de praede litis vindiciarum altum eſſe ſilentium. Idem enim hic egiſſe Tribonianum, quod ſupra de expuncto vadimonii vocabulo obſervavimus, nemo non animadvertit.

(g) *Satis dederit.*) Quum fieri non poſſet, ut, qui pro praede litis vindiciarum ſatis accipiebat, omnes fundi arbuſculas dinumeraret, & ſingulas non deteriores fore, ſibi ſtipularetur: ad certam pecuniae ſummam redigebatur illa cautio, e. g. DECEM MILLIA SALVA FORE PROMITTIS? de qua ſtipulatione ad hunc titulum egit ULPIAN. *lib.* II. *ad edict. l. 67. pr. D. de verb. oblig.*

(h) *In eamdem pecuniam fecerit.*) Ad ſponſionem faciendam provocatum eſſe eum, ſecundum quem praetor dederat vindicias, iam Ciceronis & Aſconii Paediani teſtimoniis probavimus. Addimus iam locum Arnobii *adverſ. gent. lib. IV. pag.* 138. qui ad eumdem adludens ritum: *quis*, inquit, *quaeſitor? quis arbiter cervicibus tantis erit, ut inter perſonas hujuſmodi aut* VINDICIAS *juſtas* DARE, *aut* SACRAMENTA *conetur pronunciare non juſta?* Sacramentum enim hic eſt ſponſio. Ceterum edictale hoc fuiſſe vocabulum, diſcimus ex loco PAULLI *lib.* III. *ad edict. l. 7. D. de verb. ſignif.* ubi illud ita interpretatur ICtus: SPONSIO *adpellatur non ſolum, quae per ſponſus interrogationem fit, ſed omnis ſtipulatio promiſſiove:* id eſt, proinde eſt, ſive quis interroget: PROMITTISNE? an SPONDESNE? Grot. *Florum ſparſ. ad jus Juſtin. pag.* 304.

(i) *Vindicias dabo.*) Ei dumtaxat vindicias dabat praetor, qui civiliter animoque ſibi habendi poſſidebat. Non ergo depoſitario, niſi depoſitum in creditum abiiſſet, de quo caſu differuit ULPIAN. *lib.* II. *ad edict. l. 10. D. de reb. cred.* neque commodatario, quia nemo commodando rem facit eius, cui commodavit, ULPIAN. *ibid. l. 9. D. commodati* neque conductori, quia non ſolet locatio dominium mutare. ULPIAN. *ibid. l. 39. D. locat.* Qua occaſione & ULPIAN. *ibid. l. 32. D. pro ſoc.* de differentia ſo-

Digitized by Google

§. I. Si, qui poſſidet , pro praede litis vindiciarum non ſatisdabit, petitori ſatis danti vindicias dabo (*k*).

§. II. Neutro ſatisdante, poſſeſſorem, uti poſſidet, poſſidere (*l*), vel, ſi qua mihi juſta cauſſa viſa fuerit (*m*), rem IN SEQVESTRE DEPONI (*n*) jubebo.

§. III. Si quis hominem liberali cauſſa manu adſeret (*o*), ſive eum in ſervitutem vindicabit: SECUNDVM LIBERTATEM VINDICIAS DABO (*p*).

T IT. VI.

DE JUDICIS DATIONE (*a*).

QUi juris dictioni praeſunt (*b*), quibuſve mandata eſt juris dictio (*c*), §. I.

ſocietatis & communionis , & PAULLUS *lib.* II. *ad edict. l.* 5. §. 1. *D. de verb. ſignif.* de locatione operarum & operis diſſeruiſſe videntur.

(k) *Vindicias dabo.*) Sententiam hanc integram debemus Paullo *ſentent. recept. lib. I. tit.* 11. *cap.* 1. cujus verbis paene gemina ſunt illa Diocletiani & Maximiani augg. *l.* 1. *C. uti poſſid. uti poſſidetis fundum, de quo agitur, quum ab altero nec vi, nec clam, nec precario poſſideatis, rector provinciae vim fieri probibebit. Satiſdationis vel* TRANSFERENDAE POSSESSIONIS *edicti perpetui forma ſervata, de proprietate cognoſcet.* Poſtrema enim verba ad hanc ipſam *de translatione poſſeſſionis* paragraphum pertinere, comparatis inter ſe Paulli & horum imperatorum verbis , facile intelliges.

(l) *Poſſidere.*) Sequuti & hic ſumus Paullum *Sentent. recept. lib. I. tit.* 11. §. 1. In pari enim cauſſa meliorem poſſidentis conditionem eſſe debere , expeditiſſimi juris eſt.

(m) *Cauſſa viſa fuerit.*) Sequeſtrationi non niſi ob iuſtam cauſſam locum eſſe, ſatis conſtat. Vid. *l.* 7. §. *ult. D. qui ſatis dar. cog. l.* 21. §. *ult. D. de adpellat. l.* 22. §. 8. *D. ſolut. matrim.*

(n) IN SEQUESTRE DEPONI.) Verba haec edictalia ſervavit, expoſuitque PAULLUS *lib.* II. *ad edict. l.* 6. *D. depoſ. proprie* IN SEQUESTRE EST DEPOSITUM, *quod a pluribus in ſolidum certa conditione cuſtodiendum reddendumque traditur*. Eodem fere modo vocabulum explicat Gell. *Noct. lib.* XX. *cap.* 10.

(o) *Manu adſeret.*) Talis lex in ipſis XII. tabulis extitit Liv. *Hiſtor. lib.* III. *cap.* 43. Dionyſ. Halicarn. *lib.* X. *cap.* 32. §. 18. *l.* 2. §. 24. *D. de orig. jur.* Eam vero deinde , uti alias leges decemvirales , in edictum migraſſe , colligimus ex *rubrica* , & *l.* 2. *l.* 4. *l.* 6. *l.* 9. *l.* 11. *l.* 13. *D. de liberal. cauſſ.* quamvis ex his textibus de loco, ubi de vindiciis ſecundum libertatem dandis egerit praetor, nihil certi conſtare, fateamur.

(p) SECUNDUM LIBERTATEM VINDICIAS DABO.) Verba haec antiqua & ſollemnia ſervaſſe praetorem, perquam veroſimile eſt. Rationem, cur ſecundum libertatem vindicias dandas putaverint Romani : hanc reddidiſſe videtur PAULLUS *lib. II. ad edict. l.* 106. *D. de reg. jur.* quod libertas ſit res ineſtimabilis. Recte. Nam de re ineſtimabili non deteriore reddenda nemo pro praede litis vindiciarum poterat ſatis promittere. Quare recte & acute Jac. Gothofred. in *Comm. ad reg. jur. pag.* 462. hoc PAULLI fragmentum ad edictum *de lite vindiciarum* retulit, at perperam contra Cuiacium negavit , inaeſtimabile hic eſſe, quod certo pretio nequeat aeſtimari, aliter procul dubio initurus rationes , ſi ſpeciem huius legis ſatis perſpectam habuiſſet.

(a) JUDICIS DATIONE.) Poſteriorem hunc titulum illo *de lite vindiciarum* fuiſſe exiſtimamus, quia vindiciae iudicis dationem, quin & ipſam petitionem antecedebant. Priorem vero eumdem fuiſſe titulo *de formula juris dictionis & albo corrupto*, ex eo patet, quod ULPIANUS & PAULLUS de iudicis datione *libro* II. de formula iuris dictionis *libro* III. *ad edictum* egerunt.

(b) *Juris dictioni praeſunt.*) Judicem dare eſt actus iuris dictionis , quippe quae in DECERNENDO & JUDICIS DATIONE conſiſtebat. *Decernebat* magiſtratus, quoties ipſe extra ordinem cognoſcebat. Ordinarie vero, auditis litigantium adlegationibus , judices, arbitros, recuperatores dabat. *l.* 12. §. 1. *D. de judic.* Sigon. *de jure civ. Rom. lib.* I. *cap.* 20. Ger. Noodtius *de iuris dict. lib.* I. *cap.* 5. *pag.* 99. *tom.* I. *Oper.*

(c) *Mandata eſt juris dictio*) Iis quoque, quibus mandata fuerat juris dictio, iudices dare

Digitized by Google

ii, ſi ipſi non cognoſcent (*d*), judices (*e*), ARBITROS (*f*), recuperatoreſve, qui de cauſſa judicent, ſententiamque ex formula ferant (*g*), dabunt.

§. I. Si convenerint (*h*) judices, arbitri, recuperatores: magiſtratus eos addi-

dare ius erat. *d. l.* 12. §. 1. *D. de judic.* Edicto vero hoc fuiſſe expreſſum, colligimus ex JULIAN. *lib.* I. *Digeſt. l.* 5. *D. de judic.* ubi, quinam mandare iuris dictionem poſſint, ex inſtituto diſquirit: itemque ex PAVLLI *lib.* II. *ad edict. l.* 6. *D. eod.* & *l.* 12. D. *de offic. procoſ.* ubi & de mandata iuris dictione, & de datis a mandatario iudicibus diſſerit.

(d) *Non cognoſcent.*) Notio magiſtratus, quae ſine iudicis datione explicabatur, *κυρίως* vocabatur JURIS DICTIO, veluti in lege Thoria apud Car. Sigon. *de jure Ital. lib.* II. *cap.* 2. itemque COGNITIO, cui in iure Juſtinianeo plerumque additur epitheton EXTRAORDINARIA. Sed eo nos uti nolumus, quia viri docti id a Triboniano inventum, ſaltim non admodum antiquum eſſe exiſtimant. Salmaſ. *de modo uſurar. cap.* 13. *pag.* 111. Schulting. in *Πρωτ. Dig. lib.* II. *tit.* 1. §. 23. *pag.* 187. Neque tamen in magiſtratuum arbitrio erat, ipſi ne decernere, an judices dare mallent: ſed certae erant cauſſae, de quibus extra ordinem cognoſcebant, quae *cognitiones*; aliae, quas iudicibus delegabant, quae *cauſſae ordinarii juris* dicebantur, Sueton. *Claud. cap.* 15. eoque pertinent PAVLLI & CALLISTRATI *libri Cognitionum*, de quibus Merill. *Obſ. lib.* II. *cap.* 26. Erant etiam cognitiones, quas ipſi ſibi principes reſervaverant, delegari ſolitae aliis, qui vocabantur JUDICES SACRARUM COGNITIONUM, Gruter. *Inſcript. pag.* 102. 9. 271. 4. 284. *ſequ.* Reineſ. *Inſcript. claſſ.* II. *n.* 16. JUDICES EX DELEGATIONIBUS SACRIS, Gruter. *pag.* 433. 4. VICE SACRA JUDICANTES, *l.* 16. C. *Th. de adpellat.* SACRI COGNITORES, *l.* 3. *C. ubi ſenat. l.* 5. C. *quorum adpell. non. recip.* a quibus an provocari potuerit, diſquirit Cuiacius *Obſerv. lib.* XVI. *cap.* 2.

(e) *Judices.*) Judices, arbitri, recuperatores legebantur ex decuriis iudicum, quarum initio tres, poſtea ex inſtituto Auguſti quatuor fuere, addita quippe decuria DUCENARIORUM. Quintam porro decuriam adiecit C. Caligula, teſte Sueton. *Calig. cap.* 16. Hinc JUDICES EX QUINTA DECURIA memorantur in marmore apud Gruter. *Inſcript. pag.* 51. *pag.* 402. 5. *pag.* 446. 2. 3. *pag.* 484. 3. & alibi paſſim. Sextam adiici petentibus id negavit Galba. Suet. *Galb. cap.* 14. Pedanei cur dicti ſint, quia res in vulgus nota, non addo. Id tamen moneo hoc nomen illis non ideo eſſe inditum, quod pedites inceſſerint, quamvis id ſibi perſuaſerit Panciroll. *de claris Legum interpret. lib.* I. *cap.* 2. *pag.* 16.

(f) ARBITROS.) Vocabulum hoc edictale ſervavit expoſuitque PAVLL. *lib.* II. *ad edict. l.* 1. *D. de recept. arbitr.* ubi de arbitrorum compromiſſariorum & a magiſtratibus datorum diſcrimine egiſſe videtur, quamvis Digeſtores eam tantum partem, quae ad prius arbitrorum genus pertinet, inde decerpſerint. Coniunximus vero JUDICES, ARBITROS, & RECUPERATORES, quia omnibus his vocabulis veteres utebantur. JUDICES enim vocati, qui in judiciis ſtricti juris; ARBITRI, qui in bonae fidei & arbitrariis iudiciis fuerant dati. Cicero *pro Q. Roſcio cap.* 4. Seneca *de benefic. lib.* I. *cap.* 7. Addatur Gonzal. Tellez *ad cap.* 1. X. *de arbitr. tom.* I. *pag.* 1009. RECUPERATORIBUS, de quibus Feſt. *voc. reciperator*, & Gell. *Not. Attic. lib.* XX. *cap.* 1. locus in iudiciis potiſſimum recuperatoriis erat. Plaut. *Bacchid.* III. 3. Sueton. *Veſpaſ. cap.* 8. Plin. *lib.* III. *epiſt. penult.* At eodem poſtea nomine veniebant cives Romani, qui in praeſidum erant conſilio, Ulpian. *Fragment. tit.* 1. §. 13. Theoph. *ad* §. 4. *Inſt. qui & ex quib. cauſſ. manum.* quorumque conſeſſus vocabatur CONSILIUM, Theophil. *ibid.* vel *συμβούλιον*, *Act. cap.* 25. *v.* 12. De eo plura Schulting. in *Πρωτ. Dig. lib.* II. *tit.* 1. §. 13. *pag.* 188.

(g) *Ex formula ferant.*) His finibus circumſcriptum erat iudicum, arbitrorum, & recuperatorum officium, ut excuſſo diligentius facto, auditiſque probationibus ex formula ferrent ſententiam. *Judex* enim ſemper dabatur ad totam cauſſam, quum *arbiter* aliquando & ad quaeſtionem incidentem excutiendam daretur. *l.* 10. *D. qui ſatiſdar. cog.* Et hinc cum curatoribus iudices comparaſſe videtur PAVLL. *lib.* II. *ad edict. l.* 15. D. *de tut. & cur. dat.* quia & curator ad totam cauſſam, in locum tutoris reipublicae cauſſa abſentis, datur. Sed, re paullo adcuratius expenſa, inſcriptio huius fragmenti mendoſa videtur. Pro *libro* enim II. *ad edictum*, legendum, *lib.* XII. quo libro PAVLLVM titulum edicti *de eo, quod falſo tut. auct. geſt. eſſe dicitur* explicaſſe, patet ex *l.* 2. *l.* 4. *l.* 6. *l.* 8. D. *de eo, quod falſ. tut. auct.*

(h) *Si convenerint.*) CONVENIRE dicebantur JUDICES, qui non reiiciebantur a litigantibus. Valer. Maxim. *Hiſtor. lib.* II. *cap.* 8. *ex.* 2. Licebat enim his, vel acci-

pere

Digitized by Google

addicent, judiciumque, prout res erit (*i*), ordinabunt.

T I T. VII.

DE FORMULA JURISDICTIONIS, ET ALBO CORRUPTO (*a*).

(ULP. LIB. III. PAULL. LIB. III. JULIAN. LIB. II.)

QUi magiſtratum poteſtatemve habebunt, ſi de NOMINIBUS REBUSVE (*b*), quae ad eorum juris dictionem EX LEGIBUS (*c*), SCtis, principumve edictis ac conſtitutionibus pertinent, decernent (*d*), neque eis obtemperapere ludices, qui a praetore ferebantur, vel, iis recuſatis, alium PROCARE. Cicero *pro A. Cluent. cap.* 43. *neminem voluerunt majores noſtri non modo de exiſtimatione cujuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima, eſſe judicem, niſi qui inter adverſarios* CONVENISSET. Add. Plinius *Panegyr. cap.* 36. & Cicero *de orat. lib.* II. *cap.* 70. Qui convenerant, iudices a praetore ADDICEBANTUR, *l.* 8. *D. de judic.* & quidem etiam inviti. *l.* 13. §. 2. *D. de vacat. & excuſ. mun.* Suet. *Claud. cap.* 15. Plin. *lib.* III. *epiſt.* 20. *lib.* X. *epiſt.* 66. Quum ergo omnia haec verba & ſollemnia. & forenſia fuerint, ea in edicto ſuo retinuiſſe praetorem, admodum eſt opinabile.

(i) *Prout res erit.*) Formulae, iudicibus praeſcriptae, variae erant pro cauſſarum varietate. In iudiciis STRICTI JURIS iudex iubebatur reum in certam ſummam condemnare, ſi pareret, eum debere. Hinc, eiuſmodi negotio nulla inerat exceptio, nec quod ante tempus fuerat ſolutum, condictione indebiti repetebatur. ULPIAN. *lib.* II. *ad edict. l.* 17. *D. de condict. indeb.* Si tamen reus juſta exceptione tutus ſibi videretur: poſtulandum erat a praetore, ut exceptionem illam infereret formulae. Cic. *Academ. quaeſtion. lib.* IV. *cap.* 30. Hinc de variis exceptionibus hic agunt interpretes, veluti REI JUDICATAE, ULPIAN. *lib.* II. *ad edict. l.* 1. *D. de except. rei jud.* & PLUS PETITIONIS, PAVLL. *lib.* II. *ad edict. l.* 4. *D. de uſufr. l.* 1. *D. de operis ſervor.* Contra in BONAE FIDEI iudiciis formula erat laxior, facultaſque dabatur arbitris aeſtimandi, quid alter alteri dare facere oporteret EX FIDE BONA, Valer. Max. *lib.* VIII. *cap.* 2. vel reum condemnandi in id, QUOD AEQUIUS MELIUS videretur, quod in rei uxoriae actione potiſſimum fiebat: Cicero *pro Q. Roſcio cap.* 4. *de offic. lib.* III. *cap.* 15. *l.* 3. §. *penult. D. ſol. matr. l.* 81. *fin. D. de ſolut.* vel jubendi ſatisfieri pacto fiduciae: UTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTEAT, ET SINE FRAVDATIONE. Cic. *ad diverſ. lib.* VII. *epiſt.* 12. Topic. *cap.* 17. Hinc pacta in continenti adiecta ineſſe dicuntur negotiis bonae fidei, PAVLL. *lib.* II. *ad edict. l.* 6. *D. de reſcind. vend. l.* 68. *D. de verb. obligat.* & contractuum horum interpretatio religioni judicantium relinquitur, ſecus ac in ſtricti iuris negotiis. ULPIAN. *lib.* II. *ad edict. l.* 76. *D. de legat.* 3. Denique in JUDICIIS ARBITRARIIS ita concipiebatur formula, ut ex aequo & bono arbitrari liceret iudici, quantum reſtituere vel dare facere oporteat reum, &, ſi arbitrio non pareretur, condemnatio in amplius quid fieret, quod *ἰδικῶς ἐγχεῖσθαι αὐταῖς ταῖς ἀναγωγαῖς*, obſervat Theophil. §. 4. *Inſt. de action.* Quid in judiciis diviſoriis, quorum unum tantum, *finium regundorum*, arbitrarium eſt, iudici vel arbitro ex formula liceat, explicat ULPIAN. *lib.* II. *ad edict. l.* 55. *D. fam. erciſc.*

(a) ALBO CORRUPTO.) Quum hic novum commentariorum librum inchoent VLPIANUS, PAVLLVS, & JULIANUS: certum eſt, hunc titulum poſteriorem fuiſſe ſuperioribus. Praeceſſiſſe autem illum edictum *quod quiſque juris in alt. ſtatuit*, ex ordine in Pandectis obſervato colligimus.

(b) NOMINIBVS REBVSVE.) Verba edictalia, quae ſuo more interpretatur VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 6. *pr. D. de verb. ſignif.*

(c) Ex LEGIBVS.) Id quoque vocabulum edictale eſt, explicatum ab VLPIANO *ibid. l.* 6. §. 1. *D. de verb. ſignif.* cujus legis ſpeciem plane non vidit Joan. Goedd. *Comment. tit. de verb. ſignif. pag.* 149.

(d) *Decernent.*) Praeterquam ſi reo competit ius domum revocandi, de quo VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 2. *pr. &* §. 1. *D. de judic.* Praeterea ſibi, uxoribus, liberis,

Digitized by Google

perabitur, mulctam pro modo juris dictionis ſuae dicent (e).

§. I. Si quis (f) id, quod jurisdictionis perpetuae, cavssa, (non prout res incidit, (g)) in albo, vel charta, vel alia materia (h) propositum habverit (i), dolo malo (k) corrvperit (l), in evm (m) qvingentorvm avreorvm (n) jvdi-

ris, ceteriſque, quos ſecum habeant, ius dicere non poſſe magiſtratus, hoc loco monuit VLPIAN. *ibid. l.* 10. *D. de juris dict.*

(e) *Dicent.*) Sententiam hanc, quam hic expreſſimus, debemus VLPIANO *lib.* III. *ad edict. l.* 2. *§. ult. D. de judic.* ubi ille: *his datur mulctae dicendae jus, quibus publice judicium eſt, at non aliis, niſi hoc ſpecialiter iis permiſſum eſt.* Permiſſum vero hoc erat non magiſtratibus municipalibus, de quibus ſupra *ad tit.* 2. ſed urbanis, & poſtea provinciarum praeſidibus. Quod enim ad priores attinet, iam lege Ateria Tarpeia fuerat cautum, *ἵνα ταῖς ἀρχαῖς πάσαις ἐξῇ τοὺς ἀκοσμοῦντας, ἢ παρανομοῦντας εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν ζημιοῦν, ut magiſtratibus omnibus fas eſſet, inſolentes & juris dictioni ſuae non obtemperantes mulctare.* Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. lib.* X. *cap.* 57. *pag.* 674.

(f) SI QVIS.) Integrum hoc edictum ſervavit, ſuoque more interpretatus eſt VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. *D. de juris dict.*

(g) *Non prout res incidit.*) Verba, uncis incluſa, habentur in *d. l.* 7. *D. de juris dict.* At ea gloſſema redolere videntur Cujacio *Obſerv. lib.* I. *cap.* 24. Et ſane uti veriſimillima eſt haec eius coniectura: ita non aeque videtur audiendus, dum & inſequentia verba: VEL CHARTA, VEL ALIA MATERIA, ſollicitat. Nam quamvis antiquiſſimis temporibus praetor ſolo fortaſſis *albo* uſus ſit, id eſt, alba tabula, albove pariete, vel λευκώματι: potuit tamen Salvii Juliani aetate alius mos inoleviſſe. Sane ſimile quid legimus apud Paullum *Sentent. recept. lib.* I. *tit.* 13. §. 3. Vid. Jan. a Coſta *ad §.* 12. *Inſt. de action. pag.* 534. & Ant. Schulting. *Juriſprud. vet. antejuſtin. pag.* 247.

(h) ALIA MATERIA.) In hiſtoria edicti perpetui & de ALBO & de aliis materiis, in quibus principum & magiſtratuum edicta proponi conſueverint, plura diximus. Modo enim illa incidebant marmoribus, quorum hunc uſum antiquiſſimum eſſe *τὰ δ' ξαντα ἐν αὐτοῖς ἀναγράφειν*, obſervavit Scholiaſtes Apollonii *ad lib. IV. Argonaut. v.* 480. modo aeri, veluti apud Gruter. *Inſcript.* 573. *pag.* 4. *l.* 4. *C. Th. de privil. cor. qui in ſacro palat. l.* 1. *C. Th. de alim. quae inopes*, modo eadem inſcribant mappis linteis tabuliſque ceruſſatis, de quibus Salmaſ. *ad Script. hiſtor. aug. pag.* 355. Jac. Gothofred. *Cod. Theodoſ. tom.* II. *pag.* 440. Mabillon. *de re diplom. lib.* I. *cap.* 9. modo in chartis, de quibus, ipſaque eas conficiendi ratione fuſius diſſeruit laudatus Salmaſ. *c. l. pag.* 444. *ſeqq.* Quare ideo hic repetere viſum eſt, ut vel hoc argumento demonſtraremus, non eſſe rationem, cur haec verba, quae in *d. l.* 7. *D. de juriſdict.* occurrere diximus, pro gloſſemate vel emblemate Triboniani cum Cujacio habenda eſſe cenſeamus.

(i) PROPOSITUM HABUERIT.) Immo ne id quidem impune erat facinus, ſi quis edictum, antequam proponeretur, dolo malo corrupiſſet. ULPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. §. 2. *D. de juriſdict.*

(k) DOLO MALO.) Excuſandus ergo videtur, qui ob imperitiam, vel ruſticitatem, vel juſſu ipſius praetoris, vel caſu corrupit. ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 4. *D. eod.*

(l) CORRUPERIT.) Sive raſerit, vel aliquid in eo mutaverit. Paull. *Sentent. recept. lib. tit.* 13. §. 3. Multo magis ergo mulctandus, qui integrum dolo malo ſuſtulit. ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 4. *D. de juriſd.*

(m) IN EVM.) Adverſus plures corrumpentes haec actio datur in ſolidum. ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 4. CAI. *lib. I. ad edict. prov. l.* 8. *D. de juriſdict.* Si ſervus inſcio domino corrupit, adverſus hunc agitur noxaliter: ſin eo ſciente, in ſolidum. Qualis autem hic ſcientia ſufficiat, diſquirunt ULPIAN. *lib. III. ad edict. l.* 3. *l.* 5. *l.* 7. *D. de noxal. act.* & PAULL. *lib. III. ad edict. l.* 4. *D. eod.* Quid obtineat, ſi tota familia album corruperit, docuit PAULLUS *lib.* III. *ad edict. l.* 9. *D. de juriſd.*

(n) QUINGENTORVM AVREORVM.) Accurſius mavult QVINQVAGINTA, idque & aliis poſt eum placuit, veluti Mureto & Arn. Vinnio *ad §.* 12. *Inſt. de act.* tantam pecuniae ſummam majorem rati, quam quae ob delictum non nimis grande exigi potuerit. Et ſane Hadriani temporibus, quibus edictum perpetuum in lucem prodiit, aurei quadraginta libram, ac proinde D. aurei XII. libras cum dimidia conficiebant. Jo. Fridr. Gronov. *de pecun. vet. lib.* III. *cap.* 4. *pag.* 321. Jam libra auri, teſte eodem, *lib.* IV. *cap.* 13. conſtabat LXX.

ſoli-

JVDICIVM DABO (o).

T I T. VIII.

QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM STATUIT, UT IPSE EODEM JURE UTATUR (a).

QUI MAGISTRATUM POTESTATEMVE HABEBIT, SI QUID IN ALIQUEM NOVI JURIS (b) STATUERIT (c), IPSE (d) QUANDOQUE, ADVERSARIO POSTULANTE EODEM IURE VTI DEBEBIT (e).

ſolidis, & ſic librae XII. cum dimidia dant ſolidos DCCCLXXV. quumque idem vir doctiſſimus *libro* IV. *cap.* 15. probarit, ſolidi valorem fuiſſe ſex Carolinorum, vel trium imperialium: tota quingentorum aureorum ſumma fuerit 5250. Carolinorum, vel 2625. imperialium. Quae mulcta ſic ſatis magna videtur pro delicto non maximo. Sed recte Cujac. *Obſ. lib. X. cap.* 10. hic nihil mutandum cenſuit. Nam & Florentiae leguntur quingenti aurei, & eundem numerum ſervant Baſilica. Praeterea mulcta 2625 imperialium & dimidii ſatis modica videri potuit in tanta Romanorum opulentia. Ceterum in ſervum, a domino non defenſum multo gravius animadverſum legimus, quippe cuius corpus torquebatur. VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. §. 3. *D. de iuriſdict.* Sed & qui principis edictum corruperat, poenae legis Corneliae de falſis erat obnoxius. *l.* 32. *D. ad leg. Corn. de falſ.* Sed neſcio, an ulli mortalium huiuſmodi facinus peius ceſſerit, quam Chriſtiano cuidam, qui quum Diocletiani & Maximiani augg. edictum adverſus Chriſtianos propoſitum, dilaceraſſet, *non modo extortus, ſed & legitime* (fortaſſis *leniſſime*) *coctus cum admirabili patientia poſtremo exuſtus eſt*, teſte Lactant. *de mortib. perſequut. cap.* 13.

(o) JUDICIVM DABO.) Eſt hoc iudicium populare, quippe quod pro tuenda praetoris maieſtate cuiuvis ex populo datur. VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. §. 3. *D. de iuriſdict.* Ad agendum tamen non admittebantur, niſi perſonae integrae exiſtimationis, & quae per edictum poſtulare poterant. Id enim de actionibus popularibus in genere hac occaſione obſervat PAULLVS *lib.* III. *ad edict. l.* 4. *D. de popular. action.*

(a) EODEM JVRE VTATVR.) Ordinis rationem iam ſuperiore titulo reddidimus. Priorem vero fuiſſe hunc titulum titulo *de edendo*, ex eo patet, quod VLPIANVS demum libro *Commentar.* IV. longiſſimum de edendo tractatum inſtituit. Ceterum & hoc edictum integrum ſupereſt apud VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 1. D. *quod quiſque iur.*

(b) NOVI IVRIS.) Novum ius hic idem, ac iniquum. VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 3. *pr. D. quod quiſque iur. in alt. ſtat.* Eodem ſenſu Tiberium *novi iuris repertorem* vocat Tacitus *Annal. lib.* II. *cap.* 30. uti jam obſervavit Schulting. Πρόϑ. *lib.* II. *tit.* 2. §. 1.

(c) STATVERIT.) Et quidem cum effectu. Neque enim ſolus conatus ſufficit: VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 1. D. *quod quiſque iur. in alt. ſtat.* quia cogitationis poenam nemo patitur. VLPIAN. *ibid. l.* 18. *D. de poen.* Si magiſtratus de adſeſſorum ſententia ius novum ſtatuerat: (pertinebat enim hoc ad adſeſſorum officium, ut magiſtratibus, edicta ſcripturis, adeſſent, *l.* 1. *D. de offic. adſeſſ.*) id adſeſſoribus potius, quam magiſtratui imputabatur. PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 2. *D. quod quiſque iur. in al. ſtatuer.* quam legem a violenta Ant. Fabri emendatione vindicat Bachov. in Πρόϑ. *h. t.* De culpa ab adſeſſoribus praeſtanda quaedam etiam monuit Jac. Cuiac. *Obſerv. lib.* XXIII. *cap.* 40. Quid vero obtineat, ſi filiusfamilias magiſtratu functus ius novum atque iniquum ſtatuerit? diſquirit VLPIANVS *lib.* III. *ad edict. l.* 3. §. 4. *D. quod quiſque iur. in alt. ſtat.*

(d) IPSE.) Non vero eius heres. Quod quamvis ex ipſa actionum poenalium natura atque indole facile intelligatur, ſuo tamen more monendum duxit VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 3. §. 5. *D. eod.*

(e) JVRE VTI DEBEBIT.) Nec quidquam intereſt, ſive iam natae ſint actiones, ſive poſtea demum adquiſitae. Non tamen quod ex novo atque iniquo edicto ſolutum eſt, tamquam indebitum repetitur. VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 3. §. 6. 7. D. *quod quiſque iur.* Cuius iuris ratio eſt rei iudicatae auctoritas, quae pro veritate eſt. Vnde nec pecunia ex cauſſa iudicati ſoluta condicitur. *l.* 1. C. *de condict. indeb.* Neque

Digitized by Google

§. I. SI QUIS APUD EUM, QUI MAGISTRATUM POTESTATEMVE HABEBIT, ALIQUID NOVI IURIS OBTINUERIT (*f*), QUANDOQUE POSTEA, ADVERSARIO EJUS POSTULANTE (*g*), EODEM IVRE ADVERSVS EVM DECERNETVR. (*h*) PRAETERQVAM SI QVIS EORVM CONTRA FECERIT, QVI IPSE EORVM QVID FECISSE dicetur (*i*).

TIT.

que obſtat, iniquam eſse ſententiam. Praetor enim ius reddere dicitur, etiam quum inique decernit, relatione ſcilicet facta non ad id, quod ita praetor fecit, ſed ad illud, quod praetorem facere convenit. *l. 11. D. de inſt. & iur.*

(f) OBTINVERIT.) Requiritur ergo, ut quis ius novum ac iniquum & poſtulaverit, & obtinuerit. ULPIAN. *lib.* III. *ad edict. l. 3. pr. D. quod quiſque iur.* De tutore vel curatore, ius novum poſtulante, videndus IDEM *ibid. l. 3. §. 1. D. eod.*

(g) POSTVLANTE.) Etiamſi is poſtulet, qui novo illo ac iniquo iure non eſt laeſus. VLPIAN. *ibid. l. 3. § 2. D. eod.*

(h) DECERNETVR.) Multae hic natae quaeſtiones, veluti an praeter actionem etiam exceptio ex hoc edicto naſcatur? qualis ſit illa exceptio? cur huic actioni etiam adverſus heredes locus ſit? De quibus occaſione loci VLPIANI *lib. III. ad edict. l. 3. §. 5. D. eod.* diſquirunt Cuiac. *Obſerv. lib. XI. cap.* 40. & Schulting. *Hypr. lib. II. tit.* 2. *§. 6. ſequ.*

(i) FECISSE *dicetur.*) Vltima haec edicti verba nobis ſervavit interpretatuſque eſt CAJVS *lib. I. ad edict. prov. l. 4. D. quod quiſque iur.* Quidam Pandectarum editores etiam verba inſequentia: SCILICET VT QVOD IPSE QVIS IN ALTERIVS PERSONA AEQVVM ESSE CREDIDISSET, ID IN IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIATVR, litteris maiuſculis, quaſi edictalia eſsent, exprimunt. At non praetoris haec verba ſunt, ſed iureconſulti, aequitatem vel rationem huius edicti oſtenſuri, uti iam obſervarunt Hotoman. *Obſ. lib. VIII. cap.* 15. & Ger. Noodtius *ad Pand. h. t. pag.* 150. Ceterum perneceſſarium omnino erat hoc edictum, quia, obſervante Dione Caſſio *Hiſtor. lib. XXXVI. pag.* 19. *οὐχ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίουν, ὅτε ὑπάταξ τοῦτ' ἐποίουν, ὅτι τὰ γραφέντα ἐτήρουν· ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετεγραφον, καὶ συχνὰ ἐν τούτῳ πρὸς χάριν, ἢ καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν ὥσπερ εἰκὸς ἐγίνετο· nec praetores illud ius, quod ad contractus dirigendos conſtitutum erat, ſervabant, neque ſtricto iuri ſtabant; ſed ſaepenumero ea variabant, crebroque per gratiam odiumque certorum hominum permulta gerebantur.* Acriore ergo remedio opus videbatur coercendae tum civium nefariorum, tum ipſorum magiſtratuum edicta in aliorum gratiam vel odium ſuo arbitratu mutantium iniquitati. Ceterum tralatitium eſt hoc edictum, & ſatis antiquum, quippe quod iam Cn. Octavius in albo habuit, teſte Cicerone *ad Quint. fratr. lib. I. epiſt.* 1. §. 7. cujus verba adſcribere non piget: *his rebus nuper Cn. Octavius iucundiſſimus fuit --- Qui in magiſtratibus iniurioſe decreverant, eodem ipſis privatis erat iure parendum. Haec illius ſeveritas acerba videretur, niſi multis condimentis humanitatis mitigaretur.* Novi huiuſmodi atque iniqui edicti a C. Verre propoſiti exemplum exſtat apud Ciceron. *in Verr. I. cap.* 41. *ſequ.* Dum vero hoc caput in edicto perpetuo exſtare voluit JVLIANVS: id novo nobis argumento eſt, magiſtratus, condito edicto perpetuo, non ſtatim dediſse nova edicta, ſub magiſtratus ſui auſpicia proponere. Quid enim opus fuiſset edicto hoc poenali, ſi iis omne ius nova iura ſtatuendi fuiſset ademtum. Vidit ſane huius argumenti pondus Maranus *Paratitl. h. t. pag.* 176.

TIT. IX.

DE EDENDO (*a*).

(ULPIANUS LIB. IV.)

QUa (*b*) quiſque ACTIONE (*c*) apud me uti volet, eam illum EDERE adverſario (*d*) OPORTEBIT (*e*).

§. I. Semel editam emendari mutarive, dumne plus petierit actor, permittam (*f*).

(a) DE EDENDO.) Poſterior ſuperiore fuit hic titulus, quia de illo VLPIANVS *libro III.* de hoc *libro IV.* egit. Priorem autem fuiſse titulo de pactis, ordo in Pandectis & Codice obſervatus perſuadet. Eumdem ordinem edicti hic agnoſcunt Ob. Giphanius *Oecon. iur. pag.* 114. & Jac. Gothofredus in *Serie edicti perpetui*.

(b) *Qua.*) Primi huius capitis ſententiam ſervavit VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 1. pr.* & §. 1. *D. de edendo*.

(c) ACTIONE.) Vocabulum edictale, quo actiones in rem, in perſonam, utiles, praeiudicia, ſtipulationes praetorias, interdicta, iudicia duplicia, non autem exceptiones contineri, monet PAVLL. *lib. III. ad edict. l. 8. §. 1. D. de verb. ſignif.* Merito autem actionem, qua quiſque uſurus eſt, edi iubet praetor, *quia ſcire oportet reum, utrum concedere, an contendere ultra debeat, &, ſi contendendum putet, veniat inſtructus ad agendum, cognita actione, qua conveniatur*. Ita ſuo more rationem reddit, utilitatemque huius edicti commendat VLPIANVS *lib. IV. ad edict. l. 1. pr. D. de edendo*.

(d) EDERE *adverſario.*) Vocabulum hoc edictale, EDERE, ita interpretatur. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 1. D. de edendo*: EDERE *eſt copiam deſcribendi facere, vel in libello complecti, & dare, vel dictare. Eum quoque* EDERE, *Labeo ait, qui perducat adverſarium ſuum ad album, & demonſtret, quod dictaturus eſt, vel id dicendo, quo uti velit*. Sic *editae ex* ALBO *actionis* mentio fit in antiquioribus editionibus Velleii Paterculi *Hiſtor. lib. II. cap.* 28. Sed pro *ex albo*, ibi legendum eſse *ex alto*, cenſuerunt Juſt. Lipſ. *Quaeſit. per epiſtol. lib.* III. *cap.* 8. & Jo. Frid. Gronov. *Obſerv. lib.* II. *cap.* 23. quod deinde Schegkius, Heinſius, & reliqui editores omnes probant. Edenda autem erat actio demum in jure apud praetorem, non ſimul ac quis in ius vocabatur. Plaut. *Perſ. IV. 9. v.* 8.

D. *Quid me in jus vocas?*
SA. *Illic apud praetorem dicam: ſed ego in jus voco.*

Nec obſtat locus Terentii *Adelph.* II. 1. *v.* 39.

Neque vendundam cenſeo,
Quae libera eſt: nam ego liberali illam adſero cauſſa manu.
Nunc vide, utrum vis argentum accipere, an cauſſam meditari tuam.

Non enim haec eſt actionis editio, ſed argumentum, quo lenoni perſuadet, ut accepta pecunia ſecum tranſigat. Ipſa actionis editio demum in iure fiebat. Plaut. *Aulul. IV.* 10. *v.* 30.

Jam quidem ad praetorem hercle, te rapiam, & tibi ſcribam dicam.

ubi vetus gloſſarium Terentianum DICAM exponit per *ſchedulam*, id eſt, libellum, quo actor actionem ſuam in iure complectitur, quo ſenſu & Graeci dicunt λαγχάνειν δίκην, ἐπάγειν δίκην, ἐπάγειν γραφὴν, ἀποφέρειν δίκην. κ. τ. λ.

(e) OPORTEBIT.) Vocabulum & hoc edictale eſt, quod interpretatur PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l. 8. pr. D. de verb. ſignif.* ubi pro OPORTEBIT, OPORTET reſcribendum eſſe, fruſtra monent Coel. Calcagninus & Fornerius in *commentariis*. Jam enim ipſe PAVLLVS obſervavit, verbum hoc tam praeſens, quam futurum tempus ſignificare. quod non poteſt dici de verbo praeſentis temporis, *oportet*, quod non aeque facile ad futurum, quam *oportebit* ad praeſens tempus referri, vel inde patet, quod ſaepiſſime coniunguntur OPORTET, OPORTEBIT, veluti *l. 76. §. 1. & l. 89. D. de verb. oblig.* ubi legendus Grot. *in Florum ſparſ. pag.* 304. Accedit, quod & in Baſilicis hic retentum eſſe animadvertimus futurum ΟΠΟΡΤΕΒΙΤ. Τὸ ὀπορτέβιτ ῥῆμα καὶ τὸν ἐνεστῶτα, καὶ τὸν μέλλοντα δηλοῖ. *Baſilic. lib.* II. *tit.* 2. Denique, quod caput rei eſt, legiſlatorium praetoris ſtilum magis omnino ſapit futurum OPORTEBIT, quam praeſens OPORTET.

(f) *Permittam.*) Hanc edicti ſententiam debemus Severo & Antonino augg. *l. 3. C. de edend.* ubi hi principes: *edita*, inquiunt,

§. II. Inſtrumenta quoque (*g*), quibus in judicio (*h*) uti volet actor, adverſario EDI COGAM SINE DIE ET CONSULE (*i*).

§. III. ARGENTARIAE MENSAE EXERCITOREM (*k*) RATIONEM cuique, QUAE AD SE PERTINET (*l*), EDERE JUBEBO (*m*) ADJECTO DIE ET CONSULE (*n*): dum-

actio ſpeciem futurae litis demonſtrat, quam emendare vel mutare licet, prout EDICTI PERPETUI *monet auctoritas, vel jus dicentis decernit aequitas.*

(g) *Inſtrumenta quoque.*) Sententiam hujus paragraphi nobis ſuggeſſit VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 1. *§.* 2. *D. de edend.*

(h) *In judicio.*) Non cogitur quis edere inſtrumenta, quibus non eſt uſurus, VLPIAN. *ibid. l.* 1. *§.* 2. *D. eod.* niſi ſint communia. *l.* 2. *l.* 7. *C. eod.* niſi ſint communia. *l.* 2. *l.* 7. *C. eod.* Ita nec reus regulariter edere tenetur inſtrumenta, niſi in quibus exceptionis ſuae ponit fundamentum, quia tunc reus excipiendo actor eſt. VLPIAN. *ibid. l.* 1. *D. de except.* Immo ne actor quidem ſemper ad edendum compellitur, veluti, quando reus ipſe inſtrumentum domi habet. PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 2. *D. de edendo.*

(i) SINE DIE ET CONSVLE.) Verba haec γνωστικά interpretatur VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 1. *§.* 2. *D. eod.* addita ratione: *ne quid excogitetur ex die & conſule, quod praelato die fiat.* Quae verba ſatis obſcura diverſimode explicant Interpretes, & in his Cujac. *Obſerv. lib.* III. *cap.* 7. *lib. X. cap.* 14. & Sam. Petit. *Jur. Attic. lib. IV. tit.* 3.

(k) EXERCITOREM.) Edictum hoc prope integrum exſtat apud VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 4. *pr. D. de edendo.* ubi tamen acute obſervat Muret. *Obſ. jur. cap.* 9. ex verbis, uti in vulgata exſtant, aliquid excidiſſe, reſcribendumque eſſe: RATIONES CUIQUE, QUAE AD SE PERTINENT. Neque enim alias edicto quadrarent verba ULPIANI: *hujus edicti ratio aequiſſima eſt. Nam quum ſingulorum rationes argentarii conficiant: aequum fuit, id, quod mei cauſſa confecit, meum quodammodo inſtrumentum mihi edi.* ARGENTARII vel ARGENTARIAE MENSAE EXERCITORES dicebantur, qui publica auctoritate pecuniam foenori locabant, auctiones faciebant, aliis ſolvebant, conſtituebant pro aliis, rationes conficiebant, pecuniam denique ſuo periculo traiiciendam credebant. Cic. *pro Flacc. cap.* 19. Menſas ac tabernas ſuas habebant ad forum, vel ad aedem Caſtoris, ubi & militum erant ſtationes, ſecuritatis cauſſa diſpoſitae. Juvenal. *Sat.* XIX. *v.* 258.

Si ſpectes, quanto capitis diſcrimine conſtent
Incrementa domus, aerata multus in arca
Fiſcus, & ad VIGILEM *ponendi Caſtora nummi,*

quem locum ſolus fere recte interpretatus eſt Joannes Britannicus. Cuivis porro tabernae argentariae praefixum erat certum ſignum διακριτικόν, e. g. SCVTUM CIMBRICUM in *Actis diurnis*, quae poſt Steph. Vin. Pighium & Thom. Reineſium pleniora edidit Henr. Dodwell. ſub finem *Praelectionum Cambdenianarum.* Plura de argentariis, menſariis, trapezitis, nummulariis diſputarunt Cujac. *Obſerv. lib. X. cap.* 14. Salmaſ. *de modo uſur. cap.* 17. *pag.* 499. Deſid. Herald. *Animadverſ. ad jus Attic. & Rom. lib.* II. *cap.* 24 *pag.* 173. quae hic non repetimus, id monuiſſe contenti, argentariorum officium publicum quodammodo cauſſam habere, CAI. *lib.* I. *ad edict. provinc. l.* 10. *§.* 1. D. *de edend.* ac proinde feminas remotas eſſe a menſa argentaria: CALLISTR. *lib. I. edict. monit. l.* 12. *D. eod.* quum contra filiosfamilias argentariam recte faciant. VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 4. *§.* 2. 3. 4. *D. eod.* Cur vero rationes omnibus edere teneantur argentarii, ad nummularios autem hoc edictum non pertineat, diſquirunt VLPIAN. *ibid. l.* 6. *§.* 1. & PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 9. *§.* 1. *D. de edend.* Add. Herald. *Animadv. ad jus Attic. & Rom. lib.* II. *cap.* 24. *§.* 7.

(l) QUAE AD SE PERTINET.) Quid ratio ſit, docent VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 6. *§.* 5. *D. de edend.* & CAJUS *lib. I. ad edict. prov. l.* 10. *§.* 2. *eod.* Iliam *grandem codicem* vocat Juvenal. *Sat.* VII. *v.* 110. ubi conſulendus vetus ſcholiaſtes. Ad quem vero pertineant rationes, oſtendunt VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 6. *§.* 5. & PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 9. *§.* 4. *D. de edend.* Quumque praecipue ad creditores rationes, hac occaſione, quis creditor vocetur, expoſuit CAJUS *lib.* I. *ad edict. prov. l.* 11. *D. de verb. ſignif.*

(m) EDERE JUBEBO.) EDERE hic eſt vel dictare, vel tradere libellum, vel codicem praeferre. VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 6. *pr. §.* 7. *D. de edend.* Non alibi autem edere rationes quiſquam tenetur, quam ubi fecit argentariam, niſi quis exemplum ſibi ſuis ſumtibus tranſmitti petat: ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 4. *§.* 5. *D. eod.* quo caſu & ſpacium temporis, ad deſcribendas proferendaſque rationes, argentario merito indulgetur. PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 5. *D. eod.*

Digitized by Google

(*n*): dummodo is, qui ſibi edi poſtulabit (*o*), EAS NON CALVMNIANDI CAVSSA SIBI EDI POSTVLARE jurabit.

§. IV. Item ARGENTARIO (*p*), EIVE, QUI rationes ITERUM SIBI EDI POSTULABIT, CAVSSA COGNITA EDI JUBEBO (*q*).

§. V. Si quis (*r*) DOLO MALO (*s*) non edet: in eum, quantum poſtulantis intereſt, rationes editas non eſſe (*t*), cauſſa cognita, judicium dabo (*u*).

TIT. X.

DE PACTIS ET CONVENTIONIBUS (*a*).

PACTA

(n) DIE ET CONSULE.) Neque enim accepta & data adparere poſſunt, ſine die & conſule. VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 1. §. 2. *l.* 6 §. 6. *D. eod.*

(o) *Edi poſtulabit.*) Ita PAVLLUS *lib.* III. *ad edict. l.* 9. §. 3. D. *eod.* Nec intereſt, cum ipſone argentario ſit controverſia, an cum alio. CAI. *lib. I. ad edict. prov. l.* 10. *pr.* D. *eod.*

(p) Item ARGENTARIO.) Supereſt haec edicti pars apud VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 6. §. 8. D. *de edend.* Cauſſae autem cognitio ideo neceſſaria eſt, quod ordinarie rationes non redduntur argentario, ſed ſi ſe forte ruina, naufragio, incendio, ſimilive caſu, codicem perdidiſſe probaverit. VLPIAN. *ibid. l.* 6. §. 9. D. *eod.*

.(q) EDI JUBEBO.) Id quoque iubet praetor non aliter, quam cauſſa cognita. VLPIAN. *ibid. l.* 6. §. 10. D. *eod.* Juſtas vero cauſſas, ob quas quis ſibi rationes iterum edi poſtulare poſſit, recenſet PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. *pr.* D. *eod.* qui paullo poſt §. 1. monet, ITERUM hic non eſſe δεύτερον, *ſecundum*, ſed πάλιν, id eſt, quotieſcumque opus ſit. Videatur Strauch. *Lexic. partic. jur. pag.* 112. *ſequ.*

(r) *Si quis.*) Hanc edicti partem reſtituimus ex ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 8. & PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 9. D. *de edendo.*

(s) DOLO MALO.) DOLO MALO non ederere & is videtur, qui edidit, ſed malitioſe, vel qui in totum non edidit: VLPIAN. *ibid. l.* 8. *pr.* D. *de edend.* non autem, qui a loco, ubi edendum eſt, abeſt. Nam fruſtrandae actionis cauſſa latitare non videtur, qui praeſens ſuſcipere iudicium non compellitur. VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 3. *D. de judic.* Atque ne praeſens quidem iudicium ſuſcipere cogitur argentarius, quia edere non tenetur rationes, niſi eo loco, ubi argentariam exercuit. *l.* 4. §. 5. D. *de edend.* Denique & iis, qui ob aetatem, ruſticitatem, vel lubricum ſexus non ediderunt, ſubvenire ſolere praetorem, docet ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 5. D. *de edend.*

(t) *Editas non eſſe.*) Datur haec actio in id, quod intereſt. VLPIAN. *ibid. l.* 6. §. 4. D. *eod.* Additur autem: RATIONES EDITAS NON ESSE. Inde enim aeſtimatur, quantum poſtea intereſſe coeperit. VLPIAN. *ibid. l.* 8. §. 1. CAJUS *lib. I. ad edict. prov. l.* 10. §. 3. D *eod.*

(u) *Judicium dabo.*) Eſt haec actio IN FACTUM DE EDENDO, quae tunc datur, quando alia non ſuppetit. Procuratorem enim noſtrum ad edenda inſtrumenta compellimus actione *mandati*: ſocium actione *pro ſocio*, tutorem *arbitrio tutelae.* PAULL. *lib.* III. *ad edict. l.* 9. *pr.* D *de edend.* Ceterum haec actio heredi quidem, at non adverſus heredem, niſi ex proprio eius facto, immo ne poſt annum quidem dari, monet VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 13. D. *eod.*

(a DE PACTIS ET CONVENTIONIBUS.) Rationem ordinis iam ad ſuperiorem titulum reddidimus. Integrum edictum ſervavit VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 7. §. 7. D. *de pact.* & ex parte Juſtinianus imp. *l* 29. C. *eod.* juſtis vero commentariis illuſtrarunt Ge. Conrad. Cruſius, (vid. *Theſaur. jur. civ. tom. I. pag.* 672.) & Ger. Noodtius, cuius libellus bonae frugis pleniſſimus *tomo I. Operum*, *pag.* 483. occurrit. Inter alia obſervat Cruſius, titulum hunc inſcriptum fuiſſe *de pactis & conventionibus*, ſimilemque fuiſſe rubricam in Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodoſiano, nec non in *Paulli Sentent. recept. lib. I. tit.* 8. ac proinde mirum videri, Cuiacium apud Paullum reſcribendum putaſſe: *de pactis & conventis*: quum tamen vetus *auctor conſultationis* ab ipſo Cuiacio editus, hunc Paulli titulum laudet ſub rubrica: *de pactis & conventionibus vel tranſactionibus*. Enimvero in Codice Gregoriano *titulus* 2. *libri I.* & in Hermogeniano *titulus* 4. inſcribitur *de pactis & tranſactionibus*, non *de conventionibus*. Et *auctor conſultationis* non ſemel illum Paulli titulum, ſed diverſimode admodum citat. Nam *capite* 3. laudat

PACTA CONVENTA (*b*); QUAE NEQUE DOLO MALO (*c*), NEQUE ADVERSUS LEGES

laudat Paulli titulum *de pactis & conventionibus, vel tranſactionibus : capite 6. de pactis & tranſactionibus : cap. 7.* modo *de pactis & conventis* ; ut omnino incertum ſit, quomodo ſeſe habuerit illa rubrica, quamvis omnino veriſimillimum videatur, praetorem ſcripſiſſe *de pactis & conventionibus*, vel *de pactis conventis*, vel, quod aeque Latinum eſt, *de pactis & conventis*. Tranſactionis in rubrica factam eſſe mentionem, dubitare me fateor immo plane adſentior Ant. Schultingio, ita ſcribenti *in Juriſprud. antejuſtin. pag. 218. de tranſactionibus ſeparatum edictum propoſitum non fuit : ſed, quae in pactis habent locum, & in tranſactionibus, quae interveniente pacto fiunt, ordinarie obtinebunt. Quia tamen in tranſactionibus nonnulla aliter ſe habent, ac in aliis pactionibus ; Tribonianus de illis quoque ſpeciali titulo in Pandectis & Codice agi, conſultius eſſe exiſtimavit.*

(b) PACTA .CONVENTA.) CONVENTIO quid ſit, oſtendit ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 1. §. 3. D. de pact.* Eius ſpecies ſunt PACTUM & CONTRACTUS. PACTUM a *pactione* dictum exiſtimat ULPIANUS, *ibid. l. 1. §. 1. 2. D. eod.* quum potius utrumque ſit a vetere verbo *pago*, quo decemviros uſos eſſe in XII. tabulis, novimus. Auct. *ad Herenn. lib. II. cap. 13.* Quinctilian. *Inſt orat. lib. I. cap. 6.* Quum vero pactum ſit duorum vel plurium in idem placitum conſenſus. vel, uti rem exprimit Ariſtot. *ad Nicomach. lib. IX. cap. 6.* *περ᾽ τα προχαὶ ὁμόνοια* : conſequens eſt, ut paciſci poſſint, qui poſſunt conſentire, PAULL. *lib. III. ad edict l. 4. §. 1. D. de pact.* ſive EXPRESSE per verba, ſive TACITE & ipſo facto, veluti redditione chirographi, PAULL. *ibid l. 2. D. eod.* vel illatione rerum in aedes conductas. PAULL. *ibid. l. 4. pr. D. eod.* Sic & conditiones quaſdam pactis tacite ineſſe, obſervat IDEM *ibid. l. 4. §. 2 D. eod.* Aliquando iis accedebat juſiurandum; quod, quoties, propter certam rem praeſtandum eſt, ne parentibus quidem, vel patronis remittitur. Idem *ibid. l. 14. D. de jurejurando*. Ex quibus fragmentis, eorumque ἀλληλουχίᾳ, ſatis intelligitur, edicti interpretes longiſſimum hic inſtituiſſe tractatum de PACTIS, vel CONVENTIONIBUS, diverſiſque eorum generibus. Nos hic praecipuas tantum partitiones adferemus. Primum pacta vel PUBLICA ſunt, de quibus ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 5. D. de pact.* vel PRIVATA. Haec vel LEGITIMA, de quibus PAULL. *lib. III. ad edict. l. 6. D. eod.* vel JURIS GENTIUM. Ex his porro alia actiones producunt, quae hodie NON NUDA vocamus, alia exceptionem tantum pariunt, quae NUDA adpellantur. ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 7. §. 4. D. eod.* NON NUDA civilem obligationem producunt, vel quia NOMEN vel CAUSSAM habent, ac proinde in CONTRACTUM tranſeunt, vel quod incontinenti ACCEDUNT contractibus bonae fidei. ULPIAN. *ibid. l. 7. pr. & §. ſequ. D. eod.* Denique pacta vel IN REM ſunt, vel IN PERSONAM: quorum pactorum differentiam non tam ex verbis, quam ex mente atque intentione contrahentium aeſtimandam eſſe, monet ULPIAN. *ibid. l. 7. §. 8. l. 22. l. 26. D. eod.* In dubio ſaltim magis in rem, quam in perſonam concepta eſſe praeſumuntur, niſi is, unde petitur, contrarium liquido probet. CELS. *lib. I. Digeſt. l. 9. D. de probat.*

(c) DOLO MALO.) Quid ſit DOLO MALO paciſci, ad hunc locum docet ULPIANUS *lib. IV. ad edict. l. 7. §. 9. 10. 11. D. de pact.* Eo pertinent omnia pacta contra bonos mores inita, vel ad circumveniendos alios comparata, quale eſt illud: DO TIBI DECEM, UT VIGINTI REDDAS, de quo PAULL. *lib. III. ad edict. l. 17. D. eod.* itemque ſi ſibi ſtipulatur maritus, ut in dote praeter dolum malum nihil praeſtare cogatur. ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 6. D. de pact dot.*

(d) EDICTA PRINCIPUM.) Pacta contra leges inita, irrita eſſe, tralatitium eſt *l. 5. C. de legib.* eoque pertinent fragmenta CAII *lib. I. ad edict. prov. l. 28. pr D. de pact.* & ULPIANI *lib IV. ad edict. l. 7. §. 16.* D. *eod.* Quo poſteriore loco jureconſultus: *generaliter*, inquit, *quoties pactum a jure communi remotum eſt, ſervari hoc non oportet, nec* LEGARI, *nec juſiurandum de hoc adactum, ne quis agat, ſervandum eſt.* At quid PACTUM LEGARE? Alios malle: NEC LIGAT, QUUM NEC JUSIURANDUM *d. h. a. ſ. ſ.* refert Cujacius *Obſerv. lib. I. cap. 24.* qui tamen τὸ LEGARI defendit, quod & Florentinus codex illud habeat, & Graeci hic ſervarint Latinum λεγατεύειν, & ſenſus liquidus ſit, contra leges nec pactum, nec legatum, juſiurandum ſervandum eſſe. Sed quamvis ſenſus ita ſit ſatis commodus; neſcio tamen, an eum fundant verba Ulpiani. Quare aut fallor ego, aut probanda eſt conjectura Mureti *Obſ. jur. cap. 10.* legentis, ADLEGARI,

aut

Digitized by Google

LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA PRINCIPUM (*d*) NEQUE QUO FRAUS (*e*), CVI EORVM FIAT, FACTA ERUNT (*f*), SERVABO (*g*).

T I L. XI.

DE IN JUS VOCANDO (*a*).

(ULP. LIB. V. PAULL. LIB. IV. CAI. LIB. II.)

EUm, qui magiſtratum poteſtatemve habebit (*b*), quive legatione fungetur

aut ex lege geminationis reſcribendum: *& generaliter, quoties pactum a jure communi remotum eſt, ſervari hoc non oportet. Oportet nec legari, nec juſiurandum*; cet. Hinc ſervanda non ſunt pacta privatorum contra rempublicam inita, quum de privatis quiſque iure paciſcatur, ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 13. D. *eod.* adeoque & de iniuriis: PAVLL. *lib. III. ad edict. l.* 17 §. 1. D. *eod.* immo & de re iudicata, quamvis tranſigi, ſi de ea litigantibus ſatis conſtat, non poſſit. VLPIAN. *ibid. l.* 7. §. 13. D. *eod.* & *l.* 11. D. *de tranſact.* Alia pacta contra leges & ius commune inita recenſent VLPIAN. *ibid. l.* 7. §. 18. *ſequ. l.* 10. *l.* 29. & CAJUS *lib. I. ad edict. prov. l.* 28. *pr. &* §. 1. *&* 2. *D. de pact.*

(e) FRAUS.) Quis IN FRAUDEM LEGIS aliquid facere dicatur, explicat ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 30. *D. de legib. l.* 7. §. 10. *D. de pact.* Idem ſequente §. 11. meminit verborum edictalium: NEQUE FIAT, ex quibus Accurſius collegit, quaedam edicti verba periiſſe. Sed verba haec non alia eſſe, quam quae hic exſtant, recte obſervavit Muret. *Obſ. jur. civ. cap.* 10. quamvis eius coniecturam de ſiglis parum probabilem exiſtimamus.

(f) FACTA ERUNT.) Hic veteres iureconſulti varias quaeſtiones ſuo more movent, veluti de pactis procuratorum: VLPIAN. *ibid. l.* 10. §. 2. *l.* 12. *D. de pact.* PAVLL. *lib. III. ad edict. l.* 11. *l.* 13. *D. eod.* tutorum & curatorum: PAULL. *ibid. l.* 15. *D. eod. l.* 22. *D. de adminiſtr. & peric. tutor.* filiorum familias & ſervorum: PAULL. *ibid. l.* 19. *l.* 21 *D. de pact.* CAI. *lib. I. ad edict. prov. l.* 18. *l.* 20. *l.* 30. *D. eod.* fideiuſſorum: PAULL. *ibid. l.* 23. *l.* 25. *D. eod* correorum: IDEM *ibid. l.* 25 *l.* 27. *D. eod.* magiſtrorum ſocietatis: ULPIAN. *lib. IV. ad edict l.* 14. *D. eod.* denique emtorum hereditatis. ULPIAN. *ibid. l.* 16. D. *eod.*

(g) SERVABO.) Servat pacta praetor, tum ex nudis dando EXCEPTIONEM, ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 7. §. 2. 3. 4. 5. D. *de pact.* tum ex legitimis & quibuſdam adiectis, ACTIONEM indulgendo. PAULL. *lib. III. ad edict. l.* 6. *D. eod. l.* 7. *D. de naut. foen.* ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 7. §. 5. 6. D. *de pact.* Compromiſſum etiam inter pacta eſt, quod tamen actionem non parit, ſed exceptionem, quamvis ex eo, ſi ſtipulatio interceſſit, peti poſſit poena conventionalis. ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 2. *D. de exception.* Ex tranſactione vero & actio naſci poteſt, & exceptio. HERMOGEN. *lib. I. Epitom. jur. l.* 16. *D. de tranſact.*

(a) DE IN JVS VOCANDO.) Titulos, qui ad in ius vocationem pertinent, ſuperioribus poſteriores fuiſse, vel id argumento eſt, quod ab eo novos commentariorum libros inchoarunt VLPIANVS, PAVLLVS, & CAJVS. De ipſorum inſequentium titulorum ordine nulla eſt dubitandi ratio. Tribonianum enim in Pandectis, multoque prius in Codice hic ſequutum eſse edicti perpetui ordinem, iam obſervarunt Ob. Giphan. *Oecon. iur. pag.* 124. & Ger. Noodtius *Tomo* II. *Oper. pag.* 64. Rubricam huius tituli his ipſis verbis conceptam eſse, diſcimus ex *l.* 1. §. 11. D. *de poſtul.*

(b) *Poteſtatemque habebit.*) Poteſtatem habere dicuntur, qui coercere, & in carcerem duci iubere poſsunt. VLPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. *D. de in ius voc.* Veteres iureconſulti hos magiſtratus VOCATIONEM, adeoque & PRENSIONEM habere dicebant, quum contra, qui *prenſionem* habebant, non ideo & *vocationem* habere dicerentur. Qua de re ex Varrone & Ateio Capitone quaedam excerpſit Gell. *Noct. Attic. lib.* XIII. *cap.* 12. Varronem hic audire operae fuerit pretium: *in magiſtratu*, inquit, *alii habent* VOCATIONEM, *alii* PRENSIONEM, *alii neutram*. VOCATIONEM, *ut conſules & ceteri, qui habent imperium:* PRENSIONEM, *ut tribuni plebis & alii, qui habent viatorem*: *neque* VOCATIONEM *neque* PRENSIONEM, *ut quaeſtores, & ceteri, qui neque lictorem habent, neque viatorem. Qui* VOCATIONEM *habent, iidem prendere, tenere, abducere poſſunt, & haec omnia, ſive adſunt, quos vocant,*

getur (*d*), item infantem (*e*), furioſum, mente captum, ſervum (*f*), denique quemcumque de domo ſua (*g*), vel inde, ubi litis (*h*), officii (*i*), ſollemnitatiſve vel reipublicae cauſſa (*k*) adeſſe quemquam oportebit, vel

die

vocant, ſive acciri iuſſerunt. Qui itaque *vocationem* habebant, iis ius erat & abſentes vocandi, & prehendendi praeſentes. Qui *prenſionem*, praeſentes tantum prehendi, non vocare abſentes poterant. Qui *neutram*, ii nec coercebant iure quemquam, nec in carcerem duci iubebant. Quamobrem hi recte in ius vocantur, uti denuo obſervavit Varro apud Gellium *Noct. Attic. lib.* XIII. *cap.* 13. dum ſcribit: *qui poteſtatem neque* VOCATIONIS *populi viritim habent, neque* PRENSIONIS, *eos magiſtratus a privatis in ius vocari eſt poteſtas. M. Laevinus aedilis curulis, a privato ad praetorem in ius eſt eductus: nunc ſtipati ſervis publicis, non modo prendi non poſſunt, ſed & ultro ſubmovent populum.* In ius ergo vocari poterant XXviri, quaeſtores, immo & aediles curules, antequam ſervis publicis ſtipati incederent: idque vetus principium & IVLIANI adhuc temporibus omnino valuit.

(d) *Legatione fungetur.*) Legati enim gaudebant iure domum revocandi, de quo CAI *lib.* II. *ad edict. prov. l.* 8. *D. de iudic.*

(e) *Infantem.*) Ita VLPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 4. *pr. D. de in ius voc.* iuncta *l.* 22 *pr. D. eod.* Pubertati proximus ob delictum quoque recte vocabatur, capax quippe & furandi, & iniuriae faciendae. CAI. *lib.* II. *ad edict. prov. l.* 3 *pr. D. de reg. iur.*

(f) *Servum*] Sive ex contractu, ſive ex delicto ſervorum aliquid petatur, non adverſus ſervum, ſed adverſus dominum agitur. Ex contractu actionibus quod iuſſu, tributoria, de peculio, de in rem verſo, ſimilibuſque actionibus: ex delictis actionibus noxalibus, de quibus ad hunc locum pluribus agit CAJVS *lib.* II *ad edict. prov. l.* 1. *D de noxal. act.* Sane nec ad titulum *de noxalibus actionibus*, nec ad alterum *ſi ex nox. cauſſ. agatur, quemadm. cau* pertinere potuit hoc fragmentum, quia CAJVS haec edicta aliis commentarii ſui libris expoſuit.

(g) *De domo ſua.*) Plerique putarunt, neminem de domo ſua in ius vocandum eſse, quia ſua cuique domus tutiſſimum refugium ac receptaculum ſit, adeo ut inde aliquem extrahens iniuriam inferre videretur, *l.* 18. *D. de injur.* Cicero *pro domo ſua, cap.* 41. *quid eſt ſanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuſcuiuſque civium? Hic dii Penates, hic ſacra, religiones, caerimoniae continentur. Hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas ſit.* Sacra itaque deorum Penatium religionem, ac veluti ius ἀσυλίας conciliabant domibus. In iis enim erat ἐνδόσιον, *ſacrarium, lararium*, ubi dii Penates ſumma religione colebantur, adeo ut aliquando illa *pars domus conſecrata* diceretur. Sueton. *Galb. cap.* 4. Non mirum itaque videri poteſt, injuriarum poſtulari potuiſſe, qui quem ex aedibus ſuis in ius rapuiſſet, quemadmodum monuit OFILIVS, vetus edicti interpres apud PAVLL. *lib. IV. ad edict. l.* 23. *D. de injur.*

(h) *Litis.*) Non erat in ius vocandus, qui apud praetorem agebat cauſſam, vel qui litigandi cauſſa neceſſe habebat in jure vel certo loco ſiſti. VLPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. *fin. l.* 4. *pr. D. de in jus voc.*

(i) *Officii.*) Hinc vocandus non erat judex, dum cauſſam cognoſcebat. ULPIAN. *ibid. l.* 2. *D. eod.* Finito tamen officio recte vocabatur, veluti ſi litem ſuam fecerat. Quod judicium contra JULIANI ſententiam ſtatuit ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 16. *D. de iudic.*

(k) *Sollemnitatiſque vel rei publicae cauſſa.*) Ex hac ratione in ius vocari nequeunt pontifices, ſacerdoteſque, dum ſacris operantur, nec reliqui, qui iis adſunt, quiqu[e] propter loci religionem inde ſe movere no[n] poſſunt. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. *D. de in jus voc.* At quinam illi, qui ſe in[de] propter loci religionem movere non po[ſ]ſunt? Ex plerorumque ſententia ipſi ſacerdotes, quos & alibi Ulpianus *l.* 13. *pr.* [...] *de vacat. & excuſ. mun.* a ſacerdotio diſc[e]dere ſine religione poſſe, negat. Sed ali[ud] eſt, a ſacerdotio iudicandi cauſſa diſcede[re,] aliud, propter religionem loco ſe mov[ere] non poſſe. Conſilium quoque ſatis cali[...] eſt Franc. Duareni, qui *in Comment. a[d]* [...] *t. cap.* 3. verba illa Tribonianiſmum re[...]lere, & ad monachos pertinuiſſe ſuſpica[...] Nobis omnes, qui ſacris intererant, vi[...]tur intelligendi. Illi enim propter loci [re]ligionem inde ſe movere non potera[nt,] priuſquam ſacerdos exclamaſſet: Α[...] ΑΔΕΣΙΣ, vel apud Latinos: ILIC[ET] Marqu. Freher. *Parerg. lib.* II. *cap.* [...] Praeterea ſollemnitatis cauſſa in jus v[ocari] non potuiſſe exiſtimant eos, *qui eq[uo pu]blico in cauſſa publica tranſuehebantur* [VL]PIAN. *ibid. l.* 2. *D. h. t.* Locum enim [hunc] capiunt de ſollemni illa equitum tr[anſve]ctione, quae quotannis, ipſis Idib[us Quinct]ilis fiebat ex aedibus Honoris in Capito[lium], de qua Iſaac. Caſaubon. *ad Sueton. A[ug. c]ap.* 38.

die feriato (l), IN JUS VOCARI (m) veto.

38. Jac. Raevard. *Var. lib.* II. *cap.* 15. & , qui nuper ſingulari ac pereruditа diſſertatione hunc tritum expoſuit , Jo. Erardus Kappius. Sed huic Duareni, Cujacii, Raevardi, aliorumque doctiſſimorum virorum ſententiae, uti ipſi animadvertunt, non parum refragantur verba IN CAUSSA PUBLICA, pro quibus Raevardus IN CAPITOLIUM, Hotomanus *Obſ. lib.* III. *cap.* 21. IN CENSU PUALICO reſcribi iubent, majore audacia, quam veroſimilitudine, quum & Florentiae legatur : *in cauſſa publica*, & haec verba in ſuo exemplari invenerint auctores Baſilicorum *lib.* VII. *tit.* 8. qui illa vertunt : διὰ δημοσίαν χρείαν. Itaque non ſollemnem illam equitum tranſvectionem in animo habuit ULPIANUS, ſed curſum publicum τὸν δημόσιον δρόμον, uti eſt in Baſilicis. Quibus enim in cauſſa publica iter celerius erat faciendum, ii, diſpoſitis per ſtationes equis publicis tranſvehebantur, cuiuſque rei cauſſa diploma a principe accipiebant, ut, eo oſtenſo, equi illico praeberentur. Plin. *lib.* X. *epiſt.* 14 54. 121. *ſequ.* Julius Capitolin. *in Pertinac. cap.* 1. Id diploma *ſigillum* vocat Lactant. *de mort. perſequ. cap.* 24. id eſt, teſſeram, qua non exhibita equi non praebebantur. Scheffer. *de re vehicular. cap.* 18. *pag.* 264 *Diplomata* vero illa, vel *ſigilla*, vel *teſſeras* princeps quibuſdam neceſſitatis cauſſa, aliis pro beneficio dabat, eique rei praeerat LIBERTUS AUGUSTALIS A DIPLOMATIBUS, qualis fuit Aurelius Symphorus, apud Reineſ. *Inſcript. claſſ. VI. n.* 13. *pag.* 309. Hi ergo vere, *equo publico in cauſſa publica tranſvehebantur* : ac proinde in hoc ipſo loco Ulpiani omnino intelligendi ſunt, uti iam pridem viderunt Jo. Coraſ. *in Miſcell. lib. VI. cap.* 11. & Freher. *Parerg. lib.* II. *cap.* 18. Denique, ut in viam redeamus, ſollemnitatis cauſſa in ius vocandi non erant, qui uxorem ducebant, vel quae nubebant, itemque qui funus familiare ducebant, iuſtaque faciebant mortuo. ULPIAN, *lib. V. ad edict. l.* 2. *D. eod* Quod poſtremum & ad eos, qui funus proſequuntur, porrectum eſt. *l.* 3. *D. eod.*

(l) *Die feriato.*) Id Marci Aurelii imp. oratione & ad ferias meſſis & vindemiarum productum eſt. *l.* 1. *pr. D. de fer.* Erant tamen cauſſae, de quibus & feriatis diebus ius dici poterat, de quibus ULPIAN. *lib. V. ad edict l.* 2 *D de fer.*

(m) IN JUS VOCARI.) *In jus vocare* eſt juris experiundi cauſſa vocare. PAULL. *lib. IV. ad edict. l.* 1. *D. de in ius voc.* De ritu in ius vocandi omnia pervulgata ſunt. Monere tamen iuvat, videri illos falli, qui vilioris tantum conditionis homines, veluti fures, raptores, lenones, obtorto collo in ius rapi potuiſſe contendunt, & in his Hopperum *de arte iur. lib.* III Raevardum *ad XII. tabb. cap.* 5. *pag.* 27. Bachou. *ad Treutler. diſp. IV. cap.* 1. *litt. B.* & Gundlingium, cujus ſingularem eade re diſſertatiunculam inſertam *Gundlingianis*, legere me memini : nec minus falli, qui inter honeſtiores vilioreſque perſonas hoc diſcrimen ſtatuunt, quod illae non niſi praevia anteſtatione, hae & ſine illa in ius potuerint rapi, idque velle exiſtimant Plautum, *Perſ. IV.* 9. *v.* 10

DO. *Nonne anteſtaris?* SA. *Tuin' ego cauſſa, carnufex,*
Cuiquam mortali libero aures atteram?

Sed locum comicum ſapit illa oratio. Leges ipſae inter perſonas honeſtiores vilioreſque non diſtinguunt: & exempla docent, eodem modo & honeſtiores & viliores perſonas in ius vocari conſueviſſe. Narrantem ſupra audivimus Varronem, *M. Laevinum, aedilem curulem, a privato ad praetorem in ius* DEDUCTUM ESSE. Et multo poſt etiam integrae exiſtimationis homines in ius raptos, legimus. Sic Dinonem auditorem, nullius criminis reum, ob didactrum non ſolutum, in ius rapit philoſophus, περιθεὶς γε αὐτῷ θοιμάτιον περὶ τὸν τράχηλον, καὶ ἐβόα, καὶ ὠργίζετο, *pallio eius collo injecto, vociferans & excandeſcens admodum.* Lucian. *Hermotim. pag.* 511. *tom.* I. *Oper.* Et apud eumdem *in Lexiph. pag.* 829. *tom. I.* ob divulgatum initiatorum quorumdam nomen a ſacerdotibus obtorto collo in jus rapitur Dinias, homo cetera honeſtiſſimus. Paſſim equidem occurrunt in ius vocandi formulae paullo duriores, & quas vix conveniri dixeris viris honeſtioribus, quales illae : Ἕιληφά σε, ὦ κατάρατε, *Cepi te, o ſceleſte,* ἕπου μιαρὲ πρὸς δικαστήριον, *ſequere, ſceleſte, ad tribunal*, Lucian. *in bis accuſ. tom II. pag* 221. nec non illa apud Horat. *Serm. I.* 9. *v* 75. *Quo tu*, TURPISSIME? & apud Martialem *Epigr. lib. I. epigr.* 104. *v.* 11.

In jus, o FALLAX *atque* INFICIATOR, *eamus.*

Sed qualis vir, quem vocabant, talis & oratio erat, nec probabile eſt, viros etiam honeſtiores verbis tam injurioſis compellatos eſſe: quamvis, quod ad ipſam in jus vocationem attinet, eos nulla praerogativa donavit praetor, ſed parentes tantum patronos, patronas, matronas, de quibus plura ſuo loco.

perabitur, mulctam pro modo juris dictionis ſuae dicent (e).

§. I. Si quis (f) id, quod jurisdictionis perpetuae, cauſſa, (non prout res incidit, (g)) in albo, vel charta, vel alia materia (h) propositum habuerit (i), dolo malo (k) corruperit (l), in eum (m) quingentorum aureorum (n) judi-

ris, ceteriſque, quos ſecum habeant, ius dicere non poſſe magiſtratus, hoc loco monuit VLPIAN. *ibid. l.* 10. *D. de juris dict.*

(e) *Dicent.*) Sententiam hanc, quam hic expreſſimus, debemus VLPIANO *lib.* III. *ad edict. l.* 2. §. *ult. D. de judic.* ubi ille: *his datur mulctae dicendae jus, quibus publice judicium eſt, at non aliis, niſi hoc ſpecialiter iis permiſſum eſt.* Permiſſum vero hoc erat non magiſtratibus municipalibus, de quibus ſupra *ad tit.* 2. ſed urbanis, & poſtea provinciarum praeſidibus. Quod enim ad priores attinet, iam lege Ateria Tarpeia fuerat cautum, *ἵνα ταῖς ἀρχαῖς πάσαις ἐξῇ τοὺς ἀκοσμοῦντας, ἢ παρανομοῦντας εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν ζημιοῦν, ut magiſtratibus omnibus fas eſſet, inſolentes & juris dictioni ſuae non obtemperantes mulctare.* Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. lib. X. cap.* 57. *pag.* 674.

(f) SI QVIS.) Integrum hoc edictum ſervavit, ſuoque more interpretatus eſt VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. *D. de juris dict.*

(g) *Non prout res incidit.*) Verba, uncis incluſa, habentur in *d. l.* 7. *D. de juris dict.* At ea gloſſema redolere videntur Cuiacio *Obſerv. lib.* I. *cap.* 24. Et ſane uti veriſimillima eſt haec eius coniectura: ita non aeque videtur audiendus, dum & inſequentia verba: VEL CHARTA, VEL ALIA MATERIA, ſollicitat. Nam quamvis antiquiſſimis temporibus praetor ſolo fortaſſis *albo* uſus ſit, id eſt, alba tabula, albove pariete, vel λευκώματι: potuit tamen Salvii Juliani aetate alius mos inoleviſſe. Sane ſimile quid legimus apud Paullum *Sentent. recept. lib.* I. *tit.* 13. §. 3. Vid. Jan. a Coſta *ad* §. 12. *Inſt. de action. pag.* 534. & Ant. Schulting. *Juriſprud. vet. antejuſtin. pag.* 247.

(h) ALIA MATERIA.) In hiſtoria edicti perpetui & de ALBO & de aliis materiis, in quibus principum & magiſtratuum edicta proponi conſueverint, plura diximus. Modo enim illa incidebant marmoribus, quorum hunc uſum antiquiſſimum eſſe *τὰ δόξαντα ἐν αὐτοῖς ἀναγράφειν*, obſervavit Sophocl. ſcholiaſtes Apollonii *ad lib. IV. Argonaut. v.* 480. modo aeri, veluti apud Grutar. *Inſcript.* 573. *pag.* 4. *l.* 4. *C. Th. de privil. eor. qui in ſacro palat. l.* 1. *C. Th. de alim. quae inopes*, modo eadem inſcribant mappis linteis tabuliſque ceruſſatis, de quibus Salmaſ. *ad Script. hiſtor. aug. pag.* 355. Jac. Gothofred. *Cod. Theodoſ. tom.* II. *pag.* 420. Mabillon. *de re diplom. lib.* I. *cap.* 9. modo in chartis, de quibus, ipſaque eas conficiendi ratione fuſius diſſeruit laudatus Salmaſ. *c. l. pag.* 441. *ſeqq.* Quare ideo hic repetere viſum eſt, ut vel hoc argumento demonſtraremus, non eſſe rationem, cur haec verba, quae in *d. l.* 7. *D. de juriſdict.* occurrere diximus, pro gloſſemate vel emblemate Triboniani cum Cujacio habenda eſſe cenſeamus.

(i) PROPOSITUM HABUERIT.) Immo ne id quidem impune erat facinus, ſi quis edictum, antequam proponeretur, dolo malo corrupiſſet. ULPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. §. 2. *D. de iuriſdict.*

(k) DOLO MALO.) Excuſandus ergo videtur, qui ob imperitiam, vel ruſticitatem, vel juſſu ipſius praetoris, vel caſu corrupit. ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 4. *D. eod.*

(l) CORRUPERIT.) Sive raſerit, vel aliquid in eo mutaverit. Paull. *Sentent. recept. lib. tit.* 13. §. 3. Multo magis ergo mulctandus, qui integrum dolo malo ſuſtulit. ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 4. *D. de juriſd.*

(m) IN EVM.) Adverſus plures corrumpentes haec actio datur in ſolidum. ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 4. CAI. *lib.* I. *ad edict. prov. l.* 8. *D. de juriſdict.* Si ſervus inſcio domino corrupit, adverſus hunc agitur noxaliter: ſin eo ſciente, in ſolidum. Qualis autem hic ſcientia ſufficiat, diſquirunt ULPIAN. *lib. III. ad edict. l.* 3. *l.* 5. *l.* 7. *D. de noxal. act.* & PAULL. *lib. III. ad edict. l.* 4. *D. eod.* Quid obtineat, ſi tota familia album corruperit, docuit PAULLUS *lib.* III. *ad edict. l.* 9. *D. de juriſd.*

(n) QUINGENTORVM AVREORVM.) Accurſius maluit QVINQVAGINTA, idque & aliis poſt eum placuit, veluti Mureto & Arn. Vinnio *ad* §. 12. *Inſt. de act.* tantam pecuniae ſummam majorem rati, quam quae ob delictum non nimis grande exigi potuerit. Et ſane Hadriani temporibus, quibus edictum perpetuum in lucem prodiit, aurei quadragiota libram, ac proinde D. aurei XII. libras cum dimidia conficiebant. Jo. Fridr. Gronov. *de pecun. vet. lib.* III. *cap.* 4. *pag.* 321. Jam libra auri, teſte eodem, *lib.* IV. *cap.* 13. conſtabat LXX.

feli-

JVDICIVM DABO (*o*).

T i t. VIII.

QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM STATUIT, UT IPSE EODEM JURE UTATUR (*a*).

QUI MAGISTRATUM POTESTATEMVE HABEBIT, SI QUID IN ALIQUEM NOVI JURIS (*b*) STATUERIT (*c*), IPSE (*d*) QUANDOQUE, ADVERSARIO POSTULANTE EODEM IURE VTI DEBEBIT (*e*).

ſolidis, & ſic librae XII. cum dimidia dant ſolidos DCCCLXXV. quumque idem vir doctiſſimus *libro* IV. *cap.* 15. probarit, ſolidi valorem fuiſſe ſex Carolinorum, vel trium imperialium: tota quingentorum aureorum ſumma fuerit 5250. Carolinorum, vel 2625. imperialium. Quae mulcta ſic ſatis magna videtur pro delicto non maximo. Sed recte Cujac. *Obſ. lib.* X. *cap.* 10. hic nihil mutandum cenſuit. Nam & Florentiae leguntur quingenti aurei, & eundem numerum ſervant Baſilica. Praeterea mulcta 2625 imperialium & dimidii ſatis modica videri potuit in tanta Romanorum opulentia. Ceterum in ſervum, a domino non defenſum multo gravius animadverſum legimus, quippe cuius corpus torquebatur. VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. §. 3. *D. de juriſdict.* Sed & qui principis edictum corruperat, poenae legis Corneliae de falſis erat obnoxius. *l.* 32. *D. ad leg. Corn. de falſ.* Sed neſcio, an ulli mortalium huiuſmodi facinus peius ceſſerit, quam Chriſtiano cuidam, qui quum Diocletiani & Maximiani augg. edictum adverſus Chriſtianos propoſitum, dilaceraſſet, *non modo extortus, ſed & legitime* (fortaſſis *lentiſſime*) *coctus cum admirabili patientia poſtremo exuſtus eſt*, teſte Lactant. *de mortib. perſequut. cap.* 13.

(o) JUDICIVM DABO.) Eſt hoc iudicium populare, quippe quod pro tuenda praetoris maieſtate cuivis ex populo datur. VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. §. 3. *D. de iuriſdict.* Ad agendum tamen non admittebantur, niſi perſonae integrae exiſtimationis, & quae per edictum poſtulare poterant. Id enim de actionibus popularibus in genere hac occaſione obſervat PAULLVS *lib.* III. *ad edict. l.* 4. *D. de popular. action.*

(a) EODEM JVRE VTATVR.) Ordinis rationem iam ſuperiore titulo reddidimus. Priorem vero fuiſſe hunc titulum titulo *de edendo*, ex eo patet, quod VLPIANVS demum libro *Commentar.* IV. longiſſimum de edendo tractatum inſtituit. Ceterum & hoc edictum integrumupereſt apud VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 1. D. *quod quiſque iur.*

(b) NOVI IVRIS.) Novum ius hic idem, ac iniquum. VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 3. *pr. D. quod quiſque iur. in alt. ſtat.* Eodem ſenſu Tiberium *novi iuris repertorem* vocat Tacitus *Annal. lib.* II. *cap.* 30. uti jam obſervavit Schulting. Πρῶτ. *lib.* II. *tit.* 2. §. 1.

(c) STATVERIT.) Et quidem cum effectu. Neque enim ſolus conatus ſufficit: VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 1. D. *quod quiſque iur. in alt. ſtat.* quia cogitationis poenam nemo patitur. VLPIAN, *ibid. l.* 18. *D. de poen.* Si magiſtratus de adſeſſorum ſententia ius novum ſtatuerat: (pertinebat enim hoc ad adſeſſorum officium, ut magiſtratibus, edicta ſcripturis, adeſſent, *l.* 1. *D. de offic. adſeſſ.*) id adſeſſoribus potius, quam magiſtratui imputabatur. PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 2. *D. quod quiſque iur. in al. ſtatuer.* quam legem a violenta Ant. Fabri emendatione vindicat Bachov. in Πρῶτ. *b. t.* De culpa ab adſeſſoribus praeſtanda quaedam etiam monuit Jac. Cuiac. *Obſerv. lib.* XXIII. *cap.* 40. Quid vero obtineat, ſi filiusfamilias magiſtratu functus ius novum atque iniquum ſtatuerit? diſquirit VLPIANVS *lib.* III. *ad edict. l.* 3. §. 4. *D. quod quiſque iur. in alt. ſtat.*

(d) IPSE.) Non vero eius heres. Quod quamvis ex ipſa actionum poenalium natura atque indole facile intelligatur, ſuo tamen more monendum duxit VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 3. §. 5. *D. eod.*

(e) JVRE VTI DEBEBIT.) Nec quidquam intereſt, ſive iam natae ſint actiones, ſive poſtea demum adquiſitae. Non tamen quod ex novo atque iniquo edicto ſolutum eſt, tamquam indebitum repetitur. VLPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 3. §. 6. 7. D. *quod quiſque iur.* Cuius iuris ratio eſt rei iudicatae auctoritas, quae pro veritate eſt. Vnde nec pecunia ex cauſſa iudicati ſoluta condicitur. *l.* 1. C. *de condict. indeb.* Ne-

que

§. I. SI QUIS APUD EUM, QUI MAGISTRATUM POTESTATEMVE HABEBIT, ALIQUID NOVI IURIS OBTINUERIT (*f*), QUANDOQUE POSTEA, ADVERSARIO EJUS POSTULANTE (*g*), EODEM IVRE ADVERSVS EVM DECERNETVR. (*h*) PRAETERQVAM SI QVIS EORVM CONTRA FECERIT, QVI IPSE EORVM QVID FECISSE dicetur (*i*).

Tit.

que obſtat, iniquam eſse ſententiam. Praetor enim ius reddere dicitur, etiam quum inique decernit, relatione ſcilicet facta non ad id, quod ita praetor fecit, ſed ad illud, quod praetorem facere convenit. *l.* 11. *D. de iuſt. & iur.*

(f) OBTINVERIT.) Requiritur ergo, ut quis ius novum ac iniquum & poſtulaverit, & obtinuerit. ULPIAN. *lib.* III. *ad edict. l.* 3. *pr. D. quod quiſque iur.* De tutore vel curatore, ius novum ſpoſtulante, videndus IDEM *ibid. l.* 3. §. 1. D. *eod.*

(g) POSTVLANTE.) Etiamſi is poſtulet, qui novo illo ac iniquo iure non eſt laeſus. VLPIAN. *ibid. l.* 3. § 2. *D. eod.*

(h) DECERNETVR.) Multae hic natae quaeſtiones, veluti an praeter actionem etiam exceptio ex hoc edicto naſcatur? qualis ſit illa exceptio? cur huic actioni etiam adverſus heredes locus ſit? De quibus occaſione loci VLPIANI *lib. III. ad edict. l.* 3. §. 5. *D. eod.* diſquirunt Cuiac. *Obſerv. lib. XI. cap.* 40. & Schulting. Πρόr. *lib. II. tit.* 2. §. 6. *ſequ.*

(i) FECISSE *dicetur.*) Vltima haec edicti verba nobis ſervavit interpretatuſque eſt CAJVS *lib. I. ad edict. prov. l.* 4. *D. quod quiſque iur.* Quidam Pandectarum editores etiam verba inſequentia: SCILICET VT QVOD IPSE QVIS IN ALTERIVS PERSONA AEQVVM ESSE CREDIDISSET, ID IN IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIATVR, litteris maiuſculis, quaſi edictalia eſsent, exprimunt. At non praetoris haec verba ſunt, ſed iureconſulti, aequitatem vel rationem huius edicti oſtenſuri, uti iam obſervarunt Hotoman. *Obſ. lib. VIII. cap.* 15. & Ger. Noodtius *ad Pand. h. t. pag.* 150. Ceterum pernecesſarium omnino erat hoc edictum, quia, obſervante Dione Caſſio *Hiſtor. lib. XXXVI. pag.* 19. ὀυχ οἱ ϛρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποιεν, ὄτε ἐσάπαξ τἆτ᾽ ἐπόιεν, ὄτι τὰ γραφέντα ἐτήρεν· ἀλλὰ πολλάκις ἀυτὰ μετεγραφον, καὶ συχνὰ ἐν τέτῳ πρὸς χάριν, ὡ καὶ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν ὥσπερ ἐικὸς ἐγίνετο· *nec praetores illud ius, quod ad contractus dirigendos conſtitutum erat, ſervabant, neque ſtricto iuri ſtabant, ſed ſaepenumero ea variabant, crebroque per gratiam odiumque certorum hominum permulta gerebantur.* Acriore ergo remedio opus videbatur coercendae tum civium nefariorum, tum ipſorum magiſtratuum edicta in aliorum gratiam vel odium ſuo arbitratu mutantium iniquitati. Ceterum tralatitium eſt hoc edictum, & ſatis antiquum, quippe quod iam Cn. Octavius in albo habuit, teſte Cicerone *ad Quint. fratr. lib. I. epiſt.* 1. §. 7. cujus verba adſcribere non piget: *his rebus nuper Cn. Octavius jucundiſſimus fuit --- Qui in magiſtratibus iniurioſe decreverant, eodem ipſis privatis erat iure parendum. Haec illius ſeveritas acerba videretur, niſi multis condimentis humanitatis mitigaretur.* Novi huiuſmodi atque iniqui edicti a C. Verre propoſiti exemplum exſtat apud Ciceron. *in Verr. I. cap.* 41. *ſequ.* Dum vero hoc caput in edicto perpetuo exſtare voluit JVLIANVS: id novo nobis argumento eſt, magiſtratus, condito edicto perpetuo, non ſtatim dediſse nova edicta, ſub magiſtratus ſui auſpicia proponere. Quid enim opus fuiſset edicto hoc poenali, ſi iis omne ius nova iura ſtatuendi fuiſset ademtum. Vidit ſane huius argumenti pondus Maranus *Paratitl. h. t. pag.* 176.

Digitized by Google

TIT. IX.

DE EDENDO (*a*).

(ULPIANUS LIB. IV.)

QUa (*b*) quiſque ACTIONE (*c*) apud me uti volet, eam illum EDERE adverſario (*d*) OPORTEBIT (*e*).

§. I. Semel editam emendari mutarive, dumne plus petierit actor, permittam (*f*).

(a) DE EDENDO.) Poſterior ſuperiore fuit hic titulus, quia de illo VLPIANVS *libro III.* de hoc *libro IV.* egit. Priorem autem fuiſse titulo de pactis, ordo in Pandectis & Codice obſervatus perſuadet. Eumdem ordinem edicti hic agnoſcunt Ob. Giphanius *Oecon. iur. pag.* 224. & Jac. Gothofredus in *Serie edicti perpetui*.

(b) *Qua.*) Primi huius capitis ſententiam ſervavit VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 1. pr. & §. 1. D. de edendo.*

(c) ACTIONE.) Vocabulum edictale, quo actiones in rem, in perſonam, utiles, praeiudicia, ſtipulationes praetorias, interdicta, iudicia duplicia, non autem exceptiones contineri, monet PAVLL. *lib. III. ad edict. l.* 8. §. 1. *D. de verb. ſignif.* Merito autem actionem, qua quiſque uſurus eſt, edi iubet praetor, *quia ſcire oportet reum, utrum concedere, an contendere ultra debeat, &, ſi contendendum putet, veniat inſtructus ad agendum, cognita actione, qua conveniatur*. Ita ſuo more rationem reddit, utilitatemque huius edicti commendat VLPIANVS *lib. IV. ad edict. l.* 1. *pr. D. de edendo.*

(d) EDERE *adverſario.*) Vocabulum hoc edictale, EDERE, ita interpretatur. VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 1. *D. de edendo*: EDERE *eſt copiam deſcribendi facere, vel in libello complecti, & dare, vel dictare. Eum quoque* EDERE, *Labeo ait, qui perducat adverſarium ſuum ad album, & demonſtret, quod dictaturus eſt, vel id dicendo, quo uti velit*. Sic *editae ex* ALBO *actionis* mentio fit in antiquioribus editionibus Velleii Paterculi *Hiſtor. lib. II. cap.* 28. Sed pro *ex albo*, ibi legendum eſse *ex alto*, cenſuerunt Juſt. Lipſ. *Quaeſit. per epiſtol. lib.* III. *cap.* 8. & Jo. Frid. Gronov. *Obſerv. lib.* II. *cap.* 23. quod deinde Schegkius, Heinſius, & reliqui editores omnes probant. Edenda autem erat actio demum in iure apud praetorem, non ſimul ac quis in ius vocabatur. Plaut. *Perſ. IV.* 9. *v.* 8.

D. *Quid me in jus vocas?*
SA. *Illic apud praetorem dicam: ſed ego in jus voco.*

Nec obſtat locus Terentii *Adelph.* II. 1. *v.* 39.

Neque vendundam cenſeo,
Quae libera eſt: nam ego liberali illam adſero cauſſa manu.
Nunc vide, utrum vis argentum accipere, an cauſſam meditari tuam.

Non enim haec eſt actionis editio, ſed argumentum, quo lenoni perſuadet, ut accepta pecunia ſecum tranſigat. Ipſa actionis editio demum in iure fiebat. Plaut. *Aulul. IV.* 10. *v.* 30.

Jam quidem ad praetorem hercle, te rapiam, & tibi ſcribam dicam.

ubi vetus gloſſarium Terentianum DICAM exponit per *ſchedulam*, id eſt, libellum, quo actor actionem ſuam in iure complectitur, quo ſenſu & Graeci dicunt *λαγχάνειν δίκην. ἐπάγειν δίκην, ἐπάγειν γραφὴν, ἀποφέρειν δίκην. κ. τ. λ.*

(e) OPORTEBIT.) Vocabulum & hoc edictale eſt, quod interpretatur PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 8. *pr. D. de verb. ſignif.* ubi pro OPORTEBIT, OPORTET reſcribendum eſſe, fruſtra monent Coel. Calcagninus & Fornerius in *commentariis*. Jam enim ipſe PAVLLVS obſervavit, verbum hoc tam praeſens, quam futurum tempus ſignificare. quod non poteſt dici de verbo praeſentis temporis, *oportet*, quod non aeque facile ad futurum, quam *oportebit* ad praeſens tempus referri, vel inde patet, quod ſaepiſſime coniunguntur OPORTET, OPORTEBIT, veluti *l.* 76. §. 1. *& l.* 89. *D. de verb. oblig.* ubi legendus Grot. *in Florum ſparſ. pag.* 304. Accedit, quod & in Baſilicis hic retentum eſſe animadvertimus futurum ΟΠΟΡΤΕΒΙΤ. *Τὸ ὀπορτέβιτ ῥῆμα καὶ τὸν ἐνεστῶτα, καὶ τὸν μέλλοντα δηλοῖ.* *Baſilic. lib.* II. *tit.* 2. Denique, quod caput rei eſt, legiſlatorium praetoris ſtilum magis omnino ſapit futurum OPORTEBIT, quam praeſens OPORTET.

(f) *Permittam.*) Hanc edicti ſententiam debemus Severo & Antonino augg. *l.* 3. *C. de edend.* ubi hi principes: *edita*, inquiunt,

§. II. Inſtrumenta quoque (*g*), quibus in judicio (*h*) uti volet actor, adverſario EDI COGAM SINE DIE ET CONSULE (*i*).

§. III. ARGENTARIAE MENSAE EXERCITOREM (*k*) RATIONEM cuique, QUAE AD SE PERTINET (*l*), EDERE JUBEBO (*m*) ADJECTO DIE ET CONSULE (*n*): dum-

actio ſpeciem futurae litis demonſtrat, quam emendare vel mutare licet, prout EDICTI PERPETVI *monet auctoritas, vel jus dicentis decernit aequitas.*

(g) *Inſtrumenta quoque.*) Sententiam hujus paragraphi nobis ſuggeſſit VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 1. §. 2. D. de edend.*

(h) *In judicio.*) Non cogitur quis edere inſtrumenta, quibus non eſt uſurus, VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. D. eod.* niſi ſint communia. *l. 2. l. 7. C. eod.* niſi ſint communia. *l. 2. l. 7. C. eod.* Ita nec reus regulariter edere tenetur inſtrumenta, niſi in quibus exceptionis ſuae ponit fundamentum, quia tunc reus excipiendo actor eſt. VLPIAN. *ibid. l. 1. D. de except.* Immo ne actor quidem ſemper ad edendum compellitur, veluti, quando reus ipſe inſtrumentum domi habet. PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l. 2. D. de edendo.*

(i) SINE DIE ET CONSVLE.) Verba haec γυμνὰ interpretatur VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 1. §. 2. D. eod.* addita ratione: *ne quid excogitetur ex die & conſule, quod praelato die fiat.* Quae verba ſatis obſcura diverſimode explicant interpretes, & in his Cujac. *Obſerv. lib.* III. *cap. 7. lib. X. cap.* 14. & Sam. Petit. *Jur. Attic. lib. IV. tit.* 3.

(k) EXERCITOREM.) Edictum hoc prope integrum exſtat apud VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 4. pr. D. de edendo.* ubi tamen acute obſervat Muret. *Obſ. jur. cap.* 9. ex verbis, uti in vulgata exſtant, aliquid excidiſſe, reſcribendumque eſſe: RATIONES CUIQUE, QUAE AD SE PERTINENT. Neque enim alias edicto quadrarent verba ULPIANI: *hujus edicti ratio aequiſſima eſt. Nam quum ſingulorum rationes argentarii conficiant; aequum fuit, id, quod mei cauſſa confecit, meum quodammodo inſtrumentum mihi edi.* ARGENTARII vel ARGENTARIAE MENSAE EXERCITORES dicebantur, qui publica auctoritate pecuniam foenori locabant, auctiones faciebant, aliis ſolvebant, conſtituebant pro aliis, rationes conficiebant, pecuniam denique ſuo periculo trajiciendam credebant. Cic. *pro Flacc. cap.* 19. Menſas ac tabernas ſuas habebant ad forum, vel ad aedem Caſtoris, ubi & militum erant ſtationes, ſecuritatis cauſſa diſpoſitae. Juvenal. *Sat.* XIX. *v.* 258.

Si ſpectes, quanto capitis diſcrimine conſtent
Incrementa domus, aerata multus in arca
Fiſcus, & ad VIGILEM *ponendi Caſtora numi,*

quem locum ſolus fere recte interpretatus eſt Joannes Britannicus. Cuivis porro tabernae argentariae praefixum erat certum ſignum ἀσημαντικὸν, e. g. SCVTUM CIMBRICUM in *Actis diurnis*, quae poſt Steph. Vin. Pighium & Thom. Reineſium pleniora edidit Henr. Dodwell. ſub finem *Praelectionum Cambdenianarum.* Plura de argentariis, menſariis, trapezitis, nummulariis diſputarunt Cujac. *Obſerv. lib. X. cap.* 14. Salmaſ. *de modo uſur. cap.* 17. *pag.* 499. Deſid. Herald. *Animadverſ. ad jus Attic. & Rom. lib.* II. *cap.* 24 *pag.* 173. quae hic non repetimus, id monuiſſe contenti, argentariorum officium publicum quodammodo cauſſam habere, CAI. *lib.* I. *ad edict. provinc. l.* 10. §. 1. D. *de edend.* ac proinde feminas remotas eſſe a menſa argentaria: CALLISTR. *lib. I. edict. monit. l.* 12. *D. eod.* quum contra filiiſfamilias argentariam recte faciant. VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 4. §. 2. 3. 4. *D. eod.* Cur vero rationes omnibus edere teneantur argentarii, ad nummularios autem hoc edictum non pertineat, diſquirunt VLPIAN. *ibid. l. 6. §.* 1. & PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l. 9. §.* 1. *D. de edend.* Add. Herald. *Animadv. ad jus Attic. & Rom. lib.* II. *cap.* 24. §. 7.

(l) QUAE AD SE PERTINET.) Quid ratio ſit, docent VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 6. §. 5. D. de edend.* & CAJUS *lib. I. ad edict. prov. l. 10. §. 2. eod.* Iſtam *grandem codicem* vocat Juvenal. *Sat.* VII. *v.* 110. ubi conſulendus vetus ſcholiaſtes. Ad quem vero pertineant rationes, oſtendunt VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 6. §. 5.* & PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l. 9. §. 2. D. de edend.* Quumque praecipue ad creditores rationes, hac occaſione, quis creditor vocetur, expoſuit CAJUS *lib.* I. *ad edict. prov. l. 11. D. de verb. ſignif.*

(m) EDERE JUBEBO.) EDERE hic eſt vel dictare, vel tradere libellum, vel codicem praeferre. VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 6. pr. §. 7. D. de edend.* Non alibi autem edere rationes quiſquam tenetur, quam ubi fecit argentariam, niſi quis exemplum ſibi ſuis ſumtibus tranſmitti petat: ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 4. §. 5. D. eod.* quo caſu & ſpacium temporis, ad deſcribendas proferendaſque rationes, argentario merito indulgetur. PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l. 5. D. eod.*

Digitized by Google

(*n*): dummodo is, qui ſibi edi poſtulabit (*o*), EAS NON CALVMNIANDI CAVSSA SIBI EDI POSTVLARE jurabit.

§. IV. Item ARGENTARIO (*p*), EIVE, QUI rationes ITERUM SIBI EDI POSTULABIT, CAVSSA COGNITA EDI JUBEBO (*q*).

§. V. Si quis (*r*) DOLO MALO (*s*) non edet: in eum, quantum poſtulantis intereſt, rationes editas non eſſe (*t*), cauſſa cognita, judicium dabo (*u*).

T I T. X.

DE PACTIS ET CONVENTIONIBUS (*a*).

PACTA

(n) DIE ET CONSULE.) Neque enim accepta & data adparere poſſunt, ſine die & conſule. VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 1. §. 2. *l.* 6 §. 6. *D. eod.*

(o) *Edi poſtulabit.*) Ita PAVLLUS *lib.* III. *ad edict. l.* 9. §. 3. *D. eod.* Nec intereſt, cum ipſone argentario ſit controverſia, an cum alio. CAI. *lib. I. ad edict. prov. l.* 10. *pr. D. eod.*

(p) Item ARGENTARIO.) Supereſt haec edicti pars apud VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 6. §. 8. D. *de edend.* Cauſſae autem cognitio ideo neceſſaria eſt, quod ordinarie rationes non redduntur argentario, ſed ſi ſe forte ruina, naufragio, incendio, ſimiliive caſu, codicem perdidiſſe probaverit. VLPIAN. *ibid. l.* 6. §. 9. D. *eod.*

(q) EDI JUBEBO.) Id quoque iubet praetor non aliter, quam cauſſa cognita. VLPIAN. *ibid. l.* 6. §. 10. D. *eod.* Juſtas vero cauſſas, ob quas quis ſibi rationes iterum edi poſtulare poſſit, recenſet PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 7. *pr.* D. *eod.* qui paullo poſt §. 1. monet, ITERUM hic non eſſe δεύτερον, *ſecundum*, ſed πάλιν, id eſt, quotieſcumque opus ſit. Videatur Strauch. *Lexic. partic. jur. pag.* 112. *ſequ.*

(r) *Si quis.*) Hinc edict. partem reſtituimus ex ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 8. & PAVLL. *lib.* III. *ad edict. l.* 9. D. *de edendo.*

(s) DOLO MALO.) DOLO MALO non ederere & is videtur, qui edidit, ſed malitioſe, vel qui in totum non edidit: VLPIAN. *ibid. l.* 8. *pr.* D. *de edend.* non autem, qui a loco, ubi edendum eſt, abeſt. Nam fruſtrandae actionis cauſſa latitare non videtur, qui praeſens ſuſcipere iudicium non compellitur. VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 3. *D. de judic.* Atque ne praeſens quidem iudicium ſuſcipere cogitur argentarius, quia edere non tenetur rationes, niſi eo loco, ubi argentariam exercuit. *l.* 4. §. 5. D. *de edend.* Denique & iis, qui ob aetatem, ruſticitatem, vel lubricum ſexus non ediderunt, ſubvenire ſolere praetorem, docet ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 5. D. *de edend.*

(t) *Editas non eſſe.*) Datur haec actio in id, quod intereſt. VLPIAN. *ibid. l.* 6. §. 4. D. *eod.* Additur autem: RATIONES EDITAS NON ESSE. Inde enim aeſtimatur, quantum poſtea intereſſe coeperit. VLPIAN. *ibid. l.* 8. §. 1. CAJUS *lib. I. ad edict. prov. l.* 10. §. 3. D *eod.*

(u) *Judicium dabo.*) Eſt haec actio IN FACTUM DE EDENDO, quae tunc datur, quando alia non ſuppetit. Procuratorem enim noſtrum ad edenda inſtrumenta compelimus actione *mandati*: ſocium actione *pro ſocio*, tutorem *arbitrio tutelae.* PAULL. *lib.* III. *ad edict. l.* 9. *pr.* D *de edend.* Ceterum haec actio heredi quidem, at non adverſus heredem, niſi ex proprio eius facto, immo ne poſt annum quidem dari, monet VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 13. D. *eod.*

(a DE PACTIS ET CONVENTIONIBUS.) Rationem ordinis iam ad ſuperiorem titulum reddidimus. Integrum edictum ſervavit VLPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 7. §. 7. D. *de pact.* & ex parte Juſtinianus imp. *l* 29. C. *eod.* juſtis vero commentariis illuſtrarunt Ge. Conrad. Cruſius, (vid. *Theſaur. jur. civ. tom. I. pag.* 672.) & Ger. Noodtius, cuius libellus bonae frugis pleniſſimus *tomo I. Operum*, *pag.* 483. occurrit. Inter alia obſervat Cruſius, titulum hunc inſcriptum fuiſſe *de pactis & conventionibus*, ſimilemque fuiſſe rubricam in Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodoſiano, nec non in *Paulli Sentent. recept. lib. I. tit.* 8. ac proinde mirum videri, Cuiacium apud Paullum reſcribendum putaſſe: *de pactis & conventis*: quum tamen vetus *auctor conſultationis* ab ipſo Cuiacio editus, hunc Paulli titulum laudet ſub rubrica: *de pactis & conventionibus vel tranſactionibus*. Enimvero in Codice Gregoriano *titulus* 2. *libri I.* & in Hermogeniano *titulus* 4. inſcribitur *de pactis & tranſactionibus*, non *de conventionibus*. Et *auctor conſultationis* non ſemel illum Paulli titulum, ſed diverſimode admodum citat. Nam *capite* 3.

laudat

PACTA CONVENTA (*b*); QUAE NEQUE DOLO MALO (*c*), NEQUE ADVERSUS LEGES

laudat Paulli titulum *de pactis & conventionibus, vel tranſactionibus*: *capite 6. de pactis & tranſactionibus*: *cap. 7.* modo *de pactis & conventis*; ut omnino incertum ſit, quomodo ſeſe habuerit illa rubrica, quamvis omnino veriſimillimum videatur, praetorem ſcripſiſſe *de pactis & conventionibus*, vel *de pactis conventis*, vel, quod aeque Latinum eſt, *de pactis & conventis*. Tranſactionis in rubrica factam eſſe mentionem, dubitare me fateor immo plane adſentior Ant. Schultingio, ita ſcribenti *in Juriſprud. antejuſtin. pag. 218. de tranſactionibus ſeparatum edictum propoſitum non fuit: ſed, quae in pactis habent locum, & in tranſactionibus, quae interveniente pacto fiunt, ordinarie obtinebunt. Quia tamen in tranſactionibus nonnulla aliter ſe habent, ac in aliis pactionibus; Tribonianus de illis quoque ſpeciali titulo in Pandectis & Codice agi, conſultius eſſe exiſtimavit.*

(b) PACTA. CONVENTA.) CONVENTIO quid ſit, oſtendit ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 1. §. 3. D. de pact.* Ejus ſpecies ſunt PACTUM & CONTRACTUS. PACTUM a *pactione* dictum exiſtimat ULPIANUS, *ibib. l. 1. §. 1. 2. D. eod.* quum potius utrumque ſit a vetere verbo *pago*, quo decemviros uſos eſſe in XII. tabulis, novimus. Auct. *ad Herenn. lib. II. cap.* 13. Quinctilian. *Inſt orat. lib. I. cap. 6.* Quum vero pactum ſit duorum vel plurium in idem placitum conſenſus, vel, uti rem exprimit Ariſtot. *ad Nicomach. lib. IX. cap. 6.* περ᾽ τα προχειρ ὁμόνοια: conſequens eſt, ut paciſci poſſint, qui poſſunt conſentire, PAULL. *lib. III. ad edict l. 4. §. 1. D. de pact.* ſive EXPRESSE per verba, ſive TACITE & ipſo facto, veluti redditione chirographi, PAULL. *ibid l. 2. D. eod.* vel illatione rerum in aedes conductas. PAULL. *ibid. l. 4. pr. D. eod.* Sic & conditiones quaſdam pactis tacite ineſſe, obſervat IDEM, *ibid. l. 4. §. 2 D. eod.* Aliquando iis accedebat juſiurandum: quod, quoties, propter certam rem praeſtandum eſt, ne parentibus quidem, vel patronis remittitur. Idem *ibid. l. 14. D. de jurejurando*. Ex quibus fragmentis, eorumque ἀλληλουχίᾳ, ſatis intelligitur, edicti interpretes longiſſimum hic inſtituiſſe tractatum de PACTIS, vel CONVENTIONIBUS, diverſiſque eorum generibus. Nos hic praecipuas tantum partitiones adferemus. Primum pacta vel PUBLICA ſunt, de quibus ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 5. D. de pact.* vel PRIVATA. Haec vel LEGITIMA, de quibus PAULL. *lib. III. ad edict. l. 6. D. eod.* vel JURIS GENTIUM. Ex his porro alia actiones producunt, quae hodie NON NUDA vocamus, alia exceptionem tantum pariunt, quae NUDA adpellantur. ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 7. §. 4. D. eod.* NON NUDA civilem obligationem producunt, vel quia NOMEN vel CAUSSAM habent, ac proinde in CONTRACTUM tranſeunt, vel quod incontinenti ACCEDUNT contractibus bonae fidei. ULPIAN. *ibid. l. 7. pr. & §. ſeqq. D. eod.* Denique pacta vel IN REM ſunt, vel IN PERSONAM: quorum pactorum differentiam non tam ex verbis, quam ex mente atque intentione contrahentium aeſtimandam eſſe, monet ULPIAN. *ibid. l. 7. §. 8. l. 22. l. 26. D. eod.* In dubio ſaltim magis in rem, quam in perſonam concepta eſſe praeſumuntur, niſi is, unde petitur, contrarium liquido probet. CELS. *lib. I. Digeſt. l. 9. D. de probat.*

(c) DOLO MALO.) Quid ſit DOLO MALO paciſci, ad hunc locum docet ULPIANUS *lib. IV. ad edict. l. 7. §. 9. 10. 11. D. de pact.* Eo pertinent omnia pacta contra bonos mores inita, vel ad circumveniendos alios comparata, quale eſt illud: DO TIBI DECEM, UT VIGINTI REDDAS, de quo PAULL. *lib. III. ad edict. l. 17. D. eod.* itemque ſi ſibi ſtipulatur maritus, ut in dote praeter dolum malum nihil praeſtare cogatur. ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l. 6. D. de pact dot.*

(d) EDICTA PRINCIPUM.) Pacta, contra leges inita, irrita eſſe, tralatitium eſt *l. 5. C. de legib.* eoque pertinent fragmenta CAII *lib. I. ad edict. prov. l. 28. pr D. de pact.* & ULPIANI *lib IV. ad edict. l. 7. §. 16. D. eod.* Quo poſteriore loco jureconſultus: *generaliter*, inquit, *quoties pactum a jure communi remotum eſt, ſervari hoc non oportet, nec* LEGARI, *nec juſiurandum de hoc adactum, ne quis agat, ſervandum eſt.* At quid PACTUM LEGARE? Alios malle: NEC LIGAT, QUUM NEC JUSIURANDUM *d. h. a. ſ. ſ.* refert Cujacius *Obſerv. lib. I. cap.* 24. qui tamen τὸ LEGARI defendit, quod & Florentinus codex illud habeat, & Graeci hic ſervarint Latinum [illegible], & ſenſus liquidus ſit, contra leges nec pactum, nec legatum, juſiurandum ſervandum eſſe. Sed quamvis ſenſus ita ſit ſatis commodus; neſcio tamen, an eum fundant verba Ulpiani. Quare aut fallor ego, aut probanda eſt conjectura Mureti *Obſ. jur. cap.* 10. legentis, ADLEGARI,

aut

Digitized by Google

LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA PRINCIPUM (*d*) NEQUE QUO FRAUS (*e*), CVI EORVM FIAT, FACTA ERUNT (*f*), SERVABO (*g*).

T I L. XI.

DE IN JUS VOCANDO (*a*).

(ULP. LIB. V. PAULL. LIB. IV. CAI. LIB. II.)

EUm, qui magiſtratum poteſtatemve habebit (*b*), quive legatione fungetur

aut ex lege geminationis reſcribendum: & *generaliter, quoties pactum a jure communi remotum eſt, ſervari hoc non oportet. Oportet nec legari, nec juſiurandum;* cet. Hinc ſervanda non ſunt pacta privatorum contra rempublicam inita, quum de privatis quiſque iure paciſcatur, ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 13. D. *eod.* adeoque & de iniuriis: PAVLL. *lib. III. ad edict. l.* 17 §. 1. D. *eod.* immo & de re iudicata, quamvis tranſigi, ſi de ea litigantibus ſatis conſtat, non poſſit. VLPIAN. *ibid. l.* 7. §. 13. D. *eod.* & *l.* 11. D. *de tranſact.* Alia pacta contra leges & ius commune inita recenſent VLPIAN. *ibid. l.* 7. §. 18. *ſequ. l.* 10. *l.* 29. & CAJUS *lib. I. ad edict. prov. l.* 28. *pr.* & §. 1. & 2. D. *de pact.*

(e) FRAUS.) Quis IN FRAUDEM LEGIS aliquid facere dicatur, explicat ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 30. *D. de legib. l.* 7. §. 10. *D. de pact.* Idem ſequente §. 11. meminit verborum edictalium: NEQUE FIAT, ex quibus Accurſius collegit, quaedam edicti verba periiſſe. Sed verba haec non alia eſſe, quam quae hic exſtant, recte obſervavit Muret. *Obſ. jur. civ. cap.* 10. quamvis eius coniecturam de ſiglis parum probabilem exiſtimemus.

(f) FACTA ERUNT.) Hic veteres iureconſulti varias quaeſtiones ſuo more movent, veluti de pactis procuratorum: VLPIAN. *ibid. l.* 10. §. 2. *l.* 12. *D. de pact.* PAVLL. *lib. III. ad edict. l.* 11. *l.* 13. D. *eod.* tutorum & curatorum: PAULL. *ibid. l.* 15. *D. eod. l.* 22. *D. de adminiſtr. & peric. tutor.* filiorum familias & ſervorum: PAULL. *ibid. l.* 19. *l.* 21 *D. de pact.* CAI. *lib. I. ad edict. prov. l.* 18. *l.* 20. *l.* 30. D. *eod.* fideiuſſorum: PAULL. *ibid. l.* 23. *l.* 25. D. *eod* correorum: IDEM *ibid. l.* 25 *l.* 27. D. *eod.* magiſtrorum ſocietatis: ULPIAN. *lib. IV. ad edict l.* 14. *D. eod.* denique emtorum hereditatis. ULPIAN. *ibid. l.* 16. D. *eod.*

(g) SERVABO.) Servat pacta praetor, tum ex nudis dando EXCEPTIONEM, ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 7. §. 2. 3. 4. 5. D. *de pact.* tum ex legitimis & quibuſdam adiectis, ACTIONEM indulgendo. PAULL. *lib. III. ad edict. l.* 6. D. *eod. l.* 7. *D. de naut. foen.* ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 7. §. 5. *6.* D. *de pact.* Compromiſſum etiam inter pacta eſt, quod tamen actionem non parit, ſed exceptionem, quamvis ex eo, ſi ſtipulatio interceſſit, peti poſſit poena conventionalis. ULPIAN. *lib. IV. ad edict. l.* 2. *D. de exception.* Ex tranſactione vero & actio naſci poteſt, & exceptio. HERMOGEN. *lib. I. Epitom. jur. l.* 16. D. *de tranſact.*

(a) DE IN JVS VOCANDO.) Titulos, qui ad in ius vocationem pertinent, ſuperioribus poſteriores fuiſse, vel id argumento eſt, quod ab eo novos commentariorum libros inchoarunt VLPIANVS, PAVLLVS, & CAJVS. De ipſorum inſequentium titulorum ordine nulla eſt dubitandi ratio. Tribonianum enim in Pandectis, multoque preſſius in Codice hic ſequutum eſse edicti perpetui ordinem, iam obſervarunt Ob. Giphan. *Oecon. iur. pag.* 124. & Ger. Noodtius *Tomo* II. *Oper. pag.* 64. Rubricam huius tituli his ipſis verbis conceptam eſse, diſcimus ex *l.* 1. §. 11. D. *de poſtul.*

(b) *Poteſtatemque habebit.*) Poteſtatem habere dicuntur, qui coercere, & in carcerem duci iubere poſsunt. VLPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. *D. de in ius voc.* Veteres iureconſulti hos magiſtratus VOCATIONEM, adeoque & PRENSIONEM habere dicebant, quum contra, qui *prenſionem* habebant, non ideo & *vocationem* habere dicerentur. Qua de re ex Varrone & Ateio Capitone quaedam excerpſit Gell. *Noct. Attic. lib.* XIII. *cap.* 12. Varronem hic audire operae fuerit pretium: *in magiſtratu*, inquit, *alii habent* VOCATIONEM, *alii* PRENSIONEM, *alii neutram*. VOCATIONEM, *ut conſules & ceteri, qui habent imperium:* PRENSIONEM, *ut tribuni plebis & alii, qui habent viatorem: neque* VOCATIONEM *neque* PRENSIONEM, *ut quaeſtores, & ceteri, qui neque lictorem habent, neque viatorem. Qui* VOCATIONEM *habent, iidem prendere, tenere, abducere poſſunt, & haec omnia, ſive adſunt, quos vocant,*

Digitized by Google

getur (*d*), item infantem (*e*), furioſum, mente captum, ſervum (*f*), denique quemcumque de domo ſua (*g*), vel inde, ubi litis (*h*), officii (*i*), ſollemnitatiſve vel reipublicae cauſſa (*k*) adeſſe quemquam oportebit, vel

dic

vocant, ſive acciri iuſſerunt. Qui itaque *vocationem* habebant, iis ius erat & abſentes vocandi, & prehendendi praſentes. Qui *prenſionem*, praeſentes tantum prehendi, non vocare abſentes poterant. Qui *neutram*, ii nec coercebant iure quemquam, nec in carcerem duci iubebant. Quamobrem hi recte in ius vocantur, uti denuo obſervavit Varro apud Gellium *Noct. Attic. lib.* XIII. *cap.* 13. dum ſcribit: *qui poteſtatem neque* VOCATIONIS *populi viritim habent, neque* PRENSIONIS, *eos magiſtratus a privatis in ius vocari eſt poteſtas*. *M. Laevinus aedilis curulis, a privato ad praetorem in ius eſt eductus: nunc ſtipati ſervis publicis, non modo prendi non poſſunt, ſed & ultro ſubmovent populum*. In ius ergo vocari poterant XXviri, quaeſtores, immo & aediles curules, antequam ſervis publicis ſtipati incederent: idque vetus principium & IVLIANI adhuc temporibus omnino valuit.

(d) *Legatione fungetur.*) Legati enim gaudebant iure domum revocandi, de quo CAI *lib.* II. *ad edict. prov. l.* 8. *D. de judic.*

(e) *Infantem.*) Ita VLPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 4. *pr. D. de in ius voc.* iuncta *l.* 22 *pr. D. eod.* Pubertati proximus ob delictum quoque recte vocabatur, capax quippe & furandi, & iniuriae faciendae. CAI. *lib.* II. *ad edict. prov. l.* 3 *pr. D. de reg. jur.*

(f) *Servum*] Sive ex contractu, ſive ex delicto ſervorum aliquid petatur, non adverſus ſervum, ſed adverſus dominum agitur. Ex contractu actionibus quod iuſſu, tributoria, de peculio, de in rem verſo, ſimilibuſque actionibus: ex delictis actionibus noxalibus, de quibus ad hunc locum pluribus agit CAJVS *lib.* II *ad edict. prov. l.* 1. *D de noxal. act.* Sane nec ad titulum *de noxalibus actionibus*, nec ad alterum *ſi ex nox. cauſſ. agatur*, *quemadm. cau* pertinere potuit hoc fragmentum, quia CAJVS haec edicta aliis commentarii ſui libris expoſuit.

(g) *De domo ſua.*) Plerique putarunt, neminem de domo ſua in ius vocandum eſse, quia ſua cuique domus tutiſſimum refugium ac receptaculum ſit, adeo ut inde aliquem extrahens iniuriam inferre videretur, *l.* 18. *D. de injur.* Cicero *pro domo ſua, cap.* 41. *quid eſt ſanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuſcujuſque civium? Hic dii Penates, hic ſacra, religiones, caerimoniae continentur. Hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas ſit*. Sacra itaque deorum Penatium religionem, ac veluti ius ἄσυλα conciliabant domibus. In iis enim erat ἐφέστιον, *ſacrarium, lararium*, ubi dii Penates ſumma religione colebantur, adeo ut aliquando illa *pars domus conſecrata* diceretur. Sueton. *Galb. cap.* 4. Non mirum itaque videri poteſt, injuriarum poſtulari potuiſſe, qui quem ex aedibus ſuis in ius rapuiſſet, quemadmodum monuit OFILIVS, vetus edicti interpres apud PAVLL. *lib. V. ad edict. l.* 23. *D. de injur.*

(h) *Litis.*) Non erat in ius vocandus, qui apud praetorem agebat cauſſam, vel qui litigandi cauſſa neceſſe habebat in jure vel certo loco ſiſti. VLPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. *fin. l.* 4. *pr. D. de in jus voc.*

(i) *Officii.*) Hinc vocandus non erat judex, dum cauſſam cognoſcebat. ULPIAN. *ibid. l.* 2. *D. eod.* Finito tamen officio recte vocabatur, veluti ſi litem ſuam fecerat. Quod judicium contra JULIANI ſententiam ſtatuit ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 16. *D. de iudic.*

(k) *Sollemnitatiſque vel rei publicae cauſſa.*) Ex hac ratione in jus vocari nequeunt pontifices, ſacerdoteſque, dum ſacris operantur, nec reliqui, qui iis adſunt, quique propter loci religionem inde ſe movere non poſſunt. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. *D. de in jus voc.* At quinam illi, qui ſe inde propter loci religionem movere non poſſunt? Ex plerorumque ſententia ipſi ſacerdotes, quos & alibi Ulpianus *l.* 13. *pr. D. de vacat. & excuſ. mun.* a ſacerdotio diſcedere ſine religione poſſe, negat. Sed aliud eſt, a ſacerdotio iudicandi cauſſa diſcedere, aliud, propter religionem loco ſe movere non poſſe. Conſilium quoque ſatis calidum eſt Franc. Duareni, qui *in Comment. ad h. t. cap.* 3. verba illa Tribonianiſmum redolere, & ad monachos pertinuiſſe ſuſpicatur. Nobis omnes, qui ſacris intererant, videntur intelligendi. Illi enim propter loci religionem inde ſe movere non poterant, priuſquam ſacerdos exclamaſſet: ΛΑΟΙΣ ΑΦΕΣΙΣ, vel apud Latinos: ILICET! Marqu. Freher. *Parerg. lib.* II. *cap.* 18. Praeterea ſollemnitatis cauſſa in jus vocari non potuiſſe exiſtimant eos, *qui equo publico in cauſſa publica tranſvehebantur.* ULPIAN. *ibid. l.* 2. *D. h. t.* Locum enim hunc capiunt de ſollemni illa equitum tranſvectione, quae quotannis, ipſis Idib. Juliis fiebat ex aedibus Honoris in Capitolium, de qua Iſaac. Caſaubon. *ad Sueton. Aug cap.* 38.

die feriato (*l*), IN JUS VOCARI (*m*) veto.

38. Jac. Raevard. *Var. lib.* II. *cap.* 15. & , qui nuper ſingulari ac pereruditа diſſertatione hunc ritum expoſuit , Jo. Erardus Kappius. Sed huic Duareni, Cujacii, Raevardi, aliorumque doctiſſimorum virorum ſententiae, uti ipſi animadvertunt, non parum refragantur verba IN CAUSSA PUBLICA, pro quibus Raevardus IN CAPITOLIUM, Hotomanus *Obſ. lib.* III. *cap.* 21. IN CENSU PUBLICO reſcribi iubent, majore audacia, quam veroſimilitudine, quum & Florentiae legatur : *in cauſſa publica*, & haec verba in ſuo exemplari invenerint auctores Baſilicorum *lib.* VII. *tit.* 8. qui illa vertunt : *διὰ δημοσίαν χρείαν*. Itaque non ſollemnem illam equitum tranſvectionem in animo habuit ULPIANUS, ſed curſum publicum *τὸν δημόσιον δρόμον*, uti eſt in Baſilicis. Quibus enim in cauſſa publica iter celerius erat faciendum, ii, diſpoſitis per ſtationes equis publicis tranſvehebantur, eiuſque rei cauſſa diploma a principe accipiebant, ut, eo oſtenſo, equi illico praeberentur. Plin. *lib.* X. *epiſt.* 14. 54. 121. *ſequ.* Julius Capitolin. *in Pertinac. cap.* 1. Id diploma *ſigillum* vocat Lactant. *de mort. perſequ. cap.* 24. id eſt, teſſeram, qua non exhibita equi non praebebantur. Scheffer. *de re vehicular. cap.* 18. *pag.* 264. *Diplomata* vero illa, vel *ſigilla*, vel *teſſeras* princeps quibuſdam neceſſitatis cauſſa, aliis pro beneficio dabat, eique rei praeerat LIBERTUS AUGUSTALIS A DIPLOMATIBUS, qualis fuit Aurelius Symphorus, apud Reineſ. *Inſcript. claſſ. VI. n.* 13. *pag.* 309. Hi ergo vere, *equo publico in cauſſa publica tranſvehebantur* : ac proinde in hoc ipſo loco Ulpiani omnino intelligendi ſunt, uti iam pridem viderunt Jo. Coraſ. *in Miſcell. lib. VI. cap.* 11. & Freher. *Parerg. lib.* II. *cap.* 18. Denique, ut in viam redeamus, ſollemnitatis cauſſa in ius vocandi non erant, qui uxorem ducebant, vel quae nubebant, itemque qui funus familiare ducebant, iuſtaque faciebant mortuo. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. *D. eod.* Quod poſtremum & ad eos, qui funus proſequuntur, porrectum eſt. *l.* 3. *D. eod.*

(l) *Die feriato.*) Id Marci Aurelii imp. oratione & ad ferias meſſis & vindemiarum productum eſt. *l.* 1. *pr. D. de fer.* Erant tamen cauſſae, de quibus & feriatis diebus ius dici poterat, de quibus ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. *D. de fer.*

(m) IN JUS VOCARI.) *In jus vocare* eſt juris experiundi cauſſa vocare. PAULL. *lib. IV. ad edict. l.* 1. *D. de in ius voc.* De ritu in ius vocandi omnia pervulgata ſunt. Monere tamen iuvat, videri illos falli, qui vilioris tantum conditionis homines, veluti fures, raptores, lenones, obtorto collo in ius rapi potuiſſe contendunt, & in his Hopperum *de arte iur. lib.* III. Raevardum *ad XII. tabb. cap.* 5. *pag.* 27. Bachou. *ad Treutler. diſp. IV. cap.* 1. *litt. B.* & Gundlingium, cujus ſingularem ea de re diſſertatiunculam inſertam *Gundlingianis*, legere me memini : nec minus falli, qui inter honeſtiores vilioreſque perſonas hoc diſcrimen ſtatuunt, quod illae non niſi praevia anteſtatione, hae & ſine illa in ius potuerint rapi, idque velle exiſtimant Plautum, *Perſ. IV.* 9. *v.* 10

DO. *Nonne anteſtaris?* SA. *Tuan' ego cauſſa, carnufex,*
Cuiquam mortali libero aures atteram?

Sed locum comicum ſapit illa oratio. Leges ipſae inter perſonas honeſtiores vilioreſque non diſtinguunt : & exempla docent, eodem modo & honeſtiores & viliores perſonas in ius vocari conſuevisse. Narrantem ſupra audivimus Varronem, *M. Laevinum, aedilem curulem, a privato ad praetorem in ius* DEDUCTUM ESSE. Et multo poſt etiam integrae exiſtimationis homines in ius raptos, legimus. Sic Dinonem auditorem, nullius criminis reum, ob didactrum non ſolutum, in ius rapit philoſophus, *περιβαλών γε αὐτοῦ θοἰμάτιον περὶ τὸν τράχηλον, καὶ ἐβόα, καὶ ὠργίζετο, pallio eius collo injecto, vociferans & excandeſcens admodum.* Lucian. *Hermotim. pag.* 511. *tom. I. Oper.* Et apud eumdem *in Lexiph. pag.* 829. *tom. I.* ob divulgatum initiatorum quorumdam nomen a ſacerdotibus obtorto collo in jus rapitur Dinias, homo cetera honeſtiſſimus. Paſſim equidem occurrunt in jus vocandi formulae paullo duriores, & quas vix conveniri dixeris viris honeſtioribus, quales illae : Εἴληφά σε, ὦ κατάρατε, *Cepi te, o ſceleſte*, ἕπου μιαρὲ πρὸς δικαστήριον, *ſequere, ſceleſte, ad tribunal*, Lucian. *in bis accuſ. tom. II. pag.* 221. nec non illa apud Horat. *Serm. I.* 9. *v.* 75. *Quo tu*, TURPISSIME? & apud Martialem *Epigr. lib. I. epigr.* 104. *v.* 11.

In jus, o FALLAX *atque* INFICIATOR, *eamus.*

Sed qualis vir, quem vocabant, talis & oratio erat, nec probabile eſt, viros etiam honeſtiores verbis tam injurioſis compellatos eſſe : quamvis, quod ad ipſam in jus vocationem attinet, eos nulla praerogativa donavit praetor, ſed parentes tantum patronos, patronas, matronas, de quibus plura ſuo loco.

Tit. XII.

IN JUS VOCATI UT EANT AUT SATIS VEL CAUTUM DENT (*a*).

Qui ex quacumque cauſſa IN JUS VOCATI erunt, eos aut IRE, AUT de judicio ſiſti SATIS CAUTUMVE DARE oportebit (*b*).

§. I. Si ſatisdare volent (*c*), eos fidejuſſores LOCUPLETES (*d*) dare jubebo.

§. II. SI QUIS PARENTEM (*e*), PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS AUT PARENTES PATRONI PATRONAEVE, LIBEROSVE SUOS (*f*), EAMVE (*g*), QUAM IN POTESTATE HABEBIT, VELUTI UXOREM VEL NURUM, IN JUDICIUM VOCABIT, QUALISCUNQUE FIDEJUSSOR (*h*) JUDICIO SISTENDI CAUSSA ACCIPIATUR.

Tit. XIII.

SI QUIS IN JUS VOCATUS NON IERIT.

NI IERIT (*a*), qui in jus erit vocatus, neve ſatis cautumve dederit, is, prout res erit mulctabitur (*b*).

§. I.

(a) CAUTUM DENT.) Eumdem hic ordinem ſervaſſe praetorem, quem in Pandectis deprehendimus, jam ſupra dictum. Edicta vero, quae ad in jus vocationem pertinent, per plures titulos ſparſa fuiſſe obſervat Hub. Giphan. *Oecon. jur. pag.* 124.

(b) *Oportebit.*] Verba edictalia, litteris expreſſa majuſculis in rubrica ſuperſunt, ex qua & ipſam edicti ſententiam eruimus. Ceterum praetor hic ob oculos habuiſſe videtur legem XII. tabularum: SIn IOUS vocATQVE it, apud Ciceron. *de legib. lib. II. cap.* 4. Aliquando & ad incompetentem vocatus magiſtratum ire tenebatur: ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 5. *D. de judic.* idque ideo, ut exceptionem vel praeſcriptionem fori ibi opponeret. Quare & iis erat eundum, qui privilegio domum revocandi gaudebant, quamvis hi non recte in jus vocarentur, ULPIAN. *ibid. l.* 5. *D. eod.* multoque magis eundum erat iis, qui jus agendi eſſe negabant adverſariis. ULPIAN. *ibid. l.* 41 *D. de locat* CAJ. *lib. II. ad edict. provinc. l.* 111. § 1. *D. de reg. jur.*

(c) *Satiſdare volent.*) Haec quoque ſententia facile probatur ex toto hoc titulo, & maxime ex *l.* 2. *D. qui ſatiſdar. cog.*

(d) LOCUPLETES.) Quinam ſint fidejuſſores LOCUPLETES, ad hunc locum explicavit ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. *D. qui ſatisdar. cogg.*

(e) SI QUIS PARENTEM.) Integram hanc edicti partem ſervavit ULPIAN. *ibid. l.* 2. *D. qui ſatisdar. cog.* ubi & matrem, & patrem, in avi poteſtate conſtitutum, parentum nomine venire, praetoremque magis ad naturalem neceſſitudinem, quam ad poteſtatem patriam, reſpexiſſe obſervat.

(f) LIBEROSVE SVOS.) Hoc edictum ad omnes liberos, ſive ex maſculino, ſive ex feminino ſexu deſcendentes, ac proinde & ad nepotes ex filiabus pertinet. ULPIAN. *ibid. l.* 2. § 3. *D eod.*

(g) EAMVE.) Pleraeque editiones hic habent: EVMVE, QUEM IN POTESTATE HABEBIT. Sed quid attinebat ſeorſum exprimere eum, qui in poteſtate eſſet, quum iam antea liberos memoraſſet? Primus ergo monuit Cuiac. *Obſerv. lib. VII. cap.* 11. reſcribendum eſſe EAMVE, QVAM IN POTESTATE HABEBIT, quam emendationem exempla ſequentia *uxoris* & *nurus* manifeſto exigunt. Uxores enim, quae in manum convenerant, vel in mariti, vel, ſi filiofamilias nupſiſſent, in ſoceri poteſtatem tranſiſſe, oſtendimus *in Commentar. ad leg. Jul. & Pap. Popp. lib. II. cap* 11. *pag.* 238.

(h) FIDEIUSSOR.) *Qualiſcumque fidejuſſor*, id eſt, etiam non locuples, quod ad facultates attinet. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. § 4. *D. in jus voc. ut eat.* Pro locuplete enim accipitur fideiuſſor qualiſcumque in perſonis neceſſarius. PAVLL. *lib. IV. ad edict. l.* 3. *D. eod.*

(a) NI JERIT.) Vetus eſt haec formula, quam ab ipſis decemviris praetor veluti per manus traditam acceperat, qui in XII. tabulis dixerant: NIT ANTESTAMINO. Porphyrion *ad Horat Serm* 1. 9. *extr.* Eam ſuo more retinuiſſe praetorem, ex rubrica huius tituli patet.

(b) *Mulctabitur.*) Mulctam interminatum eſſe

Digitized by Google

§. I. Si quis ſatis cautumve dederit, neque ille ſiſtetur (*c*) in fidejuſſorem, QUI QUEM JUDICIO SISTI PROMISIT, TANTI, QUANTI EA RES ERIT (*d*), ACTIONEM DABO, vel IN BONA EJUS, QUI, QUUM JUDICIO SISTENDI CAUSSA FIDEJUSSOREM DEDISSET (*e*), FRAUDATIONIS CAUSSA LATITABIT, VEL CUI HERES NON EXSTABIT, QUIVE EXSULI CAUSSA SOLUM VERTERIT, NEQUE POTESTATEM SUI FECERIT (*f*), NEQUE DEFENDETUR (*g*), IRI JUBEBO.

Gg 2 TIT,

eſſe praetorem iis, qui in ius vocati non ierint, diſcimus ex *l.* 2. §. 1. *D. eod.* Quum vero huius mulctae quantitas nuſquam exprimatur: probabile eſt, eam fuiſſe arbitrariam *pro iuris dictione iudicis*, (vel potius magiſtratus,) uti loquitur ſive Paullus, ſive Tribonianus, *d. l.* 2. §. 1. D. *h. t.* ubi & exceptiones, quae ab hac mulcta liberant, recenſentur.

(c) *Neque ille ſiſtetur.*) Attamen liberabantur fideiuſſores, ſi reus, priuſquam ſiſteretur, deceſſerat. PAULL. *lib. IV ad edict. l.* 4 *D. qui ſatiſdar. cog.* Mortuum enim ſiſti, eo minus intererat actoris, quo certius eſt, ne hoſtem quidem, fato functum, ſi vel maxime offerretur, receptum eſſe a gentibus humanioribus. Exemplum huiuſmodi deditionis, ob mortem irritae, eſt apud Livium *Hiſtor. lib. VIII. cap.* 39.

(d) EA RES ERIT.] Verba haec edictalia ſervavit interpretatuſque efti ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 1. *D qui ſatiſdat. cog.* ubi, fideiuſſores in veram quantitatem conveniri, monet, niſi in certam tantum ſummam fideiuſſerint.

(e) FIDEJUSSOREM DEDISSET.] Hanc quoque edicti partem debemus ULPIANO *lib. V. ad edict. l.* 2. *D. ex quib. cauſſ. in poſſeſſ. eat.* Ceterum veterem illam, ac tralatitiam eſſe edicti partem, probamus ex inſigni loco Ciceronis *pro P. Quinct. cap.* 19. *recita edictum* : QUI FRAUDATIONIS CAUSSA LATITABIT. *Non eſt is Quinctius, niſi ſi latitant, qui ad negotium ſuum, relicto procuratore proficiſcuntur.* CUI HERES NON EXSTABIT. *Ne id quidem.* QUI EXSULI CAUSSA SOLUM VERTERIT.

(f) POTESTATEM SUI FECERIT.) Poteſtatem ſui non facit, qui id agit, ne ſui copiam habeat adverſarius. Itaque praetor latitantis bona poſſideri iubet. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. §. 2. *D. ex quib. cauſſ. ad eumd. iud. eat.*

(g) NEQUE DEFENDETUR.) Intelligendum hoc *παρατατικῶς*, ut neque ſufficiat, defendiſſe umquam, niſi duret defenſio, neque obſtet, ſi nunc offeratur defenſio. Contra & is defendi intelligitur, qui per abſentiam in nullo deteriorem cauſſam adverſarii fecit. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 2. §. 4. *D. ſi quis in jus voc. non ier.* Quae omnia inſignem lucem capiunt ex laudata Ciceronis oratione *pro P. Quinctio*.

TIT. XIV.

QUI NEQUE SEQUANTUR, NEQUE DUCANTUR (*a*).

PARENTEM (*b*), PATRONVM (*c*), PATRONAM, (*d*), LI-

(a) NEQUE DUCANTUR.) Titulum hunc cum hac ipſa rubrica exſtitiſſe in edicto praetoris, ex eo patet, quod CAJUS librum ſingularem edidit *ad titulum edicti urbici: qui neque ſequantur, neque ducantur*, ex quo libro ſupereſt fragmentum *l.* 48. *D. de verb ſignif.* Add. Cuiac. *Obſerv. lib. II. cap.* 66. & Duaren. *Diſp. anniverſ. I. cap.* 1. Subjunximus eum ſuperiori, quia & in Pandectis conjungi videmus rubricas: *ſi quis in jus vocatus non ier. ſive quis eum vocau. quem ex edicto non debuer* Ceterum primum hujus edicti caput integrum ſervavit ULPIANUS *lib. V. ad edict. l.* 4. § 1. *D. de in jus voc.*

(b) PARENTEM.) Hoc nomine hic veniunt adſcendentes omnes, quamvis, qui ultra tritavos ſunt, maiores potius, quam parentes, vocentur. Nec intereſt, ſive ex ſervili contubernio, ſive ex iuſto matrimonio, ſive ex illegitimo concubitu liberos procrearint. ULPIAN. *ibid. l* 4. §. 2. *D. de in ius voc.* Ita ſaepe veteres *parentes* vocant omnes maiores; veluti Virgil. *Aen. lib. II. v.* 448.

Auratasque trabes veterum decora alta
PARENTUM.

Add. *Aeneid lib. III. v.* 95. & *lib. X. v.* 827. De matre quoque eo minus dubitatur, eam parentis vocabulo comprehendi, quo illa ſemper certior eſt. PAULL. *lib. IV. ad edict. l.* 5. *D. eod.* Ad adoptiuum patrem hoc edictum, ſoluta poteſtate, non pertinet: naturalem autem, ne durante quidem adoptione, vocare licet. PAULL. *ibid. l.* 7. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 8. *pr. D. eod.* Emancipatus tamen impetrata venia parentem recte vocat. *l.* 3 *C de in ius voc.*

(c) PATRONUM.] PATRONUS quis fit MANUMISSIONE, JUREJURANDO, DETECTA COLLUSIONE & RE JUDICATA. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 8. §. 1. *D. de in ius voc.* Quod ad MANUMISSIONEM attinet, nihil intereſt, directe quis manumiſerit, an ex fideicommiſſo. Nam & ita manumittens in ius vocari nequit, praeterquam in id, ut manumittat. PAULL. *lib. IV ad edict. l.* 9. *D. eod.* Sed &, qui hac lege emit, ut manumittat, nec manumiſſor, capite minutus, (excepto deportato,) a liberto recte in ius vocatur. ULPIAN. *ibid. l.* 10 § 6. *D. eod.* Porro patronus vocari non poteſt, qui libertum inſcius adrogavit, vel is, cuius libertus ius aureorum annulorum impetravit: ULPIAN. *ibid. l.* 10. §. 6. *eod.* nec is denique qui in villa, lictore non praeſente, manumiſit. Eo enim pertinet fragmentum elegantiſſimum ULPIANI *ibid. l.* 8. *D. de manumiſſ. vind. ego, quum in villa cum praetore fuiſſem, paſſus ſum apud eum manumitti, etſi* LICTORIS *praeſentia non eſſet*. Quamvis enim manumiſſio per vindictam ſine lictore non poſſet explicari, & libertas poſita videretur.

In feſtuca, quam LICTOR *iactat ineptus*, Perſ. *Sat. V. v.* 175. & ibi Cornut. tantus tamen erat libertatis favor, ut & manumiſſio ſine lictore & feſtuca facta ſervo prodeſſet, quamvis hic ad plenam libertatem non adſpiraret. Hinc apud Plaut. *Menaechm. V.* 9. *v.* 88. Meſſenio, ſervus, a Menaechmo liber eſſe iuſſus, gratulanti alteri libertatem reſpondet: *ſed meliore opus eſt auſpicio, liber perpetuo ut ſiem*, id eſt, vindicta, uti illum locum recte interpretatur Lipſius & Petr. Pithoeus. Nec minus eſt notabile exemplum Antiſtii Labeonis, patris, qui, teſte Appiano, *de bello civili lib. IV. pag.* 669. quum iam mori decreviſſet πιϛοτάτῳ τῶν οἰκετῶν τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν, ὡς ἔθος ἐςὶ Ῥωμαίοις ἐλευθερῶν, ἐπιστρεφομένῳ δὲ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε: *fideliſſimum ſervorum dextra prehendens, & circumagens in girum, uti mos eſt Romanis manumittentibus, & tradidit gladium, iugulumque praebuit.* Denique neſcio, an non eodem pertineat vetus monimentum, quod exhibuit Jo. Fridric. Chriſtius *Noct. Halenſ. ſpecim. II.* ubi domini quidem & ſervorum manumittendorum itemque praetoris imagines: nullum lictoris veſtigium: immo ipſe potius praetor tenet virgam vel ſcuticam, quam alias lictor iactare ſolebat. Et tamen antiquiſſimum eſt hoc monimentum, ex Jac. Marchucci *Antiquitatibus ſtatuariis urbis Romae*, quae Romae 1623. prodierunt, deſumtum. Ut vero e diverticulo redeamus in viam, ad hanc edicti partem porro monent interpretes noſtri, in ancillam ea lege venditam, ut proſtitui libera eſſet, & tamen contra legem venditionis proſtitutam, non emtorem, ſed venditorem iura patronatus habere. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 10. §. 1. *D. de in ius voc.* Non autem erat patronus, contra quem iudicatum fuerat

(*d*), LIBEROS (*e*) , PARENTES PATRONI PATRONAE IN JUS SINE PERMISSU MEO (*f*) NE VOCET (*g*).

§. I. SI QUIS (*h*) EVM eamve, QVEM quamve EX EDICTO meo NON DEBUERIT, VOCABIT (*i*): EVM eamve NEQUE SEQUI , NEQUE DVCI (*k*) oportebit.

§. II. Tum in eum quoque, qui adverſus edictum meum (*l*) quemquam ſciens, dolo malo (*m*) , in jus vocabit, quinquaginta aureorum judicium dabo (*n*).

TIT.

rat, quove deferente iuraverat ſervus , ſe eſſe ingenuum, vel a quo coactus ſervus iuraverat, ſe libertum uxorem non ducturum. ULPIAN. *ibid. l.* 8. §. 1. 2. *D. eod.* Cuius iuris originem oſtendimus *in Commentar. ad leg Jul. & Pap. Popp. lib. II. cap.* 17. *pag.* 306. Denique nec ei ſalva erant patronatus iura, cuius libertus natalium impetraverat reſtitutionem : multoque minus in ſervum publicum manumiſſum iura illa vindicare ſibi poterant municipes ſinguli. ULPIAN. *ibid. l.* 10. §. 4. *D. eod.*

(d) PATRONAM.) PATRONA alias dicitur, quae manumiſit. At interpretatione hoc edictum & ad patroni uxorem prolatum eſt. *l.* 1. *C. de in jus. voc.*

(e) LIBEROS.) *Liberi* hic intelliguntur omnes, etiam in adoptionem dati , immo & nepotes, in familia adoptiva ſuſcepti, modo nondum emancipati. ULPIAN. *ibid. l.* 10. §. 5. 7. 8. 9. *D. de in jus voc.* Si liberta ex patrono peperit, ne hoc quidem caſu ſe mutuo vocant liberta eiuſque filii. ULPIAN. *ibid. l.* 10. § 10. D. *eod.* Contra indignus eo honore videtur, qui capitis accuſavit libertum , vel qui illum per calumniam in ſervitutem petit. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l.* 10. §. 11. D. *de in jus voc.*

(f) SINE PERMISSU MEO) Permittit vero praetor has perſonas vocari , ſi actio non ſit famoſa, vel quae pudorem ſugillet. Ob huiuſmodi enim cauſſas non permittit, niſi cauſſa cognita. ULPIAN. *ibid. l.* 10 §. 12. *D. eod.*

(g) NE VOCET.) Quod edictum ne tunc quidem ceſſat, quando patronus, tamquam alterius tutor, curator, actor, defenſor, in ius vocandus eſt. At ipſius patroni tutor vel curator impune vocatur. ULPIAN. *lib. V. ad edict l* 10. §. 13. *D. eod.*

(h) SI QUIS.) Verba ipſa edicti , praeter pauca , quae litteris minuſculis expreſſimus , quaeque ipſa res exigit , ſuperſunt in rubrica , quam ſupra inveniri monuimus in *l.* 48. *D. de verb. ſignif.*

(i) VOCABIT.) Hic non ſolum omnes perſonae, quas paullo ante recenſuerat praetor, *ἀπὸ τῦ κοινῦ* repetendae , ſed & illae adiiciendae videntur, quae morbo , aliove caſu, veluti vinculis vel cuſtodia impeditae non eunt. Eo enim pertinet fragmentum CAII. ex *libero ſing. ad edict urbicum , qui neque ſequ. neque duc. l.* 48. *D. de verb. ſignif.*

(k) NEQUE SEQUI , NEQUE DUCI.) Sunt haec verba *τυπικὰ* vel edictalia , uti ex eodem CAII fragmento patet . SEQUI vero eſt volentis , DUCI nolentis & inviti. Attamen alias & volentes ducuntur, eoque ſenſu poeta :

DUCUNT *volentem fata ; nolentem* TRAHUNT.

(l) *Adverſus edictum meum.*) Datur ergo haec actio adverſus ipſum vocantem , non adverſus heredes . neque ultra annum, quia poenalis eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 24. *D. de in jus voc.*

(m) *Dolo malo.*) Moderanda videbatur juris dictio , ſi poeniteret libertum , ſive patronus non ierit, vel non invitus ierit: PAULL. *lib. IV. ad edict. l* 11. *D. eod.* multoque magis , ſi ab ignorante ſine dolo malo aliquid adverſus edictum eſſet. CALLISTR. *lib. I. edict. monitor. l.* 2. *D. in jus voc. ut eat.*

(n) *Judicium dabo.*) Si libertus, inopia preſſus, tantam inferre mulctam non poteſt, a praefecto urbi, tamquam inofficioſus caſtigatur, *l. ult. D. de in jus voc.* Ignoſcendum tamen minori. Quamvis enim alias haec poena, edicto perpetuo conſtituta, non temere remittatur : *l.* 3. *C. de in jus voc.* tamen fere in omnibus iudiciis poenalibus & aetati , & imprudentiae ſuccurritur. PAULL. *lib. IV. ad edict. l.* 108. *de reg. jur.* Add. Jac. Gothofred. *in Comment. pag.* 465.

Digitized by Google

TIT. XV.

NE QUIS EUM, QUI IN JUS VOCABITUR, VI EXIMAT (*a*).

NE QUIS EVM (*b*), QUI IN JUS VOCATVS ERIT (*c*), VI EXIMAT (*d*), NEQVE FACIAT DOLO MAGIS EXIMATVR (*e*), ſi quid adverſus ea factum erit (*f*) QUANTI EA RES ERIT AB ACTORE AESTIMATA, DE QUA CONTROVERSIA EST (*g*), in factum judicium dabo.

TIT.

(a) VI EXIMAT) Edictum hoc, cuius maxima pars ſupereſt, ideo propoſuerat praetor, ut metu poenae coercerentur ii, qui in ius vocatos vi eximerent. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l. 1. pr. D. ne quis eum, qui in jus voc.* Saepe enim eveniebat, ut in ius raptus clamore convocaret homines, & hi illum eripere conarentur. Sic leno apud Plaut. *Rudent. III. 6 v. 29.* in ius vocatus vociferatur: *obſecro, ſubveni mi, Charmida, rapior obtorto collo, Viden' me, ut rapior. Non ſubvenire mihi audes?* Et hic quidem leno ſurdo narrabat fabulam. At aliquando miſertum eſt in ius rapti, veluti apud Lucian. *Hermotim p. 511. tom I.* *Καὶ εἰ μὴ τῶν συνήθων τινὲς ἐν μέσῳ γενόμενοι ἀφείλοντο τὸν νεάνισκον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, εὖ ἴσθι, προσφὺς ἂν, ἀπέτραγεν αὐτοῦ τὴν ῥῖνα ὁ γέρων· οὕτως ἠγανάκτει: niſi e familiaribus quidam e manibus illius adoleſcentem* ERIPUISSENT, *qui forte fortuna ei rei interfuerunt, periculum erat, ne naſum miſero mordicus evulſiſſet ſenex. Adeo impotenter debacchabatur, impulſus iracundia.*

(b) NE QUIS EUM.) Nec tamen incidit in edictum, qui perſonam, quae in ius vocari non poteſt, vi eximit: ULPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. D. h. t.* PAULL. *lib. IV. ad edict. l. 2. D. eod.* nec qui alio, quam quo debuerat, vocatum eximit: PAULL. *ibid.* nec qui ſervum eximit, quem actor non in ius vocare, ſed exhiberi petere debebat. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l. 3. pr. D eod.* Nec tamen excuſatur, qui exemit eum, qui ſe per calumniam vocatum queritur, quum non ad eximentem, ſed ad iudicem pertineret ea cognitio. PAULL. *lib. IV. ad edict. l. 4. §. 1 D. eod.*

(c) VOCATUS ERIT.) Quum aliud ſit IN JUS, aliud ad JUDICEM vocare: ad priorem tantum caſum hoc edictum pertinet, neque in illud incidit, qui vocatum ad iudicem exemit. ULPIAN. *lib. V. ad edict. l. 3. §. 1. D. h. t.*

(d) VI EXIMAT.) VIS hic & ſine dolo malo ſufficit. ULPIAN. *ibid. l. 3 §. 2. D. h. t.* EXIMERE autem & ERIPERE quomodo differant, docet PAULL. *lib. IV. ad edict l. 4. pr. D. eod.* Sunt, qui huc referendum putant locum ULPIANI *lib. V. ad edict. l. 9. D. de verb. ſignif.* ubi docet, quid ſit PERISSE, vel, ut in Haloandrina eſt, RAPVISSE, quam poſteriorem lectionem acriter tuetur, qui & ipſe hoc fragmentum edicto noſtro adcommodat Jo. Goeddeus *in Comment. ad tit. D. de verb. ſignif. pag. 187.* Sed priorem lectionem non modo codex Florentinus probat, ſed & Baſilica hic habent ἀπολέσθαι. Immo huic lectioni ipſa ſuffragatur ULPIANI interpretatio. Et quid hoc fragmentum ad dictum noſtrum, in quo de eo, quod perierat, vel raptum fuerat, non magis agitur, quam de eo, quod fractum, raptum, ruptumque eſt. Itaque nos cum Cuiacio *tom. IX Oper. pag. 487.* potius in numero libri erratum, fragmentumque hoc ex ULPIANI *libro XV. ad edictum* decerptum eſſe, exiſtimamus. Et talis error etiam in inſcriptione *l. 1. D. ſi pars her. pet.* manifeſto admiſſus eſt.

(e) EXIMATUR.) Edictalia haec verba reſtituimus ex fragmento PAULLI *lib. IV. ad edict. l. 4. §. 2. D. ne quis eum, qui in jus voc*

(f) *Adverſus ea factum erit.*) Perinde vero eſt, ſive per ſe quis exemerit, ſive per alios ULPIAN. *lib. V. ad edict. l. 5. pr. D. eod.* Si plures exemerunt, adverſus ſingulos agitur, & exemtus nihilominus manet obligatus. ULPIAN *ibid. l. 5. §. 3. 4. D. eod.* Si ſervus exemit, dominus ſciens in ſolidum, ignarus rei noxaliter convenitur. ULPIAN. *ibid. l. 1. §. 1. D. eod.*

(g) CONTROVERSIA EST.) Verba haec edictalia explicat ULPIAN. *ibid. l. 5. §. 1. 2. D. h. t.* Quis vero genuinus huius formulae ſenſus ſit, acriter diſceptatum eſſe novimus inter Jo. Steckium *Vindic. leg. anticrit. cap. 1.* & Jac. Gothofred. *Animadv. jur. civ. cap. 1.* quorum ille Ant. Fabrum: hic ipſum Steckium impugnat.

Digitized by Google

Tit. XVI.

DE POSTULANDO (*a*).

(Ulpian. Lib. VI. Paull. Lib. V. Cai. Lib. III.)

EVm, qui annos ſeptendecim non in totum compleverit (*b*), ſurdumque, qui prorſus non exaudit, pro ſe aliiſque postulare (*c*) veto. Si non habebunt advocatum, ego dabo (*d*).

§. I. Femina (*e*), qui utroque lumine orbatus

(a) DE POSTULANDO.) Quum hic novum Commentariorum librum auſpicentur ULPIANUS, PAULLUS, & CAJUS: nemo dubitabit, quin titulus hic ſuperioribus omnibus, qui ad in ius vocationem pertinent, fuerit poſterior. Et quia nulla eſt ratio, cur ab ordine in Pandectis & Codice ſervato diſcedendum exiſtimemus: nulla quoque ratio ſuadet, ut priorem illum fuiſſe negemus titulo *de his, qui notantur infamia*. Rubrica tituli iiſdem verbis exprimitur ab ULPIANO *lib. VI. ad edict. l. 1. pr. D. h. t.* & ex ejuſdem fragmenti §. 1. 3. 5. *&* 7. diſcimus, tribus partibus hoc totum edictum conſtitiſſe, quarum quodnam fuerit argumentum, ipſe his verbis oſtendit: QUOSDAM *praetor in totum prohibuit poſtulare:* QUIBUSDAM *pro ſe permiſit:* QUIBUSDAM *& pro certis tantum perſonis & pro ſe permiſit* INITIUM *autem facit praetor ab his, qui in totum prohibentur poſtulare. in quo edicto aut* PUERITIAM, *aut* CASUM *excuſat.* En juſtam hujus edicti ἀνάλυσιν. Ceterum EXCUSARI hic idem eſſe, ac prohiberi, res ipſa docet, ſimilemque verbi notionem deprehendimus in *l. 11. D. de decurion.* ubi Cujac. *Obſerv. lib. XXVI. cap.* 37. pro *excuſare*, *excurtare* legi jubet.

(b) *In totum compleverit.*) Ita huius edicti ſententiam exprimit ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l. 1. §. 3. D. de poſtul.* Quamvis enim adoleſcentulis Romanis iam anno aetatis decimo ſexto toga virilis vel pura dari ſoleret, Noriſ. *Cenotaph. Piſan. diſſ. II. cap. 4. pag.* 114. eodemque tempore illi non ſine celebritate in forum deducerentur: Ovid. *Faſtor. lib. III. v.* 787. Sueton. *Octav. cap.* 26. *Neron. cap.* 7. Jo. Fr. Gronov. *Obſerv. lib. II. cap. 21. pag. 398. ſequ.* non tamen illico poſtulabant, ſed commendari viro cuidam prudenti & facondo, aliquando ſeſe ad militiam illam forenſem praeparabant. Gronov. *Obſ. lib. III. cap.* 23. *pag.* 654. Hinc modicam XVII. annorum aetatem iudicabat praetor, ad procedendum in publicum, maxime quum eadem aetate, & paullo maiore Nerva, filius, de iure reſponſitaſſe diceretur. ULPIAN. *ibid. l.* 1. *§. 3. h. t.* Quo loco *reſponſitare* minus eſſe, quam *reſpondere*, tradiderunt Maranus, Mornacius, & Dionyſ. Gothofredus: ſed ſine idonea ratione, ceu demonſtravit Aegid. Menag. *Amoenit. jur. civ. cap.* 2.

(c) POSTULARE.) Aelius Donatus apud Dionyſ. Gothofredum in *Auctor. lingu. Latin. pag.* 1335. hoc verbum ita interpretatur: POSTULARE *eſt, quaedam dicere de altero apud alterum*. At iure conſultis dicuntur POSTULARE, qui deſiderium ſuum vel amici in iure apud eum, qui iuris dictioni praeeſt, exponunt, vel alterius deſiderio contradicunt. ULPIAN *ibid. l.* 1. *§. 2. h. t.* Quumque hoc ſenſu & creditores *poſtulare* dicantur: ea occaſione de creditoribus quaedam dixiſſe videtur ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l. 10. l. 12. pr. & §. 1. D. de verbor. ſignif. & l. 2. D. de re judic.*

(d) EGO DABO.) Hanc quoque edicti partem, ipſaque eius verba legitima ſervavit, ſuoque more expoſuit ULPIAN. *ibid. l. 1. §. 4. D. de poſtul.*

(e) *Femina.*) Alterum hoc eſt edicti caput, de quo ex inſtituto ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l. 1. §. 5. D. h. t.* Poſtulare non potuiſſe feminas, ſatis notum eſt, ac proinde eas ita loquentes inducit Juvenal. *Sat. II. v.* 51.

Numquid nos agimus cauſſas? civilia jura
Novimus? aut ullo ſtrepitu FORA *veſtra movemus.*

Cur vero feminis pro aliis poſtulare nefas fuerit, non aeque expeditum eſt. Si credas ULPIANO *ibid. l. 1. § 5. h. t.* occaſionem huic edicto dedit *Carfania* vel potius C. *Afrania*, Licinii Buccionis, ſenatoris, uxor, inverecundiſſima, quam pro ſexus ſui pudore, poſtulans. Hanc enim mulierem ULPIANO iſta ſcribenti in animo fuiſſe, recte poſt Andr. Alciatum docent Perizon. *ad Valer. Max. lib. VIII. cap. 3. ex.* 2. & Corn. van Bynkershoek *Obſerv. lib. IV. cap.* 12. Sed ſi dicendum quod res eſt, nihil fere eſt in illa ULPIANI narratione extra omnem dubitationis aleam poſitum.

Femi-

Digitized by Google

tus (*f*), quive corpore ſuo muliebria paſſus (*g*), aut capitali crimine damnatus erit (*h*), quive operas, ut cum BESTIIS (*i*) DEPVGNARET, LOCAVERIT, pro aliis apud me ne poſtulent (*k*).

§. II. QVI LEGE (*l*), PLEBISCITO, SENATVSCONSVLTO, EDICTO DECRETOVE PRINCIPVM (*m*), NISI PRO CERTIS PERSONIS, POSTVLARE PROHIBENTVR, HI PRO ALIO, QVAM PRO QVO LICEBIT, NE POSTVLENT. Qui EX OMNIBVS, QVI SVPRASCRIPTI SVNT (*n*), IN INTEGRVM RESTITVTVS NON ERIT (*o*), PRO

Femina illa Ulpiano *Carfania*; Valerio Maximo *c. l.* C. *Afrania*: quod merito praeferimus, quamvis & *Carfaniae* & *Carfiniae* nomina non ignota Romanis fuerint. Vid. Juvenal. *Sat. II. v.* 69. Gruter. *Inſcript. pag.* 241, 3. 960, 3. 994, 2. ac proinde eam formam retinendam exiſtimet Cuiac. *Obſerv. lib. XXVI. cap.* 38. Carfania Ulpiani pro aliis procul dubio poſtulaverat: quia alias non fuiſſet ratio, cur praetor ob illius latratus edicto prohibere voluerit, ne feminae pro aliis poſtularent: at C. Afrania Valerii Maximi pro ſe poſtulaverat inverecundius. Ulpianus Carfaniam ſuam edicto occaſionem dediſſe ſcribit. Valerius Max. talis edicti ne verbo quidem meminit, ſed tantum C. Afraniam *inuſitatis latratibus tribunalia ita exercuiſſe* ait, *ut muliebris calumniae notiſſimum evaſerit exemplum, & pro crimine improbis feminarum moribus C. Afraniae nomen obiici conſueverit*. Denique ex Plutarchi *comparatione Numae & Lycurgi pag.* 77. videre eſt, iam inde ab urbe condita foro interdictum fuiſſe mulieribus, adeo ut muliere aliquando cauſſam agente, deos conſulendos cenſuerit ſenatus, *τίνος ἄρα τῇ πόλει σημεῖον εἴη τὸ γενόμενον*, *ecquid hoc exemplum civitati portenderet?* Sed fortaſſis initio ſtatim mulieres a poſtulando repulerant Romani: interiecto autem tempore frontem perfricare, & non modo pro ſe, ſed & pro aliis poſtulare coeperant. Quum vero verecundiae fines omnes tranſſiliiſſet C. Afrania, praetor fraena iniicienda putavit illi muliebri licentiae, vetuitque, ne ſaltim pro aliis poſtularent feminae. Quum ergo pro ſe poſtulare omnino poſſent: non fecit contra edictum femina, quam Chriſtus in parabola inducit *παρέχουσαν τῷ κρίτῃ κόπον, καὶ ὑπωπιάζουσαν αὐτὸν*, adeoque pro ſe inverecundius poſtulantem. *Luc. cap.* 18. *v.* 5.

(f) *Utroque lumine orbatus.*) Caecus enim inſignia magiſtratus, nec videre, nec venerari poterat. Quam rationem reddit, ipſamque rem exemplo P. Caeci. Nonnii Aſprenatis patris, illuſtrat ULPIANUS *lib. VI. ad edict. l.* 1. §. 5. *D. h. t.* ubi legenda, quae notarunt Cuiac. *Obſ. lib. XXVI. cap.* 38. & Corn. van Bynkershoek *Obſervat. lib. IV. cap.* 12. Caecus ergo, quamvis & ſenatoriam dignitatem retineret, & magiſtratum recte gereret, (uti Appii Claudii Caeci exemplum docet *l.* 2. §. 36. *D. de orig. jur.* Liv. *Epit. lib. XIII.*) poſtulare tamen pro alio non poterat. ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 5. *D. h. t.* Addantur Duaren. *Diſp. anniv. I. cap.* 23. & Donell. Comment. *jur. civ. lib. XVII. tit.* 24.

(g) *Muliebria paſſus.*) Niſi quis forte vi praedonum vel hoſtium tam nefanda paſſus ſit. ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l.* 1. §. 6. *D. h. t.*

(h) *Damnatus erit.*) Quod SCto & ad eos porrectum eſt, qui ob admiſſam in iudicio publico calumniam damnati ſunt. ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 6. *D. eod.*

(i) BESTIIS.) Verba haec, quae litteris maiuſculis expreſſa ſunt, tamquam edictalia, interpretatur ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 6. *D. h. t.* ubi diſtinguit, operaſne quis ad beſtias conficiendas locaverit, an hoc ſine mercede, & virtutis oſtentandae cauſſa fecerit, nec in arena ſe honorari paſſus ſit: itemque, utrum in arena cum beſtiis pugnarit, an mercede conductus extra arenam venatus ſit feras, quae regioni nocent. Quod ideo monendum duxit ULPIANUS, quod & amphitheatralis illa laniena VENATIONIS nomine veniret. Juſt. Lipſ. *de amphitheatro, cap.* 5.

(k) *Ne poſtulent.*) Poſtulare tamen poſſunt, ſi tutorum curatorumque officio funguntur, & pupillorum minorumve cauſſam agunt. ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l.* 1. §. 6. *l.* 6. *pr. D. h. t.*

(l) QUI LEGE.) Tertii hujus capitis & ſententiam, & ipſa verba *ταυτικά* debemus VLPIANO. *ibid. l.* 1. §. 7. 8. 9. 11. *& l.* 7. *D. h. t.*

(m) DECRETOVE PRINCIPUM.) Omnes, qui ex edicto, legibus, & conſtitutionibus principum infamia notantur, (de quibus titulo inſequente erit dicendum), hac edicti parte poſtulare prohibentur. VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 8. *D. h. t.*

(n) SUPRA SCRIPTI SUNT.) Puta hoc ipſo §. 2. Si enim ſint ex ſuperioribus, reſtitutionem non facile impetrabunt. ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 9. *D. h. t.*

(o) RESTITUTUS NON ERIT.) Reſtitutio haec non poteſt dari, niſi a principe vel ſenatu. An & a praetore data reſtitutio

ſuffi-

PRO ALIO NE POSTVLET, PRAETERQVAM PRO PARENTE (*p*), PATRONO, PATRONA, LIBERIS PARENTIBVSQVE PATRONI, PATRONAE, LIBERISVE SVIS, FRATRE, SORORE, VXORE, SOCERO (*q*), SOCRV, GENERO, NVRV, VITRICO, NOVERCA, PRIVIGNO, PRIVIGNA, PUPILLO, PUPILLA, FVRIOSO, FVRIOSA (*r*), CVI EORVM A PARENTE, AVT DE MAJORIS PARTIS TVTORUM SENTENTIA (*s*), AUT AB EO, CVJVS EA DE RE JURIS DICTIO FVIT, EA TVTELA CVRATIOVE DATA ERIT (*t*).

TIT. XVII.

DE HIS, QUI NOTANTUR INFAMIA (*a*).

INFAMIA NOTANTUR, QUI AB EXERCITU (*b*) IGNOMINIAE

ſufficiat, ad hunc locum diſquirit ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 10. *h. t.*

(p) PARENTE.) Haec omnia ſe alibi plenius exſequutum ait ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l.* 1. §. 11. *D. h. t.* Ac proinde nos remittit ad *titulum edicti* 12. ubi occaſione ſatis dationis de judicio ſiſti fuſius de parentibus, patronis, patronorumque liberis & parentibus diſſeruit.

(q) SOCERO.) Haec quoque edictalia verba debemus ULPIANO *ibid. l.* 3. §. 1. 2. *D. eod.* ubi & proſocerum & proſocrum, progenerum & pronurum, dummodo adhuc duret adfinitas, intelligi debere, monet. Adfinitatem enim apud Romanos aeque, ac Graecos, ſoluto matrimonio exſpiraſſe, ſatis notum eſt, idque ex Terent. *Hecyr.* [illegible] 2. aliiſque veterum teſtimoniis probavimus *in Comment. ad leg. Jul. & Pap. Popp. lib. II. cap.* 17. *pag.* 311. *ſeqq.* Add. Arn. Vinn. *ad* § 6. *Inſt. de nupt.* Henr. Bern. Reinold. *Var. cap.* 24. & Ger. Noodtius *ad tit. D. de nupt. pag.* 485. *tom.* II. *Oper.*

(r) FURIOSO, FURIOSA.) Ex interpretatione prudentum etiam *pro fatuo & fatua l.* 2. *D. eod.* Pro omnibus enim, qui in curatione ſunt, etiam perſonae viliores & infames poſtulare poſſunt, ceu pluribus oſtendunt ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l.* 3. §. 3. & PAULL. *lib. V. ad edict. l.* 4. *D. de poſtul.*

(s) DE MAJORIS PARTIS TUTORUM SENTENTIA.) At quomodo tutor curatorve dari poteſt DE MAIORIS PARTIS TUTORUM SEMTENTIA? Eſt haec non alia, quam tutela *ceſſitia*. Quemadmodum enim tutela veluti in bonis erat: ita & cedi poterat alii, eaque ceſſio in jure fiebat, qua de re quidquid hodie ſcimus, debemus ULPIANO *tit.* 11. §. 7. *ſequ.* & §. 17. ubi praeclara multa adnotavit Ant. Schulting. *in juriſprud. vet. antejuſtin. pag.* 596. & 600. Ceterum ex hoc loco, quem interpretes ne attingunt quidem, patet, tutelam cedi potuiſſe *de majoris partis tutorum ſententia*, quum alias in re communi melior ſit conditio prohibentis *l.* 12 *l.* 28. *D. commun. divid.* Praeterea ex eodem diſcimus, parum ſolidam eſſe Cuiacii lectionem in ULPIANO *ibid.* §. 8. feminarum ſaltim tutelam ceſſitiam *legem Claudiam* SUSTULISSE. Quomodo enim ſublatum dici potuit, quod tempore Hadriani adhuc immotum ſtetit, & in ipſum migravit edictum perpetuum?

(t) DATA ERIT.) Haec quoque verba debemus ULPIANO *lib. VI. ad edict. l.* 3. *D. eod.* qui ſimul monet, merito praetorem exprimere debuiſſe etiam *mutum*, *ſurdum*, *prodigum*, *adoleſcentem*, quia & his curatores ſoleant dari.

(a) NOTANTUR INFAMIA.) De ordine titulorum horum iam ſupra diximus. Ipſum edictum, quod ſub hoc titulo exponimus, integrum exſtat in *l.* 1. *D. h. t.* cujus inſcriptio & Florentiae ita ſe habet: JULIANUS *lib. I. ad edictum*. Addit Taurellius: *ſic in Piſanis: putamus tamen* ULPIANUS: *nam* JULIANUS *non ſcripſit ad edictum*. At ne VLPIANUS quidem hoc edictum libro commentariorum ſuorum primo, ſed ſexto demum, interpretatus eſt, ac proinde ſi quis Taurellii conjecturam probat, ei ſimul mutandus libri numerus, reſcribendumque erit: ULPIAN. *libro ſexto ad edictum*. Quid ſi digeſtores ſcripſerint: JULIANUS *libro perpetui edicti*, indicaturi, ſe hoc edictum bene longum non, uti ſoleſit, ex ULPIANI, PAULLI, CAII commentariis, ſed ex ipſo edicto perpetuo deſcripſiſſe? Sed ita mireris, cur in ſolo hoc titulo, relictis lacunis, ipſos adierint fontes. Quare ego hunc nodum, quum ſolvere non poſſim, ſecare nolo. Adde tamen Ant. Auguſt. *de nomin. propr. Pandect. cap.* 1. *claſſ.* 3. *pag.* 61. *Theſauri jur. civ. tom.* I.

(b) AB EXERCITU.) Sive miles ſit caligatus, ſive alius, aſque ad centurionem, vel praefectum cohortis, vel aleae.

Immo

CAUSSA (c) AB IMPERATORE, EOVE, CUI EA DE RE STATUERE STATUENDI JUS FUERIT, DIMISSUS ERIT: QUI ARTIS LUDICARE (d) PRONUNCIANDIVE CAUSSA IN SCENAM (e) PRODIERIT (f): QUI LENOCINIUM FECERIT (g); QUI IN JUDICIO PUBLICO CALUMNIAE (h) PRAEVARICATIONIS SUE CAUSSA (i) QUID FECISSE JUDICATVS ERIT (k): QVI FVRTI (l), VI BONORUM RAPTO.

Immo &, qui exercitui praeeſt, quamvis conſularibus inſignibus condecoratus, & dux notantur, ſi ignominiae cauſſa & cum indignatione principis miſſi ſint, non ſi cui eorum ſucceſſor ſine principis indignatione datus. ULPIAN. *lib. I. ad edict. l. 2. pr. §. 1. D. h. t.* ubi &, quid ſit EXERCITUS, ſuo more oſtendit. CALIGATOS milites eſſe gregarios, vel ex ipſo Iure noſtro *l. 6. D. de re milit.* diſcimus, cum quo textu iungendus eſt Lipſ. *ad Tacit. Annal. lib. I. cap.* 41. & Torrent. *ad Sueton. Aug. cap.* 25. Exemplum tribuni mil. C. Avieni, a Julio Caeſare ab exercitu ignominiae cauſſa remoti, exſtat apud Hirt. *de bello Afric. cap.* 15.

(c) IGNOMINIAE CAUSSA.) Hac occaſione de variis miſſionum generibus diſſeruit ULPIAN. *ibid. l. 2. §. 2. D. h. t.* Quemadmodum enim honeſte, & exactis ſtipendiis, miſſi honorifico veteranorum cognomine ſe iactabant, ſeque in marmoribus adpellitant VETERANOS HONESTAE MISSIONIS vel HONESTE MISSOS: Reineſ. *Inſcript. claſſ.* VIII. *n.* 55. & *claſſ.* I. *n.* 300. ita ignominiae cauſſa miſſi infames habebantur. Briſſon. *de formul. lib.* IV. *pag.* 364. *ſequ.* Pet. Fab. *Semeſtr. lib. I. cap.* 17. Ita mittebantur adulterii damnati: ULPIAN. *ibid. l. 2. §. 3. D. h. t.* non qui munerum evitandorum cauſſa militiam ſequebantur, dimittendi illi quidem, nec pro reipublicae cauſſa abſentibus habendi, ſed ſalva tamen exiſtimatione. ULPIAN. *ibid. l. 1. D. de re milit. l. 2. §. 2. D. de his, qui not. infam.* Ceterum a MISSIONE diſtinguenda EXAUCTORATIO, de qua Lipſ. *ad Taciti Annal. lib.* I. *pag.* 37. An vero & exauctorati aliquando notati fuerint infamia, diſquirit Cujac. *Obſerv. lib.* XXVII. *cap.* 8.

(d) ARTIS LUDICRAE.) Non vero artem ludicram facere videntur, qui virtutis cauſſa exercentur, veluti athletae, thymelici, xyſtici, agitatores, nec qui aquam equis ſpargunt, nec ulla aliorum miniſteria, qui ſacris deſerviunt. ULPIAN. *ibid. l 4. pr. D. h. t.* De his omnibus conſulendi ſunt Petr. Faber *in Agoniſtic.* & qui de omni re agoniſtica praeclare aliquot ſpeciminibus mereri coepit, V.C. coniunctiſſimuſque collega Jo. Henr. Schulzius. De iis, qui aquam equis ſpargunt, elegans eſt obſervatio Philippi Rubenii *Elect. lib.* II. *cap.* 18 Deſignatores vero & *ῥαβδούχους* deſcripſit Donat. *ad Terent. Adelph.* I. 2. *v.* 7.

(e) IN SCENAM. (SCENA quid ſit, ad hunc ipſum locum oſtendit ULPIAN. *ibid. l. 2. §. 5. D. h. t.*

(f) PRODIERIT.) Modo quaeſtus cauſſa prodierit. ULPIAN. *ibid. d. l. 2. D. h. t.* Tales praeter hiſtriones erant arenarii, gladiatores, mimi, pantomimi, de quibus vid. Balduin. *ad leg. Jul. & Pap. pag.* 73. & nos in *Comment. ad eamdem legem lib.* II. *cap.* 1. & 2.

(g) LENOCINIUM FECERIT.) Sive principaliter id agat, ſive quaeſtu illo, tamquam cauponariae alteriuſve negotiationis acceſſione, utatur. Sed & ii, qui in ſervitute peculiaria mancipia quaeſtui habuerunt, ob eam rem, etiam liberi facti, notantur. ULPIAN, *ibid. l. 4. §. 2. 3. D. de his, qui not. infam.* Et tamen etiam honeſtiores turpi hoc quaeſtu rem faciebant, domique habebant lupanaria, in quibus ancillas proſtituerent. *l. 27. §. 1. D. de hered. petit. l. 38. pr. D. de oper. libert.* Merill. *Obſ. lib.* II. *cap.* 12.

(h) CALUMNIAE.) Condemnatum autem calumniae eſſe oportet ſententia: nec ſufficit, calumniatum aliquem eſſe. ULPIAN. *ibid. l. 4. §. 4. D. de his, qui not. infam.* Hinc ne a cenſore quidem ob hoc aliudve crimen notati infamiam contraxiſſe videntur. Jo. Bodin. *de re publ. lib.* III. *cap.* 3. *lib.* VI. *cap.* 1. Reinold. *Var. cap.* 15. *pag.* 110.

(i) PRAEVARICATIONISVE.) Quid ſit PRAEVARICATOR, ad hunc edicti locum expoſuit ULPIAN. *lib.* VI. *ad edict. l. 1. pr. D. de praevaric. l. 4. § 4. D. de his, qui not. infam.* ubi in lege priore eſt: PRAEVARICATOR *eſt, qui in utraque parte conſiſtit, quin immo in altera*: in poſteriore vero: *immo ex adverſa*. Alterutrum ſubleſtum; neutrum abſurdum; poſterius tamen veriſimillimum eſt.

(k) JUDICATUS ERIT. Praevaricationis proprie damnabantur accuſatores: at poſtea eius criminis rei etiam facti ſunt advocati. ULPIAN. *lib.* VI. *ad edict. l. 1. §. 1. D. de praevaricat.* Plin. *lib.* I. *epiſt.* 20. Cujac. *Obſerv. lib.* IX. *cap.* 40.

(l) FURTI.) Sive nec manifeſti, ſive mani-

PTORUM (m), INJURIARUM, DE DOLO MALO ET FRAUDE, SUO NOMINE (n) DAMNATUS (o), PACTUS ERIT (p): QUI PRO SOCIO, TUTELAE, MANDATI, DEPOSITI SUO NOMINE (q), NON CONTRARIO JUDICIO (r) DAMNATUS ERIT (s): QUI EAM, QUAE IN POTESTATE EJUS ESSET, GENERO MORTUO, QUUM EUM MORTUUM ESSE SCIRET (t), INTRA ID TEMPUS, QUO ELUGERE VIRUM (u) MO-

manifeſti. ULPIAN. *ibid. l. 6. pr. D. de his, qui not. infam.*

(m) VI BONORUM RAPTORUM.) Praetore de vi interloquente: VIM FECISTI, ex interdicto damnatus ſalvam habet exiſtimationem, ex delicto omnino infamis habetur. ULPIAN *lib. VI. ad edict. l. 32. D. de poen.*

(n) SUO NOMINE.) Non notantur procuratores, defenſores, tutores, & curatores, immo ne heredes quidem damnati. Quin & ipſe reus, lite per procuratorem ſuſcepta, ſalvam retinet exiſtimationem. ULPIAN. *ibid. l. 6. §. 2. D. h. t.* Illud mirum videri poſſet, quod ne ſervus quidem notatur, quamvis domini heres, ſi dominus eius nomine noxale ſuſtinuerit iudicium, ſi vel maxime demum ipſe ſervus heres condemnetur. PAULL. *lib. V. ad edict. l. 14. D. eod.* Mittimus alias quaeſtiones, veluti qualis condemnatio infamet? an & is notetur, qui graviore poena, quam leges comminantur, adfectus eſt? an & extraordinaria crimina infament? an ſubſequente vitae emendatione haec macula eluatur; ceteras, quas ſolvit ULPIAN. *ibid. l. 13. §. 5. 6. 7. 8. l. 24. D. h. t.*

(o) DAMNATUS.) Quid ſi damnatus adpellationem interpoſuerit? De eo caſu agit ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l. 6. §. 1. D. eod.*

(p) PACTUSVE ERIT.) Edictalia haec verba laudant Valerianus & Gallienus augg. *l. 18. C. de cauſſ. infam. irrogant.* Pactum autem aliquem eſſe oportet interpoſito pretio, ac proinde non notatur, qui precibus veniam impetravit, vel qui iuſſu praetoris pactus eſt, vel delato jurejurando ſe deliquiſſe negat. ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l. 6. §. 3. 4. D. de his, qui not. inf.* Pacti enim, dato pretio, confeſſi videntur, PAULL. *lib. V. ad edict. l. 5. D. eod.* ac proinde & ii notantur, qui in cauſſa fiſcali cum delatoribus paciſcuntur. ULPIAN. *ibid. l. 4. D. de jur. fiſc.*

(q) SUO NOMINE.) Heres ergo non notatur, niſi ex dolo proprio in cauſſis mandati & depoſiti. ULPIAN. *ibid. l. 6. §. 6. D. h. t.*

(r) CONTRARIO JUDICIO.) Actione contraria ex his contractibus conventus haud notatur, niſi quod mandans ſit infamis, qui fidem, quam pro eo fideiubens eſt ſequutus, dolo malo non liberat. ULPIAN. *ibid. l. 6. §. 5. D. h. t.* Alias in actionibus contrariis non de perfidia, ſed de calculo, agitur, ac proinde omnino ceſſat infamia. ULP. *ibid. l. 6. §. 7. D. eod.*

(s) DAMNATUS ERIT.) Non ſi pactus fuerit. Id enim ſalva exiſtimatione fieri poſſe, docet PAULL. *lib. V. ad edict. l. 7. D. h. t.*

(t) MORTUUM ESSE SCIRET.) Ne ignorantia puniatur. Si multo poſt, mortuum eſſe generum, cognorit, dies luctus cedit a tempore mortis. Quare ſi, exacto jam legitimo tempore, reſciverit: mulier eodem die & ſumet lugubria, & ponet. ULPIAN. *ibid. l. 8. D. eod.*

(u) ELUGERE VIRUM.) Luctus tempus primis temporibus decem menſium, poſtea annale fuit. Initio enim Romulus ordinans annum, eum in decem tantum menſes deſcripſerat, & tamdiu etiam maritum lugebant viduae, quia totidem menſes in utero latitare partus videbatur. Ovid. *Faſtor lib. I. v. 30.*

Eſt tamen & ratio, Caeſar, quae moverit illum:
Erroremque ſuum, quo tueatur, habet.
Quod ſatis eſt, utero matris dum prodeat infans,
Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.
Per totidem menſes a funere conjugis uxor
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.
Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,
Quum rudibus populis annua jura dedit.

Sed neſcio, an videre hoc potuerit trabeati cura Quirini, ſi verum eſt, quod memoriae prodidit Plutarch. in *Numa pag. 67.* Numam primum ſtatuiſſe τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηναῖον, ἐφ' ὅσον καὶ χηρεύουσιν αἱ τῶν ἀποθανόντων γυναῖκες, *ut maximi luctus tempus eſſet decem menſium, & tamdiu viduae etiam mortuos maritos lugerent.* Utut ſe res habeat, quum luctus hic inductus ſit viduis, ne qua fieret turbatio ſanguinis, *l. 11. §. 1. 2. D. de his, qui not. infam.* ea vero metuenda non videretur, exactis decem menſibus: decimeſtrem illam viduarum luctum ſuffi-

MORIS EST (x), ANTEQVAM VIRVM ELVGERET, IN MATRIMONIUM

ſufficere creditum eſt, quamdiu libera ſteſit res publica, nec mutatum quidquam toto illo tempore, quamvis circumferretur narratiuncula, eum, qui primus Gracchorum hoc cognomen tulerit, duodecim menſes in utero fuiſſe. Varro apud Chariſ. *Inſtit. Gramm. lib. I.* Nihil, inquam, Romanos movebat illa fabula, ſatis quippe gnaros, *τὸ ἅπαξ ἢ δὶς παραβαίνειν τοὺς νομοθέτας, quod ſemel aut bis fit, praeterire legislatores, l. 6. D. de legib.* Sed & ſub Auguſti, Antonii, & Lepidi triumviratu mos ille vetus manſit. Quum enim M. Antonius Octaviae nuptias adfectaret: illa more maiorum in manum non convenire poſſe videbatur, niſi SCto lege ſolveretur, *οὐκ ἐῶντος νόμου πρὸ δέκα μηνῶν ἀνδρὸς τελευτήσαντος γαμεῖσθαι, non permittente lege, ut femina ante, quam decem menſes a morte mariti tranſiiſſent, nubat.* Plutarch. *in M. Anton. pag. 929.* C. Caligulam quoque non auxiſſe tempus luctus, certiſſimum eſt, quippe potius nuptias promiſcue indulgens etiam intra luctus tempus, dum mulier non praegnans eſſet. Dio Caſſ. *Hiſtor. lib. LIX. pag. 645.* Sub Hadriano demum de tempore, quo femina uterum gerat, acriter diſceptatum eſt, iſque, *requiſitis philoſophorum & medicorum ſententiis, decrevit, poſſe & undecimo menſe partum edi,* Gell. *Noct. Attic. lib. III. cap. 16.* quum Cenſorin. *de die natali cap. 7.* recenſitis omnium paene veterum ſententiis, de undecimeſtri partu ſubiiciat: *ceterum undecimum menſem Ariſtoteles ſolus recipit* (puta *lib. VII. de hiſt. animal. cap. 4.*) *ceteri univerſi improbarunt.* At quamvis Hadrianus demum hanc Ariſtotelis ſententiam decreto ſuo probaret; non tamen ideo lege ſanxit, ut viduae duodecim menſes lugerent maritos, ſed primi iis tam diuturnum luctum indixiſſe videntur Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius AAA. ceu ipſi fatentur *l. 2. C. Juſtin. & l. 1. C. Th. de ſec. nupt.* Quamvis enim & ante id tempus aliquando per integrum annum maritos lugerent viduae, veluti apud Apuleium *Aſin. aur. lib. VIII. pag. 181. edit. Berould.* id tamen non ex neceſſitate faciebant, ſed ex pietate, & ultro, quia parum honeſtum videbatur, viri deſiderium citius ponere. Hinc Seneca *Epiſt. 63. annum feminae ad lugendum conſtituere majores,* NON VT TAM DIV LVGERENT, *ſed ne diutius.* Non lege id ſancitum eſſe ait Seneca, ſed moribus: nec neceſſitatem hac conſuetudine imponi feminae, ſed in eius arbitrio eſſe, quamdiu lugere velit, dumne non pauciores, quam decem menſes, aut anno diutius lugeat. Quamvis vero extra omnem dubitationis aleam poſitum videatur, primos illos imperatores. Gratianum, Valentinianum, & Theodoſium decem luctus menſibus duos alios adieciſſe: non tamen eſt, cur cum Jac. Gothofr. *Comment. ad Cod. Th. tom. I. pag. 182.* invehamur in Tribonianum, eumque tum in edicto, tum apud VLP. & PAULL. *l. 8. l. 10. & l. 11. D. h. t.* expunxiſſe verba: DECEM MENSES, & iis illa, quae hodie ibi legimus: INTRA TEMPVS LEGITIMVM, vel: INTRA QVOD TEMPVS VIRVM ELUGERE MORIS SIT, ſubſtituiſſe ſuſpicemur. Cur enim vel praetor, vel Vlpianus, vel Paullus, his verbis uti non potuiſſent? Annon & decem menſes fuere tempus legitimum, vel intra quod virum elugere moris erat? Sed redeundum eſt ad ipſa edicti noſtra verba, ad quae id quoque notant interpretes, viro non eamdem incubuiſſe neceſſitatem lugendi uxorem, ac uxori elugendi virum, PAVLL. *lib. V. ad edict. l. 9. D. h. t.* Quamvis enim vix dubitandum videatur, quin & mariti, & reliqui propinqui, amiſſis uxoribus & propinquis lugubria ad aliquot menſes vel dies ſumſerint. Em. Merillus *Obſerv. lib. V. cap. 37. & 38.* tamen ne id quidem erat neceſſitatis, ſed honeſtatis tantum, ac proinde nec nuptiis impedimento erat hic luctus, VLPIAN. *lib. VI. ad edict. l. 11. pr. D. eod.* nec ideo, quod huius luctus eum taeduiſſet, notabatur infamia. VLPIAN. *ibid. l. 23. eod.* In alia omnia ire videtur Paull. *Sent. recept. lib. I. tit. 21. §. 13.* ſed, non iam Paullum, quam interpolatorem ejus, Anianum, diſſentire, oſtendit Corn. van Bynkersh. *Obſ. lib. V. cap. 13.*

(x) MORIS EST.] Attamen ſi talis erat maritus, qui more majorum non eſſet lugendus: lugubria quidem ſumere nefas erat, nec tamen viduae licebat intra legitimum illud tempus nubere. Tales vero, quos lugere non licebat, erant hoſtes, perduelles, ſuſpendioſi, & quicumque ſibi non vitae taedio, ſed ex conſcientia criminis manus intulerant. ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l. 11. §. 1. 2. 3. D. de his, qui not. inf.* De HOSTE nota eſt Horatii vox, ſororem obtruncantis: *ſic eat, quaecumque Romana lugebit hoſtem.* Liv. *lib. I. cap. 26.* PERDUELLES quoque lugere, jam antiquitus vetitum. Saltim Tiberius, legem majeſtatis exercens, propinquis interdixit, ne propinquos capitis damnatos lugerent. Suet. *Tiber. cap. 61.* Et quamvis veteribus mors

volun-

Digitized by Google

NIVM COLLOCAVERIT, EAMVE SCIENS QVIS VXOREM DVXERIT, NON JVSSV EJVS (*y*), CVIVS IN POTESTATE EST, ET QVI EVM, QVEM IN POTESTATE HABERET, EAM, DE QVA SVPRA COMPREHENSVM EST, VXOREM DVCERE PASSVS FVERIT (*z*): QVIQVE SVO NOMINE (*aa*). NON JVSSV EIVS, IN CVIVS POTESTATE ESSET, EJVSVE NOMINE (*bb*), QVEM QVAMQVE IN POTESTATE HABEBIT, BINA SPONSALIA (*cc*); BINASVE NVPTIAS IN EODEM TEMPORE (*dd*) CONSTITVTAS HABVERIT.

TIT.

voluntaria magis paene pro virtute, quam pro crimine eſſet: ſemper tamen genus mortis turpiſſimum viſum eſt laqueo frangere gulam, conſtrictiſque faucibus miſerum ſpiritum elidere. Hinc Euripid. in *Helen.*, *v.* 305.

Πῶς θάνοιμ' ἂν ἂν καλῶς;
Ἀσχήμονες μὲν ἀγχόναι μετάρσιοι,
Κἂν τοῖσι δούλοις δυσπρεπὲς νομίζεται
Σφαγαὶ δ' ἔχουσιν εὐγενές τι καὶ καλόν.

Quo vero modo bene moriar?
TURPES *enim ſunt* LAQUEI *ſublimes.*
In ſervis etiam hoc FOEDUM *creditur.*
Sed caedes aliquid generoſum & pulcrum habet.

Nec minus elegans eſt Servii locus ad illud Virgilii *Aen. lib.* XII. *v.* 603.

ET NODUM INFORMIS LETHI
trabe nectit ab alta.

Addit enim grammaticorum doctiſſimus: *ſciendum, quia cautum erat in pontificalibus libris, ut, qui laqueo vitam finiſſet, inſepultus abjiceretur. Unde bene ait poeta:* INFORMIS LETHI. *quaſi mortis infamiſſimae. Ergo quum nihil ſit hac morte deformius, poetam etiam pro reginae dignitate dixiſſe accipiamus. Caſſius autem Hemina ait, Tarquinium Superbum quum cloacas populum facere cogiſſet, & hanc ob injuriam multi ſe ſuſpendio necarent, juſſiſſe corpora eorum cruci ſuffigi. Tunc primum turpe habitum eſt, mortem ſibi conſciſcere. Et Varro ait: ſuſpendioſis, quibus juſta fieri jus non ſit, ſuſpenſis oſcillis, veluti per imitationem mortis parentari. Docet ergo Virgilius ſecundum Varronem & Caſſium, quia ſe laqueo induerat, letho periiſſe deformi.* Denique de his *ἀπαγξαμένοις* parum honorifice ſenſiſſe video Baebium, Saſſinatem, qui municipibus & incolis locum ſepulturae legavit in praedio ſuo EXTRA EOS, QUI SIBI LAQUEO MANUS INTULERINT, ET QUI QUAESTUM TURPEM PROFESSI SINT. Reineſ. *Inſcript. claſſ. VII. n.* 20.

(y) NON JUSSU EIUS.] Infamia notatur, qui, quum ſui juris eſſet, SCIENS viduam, nondum circumacto luctus tempore, duxit. Neque tamen omnis ignorantia excuſat, ſed facti tantum. Contra excuſatur, qui patris juſſu duxit, veniaque dignus habetur, qui obtemperavit: ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l.* 11. §. 4. D. *h. t.* ſi vel maxime ſoluta patris poteſtate uxorem retineat. PAULL. *lib. V. ad edict. l.* 12. *D. eod.* Quamvis enim diſſentiente filiofamilias ſponſalia fieri non poſſint, PAULL. *ibid. l.* 13. *D. de ſponſal.* ac proinde Donatus ad illud Terentii *Andr. I.* 5. *v.* 3.

Uxorem decrerat dare ſeſe mihi hodie: nonne oportuit
PRAESCISSE *me ante? nonne prius* COMMUNICATUM *oportuit?*

recte ſcribat: COMMUNICATUM, *inquit, quia non omnis nuptiarum poteſtas in patre eſt*: nullum tamen crimen patitur, cui in obſequio gloria relicta fuit, quique non prohibuit, quum prohibere poſſet. PAULL. *ibid. l.* 109. *D. de reg. jur.* Ita ſane legitur Florentiae, nec aliter in Baſilicis: *Οὐδὲ ἐν ἐγκλήματι ὑπομένει ὁ δυνάμενος κωλῦσαι, καὶ μὴ κωλύσων.* Quare recte hanc lectionem tuetur, quamvis genuinam legis ſpeciem non adſequutus, Jac. Gothofred. in *Comment. pag.* 469.

(z) PASSUS FUERIT.) Non ſi poſtea demum nuptias ratas habuerit. ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l.* 13. *pr. D. h. t.*

(aa) SUO NOMINE.] Sive per ſe, ſive per alium, ſive per epiſtolam. ULPIAN. *ibid. l.* 18. *D. de ſponſal.*

(bb) EJUSVE NOMINE.) Non omnis, qui alieno nomine conſtituit, notatur, ſed qui nomine liberorum conſtituit, conſtituique paſſus eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 13. *D. h. t.*

(cc) BINA SPONSALIA.) Itemque ſi nuptias conſtituerit cum femina, quam ducere nefas eſt, vel ſi alii deſponſa, alii nupta ſit femina. ULP. *ibid. l.* 13. §. 1. *D. h. t.*

(dd) EODEM TEMORE.) Quod non de initio ſponſaliorum intelligendum eſt. Sufficit enim tempus, quo ſponſalia bina facta ſunt, concurrere. ULPIAN. *lib. VI. ad edict. l.* 13. §. 2. *D. de his, qui not. infam.*

Digitized by Google

TIT. XVIII.

DE PLUS PETENDO (a).

(VLP. LIB. VII. PAULL. LIB. VI.)

EVm, qui a me judicem poſtulabit (b), rem, quam petet, itemque, quid quantumque ſibi alterum reſtituere, dare, facere oporteat, deſignare jubebo (c). Qui juſto plus petet (d), eum cauſſa cecidiſſe decernam (e).

(a) DE PLUS PETENDO.) De pluris petitione titulum in edicto exſtitiſſe, ex Senecae *Epiſt.* 48. probavit Jac. Raevard. *Var. lib.III. cap.*14. At hunc locum tenuiſſe hunc titulum, nec Ob. Giphanius, nec quiſquam, quod ſciam, alius, praeter Jac. Gothofredum, animadvertit, cujus ſententiam aliquot veterum interpretum fragmenta omnino confirmant. Quamvis enim Tribonianus ex inſtituto ſuo, hujus iuris, jam ante Juſtinianum maximam partem abrogati, vix veſtigium ullum in Pandectis exſtare paſſus ſit; bina tamen loca, quae ad illud manifeſto pertinent, communem illam ſtragem evaſerunt, alterum PAULLI *ex libro VI. ad edictum l. 6. D. de rei vindicat.* alterum ULPIANI *ex libro VII. l. 44. D. locat.* Quod vero ad ipſius edicti ſententiam attinet, priorem eius partem ex §.33. *Inſt. de action.* & Paulli *Sentent. recept. lib. I. tit.* 10. §. 1. poſteriorem ex eadem §.33. & quibuſdam aliis veterum teſtimoniis expreſſus.

(b) *Judicem poſtulabit.*) Poſtulabatur JUDEX, quoties actio erat ſtricti juris. Alias ARBITER dabatur, uti jam ſupra ad *tit.* 6. monuimus. Inter hos autem quid fuerit diſcriminis, docet Cicero *pro Q. Roſc. cap.* 4. dum ſcribit: *pecunia tibi debetur certa, quae nunc petitur* PER JUDICEM, *in qua legitimae partis ſponſio eſt. Hic tu, ſi amplius* HS *numo* PETISTI, *quam tibi debitum*, CAUSSAM PERDIDISTI. JUDICIUM *eſt pecuniae certae. Ad* JUDICIUM *hoc modo venimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus. Ad* ARBITRUM *hoc modo adimur*, (de quo verbo forenſi ADIRE vid. Jo. Fridr. Gronov. *ad Senec. trag. Herc. fur. v.* 733.) *ut neque nihil, neque tantum, quantum poſtulavimus, conſequamur.* Quare is demum, qui in judicio ſtricti iuris, nec non in actione arbitraria, plus petierat, cauſſa cadebat: non item qui in bonae fidei judiciis plus intentione ſua complexus fuerat. Vid. Franc. Hotom. Matth. Weſenbecius, Jan. a Coſta, & Ever. Otto *ad d.* §. 33. *Inſtit. de action. Quid eſt*, inquit Tullius, *in* ARBITRIO? *Mite, moderatum*, QUANTUM AEQUIUS MELIUS *ſit dari. Ille tamen confitetur*, PLUS SE PETERE, *quam debeatur, ſed ſatis ſuperque habere dicit, quod ſibi ab arbitrio tribuatur.* Sic quamvis locare ſervitutem nemo poſſit: ULPIAN. *lib.* VII. *ad edict. l.* 44. *D. locat.* non tamen plus petiiſſe videbatur, qui ſervitutem ſibi una cum praedio locatam eſſe aiebat, quia actio conducti bonae fidei eſt.

(c) *Deſignare jubebo.*) Non modo ergo actionibus perſonalibus certi quid, quoad licet, petendum, verum etiam realibus. Quod argumento eſt, regulam illam: *qui plus petit, cauſſa cadit*, etiam in actionibus arbitrariis locum habuiſſe. Schulting. *Juriſprud. vet. antejuſtin. pag.* 241. Hinc tam ſollicite diſquiri animadvertimus, an & partem incertam vindicare liceat? *l.* 76. §. 1. D. *de rei vind.* itemque quid deſignare oporteat eum, qui materiam factam, infectam, argentum ſignatum, veſtimenta, vaſa, hominem, fundum ſit vindicaturus. PAULL. *lib.* VI *ad edict. l.* 6. *D. de rei vind.*

(d) *Plus petet.*) Plus petitur vel RE, vel TEMPORE, vel LOCO, vel CAUSSA. §.33. *Inſt. de action.* Paull. *Sentent. recept. lib.* I. *tit.* 10. §. 11. Euſeb. *de paſchate homil.* XI. quem locum elegantiſſimum attulit Rupert. *Animadverſ. ad Enchirid. Pompon. pag.* 188. Attamen haec omnia non edicto expreſſa, ſed interpretatione prudentum inducta videntur. Diſerte enim Diocletianus & Maximianus AA. *l.* 3. C. *Hermog. de calumn. & plus petit. plus*, inquiunt. *petitur*, SICUT RESPONSIS PRUDENTUM CONTINETUR, *ſumma, loco, tempore, cauſſa, qualitate, aeſtimatione.* Ecquid interfuerit inter petitionem ante diem, & ante exſiſtentem conditionem, diſquirit Em. Merill. *Obſerv. lib.* III. *cap.* 26.

(e) *Cauſſa cecidiſſe decernam.*) Ita ſeſe habebat ius antiquum, ceu patet ex *d.* §. 33. *Inſt. de act.* Hinc quum apud Plaut. *Moſtell.* III. 1. *v.* 121. Daniſta dixiſſet, *nihilo plus ſe petere*; adludens ad hoc edi-

ctum

§. I. Si tamen minor XXV. annis juſto plus intentione ſua complexus, ſive alia juſta cauſſa mihi viſa fuerit, in integrum reſtituam (*f*).

T I T. XIX.

SI EX NOXALI CAUSSA AGITUR, QUEMADMODUM CAVEATUR (*a*).

SI QUIS EUM, DE QUO NOXALIS ACTIO EST (*b*) JUDICIO SISTI PROMISIT, IN EADEM CAVSSA (*c*) EUM (*d*) EXHIBE-

RI

ctum Tranio, ſervus reſpondet:

Velim hercle, ut uno nummo plus peteres!

Et auctor *Queroli*, comoediae Plauto vulgo tributae: *Si paraſitus amplius, quam praefinitum eſt, poſtulaverit*, PLUS PETITI PERICULO *ſtranguletur*. Add. Quinctilian. *Inſt. orat. lib.* III. *cap.* 6. Quomodo vero ſenſim hoc ius immutatum ſit, ipſe docet Juſtinianus *d.* §. 33. Quumque binae conſtitutiones, eo pertinentes, hodie in Codice noſtro deſiderentur, eas reſtituit Iac. Cuiac. *Obſerv. lib.* XII. *cap.* 21. & alia quaedam, quae huc pertinent, notavit *Obſ. lib.* VII. *cap.* 27.

(f) *In integrum reſtituam.*) Ad hanc edicti partem adludens Seneca *Epiſt.* 48. *Quid enim aliud*, inquit, *agitis*, *quum eum*, *quem interrogatis*, *in fraudem inducitis*, *quam ut* FORMULA CECIDISSE *videatur? Sed quemadmodum illum praetor*, *ſic illos philoſophia* IN INTEGRUM RESTITUIT. Hinc Claudium, imperatorem, collaudat Sueton. *Claud. cap.* 14. quod eos, qui apud privatos iudices plus petendo formula cecidiſſent, reſtituerit. Ceterum ſententiam huius edicti integram debemus Juſtiniano §. 33. *Inſt. de action.*

(a) QUEMADMODUM CAVEATUR.) Hunc demum locum tenuiſſe titulum, *ſi ex noxali cauſſa caveatur*, facile intelligitur ex tot fragmentis ULPIANI ex *lib.* VII. & PAVLLI ex *lib.* VIII. *ad edictum* depromtis. Itaque ratio fugit Ob. Giphanium, dum titulis *de poſtulando*, & *de his*, *qui not. infam.* proximum fuiſſe caput *de procuratoribus*, immo haec capita omnia titulum generalem conſtituiſſe exiſtimat. Rectius rationes ſubduxit Iac. Gothofredus, qui in *Serie edicti perpetui*, titulo *ſi ex nox. cauſſ.* hunc locum adſignavit, in eo tamen falſus quod illi praemiſit duos alios *de cautione judicio ſiſti*, & *de vadimonio deſerto* ob fragmenta *l.* 17. *D. de auct. tut. l.* 110. §. 1. *D. de reg. iur. l.* 16. *D. qui ſatisdar. cog.* & *l.* 7. *D. de judic.* Quis enim ſibi perſuaderi patiatur, praetorem bis de eadem re edicere, adeoque actum agere voluiſſe? Fragmenta quoque illa alio pertinere, mox adparebit. Et haec quidem de ordine; ipſius edicti verba τυπικὰ ſuperſunt apud ULPIAN. *lib.* VII. *ad edict. l.* 1. *pr. D. ſi ex nox cauſſ.*

(b) NOXALIS ACTIO EST.) Quae ſint ACTIONES NOXALES, hic oſtendiſſe videtur CAI. *lib.* III. *ad edict.* (ita enim legendum omnino videtur), *l.* 2. *D. de noxal. act.* Dantur illae & adverſus bonae fidei poſſeſſorem: ULPIAN. *lib.* VII. *ad edict. l.* 11. *D. eod.* quin & adverſus uſufructuarium, ſuo quippe jure privandum, ſi ſervum fructuarium non defenderit. ULPIAN. *ibid. l.* 3. *D. eod.*

(c) IN EADEM CAUSSA.) Id eſt, in ea conditione, ut jus actoris non fiat deterius. Hinc in eadem cauſſa non ſiſtitur ſervus, ſi actor vel mutata ſervi perſona, vel loco, in deteriore cauſſa eſſe coeperit, veluti ſi ſervus venditus aut potentiori datus, vel alii noxae deditus ſit. ULPIAN. *ibid l.* 1. §. 1. *D. ſi ex noxali cauſſ.* Quod tamen iure novo quodammodo mutatum eſſe, monet PAULL. *lib.* VI. *ad edict. l.* 2. *pr. D. eod.* In criminalibus iudiciis noxae deditioni non eſt locus; ac proinde ſtipulatio: NOXIS SOLUTUM IRI, non committitur, ſi ſervus crimen publicum admiſerit, JULIAN. *lib.* II. *Digeſt. l.* 200. *D. de verb. ſignif.* Nec mutata conditione ſervus, criminis publici reus, a poena ſervili liberatur, eo quippe modo plectendus, cui locus fuiſſet tempore admiſſi criminis: ita Ulpianus *l.* 1. *pr. D. de poen.* immo tempore accepti iudicii, uti idem Ulpianus *l. penult. D. ſi ex nox. cauſſ.* in quorum locorum conciliatione ſudant Cuiac. *Obſ. lib.* X. *cap.* 22. Jul. Pac. *Antinom. lib.* I. *cap.* 74. Ger. Noodtius *ad Pandect. b. t. pag.* 59 *ſequ.* & omnes [illegible] ſcriptores reliqui.

(d) EUM.) Abſente ſervo, praeſens dominus iudicium ſuſcipere; & de ſervo, quamprimum poterit, exhibendo cavere debet. Si falſo negat, ſervum in poteſtate ſua eſſe, vel ſi eum dolo poſſidere deſiit,

in

Digitized by Google

RI (c) JUBEBO, IN QVA TVNC EST, DONEC JUDICIUM ACCIPIATUR.

TIT. XX.

DE EO, PER QUEM FACTUM ERIT, QUO MINUS QUIS IN JUDICIO SISTAT (a).

QVI DOLO MALO FECERIT (b), vel fieri quid PASSVS ERIT (c), QUO MINUS IN JUDICIO SISTAT (d), in eum (e), quanti actoris interfuturum eſt,

in ſolidum convenitur. PAULL. *lib. VI. ad edict. l. 2. §. 1. D. ſi ex nox. cauſſ. l. 12. D. de nox. act.* Si alius in maiorem ſummam, quam poſtea judicatum eſt, ſatis promiſerit: id ſtipulatori non obeſt, quia in eo, quod plus eſt, ſemper ineſt & minus: PAULL. *ibid. l. 110. pr. D. de reg. jur.* cujus legis genuinam ſpeciem pervidiſſe non videtur Jac. Gothofredus *Comment. pag.* 473. Neminem tamen alterius nomine ſatis promittere cogit praetor, multoque minus tutorem cogit ad interponendam, (ſi pupillus cavere velit), auctoritatem. PAULL. *ibid. l. 17. D. de auct. tut.* Non admittitur porro abſentis domini defenſor, niſi caverit: quia nemo alienae rei expromiſſor ſine ſtipulatione intelligitur. PAULL. *ibid. l. 110. §. 1. D. de reg. jur.* Qui juratus ſatis promiſit, non videtur pejeraſſe defenſione ex juſta cauſſa deſerta, PAULL. *ibid. l. 16. D. qui ſatiſdar. cog.* quemadmodum contra non liberatur, ſi in jus vocatus forum mutarit. ULPIAN. *lib. VII. ad edict. l. 7. D. de judic.* Si dominum abſentem nemo defendit, ſervus juſſu praetoris erit ducendus, data domino ſupervenienti cauſſa cognita facultate, ſervum jam damnatum defendendi. PAULL. *lib. VI. ad edict. l. 2. §. 1. D. ſi ex nox. cauſſ.*

(e) EXHIBERI.) Quia homo mortuus exhiberi non poteſt, poena rei impoſſibilis nulla committitur. ULPIAN. *lib. VII. ad edict.* (ita recte Florentiae legitur), *l. 69. D. de verb. ſignif.*

(a) IN JUDICIO SISTAT.) Quamadmodum in Pandectis, ita & in edicto hic titulus ſuperiori, *ſi ex nox. cauſſ. agitur quemadm. cau.* proximus fuit. Eodem enim libro utrumque titulum interpretati ſunt ULPIANUS & PAULLUS, ille *libro VII.* hic *libro VI. ad edictum.* Ipſum edictum praeter paucula verba ſupereſt partim in rubrica, partim in *l. 1. D. h. t.* ex quibus aliiſque, quae attulimus, teſtimoniis etiam de ipſius edicti ſententia, qualem nos hic exhibemus, ſatis ſuperque conſtat.

(b) DOLO MALO FECERIT.) Dolo malo feciſſe dicitur, qui ſuis manibus, vel per alios retinuit, qui alios rogavit, ut iturum detinerent, vel abducerent, vel venienti triſte quid nunciavit. ULPIAN. *lib. VII. ad edict. l. 1. §. 2. 3. D. de eo, per quem fact.* Idem dicendum erit de eo, qui nomine praetoris falſas litteras reddidit, vel falſum edictum propoſuit, quamvis, qui tale quid feciſſe dicitur, etiam ex lege Cornelia teneatur ULPIAN. *ibid. l. 25. D. ad leg. Corn. de falſ.*

(c) PASSUS ERIT.) Sunt & haec verba edictalia, quae reſtituimus ex fragmento PAULLI *lib. VI. ad edict. l. 110. §. 2. D. de reg. jur.* ubi docet, pupillum non intelligi PATI poſſe, puta dolo malo fieri, quia alias vix procederet regulâ. Quum vero & qui fecit, & qui fieri aliquid adverſus edictum paſſus eſt, adverſus edictum feciſſe videatur, alterutrum ad poenam ſufficit, quia ubi verba conjuncta ſunt, (non copulative, ſed disjunctive,) ſufficit alterutrum. PAULL. *ibid. l. 110. §. 3. D. de reg. jur.* ibi Gothofred. *in Comment. pag.* 475.

(d) IN JUDICIO SISTAT.) Haec quoque verba edictalia in rubrica ſuperſunt. In rubricis enim Pandectarum verba edictalia plerumque latitare, jam ab aliis obſervatum eſt.

(e) *In eum:*) Si plures dolo malo fecerunt, quo minus quis judicio ſiſtatur: ſinguli tenentur in ſolidum, at, uno tamen ſolvente, reliqui liberantur. ULPIAN. *lib. VII. ad edict. l. 1. §. 4. D. h. t.* Locum haec actio habet etiam adverſus pubertati proximum, ſi ipſe dolo malo fecerit, non ſi paſſus tantum ſit aliquid fieri, ceu paullo ante ex PAULLI fragmento oſtendimus. Pubertati enim proximum doli capacem eſſe, & furandi & injuriae faciendae, notavit CAJUS *lib. III. ad edict. prov.* (Ita enim legendum videtur), *l. 111. pr. D. de reg. jur.* Contra heredes non datur haec actio, at heredibus tamen: quia in heredes tranſire non ſolent actiones, quae ſunt poenales ex maleficio. CAI. *ibid. l. 111. §. 1. D. de reg. jur.* niſi forte heredes lucrum ex dolo defuncti ceperint. ULPIAN. *lib. VII. ad*

eſt, eum non ſtitiſſe (*f*), in factum judicium dabo (*g*).

Tit. XXI.

DE COGNITORIBUS (*a*).

OMnes, qui ex edicto meo infamia notantur, quive apud me poſtula-

re

ad edict. l. 1. §. 6. *D. h. t,* Si ſervus tale quid fecit, contra dominum agitur noxaliter. ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 6. *eod.* Immo & tunc haec actio ex mente Sabini competit, ſi ſervus actoris, inſcio domino, dolo malo quid fecit, non ſi eo ſciente, vel, quum poſſet, non prohibente dolo fecit, ſiquidem tunc exceptionem adverſus actorem ſufficere, obſervavit Ofilius, edicti interpres: PAULL. *lib. VI. ad edict. l.* 2. *D. h. t.* quemadmodum & adverſus ipſum actorem, dolo malo quid facientem, haec exceptio ſufficit. ULPIAN. *lib. VII. ad edict. l.* 1. §. 5. *D. eod.* Si ſtipulator dolo Titii, promiſſor dolo Maevii impediti ſunt: utrique contra impedientem competit actio: promiſſore autem & ſtipulatore ſe invicem impedientibus, dolus compenſatur. JULIAN. *lib.* II. *Digeſt. l.* 3. §. 2. 3. *D. h. t.*

(f) *Non ſtitiſſe.*) Quomodo hic fiat aeſtimatio ejus, quod intereſt, multis docet JULIAN. *ibid. l.* 3. *pr.* §. 1. *D. eod* ubi addit, ſi impediens non ſolvendo ſit, aequum eſſe, ut adverſus ipſum reum actio reſtitutoria.

(g) *Judicium dabo.*) Non tamen ultra annum. ULPIAN. *lib. VII. ad edict. l.* 1. §. *ult. D. de eo, per quem fact.*

(a) DE COGNITORIBVS.) De cognitoribus hic edixiſſe praetorem, nec Ob. Giphanius, nec Guil. Ranchinus, nec quiſquam alius, praeter Jac. Gothofredum & Ant. Schulting. in *Juriſprud. vet. antejuſt. p.* 222. vidit. Et ſane etiam Paullus *Sentent. recept. lib* II. *tit.* 12. titulo *de procuratoribus* praemittit titulum de *cognitoribus*, & in Codice Theodoſiano utraque materia *de cognitoribus & procuratoribus* eodem titulo tractatur. Quod ſimul argumento eſt, cognitores non modo Paulli aetate, ſed & multo poſt ſub Theodoſio *II.* in foro non ignotos fuiſſe, ac proinde non potuiſſe fieri, ut praetor illos in edicto ſuo ſicco pede praeteriret. Quamvis vero cognitorum in Pandectis ac Codice nec vola exſtet, nec veſtigium, & Tribonianum in expungendo hoc vocabulo diligentiſſimum fuiſſe, vel ex ſola *l.* 28. §. 7. *D de poen.* comparata cum Paulli *Sentent. recept. lib. V. tit.* 25. §. 10. ὀφθαλμοφανῶς poſſit demonſtrari: ſuperſunt tamen quaedam ULPIANI & PAULLI fragmenta, quae ad nullum alium, quam hunc ipſum *de cognitoribus* titulum commode referri poſſe videntur. Cur plura exſtare paſſi non ſint digeſtores, a pluribus quaeſitum, quam ad liquidum perductum eſt. Parum ſane ſolida eſt Theodori Marcilii ratio, quam in *Notis ad* §. 1. *Inſt per quos ag. poſſ.* attulit, puta, quod cognitoribus tantum locus fuerit in judiciis ordinariis, adeoque nullus eorumdem uſus potuerit ſupereſſe, ex quo omnia judicia coeperint eſſe extraordinaria. §. *ult. Inſt. de interd.* Unde enim probari poteſt, cognitoriam operam tantum in judiciis ordinariis eluxiſſe? Nec magis veroſimile eſt commentum Jac. Gutherii, *de offic. dom. aug lib.* I. *cap.* 25. exiſtimantis, ex eo demum tempore, quo vice ſacra judicantes *cognitores* dici coeperint, exoleviſſe cognitorum forenſium nomen, ne quid hac denominatione illorum dignitati decedere videretur. Quum enim procuratorum Caeſaris dignitas ampliſſima non obſtaret, quo minus procuratores forenſes vetus nomen retinerent: cur ob cognitorum dignitatem ſublatum eſſe cognitorum forenſium nomen, ſtatuamus? Minime omnium credimus Pandulpho Pratejo *Juriſprud. med. lib. II. cap.* 9. totam hanc mutationem ſupinae Triboniani negligentiae tribuenti. Immo nos potius inde ejus diligentiam prudentiamque elucere arbitramur, quod ſervavit inſtitutum, nihilque in corpus ſuum, niſi quod in ipſis obtineret rerum argumentis, admiſerit. Ego cognitorum vocabulum ideo expunxiſſe ſcio Tribonianum, quod eorum in foro nomen jam pridem exoleviſſet: cauſſam, cur exoleverit, fateor me ſcire cum ignariſſimis. Ceterum Jac. Gothofredus in *Serie edicti perpetui* huic *de cognitoribus* titulo praemittit alium *de muliere, de dote, abeſſe, amiſiſſe*. Sed Davus hic ſum, non Oedipus, nec ſcio, quid ſibi hac rubrica velit vir eximius. Sunt quaedam fragmenta, in quibus explicantur verba MULIER, ABESSE, AMISISSE: ſed ea ad hunc ipſum titulum pertinuiſſe arbitror, nec ideo fingenda fuit rubrica, quae non magis aliquid ſignificat, quam τὸ βλίτυρι.

re prohibentur (*b*), vel conſtituere (*c*) cognitores (*d*), vel a PRAESENTIBUS (*e*) conſtitui veto (*f*).

§. I.

(b) *Poſtulare prohibentur*) Sententiam hujus edicti expreſſimus ex Paulli *Sentent. recept. lib. I. tit.* 2. §. 1. qui ſolus ex jureconſultis doctrinam de cognitoribus expoſuit. Ait enim : *omnes infames, qui poſtulare prohibentur*, COGNITORES *fieri non poſſunt, etiam volentibus adverſariis*. Quis vero hoc prohibuerit, niſi praetor, qui de his rebus edicere ſolitus eſt? Accedit, quod idem fere tradidiſſe videtur CAJUS *lib. III. ad edict. prov. l.* 7. *D. de poſtul.* quamvis verba ejus mutila eſſe exiſtimemus. Ait enim : *quos praetor apud ſe probibet poſtulare, eos omnino probibet*, (omiſiſſe digeſtores videntur verba : *etiam cognitores fieri*) *etiamſi adverſarius eos patiatur poſtulare*.

(c) *Vel conſtituere.*) Apud Paullum hoc hodie non legimus. Olim tamen id lectum fuiſſe, ex hoc Aniani interpretamento patet : *infames ad agendas cauſſas nec mandatum* DARE, *nec ſuſcipere ab altero poſſunt, etiamſi hos eorum adverſariis adquieſcant*. Quam Aniani adnotationem hic non eſſe contemnendam, recte vidit Ant. Schulting. *Juriſprud. vet. antejuſtin. pag.* 222.

(d) *Cognitores.*) COGNITORES dicebantur, qui praeſentes a praeſentibus conſtituebantur in ipſo judicio, & quidem ad negotia judicialia explicanda. Procuratori enim & alia extra judicium peragenda mandari poterant : cognitori judicialia tantum. Ille & abſens, & domi ; hic praeſens tantum & coram ipſo iudice erat conſtituendus, & hinc vocatur PRAESENTIS COGNITOR, *l. ult. C. Th. de cognit. & procur.* itemque AD COGNITIONEM ALIENI JURGII SUFFRAGATOR : *l.* 6. *C. Th. eod.* Hinc Feſtus : *cognitor eſt, qui litem alterius ſuſcipit* CORAM EO, *cui datus eſt*. Et Aſcon. Paedian. *ad Cicer. divinat. cap.* 4. *qui defendit alterum in judicio, aut* PATRONUS *dicitur, ſi orator eſt ; aut* ADVOCATUS, *ſi aut jus ſuggerit, aut praeſentiam ſuam accommodat amico : aut* PROCURATOR, *ſi negotium ſuſcipit : aut* COGNITOR, *ſi praeſentis cauſſam novit, & ſic tuetur, ut ſuam*. Ergo Cicero *cognitorem modo dixit* FAMILIARISSIMUM DEFENSOREM. Locum hunc operoſe explicat Jo. Fr. Gronov. *de pecun. vet. lib. IV. cap.* 3. ſimulque ibidem adducit locum Manilii *lib. V. Aſtron. v.* 313. *ſeqq.*

Non ulla careat digito, quave iverit haſta,
Defueritque bonis ſector, poenamque lucretur
Noxius, & patriam fraudarit debitor aeris,
COGNITOR *eſt urbis*,

ex quibus contra Salmaſium probari poſſe exiſtimat, cognitorem eumdem cum ſectore bonorum eſſe. Quod & Scaligero in mentem veniſſe video in *Not. ad illum Manilii locum pag.* 379 *edit. Braecl.* Sed eum locum potius argumento eſſe cenſeo, omnes dictos eſſe COGNITORES, qui in foro cuicumque negotio pro praeſentibus amicis intervenerint, ſive mancipes hi fierent, ſive ſectores, ſive quadruplatores. Gloſſa : *cognitor, Ἰνδύτης*. Ergo *cognitor urbis* erit apud Manilium, qui ſe omnibus amicorum rebus, ad ſe nihil pertinentibus, tamquam magnus ardelio immiſcet, qualis ille apud Horat. *Serm. I.* 5. *v.* 38. qui obvio eam operam promittens :

Ire domum, atque
Pelliculam curare jube, cui
COGNITOR *ipſe*.

Ex quo Horatii, nec non Ciceronis loco *pro Q. Roſc. cap.* 2. ſimul diſcimus, cognitore ſemel a praeſente domino conſtituto, huic poſtea abeſſe a foro licuiſſe.

(e) A PRAESENTIBUS.) Vocabulum hoc fuit edictale, quod ad hunc ipſum locum explicaturus ULPIANUS *lib. VII. ad edict. l.* 5. *& l.* 7. D. *de procurat.* PRAESENS, inquit, *habetur, & qui in horto eſt* : quemadmodum & eum, *qui in foro, urbe, ac continentibus aedificiis eſt*, PRAESENTES *dici* monet PAULL. *lib. VI. ad edict. l.* 6. *D. eod.* quamvis uterque procul dubio non omiſerit, cognitores ab iis demum, qui in ipſo foro praeſentes ſint, recte conſtitui poſſe. Ceterum haec loca Duarenus perperam ad titulum edicti *ſi ex nox. cauſſ. agat.* pertinuiſſe putat, quia ULPIANUS ſtatim addit : *Et ideo procurator ejus praeſentis eſſe videtur*. Quid vero aliud eſt procurator praeſentis, quam cognitor? Et ſane quum ſaepe contingeret, ut quis, licet praeſens, in forum tamen, quoties opus eſſet, deſcendere non poſſet : *ex bono & aequo eſſe videbatur, quod major annis LX. & cui morbus cauſſa eſſet, cognitorem dare poſſet*. Ita Auct. *ad Heren. lib.* II. *cap.* 13.

(f) *Conſtitui veto.*) Hinc frequenter in foro incidit diſceptatio, poſſitne quis cognitor eſſe, nec ne. Vid. Quinctilian. *Inſtit. orat. lib.* III. *cap.* 8.

Digitized by Google

§. I. Mulieri (*g*), non niſi in rem ſuam, cognitoriam operam ſuſcipere permitto.

§. II. Sed & alios quoſcumque (*h*), veluti quorum culpa aliquid abesse (*i*), vel qui quid amisisse (*k*) dicentur, in rem ſuam cognitores dari permittam, dum tales ſint, qui pro omnibus apud me poſtulare poſſint.

Tit. XXII.

DE PROCURATORIBUS (*a*).

(Ulpian. lib. VIII. & IX. Paull. lib. VII. & VIII.)

Procuratorem in quacumque cauſſa, ſi mandatum ei erit (*b*), ab eo, qui

(g) MULIERI.) Hujus quoque alterius paragraphi ſententiam debemus Paullo, qui *Sentent. recept. lib.* I. *tit.* 2. §. 2. *feminae*, inquit, *in rem ſuam cognitoriam operam ſuſcipere non probibentur*. NON PROHIBENTUR, puta a praetore, qui his rebus modum praeſcribere ſolebat. In edicto tamen fuit vocabulum MULIER, quod ad hunc ipſum locum, tamquam edictale explicat ULPIAN. *lib. VII. ad edict.* (ita enim Florentiae legitur,) *l.* 13. *pr. D. de verb. ſignif.* eoque & virginem viri potentem contineri, obſervat. Quod & Servius notat ad illa Virgilii *Aeneid. lib. XI. v.* 687.

Advenit, qui veſtra, dies muliebribus armis
Verba redargueris.

(h) *Quoſcumque.*) Hic quoque nobis ante oculos fuit locus Paulli *Sentent. recept. lib.* I. *tit.* 2. §. 3. *in rem ſuam cognitor procuratorve ille fiet, qui pro aliis poſtulat.* Quum vero hic vocabula ABESSE & AMISISSE interpretentur ULPIAN. *lib. VII. ad edict. l.* 13. §. 1. 2. 3. *D. de verb. ſignif.* & PAULL. *lib. VI. ad edict.* (ita enim quaedam editiones habent, quamvis in codice Florentino ſit *liber VII.*) cogitandum fuit de caſu, quo quis ob rem, quae ABESSET, quaeve AMISSA ESSET, in rem ſuam cognitor fieri potuerit: iſque ſe nobis facile obtulit. Fingamus, creditorem, ſoluto debito, amiſſi ſua culpa pignoris aeſtimationem praeſtare debere, idque illum facere ceſſo ſibi prius a debitore pignoris amiſſi dominio: hic ſane creditor, qui antea pignus amiſſum nec actione hypothecaria perſequi, nec illud vindicare poterat, facta ſibi praeſenti a praeſente ceſſione recte illud vindicabit tamquam cognitor in rem ſuam, dum talis ſit, qui pro aliis ex edicto praetoris poſtulare poſſit. Et poſita quidem hujuſmodi ſpecie edicto huic facillime aptabuntur verba edictalia: MULIER, ABESSE, AMISISSE, ex quibus Jac. Gothofredus ſingularem rubricam, nihil ſignificantem, finxerat.

(i) ABESSE.) Quae ABESSE dicantur, exponunt ULPIAN. *lib. ad edict. l.* 13. §. 1. 2. 3. & PAULL. *lib. VI. l.* 14. *D. de verb. ſignif.*

(k) AMISISSE.) Id quoque verbum AMISISSE, tamquam τυπικὸν explicat PAULL. *ibid. d. l.* 14. §. 1. *D. de verb. ſign.* ubi docet, *rem* AMISISSE *videri, qui adverſus nullum ejus perſequendae habeat actionem*: quemadmodum in ſpecie paullo ante propoſita nullam pignoris amiſſi perſequutionem habebat creditor, non hypothecariam actionem, quia debito ſoluto ceſſat pignoris perſecutio, nec rei vindicationem, quia ante ceſſionem non erat dominus. Quae itaque de ſtipulationibus judicialibus hic accumulavit Joannes Goeddeus *in Comment. ad tit. D. de reg. jur. pag.* 224. & 230. non inerudita ſunt, at plane ἀπροσδιόνυσα, quia praetor de his ſtipulationibus in hac edicti parte non egit.

(a) DE PROCURATORIBUS.) Proximum hunc fuiſſe edicti titulum, vel jureconſultorum fragmenta probant. ULPIANUS enim huic edicti capiti duos *libros*, VIII. & IX. PAULLUS tres, VII. VIII. & IX. deſtinarunt. Ex PAULLI *libro VII.* tria fragmenta in indicem retulit Jac. Labittus. Sed *l.* 14. *D. de verb. ſignif.* potius ex *libro VI.* decerptam eſſe oſtendimus; *l.* 9. *D. de vi publ.* quam potius ex *libro XVII. ad edict.* deſumtam eſſe, ex *l.* 6. *D. de vi & vi arm.* patet. Solum ergo genuinum eſt, quod ſupereſt in *l.* 5. *D. de reſt. in integr.* ex quo ſimul colligimus, in prima ſtatim edicti parte praetorem expreſſiſſe, qui procuratores eſſe poſſint.

(b) *Mandatum ei erit.*) Sive expreſſe, ſive tacite, ſive verbis, ſive litteris, ſive nutu. §. 1. *Inſt. per quos ager. poſſ.* Nam & DELEGARE ſolo nutu ſurdus & mutus poteſt. ULPIAN. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 17. *D. de novat.*

Digitized by Google

qui ejus actionis dominus erit (c), datum admittam, dum talis ſit, cui ex edicto meo poſtulare liceat (d).

§. I. Eos (e), qui ſuo nomine agere non poſſunt (f), itemque furioſos (g), mente captos, infamia notatos (h), eoſque, qui popularem actionem inſti-

(c) *Dominus erit.*) Quia actiones omnes inter legis actiones erant, *l.* 2. §. 6. *D. de orig. jur.* lege vero per procuratores agi non poterat: *l.* 123. *D. de reg. jur.* procuratoribus in foro plane non erat locus, praeterquam acturis pro populo, pro libertate, pro tutela, & furti ex lege Hoſtilia eorum nomine, qui apud hoſtes eſſent, vel rei publicae cauſſa abeſſent, quive in eorum, cuius tutela eſſent. *pr. Inſt. de iis per quos ag. poſſ.* Hinc ipſi adeſſe cogebantur litigatores, adeo, ut ne MORBUS quidem AEVITASUE, id eſt, ſenectus liberarent a neceſſitate adeundi praetorem. Gell. *Noct. Attic. lib. XX. cap.* 1. Quod quum permoleſtum demum videretur: illum iuris antiqui rigorem uſus fori paullatim emollivit, reperiuſque eſt modus, quo procuratores ſalvis antiqui iuris principiis admitterentur, puta ut DOMINI LITIS facti fingerentur, ſiquidem tunc iudicio, tamquam ſtipulatione contraxiſſe videbantur, *l* 3. §. 11. *D. de pecul.* tota lite, quaſi per novationem in procuratorem translata. *l.* 11. *l.* 29. *D de novat.* Ne tamen in praeiudicium domini ipſius vergeret fictum iſtud dominium: quaedam procurator ſine ſpeciali domini mandato ſuſcipere non poterat, inter quae an & iuſiurandum in litem fuerit, diſputat ULPIAN. *lib* VIII. *ad edict. l.* 7. *D. de in lit. jur.* Quum ergo procurator dominium litis per litis conteſtationem conſequereretur: ipſum, a quo conſtituebatur, dominum eſſe debuiſſe, patet, qualem & filiumfamilias certis caſibus eſſe, docet ULPIAN. *ibid. l.* 8. *D. de procurat.* Sane & hic ex omnibus cauſſis tamquam paterfamilias obligatur, & ob id cum eo agi, tamquam cum patrefamilias, poteſt. CAI. *lib.* III. *ad edict. prov. l.* 9. *D. de oblig. & act.*

(d) *Poſtulare liceat.*) Sane & minor admittitur, dummodo ſit ſeptemdecim annorum. §. 5. *Inſt. ex quib. cauſſ. manum. non lic l.* 8. *D. de inſtitor. act.* Nec obſtat, quod minori non videatur deneganda reſtitutio in integrum. *Non enim videtur* (a munere procuratoris) *excluſus, quem praetor in integrum ſe reſtituturum, pollicetur.* PAULL. *lib. VII. ad edict. l.* 5. *D. de min. int. reſtit.* Ita perſpicua eſt ſpecies hujus legis, ipſeque ejus intellectus facillimus, ut merito mireris, τὸν πάνυ Cujacium, in his alioquin acutiſſimum, hunc textum ad materiam de furto & vi bonorum raptorum, de qua hac parte edicti plane non egerat praetor, referre non dubitare. Vid. ejus *Comment. ad* Paulli *libros edictal. pag.* 102 *tomo V. Oper.*

(e) *Eos.*) Sententiam hujus edicti nobis ſervavit Paullus *l.* 43. §. 1. *D. de procur. quando quaeritur, an alicui procuratorem habere liceat: inſpiciendum, an non prohibeatur procuratorem dare, quia hoc* EDICTUM *prohibitorium eſt.* Ergo procuratores habere poſſunt, qui non prohibentur. Quos autem prohibeat praetor, aliunde conſtat, & mox diſtinctius explicabitur.

(f) *Agere non poſſunt.*) Regulam hanc habemus *l.* 17. § 20. D. *de injur omnibus, qui* SUO NOMINE *actionem habent, procuratoris dandi facultas eſt:* Qui enim ſuo nomine agere non poteſt, non eſt dominus litis, ac proinde nec in alium transferre poteſt hoc litis dominium. Procuratorem ergo recte conſtituit filiusfamilias, at non ſervus. ULPIAN *lib. VIII. ad edict. l.* 33. §. 1. *D. de procur.* Quamvis enim huius legis inſcriptio praeferat *librum IX* notandum tamen eſt, §. 3. *& ſequ.* demum ex *libro IX.* demum ex *libro IX.* decerptas eſſe quum priores ſint ex *libro VIII.* Id & alibi contigiſſe animadvertimus. Univerſitas porro non procuratorem dat, ſed ſyndicum, qui tunc actor eſt rei publicae ſeu univerſitatis, non ſingulorum. ULPIAN. *ibid. l.* 2. D. *quod cujuſcunque univerſit.*

(g) *Furioſos.* Procurator dabatur ab abſente. Pro abſente alias & furioſus habebatur: non hic tamen, quia *in eo animus deeſt, ut ratum habere non poſſit.* PAULL. *lib. VIII. ad edict. l.* 2. §. 1. *D. de procurat.* Quamobrem furioſi & mente capti non dant procuratores, ſed pro iis agunt, actioneſve ſuſcipiunt, eorum curatores, vel conſtituti ab his actores. Nec tamen jure novo ſoli agnati curabant furioſos, quamvis eos ſolos ad hanc curationem vocaſſent leges XII. tabularum. CAI. *lib.* III. *ad edict. prov. l* 13. D *de curat. furioſ*

(h) *Infamia notatos.*) Huc pertinent omnia fragmenta, quae ex ULPIANI *lib.* IX. & PAULLI *libro IX.* ad titulum *de his, qui not. infam.* relata ſunt, ut *l.* 10. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 17. *l.* 18. *l* 19. *l.* 23. D. *eo tit* ubi de feminis, quae intra annum luctus nupſerunt, iiſque, qui illas vel elocarunt, vel duxerunt, agitur. Has vero aliaſque perſonas infames procuratores dare non potuiſſe, di-

ſci-

inſtituere volent (*i*), procuratores dare & habere veto (*k*).

§. II. PROCVRATOREM (*l*), AD LITEM SUSCIPIENDAM DATVM (*m*), PRO QUO CONSENTIENTE (*n*) DOMINUS JUDICATUM SOLVI EXPOSUIT, JUDICIUM ACCIPERE (*o*) COGAM (*p*).

§. III.

ſcimus ex §. *ult. Inſt. de iis, per quos ager. poſſ.* Hinc vetus exceptio procuratoria: EO, QUOD NON LICUISSET ADVERSARIO DARE VEL FIERI PROCVRATOREM, de qua *l.* 19. §. 2. D. *de prob. & praeſumt.* & Quinctilian. *Inſt. orat. lib. IV. cap.* 7. *lib. VII. cap.* 1.

(i) *Inſtituere volent.*) In judiciis popularibus, rei quidem procuratorem dare poterant, non actores: PAULL. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 5. *D. de pop. act.* niſi ad hos res directe pertinebat. PAVLL. *ibid. l.* 42. *pr. D. de procur.* Quae vero ſint actiones populares, ea occaſione oſtendit IDEM *ibid. l.* 1. *D. de popul. act.*

(k) *Habere veto.*) Prohibitorium fuiſſe hoc edictum, paullo ante ex *l.* 43. §. 1. D. *de procur.* probavimus. In prohibitoriis autem edictis verba praetoris ſollemnia erant: FIERI VETO. Briſſon. *de form. pop. Rom. lib.* III. *pag.* 382.

(l) PROCVRATOREM.) De hoc edicti capite, quod ad reorum procuratores pertinent, eodem *libro* VIII. egerunt ULPIANVS & PAVLLVS, quum ille de procuratoribus actorum libro demum IX. diſſeruerit, argumento ſatis luculento, hinc §. ordine priorem fuiſſe. Procuratorem autem ſe coacturum edicit praetor, quicumque, quum habilis ſit, non invitus eam operam in ſe ſuſcepit, non tamen militem, qui non niſi in cauſſa cohortis & in rem ſuam procurator fieri poteſt. VLPIAN. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 8. §. 1. 2. *D. de procurat.* Si plures dati ſunt: melior eſt conditio occupantis, id eſt, eius, qui prius litem conteſtatus eſt. PAVLL. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 32. *D. eod.*

(m) DATVM.) Poteſt & ſuſcepta iam lite procurator dari, dum pro eo dominus cautionem iudicatum ſolvi exponat, CAI. *lib.* III. *ad edict. prov. l.* 46. *D. de procur.* ubi & de officio procuratoris, actionibuſque quae inter dominum & procuratorem intercedere poſſunt, agitur.

(n) QUO CONSENTIENTE.) Nam iudicium ſuſcipere non cogitur, pro quo ignorante dominus defunctus iudicatum ſolvi expoſuit. VLPIAN. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 15. *pr. D. de procur.* Cautio vero illa ſemper exigitur. Immo in communi dividundo iudicio duplex requiritur cautio, quia idem procurator & ad agendum & ad defendendum conſtituitur. VLPIAN. *ibid. l.* 15. §. 1. *D. eod.* Sed & defenſor abſentis emtoris, litem venditori denuncians cavere huic praeterea debet, rem ratam habiturum dominum. VLPIAN. *lib.* III. *Digeſt. l.* 75. *D. eod.*

(o) JUDICIUM ACCIPERE.) Omnia procurator, tamquam dominus agit, adeo, ut & interrogatus in iure reſpondeat, conceſſo tamen ad deliberandum ſpacio. CAI. *lib.* III. *ad edict. prov. l.* 5. *D. de interr. in iure fac.* Hinc & tunc defendiſſe cenſetur, quando, praeſtita de rato cautione, quid fieri paſſus eſt, quod paſſurum dominum probabile eſt. PAULL. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 36. *D. de procur.* Neque tamen procuratori recte ſolvitur, niſi ſpeciali mandato inſtructo. PAULL. *ibid. l.* 86. *D. de ſolut.* Actionem porro iudicati datam eſſe adverſus procuratorem, tamquam dominum litis, demonſtravit Juſt. Henn. Boehmerus *Diſſ. de domin. lit. cap.* 2. §. 15. Attamen quum exceptione doli mali elidi poſſet haec actio, *l.* 28. *D. de procur.* non mirum eſt, veteres aliquando negare, actionem iudicati adverſus procuratorem competere *l.* 61. *D. de procur. l.* 4. *D. de re iudic.* Recte enim PAULLUS *lib.* VIII. *ad edict. l.* 112. D. *de reg. iur.* obſervat, nihil intereſſe, ipſo iure quis actionem non habeat, an per exceptionem excludatur. Cuius notiſſimae regulae ſpeciem denuo non vidit Jac. Gothofr. *in Comment. ad d. l.* 112.

(p) COGAM.] Non tamen cogitur procurator in rem ſuam venditionem defendere. CAI. *lib.* III. *ad edict. prov. l.* 34. *D. de procur.* Immo nec ullus alius cogitur, ſi iuſta non defendendi cauſſa ſit, veluti inimicitia capitalis. ULPIAN. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 14. *D. eod.* dignitas ſuperveniens: ULPIAN. *ibid. l.* 8. §. 3. *D. eod.* valetudo: peregrinatio: CAI. *lib.* III. *ad edict. prov. l.* 9. *D. eod.* immo & praeſentia domini, ſi hic ad defendendum cogi poſſit. PAVLL. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 11. *D. eod.* Expenſis ergo rei circumſtantiis, cauſſa cognita aeſtimandum eſt, cogenduſne, an excuſandus procurator videatur; CAI. *lib.* III. *ad edict. prov. l.* 12. ULPIAN. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 13. *D. de procur.* an reo non defenſo actorem in poſſeſſionem mitti oporteat. *l.* 3. *C. de procur.*

Digitized by Google

§. III. Accepto (*q*) ſemel judicio (*r*) procuratorem mutari, litemque ab eo transferri, niſi cauſſa cognita (*s*), non permittam (*t*).

§. IV. CUJUS (*u*) NOMINE (*x*) QUIS ACTIONEM (*y*) DA-

(q) *Accepto.*) Hoc caput inter ſuperius & ſequens fuiſſe intermedium, vel inde patet quod VLPIANVS de procuratore rei, deque mutatione procuratoris *libro* VIII. de procuratore actoris *libro* IX. egerit. Adde, quae notavimus ad *litt. s.*

(r) *Semel iudicio.*) Ante litis conteſtationem liberrima eſt poteſtas vel mutandi procuratorem, vel judicium per ſe accipiendi. PAVLL. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 16. *D. de procurat.* Nam quia nondum in procuratorem tranſiit litis dominium, dominus omnia integra habet, licetque ipſi vel cauſſam ſuam meditari, vel eam alii mandare, idque & coram, & per internuncium, & per epiſtolam, pure aeque, ac in diem vel ſub conditione facere poteſt. VLPIAN. *lib.* IX. *ad edict. l.* 1. *l.* 3. *D. de procurat.* PAVLL. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 4. *D. eod.* Sed haec omnia, uti diximus, ante litis conteſtationem & nondum accepto iudicio. Poſtea enim, translato ſemel dominio litis, procurator mutari non poteſt, niſi cauſſa cognita. VLPIAN. *lib.* IX. *ad edict. l.* 17. *pr. & §.* 1. *D. de procur.*

(s) *Niſi cauſſa cognita.*) Hunc locum explicans VLPIAN. *lib.* IX. *ad edict. l.* 17. *§.* 2. *D. de procurat. In hac*, inquit, *cauſſae cognitione non ſolum ea verſantur*, QVAE SVPRA DIXIMVS *in procuratore non cogendo ſuſcipere officium* (ex quibus verbis hanc paragraphum illa ſuperiore de procuratore rei poſteriorem fuiſſe, luculenter patet;) *verum etiam aetas.* Jure quoque procuratorem mutat dominus, ſi ille ſuſpectus, aut in hoſtium poteſtate eſt: VLPIAN. *lib.* IX. *ad edict. l.* 19. *D. eod.* aut ſi judicio publico, vel privato, vel valetudine, vel majore re ſua diſtringitur, PAVLL. *lib.* VIII. *ad edict. l.* 20. *D. eod.* nec non ſi latitat, aut inimicitiam concepit, CAI. *lib.* III. *ad edict. prov. l.* 21. *D. eod.* vel ſi adfinitatem contraxit cum adverſario, ſive heres factus eſt: PAVLL. *lib. VIII. ad edict. l.* 22. *D. eod.* vel ſi longa peregrinatio ei impedimento eſt. VLPIAN. *lib. IX. ad edict. l.* 23. *D. eod.* Quibus urgentibus cauſſis multo magis ipſe procurator recte renunciat mandato ſuo PAVLL. *lib. VIII. ad edict. l.* 24. *D. eod.* Non autem removendus eſt procurator ex cauſſa, quae famam ſugillare poſſet, ſi velit ille pudorem purgare, nec removendus procurator in rem ſuam, nec qui vult uti iure retentionis, niſi dominus ei ſolvere paratus ſit, ULPIAN. *lib.* IX. *ad edict. l.* 26. *D. eod.*

(t) *Non permittam.*) Ne cauſſa quidem cognita id permittit praetor, niſi ut tota cauſſa transferatur, &, ſi id ex parte actoris ſit, ſtipulatio committatur. VLPIAN. *lib.* IX. *ad edict. l.* 27. *D. de procurat.* An vero procurator aliquando & ſine praetoris arbitrio mutetur, idem diſquirit VLPIAN. *ibid. l.* 31. *§.* 1. 2. *D. eod.*

(u) CVJVS.) Integrum hoc edictum ſervavit VLPIAN. *lib.* IX. *ad edict. l.* 33. *§.* 3. *D. de procur.*

(x) NOMINE.) Nihil intereſt, cujuſcumque dignitatis aut quocumque nomine agat procurator. Hinc idem iuris eſt circa CVRATORES furioſorum & prodigorum: VLPIAN. *lib.* IX. *ad edict. l.* 5. *D. de poſtul.* nec non circa TVTORES, pupillis etiam iis, qui de ſtatu ſuo litigant, datos. VLPIAN. *ibid. l.* 17. *D. de tut. dat.* Diviſa tutela, is, qui adminiſtrat, contutoribus in agendo praefertur. VLPIAN. *ibid. l.* 4. *D. de adm. & peric. tut.* Nec tamen tutores, acturi pro pupillis, de rato cavent. VLPIAN. *ibid. l.* 23. *D. eod.* Praeterea idem juris eſt circa ACTORES, a tutoribus vel curatoribus ſuo periculo conſtitutos, PAVLL. *lib. IX. ad edict. l.* 24. *D. eod.* quamvis hi de rato cavere teneantur. VLPIAN. *lib.* IX. *ad edict. l.* 9. *D. rem rat. hab.* Nec minus huc referendi PROCVRATORES IN REM SVAM, de quibus VLPIAN. *ibid. l.* 35. *D. de procur.* Immo & aliquando FEMINAE, quippe quibus pro parentibus, ſenibus, vel aegrotis, cauſſa cognita agere permittitur. PAVLL. *lib. IX. ad edict. l.* 41. *D. eod.* Poſtremo & de DISPENSATORIBVS monet PAVLL. *ibid. l.* 51. *D. de ſolut.* eos procuratores non eſſe, niſi habeant mandatum, quo revocato nihil eos poſſe: praeterquam quod debitor, ignorans, revocatum eſſe mandatum, recte eis ſolvit. Erant autem DISPENSATORES, ut ex *Gloſſis* Iſidori patet, *arcarii*, eorumque non modo in marmoribus paſſim ſit mentio, verum etiam in iure noſtro, veluti *l.* 41. *§.* 17. *D. de fideic. libert.* Eleganter hoc officium deſcribit Theophil. *Paraphr. §.* 10. *Inſt. de mand.* DISPENSATOR ἐϛὶν ὁ οἰκέτης, ὃς εἴωθεν ἐκδανείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα: DISPENSATOR *eſt ſervus, qui foenori dare ſolet pecunias domini.* Talis diſpenſator, *breviarium rationum offerens* apud Sueton. *Galb. cap.* 14. Talis diſpenſator Trimalchionis, *aureos numerans* apud Petron. *Satyr. cap.* 30. Quare vetus interpres οἰκονόμοι Luc.

cap.

(y) DARI SIBI POSTULABIT, IS EVM VIRI BONI ARBITRATV DEFENDET (z), ET EI, QVO NOMINE AGET, ID RATVM HABERE EVM (aa), AD QVEM EA RES PERTINET BONI VIRI ARBITRATV SATISDET. Si non defendet (bb), neve ſatisdabit (cc), actionem ei non dabo, praeterquam ſi praeſentis procurator erit (dd).

§. V. Parentes (ee), liberos, fratres adfines, proximos, patronos, libertos, maritos, ſi ratam rem habituros eos eaſve, ad quos quaſve ea res pertinebit, boni viri arbitratu ſatisdabunt, nec voluntas eorum mutata erit, & ſine mandato admittam.

Tit. XXIII.

QUOD CUJUSCUMQUE UNIVERSITATIS NOMINE, VEL CONTRA EAM AGETUR (a).

QUOD CUJUSCUMQUE (b) UNIVERSITATIS (c) NO-

cap. 12. *v.* 42. non ſatis commode vertit *diſpenſatorem*, rectiuſque eum, *cui dominus committit pecuniam ſuam, diſpenſatorem* d cendum eſſe monet Auguſt. *Serm.* XIX. *ex novis*.

(y) ACTIONEM.) Regulariter quilibet actionem alieno nomine intentare poteſt. VLPIAN. *lib. IX. ad edict. l.* 29. *D. de procur.* Interdictum tamen de liberis ducendis alieno nomine poſtulanti non datur. VLPIAN. *ibid. l.* 40. *pr.* D. *eod.*

(z) DEFENDET.) Quid hic ſit DEFENDERE, docent VLPIAN. *ibid. l.* 35. *l.* 39. *pr. D. de procurat.* & PAULL. *lib. IX. ad edict. l.* 43. *l.* 45. *D. eod.*

(aa) RATVM HABERE EUM.) Ad hanc cautionem pertinent, quae fuſe differit ULPIANVS. *ibid. l.* 35. §. 3. *l.* 39. §. 1. *ſequ. l.* 40. §. 1. *ſequ.* D. *de procurat. l.* 9. *D. rem rat. hab. l.* 23. D. *de admin. ac peric. tut.*

(bb) *Non defendet*.) Hanc clauſulam fuiſſe in edicto, patet ex *l.* 5. C. *de procur.* ubi id *edicto perpetuo expreſſam* dicitur, & *l.* 3. C. *eod.* ubi ita *ſecundum formam iuris dictionis* ſervari diſcimus. Unde non obſcurum eſt, quo pertineat fragmentum PAULLI *lib. IX. ad edict. l.* 43. §. 4. *D. de proc. poena non defendentis procuratoris haec eſt, ut denegetur actio*.

(cc) *Satis dabit*.) Ger. Noodtius de hoc edicti capite, ſi quis alias, optime meritus verba haec reſtituit ex Paulli *ſentent. recept. lib. I. tit.* 10. §. *ult.* ubi iureconſultus: *ſi ſatis non det procurator abſentis*, ACTIO *ei abſentis nomine non datur*.

(dd) *Procurator erit*.) Ita Diocletianus & Maximianus augg. *l. un.* C. *de ſatiſdat. non eſt incerti juris, qui apud acta factus eſt agentis procurator, non compelli, ratam rem habiturum dominum, ſatis dare. Hoc enim caſu quaſi* PRAESENTIS PROCURATOREM INTERVENIRE *intelligendum eſt*. Hunc quoque locum obſervavit Noodtius *ibid. pag.* 88. qui tamen perperam huc refert *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *D. de procur.* quippe ex PAULLI *libro VI.* & VLPIANI *libro VII. ad edictum* decerptas, ac proinde alio pertinentes. Vid. ſupra *tit.* 21. *litt. e.*

(ee) *Parentes*.) Sententiam huius capitis nobis ſuggerit ULPIANVS *l.* 3. §. 3. *D. iudic. ſolvi. ſed & ſi forte ex liberis vel parentibus interveniat aliquis, vel vir uxoris nomine, a quibus mandatum non exigitur, an committatur ſtipulatio, quaeritur. Magiſque erit, ne committi debeat, niſi fuerit ei mandatum, vel ratum habitum. Quod enim eis agere permittitur* EDICTO PRAETORIS, *non facit eos procuratores*. Ger. Noodtius eodem refert fragmentum ULPIANI *lib. IX. ad edict. l.* 35. *de procurat.* ubi tantum *ὡς ἐν παρόδῳ* huius iuris ſit mentio. Denique ex *l.* 1. & *l.* 2. *C. de conſort. ejuſd. lit.* diſcimus, hoc edictum poſtea & ad litis conſortes prolatum eſſe.

(a) CONTRA EAM AGETUR.) Quum hoc edictum iiſdem *libris IX.* expoſuerint ULPIANVS & PAULLUS: nulla ſane nos movere potuit ratio, ut ab ordine Pandectarum recederemus. Verba edictalia, litteris maiuſculis expreſſa, in ipſa rubrica ſervata ſunt. Reliqua ſuo quaeque loco vera praeſtabimus.

(b) CVJVSCVMQVE.) *Cuiuſcumque* dicit praetor, quia nihil intereſt, municipii, an collegii, an totius provinciae nomine agatur. Quo ultimo caſu & proximae inſulae ad provinciam pertinere videntur. VLPIAN. *lib. IX. ad edict. l.* 9. *D. de judic.* Sed &

ſin-

Digitized by Google

(c) NOMINE (*d*), VEL CONTRA EAM AGETUR, de eo actori (*e*) a majore parte univerſitatis electo (*f*), & in eum judicium dabo.

§. I. Si nemo univerſitatem DEFENDET, res ejus poſſideri vel VENIRE JUBEBO (*g*).

§. II. Extraneum quoque, defenſurum univerſitatem, ſi judicatum ſolvi ſatisdederit, admittam (*h*).

TIT. XXIV.

DE NEGOTIIS GESTIS (*a*).

(ULPIAN. LIB. X.)

SI

ſinguli conventus ac dioeceſes ad provinciam referendae, quia *toto & pars continetur*, CAI. *lib. III. ad edict. prov. l.* 113. *D. de reg. jur.* ubi male Gothofredus exiſtimat, rationem reddere voluiſſe CAJVM, cur univerſitas in una perſona ſuperſtite ſubſiſtat? Quoties enim hoc contingit: non pars toto continetur, ſed pars nomen tantum totius adſumit, Non ſane ſolet CAJUS, elegantiſſimi ingenii iureconſultus, tam ſubleſtas rationes reddere.

(c) VNIVERSITATIS.) Intelligenda eſt univerſitas licita. Neque enim ſocietatem, neque collegium, neque hujuſmodi corpus paſſim habere omnibus conceditur, ſiquidem legibus, & SCtis, & principum conſtitutionibus res illa continetur. Ea occaſione licita quaedam collegia recenſet CAJVS *lib. III. ad edict. provinc. l.* 1. *pr D. quod cujuſcumque univ. nom.* plura nos ex antiquitatibus eruimus in *Differt. de collegiis & corpor. opific. cap.* 9. (quae recula exſtat in *Syllog. I. opuſculor. varior. num.* 9. *pag.* 367. *ſeqq. edit. Geneu.*) Licitis collegiis permiſſum eſt habere res communes, arcam communem, immo & actorem vel ſyndicum, per quem tamquam in re publica quadam, quod communiter fieri deberet, fieret CAI. *ibid. l.* 1. §. 1. *D. eod.* Hinc in marmoribus ARCARII COL. Reineſ. *Inſcript. pag.* 431. *Lect. var. lib. III. cap.* 16. ARCA SEVIRORUM AVGVSTALIVM, SOCII SEV. AVGVSTAL. QUIBVS ARCAM HABERE PERMISSVM A DIVO PIO. Gruter. *Inſcript. pag.* 414. 2. 7. 12.

(d) NOMINE.) Sive in rem agatur, ſive in perſonam. Nam & res communes habent univerſitates, quae an publicae dici poſſint, quaerit CAI. *ibid. l.* 16. *D. de verbor ſignif.* quemadmodum & ULPIAN. *lib. IX. ad edict. l.* 41. *D. de adqu. rer. dom.* diſquirit, an ſtatuae in publico poſitae ſint civium?

(e) *Actori.*) Non magis tamen quiſquam municipum vel collegarum hoc officium ſuſcipere cogitur, quam privatus operas procuratoris. Neque enim hoc eſt munus publicum, de quo hac occaſione egiſſe videtur PAVLL. *lib. IX. ad edict. l.* 18. *D. de verb. ſignif.*

(f) *Electo.*) Modum eligendi conſtituendique ſyndicos & actores ad hunc locum deſcripſerunt ULPIAN. *lib. IX. ad edict. l.* 3. *D. h. t.* & PAULL. *lib. IX. ad edict. l.* 4. *D. eod.*

(g) VENIRE JUBEBO.) Cum ſententiam huius edicti, tum verba *ipſa* VENIRE JUBEBO ſervavit expoluitque CAJ. *lib. III. ad edict. prov. l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

(h) *Admittam.*) Poſtremam etiam hanc ſententiam debemus CAJO *lib. III. ad edict. prov. l.* 1. §. 2. *D. h. t.* Ait enim ibi iureconſultus: *& ſi extraneus defendere velit univerſitatem: permittit* PROCONSUL, *ſicut in privatorum defenſionibus obſervatur, quia eo melior conditio univerſitatis fit.* Ubi non ex ICtorum interpretamentis hoc ius eſſe, ſed *proconſulem*, (adeoque & *praetorem*) id edicto permiſiſſe, dicit Caius. Animadvertit hoc etiam Ger. Noodtius *ad Pandect. pag.* 93. cui tamen non adſentimur, inferenti verba: SICVT IN PRIVATORUM DEFENSIONIBVS OBSERVATVR. Eſſe enim haec CAII, non ipſius praetoris, verba, nemo non animadvertit.

(a) DE NEGOTIIS GESTIS.) Hunc *de negotiis geſtis* titulum ſuperioribus fuiſſe poſteriorem, inde adparet, quod de procuratoribus & ſyndicis ULPIANUS, egit *libro commentariorum IX.* de negotiis geſtis *libro X.* Praeceſſit autem hic titulus illum *de calumniatoribus*, quia PAVLLVS titulum *de negotiis geſtis libro IX.* titulum *de calumniatoribus* demum *libro X.* enarravit. Idem ergo hic ordo, qui in Pandectis. Ipſa edicti verba ſervavit ULPIAN. *lib. X. ad edict. l.* 3. *pr. D. de negot. geſt.* Ejuſdem vero inſignem utilitatem *l.* 1. *D. eod.* ſuo more commendat.

Digitized by Google

SI QUIS (*b*) NEGOTIA (*c*) ALTERIUS (*d*), SIVE QUIS NEGOTIA, QUAE CUJUSQUE, QUUM MORITUR (*e*), FUE-

Heineccii Opuſc. poſtum. Tom. XI. Kk

(b) SI QVIS.) Hic quoque, ſub genere maſculino femininum comprehenditur. Nam & femina negotia poteſt gerere: ULPIAN. *lib. X. ad edict. l. 3. §. 1. D. de negot. geſt.* immo & pupillus, ULP. *ibid. l. 3. §. 4. D. eod.* nec ulla neceſſitas eſt, hic textum ſollicitandi cum Cuiacio *Obſ. lib. XIII. cap. 7.* Vid. Reinh. Bachou. Πρὸς τ. *h. t.* De eo, qui in ſervitute geſſerat negotia, diſputat PAULL. *lib. IX. ad edict. l. 18. D. eod.*

(c) NEGOTIA.) Sive unum, ſive plura. ULPIAN. *lib. X. ad edict. l. 3. §. 2. D. eod.*

(d) ALTERIUS.) Sive maſculi, ſive feminae, ſive unius, ſive plurium. VLPIAN. *lib. X. ad edict. l. 3. §. 3. D. h. t.* Si alter SOCIORVM paſſus eſt geri negotia, alter prohibuit, ſaltim cum altero patiente agendum eſt. JVLIAN *lib. III. Digeſt.* * *l. 8. §. 3. D. de negot. geſt.* Recte etiam geri poſſunt negotia PVPILLORVM: JVLIAN. *ibid. l. 6. pr* D. *eod.* immo & is, qui pro tutore, tamquam tutore, geſſit, pupillum habet obligatum. VLPIAN. *ibid. l. 5. D. de eo, qui pro tut.* Recte item negotia geren-tur FVRIOSORVM: VLPIAN. *lib. X. ad edict. l. 3. §. 3. D. eod.* Immo & negotia FILII FAMILIAS vel ANCILLAE gerendo obligationem quis adquirit, dummodo vel peculium habeant, vel in rem patris dominue verſum ſit. ULPIAN. *ibid. l. 14. D. de negot. geſt.* Similiter & CAPTIVI negotia geri poſſunt ab eiuſdem fortunae ſocio, qui pro eo λύτρον ſolvit, eoque pertinet locus elegantiſſimus PAULLI *lib. IX. ad edict. l. 21. pr. D. de neg. geſt.* Denique ex negotiis ſuis geſtis & MUNICIPIA obligantur VLPIAN. *lib. X ad edict. l. 7 D. quod cuiuscumque univerſ. nomin* Nam & univerſitates tenentur ex eo, quod in earum rem verſum eſt: VLPIAN. *ibid l. 27. D. de reb. cred.* maxime quum earum bona non publica, ſed privata ſint. VLPIAN. *ibid. l. 15. l. 17. D. de verb. ſignif.* Si adminiſtratores civitatis contrahere quem iuſſerunt cum ſervo civitatis: non negotiorum geſtorum, ſed quod iuſſu, agendum eſt: VLPIAN. *lib. X. ad edict. l. 4. D. quod iuſſu.* Ceterum pro quo quis geſſerit, ex initio geſtionis aeſtimandum eſſe, monet VLPIAN. *ibid. l. 15. D. de neg. geſt.*

(e) QUUM MORITUR.) Verba haec adiecit praetor, quia, qui mortui negotia gerit nondum adita hereditate, neminem videtur obligatum habere: ULPIAN. *ibid. l. 3. §. 6. D. de negot. geſt.* quamvis ipſius hereditatis negotia geri poſſe, expediti iuris ſit. PAULL. *lib. IX. ad edict. l. 21. D. eod.* Suſtinetur tamen & illa negotiorum mortui geſtio per fictionem iuris, eoque fundamento nititur ACTIO FUNERARIA. ULPIAN. *ibid. l. 1. D. de religioſ.* Nimirum gentes tantum non omnes ea olim perſuaſerat opinio, animas, inſepulto corpore male ſe habere. Hinc Sibylla apud Virgil. *Aen. lib. VI. v. 325.* interrogata ab Aenea, quaenam ſit illa animarum turba, quam Charon repellat, tranſituque Stygis prohibeat?

> *Haec*, inquit, *quam cernis, inops* INHUMATAQUE *turba eſt:*
> *Portitor ille Charon: hi, quos vehit unda*, SEPULTI.
> *Nec ripas datur horrendas & rauca fluenta*
> *Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.*
> *Centum errant annos, volitantque haec littora circum:*
> *Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.*

Ad quae verba poetae notat Servius: *duo*, inquit, *dicit: id eſt: nec legitimam ſepulturam habet nec imaginariam.* INOPEM *enim dicit ſine pulveris iactu; nam ops terra eſt, id eſt, ſine humatione. Vult autem oſtendere, tantum valere inanem, quantum plenam ſepulturam. Nam & Deiphobi umbra tranſvecta eſt, cui Aeneas cenotaphium fecit, ut:*

> *Hunc egomet tumulum Rhoeteo in littore inanem*
> *Conſtitui.*

Bene autem SEPULTOS, *id eſt, fletos: (nam ſine fletu ſepultura non eſt.)* Et paucis interiectis: *centum autem annos ideo dicit, quia hi ſunt legitimi vitae humanae, quibus completis poteſt anima tranſire ripas, id eſt, ad locum purgationis pervenire, ut redeat rurſus in corpora.* Nec aliter philoſophatur Patrocli umbra apud Homerum *Iliad. XXIII. v. 69.*

> Εὕδεις, αὐτὰρ ἐμεῖο λελασμένος ἔπλευ, Ἀχιλλεῦ;
> Οὐ μέν μευ ζώοντος ἀκήδεις, ἀλλὰ θανόντος.
> Θάπτε με ὅττι τάχιστα, πύλας Ἀΐδαο περήσω.
> Τῆλέ με εἴργουσι ψυχαί, εἴδωλα καμόντων,
> Οὐδέ μέ πως μίσγεσθαι ὑπὲρ ποταμοῖο ἐῶσιν,
> Ἀλλ' αὔτως ἀλάλημαι ἀν' εὐρυπυλὲς

Ἄϊδο

FUERINT, GESSERIT (*f*): JUDICIUM EO NOMINE DABO (*g*).

ἀΐδος δῶ.

Καί μοι δὸς τὴν χεῖρ' ὀλοφύρομαι· οὐ γάρ ἔτ' αὖτις
Νίσσομαι ἐξ Ἀΐδαο, ἐπήν με πυρὸς λελάχητε.

Dormis, an mei oblitus es, Achilles?
Non quidem me viventem negligens, at mortuum.
Sepeli me quam celerrime, portas Plutonis ut intrem.
Procul me arcent animae, ſimulacra mortuorum,
Neque me aliquo miſceri ſuper flumen ſinunt:
Sed temere erro per latiſſimarum portarum domum Plutonis.
Da mihi manum, ut deplorer. Non enim rurſum
Redibo ex inferis, poſtquam me ignis abſumſit.

Et *Odyſſ. libro VI.* ubi Ulyſſi iter ad inferos facienti Elpenora ſocium occurriſſe fingit, hanc addit rationem:

Οὐ γάρ πω ἐτέθαπτο ὑπό χθονὸς εὐρυοδείης.

Nondum enim ſepultus erat ſub terra, longas vias habense.

Tum porro *v. 66. ſeqq.* hunc Elpenora ita inducit loquentem:

Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι, οὐ παρεόντων,
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα,
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες,
Μή μ' ἄκλαυτον ἄθαπτον ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν,
Νοσφισθεὶς μή τι τοι θεῶν μήνιμα γένωμαι,
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν, ἅσσα μοι ἐστιν,
Σῆμα τ' ἐμοὶ χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.

Nunc te per eos, qui poſt te ſunt, oro non praeſentes,
Perque uxorem, & patrem, qui enutrivit parvulum,
Telemachumque, quem unicum reliquiſti in aedibus.
Ne me indefletum inſepultumque diſcedens poſt te relinquas.
Sejunctus ne qua tibi deorum indignatio ſim:
Sed me combure cum armis, quaecumque mihi reſtant,
Sepulcrumque mihi erige ſpumoſi in littore magis.

Ex qua veterum de ſtatu inſepultorum perſuaſione facile eſt ad intelligendum, cur diriſſima quaevis imprecaturi hoſtibus, id iis in primis imprecati ſint, ut inſepulti manerent, veluti Agamemnon apud Homer. *Iliad. VI. v. 59.*

Ἅμα πάντες
Ἰλίου ἐξαπολοίατ' ἀκήδεστοι καὶ ἄφαντοι.

Simul omnes
Ilio peribunt incurati & inſepulti.

Add. Homer. *Iliad. XXII. v. 336.* & Virgil. *Aeneid. lib. IV. v. 620.* Quiſquis ergo ſepeliebat mortuum, is videbatur τῷ θανόντι χάριτα ποιῆσαι, *grata feciſſe mortuo.* Euripid. *Helen. v. 1304.* & hinc actione funeraria impenſas ab herede jure repoſcebat. ULPIAN. *lib. X. ad edict. l. 12. D. h. t.*

(f) GESSERIT.) Nec intereſt, animum quis gerendi habuerit, an ſibi mandatum eſſe per errorem crediderit. Quia nec error quidem in perſona obeſt. ULPIAN. *lib. X. ad edict. l. 5. D. de neg. geſt.* Non vero obligatur, qui negotia geſſit prohibentis: PAULL. *lib. IX. ad edict. l. 40. D. mand.* vel cui negotiorum geſtoris opera nulla adlata eſt utilitas. Hinc is actionem quidem habet, qui abſenti neceſſaria emit: CAI. *lib. III. ad edict. prov. l. 22. D. de negot. geſt.* non autem, qui, mota lite, legata integra ſine cautione ſolvit. PAULL. *lib. IX. ad edict. l. 41. D. ad leg. Falcid.* Hinc de negotiorum geſtoris officio plura hic tradidit ULPIAN. *lib. X. ad edict. l. 8. D. de negot. geſt.*

(g) NOMINE DABO.) Eſt haec ACTIO NEGOTIORUM GESTORUM, de qua prolixe ad hoc edictum diſſeruerunt CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l. 2. D. h. t.* ULPIAN. *lib. X. ad edict. l. 3. §. 7. ſequ. l. 10. l. 20. D. eod.* JULIAN. *lib. III. Digeſt. l. 6. D. eod.* PAULL. *lib. IX. ad edict. l. 13. l. 21. §. 3. D. eod* An & uſurae, & quales hac actione petantur, diſquirit ULPIAN. *ibid. l. 27. D. de uſur.* Etiamſi enim non promiſſae ſint ab abſente, quippe geſtionem ignorante: tantundem tamen in bonae fidei judiciis poteſt judicis officium, quantum in ſtipulatione nominatim ejus rei facta interpretatio. PAULL. *ibid. l. 7. D. de neg. geſt.* Ceterum actio negotiorum contraria ceſſat ob impenſas inutiliter & praeter abſentis conſuetudinem factas, quia tunc & mandati actio ceſſat, ſi mandatarius fines mandati exceſſit. CAI. *ibid. l. 41. D. mand.* Immo ob impenſas inutiles jam

Digitized by Google

TIT. XXV.

DE CALUMNIATORIBUS (*a*).

(PAULL. LIB. X. CAI. LIB. IV.)

IN eum, qui, ut CALUMNIAE CAUSSA (*b*) NEGOTIUM FACERET, vel non faceret, vel a lite improba DESISTERET (*c*), pecuniam ab aliquo accepiſſe (*d*) DEPECTUSVE ESSE (*e*) dicetur, intra an-

 num

ſolutas minor petere poſſe videtur reſtitutionem in integrum, eoque fortaſſis pertinuerit fragmentum ULPIANI *lib. X. ad edict. l. 6. D. de minor.* Ceſſat deinde actio, ſi quis donandi animo geſſerit. Quod in dubio tamen non praeſumitur, quia in obſcuris inſpici ſolet, quod veroſimillimum eſt, & quod plerumque ſolet fieri. PAULL. *lib. IX. ad edict. l. 114. D. de reg. jur.* An itaque maritus, negotia gerens uxoris officio potius ductus in rem ejus aliquid impenderit, ex ejus rei modo & impenſarum genere aeſtimandum eſt. CELS. *lib. I. Dig. l. 47. D. de donat. int. vir. & uxor.*

(a) DE CALUMNIATORIBUS.) Poſteriorem ſuperiore hunc titulum fuiſſe in edicto, ſupra iam demonſtravimus. Eumdem vero anteceſſiſſe edicta de reſtitutionibus in integrum, ex eo patet, quod ULPIANUS & PAULLUS illa *libro* demum XI. enarrare coeperunt. Sententiam, ipſaque verba edictalia, maiuſculis expreſſa litteris, ſervavit ULPIAN *lib. X. ad edict. l. 3. §. 1. D de calumniatorib.*

(b) CALUMNIAE CAUSSA.) Verba haec γενικὰ interpretatus eſt ULPIAN. *lib. X. ad edict. l. 3. §. 1. D. h. t.* oſtenditque, nihil intereſſe, ſive in publico, ſive in privato iudicio calumniae cauſſa accepta pecunia negotium alicui faceſſere voluerit. ULPIAN. *ibid. l. 2. §. 1. D. eod.* Nec minus huic actioni locus eſt, ſi quis calumnioſe poſſeſſione fuerit deiectus ab eo, qui pecuniam eo nomine accepit, quamvis adverſus deiicientem habeat etiam interdictum unde vi, ULPIAN. *lib. X. ad edict. l. 4. D. de vi & vi arm.* quemadmodum ſi in publico iudicio pecunia calumniae cauſſa accepta eſt, etiam repetundarum iudicio locus eſt. ULPIAN. *ibid. l. 1. D. de calumn.*

(c) DESISTERET.) Hoc quoque verbum edictale ſervat explicatque ULPIANUS *lib. X. ad edict. l. 21. D. de minor. l. 10. D. de judic.* Eodem pertinent fragmenta Paulli *Sentent. recept. lib. I. tit. 6.* quibus abſurda praemittitur rubrica *de reis inſtituendis.* Schulting. *Not. ibid.*

(d) *Ab aliquo accepiſſe.*) Qui pecuniam eo nomine dederat, eum cauſſa cadere voluit Antoninus Caracalla, imp. ULPIAN. *ibid. l. 1. §. 3. D. h. t.* At CALUMNIATOR proprie eſt, qui pecuniam accepit, depectuſve eſt, vel aliud ſenſit ex ea re compendium: ULPIAN. *ibid. l. 1. §. 5. l. 3. pr. D. eod. l. 115 pr. D. de reg. jur.* veluti ſi cui eo nomine gratis utenda data eſt pecunia, vel res aliqua minore pretio vendita, vel minoris locata ſit, vel qui pecuniam aliis dari iuſſit. PAULL. *lib. X. ad edict. l. 2. D. de calumniat.* Qui pecuniam ſibi ſtipulatus, eam tamen non accepit, videri poterat hac actione non teneri, quia *non videtur* ACCEPISSE., *qui ſtipulatus exceptione ſubmovetur*: PAULL *ibid. l. 115. §. 1. D. de reg. jur.* Et tamen tenebitur, quia DEPECTUS EST. Nihil porro intereſſe videtur, ſive quis ab adverſario acceperit depectuſve ſit pecuniam, ſive eius mandato ab alio, ſive, poſtquam ea data eſt, rem ratam habuerit dominus. PAULL. *ibid. l. 7. pr. D. de calumniat.* Quin & publicanus tenetur, qui, ne retineret mancipia aliena, pecuniam indebite accepit. PAULL. *lib. X. ad edict. l. 7. § 2. D. eod.* Sic CALUMNIATOREM occaſione huius tituli deſcribunt iureconſulti, fere, ut Socratis diſcipulos Ariſtophan. *Nub. v. 97.*

Ἀυτοὶ διδάσκυσ' ἀργύριον ἤν τις διδῷ
Λέγοντα νικᾷν καὶ δίκαια κἄδικα.

Hi docent, dummodo quis iis argentum det,
Hominem orantem cauſſas aequas & iniquas vincere.

(e) DEPECTUSve ESSE.) DEPECTUS eſſe dicitur, qui turpiter pactus, inquit ULPIAN. *lib. X. ad edict. l. 3. §. 2. D. de calumn.* Haec an genuina ſit verbi notio, erudite diſquirit Car. Andr. Duker. *de Latinit. vet. ICtor. pag. 284. ſequ.* Dum vero idem vir doctiſſimus *pag. 290.* ſcribit, *verba hujus edicti fuiſſe tantum de eo, qui pecuniam accepiſſe dicatur, nec quidquam praetorem loquutum de eo, qui* DEPECTUS SIT, *ac proinde poenam edicti interpretatione jureconſultorum ad eum productum videri*: vereor, ut illi adſentiri poſſimus.

Neque

num (f) in quadruplum ejus pecuniae, quam accepiſſe depectuſve eſſe probabitur, poſt annum in ſimplum in factum actionem dabo (g).

T i t. XXVI.

DE IN INTEGRUM RESTITUTIONIBUS (a).

(Ulp. Lib. XI. XII. & XIII. Paull. Lib. XI. & XII. Julian. Lib. IV. Cels. Lib. II.)

Quod (b) (vi) metuſve cauſſa

Neque enim iureconſulti, qui leges veteres interpretantur, alia vocabula, quam legitima, ſolent explicare. Potuit ergo edictale eſſe hoc vocabulum, ſi vel maxime in eo interpretando humani quid paſſus ſit Ulpianus. Ceterum ex ipſa praetoris intentione non abs re colligit ULPIANUS *lib. X. ad edict. l.* 1. §. 8. D. *de calumniat.* ad eos, qui tranſigendi animo pecuniam acceperunt, hoc edictum non pertinere.

(f) *Intra annum.*) Annus vero hic ex perſona eius, qui dedit, ne ſecum ageretur, ex momento temporis, quo dedit; in illius vero perſona, cum quo ut agatur, ex eo tempore, quo quis, datam eſſe pecuniam., novit, computatur. CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 6. D. *h. t.*

(g) *Actionem dabo.*) Datur haec actio partim ei, qui dedit, ne ſibi fieret negotium, partim ei, propter quem data eſt pecunia. Proinde contingere poteſt, ut uterque hanc actionem habeat. VLPIAN. *lib. X. ad edict. l.* 3. §. 3. D. *eod.* Neque tamen haec actio heredi datur: CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 4. D. *eod.* nec contra heredem, niſi quatenus ad eum pervenit. ULPIAN. *ibid. l.* 5. *pr.* D. *eod.* Porro haec inſtitui non poteſt contra patronum, quippe qui nec aliis actionibus famoſis, iiſque, quae non famoſae quidem, at fraudis tamen mentionem habent, conveniri non debet. ULPIAN *lib. X. ad edict. l.* 5. *l.* 7. D. *de obſequ. par. & patr.* Quod adeo verum eſt, ut uxor liberta ne iuſiurandum quidem marito rerum amotarum nomine recte deferat. ULPIAN. *ibid. l.* 16. D *de jurejurando*. Idem honor & aliis perſonis habendus eſt, quibus debetur reverentia: non iis, qui pro his intervenerunt. ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 5. D *de obſequ. par.* Liberti quoque heres omnia extranei iura integra habet adverſus defuncti patronum. PAULL. *lib. X. ad edict. l.* 8. *D. eod.* Denique haec actio & patri datur, cuius filio, ut negotium fieret, pecunia data eſt, quemadmodum & adverſus illum agitur, ſi filiusfamilias pecuniam accepit. PAULL. *ibid. l.* 7. §. 1. D. *h. t.*

(a) RESTITUTIONIBUS.) ULPIANUS *libris Commentariorum* XI. XII. *&* XIII. PAULLUS *libris* XI. *&* XII. non aliam paene materiam, ac reſtitutiones in integrum explicarunt. Idem ergo & hic ordo, qui in Pandectis. At praeter reſtitutiones illas non per plures titulos ſparſerat, uti id in Pandectis & Codice factum eſſe animadvertimus, ſed uno titulo generali omnia comprehenderat reſtitutionis in integrum genera. Primus id obſervavit Ob. Giphan. *Oecon. jur. pag.* 125. idque luculenter probatur ex loco ULPIANI *lib. XI. ad edict. l.* 1. *D. de reſtit. in int.* ubi iureconſultus noſter: *utilitas hujus* TITULI *non eget commendatione: ipſa enim ſe oſtendit. Nam* SUB HOC TITULO *plurifariam praetor hominibus vel lapſis, vel circumſcriptis. ſubvenit, ſive* METU, *ſive* CALLIDITATE, *ſive* AETATE, *ſive* ABSENTIA, *inciderint in captionem.*

(b) QUOD.) Verborum edictalium pars haud minima ſupereſt apud ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 1. *D. quod met. cauſſ.* Ideo autem neceſſarium videbatur hoc beneficium, quod alias iureconſulti, Stoae addictiores, coactos etiam homines velle, ſtatuerent, *l.* 21. §. 5. *D. eod.* adeoque negotium ideo, quod metus cauſſa geſtum eſſet, pro nullo non putarent habendum. Nimirum Stoicis ſoli ſapientes liberi, ceteri omnes ſervi videbantur. Cicero *Parad. cap.* 5. Jam quum libertas iiſdem ſit ἐξουσία αὐτοπραγίας; ſervitus vero στέρησις τῆς αὐτοπραγίας. Diog. Laert. *lib. VII. ſegm.* 121. porro inde colligebant, σοφὸν, ὡς ἐλεύθερον ζῆν, ὡς βούλεται, ὃν οὔτ' ἀναγκάσαι ἐστιν, οὔτε κωλύειν, οὔτε βιάσασθαι. *ſapientem tamquam liberum vivere, ut velit, & nec cogi poſſe, nec prohiberi, neque vi ad aliquid adigi.* Arian. *Diſſ.* Epictet. IV. *cap.* 1. Hinc magnifica illa vox Senecae *Epiſt.* 51. *non ſum imperata facturus.* Jugum non

ʒ A (c) GESTUM

ERIT

non recipio, immo, quod majore virtute faciendum eſt, excutio. Non eſt molliendus animus. Si voluntati ceſſero: cedendum erit dolori, cedendum labori, cedendum paupertati. Idem ſibi juris in me volet eſſe ambitio & ira. Et *Epiſt.* 74. *Sapiens non hominem* TIMET, *non fortunam*. Itaque ſtulti videbantur Stoicis, qui ſe vi & metu ad aliquid dandum faciendumque adigi patiebantur: eoſque indignos eſſe exiſtimabant, quibus ſubveniretur. Nam inter eorum ſcita & illud erat: *ſapientem neque ignoſcere, neque miſereri*, de quo Lipſ. *Manuduct. ad philoſ. Stoic. lib. III. cap.* 19. Adoptatis itaque his principiis, non poterant non ſtatuere jureconſulti, coactum etiam velle, & ex facto ſuo omnino obligari. Menag. *Amoen. jur. civ. cap.* 31. Cauſſam enim metus non eſſe illum, qui eum excuſſerit, ſed qui ſibi eum incuti paſſus ſit. Simplic. *ad Epictet. Enchirid. cap.* 10. *pag.* 66. Εἰ τοίνυν μήτε ὁ θάνατος μήτε τι τῶν τοιούτων δεινόν ἐστι δῆλον, ὅτι οὔτε αὐτὰ, οὔτε οἱ ἐπάγοντες αὐτὰ τῆς ταραχῆς ἡμῖν εἰσιν αἴτιοι, ἀλλ᾽ ἡμεῖς αὐτοὶ ἑαυτοῖς, καὶ δόγματα ἡμῶν, ἢ λύπης, ἢ φόβου, ἢ τινὸς ἄλλου τοιούτου ἀλλ᾽ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ ἡμέτερα δόγματα: *quod ſi neque mors, nec hujuſmodi quidquam terribile eſt: conſtat, neque ipſa neque eos, qui illa inferunt, perturbationis nobis cauſſam eſſe, ſed noſmet ipſos, noſtraſque, opiniones. Numquam ergo perturbationis noſtrae cauſſa alteri adſcribenda eſt, ſive is dolor ſit, ſive* METUS, *ſive quid aliud ejuſmodi, ſed nobiſmet ipſis, & noſtris opinionibus*. At poſtea haec philoſophia non viſa eſt publici ſaporis, ac proinde ſubveniendum omnino eſſe vi ad aliquid adactis ſtatuebant, ita tamen, ut permultum intereſſe videretur, utrum in BONAE FIDEI, an in STRICTI JURIS negotio aliquid metus cauſſa geſtum eſſet. Prius ipſo jure nullum eſſe, cenſebant, quia bonae fidei nihil eſſet tam contrarium, quam vis & metus. *l.* 116. *D. de reg. jur. l.* 3. *D. de reſcind. vendit. l.* 21. *D. ſol. matrim. l.* 5. *D. de legat.* 1. Poſterius ratum quidem eſſe volebant leges, non autem praetor, qui hoc caſu reſtitutionem in integrum edicto ſuo promiſerat. Ger. Noodtius *de formula emend. dol. mal. cap.* 16. *pag.* 382. *tom. I. Oper.* Auctorem hujus edicti idem vir doctiſſimus Caſſium fuiſſe credit; ob *l.* 4. *§.* 33. *D. de doli mali & met. except.* Contra C. Octavio, qui anno v. c. 678. praetura functus eſt, rectius illud tribuit Paull. Manut. *ad Ciceron. de offic. lib. I. cap.* 11. Nam idem hoc edictum *formulae Octavianae* nomine venire animadvertimus apud eumdem Ciceron. *in Verr. III. cap.* 65. Nimirum primum C. Octavius eos, quibus vi aliquid extortum fuerat, reſtituebat in integrum, ſed tantum adverſus eos, qui vim intulerant, non adverſus quoſcumque rerum vi extortarum poſſeſſores. Cic. *Epiſt. ad Q. Fratrem lib. I. epiſt.* 1. *§.* & *in Verr. III. cap.* 65. Deinde Caſſius, neſcio quis, (non ſane Lucius ille, cujus tribunal ſcopulus reorum vocabatur: Valer. Max. *lib. III. cap.* 7. *ex.* 9.) actionem etiam adverſus poſſeſſorem dedit, at non exceptionem, quia ſufficere videbatur exceptio doli mali. Poſtea ſequentibus praetoribus aequiſſimum viſum eſt, & exceptionem quod metus cauſſa dari, quia & huic adverſus quemcumque poſſeſſorem locus eſſe poſſit. *l.* 4. *§.* 33. *D. de doli & met. except.*

(c) (VI) METUS (VE) CAUSSA.) Quae uncis incluſimus, verba, ea verba olim in edicto lecta eſſe, certiſſimum eſt. Cicero *in Verr. III. cap.* 65. *aditum eſt ad Metellum, eductus eſt Apronius: educit vir primarius, C. Gallius, ſenator: poſtulavit a L. Metello, ut ex edicto ſuo judicium daret in Apronium*: QUOD PER VIM AUT METUM ABSTULISSET, *quam formulam Octavianam & Romae Metellus habuerat, & habebat in provincia*. Nec aliter M. Seneca *Controv. lib. IV. cap.* 26. *lex*: PER VIM METUMVE GESTA NON SINT RATA. Sed Salvius Julianus vocabulum VI. expunxit, quia quod vi atrociore fit, id metu quoque fieri exiſtimabat. ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 1. *D. quod met. cauſſ.* Quare edicti verba & vim & metum continent, ſed atrocem illam quidem & injuſtam, non, quam magiſtratus jure licito honoris, quem ſuſtinet, intulit. ULPIAN *ibid. l.* 3. *D. eod.* Per METUM enim non quilibet intelligitur timor, ſed metus majoris MALITATIS ULPIAN. *ibid. l.* 5. *D. eod.* de quo rariſſimo vocabulo videndus Car. Andr. Dukerus *de Latinit. vet. jureconſult. pag.* 325. Metus porro hic accipiendus non vani hominis, ſed talis, qui cadit in virum conſtantem: CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 6. *D. eod.* qualis timor ſervitutis ſimiliumque malorum. PAULL. *lib. XI ad edict. l.* 4. *D. eod.* Non ergo reſtituitur, qui rita quaevis timuit, quamvis & ei, qui in furto vel adulterio ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ deprehenſus, vel dedit, vel promiſit, id beneficium non denegetur. ULPIAN. *ibid. l.* 7. *D. eod.* Reſtituitur etiam, qui inſtrumenta ingenuitatis interverſuro, vel ſtuprum illaturo, vel liberis ſuis intolerabilem injuriam intentanti pecuniam promiſit vel dedit. PAULL. *lib. XI. ad edict. l.* 8. *D. eod.* Poſtremo metum non illum, quo quis jam defunctus eſt, ſed praeſentem, hic eſſe intelligendum, monet ULPIAN. *ibid. l.* 9. *D. eod.*

ERIT (*d*), RATUM NON HABEBO (*e*). Sed ſi quid PER (VIM AUT) METUM ABLATUM eſſe dicetur (*f*), NEQUE EA RES ARBITRIO JUDICIS RESTITUETUR (*g*), INTRA ANNUM, QUO PRIMUM EXPERIUNDI POTESTAS ERIT (*h*), in quadruplum, poſt annum in ſimplum (*i*), CAUSSA COGNITA (*k*), judicium dabo (*l*). In heredem quoque, quatenus ad eum

(d) GESTUM ERIT.) Ex quo Caſſius, uti ſupra dictum, hanc actionem adverſus quemcumque rei vi extortae poſſeſſorem conceſſit: generaliter loqui coepit praetor, & IN REM, nec adiecit, a quo geſtum ſit. ULPIAN. *ibid. l. 9. §. 1. D. quod met. cauſſ.* Itaque haec actio eſt in rem ſcripta: cujus iuris aequitatem ex inſtituto tuetur M. Seneca *Controv. lib. IV. cap. 26.* dum ait: *an ſi eſt* IN RE *vis & neceſſitas, ita tamen reſcindantur, quae per vim & neceſſitatem geſta ſunt, ſi vis & neceſſitas a paciſcente adhibita eſt? Nihil, inquis, mea, ſi tu cogaris, ſi non a me cogeris: meam culpam eſſe oportet, ut mea poena ſit. Non, inquit. Neque enim lex adhibentis vim iraſcitur; ſed paſſo ſuccurrit, & iniquum illi videtur, id ratum eſſe, quod aliquis non, quia voluit, pactus eſt, ſed quia coactus eſt. Nihil autem refert, per quem illi neceſſe fuit: iniquum enim, quod reſcinditur, facit fortuna ejus, qui paſſus eſt, non perſona cogentis.* Quamvis vero verbum GESTUM, quo hic utitur Praetor, ab aliis ſimilibus, veluti ACTUM vel CONTRACTUM, omnino differat: ULPIAN. *ibid. l. 19. D. de verb. ſignif.* hic tamen illo vocabulo & contractus, & alia negotia continentur, adeo, ut Pomponius ſcribat, etiam ad manumiſſionem & aedificii depoſitionem; quam quis coactus fecerit, hoc edictum eſſe proferendum. Praecipue tamen hic intelligi oportet quaevis ſtricti iuris negotia; quia *vox juris & legum eſt, bonae fidei contractum non poſſe reſcindi.* Symmach. *lib. II. epiſt. 87.* Nimirum bonae fidei contractus ob vim & metum ipſo iure nullus eſt: *l. 1. C. de reſc. vendit.* quia nihil tam contrarium eſt conſenſui, quo bonae fidei iudicia ſuſtinentur, quam vis & metus, quem comprobare contra bonos mores eſt. ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 116. pr. D. de reg. jur.* Contra PROMISSA, *quae coactus quis* METU, *vel quae deceptus dolo promiſit, pleraque* JURE PRAETORIO, *nonnulla* LEGIBUS *liberantur.* Cic. *de offic. lib. I. cap. 10. Jure praetorio*, quae promiſſa ſunt in negotiis ſtricti iuris; *legibus*, quae in bonae fidei contractibus quis recepit.

(e) RATUM NON HABEBO.) Reſtituit praetor, dando & ACTIONEM, & EXCEPTIONEM *quod metus cauſſa.* ULPIAN. *ibid. l. 9. §. 3. D. quod met. cauſſ.* Immo praeter hanc actionem perſonalem, & in rem ſcriptam hoc caſu etiam actio in rem datur, qua poſſeſſor non modo rem reſtituere, ſed & de dolo repromittere cogitur, quamvis haec actio, ſi quadruplum quis iam conſequutus ſit, ceſſet. ULPIAN. *ibid. l. 9. §. 4. 5. 6. D. eod.* Ceterum impetrata reſtitutione omnia reducuntur ad priorem ſtatum: quod, quomodo fiat, exemplis variis oſtendunt ULPIAN. *ibid. l. 9. §. 7. 8. l. 12. pr. D. eod.* CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l. 10. D. eod.* PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 21. D. eod.* & *ad Julianum l. 11. D. eod.* JULIAN. *lib. IV. Digeſt. l. 12. §. 1. & 2. D. eod.* ubi ſimul docemur, ceſſare hoc edictum, ſi quis vim vi repulerit: ſi creditor debitorem ad ſolvendum vi adegerit: ſi quis creditorem ſine malitia fideiuſſoris coegerit, ut huic acceptum ferret: ſi debitor, exceptione perpetua tutus, acceptum ſibi ferre creditorem coegerit. PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 14. pr. D. quod met. cauſſ.*

(f) ABLATUM *eſſe dicetur.*) Hujus clauſulae ſententiam reperimus *l. 14. §. 1. D. quod met. cauſſ.* ex quo textu edictum ſupplere conati ſunt alii, & in his Nic. Ciſnerus *de reſtit. in integr. tit. 2. n. 1.* qui tamen procul dubio fallitur, dum priorem partem ita concipit: *ſi res metu mortis, aut cruciatus corporis tradita, cautiove vel acceptilatio extorta, aut alioquin aliquid alicui ablatum eſt.* Haec enim non ex edicto, ſed ex prudentium interpretamentis eſſe, facile unuſquiſque intelligit. Nos ſequuti ſumus verba Ciceronis *in Verr. III. cap. 65.* SI QUID PER VIM AUT METUM ABLATUM.

(g) RESTITUETUR.) Verba ipſa edictalia habet ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 14. pr. §. 1. D. quod met. cauſſ.*

(h) POTESTAS ERIT.) Ad haec verba tamquam [illegible], provocat Gordianus *l. 4. C. eod.*

(i) *In ſimplum.*) Quadruplatur omne id, quod reſtitui oportet, ſi reus poenam reſtitutione evitare vellet. In ſimplum actio & poſt annum datur, at non niſi CAUSSA COGNITA. ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 14. §. 1. D. quod met. cauſſ.*

(k) CAUSSA COGNITA.) In hac cauſſae cognitione verſatur primum, an alia actio in promtu ſit? ULPIAN. *ibid. l. 14. §. 2. D. eod. l. 4. C. eod.* Deinde, an vere vis facta ſit? ULPIAN. *ibid. l. 5. D. de vi & vi arm.* non autem, an ipſe rei poſſeſſor vim fecerit? vel rei fuerit conſcius? ULPIAN. *ibid. l. 14. §. 3. D. quod vi aut met. cauſſ.*

(l) *Judicium dabo.*) Eſt enim actio arbitraria,

Digitized by Google

eum pervenit, actionem dabo (*m*).

§. I. Quae (*n*) dolo (*o*) malo (*p*) facta esse dicentur (*q*), si de his

traria, aliquando continens abſolutionem. ULPIAN. *ibid. l.* 14. §. 4. 5. 6. D. *eod.* Quid quadruplo illo contineatur idem docet VLPIAN. *ibid. l.* 14. §. 7. 8. 9. 10. 14. D. *eod.* Si homo, vi extortus, ante rem iudicatam ſine dolo vel culpa rei periit, tripli tantum poena eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 14. §. 11. 12. D. *eod.* ubi & de fugitivo ſervo quaeſtio ſolvitur. Porro, qui metu incuſſit, is & de dolo tenetur. VLPIAN. *ibid. l.* 14. §. 13. D. *eod.* Pluribus incutientibus metum, adverſus ſingulos agitur in ſolidum: at uno ſolvente reliqui liberentur. VLPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 14. §. 15. D. *eod.* Idem dicendum, ſi alter metum incuſſerit, ad alterum res pervenerit. Adverſus dominum agitur noxaliter, qui, paratus ad noxae deditionem, nihilominus adhuc convenitur, ſi res ad eum pervenerit. VLPIAN. *ibid. l.* 16. *pr.* §. 1. *D. eod.* Varios denique caſus, quibus haec actio ceſſat, ſubjungit PAVLL. *lib. XI. ad edict. l.* 21. *D. eod.*

(m) *Actionem dabo.*) Adverſus heredem agi, in quantum ad illum pervenit, jam ſupra vidimus. Aequum enim eſt, ut, quod ſcelere quaeſitum eſt, ad compendium heredis non pertineat. VLPIAN. *ibid. l.* 16. §. 2. *D. eod.* Clauſulam hanc edicti deſumſimus ex CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 19. *D. eod.* ubi illam tantum ad actionem in ſimplum perpetuam pertinere, docet. Quid porro ad heredem perveniſſe dicatur, diſquirit VLPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 20. *D. eod.* Ceterum Nic. Ciſner. *de reſtit. in integr. pag.* 5. huic edicto adſuit clauſulam: *ſi ſervus metum intulerit, ejus nomine in dominum aut de peculio, aut noxale judicium dabo.* Sed quod de noxali iudicio ait, id procul dubio eſt ex interpretationibus prudentum. De peculio vero actionem promiſiſſe praetorem, ne veroſimile quidem eſt: quia ea actio ad delicta filiorumfamilias & ſervorum non pertinet, *l.* 58. *D. de reg. jur.* quamvis damnato filio vel ſervo, actio iudicati de peculio adverſus patrem vel dominum detur. *l.* 57. D. *de judic. l.* 3. §. 11. D. *de pecul.*

(n) QUAE.) Edicti hujus auctor eſt C. Aquillius Gallus, iureconſultus celeberrimus. Cic. *pro Caecin. cap.* 28. *de nat. deor. lib. III. cap.* 30. Verba ipſa edicti ſuperſunt apud VLPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 1. §. 1. *D. de dolo mal.* ubi & inſignem huius edicti aequitatem utilitatemque commendat. Inveniendae vero formulae *de dolo malo* eadem fere cauſſa fuit, ac ſuperioris, *quod metus cauſſa*. Stoici enim, quorum principia iureconſulti quam maxime ſequebantur, ſapientem nec decipi, nec errare, iactabant. Hinc παράδοξον Zenonianum apud Laert. *lib.* VII. *ſegm.* 121. μὴ δοξάσειν τὸν σοφὸν, τουτέστι ψεύδεσι μὴ συγκατατίθεσθαι. *non opinaturum ſapientem, id eſt, falſo nulli umquam adſenſurum.* Cui gemina ſunt illa ſcriptoris veteris apud Stobaeum *Eclog. pag.* 183. Ἀγνοεῖν μηδὲν τὸν σοφὸν, *nihil ignorare ſapientem*: itemque αὐτὸν πάντα εὖ ποιεῖν, *eum omnia recte facere*. Laert. *lib. VII. ſegm.* 125. Stobaeus *ibid. pag.* 180. Ex quo porro conſequi videbatur, ut nec fallat quemquam ſapiens, nec a quoquam fallatur. Stob. *ibid. pag.* 183. Is ergo, qui ſe decipi paſſus erat, nec ſapiens erat, nec dignus videbatur, cui ſubveniretur. Sed primus haec principia deſeruit C. Aquillius Gallus, propoſita hac formula, quam *omnis malitiae everriculum* vocat Cicero *de nat. deor. lib.* III. *cap.* 30.

(o) DOLO.) Huc pertinent variae DOLI definitiones, ab Aquillio, Servio, & Labeone confectae, quas expendit ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 2. *D. de dol. mal.*

(p) MALO.) Non contentus fuit praetor DOLVM dicere, adiecit MALVM, quoniam & dolus bonus eſt, id eſt, ſollertia iure permiſſa, veluti qua hoſtes & latrones circumveniuntur. VLPIAN. *lib. XI ad edict. l.* 1. §. 3. D. *de dolo mal.* Sane non Latini tantum, ſed & Graeci hoc vocabulum ἐκ τῶν μέσων eſſe exiſtimabant, ac proinde utrique *dolum bonum*, a *malo*, τὸν δόλον ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ diſtinguebant. Muret. *Lect. var. lib.* XVIII. *cap.* 4. Eu. Otto *Diſſ. ſing. de dolo bono.*

(q) DICENTUR.) Modo is, qui ſe deceptum dicit, non ſit jus publicum ſecutus. *Neque enim capitur, qui jus publicum ſequitur*: inquit ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 116. §. 1. *D. de reg. jur.* Hunc textum potius ad reſtitutionem minorum referendum exiſtimat Jac. Gothofr. in *Comment. pag.* 408. *ſequ.* quia de hac quoque laudatus Vlpianus *lib. XI. ad edictum* egit, & *legi* illi 116. plane gemina ſunt, quae tradunt Papinianus *l.* 51. §. *penult. D. de fidejuſſ.* & Zeno imp. *l. ult. C. de in int. reſt.* Sed quum principium *l.* 116. ad titulum *quod metus cauſſa*; §. 2. ad titulum *de dolo malo* manifeſto pertineant, quo colore intermedius §. 1. ad titulum *de minoribus* referri poſſit, me quidem haud intelligere fateor. Nec deeſt profecto ſpecies, ſi vel maxime haec lex ad titulum *de dolo malo* accommodetur, puta illa ipſa *l.* 51. §. *pen.*

D. de

HIS ALIA ACTIO NON ERIT (*r*), ET JUSTA CAUSSA ESSE VIDEBITUR, niſi judicis arbitrio reſtituetur (*s*), intra annum, quo primum experiundi poteſtas eſt, CAUSSA COGNITA (*t*) JUDICIUM DABO (*u*). In heredem ejus (*x*), qui dolo feciſſe videbitur, quatenus ad eum perveniſſe dicetur (*y*), judicium erit (*z*). Denique in eum, qui dolo fecerit, poſt annum; itemque adverſus patronos, patronas, conjuges (*aa*), pupillos (*bb*), perſonaſque, qui-

D. de fideiuſſ. quae aeque ad dolo deceptos, quam ad minores referri poteſt.

(r) ACTIO NON ERIT.) Non enim datur actio haec famoſa, quamdiu ſupereſt aliud quodcumque remedium ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 1. §. 4. 5. 6. 7. D. de dolo malo.* Hinc aere pro auro pignori dato, vel *furti* agendum erit, ſi dato jam pignore debitor aes pro auro ſubjecerit, vel *pignoratitia*, ſi in ipſa pignoris datione, vel *ex ſtellionatu*, ſi rem alienam, vel alii jam oppignoratam tradiderit: ULPIAN. *ibid. l. 36. D. de pignor. act.* quemadmodum qui in mandato exſequendo doloſe verſatus eſt, *mandati*; VLPIAN. *ibid. l. 42. D. mandati.* qui in emtione venditione, *emti venditi*, vel aliquando *praeſcriptis verbis* convenitur. VLPIAN. *ibidem l. 50. D. de contrah. emt. l. 32. D. de act. emt.* Ceſſat quoque haec actio, ſi alius ſit, a quo indemnis praeſtari debeat deceptus. ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 2. l. 4.* & ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 7. pr.* D. dolo mal. Hinc qui pupillus deceptus eſt, non agit adverſus tertium decipientem, quia ei actione *tutelae* ſatis proſpectum eſt: ULPIAN. *ibid. l. 1. §. 8. l. 3. §. 5. D. de dol. mal.* niſi forte tutor ſolvendo non ſit. CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l. 6. D. eod.* Quod ad contractus attinet, notum eſt, diſtinguere iureconſultos veteres, ſintne *bonae fidei*, an *ſtricti iuris*: & circa priores permultum intereſſe, cauſſamne contractui dederit alterius contrahentis dolus, an hic in ipſum contractum inciderit, quum priore caſu nullus ſit contractus, poſteriore per actionem ex ipſo contractu emendetur, ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 7. pr. D. de dol. mal.* ubi non neceſſarium eſt, ut cum Noodtio integram propoſitionem textu eiiciamus. Valet ergo & hic regula Symmachi, *lib. I. epiſt. 87. vox juris & legum eſt, bonae fidei contractum non poſſe reſcindi*: adeoque haec reſtitutio datur tantum in contractibus ſtricti iuris, vel *ob promiſſa, quae quis deceptus dolo promiſit*, uti loquitur Cicero *de offic. lib. I. cap. 10.* Plures caſus ſpeciales, ubi huic reſtitutioni locus ſit, vel non ſit, expendit ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 7. §. 2. ſequ. l. 9. pr. §. 1. 2. 3. 4. l. 21.* & *l. 24.* PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 18. §. 2. ſequ. l. 20. l. 22. l. 25.* & CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l. 8. D. de dol. mal.*

(s) *Reſtituetur.*) Eſt enim actio *de dolo malo* ARBITRARIA, & hinc reus tum demum, ſi arbitratu iudicis non reſtituit, in tantum condemnatur, in quantum actor in litem iuravit. PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 18. pr. D. de dolo malo.* Re ab eo, qui ſe liti obtulerat, vindicata, poſſeſſor adhuc tenetur. PAULL. *ibid. l. 7. D. de rei vind.*

(t) CAUSSA COGNITA.) Edictalia haec verba VLPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 9. §. 5. D. de dolo malo.* Cognoſcit autem praetor inter alia, an minor forte ſit ſumma, quam ut danda videatur famoſa haec actio. ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 9. §. 5.* PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 10 D. eod.* Quamobrem & libello exprimendum erat, quid dolo malo factum eſſet. PAULL. *l. 16. C. eod.*

(u) JUDICIUM DABO.) Si plures conveniuntur, adverſus ſingulos actio datur in ſolidum, ita tamen, ut, uno ſolvente, reliqui liberentur. ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 17. D. de dolo malo.*

(x) *In heredem ejus.*) Tale quid in edicto fuiſſe, recte obſervarunt Eguin. Baro *Manual. iur pag.* 68. & Ciſner. *de reſtitut. in integr. pag.* 33. quamvis his, plures alias adſuentibus lacinias, minime adſentiamur. Teſtem omni exceptione majorem habemus CAJUM *lib. IV. ad edict. prov. l. 26. D. de dol. mal.* cuius en verba: *in heredem eatenus daturum ſe eam actionem*, PROCONSUL POLLICETVR, *quatenus ad eum pervenit.* Add. CAJ. *ibid. l. 28.* VLPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 17. D. eod.* Heredes tamen ex dolo defuncti non notantur infamia, ac proinde actio adverſus illos perpetua eſt: PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 29. D. eod.* nec in heredum perſona cauſſae cognitio eſt neceſſaria ULPIAN. *ibid. l. 30. D. eod.*

(y) *Perveniſſe dicetur.*) Vel quatenus dolo eorum factum eſt, quo minus perveniret. PAVLL. *ibid. l. 27. D. eod.*

(z) *Judicium erit.*) Id nec famoſum eſſe, nec anni terminis circumſcribi, iam antea notavimus. PAULL. *ibid. l. 29.* ULPIAN. *ibid. l. 30. D. de dol. mal.*

(aa) *Conjuges.*) Hanc quoque edicti partem reſtituerunt Eguin. Baro & Nic. Ciſnerus, quibus omnino adſtipulantur tot fragmenta, quibus illa explicatur. Inter conjuges ſaltim non huic actioni, ſed *rerum amotarum* erat locus. CAJ. *lib. IV. ad edict. prov. l. 26. D. rer. amot.*

(bb) *Pupillos.*) Ne adverſus hos quidem de dolo malo agitur, niſi tamquam heredes con-

Digitized by Google

quibus reverentia debetur *(cc)*, in factum actionem dabo.

§. II. QUOD CUM MINORE *(dd)*, QUAM VIGINTI QUINQUE ANNIS NATU *(ee)*,

conveniantur, vel pubertati ſint proximi, vel ad eos aliquid pervenerit. VLPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 13. § 1. l. 15. pr. D. de dol. mal.* PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 14. D. eod.* Nec magis adverſus municipes ex facto adminiſtratorum civitatis, vel adverſus dominum ex facto procuratoris datur de dolo actio, niſi quatenus ad eos pervenit. Ac proinde deſignari oportet in libello, cujus dolo malo quid factum ſit, ſecus ac in actione quod metus cauſſa, quippe in rem ſcripta. ULPIAN. *ibid. l. 15. §. 1. ſequ. D. de dol. mal.*

(cc) *Reverentia debetur.*) Adverſus omnes illos *in factum* agendum eſt, quibus debetur reverentia, quales ſunt, quos recenſent ULPIANUS *lib. XI. ad edict. l. 15. §. 1. D. de dol. mal.* & PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 12. D. eod.* ſiquidem contra hos nec aliis actionibus, quae fraudis habent mentionem, experiundum eſt, veluti *ſervi corrupti*. PAULL. *ibid. l. 6. D. de obſequ. par. & patr.* Competit tamen de dolo actio adverſus harum perſonarum heredes, quippe quibus non eadem ſemper, ac defunctis, reverentia debetur. VLPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 13. pr. D. de dol. mal.*

(dd) MINORIBUS.) Minoribus laeſis primum ſubvenit LEX LAETORIA, quam jam ante Plauti tempora latam eſſe, conſtat, fortaſſis a M. Laetorio Planciano, tribuno pleb. A. V. C. 490 Plura fuiſſe videntur eius legis capita, quorum paſſim meminerunt veteres. Sic ſane haec lex definivit annos minorennitatis, eoſque ad annum aetatis XXV. ſine ſexus diſcrimine produxit. *l. 2. C. Th. de donat.* Unde & LEX QUINAVICENNARIA vocatur a Plauto *Pſeudol. I. 3. v. 68.* Deinde eadem lege cautum fuerat, ut minoribus, ſi peterent, curatores cauſſa cognita darentur, quum antea ex lege XII. tabularum non niſi furioſi & prodigi curatores acciperent. Jul. Capitolin. in *Marc. cap.* 10. Tertio eadem lex adoleſcentes vetuerat inſtipulari, adeoque eorum promiſſis vim obligandi detraxerat. Sueton. apud Priſcian. *lib. XVIII.* Hinc Labrax, leno, apud Plaut. *Rudent. V. 3. v. 24.*

Cedo, quicum habeam iudicem,
Ni dolo malo inſtipulatus ſis, nive etiamdum ſiem
Quinque & viginti natus annos,

ad quem locum, praeter Plauti interpretes, videndus Raevard. *Protribun. cap* 10. Quarto hac lege creditoribus negata videtur actio adverſus minores, qui mutuam ſumſerant pecuniam, atque ita interpretanda querela Callidori adoleſcentis, apud Plaut. *Pſeudol. I. 3. v. 68.*

Perii, annon tum lex me perdidit quinavicennaria?
Metuunt credere omnes.

Denique inter praecipua legis capita & illud fuit, quo cautum, ut minores, in quocumque contractu dolo malo circumventi, in integrum reſtituerentur. Cic. *de offic. lib. III. cap.* 15. *atque iſte* DOLUS MALVS *etiam legibus erat vindicatus, ut tutela XII. tabulis, & circumſcriptio adoleſcentium* LEGE LAETORIA. Quum vero ob lubricum aetatis adoleſcentuli ſaepe & ſine alterius dolo malo laederentur: praetor, naturalem ſequutus aequitatem, minorum, quocumque modo laeſorum tutelam ſuſcepit. VLPIAN. *lib. XI. ad edict. l. 1. pr. §. 1. D. de minorib.* Hinc id intereſt inter legem Laetoriam & edictum, quod ex illa minoribus non niſi DOLO MALO circumſcriptis & actio & exceptio daretur, eaque prodeſſet & iis, *qui pro minoribus viginti quinque annis* CIRCUMSCRIPTIS *fideiuſſiſſent: l. 7. §. ult. D. de except.* Cujac. *Obſerv. lib. XIX. cap.* 29. immo & judicium publicum adverſus decipientes poſſet inſtitui, de quo Cicero *de nat. deor. lib. III. cap.* 30. edicto autem remedium proditum eſſet minoribus, etiam dolo malo non circumſcriptis, modo, res ſuas deteriores eo negotio factas eſſe, demonſtrarent.

(ee) NATV.) Poſt hos enim annos demum virilem illum vigorem, & quamdam veluti maturitatem ingenii, exſerere ſeſe exiſtimabant. Et ſane quum communi plerarumque gentium ſuffragio centum annorum aetas longiſſima ſit hominum: *l. 56. D. de uſufr. l. 23. C. de ſacroſ. eccleſ. l. 8. D. de uſufr. leg.* Plin. *Hiſt. nat. lib.* VII. *cap.* 4. (nam ſententiam Arnobii *lib.* II. *adv. gent.* & Trebellii Pollionis *Claud. cap.* 1. qui cum mathematicis quibuſdam 120. annos homini ad vivendum datos eſſe ſtatuunt, ſeſe non magis probavit aliis, quam Epigenis, qui annis 112. Beroſi, qui 116. Herodoti, qui 120. Heſiodi, qui 96. Sibyllae, quae annis 122. vitam hominis longiſſimam definiverunt: Cenſorin. *de die nat. cap.* 17. & ibi Lindenbrog. *pag.* 87.) Laetorius primum longiſſimae hujus aetatis quadrantem adoleſcentiae attribuiſſe, & ſic minorennitatem finiſſe anno aetatis quinto viceſimo, videtur. Et ad hunc uſque annum minores curatorum auxilio reguntur, nec iis antea rerum ſuarum committitur adminiſtratio, quamvis bene rem gerentibus. VLPIAN. *lib.* XI.

GESTUM ESSE DICETUR (*ff*), UTI QUAEQUE RES ERIT (*gg*), intra annum, quo primum experiundi poteſtas erit (*hh*), ANIMADUERTAM (*ii*).

XI. ad edict. l. 1. *D. de minor.* Ceterum, quemadmodum infans ne ſtipulari quidem poteſt, ULPIAN. *ibid. l.* 70. D *de verb. oblig.* infantia maior ſtipulatur quidem recte, at non promittit. nec mandat ſine tutoris auctoritate: ULPIAN. *ibid. l.* 25. *D. de fidejuſſ.* ita minor haec omnia quidem recte agit, at laeſus, non minus, quam impubes, reſtituitur in integrum, ac proinde nec honor illi tuto committitur, ſi ſubſit laeſionis periculum, ULPIAN. *ibid. l.* 8. *D. de muner. & honor.* nec reſtitutioni tunc obſtat decretum coſſ. vel praeſidis, ſed ſolius principis. ULPIAN. *ibid. l.* 3. *pr. D. eod.* Impetrata venia aetatis valide ſeſe obligat adoleſcens. Nam princeps bona concedendo etiam obligationes conceſſiſſe videtur. PAVLL. *lib. XI. ad edict. l.* 21. *D. de verb. ſignif.* Ceterum initiumne contractus, an finem ſpectari oporteat? itemque an tacita poſt minorennitatem ratihabitio noceat? quomodo hoc tempus computandum ſit? denique an & filiisfamiſias & ſervis id beneficium pateat? diſquirit VLPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 3. §. 1. *ad* §. 11. *l.* 5. *D. de min.*

(ff) ESSE DICETVR.) GESTUM hic accipitur qualiter qualiter: ſive contractum ſit, ſive quid aliud contigerit, e. g. ſi pecunia a debitore paterno ſoluta perierit: ſi minor intervenerit: ſi hereditatem obaerati adierit: ſi, legata optione rem deteriorem pro optima elegerit, cet. ULPIAN. *ibid. l.* 7. *l.* 9. *pr. D. de minor.* HERMOGEN. *lib. I. Epit. iur. l.* 8. & 35. D. *eod.* Sed & mulier minorennis reſtituitur, ſi laeſa ſit in dote promittenda, non ſi delinquendo damnum ſenſerit, e. g. divertendo. ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 9. §. 1. 2. 3. 4. 5. *l.* 11. §. 1. *D. de min.* Fieri etiam non poteſt, ut praetor adverſus libertatem det reſtitutionem, ULPIAN. *ibid. l.* 9. §. 6. *l.* 11. *pr. D. eod.* niſi ex magna cauſſa id a principe fuerit conceſſum. PAVLL. *lib. XI. ad edict. l.* 10. D. *eod.* An & contra curatorem, qui ex falſa cauſſa excuſationem meruit, detur reſtitutio, elegante propoſita ſpecie, diſquirit ULPIAN. *ib. l.* 11. §. 2. *D. eod.*

(gg) QVAEQVE RES ERIT.) Neque enim PASSIM ſubvenitur adoleſcentibus: ſed cauſſa cognita, ULPIAN. *lib. XI. l.* 11. §. 3. *ſeq. D. de min.* ubi PASSIM opponitur tribunali, ut in *l.* 7. §. 1. *D. de ventr. in poſſeſſ. mitt.* Quae enim tribunal non requirunt, ea PASSIM poſſunt explicari, etiam *quando praetor in balneum vel in theatrum it.* §. 2. *Inſt. de libertin.* In eo vero cauſſae cognitio inter alia vertitur, an cum aeque minorenni fuerit negotium? ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 11. §. 6. *D. de minorib.* Nam tunc alterutri laeſo non ſubvenitur, quum contra mulieri, apud minorennem intercedenti, recte opponatur exceptio minorennitatis, quamvis et actio adverſus debitorem, ſi ſolvendo eſt, reſtituatur. CAJ. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 12. *D. eod.* quia generatim is, pro quo conſtitutum eſt, obligatus manet. CAI. *ibid. l.* 28. *D. de conſt. pecun.* Deinde id quoque in cauſſae cognitionem venit, ſoliſne minoribus, an & his, qui ſe pro illis obligarunt, ſubveniendum ſit? itemque an in rem danda videatur reſtitutio. ULPIAN. *lib. XI. ad edict l.* 13. *D. de minor.* PAULL. *lib. XI. ad edict. l.* 14. *D. eod.* CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 15. *D. eod.* Denique vel maxime diſpiciendum eſt, an non minorennis alia actione recuperare rem ſuam poſſit? ULPIAN. *lib. XI. ad edict. l.* 16. *D. eod.*

(hh) *Poteſtas erit.*) Verba haec ob locum *l. ult. C. de temp in int. reſtit.* huic edicto inſerenda eſſe, jam vidit Ger. Noodtius *ad h. t. pag.* 112. Dabatur ergo haec reſtitutio intra annum utilem, qui ne exſuli quidem prorogabatur, neque majori, qui intra tempus reſtitutionis conteſtatus, deſtituerat. ULPIAN. *ibid. l.* 20. *D. de minor.* Quid hic *d. l. ult. C. de temp. in int. reſt.* mutarit Juſtinianus, in vulgus notum eſt.

(ii) ANIMADVERTAM.) Ita animadvertunt reſtituuntque tum praefectus urbi, tum alii magiſtratus pro juris dictione ſua, etiam in aliis cauſſis, quam contra ſententiam ſuam. ULPIAN. *ibid. l.* 16. §. *ult. D. de min.* Sed & praefectus praetorio contra ſuam ſententiam reſtituit, quamvis ab eo adpellare non liceat. HERMOGEN. *lib. I. Epit. jur. l.* 17. *D. eod.* Attamen minor magiſtratus reſtituere non poteſt contra majorum vel ipſius principis ſententiam, niſi hic cauſſam de novo induci in auditorium ſuum patiatur: cujus rei exempla adfert ULPIAN. *ibid. l.* 18. *pr.* § 1. 2. 3. 4. *D. eod.* Praeterea obſervandum, reſtitutionem minoris & ſucceſſoribus, quantumvis majoribus, prodeſſe. ULPIAN. *ibid. l.* 18. §. *ult. D. eod.* Alia, ad effectum hujus reſtitutionis pertinentia, attulerunt ULPIAN. *ibid. l.* 21. *D. de minor.* PAULL. *ibid. l.* 23. *l.* 26. *D. eod.* CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 25. *l.* 27. *eod.* & CELSUS *lib. II. Digeſt. l.* 28. *D. eod.*

Digitized by Google

§ III. Qui quaeve, poſteaquam quid cum his actum (*kk*) contractum ſit capite deminuti deminutaeve eſſe (*ll*) dicentur : in eos easve, perinde, qvaſi id factvm non ſit, jvdicivm dabo (*mm*).

(kk) CUM HIS ACTUM.) Qui ſe alteri obligaverat, is aliquando mutabat ſtatum, & vel *maximam*, vel *mediam*, vel *minimam* patiebatur CAPITIS DEMINUTIONEM. Qui majorem paſſi fuerant, ex contractibus, antea initis, non magis obligabantur, quam mortui : at quia tamen habebant ſucceſſores, ſaltim fiſcum : ſalva erat actio adverſus illum illoſve, ad quem quoſque eorum bona pervenerant. ULPIAN. *lib. XII. ad edict. l. 2. pr.* D. *de cap. minut.* PAULL. *lib XI. ad edict. l. 5. pr. §. 1. l. 7. §. 2. 3.* D. *eod.* At alia erat ratio capitis deminutionis minimae, quam adoptivi atque emancipati patiuntur. His enim manifeſto accidebat capitis deminutio : quum emancipari vel in adoptionem dari nemo poſſit, ut non in imaginariam SERVILEM CAUSSAM deduceretur: PAULL. *lib, XI. ad edict. l. 3. §. 1. D. de cap. min.* In ſervilem autem perſonam nulla obligatio cadere poterat. *l. 22. D. de reg. jur.* Non autem ea reſtitutione opus erat ob adrogationem, quia filiusfamilias non minus, quam paterfamilias, obligatur. *l. 39. D. de oblig. & act.* Bachon. *in* Πρότ. *b. t. pag.* 1149. Vinn. *Comment. ad § 3. Inſt. de adquiſ. per adrogat.* Schulting. Πρότ. *b. t. §. 1. pag.* 464. *ſequ.* Et quamvis hic diſſenſiſſe a reliquis videantur Sabinus & Caſſius : contra eorum tamen ſententiam obtinuit, ut ex adrogati etiam antegeſtis adverſus adrogantem de peculio actio detur. ULPIAN. *lib. XII. ad edict. l. 42. D. de pecul.* Ceterum in hoc edicto, cujus verba ſuperſunt apud ULPIAN. *ibid. l. 2. §. 1. D. de cap. min.* ponebatur, aliquid ACTUM CONTRACTUMVE ESSE, ante adoptionem vel emancipationem. Ac proinde illud non pertinebat ad delicta : ULPIAN. *ibid. l. 2. §. 3. D. eod.* (ex iis enim orta obligatio cum capite ambulat : PAULL. *lib. XI ad edict. l. 7. §. 1. D. eod.*) nec ad jus teſtandi ; quia id in filiumfamilias non cadit : ULPIAN. *ibid. l 20 D. de verb. ſignif.* immo ne ad ipſos quidem contractus, poſt capitis deminutionem initos, quia, qui poſtea cum iis contraxit, id ſibi ipſi debet imputare : ULPIAN. *ibid. l. 2. §. 1. D. de cap. min.* nec denique ad adrogatorem, qui debitorem ſuum adrogavit, quamvis poſtea ſui iuris factum : ULPIAN. *ibid. l. 2. l. 4. D. eod. l. 11. D. de iudic.* nec denique ad ſubſtitutum capitis deminutionem paſſum. Nec enim per illam perit ſubſtitutio, partim quia nondum competebat, partim quod extra bona eſt. PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 42. D. de adquir. rer. dom.*

(ll) DEMINUTAVE ESSE.) CAPITIS DEMINUTIO eſt ſtatus mutatio. CAI *lib. IV. ad edict. prov. l. 1. de cap. min.* Maxima & media morti aequiparabantur. Quod adeo verum eſt, ut captivi & ſententiam paſſi diem illum, quo libertatem iure poſtliminii, vel civitatem principis populive beneficio receperant, *natalem ſuum* vocarent, & *alterius vitae quoddam quaſi initium* : Cic. *poſt redit. cap. 11. & ad Attic. lib. IV. epiſt.* 1. quemadmodum & Athenienſes eoſdem δευτεροπότμους, quaſi *ſecunda fata exorſos* dicebant, teſte Heſychio. Gronov. *Diatr. ad Stat. cap.* 12. *pag.* 69. Hinc qui ſtatum mutarant, vel de de eo ſaltim dubitabant, non habebant teſtamentifactionem : ULP. *lib. XII. ad edict. l. 15. D. qui teſt. fac. poſſ.* & minima quoque omnes obligationes, non quidem naturales, ſed civiles, perimebat. CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 8. D. *de cap. min.* PAULL. *lib. XI. ad edict. l. 9. D. eod.* Peribant porro negotia privata, non publica, veluti officium magiſtratus, dignitas ſenatoria, PAULL. *ibid. l. 5. §. 2. D. eod.* tutela, praeter legitimam, quae ex XII. tabulis deſcendit PAULL. *ibid. l. 7. pr. D. eod.* Cuiac. *Obſ. lib.* IX. *cap. 7.* Jac. Gothofr. *ad XII. tabb. pag.* 96. Quid de iure hereditario capite minutorum fiat, ad hunc locum itidem diſpexiſſe videntur interpretes, eoque pertinere arbitramur longum tractatum de actionibus hereditariis apud PAULL. *ibid. l. 40. de action.*

(mm) JUDICIUM DABO.) Quae actio & perpetua eſt, & heredi ac in heredem datur : ULPIAN. *lib. XII. ad edict. l. 2. § 5. D. de cap. minut.* non autem in eos, qui ſimiles heredibus. PAVLL. *lib. XI. ad edict. l. 5. D. de alien jud. mut.* Fragmentum enim hoc plane fugitivum, & a Digeſtoribus loco alieniſſimo poſitum, non ad edictum *de alienat. jud. cauſſ.* quod PAVLLVS libro demum XII. enarravit, ſed ad hunc ipſum titulum referendum eſt. Ceterum quum perpetuam eſſe hanc actionem, ex *l. 2. §. 5. D. de cap. minut.* oſtenderimus : merito mireris, virum eximium, Ger. Noodtium *ad b. t pag.* 123. huic edicto adfuiſſe laciniam : *intra annum, quo primum experiundi poteſtas eſt.*

Digitized by Google

§. IV. QVOD EO AVCTORE (*nn*), QVI TVTOR NON FVERIT (*oo*), GESTVM ESSE DICETVR (*pp*), SI ACTOR IGNORAVERIT (*qq*), DABO IN INTEGRVM RESTITVTIONEM (*rr*) IN EUM, QUI, QUUM TUTOR NON ESSET, DOLO MALO (*ss*) AUCTOR FACTUS ESSE DICETUR, JUDICIUM DABO, UT QUANTI EA RES ERIT (*tt*), IN TANTAM PECUNIAM CONDEMNETUR (*uu*).

§. V. SI (*xx*) CUJUS QVID DE BONIS, QVVM IS

(nn) EO AUCTORE.) Digeſtorum compilatoribus hoc caput ſeiungere a reliquis, & in *librum Pandect.* XVII. reucere placuit. Sed tot interpretum fragmenta ſatis evincunt, praetorem illud inter reliquas reſtitutionis ſpecies hoc ipſo loco tractaſſe. Ob. Giphan. *Oecon. jur. pag.* 125. Et haec eſt illa in integrum reſtitutio, quam ob JUSTUM ERROREM dari ſcribit Paull. *Sent. recept. lib.* I. *tit.* 7. §. 2. & *l.* 2. D. *de reſtit. in integr.* Edicti verba ipſa pleraque exſtant apud VLPIAN. *lib. XII. ad edict. l.* 1. §. 1. 6. *l.* 7. *pr.* D. *quod falſ. tut. auct.* reliqua ſuo quaeque loco vera praeſtabimus.

(oo) NON FVERIT.) Sunt haec verba τυπικὰ, in quibus tamen multa, quae exprimenda erant, praetermiſiſſe praetorem, exemplis quibuidam oſtendit VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 2. 3. 4. 5. D. *eod.*

(pp) ESSE DICETVR.) Sunt & haec verba τυπικὰ, depromta ex ipſa rubrica: *quod falſo tutore auctore geſtum eſſe dicitur.*

(qq) IGNORAVERIT.) Verba & hic habes edictalia, quae ideo adiecerat praetor, quia non ſcienti, ſed ignoranti ſubvenire ſtatuerat. VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 6. D. *eod.* Ignoraſſe vero & is videtur, qui monenti, hunc non eſſe verum tutorem, in continenti non credidit. PAVLL. *lib. XII. ad edict. l.* 2. D. *eod.* Si, quod geſtum, ipſo iure nullum eſt, ne ſcientia quidem nocet: VLPIAN. *ibid. l.* 3. D. *eod.* quemadmodum nec minori ullo modo fraudi eſſe poteſt, quod cum falſo tutore contraxerit: VLPIAN. *ibid. d. l.* 3. nec ei, qui a praetore ad gerendum cum falſo tutore negotium compulſus eſt. VLPIAN. *ibid. l.* 5. D. *eod.* Pupilli quoque ſcientia non computatur, ſed tutoris, daturque reſtitutio, etiamſi pupillo de dolo cautum ſit. PAVLL. *lib. XII. ad edict. l.* 6. D. *eod.*

(rr) RESTITVTIONEM.) Plus eſt in RESTITVTIONE, quam in EXHIBITIONE. *Exhibere* enim eſt praeſentiam corporis praebere: *reſtituere*, poſſeſſorem facere, & fructus reddere. Pleraque etiam *reſtitutionis* vocabulo continentur, CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 22. D. *de verbor. ſign.* quamvis hoc fragmentum multo commodius ad edictum *de alienat. judic. mut. cauſſ. fact.* referri poſſe fateamur, idque infra ſuo loco oſtenſuri ſimus pluribus.

(ss) DOLO MALO.) Non ergo ſufficit, falſum tutorem ſcientem auctorem eſſe factum: ſed dolus ejus malus requiritur. Si enim coactus auctoritatem interpoſuit: nonne excuſari debet? VLPIAN. *ibid. l.* 7. §. 1. *D. quod falſo tut. auct.*

(tt) QUANTI RES ERIT.) His vero verbis non poena continetur, ſed veritas, ſumtibus, in reſtitutionem factis, computatis. Quo ſit, ut uno ex pluribus falſis tutoribus ſolvente, reliqui liberentur. ULPIAN. *ibid. l.* 7. §. 2. 3. 4. D. *eod.* PAULL. *lib.* XII. *ad edict. l.* 8. *D. eod.* Sed & alia incommoda falſus tutor perinde ſuſtinet, ac ſi eo tempore vere tutor fuiſſet, e. g. ſi per eum factum ſit, ut actionis dies exierit, vel res uſucapta ſit CAI. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 10. *D. eod.* Cuiac. *Obſ. lib.* XXII. *cap.* 19.

(uu) CONDEMNETUR.) Eſt haec actio in factum praetoria, quae heredi quidem ceteriſque ſucceſſoribus, nec tamen in heredem, nec poſt annum competit. Rationem reddit ULPIAN. *lib. XII. ad edict. l.* 9. *D. quod falſo tut. auct.*

(xx) SI.) Sequitur ſexta reſtitutionis cauſſa, ABSENTIA. Quum enim ſaepe contingat, ut vel abſentis res uſucapiatur, vel abſens, qui ſui copiam non facit, uſucapiat: aequum viſum eſt praetori, *laeſum jus ſuum per id tempus, quo quis rei publicae operam daret, vel adverſo caſu laboraret;* praeſentemque, quod ad abſentem attinet, *integrum habere.* VLPIAN. *lib. XII. ad edict. l.* 1. *pr. D. quib. ex cauſſ. major.* Auctorem huius edicti PUBLICIUM, praetorem, fuiſſe duplici argumento probamus. Primo enim actio reſciſſoria, qua haec reſtitutio petitur, diſerte in iure noſtro vocatur PUBLICIANA, *l.* 35. *D. de obl. & act.* ubi Publiciana illa, *quae ad exemplum vindicationis datur*, ab altera, *quae reſciſſa uſucapione redditur*, diſerte diſtinguitur. Deinde utraque actio eiuſdem naturae ac indolis eſt. Quemadmodum enim priore praetor ita permittit agere in rem, *ut actor dicat, ſe quaſi uſucepiſſe, quod non uſuceperit;* ita in poſteriore *poſſeſſor dicit, adverſarium non uſucepiſſe, quod uſuceperit.* §. 3. *Inſt. de action.* Quis fuerit ille Publicius, utriuſque actionis auctor, hodie ignoramus. Id vero compertum habemus, nec Carolum Sigonium, qui *libro I. de judiciis cap.* 17. has actiones demum ſub imperatoribus inventas eſſe exiſtimat, nec Joannem

IS METV (*yy*), AVT SINE DOLO MALO (*zz*) REI PVBLICAE CAVSSA ABESSET (*aaa*), AVT IN VINCVLIS (*bbb*), SERVITVTE (*ccc*), HOSTIVM

nem Bertrandum, qui *de juris perit. lib.* II. *cap.* 16. eas Q. Publicio, praetori, cujus meminit Cicero *pro Cluent. cap.* 45. tribuit, rem acu tetigiſſe. Nam haud paullo ante illa tempora hujus actionis reſciſſoriae mentionem facit Terentius *Phorm.* II. 4. *v.* 9. ubi ita loquentem inducit fabulam:

Mihi
Sic hoc videtur. Quod TE ABSENTE, *hic filius*
Egit, RESTITUI IN INTEGRUM *aequum eſt, & bonum*:
Et impetrabis. Dixi.

Non enim ex ?at?s Attici principiis loqui cauſſidicum, ceu viſum eſt Grotio *Florum ſparſ. pag.* 131. ſed ex Romani, nec eumdem de minoreennium, ſed de abſentium reſtitutione intelligendum eſſe, res ipſa docet. Ceterum ipſum edictum integrum, quamvis parum caſtigatum, exſtat apud ULPIAN. *lib* XII. *ad edict. l.* 1. D. *quib. ex cauſſ. maj.* Nitori tamen ſuo pleraque reſtitui Ger. Noodtius *Comment. ad Pand. pag.* 123.

(*yy*) METU.) Metum juſtum, talemque, qui cadit in virum conſtantem, non timorem ſupervacuum, intelligit praetor. CALLISTRAT. *lib.* II. *edict. monit. l.* 2. §. 1. D. *quib. ex cauſſ. major.* Juſtuſne vero ſit metus, necne, prudentis judicis eſt, aeſtimare. ULPIAN. *lib.* XII. *ad edict. l.* 3. D. *eod.*

(zz) SINE DOLO MALO.) DOLO MALO ABESSE videtur, quamvis rei publicae cauſſa abſens, qui alterius grandis commodi cauſſa id egit, ut rei publicae cauſſa abeſſet. CALLISTR. *ibid. l.* 4. D. *eod.* Quo imprimis pertinebant LEGATIONES LIBERAE; quas viri primarii, quoties in quandam provinciam illis negotium privatum eſſet, ſibi decerni petebant, ut vel publicis auſpiciis ſumtibuſque iter facerent, vel tanto majore ſaltim cum dignitate illis locis verſarentur. Cicero *pro Flacco cap.* 34. *An* LEGATIONES *ſumere* LIBERAS *exigendi cauſſa, ſicut & tu ipſe nuper, & multi viri boni ſaepe fecerunt, rectum eſt. Quod ego non reprehendo: ſocios video queri.* Idem *orat. agrar. II. cap.* 17. *Atque illud circumſpicite veſtris mentibus; unaque legatos noſtros, homines auctoritate tenui, qui rerum privatarum cauſſa* LEGATIONES LIBERAS *obeunt, tamen exterae nationes ferre vix poſſunt.* Earumdem liberarum legationum & alibi paſſim meminit Cicero, veluti *ad Attic. lib. XV. epiſt.* 11. ubi Atticum docet, *liberas legationes definitum tempus lege Julia habere, nec facile addi poſſe.* Quod ideo procul dubio cautum eſt, quod permulti data opera abeſſent quam diutiſſime, vel maturius proficiſcerentur, quibus hoc edicto non ſubveniri, oſtendit ULPIAN. *lib. XII. ad edict. l.* 5. *pr. D. quib. ex cauſſ. major.* Omnia ergo haec veterum fragmenta ad legationes liberas pertinent, quas Calliſtrati adhuc temporibus decerni conſueviſſe, patet ex *l.* 14. *D. de legat.* ubi ipſe Ulpianus: *qui*, inquit, LIBERA LEGATIONE *abeſt, non videtur rei publicae cauſſa abeſſe: hic enim non publici commodi cauſſa, ſed ſui, abeſt.* Vid. Cujac. *Obſerv lib. IX. cap.* 29.

(aaa) REIP. CAVSSA ABEST.) Reipublicae cauſſa abeſſe non videntur, qui Romae operam dant rei publicae, veluti magiſtratus. VLPIAN. *lib.* XII. *ad edict. l.* 5. *D. quibus ex cauſſ. mai.* PAVLL. *lib.* XII. *ad edict. l.* 6. *D. eod.* Militantes tamen Romae pro rei publicae cauſſa abſentibus ex privilegio habentur. VLPIAN. *ibid. l.* 7. *D. eod.* Tales erant milites *urbani*, qui, ubi tria confecerant ſtipendia, in *praetorianorum* numerum referri poterant. Doſitheus *Sentent. & epiſt. Hadriani* §. 6. ἐν κοσύτῳ εἰς τὴν πολιτικὴν σρατεῖαν, καὶ ἐὰν καλὸς σρατιώτης ἦς, τρίτῳ ὀψωνίῳ δυνήσῃ εἰς τὸ πραιτώριον μεταβῆναι: *interim in urbana militia, &, ſi bonus miles fueris, tertio ſtipendio poteris in praetorianam tranſire.* Praeterea non cenſebantur rei publicae cauſſa legati municipiorum, quia municipia jure rerum publicarum non uterentur, niſi quod & his ex conſtitutione Marci & Commodi AA. ſubveniretur. PAULL. *lib.* XII. *ad edict. l.* 8. *D. eod.*

(bbb) IN VINCVLIS.) Haec verba ad omnem captivitatem pertinent, quamvis vincula alicui non eſſent injecta. CALLISTR. *lib.* II. *Edict. monitor. l.* 9. D. *eod.* VLPIAN. *lib.* XII. *ad edict. l.* 10. D. *eod.* Nec tamen ideo ſibi non conſtat Vlpianus, quando *l.* 216. D. *de verb. ſignif.* ſcribit: *eum, qui in carcere clauſus eſt, non videri neque* VINCTVM, *neque* IN VINCVLIS *eſſe, niſi vincula adhibita ſint ejus corpori.* Hoc enim fragmentum, teſte inſcriptione, pertinet ad legem Aeliam Sentiam, quae vinctos manumiſſos in miſeram deditiorum conditionem detrudebat: quam acerbam ſanctionem ad quam pauciſſimos par erat pertinere. Edictum autem noſtrum tamquam inſigne beneficium, cum quam plurimis communicari, aequiſſimum videbatur.

(ccc) SERVITVTE.) Sive bona fide ſerviat, ſive liber homo invitus detineatur.

Digitized by Google

STIVMVE POTESTATE ESSET *(ddd)*, POSTEAVE *(eee)* deminutum erit *(fff)*, SIVE CVJVS ACTIONIS EORVM, CVI DIES EXISSE DICETVR *(ggg)*, item *(hhh)* SI QVIS QVID VSV SVVM FECISSET, AVT QVOD NON VTENDO AMISSVM SIT, CONSEQVVTVS *(iii)*, ACTIONEVE SOLVTVS OB ID, QVOD DIES EIVS EXIERIT QUOD ABSENS NON DEFENDERETUR *(kkk)*, INVE VINCULIS ESSET *(lll)*, SECUMQUE AGENDI POTESTATEM NON FACERET *(mmm)*, AVT QVVM EVM INVITVM VOCARE NON LICERET *(nnn)* NE-

tur. CALLISTR. *lib.* II. *Ediƈt. monit. l.* 11. D. *quib. ex cauſſ. major.* Non autem ad eos pertinet ediƈtum qui de ſtatu ſuo litigant, ſi lis iam coepta ſit: VLPIAN. *lib.* XII. *ad ediƈt. l.* 12. D. *eod.* multoque minus ad ſtatuliberos, qui nec bona habent, & vere ſervi ſunt. PAULL. *lib.* XII. *l.* 13. D. *eod.*

(ddd) POTESTATEVE ESSET.) Intelliguntur hic capti ab hoſtibus, non transfugae, quibus nec ius poſtliminii conceditur. CALLISTR. *ibid. l.* 14. D. *quib. ex cauſſ. major.* At captis ab hoſte ſubvenit praetor, ſive poſtliminio reverterint, ſive apud hoſtes deceſſerint, ſive denique ibi nati ſint. VLPIAN. *lib.* XII. *ad ediƈt. l.* 15. *pr.* D. *eod.*

(eee) POSTEAVE.) Si in abſentis bona itum, auƈtore praetore, (id quod variis ex cauſſis fieri poſſe, hac occaſione oſtendit VLPIAN. *ibid. l.* 1. D. *quib. ex cauſſ. in poſſeſſ.*) tunc cujus bona poſſideri juſſit praetor, ei ſuccurrit ex hoc ediƈto, non ei, cujus praeſentis in bona itum eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 15. § 2. D. *quib. ex cauſſ. major.* Quomodo hic intelligendum ſit adverbium POSTEA, & quantum laxamenti detur domum reverſo ad inſtituendam aƈtionem, idem docet ULPIAN. *ibid. l.* 15. §. 3. *D. quib. ex cauſſ. major.* Non enim negligentibus ſubvenitur, ſed neceſſitate rerum impeditus, PAULL. *lib. XII. ad ediƈt. l.* 16. *D. eod.* quia negligentes res ſuas potius pro derelicta habere exiſtimantur. Quo pertinere videtur fragmentum ULPIAN. *lib.* XII. *ad ediƈt. l. 1. D. pro derelicto.*

(fff) *Deminutum erit.*) Haec verba, quae textu exciderunt, ipſe ſenſus exigit, ceu recte obſervavit Ger. Noodtius *Comment. ad pandeƈt. pag.* 133. *Tom. II. Oper.*

(ggg) DIES EXISSE DICETUR.) Quando exiiſſe dicatur dies, ex inſtituto ad hunc ipſum locum docuit ULPIAN. *lib. XII. ad ediƈt. l. 17. D. quib. ex cauſſ. major.* PAULL. *ibid. l. 18. pr. D. eod.*

(hhh) *Item.*) Hac ediƈti parte praetor praeſentibus auxilium pollicetur adverſus eos, qui abſentes eorum res uſuceperunt. ULPIAN. *lib. XII. ad ediƈt. l.* 21. *pr.* D. *quib. ex cauſſ major.*

(iii) CONSEQUUTUS.) Praeſentes reſtituens, praetor non quaerit, qua ex cauſſa abſint adverſarii, modo non defendantur. Nec intereſt, per ſe, an per alios, poteſtati ſuae ſubjeƈtos, uſuceperint. ULPIAN. *ibid. l.* 21. §. 1. 2. *D. eod.* Nam & ea, quae ſervus peculiariter naƈtus eſt, dominus abſens uſucapit, praeterquam ſi talis ſit, ut ne ſuo quidem nomine quidquam uſucapere poſſit. PAULL. *lib. XII. ad ediƈt. l.* 8. *ibid. l.* 8. *D. de uſurp. & uſuc.* Reſtitutione vero hac non opus eſſe, ſi rem ſacram, aliamque commercio exemtam abſens poſſideat, ad hunc locum monuit CAI. *lib. IV. ad ediƈt. prov. l* 9. *D. de uſurpat. & uſucap.*

(kkk) NON DEFENDERETVR.) Si enim abſens reliquit procuratorem, qui conveniri potuiſſet, everſus dominus inquietari non debet: quis vero DEFENDI dicatur, fuſius hic oſtendit ULPIAN. *ibid. l.* 21. §. 2. *D. quib. ex cauſſ. mai.* Hinc abſentis amici interrogandi, velintne abſentem defendere? & ſi interrogari nemo poſſit, teſtatione id compleƈti oportebit. Quae omnia illuſtrari poſſunt ex Cicer. *Orat. pro P. Quinƈt.* Ceterum hoc ediƈtum & ad furioſos, prodigos, infantes, civitates pertinet, PAVLL *lib.* XII. *ad ediƈt.* (ita enim reſcribendum eſſe iam ſupra monuimus) *l.* 15. *D. de tut. & curat. dat.*

(lll) VINCULIS ESSET.) Expreſſerat hanc perſonam praetor, quia fieri poteſt, ut quis in vinculis, & praeſens tamen ſit, qui procul dubio uſucapit, modo non ſit in ſervitute. ULPIAN. *ibid. l.* 23. *D. quib. ex cauſſ. maior.* Qui apud hoſtes eſt, quia ſervit, nec uſu adquirit, nec coeptam adimplet poſſeſſionem, niſi quod uſusfruƈtus quaſi poſſeſſionem poſtliminio recepit. ULPIAN. *ibid. l.* 23. §. 1. 2. 3. D. *eod.* Qui enim ipſe poſſidetur, poſſidere non poteſt. ULPIAN. *ibid. l.* 118. D. *de reg. iur.*

(mmm) NON FACERET.) Quamvis enim aƈtor in latitantis bona mitti poſſit: contingit tamen, ut nec mittatur aƈtor, nec reus latitare dicatur, e. g. ſi iudici mora contingat: ULPIAN. *ibid. l.* 23. §. *ult. D. quib. ex cauſſ. mai.* vel ſi reus fruſtretur, vel tergiverſetur, & quavis ſollertia id efficiat, ne ſecum agatur. PAVLL. *lib.* XII. *ad ediƈt. l.* 24. *D. eod.* vel ſi reus non quidem fruſtrandi cauſſa, vel multitudine rerum diſtriƈtus hoc agat: CAI. *lib.* IV. *ad ediƈt. l.* 25. D. *eod.* vel ſi denique per ipſum prae-

Digitized by Google

(*nnn*), NEQUE DEFENDERETUR (*ooo*), QUUMQUE MAGISTRATUS EA DE RE ADPELLATUS ESSET, SIVE CUI PER MAGISTRATUM SINE DOLO IPSIUS (*ppp*) ACTIO EXEMPTA ESSE DICETUR (*qqq*), EARUM RERUM ACTIONEM INTRA ANNUM, QUO PRIMUM EA DE RE EXPERIUNDI POTESTAS ERIT, reſtituam (*rrr*), ITEM SI QUA ALIA JUSTA CAUSSA VIDEBITVR (*sss*), IN INTEGRUM RESTITUAM, QUOD EJUS PER LEGES, PLEBISCITA, EDICTA DECRETAVE PRINCIPUM LICEBIT (*ttt*).

§. VI. SI QUA (*uuu*) ALIENATIO JUDICII MUTANDI CAUSSA (*xxx*) DO-

praetorem ſtet, quo minus quis poſſit conveniri. Adverſus relegatum praeſenti ſubvenitur ex generali clauſula praetoris, ipſi vero relegato non ſubvenitur, quia procuratorem relinquere potuit. VLPIAN. *lib.* XII. *ad edict. l.* 26. *pr.* §. 1. *D. eod.*

(nnn) NON LICERET.) De iis loquitur praetor, quos omnino in ius vocari non patitur, veluti de conſulibus, & ſimilibus. Qui enim, permittente praetore, vocari poſſunt, ad eos edictum non pertinet. Cur enim, qui vocaturus erat, praetorem non adiit? ULPIAN. *lib.* XII. *ad edict. l.* 26. §. 2. D. *ex quib. cauſſ. maior.*

(ooo) DEFENDERETUR.) Haec clauſula ad omnes ſupraſcriptos pertinet, praeterquam ad abſentes, qui uſuceperunt, de quibus iam antea cautum fuerat. ULPIAN. *ibid. l.* 26. §. 1 D. *eod.*

(ppp) SINE DOLO IPSIUS.) Sive dilatione iudicis eximatur actio, ſive magiſtratus non fuerit copia, ſive alias ius non dixerit. Si enim ius dixit, cauſſaque cognita denegarit actionem, ceſſat omnino reſtitutio. Sin magiſtratus per ſordes, vel per gratiam, ius non dixit: vel ex hac edicti parte agi poteſt, vel ex ſuperiore clauſula: SECUMVE AGENDI POTESTATEM NON FACIAT. Id enim egit litigator corrumpendo iudicem, ne ſecum ageretur. ULPIAN. *lib.* XII. *ad edict. l.* 26. §. 4. *ſequ.* D. *quib. ex cauſſ. maior*

(qqq) ACTIO EXEMTA ESSE DICETVR.) EXEMTA dicitur actio, quando agi poſſe deſiit. VLPIAN. *ibid. l.* 26. §. 5. D. *quib. ex cauſſ. mai.*

(rrr) *Reſtituam.*) Verbum hoc, quod ipſe ſenſus exigit, merito reſtituimus. Vocatur autem haec actio, uti iam ſupra ſub litt. xx. oſtendimus, PVBLICIANA vel RESCISSORIA, de cuius natura omnia in vulgus nota ſunt.

(sss) JUSTA CAUSSA VIDEBITUR.) Eſt haec poſtrema pars edicti de reſtitutione *ob abſentiam*, eaque clauſula inſerta eſt neceſſario, quia multi caſus evenire poſſunt, qui deſiderant reſtitutionem, nec ſingulatim tamen enumerari a praetore potuerunt. Sic ex hac edicti parte ſubvenitur legatione pro municipio functis, licet proprie non adſint rei publicae cauſſa. Subvenitur etiam teſtimonii, vel adpellationis, vel cognitionis, vel alterius negotii neceſſarii cauſſa evocatis, vel peregrinantibus: ULPIAN. *lib.* XII. *ad edict. l.* 26. §. 4. D. *quib. ex cauſſ. maior.* immo & ob probabilem cauſſam, veluti ob ſtudia: itemque iis, qui nec in vinculis, nec in cuſtodia, ſed ſub fideiuſſoria cautione ſunt, VLPIAN. *ibid l.* 28. *pr. D. eod.* PAULL. *lib.* XII. *ad edict., l.* 27. *D. eod.* ubi hic addit, abſentes ex neceſſitate reſtitui, quamvis nihil e bonis amiſerint, ſed tantum non lucrati ſint.

(ttt) LICEBIT.) Non hic quaeritur, an leges reſtitutionem permittant, ſed annon prohibeant. Ceterum & ACTIONEM pollicetur praetor & EXCEPTIONEM: illam tamen non niſi intra annum utilem, qui quomodo computandus ſit, diſquirit ULPIAN. *lib.* XII. *ad edict. l.* 28. §. 2. 3. 4. 5. 6. *D. quib. ex cauſſ. mai.* & PAVLL. *lib.* XII. *ad edict. l.* 30. *D. eod.* ubi ſimul obſervat, ſi miles, qui uſucapit, deceſſerit, & heres adimpleverit uſucapionem, aequum eſſe, ut reſcindatur, quod poſtea uſucaptum eſt, ut eadem in heredibus, qui in uſucapionem ſuccedunt, ſerventur: quia nemo plus commodi heredibus ſuis relinquit, quam ipſe habuerit. PAVLL. *ibid. l.* 120. D. *de regul. iur.* De EXCEPTIONE RESCISSORIA videndus eſt Noodtius *Comment. ab Pandect. pag.* 129. *tom. II. Oper.* Et haec quidem ſunt, quae ad hoc caput pertinent, veterum fragmenta. Unum ſupereſt CALLISTRATI *lib.* II. *edict. monitor. l.* 2. *pr. D. quib. ex cauſſ. maior.* ubi iureconſultus docet, reſtitutionem hanc reipublicae cauſſa abſentium ideo uſu minus frequentari, quod illis ex ipſis legibus, SCtis, principumque conſtitutionibus ius extra ordinem dici ſoleat.

(uuu) SI QUA.) Eſt hoc poſtremum reſtitutionum in integrum caput, cujus verba priora debemus cum rubricae, tum PAULLO *libro* XII. *ad edict. l.* 8. *pr.* § 1. *D. de alien. iud. mut. cauſſ.* Ipſa ſententia edicti ex tot interpretum fragmentis tam manifeſta eſt, ut verborum reliquorum reſtitutio non admodum difficilis eſſe videatur. JUDICII vero MVTANDI CAVSSA ALIE-

Digitized by Google

(xxx) DOLO MALO (*yyy*) FACTA ERIT: neque priſtina cauſſa reſtituatur (*zzz*), adverſus eum, qui alienaverit (*aaaa*), ei, ad quem ea res pertinebit, quanti ejus intererit, alium adverſarium non habuiſſe (*bbbb*), intra annum, quo primum experiundi poteſtas eſt (*cccc*), in factum actionem dabo.

T i t. XXVII.

DE RECEPTIS (*arbitris*,) ET QUI ARBITRIUM RECEPERUNT, UT SENTENTIAM DICANT (*a*).

PAVLL.

ALIENARE videtur is, qui ſuo facto alienam cauſſam reddidit deteriorem, e. g. alterius provinciae hominem, aut potentiorem adverſario ſuo opponens, CAI. *lib.* IV. *ad edict prov. l.* 1. D. *eod* aut quemcumque alium, qui vexaturus ſit adverſarium: VLPIAN *lib.* XIII. *ad edict. l.* [illegible] D. *eod.* vel neceſſitatem huic imponens agendi in alia provincia: vel ſervum, quem quis petit, manumittens; vel locum, in quo opus factum, cujuſque nomine interditur *quod vi aut clam*, vel *aquae pluviae*, vel in quo *novum opus nunciatum eſt*, alienans. CAI. *lib.* IV. *ad edict. prov. l.* 3. *pr.* D. *eod.* Quin & tunc huic edicto locus eſt, ſi res ab eo, cui alienata, uſucapta ſit: ULPIAN. *lib.* XIII. *ad edict. l.* 4. *pr.* D *eod.* ſive per venditionem, ſive alio modo alienata ſit: non tamen ſi cui legata, vel hereditate relicta, vel venditori redhibita: PAVLL. *lib.* XII. *ad edict. l.* 8. §. 2. 3. 4. D. *eod.* vel in ſolutum data ſit, VLPIAN. *lib.* XIII. *ad edict* (perperam enim inſcriptio praefert *lib.* XXII. *l.* 10. *pr.* D. *eod* Non autem alienare intelligitur, qui tantum amittit poſſeſſionem. VLPIAN. *lib.* XIII. *ad edict. l.* 119. D. *de reg. jur. l.* 4. §. 1. *C. de alienat. jud. mut. cauſſ. fact.*

(xxx) JUDICII MUTANDI CAUSSA.) Supervacuum videri poſſet hoc edictum, quia, qui dolo poſſidere deſiit, pro poſſeſſore habetur: *l.* 131. *l.* 151. *D. de regul. iur.* ſed fuit tamen omnino utiliſſimum. Namque ea regula iure antiquo non valuit, quippe ex interpretatione SCti, Hadriano imperante facti, ſero demum nata: *l.* 27. §. 3. *D. de rei vindic.* Ceterum contingere poteſt ut iudicii mutandi cauſſa, at ſine dolo malo; vel dolo malo quidem, at non iudicii mutandi cauſſa poſſidere quis deſierit. ULPIAN. *ibid. l.* 4. §. 1. *D. de alienat. iudic. mutand.* Immo fieri poteſt, ut, qui alienavit, judicium accipere adhuc paratus ſit. Quibus caſibus ceſſat haec ex edicto reſtitutio. CAJ. *ibid. l.* 3. §. 5. *D. eod.*

(yyy) DOLO MALO.) DOLUS hic praecipue requiritur. Si enim ulla iuſta alienandi cauſſa ſubeſt, edictum ceſſat. ULPIAN. *ibid. l.* 4. §. 2. 3. 4. *D. de alien. iud. mut. cauſſ. fact.* Ex ipſa tamen alienatione non levis doli praeſumtio naſcitur. *Difficile enim eſt, ut bona cauſſa ſit, cuius actio in ius alterius deſperatione transfertur* Symmach. *lib. X. epiſt.* 45. Alienante tutore, vel furioſi curatore, utilis actio datur, quia conſilium hujus fraudis inire non poſſunt. ULPIAN. *ibid. l.* 10. §. 1. D. *eod.*

(zzz) *Cauſſa reſtituatur.*) Non enim rem exhiberi ſufficit, ſed & priſtina cauſſa arbitratu iudicis reſtituenda eſt. PAVLL. *lib. XXII. ad edict. l.* 8. *pr.* D. *eod.* Hinc adpoſite ad hunc locum notaverat CAJUS *lib. IV. ad edict. prov. l.* 22. D. *de verb. ſignif.* plus eſſe in RESTITUTIONE, quam in EXHIBITIONE. Vid. ſupra *litt. rr.*

(aaaa) *Qui alienaverit.*) Eo refero locum PAULL. *lib. XII. ad edict. l.* 8. *D. de rei vindic.* ubi diſputat de fundo, quem duo ſive pro diviſo, ſive pro indiviſo poſſident, quantum ab alterutro peti poſſit?

(bbbb) *Adverſarium non habuiſſe.*) Petitur hac actione, quod intereſt. Si ergo res petitoris non fuerit, vel ſervus alienatus ſine alienantis culpa deceſſerit, iudicium hoc ceſſat, niſi quid praeter id actoris intererſit. ULPIAN. *lib. XIII. ad edict. l.* 4. §. 5. *D. de alienat. iud. mut. cauſſ. fact.* CAI. *lib. III. ad edict. prov. l.* 3. §. 4. *D. eod.* Eſt ergo haec actio rei perſecutoria, non quidem contra heredem, at heredi tamen datur. ULPIAN. *ibid. l.* 4. §. 6. *D. eod.* Nam & heredem reſtitui in integrum, expeditiſſimi iuris eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 6. *D. de in integr. reſt.*

(cccc) *Poteſtas eſt*) Poſt annum utilem non datur haec actio: ULPIAN. *ibid. l.* 6. *D. de alien. iud. mut.* quia ad rei quidem perſecutionem pertinet, attamen ex delicto dari videtur. CAJ. *lib. IV. ad edict. prov. l.* 7. *D. eod.* Interdum tamen ſucceſſori pluſculum indulgetur temporis, ſi forte eius aetas praetorem moveat. Eo enim pertinere videtur fragmentum ULPIANI *ibid. l.* 19. *D. de minor.* Quaedam hac occaſione de reſtitutionibus generatim diſſeruiſſe ULPIANUM, colligo ex fragmentis l. 25. *D. de adminiſtr. tut. l.* 2. *D. de except. rei iudic. l.* 16. *D. de nov. oper. nunc.* ex eodem *libro XIII. ad edict.* deſumtis.

(a) SENTENTIAM DICANT.) Poſterior

(Pavll. lib. XIII. Cai. lib. V.)

QUI (*b*) ARBITRIUM (*c*), PECUNIA COMPROMISSA (*d*) RECEPERIT:

tior hic titulus fuit edicto *de in integrum reſtitut.* quia de hoc PAULLUS *libro ad edictum* XIII. de illo XII. egit. Priorem autem eumdem fuiſſe titulo: *nautae, caupones, ſtabularii*, ex eo patet, quod illum *libro* demum XIV. expoſuit ULPIANUS. Idem ergo hic ordo edicti, qui Pandectarum, Rubricam ita, uti nos, exemplar Accurſii exhibuit. Qua lectione nihil verius eſſe, oſtenderunt Radulph. Forner. *Rer. quotid. lib.* II. *cap.* 1. & Ger. Noodtius *Comment. ad Pandect. h. t. pag.* 135. Nec aliter ſe habet rubrica in Codice: DE RECEPTIS ARBITRIIS. Verba ſummi, tamquam diſperſa Virbii membra collegimus ex ULPIAN. *lib.* XIII. *ad edict. l.* 3. §. 2. *l.* 15. *D. de recept. arbitr.*

(b) QUI.) Antiquiſſima eſt diſceptatio coram arbitris, quam, & nondum conſtitutis civitatibus, locum habuiſſe probabile eſt. In eos vero & conſtitutis rebus publicis compromittebant, quicumque abhorrebant a litibus & ſtrepitu forenſi. Hinc lex Attica apud Demoſthen. *adverſ. Mid. pag.* 618. Ἐὰν δέ τινες περὶ συμβολαίων ἰδίων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι, καὶ βούλονται διαιτητὴν ἑλέσθαι ὁντινοῦν ἐξέστω αὐτοῖς αἱρεῖσθαι, ὃν ἂν βούλωνται διαιτητήν. ἐπειδὰν βούλωνται κατακοινὸν μενέτωσαν ἐν τοῖς ὑπὸ τούτου διεγνωσθεῖσι, καὶ μηκέτι καταφερέτωσαν ἀπὸ τούτου ἐφ' ἕτερον δικαστήριον ταυτὰ ἐγκλήματα, ἀλλ' ἔστω τὰ κριθέντα ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ κύρια: *Si qui de privatis contractibus litigarint, & arbitrum ſumere voluerint quemcumque, iis liceat, quemcumque voluerint, ſumere arbitrum. Quod ſi communiter voluerint, adquieſcant in ejus ſententia, neque ab hoc in aliud iudicium eaſdem actiones deferant; ſed, quae ab arbitro iudicata fuerint, rata ſunto.* De qua lege pluribus agunt Petit. *Leg. Attic. tit.* 5. & Deſ. Herald. *Animadv. ad ius Attic. & Rom. lib. V. cap.* 14. Et ſane vix ulla lis oriebatur, inter Athenienſes, quin in vicinos & amicos compromitterent. Unde Chremes apud Terent. *Heaut. III.* 1. *v.* 90.

Paullulum negoti mihi obſtat. Simus & Crito,
Vicini noſtri, hic ambigunt de finibus.
Me cepere ARBITRUM. *Ibo, ac dicam, ut dixeram,*
Operam daturum me: hodie non poſſe his dare.

His moribus & Romani uſi ſunt. Nam & apud hos compromiſſa quodammodo ad ſimilitudinem iudiciorum redegit praetor, modo legibus bonisque moribus non adverſarentur. ULPIAN. *lib.* XIII. *ad edict. l.* 3. *pr. D. de recept. arb.* Requiritur tamen, ut quis hanc in ſe operam receperit. Sicuti enim neminem cogit Praetor, ut recipiat: ita, ubi quis ſemel recepit, rem ad curam & ſollicitudinem ſuam pertinere exiſtimat. ULPIAN. *ibid. l.* 3. §. 1. *D. eod.*

(c) ARBITRIUM.) Recipere arbitrium poſſunt omnes, cujuſcumque dignitatis: etiam conſulares, non tamen conſules, praetores, alive, quos praetor cogere non poteſt. VLPIAN. *ibid. l.* 3. §. 3. *D. eod.* PAULL. *lib.* XIII. *ad edict. l.* 4. *D. eod.* Poteſt & filiusfamilias arbiter eſſe, etiam in cauſſa patris: potuiſſet enim adverſarius in eum non compromittere. ULPIAN. *ibid. l.* 5. *D. eod.* CAI. *lib. V. ad edict. prov. l.* 6. *D. eod.* Nihil porro intereſt, in ingenuum, an in libertinum; in integrae exiſtimationis hominem, an in infamem compromiſſum ſit, modo non in ſervum. Quod adeo verum eſt, ut, ſi qui in Titium & ſervum compromiſerint, neuter compellatur: ULPIAN. *ibid. l.* 7. *D. eod.* niſi ita ſit compromiſſum, ut alterutrius ſententia valeat, tunc enim Titius compellitur. PAVLL. *ibid. l.* 8. *D. eod.* Sententia tamen ab arbitro iam libero dicta ideo non eſt nulla, quod in eum adhuc ſervum compromiſſum eſt, ULPIAN. *ibid. l.* 9. *pr. D. eod.* Praeterea arbitri ſumi non poſſunt pupilli, furioſi, ſurdi & muti, nec iudices in iis cauſſis, in quibus dati ſunt iudices. Denique manifeſto infames, quamvis arbitri eſſe poſſint, a praetore tamen non coguntur, infamati ab ipſis litigatoribus cauſſa cognita excuſantur. ULPIAN. *ibid. l.* 9. § 1. 2. 3. 4. 5. *l.* 11. *pr. D. eod.* PAULL. *lib. XIII. ad edict. l.* 10. *D. eod.*

(d) PECVNIA COMPROMISSA.) Arbiter ſententiam dicere non cogitur, niſi compromiſſum intervenerit. Pecunia autem compromiſſa intelligitur, ſive poena nummaria, ſive alia res vice pecuniae promiſſa, ſive utrimque aliquid eum in finem depoſitum, ſive ab uno pecunia, ab altero res promiſſa, ſive de non petendo compromiſſum ſit. Sed & eo caſu arbitrum praetor non cogit ſententiam dicere, ſi alteruter tantum aliquid promiſit. Denique, ſi ſub conditione compromiſſum eſt, non prius cogit ſententiam dicere, quam ſi extiterit conditio. ULPIAN. *ibid. l.* 11. §. 1. 2. 3. 4. 5.

D. eod.

(e): EUM SENTENTIAM DICERE COGAM (f)

Tit. XXVIII.

NAUTAE, CAUPONES, STABULARII RECEPTA UT RESTITUANT (a).

(Ulpian Lib. XIV.)

NAUTAE (b), CAVPONES, STABVLARII (c), QUOD CVIVSQVE

D. *eod.* PAULL. *ibid. l.* 12. D. *eod.* Coactioni porro non eſt locus, ſi poena aiter accepto lata ſit, nec ſi quis de cauſſa alia, quam de qua compromiſſum, poenam promiſerit. ULPIAN. *ibid. l.* 13. *pr.* §. 1. D *eod.* Formulam ſtipulandi poenam: SI ITA FACTUM NON ERIT, vel: SI ADVERSVS ID FACTVM ERIT, exponit ULPIAN. *ibid. l.* 71. *D. de verb. oblig.* Qui enim NON FACIT, quod facere debet: videtur facere adverſus ea, quia non facit. Et qui FACIT, quod facere non debet: non videtur facere, quod facere iuſſus eſt. PAULL. *lib. XIII. ad edict. l.* 121. *D. de reg. iur.* Accedebant aliquando compromiſſo fideiuſſores, de quibus ULPIAN. *lib. XIII. ad edict. l.* 26. *D. de recept. arbitr. l.* 12. *D. de conſt. pec. l.* 36. *D. ad SC. Trebell.*

(e) RECEPERIT.) Aliquando tamen arbitri excuſantur. Sic nemo cogitur iis diebus dicere ſententiam, quibus iudex non cogitur, niſi dies compromiſſi exitura eſſet: nec cogitur is, qui ſibi nondum liquere iuravit, quippe cui ſpatium denegari ad deliberandum non debet. ULPIAN. *ibid. l.* 13. §. 3. 4. *D. eod.* Reliquas cauſſas, cur ad dicendam ſententiam cogi non debeant arbitri, recenſent ULPIAN. *ibid l.* 15. *& l.* 17. *D. eod.* & PAULL. *ibid. l.* 16. *pr. &* §. 1. *D. eod.*

(f) COGAM.) Quid ſit DICERE SENTENTIAM, quidque in ſententiae dictione obſervandum ſit, oſtendunt PAULL. *ibid. l.* 19. *D. h. t.* ULPIAN. *ibid. l.* 21. *pr.* §. 1. 2. 3. 4. 5. 11. *D. eod.* CAI. *lib. V. ad edict. prov. l.* 20. *D. eod.* Sententiae vero ſemel dictae ſtandum eſt: & quamvis praetor nec ſtare quemquam cogat ſententiae, nec adpellationem admittat: dat tamen victori actionem ex ſtipulatu ad conſequendam poenam compromiſſo inſertam. ULPIAN. *ibid. l.* 21. §. 12. *l.* 25. *l.* 27. *l.* 29. *l.* 31. *D. h. t.* PAULL. *ibid. l.* 21. *l.* 24. *l.* 28. *l.* 30. *l.* 32. *l.* 34. *D. eod.* CAI. *ibid. l.* 35. *D. eod.* JULIAN. *lib. IV. Digeſt. l.* 37. *D. eod.* Elegans eam in rem locus eſt Luciani *in Abdicato, tomo I. pag.* 715. Ὁρᾶτε γάρ πυ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δικαςηρίοις, ως ἀπό μὲν τῷ κλήρῳ λαχόντων δικαςῶν, ἤν τι ἄδικον οἴηται γεγενῆσθαι τὴν κρίσιν δίδωσιν. ὁ νόμος ἐς ἕτερον ἐφεῖναι δικαςήριον. Ἢν δέ τινες ἑκόντες, αὐτοὶ συνθέντες δικαςὰς, καὶ προελόμενοι ἐπιτρέψωσι διαιτᾷν, ἐκ ἔτι. Οἷς γὰρ ἐξῆν μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν ἐμμένειν, εἰ τἔτυς τις αὐθαίρετος εἵλετο, ςέργειν ἐςὶ δίκαιος τοῖς ἐγνωσμένοις: *etenim illud conſiderato quemadmodum in reliquis iudiciis, ubi indices ſortibus ferunt ſententiam, ſi quis perperam pronunciatum exiſtimet, permittitur alios adire iudices. At ſi qui ipſi ſua ſponte indices conſtituerunt delectiſque arbitris cauſſam commiſerunt, poſthac non idem licet. Etenim, ſi quis, quorum ſententiis initio ſtare non cogebatur, hos ſponte delegerit, iam aequum eſt, boni conſulere, quae ſtatuerint.*

(a) RESTITUANT.) Poſteriorem ſuperiore hunc titulum fuiſſe, iam ſupra probavimus. Anteceſſiſſe autem illum edictum *de ſatis dando*; vel id argumento eſt, quod PAVLLUS hoc *libro* demum XIV. *ad edictum* expoſuit. Verba ipſa ſervavit, ſummamque edicti aequitatem magnopere commendavit ULPIAN, *lib. XIV. ad edict. l.* 1. *pr. D. naut. caup. ſtabular.* De nautarum, cauponum, ſtabulariorum probitate parum honorifice ſentiebant veteres, quibus ideo male audiebat forum Appii,

Differtum NAVTIS, CAVPONIBUS,
atque malignis.

Horat. *Serm. l.* 5. *v.* 3. Acrioribus ergo opus eſse, videbatur legum vinculis, ne impune ſpoliare poſsent vectores & viatores, quos iſtorum hominum fidem ſequi oportebat.

(b) NAUTAE.) Eo nomine veniunt omnes, qui navem exercent, quales & ratium exercitores, lintrarii, eorumque magiſtre & *ναυφύλακες*, non remiges, & meſonautae. per quos exercitores non obligantur. ULPIAN. *lib. XIII. ad edict. l.* 1. §. 2. 3. 4. *D. eod.*

(c) STABULARII.) Per CAVPONES & STA-

Digitized by Google

QVE (*d*), SALVUM ESSE RECEPERINT (*e*), NISI RESTITUENT (*f*), IN EOS JUDICIUM DABO (*g*).

STABULARIOS intelliguntur omnes, qui cauponam & ſtabulum exercent, eorumque inſtitores, non mediaſtini, atriarii, focarii, & his ſimiles. ULPIAN. *ibid. l. 3. D. eod.* Sunt vero MEDIASTINI *extremae inter ſervos conditionis, quorum miniſterium erat, domum ſcopis mundare, purgamenta everrere, ſpongiis detergere gradus, nitidas oſtendere columnas, & prorſus facere id, quod Aeſchinem feciſſe cum patre ſuo, Trometo cavillatur Demoſthenes:* τὰ βάθρα σπογγίζειν, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορεῖν, οἰκέτου τάξιν οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς ἔχοντα. Reineſ. *Inſcript. pag.* 623. Nec multo melior erat ATRIARIARIORUM vel ATRIENSIUM conditio, qualis aqud eumdem Reineſ. *Inſcript. claſſ.* XI. *num.* 39. RHOE, ATRIENSIS DE BASILICA ASINIA. Nam & horum erat, *ſuppellectilem exponere, ferramenta deterſa nitidare, ac rubigine liberare, ceteraque, ſi refectionem deſiderent, fabris concinnanda tradere.* Columella *de re ruſt. lib. XII. cap.* 3. Eoſdem & DIAETARIOS vel DIAETARCHAS dictos eſse, ſcopariiſque praefuiſse, cenſet Cuiac. *Obſerv. lib. X. cap.* 34.

(d) Quod CUJUSQVE.) Omnes res, merceſque, quas ſalvas fore receperunt, ad hoc edictum pertinent, etiam, quae iis accedunt, nec non veſtimenta, quibus vectores in navibus utuntur, & cetera, quae in quotidianum uſum habentur. Parum quoque refert, noſtraſne, an alienas res intulerimus, dum noſtra interſit, eas ſalvas eſse. Quod exemplis illuſtrat ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 6. 7. *D. naut. caup. ſtab.* Vir eximius, JO. Goedd. in *Comment. ad tit. D. de verb. ſign.* huc etiam refert fragmentum ULPIANI ex *lib. XIV. ad edict. l.* 23. *D. de verb. ſignif.* ubi ULPIANUS, quid RES ſit, exponit. Sed quid hic moneri attinebat, per RES etiam *cauſſas* & *actiones* intelligi, quas nautae ſalvas fore, numquam recipere ſolent? Quare illum locum ULPIANI potius ad ſequentem titulum pertinere, mox oſtendemus.

(e) RECEPERINT.) RECEPISSE ſufficit, nec intereſt, ſive adſignatae ſint ſingulae, ſive non. Facta enim receptione non modo nautarum & ſamulorum, ſed & vectorum viatorumque facta praeſtant. Quin licet res in navim nondum intulerint, eaeque in littore perierint, periculum tamen ad eos pertinet. ULPIAN. *lib. XIV. ad edict. l.* 1. §. 8. *l.* 3. *pr. D. naut. caup. ſtab.* CAI. *lib. V. ad edict. prov. l.* 2. *D. eod.* Aequum enim eſt, ut, qui mercedem pro rei cuſtodia accipit, is & periculum ferat. CAI. *ibid. l.* 40. D. *locat.* Sed &, ſi mercedem non accipiant, cuſtodiae tamen nomine merito tenentur. Nam & fullo & ſarcinator, non praeciſe pro cuſtodia, ſed pro arte mercedem accipit, & tamen ad cuſtodiam ex locato tenetur. CAI. *ibid. l.* 5. *pr. D. naut. caup. ſtab.*

(f) NISI RESTITUENT.) Vel reſtituere coguntur res, quas ſalvas fore receperunt, vel ſolvendo aliove modo ſatiſfacere. Nam & ſatisfactio pro ſolutione eſt. ULPIAN *lib.* XIII. *ad edict. l.* 25. *D. de ſolution.* Solutio vero facta cenſetur, etiamſi & alius pro alio ignorante ſolverit. CAI. *lib. V. ad edict. prov. l.* 53. D. *eod.* Sed & ſervo, habenti peculii adminiſtrationem recte ſolvitur, ſiquidem & novandi ius habet. CAI. *ibid. l.* 21. *D. de iureiurando.* Si vector vel viator, nautae vel cauponi iusjurandum detulerit, iſque iurarit, etiam iusjurandum loco ſolutionis cedit. CAI. *ibid. l.* 27. *D. eod.*

(g) JUDICIUM DABO.) Dat praetor actionem IN FACTUM, quam cur neceſſariam duxerint veteres, ac non potius locati vel depoſiti actiones ſufficere exiſtimarint, diſquirit ULPIAN. *lib. XIV. ad edict l.* 4. *D. naut. caup. ſtabul.* ubi & docet, cui, & contra quem detur haec actio? an ea cum actione furti cumulari poſſit? Praeterea an non etiam nautae, caupones, ſtabularii actionem furti habeant adverſus eos, qui res vectorum vel viatorum ſubtraxerunt, diſquirit PAULL. *lib.* XIII. *ad edict. l.* 4. *D. eod.* qui & *l.* 41. *D. locati* obſervat, nautas & caupones, ſi ſervum ſibi locatum ſurripuerint, & locati, & furti teneri. Eadem porro *in factum* actio datur, ſi nauta nautae, vel caupo cauponis res ſurripuerit, itemque ſi poſt impoſitas merces aliae res illatae perierint, quarum alias vectura non debetur, e. g. veſtes quotidianae. PAULL. *lib.* XIII. *ad edict. l.* 4. §. 1. 2. *D. naut. caution. ſtabul.* ULPIAN. *lib.* XIV. *ad edict. l.* 1. §. 6. *D. eod.*

Tit. XXIX.

DE SATISDANDO (a).

(Pavll. Lib. XIV .)

EUm, unde petitur, vel a quo res (*b*) vindicatur (*c*), ejuſve procuratorem, omneſque, qui alieno nomine jvdicivm accipient (*d*), jvdicatvm solvi (*e*), neque rem deminui (*f*), ſatisdari jubebo (*g*). Si poſſeſſor victus neque rem, neque litis aeſtimationem petitori praeſtabit, vel adverſus illum, vel adverſus fidejuſſores actionem dabo. At ſi juſta cauſſa videbitur, cavssa cognita, etiam post litem coeptam deminvtionem fieri concedam (*h*).

§. I. Procuratores, tvtores cvratoresve (*i*), alieno nomine in rem per-

(a) DE SATISDANDO.) Quum CAJUS *de ſatiſdationibus* adhuc *libro commentariorum. V.* de *iudiciis ſexto* demum egerit: edictum hoc de ſatiſdationibus priorem obtinuiſſe locum oportet. Poſteriorem vero illo ſuperiore titulo locum huic ideo tribuimus, quia PAULLUS *edictum de nautis. cauponibus, ſtabulariis libro* XIII. *de ſatiſdando libro* demum XIV. expoſuit: ut iam non dicamus, eumdem ordinem a Paullo *Sentent. recept. lib.* I. *tit.* II. ipſoque Iuſtiniano *in Codice* obſervari. Non autem hic actum de vadimonio, ſeu cautione iudicio ſiſti, de qua ſupra: ſed de ea cautione, quae iam intentata actione, factis ſponſionibus, datoque & addicto iudice praeſtanda erat IUDICATUM ſolvi: de qua plura Car. Sigon. *de iudic. lib.* I. *cap.* 25. & Car. Brett. *in Ordine perant. iudic. cap.* 28.

(b) RES.) Vocabulum hoc edictale explicatur ab ULPIANO *lib. XIV. ad edict. l.* 23. *D. de verb. ſign.* quem locum Jo. Goeddeum perperam ad ſuperiorem titulum retuliſſe, paullo ante obſervavimus.

(c) *Vindicatur.*) *Olim* enim, *ſi in rem agebatur*, SATISDARE *poſſeſſor compellebatur, ut, ſi victus eſſet, nec rem ipſam reſtitueret, nec litis aeſtimationem, poteſtas eſſet actori, aut cum eo agendi, aut cum fidejuſſoribus*, inquit Juſtinianus *pr. Inſt. de ſatiſd.* Quo loco illum ſatiſdationem, ex edicto praetoris deſcendentem exponere, ex poſtremis principii verbis patet: *tutores vero & curatores eodem modo, quo & procuratores, ſatiſdare debere*, VERBA EDICTI *faciebant.*

(d) JUDICIUM ACCIPIENT.) Hanc quoque ſententiam exprimit Juſtinianus *d. pr. Inſt. de ſatiſdat. multo magis, qui in rem actione conveniebatur, ſatiſdare cogebatur*, ſi ALIENO NOMINE JUDICIUM ACCIPIEBAT.

(e) JUDICATUM SOLVI.) Haec etiam verba procul dubio edictalia ſunt. Juſtinianus *ibidem*: *quae ſatiſdatio*, inquit, *adpellatur* JUDICATUM SOLVI. *Unde autem ſic adpelletur, facile eſt intelligere. Namque ſtipulabatur quis, ut ſolveretur ſibi, quod fuiſſet judicatum.*

(f) *Rem deminui.*) Eam deminutionem praetor prohibuerat maxime in hereditate. Addiderat divus Pius, ut & de non diſtrahenda hereditate caveretur. VLPIAN. *lib. XIV. ad edict. l.* 5. *pr. D. de hered. petit.*

(g) *Satiſdari jubebo.*) Quid ſi SATISDARE, & unde *ſatiſdatio* dicta ſit, explicat CAI. *lib. V. ad edict. l.* 1. *D. qui ſatiſdar. cog.* Nimirum ſtipulatio judicatum ſolvi praetoria eſt, *l.* 2. §. 2. *D. de praet. ſtipul.* & hinc perſonas deſiderat pro ſe intervenientium, VLPIAN. *lib. XIV. ad edict. l.* 7. *D. eod.* Si dubitatur, ſintne fidejuſſores idonei, nec ne, arbitri dantur, a quibus, ſi iniquius arbitrati ſint, aeque ac a judicibus poteſt adpellari. CAI. *ibid. l.* 9. *D. qui ſatiſdar. cog.* Quis dies in hac ſtipulatione conſtituendus ſit, docet PAVLL. *lib. XIV. ad edict. l.* 8. *pr. D. eod.* quo loco & alia, quae ad fidejuſſorum perſonam atque obligationem pertinent, obſervat. Fideiuſſoribus vero an ea in re ſimiles ſint MANDATORES, diſputaſſe hac occaſione videtur VLPIANUS, qui de mandatoribus agit *lib. XIV. ad edict. l.* 28. *D. mand.* quemadmodum & de iis, qui pro alio conſtituunt, ad eumdem locum differuit *d. lib. XIV. ad edict. l.* 27. *D. de conſt. pecun.* CAI. *lib. V. ad edict. prov. l.* 53. *D. de ſolut.*

(h) FIERI CONCEDAM.) Verba haec edictalia VLPIANO debemus, qui illa ſuo more interpretatur *lib. XIV. ad edict. l.* 5. *pr. & §. ſequ. D. de hered. pet.*

(i) TUTORES CURATORESVE.) Fuiſſe haec totidem verbis in edicto, colligimus

Digitized by Google

perſonamve agere volentes (*k*), REM RATAM HABITVRVM ſatiſdare jubebo (*l*), niſi pro civitate agent, vel bonis curatores erunt dati (*m*).

§. II. Eum quoque, qui reum, quocum in perſonam agitur, in judicio defendere volet; JVDICATVM SOLVI ſatiſdare jubebo (*n*).

mus ex *pr. Inſt. de ſatiſdat. tutores vero & curatores eodem modo, quo procuratores, ſatiſdare debere*, VERBA EDICTI *faciebant*. Perperam ergo Giphanius, Weſenbecius, Vinnius, aliique Inſtitutionum interpretes, Juſtiniano hic edictum *de procuratoribus l. 33. §. 3. D. de procurat.* in mente fuiſſe, cenſent.

(k) *Agere volentes.*) Non tamen admittebatur, qui legis actionem alieno nomine volebat explicare, ſi vel maxime cavere vellet, quia *nemo alieno nomine* LEGE AGERE *poteſt.* VLPIAN. *lib. XIV. ad edict. l. 123. pr. D. de reg. jur.* cuius fragmenti, utut hoc modo admodum perſpicui, mirabilem ſpeciem fingit Jac. Gothofredus *in Comment. ad h. l.*

(l) *Satiſdare jubebo.*) Hanc quoque edicti ſententiam expreſſit Juſtinianus *pr. & §. 1. Inſt. de ſatiſdat.*

(m) *Erunt dati.*) Juſtinianus *d. pr. Inſt. de ſatiſdat. ſed aliquando*, inquit, *his agentibus ſatiſdatio remittebatur*. Quibus vero remitti conſueverit, patet ex *l. 9. D. rem rat. hab.* ubi iureconſultus: *actor*, inquit, *civitatis nec ipſe cavet, nec miniſter univerſitatis, nec curator bonis conſenſu creditorum datus*. Poſtea tamen id mutatum, in eumque ſenſum Tribonianum detorſiſſe verba VLPIANI, *l. 23. D. de admin. & peric. tut.* exiſtimat Vinn. *ad Inſt. pag.* 857.

(n) *Satiſdare jubebo.*) Haec cautio indefinite praeſtanda eſt in id, quantum ſolvendum eſſe iudex poſtea in ſententia expreſſerit. VLPIAN. *lib. XV. ad edict. l. 9. D. de judic. ſolvi.*

PARTIS I. EDICTI

FINIS.

EDICTI

EDICTI PERPETUI

PARS II.

QVAE IN PANDECTIS

DE JUDICIIS

INSCRIBITUR.

HVB. GIPHAN. *Oecon. jur. pag.* 125. Proximo deinde loco in edicto fuiſſe videtur titulus de JUDICIIS. Hunc titulum videntur ſingulae actiones ſubſequutae, & in edicto fuiſſe propoſitae.

EDICTI PERPETUI

PARS II. (*a*)

DE JUDICIIS.

TIT.

(a) PARS II.) Alteram hanc edicti partem non obſcure deſignat JUSTINIANUS, dum veterem ſtudii iuridici ordinem deſcripturus, ſecundo curriculi academici anno ſtudioſis quaedam ex *ea parte legum*, *quae* DE JUDICIIS *nuncupatur*, itemque *ex illa*, *quae* DE REBUS *adpellatur*, tradita eſſe, refert. *Conſtit. Omnem reipubl.* §. 1. *ad Anteceſſor.* De EDICTI enim PERPETUI partibus loqui Imperatorem, vel id argumento eſt, quod ſecundo illo anno EDICTALIUM nomen ferrent ſtudioſi. Accedit, quod omnes edicti interpretes, praeter VLPIANUM, novos hic Commentariorum ſuorum libros auſpicati ſunt, veluti PAVLLUS, CAJUS, JVLIANVS, CELSVS. Cur idem non fecerit VLPIANVS, iſque *librum XIV.* quo poſtremos partis I. titulos expoſuerat, per duos titulos ſecundae partis continuare maluerit, non facile dixerim, niſi quod res ipſa docet, veteres in partiendis operibus ſuis, non tam rerum, quam ſingulorum librorum quantitatis rationem aliquando habuiſſe.

Digitized by Google

Tit. XXX.

DE JUDICIIS, ET UBI QUISQUE AGERE VEL CONVENIRI DEBEAT (*b*).

(Paull. Lib. XV. XVI. XVII. XVIII. & XIX. Cai. Lib. VI. Julian. Lib. V. Cels. Lib. III.)

Filios filiasfamilias cum patre; ſervos, ancillas, pupillos, pupillas, etſi infantia majores, denique furioſos (*c*) cum quocumque adverſario in judicio conſiſtere non patiar.

(b) CONVERIRI DEBEAT.) Titulum *de judiciis* exſtitiſſe in edicto, recte obſervarunt Jac. Gothofredus & Ob. Giphanius *Oecon. jur. p.* 125. quamvis hic, *ſe edicta ſub hoc titulo comprehenſa reperire ſatis liquido certoque non potuiſſe*, ingenue fateatur. Et ſane nullum ſupereſt ex hoc titulo fragmentum, nullum vocabulum edictale vel τυπικὸν, nullum de ſententiis huius edicti teſtimonium. Neque hic tuto ſequi licet Egu. Baronem & Ranchinum, qui multas hic ſententias, huc plane non pertinentes, accumulant. Coniecturam tamen ſatis probabilem ſuppeditat PAVLLVS, qui quinque libris hunc titulum diligentiſſime expoſuit. Ex iis hodie exſtant fragmenta quatuor & quinquaginta: quibus inter ſe paullo accuratius comparatis, illico patet, virum illum diligentiſſimum *libro Comment. XV.* ex quo unica ſupereſt *l.* 2. D. *de publ. jud.* rubricam interpretatum, varia iudiciorum genera recenſuiſſe: *libro XVI.* de perſona ſtandi in iudicio; *libro* XVII. de ipſis iudicibus, eorumque officio: *libro* XVIII. de reis, *libro* denique XIX. de actoribus ſeu petitoribus egiſſe. Itaque dubitari nequit, quin totidem fuerint edicti huius capita. Ceterum de ipſa huius tituli rubrica refert Cuiac. *Obſ.* VII. 30. dicere ſolitum eſſe virum quemdam clariſſimum, in edicti perpetui Digeſtis *ante Juſtinianum non* DE JUDICIIS, *ſed* DE VINDICIIS, *ſcriptum eſſe, generali titulo, quandoquidem proponantur in ea parte digeſtorum vindiciae, ſeu vindicationes.* Sed recte addit, eam ſe coniecturam numquam probaſſe, idque repetit *Recit ad Pand. h. t. p.* 130. *tom. VII. Op.* Et ſane multum intereſt inter *vindicias* & *vindicationes*; & *de vindiciis* jam prima Edicti parte actum eſt.

(c) *Furioſos.*) Ad hoc primum hujus tituli caput, in quo de perſona ſtandi in judicio actum eſſe, ex PAVLLI fragmentis collegimus, pertinet *titulus Codicis qui legitimam perſonam ſtandi in judicio habeant vel non. lib.* III. *tit.* 6. Quinam autem legitimam perſonam in judicio ſtandi habeant, aliunde notum eſt. Sic SERVIS cum nullo ingenuo conſiſtendi jus erat: *l.* 44. §. 1. *D. de judic. l. ult.* C. *de judic. l. ult. C. de noxal. act.* multoque minus inter ipſum dominum & ſervum erat actio, quamvis hic, intolerabili adſectus injuria, ad Principis confugere ſtatuam, & de domino conqueri poſſet. *l.* 1. §. 1. 8. D. *de off. praef. urb.* Poſtea tamen & ſervis permiſſum, in certis cauſſis conſiſtere adverſus dominos, quas recenſet HERMOGEN. *lib. I. Epit. jur. l.* 53. *D. de judic.* Paucae tamen illae exceptiones non ex edicto, ſed ex Principum conſtitutionibus natae eſſe videntur. Deinde nec FILIISFAMILIAS erat perſona legitima dandi in judicio, ſi cum patribus conſiſtere vellent, praeterquam ſi lis eſſet de peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi, *l.* 4. *D. de judic. l.* 21. *D. eod.* Immo iure vetere ne cum extraneis quidem diſceptare eos potuiſſe, oſtendit Ger. Noodt *Comment. in Pandect. p.* 148. quamvis id iure novo mutatum eſſe, nemo ignoret. Porro nec PUPILLI PUPILLAEVE, immo nec MINORES recte in iudicio ſtabant ſine tutoribus & curatoribus: *l.* 1. *l.* 2. C. *qui leg. perſ. ſtandi in jud. hab.* praeterquam in cauſſis momentaneae poſſeſſionis *l.* 3. C. *eod. l. ult.* C. *Theod. unde vi.* FURIOSI hic mentionem feciſſe praetorem, non ſurdi & muti colligimus ex fragmento PAVLLI *lib. XVI. ad Edict. l.* 124. *D. de reg. jur.* cuius en verba: *ubi non voce & praeſentia opus eſt, mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. idem in ſurdo. hic quidem & reſpondere poteſt.* FURIOSUS *abſentis loco eſt, & ita* POMPONIUS *lib. I. Epiſtolarum ſcribit.* Docuiſſe ergo videtur Paullus, ſurdum vel mutum recte in iudicio ſtare & reſpondere poſſe, ſi rationis uſu polleat, non aeque furioſum. Unde hoc fragmentum ad titulum *de judiciis*, & quidem ad caput *de his, qui perſonam legit. ſtandi in judic. hab.* recte refert. Jac. Gothofred. in *Commentar. p.* 531.

Digitized by Google

§. I. Qui jurisdictioni praeſunt (*d*), quibuſve mandata eſt juriſdictio (*e*) vel Romae, vel ubi quiſque domicilium habet (*f*), undeve ortus eſt, vel ubi contraxit, deliquitve, de contractu delictove, nec non, ubi res, quae petitur, ſita eſt, judices dabunt. Eos, dum iſtae aetatis, taleſve ſint, qui per naturam, leges, pleſbiſcita, Senatusconſulta, decreta edictave Principum, judicare non prohibentur (*g*), ſententiam ferre (*h*), reoſve, ſi ipſis lique-

(d) *Qui iuriſdictioni praeſunt.*) Judices dabant, quibuscumque id lege, SCto vel conſtitutionibus Principum concedebatur, non modo qui ſuo nomine jus dicebant, ſed & quibus mandata erat iurisdictio, veluti legati proconſulum. Idem & praefecto urbi propter vim imperii, ceterisque Romae magiſtratibus, moribus conceſſum fuerat. PAULL. *lib. XVII. ad edict. l.* 12. §.1. *D. de judic.* Si praeſes judicem dederat, antequam adveniſſe ſucceſſorem cognoſſet, id non minus erat ratum, ac ſi manumiſerat, vel tutorem dederat. CELS. *lib. III. digeſt. l.* 17. *D. de offic. praeſid.* Hinc & praefectus Auguſtalis Aegypti recte dabat iudicem, quamdiu ejus ſucceſſor Alexandriam non eſſet ingreſſus, quamvis veniſſet in provinciam, ceu patet ex loco ULP. *lib. XIV.* (non Lib. XV.) *ad edict. l.* 1. *D. de offic. praef. Aug.*

(e) *Mandata eſt jurisdictio.*) Hos dare potuiſſe iudices iam antea exemplo legati Procoſ. oſtendimus. Addit hic JULIANUS *lib. V. digeſt. l.* 3. *D. de offic. ejus, cui mand. eſt juriſdict.* mandatarium tunc non pro ſuo agere imperio, etiamſi praetor ſit, qui alienam jurisdictionem exſequatur.

(f) *Domicilium habet.*) Sunt haec ordinaria fora DOMICILII, tum *proprii*, tum *communis*, quale Romae omnes agnoſcebant, ORIGINIS, CONTRACTVS, DELICTI, & REI SITAE. Ad fora *domicilii* & *originis* pertinet fragmentum ULPIANI *lib. XIV. ad edict. l.* 123. §. 1. *D. de reg. iur.* ubi *temporariam permutationem jus provinciae mutare*, negat. Quamvis vero de hujus legis genuina ſpecie permulta diſputent Cuiac. *Obſ. XXIV.* 2. & *tomo VIII. p.* 717. Raevard. *ad d. l.* 123. *de reg. iur.* & alii : certiſſimum tamen videtur, illam ad titulum *de judiciis* ipſumque forum domicilii atque originis eſſe referendam. Solebant enim Imperatores Romani pro belli neceſſitate vel ob alias urgentes cauſſas provincias ſuas cum Senatus provinciis permutare : auctorque eſt Suetonius *Aug. cap.* 47. Auguſtum, quamvis provincias validiores, & quas annuis imperiis magiſtratuum regi nec facile, nec tutum videretur, ipſe ſuſceperit, ceteras proconſulibus ſortito permiſerit, *nonnullas tamen interdum* COMMUTASSE. Sic ſane Cyprum & Galliam Narbonenſem eum populo tradidiſſe, recepta Dalmatia, memoriae prodidit Dio Caſſ. *lib. LIII p.* 523. Ejus exemplum & ſucceſſores imitati ſunt, qui & ipſi aliquando commutabant provincias, uti Marcus Aurelius apud Jul. Capitolin. *vit. Marci cap.* 8. aliquando duas conjungebant, quale exemplum eſt apud Plin. *Hiſtor. Natur.* III. 14. aliquando unam in duas pluresve partes diſtrahebant. *l.* 3. D. *de offic. adſeſſor. l.* 9. *D. de poſtuland.* quod in Diocletiano & collegis acriter reprehendit Lactant. *de mort. perſequut. cap.* 7. Omnia haec, quia ad tempus fiebant, non mutabant ius provinciae, & ſic e. g. Syrus adſeſſoris munere non fungebatur in Palaeſtina, ſi vel maxime Syriae detracta eſſet. Ita & de judicibus quaeri poterat, an Syrus in Paleſtina, Palaeſtinus in Syria dari poſſit? Speciem hic plane non pervidit Cujac. *ad d. l.* 123. *tom.* VIII. *Oper.*

(g) *Non prohibentur.*) Quum Praetor unum iudicare vetat, ceteris id permittit. Prohibentur autem aliqui LEGE, veluti qui ſenatu moti, alii NATURA, uti ſurdi, muti, perpetuo furioſi, impuberes, alii MORIBVS, ut feminae & ſervi. Ceterum ſi qui iudices eſse non prohibentur, perinde eſt, ſive in poteſtate, ſive ſui iuris ſint. PAULL. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 12. *prin.* §. 2. 3. D. *de judic.*

(h) *Sententiam ferre.*) Tale quid in edicto fuiſſe, inde colligimus, quod hic prolixe diſputant iuriſconſulti de cauſſis, ob quas iudex a ferenda ſententia excuſatur, nec non de modo dicendi ſententiam Ita IULIANUS *lib. V. digeſt. l.* 74. *princ.* D. *de iudic.* diſerte ſcribit, de qua re cognorit, de ea iudicare cogendum eſse iudicem, etiam de ſumma maiore, quam iuſsus ſit, ſi inter litigatores conveniat. Et IDEM *ibid. l.* 60. D. *de re iudic.* diſquirit, an laturum ſententiam febris litigantium impedire poſſit? In primis quaerunt, ſi plures ſint dati iudices, quid in concipienda ſententia obſervandum ſit? CELS. *lib.* III. *digeſt. l.* 39. D. *eod. tit.* PAULL. *lib.* XVII. *ad edict. l.* 36. *D. eod. l.* 38. D. *eod.* ubi conferri meretur Cuiac. *Obſerv.* X. 20.

liquebit, vel abſolvere, vel ad rem RESTITVENDAM (*i*), vel in certam ſummam, idve, quod intereſt (*k*), condemnare (*l*) cogam.

§. II. Eos, qui rem poſſident (*m*), & a quibus quis ſibi dari fieri quid oportere, probabit (*n*): niſi juſta exceptione tuti ſint (*o*), judicium accipere cogam (*p*).

 §. III.

(i) RESTITVENDAM.) RESTITUERE is intelligitur, qui ſimul etiam cauſsam actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim iudicii accepti tempore res ei reddita fuiſſet, id eſt, & uſucapionis cauſſam & fructuum. PAULL. *lib.* XVII. *ad edict.* (ita enim habent pleraeque editiones, habuitque & illa, qua Jacob Labittus uſus eſt.) *l.* 3. D. *de verb. ſignific.* Unde ſimul patet, edictale fuiſſe hoc verbum. Quia vero dubium aliquando ſuboritur, quid quantumve alter poſſideat, eiuſque rei difficillima plerumque probatio eſt: PAVLL. *ibid. l.* 3. D. *de interrog. in iur. fac.* ejus rei cauſſa interrogationes in jure, antequam ad judicem veniebatur, fiebant. PAVLL. *ibid. l.* 12. D. *eod.* Contra quem experiundum ſit deponenti, ſi plures heredes reliquerit depoſitarius, diſputat PAULL. *ibid. l.* 9. D. *depoſiti*.

(k) *Quod intereſt.*) Ita in interdicto UNDE VI condemnatio facienda eſt, quanti intereſt poſſidere. PAULL. *ibid. l.* 6 D. *de vi & vi arm.* Si vero ſemel in certam ſummam quem condemnavit iudex, verba non ſunt captanda, e. g dena pro decem JULIAN. *lib. V. Digeſt. l.* 79. D. *de legat.* I.

(l) *Condemnare.*) Qui DAMNARE poteſt, poteſt & ABSOLVERE. PAULL. *lib.* XVII. *ad edict. l.* 3. D. *de re iudic.* Quod ideo monuiſſe videtur iuriſconſultus, quod praeſcriptae iudicibus formulae, non abſolutionis, ſed condemnationis tantum facerent mentionem: SI PARET, L. TITIUM EX MUTUO DEBERE CENTUM, TU ILLVM IN CENTUM CONDEMNA. Briſſon. *de formul. lib.* V. *p.* 370. Ceterum aut abſolvere aut condemnare oportebat judicem, niſi litigatores tranſegiſſent. CELS. *lib.* III. *Digeſt. l.* 12. *D. de tranſact. l.* 51. D. *de oblig. & action. l.* 16. D. *de condict. cauſſ. dat. l.* 26. D. *de novation* Qui textus omnes ad officium iudicis pertinuiſſe videntur.

(m) *Rem poſſident.*) Si ſcilicet, qui agunt, ius aliquod ſibi ea in re eſſe dicant. Alias *bona fides tantundem poſſidenti praeſtat, quantum veritas, quoties lex impedimento non eſt.* PAVLL. *lib. XVIII. ad edict. l.* 136. *D. de regul. jur.* In re depoſita ad excludendam alterius actionem ſufficit, ſi depoſitarius eam ſine dolo malo poſſidere deſierit, adeo, ut ne caveri quidem hic teneatur, SI DEPREHENDERIT, EAM REDDI: quamvis ſi res ad illum iterum pervenerit, depoſiti teneatur. PAULL. *lib.* VVIII. *ad edict. l.* 20. D. *depoſiti.* Si poſſeſſor malit cedere poſſeſſione, quam judicium accipere, audiendus eſt, quod tamen non procedit, inſtituta actione aquae pluviae arcendae, ſi reus ſuo nomine convenitur, ſed ſi quando adverſus bonae fidei emtorem agitur. PAVLL. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 7. D. *de aqu. & aqu. pluv.* Reales actiones ea in re imitantur in rem ſcriptae, veluti noxales, quae adverſus quemcumque poſſeſſorem competunt. Et hinc de actionum noxalium indole longum hic tractatum inſtituerunt CAI. *lib. VI. ad edict. prov. l.* 4. *D. ſi ex noxal. cauſſ. l.* 15. *l.* 23. *l.* 25. *l.* 27. *l.* 29. D. *de noxal. action.* & PAVLL. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 22. *l.* 24. *l.* 26. *D. eod. tit.* quum tamen ille *lib.* VII. hic *libro* XXII. *Comment.* edictum de actionibus noxalibus explicarit.

(n) *Probabit.*) De rebus amotis permittendum marito, ut uxori de quibuſdam rebus iusiurandum deferat, de quibuſdam probet. PAVLL. *lib. XVIII. ad edict. l.* 14. *D. de act. rer. amotar*

(o) *Exceptione tuti ſint.*) Sunt enim quaedam exceptiones litis ingreſſum impedientes, quaecumque nimirum in continenti probentur. Talis in primis exceptio JURISJURANDI, quod tranſactionis ſpeciem continet, majoremque habet auctoritatem, quam res iudicata: PAVLL. *lib. XVIII. ad edict. l.* 2. *D. de iureiur.* dummodo id praeſtitum ſit, uti delatum eſt. Nam ſi ego ita detulerim, ut per Deum iurares, tu per caput filiorum tuorum, (uti M. Regulus homo nequiſſimus, apud Plin. *Epiſt.* II. 20.) iuraveris: ratum non erit id iusiurandum. PAULL. *lib. XVIII. ad edict. l.* 4. *D. eod. tit.* Pluribus de hoc iureiurando voluntario diſſerit IDEM *ibid. l.* 17. *l.* 20. *l.* 21. *l.* 26. *l.* 8. *l.* 10. *l.* 28. *l.* 30. *D. eod.* nec non *l.* 5. D. *de except.* ubi eum, qui ſe iuraſſe dicit, non impediri ait, quo minus & aliis exceptionibus una cum illa utatur.

(p) *Accipere cogam.*) Qui ſub impoſſibili conditione promiſit, fideiuſſorem adhibere nequit, ac proinde nec promiſſor, nec fideiuſſor iudicium accipere cogitur. PAVLL. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 29. *D. de fideiuſſ.* Eadem occaſione de ſtipulationibus alternativis,

§. III. Eum, qui dominus hereſve erit, aliudve jus in qualibet re habebit (q), vel qui eam ſibi ex juſta cauſſa traditam, bonaque fide acceptam amiſit (r), in rem agere: itemque eum, cujus intereſt, aliquid dari, fierive, (s) illud condicere ab adverſario, cui juſta exceptio non erit (t), permittam.

TIT. XXXI.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO (*a*).

PAULL.

tivis, itemque de formulis ſtipulandi: QVIDQVID TE FACERE OPORTET, OPORTEBIT: PRAESENS IN DIEMVE, diſputat PAULL. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 76. *D. de verb. obligat.* Nec alio pertinere crediderim, quod de eo, qui abſentem defenſurus, eo iam mortuo acceperat iudicium damnatuſve ſolverat, differit JULIAN. *lib. V. Digeſt. l.* 74. *D. de iudic.*

(q) *In qualibet re habebit.*) Actiones de ſervitutibus ruſticorum urbanorumque praediorum eorum ſunt, quorum ſunt praedia. Sepulcra autem noſtri non ſunt dominii. at viam ad ſepulcrum poſſumus vindicare: ULPIAN. *lib.* XIV. *ad edict. l.* 1. *D. ſi ſervit. vindic.*

(r) *Amiſit.*) Modo vere poſſederit. Nam ecce, neque ſervus, neque per ſervum dominus, qui apud hoſtes eſt, poſſidet. PAULL. *lib. XIX. ad edict. l.* 11. D. *de uſurpat. & uſucap.* Si qui rem bona fide poſſeſſam amiſit, & qui eamdem poſſidet, pari iure ac titulo nitatur: pro hoc pronunciandum, quia in pari cauſſa potior poſſeſſor haberi debet. PAULL. *lib.* XIX. *ad edict. l.* 128. *princ.* D. *de regul. jur.* Ex quo facile crediderís rationem, cur de actione Publiciana, itemque de actione quaſi Serviana, tam multa ad hunc titulum adcumulavit PAULL. *lib.* XIX. *ad edict. l.* 2. *l.* 4. *l.* 6. *l.* 10. *l.* 12. *D. de Publician. in rem act.* & *l.* 18. *D. de pignor.* quum tamen titulum de Publiciana in rem actione demum *lib. XXI. ad edict.* ex inſtituto illuſtrarit.

(s) *Dari, fierive.*) Sive ex contractu alterum obligatum habeat actor, ſive ex delicto. Hinc de multis actionibus perſonalibus hic differuerunt interpretes, veluti de EFFUSIS & DEIECTIS, CAI. *lib. VI. ad edict. prov.* l. 2. *l.* 7. *D. de his, qui effud. vel deiec.* PAULL. *lib.* XIX. *ad edict. l.* 4. *l.* 6. D. *eod. tit.* de SERVO CORRVPTO. CAI. *ibid. l.* 15. *D. de ſerv. corrupt.* PAVLL. *ibid. l.* 2. *l.* 4. *l.* 6. *l.* 8. *l.* 12. *l.* 14. *D. eod. tit. l.* 2. *l.* 4. D. *de aleator.* item de INJURIIS. PAVLL. *ibid. l.* 26. *D. de injur.* Non ſolum autem, qui alterum obligatum habent, ipſi agere poſſunt, verum etiam eorum poſſeſſores. *Qui* enim *in univerſum jus ſuccedunt, heredum loco habentur.* PAVLL. *lib.* XIX. *ad edict. l.* 128. §. 1. *D. de reg. jur.* vel uti rem exprimit ULPIAN. *lib.* XIV. *ad edict. l.* 2. *D. de bonor. poſſeſſ. in omnibus vice heredum bonorum poſſeſſores habentur.*

(r) *Exceptio non erit.*) Talis & hic exceptio JURISIURANDI, quod & tunc pro praeſtito habetur, ſi alteri, parato ad iurandum, deferens id remittat. PAVLL. *lib.* XIX. *ad edict. l.* 6. D. *de iureiur.* Sic tot veterum, & PAULLI, inprimis fragmenta, tametſi diverſiſſimi argumenti, ſuis quaeque locis horum edicti capitum aptari poſſe, oſtendimus. Fateor tamen, me nondum perſpicere, quo pertineat fragmentum ex PAULLI *eod. lib.* XIX. *ad edict. l.* 8. *D. de hered. petit.* Viderint, quibus plus otii eſt, alii.

(a) DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.) Querelam inofficioſi teſtamenti ex Edicto praetoris eſſe, ſuſpicati ſunt Petr. Pithoeus *ad Pariat. Leg. Moſaic. & Rom. XVI* 3. & Herm. Vultejus *ad princ. Inſt. de inoffic. teſtam. n.* 3. At id non magis verum eſt quam quod ea ex lege quadam Glicia, vel ex principum conſtitutionibus promanarit: quamvis eae ſententiae magnos habeant auctores, & prior quidem Jac. Cuiac. *Obſerv.* II. 21. XVII. 17. & Siccam *de centumvir. iudic.* II. 9. poſterior Franc. Duaren. *ad tit. D. de inoffic. teſtam. cap.* 2. Quemadmodum enim ex conſtitutionibus non poteſt eſſe querela, quae iam tempore liberae reipublicae paene quotidie in foro audita eſt: Cic. *in Verr.* I. 42. Val. Maxim. VII. 7. 2. & quae de lege illa Glicia habent viri docti, non niſi dubiae lectionis inſcriptione *l.* 4. D. *de inoffic. teſtam.* nituntur: ita praetori actionis hujus inventae gloria fruſtra adſignatur, quum diſerte negent leges noſtrae, *praetorem ſuccurrere exheredatis. l.* 8. *princ.* D. *de bonor. poſſeſſ. contra tabul.* quod ſane negari ſalva fronte ab ullo iuriſconſulto non potuiſſet, ſi ex edicto profecta eſſet haec actio. Id vero non impedivit, quo minus & de inofficioſo teſtamento caput aliquod in edicto reperiretur, quum praetor & de aliis multis, vel lege ſancitis, vel

uſu

(Paull. Lib. XX. Julian. Lib. VI. Cels. Lib. IV.)

QUi (*b*) teſtamentum (*c*) INOFFICIOSUM DICERE vo-
Nn 2. let

uſu & moribus paullatim receptis, perinde, ac ſi a ſe inventa eſſent, edixerit. Ceterum prima huius quaerelae origo vere iuriſconſultis debetur. Quum enim judice Seneca *de Clement.* I. 14. *nemo ſanus filium ad primam offenſam exheredet, niſi magnae ac multae iniuriae ejus patientiam evicerint*, ac proinde apud Lucianum *in Abdicato Tom.* I. *p.* 730. filius abdicationem attribuat recurrenti priſtinae patris inſaniae, a qua eum paullo ante liberaverat, eamque eleganter vocet *τὰ τῆς πάλαι μανίας προοίμια*: *ſuperioris inſaniae prooemia*: ita fingebant iuriſconſulti, non integrae mentis fuiſſe patrem, qui filium, nihil tale commeritum, exheredem ſcripſerit, ac proinde nec iniuriam fieri patri, cuius teſtamentum contra officium pietatis factum ſub hoc colore reſcinderetur. V. A. Corn. van Bynkershoek *Obſerv.* II. 12. Id quod iuriſconſulti Romani a Graecis aliiſque gentibus videntur didiciſſe, quae inſanire dicebant omnes, qui liberos & cognatos non de male ſe meritos poſtponerent extraneis. Demoſthen. *in Olympiad. p.* 1072. *Διέφθαρται, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ παραφρονεῖ*. *Emotae mentis eſt, iudices, & deſipit*: idque orator inde probat, quod, ſororibus neglectis, meretricem domi alat ſumtuoſiſſime, eamque auro & veſtibus inſtruat. Nec aliter Teron apud Joſeph. *Antiquit. Iudaic.* XVI. 11. 4. qui Herodem, ſaevientem in filios, ita adloquitur: *Ποῖ ποτε ᾤχοντό σου καὶ πεπτώκασιν ἐκ τῆς ψυχῆς αἱ φρένες; Ποῖ δὲ καὶ ὁ περιττὸς ἐκεῖνος νοῦς, ᾧ πολλὰ καὶ μεγάλα κατωρθώσας; τίς δὲ ἡ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ἐρημία*. *Sanuſne es? aut ubi eſt excellens iſtud ingenium, quo tot tantaſque res adſequutus es? quae eſt iſta amicorum cognatorumque ſolitudo?* Iſaeus *Orat.* I. quae eſt *de Cleonymi hereditate, p.* 365. *Πῶς γὰρ ἂν εὐφρονῶν, ὦ ἄνδρες, κακῶς ποιεῖν ἡμᾶς ἠβουλήθη, τοὺς μηδὲν αὐτὸν ἠδικηκότας;* *Quo pacto ergo mentis compos dici poſſet, iudices, qui nobis voluiſſet nocere, nobis inquam*, (cognatis) *nulla re ei moleſtis?* Hoc ergo COLORE, ſeu, ut eleganter vocat Quinctil. *Inſt. orat.* IV. 2. hac *falſa expoſitione*, quam tueretur dicentis ingenium, utebantur iureconſulti, ut eorum, qui proprium ſanguinem odiſſent, teſtamenta everterent, atque inde demum nata eſt illa inofficioſi querela, quam praetor in edictum ſuum recepit, tamquam diuturno uſu probatam. Poſtremo quod ad ordinem attinet, eum facile praeſtamus. Sequutus enim hic titulus eſt ſuperiorem de iudiciis, quia de iudiciis PAULLUS *lib. XIX. ad edictum*, de querela inofficioſi *lib. XX.* egit. Praeceſſit vero caput de hereditatis petitione, quia ULPIANUS iudicium de inofficioſo teſtamento *lib. XIV.* alterum de hereditatis petitione *lib. XV.* eſt interpretatus. Verba edicti, qualia nos poſuimus, ipſa huius actionis natura atque indoles requirit. Unde illa eodem fere modo expreſſit Guil. Ranchinus & alii.

(b) *Qui*.) Quum haec querela daretur ſub colore furoris ac dementiae, eam initio inſtituebant & ii, qui ob neceſſitudinem hereditatis ſpem conceperant, quamvis ipſis non deberetur portio legitima. Hinc teſtamenta materna tamquam inofficioſa accuſabant liberi, etiam antequam eos ad ſucceſſionem vocaret SC. Orphitianum. Plin. *Epiſt.* V. 1. Valer. Maxim. VII. 7. Schulting. *exercit. ſingul. ad illud Caput. Valerii Max.* addita editioni Torrentianae. Id vero iure novo aliter ſe habere, obſervat VLPIAN. *lib. XIV. ad edict. l.* 1. *D. de inoffic. teſtam.* Cognatos enim proprios, qui ſunt ultra fratrem, melius, ait, facturos, ſi ſe non vexent ſumtibus inanibus, quum obtinendi ſpem non habeant. Ceterum quod ad liberos attinet, teſtamentum paternum reſciſſuros, nihil intereſt, poſtumi ſint, an vivo teſtatore nati, an utero extracti. Si, cui ius ſuccedendi non eſt, hanc querelam inſtituit, non actori prodeſt victoria, ſed ei, qui ius ſuccedendi habet. Heredibus etiam ius eſt de inofficioſo queri, ſi iam bonorum poſſeſſionem agnoverit defunctus, vel querela ipſa ſit praeparata. ULPIAN. *lib. XIV. ad edict. l.* 6. D. *eod. tit.* An pater filii nomine, eoque invito recte queratur? item an exheredatus, qui tamen hereditatem poſſidet, querelam per modum contradictionis recte moveat? denique an & impubes arrogatus ac poſtea exheredatus, quartam D. Pii hac querela conſequatur? diſquirit ULPIAN. *ibid. l.* 8. *pr.* §. 13. & 15. *D. eod. tit.*

(c) *Teſtamentum*.) Nec ideo ſubſiſtit teſtamentum, quod in eo princeps heres eſt inſtitutus. VLPIAN. *Lib. XIV. ad edict. l.* 8. §. 5. *D. eod. tit.* Semper enim boni Principes adſpernabantur illa morientium iudicia, quae pietatem laederent, & cum cognatorum iniuria eſſent coniuncta: §. 8. *Inſt. quib. mod. teſt. infirm.* ſecus ac Caligula,

Digitized by Google

let (*d*), eo, quod ſe injuſte exheredatum, praeteritumve, neque quartam partem (*e*) portionis ab inteſtato debitae ſibi relictam eſſe queratur: illi eo nomine intra quinquennium querelam dabo (*f*).

TIT. XXXII. (*a*)

DE HEREDITATIS PETITIONE.

(ULPIAN. LIB. XV.)

SI quis HEREDITATEM (*b*), quam ſibi obveniſſe dicat, petet

la, qui teſtamenta omnia, quibus ſibi nihil eſſet relictum, tamquam ingrata & inofficioſa reſcindebat. Sueton. *in Calig. cap.* 38. Praeterea & contra patris veterani teſtamentum querelae erat locus; non tamen ſi eſſet militare, & miles intra annum a miſſione deceſſiſſet. VLPIAN. *lib. XIV. ad edict. l.* 8. §. 3. 4. *D. de inoffic. teſt.* iuncta *l.* 1. *D. de pecul. caſtrenſ.*

(d) INOFFICIOSUM DICERE.) Edictalia fuere haec verba, quae ex inſtituto interpretatur Marcellus *lib. III. Digeſt. l.* 3. *D. de inoffic. teſtam.* Attamen huic actioni locus non eſt, ſi quis litem ſimul dereliquerit, vel pater pupillariter ſubſtituerit filio, matre excluſa, vel ſi quis praeteritus exheredatuſve teſtamentum agnoverit, cet. ULPIAN. *lib. XIV. ad edict l.* 8. §. 1. 5. 6. 7. 10. 11. 12. *D. de inoffic. teſtam.*

(e) *Quartam partem.* De quartae origine nos alibi. Recte enim Jan. a Coſta *ad princ. Inſt. de inoffic. teſtam.* Chifflet. *de legit. port. cap.* 3. *p.* 726. *tom. V. Theſaur. iur. civil.* Anton. Schulting. *Juriſpr. vet. anteiuſtin. p.* 281. oſtenderunt, eam vere eſſe ex lege Falcidia; eiuſque interpretatione. Nam & in quarta portionis ab inteſtato debitae conſiſtit, & diſerte vocatur QUARTA FALCIDIA, tum a Paullo *Recept. Sent. IV.* 5.5. tum ab VLPIANO *lib. XIV. ad edict. l.* 8 §. 9. & 14. *D. eod. tit.* De modo computandi portionem legitimam idem agit ULPIAN. *lib. XIV. ad edict. l.* 8. §. 8. 9. *D. eod. l.* 42. *D. ad leg. Falcid.*

(f) *Querelam dabo.*) CONQVERI vel QUERI *εὐφημίας ἕνεκα* dicuntur, qui cum cognatis amiſque neceſſariis agunt. Voſſ. *Inſtit. Orat. l.* 6. a. Ger. Noodt. *Comment. ad Pand. p.* 148. Ant. Schulting. *ad Valer. Maxim. VII.* 7. *p.* 908. *ſequ.* De effectu huius querelae agit VLPIAN. *ibid. l.* 8. §. 14. & 16. *D. de inoffic. teſtam. l.* 4. *D. de his, quae ut indign. l.* 14. *D. de adpellat.* Poſſitne una cum hac querela ſimul inſtitui iudicium de libertate, an illud potius differendum ſit, diſquirit idem ULPIAN. *ibid. l.* 7. *princ.* §. 1. 2. *D. de hered. petit.* eoque etiam pertinent fragmenta ex *eod. lib. XIV. l.* 1. *D. de fideicomm. libert.* & *l.* 19. *D. de ſtatulib.* Ceterum mirum eſt, ne unicum quidem ſupereſſe PAULLI fragmentum, quod ad hunc titulum referri poſſet. Cuius rei non aliam video rationem, quam quod hic iuriſconſultus ſingulari libro de inofficioſo teſtamento hoc caput iuris exhauſerat, immo praeter illum ediderat etiam librum de *centumviralibus iudiciis*. Ita enim legendum in inſcriptione *l.* 18. *l.* 23. *l.* 32. *D. de inoffic. teſtam.* non de *ſeptemviralibus iudiciis*, uti Florentiae legitur, quamvis haec lectio adriſerit Cuiacio *Obſerv.* XIV. 14. Quod cum alii, tum accuratiſſime demonſtravit JO. Frid. Gronov. *Obſ.* IV. 2. Quum vero in centumviralibus illis iudiciis vel maxime audirentur querelae de inofficioſis teſtamentis, uti docuit Ted. Siccama *de iudic. Centumvir. l.* 5. & 6. fieri non potuit, quin Paullus hanc materiam & in hoc libello accuratius exponeret. Quid ſi ergo vir occupatiſſimus praetervectus ſit hoc edictum, lectoremque, uti fieri ſolet, ad haec opera ſua remiſerit?

(a) TIT. XXXII.) De ordine jam ſupra diximus. Sententiam reſtituere non adeo difficile fuit, quia quinquaginta ſuperſunt fragmenta, quae ad ejus interpretationem pertinent. Quin non infeliciter hoc edictum iam reſtituit Ger. Noodt *Comment. ad Pandect. p.* 175. qui etiam recte obſervat, non ex edicto, ſed ex SCto, Hadriani temporibus facto, eſſe laciniam, quam nonnulli huic capiti adſunt: ITEM SI QUID IN HEREDITATE DAMNI DATUM I FACTUMVE ERIT, SIVE QUID EO NOMINE AUT ABERIT ALICUI, AUT AD EUM PERVENERIT, PRAESTETUR.

(b) HEREDITATEM.) Hac occaſione non modo HEREDITATEM definiverunt edicti interpretes veluti JULIAN. *lib. VI. Digeſt. l.* 62. *D. de regul. jur.* CAI. *lib. VI. ad edict. provinc. l.* 24. *D. de verb. ſignif.* verum etiam quibus modis deferatur hereditas

tet (c), ei adverſus eum, qui PRO HEREDE, (d) PROVE POSSESSORE POSSIDEBIT (e), judicium dabo, ut reſtituatur (*f*).

DE

ditas, explicarunt. Nimirum illa ad nos pertinet vel VETERE JURE, vel NOVO. Vetere, veluti ex lege XII. tabularum, vel *ex teſtamento*, vel ab inteſtato: novo, veluti ex SC. Tertulliano & Orphitiano, conſtitutionibus principum, cetera. CAI. *lib. VI. ad edict. provinc. l. 1. l. 3.* D. *de hered. petit.* Deinde heres quis efficitur vel SUO NOMINE, ſi ipſe ſit inſtitutus, vel a LEGE ad hereditatem vocatur, vel PER ALIOS, veluti per liberos & ſervos ſuos. ULPIAN. *lib XV. ad edict. l. 2.* D. *eod. tit.* Per παρέργως hic monuit idem ULPIAN. *ibid. l. 4. D ut leg. vel fideicomm. cauſſ. caveat.* hereditatem petiturum ex fideicommiſſo, vel eamdem ex fideicommiſſo poſſidentem legatariis legatorum ſervandorum cauſſa cavere debere, eoque non cavente, hos in poſſeſſionem eſſe mittendos.

(c) *Petet.*) Petit heres, cui vere delata eſt hereditas. Utilem tamen hereditatis petitionem habet etiam is, qui hereditatem vel totam, vel pro pa[rte] a fiſco mercatus eſt. Sed & heres debitoris hereditatem petendo id, quod defunctus pignori dederat, conſequitur. JULIAN. *lib. VI. Digeſtor. l. 54. pr. §. 1. D. de hered. petit.*

(d) PRO HEREDE.) Tenetur petitione hereditatis, qui vel jus vel rem hereditariam pro herede vel pro poſſeſſore poſſidet. ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l. 9.* D. *eod. tit.* Rem hereditariam diximus, & quidem etiam minimam. Qui enim ex aſſe, vel pro parte heres eſt, intendit quidem hereditatem ſuam eſſe, ſive totam, ſive pro parte: attamen id ei tantum reſtituitur officio iudicis, quod adverſarius poſſidet. CAI. *lib. VI. ad edict. provinc. l. 10. D eod. tit.* Ceterum PRO HEREDE POSSIDERE dicitur, qui ſe putat heredem eſſe. Sed & bonorum poſſeſſor pro herede poſſidere videtur. VLPIAN. *lib. XV. ad edict l. 11. pr. D eod. tit.* Qui alteri hereditatem ex fideicommiſſo reſtituit, non tenetur, niſi dolo malo id fecerit. ULPIAN. *ibid. l. 13. §. 2. 3. D. eod.* At tenetur emtor hereditatis, vel qui hereditatem reſtituit, retenta ſibi certa quantitate, vel certis fructibus. ULPIAN. *ibid. l. 13. §. 4. uſque ad 11. D. eod. tit.* Praeterea petitur hereditas tantum ab eo, qui ſuo, non alieno, nomine poſſidet: VLPIAN. *ibid. l. 13. §. 12. D. eod. tit.* niſi quis liti ſe offerat. CELS. *lib. IV. Digeſt. l. 45. D. de heredit. petit.* Denique pro poſſeſſore habetur, qui dolo poſſidere deſiit, niſi poſſeſſor iudicium accipere paratus ſit. ULPIAN. *l. 13. l. 14. D. eod. tit.* De debitore hereditatis pluribus egerunt VLPIAN. *ibid. l. 13. §. 15. l. 16. pr. D. de hered. petit.* PAULL. *lib. XX. ad edict. l. 14. D. eod.* CAI. *lib. VI. ad edict. prov. l. 15* D. *eod. tit.* PAVLL. *ibid. l. 2.* D. *quor. bonor.* De iis denique, qui pretia rerum hereditariarum poſſident, negotia hereditaria geſſerunt, vi dejecti ſunt, dejecerunt[v]e, aliiſque, a quibus poſſit, vel non poſſit peti hereditas, differuerunt ULPIANUS *lib. XV. ad edict. l. 16. §. 1. uſque ad 7. l. 18. princ. §. 1. D. de heredit. pet.* CAI. *ibid. l. 17. D. eod. & l. 1. D. pro emtor.*

(e) PRO POSSESSORE POSSIDERIT.) *Pro poſſeſſore poſſidet*, qui interrogatus cur poſſideat, nihil habet, quod reſpondeat, niſi illud: poſſideo, quia poſſideo nullamque adeo cauſſam poſſeſſionis dicere poteſt. Unde & fur & raptor hereditatis petitione tenentur. ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l. 11. §. 1. l. 13. pr. D. eod.* Talem cauſſam reddit Paris apud Libanium, qui interrogatus, cur poſſideat Helenam, reſpondit: ὅτι ἔλαβον, *quia accepi*, itemque apud Plutarchum Philippus Macedo, qui de poſſeſſa Haloneſo interpellatus: ἔχω, inquit, ὅτι ἔχω, *habeo, quia habeo.* Grot. *Florum ſparſ. p.* 137. Poteſt vero quis omnibus titulis pro poſſeſſore poſſidere, veluti *pro emtore*, ſi e. g. a furioſo ſciens emerit, *pro dote*, ſi a minore XII. annis acceperit. VLPIAN. *lib. XV. ad edict. l. 13. §. 1. D. de hered. petit.* Eam enim ante aetatis annum XII. iura uxoris non habuiſſe, nec proinde dotem conſtituere potuiſſe, oſtendimus *in Comment. ad Leg. Jul. & Pap. II. 5. pag.* 182. Item titulo *pro ſuo*, quem titulum ex inſtituto hic explicavit ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l. 13. §. 8. D. de hered. pet. l. 126. princ. D. de regul. jur.*

(f) *Reſtituatur.*) Hereditatis petitio olim vere erat judicium in rem, in quod praeſtationes perſonales non veniebant. Ger. Noodtius *Comment. ad Pand. h. t. p.* 175. Poſtea illa tum ex edicto perpetuo, tum ex SCto vix biennio ante hoc edictum condito actionis mixtae naturam induit. Ex eo itaque tempore in hereditatis petitionem veniebant I. univerſae RES HEREDITARIAE, tum iura, tum corpora: ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l. 18. §. 2. D. de hered. petit.* & ex his illa quoque, quorum periculum ad heredem pertinet, quamvis in defuncti bonis non fuerint, e. g. res ei oppignoratae, PAULL. *lib. XX. ad edict. l. 19. pr. D. eod. tit.* ſiquidem & pignoris perſequutio per ſe actio-

nem

Digitized by Google

nem in rem parit, ULPIAN. *ibid. l.* 17. D. *de pignor.* nec non in quibus poſſeſſor retentionem habuit, non tamen ſervitutes, PAULL. *lib. XX. ad edict. l.* 19. §. 2. 3. D. *de hered. pet.* quamvis ſi ipſa praedia ruſtica vel urbana poſſeſſoris negligentia deteriora facta ſint, peti poſſit aeſtimatio, JULIAN. *lib. VI.* Digeſt. *l.* 54. §. 2. *eod. tit.* Deinde in hereditatis petitionem veniunt, II. quae HEREDITATIS CAUSSA erant COMPARATA, uti mancipia, pecora, item quae pecunia hereditaria hereditatis cauſſa emta. Quae enim ſui cauſſa emerat poſſeſſor, non ipſa petuntur, ſed eorum pretium. ULPIAN. *ibid. l.* 20. *princ. D. eod. tit.* Quod adeo verum eſt, ut iniuriarum actionem habeat, qui ſervum, quem pecunia quidem hereditaria, at ſui tamen cauſſa comparavit, diſtrahere volens, ab herede prohibetur. ULPIAN. *ibid. l.* 24. *D. de injur.* Sed pleraque haec, uti diximus, originem debent Senatuſconſulto, paullo ante edictum perpetuum condito, quod integrum exſtat apud ULPIANUM *lib. XV. ad edict. l.* 20. §. *6. D. de hered. petit.* Quum ergo in eo interpretando proliximi fuerint, quicumque ex veteribus edictum perpetuum iuſtis commentariis illuſtrarunt, & ego in ſcriniis meis reperiam diſſertatiunculam, in qua multis abhinc annis de hoc SCto quaedam in chartam conieceram, lectu omnino non indigna: putavi me gratiam initurum a lectore humaniſſimo, ſi facta digreſſione, potiora inde decerpta, hic exhiberem.

DE SENATVSCONSVLTO HADRIANI TEMPORIBVS FACTO, QVOD EXSTAT L. XX. §. 6. DIG. DE HEREDIT. PETIT.

EXCVRSVS.

Dies & Coſſ. quibus hoc SC. conditum.

I. SOllemne erat Romanis, ſcripturis Senatusconſultum, diem & Coſſ. ejus anni, quo conditum illud fuerat, in principio ſtatim accurate exprimere, ut nec tempus, quo prodiiſſet, nec magiſtratus, qui ea de re ad Senatum retuliſſet, a poſteris ignoraretur. Obſervatum id ſane in SCtis omnibus, quae integra ſuperſunt, quaeque mira diligentia collegit Briſſon. *de Form. lib. II. p.* 192. Neque ab eo more diſceſſum in SC. antiquiſſimo de bacchanalibus, quod e tabula aenea, a Jac. Gronovio, Raph. Fabretto & Jo. Clerico editum pererudito commentario illuſtravit V. A. Corn. van Bynkershoek *de relig. peregr. p.* 259. *ſequ.* Ita & SCti noſtri auctores: PRIDIE IDVS MARTIAS Q. IVLIVS BALBVS ET P. IVVENTIVS CELSVS TITIVS AVFIDIVS OENVS SEVERIANVS CONSVLES VERBA FECERUNT. Inde vero diſcimus, conditum eſſe hoc SC. anno v. c. 881. quippe cui anno licet conſules ab Euſebio dentur ΚΕΔΣΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΚΕΔΔΟΣ, a Proſpero Aquitanico vero, Caſſiodoro & auctore faſtorum Oxonienſium apud Petr. Reland. *Feſt.* 799. CELSVS ET MARCELLINVS: SCto tamen noſtro plane ſuffragatur vetus marmor apud Gruter. *Inſcr. p.* 573. 2. quod 12. Kal. Mart. ejuſdem anni praefert P. JVVENTIVM CELSVM. II. Q. JVLIVM BALBVM COS. At quum & Marcellus coſ. quem Euſebius Proſper Aquitanicus & Caſſiodorus Juventio collegam adjungunt, in vetuſto monumento repertus ſit ab Henr. Noriſio *Epoch. Syro-Maced. diſſ. V.* 3. *p.* 498. in eoque occurrant MARCELL. ET CELS. II. COS. oportet ſane Q. Julium Balbum agnomen Marcelli vel Marcellini tuliſſe, ut adeo SC. hoc ſcriptum ſit prid. Id. Martias *Q. Julio Balbo Marcello* & *P. Juventio Celſo coſſ.*

An

Digitized by Google

An in eo coſſ. ordinariis jungantur ſuffecti?

II. Sed ne ſic quidem res in vado eſt. Quo enim pertinere dixeris tot alia nomina & cognomina, TITVS (vel, uti Florentiae legitur, TITIVS) AVFIDIVS, OENVS, (al. ARRIVS) SEVERIANVS? Suffectos hos eſſe, ſuſpicantur plerique, quamvis ne hi quidem in nominibus eorum genuinis ſatis conveniant. Onuphrius enim Panuinius eos vocat *T. Aufidium & Arrium Severianum*, alii *T. Aufidium & Hoenium Severianum*, alii *T. Aufidium & Ennium Sergianum*: Almeloveen *in Faſt. coſſ. p.* 86. *T. Aufidius Fronto & Arrius Severianus*. Immo Rupertus omnia illa cognomina uni tribuit T. Aufidio, & ſic nobis fingit hoc par conſulum: *T. Aufidium Hoenium Severianum* & *Neratium Marcellum*. Sed pleraque haec omni fundamento deſtitui, obſervavit V. C. quo olim collega ſuaviſſimo uſus ſum, Petrus Weſſelingius *Obſerv. var. II.* 21. *p.* 233. Et ſane ſine exemplo eſt, in SCtis ſimul exprimi conſulum ordinariorum & ſuffectorum nomina: & in codice Florentino non *Titus* legitur, ſed *Titius*, quod non praenomen, ſed nomen eſt: Alciat. *Parerg. V.* 20. praeterea Panuinius, & qui eum ſequuti ſunt, non e vetuſtis monimentis eruerunt hoc par conſulum, ſed ex ipſo SC noſtro, quod aliter explicari non poſſe exiſtimarunt, quam ſi ponamus, P. Juventium Celſum & Q. Julium Balbum ordinarios. T. Aufidium & Oenum Severianum ſuffectos Coſſ. fuiſſe. At laudatus Weſſelingius oſtendit, nihil nos cogere, ut haec conſulum ſuffectorum nomina eſſe exiſtimemus: quum illo aevo, quo SC. hoc prodiit, fere in mores iuiſſet, ut viri primarii ſex pluribuſque variarum gentium Romanarum cognominibus uterentur, eiuſque rei luculentiſſima exſtent apud Gruter. *Inſcr. pag.* 437. 1. *pag.* 375. *pag.* 433. 4. & paſſim alibi. Quare veroſimilius eſt, omnia haec fuiſſe Juventii Celſi cognomina, ac proinde hoc SC. conditum eſſe PRIDIE IDUS MARTIAS Q. BALBO (Marcello,) & P. JUVENTIO CELSO, TITIO, AUFIDIO OENO SEVERIANO, COSS.

Libellus huic SC. praemiſſus.

III. Senatusconſulta tum fiebant non tam de ampliſſimi ordinis ſententia, quam ex voluntate principum, qui ideo, oratione praemiſſa, quid fieri vellent, Senatui ſignificabant. Unde paſſim oratione principis cautum dicitur, quod SCto aliquo fuerat cautum. *l. 9. D. ad SC. Tertull. l.* 4. *C. de profeſſor. l.* 2. D. *de fer. l.* 1. *D. ne de ſtatu def. l.* 16. *l.* 60. *l.* 67. §. 3. *D. de ritu nupt. l.* 16. *D. de ſponſ.* de quo more plura obſervavit Barn. Briſſon. *Select. Antiqu. lib. I. cap.* 16. Idem etiam hic factum eſſe animadvertimus. Coſſ. enim tum VERBA FECERVNT DE HIS, QVAE IMP. CAESAR, D. TRAIANI, PARTHICI, FILIVS. D. NERVAE NEPOS, HADRIANVS AVG. PONT. MAX. P. P. V. NONAS MARTIAS, QVAE PROXIME FVERVNT, LIBELLO COMLPXVS FVERAT, QVID FIERI PLACEAT: DE QVA RE ITA CENSVERVNT. Quae ad Hadriani titulum, qui in Pandectis noſtris corruptiſſimus eſt, pertinent ea jam in commentario hoc ad Edicti prooemium occupavimus. LIBELLUS autem vocatur haec Hadriani oratio, fortaſſis, quod tum abeſſet Hadrianus. Solida enim ſatis videtur obſervatio Jac. Gutherii *de Offic. dom. Aug. I.* 30. Imperatores praeſentes *orationibus*, abſentes *epiſtolis*, vel *libellis* monuiſſe Senatum, quid fieri vellent. Ita enim ipſum Auguſtum feciſſe refert

fert Sueton. *cap.* 65. *Abſens & LIBELLO, per quaeſtorem recitato, de filia notum ſenatui fecit.* Et de Tiberio teſtis eſt Dio Caſſ. *lib. LVIII. pag.* 627. eum libello, (quem ipſe vocat ἐπιστολὴν μακράν,) Capreis Romam miſſo de Seiani criminibus conqueſtum eſſe, eoque & illa Juvenalis *ſat. X. v.* 71. pertinent.

Verboſa & grandis EPISTOLA *venit*
A Capreis.

Ubi Scholiaſtes: *Multa ſuperflua ad populum Principes ſolent* SCRIBERE. Noriſius quidem Cardinalis *de Epoch. Syro-Maced. Diſſ. V.* 3. *pag* 438. & Tillemont. *hiſtor. impp. tomo II. part. II. pag.* 403. ex hoc ipſo libello in ſenatu tum lecto, colligunt, Hadrianum ineunte illo anno adhuc Romae: ſed tantum abeſt, ut id inde probari poſſit, ut vel hoc teſtimonium ſufficere videatur, ad eius abſentiam demonſtrandum, niſi iam alii aliunde obſervaſſent, Hadrianum eo tempore luſtraſſe Syriam & Arabiam. Conf. Ren. Bottereau. *Hadr. Legiſlat. pag.* 17.

Ex eo libello quaedam fragmenta ſuperſunt.

IV. Attamen quemadmodum Suetonius *Tiber. cap.* 65. epiſtolam illam Capreis Romam a Tiberio miſſam, *orationem* vocat, eaque vocabula & alios auctores frequenter uſurpaſſe promiſcue, Cauſaubonus ad eum locum obſervat: ita & libellum hunc Hadriani ORATIONEM non ſemel adpellitat PAVLLVS IC. *lib. XV. ad edict. l.* 22. *& l.* 40. *princ. D. de hered. petit.* Immo & verba quaedam ibidem ſervavit ex hoc libello: & quidem *d. l.* 22. ſequentia: DISPICITE, PATRES CONSCRIPTI, NUMQUID SIT AEQUIUS, POSSESSOREM NON FACERE LVCRVM, ET PRETIUM, QUOD EX ALIENA RE PERCEPERIT, REDDERE, QUIA POTEST EXISTIMARI, IN LOCUM HEREDITARIAE REI VENDITAE PRETIUM EJUS SUCCESSISSE, ET QUODAMMODO IPSUM HEREDITARIUM FACTUM: *lege* vero 40. *pr.* D. *eod.* haec pauca: ut POST ACCEPTUM JUDICIUM ID ACTORI PRAESTETUR, QUOD HABITURUS ESSET, SI EO TEMPORE, QUO PETIT, RESTITUTA ESSET HEREDITAS. Plura huius orationis fragmenta me deprehendere non memini. Vel ex his autem ſatis conſtat, tota illa oratione id egiſſe Hadrianum, ut Senatui hujus novae ſanctionis aequitatem verbis argumentiſque exquiſitiſſimis commendaret.

Occaſio SC. ex hereditate caduca Ruſtici. Quis ille Ruſticus?

V. Sed redeundum iam eſt ad ipſum SC. cuius occaſionem nobis verba quae proxime ſequuntur, luculenter deſcribunt. Ait enim Senatus: QUUM ANTEQUAM PARTES CADUCAE EX BONIS RUSTICI FISCO PETERENTUR, HI, QUI SE HEREDES ESSE EXISTIMANT, HEREDITATEM DISTRAXERINT. Celeberrima iis temporibus fuit Ruſticorum familia, quae ſeverioris philoſophiae laudem, tamquam gentilem quamdam poſſeſſionem quam diutiſſime retinuit. Eorum iuſtum ſtemma, quantum fieri potuit, confecit Thom. Reineſ. *epiſt. ad Rupert. XXXIV. pag.* 216. quod hic paullo locupletius & nos exhibebimus:

L. Jv-

Digitized by Google

L. JUNIUS MAURUS, Lar. Auguſt. Magiſter, apud Gruter. *Inſcript. pag.* 1608. 8.

JUNIUS MAURICUS ſub initium principatus Veſpaſiani. Tacit. *Hiſtor. IV.* 40.

Uxor. II.	Uxor II.				
POMPONIA GRATILLA uxor II. Aruleni Ruſtici, cui vidua nupſit. Relegata a Domitiano. Plin. *Epiſt* III. 11.	— N. —	JUNIUS ARULENUS RUSTICUS, philoſophus Stoicus, a Domitiano interemtus, Sueton. *Domitian. cap.* 10. Tacit. *Agricol.* II. Dio Caſſ. *lib.* LXVII. *pag.* 765. Plutarch. *de curioſ.* 522. *Tom.* II.	JUNIUS MAURICUS, exſul ſub Domitiano. Plin. *Epiſt.* I. 5. & 14. III. 22.	JUNIA ſoror —	Vettius Bolanus, legionis ductor. Tacit. *Annal. XV.* 3. rexit Britanniam anno 821. Tacit. *Hiſt.* II. 65. *Agric. cap.* 8. & 16.

Aſſudius Curianus, Gratillae ex priore matrimonio filius, a matre exheredatus, Plinio herede inſtituto. Plin. *Epiſt. V.* 11.	Q. JUNIUS RUSTICUS, cui rhetorem quaerit patruus Junius Mauricus. Plin. *Epiſt.* II. 15. Coſ. ann. 872.	Fratres quidam Junii Ruſtici, quorum meminit Plin. *Epiſt.* II. 15. inter quos fortaſſis *Junius Mauricianus*, ICtus, de quo infra §. 309.	Junia virgo, cui Plinius maritum invenit. Plin. *Epiſt.* I. 14.	— Minucius Acilianus Brixienſis Trib. pleb. Praetor. & Senator. *Epiſt.* I. 14.	M. Vettius Ruſticus Bolanus coſ. anno 863. Gruter. *Inſcript. pag.* 128. 5. & 169. 7.

JUNIUS RUSTICUS, philoſophus Stoicus, Marci Antonini Imp. praeceptor, Jul. Capitol. *Marc. cap* 2. & M. Antonin. *εἰς ἑαυτὸν ib. I. cap.* 7. Conſul ſuffectus anno 915. Gruter. *Inſcr. pag.* 181. 3. praefectus urbi & amicus imperatorum vocatur a DD. fratribus. *l.* 1 §. 3. *D. de adpellat.* idem ut videtur, qui Juſtinum Martyrem capitis damnavit. *Acta S. Juſtini philoſophi & ſociorum ejus*, apud Ruinart. *Act. mart. ſel. pag.* 58.

Jam ex hac tabula facile patet, non poſſe hic intelligi *Junium Arulenum Ruſticum*, qui jam Domitiani temporibus perierat. Sueton. *Domit. cap.* 10. nec *L. Junium Ruſticum*, qui diu poſt SC. noſtrum ſuperfuit, & anno 914. conſul fuit: nec *Q. Junium Ruſticum* vel *M. Vettium Ruſticum Bolanum*, qui filium reliquerunt, ut adeo vix adpareat, cur caducae factae ſint partes quaedam hereditatis, ab iis relictae. Ruſtici ſane, cujus in SCto fit mentio, PARTES CADVCAE FISCO PETEBANTVR, iſque non ſuos heredes reliquerat, ſed eos, QVI SE HEREDES ESSE EXISTIMABANT, ac proinde hi eius hereditatem bona quidem fide poſſidebant, nec tamen heredes erant, uti verba illa interpretatur ULPIAN. *lib XV. ad edict. l.* 20. §. 12. *D. de hered. petit.* Jam quum notum ſit, caduca non ceſſiſſe fiſco, ſi quis teſtamento facto deceſſiſſet, iſque liberos parentesve uſque ad tertium gradum heredes haberet, ſive alios quoſcumque, qui heredes haberent, heredes inſtituiſſet: Vlpian *tit.* 18. §. 1. Ruſticum illum, cujus SC. noſtrum meminit, non liberos alioſve legitimos heredes reliquiſſe oportet, quippe quibus jus fuiſſet capiendi caducas coheredum partes, ſed extraneos, quibus ſolis fiſcus portiones caducas praeri-

 piebat,

Digitized by Google

piebat. Qua de re ex inſtituto diximus *in Comment. ad leg Jul. & Pap. III. 3. pag. 385. ſequ.* Id vero in neminem rectius quadrare dixeris, quam in IVNIVM MAVRICVM, cujus ſenectus in hanc aatatem incidit, quique liberos non videtur reliquiſſe, quamvis fratris Aruleni liberos, tamquam ſuos, diligeret, teſte Plinio *Epiſt. II. cap.* 18. Poteſt tamen & ex Aruleni Ruſtici filiis, quibus Plinius rhetorem quaerebat, aliquis ἄπαις & teſtatus obiiſſe, inſtitutis extraneis, ab iiſque fiſcus petiiſſe partes caducas, maxime, quum non ſatis certum ſit, ipſum Junium Mauricum vel Ruſtici tuliſſe cognomen, vel vitam ad annum 881. produxiſſe.

Proprie hoc SC. ad caduca & vacantia pertinuit: an ad ſola?

VI. Quum itaque Ruſticus ille, quiſquis fuerit, condito teſtamento extraneos ſcripſiſſet heredes ac legatarios, ex iiſque quidam vel poſt mortem teſtatoris ante aditam hereditatem, vel ante exſiſtentem conditionem deceſſiſſent, vel ob caelibatum ſimilemve cauſſam tantum capere per leges non poſſent: (ex his enim cauſſis partes caducas factas eſſe novimus ex Ulpiani *tit.* 17. & *l un.* §. 2. *de caduc toll.*) & coheredes, antequam fiſcus illas portiones peteret, pleraſque res hereditarias diſtraxiſſent, non ignari, ex juris veteris principiis ab heredibus peti nihil poſſe, quod ipſi non poſſiderent: Hadrianus, ne hujuſmodi quid in fraudem legis caducariae in poſterum quoque fieret, jus iſtud antiquum hoc SC. duxit emendandum, ſanxitque prudenter, ut & qui dolo poſſidere deſiiſſet, pro poſſeſſore haberetur, & pretium ex rerum hereditariam venditione diſtractum in locum rerum ipſarum ſuccederet. Utrumque enim primum hoc SCto invectum eſſe, patet ex *l.* 27. §. 3. *l.* 20. §. 17. *D. de hered. petit.* Quamvis vero hoc SC. proprie pertineret ad bona caduca & vacantia, quae fiſco vel civitati petebantur: illud tamen poſtea & ad petitiones privatorum, immo & ad omnes petitiones univerſitatis, veluti peculii caſtrenſis prolatum eſſe, monet ULPIAN. *ad edict. l.* 20. §. 7. *ſequ. D. eod.* Quare recte ICti duce ipſo Hadriano, inde formarunt regulam juris: *pretium in univerſalibus ſuccedere in locum rei. l.* 22. *D. eod. l.* 18. *D. quod met. cauſſ. l.* 23. *D. de adim. legat.*

Primum SC. caput de uſuris pretii rerum hereditariarum venditarum non exigendis.

VII. Progredimur ad ipſam ſanctionem, cujus primum caput tale fuit: PLACERE REDACTAE EX PRETIO RERUM VENDITARUM PECUNIAE USURAS NON ESSE EXIGENDAS. *Redacta* dicitur pecunia, non modo quae jam exacta eſt, ſed &, quae exigi potuit, licet nondum exacta ſit. ULPIAN. *ibid. l.* 20. §. 15. *D. eod.* Hujus vero uſuras hoc caſu ideo ab heredibus Ruſtici exigi vetat Senatus, quod, ANTEQUAM PARTES CADUCAE EX BONIS RUSTICI FISCO PETERENTUR, HEREDITATEM DISTRAXISSENT, adeoque nec in mora ſolvendi fuiſſent. Ceſſante autem mora, uſuras etiam in bonae fidei judiciis peti non poſſe, expeditiſſimi juris eſt. *l.* 32. §. 2. *D. de uſur.* Ac proinde aliter procul dubio eſſet pronunciandum, ſi, qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſident, petita jam hereditate, res hereditarias diſtraherent. Tunc enim aut res ipſae cum fructibus in hoc judicium veniunt, aut pre-

tium

tium ejuſque uſurae: utrum nimirum petitor eligit, niſi forte vero ac juſto pretio diſtractae ſint res ſteriles & tempore perituræ. ULPIAN. *ibid. l.* 20. §. 16. *de hered. petit.* Ne ergo & malae fidei poſſeſſores res hereditarias quocumque tempore ſe impune alienare poſſe exiſtimarent: non ſine cauſſa addit Senatus: IDEMQUE IN SIMILIBUS CAVSSIS SERVANDUM: ut ſcirent omnes, tunc demum pecuniae ex rerum hereditariarum diſtractione redactae uſuras exigendas non eſſe, ſi CAUSSA eſſet per omnia illi heredum Ruſtici SIMILIS, puta, ſi qui bona fide pro herede poſſident, hereditatem, nondum petitam diſtraxerint. Attamen poſtea & ad malae fidei poſſeſſores hoc SC. quodammodo produxit Severus Imp. in Epiſtola ad Celerem, cujus meminit ULPIAN. *ibid. l.* 20. §. 12. 13. 14. D. *eod.*

Caput ſecundum de pretio in locum rerum ſuccedente.

VIII. Sequitur alterum caput SC. de pretio in locum diſtractarum rerum hereditariarum in poſterum ſucceſſuro: ITEM PLACERE, A QUIBUS HEREDITAS PETITA FUISSET, SI ADVESUS EOS JUDICATUM ESSET, PRETIA, QUAE AD EOS RERUM EX HEREDITATE VENDITARUM PERVENISSENT, ETSI EAE ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERISSENT DEMINUTAEVE FUISSENT, RESTITUERE DEBERE. Qua ſanctione, ceu res ipſa docet, cavetur, ut pretia rerum hereditariarum diſtractarum petitori non minus, quam res ipſas reſtituere cogantur poſſeſſores, contra quos fuerit judicatum. Vt vero ei juri locus ſit, requiritur primo, ut ADVERSUS POSSESSORES JUDICATUM SIT: alias enim ea eſt poſſidentium praerogativa, ut rem tamdiu jure retineant, quamdium eam alter ſuam eſſe non probaverit. §. 4. *Inſt. de interd.* Deinde redactam ex illis pretiis pecuniam ad poſſeſſores PERVENISSE oportet. *Perveniſſe* autem creditur, ſive exegerit illam, ſive nondum exegerit, quum habeat actionem venditi, quam qui habet, rem ipſam habere intelligitur. *l.* 15. *D. de reg. jur.* Attamen eo caſu ceſſa actione liberari hereditatis poſſeſſorem, aequiſſimum cenſet ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 20. §. 18. D. *de hered. pet.* Si quis vendiderit res hereditarias, iiſque ab alio evictis, pretium inde redactum emtori reſtituere coactus ſit, nihil reſtituit petitori, partim quod ad poſſeſſorem hereditatis nihil pervenit, partim quod res illae evictae non fuerunt hereditariae. Aliud ſi rem hereditariam ſibi venditam redhibuerit emtor. Tunc enim ipſam rem hereditariam poſſidet, & ipſam adeo, non ejus pretium reſtituere cogitur. Quae omnia latius exſequitur ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 20. §. 17. *ſequ. de hered. pet.* Sed ſi quid ad heredem pervenit ex dolo defuncti, & heres in id, quantum ad eum pervenit, convenitur, ſufficit, ſi vel momento ad eum pervenerit. PAULL. *lib. XX. ad edict. l.* 127. *D. de reg. jur.* Diſquirit ea occaſione JULIANUS *lib. VI. Digeſt. l.* 20. §. 18. *D. de hered. petit.* an reſtituere teneatur poſſeſſor id, quod indebite exegit? itemque an imputari debitori poſſit, quod indebite ſolvit? & utrumque negat. Cujus deciſionis rationem reddere videtur PAULL. *lib. XX. ad edict. l.* 23. *D. de negot. geſt.*

Quid ſi res apud emtorem deperierint, deminutaeve ſint?

IX. Porro ad hoc ſecundum hujus SC. caput obſervandum eſt, Senatum, quod ad rerum hereditariarum diſtractarum pretium attinet, nihil

intereſſe cenſuiſſe, ſive res illae diſtractae exſtent apud emtorem, ſive ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERIERINT, DEMINUTAEVE SINT: Ubi CAJUS *lib VI. ad edict. prov. l. 21. D. de hered. petit.* DEPERDITUM *intelligi, quod in rerum natura eſſe deſierit:* DEMINUTUM, *quod uſucaptum eſſet, & ob id de hereditate exiiſſet*. Et huc referendum etiam fragmentum ULPIANI ex *libro* 15. *ad edict.* (ita enim legendum eſſe pro *libro V.* jam ſupra ad *tit.* 15. *litt d.* monuimus,) *l. 9. D. de verb. ſignif.* ubi τῷ PERISSE etiam ſciſſum & fractum & vi raptum contineri dicitur. Sive vero *deperditum* aliquid, ſive *deminutum ſit*: is, qui pro herede poſſidet acceptum, ejus rei pretium reſtituere cogitur, & malae quidem fidei poſſeſſor res ipſas reddere jubetur, vel ſi recuperare eas nequeat, tantum, in quantum in litem juratum eſt: ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 20. §. 21. D. *de hered petit.* bonae autem fidei poſſeſſor, in quantum factus eſt locupletior, adeo ut & poenam conventionalem, quam emtor ob tardiorem ſolutionem praeſtitit, reſtituere cogatur: ULPIAN *ibid. l. 23. D. eod.* non autem, ſi quid, quia vi dejectus eſt, vel quia ad judicium non venit adverſarius, poenae nomine eſt conſequutus. PAULL. *ibid. l. 24. D. eod.* Similes caſus ad hanc partem edicti explicant ULPIANUS *lib. XV. ad edict. l. 25. pr. &* §. 1. & PAULL. *lib. XX. ad edict. l. 22. D. eod.*

Tertium SC. caput de iis, qui dolo poſſidere deſierint.

X. Tertium SC. caput ita ſe habet: ITEM (placere,) EOS, QUI BONA INVASISSENT, QUUM SCIRENT AD SE NON PERTINERE, ETIAMSI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT, QUO MINUS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNANDOS, QUASI POSSIDERENT, EOS AUTEM, QUI JUSTAS CAUSSAS HABUISSENT, QUARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, USQUE EO DUNTAXAT, QUO LOCUPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT. Magnum ergo diſcrimen ſtatuit Senatus inter praedonem & bonae fidei poſſeſſorem, eo caſu, quo bona hereditaria non amplius extant. Illum ita deſcribit, QUOD BONA INVASERIT, QUAE SCIAT AD SE NON PERTINERE, adeoque iſti praedones ſunt, qui hereditatem invaſerunt, quum ab initio nullam cauſſam haberent poſſidendi. ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 25. §. 3. *D. de heredit. petit.* De caſu, ſi ab initio quidam poſſeſſionem ex juſta cauſſa adeptus eſſet, poſtea vero conſcius, ad ſe nihil hereditatem pertinere, praedonio more verſari coepiſſet, nihil quidem dixerat Senatus: at ULPIANUS tamen parum referre putat, ab initio quis doloſe in hereditate verſatus ſit, an poſtea hoc facere coeperit? At magis intereſt, factum quis ſciverit, an in jure errarit. Nam ſi putaſſet, recte factum teſtamentum, quum eſſet inutile, vel proximum ſe credidiſſet agnatum, quum eum alius antecederet, praedo dici non poteſt, qui dolo caret, quamvis in jure erret. ULPIAN. *ibid. l.* 25. §. 5. *& 6. D. eod tit.* Tales itaque praedones pro poſſeſſoribus habentur, ETIAMSI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT, QUO MINUS POSSIDERENT. Quod ideo adjectum, quod poſt litem conteſtatam, immo poſt controverſiam motam omnes incipiunt malae fidei poſſeſſores eſſe, & quaſi praedones tenentur. VLPIAN. *ibid. l.* 25. §. 7. *D. eod. tit.* In malae fidei poſſeſſore autem & dolus praeteritus in petitionem hereditatis deducitur, immo & culpa. IDEM *ibid. l.* 25. §. 2. *D. eod. tit.*

Regu-

Regulae bujus ſenſus & origo.

XI. Itaque, qui praedo dolo malo fecit, quo minus poſſideat, ex SC. noſtro PERINDE CONDEMNANDUS EST, QUASI POSSIDERET, idque ſive dolo poſſidere deſierit, ſive dolo poſſeſſionem noluerit admittere: VLPIAN. *lib. XV. ad edict.* l. 25. §. 8. *D. eod. tit.* Ex quo loco etiam diſcimus, clauſulae huic locum eſſe, ſive res adhuc exſtet, & ab alio poſſideatur, ſive in totum non exſtet. Priore enim caſu & a poſſeſſore & ab eo, qui poſſidere dolo malo deſiit, hereditas peti poteſt, & ſi per multos ambulaverit poſſeſſio, omnes tenentur, & quidem non modo ad hereditatem, ſed & ad fructus. Poſteriore caſu adverſus utrumque in litem juratur. VLPIAN. *ibid. l.* 25. §. 8. 9. 10. *D. eod. tit.* En itaque originem regulae totius, a jureconſultis noſtris inculcatae: *Eum, qui dolo malo poſſidere deſiit, pro poſſeſſore habendum eſſe. l.* 131. *D. de regul. l.* 105. *l.* 157. *D. eod. tit.* Non illa ſane vetus eſt, nec apud ullum veterum juriſconſultorum, qui ante edictum conditum floruerunt, reperitur, ſed hoc ipſo SCto introducta, poſteaque interpretatione producta eſt ad pleraque alia juris capita, veluti ad rei vindicationem, *l.* 17. §. 3. *D. de rei vindic.* ad actionem ad exhibendum, *l.* 9. *D. ad exhibend.* ad interdicta quorum bonorum, *l.* 1. *princ.* D. *quor. bonor.* quod legatorum, *l.* 1. §. 7. D. *quod legator.* de tabulis exhibendis, *l.* 3. §. 6. D. *de tabul. exhibend.* de liberis exhibendis, *l.* 1. *princ.* D. *de liber. exhib.* de precario, *l.* 2. D. *de precar.* ne quid in loco publico fiat: *l.* 2. §. 42. D. *ne quid in loc. publ.* denique ad actiones noxales, *l.* 12. D *de noxal. act.* ubi ſemper qui dolo deſiit poſſidere, pro poſſidente damnatur. Omnia, inquam, haec ex SCto noſtro ſunt, nec mirum eſt, Julianum, qui poſt hoc SC. edictum compoſuit, ad regulam illam pleraſque actiones, ubi adverſus poſſeſſores agendum eſt, accommodaſſe. Viderunt hoc viri doctiſſimi, Jac. Raevard. *ad l.* 131. D. *de reg. jur* Ger. Noodtius *in Comment. ad Pand. p.* 135. & Schulting. in *πρῶτ. tit. de alienat. judic. mut. cauſſ. fact.* In alia omnia vero ivit doctiſſimus Gundling. *in πρῶτ. ad eumd. tit.* §. 12. *p.* 391. ſed argumentis ſiſus nimis dilutis, quam ut evidentiſſimo teſtimonio Paulli in *l.* 27. §. 3. D. *de rei vindic.* opponi poſſint.

Bonae fidei poſſeſſor non reſtituit fructus perceptos, niſi quibus eſt locupletior factus.

XII. Ita de praedonibus & malae fidei poſſeſſoribus ſanxerat Senatus. Quid vero de bona fide poſſidentibus? EOS, QUI JUSTAS CAVSSAS HABUISSENT, QUARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, VSQUE EO DUMTAXAT, QUO LOCUPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT, condemnandos cenſuit. In rei vindicatione bonae fidei poſſeſſor fructus perceptos ante litis conteſtationem omnes ſuos facit, *l.* 48. D. *de adquir. rer. domin.* adeo, ut nec de conſumtis teneatur, etiamſi ſit factus locupletior. *l.* 4. §. 2. D. *fin. regund.* §. 2. *Inſt. de offic. judic.* At id non placuit Hadriano in hereditatis petitione, aequiuſque viſum eſt, poſſeſſorem non facere lucrum, *l.* 22. D. *de heredit. petit* Quemcumque ergo ſumtum fecerint ex hereditate, vel ſi quid dilapidaverint, perdiderint, vel ſi inde lautius ſplendidiuſque vixerint, vel ſi dimidiam hereditatem conſumſerint, dum ſe re ſua abuti putant, nihil praeſtant: multoque minus, ſi quid alicui donaverint, quia eo

non

non facti locupletiores, niſi forte ἀντίδωρα pretioſiora receperint. Quae omnia multis propoſitis caſibus explicant VLPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 25. §. 11. *ſequ. l.* 27. *l.* 29. *l.* 31. *l.* 33. *l.* 37. D. *de hered. petit.* PAVLL. *lib. XX. ad edict. l.* 26. *l.* 28. *l.* 30. *l.* 32. *l.* 34. *l.* 36. *l.* 38. *l.* 40. D. *eod. tit. l.* 4. D. *de except.* CAI. *lib. VI. ad edict. provinc. l.* 35. *l.* 39. *l.* 41. D. *eod. tit.* Omnia enim haec excerpere, & taedioſum, & ab inſtituti ratione alienum eſſet futurum.

A quo tempore hereditas fiſco petita intelligatur?

XIII. Denique, quum petitae fiſco hereditatis mentio in SCto facta eſſet: ſubjungendum Senatus putavit hoc ultimum caput: PETITAM AUTEM FISCO HEREDITATEM EX EO TEMPORE EXISTIMANDUM ESSE, QUO PRIMUM SCIERIT QUISQUE, EAM A SE PETI, ID EST, QUUM PRIMUM AUT DENUNCIATUM ESSET EI, AUT LITTERIS VEL EDICTO EVOCATUS ESSET, CENSUERUNT. Quaeri enim poterat, a quo tempore hereditas fiſco peti videatur? Et reſpondet Senatus, EX EO TEMPORE QUO SCIERIT QUISQUE, EAM A SE PETI. Nam ubi ſcit: incipit malae fidei poſſeſſor eſſe. ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 20. §. 11. D. *de heredit. petit.* Scire autem hoc poſſeſſor intelligitur, ex quo ei denunciatum eſt. Nam qua fronte quis ignorantiam praetenderet, qui vel litteris vel edicto evocatus eſt? Nec tamen id ita intelligendum, ac ſi is, cui denunciatum non eſt, bona fide poſſideat, ſi vel maxime ſciat, hereditatem fiſco deberi. Nam & ſic uſuras debet, quia malae fidei poſſeſſor eſſe incipit. Contra ſi denunciatum ſit, & tamen neſciat, veluti, quod non ipſi, ſed procuratori ejus ſit denunciatum: haec denunciatio illi fraudi eſſe nequit, quia Senatus poſſeſſori denunciari voluit, niſi forte procurator illum ea de re fecerit certiorem. Ceterum a quo denunciatum ſit, nihil intereſt, quia ea de re nihil omnino ſenatuſconſulto cautum eſt. ULPIAN. *lib. XV ad edict. l.* 20. §. 11. D. *de hered. petit.*

Concluſio diſſertationis.

XIV. Et haec quidem ſunt, quae ad illuſtrandum hoc SC. longe celeberrimum pertinere viſa ſunt: quaeque vel ideo praetermittenda non duximus, quod ejus uſus quam latiſſime patet, & juriſconſulti noſtri, qui edictum interpretati ſunt, illi plus fere chartae, quam ipſi edicto de hereditaris petitione impenderunt. At ne longius evagari videamur, jam e diverticulo in viam redimus.

TIT.

T i t. XXXIII. (a)

SI PARS HEREDITATIS PETATUR.

Si pars hereditatis petitur (b), ei, qui eam partem ſuam eſſe dicet, adverſus eum, qui pro herede, prove poſſeſſore poſſidebit, judicium dabo (c), ut ea pro indiviſo reſtituatur.

§. I. Quandoque & incerta pars petetur (d), cauſſa cognita judicium dabo.

T i t. XXXIV. (a)

DE POSSESSORIA HEREDITATIS PETITIONE.

Cui ex edicto meo bonorum poſſeſſio data erit, illi, ſi eam ſuam eſſe petet, adverſus eum, qui pro herede prove poſſeſſore poſſidebit, judicium

(a) TIT XXXIII.) Eumdem hic fuiſſe edicti, qui pandectarum, ordinem, certiſſimum eſt ex loco ULPIAN. *lib. XV.* (ita reſcribendum eſſe pro *lib. V. ad tit.* 15. *ſub litt. d* monuimus;) *ad edict. l.* 1. *D. ſi pars hered. pet. Poſt actionem, quam proponit Praetor ei, qui ad ſe ſolum hereditatem pertinere contendit*, CONSEQUENS FUIT *& ei proponere, qui partem hereditatis petit*. Nec exiſtimandum eſt, uno titulo generali, ſicuti reſtitutiones in integrum, omnia haec hereditatis petitionis genera complexum eſſe Praetorem. Id enim ſi factum eſſet, vix crediderim, ULPIANUM a titulo de fideicommiſſaria hereditatis petitione novum Commentariorum librum auſpicari voluiſſe.

(b) PETITVR.) Edictalia haec verba in rubrica ſervaſſe Tribonianum, recte obſervavit Gerard Noodtius *in Comment. ad Pandect. h. t p.* 188. cui & ipſum edictum nos maximam partem debere non diffitemur.

(c) *Judicium dabo.*) Qui hereditatem eiuſve partem petit, is non ex eo metitur, quod poſſeſſor occupavit, ſed ex ſuo iure, & ideo, ſive ex aſſe heres ſit, totam hereditatem petit, licet tu unam rem poſſideas. Quod fuſius interpretantur, variiſque caſibus illuſtrant ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 1. §. 1. 2. 3. 4. *D. ſi pars hered.* & CAL. *lib. VI. ad edict. provinc. l.* 2. *D. eod. tit.*

(d) *Incerta pars petetur.*) Fundamentum hujus clauſulae habes apud ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 1. §. *ult. D ſi pars hered. pet.* ubi *Praetorem interdum & incertae partis hereditatis petitionem indulgere, idoneis cauſſis intervenientibus*, monet. Et eo pertinet belliſſimus caſus de tergeminia in *l.* 3. *D. eod tit.* ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 4. *D. eod. tit.* Alia hujuſmodi exempla geminorum, tergeminorum, pluriumque ſimul editorum paſſim occurrere apud Ariſtotel. *Hiſtor. animal.* VII. 4. Phlegont. Trall. & Antigon. *de Mirabil.* II. 9. Noct. *Attic.* X. 2. Tertullian. *de anima cap.* 6. jam obſervavit Grot. *in flor. ſparſ. p.* 138. Nos hic addimus Plin. *Hiſt. natur. lib.* VI. Strabon. *lib. XV. l.* 3. *D. de reb. dub. l.* 36. *D. de ſolution.* ſimulque obſervamus, non ſatis convenire inter Paullum & reliquos. Ille enim mulierem quinquies quaternos enixam eſſe in Peloponneſo, Plinius, eamdem quater quinos peperiſſe ſcribit. Non mirum autem tergeminorum etiam naſcendorum curam fuiſſe Romanis, quibus Horatiorum tergeminorum virtus imperium ſervaverat. In horum ſane memoriam privilegium dederant tergeminis, ut ex publico alerentur. Dionyſ. Halicarn. *lib. III. Antiquit. Rom. p.* 215. adeoque eorumdem procul dubio virtuti iſti dederunt, ut nondum natis partes hereditatis paternae ſeponerentur. Sed haec hactenus. Illud quoque hic non praetermittendum, quod ex Juliano hic monet ULPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 3. *D. de except. rei judic.* exceptionem hanc obſtare, quoties eadem quaeſtio inter eaſdem perſonas revocetur, ac proinde, ſi rebus ſingulis petitis hereditatem quis petat, vel contra, eum hac exceptione eſſe ſubmovendum.

(a) TIT. XXXIV.) De hujus quoque tituli genuino loco dubitare nos non patitur VLPIAN. *lib. XV. ad edict. l.* 1. *D. de poſſeſſ. hered. petit.* ubi ſimilis tranſitio: *Ordinarium fuit, poſt civiles actiones, heredibus propoſitas, rationem habere praetorem etiam eorum, quibus bonorum poſſeſſio data eſt.* Edictum ipſum jam ante nos feliciter reſtituit Gerard. Noodt *in Comment. ad Pandect. h. t.*

Digitized by Google

dicium dabo, ut reſtituatur (*b*).

TIT. XXXV. (*a*)

DE FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIONE.

(VLPIAN. LIB. XVI.)

SI hereditatem petet is, cui ex Senatuſconſulto (*b*) ea reſtituta erit (*c*), adverſus eum, qui pro herede prove poſſeſſore poſſidebit (*d*) judicium dabo ut reſtituatur (*e*).

TIT. XXXVI. (*a*)

DE REI VINDICATIONE.

(PAVLL. LIB. XXI. CAI. LIB. VII. JULIAN. LIB. VII. CELS. LIB. V.)

SI quis (*b*) rem (*c*), tamquam ſuam jure domi- nii

(b) *Reſtituatur.*) Per hanc hereditatis petitionem tantumdem conſequitur bonorum poſſeſſor, quantum ſuperioribus actionibus civilibus conſequi poteſt. CAI. *lib. VI. ad edict. provinc. l. 2. D. de poſſeſſ. hered. pet.*

(a) TIT. XXXV.) Ordinem & hic facile praeſtabimus. VLPIANVS enim hic non modo librum Commentariorum XVI. auſpicatus eſt; ſed & in *l.* 1. D. *h. t.* hac tranſitione utitur: *Ex ordine occurrit actio, quae proponitur his, quibus reſtituta eſt hereditas.*

(b) *Senatuſconſulto.*) Trebelliano, temporibus Neronianis condito. *Nam quiſquis ſuſcepit reſtitutam hereditatem ex SC. ex quo actiones tranſeunt, fideicommiſſariaſhereditatis petitione uti poterit*, inquit ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l.* 1. D. *de fideic. her. per.* Quamvis enim alioquin heres fiduciarius jure civili, & poſt reſtitutam hereditatem heres maneat: SC. tamen id temperatum eſt, *neque ambigitur Senatum ius facere poſſe.* ULPIAN. *lib.* XXI. *ad edict. l. 9.* D. *de legib.*

(c) *Reſtituta erit.*) Non intereſt, mihi quis rogatus ſit reſtituere, an ei, cui heres exſtiti, cuive bonorum poſſeſſor ſim, vel alius ſucceſſor. ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l. 3. princ. D. de fideic. hered. per.* Intelligitur autem reſtitutio non re, ſed verbis, vel per epiſtolam facta, dum ea rite, &, ſi pupillus reſtituat, cum tutorum auctoritate facta ſit. ULPIAN. *ibid. l. 37.* D. *ad* SC. *Trebellian.* De qua rite facienda reſtitutione, translatiſque hoc modo actionibus agunt etiam ULPIAN. *ibid. l. 39.* D. *eod. tit.* & PAVLL. *lib.* XX. *ad edict. l.* 38. *l.* 40. *l.* 42. D. *ead. tit.* Ceterum facta reſtitutione eae actiones transferuntur, quae tranſeunt ad heredes & in heredes competunt. ULPIAN. *ibid l. 3. §. 2.* D. *de fideicomm. hered. petit.*

(d) *Poſſidebit.*) Hanc enim actionem ſciendum eſt, adverſus eum, qui hereditatem reſtituit, non competere. ULPIAN. *lib. XVI. ad edict l. 3. §. 1.* D. *eod. tit.*

(e) *Reſtituatur.*) Itaque haec actio eadem recipit, quae hereditatis petitio civilis. PAVLL. *lib.* XX. *ad edict. l. 2.* D. *de fideicommiſſ. hered. petit.*

(a) TIT. XXXVI.) Ordinem hic quoque eumdem, ac in pandectis obſervatum eſſe luculenter probatur teſtimonio ULPIANI *lib. XVI. ad edict. l. 1. princ. D. de rei vindic. Poſt actiones, quae de univerſitate propoſitae ſunt, ſubiicitur* ACTIO *ſingularum rerum petitionis* Quae ſingularum rerum petitionis actio non alia eſt, quam REI VINDICATIO. Ipſum edictum periit. At quum ſuperſint fragmenta veterum interpretum ultra quadraginta; non adeo difficile fuerit illud reſtituere. Et iam occupavit hanc operam Ger. Noodt *in Comment. ad Pandect. h. t. pag.* 190. quem in plerisque ſequimur.

(b) *Si quis.*) Patet haec actio omnibus qui rem tamquam ſuam vindicare cupiunt. Enimvero quum paullo difficilior plerumque ſit dominii probatio; utiliſſima eſt admonitio CAII *lib. VII. ad edict. provinc. l. 24. D. de rei vind. eum, qui deſtinarit rem petere, animadvertere debere, an aliquo interdicto nanciſci poſſit poſſeſſionem, quia commodius ſit poſſidere, & adverſarium ad onera petitoris compellere, quam alio poſſidente petere.*

(c) *Rem.*) Non intereſt, *mobilis* ſit res cn

nii (*d*) vindicabit, neque ea res arbitrio judicis reſtitue-tur,

an *immobilis*, & illa quidem *animata* an *inanimata*, dum ſit *corporalis*, & in dominio noſtro conſtituta. *Incorporales* enim, quae nec traditionem nec uſucapionem, adeoque nec dominium admittunt, hac actione peti non poſſe, facile intelligitur. CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 43. §. 1. D. *de adquir. rer. domin.* Hinc LIBER HOMO, in poteſtate noſtra conſtitutus, actionibus quidem praejudicialibus potius, aut interdicto, aut cognitione praetoris petendus eſt, quam vindicandus: attamen & vindicari poteſt adjecta cauſſa EX JURE QUIRITIUM ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l.* 1. §. 1. 2. D. *de rei vindic.* Nimirum quum patria poteſtas nihil aliud fuerit, quam dominium juris Quiritium. Bynkersh. *de jur. occid. lib. cap.* 1. *pag.* 145. & hinc recte Lactant. *divin. Inſtit. lib. IV. cap.* 3. *dominum eumdem eſſe* adfirmat, *ac patrem, idque etiam iuris civilis rationem demonſtrare*: conſequens erat, ut, quemadmodum *pater habebat liberorum auctoramentum*, teſte Servio *ad Virgil. Aeneid. XI. v.* 558. eoſque tamquam res mancipi mancipare atque abalienare poterat: Cai. *Inſt. lib.* I. *cap.* 6. §. 3. ita eidem & vindicare eoſdem liceret, & quidem ex JURE QUIRITIUM, quia nulli erant alii homines, qui tali in liberos poteſtate utebantur, quia Romani vel Quirites utebantur. §. 2 *Inſt. de patr. poteſt.* Deinde non modo *res* ſingulae vindicantur, ſed & UNIVERSITATES, non tamen *iuris*, ſed *rerum*, veluti grex, armentum, equitium, licet ſingula capita noſtra non ſint, dum major pars ad nos pertineat. ULPIAN. *lib.* XXI. *ad edict. l.* 1. §. 3. &. *l.* 3 D. *de rei vindic.* PAULL *lib. XVI. ad edict. l.* 2. *D. eod. tit.* Contra & ACCESSORIA rerum ſeparatim vindicantur, veluti armamenta navis & ſcapha. ULPIAN. *ibid. l.* 3. §. 1. *D. eod. tit.* MASSA ex diverſorum dominorum rebus ita CONFUSA COMMIXTAQUE, ut deduci & ſeparari nequeant materiae; pro rata vindicantur a ſingulis dominis. ULPIAN. *ibid. l.* 3. §. 2. *l.* 5. *princ.* &. §. 1. D. *de rei vindic.* quamvis & communi dividundo, & furti, & ad exhibendum hoc caſu recte agatur. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 4. *D. eod. tit.* Ita & dominus equae, quam alterius equus impraegnavit, recte EQUULUM vindicat, & dominus fundi ARBOREM alienam, quae in fundo ſuo radices egit, quum contra, ſi ea nondum coaluit, a domino recte vindicetur. ULPIAN. *ibid. l.* 5. §. 2. *D. eod. tit.* Vindicare etiam quis poteſt FUNDUM, eumque totum, quamvis alter in eo uſumfructum habeat, quia uſusfructus non dominii pars eſt, ſed ſervitutis, nec falſo dicitur meum eſſe, cujus nec ulla pars dici poteſt alterius eſſe. Ita cum JULIANO PAULLUS *lib XXI. ad edict. l.* 25. *princ. D. de verb. ſignif.* qui & ſequente §. de PARTE diſputat, utrum ejus adpellatione res pro indiviſo an pro diviſo ſignificetur. Prius Q. Mucio Scaevolae videbatur: at Servius Sulpicius eo vocabulo utrumque ſignificari ſtatuebat, quem & PAULLUS ſequitur. Tam ſubtiliter hic vindicantur veteres, mereturque de quaeſtione, an uſusfructus ſit pars dominii, legi Ger. Noodtius *de Uſufructu lib.* I. *cap.* 2. *pag.* 389. *tom. I. Op.* de controverſia vero illa inter Mucium & Servium Franc. Balduinus *in Juriſprud. Mucian. pag.* 244. *ſequ.* Utrum plures agentes rem CONJUNCTIM, an DISIVNCTIM vindicent, ex verbis actorum judicandum eſt. Oratio tamen, quae neque conjunctionem neque diſiunctionem habet, ex mente pronunciantis vel pro conjuncta, vel pro diſiuncta accipitur. PAULL. *ibid. l.* 28. §. 1. D. *de verb. ſignific.* Denique CAI. *lib. VII ad edict. prov. l.* 40. *D. de rei vindic.* hic recte monet, mulierem, quae intercedens fundum pignori dederit, eum, quamvis a creditore diſtractum, actione in rem recte petere, quia nullum pignus creditor vendidiſſe cenſeatur.

(d) *Jure dominii.*) Haec in rem actio competit ei, qui aut *jure gentium* aut *jure civili* dominium adquiſivit. Quumque adquiri illud non poſſit in rebus, quarum non eſt commercium: conſequens eſt, ut loca ſacra & religioſa, tamquam noſtra, vindicari non magis poſſint, PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 23. *princ.* §. 1. *D. de rei vindic.* quam littora & viae publicae, niſi ſimul vendita. PAULL. *ibid. l.* 51. *D. de contrah. emt.* Recte contra vindicamus non modo, quae per OCCUPATIONEM adquiſivimus, & adhuc retinemus in dominio; verum etiam per modum ACCESSIONIS jus vindicandi conſequimur in brachio vel pede alieno ſtatuae noſtrae *adiuncto*, in *ſcriptura*, *pictura* chartae tabulaeque noſtrae illita, (quamvis quod ad poſteriorem attinet, ob artis praeſtantiam rem mutaverit Juſtinianus Imp. §. 34. *Inſt. de rer. diviſ.*) item in *adferruminatis*, non tamen in *ariete*, qui ſe gregi noſtro adiunxit, nec in *tigno juncto*. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 23. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7. D. *de rei vindic.* Sed & per TRADITIONEM ius vindicandi conſequimur, ſive ab ipſo domino, ſive ab eius procuratore facta ſit. Non tamen rei dominicae dominium transfert Procurator Caeſaris, niſi negotium Caeſaris gerens

tur (*e*), adverſus illum, qui eam poſſidere dicetur (*f*), judicium dabo (*g*).
§. I. Superficiario etiam, CAUSSA COGNITA, IN REM ACTIONM DABO (*h*).

TIT.

rens conſenſu ipſius tradat. Qua de re ex inſtituto ULPIAN. *lib. XVI ad edict. l.* 1. *D. de offic. procur. Caeſar.* quemadmodum, licet Procurator Caeſaris in venditione duplum vel triplum pro evictione promiſerit: fiſcus tamen tantum ſimplum praeſtat. Contra ſi ab eo, cui res fiſci diſtrahendi ius eſt, diſtractum quid fuit, res illa, pretio ſoluto, ſtatim fit emtoris. ULPIAN. *ibid. l.* 5. *D. de jur. fiſc.* In privatis diſpiciendum eſt, an domini ſint, an alienandi ius habeant, ſiquidem tunc nec dominium, nec ius vindicandi traditione transferre poſſunt. Hinc nec eos, quibus bonis a praetore interdictum eſt, traditione quidquam transferre, nec curatores furioſorum, ſi horum res, tamquam ſuas, tradiderint, quamvis res ſuas, tamquam furioſi tradere eos poſſe, non dubitetur. ULP. *lib. XVI. ad edict. l.* 10. *D. de curat. furioſ.* Quomodo & per ſervos proprios & communes, immo & homines bona fide poſſeſſos, denique ſervos fructuarios eorumque vicarios adquiratur, diſquirit CAJUS *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 43. *pr.* & §. 2. & *l.* 45. *D. de adquir. rer. domin.*

(e) *Reſtituetur.*) Exigit hanc formulam ipſa negotii natura. Eſt enim rei vindicatio actio arbitraria, adeoque ad officium judicis pertinet, iubere reſtitui, & poſſeſſore nolente eum condemnare ſimul in fructus pro qualitate poſſeſſionis. §. 2. *Inſt. de offic. judic.* PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 35. §. 1. *D. de rei vindic.* Add. Ger. Noodtius *in Comment. ad Pandect. h. t. pag.* 195.

(f) *Poſſidere dicetur.*) Qui petitorio iudicio utitur, ne fruſtra experiatur, prius requirere debet, utrum is, quocum inſtitutus eſt actionem, poſſeſſor ſit, dolove poſſidere deſierit. CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 36. *princ. D. de rei vindic.* Quo fine in rebus mobilibus prodita eſt actio ad exhibendum: unde, quid EXHIBERE ſit, ad hunc locum docet PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 2. *D. ad exhibend.* Tenetur ergo primum POSSESSOR, ex quacumque cauſſa poſſideat, dummodo habeat facultatem reſtituendi. ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l.* 9. *D. de rei vindic.* & tempore litis conteſtatae poſſideat. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 27. §. 1. *D. eod. tit.* Nec intereſt, ſive per ſe, ſive per filium, ſervumve quis poſſideat, quamvis his abſentibus ſine culpa patris vel domini tempus dandum, vel cavendum ſit de reſtitutione. PAULL. *ibid. l.* 27. §. 4. *D. h. t.* Quid vero ſi res mobilis petatur: eaque non praeſens ſit, cuiuſnam illa ſumtibus erit reſtituenda. De eo caſu diſputant PAULL. *lib XXI. ad edict. l.* 10. *l.* 12. *D. eod.* & ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l.* 11. *D. eod.* Deinde & , qui DOLO POSSIDERE DESIIT, hac in rem actione convenitur, PAULL. *ibid. l.* 27. §. 3. *D. h. t.* Quum vero dolo quis poſſidere deſinat per alienationem: quid ALIENATIO ſit, ad hunc locum exponit PAULL. *lib. XXI.* (ita enim Florentiae legitur,) *ad edict. l.* 28. *princ.* D. *de verbor. ſignif.* Denique & illum pro poſſeſſore haberi, qui SE LITI OBTULIT, docet idem PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 27. *princ.* D. *eod. tit.*

(g) *Judicium dabo.*) Puta REI VINDICATIONEM, quae datur ad REM reſtituendam cum omni CAUSSA. ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l.* 13. *l.* 15. *l.* 17. *l.* 19. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 14. *l.* 16. *l.* 27. §. 1. D. *de rei vindic.* Reſtituendae etiam ACCESSIONES & FRUCTUS, & a bonae quidem fidei poſſeſſore tantum exſtantes, a malae fidei poſſeſſore non modo conſumti, ſed & percipiendi. ULPIAN. *ibid. l.* 17. D. *h. t.* CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 20. *l.* 30. *l.* 36. D. *eod. tit.* PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 31. *l.* 33. D. *eod. tit.* Non tamen pro malae fidei poſſeſſore habetur, qui in ſolutum accepit: *quia nihil* DOLO *facit creditor, qui ſuum recipit.* PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 129. *princ. D. de regul. jur* Aliquando & CULPA praeſtanda, de qua prolixe PAULL. *ibid. l.* 21. D. *de rei. vind.* ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l.* 22. D. *eod.* CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 36. §. 1. *D. de rei vindic.* Contra & poſſeſſori IMPENSAS in rem factas repetere licet. Qua in re quid juris ſit, diſquirunt PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 27. §. 5. D. *eod. tit.* & CAI. *lib. VII. ad edict. prov. l.* 28. D. *eod. tit.* Sed haec omnia ita intelligenda ſunt, ſi ad rem reſtituendam condemnatur poſſeſſor. Alias enim, quando cauſſa principalis non conſiſtit, nec ea quidem, quae ſequuntur locum habent. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 129. §. 1. *D. de regul. jur.*

(h) IN REM ACTIONEM DABO.) Fuiſſe haec in edicto, quia haec verba τυπικῶς adhibuiſſe Praetorem, colligo ex ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l.* 73. §. 1. juncta *l.* 75. *D. de rei vindic.* ubi juriſconſultus: *Superficiario*, inquit, *Praetor cauſſa cognita, in rem actionem pollicetur.* Ad quae verba PAULLUS *lib. XXI. ad edict. l.* 74. *D. eod. tit.* explicat, quis dicatur SUPERFICIARIUS, nem-

Digitized by Google

T I T. XXXVII.

DE PUBLICIANA IN REM ACTIONE (*a*).

SI QUI BONA FIDE EMIT (*b*), VEL ID, QUOD TRADITUM (*c*) EX JUSTA CAUSSA (*d*) NON A DOMINO (*e*), ET NONDUM USUCA-

Pp 2 PTUM

nempe *qui in alieno ſolo ſuperficiem ita habet, ut certam penſionem praeſtet.*

(a) DE PUBLICIANA.) De Publiciana in rem actione iiſdem libris adhuc agunt ULPIANUS, PAULLUS & reliqui interpretes, quibus de rei vindicatione egerant, ut dubitari nequeat, quin edicti ordinem religioſe hic ſervarint Pandectarum conditores. Ipſa edicti verba debemus ULPIANO *lib. XVI. ad edict. l. 1. princ. D. de Public. in rem act.* ſed non ſatis integra. Nam in *l. 7. D. eod tit.* explicantur etiam verba edictalia: QUI BONA FIDE EMIT, quae in illa edicti formula non occurrunt. Itaque ſupplendum illud fuit, eo modo, qui jam placuit Ger. Noodt *Comment. ad Pandect. pag.* 202.

(b) BONA FIDE EMIT.) Non enim omnis emtio prodeſt, ut Publiciana quis uti poſſit, ſed ea demum, quae bonam fidem habet, quamvis venditor in dolo verſetur. Contra & ſucceſſori prodeſt bona fides emtoris, licet is dolo fecerit. Si ſervus emerit, ejus dolus erit ſpectandus, non domini. Reſpicitur autem ad tempus emtionis, ut nec quod ante emtionem, nec quod poſt eam dolo malo factum, obſit. Nec tamen ſola bona fides prodeſt, ſed accedere oportet traditionem. Haec uberrime ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l. 7. §. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. D. de Public. in rem act.*

(c) TRADITUM.) In *l. 1. princ. D. h. t.* legitur: TRADITUR, quod exemplo *oritur*, pro *ortus*, nec non enallage temporum tuetur Gerard. Noodtius *ibid pag.* 202. Sed concinnior multo eſt lectio Hotomani & Anton. Fabri, quam ſequuti ſumus. Traditionis autem mentionem facit Praetor, quia quamvis multae ſint iuris partes, quibus quis dominium ſine traditione nanciſcitur, veluti legatum, ULPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. D. de Public. in rem act.* & aliae cauſſae pleraeque: IDEM *ibid. l. 3. princ. D. eod. tit.* traditionem tamen factam eſſe oportet, ut Publicianae locus ſit. Non tamen intereſt, pretium ab emtore ſolutum ſit, nec ne, quia de hoc nihil expreſſerat praetor, atque inde coniectura capi poſſe videbatur, nec id eum requirere. CAI. *lib. VII. ad edict. prov. l. 8. D. de Public in rem. act.* Nec deinde intereſt, emtori res ſit tradita, an eius heredi, brevi manu, an alio modo. Quando duobus res tradita ab eodem venditore, prioris emtoris; ſin a diverſis venditoribus, poſſidentis cauſſa potior eſt. ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l. 9. princ. §. 1. 2. 3. 4. D. eod. tit.*

(d) EX JUSTA CAVSSA.) Tertium hoc requiſitum eſt. Nam qui iuſtam traditionis cauſſam habet, utitur Publiciana. Tales iuſtae cauſſae praeter bona fide emtionem ſunt dotis datio, traditio ex cauſſa iudicati, ULPIAN. *ibid. l. 3. §. 1. D eod. tit.* noxae deditio, ULPIAN. *ibid. l. 5. D. eod. tit.* adiudicatio, donatio, aliaeve cauſſae lucrativae, item permutatio & ſimiles. ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l. 7. princ. §. 1. uſque ad §. 5. D. eod. tit.* Quaecumque enim ſunt rerum adquirendarum iuſtae cauſſae, ex iis datur haec in rem actio. Non autem prodeſt poſſeſſio iniuſta, & cui habilis ad transferendum dominium titulus non accedit. Unde facile intelligitur, an qui a mandatario, vel a pupillo emit, hanc actionem habeat? Vid. CAI. *lib. VII. ad edict. prov. l 13. D. eod. tit.* ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l. 14. D. eod.* Juſtam autem cauſſam ideo deſiderat praetor, quia Publiciana actio ad inſtar proprietatis, non ad inſtar poſſeſſionis reſpicit. ULPIAN. *ibid. l. 7. §. 6 7. D. eod. tit.* Non autem locum habet haec actio de rebus, quae uſucapi non poſſunt, veluti de fugitivis ſervis vel rebus furtivis. ULPIAN. *ibid. l. 9 §. 5. l. 11 pr. §. 1. D. eod. tit.* Poteſt tamen peti partus ancillae furtivae, apud bonae fidei emtorem conceptus. ULPIAN. *ibid. l. 11. §. 2. ſequ. D. eod. tit.* Partum enim non eſſe partem rei furtivae, Scaevola *lib. XI. Quaeſtionum* ſcripſerat ULPIAN. *ibid. l. 10. §. 2. D de uſurpat. & uſucap. l. 26. D. de verbor. ſignif.* Qua de ſubtili controverſia, non modo inter Cervidium Scaevolam & Marcellum agitata, ſed & ex vetere P. Scaevolae & Bruti diſſenſione orta, adeoque antiquiſſima, erudite diſſerit Franc. Balduin. *in Juriſprud. Muciana pag.* 53. Ita & res aliena bona fide emta Publiciana petitur, quia a tempore traditionis uſucapi poteſt, non autem ſervitus, niſi una cum praedio. ULPIAN. *lib. XVI ad edict. l. 10. princ. & §. 1. D. de uſurp. & uſucap.* multo minus res ab eo emta, quem praetor alienare vetuit. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l. 12. D. eod. tit.*

(e) NON A DOMINO.) Si enim a domino traditum eſſet, verum tranſiret dominium, locuſque eſſet ipſi rei vindicationi. *§. 40. Inſt. de rer. diviſ.*

Digitized by Google

PTUM (*f*) PETET (*g*), niſi ea arbitrio judicis reſtituatur (*h*), adverſus eum qui poſſidere dicetur, cauſſa cognita (*i*), JUDICIUM DABO (*k*).

TIT. XXXVI.

SI AGER VECTIGALIS PETATUR (*a*).

(ULPIAN. LIB. XVIII.)

SI AGER VECTIGALIS, (*b*) PETETUR, neque is arbitrio judicis reſtituetur, adverſus eum, qui poſſidere dicetur, cauſſa cognita judicium dabo

(f) VSVCAPTVM.) Nam etſi uſucaptum eſſet, actio civilis competeret, neque deſideraretur honoraria. ULPIAN. *lib XVI. ad edict. l.* 1. *§.* 1. *D. h. t.*

(g) PETET.) Haec actio in rem heredi & honorario ſucceſſori competit. ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l* 7. *§* 9. *D. h. t.* immo & heredi futuro, ſi ſervus hereditarius: ſed & municipibus, ſi ſervus publicus bona fide emerit. ULPIAN. *ibid. l.* 9. *§.* 6. *D. h. t.*

(h) *Reſtituatur.*) Exigit hanc clauſulam natura huius actionis, quippe arbitrariae, ceu recte vidit Ger. Noodtius, *in Comment. ad Pand. h. t. pag.* 202.

(i) *Cauſſa cognita.*) Cauſſa cognita dari Publicianam, obſervavit Papinianus, in *l.* 57. D. *mandati*.

(k) JUDICIVM DABO.) In hac Publiciana actione eadem omnia erunt, quae & de rei vindicatione dicta ſunt: ULPIAN. *lib. XVI. ad edict. l.* 7. *§.* 8. D. *de Public. in rem act.*

(a) SI AGER VECTIGALIS PETATVR.) Quum PAVLLVS, JULIANVS, CAJVS iiſdem commentariorum libris, quibus ſuperiores actiones explicaverant, etiam de hac actione agant: dubitare non licet, quin materiam ſervitutum hic titulus anteceſſerit. Sequutum autem eumdem eſſe edicta de rei vindicatione & Publiciana in rem actione, vel id argumento eſt, quod *librum XVII. Commentariorum* hic auſpicatus eſt ULPIANVS. Ceterum priora edicti verba in rubrica ex parte ſuperſunt: reliqua ipſa huius actionis natura omnino exigit.

(b) AGER VECTIGALIS.) Varii generis ſunt agri, de quibus copioſe hic egerunt veteres. Tales fuere agri *tributarii* & *ſtipendiarii*, de quibus VLPIANUS *lib. XVII. ad edict. l.* 27. D. *de verbor. ſignif.* ubi conferendi Cuiac. *obſerv. lib. VII cap.* 3. *&* 4. Goedd. *in Comment. ad h. t. p.* 281. In primis huc pertinent agri *vectigales*, de quibus PAVLLUS *lib. XXI. ad edict. l.* 1. *princ. D. h. t.* VECTIGALES, inquit, *vocantur, qui in perpetuum locantur, id eſt, hac lege, ut tamdiu pro illis vectigal pendatur, quamdiu neque ipſis, qui conduxerint, neque his, qui in locum eorum ſucceſſerunt, auferri eos liceat.* Nimirum initio agri publici inculti populo Romano ita locati, ut certum inde vectigal quotannis penderetur, agri vectigales dicebantur. Quam rem omnem exponit Appian. *de Bell. civil. lib. I. pag.* 353. Ῥωμαῖοι, inquit, τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ κατὰ μέρη χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον, καὶ πόλεις ἐνῴκιζον, ἢ ἐς τὰς πρότερον οὔσας κληρούχους ἀπὸ σφῶν κατέλεγον. καὶ τάδε μὲν ἀντὶ φρουρίων ἐπενόουν. *Mos erat Romanis, nunc hos, nunc illos Italiae populos ſubiugando parte agri multare, in eumque colonias deducere, aut in iam ante condita oppida novos colonos ſui generis adſcribere. Hae coloniae, tamquam praeſidia, partis bello provinciis imponebantur.* Addit is Appianus, conſueviſſe eoſdem, quantum erat culti agri colonis dividere, aut vendere elocareve, incultum vero iure ἐμφυτεύσεως, quibus vellent, dare. De quo ultimo inſtituto porro ait: τὴν δὲ γῆν ἀργὸν ἐκ τοῦ πολέμου τότε οὖσαν, ἣ δὴ καὶ μάλιστα ἐπλήθυεν, οὐκ ἄγοντές πω σχολὴν διαλαχεῖν, ἐπεκήρυττον ἐν τοσῷδε τοῖς ἐθέλουσιν ἐκπονεῖν, ἐπὶ τέλει τῶν ἐτησίων καρπῶν, δεκάτῃ μὲν τῶν σπειρομένων, πέμπτῃ δὲ τῶν φυτευομένων. ὥριστο δὲ, καὶ τοῖς προβατεύουσι τέλη μειζόνων τε καὶ ἐλαττόνων ζώων. *Quidquid incultum ſupererat, ut fere bellum ſequi ſolet vaſtitas, quia ſub ſortem mittere non vacabat, per praeconem invitatis adſignabatur, quibuſcumque liberet colere, excepta ſibi vectigalis nominè in ſingulos annos ex arbuſtis proventus parte quinta, frugum vero decima. Quin & gregibus vectigal inſtitutum erat, tam minoris, quam maioris pecoris.* Plura huius generis collegit V. C. Petr. Burmannus *de vecti*

bo (e).

T i t. XXXIX.

DE USUFRUCTU, OPERIS SERVORUM, USU ET HABITATIONE (a).

EI, qui apud me USUMFRUCTUM, (b) OPERAS SERVORUM, (c) USUM, (d) HA-

vectigal. populi Rom. Sane contractum, quo Romani in elocando agro publico inculto uti ſolebant, poſtea & municipia ac coloniae in rebus univerſitatis, PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 1. §. 1. *D. ſi ager vectig.* quin & privati in agris ſuis elocandis adhibebant, ad quos ipſos quoque poſtea hoc edictum prolatum eſt.

(c) *Judicium dabo.*) Qui agrum vectigalem in perpetuum conduxerunt a municipibus, quamvis non efficiantur domini, tamen placuit eis competere in rem actionem adverſus quemvis poſſeſſorem, ipſoſque municipes. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 1. §. 1. D. *eod. tit.* Idem eſt, etſi ad tempus habuerint conductum, nec tempus conductionis finitum ſit. PAULL. *ibid. l.* 3. *D. eod. tit.*

(a) HABITATIONE.) Hanc de ſervitutibus perſonalibus doctrinam veteres edicti interpretes iisdem libris interpretantur, quibus de ſervitutibus praediorum egerunt. VLPIANVS praeterea *Librum* XVII. iam a ſuperiore titulo fuerat auſpicatus. Vicinos ergo in edicto fuiſſe oportet titulos de agris vectigalibus, de ſervitutibus perſonalibus & de ſervitutibus praediorum, nec ullam comminiſci licet rationem, cur Pandectas & Codicem hic ab Edicti ordine diſceſſiſſe exiſtimemus, ceu iam non modo a Jac. Gothofredo, *in Serie edicti*, ſed & ab Obert. Giphanio *in Oeconom. Jur. p.* 126. recte obſervatum eſt.

(b) VSVMFRVCTVM.) Perlongum hic tractatum inſtituere iuris conſulti de natura uſusfructus, & quemadmodum quis utatur fruatur, ceu tot fragmenta, quae ſuperſunt, ſatis ſuperque demonſtrant. Ita ad hunc titulum *primo* diſputarunt, quibus modis uſusfructus conſtituatur, quod pluribus modis fieri poſſe, monet CAI. *lib. VII. ad edict. prov. l. 6. D. de uſufruct.* veluti legato, & adiudicato in iudiciis diviſoriis. CAI. *ibid. l.* 74. *D. eod. tit.* ubi priore caſu locus eſt iuri adcreſcendi, de quo ULPIAN. *lib. XVII. ad edict. l.* 10. *D. de uſufruct. adcreſc.* & CAI. *lib VII. ad edict. prov. l.* 5. *D. eod. tit.* In qua lege Cuiac. *in Africano Tractat. V. p.* 428. abundare obſervat verba: *deducto uſufructu*, quia & non deducto uſufructu idem obtineat. *Deinde* hic veteres diſquiſiverunt, quarum rerum uſusfructus ſit, *itemque* quomodo quis rebus ſingulis utatur, fruatur boni viri arbitratu, *denique* quomodo uſufructuarius fructus percipiendo ſuos faciat. Eo enim pertinent elegantes quaeſtiones, quas CAI. *ibid. l.* 30. *D. de verbor. ſignif.* tractaſſe videtur de uſufructu ſilvae caeduae & non caeduae, terrae novalis & integrae, glandis caducae, ſilvae paſcuae & ſimilium, ubi addendus Cuiac. *Obſerv.* XXIV. 5. De ſtipula etiam illecta eo loco non alio fine egerat CAJUS, quam ut elegante exemplo doceret, percipiendo uſufructuarium fructus ſuos facere, ſimulac a fundo ſeparati ſint, quamvis nondum collecti. JO. Goedd. *Comm. ad tit. de verbor. ſignif. p.* 410. Nec minus huc referenda quaeſtio, an, qui vendidit fructus, utatur fruatur? Quod adfirmat CAI. *ibid. l.* 39. *D. de uſufruct.* quia, qui pretio fruitur, non minus habere intelligatur, quam qui principali re utatur, fruatur. Poſtremo ad generalem hanc de natura uſusfructus tractationem pertinet etiam quaeſtio de impenſis ab uſufructuario ferendis, quam tractat CAJUS *ibid. l.* 45. *D. de uſufruct.*

(c) OPERAS SERVORUM.) Equidem & in hominis uſufructu ſunt operae, & ob operas mercedes CAI. *ibid. l.* 3. *D. de oper. ſervor.* attamen plus eſt in uſufructu, quam in operis. Nam his ſolis fruitur is, cui illae legatae, quamvis poſſit, teſte Labeone apud CAI. *ibid. l.* 13. *D. eod. tit.* Ceterum capitis deminutione non amitti operas, ad hunc locum monuit ULPIAN. *lib. XVII. ad edict. l.* 2. *D. eod. tit.*

(d) VSVM.) *Nunc videndum de uſu & habitatione*, inquit CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 1. *pr. D. de uſu & habit.* ut adpareat, eumdem hic verborum ordinem in edicto ſervatum eſſe, qui a nobis eſt repraeſentatus. Hunc vero uſum ſine fructu iisdem modis conſtitui, quibus conſtituitur uſusfructus, idem monuit CAI. *ibid. l.* 1. §. 1. *D. eod. tit.*

HABITATIONEM ab altero (*e*) petet, (*f*), vel eorum jurium aliquod AD ALIUM PERTINERE NEGABIT, in rem actiones dabo (*g*).

§. I. De uſufructu quoque pecuniae, olei, tritici, ceterarumque rerum, quae uſu conſumuntur, (*h*) minuunturque, eaſdem actiones dabo, dum is, qui hoc jus ex Senatuſconſulto petet, caverit, SE QUANDOCUMQUE MORTUUS AUT CAPITE DEMINUTUS FUERIT, EJUSDEM QUALITATIS RES, earumve rerum aeſtimationem, RESTITUTURUM (*i*).

T i t. XL.

DE SERVITUTIBUS RUSTICORUM ATQUE URBANORUM PRAEDIORUM (*a*).

Item

(e) *Ab altero.*) Quocumque poſſeſſore. JULIAN. *lib. VII. Digeſt. l.* 5. *§.* 1. *D. ſi uſufr. petat.* Hinc & ab emtore uſusfructus peti poteſt, qui tamen tunc litem denunciare poterit venditori, perinde ac ſi pars fundi ab eo peteretur. CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 49. *D. de evict.* Multo minus ergo dubitari poteſt, quin haec actio detur adverſus eum, qui dolo poſſidere deſiit. Qui enim accepto iudicio ſine dolo deſierit poſſidere, abſolvitur, quod ſecus ſe habet, ſi quis liti ſe obtulerit. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 6. *D. ſi uſusfr. petat.*

(f) *Petet.*) Modo ius adhuc ſalvum habeat. Hinc tractatum hic a veteribus, quibus modis hae ſervitutes amittantur. Quo pertinet inter alia fragmentum CAII *lib. VII. ad edict. prov. l* 19. *D quib. mod. uſusfr. amitt.* quo docuit, ſi fundus ad alium proprietatem pervenerit, uſumfructum ideo non perire. Nam *neque uſusfructus*, inquit, *neque iter actusve, dominii mutatione amittitur.* Eodem pertinet perelegans CAII obſervatio, ex eodem *lib. VII. l.* 30. *D. eod. tit.* carnem & corium mortui pecoris in fructu non eſſe, quia eo mortuo uſusfructus exſtinguitur. Ex quo conſequitur, ut, ſi praeſcriptio obſtet, fruſtra adhuc uſusfructus petatur, de quo IULIAN. *lib. VII. Digeſt. l.* 3. *D. ſi uſusfr. pet.*

(g) *In rem actiones dabo.*) Actiones nimirum CONFESSORIAM & NEGATORIAM, quae quibuſnam dentur, hac occaſione oſtendit ULPIAN. *lib.* XVII. *ad edict. l.* 5. *princ. §.* 7. *D. ſi uſusfr. petat.* itemque adverſus quos? IDEM *ibid. l.* 5. *§.* 1. *D. h. t.* & ad quid denique comparatae ſint? IDEM *ibid. l.* 5. *§.* 2. 3. 4. 5. 6. *D. eod. tit.*

(h) *Conſumuntur.*) Quaſi uſusfructus non ex edicto praetoris eſt, ſed ex Senatusconſulto: ULPIAN. *Frag. XXIV.* 26. *&* 27. *l.* 1. *D. de uſufr. ear. rer. l.* 24. *D. de uſufr. leg. l. ult. D. uſufruct quemadm. cau. l.* 69. *D. ad leg. Falcid. l.* 1. *C. de uſufr.* & quidem non libera adhuc republica condito quum uſumfructum corporum tantum, non item quantitatum & iurium eſſe, adhuc docuerit Cicero *in Topic. cap.* 3. ſed tamen non multo poſt ſub Auguſto, vel ſub initia Tiberii, quia hoc SC. iam interpretati ſunt Maſſurius Sabinus, Nerva, Caſſius & Proculus, ceu colligi poteſt ex *l.* 5. *§* 1. *& l.* 3. *de uſufruct. ear. rer.* Qua de re plura M. Aurel. Galvan. *de uſufruct. cap.* 3. Ger. Noodt *de uſufr.* II. 20. Ant. Schultingius *in juriſpr. vet. antejuſt. p.* 658. & nos *in Antiqu. Rom.* II. 4. *&* 5. *§.* 7. Quamvis vero praetori hoc ius non debeat originem: Praetorem tamen & in edictum ſuum illud admiſiſſe, patet ex fragmentis CAII *lib.* VII. *ad edict. provinc. l.* 2. *& l.* 7. D. *de uſufr. ear. rer. quae uſ. conſ.*

(i) *Reſtituturum.*) De pecunia recte caveri oportet his, a quibus eius pecuniae uſusfructus legatus eſt. Nam eo SC. non id effectum eſt, ut pecuniae uſusfructus proprie ſit, (nec enim naturalis ratio auctoritate Senatus commutari potuit,) ſed ut, remedio cautionis introducto, coeperit quaſi uſusfructus haberi. CAI. *lib.* VII. *ad edict. provinc. l.* 2. D. *de uſufr. ear. rer.* Non ſolius tamen pecuniae mentionem a Senatu factam, ſed & VINI, OLEI, TRITICI, ex VLPIAN. *Fragm. l. c.* diſcimus. Earumdem rerum hic mentionem factam in edicto, colligimus ex CAII *lib.* VII. *ad edict. provinc. l.* 7. D. *eod. tit.* ubi monet, ſi VINI, OLEI, FRUMENTI uſusfructus fuerit legatus, proprietatem ad legatarium transferri debere, cautionemque ab eo deſiderandam, UT QUANDOQUE MORTUUS AUT CAPITE DEMINUTUS FUERIT, EJUSDEM QUALITATIS RES RESTITUATUR, aut aeſtimatis rebus certae pecuniae nomine cavendum, itemque de ceteris quoque rebus, quae uſu conſumuntur, eſſe intelligendum.

(a) PRAEDIORUM. Quum iiſdem libris de ſervitutibus perſonalibus & praedialibus ege-

Digitized by Google

Item ſi quis SERVITUTEM (*b*) praedii urbani

egerint veteres edicti interpretes, nulla eſt ratio ſuſpicandi, alium in edicto, quam in pandectis ordinem fuiſſe. Id vero notatu dignum, in codice huic titulo praefixum eſſe rubricam *de ſervitutibus & aqua*, id quod Jac. Cujac *in Paratitl. h. t.* Πρωθύςερον eſſe putat, dictum pro *de aqua & aliis ſervitutibus*, quemadmodum & titulum Digeſtorum, *de rebus creditis*, *ſi certum petatur*, eodem modo exponit: *ſi certum petatur*, *de rebus creditis*. conf. ejuſd. *Paratitl. Digeſt.* XII. 1. Ut ut ſit, certum profecto eſt, in pandectis aeque ac in codice pleraque fragmenta, ex commentariis ad hunc edicti titulum depromta ad ſervitutes aquaeductus, aquae hauſtus, pecoris ad aquam adpulſus, aquae rota ex flumine tollenda, ſimilesque pertinere, ut veriſimile ſit, ſi non in ipſa rubrica aquae ſpeciatim facta fuerit mentio, ſaltim interpretes utiliſſimas iſtas ſervitutes ceteris accuratius expoſuiſſe.

(b) SERVITUTEM.) Hic iuriſconſulti permulta more ſuo accumularunt *de ſervitutibus* cum *in genere*, tum *ſpeciatim* de ſingulis. Nam *primo*, quum ſervitutes, teſte Juſtiniano, §. 5. *Inſt. de reb. corpor. & incorporalibus*, etiam *iura praediorum* adpelletur: CELSUS *lib. V. Digeſt. l. 86. D. de verbor. ſignif.* monuit, multo latius patere hujus vocabuli notionem. *Quid enim aliud*, inquit, *ſunt jura praediorum, quam praedia qualiter ſe habentia, ut bonitas, ſalubritas, amplitudo*, ubi erudite monet Cujac. *Paratitl. Codic.* III. 34. praedia qualiter ſe habentia eſſe loquutionem Stoicorum, qualis illa Senecae *Epiſt.* 50. *Quid enim aliud eſt animus, quam quodammodo ſe habens ſpiritus?* Quemadmodum itaque Lipſius *Phyſiolog. Stoic.* III. 9. ſpiritum quodammodo ſe habentem exponit πνεῦμα τὸ ποιὸν, id eſt *ſpiritum certa qualitate praeditum*: ita *praedia qualiter ſe habentia* erant praedia certis qualitatibus praedita, veluti bonitate, ſalubritate, amplitudine, ut non ſit neceſſe cum Alciato *in Comm. ad l. 86 D. de verbor. ſignific.* reſcribere *aequaliter*, quippe quod nec ſequentia exempla ferunt. *Deinde* de definienda ſervitute procul dubio fuerunt ſolliciti, quumque noſſent, eam eſſe ius in praedio alieno: prudenter monuerunt, rem propriam domino ſervire non poſſe. Hinc ſi quis binas aedes habeat, una contignatione tectas, & utrasque diverſis legaverit, vel ceſſerit, nec antea fuit ſervitus, quia unus utriuſque aedificii dominus, nec in poſterum eſt, quia tigna erunt duorum, ex regione cujuſque. IVLIAN. *lib. VII. Digeſt. l. 37. D. de ſervit. urban. praed.* juncta *l. 36. D. eod. tit.* Aliter tamen ſe res habet, ſi quando duorum praediorum dominus alterum ea lege alicui dederit, ut id praedium, quod datur, ſerviat ei, quod ipſe retinet, vel contra. Tunc enim iure impoſita cenſetur ſervitus. CAI. *lib.* VII. *ad edict. provinc. l. 3.* D. *commun. praed.* Quum porro praedia vicina vicinis ſerviant, ſecundum definitionem: hanc quoque definitionis partem haud intactam reliquerunt. Eo enim pertinet quaeſtio, an & quatenus vicinitatem vel contiguitatem praediorum deſiderent ſervitutes? de qua PAVLL. *lib.* XXI. *ad edict. l. 1. princ.* D. *de ſervit. praed. urban. l. 7. §. 1. D. de ſervit. praed. ruſtic.* *Tertio* veteres interpretes hic non minus ſolliciti fuerunt de ſervitutum diviſione, inter quas notiſſima illa in *praediorum urbanorum* & *ruſticorum*: de qua paullo poſt. Aliam habet PAVLL. *lib. XXI. ad edict. l. 3. D. de ſervit.* quod ſervitutum quaedam in SOLO, quaedam in SUPERFICIE conſiſtat, quam plerique eamdem cum ſuperiore eſſe exiſtimant, adeo, ut iam Graeci ideo ſervitutes, ruſticorum praediorum δουλείας ἀγρῶ, urbanorum δουλείας τῶν οἰκῶν adpellare non dubitarint. Unde non mirandum, ſententiam hanc adoptaſſe viros doctiſſimos, in primis Ger. Noodt *in Comm. ad pandect. h. t.* Enimvero ſervitutis non ſervientis, ſed dominantis qualitas diſtinguit: Paulli vero diviſio ad praedia ſervientia pertinet. Deinde quem praeſtantiorem Paulli interpretem quaeramus ipſo Paullo? Is vero diſerte ſcribit & fundum fundo ſervire poſſe, & aedificia fundis, & fundos aedificiis. *l.* 12. D. *commun. praedior.* Sic ſane aedificium poteſt aquaeductum debere alii aedificio. *l.* 11. §. 1. D. *de public. in rem act.* & haec ſervitus urbana, in ſolo tamen conſiſtit. Et aedificium alterius areae debere poteſt ſervitutem altius tollendi, quum tamen haec ſervitus in ſuperficie praedii ſervientis conſiſtens, ſit ruſtica, ceu iam ab Em. Merillio *Obſerv.* I. 32 obſervatum eſt. Quare nulla videtur iuſta ratio deſerendi ſententiam vulgarem, puta, ruſticorum & urbanorum praediorum ſervitutes uſu eſſe diſtinguendas. Ita enim & *ſervos ruſticos* & *urbanos*, *veſtem*, *togam*, *penum*, *ſupellectilem ruſticam* & *urbanam* veteres diſtinxiſſe, patet ex *l. 99. D. de legat. 3. l.* 4. §. 5. D. *de pen. legat. l.* 12. D. *de ſupell. legat.* ubi quaedam haud proletaria notavit idem Merill. *Obſerv.* III. 5. *Praeterea* hic occaſione diſputarunt interpretes, quomodo conſtituantur ſervitutes? ubi CAI. *lib.* VII. *ad edict. provinc. l.* 5. D. *de ſervit.* monet, iuſ-

ni (*c*) ruſticive (*d*), VINDICA-

iiſdem fere modis conſtitui ſervitutes praediorum, quibus & uſusfructus, uſumque earum & temporibus ſervari poſſe. Ita ſane illae & emtione interveniente adquiruntur. JULIAN. *lib.* VII. *Digeſt. l.* 16. D. *ſi ſervit. vindic.* Nec intereſt, totus fundus ſervitute oneretur, an pars illius, ſiquidem ad certam fundi partem ſervitus & remitti & conſtitui poteſt. PAVLL. *lib. XXI. ad edict. l.* 6. D. *de ſervit.* dummodo qui conſtituit, liberam de praedio diſponendi facultatem habeat. Unde facile intelligitur, in re communi neutrum, altero invito, ſervitutem cuiquam conſtituere poſſe. ULPIAN. *lib. XVII. ad edict. l.* 2. D. *de. ſervit.* quemadmodum nec parietem communem alterutri vicinorum demoliendi jus eſt. CAI. *lib. VII. ad edict. prov. l.* 8. D. *de ſervit. praed. urban. Poſtremo* & quibus modis ſervitutes amittantur, fragmenta quaedam ad hunc titulum pertinentia oſtendunt, veluti *confuſione*, JULIAN. *lib.* VII. *Digeſt. l.* 27. D. *de ſervit. praed. ruſt.* CAI. *lib.* VII. *ad edict. provinc. l.* 1. D. *quemadm. ſervit. amitt.* itemque *non uſu*, ita tamen, vt qui & iter & actum habet, ſi ſtatuto tantum tempore ierit, actum non uſu amiſiſſe non videatur. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 2. D. *eod. tit.* ſive ipſe, ſive ſocius, fructuarius vel bonae fidei poſſeſſor iuerit: CELS. *lib. V.* D*igeſt. l.* 6. D. *eod. tit.* ſive pupillus mihi ſocius ſit & neuter noſtrum iuerit. PAULL. *lib.* XXI. *ad edict. l.* 10. *pr. D. eod tit. Morte* & *capitis deminutione* iura praediorum non perire, monet CAI. *lib.* VII. *ad edict. prov. l.* 3. D. *eod. tit.*

(c) *Praedii urbani.*) Servitutes praediorum urbanorum plures hic recenſet CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 2. *D. de ſervit. praed. urban.* interque eas & ſervitutem ALTIUS TOLLENDI, cujus naturam ſatis obſcuram eſſe conſtat. Quae alii hic divinarint, jam non dicam. Solam Alex. Arn. Pagenſtecheri attingemus ſententiam. Acute ille conjicit *in Sicilim. manip. III. p.* 70. fuiſſe nonnumquam vicino ius, alterius vicini aedes luminibus ſuis tollendi altius, ita ut ſuperior illa contignatio quamvis vicini impoſita aedibus, tollentis eſſet, vicinuſque id pati in ſuo teneretur. Et ſane non deſunt eius rei exempla. Quod enim de Arado, Phoenices urbe, ſcribit Pomponius Mela *de Situ Orbis II.* 7. *p.* 43. *Arados in Phoenice eſt parva, & quantum patet, tota oppidum: frequens tamen, quia & ſuper aliena tecta ſedem ponere licet.* Idem & Romae frequenter contigiſſe conſtat, maxime poſt ἅλωσιν Gallicanam. Unde Dionyſ. Halicarn. *lib. X. Antiquit. Rom. p.*659. Εἰσὶ δὲ καὶ σύνδυο καὶ σύντρεις, καὶ ἔτι πλείονες, συνιόντες οἰκίαν κατεσκευάζοντο μίαν, ἑτέρων μὲν τὰ κατάγεια λαγχανόντων, ἑτέρων δὲ τὰ ὑπερῷα. *Nonnulli etiam duo ſimul & tres pluresve unas aedes, collatis impendiis exſtruxerunt, aliis infimas earum partes, aliis ſuperiores ſibi capientibus.* Et Livius *lib. XXXIX. cap.* 14. meminit *coenaculi ſuper aedes, ſcalis ferentibus in publicum, ſed obſeratis tum, aditu in aedes verſo.* Quae ipſa loca iam pridem etiam obſervavit Cuiac. *Obſerv. XIII.* 26. Enimvero licet haec veriſſima ſint: non tamen ita intelligas, quid interſit inter ſervitutem *oneris ferendi* & *altius tollendi*, hoc modo explicatam. Utraque enim conſiſteret in eo, quod alterius parietes aedificium meum ferre debeant. Et ſi vel maxime cum Strykio *in uſu Pandect. VIII.* 2. 7. fingas, commodum noſtrarum aedium ex vicini aedibus a nobis altius ſublatis promoveri, non autem in dominio noſtro eſſe hanc contignationem, vicini aedibus immiſſam: nec ſic tamen quidem res in vado eſt. Nam formulam actionis confeſſoriae, quod ad hanc ſervitutem attinet, talem fuiſſe ait Juſtinianus *in* §. 2. *Inſt. de action.* AJO MIHI JUS ESSE, ALTIUS AEDES MEAS TOLLENDI, qua uti ſane non poteſt, qui vicini aedes altius tollendi ſibi ius eſſe contendit. Accedit, quod in *l.* 4. D. *de ſervit. praed urb.* ponatur ſpecies, alicui ius eſſe, invito vicino, aedes ſuas altius tollendi, vel non tollendi, & hinc PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 5. *D. eod. tit.* exponat, quid in ſervitutibus dicatur, altero invito fieri. At in utroque caſu, qualem & Pagenſtecherus & Strykius fingit, non aedes noſtrae altius tolluntur, ſed vicini, nec in poſteriore quiſquam ſibi perſuaſerit, eo invito fieri, ut aedes ſine ejus impendio altius tollantur. Itaque etiamnum nihil cauſae eſt, cur a vulgari huius ſervitutis explicatione diſcedere velimus, quam optime ſuo more illuſtravit Ger. Noodtius *Comment. ad tit. Pand. de ſervit. praed. urb. p.* 211. *tom.* II. *Op.* Sed ne videamur & ipſi iuſto altius hic tollere, paucis addimus, veteres interpretes hic quam maxime ſollicitos fuiſſe videri de differentiis ſevitutum ruſticorum urbanorumque praediorum, inter quas & hanc eſſe monent, quod urbanae non uſu non exſtinguantur, niſi ſervientis praedii dominus uſuceperit libertatem; in ſervitutibus ruſticis ſolus non uſus ſufficere videatur. Huc enim pertinent fragmenta CAII *lib. VII. ad edict. prov. l.* 6. D. *de ſervit. praed. urban.* & JULIANI *lib. VII.* D*igeſt. l.* 32. D. *eod. tit.*

(d) *Ruſticive.*) Hic quoque varias huius gene-

Digitized by Google

BIT (*e*) VEL EAM AD ALIUM PERTINERE NEGABIT: in rem (*f*) actiones (*g*) dabo.

generis ſervitutes explicarunt interpretes, ceu patet ex fragmentis, quae ſuperſunt, quam plurimis. Sane ad ſervitutes ITINERIS, ACTUS, VIAE, pertinent fragmenta ULPIANI *lib. XVII. ad edict. l.* 4. *pr.* §. 1. 2. 3. 4. 5. D. *ſi ſervit. vindic.* PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 7. *pr.* D. *de ſervit. praed. ruſtic.* CELSI *lib. V.* Digeſt. *l.* 9. D. *de ſervit.* CAII *lib.* VII. *ad edict. prov. l.* 8. *pr.* D *de ſervit. ruſtic. praed.* Ad ſervitutem AQUAEDUCTUS & jus *aquam per rotam ex flumine tollendi*, ULPIAN. *lib. XVII. ad edict. l.* 2. D. *commun. praed.* Ad AQUAEHAUSTUM ejuſque uſum, ULP. *ibid. l.* 3. §. 3. *l.* 5. §. 1. *D. ſervit. praed. ruſtic.* Ad ſervitutem PASCENDI, ULPIAN. *ibid. l.* 3. *pr* D. *eod. tit.* Ad ſervitutes *fructus cogendi, coactoſque habendi*, itemque *rudus & ſaxa jaciendi*, ULPIAN. *ibid. l.* 3. §. 1. 2. D. *eod. tit.* Ad ſervitutes denique *calcis coquendae, cretae eximendae, pecoris ad aquam adpulſus*, ULPIAN. *ibid. l.* 5. §. 1. D *eod. tit.* Nec eſt, quod his explicandis immoremur, quum haec omnia plena manu ferantur in juriſconſultorum libellis.

(e) VINDICABIT.) Quae majuſculis litteris expreſſimus, ea *[illegible]* fuiſſe arbitramur ob *rubricam tit. ſi ſervit. vindic. vel ad alium pertin. neget.* Ceterum hic monuerunt interpretes, ſi plures coheredes ſint, ab eo vindicandam eſſe ſervitutem legatam, quem teſtator demonſtravit. ULPIAN. *ibid. l.* 5. *pr.* juncta *l.* 4. *D. de ſervit. praed. ruſtic.* Alioquin vindicari ſervitus poteſt a quocumque poſſeſſore, qui etiam hic non tenetur dicere, pro qua parte poſſideat, hoc enim petitoris munus eſt in ſpeciali actione, non poſſeſſoris. Quin & a ſuperficiario poteſt peti ſervitus, docuit ULPIAN. *ibid. l.* 37. *D. de rei vind.* Alia tamen eſt actio, qua poſſeſſorem praedii dominantis ad reficiendum compellimus. Si alter uſumfructum praedii habet, alter eiuſdem proprietatem, non cum illo, ſed cum hoc de onere reficiendi agendum eſt. PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 1. §. 1. D. *de ſervit. praed. urban.*

(f) *In rem.*) In rem agere non poſſunt, qui extra ſervitutis uſum aliquid in alieno faciunt, veluti qui in aliena area aedificant. ULPIAN. *lib. XVII. ad edict. l.* 37. *D. de rei vindic.* item redemtores operum ſuis caementis in alieno ſolo aedificantes. ULPIAN. *ibid. l.* 39. *princ. D eod. tit.* Nec magis in rem agit, poſt adlatam meliorem conditionem, qui pacto addictionis in diem emit. ULPIAN. *ibid. l* 41. D *eod. tit.* nec filiusfam. rem peculiatem extra cauſſam caſtrenſem vindicaturus, quamvis depoſiti recte agat. ULP. *ibid. l.* 19. *D. depoſ.* Contra in rem agere non prohibetur mulier de fundo, quem intercedens pignori dedit, quamvis ille a creditore diſtractus ſit. ULPIAN. *ibid. l.* 39. §. 1. *D. de rei vind.* nec non qui fundum a ſervo, filiove familias, liberam adminiſtrationem habente, vel procuratore venditum traditumque accepit, ULPIAN. *ibid. l.* 41. §. 1. *D. eod. tit.* vel qui a muliere non uxore fundum donatum per epiſtolam accepit, quem tamen illa ab eo conduxit, quia per illam adquiſiviſſe poſſeſſionem videtur, tamquam per colonam. ULPIAN. *ibid. l.* 77. *D. eod. tit.* denique qui mortis cauſſa donavit, & convaluit. ULPIAN. *ibid. l.* 29. *D. de mort. cauſſ. donat.* Ut adeo ex inſtituto hac occaſione de iis, qui in rem agere poſſint, diſputaſſe videatur Ulpianus.

(g) *Actiones.*) CONFESSORIAM puta & NEGATORIAM, de quarum natura ſuo more prolixius agunt ULPIAN. *lib. XVII. ad edict. l.* 2. *l.* 4. §. 2. *ſequ. l.* 6. *pr. l.* 8. *D. ſi ſervit. vindic.* PAULL. *lib. XXI. ad edict. l.* 7. *l.* 9. *D. eod. tit.* Atque hic quidem colophonem impoſuere JULIANUS *libro digeſtorum* VII. ULPIANUS *libro* XVII. *Comment. ad edict.* PAULLUS *lib.* XXI. *ad edict.* Nec ex fragmentis horum librorum ullum eſt, quod non ſuo loco adcommodari potuerit, praeter JULIANI *l.* 12. *D. de ſtatulib.* & ULPIANI *l.* 45. D. *de donat. int. vir. & uxor.* cuius obſcuritatem ipſe agnovit Cuiac. *Obſerv. V.* 36. Sed inſcriptionem manifeſto deprehendes in mendo cubare, ſi contuleris *l.* 130. *D. de regul. jur.* ubi idem fragmentum ex ULPIANI *lib.* XVIII *ad edict.* occurrit. Citatur etiam ex ULPIAN. *lib.* XVII. *ad edict. l.* 60. *D. de ceſſ. bonor.* quae tamen ad materiam de ſervitutibus pertinere potuit, quia agit de onere reficiendi, de quo frequentiſſimam eſſe quaeſtionem circa ſervitutes, nemo temere negaverit.

Tit. XLI.

SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICETUR (*a*).

(Ulpian. lib. XVIII. Pavll. lib. XXI. Julian. lib. VIII.)

SI QUADRUPES (*b*) PAUPERIEM FECISSE DICETUR: (*c*), eum, qui poſſidebit, (*d*) NOXIAM (*e*) ſarcire, aut animal NOXAE DEDERE (*f*) jubebo.

(a) FECISSE DICETUR.) Actionem de pauperie ex legibus XII. tabularum deſcendere, recte vidit Juſtinianus, *princ. Inſt. ſi quadrup. paup.* ſequutus ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 1. *pr. D. eod. tit.* Nihilominus tamen & praetor ea de re edixerat, idque patet ex ejuſdem ULPIANI verbis in *d. l.* 1. §. 3. D. *eod. tit.* ubi jureconſultus: *Ait Praetor:* PAUPERIEM FECISSE. Alibi & verba quaedam hujus edicti ſervavit, puta illa: NOXAE DEDERE. *l.* 1. §. 14. *D. eod. tit.* Sententiam legis XVIII. tabularum eamdem, procul dubio, cum edictali, habet idem in *l.* 1. *pr.* D. *eod.* Ut adeo non admodum difficile fuerit, inde edictum ipſum exſtruere, cujus de loco dubitare nos non patiuntur tot interpretum, novos hic libros auſpicantium, fragmenta.

(b) QUADRUPES.) Pertinet haec actio directe ad omnes quadrupedes, quae dorſo & collo domantur; ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 1. §. 2. D. *ſi quadrup. paup. fec.* utilis actio etiam ad non quadrupedes. PAULL. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 4. *D. eod. tit.* Quo referenda etiam quaeſtio de cane feroce, qui in tabernam ſe immittentem laedit, apud eumdem PAULL. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 2. §. 1. *D. eod.*

(c) PAUPERIEM FECISSE.) PAUPERIES eſt damnum ſine injuria facientis datum. Nec enim poteſt animal injuria feciſſe, quod ſenſu caret, inquit ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 1. §. 3. *D. ſi quadrup. paup. fec.* eodem modo philoſophatus, ac Seneca *de Ira* II. 26. *Atqui ut his iraſci dementiae eſt, quae animo carent, ſic & mutis animantibus, quia nulla eſt injuria, niſi a conſilio profecta.* Nocere itaque nobis poſſunt, *ut ferrum aut lapis: injuriam quidem facere non poſſunt.* In ſequentibus hujus *l.* 1. paragraphis ad undecimam uſque accurate docet, actionem hanc non dari, ſi quadrupes propter loci iniquitatem, aut culpa mulionis, aut ex dolore, aut inſtigatione alterius animalis pauperiem fecerit, aut ſi fera fugiens nocuerit; non intereſſe vero ſive corpore pauperiem dederit quadrupes, ſive per aliam rem, quam tetigit, veluti ſi plauſtrum evertendo hominem obtriverit. Addit his CAI. *lib.* VII. *ad edict. prov. l.* 3. *D. eod. tit.* dari hanc actionem etiam ob liberum hominem a quadrupede vulneratum, non quidem, ut deformitatis ratio habeatur, vel noxia aeſtimetur, ſed ad impenſas in curationem factas, operaſque amiſſas & reliqua damna conſequenda.

(d) *Eum, qui poſſidebit.*) Noxa enim caput ſequitur, ac proinde agitur non adverſus dominum, cujus fuit quadrupes, quum noceret, ſed cujus nunc eſt. ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 1. §. 12. *D. h. t.* Datur etiam adverſus heredes, ceteroſque, non tamen jure ſucceſſionis, ſed eo jure, quo domini ſunt. ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 17. *D. eod tit* Hinc ſi ante litem conteſtatam perierit animal, actio exſtinguitur, VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 13. *D. eod. tit.* Sufficit tamen, ſi quis in jure interrogatus reſponderit, ſuam eſſe quadrupedem. VLP. *lib.* XVIII. *ad edict l.* 7. *D. de interrog. in jur. fac.* Si communne eſt animal, cum ſingulis agitur in ſolidum. VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 14. *D. ſi quadrup. paup.*

(e) NOXIAM.) *Noxia* eſt ipſum delictum, inquit VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 1. *D. eod. tit.*

(f) NOXAE DEDERE.) Noxae dedere eſt animal tradere vivum. VLPIAN. *ibid. l.* 1. § 14. *D. ſi quadrup. paup.* Itaque agendum eſt alternative, ut aut noxia ſarciatur, aut quadrupes noxae dedatur, praeterquam ſi quis ſe poſſidere falſo negaverit, ſiquidem tunc in ſolidum condemnabitur. VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 15. D. *eod. tit.* vel ſi animal fortaſſis a tertio poſt litem conteſtatam ſit occiſum, niſi dominus actori actionem adverſus occidentem cedere malit. VLPIAN. *ibid. l.* 1 §. 16. *D. eod. tit.* Eadem occaſione monuerunt veteres interpretes, actionem hanc & heredi ceteriſque ſucceſſoribus dari. Idem *ibid l.* 1. §. 17. *D. eod.* immo & iis, quorum intereſt, veluti commodatario, fulloni, ceteris. Recte etiam monuit Juſtinianus *Imp.* §. 1. *Inſt. ſi quadrup. paup.* actionem de pauperie concurrere cum actione aedilitia de cane, verre, urſo, leone, ibi habitis, ubi vulgo iter fit. Cujus juris rationem redditurus VLPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 130. D. *de regul. jur. actiones*, inquit, *praeſertim poenales,*

Digitized by Google

T i t. XLII.

DE LEGE AQUILLIA (a).

EUm, QUI SERVUM SERVAMVE, ALIENUM ALIENAM QVADRUPEDEM VEL PECUDEM (b) INJURIA (c) OCCIDE-

les, de eadem re concurrentes, alia aliam non conſumit. Quumque eadem regula iiſdem paene verbis occurrat in *l. 60. D. de oblig. & action.* & ibi tamen inſcriptio praeferat VLPIANI *lib.* XVII. *ad edict.* vix ambigere licebit, inſcriptionem illam, ceu iam ad praecedentem titulum *ſub litt. g.* notavimus, in mendo cubare, & pro LIB. XVII. reſcribendum eſſe LIB. XVIII. Sub finem moneo, noxae deditionem animalis etiam placuiſſe Soloni, de quo Plutarch. *in Solon. p. 91.* nec non Platoni *in Legib. lib.* XI. ſed eos non tam accurate diſtinxiſſe quadrupedes & reliqua animantia, adeo ut de cane eiuſmodi actionem dederint. An vero haec ex lege Hebraea *Exod.* XXI. ad Phoenices, atque ab his ad Graecos manarint, quod ſuſpicatus eſt Grotius *in Flor. ſparſ. ad hunc tit. p.* 141. non facile dixerim. Saltim lex Hebraeorum in noxae deditione bovis cornupetae non adquieſcit, ſed eum lapidibus obrui iubet.

(a) DE LEGE AQUILLIA.) De ordine non eſt, quod multum laboremus, quippe quem ſatis demonſtrant tot fragmenta, quae ex omnium fere veterum commentariis ad hanc edicti partem ſuperſunt. Magis videri poſſet dubium, an in edicto titulus de lege Aquilia fuerit, quia res ipſa docet, iureconſultos veteres hic non tam verba praetoris, quam ipſius legis Aquilliae aſſe interpretatos. Unde & Ranchinus edictum, quod ad hanc legem pertineret, proponere non eſt auſus. Enimvero & in edicto ſuo hanc legem habuiſſe praetorem, liquido patet ex *Pariatore Legum Moſaic. & Roman. tit.* 2. §. 4. quippe qui ibi citat ULPIANUM *lib.* XVIII. (ita enim eſt in Codice Scaligeriano, eamque lectionem firmat *l.* 28. §. 17. *D. ad leg. Aquil.*) *ad edictum, ſub titulo: ſi fateb tur, iniuria occiſum eſſe in ſimplum.* Itaque non modo in edicto fuit titulus de lege Aquilia; vel damno iniuria dato, ſed ille etiam in varia capita, ſeu paragraphos, quos Pariator ille *titulos* vocat, diſtinctus fuit. Quamque probabile ſit, verba legis, quae apud CAJUM *lib.* VII. *ad edict. provinc. l.* 2. D. *ad leg. Aquill.* & ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 27. §. 5. D. *eod. tit.* habentur, ſervaſſe praetorem: non adeo difficile fuerit, edictum hoc ſuae integritati reſtituere.

(b) PECUDEM.) Ita legendum putamus pro eo, quod Balduin. *de lege Aquill. p.* 125. aliique habent: QUADRUPEDEMVE PECUDEM, quamvis & ipſe aliquando hanc lectionem probarim. Quis enim dubitare potuiſſet, an & ſus ad hoc caput pertineat, ſi Aquillius de iumento tantum, quod gregatim paſcitur, eſſet loquutus? Probabilius itaque eſt, non coniunctim eſſe accipienda verba, QVADRUPES PECUS, ſed diſiunctim, ut in primum caput incidat, quiſquis vel *quadrupedem*, quae dorſo & collo domatur, vel *pecudem*, quae gregatim paſcitur, iniuria occiderit. Haec enim animalia ſervis exaequavit lex Aquilia, non canes, multo minus beſtias, veluti urſos, leones, pantheras. Contra iis vocabulis & elephanti, & cameli continentur, quia, licet ferae naturae, iumentorum tamen operam praeſtant. CAI. *lib.* VII. *ad edict. prov. l.* 2. *pr.* D. *ad leg. Aquill.* Ceterum quid iureconſultis ſit QVADRVPES, oſtendit ULPIANUS, *Regul. tit.* 19. §. 1. Quid PECVS, Varro *de Ling. Lat. lib.* IV. *p.* 25. *edit. Scalig.* Serv. *ad Virgil Aeneid.* IV. *v.* 158. Quid denique BESTIA, Iſidor. *origin.* XII. 2. quibus addi poſſunt, quae eam in rem diſſeruit Corn. van Byokersh. *de reb. mancipi & nec manc. cap.* 6. *pag.* 189. *ſequ.*

(c) INIVRIA.) Merito haec adiicit notat. VLPIAN. *lib. XVIII. ad edict. l.* 3. *D. h. tit.* Quia non ſufficiat, occiſum, ſed oporteat id iniuria eſſe factum. Id vero in utroque capite perinde habetur, ſive culpa quid contra legem factum ſit. PAULL. *lib. XXII. ad edict. l.* 30. §. 3. *D. eod. tit.* Ex quo conſequitur, ut hac lege non teneatur, qui ſervum alterius, inſidiantem ſibi, tamquam latronem occiderit, quum & adverſus periculum naturalis ratio permittat ſe defendere, & lex XII. Tabularum furem nocturnum deprehenſum occidi patiatur, modo id occidens cum clamore teſtificetur. CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 4. *D. eod. tit.* At quamvis eodem loco moneat CAIUS, interdiu furem non aeque facile poſſe occidi: tamen & ipſe, & VLPIANUS *lib. XVIII. ad edict. l.* 5. *D. eod. tit.* addunt, nec eum videri iniuria occidiſſe, qui quemcumque cum ferro incuntem occiderit, modo eum non potuerit adprehendere. INIURIAM enim hic non notare contumeliam, ſed omne, quod non iure factum & quamvis plerumque concurrant actio-

CIDERIT (*d*), QUANTI ID IN EO ANNO PLURIMI FUIT (*e*), TANTUM AES DOMINO (*f*) DARE ex lege Aquillia (*g*) DAMNABO

actiones damni & iniuriarum, diverſas tamen eſſe damni & contumeliae aeſtimationes. Ita &, qui occidit deprehenſum in adulterio ſervum alienum, hac lege non magis teneatur, (PAULL. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 30. *pr. D. eod.*) quam furioſus, infans, impubes, niſi hic iam ſit capax iniuriae. VLPIAN. *lib.* XVIII. *l.* 5. §. 2. *D. eod. tit.* Quid vero ſi magiſter in diſciplina ſervum vel occiderit, vel vulneraverit? Sane quamvis hic iniuriarum non teneatur, & dubitari poſſit, an non locati actio ſufficiat, quia levis tantum caſtigatio docentibus conceſſa eſt; ex lege tamen Aquillia illum conveniri poſſe, docet ULPIAN. *ibid. l.* 5. §. 3. *l. 7. princ. D. eod. tit.* quia praeceptoris nimia ſaevitia culpae adſignatur. PAVLL. *lib. XXII. ad edict. l. 6. D. eod. tit.* Quid ſi quis in colluctatione, vel in pancratio, vel dum pugiles inter ſe exercentur, alius alium occiderit? Tunc ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 7. §. 4. *D. eod. tit.* diſtinguit, utrum id in publico certamine factum ſit, in quo, quum gloriae ac virtutis, non iniuriae cauſſa, occiſum ſit, Aquilliam ceſſare ait: an extra certamen publicum, quo caſu ei locum eſſe concedit, niſi ſervus colluctatus ſit, domino committente. At notat tamen iuriſconſultus, prius contingere non poſſe, quoniam ingenui tantum certare ſoleant; at in filiofamilias vulnerato locum fore actioni ex lege Aquillia. Et ſic non obſcurum eſt, quo ſenſu ſcribat Tertullian. *Scorpiac. cap.* 6. *iniuriarum actiones extra ſtadium.*

(d) OCCIDERIT. Occiſum accipere debemus, ſive gladio, ſive fuſte, vel alio telo, ſive manibus: item ſi quis forte ſtrangulaverit eum, calceve petiit, vel lapide, vel qualiter. Hinc iureconſulti eo referunt caſus, ſi quis plus iuſto oneratus deiecerit onus, & ſervum occiderit, vel ſi lapſus ſervum alienum oppreſſerit, vel ſervum alienum leviter percuſſerit, & is obierit, vel eum de ponte deiecerit, vel medicus imperite ſecuerit, medicamento perperam uſus ſit, curationem dereliquerit, vel ſi mulio per imperititiam vel infirmitatem mulas retinere non potuerit, & damnum hoc modo dederit, vel obſtetrix medicamentum mulieri ſuis manibus ſuppoſuerit, vel aliquis per vim ſuaſumve medicamentum alicui infuderit, vel per luſum iaculans occiderit, niſi ſervus per campum iaculatorium iter intempeſtive fecerit, vel ſi ronſnr eo loco, quo pila luditur, ſervum ſub d o totonderit, & pila advolans novaculae ſervi gulam praeciderit. Quos caſus omnes prolixe hic explicarunt VLPIAN. *lib. XVIII. ad edict. l.* 7. §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. *l.* 9. *l.* 11. *pr. D. ad leg. Aquill.* CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 8. D. *eod. tit.* PAVLL. *lib. XXII. ad edict. l.* 10. *D. eod. tit.* ſimul monentes, omnibus his caſibus non dircſtam, ſed in factum actionem dari, quoties non σώματι corpore occiſus ſit ſervus, quin plane ceſſare actionem, ſi caſu caedes facta ſit, veluti SI TELUM MANV FVGIT MAGIS, QVAM JECIT, cuius exceptionis vel *arietis iuriſcontulorum*, ceu vocat, meminit Cicero *in Topic. cap.* 17. Quid iuris ſit, ſi plures occiderint, diſquirit ULPIAN. *lib. XVIII. ad edict. l.* 11. §. 1. 2. 3. 4. D. *eod. tit.* Similiter, quid ſit pronunciandum, ſi tota familia occiderit, & an tunc eadem ſit iuris diſpoſitio, ac in titulo, *ſi familia furtum feciſſe dicatur*, itemque, an ſi quis ſervum primum vulneravit, ac deinde occidit, ex utroque legis capite actio poſſit inſtitui, diſputavit CAIUS *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 32. *D. eod. tit.*

(e) PLURIMI FVIT.) Ea clauſula habet aeſtimationem damni, quod datum eſt, ita faciendam, ut annus retrorſus computetur, ex quo quis occiſus, aut, ſi ex vulnere, interiecto tempore, periit, a momento, quo vulneratus eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 21. *pr.* §. 1. *D. ad leg. Aquill.* Sed praecipue hic monent veteres, in aeſtimationem venire non ſolum ipſius corporis occiſi pretium, ſed &, quod domini intereſt. Quod multis exemplis illuſtrat ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 21. §. 2. *l.* 23. *princ.* §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. *D. eod. tit. l.* 14. *D. de eviction.* PAULL. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 22. *D. ad leg Aquilliam.*

(f) DOMINO. Datur enim haec actio domino & heredi ceteriſque ſucceſſoribus, non in heredem vel ceteros, quia poenalis eſt, niſi heres ex damno locupletior factus. Hinc & ei datur, qui ſervum adhibiturus erat, vel cuius ſervus fugitivus occiſus, non ei, cuius intereſt, nec uſufructuario, vel uſuario, nec libero homini, ſuo nomine agenti, nec creditori, cui ſervus oppignoratus, quamvis his caſibus aliquando utilis vel in factum actio competat. ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 11. §. 6. 7. 8. 9. 10. *l.* 13. *l.* 15. *l.* 17. *l.* 19. D. *ad leg. Aquill.* PAVLL. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 14. *l.* 30. §. 1. *D. eod. tit.*

(g) Ex *lege Aquillia.*) LEX AQUILLIA *omnibus legibus, quae ante ſe de damno iniuriae loquutae ſunt, derogavit, ſive XII. Tabulis, ſive alia quae fuit, quas nunc referre*

NABO (*b*) *** (*i*).

§. I. Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occiſos (*k*), ſi quis alteri damnum faxit, quod uſſerit (*l*), fregerit, ruperit (*m*) in-

ferre non eſt neceſſe: inquit ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 1. *D. h. t.* Ego vero vellem, quod & Franc. Balduino in votis fuit, & valde profecto vellem, ULPIANUS hic retuliſſet antiquas illas leges, quae ante Aquilliam de damno iniuria dato loquutae ſint. Sane praeter legem XII. Tabularum nulla eſt, cuius memoriam ſervarint veteres: ac ne iſta quidem talis ad nos pervenit, ut quid ea hanc in rem cautum ſit, ſatis intelligamus, quum praeter vocabula aliquot antiqua & legitima, SARCITO & RUPITIAS, a Feſto explicata, & fragmentum *de membro rupto* & *oſſe fracto*, nihil omnino effugerit commune iſtud rerum veterum naufragium. Franc. Balduin. *de leg. Aquill. p.* 216 *ſequ.* Pergit ULPIANUS: *Quae lex Aquillia plebiſcitum eſt, quum eam Aquillius, Tribunus plebis a plebe rogaverit.* At quis quaeſo ille Aquillius Tribunus plebis? Certe non ille cautionum egregius artifex, Ciceronis aequalis, cuius vitam oratione ſollemni explicatam, publici iuris fecimus, quamvis hoc ſibi aliiſque perſuaderе voluerit Jan. Vinc. Gravina *Orig. iur. civil.* §. 60. *pag.* 97. quum iam multo ante Brutus & Q. Mucius hanc legem vel illuſtrarint, vel memoraverint ſaltem in libris ſuis. *l.* 27 §. 22. *D ad leg. Aquill. l.* 39. D. *eod. tit.* & L. Caeſulenus, accuſator de plebe, *mulctam ex lege Aquillia de iuſtitia* (legendum forte *iniuria*) petiiſſe dicatur a Cicerone *in Bruto cap.* 34. quod vel ideo dudum ante C. Aquillii Galli aetatem factum oportuit, quia Caeſulenus ille, teſte eodem Cicerone aequalis fuit M. Bruti, accuſatoris illius vehementis, quem filium fuiſſe Bruti, iuris civilis in primis periti, alibi obſervavit, *de offic. lib.* II. *cap.* 14. Hinc nihil probabilius video, quam quod iam in *Antiqu. Rom. IV.* 3. 4. ſuſpicari me profeſſus ſum, nempe legem hanc latam anno V. C. 572. a L. Aquillio Tribuno plebis, qui poſtea anno 576. praeturam geſſit, teſte Livio XLI 18. Adde *Hiſt. iur. civ. lib.* I. §. 87.

(*h*) DAMNABO. Hac occaſione naturа actionis ex legis Aquilliae capite primo egit ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 23. §. 8. *D. h. tit.* Obſervavitque, eam dari, non quidem contra heredem, quum ſit poenalis, niſi forte heres ex damno factus ſit locupletior, ſed tamen heredibus, ceteriſque ſucceſſoribus, adeoque & ei, cui Stichi legati ac poſtea occiſi portio, repudiata a collegatario accrevit, quia retro ei accreviſſe dominium videtur. ULPIAN. *ibid. l.* 35. D. *eod. tit.* Idem notavit, hanc actionem aliquando cumulari cum perſequutione ex lege Cornelia de ſicariis. ULPIAN. *ibid. l.* 23. §. 9. D. *eod. tit.* nec non cum actione furti, ULPIAN. *ibid. l.* 27. *princ.* D. *eod. tit.* immo & noxalem eam aliquando eſſe, ſi ſervus alienus ſervum noſtrum occiderit. ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 27. §. 1. 2. 3. D. *eod. tit.*

(*i*) ***) Deſiderari hic videri poterat ſecundum legis Aquilliae caput, quod in deſuetudinem abiiſſe obſervat ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 27. §. 4. D. *eod. tit.* quodque in uſu non eſſe ait Juſtinianus §. 12. *Inſt. de leg. Aquill.* Id vero non aliunde factum ego arbitror, quam quod in edicto non invenerit locum, illiuſque luminibus offecerint tot alia praetoris edicta, quibus illud iuris civilis caput vel ſuppleverant, vel ob aequitatem emendaverant. Sive enim de ſervo corrupto in illo actum fuerit, ſive de effuſis & deiectis, (de utroque enim aliquid in lege Aquillia actum eſſe, ex *l* 4. *& l.* 5. §. 2. *D. de ſerv. corrupt.* & *l.* 31. *D. ad leg Aquill.* diſcimus,) praetoris edicta de iis quaſi delictis edita efficere potuerunt, ut hoc caput in deſuetudinem ſenſim abierit. Nulla ergo hic lacuna eſt, uti quis ſuſpicari poſſet, neque in edicto hoc caput expreſſerat Julianus, quum vix probabile ſit, illud intra tam breve temporis intervallum, quod inter Hadriani & Ulpiani tempora interceſſit, adeo evaneſcere potuiſſe ex hominum memoria, ut ne eius quidem argumentum commemorandum putaverint interpretes.

(*k*) OCCISOS.) Hac enim actione agitur de omnibus animalibus laeſis, etiam, quae pecudes non ſunt. Immo & magiſtratus municipales, ſi pignori capiendo pecudem damnum iniuria dederint, hac lege conveniuntur. ULPIAN. *lib. XVIII. ad edict. l.* 29. §. 6. 7. *D. ad leg. Aquill.*

(*l*) USSERIT.) Veluti ſi quis ſervum, face obiecta aduſſerit, vel ſi arbuſtum, villam, vel inſulam incenderit, vel ſi cuius fornicarius ſervus ad fornacem obdormiverit, & villa exuſta fuerit, vel ſi cuius furnus damnum dederit, vel apes alterius ad ſe advolantes exuſſerit, de quibus caſibus agit ULPIAN. *ibid. l.* 27. §. 7. *ſequ. D. ad leg. Aquill.* additque, etiam capitis, tamquam incendiarium damnari poſſe, qui dolo malo alterius inſulam exuſſerit. ULPIAN. *ibid. l.* 10. *D. ad leg. Cornel. de ſicar.*

(*m*) INJURIA, QUANTI EA RES IN TRIGINTA DIEBUS PROXIMIS FUIT (*n*), TANTVM AES eum DARE DOMINO DAMNABO.

§. II. SI EVM FATEBITVR INJVRIA OCCISVM, uſtum, fractum, ruptum eſſe, IN SIMPLVM; contra inficiantem in duplum actionem dabo (*o*).

TIT.

(m) FREGERIT, RUPERIT.) RUMPERE hic eſt *corrumpere*, ait VLPIAN. *ibid. l.* 27. §. 13. 16. *D. ad leg. Aquill.* nec dubium eſt, quin vetus illud RUPITIAS, quo decemviros uſos eſſe in XII. tabulis diximus, receptiore vocabulo exprimere voluerit praetor. Ceterum ampliſſima hic exemplorum huc pertinentium ſeges apud interpretes occurrit. Quaerunt enim, an huic actioni locus ſit, ſi quis lolium aut avenam in alienam ſegetem, (uti eſt in parabola Matth *XIII.* 24.) injecerit, ſi vinum ſpurcaverit, effuderit, acetum fecerit, ſi vulneraverit, pugnis, loris, virgis ceciderit, ſi veſtimenta ſciderit, ſi frumentum vel milium effuderit in flumen, ſi eidem arenam aliudve quidquam immiſcuerit, quod difficulter ſeparetur, ſi quis numos de manu excuſſerit, ſi mulierem pugno, vel equam ictu percuſſerit, ut foetum eiiceret, ſi mulam alicujus plus juſto onerando ei membrum ruperit, ſi navem perforarit, olivam immaturam decerpſerit, vel ſegetem immaturam crudamve vineam deſecuerit. Et quo ſimul patet, cur ULPIAN. *lib. XVIII. ad edict. l.* 31. *D. de verb. ſignif.* hic PRATUM definiverit, quod ſit, in quo ad fructum percipiendum falce dumtaxat opus ſit, *pratum* dictum, quaſi *paratum ad fructum capiendum.* Vid. Goedd. *Comm. de verb. ſignif. pag.* 415. Porro eadem occaſione quaeſivere veteres, an Aquillia teneatur, qui ſilvam caeduam, adhuc immaturam vel ſalictum interceperit? De omnibus his diſputat ULPIAN. *lib. XVIII. ad edict. l.* 27. §. 14. *ad* §. 27. *D. ad leg. Aquilliam.* Quumque, quod ad poſtremam ſpeciem attinet, obſervaverit iuriſconſultus, eum, qui ſilvam caeduam iam maturam interceperit, etiam furti & arborum furtim caeſarum reum eſſe: PAVLL. *lib. XXII. ad edict. l.* 11. *D. arbor. furt. caeſar.* addit, manere etiam nihilominus actionem ex legibus XII. tabularum, idque ob eam rationem, quod quoties lex obligationem introducit, niſi ſi nominatim caverit, ut ſola ea actione utamur, etiam veteres actiones maneant, adeo ut ſi ex eodem facto, duae competant actiones, poſtea judicis potius partes ſint, ut quo plus ſit in reliqua actione, id actor ferat, ſin tantumdem aut minus, nihil conſequatur. PAULL. *lib. XXII. ad edict. l.* 41. *D. de oblig. & action.* Ita lego cum Cujac. *Obſerv. XIII.* 23. quamvis plerique codices pro *nihil conſequatur*, habeant *id conſequatur.* Quamvis enim eam emendationem reprehendat J. Robert. *Animadv. I.* 21. ipſa tamen res & ſenſus eam tam manifeſto exigunt, ut eam probare non dubitarint Franc. Hotoman. *Quaeſt. illuſtr. XXVII.* Mercat. *Notat.* l. 29. & Franc. Balduin. *de lege Aquill. pag.* 236. Porro inter exempla, quae ad hanc edicti partem adcumularunt veteres; & illa ſunt de puero caſtrato, de quo erudita exſtat V. A. Ever. Ottonis *diatribe*, de calice diatreto fracto, de margaritis a marito commodatis & ab uxore perforatis; foribus aedium perfractis, aedificio vel aquaeductu diruto, item de lapide, qui ex plauſtro cadens nocuit, de eo, qui imperitum mulionem locavit, (ſiquidem & imperitia culpae adnumeratur. CAI. *lib.* VII. *ad edict. l.* 132. D. *de regul. jur.*) qui laccum vino plenum pertudit, laqueos poſuit, protectum alterius incidit, navi ſua in alterius navem impegerit, & quae ſunt hujus generis alia, de quibus fuſe ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 27. §. 28. *ad finem l.* 29. *pr.* §. 1. *ſequ. D. ad leg. Aquill* Quo poſtremo caſu etiam quaeritur, an & actioni ex edicto nautae, caupones, ſtabularii recepta ut reſtituant, locus ſit, apud PAULL. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 6. D. *naut. caup. ſtabul.* & ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 7. *D. eod. tit.* Denique & iſtae quaeſtiones incidunt, an actioni huic locus ſit, ſi quis alienum vinum vel frumentum conſumſerit, emtorem in numero iugerum circumvenerit, ſtuprum alterius ſervo intulerit, ſepulcrum intulerit? De quibus caſibus PAVLL. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 30. §. 2. D. *ad leg. Aquill.* ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 34. *D. de contrab. emt. l.* 25. *D. de injur. l.* 2. D. *de ſepulcr. viol.*

(n) PROXIMIS FUIT.) Haec verba etſi non habeant PLVRIMI, ſic tamen eſſe accipienda conſtat, perinde ac ſi illud adiectum eſſet. ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 29. §. 8. *D. ad leg. Aquill.*

(o) *Actionem dabo.*) Fuiſſe in edicto huius tituli paragraphum, cuius principium ita ſe habuerit, iam ſupra *ſub litt. a* ex *Pariatore leg. Moſaic. & Roman.* demonſtravimus. Sententiam ipſam illius paragraphi habemus apud VLPIAN. *ibid. l.* 2. §. 1. *& l.* 23 §. 10. D. *ad leg. Aquill.* Nec dubium eſt, quin ad eiusdem explicationem pertineant fragmenta VLPIANI *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 23. §. 11. *l.* 25. D. *h. t.* & PAVLLI *lib.* XXII. *ad edict. l.* 24. *l.* 26 *D. eod.*

Digitized by Google

T i t. XLIII.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS (*a*).

SI filiusfamilias (*b*), vel ſervus ſervave, inſciente patre vel domino noxiam (*c*) commiſiſſe dicetur, eum, cujus in poteſtate erit (*d*), quantum ob eam rem aequum & bonum judici videbitur (*e*), tantum aes dare, aut noxae dedere (*f*) filiumfamilias ſervum vel ancillam jubebo.

§. I.

eod tit. ubi quaeritur, quatenus falſa etiam confeſſio confitentem oneret? Quam in rem multa diximus in Diſſert. *de religione judicantium circa reorum confeſſiones.* Fuerintne plura legis Aquiliae capita, nos quidem in medio relinquimus, quamvis ita viſum ſit Ger. Noodt *de lege Aquill. cap.* 1. *pag.* 137. & Corn. van Bynkershoek *Obſerv. l.* 13. Saltem in edicto plura non fuiſſe arbitramur, quum aliorum, quam quae hactenus expoſuimus, nec vola nec veſtigium in iure noſtro exſtet.

(a) DE NOXALIBUS ACTIONIBUS.) Quamvis titulum *ad legem Aquilliam* in Pandectis proxime excipiat ille *de his, qui effuderint, vel dejecerint*: tantum tamen abeſt ut capita illa in edicto quoque vicina fuerint, ut ULPIAN. *lib.* XXIII. demum de effuſis & dejectis egerit, ceu poſt Hub. Giphanium in *Oeconom. jur. p.* 127. recte obſervavit Jc. Gothofred. *in Serie edicti perpetui.* Proximus ergo fuit titulus de actionibus noxalibus, de quibus iiſdem adhuc libris egerunt interpretes. Partem edicti, quam huc pertinere exiſtimes, ſervaſſe credideris VLPIANUM *l.* 21. §. 2. D. *h. t.* Sed quum hoc fragmentum ex *lib.* XXIII. decerptum ſit, illud alio erit referendum. Attamen quum ſententia huius edicti ex ipſa harum actionum natura facile intelligatur: non difficile etiam fuit, verba effingere, id quod iam veriſimillima ratione fecit Ger. Noodtius *in Comm. ad Pand. p.* 231.

(b) *Filiusfamilias.*) Eius adhuc meminiſſe in edicto Julianum, nullum eſt dubium, quum noxae deditio filiorumfamilias adhuc in uſu fuerit, non modo temporibus Juliani, ceu patet ex *l.* 34. *D. de noxal. action.* ſed & Sex. Pomponii, *l.* 33. *D. eod. tit.* immo & Papiniani, Ulpiani & Paulli, ceu diſcimus ex *Collat. Leg. Moſaic. & Rom.* II. 3. *l.* 3. §. 4. *D. de liber. homin. exhib.* & Paulli *Recept. Sent.* II. 31. 9. ut adeo ad poſtrema tantum tempora & novam iuriſprudentiam pertinere videantur, quae differit Juſtinianus. *l. pen. C. de furt & ſerv. corrupt.* & §. *ult. Inſt. de noxal. action.*

(c) *Noxiam.*) Ita vocatur omne delictum privatum ac quaſi delictum. Hinc Feſtus *in Noxa pag.* 176. *Noxa ponitur pro peccato aut pro peccati poena. Quum lex iubet noxae dedere pro peccato.* Quo & ſequentia pertinent, illaque Servii *ad Virgil. Aeneid* I. *v.* 45. *Hoc intereſt inter noxam & noxiam, quod noxia culpa eſt, id eſt, peccatum, noxa autem poena. Quidam: noxa, qui nocuit; noxia id quod nocitum, accipiunt.* Quam poſtremam ſententiam & juris auctores probarunt, §. 1. *Inſt. de noxal. action.* quamvis eoſdem in ipſo uſu horum vocabulorum fluctuare, iam obſervavit Vinn. *in Comment. ad d.* §. 1 *Inſt. eod. tit.* Hinc facile patet, cur adventitiae qualitatis eſſe dicantur hae actiones, itemque cur illae modo civiles ſint, modo praetoriae. §. *Inſt. eod. tit.* denique, cur, ubi plures ex uno delicto actiones naſcuntur, etiam plures noxales dentur. Sic e. g. quemadmodum cum raptore non modo *vi bonorum raptorum*, ſed & *furti* recte agitur: *pr. Inſt. de vi bonor. rapt.* ita idem dicendum, quoties agitur noxaliter, ita tamen, ut qui vi bonorum raptorum egit, non amplius habeat actionem furti nec manifeſti, qui furti agit, adhuc vi bonorum raptorum recte agat, ut, quod in hac actione amplius eſt, conſequatur. PAVLL. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 1. *D. eod.*

(d) *Poteſtate erit.*) Id eſt, contra patrem vel dominum, quamvis dominus, qui dolo poſſidere deſiit, & hic non minus pro poſſeſſore habeatur, PAVLL. *ibid. l.* 131. *D. de reg. iur.* Quam qui interrogatus in iure, ſervum ſuum eſſe reſpondit. PAVLL. *ibid. l.* 8. *D. de interrog. in iur. fac.* Quo refero etiam fragmentum IULIANI *lib.* VIII. (ita enim pro *lib.* IX. reſcribendum puto,) *l.* 39. *D. de noxal. action.*

(e) *Videbitur.*) Quia enim agebatur civiliter ex delictis privatis, iudicum erat haec notio: quin & magiſtratuum municipalium, quamvis alioquin his non liceret ſupplicium a ſervis ſumere. VLPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 12. D. *de juriſdict.*

(f) *Noxae debere.*) Filii itaque familias vel ſervi nomine agendum erat noxaliter. Manumiſſi enim ipſi directe tenebantur. VLPIAN. *ibid. l.* 6. *D. h. t.* Quid iuris ſit, ſi plures ex diverſis delictis noxaliter agant? vel ſtatuliber noxiam commiſerit, conditioque interea exſtiterit: vel ſi in re communi

Digitized by Google

§. I. (*g*) Si quid ſciente (*h*) patre dominove factum erit, ſine noxae deditione judicium dabo.

T I T. XLIV.

FINIUM REGUNDORUM (*a*).

(ULPIAN. LIB. XIX. PAULL. LIB. XXIII. JULIAN. LIB. VIII.)

FINIUM REGUNDORUM (*b*) ſi agetur

muni damnum datum ſit, itemque ſi ſervus domino, operas ejus ab uſufructuario conducenti, vel ſervi navem exercentis vicarius in nave damnum dederit, diſputat ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 14. *pr* §. 1. D. *de noxal. act.* & PAULL. *lib. XXII. ad edict. l.* 17. §. 1. *l.* 19. *pr.* §. 1. 2. *D. eod. tit.* Nec minus bella eſt quaeſtio, quam tractat CAI. *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 20. D. *eod. tit.* quo eventu nimirum quis ob plures noxias diverſis temporibus agat? Eleganter enim, ut ſolet, reſpondet, ſi ille ex una noxia dominium ſemel nactus ſit, nullam eum amplius actionem habere; at ſi priore iudicio litis aeſtimationem ſit conſequutus, nihil impedire, quo minus deinde ob quamcumque aliam noxiam agere noxaliter poſſit. Ceterum antiquiſſimam eſſe eam noxae deditionem, ac gentibus pleriſque uſitatam, iam ab aliis obſervatum eſt. In Latio ſaltim diu ante Romae natales recepta fuit, ſi vera ſunt, quae de Caco, ab Evandro Herculi noxae dato, ſcribit Aurel. Victor. *de orig. urb. Rom.* Nam alii auctores eum ab Hercule clavi percuſſum occubuiſſe ferunt, veluti Livius *lib. I. cap.* 7.

(g) §. I.) Duo fuiſſe huius edicti capita, eorumque poſteriore de delictis conſciis parente vel domino commiſſis actum eſſe, diſcimus ex ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 2. *pr. D. de noxal. action.* ubi & ſententia hujus paragraphi habetur.

(h) *Sciente.*) SCIENTE altero factum dicitur, quod quis non prohibuit, ſi vel maxime non ſuſſerit, ULPIAN. *lib.* XVIII. *ad edict. l.* 1. §. 1. *D de noxal. act.* Quid ſi ſervus communis, ſciente alterutro deliquerit? De ea quaeſtione agit PAULL. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 10. *l.* 17. *pr.* § 1. D. *de noxal. act.* qui & alibi diſquirit, quid iuris ſit, ſi ſervus, quem tibi commodaveram, furtum fecerit? PAULL. *ibid. l* 22. *D. commod.* itemque ſi damnum tibi datum ſit a ſervis meis, in aedibus, tibi a me locatis, vel ſi ſervos ipſos, qui tibi nocuere, locaverim. IDEM *ibid. l.* 45. D. *locat. conduct.*

(a) FINIUM REGUNDORUM.) Quum hic novos Commentariorum libros auſpicati ſint ULPIANUS, PAVLLVS, JVLIANUS: CAJUS vero tria illa judicia diviſoria ac duplicia adhuc *libro VII* expoſuerit: dubitari non poteſt, quin judicia illa actiones noxales in edicto quam proxime exceperint. Nec ratio fuit ab ordine in Pandectis inter judicia illa obſervato diſcedendi. Ipſius edicti, quod jam Ger. Noodtius reſtituere conatus eſt, *in Comm. ad Pand. pag.* 233. rationem mox reddemus: jam obſervamus CAJUM *lib. VII. ad edict. provinc. l.* 13. *D. de judic.* & *l.* 2. §. 1. D. *commun. divid.* in anteceſſum de tribus iſtis judiciis notaſſe, in iis quaeri, quis actor intelligatur, quia par omnium videatur cauſſa: ſed magis placuiſſe, eum videri actorem, qui ad iudicium provocarit.

(b) FINIUM REGUNDORUM.) Originem debet hoc iudicium XII. tabulis, quae quinque pedum ſemitam, ſeu ſpatium, intra fundos relinqui iuſſerant, quod & μεθόριον, ſeu limitare iter dicebatur, ceu pluribus oſtendit Jac. Gothofred. *ad Leg. XII. tabul. pag.* 132 Idem ſpatium quinque pedum & lex Mamilia, quae de finibus lata fuerat, probaverat Qua de re Flaccus Sicul. *de condit. agror. pag.* 8. *edit. Goeſ. Signantur* (arbores finales,) *utrimque, id eſt, ex utraque poſſeſſione* INTRA PEDES QUINQUE, *ut Legis Mamiliae commemoratae locum habeant.* Itemque Aggenus Vrbic. *in Frontin. de limitib. agro. pag.* 53. *De fine enim* LEX MAMILIA QUINQUE (*aut ſex*) PEDUM) *latitudinem vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, quod uſucapi non poteſt.* Ubi verba: *aut ſex*, parentheſi incluſa, expungenda eſſe recte monet Goeſius *in not. pag.* 149. Frontinus porro *ipſe de limitib. agror. pag.* 40. *De rigore controverſia eſt finitimae conditionis, quoties inter duos pluresve terminos ordinatos, ſive quae alia ſigna, ſecundum* LEGEM MAMILIAM QUINQUE PEDES *agitur.* Denique Simplicius *pag.* 83. *Lex*

Digitized by Google

tur (*c*) inter confines: arbitros (*d*) dabo, ut fines eorum arbitratu regantur (*e*).

§. I. Item ſi quid damni datum factumve erit, ſive quid eo nomine alicui aberit, aut ad eum pervenerit, id praeſtari jubebo (*f*).

Lex Mamilia fini latitudinem praeſcribebat, de qua lege juriſperiti adhuc habent quaeſtionem, neque antiqui ſermonis ſenſus proprie explicare poſſunt, QUINI PEDES latitudo dati ſint, an in tantum quiſque. Erat ergo hoc ſpatium vel limitare iter inter fundos, & in ipſis finibus, *non quaquaverſus circum fines*, ceu ſibi perſuaſerat Franc. Hotoman. *in Epit. Digeſt. tit. fin. regund.* notatus ideo a Guil. Goeſio *in not. ad Sic. Flacc. pag.* 129. Et horum quidem quinque pedum nulla olim erat uſucapio, quemadmodum iam ex Aggeni Urbici loco vidimus, & in hoc quoque utrique legi, Decemvirali & Mamiliae inter ſe convenit, eodem obſervante Goeſio *pag.* 191. & ante eum Andr. Alciato *de quinque ped. praeſcript. tom.* III. *oper. pag.* 345. S. quando ergo de his quinque pedibus oriebatur controverſia, quod immiſſum eſſe ab alterutro vicinorum dicerentur, ea vocabatur *controverſia finalis* vel *de finibus*, eaque terminanda erat iudicio finium regundorum, nulla obſtante uſucapione. Sin de ipſo agro lis incideret: erat haec *controverſia de loco*, & tunc res non ad agrimenſores & arbitros, ſed ad praetorem pertinebat. Poſtea, quamvis uſucapioni locus non eſſet in quinque illis pedibus: invaluerat tamen conſuetudo, ut longiſſimi temporis praeſcriptione adquiri poſſe crederentur. Verum & id mutandum exiſtimabant Valentinianus, Theodoſius & Arcadius Augusti, *l.* 4. *C. Theod. fin. regund.* quam legem difficillimam, & vix cuiquam intellectam operoſe expoſuit & a Jac. Gothofredi ἐνδοξομανίᾳ vindicavit Goeſius *ad Script. de limitib. pag.* 192. Denique quum Juſtinianus *l.* 3. *C. fin. reg.* ut ſpatio illi quinque pedum triginta annorum poſſeſſione praeſcribi poſſet, denuo indulſiſſet: ſpatium iſtud ſenſim penitus abolitum eſt, & fines facti ſunt lineares, de quibus itaque regundis quotidianae quaeſtiones naſcuntur. Ceterum hoc finium regundorum iudicium cum olim, tum hodie, ad praedia tantum ruſtica pertinet, neque intereſt, ſive rivus privatus, ſive arbores intercedant, modo via publica non interveniat. Praedia enim urbana *vicina* quidem, at non *confinia* adpellantur, adeoque nec in illis huic iudicio locus eſt. ULPIAN. *lib.* XIX. *ad edict. l.* 2. *pr. D. fin. regund.* PAULL. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 4. §. 10. 11. *l.* 6. *D. eod. tit.* Id quod etiam dicendum de fundo communi, de quo itidem inter ſocios non poteſt accipi iudicium. PAULL. *ibid. l.* 4. §. 6. 7. *D. eod. tit.* Contra iudicium finium regundorum manet, quamvis ſocii communi dividundo egerint, vel alienaverint fundum. JULIAN. *lib.* VIII. *Digeſt. l.* 9. *D. eod. tit.* Nihil denique intereſt, inter duos an plures fundos hoc iudicium accipiatur, itemque vectigales ſint agri, an uſufructuarii, an oppignorati. PAULL. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 4. §. 8. 9. *D. finium regund.*

(c) *Si agatur.*) Quam actionem *eſſe perſonalem, licet pro vindicatione rei ſit*, id eſt, *mixtam*, obſervat PAULL. *ibid. l.* 1. *D. fin. regund.* Eadem enim poene loquendi figura alibi quoque uſus PAULLUS, iudicium communi dividendo magis ex re, quam ex perſona ſocii naſci, ait *l.* 29. *D. commun. divid.*

(d) *Arbitrum.*) In iudicio finium regundorum arbitri dabantur, & ex lege quidem XII. tabularum tres: ex lege Mamilia, quam & praetor obſervaſſe videtur, unus tantum. Ita enim intelligendus videtur locus Ciceronis *de Legib. lib.* I *cap.* 21. *Ex hac autem non rerum, ſed verborum diſcordia, controverſia nata eſt de finibus, in qua quum uſucapionem XII. tabulae intra quinque pedes eſſe noluerunt, depaſci veterem poſſeſſionem Academiae ab hoc acuto homine non ſinemus: nec MAMILIA LEGE SINGULI, ſed ex his (XII. tabulis) TRES arbitri fines regemus.* De cuius loci vera ac genuina lectione ac ſenſu multa diſputant Alciatus, Cuiacius & alii, quae videri poſſunt apud Turnebum *in Adverſ. lib.* IV *cap.* 24. Gruter. *ad Cicer. ibid.* & Goeſium *in Not. ad Agrimenſ. pag.* 141.

(e) *Regantur.*) Dirimendi ergo fines: quod ubi fieri non poteſt, adiudicatione & condemnatione dirimenda controverſia, id quomodo fieri debeat, pluribus exſequuntur ULPIAN. *lib.* XIX. *ad edict. l.* 2. §. 1. *D. fin. regund.* CAI. *lib.* VII. *ad edict. provinc. l.* 3. *D. eod. tit.* & PAULL. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 4. *princ.* & §. 5. *D. eod.*

(f) *Praeſtari iubebo.*) Nam in hoc iudicio & eius habetur ratio, quod intereſt, nec non in bonae fidei poſſeſſore fructuum poſt litis conteſtationem perceptorum, quum a malae fidei poſſeſſore & ante litis conteſtationem percepti recte condicantur. PAULL. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 4. §. 1. 2. *D. fin. regund.* Aliquando & contumacia rei in ſuccidenda arbore, vel aedificio in finibus poſito deponendo, aliquando & crimen

Tit. XLV.

FAMILIAE ERCISCUNDAE (*a*).

FAMILIAE ERCISCUNDAE (*b*) ſi agetur, inter coheredes (*c*) arbitros dabo (*d*), ut eorum arbitratu res ſingulis adjudicentur

men exarati delective termini intervenit, eoque caſu iudex, qui de criminibus, idem & de finibus cognoſcit. PAULL. *ibid. l.* 4. §. 3. 4. *D. fin. regund.*

(a) FAMIL. ERCISCUNDAE.) Ordinis rationem quum iam in antecedente titulo reddiderimus, quaeſtioni huic iam quidem non immoramur. Ipſum edictum iam recte reſtituit Ger. Noodtius *in Comment. ad Pand. pag.* 237. adeo, ut quicquam in eius formula immutare non fuerit neceſſe, quia omnia proba & ſolida eſſe, ex ipſa fragmentorum comparatione didicimus. Illud addo, edicti de familiae erciſcundae iudicio mentionem facere Severum & Antoninum AA. *in l.* 3. *C. famil. erciſc.* ubi Rufo cuidam reſcribunt: *Adverſus coheredes tuos dividundae hereditatis iudicio ſecundum* JURIS FORMAM *experire. Judex datus, ſi quid a coherede etiam tuae portionis ex hereditate ſublatum fuerit probatum, factis adiudicationibus ſecundum* JURIS FORMAM *eum tibi condemnabit*. Juris enim formam hic nihil eſſe aliud, quam edictum Praetoris, in Hiſtoria edicti luculenter demonſtraſſe videmur.

(b) FAMILIAE ERCISCUNDAE.) Verba haec ſunt antiqua & legitima, quae praetorem ſervaſſe, vix dubito, quia rubricae FINIUM REGUNDORUM. FAMILIAE ERCISCUNDAE, & COMMUNI DIVIDUNDO non minus exprimere videntur verba edicti initialia, quam illae: QUOD METUS CAVSSA. QVORVM BONORVM, VT LEGATORVM, & ſimiles. De ἐτύμῳ eiuſque Latinitate non repetimus, quae fuſe diſputarunt Voſſius *in etymol. voc. erciſcere* Salmaſ. *in exercit. Plinian. pag.* 891. & Petr. Burmannus *ad Petron. cap.* 141. Quid enim attinet fluctus in ſimpulo movere, quum Feſtus *in Erctum pag.* 55. diſerte ſcribat: ERCTUM CITUM *fit inter conſortes, ut in libris legum Romanarum legitur*: ERCTUM *a coercendo dictum, unde & ERCISCUNDAE & ERCISCI.* CITVM *autem eſt vocatum a ciendo.* Quid clarius, quaeſo, quam id *erciſcere* eſſe vocabulum iuridicum ex verbis ERCTVM CITUM, quibus decemviri in XII. tabulis uſi ſunt, formatum? Quis non videt, *erctum* veteribus idem fuiſſe, ac totum, vel indiviſum, & quaſi coercitum ſuis finibus? *Ciere* autem ſignificare dividere, iam pridem obſervavit Serv. ad Virgil. *Aeneid. VIII. pag.* 941. Itaque *familiam erciſcere* erit hereditatem adhuc pro indiviſo poſſeſſam dividere inter cohered. s, inſumque *erctum citum* διαίρεσις τῶν ὑπαρχόντων, uti vetus gloſſa habet: ut mirum ſit Salmaſium *in Exercitationibus Plinian. pag.* 1262. *ſequ.* huius φράσεως originem referre ad Tribonianum, quae totidem verbis apud Cicer. *pro Caecin. cap.* 7. aliósque veteres occurrit. Haec de verbis. Ipſum familiae erciſcundae iudicium ex legibus XII. tabularum deſcendere ad hunc locum obſervat CAI. *lib. VII. ad edict. prov. l.* 1. *pr. D. h. t.* ſimulque monuit §. 1. familiae erciſcundae inter ſe agere coheredes, ubi ULPIAN. *lib. XIX. ad edict. l.* 2. *pr. D. eod.* addit, nihil intereſſe, ex teſtamento quis heres ſit, an ab inteſtato, vel lege quacumque. Generatim enim eorumdem hereditatem dividi poſſe, quorum peti poſſit. Attamen inter hoc iudicium & hereditatis petitionem permultum nihilominus intereſt, ſiquidem non poſſumus perſequi per hereditatis petitionem, quod iudicio familiae erciſcundae perſequimur. JULIAN. *lib. VIII. Digeſt. l.* 7. *D. ſi pars hered. pet.* Unum tamen adverſus alterum familiae erciſcundae agere, & ab hoc rurſus hereditatis petitione pulſari poſſe, eleganter ſpecie oſtendit JVLIAN. *ibid. l.* 51. §. 1. *D. fam. erciſcund.*

(c) *Inter coheredes.*) Hic proliхe diſquirunt veteres, quinam accipere hoc iudicium poſſint? quaenam res in illud veniant? an & nomina, mala venena, libri improbatae lectionis, tabulae & inſtrumenta hereditaria? Quo pertinent fragmenta ULPIANI *lib. XIX. ad edict. l.* 2. §. 1. 3. 4. 5. *l.* 4. *l.* 6. *l.* 7. *l.* 10. *D. famil. erciſc.* CAI. *lib. VII. ad edict. prov. l.* 3. & *l.* 5. *D. eod. tit.* PAULLI *lib. XXII. ad edict. l.* 9. & *l.* 11. *D. eod.* Sic porro quaerunt, an & fructus ad hoc iudicium pertineant? VLPIAN. *lib. XIX. ad edict. l.* 11. *l.* 14. *l.* 16 *pr.* §. 1. 2. 3. *D. eod. tit.* PAULL. *lib. XXIII. ad edict. l.* 15. *D. eod. tit.* itemque an damna & lucra? VLPIAN. *ibid. l.* 16. §. 4. *ad fin. l.* 18. *l.* 20. *l.* 22. *l.* 24. *D. eod. tit.* CAI. *ibid. l.* 17. *l.* 19. *D. eod. tit.* PAULL. *ibid. l.* 21. *l.* 24. *l.* 25. *pr.* & §. 1. & *ſequ. uſque ad* §. 19. *D. eod. tit.* IULIAN. *lib. VIII. Digeſt. l.* 57. *pr. D. eod.*

(d) *Arbitros dabo.*) *Arbitri familiae erciſcundae* mentionem fieri animadvertimus apud

tur (*e*).

§. I. Item ſi quid damni datum factumve erit, ſive quid eo nomine cui abſerit, aut ad eum pervenerit, id praeſtari jubebo (*f*).

T I T. XLVI.

COMMUNI DIVIDUNDO (*a*).

COMMUNI DIVIDUNDO (*b*) ſi agetur (*c*), inter eos, quorum res communes eſſe dicentur, arbitros dabo, quorum arbitratu res communes di-

 vi-

apud JULIAN. *lib.* VIII. *Digeſt.* *l.* 52. *pr.* *D. famil. erciſc.* Papinianum *l.* 57. D. *eod. tit.* & Ulpianum *l.* 43. *D. eod. tit.*

(*e*) *Adiudicentur.*) Officium iudicis circa hanc actionem eleganter deſcribit Juſtinianus §. 4. *Inſt. de offic. iudic.* ubi fere ſimul totius edicti ſententiam habes, quam pluribus illuſtrant PAULL. *lib.* XXIII. *ad edict.* *l.* 25. §. 20. 21. 22. *l.* 27. *l.* 56. *D. famil. erciſc.* CAI. *lib.* VII. *ad edict. provinc.* *l.* 26. *l.* 28. D. *eod. tit.* Ceterum hereditatem etiam augent ſervi, poſt mortem teſtatoris ab hoſte reverſi. ULPIAN. *ibid.* *l.* 43. D. *ad leg. Falcid.* nisi a teſtatore ſint manumiſſi, quod fieri poteſt, licet nec teſtamenti nec mortis tempore teſtatoris, ſed hoſtium, fuerint. ULPIAN. *ibid.* *l.* 30. D. *de manumiſſ. teſtam.* An & oves a lupis ereptae, & ab alio vindicatae, ad hereditatem pertineant, eleganter diſputat ULPIAN. *ibid.* *l.* 44. D. *de adquir. rer. domin.* De nominibus adhuc obſervat JVLIAN. *lib.* VIII. *Digeſt.* *l.* 3. D. *de condict. ſine cauſſ.* quod coheres, ſine cauſſa obligatus, incerti condictione conſequi poſſit, ut liberetur.

(*f*) *Jubebo.*) Quae ad huius paragraphi probationem faciunt, iam ſupra occupavimus *ad lit. c.* Nos adhuc corollarii loco addimus, apud multos populos inter duos, familiam erciſcentes, maiori natu jus faciendi partes; minori ex portionibus iſtis alterutram optandi, conceſſam eſſe. Ita ſane cautum *Jure prov. Saxon.* *lib.* III. *art.* 29. Ita & plurium non modo Germanicarum, ſed & aliarum quoque civitatum gentiumque ſtatutis & moribus invaluit, de quibus Carpzov. *Part.* III. *conſt.* 15. *defin.* 8. Beſſ. *de ſtatut. & pact. famil. illuſtr.* *cap.* 4. §. 10. *ſequ.* Aemil. Ferret. *conſil.* 1. Coſtal. *in l.* 1. D. *fam. erciſc.* Anton. Faber *in Codic. eod. tit. decad.* 2. Chriſtin. *Vol.* II. *deciſ.* 180. Guid. Papa *quaeſt.* 280. & alii. Quamvis vero recte Hertius *Paroem. iur.* *lib.* I. *cap.* 24. *pag.* 433. obſervet, id nec ex divino iure, locoque *Geneſ.* *cap.* XIII. *v.* 9. unde hanc conſuetudinem repetunt Auguſtin. *de civit. Dei*, *lib.* XVI. *cap.* 20. & Ambroſ. *de Abraamo lib.* I. *cap.* 3. nec non ex *Concilii* africani *Can.* 85. *Lat.* decerptoque inde *c.* 1. *X. de paroch. & alien. parochian.* ubi alii id ius ſibi reperiſſe videntur, promanaſſe: certum tamen eſt, ob inſignem aequitatem illud iam antiquis cum in hereditatis, tum in aliarum rerum diviſione placuiſſe, ejuſque veſtigia exſtare non modo apud utrumque Senecam *Declam.* *lib.* VI. *cap.* 4. & *de Benef.* *lib.* V. *cap.* 16. verum etiam in iure noſtro *l.* 1. *C. de his, qui ſe defer.* *l.* 2. *C. de metat. & epidem.* *l.* 2. *C. quando & quib. quart.* Qua de re plura habent Cuiac. *obſerv.* *lib.* XIII. *cap.* 24. Forner. *rer. quotid.* *lib.* V. *cap.* 22. Grot. *ad Geneſ cap.* XIII. *v.* 9. Vinn. *Quaeſt. ſelect.* I. *cap.* 34. Gonz. Tellez, *Comment. ad Decretal.* *lib.* III. *tit.* 29. *cap.* 1. *pag.* 578. *tom.* III. Sed, ſi quid huiuſmodi apud Romanos quoque invaluerat, id tantum in domeſtica rerum hereditariarum diviſione obſervabatur. Nam ubi ſemel ad diviſionem provocatum fuerat, res iam vel iudicis arbitrio, vel ſorte dirimenda erat *l.* 4. *l.* 5. *D. fam. erciſc* *l.* 2. *C. quand. & a quib. quart.* §. 4. *Inſt. de offic. iudic.*

(*a*) DIVIDVNDO.) Ordinis rationem iam ad ſuperiores titulos reddidimus. Sententiam ex legibus huius tituli prioribus, nec non ex § 3 *Inſt de obligat. quae quaſi ex contr.* §. 5. *Inſt. de offic. iudic.* & §. 20. *Inſt. de action.* denique ex Iſidor. *Orig.* *lib.* V. *cap.* 25. *pag.* 911. reſtituit V. C. Ger. Noodtius *in Comm. ad Pand.* *pag.* 242.

(*b*) COMMUNI DIVIDVNDO.) Hoc iudicio ideo fuit opus, quia pro ſocio actio magis ad perſonales invicem praeſtationes pertinet, quam ad communium rerum diviſionem. PAULL. *lib.* XXIII. *ad edict.* *l.* 1. *D. h. t.*

(*c*) *Si agetur.*) Quod fieri non poteſt, niſi res ſit communis. PAULL. *ibid.* *l.* 1. *D. h. t.* Nec intereſt, cum ſocietate, an ſine ea res communis ſit. CAI. *lib.* VII. *ad edict. provinc.* *l.* 3. *pr.* D. *eod. tit.* Perinde etiam eſt, ſive omnes, ſive quidam ad diviſionem provocent. An vero & locus huic iudi-

videantur (*d*).

§. I. Item ſi quid in his damni datum factumve erit. ſive quid eo nomine cui aberit, aut ad eum pervenerit, id ei, praeſtari jubebo (*e*).

T IT. XLVII.

QUEMADMODUM ACTIONES PER INFICIATIONEM DUPLENTUR (*a*).

(ULPIAN.

iudicio ſit inter heredem & legatarium, ſi incertum ſit, an Falcidia detrahenda, diſquirit PAULL. *ibid. l.* 8. §. 1. D. *eod. tit.* Plures quoque huiuſmodi quaeſtiones, qui & ſuper quibus rebus poſſint hac actione experiri, ex inſtituto tractat ULPIAN. *lib.* XIX. (ita enim legendum pro *lib.* XXI.) *ad edict. l.* 7. D. *commi divid.*

(d) *Dividantur.*) In hoc iudicio nihil pervenit ultra diviſionem rerum ipſarum, quae communes ſunt, & ſi quid in his damni datum factumve eſt, ſive quid eo nomine abeſt alicui ſociorum, aut ad eum pervenit ex re communi. In arbitratu tamen ſuo arbiter pactis ſociorum non minus, quam in duobus praecedentibus iudiciis ſtabit. *l.* 3. *pr.* §. 1 D. *commun. divid.* Pertinet vero hoc iudicium ad diviſionem rerum corporalium, non hereditatis, etiam putei, ſi ſolum eius commune, immo & ad diviſionem rerum, quae, facta inter ſocios diviſione, in communione manſerunt. VLPIAN. *lib.* XIX. *ad edict. l.* 4. *pr.* §. 1. 2. D. *commun. divid.* Ceterum & hic locus eſt adiudicationi, etiam tali, ut unus proprietatem alter uſumfructum conſequatur. ULPIAN. *ibid. l.* 6. §. 10. 11. D. *eod. tit.*

(e) *Jubebo.*) Itaque & hoc edictum etiam ad praeſtationes perſonales, veluti ad impenſas in rem communem factas, itemque ad fructus ab uno ſociorum ex re communi perceptos pertinet, qui peti poſſunt, etiamſi fundus communis alienatus ſit. ULPIAN. *ibid. l.* 4. §. 3. 4. *l.* 6. *pr.* §. 1. 2. 3. 4. D. *commun. divid.* JULIAN. *lib.* VIII. D. *l.* 24. D. *eod. tit.* Immo & ad acceſſiones, ULPIAN. *ibid l.* 6. §. 4. 5. *ſequ. uſque ad* §. 12. D. *eod. tit.* & reliqua lucra, CAI. *lib* VII. *ad edict. prov. l.* 7. D. *eod. tit.* denique & ad damna, PAVLL. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 8. §. 2. 3. 4. *l.* 10. *pr.* §. 1. D. *eod. tit.* ubi & §. 2. arbitrum inſtruit, quid in eo iudicio circa aeſtimationem pretii rerum & evictionem obſervare teneatur.

(a) *Per inficiationem duplentur.*) Hactenus inoffenſo pede, & non amiſſo filo Ariadnes progredi in hoc labyrintho licuit; jam eo loco ſumus, ut quocumque nos vertamus, *inexplicabiles vias, ambagibus huc illuc remeantibus, ſed continuo anfractu & ſaepe revocatis parieribus ancipites*, (quod de Labyrintho Aegyptio dixit Pompon. Mela *de Sit. orb. lib.* I. *cap.* 9.) animadvertere nobis videamur. Jac. Gothofred. in *Serie edicti perp.* quum obſervaſſet ULPIANUM *lib.* XX. *ad edict. l.* 7. D. *commun. divid.* adhuc de illo iudicio diviſorio ex inſtituto diſſerere: cum duobus *libris* XIX. *&* XX. de tribus illis iudiciis, *finium regundorum, familiae erciſcundae & communi dividundo* egiſſe, LIBRUM autem XXI. actionibus, *ſi iudex litem ſuam feciſſe dicatur*, & *fraudatoriis* eum deſtinaſſe exiſtimat, quia ad priorem *l.* 15. D. *de judic.* ad poſteriorem *l.* 30. D. *de hered. inſtit. l.* 14. D. *ad leg. Falcid. l.* 42. D. *de oblig. & act. l.* 33. D *de verb. ſignif.* & *l.* 134. D. *de reg. iur.* ex hoc ipſo Libro XXI. decerptae, manifeſto pertineant. Sed multa huic conjecturae refragari, re ipſa expertus ſum. Primo enim inter fragmenta, quae ex Lib. XXI. VLPIANI ſuperſunt, unicum, puta *l.* 7 D. *commun. divid.* ad iudicia diviſoria referri poteſt. Reliqua omnia de aliis iuribus agunt, quae nihil habent cum illis commercii. Deinde pleraeque aliae leges, quae ex PAVLLI *lib.* XXIX. CAII *lib.* VIII. & JULIANI. *lib.* IX. ſuperſunt, itidem de plane aliis iuris capitibus agunt, ut pauciſſimae duobus illis titulis *de judice litem ſuam faciente*, & *actionibus fraudatoriis* accommodari poſſint. Denique vix excogitari poterit ratio, cur praetor in tanto brevitatis ſtudio actum agere, & edictum *de iis, quae in fraudem creditorum facta*, hic propoſitum ſub finem edicti repetere voluerit. Quod ſane factum eſſe, ſatis adparet ex VLP. *lib* XVI. *ad edict. l.* 1. *l.* 3. *l.* 6. D. *quae in fraud. credit.* & PAVLL. *lib.* XLII. *l.* 7. *l.* 9. D. *eod. tit.* Hinc in alia omnia abiit Hub. Giphanius *in Oecon. iur. p.* 126. coniecitque, poſt iudicia diviſoria quaedam in edicto fuiſſe *de actionibus propter inficiationem creſcentibus*, & de *beneficio diviſionis*, quod fideiuſſoribus ex Epiſtola D. Hadriani competere novimus, cui ipſi coniecturae quoque quaedam veterum interpretum fragmenta, ſed non omnia tamen ſuffragantur. Denique Jo. Goeddeus *in Comment. ad tit.* D. *de verb. ſignif. p.* 421. 429. & 432. poſt

iudi-

(ULPIAN. LIB. XX. PAULL. LIB. XXIV. CAI. LIB. VIII. JULIAN. LIB. IX.)

SI ex cauſſa judicati (*b*) , vel ob id , quod incendii , ruinae , naufragii

iudicia diviſoria , hac edicti parte actum a praetore exiſtimat *de praetoriis ſtipulationibus*, quibus interveniente ſatisdatione cavetur, *rem ſalvam fore* , *iudicatum ſolvi* , &c. item *de mora* , *de litis conteſtatione* , immo fortaſſis etiam *de tutoribus*. Quam tamen viri doctiſſimi divinationem vel ideo minus probabilem dixeris, quia de praetoriis ſtipulationibus praetorem ſub finem demum edicti , & de reliquis quoque capitibus vel plane non , vel aliis certe locis , edixiſſe novimus . In tantis itaque anfractibus quem exitum nos, praevia diuturna ac ſevera meditatione inveniſſe nobis videamur , paucis dicemus, ſi nobis operam dare volueris . *Primum* obſervavimus , nulla parte edicti pluribus mendis laborare legum inſcriptiones, quam in hac, quae iam prae manibus eſt . Sane , quae ex CAII *lib.* VIII. *ad edict. provinc.* eſſe feruntur *l.* 1. & *l.* 3. *D. de gradib. & adfin.* manifeſto ſunt ex eiuſdem *lib.* XVII. mendumque hoc ipſe Jac. Gothofredus in *Comm. ad tit. Digeſt. de regul. iur. p.* 557. iam pridem obſervavit, qui & *l.* 31. *D. de mort. cauſſ. donat.* quae eamdem inſcriptionem praefert, ſimili in mendo cubare ſtatuit. Sic & , quae ex ULPIANI *lib.* XX. & XXI. *ad edictum* ad nos perveniſſe dicuntur, fragmenta non multo integriora videntur. Nam *l.* 3. *D. de ſepulcr. viol.* & *l.* 37. *D. de regul. iur.* in aliis exemplaribus depromtae dicuntur ex ULPIAN. *lib.* XX. *ad edict.* in aliis plerisque *ex lib.* XXV. Et *l.* 7. *D. ad leg. Pomp. de parricid.* in aliis editionibus ex *lib.* XX. in aliis ex *lib.* XXIX. eſſe dicitur. Porro & *l.* 2. *D. de ceſſion. bonor.* quae a Jac. Labitto *in indice* inter fragmenta *lib.* XXI. ULPIAN. *ad edict.* refertur, in plerisque, quas evolui , editionibus deſumpta eſſe dicitur ex *eiuſd. lib.* XXI. non *ad edict.* ſed *ad Sabinum*. Poſtremo etiam , quae vulgo ex PAULL. *lib.* XXIII. *ad edict.* citatur, *l.* 32. *D. de verbor. ſignif.* in Codice Florentino ex *lib.* XXIV. depromta dicitur , quo etiam omnino pertinet. Deinde ſequeſtratis fragmentis , quae huc non pertinent , comparatiſque inter ſe reliquis , animadverti , PAULLUM *in Receptis Sententiis* , in quibus edicti ordinem ſequutus eſt , poſt iudicia illa diviſoria *lib.* 1. *tit.* XIX. poſuiſſe titulum : *quemadmodum actiones per inficiationem duplentur*, ac deinde *tit.* XX. *de fideiuſſore & ſponſore* , vel potius de competente fideiuſſoribus beneficio diviſionis. Quumque fragmenta veterum non pauca eo referri poſſe viderem : dubitare non potui , quin hi ipſi tituli in edicto a tribus illis diviſoriis iudiciis proximi fuerint ; adeoque acutius Jac. Gothofredo hic viderit Hub. Giphanius . Denique quum fragmenta omnia, quae ex ULPIANI *lib. XXI. ad edict.* ſuperſunt , ad doctrinas de judice litem ſuam faciente , & actionibus fraudatoriis manifeſto pertineant: hos titulos proximos fuiſſe , non abs re exiſtimavi. Nec multum me torſit , quod mihi ſupra obverti , argumentum . Sub finem enim edicti praetor quidem actionem Paullianam , qua in fraudem creditorum alienata revocantur, propoſuit , at hic tantum , quae in fraudem creditorum geruntur , rata ſe non habiturum, edixiſſe videtur. Nec inſolitum fuit praetori , de una eademque re diverſis locis diverſa proponere edicta . Quibus poſitis , ſeriem edicti hanc fuiſſe oportet.

TIT. XLVII. QUEMADMODUM ACTIONES PER INFICIATIONEM DUPLENTUR.
TIT. XLVIII. DE DIVISIONIS BENEFICIO INTER FIDEIUSSORES.
TIT. XLIX. DE IUDICE LITEM SUAM FACIENTE .
TIT. L. DE HIS, QUAE IN FRAUDEM CREDITORUM FIUNT.
TIT. LI. DE INTERROGATIONIBUS IN JURE FACIENDIS.

Primi tituli ſententiam PAULLUS *Recept. Sentent. I.* 19. ſervaſſe videtur. Saltim ex inſtituto ibi actiones , ex quibus lis inficiando creſcit, recenſet.

(b) *Ex cauſſa iudicati.*) Apud PAULLUM *Recept. Sent. I.* 19. 1. legitur : *iudicati depenſi* , quod nihili eſt . Hinc Cuiacius ſuſpicatur, legendum eſſe : *judicati*, *depoſiti* , eamque conjecturam adeo probavit Conr. Rittershuſio , ut hic eam emendationem in textum recipere non dubitarit . De depoſito mox videbimus. Jam de iudicati actione , quam inficiando creviſſe , vel ex loco Ciceron. *pro Flacco cap.* 21. patet , ubi Cicero : *Frater meus* , inquit , *pro ſua aequitate prudentiaque decrevit* , *ut ſi judicatum negaret* , *in duplum iret* : *ſi metu coactos diceret* , *haberet eoſdem recuperatores.* Recuſavit. Habemus itaque actionem iudicati , ex qua lis inficiando creſcit, ſed tum demum , ſi, qui ſuccubuit , negarit , ita eſſe iudicatum , qualis

fragii cauſſa depoſitum fuit (*c*), vel ob legatum per damnationem relictum, (*d*) vel damnum injuria datum (*e*), modumque agri a venditore falſo pronuntiatum (*f*), apud me agetur, reo factum dolo malo inficiante, lis inficiando in duplum creſcet (*g*).

qualis quaeſtionis, in foro incidentis, mentio fit in *l.* 1. *princ. D. quae ſent. ſine adpell. reſc.*

(c) *Depoſiti.*) Ita ſcripſiſſe PAVLLUM, primum ſuſpicatum Cuiacium, paullo ante vidimus. At depoſiti ita generatim meminiſſe non potuit iurisconſultus, quia actionem depoſiti adverſus inficiantem in duplum, a Decemviris invectam, Praetor edicto ſuo iam pridem aboleverat, & ex ſolo depoſito miſerabili, dolo malo negato, actionem in duplum dederat. Ipſe PAULLVS *apud Pariat. Legum Moſaic. & Roman. tit.* X. §. 7. *Ex cauſſa depoſiti*, inquit, *lege XII. tabularum in duplum actio datur*, EDICTO PRAETORIS *in ſimplum.* Decemviris ſane fides non aliter conſtare videbatur, quam ſi metu contineretur. *Depoſitum hoc eo magis vindicandum, quod fere ſecreta ſint circa probationem*, ait Quinctil. *Declam.* 245. At praetor id ad depoſitum miſerabile reſtrinxit, ex quo lis inficiando duplicatur, teſte Juſtiniano, §. 26. *Inſt. de action.* & *l.* 1. §. 1. *D. depoſiti.* quamvis ibi generaliter loquatur Praetor, & non modo inficiationem, ſed & quidquid alias dolo malo factum, duplo coercendum edicat. Nec tamen ideo cum Ant. Schultingio *iuriſpr. vet. Antejuſt. pag.* 771. exiſtimamus, reſtrictionem ad inficiationem ex iure poſt edictum perpetuum inducto eſſe, quum dolus malus depoſitarii non poſſit fere in alio, quam inficiatione, conſiſtere.

(d) *Damnationem relictum.*) Inficiantem huiuſmodi legatum, ad duplum ſolvendum obligatum fuiſſe, diſerte teſtantur PAVLLUS *Recept. Sent. l.* 19. 1. & Juſtinianus §. *ult. Inſt. de obligat. quae quaſi ex contr.* Et quamvis ipſe Juſtinianus *d.* §. *ult.* fateatur, ſe hoc ius mutaſſe, & conſtitutione ſua ad legata ſacroſanctis Eccleſiis & ceteris venerabilibus locis relicta reſtrinxiſſe, prout ex *l.* 2. *C. commun. de legat.* & *fideicommiſſ.* ſatis conſtet, contra conſtitutio ipſa de legato ſacroſanctis eccleſiis & venerabilibus locis relicto dudum p rierit: negari tamen non poteſt, Digeſtorum conditores quaedam huius iuris veſtigia expreſſiſſima reliquiſſe in *l.* 71. §. 3. D. *de legat* 1. & *l* 61. *D. ad leg. Falcid.* Ceterum huius iuris ratio non eſt, quam reddit Menh. *in notis ad* §. *ult. Inſt. de oblig. quae quaſi ex contr.* quod heres hoc legatum facilius inficiari p tuerit, quam alia; (cur enim heredi perfidiae ſordidoque difficilius fuerit, legatum per vindicationem vel ſinendi modo relictum negare?) ſed quod a teſtatore damnatus heres perinde obligari videbatur, ac ſi ſententia iudicis fuiſſet damnatus. Quum itaque iudicatum inficians in duplum teneretur: aequiſſimum videbatur, eum quoque, qui perfricta fronte negaret, ſe a teſtatore ad praeſtandum legatum damnatum in duplum condemnari. Viderunt jam hoc Vinn. *in Comm. ad* §. *ult. Inſt. de oblig. quae quaſi ex contr.* & Schulting. *in juriſpr. vet. antejuſt. p.* 250. & 650.

(e) *Damnum injuria datum.*) Diximus ea de re ſupra *ad tit.* 43. § 1. *ſub litt.* o. Et res aliunde nota eſt. Abſurde vero Anianus, vel quiſquis interpretamentorum ad PAULLI *Recept. Sent. l.* 19. 1. auctor eſt, exiſtimavit, omnes omnino actiones, in quibus lis inficiando creſcit, ex lege Aquilia oriri. Corn. van Bynkerſoek *Obſerv. lib.* 1. *cap.* 13.

(f) *Falſo pronunciatum.*) Debemus & haec PAULLO, qui non modo *Recept. Sent.* I. 19. 1. ſed & II. 17. 4. hujus antiqui iuris meminit dum ſcribit: *Diſtracto fundo, ſi quis de modo mentiatur, in duplo ejus, quod mentitus eſt, officio judicis aeſtimatione facta conveniatur.* Retinuit haec Praetor ex XII. tabulis, ex quibus non ſolum ob modum agri falſo pronunciatum, ſed ob omne id, quod lingua nuncupatum eſſet, lis inficiando creſcebat. Cicero *de Offic. Lib.* III. *cap.* 16. *Quum ex XII. Tabulis ſatis eſſet, ea praeſtari, quae eſſent lingua nuncupata, quae qui inficiatus eſſet, dupli poenam ſubiret, à juriſconſultis etiam reticentiae poena eſt conſtituta.* Sed & hic praetor, ius antiquum ad caſum reſtrinxit, ſi venditor falſum agri modum pronunciaſſet: quamvis PAULLUS *lib. XXIV. ad edict l.* 6. *D. ſi menſ. falſ. mod. dix.* ea occaſione monuerit, perinde eſſe, ſive de itineris latitudine, ſive de ſervitute immittendi proiiciendique quaeratur, ſive aream vel tignum vel lapidem metiendo mentitus fuerit. De venditore enim loqui eam legem, quam Digeſtorum conditores ad menſorem, qui falſum modum dixit, referunt, tam certum videtur, quam quod certiſſimum.

(g) *In duplum creſcet.*) Addit PAULLUS *Recept. Sent.* I. 19. 2. de ejuſmodi actionibus pacto decidi, id eſt, tranſigi non potuiſſe, quemadmodum quod ex his cauſſis per errorem ſolutum eſt indebite, repeti non poſſe ſcribit Juſtinianus, §. *ult. Inſt.* de

T I T. XLVIII.

DE BENEFICIO DIVISIONIS INTER FIDEJUSSORES (a).

INter plures fidejuſſores & mandatores (b), qui tempore litis conteſtatae ſolvendo ſunt (c), etiamſi ſinguli in ſolidum teneantur, obligationem tamen, ſi id poſtuletur (d), dividi permittam.

TIT.

de oblig. quae quaſi ex contr. Ideoque exiſtimari poſſit, praetorem huic edicto ſubiunxiſſe clauſulam: *deque his actionibus nec pacto decidi, nec, quod per errorem indebite ſolutum eſt, repeti permittam.* Sed eam quidem laciniam huic edicto adſuere non ſum auſus. Nam ſicuti, quod de tranſactione circa has actiones prohibita ſcribit PAULLUS, admodum incertum eſt, uti obſervavit Ant. Schulting. *in iuriſpr. vet. anteiuſtin. p.* 260. ita poſterius non ex edicto, ſed ex interpretatione prudentum eſt, atque itaque intelligenda videntur verba Iuſtiniani *d. §. ult. Inſt. de obl. quae quaſi ex contr. Sic namque* DEFINIERUNT VETERES, *ex quibus cauſis infitiando lis creſcit, ex his cauſis non debitum ſolutum repeti non poſſe.* Ita enim deſcribi in iure noſtro ſolent, quae ex reſponſis & interpretatione prudentum orta ſunt. *l.* 27. D. *de ſolution. l.* 17. *D. de furt. l.* 1. *§. ult. de peric. & commod. rei vend. l.* 66. *§.* 2. *D. de furt.* Conf. Barn. Briſſon. *de verb. ſignif. voce veteres.*

(a) DE BENEFICIO DIVISIONIS INTER FIDEJUSSORES.) Quamvis hoc beneficium in iure noſtro Epiſtolae D. Hadriani paſſim adſcribatur: *§.* 4. *Inſt. de fidejuſſ. l.* 26. D. *eod. tit. l. ult.* C. *de conſt. pecun.* certiſſimum tamen eſt, illud in edictum recepiſſe Julianum. Diſerte enim PAULLUS *Recept. Sent. l.* 20. 1. *Inter fidejuſſores*, inquit, EX EDICTO PRAETORIS, *ſi ſolvendo ſint, licet ſinguli in ſolidum teneantur, obligatio dividitur.* Ubi ſimul edicti huius ſententiam habemus. Ex quo praeterea patet, parum ſolidam eſſe coniecturam Cuiacii, qui in *not. ad tit. Inſt. de SC. Tertull.* ſub Hadriani nomine Antoninum Pium latere ſuſpicatus eſt. Quomodo enim hic induxiſſe poterit ius, quod iam Julianus edicto inſeruerat? Nec *l.* 40. *§.* 1. D. *de fidejuſſor.* probat Antoninum Pium id ius primum reperiſſe, ſed illius meminiſſe tantum.

(b) *Fidejuſſores & mandatores.*) Horum tantum nominatim in Epiſtola ſua meminerat Hadrianus, quamvis poſtea ob paritatem rationis id beneficium & cum illis, qui pro aliis conſtituerant, communicarit Juſtinianus *l. ult.* C. *de conſtit. pecun.* Tenentur ergo fideiuſſores, mandatores & conſtituentes, qui furti, iniuriarum, vel vi bonorum raptorum actione tenentur PAULL. *Lib. XXIV. ad edict. l.* 29. *D. de conſtit. pecun.* modo iam obligetur principalis, quod dici non poteſt, ſi hic aliquid promiſerit, quod vel neceſſario aliquid temporis exigat, antequam praeſtetur, vel cuius promiſſi dies nondum venit, quales caſus ſunt apud ULPIAN. *lib. XX. ad edict. l.* 60. *l.* 72. *D. de verb. obligat.* PAULL. *lib. XXIV. ad edict. l.* 73. D. *eod. tit. l.* 2. D *rem pup. ſalv. fore. l.* 1. *D. iudicat. ſolvi.* Quum vero inter alia monuiſſet Paullus, adverſus eos, qui fideiuſſerint, rem pupilli ſalvam fore, agi non poſſe, niſi quum tutelae agi poſſit, ipſe addidit IBID. *l.* 26. *D. de adminiſtr. & peric. tut.* cum curatore & protutore & manente adminiſtratione agi poſſe. Quid vero ſi ſocius a ſocio poenam ſtipulatus ſit? Tantum abeſt, ut tunc, qui poenam promiſit, tamquam fideiuſſor vel conſtituens teneatur, ut ne pro ſocio quidem actione conveniri poſſit, ſi tantumdem in poenam ſit, quantum ſocii interfuerit. ULPIAN. *lib. XX. ad edict. l.* 41. *D. pro ſocio.*

(c) *Solvendo ſunt.*) Res nota eſt ex *l.* 51. *§.* 1. *D. de fidejuſſ. & §* 4. *Inſt. eod. tit.* Addimus & hic ex infitiatione periculum imminuiſſe. Fideiuſſor enim, negans ſe fideiuſſiſſe, non quidem in duplum condemnabatur, ſed hoc beneficio tamen privabatur. *l.* 10. *§* 1. *D. de fidejuſſor.*

(d) *Si id poſtuletur.*) Fideiuſſores ipſo iure in ſolidum teneri obſervavit etiam PAULLUS *Recept. Sent. l.* 20. 1. Magis tamen perſpicue rem hic exprimit CAJUS *lib. VIII ad edict. provinc. l.* 26. *D. de fideiuſſor. Inter fideiuſſores non ipſo iure dividitur obligatio ex epiſtola D. Hadriani, & ideo ſi quis eorum ante exactam a ſe partem ſine herede deceſſerit, vel ad inopiam pervenerit, pars eius ad ceterorum onus reſpicit.* Eodem pertinere videntur fragmenta ULPIANI *l.* 27. *D. de fideiuſſ.* & PAULLI *l.* 28. D. *eod. tit.* Quamvis enim illa ex aliis commentariorum libris petita dicantur, perſuaſiſſimus tamen ſum, prius ex ULPIANI *lib.* XX. (non XXII.) poſterius ex PAULLI *lib.* XXIV. (non XXV.) eſſe.

Digitized by Google

TIT. XLIX.

SI JUDEX LITEM SUAM FECISSE DICATUR.

(ULPIAN. LIB. XXI.)

SI judex LITEM SUAM FECISSE dicetur (*a*), in quantum ea de re aequum religioni judicantis videbitur, poenam ſuſtinebit (*b*).

TIT. L.

DE HIS, QUAE IN FRAUDEM CREDITORUM FIUNT (*a*).

SI quis ſervos (*b*) in fraudem cre- dito-

(a) SVAM FECISSE *dicetur* .) Antiqua loquutio, & non modo in legibus noſtris, verum etiam apud veteres ſcriptores paſſim obvia. Cic. *de Orat* II. 75. *Quod ſi, quum pro altero dicas, litem tuam facias, aut lapſus efferare iracundia, cauſſam relinquas, nihilne noceas?* Et Titius *in Oratione pro lege Fannia* apud Macrob. *Saturn.* II. 12. *Inde ad comitium vadunt, ne litem ſuam faciant.* Ex quibus ſimul patet, non modo iudices, ſed & patronos, qui cauſſas male orabant, litem ſuam feciſſe viſos eſſe, & illos quidem non modo male & imperite iudicantes, ſed & ad comitium in tempore non venientes, ſicuti ex Macrobii loco recte collegit Grotius *in Florum ſparſ. ad tit. Inſt. de obligat. quae quaſi ex del. naſc. pag.* 72. In primis tamen litem ſuam feciſſe dicebatur iudex, qui perperam iudicaverat, idque videntur quibuſdam exemplis illuſtraſſe veteres. Sic e. g. litem ſuam faceret iudex, condemnans tutorem, qui per abſentiam, valetudinem, vel aliam iuſtam cauſſam auctor fieri non potuit: PAULL. *lib.* XXIV. *ad edict. l.* 10. *D. de auctor. tutor.* vel ex interdicto unde vi tertium poſſeſſorem: PAULL. *ibid. l.* 7. *D. de vi & vi armat.* Nec magis ferendus eſſet iudex, abſolvens donatarium, a quo, quod mortis cauſſa donatum erat, donator poenitens repetit. ULPIAN. *lib.* XXI. *ad edict. l.* 30. *D. de mort. cauſſ. donat.*

(b) *Poenam ſuſtinebit.*) Ita Iuſtinianus in *pr. Inſt. de oblig. quae quaſi ex delict.* At ULPIAN. *lib.* XXI. *ad edict. l.* 15. *D. de iudic.* ad hunc locum obſervat, *primo*, ob filium etiam familias, qui litem ſuam fecerit, patrem teneri, ſed peculiotenus tantum: *deinde*, eam poenam arbitrariam locum dumtaxat habere, ſi per imprudentiam male iudicatum ſit, non ſi dolo malo, ſiquidem tunc iudex ipſam litis aeſtimationem praeſtare cogendus ſit.

(a) *Creditorum fiunt.*) Quum de iis, quae in fraudem creditorum fiunt, actum hic eſſe, tot veterum interpretum fragmenta neminem dubitare patiantur, & tamen longe inferius praetor eadem de re egerit, actionemque Paullianam, ad id, quod alienatum fuerat, revocandum comparatam, propoſuerit: veroſimile profecto eſt, diſcrimen aliquod inter hoc & illud inferius caput fuiſſe. Fragmenta vero dum inter ſe comparamus, animadvertere nobis videmur, hoc capite actum eſſe etiam de manumiſſionibus, in fraudem creditorum factis, quae ex lege Aelia Sentia ipſo iure nullae ſunt: *pr. Inſt. qui & ex quib. cauſſ. manum. non poſſ. l.* 5. *pr. D. qui & a quib. manum. lib. non fiunt. l.* 16. *§.* 2. *l.* 26. *pr. l.* 29 *pr. D. eod. tit.* quum reliqua alienata, de quibus infra, tantum actione Paulliana revocentur. Deinde infra actum videtur de clam alienatis, hic de palam alienandis, nec dubium eſt, quin praetor rogatus iuriſdictione ſua ſubvenerit creditoribus, qui in fraudem ſui quid fieri conquerebantur.

(b) *Servos.*) Eſt hoc ius ex Lege Aelia Sentia, de eaque permulta notavimus *in Antiquit. Rom.* I, 6. Notum eſt, in fraudem creditorum eum videri manumittere, qui & conſilium fraudandi habeat, & facta manumiſſione deſierit ſolvendo eſſe: ac proinde non videri contra legem agere dominum, qui, quum ſolvendo non ſit, ſervuum ſuum cum libertate inſtituat heredem, ut liber fiat, heresque ei ſolus & neceſſarius. §. 1. *Inſt. qui & ex quib. cauſſ. manum.* Cui addit ULPIAN. *lib.* XXI. *ad edict. l.* 30. *D. de hered. inſtit.* & pignori obligatum ſervum neceſſarium domino poſſe fieri ex reſcripto Severi imp. ſi paratus ſit, prius creditori ſatisfacere: modo omnino liberet creditorem, quamvis pignori in eam cauſſam non datus

ditorum (*c*), vel QUO MINUS iis SOLVATUR (*d*) manumittere, vel res jura, ACTIONES (*e*), PALAM (*f*), alienare volet (*g*), ego id fieri vetabo (*h*).

T I T. LI.

DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE FACIENDIS, ET INTERROGATORIIS ACTIONIBVS (*a*).

(ULPIAN. LIB. XXII. PAULL. LIB. XXV.)

QUI IN JURE INTERROGATUS (*b*), RESPONDE-

datus ſit. Qui enim pignori plures res accepit, non cogitur prius liberare, quam accepto univerſo debito. ULPIAN. *ibid l.* 19. D. *de pignor.* Eodem pertinet *ibid. l.* 44. D *ad leg. Falcid.*

(c) CREDITORUM.) Hinc ex inſtituto hic quaerunt veteres, quis ſit creditor, utrum & is, cui ſub conditione legatum, quamvis pendeat conditio? an is demum, qui civilem habet actionem? ULPIAN. *lib.* XXI. *ad edict. l.* 42. D. *de oblig. & act.* itemque an & is, cuius procurator pecuniam creditam iam recepit? PAULL. *lib.* XXIV. *ad edict. l* 24. *D. de negot. geſt.*

(d) SOLVATVR.) Verba haec edictalia fuiſſe patet PAULLI *lib.* XXIV. *ad edict. l.* 32. D. *de verb. ſignif.* ubi illa ita explicantur: MINUS SOLUTUM *intelligitur, etiamſi nihil eſſet ſolutum.*

(e) ACTIONES.) Id quoque vocabulum [illegible], de quo PAULL. *lib.* XXIV. *ad edict. l* 34. *D. eod. tit.* ACTIONIS *verbo & perſequutio continetur.* Quomodo differant actiones & perſequutiones, iam ab aliis obſervatum Vide tu Jo. Goedd. *ad tit. D. de verb. ſignif. l.* 10. *& l* 34.

(f) PALAM.) Hoc quoque vocabulum eſt [illegible], de quo ULPIAN. *lib,* XXI. *ad edict. l* 33. *D. de verb. ſignific.* PALAM *eſt coram pluribus.*

(g) *Alienare volet.*) Alienatio ergo fieri debet. Nam non fraudantur creditores, quum quid non adquiritur a debitore. ULPIAN. *lib.* XXI. *ad edict. l.* 134. *D. de regul. iur.*

(h) *Fieri vetabo.*) Id eſt, non addicam libertatem, ſi quis per vindictam manumiſſurus eſt, neque actionem dabo venditori ad petendum pretium, nec emtori ad conſequendam rem alienatam, ſi interceſſerint creditores, idque in ſui fraudem factum dixerint. Neque quidquam videri poteſt aequius *quia nemo ex ſuo delicto debet meliorem facere conditionem ſuam* [illegible] XXI. *ad edict. l.* 134. §. 1. *D. de regul. iur.*

(a) *Interrogatoriis actionibus.*) Proximam hanc fuiſſe materiam, viderunt omnes, qui de edicti perpetui ſerie fuere ſolliciti, idque & tot veterum fragmenta ſatis demonſtrant. Egit enim de iſtis interrogationibus ULPIANVS *lib.* XXII. PAVLLVS *libro* XXV. (quamvis ex eo fragmentum, quod huc pertineat, nullum exſtet,) CAJVS adhuc eodem *libro* VIII. CELSVS *libro* V. & IULIANUS denique, ex quo itidem fragmentum nullum, quod ad hunc titulum referendum ſit, exſtat, *libro* IX. Nec edicti huius ſententia admodum obſcura eſt, quum & verba quaedam [illegible] exſtent, & reliqua ex *tit. D. de interrogat. in iur. fac.* notiſſima ſint. Egregiam tamen hic nobis operam iam novavit Ger. Noodt *in Comment. ad Pand. b. t. pag.* 251.

(b) IN JURE INTERROGATUS.) edictum de interrogationibus ideo praetor propoſuerat, quia ſciebat, difficile eſſe ei, qui heredem bonorumve poſſeſſorem convenit, probare, aliquem eſſe heredem bonorumve poſſeſſorem. VLPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 2. *D. de interrog. in iur. fac.* Toties itaque reus in iure interrogandus eſt, qua ex parte heres ſit, quoties dubitat actor, qua ex parte is, quocum agere velit, heres ſit. Quemadmodum enim in rem acturo, ne actum agat, aliquando opus eſt actione praeparatoria ad exhibendum, maxime propter vindicationem inducta. *l.* 1. *D. ad exhibend.* ita interrogatio tunc neceſſaria, quum in perſonam eſt actio, & certum petitur, ne ſcilicet, dum ignorat actor qua ex parte adverſarius defuncto heres exſtiterit, *plus petendo cauſſ. cadat.* Ita legenda ultima verba CALLISTRATI *lib.* II. *edict. monit. l* 1 *princ. D. eod. tit.* qua Digeſtorum conditores [illegible] *interdum plus petendo* [illegible] quia [illegible]

RIT (*c*), QUA EX PARTE HERES, bonorumve poſſeſſor ſit (*d*), adverſus eum ex

aliquantum fuerit mitigatum. Raevard. *Varior.* III. 14. Quum itaque ex hoc CALLISTRATI fragmento diſcamus, actionibus interrogatoriis tantum eo caſu, quo certum petebatur, locum fuiſſe, facile iam reddis rationem, cur de certi incertique ſtipulationibus ad hunc locum ex inſtituto diſputent ULPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 75. *D. de verb. obligat.* & CAI. *lib.* VIII. *ad edict. provinc. l.* 74. *D. eod. tit.* Ne vero fruſtra interrogaretur reus, praetor eum adſtringebat ex ſua in iudicio reſponſione, ut vel confitendo vel mentiendo ſeſe oneraret. ULPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 4. *pr. D. de interrogat. in iur. fac.* Ceterum edictalia eſſe verba: QUI IN JURE INTERROGATUS RESPONDERIT, obſervat idem ULPIAN. *ibid. l.* 4. §. 1. D. *eod. tit.* ubi illud IN JURE ita interpretatur, apud magiſtratus populi Romani, vel praeſides provinciarum, *vel alios judices*, (non pedaneos quidem, quia quod apud iſtos fiebat, non dicebatur in iure, ſed in iudicio fieri, ſed duumviros iuri dicundo in municipiis qui & ipſi vocantur iudices, *l.* 4. *C. de defenſ. civit.* Jus enim eum ſolum locum eſſe, ubi iuris dicundi vel iudicandi gratia conſiſtant magiſtratus, ſive domi, ſive in itinere hoc agant, docet ULPIAN. *ibid. l.* 4. §. 1 *D. de interrog. in iur. fac.* atque inde colligit, ubicumque iudicem aequitas moverit, aeque fieri oportere interrogationem. ULPIAN. *ibid. l.* 21. *D. eod. tit.* Quem locum neſcio, cur de iudice pedaneo, interrogationibuſque poſt litis conteſtationem probationis cauſſa factis explicandum putarit V. C. Ger. Noodt *in Comm. ad h. t. p.* 251. Mirari quis poſſet, qui fieri potuerit, ut & in provinciis & municipiis incideret quaeſtio: ex qua parte quis heres bonorumve poſſeſſor ſit, quum ad provinciales & colonos, tamquam peregrinos, iura legitimae hereditatis non magis pertinuerint, quam teſtamenti factionis. Sed exemit hunc ſcrupulum ULPIANUS *lib.* XXII. *ad edict. l.* 17. *D. de ſtat. homin.* dum *in orbe Romano qui ſunt, ex conſtitutione Imp. Antonini* (Baſſiani Caracallae) *cives Romanos effectos, tradidit.* Et haec eſt genuina legis celeberrimae ſpecies, de qua poſt viri illuſtris Ezech. Spanhemii commentationem aliquid addere velle, idem eſſet, ac Iliáda poſt Homerum ſcribere. Sufficiat veram eius ſpeciem eruiſſe, quam nemini adhuc perviſam eſſe, animadverto.

(c) RESPONDERIT.) ULPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 9. *D. de interrogat. in jur. fac.* permulta monet de reſponſione ad interrogationes in iure factas, veluti, quod & qui ſine interrogatione reſpondet, ſe heredem eſſe, pro interrogato habeatur, quod perinde ſit, ſive a Praetore, ſive ab adverſario interrogatus quis reſponderit, quod alius pro alio interrogari non poſſit, adeoque ſi defenſor falſo reſponderit, eum, quem defendit, ex tanta parte heredem eſſe, non hic, ſed ipſe defenſor ex mente CELSI *lib.* V. *Digeſt.* pro tanta parte actori teneatur. Eodem loco ULPIANUS diſputat, an non ex aſſe heredem ſe profeſſus eſſe videatur, qui interrogatus, quota ex parte heres ſit, reſponderit, heredem ſe eſſe? itemque an cogendus quis ſit reſpondere ad quaeſtiones: utrum ex teſtamento heres ſit? & utrum ſuo nomine ei quaeſita ſit hereditas, an per eos, quos ſuo iuri ſubiectos habet, vel per eum, cui heres exſtiterit? an ei hereditas ex fideicommiſſo reſtituta, an in poteſtate habeat filium? & an denique peculium apud eum, quo cum agitur, ſit? In primis obſervandum, quod idem ULPIANUS *ibid. l.* 9. § 2. D. *eod tit.* tradit: ſi ſervus interrogetur, nullam eſſe interrogationem non magis (lege *minus*) quam ſi ſervus interroget. Id enim & CAJUS *lib.* VIII. *ad edict. l.* 133 D. *de regul. iur.* inculcaſſe videtur, addita ratione, *meliorem conditionem noſtram per ſervos fieri poſſe, deteriorem fieri non poſſe.* Vid. Jacob. Gothofred. *in Comm. ad tit.* Dig. *de Regul. iur. p* 557.

(d) *Poſſeſſor ſit.*) Tantum locutus fuerat Praetor de hac quaeſtione, quia nomina inter coheredes ipſo iure diviſa erant ex lege XII. tabularum, adeoque periculum erat, ne plus peteret actor. Intererat tamen & reorum quam maxime, ne praecipitarentur, quamdiu iuſte deliberant. Unde durante adhuc eo beneficio reſpondere non tenebantur. Id quod & tunc ex conſtitutione D. Hadriani verum erat, quando quis controverſiam hereditatis ab alio patiebatur, ne ſcilicet, aut negando ſe heredem praeiudicaret ſibi, aut dicendo heredem illigaretur etiam ablata ſibi hereditate. ULPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 6. *D. de interrogat. in jur. faciend.* Quamvis vero maxime ad hanc quaeſtionem pertineret edictum: attamen eius ſententia & ad alias ſimiles interrogationes eſt porrecta; veluti, an quadrupes, quae pauperiem fecit, eius ſit, vel an ſervus, qui damnum dedit, ſuus ſit? *l.* 7. *l.* 8. *D. eod. tit.* an aedes, vel locus, ex quo damnum timetur, & pro qua parte eius ſit? *l.* 10. *D. eod. tit.* cuius quis aetatis ſit? ULPIAN. *ibid. l.* 11. *pr.* D. *eod. tit.* Ex quibus facile patet, cur Donatus *ad Terent. Adelph.* III. 4. *v.* 53. ſcripſerit: RESPONDERE *proprie dici, quum lis intendatur.*

Digitized by Google

ex ſua reſponſione actionem dabo (*e*).

§. I. Adverſus eum, QUI OMNINO NON RESPONDERIT (*f*), in ſolidum actionem dabo (*g*).

(e) *Actionem dabo.*) Si quis enim, quum heres non eſſet, interrogatus reſpondiſſet, ex parte ſe hederem eſſe, ille ſic conveniebatur, ac ſi pro ea parte heres eſſet, & ſi, quum ex quadrante, vel omnino non eſſet heres, ex aſſe ſe heredem dixiſſet, In aſſem inſtituta actione recte conveniebatur. Fides enim cuique contra ſe habebatur. VLPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 11. *§.* 1. & 2. *D. eod. tit.* Si per mendacium ex quadrante ſe heredem profitebatur, quum ex ſemiſſe eſſet heres, in ſolidum is recte conveniebatur, quia mentiri non debuiſſet. VLPIAN. *ibid. l.* 11. *§.* 3. *D. eod. tit.* Tenetur ergo quiſque ex ſua reſponſione, quaſi ex contractu obligatus, pro quo pulſatur, ſi ab adverſario interrogatus reſponderit. Sed & ſi a Praetore interrogatus ſit, nihil faciet Praetoris auctoritas, ſed ipſius reſponſum ſive mendacium. ULPIAN. *ibid. l.* 11. *§.* 9. *D. eod tit.* Actio, quae inde naſcitur, vocatur INTERROGATORIA *in rubr.* & *l.* 22., *D. eod.* itemque CONFESSORIA, quatenus ex alterius confeſſione. *l.* 25. *§.* 1. D. *ad leg. Aquill.* Vid. Duaren. *Diſput. Anniverſ.* l. 43. Ger. Noodt *Comm. ad Pand. h. t. p.* 252. & alios.

(f) OMNINO NON RESPONDEBIT.) Verba haec edictalia ſervavit ULPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 11. *§.* 5. *eod. tit.* ubi & obſervat primum *§.* 4. eum quoque, qui tacuit apud Praetorem in ea cauſſa eſſe, ut inſtituta actione in ſolidum conveniretur, eumque hanc merito poenam contumaciae ferre, quemadmodum ſi negaſſet, quia praetorem contemnere videatur: deinde *§.* 6. iuriſconſultos haec verba ita accepiſſe, ut & is omnino non videretur reſpondiſſe, qui reſpondit quidem, ſed non ad interrogata, id eſt, οὐδὲν πρὸς ἔπος. Qualis eſt illa reſponſio Tranionis, ſervi veteratoris, ad quaeſtionem Theuropidis heri apud Plaut. *in Moſtell. act. V. ſcen.* 1. *v.* 72.

> TH. *Loquere, cujuſmodi reliqui, quum hinc abibam, filium?*
> TR. *Cum pedibus, manibus, cum digitis, auribus, oculis, labris.*
> TH. *Aliud te rogo.* TR. *Aliud nunc ego tibi reſpondeo.*

(g) *In ſolidum actionem dabo.*) Hoc in poenam contumaciae. Non ergo ad hoc ſilentium, uti viſum eſt Grotio *in Flor. ſparſ. p.* 148. ſed ad omiſſionem exceptionum pertinent illa Demiphontis apud Terent. *in Phorm. Act.* II. *ſcen.* 1. *v.* 49

> *An quiſquam iudex eſt, qui poſſit noſcere*
> *Tua juſta, ubi tute verbum non* RESPONDEAS.

Sane hic *ſua juſta* non eloquutus fuerat Antiphon, id eſt, ſuum ius, ſuas exceptiones, quibus fretus explicari ex illis nuptiis potuiſſet. At enim, quum contumaciae haec poena ſit, eaque ſatis gravis, non mirum eſt, excuſatum habitum, qui non dolo malo perperam reſponderit, ſed vel id dixerit, quod ſenſum commodum admittat, vel ex errore ſe heredem negarit, vel culpa quidem, ſed non lata, vel quia ea, quae poſtea emerſerunt, ignoravit, non recte reſponderit. De qualibus caſibus egit CELSVS apud VLPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 11. *§.* 6. 8. *ſequ. ad fin. D. eod. tit.* Nec dubio, quin huc etiam pertineat caſus, ſi iudex ab altero litigante heres inſtitutus interrogationibus circumvenire velit reum. Tantum enim abeſt, ut huic tunc noceat ſilentium, ut ipſe iudex mutandus ſit, ne in re ſua iudicet. ULPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 17. D. *de judic.* Praeterea non nocet reo reſponſio, ſi e. g. ex dimidia ſe heredem dixit, quum tamen poſtea & alter ſemis ei adcreverit, ſiquidem tunc actori nova actione non eſt opus. ULPIAN. *lib.* XXII. *ad edict. l.* 43. *D. ad SC. Trebell.* Sub finem tituli redeo ad CALLISTR. *lib.* II. *edict. monit. l.* 1. *§.* 1. *D. eod. tit.* qui interrogatorias actiones ſua aetate non amplius in uſu fuiſſe, ait, quia nemo coactus fuerit ante iudicium de iure ſuo quidquam reſpondere, atque hinc illas actiones minus frequentatas ſenſim in deſuetudinem abiiſſe: ad probationes tamen ea prodeſſe, quae ab adverſario expreſſa fuerint vel in hereditatibus, vel in aliis rebus, quae in cauſſis verterentur. Quod mirum ſane videri poteſt de temporibus Alexandri Severi, in quae incidiſſe Calliſtratis aetatem vulgo exiſtimant. Hinc verba haec non eſſe Caliſtrati, ſed Triboniani, hoc Calliſtrati fragmentum ad ſua tempora detorquentis, iam alii obſervarunt, & in his iam Dionyſ. Gothofred. *in Not. ad d. l.* 1. *§.* 1. *D. h. t.*

Digitized by Google

TIT. LII.

DE IUREIURANDO VOLUNTARIO (*a*).

SI IS, CUM QUO AGETUR (*b*), CONDITIONE DELATA (*c*), JURAVERIT

(a) *De jurejurando.*) Actum hic eſſe in edicto *de jurejurando*, in *Serie edicti perpetui* iam pridem vidit Jac. Gothofredus, & ante eum Hub. Giphanius *in Oecon. iur. p.* 127. qui tamen concoquere non potuit, quod praetor infra poſt titulum *de rebus creditis* iterum de iureiurando edixit. Hinc duplicem proponit coniecturam, quarum neutra videtur admittenda. Ait enim: *Mirum videri poſſit*, ULPIANUM *lib. XXII. ad edictum explicaſſe non tantum edictum* de interrogationibus, *ſed etiam edictum* de iureiurando, *ut indicat l.* 3. 5. 7. 9. 11. 13. *D. de jurejur. quae leges ſunt ex lib. XXII. ex quo etiam ſunt l.* 2. 4. 6. 9. 11. *&* 21. *D. de interrog. in jur. fac. Sed reſponderi poteſt bifariam, vel quia olim interrogatio erat duplex, vel adhibito jurejurando, vel non: illam vocabant rogare ſacramento, de quo vid. Feſtus in verbo ſacramentum: ubi haec duo, ſacramento contendere, & ſacramento rogare explicantur, licet locus ſit valde mendoſus. Vel dicendum has leges ex lib. XXII. de jurejur. referendas eſſe ad lib. XXVI. ut mendum ſit in numero, quemadmodum in* PAULLO *lib. XVII. ad edict. ponuntur leges ſub tit. de jurejur. quae pertinent ad lib. XXVII. ſic in eodem* PAULLO *lib XVIII. ponuntur decem leges ſub tit. de jurejur. quae pertinent potius ad lib. XXVIII.* Ita Hub. Giphanius, cuius ex coniecturis nulla ad rem pertinet. Nam prior, quam de interrogatione per ſacramentum protulit, ſtatim iugulatur ipſis edicti verbis, quae fere integra exſtant in *l.* 3. *pr. & l.* 7. *pr. D. de jurejur.* Ex quibus ſane patet, non ibi egiſſe praetorem de contentione per ſacramentum, vel ſponſione litigantium, (quaequid fuerit, oſtendimus in *Antiquit. Rom. lib. IV. tit.* 6. §. 25.) ſed de iureiurando voluntario, nataque inde & exceptione & actione. Deinde vis maior videri poſſet, tot leges uno edicto loco movere, & in alium librum relegare, maxime quum praetori non fuerit inuſitatum, de eadem re pluribus locis edicere. Praeterea nec magis neceſſarium fuit, PAULLI fragmenta turbare, in eorumque inſcriptionibus tot menda fingere, quum oſtenderimus ſupra, illa recte ſe omnino habere, & commodiſſime ſuis locis aptari poſſe. Quae quum ita ſint: merito adſentimur Ger. Noodtio, qui *in Comment. ad Pandect. pag.* 278. recte obſervat, praetorem binis locis propoſuiſſe edicta de iureiurando, & poſt titulum quidem de interrogationibus, *de voluntario*, infra vero poſt titulum de rebus creditis, *de neceſſario* egiſſe. Ipſum edictum reſtituere vel ideo fuit facillimum, quia prioris verba fere integra exſtant, poſterius vero exemplo prioris exſtrui res eſt nullius fere laboris. Et tamen hic nihil nobis palmae ſuperfuit, quum hunc qualemcumque laborem iam occuparit, nec infeliciter profligarit laudatus Noodtius *ibid. p.* 279. *&* 283.

(b) CUM QUO AGETUR.) Id eſt, reus, ULPIAN. *lib. XXII. ad edict. l.* 3. *pr. D. de jurejur.* Hunc enim exceptione iurisiurandi tutum fore, promittit praetor, ſi delatum ſibi ab actore iusiurandum praeſtiterit. Nec intereſt, ſive in rem, ſive in perſonam, ſive in factum, ſive poenali actione, ſive qualibet alia, ſive interdicto agatur, itemque ſive de dando faciendove, ſive de perſonae conditione quaeſtio ſit, veluti, ſi reus iurarit, in poteſtate ſe non eſſe, vel mulier, praegnantem ſe eſſe, vel non eſſe, quamvis eiuſmodi iusiurandum matri quidem, non autem partui, vel proſit, vel noceat. ULPIAN. *lib. XXII. ad edict. l.* 3. §. 1. 2. 3. *D. eod.*

(c) CONDITIONE DELATA.) Nam ſi reus iuravit, nemine conditionem deferente, praetor id iusiurandum non tuebitur, quia ſibi iuravit, & alioquin facillimus quiſque ad iusiurandum, nemine deferente decurrens, oneribus actionum ſe liberaret. ULPIAN, *lib. XXII. ad edict l.* 3. *pr. D. eod. tit.* Praeſtari autem oportet, uti delatum eſt iusiurandum, e. g. ſi quis *per Deum, vel per caput ſuum* iurarit, ratum non habebitur iusiurandum, quod *per ſalutem* iurantis exegerat actor. Omne enim omnino licitum iusiurandum, per quod quis ſibi voluerat iurari, praetor tuetur, etiamſi propria ſuperſtitione iuratum ſit, modo non ſit improbatae publice religionis. ULPIAN. *ibid. l.* 3. §. 4. *l.* 5. *pr.* §. 1. 3 *D. eod. tit.* Ex quo patet, in cuiuſque fuiſſe poteſtate, qua alterum religione quibuſque conceptis verbis obſtringere voluerit, modo haec non improbatam publice religionem redolerent. Hinc Acron ad illa *Horatii Epod. XV.* 4.

Nox erat, & caelo fulgebat Luna ſereno
Inter minora ſidera,

Quum

RIT (*d*), remiſſumve ei jusjurandum fuerit (*e*): EJUS REI (*f*), DE QUA JUSJURANDUM EI DELATUM FUERIT, NEQUE IN IPSUM, NEQUE IN EUM, AD QUEM EA RES PERTINET, ACTIONEM DABO (*g*).

§. I.

Quum tu magnorum Numen laeſura Deorum
In verba jurabas mea.

In verba, inquit, *jurabas mea*, *ſicut oſtendebam ego tibi jurare*, *ita jurabas*; *& ſecundum verba*, *quae proponebam*, *jurabas* & Porphyrion *ibid. In verba jurabas mea*, *hoc eſt*, *mea per verba conceptum jusjurandum*. Id ergo veteres dicunt *conceptis verbis jurare*: Gell. *Noct. Attic. lib. VII. cap.* 11. *dictata ſacramenta*, Sil. Italic. *de bell. Punic.* item *jurandi formulam juris*, veluti Ovid. *Heroid. Epiſt. XXVI. v.* 133. Ceterum per iuramenta improbatae publice religionis vereor, ne ULPIANUS, Chriſtianis parum, ut videtur, aequus, intellexerit eorum iuramenta. Erant, qui ab illis plane abhorrebant, contenti formula ἀληθῶς λέγω, de qua Clemens Alexandr. *Stromat. VII. p.* 728. alii per Deum & per Chriſtum & per Spiritum S. Iurabant, Veget. *de re milit. II.* 5. vel Deum teſtem invocare iusiurandum efficaciſſimum ſanctiſſimum exiſtimabant. Athanaſ. *in Apolog. ad Conſtant. Imp. tom. I. f.* 528. Quin nec *per majeſtatem imperatorum*, *quae ſecundum Deum generi humano diligenda colendaque* ſit, nec *per ſalutem principum* iurare dubitabant, quamvis nullo periculo, nulliſque minis adduci poſſent, ut *per genium imp.* deierarent. Veget. *ibid.* Tertull. *in Apologet. cap.* 32. Ita & in iure noſtro tamquam improbatae religionis, propoſito extremo ſupplicio, damnatur iusiurandum *per caput & capillum Dei*. *Novell.* LXXI. Fortaſſis & iusiurandum, quod Judaeis per calumniam tribuebant, improbatae religionis videbatur. Uti enim his aeque ac Chriſtianis cultum aſini vel monſtri aſiniformis adfingere non dubitabant: ita & per aſinum eoſdem iurare mentiebantur. Hinc Petron. *in Satyr. p. m.* 58.

Judaeus licet & porcinum numen adoret,
Et CILLI *ſummas advocet auriculas.*

Cillum enim eſſe aſinum, *hemicillum* ἡμίονον, vel mulum, *cillanum* vel κιλλαντηγὸς agaſonem, ſatis notum eſt. Et Martial. *Epigr.* XI. 95 v 7. in Theodorum poetam Judaeum:

Ecce negas juraſque mihi per templa Tonantis:
Non credo, jura, verpe per anchialum.

Illud enim *anchialus*, quod vulgo praeferunt Martialis libri, nihili eſt, החועלם, quod Salmaſ. *in Helleniſt. Part. I. quaeſt.* 5. *p.* 205. inde exſculpſit, ne Hebraeum quidem; paullo meliora, quae Scaliger *in Prolegom. de Emend. Temp.* adinuenit, חיאלה, quodque Seldenus *de ſucceſſ. Hebraeor. Proleg. pag.* 6. praetulit יברעחי עזלם itemque quod in mentem venit Thomae Farnabio *ad Martial. pag.* 355. אלה אם חי, ſed quae non reſpondent acumini, quod in Judaeum παιδεραστὴν adſectat poeta nequiſſimus. Itaque reliquis praeferenda coniectura Iſ. Voſſii *in Obſerv. ad Pomp. Mel. I.* 8. *p.* 48. legentis *anchariun*, vel *ancarium*, id eſt aſinum ἀχθοφόρον, quo ſenſu Lucilius:

Concurſans, veluti ancarius, clareque quiritans.

(d) JURAVERIT.) Dato enim iureiurando, non aliud quaeritur, quam an iuratum ſit? remiſſa quaeſtione, quaſi ſatis probatum ſit iureiurando. ULPIAN. *lib. XXII. ad edict. l.* 5. §. 2. *de jurejur.* Si neque iuratum eſt, neque remiſſum juſiurandum, pro eo debet haberi, atque ſi res in iusiurandum admiſſa non eſſet. Proinde ſi poſtea iurare paratus ſit, nihil ei hoc iusiurandum proficiet: quia ex eo, quod delatum eſt, iuratum non eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 5. §. 4. *D. eod. tit.*

(e) *Remiſſumve ei jusjurandum fuerit.*) Tale quid in edicto fuiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt, idque vel paullo ante adductum ex ULPIANO *lib. XXII. ad edict. l.* 5. §. 4. *D. eod. tit* fragmentum ſatis probat. Remittit vero iusiurandum, qui deferente ſe, quum paratus eſſet adverſarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate ſuſcepti iurisiurandi. *l.* 6. D. *eod. tit.* Quae remiſſio & abſenti fieri poteſt per epiſtolam. *l.* 41. *D. eod tit.* Add. Zach. Huberi *Diſſert. jurid. philol. de his*, *qui poſſ. grat. jurisjur. fac. cap.* 2. §. 2. *tom. II.*

(f) EJUS REI.) Quod ſic erit accipiendum, ſive de tota re, ſive de parte ſit iuratum. Nam de eo, quod iuratum eſt, pollicetur, ſe actionem non daturum, neque in eum, qui iuravit, neque in eos, qui in locum eius, cui iusiurandum delatum eſt, ſuccedunt. ULPIAN. *lib. XXII. ad edict. l.* 7. *D. de jurejur.*

(g) ACTIONEM DABO.) Nam poſtquam juratum eſt, denegatur actio, aut ſi controverſia eſt, id eſt, ſi ambigitur, an iusiurandum datum ſit, exceptioni locus eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 9. *princ. D. eod. tit.*

Digitized by Google

§. I. Si qui petit (*h*), conditione delata juraverit, remiſſumve ei jusjurandum fuerit, in ipſum, qui detulit, inve eum, ad quem ea res pertinet, actionem dabo (*i*).

(ULPIAN. LIB. XXIII.)

(*) *Videtur hic aliquid deeſſe, quod reſtituere non ſuſtinuimus.*

TIT.

(h) *Qui petit.*) Quemadmodum enim iurejurando dato vel remiſſo reus adquirit *exceptionem* ſibi aliiſque, de qua ſuperiore §. actum: ita actor actionem eodem modo adquirit, in qua hoc ſolum quaeritur, an juraverit, dari ſibi oportere, vel quum jurare paratus eſſet, jusjurandum ei remiſſum eſt. Ita ſententiam hujus §. deſcribit. ULPIAN *lib. XXII. ad edict. l. 9. §. 1. D. de iureiur.* Nec aliter Juſtinianus §. 11. *Inſt. de action.* ex quo itidem diſcimus, eam actionem ex edicto praetoris eſſe. Poteſt vero hujuſmodi iusiurandum deferre minor, qui tamen cauſſa cognita in integrum poterit reſtitui. Sic & ſi quis in fraudem creditorum iusiurandum debitori detulerit, adverſus exceptionem iurisiurandi replicatio fraudis creditoribus debebit dari. VLPIAN. *lib. XXII. ad edict. l. 9. §. 4. 5. D. eod. tit.* Porro delatum hoc jusiurandum prodeſt actori, non modo ſi ipſe iuraverit, ſed & ſi defenſor eius vel procurator conditione delata ius urandum dederit. Ceterum ſi petitor, poſſeſſore deferente, rem ſuam eſſe, juraverit, actori dabitur actio, ſed adverſus eum tantum, qui iusiurandum detulit, eiuſque ſucceſſores, non adverſus tertium: quod & tunc locum habet, ſi poſſeſſor, petitore deferente iuraverit, *rem petitoris non eſſe*, ſiquidem & tunc exceptionem quidem habet adverſus petitorem, non autem actionem, neque adverſus petitorem poſtea poſſidentem, neque adverſus alium quemcumque, quia non iuravit *rem ſuam eſſe, ſed eius non eſſe.* Eadem actio quomodo locum habeat, ſi quis uſumfructum alicuius rei, vel quaſi uſumfructum, vel hereditatem ſibi competere, vel libertum alicuius ſe non eſſe, vel fundum ſuum eſſe, vel ſe furtum non feciſſe, vel ſe vendidiſſe rem centum, vel ſocietatem feciſſe, vel ob decem pignori dediſſe fundum, iuraverit: diſquirunt ULPIAN. *ibid. l. 9. §. 6. 7. l. 11. pr. §. 1. 2. 3. l. 13. pr. §. 1. 2. 3. 4. 5. D. de jurejur.* JULIAN. *lib IX. Digeſt. l. 12. D. eod. tit. l. 24. D. de except. rei judic.*

(i) *Actionem dabo.*) Ex qua ſi quis damnetur in famoſo iudicio, famoſus fit. Praeterea haec actio perpetuatur, quamvis alioquin alter mihi temporaria tantum actione obligatus erat. ULPIAN. *ibid. l. 9. §. 1. 3. D. de iureiur.* Ideo vero haec actio pure praetoria eſt, quod alioquin iure civili non major eſt vis iurisiurandi, quam pacti nudi, quod erudite, ut ſolet, demonſtravit Cuiac. *Obſerv. XXII.* 7. Ceterum, quid ſi quis peieraſſe convincatur? De eius periurii poena, & an talis iure civili ſtatuta ſit, ex inſtituto diſſerit Bern. Henr. Reinold. *Var. cap. 15. p. 109. ſequ.* Sane fere impune erat per Deum peieraſſe, quod *Deorum injurias Diis curae eſſe, contemtamque jurisiurandi religionem ſatis Deum ultorem habere* putarent. Tacit. *Annal. lib. I. cap.* 73. *l. 2. C. de reb. cred. & iureiur.* At ſi quis per genium Principis peieraſſet, is majeſtatis reus putabatur. Qua de re ULPIAN. *ibid. l. 13. §. ult. D. h. t. Si quis* inquit, *iuraverit in re pecuniaria per genium principis, dare ſe non oportere, & peieraverit, vel dari ſibi oportere, vel intra certum tempus iuraverit ſe ſoluturum, nec ſolvit, Imperator noſter* (Antoninus Baſſianus Caracalla) *cum patre* (Severo) *reſcripſit, fuſtibus eum caſtigandum dimittere, & ita ei ſuperdici* : προπετῶς μὴ ὄμνυε, *id eſt, temere ne iurato.* Ex quo jam facile patet, cur Tertullianus *Apologet. cap.* 28. ſcripſerit: *Maiore formidine & callidiore timiditate Caeſarem obſervatis, quam ipſum de Olympo Jovem: citius denique apud vos per omnes Deos, quam per unum genium Caeſaris peieratur.* Et Minuc. Felix *in Octav. pag.* 283. *Et eſt eis tutius per Iovis genium peierare, quam Regis.*

(*) *Videtur hic aliquid deeſſe.*) Hiatum aliquem hic deprehendet, quiſquis fragmenta, quae ex VLPIANI *lib. XXIII.* ſuperſunt, paullo accuratius inter ſe contulerit. Quamvis enim extra omnem dubitationis aleam poſitum ſit, illum hoc libro explicaſſe edicta *de effuſis & dejectis, de ſervo corrupto,* & *de aleatoribus* : ſunt tamen quaedam loca, quae ad nullum horum edictorum referri poſſunt. Nam *l.* 3. D. *mandat.* agitur de eo, qui mandatum accepit, ut pecuniam in diem foeneraret. In *l.* 33. D. *de act. emt.* quaeritur, an qui plures res uno pretio emerit, de ſingulis emti agere poſſit? In *l.* 8. D. *de adminiſtr. & peric. tut. & l. 31. D. de fideiuſſ.* ſermo eſt de actionibus, in quibus dies exſpectanda.

Lex

T I T. LIII.

DE HIS, QUI EFFUDERINT VEL DEIECERINT (*a*).

UNDE IN EUM LOCUM, QUO VULGO ITER FIET, (*b*) VEL IN QUO CONSISTITUR, DEJECTUM VEL EFFUSUM QUID ERIT (*c*), QUANTUM EX EA RE DAMNUM DATUM FACTUMVE ERIT, IN EUM, QUI IBI HABITAVERIT (*d*), IN

Lex 36. *D. de verb. ſignif.* explicat, quid LITIS vocabulo contineatur. Denique *l.* 13. *D. de vacat & excuſ. mun.* & *l.* 18. *pr. D. de iudic.* ULPIANUS diſſeruit de iudicum excuſatione & mutatione. Quid vero haec omnia ad edicta illa *de effuſis & deiectis*, *ſervo corrupto*, & *aleatoribus*. Quum vero in *d. l.* 18. *de iudic.* principium de iudicis mutatione agat, ſequens §. 1. autem ad titulum de effuſis manifeſto pertineat: conſequens ſane eſt, ut edictum, quod hic deſideratur, qualecumque illud fuerit, titulum *de effuſis & deiectis* ἀμέσως anteceſſerit. Quod miror, nec a Jac. Gothofredo *in Serie edicti perpetui*, nec ad Hub. Giphanio *in Oeconom. iur.* nec ab ullo alio eſſe obſervatum. Comparatis inter ſe fragmentis, id video, illa ad materiam de iudiciis pertinuiſſe, ac proinde paene adſentior Jo Goeddeo, qui *in Comm. ad l.* 36. *D. de verb. ſignif.* Praetorem hic de LITIS CONTESTATIONE edixiſſe ſuſpicatur. Sane enim ULP. *l.* 36. *D. de verb. ſignif.* hic, quid LIS ſit, exponit. Et quum Feſtus *voce conteſtari* litis conteſtationem in eo poſitam fuiſſe tradat, quod *duo aut plures adverſarii* ORDINATO IUDICIO *dicerent: teſtes eſtote*: fieri poteſt, ut ULPIANUS hic diſſeruerit de ordinando iudicio, eoque manifeſto tum referendae eſſent *l.* 13. *D. de vac. & excuſat. mun.* & *l.* 18. *pr. D. de iudic.* quin & *l.* 8. *D. de adminiſtr. tut.* & *l.* 31. *D. de fideiuſſ. l.* 3. *D. mandat.* & *l.* 33. *D. de act. emt.* Neſcio etiam an non huc referri poſſit titulus codicis *de conſortibus eiuſdem* LITIS qui *libro III.* ante materiam *de noxalibus actionibus* occurrit, & titulus Pandectarum *de quibus rebus ad eumdem iudicem eatur*, quippe qui titulum de ſervo corrupto ἀμέσως antecedit. Enimvero, quum hic merae tenebrae ſint: rem in medio relinquo, monuiſſe contentus, aliquid hic deeſſe.

(a) DEIECERINT.) De ordine nulla lis eſt. Poſteriorem enim hunc titulum fuiſſe edicto de iureiurando, vel id argumento eſt, quod ULPIANUS de hoc LIB. XXII. de illo LIB. XXIII. demum egerit. Praeceſſiſſe autem eumdem edictum de ſervo corrupto, ordo in Digeſtis obſervatus, facile unicuique perſuadet. Verba totius edicti [illegible] ſuperſunt in *l.* 1. & *l.* 5. *De his, qui effud. vel deiec.* nec non in *l.* 25. §. 2. *D. de noxal. act.* Summa cum utilitate id edixiſſe Praetorem, obſervat VLPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 1. §. 1. *D. h. t.* quia publice utile ſit, ſine metu & periculo per itinera commeari. Ceterum veroſimile admodum eſt, initio in L. Aquillia aliquid de effuſis & deiectis cautum fuiſſe, quod ex *l.* 31. *D. ad leg. Aquill.* acute colligit Corn. van Bynkersh. *Obſerv.* I. 13. At illius legis luminibus poſtea officit Praetor, propoſito hoc edicto *de effuſis & deiectis*, & pinguiore adverſus effundentes & deiicientes actione promiſſa.

(b) ITER FIET.) Sive publicus ille locus ſit ſive privatus, dum ita comparatus, ut per illum vulgo iter fiat: quandoquidem iter facientibus proſpicitur, non publicis viis ſtudetur. Adeoque & edictum ceſſat, ſi aliquando vulgus in illa via non commeaverit, & tunc dejectum aliquid effuſumve ſit, quum ſecretis huc uſque locis, modo coeperit commeari. VLPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 1. §. 2. *D. de his, qui effud. vel deiec.*

(c) EFFUSUMVE QUID ERIT.) Quod, quum ſuſpenderetur, decidit, magis deiectum videtur, & quod iam ſuſpenſum decidit, pro dejecto haberi maius eſt. Praeterea & ſi quid ſuſpenſum effuſum ſit, quamvis nemo hoc effuderit, edictum tamen locum habere dicendum eſt. VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

(d) QUI IBI HABITAVERIT.) Non in dominum aedium, ſed in inquilinum, quia culpa huius, non illius eſt. VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 4. *D. de his, qui effud.* Si filiusfamilias coenaculum conductum habuit, de peculio adverſus patrem non agitur, quia haec actio non ex contractu eſt: ſed adverſus ipſum filium haec actio inſtituitur. Si ſervus habitator eſt, is extra ordinem officio iudicis corrigendus. Perinde autem eſt ſive in ſuo, ſive in conducto, ſive in gratuito quis habitet. Hoſpes non tenetur, *quia ibi non habitat, ſed tantiſper hoſpitatur*, inter quae tantumdem intereſt, quantum inter domicilium habentem & peregrinantem. Si denique plures habitant in eodem coenaculo, in ſingulos haec actio in ſolidum

IN DUPLUM JUDICIUM DABO (*e*).

§. I. SI EO ICTV HOMO LIBER PERISSE DICETUR, QUINQUAGINTA AUREORUM JUDICIUM DABO (*f*). SI VIVET, NOCITUMQUE EI ESSE DICETUR (*g*), QUANTUM OB EAM REM AEQUUM JUDICI VIDEBITUR, EUM, CUM QUO AGETUR, CONDEMNARI, TANTI JUDICIUM DABO.

§. II. SI SERVUS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETUR, IN JUDICIO ADIICIAM (*h*): AUT NOXAM DEDERE (*i*). SI IS IN CUJUS POTESTATE ESSE DICETVR, NEGAVERIT, SE IN SVA POTESTATE (*k*) SERVUM HABERE, VTRVM ACTOR VOLET, VEL DEIERARE JUBEBO (*l*), IN POTESTATE SUA NON ESSE, NEQUE SE DOLO MALO NON FECISSE, QVO MINVS ESSET VEL JVDICIVM DABO SINE NOXAE DEDITIONE (*m*).

§. III.

dum datur, ita tamen ut uno ſolvente reliqui liberentur. VLPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 1. §. 7. 8. 9. 10. *l.* 3. *D. eod. tit.* Aliud. ſi diviſis coenaculis habitent plures vel ſi quis gratuitas habitationes dederit libertis & clientibus, vel ſi quis amicis ſuis modica hoſpitia diſtribuerit, vel coenaculariam exercens, modicum ſibi hoſpitiolum retinuerit, de quibus ſimilibuſque caſibus agit VLPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 5. *pr.* § 1. 2. 3. *D. eod. tit.*

(e) IUDICIUM DABO.) Vocatur haec actio *in factum*, nec adiicitur culpae mentio vel inficiationis, ut in duplum promiſcue detur actio, quamvis actio ex lege Aquilia utrumque exigat. ULPIAN. *lib.* XXIII. *l.* 1. §. 4. D. *eod. tit.* Ei, qui duplum ſolvit, ſive ex lege Aquillia, ſive ex hoc edicto damnatus ſit, merito datur actio vel locati, vel in factum adverſus deiectorem. Eadem actio ex hoc capite perpetua eſt, & heredi, non autem in heredem competit, non ex ſequentibus. Nam ſi liber homo periit, intra annum tantum competit, & nec heredi, nec in heredes datur, quia popularis & poenalis eſt, quamvis pluribus ad agendum proruentibus, is praeferendus ſit, cuius intereſt. Sin libero homini nocitum, ipſe habet actionem perpetuam, alius qui eo nomine vult experiri, annuam: heredi vero haec actio non competit, quia, quod in corpore libero datur, non eſt pecuniarium, adeoque nec iure hereditario in ſucceſſores tranſire debet. ULPIAN. *ibid. l.* 5. §. 4. 5. D. *eod. tit.*

(f) IUDICIUM DABO.) Quum enim liber homo periit, vel ideo in duplum fieri non poteſt damni aeſtimatio, quia liberi corporis nulla eſt aeſtimatio. ULPIAN. *lib. XXIII. ad edict. l.* 1. §. 5 *D. eod. tit.*

(g) NOCITUMVE ESSE DICETUR.) Haec verba non pertinent ad damna, quae in rem hominis liberi facta ſunt, veluti ſi forte veſtimenta eius, vel aliud quid ſciſſum corruptumque eſt: ſed ea, quae in corpus eius admittuntur. VLPIAN. *lib.XXIII. ad edict. l.* 1. §. 6. *D. eod. tit.*

(h) ADIICIAM.) Sed haec adiectio parum utilitatis habet, ſi ſervus vel aufugit, vel mortuus eſt, quia tunc noxae deditio fieri nequit. *Ea enim, quae dari impoſſibilia ſunt, vel, quae in rerum natura non ſunt, pro non adiectis habentur.* VLPIAN. *lib.XXIII. ad edict. l.* 135. *D. de regul. iur.* ubi vid. Jac. Gothofred. *in Comment.*

(i) NOXAM DEDERE.) An & filiusfamilias ex noxa aliqua, ex qua patri actio competit, expertutus, actionem hanc habeat, ex inſtituto diſquiſivit VLPIAN. *ibid. l.* 18. §. 1. *D. de iudic.* Quoties vero dominus ex noxali cauſſa convenitur, ſi nolit ſuſcipere iudicium, in ea cauſſa eſt, ut debeat noxae dedere, modo ſervum habeat in poteſtate, vel dolo malo fecerit, quo minus haberet. An vero & quatenus abſentes quoque defendi poſſint, diſputat ULPIAN. *lib. XXIII. ad edict. l.* 21. *pr.* §. 1. *D. de noxal. action.*

(k) IN SUA POTESTATE.) In poteſtate ſic accipere debemus, ut facultatem & poteſtatem exhibendi eius habeat: ceterum, ſi in fuga ſit, vel peregre, non videbitur eſſe in poteſtate. VLP. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 21. §. 2. 3. *D. de noxal. act.* ubi & ipſa huius edicti verba, a loco & titulo divulſa, habentur.

(l) DEIERARE JUBEBO.) Quod ſi reus iurare nolit, ſimilis eſt ei, qui neque defendit abſentem, neque exhibet: qui condemnantur, quaſi contumaces. Tutores quoque vel curatores ipſi iurare debent, in poteſtate domini non eſſe. Si autem procurator ſit, dominus ipſe iuret, neceſſe eſt. ULPIAN. *lib. XXIII. ad edict. l.* 21. §. 4. 5. *D. de noxal. action.*

(m) SINE NOXAE DEDITIONE.) Quid vero, ſi iusjurandum exegerit actor, reuſque iurarit, deinde noxali velit agere actor, quia reus ſervum in poteſtate habere coeperit, an huic exceptio iurisjurandi dabitur? Negavit Sabinus, quia de alia re ſit iuratum, ſervum nempe tunc in poteſtate

non

§. III. (*n*) NE QVIS (*o*) IN SVGGRVENDA PROTECTOVE (*p*), SVPER EVM LOCVM, QVA VVLGO ITER FIET, INVE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT (*q*), CVJVS CASVS NOCERE CVI POSSIT (*r*). QVI ADVERSVS EA EECERIT, IN EVM SOLIDORVM DECEM IN FACTVM JVDICIVM DABO (*s*).

§. IV. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, AVT AESTIMATIONEM DARI, AVT NOXAE DEDI JUBEBO (*t*).

T i t. LIV.

DE SERVO CORRUPTO (*a*).

non fuiſſe, iam vero is in poteſtate omnino ſit. Neratius vero dicebat, actorem poſt exactum iusjurandum hoc caſu experiri poſſe ſine noxae deditione. ULPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 21. *§.* 6. *D. de noxal. action.*

(n) §. 3.) Hoc edictum ſuperioris portio eſt. Conſequens enim fuit, praetorem etiam in hunc caſum proſpicere, ut ſi quid in his partibus aedium periculoſe poſitum eſſet, non noceret. Ita ULPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 5. §. 7. D. *de his, qui effud. vel deiec.* ubi §. 6. & ipſa edicti verba recitat.

(o) NE QVIS.) Haec verba *ne quis* ad omnes pertinent, ſive inquilinos, ſive dominos aedium, ſive inhabitent, ſive non: modo ibi quid expoſitum habeant. VLPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 5. §. 8. *D. eod. tit.*

(p) PROTECTOVE.) Quo & Maeniana pertinent, quae ex provolantibus tabulatis conſtant. De his Non. Marcell. *de Propr. Serm. I.* 333. *p.* 520. *edit. Dion. Gothofredi: Maeniana ab inventore eorum, Maenio dicta ſunt. Unde & columna Maeniana.* Meminit *columnae Maeniae* Cicero *in Divinat. cap.* 16. & *pro Sext. cap.* 58. ubi priore loco Aſcon. Paedianus: *Maenius, quum domum ſuam venderet Catoni & Flacco cenſoribus, ut ibi baſilica aedificaretur, exceperat ius ſibi unius columnae, ſuper quam tectum projiceret, ex provolantibus tabulatis, unde ipſe & poſteri eius ſpectare munus gladiatorium poſſent, quod etiam tum in foro dabatur: ex illo igitur columna Maenia vocitata eſt, cauſſis ejuſmodi ſolitis.* Similia habent Acron & Porphyrion in ſchol. ad Horat. *Serm.* I. 3. *v.* 23.

(q) POSITUM HABEAT.) POSITUM accipere debemus, ſive in habitationis vel coenaculi, ſive in horrei aliusve aedificii parte. POSITUM etiam habere dicitur, qui ipſe quidem non poſuit, verum ab alio poſitum patitur. Quare ſi ſervus poſuerit, dominus autem poſitum patiatur, non noxali iudicio dominus, ſed ſuo nomine tenebitur. VLPIAN. *ibid. l.* 5. §. 9. 10. *D. de his, qui effud. vel. deiec.*

(r) NOCERE CUI POSSIT.) Non ergo edictum prohibet, aliquid poni, ſed ita poni, nocere ut poſſit. Quale quid ſi poſitum vel ſuſpenſum habeas, teneberis edicto, ſive nocuerit, ſive non nocuerit. VLPIAN. *ibid. l.* 5. §. 11. *D. eod. tit.*

(s) JUDICIUM DABO.) Quod adverſus quem, & ad quid competat, diſputat ULPIAN. *lib. XXIII. ad edict. l.* 5. §. 12. 13. D. *eod tit.*

(t) DEDI JUBEBO.) Ad hanc edicti partem nihil monent interpretes. Saltim nullum ſupereſt, quod eo pertineat, fragmentum. Verba tamen *αὐτολεξεὶ* ſervavit VLPIAN. *lib* XXIII. *ad edict. l.* 5. §. 6. *D. de his, qui effud. vel deiec.*

(a) CORRUPTO.) Proximum fuiſſe hunc titulum, dubitare nos non patiuntur rationes ad ſuperiorem titulum adlatae. Eum ſaltim hic locum habuiſſe, vel inde patet, quod de eo *lib.* XXIII. Commentariorum ſuorum egit ULPIANUS. In lege Aquillia etiam de ſervo corrupto actum eſſe, veroſimile eſt, quia & verba, quibus praetor uſus eſt, quaeque integra ULPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict l.* 1. *pr. D. de Servo corrupt.* ſervavit, verbis legis Aquilliae ſimillima ſunt, & ex lege Aquillia etiam de ſervo corrupto agi potuiſſe, ex *l.* 4. & *l.* 5. §. 2. D. *de ſervo corrupt.* diſcimus, ut iam praetermittamus interpretamentum Aniani *ad Paulli recept. ſent. lib. I. tit.* 13. §. 21. ubi contra eum, qui ſervum alienum *animo vel corpore corruperit*, actionem ex lege Aquillia competiiſſe diſerte docet. Unde & caput ſecundum legis Aquilliae, quod iam VLPIANI temporibus in deſuetudinem abierat, *l.* 27. §. 4. *D. ad leg. Aquill.* de ſervo corrupto egiſſe, ſuſpicatus eſt Claud. Chifflet. *eor. quae de iure part. I. pag.* 441. Sed & hic legis Aquilliae luminibus offecit praetoris edictum, vel ideo pinguius, quod hinc actio adverſus corrumpentem & ſine inficiatione in duplum daretur.

Digitized by Google

QUI SERVUM, SERVAM, ALIENUM, ALIENAM (*b*) RECEPISSE (*c*), PERSVASISSEVE (*d*) QVID EI DICETVR DOLO MALO (*e*), QVO EVM, EAM, DETERIOREM FECERIT (*f*); IN EVM (*g*), QVANTI EA RES ERIT, IN DVPLVM

(b) ALIENUM, ALIENAM.) Qui ſervum bona fide emit, edicto non tenetur, nec is recte ſervi corrupti actionem inſtituit, cui bona fide homo liber ſervit. VLPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

(c) RECEPISSE.) Hoc ita accipimus, ſi ſuſceperit ſervum alienum ad ſe, & eſt proprie *recipere* refugium abſcondendi cauſſa ſervo praeſtare, vel in ſuo agro, vel in alieno loco, aedificioque. VLPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict l.* 1. §. 2. *D. eod. tit.*

(d) PERSVASISSEVE.) *Perſuadere*, inquit, ULPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 1. §. 3. *D eod. tit.* eſt plus, quam compelli, atque cogi ſibi parere. Hic obſcurius videtur Ger. Noodtio in *Comment. pag.* 254. qui ideo legendum putat: *Perſuadere eſt, plus quam ſuadere, perſuadere enim eſt compellere atque cogere ſibi pareri*. Sed mihi quidem non videtur quidquam motandum. Recte enim ULPIANUS monet, perſuadere plus eſſe, quam compelli atque cogi ſibi parere, quia qui compellit & cogit, aliquando operam oleumque perdit, qui perſuaſit, ſemper finem ſuum adſequitur. Docet itaque iureconſultus vere *σοφῶς*, perſuaderi quidem humanae menti aliquid poſſe, cogi eamdem non poſſe. Quam doctrinam ita proponit M. Antoninus, *εἰς ἑαυτὸν. lib. V. cap.* 19. Τὰ πράγματα αὐτὰ οὐδ' ὁπωστιοῦν ψυχῆς ἅπτεται οὐδὲ ἔχει εἴσοδον πρὸς ψυχὴν οὐδὲ τρέψαι, οὐδὲ κινῆσαι ψυχὴν δύναται. τρέπει δὲ καὶ κινεῖ αὐτὴ ἑαυτὴν μόνη, καὶ οἵων ἂν κριμάτων καταξιώσῃ ἑαυτὴν, τοιαῦτα ἑαυτῇ ποιεῖ τὰ προσυφεστῶτα. *Res ipſae nulla ratione animam attingunt, neque aditum ullum habent ad eam, neque mutare illam aut movere poſſunt. Ipſa ſola ſe mutat movetque. Qualia autem decreta fuerint, quibus ipſa in ſe locum dederit, talia facit ſibi adventitia quaeque*. Talia permulta & apud Senecam *epiſt.* 73. & 76. & reliquos Stoicos. Res enim externas, veluti verbera, ungulas, fidiculas, equuleos non movere ac ſubigere mentem, exemplo ſervorum nequiſſimorum probant, qui forti ſaepe animum adverſus haec omnia obfirmant. At decreta, quae quiſque in animum admittit, (quaeque omnino admittuntur, ubi perſuaſeris,) mutare ac movere animam, experientiam docere exiſtimant.

(e) DOLO MALO.) Perſuadere ἐκ τῶν μέσων eſt. Nam & bonum conſilium & malum ſuggerendo poteſt quis alteri quid perſuadere. Et ideo praetor adiecit DOLO MALO: eoque vocabulo adiecto calliditatem notat eius, qui perſuadet. Hinc ſi quis ſervum ſine dolo, vel luſus gratia deteriorem fecerit, non tenetur. ULPIAN. *lib.* XXIII. *ad edictum l.* 1. § 3. *& l.* 3. D. *de ſervo corr.* Quin non tantum ad *τὸ perſuaſiſſe*, ſed & ad *τὸ recepiſſe* referendum eſt illud DOLO MALO; nec que edicto tenetur, qui ſine dolo malo ſervum ſervamve alterius recepit, veluti ut domino cuſtodiret, vel humanitate, vel miſericordia ductus, vel adprobata vel iuſta ratione. Nec dolo malo corrumpentem excuſat error, dum quid dolo malo perſuaſit ſervo, quem liberum putavit: quia adhuc magis delinquit, qui liberum putans corrumpit. VLPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 5. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

(f) DETERIOREM FECERIT.) Neque enim delinquit, niſi qui tale aliquid ſervo perſuadet, ex quo eum faciat deteriorem. Quiſquis ergo ſervum ſollicitat ad aliquid vel faciendum, vel cogitandum improbe, hic videtur hoc edicto teneri, adeo, ut non modo, qui ſervum frugi ad peccandum perpulit, ſed &, qui malo viam monſtravit, vel in fugam ſe daturum laudavit, corrupiſſe cenſeatur, *quia non oportet laudando augeri malitiam*. Ita JVLIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 1. §. 3. 4. D. *eod. tit.* qui & §. 5. eiuſdem legis plura exempla eiuſmodi corruptionis recenſet.

(g) IN EVM.) Etiam fatentem. Nam haec actio & adverſus fatentem in duplum datur. ſecus ac illa ex lege Aquillia. Quod ſi ſervus ſervum alienum corrupit, iudicium cum noxae deditione redditur. ULPIAN. *ibid. l.* 5. §. 2. *&* 3. D. *eod. tit.* Quin & adverſus ſocium competit haec actio, qui ſervum communem ſuum & meum corrupit, quidquid hic in contrarium attulerit JULIANVS. Nec minus ita recte agitur inter proprietarium & uſufructuarium, ſi alteruter ſervum fructuarium corrupit, quamvis uſufructuarius tantum utilem actionem habeat. ULPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 9. *pr.* §. 1. *D. de ſervo corrupt.* Sed & ſi quis ſervum hereditarium, hac actione tenebitur, quamvis & petitione hereditatis teneatur. ULPIAN. *ibid. l.* 13. §. 1. *D. eod. tit.*

Digitized by Google

PLVM (*b*) JVDICIVM DABO (*i*).

TIT. LV.

DE ALEATORIBUS (*a*).

SI QVIS EVM, APVD QVEM ALEA (*b*) LVSVM ESSE DICETVR (*c*), VERBERAVERIT, DAMNVMVE EI DEDERIT, SIVE QVID EO TEMPORE DOMO EIVS SVBTRACTVM EST (*d*), JVDICIVM NON

Tt 2 DABO

(h) IN DVPLVM.). Haec actio refertur ad tempus ſervi corrupti, vel recepti, non ad praeſens, & ideo, ſi deceſſerit, vel alienatus, vel manumiſſus ſit ſervus, nihilominus locum habebit actio, quippe quae ſemel nata manumiſſione non exſtinguitur. ULPIAN. *ibid. l.* 5. §. 4. *D. eod. tit.* Nam & mali ſervi nonnumquam libertatem conſequuntur, & ipſa facta corruptio aliquando iuſtam tribuit manumittendi rationem. ULPIAN. *ibid. l.* 7. *D. eod. tit.* Datur ergo actio in duplum, & aeſtimatio fit non modo eius, quo ſervus corruptus vilior factus, ſed & reliquorum damnorum, non tamen futurorum, quod exemplis illuſtrat ULPIAN. *ibid. l.* 9. §. 2. *&* 3. *l.* 11. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

(i) JUDICIUM DABO.) Quod tamen reliquas actiones, veluti furti & condictionis furtivae non tollit. ULPIAN. *ibid. l.* 12. §. 2. *D. eod. tit.* Ceterum haec actio perpetua eſt, non temporaria, idque novum praebet argumentum, eam ex lege Aquillia, quibuſdam mutatis in edictum translatam eſſe. Datur etiam heredibus & ceteris ſucceſſoribus, non tamen in heredem, quia poenalis eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 13. *pr. D. eod. tit.*

(a) DE ALEATORIBVS.) De ordine non eſt, quod multum laboremus, quippe quem ea, quae ſupra ad tit. LIII. diſſeruimus, ſatis ſuperque probant. Verba edicti nobis ſervavit ULPIANUS. *lib.* XXIII. *ad edict: l.* 1. *pr. D. de aleator.*

(b) ALEA.) Alea luſus omnis, in quo ſola fortuna dominatur. Eam a Palamede inventam aiunt, ad fallendum ocium militare, quo corrupti Graeci, in diuturna illa Troiae obſidione, ad ſeditionem proclives videbantur Servius *ad Virg. Aeneid. lib.* II. *v.* 85. Sed ab ea quam maxime abhorrebant Romani, ac proinde legibus ſeveriſſimis proſcribebant aleam, veriti procul dubio, ne cives ocio ſenſim diffluerent, fortuna magis, quam virtute rem facere adſueti. Sane Horat. *Carm. lib.* III. *od.* 24. *v.* 54.

Neſcit equo rudis
Haerere ingenuus puer:
Venarique timet, ludere doctior,
Seu Graeco jubeas trocho:
Seu malis VETITA LEGIBUS *alea.*

Ad quae verba Acron *in Scholiis*: *Luſus*, inquit, *aleae puniuntur, propter nuditatis inceſtum.* Sed quid, quaeſo, commune alea habet cum nuditatis inceſtu? Procul dubio ſcripſerat Acron: *Luſus aleae puniuntur propter ludi talis incertum.* Utcumque ſe res habeat, non deerant omnino leges Romanae, aleae oppoſitae, quarum & Cicero *Philipp.* II. *cap.* 23. meminit. In primis tamen Aedilium erat, aleatores coercere, qui liberos homines in quadruplum damnabant, teſte Aſcon. Paedian. *in Cicer. Divinat. cap.* 7. ſervos vero extra Saturnalia in eo luſu deprehenſos in cloacas deturbabant. Quo pertinent illa Martialis *Epigr. lib. V. epigr.* 110.

Et blando male perditus fritillo,
Arcana modo raptus e popina,
Aedilem rogat udus aleator
Saturnalia tranſiere tota.

nec non *lib.* XIV. *epigr.* 1.

Nec timet Aedilem poſito ſdeclare fritillo,
Cum videat gelidos iam prope verna lacus.

Ubi bonae frugis plena ſunt, quae diſſerit Gronov. *Obſerv. lib.* II. *cap.* 15. *pag.* 337.

(c) LVSVM ESSE DICETVR.) Si itaque rapinas inter ſe fecerint colluſores, vi bonorum actio non denegatur: ſuſceptorem enim dumtaxat prohibuit vindicari, non & colluſores, quamvis & hi indigni videantur. ULPIAN. *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 1. §. 1. *D. de aleator*

(d) SUBTRACTVM EST.) Male in pleriſque exemplaribus legitur DOLO EJVS, quum praetor ſcripſerit DOMO EJUS, ceu ex interpretatione ULPIANI evidentiſſimum eſt. Nimirum quum tria delicta coniunxiſſet praetor, id eſt, ſi quis eum, apud quem alea luſum, VERBERASSET, vel eidem DAMNUM DEDISSET, vel eo tempore quid SVBTRAXISSET: iureconſultus diſerte notat, *verberatum damnumve paſſum* non vindicare praetorem, ubicumque id factum

DABO (*e*).

§. I. IN EVM, QVI ALEAE LVDENDAE CAVSSA VIM INTVLERIT, VTI QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM (*f*).

§. II. Sed & ejus, quod in alea perditum erit, condictionem dabo (*g*).

T I T. LVI.

SI MENSOR FALSUM MODUM DIXERIT (*a*).

(ULPIAN. LIB. XXIV. PAULL. LIB. XXV.)

SI

factum eſſet: *furtum* vero omnino vindicare, niſi factum illud ſit domi, eoque tempore, quo alea luſum eſſet, licet luſor non fuerit, qui quid eorum fecerit. Idem obſervat, DOMUM hic pro habitatione & domicilio accipiendam eſſe. ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 2 D. *eod. tit.* ut dubitari nequeat, quin hoc edictale & *γυμνικὸν* fuerit vocabulum.

(e) JUDICIUM NON DABO.) Denegat ergo praetor non modo poenalem actionem, ſed & ſi ad exhibendum velit agere, vel vindicare, vel condicere. Quod contra POMPONIUM vel ideo defendit ULPIAN. *ibid. l.* 1. §. 3. *D. eod. tit.* quia praetor ſimpliciter ait: SI QVID SVBTRACTUM ERIT, JUDICIUM NON DABO.

(f) ANIMADVERTAM.) Haec clauſula pertinet ad animadverſionem ejus, qui compulit ludere, ut aut mulcta mulctetur, aut in lautumias vel vincula publica ducatur. ULPIAN *lib.* XXIII. *ad edict. l.* 1. §. 4. *D. de aleat.* Non ergo per lautumias hic intelligendae lapicidinae, uti apud Plaut. *Captiv. act.* III. *ſcen.* 5. *v.* 65. ſed carcer, eodem modo notatus non modo Syracuſis, apud Aſcon. Paedian. *in Cicer. Verrin. de praet. urban. pag.* 72. ſed & Romae, apud Livium *lib.* XXVI. *cap.* 27. & in *l.* 9. *D. quib. ex cauſſ. maior.* Sed hoc iam monuit V. C. Ger. Noodtius *in Comment. ad Pand. h. t. pag.* 250.

(g) *Condictionem dabo.*) Huius edicti notitiam debemus PAULLO, qui non modo illius diſerte meminit *l.* 4. §. *ult. D. h. t.* verum etiam adnotat, patri vel domino competere repetitionem, ſi filiusfamilias vel ſervus victus ſit, at vice verſa & adverſus dominum eſſe agendum de peculio, non noxaliter, ſi ſervus vicerit, quin & adverſus parentes & patronos repetitionem utilem ex hoc edicto eſſe eius, quod in alea luſum eſt. Denique initio huius *l.* 4. obſervat PAULLUS quod in convivio veſcendi cauſſa ponitur, in eam rem familiae ludere permitti. Eius generis fuere apophoreta, quo titulo liber ſingularis exſtat Martialis, & de quibus erudite ſuo more diſſerit Iſaac. Caſaubon. ad Sueton. *Auguſt. cap.* 71.

(a) MODUM DIXERIT.) Quum novos commentariorum libros hic auſpicentur ULPIANUS & PAULLUS: conſequens eſt, ut hoc edictum inſequutum ſit titulos ſuperiores. Quumque actionem ad exhibendum libro demum ſequente interpretatus ſit PAULLUS, dubium non eſt, quin eam anteceſſerit titulus noſter. Itaque procul dubio hunc locum tenuit. Ipſa edicti verba, praeter pauca illa, litteris maiuſcolis in textu expreſſa, non exſtant. Nec tamen ideo difficilis edicti reſtitutio, cuius ſententiam tot fragmenta interpretum inſinuant. Ceterum adverſus menſorem praetor hanc in factum actionem propoſuit, quia ab eo falli nos non oportet. Nam intereſt noſtra, ne fallamur in modi renunciatione, ſi forte vel de finibus contentio ſit, vel emtor ſcire velit, vel venditor, cuiuſmodi ager veneat. Ideo autem hanc actionem propoſuit, quia non crediderunt veteres, inter nos & talem perſonam, locationem conductionem eſſe, ſed magis operam beneficii loco praeberi, & id, quod datur, ei ad remunerandum dari, & inde *honorarium* adpellari. Hinc ſi ex locato conducto fuerit actum, intentio non tenet. ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l.* 1. *pr. D. ſi menſ. falſ. mod.* Nimirum artem liberalem facere videbantur menſores, quam mirifice ſuo more laudat Caſſiodor. *Var. lib.* III. *cap.* 52. eorumque tanta erat raritas, ut Plinius aliquem ex urbe mitti petens in Bythyniam, repulſam a Traiano ferret, quam facile non ferebat etiam maiora petens. Plin. *lib. X. epiſt.* 28. & 29. Non ergo mercedem accipiebant, ſicuti, qui manuarias praeſtant operas, ſed *honorarium*, quod *pulveraticum* adpellari notat Cuiac. *Obſerv. lib.* IV. *cap.* 18. ac proinde nec ex locato, ſed hac ſingulari in factum actione tenebantur.

Digitized by Google

SI MENSOR (*b*) agri, alteriuſve rei (*c*) FALSVM MODUM falſamve menſuram DOPO MALO (*d*) dixiſſe, RENVNCIASSEVE (*e*) dicetur: ei, cujus intererit (*f*), quanti ea res erit, adverſus eum in factum actionem dabo (*g*).

TIT.

(b) MENSOR.) Si is eam operam, ſibi mandatam alteri delegaverit, non minus tenetur, ac ſi ipſe falſum modum renunciaſſet, quia dolo malo verſatur, qui rem tali homini credit. PAULL. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 2. *§.* 1. *D. eod. tit.* Sin duobus mandatum, & ambo doloſe fecerint, adverſus ſingulos agitur in ſolidum, ſed uno ſolvente alter liberatur. ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l.* 3. *pr.* D. *eod. tit.* Servi autem nomine magis noxale, quam de peculio competere judicium, obſervat idem *ibid. l.* 3. *§.* 6. D. *eod. tit.*

(c) *Alteriuſve rei.*) Hoc enim judicium latius porrectum, non a jureconſultis, ſed ab ipſo praetore. Nam & qui alterius rei falſum modum renunciaſſe dicitur, hac actione tenetur, veluti qui in menſura *aedificii*, vel *frumenti* vel *vini* feſellit, vel ſi *menſor machinarius* feſellit. Quin eodem exemplo adverſus eum, qui quum menſor non eſſet, in modo feſellit, itemque ex decreto Severi Imp. adverſus *architectum*, & *redemtorem*, falſum modum renunciantes, denique ex ULPIANI ſententia & adverſus *tabularium* agi poſſe, qui in computatione feſellit, non dubitatur. ULPIAN. *lib.XXIV. ad edict. l.* 5. *§.* 2. *l.* 7. *pr. §.* 1. 2. 3. *&* 4. D. *eod. tit.* En hic varios menſores, quales apud Gruter. *Inſcript. pag.* 623. L. CAELIUS MAXIMUS, MENSOR AEDIFICIORUM apud Reineſ. *Inſcript. lib. IX. pag.*85. TI. CLAUDIUS URBANUS, MENSOR AEDIFICIORUM. Ita & paſſim occurrunt MENSORES AGRARII. Gruter. *pag.* 1078. *6.* MENSORES FRUMENTI, *pag.* 631. 8. MENSORES MACHINARII, QUIBUS EX SC. COIRE LICEBAT. *pag.* 99. 1. De *architectis* & *redemtoribus* omnia pervulgata ſunt. Per *tabularios* autem hic intelligimus calculationes, quales TABULARII VECTIGALIUM apud Gruter. *pag.* 641. *9.* 10

(d) DOLO MALO.) Haec actio dolum malum tantum exigit, quia ſatis coerceri viſum eſt menſorem, ſi dolus coerceatur hominis, qui civiliter non eſt obligatus. Hinc non tenetur ob imperitiam, aut negligentiam, quia ſibi imputare debet, qui talem adhibuit. Lata tamen culpa & hic dolo comparatur. Perinde quoque eſt, ſive mercedem acceperit, ſive gratis menſuram egerit. ULPIAN. *ibid. l.* 1. *§.* 1. *D. eod. tit.*

(e) RENUNCIASSEVE.) Is enim tenetur hac actione, qui RENUNCIAVIT. Renunciaſſe autem & eum accipere debemus, qui per alium renunciavit, vel per litteras. ULPIAN. *ibid. l.* 1 *§.* 2. *D. ſi menſ. falſ. mod.* PAULL. *lib. XXV. ad edict. l.* 2. *pr.* D. *eod. tit.*

(f) *Cujus intereſt.*) Competit enim haec actio ei, cujus interfuit, falſum modum renunciatum non eſſe, hoc eſt, vel emtori, vel venditori, cui renunciatio obfuit. Non ergo emtori dabitur haec actio, qui, quod plus dedit, a venditore condicere poteſt, nec venditori, qui ex vendito conſequi poteſt, quod pretio deeſt. At tenebitur menſor, qui in judicio adhibitus falſum renunciavit modum, effecitque eo ipſo, ut judicio minus conſequerer. ULPIAN. *lib.XXIV. ad edict. l* 3. *§.* 1. 2. 3. 4. *D. eod. tit.* Si menſor falſum modum non renunciavit, ſed traxit renunciationem, & ob hoc evenit, ut venditor liberetur, qui ſe modum intra certum diem promiſerat adſignaturum, nec directae nec utili huic actioni locus eſt, ſed actioni de dolo. Si emtor cum venditore agit, menſorem etiam convenire poteſt, ſed tum demum conſequuturus aliquid, ſi a venditore nihil conſequitur. Quod ſi non de toto modo, qui deerat, cum venditore actum, ſed de minore, de reſiduo cum menſore agi poteſt. ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l.* 5. *pr. §.* 1. *D. eod. tit.* Denique non eſt dubium, quin ſi qui pro menſore fidejuſſerit, eum ex arte menſuram acturum, ex iiſque deinde aliquis conventus contendat ceteros ſolvendo eſſe, etiam exceptio ei danda ſit, *ſi non & illi ſolvendo ſint*. Ita huc referendus textus celeberrimus PAULLI *lib. XXV. ad edict. l.*28. D. *de fidejuſſor.*

(g) *Actionem dabo.*) Haec actio heredi ſimilibuſque perſonis datur: ſed in heredes ſimileſque perſonas ex Pomponii ſententia denegatur. ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l.* 3. *§.* 5. *D. eod.* Eamdem perpetuam eſſe, ait PAULL. *lib. XXV. ad edict. l.* 4. *D. eod.* quia initium rei non a circumſcriptione, ſed a ſuſcepto negotio originem acceperit.

Digitized by Google

Tit. LVII.

AD EXHIBENDUM (a).

(Pauli. Lib. XXVI.)

AD exhibendum (b) ſi agetur ab eo, qui rem judicio petiturus eſt (c), dum ſua intereſſit, (d) neque ea res arbitrio judicis exhibebitur,

(a) AD EXHIBENDUM.) Proximus fuit titulus de actione ad EXHIBENDUM, ſeu, ut a Plinio *Epiſt. V.* 11. adpellatur, *formula ad exhibendum*. Quamvis enim in Pandectis ille titulus locum proximum a tribus iſtis judiciis diviſoriis occupet: in edicto tamen hic demum locum habuiſſe, ſatis ex eo patet, quod de iſto ULPIAN. *libro* adhuc XXIV. agit, PAULLUS vero eumdem *libro XXVI.* expoſuit. Ut enim ex poſteriore manifeſtum eſt, titulum hunc proximum fuiſſe ab edicto de menſoribus, quod PAULL. *lib. XXV.* fuerat interpretatus: ita ex priore conſequitur, ut prior fuerit titulo de religioſis & ſumtibus funerum, quem ULPIANUS *libro XXV.* enucleavit. Obſervarunt hoc etiam tum Hub. Giphanius *in Oeconom. jur. p.* 127. tum Jac. Gothofred. *in Serie edicti perp.* niſi quod hic eodem titulo Praetorem & *de actione ad exhibendum* & de *ventre inſpiciendo* edixiſſe exiſtimat: quod nemini probabile videbitur, cui haec edicta nihil commune habere compertum eſt. Simul vero patet, quam parum hic rem acu tetigerit Jo. Goedd. *in Comm. de verbor. ſignif. p.* 455. qui Praetorem hic de jurejurando in litem edictum propoſuiſſe ſuſpicatur. Quo enim illa pertineant PAULLI fragmenta, quae ipſe ad jusjurandum in litem refert, mox adparebit. Verba edicti αὐτολεξεὶ non exſtant: ſed facile tamen integritati ſuae reſtituentur ex ipſa natura illius actionis, qualis ab interpretibus in tot fragmentis deſcribitur. Et ſane jam ejus rei periculum fecit Ger. Noodt *in Comm. ad Pandect. h. t. p.* 243. qui tamen poſtremam clauſulam de jurejurando in litem praetermiſit. Utilitatem ejus edicti commendat ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l. 1. D. ad exhib.* idque pernecesſarium, ejusque vim in uſu quotidiano eſſe ait, maxime tamen eam actionem propter vindicationes introductam eſſe monet.

(b) EXHIBENDUM.) Exhibere quid ſit, quum aliunde, tum ex *l. 2. D. h. t.* conſtat, quacum jungenda, quae diſſeruit Menagius *Amoenit. jur civ. cap. XXXIX. p.* 284. Quum enim aliquando incertum ſit, an, quam vindicaturi ſumus, rem aliquis poſſideat: haec actio prodita eſt, in qua omnia noſſe debemus, & DISCERE argumenta rei, de qua agimus. ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l. 3. pr. D. eod. tit.* Ita enim acute pro DICERE reſcribit Corn. van Bynkershoek *in praef. Obſerv.* Non iniquum autem eſſe, eum, qui rem meam poſſidet, illam mihi exhibere, vel id argumento eſt, quod poſſeſſor eo modo utilitatem meam ſine incommodo ſuo promovere poteſt, & praeterea, quod quiſque rei meae habet, id eum mihi reſtituere oportet. Quod CELSUS *lib. V. Digeſt. l. 32. D. de reb. credit.* caſu alio illuſtrat, ſubjicitque: *Quia pecunia mea ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & aequum eſt.*

(c) *Petiturus eſt.*) Qui ad exhibendum agit, non utique ſe dominum dicit, nec debet oſtendere dominium, quum multae ſint cauſſae ad exhibendum agendi. ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l. 3. §. 1. D. ad exhib.* Eſt ergo in ſe perſonalis quidem haec actio, ſed ei competit, qui in rem acturus eſt, qualicumque in rem actione, veluti qui Serviana vult experiri, vel uſumfructum petere, vel interdicto, uti, vel ſervum aliamque rem, ſibi legatam, optaturus, vel noxali acturus judicio. Si quis extra heredem tabulas teſtamenti vel codicillos inſpicere deſiderat, non ad exhibendum agit, ſed interdicto de tabulis exhibendis utitur. ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l. 3. §. 3. 8. D. ad exhib.*

(d) *Dum ſua intereſſit.*) Sciendum enim, ad exhibendum non modo agere eos, quos diximus, ſed & quorum intereſt, de quo judex ſummatim cognoſcit. Id quod variis exemplis oſtendit ULPIAN. *ibid. l. 3. §. 9. 14. l. 5. pr. §. 1. & ſequ. uſque ad §. 5. D. eod. tit.* Praeclare vero idem ex Pomponio monet, ejus, qui ad exhibendum agit, utroque tempore intereſſe oportere, rem ei reſtitui, puta, & tempore litis conteſtatae, & ſententiae, quod & LABEONI placuiſſe teſtatur ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l. 7. §. 7. D. eod. tit.* Ita & de eo exhibendo, quem quis in libertatem vindicare vult, huic actioni locus eſſe poteſt: PAULL. *lib. XXVI. ad edict. l. 12. pr. D. eod. tit.* modo conſtet, cui illa libertas teſta-

Digitized by Google

tur (*e*) adverſus poſſidentem (*f*) quanti ea res erit, (*g*) judicium dabo (*h*), eoque nomine actorem contra eum, quem exhibere OPORTEBIT (*i*) in litem jurare permittam (*k*).

Tit.

ſtamento data ſit. Quoties enim ex duobus eodem nomine ſervis unus liber eſſe juſſus, nec adparet, qui ſit, nullus liber eſt. PAULL. *lib. XXVI. ad edict. l.* 31. *D. de manumiſſ. teſtam.* Denique & noſtra intereſſe videtur, ubi quid ex re noſtra factum, veluti ſi quis ex uvis meis muſtum, vel ex olivis meis oleum, vel ex lana mea veſtimenta fecerit. Quod enim ex re noſtra fit, noſtrum eſſe, verius eſt. PAULL. *lib. XXVI. ad edict. l.* 12. *§.* 3. *D. eod. tit.*

(e) *Arbitrio judicis exhibebitur.*) Ad hunc locum monent interpretes, I. exhibendi obligationem ceſſare, ſi ea nullo modo fieri poſſit: veluti ſi ſervus in fuga ſit, vel morari ei permiſeris, ubicumque velit, vel peregre eum ablegaveris: quo caſu teneris ſaltim cavere: *te exhibiturum, ſi in poteſtatem tuam pervenerit.* ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l. 5. §. 6. D. ad exhib.* Sed & tigni iuncti exhibitionem per leges XII. Tabularum fieri non poſſe, inter omnes conſtat. *Tigni* vero adpellatione omnis materia accipienda, non tamen rota alterius vehiculo apta, nec tabula armario, vel anſa ſcypho, vel emblema phialae, vel purpura veſtimento, vel brachium ſtatuae coaptata. ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l. 7. pr. §. 1. 2. D. ad exhib.* Deinde obſervant veteres II. rem in eandem cauſſa eſſe exhibendam, qualis fuerit tempore litis conteſtatae, id eſt, non uſucaptam, nec deteriorem redditam. Quo pertinet fragmentum ULPIANI *lib. XXIV. ad edict. l. 9. §* 5. 6. 7. D. *eod. tit.* Hinc porro diſquirunt III. quo tempore & loco res ſit exhibenda? Nam & ſi tardius res exhibeatur, aeſtimandum eſt damnum. ULPIAN. *ibid. l. 9. §. 7. l. 11. pr.* PAULL. *lib. XXVI. ad edict. l.* 10. D. *eod. tit.* Et res impenſis actoris in loco, quo lis conteſtata ordinarie exhiberi debet, niſi aequitas aliud ſuadeat, ULPIAN. *ibid. l.* 11. §. 1. D. *eod. tit.* Denique IV. diſputant, quid iuris ſit, ſi initio res plures exhiberi voluerit actor; reus vero, qui litis conteſtatae tempore omnes poſſedit, quaſdam ſine dolo deſierit poſſidere? Nihilominus enim damnandum eſſe aiunt reum, niſi exhibeat res, quas poſſidet. ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l.* 11. §. 2. *D. eod. tit.*

(f) *Adverſus poſſidentem.*) Sciendum eſt, adverſus poſſeſſorem eſſe hac actione agendum,) quia actio eſt in rem ſcripta,) non ſolum eum, qui civiliter poſſidet, ſed & eum, qui naturaliter poſſeſſioni incumbit. Unde & creditorem, qui rem pignori accepit, teneri exhibere, ſcribit ULPIAN. *ibid. l. 3. §.* 15. *D. eod. tit* Pro poſſeſſore vero habetur, qui & poſtea, heres factus, poſſidere coepit. JULIAN. *lib.* IX. *Digeſt. l.* 8 *D. eod. tit.* itemque qui dolo poſſidere deſiit. ULPIAN. *lib.* XXIV. *ad edict. l. 9. pr. §* 1 *ad* 4. *eod. tit.* Parum quoque intereſt, ſive paterfamilias poſſideat, ſive filiusfamilias, modo hic habeat facultatem reſtituendi. PAULL. *lib* XXVI. *ad edict. l.* 12. §. 1. *D. eod. tit.* Quin & ſaepius adverſus poſſeſſorem ad exhibendum recte agitur, modo id fiat ex nova cauſſa. PAULL. *ibid. l.* 12. § 2. *D. eod. tit.*

(g) *Quanti ea res erit.*) Quomodo hic aeſtimandum ſit id, quod intereſt, oſtendunt ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict. l. 9. §.* 8. *l.* 11. *pr* & PAVLL. *lib. XXVI. ad edict. l.* 10. *D. eod tit.* Quid vero ſi ex. g. ſervus exhibendus poſt iudicium acceptum mortuus ſit? Interdum tamen reus damnandus erit, quanti actoris interfuit, ſi adpareat, eo caſu mortuum eſſe hominem, qui non incidiſſet, ſi tum fuiſſet exhibitus. PAVLL. *ibid l.* 12. *§. 4. D. eod. tit.*

(h) *Judicium dabo.*) Judicium hoc datur heredi, ſed non qua heredi, ſed quatenus intereſt. Competit etiam contra heredem, ſed non qua talem, verum qua poſſidet. Tenetur etiam heres ex dolo defuncti, ſi locupletior facta ſit hereditas. PAVLL. *lib. XXVI. ad edict. l.* 12. §. 6. *D. eod. tit.* Nam & ſi in rem actum eſt, quamvis heres poſſeſſoris, ſi non poſſideat, abſolvatur, tamen ſi quid ex perſona defuncti commiſſum ſit, omnimodo in damnationem venit. PAULL. *ibid. l.* 42. D. *de rei vindic.*

(i) OPORTEBIT.) Vocabulum [illegible], de quo PAVLL. *lib. XXVI. ad edict. l.* 37. *D. de verb ſignific. Verbum* OPORTERE *non ad facultatem iudicis pertinet, qui poteſt vel pluris vel minoris condemnare, ſed ad veritatem refertur.* Nimirum ut recte obſervavit Ger. Noodt *in Comment. ad Pand. p.* 250. aeſtimatio aliquando a iudice fit, aliquando ab actore. Ab actore quidem, ſi poſſeſſoris dolus aut contumacia accuſetur, in infinitum. ULPIAN. *lib.* XXIV. *ad edict. l. 3. §. 2. D. h. t.* a iudice vero, ſi tantum poſſeſſoris culpa ſit, ex rei veritate. *l.* 4. *§. ult. l. 5. pr. & §. 3.* D. *de in lit. iur.*

(k) *In litem iurare permittam.*) Id etiam fieri poteſt, ſi ex negotio ſtricti iuris noſtra interſit, rem exhiberi: quamvis alias, ſi ex ſtipulatu, vel ex teſtamento agatur, non ſolet in litem iurari. PAVLL. *lib. XXVI. ad edict. l. 6. D. de in lit. jurand.*

Digitized by Google

TIT. LVIII.

DE RELIGIOSIS ET SUMTIBUS FUNERUM (a).

(ULPIAN. LIB. XXV. PAULL. LIB. XXVII. JULIAN. LIB. X.)

SI

(a) DE RELIGIOSIS ET SUMTIBUS FUNERUM.) Proximum fuiſſe hunc titulum, dubitare nos non patiuntur ULPIANUS & PAULLUS , novos quippe Commentariorum libros hic auſpicati , idque etiam Hub. Giphanius in *Oecon. iur. p.* 127. recte obſervavit. At Jac. Gothofredus *in Serie edicti perp.* inter titulos *ad exhibendum* & de *religioſis* medium fuiſſe exiſtimat edictum illud prolixiſſimum de ventre inſpiciendo, quod totum exſtat in *l. 1. D. de ventre inſpic.* Quin immo illud adpendicem fuiſſe putat edicti de actione ad exhibendum, cum quo tamen illud nihil commune habebere , paullo ante ad initium tituli ſuperioris obſervavimus . Et ſane probabilis videri poterat haec Gothofredi divinatio , quia ULPIAN. *lib.* XXIV. *ad edict.* ceu ex illa *l. 1. D. de ventr. inſpic.* patet , ex inſtituto egit de inſpiciendo ventre cuſtodiendoque partu , & prolixum , quod ea de re praetor propoſuerat , edictum non modo totum propoſuit , ſed & more ſuo eſt interpretatus. Enimvero quiſquis in Pandectis noſtris titulos *de agnoſcendis & alendis liberis , ſi ventris nomine muliere in poſſeſſionem miſſa , eadem poſſeſſio dolo malo ad alium translata eſſe dicatur* , itemque , *ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniae cauſſa eſſe dicetur* : ſtatim deprehendet , in mendo cubare inſcriptionem *l. 1. D. de inſpic. ventr.* ibique pro ULPIAN. *lib. XXIV. ad edict.* legendum eſſe *lib.* XXXIV. quippe quo iureconſultus omnia illa edicta , quae ad ventrem pertinent , explicavit , ut plane non fiat veriſimile , praetorem vicina illa edicta in loca tam diſſita rejicere , vel titulo *ad exhibendum* laciniam tam nihil ad rem pertinentem adſuere voluiſſe . Itaque a Jac. Gothofredo hic diſcedere nulli dubitavimus. Ceterum ad hanc rubricam primo omnium expoſuiſſe videntur interpretes, quae fuerint loca religioſa. Et hic notant, religioſum fieri locum cuiuſque , in quem dominus intulerit mortuum , etiam ſervum. ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l. 2. pr. D. de religioſ.* Quin & quae religioſis adhaerent , religioſa eſſe , veluti lapides ſepulcro inaedificatos, qui ideo non vindicari , ſed actione in factum peti poſſunt. PAULL. *lib. XXVII. ad edict. l. 43. D. de rei vindic.* Sepulcris autem adhaerebant varia, veluti ſimulacra & *ſigna Deorum* , *urnae cum ſuis operculis* , *lychnuchi* , uti in marmore apud Reineſ. *Inſcr. claſſ.* I. 240. *ſcholae urnarum* vel ollarum , id eſt , loca in quibus urnae iuſta ſerie diſpoſitae , apud eumd. *claſſ. XVI.* 53. quae & *hypogaea* & ollaria dicebantur. Gruter. *Inſcript. pag.* 935. 9. Reineſ. *Inſcr. Claſſ.* XI. 100. Iiſdem ſepulcris iuncta erant *aedificia*, *agri*, *vineae* , ad eorum tutelam , & erogationes caenarum deſtinatae. Gruter. *pag.* 717. 7. 802. 8. 227. 5. 753. 4. 623. 8. 636. 12. 399. 1. 827. 6. Reineſ. *Claſſ.* VI. 112. Adplicata etiam ſepulcris *ſcalaria* , Reineſ. *Inſcr. Claſſ. V*II. 16. itemque *uſtrina*, Id. *Inſc. cl.* XII. 123. *XIV.* 10 *caenacula*, Gruter. *pag.* 383. 4. *arae* , Id. *p.* 706. 13. 708. 4. 721. 8. 807. 12. *armaria* denique quorum mentio fit apud eumd. Gruter. *pag.* 383. 4. Omittimus iam pecuniam cum cadaveribus conditam , & theſauros ſepulcrales, de quibus Plaut. *Poenul. act.* I. *ſc.* 4. Phaedr. *lib.* I. *fab.* 27. & ex inſtituto Chifflet. *in Anaſtaſi Childerici cap. III. p.* 50. *ſequ.* Hinc ut eo minus fures invitaret ſepulcralis ille adparatus, in quo aliquando vel maxime hominum vanitas & ſtolida oſtentatio elucebat , non ſolum illa *maceriis* cingere ſolebant , Reineſ. *Inſcr. Claſſ. VIII.* 75. XII. 37. ſed & iiſdem praeficere *aedituos* , qualis ille aedituus ſepulcri Sergiae familiae , qui aedituavit ann. XII. apud Reineſ. *Claſſ. V.* 53. Praeterea , ut in viam redeamus, obſervarunt interpretes veteres , nec ſepulcra hoſtium eſſe religioſa : PAULL. *lib. XXVII. ad edict. l.* 4. *D. de ſepulcr. viol.* (quamvis hoc fragmentum etiam ad ſequentem titulum referri poſſit ,) nec cenotaphia, id eſt , ſepulcra vacua & honoraria, qualia potiſſimum viris magnis & de republica inſigniter meritis exſtrui ſolebant. Vignol. *de columna Antonini cap.* 4. *pag.* 66. *ſequ.* Quamvis enim & haec loca religioſa eſſe putet Marcianus *l. 6. §. ult. D. de rer. diviſ.* fretus auctoritate Virgilii , qui *Aeneid. lib. III. v.* 301. *ſequ.* de tumulo inani Hectoris canit :

> *Sollemnes tum forte dapes , & triſtia dona*
> *Ante urbem , in luco , falſi Simoentis ad undam ,*
> *Libabat cineri Andromache , Maneſque vocabat*
> *Hectoreum ad tumulum , viridi quem cae-*

SI cineres urna conditi (*b*), SIVE HOMO MORTVVS, OSSAVE HOMINIS MORTVI (*c*) IN LOCVM PVRVM (*d*) ALTERI-

caeſpite INANEN

Et geminat, cauſſam lacrymis, ſacrave-
rat aras.

ſimiliaque habet de cenotaphio Palinuri *Aened. lib. VI. v.* 379. Deiphobi, *Aeneid. lib VI. v.* 510. ac Nyſi denique *Aeneid.lib. IX. v.* 213. Divos tamen fratres, id eſt, Marcum & Lucium contra reſcripſiſſe, auctor eſt ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 7. *D. de rer. diviſ. & l.* 6. §. 1. D. *h. t.* Unde mira eruditorum cura loca illa Marciani & Ulpiani in concordiam revocare adnitentium, quos iam non morabor, eos, quibus plura hac de re legere volupe eſt, remiſiſſe contentus ad Jac. Gothofred. *diatriben de Cenotaphio* recuſam *in Theſauro iur. civil. Tom.* III. *p.* 325. *ſequ.* & Corn. van Bynkershoek. *Obſerv. I.* 5. *p.* 28. Ceterum, ubi ſemel locum occupaverat religio, eum aliis uſibus adhiberi non potuiſſe, pervulgatum eſt, eamque in rem & SC. prodiiſſe, notat ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 12 §. 1. *D. de religioſ.* ne uſus ſepulcrorum permutationibus pollueretur, id eſt, ne ſepulcrum alienae converſationis uſum acciperet.

(b) *Urna conditi.*) Tale quid poſtulat vocabulum SIVE, a quo edictum auſpicatur ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 2. §. 2. *D. de religioſ.* Nec dubitari poteſt, quin temporibus Hadriani conditique edicti perpetui adhuc cremari conſueverint cadavera. Vulgo enim eum ritum uſque ad Antoninorum tempora viguiſſe contendunt. Immo & poſt Antoninorum tempora in uſu iſtum fuiſſe ex inſtituto oſtendit Ficorini *Oſſervazioni ſopra l'antichità di Roma p.* 61. cuius argumenta excerpſerunt *Collectores Actor.Erud. Lipſ. anno* 1710. *p.* 116. Hinc quemadmodum ſepulcra alia ius plurium, alia pauciorum ollarum habebant, & in quibuſdam OLLAE SINGULARES PERPETUAE V. alibi XV. alibi XXIV. & plures numerabantur, Reineſ. *Inſcript. Claſſ. XVI.* 60. 53. XIV. 145. I. 240. ita in aliis erant arcae vel lapideae, vel marmoreae ex lapide Tiburtino, Gruter. *Inſcr. p.* 1108. 6. vel fictiles, *p.* 903. 12. vel ex Aſſio lapide, cuius ea vis erat, ut cadavera brevi conſumeret, unde & *ſarcophagus* dictus ille lapis Aſſius, eaque adpellatio deinde ad ipſas arcas translata eſt Plin. *Hiſt. Natur. II.* 96. & XXXVI. 17. Cuiac. *Obſerv.* XXI. 13. Iſaac. Voſſ. *ad Pompon. Mel. I.* 18 Hinc alibi ſita eſſe legimus OSSA, Gruter. *p.* 537. 7. *pag.* 862. 3. alibi CINERES, *pag.* 696. 5. alibi CORPUS INTEGRUM, CONDITUM SARCOPHAGO. *pag.* 688. 10. & *pag.* 689. 8.

(c) HOMINIS MORTUI.) Hinc nata quaeſtio, an & tunc locum occupare videatur religio, ſi monſtrum oſtentumve, vel eius oſſa alicubi condita ſint? ULPIANUS ſane *lib.* XXV. *ad edict. l.* 38. *D. de verb. ſignif.* OSTENTUM cum Labeone definit, quod ſit *omne contra naturam cujuſque rei genitum factumque*, ſimulque monet, duo eſſe eorum genera, *unum*, quoties quis contra naturam naſcatur, veluti tribus manibus, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quae naturae contraria ſit: *alterum*, quum quid prodigioſum videatur, quae Graeci φαντάσματα, (alii perperam legunt φάσματα,) vocent. Ubi poſteriore loco intelligit monſtra ſeu prodigia vel portenta, veluti ſi hominis corpori caput vitulinum vel caninum innatum ſit. Haec inter prodigia & ſigna imminentium malorum habuerunt veteres. Ita Julius Obſequens *Prodig. cap.* 125. *turpes matronarum partus bonorum interitum mutationemque legum ſignificaſſe*, ait, alibique inter prodigia refert puerum bicipitem, *cap.* 66. 88. manibus pedibuſque deſtitutum, *cap.* 51. & quae ſunt huius generis alia. Ceterum ita decidenda videtur quaeſtio propoſita, ut religioſus ſit locus, in quem oſſa oſtenti primi generis illata, non in quo monſtrum vel portentum requieſcit, quod pluribus *ad d. l.* 38. *D. de verb. ſignif* oſtendit Io. Goedd. *in Comment. num.* 15. *p.* 464. *ſequ.* Neque tamen edicto id expreſſerat Praetor, quia ex his, quae forte uno aliquo caſu accidere poſſunt, iura non conſtituuntur. CELS. *lib. V. Digeſt. l.* 4. *D. de leg b.*

(d) IN LOCUM PURUM.) Puri loci adpellatio in hac actione & ad aedificium producenda eſt. ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 8. §. 3. *D. eod. tit.* taliſque eſt locus, qui neque ſacer eſt, neque ſanctus, neque religioſus, ſed ab omnibus huiuſmodi nominibus vacare videtur. Ubi vero iam corpus oſſave hominis condita ſunt, ibi *ſepulcrum* eſſe dicitur. Id vero quod memoriae ſervandae gratia alicubi exſiſtit, monimentum vocatur. ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 2. §. 4. 5. *6. D. eod* Ibidem ex Celſo obſervat iureconſultus, non totum locum ſepulturae deſtinatum religioſum eſſe, ſed quatenus corpus humatum ſit. Saepe enim ambitum aliquem circa ſepulcrum vacuum relinquebant, eoque pertinent illa in monumentis Romanis frequentiſſima: IN FR. P. X. IN. AGR. P. XX. id eſt, *in frontem pedes X. in agrum pedes* XX. Vid. Horat. *Serm.*

VS (*e*) AVT IN SEPVLCRVM, IN QVO IVS NON FVERIT (*f*) ILLATA ESSE (*g*) DICENTVR, QVI ID FECERIT, IN FACTVM ACTIONE (*h*) TENEATER, ET POENAE PECVNIARIAE SVBIICIATVR.

§. I.

Serm. I. ſat. 8. *v.* 12. Quamvis ergo & id ſpatium eſſet locus religioſus : non tamen erat ſepulcrum, ex obſervatione Iuventii Celſi. Quid vero de itinere ad ſepulcrum quod ſibi aliquando & per alienum agrum ſtipulabantur ad itum, ambitum, aditum, ad coronandum, ſacrificandum, veſcendum quale ius conceſſum legimus apud Gruter. *Inſcr. pag.* 560. 5. *pag.* 864. a. *p.* 662 5. & *pag.* 1081. 1. Sane iter eiuſmodi & locus purus, nec religioſus fuiſſe videtur : at multis tamen privilegiis gaudebat, veluti, quod contra eum, qui vendito loco ſepulcri, via illaturum prohibet, actio competat, eaque ſimul conceſſa praeſumatur. ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 10. D. *de religioſ.* quod illud peti & concedi ſoleret precario, & ſi denegaretur, praeſes poſſeſſorem agri extra ordinem compellere poſſet. ULPIAN. *lib* XXV. *ad edict. l.* 12. *pr.* D. *eod. tit.* quod denique non uſu numquam amitteretur. PAULL. *lib.* XXVII. *ad edict. l.* 4. *D. quemadm. ſervit. amitt.*

(e) ALTERIUS.) Qui mortuum in locum *alienum* intulit, vel inferri curavit, tenetur in factum actione, ſive in agrum, ſive in aedificium alienum intulerit. Itaque in factum agit dominus, non bonae fidei poſſeſſor. Praetor enim, dum dicit : IN LOCUM ALTERIUS, de domino loquitur, id eſt, de eo, cuius locus eſt. An vero & ſocius tenetur, qui ignorante ſocio intulit? Tenetur omnino, ſed actione familiae erciſcundae vel communi dividundo, non hac in factum actione. VLPIAN *lib.* XXV. *ad edict. l.* 2. §. 1. *D. de religioſ.*

(f) JUS NON FUERIT.) Hic campus fuit latiſſimus, in quem excurrerent interpretes. Diſputandi enim fuit occaſio, cui ius ſit inferendi mortuum ? Non ſane uſufructuarius invito proprietario, nec proprietarius invito uſufructuario, niſi intulerit eum, qui uſumfructum legavit, & non ſit locus ſepulcri commodior. Nec magis locus, qui ſervit, religioſus fieri poteſt, niſi is, cui debetur ſervitus, aeque commode uti ſervitute poſſit. Is, qui pignori dedit fundum, ſuum mortuum in eum inferre, immo & ipſe mortuus eo inferri, nec tamen id ius aliis concedere poteſt. ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 2. §. 7. 8. 9. *D. eod. tit.* niſi creditor conſentiat. PAVLL. *lib.* XXVII. *ad edict. l.* 3. *D. eod. tit.* Heres & prius, quam adeat hereditatem, teſtatorem inferens, locum facit religioſum, maxime ſi inferat in locum, quem ipſe ſepulcro ſuo deſtinavit, & alius in promtu non ſit commodior. ULP. *ibid. l.* 4. *D. eod. tit.* Si ſepulcrum fuerit hereditarium, non modo heredes & ceteri ſucceſſores in illud recte inferuntur, verum etiam liberi emancipati, quamvis non ſint heredes, immo & exheredati, niſi ſpecialiter teſtator, iuſto odio commotus, inferri vetuerit. Quod ad libertos attinet, ii nec ſepeliri, nec alios inferre poſſunt, niſi heredes patrono extiterint, etſi vel maxime monimento inſcripſerit patronus, ſe SIBI LIBERTISQUE SUIS FECISSE, qualia monimenta paſſim occurrunt apud Gruterum, Reineſium, alioſque, veluti illud apud Reineſ. *Inſcr. Claſſ.* XVI 46.

L. VOLUMNIO. FORTUNATO. ET JULIAE. TYRANNIDI. A. FABRICIUS. ONESIMUS. VIA APPIA. INTER. II. ET. III. MILIAR. ADITUM. AMBITUM. INTROITUM. OSSA. REPONERE. LICEAT. SIBI. ET. POSTERIS. LIBERTIS. LIBERTABUSQUE. EORUM.

Ita & Papinianus reſcripſit, & ſaepiſſime reſponſum eſt. ULPIAN. *ad edict. l.* 6. *pr. D. eod. tit.*

(g) ILLATA ESSE.) De ea autem illatione Praetor ſenſit, quae ſepulturae cauſſa fit. ULPIAN. *ibid. l.* 2. §. 3. *D. eod. tit.* Quemadmodum autem religioſum non fit caenaculum vel cubiculum, in quo mortuus ante ſepulturam reponitur : ita nec locus purus, in quem illatum eſt cadaver, antequam ei iuſta fiant, non ut ibi requieſcat, ſed ut ad exſequias uſque ibi cuſtodiatur.

(h) IN FACTUM ACTIONEM.) Ad tollendum cadaver, locique pretium reſtituendum. Oſſa tamen, quae ab alio illata ſunt, vel corpus non licet domino loci effodere, vel eruere ſine decreto pontificum, ſeu iuſſu principis, ceu Labeonis teſtimonio probat ULPIAN. *ibid. l.* 8. *pr. D. h. t.* Exempla ſunt apud Plin. *Epiſt.* X. 73. & Gruter. *Inſcript. pag.* 578. ubi RELLIQUIAE TRAIECTAE III. NON. FEBR. EX PERMISS. COLLEGII PONTIFICUM PIACULO FACTO. Sed quum Plinius, Bithyniae praeſes, eo nomine Traiani iuſſum exſpectaret, ille reſcripſit *epiſt.* 74. *Durum eſt, iniungere neceſſitatem provincialibus pontificum adeundorum, ſi reliquias ſuorum propter aliquas iuſtas cauſſas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla eorum, qui iſti provinciae praefuerunt, & ex cauſſa cuique ita aut permitten-*

Digitized by Google

§. I. Si locus religioſus pro puro veniſſe dicetur, ei, ad quem ea res pertinebit, adverſus venditorem in factum actionem dabo (i).

§. II. Qui hominem mortuum, oſſave hominis mortui dolo malo in locum publicum inferet, in eum, quanti ea res erit, in factum judicium dabo, vel extra ordinem animadvertam (k).

§. III. QUOD FUNERIS CAUSSA (l) SUMTUS FACTUM ERIT, EJUS RECIPERANDI NOMINE IN EUM, AD QUEM EA RES PERTINET (m), JUDICIUM

tendum aut negandum. Quam poteſtatem & Antoninum Rectoribus provinciarum dediſſe, animadvertimus ex *l. 1. C. de religioſ.* Ceterum non domino tantum haec in factum actio competit, verum & ei, qui uſumfructum eiuſdem loci habet, vel aliquam ſervitutem, quia hi & ius prohibendi habent. ULPIAN. *Lib.* XXV. *ad edict. l.* 8. §. 4. *D. eod. tit.* Non ſolum autem ei, cuius in locum purum illatus eſt mortuus, actio in factum datur, verum etiam ei, qui prohibetur inferre in eum locum, in quo ei ius inferendi eſt, quamvis optio ſit ei, hac actione, an interdicto de mortuo inferendo experiri malit. ULPIAN. *ibid l.* 8. §. 5. D. *eod. tit.* niſi locus monimenti ea lege venerit, ne in eum oſſa inferrentur, quo ius eſt inferri. Quamvis ſtipulatione hic ſit opus, neque nuda ad hoc pactio ſufficiat. PAULL. *Lib.* XXVII. *ad edict. l.* 11. *D. eod. tit.*

(i) *Actionem dabo.*) Servavit nobis huius edicti ſententiam ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 8. §. 1. D. *de religioſ.* dum ſcribit, *Si locus religioſus pro puro veniſſe dicetur:* PRAETOR *in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet, quae actio & in heredem competit, quum quaſi ex emto actionem contineat.*

(k) *Animadvertam.*) Huius quoque edicti ſententiam debemus ULPIANO *lib. XXV. ad edict. l.* 8. §. 2. D. *eod. tit. Si,* inquit ille, *in locum publicis uſibus deſtinatum intulerit quis mortuum:* PRAETOR *in eum iudicium dat, ſi dolo fecerit: & erit extra ordinem plectendus, modica tamen coercitione, ſed ſi ſine dolo, abſolvendus eſt.* Unde miror, Ger. Noodt, qui hunc locum obſervaverat, in reſtituendo hoc edicto nullam doli mali facere mentionem. Ceterum locum hunc egregie illuſtrat Cicero *de Legib. lib. II. cap.* 23. ubi *decretum eſſe* ait *a pontificum collegio, non eſſe ius in loco publico fieri ſepulcrum,* & hinc eos *iuſſiſſe ſepulcra ad aedem honoris extra portam Collinam exarari,* ſtatuiſſeque, *locum publicum non potuiſſe privata religione obligari.*

(l) FUNERIS CAUSSA.) Videri poterat heres, nondum adita hereditate, nullo modo obligatus eſſe ad ſumtus funeris reſtituendos. Sed fundamentum actionis funerariae omnium optime oſtendit PAULL. *lib.* XXVII. *ad edict. l.* 138. *pr. D. de regul. iur.* dum proponit regulam; *Omnis hereditas, quamvis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur.* Itaque ex iuſta cauſſa propoſitum eſt hoc edictum, ut, qui funeravit, perſequatur id, quod impendit. Sic enim fieri, ne inſepulta corpora iaceant, neve quis de alieno funeretur, ait ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 12. §. 3. D. *de religioſ.*

(m) EA RES PERTINET.) Funus eum facere decet, quem decedens elegit, qui tamen poenam ob hoc officium omiſſum non patitur, niſi illi eo nomine aliquid relictum ſit, quod tunc amittit. Si ea de re non cavit defunctus, ſcriptos heredes ea res contingit: nemine vero ſcripto legitimos, vel cognatos, quoſque ſuo ordine, qui ſuccedunt. ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 12. §. 4. *D. eod. tit.* Tenentur etiam ad funerandum bonorum poſſeſſores, & ceteri ſucceſſores. ULPIAN. *ibid. l.* 14. §. 17. *D. eod. tit.* quia hereditatis adpellatione bonorum quoque poſſeſſio continetur. PAULL. *lib.XXVII. ad edict. l.*138. *D. de verb. ſignif.* Si cui funeris curam mandarit teſtator, & is funus, accepta pecunia non duxerit, de dolo in eum dandam eſſe actionem, MELA ſcripſit. Extra ordinem tamen eum a praetore compellendum, ut funus ducat, credit ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 14. §. 2. *D. eod. tit.* Uxorem ſepeliunt, qui dotem recipiunt. Aequiſſimum enim viſum eſt veteribus, mulieres, quaſi de patrimoniis ſuis, ita de dote funerari. Sive ergo pater, ſive maritus dotem lucretur, is funeris impenſas ferre tenetur. ULPIAN. *lib. XXV. ad edict. l.* 16. *D. eod.* quia impenſa funeris aes alienum dotis eſt. JULIAN. *lib. X. digeſt. l.* 18. *D. eod. tit.* De qua quaeſtione, quatenus maritus & pater ex dote ad funerandum teneantur, & an inde prius legata, pretia manumiſſorum, aes alienum deduci oporteat? item an non maritus ex dote funeris impenſas ſubminiſtrans gaudeat beneficio competentiae? diſputant pluribus ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 20. *l.* 22. *l.* 24. *l.* 27. *D. de religioſ.* PAULL. *lib.* XXVII. *ad edict. l.* 21. *l.* 23. *l.* 25. *D. eod. tit.* qui & *ibidem l.* 32. §. 1. *D. eod. tit.*

Digitized by Google

DABO (n).

T I T. LIX.

DE SEPULCRO VIOLATO (a).

Cujus

tit. eleganter ex LABEONE obſervat, viro & uxore eodem tempore commorientibus, in heredem viri pro portione dotis dandam eſſe hanc actionem, quoniam id ipſum dotis nomine ad eum pervenerit. Filiusfamilias a patre funerandus, niſi miles ſit, & habeat peculium caſtrenſe. Tunc enim ſucceſſores eius ante tenentur, & ſic deinde ad patrem venitur. Servum quoque a domino funerandum, ac proinde adverſus hunc etiam competere actionem funerariam, obſervat ULPIAN. *ibid. l.* 31. *pr.* §. 1. *D. de religioſ.*

(n) JUDICIUM DABO) Agit ergo hic, quiſquis impenſas funeris fecit, non tantum coheres, qui familiae erciſcundae actione ſumtus recuperat, nec qui mandato heredis, quia mandati actionem habet, quamvis qui prohibente herede funeravit, aut quaſi negotium heredis geſſit, omnino hanc actionem ex iuſta cauſſa habeat. ULPIAN. *ibid. l* 14. §. 12. 13. 14. 15. 16. *D. eod. tit.* Etiam poſſeſſor hereditatis, qui ſe heredem putavit, hanc actionem habet, ceu contra PREBATIUM & TROCULUM defendunt ULPIAN. *lib* XXV. *ad edict. l.* 14. §. 11. *D. eod. tit.* & PAULL. *lib* XXVII. *ad edict. l* 32. *pr. D. eod. tit.* Nec hanc actionem habet, qui pietatis cauſſa funeravit, niſi teſtato profeſſus ſit, ſe id eo animo non facere. ULP. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 14. §. 7. 8. 9. *D. eod. tit.* Datur deinde haec actio contra eos, ad quos funus pertinet, ut puta adverſus heredem bonorumve poſſeſſorem, ceteroſque ſucceſſores, veluti patronos, & ad quos dotis nomine quid pervenit. ULPIAN. *ibid. l.* 14. §. 17. *D. de religioſ.* Denique datur ad recuperandas funeris impenſas: ubi veteres notant, ſumtus funeris cauſſa videri factos, quibus funus ductum, & ſine quibus funus duci non potuerit, veluti ſi quid impenſum in delationem mortui, in locum ſepulcri, in translationem hominis peregre mortui, in cuſtodiendum commundandumve (ita cum Charonda lego pro *commendandum*) corpus, item in marmor, vel veſtem. ULPIAN. *ibid. l.* 14. §. 3. 4. D. *eod. tit.* Iidem obſervant, ſumtus funeris arbitrandos eſſe pro facultatibus & dignitate defuncti, adeoque id, quod immodice impenſum non recuperari: ULPIAN. *ibid. l.* 12. §. 5. *l.* 14. §. 6. *D. de religioſ.* quia & qui negotia aliena gerit, ſi plus, quam oportet, impendit, recuperat tantum id, quod praeſtare debebat. PAULL. *lib.* XXVII. *ad edict. l.* 27. *D. de negot. geſt.* nec oportere ornamenta cum corporibus condi, nec quid aliud huiuſmodi, quod homines ſimpliciores faciunt. ULPIAN. *ibid. l.* 14. §. 5. *D. de religioſ.* Monent tamen praeterea, ne modicum quidem ſumtum ſemper admiſſum iri, ſi forte in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus ſit. ULPIAN. *ibid. l.* 14. §. 10. *eod. tit.* Denique docent iuris auctores, praetorem vel magiſtratus municipales ad funus ſumtus decernere debere, & ex pecunia quidem, ſi talis in hereditate ſit; ſi non ſit, diſtrahi debere ea, quae tempore peritura ſint; ſi ne id quidem, quod auri argentique fuerit diſtrahendo oppignorandoque, pecuniam expedire. Si quis impediat ementem, quo minus res tradantur, praetorem intervenire, & factum huiuſmodi tueri debere. Ad funerandum colonum vel inquilinum invecta illataque diſtrahuntur, &, quod demum ſuperfluum eſt, pro penſione tenetur. Quin & ad legata manus mittitur, ſi ſumtus deſint. Res vero hoc modo diſtractae, adita poſtea hereditate, emtori non ſunt auferendae, quippe iam bonae fidei poſſeſſori & domino, qui auctore Praetore comparavit. ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 12. §. 6. *l.* 14. *pr.* §. 1 *D. de religioſ. l.* 137. *D. de regul. iur l.* 50. *D. de evictíon.* Ceterum haec actio non eſt annua, ſed perpetua, & heredi ceteriſque ſucceſſoribus, & in ſucceſſores datur, teſte ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 31. §. 2. *D. de religioſ. & ſumt. fun.*

(a) DE SEPULCRO VIOLATO.) Proximum ſuperiori fuiſſe edictum de *ſepulcro violato*, nec Hub. Giphanius, nec Jac. Gothofredus obſervavit. Et tamen id manifeſtum eſt ex *l.* 3. *D. de ſepulcr. viol.* ubi ipſum edictum integrum, eiuſque interpretationem habemus. Deſumtum enim eſt illud fragmentum ex eodem ULPIANI *lib.* XXV. *ad edict.* quo & titulum de religioſis & ſumtibus funerum interpretatus fuerat. Praeterea & PAULLUM *lib.* XXVII. *ad edict.* & JULIANUM *lib.* X. *Digeſtorum* de religioſis & de ſepulcro violato egiſſe, ex *l.* 4. *& l.* 6. *D. de ſepulcr. viol.* diſcimus. Ipſa edicti verba, uti diximus, exſtant in *l.* 3. *pr. D. h. t.* ad quae interpretum fragmenta, quae ſuperſunt, ſingulis locis, more noſtro, aptabimus.

Digitized by Google

CVJVS DOLO MALO (*b*) SEPVLCRVM (*c*) ESSE VIOLATVM DICETVR (*d*), IN EVM IN FACTVM JVDICIVM DABO, VT EI, AD QVEM PERTINEAT (*e*) QUAN-

(b) DOLO MALO.) Prima haec verba oſtendunt, eum demum ex hoc edicto plecti, qui dolo malo violavit. Si igitur dolus abſit, ceſſabit in eius perſona poena. Igitur doli non capaces, ut admodum impuberes, item omnes, qui non animo violandi accedunt, excuſati ſunt. ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 3. §. 1. *D. de ſepulcr. viol.* & hinc facile intelligitur, quid ſibi velit formula apud Reineſ. *Inſcript. Claſſ.* XV. 25. HUIC MONIMENTO DOLUS MALUS ABESTO.

(c) SEPULCRUM.) Sepulcri adpellatione omnem ſepulturae locum contineri exiſtimandum eſt. ULPIAN. *ibid. l.* 3. §. 2. D. *de ſepulcr. viol.* non tamen hoſtium, ex quibus lapides in quemlibet uſum convertere poſſumus, nec ſepulcri violati actio competit. PAULL. *lib.* XXVII. *ad edict. l.* 4. *D. eod. tit.* Quamvis etiam religioſis, quae adhaerent, religioſa eſſe viderentur, non tamen ſepulcri violati, ſed iniuriarum, filio agendum eſt ex ſententia LABEONIS, ſi ſtatua patris, in monimento poſita, ſaxis caeſa ſit. PAULL. *ibid. l.* 27. D. *de injur.*

(d) VIOLATUM ESSE DICETUR.) Quum veteres ſibi perſuaderent, manes defunctorum ſepulcris inerrare, & eorum vel maxime intereſſe, nihil ibi irreligioſius a quoquam fieri: non mirum eſt, eos nullo modo violari voluiſſe mortuorum conditoria, & non modo privatis obteſtationibus, imprecationibus atque exſecrationibus, ſed & legibus publicis ſepulcrorum ſecuritati conſulere ſtuduiſſe. Ita in monimentis legimus, poenam, ſolvendam in arcam Pontificum, indici illis, qui ſepulcrum vendiderint, donarint, vel quocumque titulo acceperint. Reineſ. *Inſc. Claſſe IX. ex.* 1. XII. *ex.* 12. 37. Gruter. *pag.* 1139. 12. *pag.* 936. 6. *& pag.* 652. 8. vel qui monimento manus intulerint. Reineſ. *lib.* XVII. 172. Alibi occurrunt obteſtationes: NEMO NOS INQUIETET. Reineſ. *Inſcr. claſſ* XII. *ex.* 60. item: TE, QUICUMQUE TITULUM NOSTRUM RELEGES, ROGO PER SUPEROS, SIC UT AD INFERNAS PARTES RECIPIARIS, NE VELIS TRIBUS SEPULCRIS MOLESTARI. Reineſ. *Inſcr. cl.* XIV. *ex* 33. Dira eſt imprecatio illa C. Julii C. L. Barnei apud Reineſ. *cl.* XVII. *ex.* 168. OLLAM EJUS SI QUI INVIOLAVERIT, AD INFEROS NON RECIPIATUR. Aliquando & aliorum imploratur defenſio, veluti apud Reineſ. *claſſ.* XVII. 170. ROGO PER SUPEROS, QUI ESTIS, OSSA MEA TUEATIS. Mirae aliquando ſunt exſecrationes in monimentis. Apud Gruter. *pag.* 667. 10. legimus:

> LAESERIS HVNC TVMVLVN SI QVISQVAM, IN TARTARA PERGAS.
> ATQVE EXPERS TVMVLI, LAESERIS HVNC TVMVLVM.

Quid? quod ne Chriſtiani quidem, quod mireris, ab his imprecationibus abſtinuerunt. Apud Boſium enim in *Roma ſubterr. p.*, 437. & Aringh. *lib. IV. cap.* 27. *fol.* 78. non ſine horrore legeris:

> MALE PEREAT. INSEPVLTVS JACEAT. NON RESVRGAT.
> CVM IVDA PARTEM HABEAT.
> SI QVIS SEPVLCRVM HVNC VIOLAVERIT.

& apud Reineſ. *Inſcr.* XX. 441.

> QVISQVIS.
> HOC SVSTVLERIT.
> AVT LAESERIT.
> VLTIMVS. SVORVM. MORIATVR.

Hoc enim miſerrimum videbatur, indefletum ab omnibus, & ultimum ſuorum mori. Senec. *Contr. V.* 1. Quinctil. *Declam.* XII. Ita privatim ſepulcrorum ſuorum ſecuritati conſulebant. Huic vero moribundorum voto & leges ſuffragabantur publicae. Hinc & heres poterat ſepulcri violati teneri, ſi mortuum contra voluntatem teſtatoris, in ſepulcrum hereditarium licet, intuliſſet. Multoque magis tenebatur, qui oſſa tetigerat, traieceratque ſine permiſſu pontificum non perpetuae tamen ſepulturae tradita corpora transferri poterant ex edicto Divi Severi, quo & id continetur, ne corpora detinerentur aut vexarentur, aut prohiberentur per territoria oppidorum transferri. Non tamen violati ſepulcri actio locum habuiſſe videtur, ſi quis intra urbem ſepeliverit. D. enim Hadrianus reſcripto poenam XL. aureorum ſtatuerat in eos, qui in civitate ſepeliverint, ac tantumdem in magiſtratus, qui id fieri paſſi ſint, praetereaque locum publicari & corpus transferri iuſſerat. Quam ſanctionem & in municipiis obtinere exiſtimat ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 2. §. 3. 4. 5. *D. de ſepulcr. viol.* ſi vel maxime lex municipalis permittat, mortuos intra civitatem ſepeliri.

Digitized by Google

(*e*), QUANTI OB EAM REM AEQVVM VIDEBITVR, CONDEMNETVR (*f*). SI NEMO ERIT, AD QVEM PERTINEAT, SIVE AGERE NOLET, QVICVMQUE AGERE VOLET, ET CENTUM AVREORUM ACTIONEM DABO (*g*). SI PLURES AGERE VOLENT, CUJUS JUSTISSIMA CAUSSA ESSE VIDEBITUR, ET AGENDI POTESTATEM FACIAM (*h*).

§. I. SI QUIS IN SEPULCRO DOLO MALO HABITAVERIT (*i*), AEDIFICIUMVE ALIUD, QVAM QVOD SEPULCRI CAVSSA FACTVM SIT, HABVERIT, IN EVM, SI QVIS EO NOMINE AGERE VOLET, DVCENTORVM AVREORVM JVDICIVM DABO (*k*).

JO.

(e) AD QUEM PERTINEAT.) Sepulcri enim actio in primis datur ei, ad quem res pertinet. Quo ceſſante, ſi alius egerit, quamvis reipublicae cauſſa abſuerit dominus, non debebit adverſus eum, qui litis aeſtimationem ſuſtulerit, ex integro dari. Nec poteſt videri deterior fieri conditio ejus, qui reipublicae cauſſa abſuit, quum haec actio non ad rem familiarem eiuſdem, ſed magis ad ultionem pertineat. JULIAN. *lib.* X. *digeſt. l.* 6 *D. de ſepulcr. viol.* Ex quo & facile colligas, qua occaſione de tutore reipublicae cauſſa abſente tam prolixe actum ſit ab ULPIANO *lib.* XXV. *ad edict. l.* 9. *D. de tutel & ration. diſtrab.*

(f) CONDEMNETUR.) Qui enim de ſepulcri violati actione iudicant, aeſtimabunt, quatenus interſit, ſcilicet ex iniuria quae facta eſt, item ex lucro eius, qui violavit, vel ex damno, quod contigit, vel ex temeritate eius, qui fecit: numquam tamen minus debent condemnare, quam ſolent extraneo agente. Et hinc, ſi ad plures ius ſepulcri pertinet, non modo ei, qui occupavit, haec actio datur, ſed & omnibus, quia in id, quod uniuſcuiuſque intereſt, agitur. Quin &, ſi is, cuius intereſt, ſepulcri violati agere nolit, poteſt tamen, ſi poeniteat, neque lis ab alio conteſtata ſit, actionem inſtituere. ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 3. §. 8. 9. 10 *D. de ſepulcr. viol.* Nonnumquam & ſeverius in eum, qui ſepulcrum violavit, animadvertitur, veluti ſi quis cadavera ſpoliarit, maxime, ſi manu armata id facere ſuſtinuerit, eo caſo vero, quando ſine armis ſpoliarunt, in metalla dantur. ULPIAN. *ibid. l.* 3. §. 7. *D. eod. tit.*

(g) CENTUM AUREORUM ACTIONEM DABO.) Quid vero, ſi nova temeritate ſepulcrum aliud quis violarit? Reſpondet PAULLUS *lib.* XXVII. *ad edict. l.* 158. §. 1. *D. de regul. iur. numquam creſcere ex poſt facto praeteriti delicti aeſtimationem.* Quam regulam accurate explicat Jac. Gothofred. *in Comment. ad d. l.* 138. §. 1. D. *de regul. iur.*

(h) POTESTATEM FACIAM.) Pluribus agere volentibus is praefertur, cuius maxime intereſt, etiam mulier & pupillus, modo interſit. Nam mulieri & pupillo actiones populares non dantur, niſi quum ad eos res pertinet. ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 6. *D. de popul. action.*

(i) DOLO MALO HABITAVERIT.) Habitabant aliquando in ſepulcro liberti & ſervi, qui non tenebantur ſepulcri violati actione, ſi nimirum aedituorum vice fungerentur, vel alias eiuſmodi operas praeſtarent, ut patet exemplo, quod paullo ante attulimus, aeditui Sergiae familiae, qui aedituaverat annos XII. At ſi quis dolo malo in ſepulcro habitaſſet, ei, qui volebat, agendi poteſtas erat. ULPIAN *lib.* XXV. *ad edict. l.* 3. §. 6. D. *de ſepulcr. viol.* Si ſervus in ſepulcro habitabat, vel aedificaverat, noxalis actio ceſſabat, & in ipſum animadvertebat praetor. Sin non ibi habitaret, ſed domunculam ibi haberet, noxale iudicium non denegabatur. ULPIAN. *ibid. l.* 3. §. 11. *D. eod. tit.*

(k) JUDICIUM DABO.) Quam actionem popularem eſſe, obſervat ULPIAN. *lib.* XXV. *ad edict. l.* 3. §. 12. D. *de ſepulcr. viol.*

PARTIS II. EDICTI

FINIS.

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

OPUSCULORUM

POSTUMORUM

TOMUS III.

LIBROS ALIQUOT

VETERUM JURECONSULTORUM

ORDINI SUO RESTITUTOS

TRADENS.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERIES
LIBRORUM XC. DIGESTORUM
SALVII JULIANI.
PARS I.
AD EDICTUM.
LIB. I. DE JURISDICTIONE.

PRaefatio *adverſus eos, qui quid adverſus edictum admiſerint*.

Tit. I. De actione danda vel deneganda a praetore.

§ Non poteſt praetor cogere legatos municipales, ut apud ſe judicium ſuſcipiant, ne impediatur legatio. Etiamſi hereditatem adierint Romae, tamen non competit in eos actio. Niſi tamen ſatisdent, legatari mittuntur in poſſeſſionem rerum hereditariarum. Rationem hujus juris reddit Julianus l. 27. de judic.

§ Cogitur tamen & legatus accipere judicium, ſi aliquid tempore legationis emerit, vel ex alia cauſſa poſſidere coeperit, ne ei poteſtas detur, res alienas domum auferendi. l. 25. eod.

§ Ita & recte praetor actionem dat adverſus legatum, & quemcumque ſuae jurisdictioni non ſuppoſitum, ſi conſentiat. Vbi tamen conſenſiſſe non cenſetur, qui erravit. * *l. 2. pr. D. de judic.* ** *l. 15. D. de juriſd.*

§ Actio contra non danda & adverſus eos, qui juriſdictioni praetoris ſubjecti ſunt, ſi appareat, nullum eſſe agendi fundamentum. Veluti, ſi adverſus eum, qui rem cuſtodiendam accepit, agatur ad damnum injuria tertii datum praeſtandum. l. 19. commod.

Tit. II. *De magiſtratibus municipalibus, eorumque poteſtate & officio.*

Tit. III. *De modo juriſdictionis eorum.*

Tit IV. *De vadimonio.*

Tit. V. *De vindiciis ſecundum poſſeſſorem dandis.*

Tit. VI. De juriſdictione mandata, & judice dando.

§ Juriſdictionem mandat, qui eam ſuo jure, non qui alieno beneficio habet. l. 5. de juriſd.

§ Magiſtratus dat judicem, qui de facto cognoſcat. Quid vero ſi Caeſar reſcripſerit: Eum, qui provinciae praeeſt, adire poteris? Nihilominus aeſtimabit, ipſe cognoſcere, an judicem dare debeat. l. 8. de oc. prae ſ.

LIB. II. DE FORMVLA IVRISD. EDENDO ET PACTIS.

Tit. I. *De formula juriſdictionis, deque albo praetoris*.
Tit. II. *De edendo*.
Tit. III. *De pactis*.
Tit. IV. De in jus vocando.

§. Si ex noxali cauſſa agatur, ſatisdandum: *ſervum noxis ſolutum praeſtari*. Ea tamen ſtipulatio non pertinet ad noxas, quae publicam & capitalem habent coercitionem. l. 200. de V. S.

§. De eo, per quem factum erit, quo minus quis in judicio ſiſtat, ex inſtituto agitur l. 3. de eo, per quem fact. er. quo min.

Tit. V. *Qui neque ſequantur, neque ducantur*.
Tit. VI. *De poſtulando*.
Tit. VII. *De his, qui not. infamia*.
Tit. VIII. *De forma agendi*.
Tit. IX. *De plus petendo*.
Tit. X. De cautione judicio ſiſti, & vadimonio deſerto.

§ Ad hunc quoque titulum pertinere poterunt, quae ad tit. 4. retulimus.

Tit. XI. *De dote, de muliere, abeſſe, amiſiſſe*.

LIB. III. DE IIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS.

Tit. I. *De cognitoribus*.
Tit. II. De Procuratoribus.

§ Cogenduſne ſit procurator defendere, an ſufficiat, propter rem non defenſam ſtipulationem committi. Prius adfirmat Julianus * *l. 35. D. de procur.*

§ Si procurator emtoris poſtulaverit a venditore, ut ab eo defendatur, venditor poteſt deſiderare ſibi caveri de rato, quia ſi fundum agenti reſtituerit, dominus ab eo rem petere poſſet, & venditor eum rurſus defendere cogeretur. l. 75. de procur. Exceptio enim rei judicatae locum tantum habet quoties eadem quaeſtio inter eaſdem perſonas revocatur. * *l. 3. D. de exc. rei jud.*

Tit. III. *Quod univerſitatis cujuſque nomine vel contra eam agitur*.
Tit. IV. De negotiis geſtis.

§ Quando ex negotiorum geſtione utrinque naſcatur actio. l. 6. de neg. geſt.

§ Actionem negotiorum geſtorum habet curator contra ſubcuratorem ſibi conſtitutum, ſi damnum ex ejus dolo ſentiat, modo fraudis non ſit conſcius. l. 30. D. de neg. geſt. Doli enim conſciis adeo non favent leges, ut & is, cui metus cauſſa res tradita eſt, eam non modo reddere & de dolo repromittere teneatur. * *l. 9. §. 5. quod met. cauſſ.*

§ Si ex duobus ſociis alter me adminiſtrare prohibeat, alter non: adverſus non prohibentem datur actio negotiorum geſtorum, ſed ita, ut, qui prohibuit, nullo modo inde damnum ſentiat. ** *l. 8. §. 3. D. de negot. geſt.*

Tit. V. *De calumniatoribus*.

LIB.

LIB. IV. DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS ET RECEPTIS.

Tit. I. De dolo malo.

§ Datt actio de dolo etiam adverſus ſervum, ſi minorem fraude circumventum adduxit ad vendendum, & poſtea manumiſſus eſt. ** *l.* 7. *de dol. mal.*

Tit. II. De metu.

§. Qui vi coactus fidejuſſit, an teneatur? * Paull. ad Julian. Lib. IV. Digeſt. * *l.* 11. *quod met. cauſſ.*

§ Si debita pecunia per vim accepta facta eſt, niſi vel ſolvatur, vel reſtituta actione judicium accipiatur, is, qui acceptum ferre coëgit, in quadruplum condemnandus erit. * *l.* 9. §. 7. *eod.*

Tit. III. De minoribus 25. annis.

§. Minor poteſt reſtitui, etiamſi cum filiofamilias majore contraxerit.* *l.* 11. §. 7. *de minor.*

Tit. IV. *De capite minutis.*

Tit. V. *De eo, quod falſo tutore geſtum.*

Tit. VI. Ex quibus cauſſis majores 25. ann. in integr. reſtit.

§. Militi ut ſuccurratur, fuſe docetur ** *l.* 17. *quib. ex cauſſ. mal.*

§ Quantum reſtituatur, ſi ob ferias extraordinarias completa uſucapio.* *l.* 26. §. 7. *eod.*

§ An & hereditatis petitori datur reſtitutio, ſi poſſeſſor hereditatis ſive b. f. ſive praedo a debitoribus exegit debita, eaque petitori hereditatis ſolvit? Neg. * *l.* 25. §. 17. *de hered. petit.*

§ Reſtitui etiam poteſt creditor agens cum filio praeterito, ſi ſubmotus ſit exceptione, quod ex tabulis bon. poſſeſſionem accipere nequeat. l. 15. de Olling. & Act. * *l.* 2. *de except. rei jud.*

Tit. VII. *De alienatione judicii mutandi cauſſa facta.*

Tit. VIII. *De temporibus in integrum reſtitutionum.*

Tit. IX. De receptis, qui arbitrium receperunt.

§. Si ab uno tantum heredum nomine compromiſſum, non ab utroque: uno mortuo aeque ſolvitur compromiſſum, ac ſi neuter nomine heredum compromiſerit. l. 49. §. 2. de recept.

§ Si compromiſſum ut praeſente utroque ſententia dicatur, uno decedente, & relicto pupillo herede, non videbitur dicta ſententia, niſi tutoris auctoritas interveniat. l. 37. eod.

§. Idem dicendum, ſi alteruter compromittentium furere coeperit. l. 47. eod. l. 49. pr. eod. * *l.* 27. §. 5. *eod.*

§ Arbiter poteſt partes vel per nuncium vel per epiſtolam vocare. l. 49. §. 2. eod.

§ Non tamen in provinciam ſi Romae compromiſſum. * *l.* 21. §. 10 *eod.*

§ Non poteſt cogi arbiter ad dicendam ſententiam, ſi unus bonis ceſſit.* *l.* 17. *pr. D. eod.*

§ Nec ſi ita compromiſſum, ut certam ſententiam dicat. * *l.* 19. *pr. eod.*

Tit. X. *Nautae, caupones, ſtabularii, ut recepta reſtituant.*

Tit. XI. *de ſatiſdando.*

LIB. V. DE JVDICIIS.

Tit. VII. De judiciis.

§ Judex non eſt magiſtratus, quum judicet juſſu magiſtratus. Id exemplo juriſdictionis mandatae illuſtraſſe videtur Julianus l. 3. de off. ejus,

 cui

cui mand. juriſd.

§ Semel datus pronunciare debet, & quidem de ſumma, ad quam usque judicare juſſus eſt. Immo poteſt etiam de re majori, ſi litigatores conſentiant: l. 74. D. de judic. modo non in quantitate ſine ratione erret, quale exemplum eſt in l. 79. de legat. 1.

§ Quaeritur, an ob febrem diſcendente litigatore pronunciare nihilominus poſſit. l. 60. de re jud.

LIB. VI. DE PETITIONE HEREDITATIS.

Tit. I. *De querela inofficioſi.*

Tit. II. De hereditatis petitione.

§ Hereditas quid? l. 62. de R. I.

§ Eam petit, & qui hereditatem a fiſco mercatus eſt. l. 6. pr. de her. pet.

§ Petitur hereditas & ab eo, qui petiit hereditatem, & litis aeſtimationem conſequutus eſt. Item ab eo, qui negotia hereditaria geſſit. Item a poſſeſſore, vi dejecto. Item a poſſeſſore, vel non poſſeſſore qui rem vendidit. * *l.* 16. §. 2. 3. 4. 5. *D. eod.* Quia dolo poſſidere deſinens pro poſſeſſore habetur. * *l.* 17. *pr. de rei vind.* Item ab eo, qui ex cauſſa fideic. hereditatem reſtituit: * *l.* 16. §. 7. *eod.* non tamen poteſt patronus petere ab eo, cui libertus in fraudem ejus alienavit, quia actionem Calviſianam habet. * *l.* 16. §. *eod.*

§ Hereditatis petitione petitor conſequitur rem cum omni cauſſa, & rei aeſtimationem, ſi culpa poſſeſſoris perierit, aeque ut in rei vindicatione. * *l.* 17. §. 1. *de rei vind.* l. 6. §. 2. de her. petit. Conſequitur etiam res a defuncto pignori datas. * *l.* 6. §. 1. *de hered. pet.* Non tamen conſequitur indebitum a poſſeſſore exactum, quemadmodum nec indebite ſolutum a poſſeſſore ei imputatur. * *l.* 20. §. 18. *de her. pet.* * *l.* 2. §. 7. *de act. vel her. vend.* Quod eo minus mirandum, quia ne quidem debite ſolutum a poſſeſſore petitorem liberat, niſi ille caveat, ſe petitorem defenſurum. * *l.* 31. *pr. eod.*

LIB. VII. DE ACTIONIBVS EX DOMINIO ET SERVITVTIBVS.

Tit. I. De rei vindicatione.

§ Ea conſequimur etiam rei noſtrae acceſſiones, veluti quae per alluvionem acceſſerunt fundo. l. 34. de rei vind. Sed & fructus, etiam ex fundo communi pro parte dominii. l. 25. de uſur.

§ Immo ſi ſervum vindicamus, etiam actio L. Aquiliae per ſervum adquiſita reſtituenda eſt. **. *l.* 17. §. 1. *eod.*

Tit. II. De Publiciana in rem actione.

§ Ea non datur ei, qui in mala fide eſt. * *l.* 7. *de Publ. in rem act.*

§ Si duo b. f. emerunt, quis praefertur. * *l.* 9. §. 4. *eod.*

§ Si duo b. f. emerunt, quis praefertur. * *l.* 7. *de Pub. in rem act.*

§ Res reſtituenda cum omni cauſſa. Aſt ſi in qualitate fundi erratum, agendum cum emtore non cum poſſeſſore, l. 22. de act. emt. Immo cum neutro, ſi fundi pars, priuſquam menſura fiat, inundatione vel chaſmate perierit. Ita notat Scaevola ad Jul. Lib. VII. * *l.* 10. *D. de peric. & comm. rei vend.*

§ (Quo pertineat lex 12. D. de ſtatu lib. vix patet, niſi in numero aberratum ſit.)

Tit. III. *Si ager vectigalis petatur.*

Tit. V. *De* ſervitutibus.

§ Res

§ Res propria domino non ſervit. Hinc ſi una domus ceſſit duobus, non habent invicem actionem jus non eſſe tigni immittendi, quia tignum eſt utriuſque. l. 37. de ſerv. praed. urb.

§ Si a te emi, ut liceat mihi ſtillicidium immittere, & poſtea te volente ex cauſſa emti immiſi, & actionem, & exceptionem habeo. l. 16. ſi ſerv. vind.

§ Servitus exſtinguitur uſucapione libertatis, de qua l. 32. de ſerv. praed. urb.

§ Exſtinguitur etiam conſolidatione. Talis eſt, ſi Sempronianus fundus communi meo & tuo ſerviat, & eum in commune redimamus; non ſi communis fundus proprio meo, proprioque tuo ſerviat, ſiquidem ſervitus manet. l. 27. D. de ſerv. ruſt. praed.

Tit. VI. De uſufructu, uſu, habitatione.

§ Vſusfructus peti non poteſt, tempore elapſo, quo & uſucapione dominium adquiritur. l. 3. ſi uſusfr. pet.

§ Actio haec confeſſoria datur adverſus quemcumque poſſeſſorem. * *l.* 5. §. 1. *D. eod.*

LIB. VIII. DE IVDICIIS DVPLICIBVS.

Tit. I. Finium regundorum.

§ Hoc judicium manet, quando ſocii egerant communi dividundo, vel ſi rem alienarunt. l. 9. fin. reg.

Tit. II. Familiae erciſcundae.

§ De natura hujus actionis. l. 51. fam. erciſc.

§ Non poſſumus conſequi per hereditatis petitionem, quod judicio fam. erc. conſequimur. l. 7. ſi pars her. pet.

Tit. III. Communi dividundo.

§ Communis ſervus, quod ex re alterius domini adquirit, commune facit. Sed is, ex cujus bonis adquiſitum fuerit, communi dividundo judicio eam ſummam conſequi poteſt. l. 24. pr. comm. divid. immo & condictione ſine cauſſa. l. 3. de condict. ſin. cauſſ.

§ Si is, quocum agere volebam, communi dividundo partem ſuam Titio judicii mutandi cauſſa tradidit, tenetur mihi actione praetoria. l. 24. §. 1. comm. divid.

§ (Notat hic quaedam Paullus ad Julian. Lib. VIII. * *l.* 4. *de reſc. vend.* de venditione rerum duarum cum pacto ne alterutrius emtio maneat. Quae quo pertineant, vix patet.)

§ (Ad hoc judicium communi dividundo etiam pertinuiſſe videtur caſus de aedificatione in area aliena, cujus bonae fidei emtor ſim, quamvis poſtea, dum aedifico, ſciam, rem alienam eſſe. * *l. 37. de rei vind.*)

LIB. XIV. DE DAMNO DATO, IUREIURANDO, ACTIONIBVS DE SERVO CORRUPTO, ALEATORIBVS, ADVERSVS MENSOREM, AD EXHIBENDVM.

Tit. I. *De damno dato, & ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.*

Tit. II. De noxalibus actionibus.

§ Si communis ſervus furtum fecit, & omnes dolo fecerint, ne eum poſſiderent, quo remedio utendum? l. 39. de noxal. act.

Tit. III. *De judice litem ſuam faciente.*

Tit. IV. *De fraudatoriis actionibus.*

Tit. V. *De interrogationibus in jure faciendis.*

Tit. VI. De jurejurando.

§ Nihil

Digitized by Google

§ Nihil mihi jusjurandum prodeſt, ſi a quolibet alio hereditatem petam. l. 12. de jurejur. Id illuſtratum videtur exemplo rei judicatae, cui jusjurandum aequiparari ſolet. l. 24. de except. rei jud.

Tit. V.I. *De his, qui effunderunt vel dejecerunt.*

Tit. VIII. De ſervo corrupto.

§ Si quis ſervum communem, meum & ſuum, corruperit, an tenetur? *l. 9. pr. de ſerv. corrupt.*

Tit. IX *De aleatoribus.*

Tit. X. *Si menſor falſum modum dixerit.*

Tit. XI. Ad exhibendum & de ventre inſpiciendo.

§ Si heres ejus, quocum ad exhibendum egi, quum nec poſſideret, nec dolo malo feciſſet, ne poſſideret, rem defuncto illo poſſidere coeperit, eam exhibere tenebitur. l. 8. ad exhib.

LIB. X. DE REBUS CREDITIS ET CONDICTIONIBUS QUIBUSDAM.

Tit. I. De religioſis, & ſumtibus funerum.

§ Sepulcrum non eſt in commercio: actio tamen de ſepulcro violato praecipue datur ei, ad quem res pertinet. l. 6. de ſepulcro viol.

§ Impenſae funeris aes alienum dotis ſunt: l. 18. de religioſ.

Tit. II. De rebus creditis & certi condictione.

§ Quae numeratio accipientem obliget. l. 19. de reb. credit.

§ Si numos meos te abſente tuo nomine veluti tuos dedi, condictio tibi adquiritur. ** *l. 9. §. 8. de reb. cred.*

Tit. III. De jurejurando.

§ Procurator jusjurandum deferre nequit, niſi vel omnia bona adminiſtret, vel id nominatim ei mandatum ſit. * *l. 18. de jurejurando.*

§ Procurator & defenſor non coguntur jurare * *l. 34. §. 3. eod.*

§ Exceptio ex jurejurando naſcitur, l. 39. eod.

Tit. IV. De condictione indebiti & ſimilibus.

§ Juſſus monimentum facere arbitratu liberti, ei certam ſummam ſolvi: ſi non facit monimentum, pecuniam repetere poſſum condictione cauſa data. l. 11. cond. cauſſ. dat. cauſſ. non ſequ.

§ Si reus & fidejuſſor pariter ſolverint, uterque dimidiam condicit, tanquam ſi rei promittendi eſſent. l. 20. de cond. indeb.

§ Datur etiam condictio indebiti venditori, ſi heredi teſtamento mandatum, ut venditorem obligatione venditi liberet, & hic ignorans rem tradiderit. * *l. 26. §. 7. eod.* item fidejuſſori qui ſolvit, quum pactus eſſet, ne ab eo peteretur. l. 32. §. 1. eod. Aſt non poteſt condicere, qui Stichum vel Pamphilum debens utrumque tradiderit, ſi vel uterque vel alteruter perierit. l. 32. pr. eod. Nec mulier, ſi credens ſe pro dote obligatam, ſolvit. l. 32. §. 2. eod. Quid ſi quis hominem generaliter debens Stichum ſolverit? l. 32. §. 3. eod.

Tit. V. *De condictione furtiva.*

Tit. VI. *De condictione triticiaria.*

Tit. VII. *De eo, quod certo loco.*

LIB. XI. DE CONSTITUTO, COMMODATO, PIGNORE, PRAESCR. VERBIS, EXERCITORIA, ET INSTITORIA.

Tit. I. De conſtituta pecunia.

§ Poteſt & pro alio conſtitui. * *l. 5. §. 3. D. conſt. pec.*

§ Qui pro filio conſtituit, in ſolidum tenetur, quamvis minus ſit in peeu-

peculio. l. 2. de conſt. pec.
§ Promiſſor hominis, homine ſine culpa ſua mortuo, ſi tamen in mora fuerit, de conſtituta pecunia tenetur. l. 23. eod.
Tit. II. Commodati.
§ Qui aliter re commodata utitur, quam conventum, & commodati, & furti tenetur. * *l.* 5. §. 8. *commod.*
Tit. III. De pignoratitia actione.
§ De dolo in pignore ſervo dato a domino praeſtando. ** *l.* 3. *commodat.*
§ Actio pignoratitia datur & adverſus dominum, ſi ſervus peculiari nomine pignus accepit. l. 28. §. 1. de pign act. Quid ſi debitor pignus petat a tertio, qui creditori actione Serviana experto aeſtimationem praeſtitit? Is, niſi offerat, quod pro eo ſolutum eſt, exceptione ſummovetur. d. l. 28. pr. eod.
§ Si pignus a creditore diſtractum ſub conditione reluendi, debitor non habet actionem niſi a creditore ceſſam. * *l.* 7. *de diſtr. pign.*
Tit. IV. De praeſcriptis verbis & in factum actionibus.
§ Tales naſcuntur praecipue ex contractibus innominatis. Hinc quid ſit contractus do ut facias, & quomodo a mandato & ſocietate differat, explicatur in l. 13. praeſcr. verb.
§ Si liber homo b. f. ſerviens pecuniam pro manumiſſione dederit, condicere eam poterit etiam ob cauſſam non ſequutam. * *l.* 3. §. 5. *condict. cauſſ. dat.*
Tit. V. De *exercitoria actione*.
Tit. VI De inſtitoria actione.
§ Cur hae & ſequentes actiones perpetuae ſint. l. 8. de trib. act.
§ Locum habet haec actio etiam ſi quis ſervi alieni vicarium conduxerit, eumque merci ſuae praefecerit. * *l.* 12. *de inſt. act.*
§ Quid ſi ſocii ſervus praefectus? *l.* 28. *de pecul.* Aliquando tunc etiam agetur de in rem verſo. * *l.* 14. *de in rem verſ.* ubi Marcellus & Paullus ad Julianum notant.

LIB. XII. DE ALIIS ACTIONIBUS ADVERSUS EUM, QUI IN ALIENA POTESTATE EST, INSTITUENDIS.

Tit. I. De tributoria actione.
§ Si communis ſervus conſentiente vel utroque vel alterutro domino negotiatus ſit, quomodo detur actio tributoria. *l.* 3. *pr. de trib. act.*
§ Alio de peculio, alio tributoria ſervi nomine agente, poteſtne dominus deducere, quod tributoria agenti praeſtiturus ſit? l. 12. eod.
Tit. II. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.*
Tit. III. De SC. Macedoniano.
§ Locum etiam habet SC. ſi nepoti creditum conſentiente patre. l. 14. de pecul.
§ Ceſſat autem ſi pecunia credita in rem patris verſa, etſi initio eo animo non acceperit filius. * *l.* 7. §. 12. *eod.*
§ Ceſſat etiam in eo, qui vectigalia conduxit. ** *l.* 3. §. 1. *eod.*
§ Qui contra SC. filio credidit, is mortuo eo fidejuſſorem a patre accipere non poteſt. l. 11. de fidejuſſor.
Tit. IV. *Quod juſſu.*
Tit. V. De *in rem verſo*.

Tit.

Tit. VI. De peculio.

§ Aliquando peculium ſervi communis ad alterum ex dominis ſolum pertinet. l. 16. de pecul.

§ Pro Stichi communis ſervi mei & tui decem aureos volente de peculio conventus decem praeſtiti, quam actionem adverſus ſocium habeo? l. 25. comm. divid. * *l.* 11. §. 5. *de pecul.*

§ Si ſervus mandavit, ut creditori meo ſolveretur, idque tanquam interceſſor, nulla obligatio naſcitur, ſin tanquam pro creditore ſuo, dominus tenetur peculiotenus. * *l.* 3. §. 6. *de pecul.*

§ Si ſervus pure legatus, ex peculio heres deducit, quod ſibi debetur, licet nullo momento dominus fuerit. Idque multo magis, ſi ſervus ſub conditione libertatem acceperit. * *l.* 9. §. 5. *eod.*

§ Servus a debitore domini exegit, fit domini debitor, ſi is ratum habuerit. * *l.* 11. §. 2. *eod.* An quod dominus ſemel deduxit, rurſus deducet, ſi de peculio conveniatur? * *l.* 11. §. 3. *eod.* Servus habet vicarium quinque valentem: dominus, cui quinque debentur, vicarium deducit, eo mortuo quaeritur, an liberatus ſit ſervus, ſi alium ſibi comparaverit vicarium? * *l.* 11. §. 4. *eod.* Qui ſervum cum peculio vendidit, an poteſt deducere, quod ſibi debetur? * *l.* 11. §. 7. *eod.* An, qui ſervum debitorem cum peculio comparavit? * *l.* 11. §. 8. 9. *eod.*

§ Deducine poteſt, quod ſocio debetur. l. 12. eod. ** *l.* 13. *eod.*

§ Servo teſtamento manumiſſo, cum omnibus heredibus agitur, nec eorum quiſquam amplius deducet, quam quod ſibi debetur. l. 12. pr. eod. Quid ſi ſervus vivo domino mortuus, & dominus intra annum plures heredes reliquerit? l. 14. §. 1. eod.

§ Si creditor filii tui heredem te inſtituerit, tibi peculii quantitas in quadrantem Falc. imputabitur. l. 83. ad L. Falc. Hinc ſi hereditatem ejus vendideris, teneberis de peculio. l. 37. pr. de pecul. Similes caſus de ſervis tractantur §. 1. 2. 3. eod.

Tit. VII. Ad SC. Vellejanum.

§ Interceſſio omnis a muliere facta SC. infirmatur. Hinc ſi mulier intercedens fundum pignori dederit, quamvis is a creditore diſtractus ſit; poteſt tamen mulier eum actione in rem petere. * *l.* 39 §. 1. *de rei vindic.*

§ Si mulier apud primum pro ſecundo, mox pro primo apud creditorem ejus intervenit; an duae ſunt interceſſiones, an una? * *l.* 8. §. 2. *ad SC. Vellei.*

§ Si mulier interceſſerit, aequum eſt, non ſolum in veterem debitorem ſed & in fidejuſſores ejus actionem reſtitui. l. 14. eod. Quid ſi mulieri heres exſtiterit creditor, an & is reſtitutoria utetur? * *l.* 8. §. 12. *D. eod.*

§ (Eodem libro Julianus * *l.* 5. *pr. de nov. op. nunc.* docuit, quando poſſit vel non poſſit pupillus novum opus nunciare: Id quo pertineat, non liquet.)

LIB. XIII. DE ACTIONIBUS EX NEGOTIIS PER ALIOS EXPLICATIS, COMPENSATIONE, PIGNORE, DEPOSITO.

Tit. I. De actionibus ex negotiis per alios explicatis.

§ Si dominus juſſerit procuratorem ſuum certam pecuniam ſumere, & foenerare periculo ſuo, ita ut certas pecunias domino penderet, in credi-

creditum videtur accepiſſe. * *l. 6. §. 6. mand.*

§ Si hominem dedi, ut manumitteres, & procurator meus prohibuerit, ne manumitteres, an mandati agere poſſum? l. 30. mandat.

§ Heres aliquando agere poteſt, quum defunctus non poſſit. Exemplum eſt in l. 84. ad L. Falc.

§ Eodem pertinent l. 7. de evict. ** *l. 14. mand.*

Tit. II. *De compenſatione.*

Tit. III. De pignoribus.

§ Qui pignoris cauſſa fundum tradidit creditori, intelligitur poſſidere. l. 36. de adqu. poſſ. Quum & fundum poſſideat, qui eundem a creditore precario rogaverit. d. l. 36. de adqu. poſſ. Nam unuſquiſque poteſt rem ſuam, quamvis non poſſideat, precario dare ei, qui poſſideat, l. 18. de precar. quod exemplo illuſtratur l. 16. de O. & A.

§ Pignus debet tradi? Eaque traditio non eſt inefficax, quum in corpus quidem, quod traditur, contrahentes conſentiunt, in cauſſis vero diſſentiant. l. 36. de adqu. rer. dom.

§ Solvitur jus pignoris liberato debitore. Liberatur autem jurejurando ab eo exacto l. 10. de jurejur. ſolutione. Quo pertinet l. 32. de ſolut. novatione, ad quam pertinet l. 15 de novat.

§ Si a creditore in diem pignus addictum, non poteſt bona fide negotium agi, niſi adjectio accipiatur. l. 18. de in diem addict.

Tit IV. Depoſiti.

§ Is, qui depoſuit, ſtatim poteſt depoſiti agere. * *l. 1. §. 22. depoſ.*

§ Qui rem ſuam deponi apud ſe patitur, vel utendam accipit, nec commodati, nec depoſiti tenetur. l. 15. eod. (* *l. 23. de act. emti ad librum ſequentem manifeſto referenda.*)

LIB XIV. DE MANDATO ET SOCIETATE.

Tit. I. De mandati actione.

§ Si negotia mea mandavero gerenda ei, qui mihi actione in quadruplum tenebatur, poſt annum in ſimplum: etſi poſt annum cum eo mandati agam, tamen praeſtare quadruplum debebit. l. 31. mand.

§ Si mandato meo Titio X. credideris, & mecum mandati egeris, non liberabitur Titius, & hinc cedere debebis actiones. l. 13. de fidejuſſ.

Tit. II. Pro ſocio.

§ Societas durat, ſi filiusfam. ſocietatem cojerit, & deinde emancipatus fuerit. * *l. 58. §. 2. pro ſoc.*

§ Actio famoſa, (*qualis eſt pro ſocio,*) non datur adverſus patronum, etſi per procuratorem accipiat judicium. l. 2. de obſ. par. & patr. Ergo potius inſtituet libertus actionem praeſcriptis verbis, ad quam & neceſſe eſt confugere, quoties contractus exiſtunt, quorum adpellationes nullae jure civili proditae ſunt, (*veluti ſi quis locet praedium & ſibi partem fructuum & damni ſtipuletur,*) l. 3. praeſcr. verb.

§ Socius habet beneficium competentiae. An & fidejuſſor & defenſor ſocii? * *l. 63. §. 1. pro ſoc.*

LIB. XV. DE EMTIONE VENDITIONE, LOCATIONE CONDUCTIONE, AD L. RHODIAM, AESTIMATORIA.

Tit. I De emtione venditione.

§ Debitor rem pignoratam a creditore redimens, tanquam ſuai rei emtor, actione venditi non tenetur. l. 39. pr. de contr. emt. Quid ſi quis fructus olivae pendentes vendiderit, promiſeritque 10. pondo, quod na-

Digitized by Google

tum eſſet, & quinque naſcantur ? d. l. 39. §. 1. eod. Illuſtraſſe hoc videtur Julianus exemplo legatorum. l. 5. de trit. ol. vin.

§. Non videtur res tradita, ſi ſuperior in poſſeſſione emtor futurus non ſit. * *l.* 11. §. 13. *D. act. emt.*

§ Servo, in quo mihi uſusfructus, fundum emente, & antequam pecuniam numeraverit. capite deminuto, ſi poſtea ſolvo, actionem ex emto non habeo, ſed indebiti actionem. l. 24. de act. emti. Quid ſi ſervum tuum imprudens a fure emi, & is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem comparavit ? d. l. 24. §. 1. eod. Quid ſi ſervus hominem vendidit, & pro eo quis fidejuſſit ? Quantum tunc fidejuſſor debet ? d. l. 24. §. 2. eod.

§ Ex emto aliter tenetur, qui ſciens, aliter, qui ignorans rem vitioſam vendidit. ** *l.* 13. *D. de act. emt.*

§ De hereditate vel actione vendita. Venditio haec fieri poteſt, modo venditor ſit heres. Eo pertinet ** *l.* 14. §. 3. *ad SC. Trebell.* Quid ſi ex pluribus coheredibus unus, antequam hereditatem ceteri adiiſſent, pecuniam ſub poena debitam omnem ſolverit, & poſtea hereditatem vendiderit ? l. 18. de her. vel act. vend.

§ Venditioni ſolent pacta adjici, quibus &, quae legibus non diſerte caventur, ſibi ſtipulantur contrahentes. Non enim poſſunt omnes articuli ſingulatim in legibus comprehendi. l. 12. de LL. Tale pactum eſt in diem addictio, de quo prolixe l. 17. de in diem add. * *l.* 11. *eod.* ** *l.* 4. §. 1. 2. *eod.*

§ Reſcinditur venditio, & expirat contractus, ſi alter alteri acceptum tulerit, item nuda conventione. Aſt homo venditus, ſi moriatur, pro tradito habetur. l. 5. de reſc. vend.

§ Venditor evictionem praeſtare debet. Quam vero praeſtat venditor hominis ? l. 8. de evict. An & bis ob idem vitium praeſtanda ? * *l.* 32. § 1. *de evict.*

Tit. II. De locatione conductione.

§ Actione locati aliquando agitur, ut quis locatione liberetur. * *l.* 15. § 9. *locat.* Caſus eo pertinentes habes l. 16. & 18. eod.

§ Si quis in hoc contractu caſum ſuſcepit, pacto ſtandum erit. * *l.* 9. §. 2. *locat.*

Tit. III. *Ad L. Rhodiam de jactu.*

Tit. IV. *De aeſtimatoria actione.*

LIB. XVI. DE SPONSALIBUS, NUPTIIS, DOTE.

Tit. I. De ſponſalibus.

§ Sponſalia aeque ac nuptiae conſenſu contrahentium fiunt. l. 11. de ſponſ.

Tit II. De nuptiis.

§ Nuptiae inter eaſdem perſonas, niſi volentibus parentibus renovatae, juſtae non habentur. l. 18. de R. N.

Tit. III. De jure dotium & pactis dotalibus.

§ Patre dotem promittente & poſtea filiam emancipante, non reſolvitur promiſſio. Quid ſi mulier filium habens debitorem patri id, quod filius debet, in dotem promittit ? an obligatur ? l. 44. de jure dot.

§ Et ſervi ſtipulatione obligatio dotis adquiritur, itemque traditione ſervo vel filiofam. facta. Quid ſi alternative quod debetur vel fundus in dotem promiſſa : cujus erit electio ? Si pater putans ſe filiae debere, promiſit, an liberatur propter errorem ? l. 46. eod.

§ Quem

§ Quem penes ſit periculum, ſi vel pater vel ſponſa dotem promiſerit? * *l. 33. de jure dot.*

§ Si uſusfructus in dotem promiſſus, aeque omnia fructuario adquiruntur, ac ſi legati jure uſusfructus eſſet conſtitutus. ** *l. 25. §. 7. de uſuſr.*

§ Quid ſi ſervae libertas legata, cum tres pepererit, & heres, (*qualis eſſe poteſt uxor, quae hanc ancillam marito in dotem dedit* ,) medicamentis fecerit, ne concipere poſſit? * *l. 3. §. 16. de ſtatu lib.*

§ Stipulationes de dote quomodo concipiendae? l. 53. de V. O.

§ Nupta non impeditur, quo minus cum priore marito de dote agere poſſit. l. 30. ſol. matr.

§ Si quis pecuniam ſe debere putans mulieri, juſſu ejus dotis nomine ſponſo promiſit & ſolvit, utrum nuptiis non conſequutis ipſe agit condictione cauſſa data cauſſa non ſequuta, an mulier. l. 7. condict. cauſſ. dat.

Tit. IV. De fundo dotali.

§ Maritus nec debitas fundo dotali ſervitutes amittere, nec novas imponere poteſt * *l. 5. de fundo dot.*

§ Si maritus fundum Titii ſervientem dotali praedio acquiſierit, ſervitus confunditur. At ſi uxor fundum, cui praedia mariti ſerviunt, in dotem dedit, jus fundi non fit deterius. l. 7. eod.

LIB. XVII. DE VARIIS DOTIS SPECIEBUS ET DONATIONE INTER VIR. ET UXOR.

Tit. I. De variis dotium ſpeciebus.

§ Fundus aeſtimato datus: ejus aeſtimatio ſoluto matrimonio praeſtanda, etſi non veniit. l. 13. de pact. dot.

§ Dos adventitia & profectitia. Talis non eſt, ſi quis patri certam quantitatem donavit, ut pro filia daret. * *l. 5. §. 2. de jure dot.*

§ Mulier certam pecuniae ſummam promiſit, & pro ea mancipia dedit, ut ejus periculo eſſent. An pacto ſtandum? l. 21. de pact. dot.

§ Dos profectitia repetitur: maritus b. f. ad judicium provocat; an ob moram uſuras debet? Negatur. Ratio eſt in l. 63. de R. I.

Tit. II. De donatione inter virum & uxorem.

§ Donatio in genere quotuplex? Ea inter ſponſum & ſponſam valet, (*non inter conjuges.*) l. 1. de donat. Eſt vel inter vivos vel mortis cauſſa. Hujus variae iterum ſpecies. * *l. 2. de donat. mort. cauſſ.*

§ Donari nec directe nec indirecte poteſt conjugi, e. g. ſi donaturum mihi jubeam uxori dare. * *l. 3. §. 13. de don inter vir. & ux.* ſi mortis cauſſa traditurum jubeam ſponſae meae dare, & traditio fiat ſequutis nuptiis. l. 4. eod. ſi quum duo rei eſſent, Titius & mulier, huic donationis cauſſa accepto tulerim. * *l. 5. §. 1. eod.* Aliud, ſi heres inſtitutus hereditatem donationis cauſſa repudiem. * *l. 5. §. 13. eod.*

§ Valet donatio mortis cauſſa facta. Quo pertinet l. 13. de mort. cauſſ. don. ubi & rem alienam a donatario uſucapi poſſe docetur Quid vero, ſi res mortis cauſſa traditae uxori filiaefamilias? Valet donatio, ſi vivo marito ſui juris fiat. * *l. 11 § 3. de donat. inter vir. & ux.*

§ Reliquae donationes, quas leges valere non patiuntur, non transferunt dominium. Unde res extans vindicatur. Quid ſi mulier dolo fecerit, ne res exſtaret? Ad exhibendum vel damni injuria dati agitur. l. 37. eod.

§ Conjux tenetur in tantum, quantum locupletior factus. An & pro cultura aliquid repetit? Eo pertinere videtur fragmentum l. 14. de donat.

Digitized by Google

LIB. XVIII. DE DIVORTIIS ET DOTIS REPETITIONE.

Tit. I. De divortiis & repudiis.

§ An & furioſa repudium mittere vel repudiari poteſt? * *l. 4. de divort.*

Tit. II. Soluto matrimonio dos quemadmodum repetatur.

§ Dos in re fungibili conſiſtens reddenda annua, bima trima die. An conſtante matrimonio convenire poſſunt de longiore die? an poſt divortium? l. 18. de pact. dot.

§ Si ſervo in dotem dato ante nuptias aliquid donatum vel legatum, dos ampliatur. l. 47 de jure dot.

§ Si ſocero dos data, & ſolus heres filius exſiſtit, dotem in computatione hereditatis & Falcidiae ratione, tanquam aes alienum deducit. l. 85. ad L. Falc.

§ Si marito judicio publico damnato fiſcus partem bonorum occupat, idem & uxori ſatisfacere debet. l. 31. ſolut. matr.

§ Quid ſi marito fundum dotalem m. c. uxor donaverit, eumque repetat, an impenſae reſtituendae viro? l. 14. de mort. cauſſ. don.

(* *Sumta ex hoc libro notatur l. 20. de reb. cred. quae, quo pertinuerit, non liquet.*)

Tit. III. *De mora & retentionibus.*

LIB. XIX. DE RERUM AMOTARUM ACTIONE, VENTRE IN POSSESSIONEM MISSO ET AGNOSC. VEL AL. LIB.

Tit. I. De Actione rerum amotarum.

§ De ea ex inſtituto agitur l. 22. de act. rer. amot.

Tit. II. Si ventris nomine etc.

§ Eo pertinet * *l. 1. §. 9. ſi mul. ventr. nom.*

Tit. III. De agnoſcendis & alend. lib.

§ In omnibus cauſſis venter agnoſci debet. l. 2. de agn. lib.

§ Ad SC. Plancianum interpretandum faciunt * *l. 1. §. 10. 12. eod.*

§ Quid ſi vivo patre redditum praejudicium, & ante ſententiam pater deceſſit? Tranſeundum erit ad edictum Carbonianum. * *l. 3. §. 5. eod.*

§ Et pater adoptivus liberorum liberos alere tenetur, quemadmodum & dotem dat filiae, & repetit. * *l. 5. §. 13. de jure dot.*

LIB. XX. DE TUTELIS.

Tit. I. De teſtamentaria tutela.

§ In tutoris datione ſub conditione, non leviſſima eligenda conditio, ſed ad ultimam ſcripturam reſpiciendum. * *l. 8. §. 3. de teſt. tut.*

Tit. II. De legitima tutela.

§ Quamdiu haec ſperatur, dativae locus non eſt. Si tamen pupillum patruus contendit exheredatum, & ſe heredem ſcriptum, aequum eſt, tutorem pupillo dari. l. 20. de excuſ. tut.

Tit. III. *De tutela dativa.*

LIB. XXI. DE OFFICIO TUT. ET ACTIONIBUS EX TUTELA NATIS.

Tit. I. De confirmatione tutoris.

§ Ea quando opus ſit? l. 3. de conf. tut.

Tit. II. *De ſatiſdatione tutorum.*

Tit. III. *De excuſationibus.*

Tit. IV. De adminiſtratione tutorum.

§ Tutor datus cum formula, ut ἀνεκλόγιστος eſſet, bonam fidem praeſtare debet, alias poterit damnari. * *l. 5. §. 7. de adm. tut.*

§ Sufficit, ſi tutor negotia pupilli geſſerit, quamvis auctoritatem nunquam

quam interpoſuerit. *l.* 18. *eod.*

Tit. V. De auctoritate tutoris.

§ Ea & tacenti accommodari poteſt. * *l.* 6. *pr. de tutel.*

§ Non poteſt tutor auctor fieri in rem ſuam. Hinc ſi ſervus communis tuus & Titii a pupilla tua, te auctore rem traditam accepit, res tota ad Titium pertinebit. l. 12. de auct. tut.

§. Non multum intereſt, abfuerit tutor, an rem praeſens geri ignoraverit? l. 13. eod.

Tit. VI. De rebus eorum, qui ſub tutela ſunt, non alienandis.

Tit. VII. De ſuſpectis tutoribus.

§. * *Poſſet huc etiam referri* * *l.* 5. §. 7. *de adm. & per. tut. de qua ad titulum V.*

Tit. VIII. De tutelae actionibus.

§. Directa locum habet etiam, ſi tutor pupillo ad mortis cauſſa donandum auctoritatem accommodavit. * *l.* 1. §. 1. *de tutel. & rat. diſtr.* Non autem eo caſu, quo pater filium heredem inſtituit, eique Sempronium tutorem dedit, filiae autem 200. in dotem, praetereaque nihil legavit, & tutor filiae alimenta conſtituit. l 4. ubi pupill. mor. deb.

§. Contraria actio datur tutori etiam de rationibus diſtrahendis convento. l. 2. de contrar. tut. action. etiam tutor remotus. l. 4. eod.

§. Actio de eo, quod falſo tutore auct. geſt. an & adverſus patrem datur, qui filiam duodecenni minorem nuptum dedit? * *l.* 11. §. 3. 4. *quod falſ. tut*

Tit. IX. De magiſtratibus conveniendis.

§ Datur haec actio in ſubſidium, ſi contutor culpa vacat. l. 3. de magiſtr. conu. non, ſi contutor conveniri queat. l. 5. eod.

Tit. X. De curatore furioſi.

§ De officio curatoris furioſo dati. l. 7. de curat. fur.

LIB. XXII. DE FURTIS ET OPERIS LIBERTORUM.

Tit. I. De noxali furti actione, & furto generatim.

§ Et impubes furtum facere poteſt, ſi eſt doli capax. * *l.* 23. *de furt.*

§ Ejus rei furti agere nemo poteſt, cujus ipſe fur eſt, * *l.* 14. § 4. *de furt.*

§ Furti etiam reus eſt, qui pecuniam a me accepit, ut creditori meo ſolveret, & pro ſe ſolvit * *l.* 52. §. 16. *de furt.*

§ Datur ex furto condictio furtiva, & quidem domino. An & bonae fidei poſſeſſori? Affirmatur. Eo pertinere videtur * *l.* 7. § 1. *de Publ. in rem act.* Datur & adverſus eum, qui bonorum raptorum tenetur. * *l.* 10. § 1. *de condict. furt.* Datur ad rem furtivam cum omni cauſſa & acceſſione reſtituendam. Exempla habes in *l.* 14. *de condict. furt.*

§ Competit praeterea actio furti. Et quibuſdam quidem caſibus ſaepius. *l.* 56. *de furt.* Quid ſi ſervus legatus ante aditam hereditatem furtum fecerit? Si rem futuri heredis ſubtraxit, datur actio furti noxalis adverſus legatarium, qui legatum agnovit. Si quid ex hereditate jacente, ad exhibendum. *l.* 40. *eod.* Quid ſi emtor rem, cujus cuſtodiam venditorem praeſtare oportet, ſurripuerit ſoluto dretio? An furti agi poteſt? * *l.* 14. § 1. *de furt. quae ex lib. XXIII ſumta eſſe perperam dicitur.*

§ Ceſſat noxalis furti actio, ſi ſervum pro derelicto habeam. * *l.* 38. §. 1. *de nox. act* item ſi pactus ſit reus, ne Stichus a ſe petatur. * *Scaevola ad Julian. l.* 54. *de pact.* Quid ſi heres fecerit dolo malo, ne ſtatu liberum in poteſtate haberet, & is impleta conditione condemnetur?

l. 16.

l. 16. eod.

Tit. II. *De furto a ſervo, qui teſtamento liber eſſe juſſus eſt, facto.*

Tit. III De Publicanis & furto a familia eorum facto.

§ Actio competit & heredibus, ſed & hi omnes non amplius conſequuntur, quam conſequerentur, ſi liber furtum feciſſet. *l. 4 ſi fam. furt. fec. dic.* (* *Pertinere huc etiam videtur l. 2. ſi fam. furt. fec dic. quamvis ex lib. XXIII. ſumta notetur.*)

Tit. IV. De operis libertorum.

§ Promittuntur ſtipulatione. Ea multiplex. Operarum tamen promiſſio promiſſioni generis ſimilis eſt. l. 54. *de V. O.* An & alienae operae promitti poſſunt? *l. 5. de duob. reis*. Quid ſi promiſerit patrono aut L. Titio? Praeſtando L. Titio non liberatur, ſive L. Titius extraneus ſit, ſive filius patroni. *l. 11 de op. libert.*

§ Quaenam operae fabriles? Quid, ſi patroni in diverſas regiones diſcedentes operas indixerint? *l. 23. eod.*

LIB. XXIII. DE BONORUM POSSESSIONIBUS CONTRA TABULAS.

Tit. I. De bonorum poſſeſſionibus.

§ Ea varia. Ab inteſtato & teſtatorum. Haec vel contra vel ſecundum tabulas. Ad hanc ſeptem ſigna ſufficiunt, licet plura adfuerint, & quaedam detrita ſint. *l 7. de bon. poſſ. ſec. tab.*

Tit. II. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

§ De ea ex inſtituto agitur *l. 13. de bon. poſſ. contr. tab.*

§ An eam accipere poſſit, qui ſub conditione heres ſcriptus? * *l. 3. §. 12. eod.*

Tit. III. De legatis praeſtandis.

§ An filius praegnanti uxore emancipatus, ſi bonorum poſſeſſionem contra tabulas accepit, legata nepoti praeſtet? *l. 2. de leg. praeſt.* Alium caſum habet *l. 6. eod.*

§ Heredes ſcripti, quia ſciunt, emancipatum bonorum poſſeſſ. petere, ideo ab hereditate plerumque abſtinent. *l. 4. eod.* (* *Poſſet etiam ad antecedentem titulum referri.*)

Tit. IV. De collatione bonorum, & dotis.

§ De ea ex inſtituto agit *l. 3. de coll. bon.*

(* *Ex eodem libro ſumti notantur l. 2. ſi fam. furt. fec. dic.* & * *l. 14. de furt. Sed eae ad librum antecedentem manifeſtò pertinent.*)

LIB. XXIV. DE BONORUM POSSESSIONE VENTRI, ET EX EDICTO CARBONIANO DATA.

Tit. I. *De conjungendis cum emancipato liberis.*

Tit. II. De ventre in poſſeſſionem mitt.

§ Edicti de cuſtodiendo partu indoles & natura. *l. 2. de ventr. inſp.*

Tit. III. De Carboniano edicto.

§ Carbonianus poſſeſſor, ſi hereditatem petere coeperit, exceptione ſummovetur. * *l. 3. §. 13. h. t.*

§ Si ex prima edicti parte poſſeſſio bonorum non petitur, alias ex ſecunda parte accipi poteſt exemplo Carboniani edicti. *l. 4. eod.*

§ Simile Carboniano decretum interponitur, ſi impubes negetur jure adoptatus, & caſibus ſimilibus. *l. 7. eod.*

§ Si impubes in poſſeſſionem miſſus non defenditur, curator conſtituendus, qui actiones hereditarias exerceat.* *l. 5. §. 1. eod.*

(* *Notantur ex hoc libro ſumtae l. 25. de vulg.* & *pup. ſubſt.* & *l. 8.*

de

de bon. poſſ. ſec. tab. quae ad librum ſequentem pertinent.)

LIB. XXV. DE BONORUM POSS. SECUNDUM TAB.

Tit. I. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.

§ Eo pertinent l. 8. de bon. poſſ ſec. tab. (*quae perperam ex libro XXIV. ſumta dicitur*,) l. 25. de vulg. & pupill. ſobſt. (*quae itidem ex liq. XXIV. falſo decerpta dicitur*, (l. 106. de cond. & dem. l. 19. de her. vel act. vend. l. l. 20. de bon. liber

LIB. XXVI. DE IURE ABSTINENDI ET BON. POSSESS. PATRONO DANDA.

Tit. I. De jure abſtinendi.

§ De eo fuſe agitur * *l. 40. de adqu. vel omitt. her. l. 41. & l. 42. eod.*

Tit. II. De bonis libertorum.

§ Varii caſus, quibus patroni liberi exheredati bon. poſſeſſionem libertorum avitorum vel paternorum petere poſſint vel non poſſint. l. 11. de bon. libert. l. 13. eod.

§ Ex tribus patronis, ſi unus ceſſet bonorum poſſeſſionem petere, reliqui duo aequas partes habebunt. l. 21. eod.

Tit. III. Si quid in fraudem patroni.

§ An actio Faviana locum habeat, ſi libertus in fraudem patroni non adquiſiverit? * *l. 1. §. 6. ſi quid in fraud. patr.* Locum habet, ſi libertus patronum fraudaturus filiofam. contra SC. pecuniam mutuam dederit l. 6. eod. niſi filius fam. minor ſit XXV. annis. l. 8. eod.

LIB. XXVII. DE TESTAMENTIS ET LEGITIMIS SUCCESIONIBUS.

Tit. I. De teſtamento militis.

§ An tribunus militum teſtari poſſit militariter, poſtquam ſucceſſor in caſtra venit. l. 20. de teſt. mil.

§ Teſtamenta militaria repugnare videntur plerique regulis juris. Sed in his, quae contra jus conſtituta ſunt, non poſſumus ſequi regulam juris. l. 15. de LL.

§ Filiusfam. miles & mortis cauſſa donare poteſt. * *l. 15. de mort. cauſſ. don.*

Tit. II. De teſtamentis.

§ In eo turpes conditiones remittuntur, qualis plerumque & conditio jurisjurandi. * *l. 10. de cond. & dem.*

§ Si filius meus a matre heres ſcriptus, & ego omiſſa cauſſa teſtamenti bonorum poſſeſſionem nomine filii petam, legata praeſtare debeo. l. 21. ſi quis omiſſ. cauſſ. teſt.

Tit. III. De legitimis ſucceſſionibus.

§ Huc pertinent, quae de patronorum ſucceſſione dicuntur. l. 23. de bon. lib. * *l. 22. eod.*

Tit. IV. Si tabulae teſtamenti nullae exſtabunt unde liberi.

§ Eo pertinent *l. 2. ſi tab. teſt. null. exſt.* * *l. 1. §. 11. de ventr. in poſſ. mitt.*

Tit. V. Unde legitimi.

§ Edicti verba expoſita l. 1. unde legit.

§ Ex duobus fratribus ſi unus teſtatus obit, alter, dum deliberat, decedit, heres ſcriptus hereditatem omittit, patruus legitimam hereditatem habebit. l. 4. eod.

Tit. VI. Unde cognati.

§ Capitis deminutione perimuntur cognationes per adoptionem quaeſitae. l. 3. unde cogn.

Tit. VII. *Unde vir & uxor.*

LIB.

Digitized by Google

Lib. XXVIII. De vacantibus, ereptitiis, caducis, &c.

Tit. I. *De caducis*.
Tit. II. *De ereptitiis*.
Tit. III. *De vacantibus*.
Tit. IV. Si quis aliquem teſtari prohibuerit.
§ Dominus, cujus ſervus inſtitutus, dolo malo fecit, ut ne tabulae teſtamenti mutarentur. An ſervus poſtea manumiſſus hereditatem petere poterit? l. 1. quib. non comp. bon. poſſ.
Tit. V. *Ut ex legibus & SCtis bonorum poſſeſſio detur*.
Tit. VI. De tempore bon. poſſeſſ.
§ Eo pertinet l. 4. quis ordo in bon. poſſ. obſ.
Tit. VII. *Quis ordo in bon. poſſeſſ. obſervetur*.
Tit. VIII. *De ſucceſſorio edicto*.

Lib. XXIX. De heredum qualitate et diff.

Tit. I. De liberis & poſtumis heredibus inſtituendis vel exheredandis.
§ Filii an ſub conditione inſtitui poſſint. * *l.* 5. *de her. inſt.* l. 11. D. de condit. inſt.
§ De poſtumi inſtitutione. *l.* 13. *pr. de lib. & poſtum. her. inſt. l.* 37. *de her. inſt. l.* 26. *de vulg. & pup. ſubſt.*
§ An data liberis hereditas adimi poteſt? an neceſſario heredi? *l.* 13. §. 1. *eod.* an mortis cauſſa donatio, dum pendet, an convaleſcere teſtator poſſit? l. 16. de mort. cauſſ. don.
Tit. II, De injuſto, rupto, irrito teſtamento.
§ Pater poſtumum inſtituit: poſt mortem plures naſcuntur: an ideo injuſtum erit patris teſtamentum, quod reliquos praeteriit? Neg. Ratio eſt in *l.* 64. *de R. I.*

LIB. XXX. DE HERED. INSTIT. ET SUBSTITUTIONIBUS.

Tit. I. De heredibus inſtituendis.
§ Servus communis heres ſub conditione inſtitutus, vivoque teſtatore libertatem conſequutus, etiam pendente conditione libertatis hereditatem adire poteſt. *l.* 7. *de her. inſt.*
§ Si quis ita ſcripſit: Titius ex parte dimidia heres eſto, Sejus ex parte dimidia; ex qua parte Sejum inſtitui, ex eadem parte Sempronius heres eſto, Sempronius & Sejus in unum ſemiſſem conjunguntur. ** *l.* 15. *pr. eod. l.* 16. *eod.*
§ Si ſervo libertas pure, hereditas ſub conditione data, quid a conditione pendeat? *l.* 21. *eod.*
§ Varii caſus & formulae ad inſtitutionem ſervorum pertinentes. *l.* 38. *eod.*
§ Quid ſi ſervus ante traditionem ab emtore heres inſtitutus, juſſu venditoris adierit hereditatem. * *l.* 39. *eod.*
§ Heres per ſervum hereditarium quid adquirat? *l.* 43. *de adquir. vel omitt. her.*
§ Obiter hic quaedam ſcripſiſſe videtur Julianus de jure adcreſcendi, de uſufructu adcreſcendo cet. Quo pertinent * *l.* 8. *D. de uſufr. adcreſc.* * *l.* 23. *de uſufr.*
Tit. II. De ſubſtitutionibus.
§ Subſtitui ſibi ipſi nemo poteſt. * *l.* 10. §. 7. *de vulg. & pup. ſubſt.*
§ Quid ſi ſervus communis impuberi ſubſtitutus? *l.* 18. *pr. eod. l.* 19. *eod.*
§ Subſtitutus coheredi ſubſtituto, utrique ſubſtitutus cenſetur. *l.* 27. *eod.*
§ Notiſſimus caſus de ſervo, qui ingenuus credebatur herede inſtituto, ſub-

Digitized by Google

ſubſtitutoque ei ingenuo: itemque de ingenuo, qui poſtea ſervus factus, inſtituto, ſubſtitutoque ingenuo, *l.* 40. *eod.*

Tit. III. De conditionibus inſtitutionum.

§ Eo pertinet *l.* 13. *de conſt. inſt.*

LIB. XXXI. DE ADQU. VEL OMITT. HERED.

Tit. I. *Teſtamenta quemadm. aperiantur.*

Tit. II. De adquirenda vel omitt. hereditate.

§ Pupillus adit auctore tutore. Quid ſi praeſens tutor ignoret quid agatur. *l.* 14. *de auct. tut.*

§ Si qui ſe filiumf. putabat, patris juſſu adiit, nec ſibi nec alii adquirit hereditatem. Quid ſi filiumfam. pater adire juſſit, iſque mortuo jam patre adierit? *l.* 6. §. 9. *eod.*

Tit. III. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti cet.

§ De eo ex inſtituto *l.* 22. *h. t.* * *l.* 6. *pr. eod.*

§ Eo etiam pertinent l. 18. de legat. 1. *l.* 21. *de cond. & dem.* * *l.* 12. §. 2. *de manum. teſt.*

Tit. IV. *De SC. Sillaniano.*

LIB. XXXII. DE LEGATIS.

Digitized by Google

AELII MARCIAMI
INSTITUTIONUM
LIBRI SEDECIM.
ORDINI SUO RESTITUTI.

LIB. I. DE PRIMA PERSONARUM DIVISIONE.

Tit. I. De I. N. G. & C.

§ Juris vocabulum diverſimode accipitur. l. 12. de juſt. & jur.

§ Quid lex? l. 2. de legib.

§ Jus quoque honorarium viva vox juris civilis. l. 8. D. de juſt. & jur.

Tit. II. De ſtatu hominum, vel jure perſonarum.

§ Modi ſervos conſtituendi. l. 5. pr. de ſtat. hom. In his quoque ſervitus poenae. l. 17. de poen.

§ Servi vendi non poſſunt ad depugnandas beſtias. l. 42. de contr. emt.

Tit. III. De ingenuis,

§ Quinam ingenui? l. 5. §. 1. de ſtat. hom.

§ Quatenus ingenui, qui jus aureorum annulorum impetrarunt? l. 3. de jur. aur. ann. item natalibus reſtituti? l. 2. de nat. reſt.

Tit. IV. De libertinis.

§ Teſtamento manumiſſus fit liber, ſi teſtamentum valet. l. 23. de manum. teſtam.

§ Manumitti poſſunt ſervi per vindictam apud Procoſ. ſimul ac urbe egreſſus eſt, non apud legatum. l. 2. de off. procoſ.

§ Liber non fit ſervus, qui dominum coëgit, ut manumitteret: nec ideo liber fit ſervus, quia in judicio capitali a domino non defenſus, & tamen abſolutus eſt. l. 9. qui & a quib. man. lib. non fiunt.

§ Filiusfam. miles manumittens patri in bonis liberti praefertur. l. 22. de bon. libert.

Tit. V. *Quibus ex cauſſis manumittere non licet.*

Lib. II. De secunda personarum divisione.

Tit. I. De his, qui ſui vel alieni juris ſunt.

§ Dominica poteſtas & hoc operatur, ut ſervi non poſſint cum dominis conſiſtere, niſi certis caſibus. *l. 5. de manumiſſ. l. 7. ad L. Corn. de falſ. l. 1. de lege Iul. de annon.*

Tit. II. De patria poteſtate.

§ Qui in provincia officium gerit, conſentire non poteſt in nuptias filii. *l. 57. de R. N.*

Tit. III. *De adoptionibus & emancipationibus.*

Tit. IV. *De tutelis.*

Tit. V. De tutela teſtamentaria.

§ Tutor teſtamento perſonae, non certae cauſſae datur. *l. 14. de teſt. tut.*

Tit.

Digitized by Google

Tit. VI. De legitima agnatorum, patronorum, parentum tutela.
Tit. VII. De capitis deminutione.
§ Relegati in inſulam in poteſtate ſua liberos retinent. *l.* 4. *de interd. & releg.*
§ Deportatio jura civitatis perimit, qualis poena infligitur ob inceſtum. *l.* 5. *de quaeſt.* * Poteſt & ea lex ad titulum de nuptiis pertinuiſſe, inſerendum inter tit. II. & III.
Tit. VIII. *De Atiliano tutore, & eo, qui ex Lege Iulia & Titia datur.*
Tit. IX. *De auctoritate tutorum.*
Tit. X. *Quibus modis tutela finitur.*
Tit. XI. *De curatoribus.*
Tit. XII. *De ſatisdatione tutorum vel curatorum.*
Tit. XIII. De excuſationibus tutorum & curatorum.
§ Qui litem cum pupillo habet, poteſt excuſari. Excuſationibus pluribus una poſt alteram uti poteſt tutor datus. Iuſta quoque excuſandi cauſſa eſt, ſi quis ultra centeſimum lapidem detur. l. 21. *de excuſ.*
§ In exſilium quoque pulſus excuſari poteſt, iſque veniam meretur, ſi contutores ſuſpecti reos non fecit. *l.* 20. *eod.*
§ Tutor teſtamento datus, ſi excuſatur, quatenus legatum amittat. *l.* 3. *de legat.* 1. *l.* 3. *de jur. patr.*
Tit. XIV. *De ſuſpectis tutoribus.*

Lib. III. De rerum diviſione et adquir. dom.

Tit. I. De rerum diviſione & adquirendo earum dominio.
§ Res communes *l.* 2. *de rer. diviſ. l.* 4. *l.* 6. *eod.*
§ Res univerſitatis, ſacrae, religioſae. *l.* 6. *eod.* Univerſitates & collegia licita. *l.* 1. *de coll. licit. l.* 11. *de off. Praeſ.* Corpus juſtae ſepulturae non traditum, non inquietandum. *l.* 39. *de religioſ.* nec ſepulcri conditio deterior facienda. Refici tamen poteſt, modo corpora non tangantur. *l.* 7. *de ſepulcro viol.*
§ Res nullius, veluti hereditas jacens. Attamen datur coërcitio extraordinaria, ſi quis eam expilaverit. *l.* 1. *expilat. hered.*
§ Res quaedam extra commercium, qualis eſt tutela, quae numis occupari nequit. *l.* 9. *de tutel.* Nec milites poſſunt praedia comparare. *l.* 9. *de re milit.*
§ Dominium aliquando pluribus commune. Quid in communi liberto obtineat, ſi in jus vocare velit alterum ex dominis? *l.* 23. *de in jus voc.*
§ Arbores & lapides in confinio utriuſque ſunt. *l.* 8. *de adqu. rer. dom.*
Tit. II. *De rebus corporalibus & incorporalibus.*
Tit. III. *De ſervitutibus praediorum.*
Tit. IV. De uſufructu, uſu, habit.
§ Uſusfructus non uſu quomodo amittatur. *l.* 38. *de uſufr. l.* 40. *eod. l.* 4. *quib. mod. uſusfr. vel uſ. amitt.*
Tit. V. De uſucapionibus.
§ Si ſolum uſucapi non poteſt, nec ſuperficies uſucapitur. *l.* 39. *de uſuc.*
§ Qui in diverticulo fluminis pluribus annis piſcatus eſt ſolus, alios excludere poteſt. *l.* 7 *de diverſ. & temp. praeſcr.*
Tit. VI. De donationibus.
§ Poſt contractum capitale crimen donationes non valent. *l.* 15. *de donat.*
§ Qui reip. propter calamitatem publicam promiſit, tenetur. *l.* 4. *de pollicit.*

Tit. VII. Quibus alienare licet vel non.

§ Pupillus, quantum ad adquirendum, non indiget tutoris auctoritate, ſed alienare nequit. *l.* 11. *de A. R. D.*

§ Procurator Caeſaris bonorum actores ad fiſcum devolutos alienare non poteſt. *l.* 30. *de jure fiſci.*

Tit. VIII. Per quas perſonas cuique adquiritur.

§ Si quis pro me ſolverit creditori meo, etiam ignoranti mihi adquiritur actio pignorantitia. *l.* 40. *de ſolut.*

Lib. IV. De testamentis.

Tit. I. *De teſtamentis ordinandis.*

Tit. II. De militari teſtamento.

§ Militis, qui filiusfam. teſtatus eſt, teſtamentum poſt capitis deminutionem valet quaſi ex nova voluntate. *l.* 22. *de teſt. mil.*

Tit. III. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.

§ Obſides teſtari nequeunt, quia eorum bona, tanquam captivorum in fiſcum redigenda *l.* 31. *de jure fiſci:* niſi jus togae impetrarint. *l.* 32. *eod. Ita enim legenda inſcriptio, uti Codices plerique, non libro XIV. uti in Florentina eſt.*

§ A latronibus capti teſtari poſſunt, item legatione apud exteros functi, item capitis damnati, pendente adpellatione defuncti. *l.* 13. *qui teſt. fac. poſſ.*

Tit. IV. De *exheredatione liberorum.*

Tit. V. De heredum inſtitutione.

§ Variae formulae heredis inſtitutionis. *l.* 48. *de her. inſt.*

§ Conditiones, quae contra leges, SC. vel bonos mores ſunt, pro non adſcriptis habentur. *l.* 14. *de cond. inſt.*

§ Conditiones perplexae infirmant inſtitutionem. *l.* 16 *eod.*

Tit. VI. De vulgari & pupillari ſubſtitutione.

§ Et plures uni, & unum pluribus ſubſtituere licet. *l.* 36. *de vulg. & pupill. ſub.*

Tit. VII. Quibus modis teſtamenta infirmantur.

§ Si quis priore facto teſtamento poſterius facit, quamvis in poſteriore ex certis rebus heredes fecerit, poſterior tamen voluntas rata eſt *l.* 29. *ad SC. Trebell.*

Tit. VIII De querela inofficioſi teſtamenti.

§ Ea hoc colore inſtituitur, quaſi teſtator ſanae mentis non fuerit. *l.* 2. *de inoff. teſt.*

§ Eam inſtituit & pater naturalis adverſus teſtamentum filii in adoptionem dati. *l.* 30. *eod.*

Tit. IX. De heredum qualitate & differentia.

§ Filiusfam. hereditatem extranei adit juſſu patris. Quid ſi pater furioſus ſit? *l.* 52. *de adqu. vel omitt. her.*

§ Qui ex parte pure, & ex parte ſub conditione ſolus heres inſtitutus, etiam pendente conditione ex aſſe heres erit, ſi in conditionali parte ſubſtitutum non habeat. *d. l.* 52. *eod.*

Lib V. De successionibus ab intestato et aliis modis adquirendi universalibus.

Tit. I. *De hereditatibus, quae ab inteſtato deferuntur.*

Tit. II. De legitima agnatorum ſucceſſione.

§ Ex plurimis legitimis heredibus uno omittente, reliqui admittuntur. *l.* 9.

Digitized by Google

l. 9. de ſuis & legit.
Tit. III. *De SCis Tertulliano & Orphitiano.*
Tit. IV. *De gradibus cognationis.*
Tit. V. *De ſervili cognatione.*
Tit. VI. De ſucceſſione libertorum.
§ Patre perduellionis damnato, filiis jura in bonis libertorum ſalva ſunt. *l. 4. de jur. patr.*
Tit. VII. *De bonorum poſſeſſionibus.*
Tit. VIII. *De adſignatione libertorum.*
Tit. IX. *De adquiſitione per arrogationem.*
Tit. *De eo, cui libertatis cauſſa bona addicuntur.*
Tit. XI. *De ſucceſſione per bonorum venditionem & ex SC. Claudiano.*

Lib. VI. De legatis generatim.

Tit. I. De legatis.
§ Legari etiam poteſt res aliena vel oppignorata, modo ſciat teſtator, rem alienam vel oppignoratam eſſe. Quis tunc probat rem alienam vel oppignoratam ſciſſe? *l. 21. de probat.*
§ Quaedam res ſeparatim legari non poſſunt, veluti inquilini ſine praedio. *l. 112. de legat. 1.* Utile contra eſt legatum ſervi, poſtea a teſtatore manumitti juſſi, quia aeſtimatio praeſtanda. *d. l. 112.*
§ Si Titio cum Sejo legatur, utrique legatum intelligitur. *d l. 112.*
§ Servo manumiſſo peculium legari poteſt. Id vero non praeſtat heres, niſi praeſtita cautione, defenſum iri adverſus creditores peculiares. *l. 18. de pecul. leg.*
§ Utile legatum: Illis, qui teſtamentum meum ſignaverint, decem lego. *l. 15. de reb. dub.*
§ Legari poteſt pure, ſub conditione, in diem. Conditio contra bonos mores adjecta vel jusjurandum adſcriptum pro non adjectis habentur. *l. 112. de legat. 1.* Si filio pro parte heredi inſtituto legatum relictum, addita conditione, ut niſi heres ſit, nec legatum habeat, hoc petere nequit, ſi hereditatem repudiet. *l. 88. de legat. 1.* Diviſionem decurionibus natali meo dari volo, eſt legatum annuum. *l. 23. de ann. legat.*
§ Falſa demonſtratio non nocet, nec ſi ex liberto fiat ingenuus, nec ſi Sticho & Pamphilo legatis, alteruter manumiſſus ſit, tunc enim alter debetur. *l. 33. de cond. & dem.*
§ Poenae nomine, an ſub conditione legatum ſit, ex voluntate teſtatoris eſt iudicandum. *l. 2. de his, quae poen. cauſſ.*
Tit. II. Quando dies legat cedat.
§ Quid ſi Titio legata dena, uſque ad annos X. *l. 20. quando dies leg. ced.*
Tit. III. De adimendis vel transferendis legatis.
§. Ademtum liberto videtur legatum, ſi adjectum: peſſimo liberto meo. *l. 13. de adim. vel transf. leg.*
* § Quaedam pro non ſcriptis habentur. *Eo pertinere videtur l. 3. de his, quae pro non ſcript. quae ex lib. XI. ſumta perperam dicitur.*
§ Quibuſdam legata tanquam indignis eripiuntur, veluti liberto, qui patronum poſt mortem tanquam illicitae mercis negotiatorem detulit. *l. 1. de his, quae ut indign.* * *Quo etiam pertinet l. 1. de his, quae ex lib. XI. ſumta notatur.*

LIB.

Digitized by Google

LIB. VII. DE LEGATIS SPECIATIM.

Tit. I. De annuis legatis.

§ Eo pertinere videtur *l.* 113. *de legat.* 1.

Tit. II. De uſufructu legato.

§ Statuarum quoque & imaginum uſusfructus legari poteſt: immo & eorum praediorum, in quae magis impendimus, quam de illis adquirimus. *l.* 41. *de uſufr.*

§ Quid ſi pecunia legata, ut poſt mortem legatarii ad heredem redeat? *l.* 12. *de uſufr. ear. rer. quae uſu.*

Tit. III. *De ſervitute legata.*

Tit IV. *De dote praelegata.*

Tit. V. De *optione vel electione legata.*

Tit. VI. *De tritico, vino, oleo legatis.*

Tit. VII. De inſtructo vel inſtrum. legat.

§ Quid inſtrumentum pictoris, piſcatoris, balneatoris. *l.* 17. *de inſtr. vel inſtr. leg.*

§ Quid legatum ſaltus aeſtivi? *l.* 67. *de leg.* 3.

§ Legata ſervorum certi artificii, pecoris, jumenti, equorum, ovium quid contineant? *l.* 65. *de legat.* 3. Legatum ſervorum urbanorum. *l.* 210. *de V. S.*

§ Legato ſervo & per fideicommiſſum deinde manumiſſo poſterior ſcriptura valet. *l.* 50. *de fideic. libert. l.* 6. *de aſſign. libert.*

Tit. VIII. De peculio legato.

§ Filiusfamilias, cui pater peculium legavit, ſeruum vivo patre manumiſit: tunc ſervus communis omnium heredum exemtus eſt peculio propter deſtinationem filiifam. nihilque intereſt, ante legatus ſit, & deinde manumiſſus, an contra. *l.* 20. *de pecul. leg.*

Tit. IX. *De penu legata.*

Tit. X. De *ſupellectile legata.*

Tit. XI. De alimentis vel cibariis legatis.

§ Pecunia relicta ad alimenta puerorum, Falcidiae ſubiecta. *l.* 89. *ad L. Falc.*

Tit. XII. *De auro arg. mundo legat.*

Tit. XIII. *De liberatione legata.*

Tit. XIV. Vt legatorum ſeu fideic. cauſſa.

§ Eo pertinet *l.* 12. *ut leg. vel. fideicomm. cauſſa.*

Tit. XV. Ad L. Falcid.

§ Quid fruſtrationis cauſſa beneficium legis Falcidiae imploravit, uſuras praeſtat *l* 89. §. 1. *ad L. Falc.*

§ * *Eo etiam pertinere videtur l.* 91. *ad L. Falc. quae ex lib. XIII. ſumta notatur.*

Tit. XVI. De codicillis.

§ Quot & quomodo fiieri poſſint. *l.* 6. §. 1. *de jur. codic.*

§ Quatenus valeant vel non valeant. *l.* 6. *pr. eod. l.* 18. *de cond. inſt.*

LIB. VIII. DE FIDEICOMMISSIS GENERATIM.

Tit. I. De fideicommiſſariis hereditatibus.

§ De formula: Titius heres eſto, ſi Titius heres erit, Maevius heres eſto, *l.* 19. *de conſt. inſt.*

§ Heres ibi quoque de fideicommiſſo poteſt conveniri, ubi domicilium habet. *l.* 51. *de judic.*

§ Et

Digitized by Google

§ Et legatus legationis tempore judicium accipere debet, ſi ſuſpectam hereditatem dicat. *l.* 30. *de SC. Trebell.*

§ Quid ſi qui 400. in bonis habuit, petiit, ut mortuo ſine liberis herede tanta pecunia, quanta ad eum pervenerit, reſtituatur Maevio, & heres medio tempore ex fructibus 400. perceperit, quantum tenetur reſtitui re? *l.* 33. *eod.*

§ Inter heredem & fideicommiſſarium intercedebant ſtipulationes. Quid ſi eas omiſerit heres? *l.* 39. *de condict. indeb.*

Tit. II. De rebus ſingulis per fideicommiſſum relictis.

§ De illis ex inſtituto agitur. *l.* 114. *de legat* 1.

§ Poſſunt etiam relinqui reip. & quidem in perpetuum. Exemplum eſt in l. 24. *de ann. leg.* * *Eo etiam pertinet l.* 117. *de legat.* 1. quae ex lib. XIII. ſumta notatur.

§ Si quis libertis alimenta reliquerit, & ſervos deinde legaverit, ut manumittantur, an & hi manumiſſi alimenta percipiunt? *l.* 2. *de alim. leg.*

LIB. IX. DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBUS IN SPECIE ET MORTIS CAUSSA DONATION.

Tit. I. De fideicommiſſariis libertatibus.

§ De iis ex inſtituto agitur. *l.* 51. *de fideic. libert.* & *l.* 31. *ad SC. Trebell.*

§ Qui ex fideicommiſſo manumittitur, eſt libertus manumiſſoris, nec tamen operas praeſtat, niſi filius patris juſſu manumi. ſit. *l.* 29. *de bon. libert.*

§ Quid vero ſi filius ſit impubes, & tutor v. g. abſens ſit? Tunc ad hanc cauſſam datur tutor. Eo pertinuit lex 9. de *tut.* & *curat. dat.* a Triboniano, ut videtur, immutata.

Tit. II. De donationibus mortis cauſſa.

§ Quid mortis cauſſa donatio? *l.* 1. *de mort. cauſſ. donat.*

§ Mortis cauſſa donare poteſt, & qui teſtamentum condit, & qui non condit, immo & filiusfam. *l.* 25. *eod.*

LIB. X. DE NUPTIIS.

Tit. I. *De ſponſalibus.*

Tit. II. De ritu nuptiarum.

§ Ducere non poteſt patronus libertam invitam. *l.* 28. *de R. N.* Semel ei nupta ab eo invito diſcedere nequit. Si volente eo diſcedit, dotis actionem habet. *l.* 35. *ſol. matr.*

§ Nec ducere poteſt tutor pupillam. Si duxit, nec matrimonium eſt, & poteſt adulterii accuſari, qui tutor vel curator fuit, & infra 26. annum uxorem duxit, nec a patre deſponſam, nec eo teſtamento denominatam. *l.* 7. *ad L. Jul. de adult.*

Tit. III. *De iure dotium.*

Tit. IV. *De pactis dotalibus.*

Tit. V. *De fundo dotali.*

LIB. XI. *Ex eo citantur l.* 3. *de his, quae pro non ſcript.* & *l.* 2. *de his, quae ut indign. in quarum utraque ii juris articuli ex inſtituto tractantur.*

Digitized by Google

tur. Sed quum de legatis, ad quae haec materia pertinet, jam ſupra actum, ne verofimile ſit, Marcianum inter materiam de nuptiis, de qua lib. X. & de concubinatu, de quo lib. XII. doctrinam plane diverſam voluiſſe tractare: facile patet, utriuſque legis inſcriptionem in mendo cubare, & pro Lib. XI. reſcribendum eſſe Lib. VI. facili in notis errore. Probabilius eſt, hoc libro continuatos titulos ad JURA CONNUBII *pertinentes, adeoque actum eſſe.*

Tit. I. *De donationibus inter vir. & uxor.*

Tit. II. *De divortiis & repudiis.*

Tit. III. *Soluto matr. dos quemadm. petatur.*

LIB. XII. itidem DE JURIBUS CONNUBII, & CONCUBINATU.

Tit. I. *De impenſis in res dotales factis.*

Tit. II. *De actione rerum amotarum.*

Tit. III. De *agnoſcendis & alendis liberis.*

Tit. IV. *De inſpiciendo ventre cuſtodiendoque partu.*

Tit. V. De *concubinis.*

§ Quae in concubinatu eſſe poſſit vel non poſſit? *l. 3. de concubin.*

* § *Citatur ex hoc libro etiam l. 4. de legation. ubi fuſe diſputatur, quinam legationibus fungi poſſint vel non poſſint. Sed eam legem ad alium librum, & forte XVI. pertinere, res ipſa docet.*

LIB. XIII. DE MANUMISSIONIBUS, JURIBUS PATRONATUS, CONTRACTIBUS.

Tit. I. De manumiſſionibus.

§ Deportatus manumittere non poteſt. *l. 2. de interdict.* Nec enim poteſt (*ea de cauſſa*) in locum interdictum ſe conferre *l. 4. de poen.*

§ Nec ſervus poenae nec reus criminis capitalis manumittere poteſt. Ratio eſt in *l. 8. de manum.*

§ Juſtae manumiſſionis cauſſae. *l. 9. de man. vind.*

§ In fraudem civitatis vel fiſci manumiſſi ad libertatem non perveniunt. *l. 11. qui & a quib. manum. liberi non fiunt.*

Tit. II. De iure patronatus.

§ Libertus, qui patrono delatores ſubmiſerat, merito in ſervitutem revocatur. Contra & iuſtiſſimum eſt, patronum, qui libertum non alit, jura patronatus amittere. *l. 5. de jur. patr.*

* § *Citantur ex libro hoc XIII. etiam l. 117. de legat. 1. ubi de iis, quae civitati relinquuntur, agitur, itemque l. 91. ad L. Falc. Sed prior lex manifeſto ad librum VIII. poſterior ad librum VII. pertinet.*

Tit. III. *De obligationibus.*

Tit. IV. De *contractibus, qui re ineuntur.*

Tit. V. De verborum obligationibus & fideiuſſionibus.

§ Omnes exceptiones, quae reo competunt, fideiuſſori quoque, invito etiam reo competunt. *l. 19. de except.*

Tit. VI. De emtione venditione.

Tit. VII. De locatione conductione.

Tit. VIII. De ſocietate.

Tit. IX. De mandato.

Tit.

Digitized by Google

Tit. X. De contractibus innominatis.

LIB. XIV. DE QUASI CONTRACTIBUS, CONTRACTUUM QUORUNDAM AFFECTIONIBUS, DELICTIS, CRIMINIBUS.

Tit. I. De quaſi contractibus.

§ Talis etiam rei communio. Quid ſi quis evitandae actionis communi dividundo cauſſa rem alienarit? *l.* 12. *de alienat. iud. mut. cauſſ.*

Tit. II. De uſuris, fructibus, eoque, quod intereſt.

§ Quod ſupra ſtatutum modum quis ſtipulatur, nec non uſurae uſurarum pro non adſcriptis habentur, licitas tamen peti, poſſe placuit. *l.* 29. *de uſur.*

Tit. III. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.*

§ Filiofam. qui credidit, ſive privatus, ſive civitas, ei obſtat exceptio SC. Macedoniani. *l.* 15. *ad SC. Maced.*

Tit. IV. *Quibus modis tollitur obligatio.*

Tit. V. *De obligationibus ex delicto, maxime furto.*

Tit. VI. Vi bonorum raptorum.

§ Si fortuito incendium factum, venia indiget, niſi tam lata culpa ſit ut dolo ſit proxima. *l.* 11. *de incend. ruin. naufr.*

Tit. VII. *De Lege Aquillia, noxa, pauperie.*

Tit. VIII. De injuriis.

§ *Conſtitutionibus cavetur, ut quae infamandi* alterius cauſſa in monimentis publicis poſita ſunt, tollantur. *l.* 37. *de iniur.* Qualis actio aeſtimatoria ex L. Cornelia de injuriis. *l.* 37. *de injur.*

Tit. IX. *De quaſi delictis.*

Tit. X. De extraordinariis criminibus.

§ Si mulier in poſſeſſionem miſſa partum ſubjeciſſe dicatur, & deceſſerit, an cognitio ex edicto Carboniano differtur ad annos pubertatis. *l.* 2. *de Carb. edict.*

Tit. XI. De publicis iudiciis.

§ Defuncto eo, qui reus fuit criminis, & poena exſtincta, in quacumque cauſſa criminis exſtincti debet is cognoſcere, cujus de pecuniaria re cognitio eſt. *l.* 6. *de publ. iudic.*

Tit. XII. *De accuſationibus.*

Tit. XIII. Ad L. Juliam majeſtatis.

§ Quis ex legibus XII. tabularum, quis ex lege Julia criminis majeſtatis reus ſit? *l.* 3. *ad L. Jul. majeſt.*

Tit. XIV. *Ad L. Juliam de adulteriis.*

Tit. XV. Ad L. Juliam de vi publica.

§ Quis huius delicti reus ſit? *l.* 1. *l.* 3. *l.* 5. *h. t.*

Tit. XVI. Ad L. Iuliam de vi privata.

§ Quinam vim privatam commiſiſſe dicantur, quaque poena coerceantur. *l.* 1. *h. t.*

Tit. XVII. Ad L. Corneliam de ſicariis & veneficis.

§ Quinam ſicarii? *l.* 1. *h. t.*

§ Quinam venefici? *l.* 3. *eod.*

Tit. XVIII. Ad L. Pompejam de parricidiis.

§ Parricidium in quibus perſonis committatur. *l.* 1. *l.* 3. *l.* 5. *h. t.*

Tit. XVIX. Ad L. Corneliam de falſis.

§ Poena hujus legis quis teneatur. *l.* 1. *h. t.*

Tit. XX. De lege Julia repetundarum.

§ Qui repetundarum rei? *l.* 1. *h. t.*

Tit. XXI. De *lege Julia de annona.*

Tit. XXII. De lege Julia peculatus.

§ Quinam ea lege teneantur. *l.* 4. *h. t.*

Tit. XXIII. *De lege Julia de ambitu.*

Tit. XXIV. De *lege Fabia de plagiariis.*

Tit. XXV. De quaeſtionibus, poenis, interdictis & reſtitutis.

§ Reſtituti an omnia jura recuperent? Tractaſſe hanc ſpeciem, eamque exemplo captivi apud hoſtes detenti illuſtraſſe videtur Marcianus *l.* 25. *de capt. & poſtl.*

Lib. XV. De actionibus, interdictis et judiciis egiſſe videtur. Ex eo ſola ſupereſt. *l.* 9. *de ceſſ. bon.*

Lib. XVI. De jurisdictione et officio magistratuum videtur tractaſſe. Ex eo non niſi unica ſupereſt *l.* 19. *de R. N.* ubi de poteſtate praetoris & praeſidis in cogendis parentibus, ut liberos elocent, & dotent.

* § Forte huc etiam pertinet *l.* 4. *de legation.* quae ex libro undecimo ſumta notatur.

HER-

HERMOGENIANI
LIBRI SEX
EPITOMARUM JURIS
ORDINI SUO RESTITUTI.
LIBER I.

Prooemium de jur. nat. gentium & civili.

§ Quid jus gentium? Exemplis id illuſtratur. *l.* 5. *D. de juſt. & jure.*

§ Jus civile etiam non ſcriptum obſervatur pro lege. *l.* 35. *D. de LL.*

§ Sub finem prooemii indicaſſe videtur ordinem, quem ſit obſervaturus, nempe, quod praemiſſa doctrina de ſtatu perſonarum, ordinem edicti perpetui ſequuturus ſit. *l.* 2. *de ſtatu hom.*

PARS I.
DE STASTU HOM.

Tit. I. De iure perſonarum.

§ Servi vel naſcuntur vel fiunt. Naſcuntur ex ancillis noſtris. Quinam ſervi in patrimonio noſtro numerentur. *l.* 38. *D. ad L. Falc.*

§ Fiunt vel jure gentium, vel jure civili. Eo etiam pertinent ſervi poenae, quales in metallum damnati. *l.* 36. D. *de poen.* An non omnes condemnati capitali iudicio? Negatur. Ratio eſt in *l.* 42. D. *eod.*

Tit. II. *De ingenuis.*

Tit. III. De libertinis.

§ Manumiſſio fit ſollemniter. In dubio tamen pro libertate pronunciandum. *l.* 24. *de manumiſſ.*

§ Manumiſſio per vindictam Hermogeniani tempore per lictorem, tacente domino, explicabatur. *l.* 2. D. *de manum. vind.*

§ Non fit liber ſervus in cauſſa capitali fortunae iudicio a domino commiſſus & poſtea abſolutus. *l.* 13. D. *de ſtatu hom.*

§ De libertate ſub conditione data *l.* 94. D. *de condit. & dem.*

Tit. IV. Qui & ex quibus cauſſis manum. non poſſunt.

§ Manumiſſio in fraudem creditorum facta lege Aelia Sentia prohibetur. *l.* 27. D. *qui & a quib. manum.*

Tit. V. De his, qui vel alieni iuris ſunt.

§ Servi an & quibus caſibus adverſus dominos conſiſtere poſſint. *l.* 53. D. *de iudic.* Sed magis eſt, ut hanc legem ad tit. 8. referamus.

Tit. VI. *De patria poteſtate, adoptionibus & emancipationibus.*

Tit. VII. De tutelis & curationibus.

§ Quaenam differentia inter curatorem bonorum & reliquos curatores furioſorum, prodigorum, minorum. *l.* 48. *de adminiſtr. & peric. tut.*

PARS II.

AD EDICTI ORDINEM.

Tit. VIII. De actione danda vel deneganda a praetore.

§ Poteſt huc etiam referri *l.* 53. *de judic.* quam ſupra ad tit. de his, qui ſui vel al. iur. retulimus. Et ſane id magis placet.

Tit. IX. De magiſtratibus municipalibus, eorumque officio & iuriſdictione.

§ Munera quotuplicia? *l.* 1. *de muner.*

§ A patrimonialibus nulla cauſſa excuſat *l.* 11. *de vac. & excuſ. mun.*

§ A perſonalibus quidam vel excuſantur vel immunes ſunt: ii tamen poſſunt ſuſcipere munera, ſi velint. *l.* 17. *de mun.*

§ Decurionum hoc privilegium eſt, ut iis alimenta decerni debeant, ſi ex liberalitate in patriam ad paupertatem vergant. *l.* 8. *de decurion.*

§ Magiſtratus municipales iuriſdictione gaudent in municipes. Aſt tales non ſunt alterius originis adoptivi, ſi poſtea emancipentur. *l.* 16. D. *ad municip.* nec ſenatores, quod ad munera attinet, nec milites, ſi in patria poſſeſſiones non habeant. *l.* 23. *eod.*

Tit. X. *De formula iuriſdictionis & albo corrupto.*

Tit. XI. *De edendo.*

Tit. XII. De pactis & tranſactionibus.

§ Qui fidem tranſactionibus rumpit, & exceptione ſubmovetur, & poenam conventionalem debet. *l.* 16. *de tranſact.*

Tit. XIII. De *in ius vocando.*

Tit. XIV. *De poſtulando.*

Tit. XV. *De his, qui not. infamia.*

Tit. XVI. De cautionibus.

§ Cautio rem ratam haberi, cuius efficaciae ſit. *l.* 6. *rem rat. hab.*

§ Poena contumaciae quae? *l.* 53. *de re jud.*

Tit. XVII. *De cognitoribus, procuratoribus, negotiorum geſtoribus.*

Tit. XVIII. *De calumniatoribus.*

Tit. XIX. De in integrum reſtitutionibus.

§ In integrum etiam reſtituit Praefectus Praetorio, quum tamen ab eius ſententiis adpellatio non permittatur. Cur tam varie? *l.* 17. *de min.*

§ Minor in integrum reſtituendus etiam ſi tanquam contumax condemnatus. *l.* 8. *eod.* etiam adverſus in diem addictionem, alio plus offerente *l.* 35. D. *eod.*

Tit. XX. De *receptis & arbitris.*

Tit. XXI. De *nautis, cauponibus, ſtabulariis.*

Tit. XXII. *De iudiciis.*

Tit. XXIII. *De hereditatis petitione.*

Tit. XXIV. *De rei vindicatione, & Publiciana.*

Tit. XXV. *De uſufructu & ſervitutibus praedialibus.*

Tit. XXVI. *De damno dato.*

Tit. XXVII. *De judiciis duplicibus, finium reg. famil. erciſc. & comm. diu.*

Tit. XXVIII. *De iudice, qui litem ſuam fecit.*

Tit. XXIX. *De interrogationibus in iure faciendis.*

Tit. XXX. *De jurejurando.*

Tit. XXXI. *De his, qui effuderunt, vel dejecerunt.*

Tit. XXXII. *De ſervo corrupto.*

Digitized by Google

Tit. XXXIII. *De aleatoribus.*
Tit. XXXIV. *Si menſor falſum modum dixerit.*
Tit. XXXV. *Ad exhibendum & de ventre inſpiciendo.*
Tit. XXXVI. *De religioſis.*

LIBER II.

Tit. I. *De rebus creditis & certi condictione.*
Tit. II. *De jurejurando.*
Tit. III. De condictionibus indebiti & aliis.

§ Condici etiam ab hereditatis poſſeſſore poſſunt inhoneſti quaeſtus, quos fecit. *l.* 52. *de her. pet.*

§ Item quod datum ne teſtamentum tanquam falſum impugnetur, ſi penes dantem culpa non ſit, & teſtamentum nihilominus impugnatum. *l.* 2. *cond. cauſſ. dat.*

Tit. IV. *De eo, quod certo loco.*
Tit. V. *De pecunia conſtituta.*
Tit. VI. *Commodati.*
Tit. VII. *De pignoratitia actione.*
Tit. VIII. De praeſcriptis verbis & in factum actione.

§ Naſcitur ex contractibus innominatis, non ex diviſione, quae pactum nudum eſt, niſi vel traditio vel ſtipulatio acceſſerit. l. 4. 5. de pact.

Tit. IX. *De exercitoria.*
Tit. X. *De inſtitoria.*
Tit. XI. *De tributoria.*
Tit. XII. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt.*
Tit. XIII. *De SC. Macedoniano.*
Tit. XIV. *Quod juſſu.*
Tit. XV. *De in rem verſo.*
Tit. XVI. *De peculio.*
Tit. XVII. *Ad SC. Vellejanum.*
Tit. XVIII. *De compenſationibus.*
Tit. XIX. *De depoſito.*
Tit. XX. Mandati & contra.

§ Mandatarius ob valetudinem vel inimicitiam capitalem vel aliam juſtam cauſſam liberatur. *l.* 23. *l.* 25. *D. mand.*

§ Fidejuſſor, qui minori pecuniam obtulit, & in publico loco conſignatam depoſuit metu reſtitutionis, confeſtim mandati poteſt experiri. *l.* 64. *de fidejuſſ.*

Tit. XXI. *Pro ſocio.*
Tit. XXII. De emtione, venditione & actionibus emti venditi.

§ Venditor poteſt pactum quodcumque addere. *l.* 75. *de contr. emt.*

§ Etiam legem commiſſoriam, quo caſu venditor pretium, die elapſo petens renunciaſſe ſuo juri cenſetur. *l.* 7. *de leg. commiſſ.*

§ Vendi poſſunt res omnes, quae in commercio, etiam hereditas. Quo facto omne jus ſuum cedere tenetur venditor. *l.* 23. *de her. vel act. vend.*

§ Quid ſi quis vendiderit vinum antiquum? Comparationem inter contractum hunc & legatum vini inſtituiſſe videtur Hermogenianus *l.* 10. *de trit. vin. ol. leg.*

§ Venditor actione emti conventus omnem dolum praeſtat. Exemplum in *l.* 49. *de act. emt.*

§. Emtor

Digitized by Google

§ Emtor actione venditi pulſatus ob moram ſolvendi, uſuras ſolvit, non id, quod intereſt. *l.* 19. *de per & comm. rei vendit.*

§ De evictione & dupli ſtipulatione. *l.* 74. *de evict.*

§ Venditione donandi cauſſa facta res pro donato uſucapitur. *l.* 6. *pro donato*.

Tit. XXII. De locatione conductione.

§. Locatio praetextu minoris pretii reſcindi non poteſt. *l.* 23. *loc.*

§ Qui foenum contra legem contractus in aedes intulit, de incendio tenetur, etiamſi extraneus ignem injecerit. *l.* 12. *locat.*

Tit. XXIV. Ad L. Rhodiam de jactu.

§ An qui res ſuas naufragio liberarunt, conferre teneantur? An & ob arborem caeſam collatio fiat? *l.* 5. *de L. Rhod.*

Tit. XXV. *De aeſtimatoria*.

Tit. XXVI. *De pignoribus*.

Tit. XXVII. *De nuptiis*.

Tit. XXVIII. *De jure dotium*.

Tit. XXIX. *De pactis dotalibus*.

Tit. XXX. *De fundo dotali*.

Tit. XXXI. De divortiis & ſoluto matrimonio dos quemadm. petatur.

§ Lege Jul. & Papia cautum: QUANTA PECUNIA ERIT, TANTAM PECUNIAM DATO. Quid pecunia? *l.* 222. *de V. S.*

§ Res aeſtimata & uſu mulieris periculo mariti fit deterior. *l.* 51. *ſol. matr.*

Tit. XXXII. De donatione inter virum & uxorem.

§ Vitricus & privignus invicem ſibi donare poſſunt matrimonii cauſſa. *l.* 60. *de don. int. vir. & ux.* Valet etiam donatio divortii cauſſa facta. *l.* 60. §. 1. *l.* 62. *eod.*

Tit. XXXIII. De actione rerum amotarum.

§. Adverſus uxorem locum habet actio rerum amotarum, non furti, nec expilatae hereditatis. *l.* 5. *de expil. her.*

§ Uxor ad fiſcum devolutis bonis rerum amotarum in ſimplum convenitur. *l.* 16. *de act. rer. amot.*

Tit. XXXIV. Si ventris nomine.

Tit. XXXV. De agnoſcendis & alendis liberis.

§. Si alimenta adjudicata ſint; & reus ad principem adpellaverit, praeſes procedere poteſt. Alias non niſi conſentientibus partibus *l.* 26. *de adpellat.*

Tit. XXXVI. De tutelis & curatione.

§ Cum inquiſitione confirmatur tutor filio praeterito datus. *l.* 7. *de conf. tut.*

§ A legitima tutela agnatus non excluditur a femina remotiore. *l.* 10. *de legit. tut.* non tamen admittitur ſurdus & mutus. *l.* 10. §. 1.

§ In provinciis tutorem dat Praeſes, quippe qui eadem poteſtate gaudet in provinciis, qua magiſtratus urbani Romae. *l.* 10. *de off. Praeſ.*

§ Si bona Romae & in provinciis ſita, tunc provincialibus Praeſes tutorem dat, Romanorum praetor. *l.* 27. *de tut. dat.*

§ Tutor nec culpam leviſſimam nec caſum praeſtat. *l.* 50. *de adm. & peric. tut.*

§ A tutela excuſantur adminiſtratores rerum principis, praefectus annonae, comites abſentium reip. cauſſa, quod ad tutelas ſuſcipiendas, item quidam corporum vel collegiorum nomine, *l.* 41. *de excuſ. tut.*

non

non autem libertus ſenatoris, qui filiorum ſenatoris curam gerit. *l.* 43. *eod.*

Tit. XXXVII. De noxali furti actione.

§ Si ex uno delicto plures actiones naſcuntur, ex omnibus agi poteſt. *l.* 32. D. *de obl. & action.*

Tit. XXXVIII. *De furto a ſervo, qui teſtamento liber eſſe juſſus eſt, facto.*

Tit. XXXIX. *De publicanis, & furto a familia eorum facto.*

Tit. XL. De operis libertorum.

§ Patronus in nuptias libertae conſentientes operas amittit, modo nuptiae ſequantur; non autem patrona. *l.* 48. *de op. libert.*

§ l. 46. de re judic. Hermogenianus judici permittit, ut actorum verba emendare poſſit, modo ſententia perſeveret. Quod quo pertineat, mihi non liquet.

L I B E R III.

Tit. I. *De bonorum poſſeſſionibus.*

Tit. II. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

§ Patre ſervo poenae facto & poſtea reſtituto, ejus filius nihilominus ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas admittitur. *l.* 2. *de bon. poſſ. contra tab.*

§ Filius ſub conditionem exheredatus nihilominus petit bonorum poſſeſſionem. Aſt legatum vel fideic. ſibi relictum amittit. *l.* 18. *eod.*

Tit. III. De legatis praeſtandis.

§ Eò pertinet *l.* 23. *de leg. praeſt.*

Tit. IV. *De collatione bonorum.*

Tit. V. *De collatione dotis.*

Tit. VI. *De conjungendis cum emancipato liberis.*

Tit. VII. De ventre in poſſeſſionem mittendo.

§ Si nihil natum, an & ſumtus b. f. facti repetuntur. *l.* 3. *de ventre in poſſ. mitt.*

Tit. VIII. De Carboniano edicto.

§ Haec bonorum poſſeſſio ad quid proſit? *l.* 15. *de Carb. edict.*

Tit. IX. De bon. poſſeſſ. ſecundum tabulas.

Tit. X. De bonis libertorum.

§ Varii caſus, quando poſſit vel non poſſit patronus bonorum poſſeſſionem petere.

Tit. XI. *Si tabulae teſtamenti nullae exſtabunt.*

Tit. XII. *Si quid in fraudem patroni.*

Tit. XIII. *De teſtamentis.*

Tit. XIV. *De legitimis ſucceſſionibus.*

Tit. XV. *Unde liberi.*

Tit. XVI. Unde legitimi.

§ Nati poſt mortem patris, vel poſt captivitatem vel deportationem, ſed & hi, qui eo tempore in poteſtate fuerunt; inter ſe conſanguinei habentur. *l.* 6. *unde legit.*

§ Ea ſola deportatis aufert ſententia, quae ad fiſcum perveniunt. *l.* 97. *de R. I.*

Tit. XVII. *Unde cognati.*

Tit. XVIII. Unde vir & uxor.

§ Qui mortem uxoris non defendit, ei, quod accepturus erat, tanquam indigno aufertur. *l.* 20. *de his, quae ut indign.* Rectius tamen ad ſe-

quer.

Digitized by Google

Liber V.

Tit. I. *De cauſſis ſtatus.*
Tit. II. De liberali cauſſa.
§ Major viginti annis, qui ſe pretii participandi cauſſa venundari paſſus eſt, ne poſt manumiſſionem quidem poteſt ad libertatem proclamare. *l.* 40. *de liber. cauſſa.*
Tit. III. *De ſtatu liberis.*
† Tit. IV. De colluſione detegenda.
§ Sententiam pro ingenuitate latam ſemel retractare colluſione probata licet. *l. ult. D. de colluſſ. det.*
Tit. V. De publicanis.
§ Vectigalia non poteſt praeſes vel Proc. Caeſaris ſine Principis conſenſu vel conſtituere vel mutare. Poteſt tamen non ſolutis penſionibus conductorem pellere, vel ob moram uſuras exigere. *l.* 10. *de public. & vectig.*
Tit. VI. De adquirenda poſſeſſione & de uſucapionibus.
§ Per filium putativum non poſſumus adquirere poſſeſſionem. Poſſumus vero per ſervum, qui in fuga agit. *l.* 50. *de adqu. vel amitt. poſſ.*
§ Pro ſoluto uſucapit, qui rem debiti cauſſa recipit. *l.* 46. *de uſucap.*
§ Quis pro legato uſucapiat. *l.* 9. *pro legat.*
Tit. VII. *Vi bonorum raptorum.*
Tit. VIII. *De incendio, furto &c.*
Tit. IX. De injuriis.
§ De injuria tempore Hermogeniani extra ordinem ſtatui ſolebat pro perſonarum qualitate. *l.* 45. *de injur.*
Tit. X. *De re judicata & exſequutionibus.*
Tit. XI. *De confeſſis.*
Tit. XII. *De ceſſione bonorum.*
Tit. XIII. *Quibus ex cauſſis in poſſeſſionem eatur.*
Tit. XIV. *De rebus auctoritate iudicis poſſidendis.*
Tit. XV. De privilegiis creditorum.
§ Sponſa vel minor XII. annis nuptura dotem dedit: condictionem habebit exemplo dotis cum privilegio. *l.* 74. *de jur. dot.*
§ Tutelae privilegium non ſolum in bonis tutoris, ſed & eius, qui pro tutela negotium geſſit, datur *l.* 25. *de tut. & rat. diſtrab.* Eodem etiam pertinere videntur *l.* 27. *de adpellat. & l.* 2. *ſi tut. vel curat. magiſtr. creat. adpell.*
Tit. XVI. *De bonorum venditione.*
Tit. XVII. *De ſeparationibus.*
Tit. XVIII. *De curatore bonis dando.*
† Tit. XIX. De iure fiſci in bonis damnatorum.
§ Bona libertorum damnatorum liberis relinquuntur ex reſcripto Severi Imp. *l.* 9. *ad L. Iul. mai.*

Lib. VI.

Tit. I. De his, qui in quantum facere poſſunt, condemnantur.
§ Donator convenitur, in quantum facere poteſt, ſi conſtituerit. Qua occaſione varia de donationibus tractantur *l.* 33. *de donat.*
Tit. II. *De his, quae in fraudem creditorum.*

Tit. III. *De interdictis*.
Tit. IV. *Quorum bonorum*.
Tit. V. *Quod legatorum*.
Tit. VI. *De interdictis de rebus divinis, publicis, vi publica, de mortuo inferendo, tabulis exhibendis*.
Tit. VII *De interdictis ſuper re privata, retinendae vel recuperandae poſſeſſionis*.
Tit. VIII. *De ſuperficiebus*.
Tit. IX. *De itinere actuque privato*.
Tit. X. *De aqua quotidiana*.
Tit. XI. *De rivis*.
Tit. XII. *De fonte*.
Tit. XIII. *De operis novi nunciatione*.
Tit. XIV. *De cloacis*.
Tit XV. *Quod vi aut clam*.
Tit. XVI. *De remiſſionibus*.
Tit. XVII. *De precario*.
Tit. XVIII. *De arboribus*.
Tit. XIX. *De glande legenda*.
Tit. XX. *De homine libero exhibendo*.
Tit. XXI. De liberis exhibendis.

§ Pater, qui filiam in poteſtate habet, recte a marito convenitur de uxore exhibenda. *l.* 2. *de lib. exhib.*

Tit. XXII. *Utrubi*.
Tit XXIII. *Ne vis fiat ei, &c.*
Tit. XXIV. De *interdicto Salviano*.
Tit. XXV *De migrando*.
Tit. XXVI. De *exceptionibus*.
Tit. XXVII. De *exceptione vadimonii deſerti*.
Tit. XXVIII. De *exceptione rei iudicatae*.
Tit. XXIX. De doli mali exceptione.

§ Si debitor a furioſo delegatus creditori eius ſolvat, quem compotem mentis credebat, & adverſus eum agatur: exceptione doli mali in id, quod in rem furioſi proceſſit, defenditur. *l.* 16. *de dol. mal. & met. exc.*

Tit. XXX De exceptione rei venditae non traditae.

§ Haec exceptio & emtoris ſucceſſoribus prodeſt, & venditoris ſucceſſoribus nocet. *l.* 3. *de exc. rei vend. non trad.*

Tit. XXXI. *De litigioſis*.
† Tit. XXXII. De praeſcriptione.

§ In fiſci quaeſtionibus, ſi aliud non conſtitutum, viginti annorum praeſcriptio cuſtoditur. *l.* 13. *de diverſ. & temp. praeſcr.*

Tit. XXXIII. Quarum rerum actio non detur.

§ Pertinere eo videtur *l.* 3. *ne de ſtatu defunct.*

Tit. XXXIV. De exceptione iuriſiurandi.

§ Si filiusfam. iuravit, patrem non debere, huic exceptio iuriſiurandi adquiritur. *l.* 24. *de except.*

Tit. XXXV. De *his, quae onerandae libertatis*.
Tit. XXXVI. De ſtipulationibus.

§ Hereditati per ſervum hereditarium adquiritur. *l.* 61. *de adqu. rer. dom.*

§ Fi-

§ Fidejuſſores obligantur, ſi ſe daturos facturoſve, non ſi reum daturum facturumve promittant. *l. 65. de fidejuſſ.*

Tit. XXXVII. De *ſtipulationibus praetoriis*.

Tit. XXXVIII. *Judicio ſiſti*.

Tit. XXXIX. *Iudicatum ſolvi*.

Tit. XL. De *re defendenda*.

Tit. XLI. De *dolo malo*.

Tit. XLII. *Tutelae & teſtamenti*.

Tit. XLIII. *Legatorum nomine*.

Tit. XLIV. *Si cui plus quam per L. Falc.*

Tit. XLV. *Rem pupilli ſalvam fore*.

Tit. XLVI. Ratam rem haberi.

§ Ex conventione ſtipulatio haec interponi ſolet, ſi procurator paciſcatur, vel aliud quodcumque negotium abſente domino agat. *l. 11. rem rat. hab.*

Tit. XLVII. *Stipulatio de operis novi nunciatione*.

Tit. XLVIII. De *duplae ſtipulatione*.

Tit. XLIX. De *ſtipulatione ob novum opus & damni infecti*. * *Hactenus Edictum Praetoris. Pollicetur vero Hermogenianus l. 2. de ſtat. hom. ſe proximos & conjunctos titulos, quoad res patiatur, adplicaturum. Tales aliquot jam adfuere, quos ſigno † diſtinximus a reliquis. Et ex eadem ratione adjecit adpendicem de criminibus publicis*.

PARS III.

DE PUBLICIS JUDICIIS.

Tit. L. De *publicis judiciis*.

Tit. LI. De accuſationibus.

§ Qui minus, quam L. aureos poſſidet, ei ob paupertatem accuſare non permittitur. *l. 10. de accuſat.*

Tit. LII. De *cuſtodia & exhibitione reorum*.

Tit. LIII. Ad Legem Iuliam majeſtatis.

§ Hujus criminis reus eſt, & cujus ope conſilio dolo factum, ut provincia hoſti proderetur. *l. 10. ad L. Jul. jam.*

Tit. LIV. *Ad Legem Iul. de adulteriis coercendis*.

Tit. LV. *Ad Legem Jul. de vi publ. & privata*.

Tit. LVI *Ad Legem Corneliam de ſicariis & veneficis*.

Tit. LVII. De *lege Pompeja de parricidiis*.

Tit. LVIII. De lege Cornelia de falſis.

§ Falſi poena coercentur, & qui ad litem inſtruendam advocatione, vel teſtibus pecuniam acceperunt, vel ut horum quid fieret, curarunt. *l. 20. ad L. Corn. de falſ.*

Tit. LIX. De *lege Iulia Repetundarum*.

Tit. LX. De *lege Iulia de annona*.

Tit. LXI. De *lege Iulia peculatus*.

Tit. LXII. De *lege Iulia ambitus*.

Tit. LXIII. De lege Fabia de plagiariis.

§ Plagiarii tempore Hermogeniani non mulcta pecuniaria, ſed extraordinaria poena, & plerumque damnatione in metallum adficiebantur. *l. 7. ad L. Fab. de plag.*

Tit. LXIV. *Ad SC. Turpillianum*.

Tit. LXV. De *requirendis vel abſentibus damnandis*.

Tit. LXVI. De *quaeſtionibus*.

Tit. LXVII. De *poenis*.

Tit. LXVIII. De bonis damnatorum.

§ Multa de juribus fiſci in bonis damnatorum accumulantur in *l.* 46. *de jur. fiſci*.

Tit. LXIX. De *bonis eorum, qui ante ſententiam &c.*

Tit. LXX. De *interdictis & relegatis*.

Tit. LXXI. De *cadaveribus punitorum*.

P. JU-

Digitized by Google

P. JUVENTII CELSI
DIGESTA
ORDINI SUO RESTITUTA.
PARS I.
AD EDICTUM.
LIB. I. DE JURISDICTIONE.

Prooemium.

§ Ad id pertinere videtur † *l.* 1. *pr. D. de I. & Iure*, ubi explicatur, quid ſit ius?

Tit. I. De *actione danda denegandave*.

Tit. II. De magiſtratibus municipalibus eorumque juriſdictione, poteſtate, officio.

§ Municipem facit nativitas, & tunc patris habetur ratio. An & matris? † *l.* 1. §. 2. *ad municipal.*

§ Municipem & manumiſſio facit. Sequitur enim libertus originem patroni. Si domicilium mutavit, utroque loco muneribus fungitur. Ubi autem quis domicilium habere intelligitur? * 27. §. 2. D. *ad mnnicip.*

Tit. III. *De vadimonio.*

Tit. IV. *De vindiciis ſecundum poſſeſſorem dandis.*

Tit. V. De *formula juriſdictionis.*

Tit. VI. *De edendo.*

Tit. VII. De pactis.

§ Pacta quaedam in rem, quaedam in perſonam. Unde quaeritur, an qui filio pactus eſt, & coheredi pactus cenſeatur? † *l.* 10 D. *de pact. dot* 2. quis probet, heredi eo pacto conſultum eſſe. *l.* 9. D. *de probat.*

§ Paciſci poſſunt, qui & conſentire. An & ii, qui in poteſtate ſunt? *l.* 25. *de novat.* † *l.* 29. *de pact.*

Tit. VIII. De in jus vocando.

§ Patronum in jus vocare non poteſt libertus ſine venia praetoris. Poteſt tamen, ſi patronum eum jurare coëgerat, ne uxorem duceret. An hoc factum patris & filio obeſt? † *l.* 8. §. 2. *de in jus voc.*

Tit. IX. *De poſtulando.*

Tit. De his, qui notantur infamia.

§ Notat praetor eos, qui artem ludicram faciunt. An & deſignatores? † *l.* 4. §. 1. D. *de his, qui not. infam.*

Tit. XI. de cautione in judicio ſiſti.

§ Si quis in judicio ſiſti promiſit, non addita poena conventionali: cum eo incerti agendum erit. † *l.* 3. D *ſi quis in jus voc. non ier.*

Tit. XII. De procuratoribus, cognitoribus, negotiorum geſtoribus.

§ Ma-

§ Maritus quando negotia uxoris geſſiſſe cenſeatur? *l.* 47. *de donat. int. vir. & ux.*

§ An qui rem minus neceſſariam contra domini voluntatem fecit, utiliter geſſiſſe dicatur? † *l.* 10. §. 1. D. *de neg. geſt.*

Tit. XIII. *De calumniatoribus.*

Lib. II. De in integrum restitutionibus.

Tit. I. *De dolo malo.*

Tit. II. *Quod metus cauſſa.*

Tit. III. De minoribus 25. annis.

§ An minor agens tutelae poſt majorennitatem abſoluto tutore reſtitui debeat in integrum? * *l.* 3. §. 1. D *de minor.*

§ Reſtituto minore adverſus eum, quocum tutelae egit, non ideo tutori reſtituenda actio tutelae contraria *l.* 28. *eod.*

Tit. IV. De capite minutis.

§ De transfugis rebuſque hoſtilibus apud nos deprehenſis ea occaſione egiſſe videtur Celſus *l.* 51. *de adqu. rer. dom.*

Tit V. *De eo, quod falſo tutore auctore geſtum.*

Tit. VI. *Ex quibus cauſſis majores 25. annis in integrum reſtituuntur.*

Tit. VII. *De alienatione judicii mutandi cauſſa facta.*

Tit. VIII. De temporibus in integrum reſtitutionibus.

§ An in computando hoc tempore ratio etiam habenda ſit feriarum ſollemnium? * *l.* 26. §. 7. D. *quib. ex cauſſ. mai.*

Tit. IX. De receptis & qui arbitrium receperunt.

§ Arbitri non poſſunt adeſſe jubere litigantes in loco inhoneſto. * *l.* 21. §. 11. *de recept. & qui arb.*

§ Si in tres compromiſſum, uno abſente reliqui ſententiam dicere non poſſunt, eo praeſente poſſunt. * *l* 17. §. 17. D. *eod.*

§ Quando committatur ſtipulatio tempore non adjecto? * *l.* 21. §. 12 *eod.* Quando ſi tempus adjectum? † *l.* 23. *pr.* §. 1. 3. *eod.* Quid ſi. arbiter alterum ab altero petere vetuerit, & alteruter tamen petat? *l.* 27. *eod*

§ Quid ſit ſtare ſententiae? † *l.* 23. §. 2. D. *eod.*

Tit X. *Nautae, caupones, ſtabularii recepta ut reſtituant.*

Tit. XI. *De ſatiſdationibus*

Lib. III. De judiciis et rerum vindicatione.

Tit. I. De judiciis, & ubi quis conveniri debeat, deque officio judicum.

§ Judex a magiſtratu datur. Quid ſi Praeſes, cui jam ſucceſſum eſt, dederit judicem: eritne, quod egit, ratum? *l.* 17. D. *de offic. praeſ.*

§ Quibuſdam Romae conventis jus eſt, domum revocandi. † *l.* 2. §. 3. D. *de judic.* Poteſt tamen etiam hoc fragmentum referri ad *lib. I. tit.* 1. *de actione danda vel deneganda*, quia & Julianus ad hunc titulum ea de re egit.

§ Quid venire dicatur in judicium? † *l.* 61. *pr.* D. *de judic.* Id judicandum ex inſtituta actione. Quid actio? *l.* 51. D. *de obl. & action.* aliquando ex ipſo negotio. *L.* 16. *condict. cauſſ. dat. l.* 26. D. *de novat.*

§ Judicia abſolutoria ſunt, ſi partes tranſegerunt. *l.* 12. D. *de tranſact.*

§ An uno e judicibus abſente, reliqui poſſint ſententiam ferre? *l.* 39. D. *de re jud.*

Tit. II. De rei vindicatione.

§ Re evicta quaenam impenſae reddendae? *l.* 38. D. *de rei vind.*

Tit.

Digitized by Google

Tit. III. *De Publiciana in rem actione.*
Tit. IV. *Si ager vectigalis vel emphyteuticus petatur.*

LIB. IV. DE HEREDITATIS PETITIONE.

Tit. I. *De inofficioſo teſtamento.*
Tit. II. De hereditatis petitione.

§ An detur & adverſus eos, qui nihil poſſidebant, quum peteretur, at poſtea poſſidere coeperunt. *l.* 15. §. 1. D. *de hered. petit.*

§ An contra eum, qui negotia hereditatis gerit? † *l.* 16. §. 3. D. *eod.*

§ An adverſus eum, qui ſe liti offert? *l.* 45. *eod.* quod fragmentum etiam ab Ulpiano citatur. * *l.* 13. §. 13. D. *eod.*

§ Heres tenetur ad reſtituendum, quod hereditatis nomine ſolutum. Quid ſi defunctus, quum adhuc eſſet filiusfam. fidejuſſerit, poſſeſſor autem hereditatis ſolverit: an debuiſſet opponere SC. Macedonianum? Eo pertinere videtur ** *l.* 7 *pr.* D. *de SC. Maced.*

Tit. III. *Si pars hereditatis petatur.*
Tit. IV. *De poſſeſſoria hereditatis petitione.*
Tit. V. *De fideicommiſſaria hereditatis petitione.*

LIB. V. DE SERVITUTIBUS, DAMNO, JUDICIIS DIVISORIIS.

Tit. I. De ſervitutibus.

§ Quid ſervitus? Videtur hunc locum tractaſſe Celſus *l.* 86. D. *de V. S.*

§ Conſtituuntur ſervitutes etiam ſtipulationibus. Si quis ex Kal. ſtipulatus ſit, quandocumque poſt accepto judicio lis aeſtimanda erit, quantum intereſt, Kalendis praeſtitam ſervitutem. *l.* 11. D. *de re jud.*

§ Conſtituta ſervitute utendum eſt civiliter. Id exemplo viae docet Celſus *l.* 9. *de ſervit.*

§ Amittitur ſervitus modis variis. An & communis amittitur, ſi ſocius, qui petit, ſuccumbit, aut litem cedit adverſario? † *l.* 19. *ſi ſerv. vind.* An & diviſione praedii ſervientis? *l.* 6. D. *quemadm. ſerv. amitt.*

Tit. II. *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur.*
Tit. III. Ad legem Aquilliam.

§ Ad caput primum. Quid ſi quis ſervum communem occiderit? † *l.* 19. D. *ad L. Aquil.* Quid ſi ſervus hereditarius occiſus? † *l.* 13. §. 3. *eod.* Quid ſi alius occiderit, alius vulnerarit? † *l.* 11. §. 3. *eod.* Quid ſi ſervus ſervum ſurripuerit? † *l.* 21. §. 1. *eod.*

§ Damnum hoc injuria datum ſit oportet. Quid damnum injuria datum? † *l.* 49. §. 1. *eod.*

§ Actio inſtituitur vel directa vel utilis vel in factum. Quid haec? * *l.* 7. §. 6. 7. *eod.*

§ Agitur ad id, quanti ea res intra eum annum plurimi fuit. Quomodo annus numeretur? * *l.* 21. §. 1. *eod.* Quis aeſtimationem capiat ſervo communi occiſo? Et quis ſervus occidens noxae detur? *l.* 27. §. 2. D. *eod.*

§ Ad tertium caput. Quid ruptum. † *l.* 27. §. 16. D. *eod.*

§ Ex hoc capite agi etiam poteſt ob lolium in ſegetem alienam injectum. † *l.* 27. §. 14. *eod.* ob vinum ſpurcatum, effuſum, in acetum verſum. † *l.* 27. §. 12. D. *eod.* ob apes alienas in alueario exuſtas. † *l.* 27. §. 12. D. *eod.*

Tit. IV. De noxalibus actionibus.

§ His etiam tenetur dominus, qui non prohibuit, etiamſi dominus eſſe de-

deſierit. * *l.* 2. §. 1. D. *de nox. act.*

Tit. V. *Finium regundorum.*

Tit. VI. Familiae ercifcundae.

§ Coheres etiamſi non ſolverit, tamen hoc judicio agit adverſus coheredem, ut ſolvat, quia alias creditor non liberaret rem, niſi in ſolidum ei ſatisfieret. * *l.* 18. §. 4. D. *fam. erciſc.*

Tit. VII. *Communi dividundo.*

Tit. VIII. *De judice litem ſuam faciente.*

Tit. IX, De interrogationibus in judicio faciendis.

§ An noceat reo defenſor, ſi in judicio falſum reſponderit. * *l.* 9. §. 4. D. *de interrog. in jud. fac.*

§ An ſuccurratur ei, qui per errorem falſo reſpondit? † *l.* 11. §. 8. D. *eod.*

§ Liceatne reſpondenti poenitere? † *d. l.* 11. §. 12. *eod.*

Tit. X. De his, qui effuderint, vel dejecerint.

§ Praeſumitur hic culpa inquilini. Atque ea praeſumtio fallere poteſt, adeoque admittenda videtur probatio contrarii. Diluiſſe hanc objectionem videtur Celſus, *l.* 4. D. *de LL.*

Tit. XI. *De ſervo corrupto.*

Tit. XII. *De aleatoribus.*

Tit. XIII. *Si menſor falſum modum dixerit.*

Tit. XIV. Ad exhibendum.

§ Agitur adverſus omnem, qui poſſidet, vel exhibere poteſt. * *l.* 5. *pr.* & §. 3. D. *ad exhib.*

§ Idem dicendum, ſi pecunia mea ad aliquem ſine contractu inter me & illum inito pervenerit. *l.* 32. *D. de reb. credit.*

Tit. XV. *De fugitivis.*

Tit. XVI. De religioſis & ſumtibus funerum.

§ Materfamilias ex dote funeranda, ſi hereditas non ſit ſolvendo. † *l.* 20. §. 2. & *l.* 22. *D. de relgioſ.*

LIB. VI. DE CONDICTIONIBUS, CONSTITUTA PECUNIA, COMMODATO, PIGNORE ET GESTIS CUM EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST.

Tit. I. De rebus creditis, & ſi certum petatur.

§ Condictio certi eſt actio generalis ex omni contractu, quo certum quid promittitur. *l.* 62. *D. de reb. cred.* citata etiam ab Ulpiano * *l.* 67. *D. de V. O.* Add. *l.* 13. *D. de re jud. l.* 15. *D. de legat.* 2.

Tit. II. De jurejurando & de probationibus.

§ Adfirmanti incumbit probatio. *l.* 17. *D. de probat.*

Tit. III. De condictione cauſſa data cauſſa non ſequuta.

§ Decem, quos quis ut ſtatu liber injuſſus dedit, an condici poſſint? * *l.* 3. §. 6. *de condict. cauſſ. dat.*

Tit. IV. De condictione ob turpem cauſſam.

§ Ea locum non habet, ſi turpitudo ſit penes ſolum accipientem. † *l.* 4. §. 2. *D. de condict. ob turp. cauſſ.*

§ An detur ſi quid apud alterum ſit ex injuſta cauſſa? *l.* 6. *D. eod.*

Tit. V. De condictione indebiti.

§ Indebitum eſt, ſi nulla, vel naturalis ſaltim nos teneat obligatio, e. g. ſi ſolvimus nondum exſiſtente conditione. *l.* 48. *D. de cond. indeb.* ſi decem aut Stichum promiſimus, & quinque ſolverimus.* *l.* 26. §. 13. *eod.* item ſi decem promiſimus & viginti ſolvimus. † *l.* 19. §. *ult. D. eod.*

Non

Digitized by Google

Non ergo repetitur, quod procuratori ſolutum, quamvis ratum non habeat dominus. † *l. 6. §. 2. eod.* nec quod ſolutum ſtatim ab eo, qui quum moriturus ſit, promiſit. † *l. 17. D. eod.*

§ Datur adverſus accipientem. An & contra eum, pro quo fidejuſſor indebite ſolvit? *l. 17. D. eod.* Quid ſi procuratori ſolutum, nec ratam rem habuerit dominus, utrum contra procuratorem, an contra dominum datur? † *l. 6. §. 2. D. eod.*

Tit. VI. *De condictione ſine cauſſa.*

Tit. VII. *De condictione furtiva.*

Tit. VIII. De condictione triticaria.

§ Fundo dejectus dominus fundum, non poſſeſſionem condicit. † *l. 2. D. de cond. tritic.*

§ Quomodo tempus in hac actione aeſtimandum. † *l. 3. D. eod.*

Tit. IX. *De eo, quod certo loco.*

Tit. X. De pecunia conſtituta.

§ Hic ſufficit aliquem debuiſſe tempore conſtituti, quamvis poſtea debere defierit † *l. 18. §. 1. D. de conſt. pec.*

Tit. XI. Commodati vel contra.

§ Quibus vehiculum commodatum, ii de dolo & culpa in ſolidum tenentur. * *l. 5. §. 15. D. commod.*

§ Alterutro furti agente, an is ſolus, qui egit, commodati conveniatur? † *l. 7. D. eod.*

Tit. XII. De pignoratitia actione.

§ Pignus an peti poſſit, antequam penſionis dies venerit? † *l. 14. D. de pignor.*

Tit. XIII. *Praeſcriptis verbis.*

Tit. XIV. De *actione exercitoria.*

Tit. XV. *De actione inſtitoria.*

Tit. XVI. De *actione tributoria.*

Tit. XVII. Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.

§ Qui de peculio egit, poſſitne poſtea quod juſſu agere? † *l. 4. §. 5. D. quod cum eo, qui in al. pot.*

Tit. XVIII. De *SC. Macedoniano.*

Tit. XIX. *Quod juſſu.*

Tit. XX. *De in rem verſo.*

Tit. XXI. De peculio.

§ Quid peculium? *l. 6. D. de pecul.* * *l. 5. §. 4. eod.* † *l. 7. pr. D. eod.*

§ An & pupillus vel furioſus peculium conſtituere poſſit? † *l. 7. §. 1. eod.*

§ Si filius vel ſervus fidejuſſit, an agatur de peculio? ** *l. 3. §. 5. D. eod.*

Tit. XXII. *Ad SC. Vellejanum.*

Lib. VII. De deposito, mandato, societate, precario.

Tit. I. Depoſiti vel contra.

§ An depoſiti teneatur, qui rem a ſervo depoſitam ei, quem dominum putabat, reſtituit? † *l. 3. §. 32. depoſ.*

Tit. II. Mandati vel contra.

§ Aliud mandatum, aliud juſſum. Quid ſi quis liberum hominem b. f. ſervientem facere aliquid juſſerit, dabiturne ei actio mandati, an praeſcriptis verbis? † *l. 13. §. 2. D. commod.*

Digitized by Google

§ Quid ſi quis alteri mandarit, ut in ſuo quid faceret? * *l.* 16. D. *mand.*

§ Quid ſi quis mandet, quod ſua non interſit? * *l. 6. D. eod.*

§ Mandatum mandantis vel mandatarii gratia. *l.* 48. D. *eod.*

§ An mandatarium excuſet vanus timor? *l.* 184. D. *de R. I.*

Tit. III. Pro ſocio.

§ Doluſne tantum an & culpa praeſtanda a ſocio. * *l.* 52. §. 2. D. *pro ſoc.*

§ An re extincta pro ſocio agi poſſit? * *l.* 58. *pr.* §. 1. *eod.*

§ Socius, qui damnum in re communi dedit, ex L. Aquillia tenetur. † *l.* 47. D. *eod.*

Tit. IV. De precario.

§ Debitor ſi rem pignoratam roget precario? *l.* 11. D. *de precar.*

Lib. VIII. De emtione, locatione et contractu aestimat.

Tit. I. De emtione venditione.

§ Si venditor non adjecit, fundum eſſe optimum maximum, quid praeſtet? *l.* 59. D. *de contrah. emt.*

§ Servo vendito cum peculio quid praeſtet? *l.* 38. *pr. D. de act. emt.*

§ Quid ſi emtor rem commercio exemtam ſciens emerit? † *l.* 6. D. *de contrah. emt.* Ratio cur venditor tunc nihil praeſtet, eſt in *l.* 185. D. *de R. I.*

§ Emtorem aedium etiam ſequuntur fixa vincta. Eo pertinet *l.* 38. §. 2. D. *de act. emt.*

§ Res vendita tradenda. Quid ſi quis moram in tradendo ſervo commiſerit? *l.* 38. §. 2. D. *eod.*

§ De pacto addictionis in diem. * *l.* 13. D. *de in diem add.*

§ De dolo non praeſtando conveniri nequit. † *l.* 23. D. *de R. I.* Contrahentes ſibi invicem praeſtant dolum & culpam. ** *l.* 13. §. 16. D. *de act. emt.*

Tit. II. De locatione conductione.

§ Qui operas locat, ejus imperitia pro culpa habenda. * *l.* 9. §. 5. D. *locat.*

Tit. III. De aeſtimatoria actione.

§ Ex contractu aeſtimatorio naſcitur actio praeſcriptis verbis, quae admodum generalis. *l.* 2. D. *praeſcr. verb.*

Lib. IX. De sponsalibus, nuptiis, dote, et donationibus inter vir. et uxor.

Tit. I. De *ſponſalibus*.

Tit. II. De nuptiis.

§ Videtur Celſus hic excuſaſſe brevitatem, & promiſiſſe uberiorem interpretationem Legis Juliae & Papiae Poppaeae de maritandis ordinibus, ſine qua haec doctrina tunc intelligi haud poterat. Et huc forſan pertinet. *l.* 24. D. *de LL.*

Tit. III. De jure dotium.

§ Socer, qui genero nomen loco dotis ceſſit, non niſi verum illud praeſtat, *l.* 4. D. *de hered. vel act. vend.*

Tit. IV. De pactis dotalibus.

Tit. V. De fundo dotali.

Tit. VI. De donatione inter virum & uxorem.

§ Donata mulieri jam nuptae vir vindicare poteſt, etiamſi ei ab illa legata

gata ampla relicta ſint. *l.* 48. D. *de don. inter vir. & uxor.*

§ An uſurae dotis, quas ſibi uxor ſtipulata eſt, peti poſſint? * *l.* 28. D. *eod.*

LIB. X. DE DIVORTIIS ET ACTIONIBUS SOLUTO MATRIMONIO COMPETENTIBUS.

Tit. I. De *divortiis & repudiis.*

Tit. II. Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur.

§ Actioni de dote ineſt exceptio doli mali. † *l.* 21. D. *ſol. matr.*

§ An filius exheredatus ſuccedat in jus patris, qui nepti dotem conſtituit. *l.* 6. D. *de collat.*

§ Dato in dotem uſufructu an ſoluto matrimonio fructus reſtituendi? * *l.* 5. §. 15. D. *de donat. int. vir. & uxor.*

Tit. III. De *actione rerum amotarum.*

Tit. IV. *Si ventris nomine.*

Tit. V. De *agnoſcendis & alendis liberis.*

LIB. XI. DE TUTELIS.

Tit. I. De *tutoribus teſtamentariis, legitimis, dativis.*

Tit. II. De *ſatisdatione tutorum vel curatorum.*

Tit. III. De *excuſationibus.*

Tit. IV. De daminiſtratione tutorum.

§ Quantum dotis modum conſtituere poſſit tutor? (pro quo curatorem ſubſtituiſſe videtur Tribonianus.) *l.* 60 D. *de jure dot.*

Tit. V. De *rebus eorum, qui ſub tutela ſunt, non alienandis.*

Tit. VI. De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus.

§ An & lata culpa dolo aequiparanda? *l.* 32. D. *depoſ.*

Tit. VII. De *tutelae & rationibus diſtrahendis.*

Tit. VIII. De magiſtratibus conveniendis.

§ Quis hic probet, idoneos fidejuſſores pro tutore non eſſe acceptos? *l.* 11. D. *de probat.*

§ In quantum magiſtratus conveniantur? *l.* 7. D. *de magiſtr. conven.*

Tit. IX. De curatoribus.

§ An curator pupillo dandus abſente tutore? *l.* 11. D. *de tut. vel curat. dat.*

§ Si pupillo curator in litem cauſſa cognita datur, an in omnes cauſſas datus cenſeatur? † *l.* 3. §. 4. D *de tutel.*

§ An patri furioſo curator dari poſſit filius? † *l.* 12. §. 1. D. *de tut. et curat. dat.*

LIB. XII. DE NOXALI FURTI ACTIONE, OPERIS LIBERTORUM ET NOVI OPERIS NUNCIATIONE.

Tit. I. De furto & noxali furti actione.

§ De variis furti generibus. *l.* 67. D. *de furt.*

§ De furto manifeſto † *l.* 7. §. 2. *eod.*

§ Cujus ope & conſilio furtum factum eſſe dicatur? † *l.* 50. §. 1. D. *eod.*

§ Sitne fur, qui rem abjectam adprehendit? *l.* 43. §. 10. D. *eod.*

§ An actio furti competat patri, cujus filio commodatum? * *l.* 14. §. 10. D. *eod.*

§ An ei, cui ſurripuit ſervus poſtea manumiſſus? *l.* 15. D. *de condict. furt.*

§ An emtori, re nondum tradita? † *l.* 14 *pr.* D. *de furt.*

§ An condici poſſit ei, qui alterum de fundo dejecit? † *l.* 25. §. 1. D. *eod.*

Digitized by Google

Tit. II. *De furto a ſervo, qui teſtamento manumiſſus, commiſſo.*
Tit. III. *De publicanis furtoque ab eorum familia facto.*
Tit. IV. De operis libertorum.

§ Debet libertus operas jurato promiſſas. Quid ſi quis operarum modum contulit in arbitrium patroni? *l.* 30. *pr. D. de oper. libert.* Quid ſi liberta voluntate patroni nupſerit? *l.* 30. *pr. eod.* Quid ſi communis libertus patronis mille operas promiſerit? ** *l.* 15. §. 1. *D. eod.* Quid ſi ea conditione liberto quis legavit, ſi decem operarum nomine filio ſuo promiſerit. † *l.* 7. §. 1. *D. eod.*

§ Operae quando peti poſſint? *l.* 186. *D. de R. I.*

§ Ceſſant operae, ſi manumiſſio ſit nulla. * *l.* 1. *D. qui & a quib. manum.*

Tit. V. De novi operis nunciatione.

§ An illi opponi poſſit exceptio conventionis? * *l.* 1. §. 10. *D. de nov. op. nunc.*

Lib. XIII. De bonorum possessionibus.

Tit. I. De bonorum poſſeſſionibus.

§ An & pupillus agnoſcere vel repudiare poſſit bonorum poſſeſſionem? *l.* 189. *D. de R. I.*

Tit. II. *De bonorum poſſeſſione contra tabulas.*
Tit. III. *De legatis praeſtandis.*
Tit. IV. De collatione bonorum.

§ Quomodo conferant nepotes? *l.* 7. D. *de collat.*

Tit. V. De *dotis collatione.*
Tit. VI *De conjungendis cum emancipato liberis.*
Tit. VII. *De ventre in poſſeſſionem mittendo.*
Tit. VIII. *De Carboniano edicto.*
Tit. IX. *De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.*
Tit. X. *De bonis libertorum:*
Tit. XI. *Si tabulae nullae exſtabunt.*
Tit. XII. *Si quid in fraudem patroni.*

Lib. XIV. De testamentis lib. I.

Tit. I. De teſtamento militum.

§ In iis ratio non habetur quartae Falcidiae, de qua ea occaſione fuſe differit Celſus, *l.* 50. D *ad L. Falc.*

Lib. XV. De testamentis lib II. et success. ab intest.

Tit. I. De teſtamentis.

§ Quis teſtari poſſit? An & ſurdus & mutus? Videtur eo referendum, quod citat Iuſtinianus † *l.* 10. *C. qui teſt. fac. poſſ.*

§ An ſervus inſtituendus cum libertate? ** *l.* 2. §. *ult. D. de ſtatu lib.* * *l.* 51. *D. de hered. inſt.* juncta † *l.* 2. §. 1. *D. de condit. inſt. l.* 43. *D. de legat.* 3.

§ An & is, qui tabulas ſcripſit, poſſit inter teſtes adhiberi? Quaeſtio illa Domitiana. *l.* 27. D. *qui teſt. fac. poſſ.* An & is, qui Latinae vel Italicae conditionis? *l.* 6. D. *de cenſ.*

Tit. II. De adquirenda vel omittenda hereditate.

§ Heres an fiat, qui metu coactus adiit? * *l.* 6. §. 7. D. *de adqu. vel om. her.*

§ Si ſocietati obtigit hereditas, ex quota quiſque parte heres erit? Videtur eo referenda *l.* 75. D. *pro ſoc.*

Tit.

Digitized by Google

Tit. III. De ſucceſſionibus ab inteſtato.

§ Ad ſucceſſionem liberorum pertinere videtur *l.* 22. D. *de rit. nupt.*

Tit. IV. Quis ordo in bon poſſeſſ. ſervetur & de ſucceſſorio edicto.

§ Ad ſucceſſionem conjugum pertinere videtur * *l.* 3. §. 12. D. *de donat. int. vir. & uxor.*

LIB. XVI. DE TESTAMENTIS LIB. III.

Tit. I. De heredibus inſtituendis.

§ Heredes inſtituti quales? *l.* 19. D. *de her. inſt.*

§ An valeat inſtitutio: EX PARTIBUS, QUAS TESTATOR ADSCRIPSERIT? *l.* 2. *pr.* D. *eod.*

§ Quid ſi teſtator in partibus erravit? CELS. LIB. XI. (lege *Lib. XVI.*) * *l.* 9 De *eod.*

§ Quibuſdam ſine partibus ſcriptis an portio unius repudiantis adcreſcat? * *l.* 17. §. 1. D. *eod.*

§ Inſtituuntur quidam hac formula: TITIUS ET SEIUS VTERQUE EORUM VIVET HERES ESTO, quid tunc juris? *l.* 24. *l.* 26. D. *eod.*

Tit. II. De injuſto, rupto, irrito teſtamento.

§ Poſtumus rumpit teſtamentum. *l.* 187. D. *de R. I.*

Tit. III. De *vulgari & pupillari ſubſtitutione.*

Tit. IV. De conditionibus inſtitutionum.

§ Huc pertinent procul dubio † *l.* 27. *pr.* D. *de her. inſt.* *l.* 21. D. *de cond inſt.* immo & *l.* 15. D. *de legat.* 2.

Tit. V. *Teſtamenta quemadmodum aperiantur.*

Tit. VI. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti ab inteſtato ſuccedere velit.

§ De patrono omittente portionem ſibi debitam. * *l.* 6. §. 8. D. *ſi quis omiſſ. cauſſ. teſt.*

§ De domino, cui ſervus ſubſtitutus. *l.* 25. *eod.*

Tit. VII. De SC. *Silaniano.*

LIB. XVII. DE LEGATIS LIB. I.

Tit. I. De legatis.

§ Legatum ancillae, & ejus, quod ex ea natum. *l.* 63. *de legat.* 1.

§ Legatum Stichi, ſi tempore mortis Maevii non erit, an utile? *l.* 18. *de legat.* 2. Deciſionis ſuae rationem reddidiſſe videtur Celſus *l.* 5. D. *de LL.*

§ Legatum ornatricum. † *l.* 65. §. 3. D. *de legat.* 3.

§ Legata conditionalia, pendente legis Falcidiae ratione, die praeſenti data. *l.* 53. D. *ad L. Falcid.*

Tit. II. De legatis dubiis, pugnantibus prohibitis.

§ An ea rata ſint? *l.* 188. D. *de R. I.*

§ Cui dubia teſtatoris voluntate incumbat probatio? *l.* 12. D. *de probat*

LIB. XVIII. DE LEGATIS LIB. II.

Tit. I. De *annuis legatis.*

Tit. II. De uſufructu legato.

§ Uſusfructus conſtituitur in re aliena. Quid ſolum? quid noſtrum? *l.* 49. D. *de R. V.* quantum pecuniae quis reliquiſſe cenſeatur? *l.* 88. D. *de V. S.*

§ Quid uſusfructus? *l.* 2. D. *de uſufr.*

§ Uſusfructus duobus relictus ſeparatim. *l.* 14. D. *de uſufr. leg.*

§ De uſufructu adcreſcendo. * *l.* 1. §. 3. ** *l.* 3. *pr.* §. 1. D. *de uſufr. adcreſcendo.*

§ De

Digitized by Google

§ De quaſi uſufructu relicto. * *l.* 5. §. 1. D. *de uſufr. ear. rer.*
§ Uſufructuarius quatenus ad refectionem teneatur ? * *l.* 7. §. 2. D. *de uſufr.* * *l* 9. *pr.* D. *eod.*

Tit. III. De uſu vel habitatione legatis.
§ Uſus aedium in quo conſiſtat? *l.* 2. §. 1. D. *de uſu & hab.*
§ Habitatio ſitne unius anni an perpetua? *l.* 10. §. 3. *eod.*

Tit. IV. De operis ſervorum, ipſiſque ſervis legatis.
§ Alternativum legatum Stichi vel Pamphili. *l.* 19. D. *de leg.* 2.

Tit. V. De ſervitute legata.
§ Iter legatum. *l.* 10. D. *de ſervit.*

LIB. XIX. DE LEGATIS LIB. III.

Tit. I. De dote praelegata.
§ Quid in dote, quidve mulieris periculo ſit? *l.* 58. D. *de jur. dot.*

Tit. II. De *optione legata.*

Tit. III. De tritico, vino, oleo legatis.
§ An vino legato vaſa quoque debentur. † *l.* 3. §. 1. *de trit. vin.*

Tit. IV. De inſtructo vel inſtrumento legato.
§ Inſtructo fundo & ſervi ſuppellecticarii continentur. * *l.* 12. §. 31. D. *de inſtr. & inſtr. leg.* non autem vela, quae in hypothecis extenduntur. * *l.* 12. §. 25. *eod.* nec fructus in fundo repoſiti, ut venirent. * *l.* 12. §. 30. *eod.* nec vicarii ſervorum, niſi de his quoque teſtatorem ſenſiſſe probari poſſit. † *l.* 12. §. 44. *eod.* Quid ſi chorus aut familia legata? *l.* 79. *pr.* D. *de legat.* 3. (ubi legend. Lib. XIX. pro Lib. IX.) Quid ſi legata mobilia, quae ibi erunt? *l.* 129. §. 1. D. *de legat.* 3 juncta *l.* 93. D. *de V. S.* Quid ſi ſervus manumiſſus iterum ſervus factus? *l.* 79. §. 2. 3. D. *de legat.* 3.

Tit V. De peculio legato,
§ Peculium in corporibus conſiſtens. † *l.* 6. *pr.* D. *de pecul. leg.*
§ Eo an & vicariorum vicarii contineantur? *l.* 25. *eod.*
§ Si ſervus tempore mortis teſtatoris vixit, peculium legato cedit, ſecus ac ſi ſervus veſtitus legatus. *l.* 13. D. *eod.*
§ Si communi ſervo legatum relictum, an uno domino deficiente portio adcreſcat alteri. *l* 20. D. *de legat.* 2.

Tit. VI. De ſupellectile legata.
§ Quid ſupellex? *l.* 7. D. *de ſupell. leg.*

Tit. VII. De *alimentis vel cibariis legatis.*

Tit. VIII. De auro, argento, mundo legatis.
§ An ornamenta mulieri legata & repudiatae debeantur? *l.* 3. D. *de aur. arg. mund.*
§ Quid hoc legato contineatur? † *l.* 19. §. 2. & §. 6. D. *eod.*

Tit. IX. De liberatione legata.
§ Herede petere vetito, nec heres heredis petere poterit. † *l.* 2. §. 1. D. *de liberat. leg.*

Lib. XX. De legatis lib. IV. et fideicommiſſis lib. I.

Tit. I. De codicillis,
§ An codicilli prius facti ad teſtamentum poſtea conditum pertineant? *l.* 18. *D. de jure codicill.*

Tit. II. De fideicommiſſis.
§ Mulier, cui dos relegata, quantum praeſtet, ſi fideicommiſſo gravata? * *l.* 2. *pr.* D. *de dot. prael.*

§ Qui

§ Qui reſtituere juſſus, quantumcunque pecuniae ad eum perveneriт, an & fructus reſtituat. *l.* 32. *D. ad SC. Trebell.* * *l.* 33. *D. eod.*
Tit. III. De falſa cauſſa legatis vel fideicommiſſis adjecta.
§ Falſa cauſſa non nocet. *l.* 21. D. *de legat.* 2. *l.* 94. *de V. S.*
Tit. IV. De petitione legatorum & fideicommiſſorum.
§ Socer nurui dotem relegavit conſtante matrimonio. * *l.* 1. §. 9. D. *de dot. praeleg.*
§ Pactum de legato non petendo. ** *l.* 51. *pr.* D. *de pact.*
§ Legatum a procuratore heredis ſolutum an repeti poſſit? *l.* 87. *D. de ſolut.*
§ Eodem refero * *l.* 13. §. 3. *D. de uſufr. leg.* de litigantibus inter ſe uſufructuariis.

Lib. XXI. De legatis lib. v. et de fideicomm. lib. ii.

Tit. I. Ad Legem Falcidiam.
§ Conditionis implendae cauſſa datum in Falcidiam non imputatur; quod tanquam pretium datum, imputatur. † *l.* 30. §. 7. D. *ad L. Falc.*
Tit. II. Ad SC. Trebellianum & Pegaſianum.
§ In quartam Pegaſianam non imputantur fideicommiſſa a teſtatore praeſtita. *l.* 22. D. *de legat.* 2.
§ Quomodo illa quarta detrahenda? *l.* 2. *de SC. Treb.*

Lib. XXII. De legatis lib. vi. et de fideicomm. lib. iii.

Tit. I. De adimendis vel transferendis legatis & fideic.
§ Ademtio ſive precedat in eodem teſtamento, ſive ſequatur, legatum perimit. † *l.* 14. *pr. de legat.* 1. *l.* 17. D. *de adim. vel transf. leg.*
§ An ex alienatione ademtio praeſumatur? §. 12. *Inſt. de legat.*
Tit. II. De rebus dubiis.
§ Si teſtator dixit: quem heredi meo dixero, velle me liberum esse, liber esto, an implenda teſtatoris voluntas? *l.* 25. *de reb.dub.*
Tit. III. *De his, quae pro non ſcriptis habentur.*
Tit. IV. *De his, quae ut indignis auferuntur.*
Tit. V. De conditionibus & demonſtrationibus.
§ Conditio libertati adjecta facit ſtatu liberum. *l.* 23. *de ſtatulib.*
Tit. VI. Quando dies legatorum vel fideicomm. cedat.
§ Si in annos decem heres damnatus eſt dare, quando debeatur legatum? *l.* 49. *de condit. & dem.* † *l.* 12. §. 1. & 3. D. *quando dies leg. ced.*

Lib. XXIII. De damno infecto, caussis status, possessione, usucapione, vi bon. rapt. injuriis.

Tit. I. De damno infecto.
§ Si uſusfructus alienus ſit † *l.* 9. §. 5. D. *de damn. inf.* † *l.* 15. §. 25. *eod.*
Tit. II. De aqua & aqua pluvia arcenda.
§ Intereſt hic, quis opus fecerit. † *l.* 6. §. 7. D. *de aqu. & aqu. pluv. arc.*
Tit. III. *De cauſſis ſtatus.*
Tit. IV. *De liberalibus cauſſis.*
Tit. V. De ſtatuliberis.
§ An ſtatu liber ſit ſervus legatus, cui adſcriptum *ne alienes vel vendas?* * *l.* 24. §. 8. D. *de fideic. her.*
Tit. VI. De adquirenda poſſeſſione & de uſucapionibus.
§ Eo pertinere videntur *l.* 18. & † *l.* 34. *pr.* D. *de adquir. vel amit. poſſ.* & *l.* 12. *quemadm. ſerv. am.*
Tit. VII. *Vi bonorum raptorum.*

Tit.

Digitized by Google

Tit. VIII. De incendio, ruina, naufragio.

§ Quid ſi in his factis abſit dolus? † *l.* 3. §. 7. D. *de incend.*

Tit. IX. De injuriis.

§ Ab his conſuetudo prava haud excuſat. Eo pertinere videtur *l.* 39. D *de LL.*

Lib. XXIV. De re judicata, possessione bonorum et creditorum privilegiis.

Tit. I. De re judicata.

§ De ſervo uſufructuario vel oppignorato noxae dato. *l.* 19. D. *de ſolut.* citata ab Ulpiano † *l.* 4. §. *ult.* D. *de re judic.*

Tit. II. De *confeſſis.*

Tit. III. De ceſſione bonorum.

§ Quod evincitur, in bonis non eſt. *l.* 190. D. *de reg. jur.*

Tit. IV. De *rebus auctoritate judicis poſſidendis.*

Tit. V. De creditoribus in poſſeſſionem mittendis.

§ De debitore vel poſſeſſore hereditatis latitante. † *l.* 17. §. 17. 18. D. *quib. ex cauſſ. in poſſeſſ. eatur.*

Tit. VI. De *privilegiis creditorum.*

Tit. VII. De *bonorum venditione.*

Tit. VIII. De *ſeparationibus.*

Tit. IX. De curatore bonis dando.

§ Quid ſi plures facti bonorum curatores? *l.* 3. D. *de curat. bon.* citata ab Ulpiano † *l.* 2. §. 2. D. *eod.*

Tit. X. *Quae in fraudem creditorum.*

Lib. XXV. De interdictis.

Tit. I. De interdictis.

§ Hic de poſſeſſione quaedam praemiſiſſe videtur Celſus, quorum reliquiae in * *l.* 2. §. 11. 13 14. D. *pro emt.*

§ Differentia interdictorum & aliorum judiciorum. *l.* 14. D. *de re jud.*

§ An interdictum competat pupillo, ſi protutor res pupillares alienarit? *l.* 2. D. *de eo, qui pro tut.*

Tit. II. *Quod bonorum.*

Tit. III. *Quod legatorum.*

Tit. IV. De *tabulis exhibendis.*

Tit. V. De rebus ſacris, religioſis, publicis.

§ Quid littus? Quae praedia noſtra? *l.* 96. *de V. S.*

§ Quae flumina publica? † l. 1. §. 3. D. de flumin.

Tit. VI. De *vi & vi armata.*

Tit. VII. *Uti poſſidetis.*

Tit. VIII. De *ſuperficiebus.*

Tit. IX. De itinere actuque privato.

§ Qui via uſus nec vi, nec clam, nec precario, non tamen uſurus, ſi prohiberetur, interdictum hoc non habet. *l.* 7. D. *de itin. & actu priv.*

Tit. X. De *aqua quotidiana.*

Tit. XI. De *rivis.*

Tit. XII. *De fonte.*

Tit. XIII. *De cloacis.*

Tit. XIV. Quod vi aut clam.

§ Si incendii cauſſa vicini aedes interciſae. † *l.* 7. §. 4. *D. quod vi aut clam.*

Qui

§ Qui ſilvam caeduam immaturam cecidit, an interdicto hoc teneatur? *l.* 18. D. *eod.*

Tit. XV. De precario.

§ An huic interdicto obſtet exceptio pacti, ne ante certum tempus petatur? Item an ad heredes tranſeat precarii rogatio? *l.* 12. *de prec.* † *l.* 8. §. 1. *eod.*

Tit. XVI. De arboribus caedendis.

§ Neſcio an eo referenda † *l.* 30. §. 1. D. *de adqu. rer. dom.*

Tit. XVII. De glande legenda.

§ Singularis numerus hic pro plurativo. *l.* 158. *de V. S.*

Tit. XVIII. *De homine libero & liberis exhibendis.*

Tit. XIX. *Utrubi.*

Tit. XX. *De migrando.*

Tit. XXI. *De Salviano interdicto.*

Lib. XXVI. De exceptionibus et stipulationibus.

Tit. I. De exceptionibus.

§ Eo pertinere videtur *l.* 17. D. *de Legib.*

Tit. II. *De exceptione vadimonii deſerti.*

Tit. III. De exceptione rei judicatae.

§ An ex alia cauſſa petenti obſtet haec exceptio? † *l.* 11. §. 1. D. *de except. rei jud.*

Tit. IV. De doli mali & metus except.

§ De eo, qui dolo non mandat. † *l.* 4. *pr.* D. *de dol. & met. exc.*

Tit. V. De exceptione rei venditae non traditae.

§ Quid ſi quis rem noſtram minori pretio vendiderit quam mandavimus? † *l.* 1. §. 3. D. *de exc. rei vend.*

Tit. VI. *De litigioſis.*

Tit. VII. *Quarum rerum actio non datur.*

Tit. VIII. *De exceptione jurisiurandi.*

Tit. IX. *De his, quae onerandae libertatis cauſſa imponuntur.*

Tit. X. De ſtipulationibus, reis, fidejuſſoribus.

§ Stipulationis ambiguae contra ſtipulatorem fit interpretatio. *l.* 26. D. *de reb. dub.*

§ Stipulatio rei impoſſibilis. Stipulatio ſolutionis pro alio ſub conditione nuptiarum. *l.* 97. D. *de V. O.*

§ De promiſſione in diem certum. *l.* 70. D. *de ſolut. & liberat.*

§ Si ſervus a liberto ſibi operas ſtipuletur. † *l.* 38. D. *de ſtipul. ſerv.*

Lib. XXVII. De novationibus, solutionibus, cautionibus.

Tit. I. De novationibus.

§ Quid ſi obligatio novans praecedat novatam. † *l.* 8. §. 2. D. *de novat.*

§ An actio judicati novetur ſtipulatione judicatum ſolvi? † *l.* 8. §. 3. D. *eod.*

Tit. II. De ſolutionibus & liberationibus.

§ Solutio alterutri perſonae in ſtipulatione expreſſae facta. *l.* 71. D. *de ſolut. & lib.*

§ Stipulatio rei incertae. *l.* 12. D. *de act. emt.*

§ An rei interitu perimatur obligatio? † *l.* 98. §. 8. D. *de ſolut.*

§ Quatenus mora noceat? † *l.* 91. §. 3. D. *de V. O.*

Tit. III. *De acceptilatione.*

Tit. IV. *De ſtipulationibus praetoriis.*

Tit. V. *Rem pupillo ſalvam fore.*

Digitized by Google

Tit. VI. Judicio ſiſti.
§ De ſtipulatione hac intelligenda videtur † *l.* 81. *pr.* D. *de V. O.*
Tit. VII. Iudicatum ſolvi.
§ Quid in judicio cenſeatur deductum? *l.* 31. D. *de re jud.*
Tit. VIII. De *re defendenda*.
Tit. IX. De *dolo malo*.
Tit. X. *Tutelae vel teſtamenti nomine*.
Tit. XI. *Ratam rem haberi*.
Tit. XII. *Novi operis nunciati cauſſa*.
Tit. XIII. De duplae ſtipulatione.
§ Eo pertinent, quae de evictionibus tractat Celſus *l.* 10. D. *de evid.* jungenda *l.* 11. D *de ſervit. praed. ruſt.* † *l.* 29. *de evict.* & *l.* 62. *eod.*
Tit. XIV. Damni infecti nomine.

PARS II.

AD LEGES QUASDAM SPECIALES.

Lib. XXVIII. Ad legem Cinciam et Juniam Vellejam.

Tit. I. Ad legem Cinciam de donis & muneribus.
§ Si quis ultra legis modum donavit. *l.* 21. *de donat.*
Tit. II. Ad legem Juniam & Vellejam.
§ Poſtumi jam concepti. *l.* 7 D. *de ſuis & legit.*
§ In adoptionem dati deſinunt eſſe in poteſtate patris naturalis, licet in adoptionem non conſenſerint. *l.* 5. D *de adopt.*

Lib. XXIX. Ad leges Fusiam Caniniam, Aeliam Sentiam et Juniam Norbanam.

Tit. I. Ad L. Fuſiam Caniniam.
§ Si plures ſcripti, quam lex patitur, priores liberantur. Rationem hujus juris reddidiſſe videtur Celſus *l.* 18. *de leg.*
Tit. II. Ad L. Aeliam Sentiam.
§ Ad caput primum pertinere videtur *l.* 9. D. *de her. inſt.*
§ Ad caput 2. quaeſtio incidit, an ſi minor praegnantem manumiſit, matrimonii cauſſa, partus ſit ingenuus. *l.* 19. D. *de manumiſſ. vind.* Ratio redditur *l.* 19. *de ſtatu hom.*
Tit. III. *Ad Legem Juniam Norbanam*.

Lib. XXX. Ad legem Jul. et Pap. Popp. lib. I.

Tit. I. *Ad caput* 1. *de ſenatorum nuptiis*.
Tit. II. ad caput 2. de ingenuorum reliquorum nuptiis.
§ De eo ex inſtituto agit Celſus *l.* 23. D *de R. N.*
Tit. III. ad caput 3. De ſexagenariorum, quinquagenariarum, ſpadonum nuptiis.
§ Aetas quomodo probanda? *l.* 13. D. *de probat.*
Tit. IV. *De concubinis*.
Tit. V. *De ſponſalibus*.
Tit. VI. *Ad caput* 6. *de poenis injuſtarum nuptiarum*.

Lib. XXXI. Ad legem Jul. et Pap. Popp. lib. II.

Tit. I. *Ad cap.* 7. *de privilegiis maritorum & parentum in gerendis honoribus*.

Tit.

Tit. II. *Ad caput* 8. *de eorumdem privilegiis in petendis honoribus* .
Tit. III. *De immunitate ob liberorum numerum* .
Tit. IV. *Ad cap.* 10. *de jure Quiritium ob liberos conſequendos* .
Tit. V. *Ad cap.* 11. *de liberti liberatione ad operis ob numerum liberorum* .
Tit. VI. *Ad cap.* 12. *De liberatione mulierum a tutela ob numerum liberorum* .
Tit. VII. *Ad caput* 13. *De divortio libertate prohibito* .
Tit. VIII. *Ad caput* 14. *De tutore dotis cauſſae dando* .

Lib. XXXII. Ad Legem Iul. et Pap. Popp. lib. iii.

Tit. I. Ad capita 15--19. ſeu leges decimarias .
§ Uxori legari poterat uſusfructus tertiae partis bonorum , quum alias uſusfructus univerſorum bonorum legari poſſit. *l.* 29. D. *de uſufr.*
Tit. II. *Ad capita* 20--28. *de ſolidi capacitate* .
Tit III. *Ad cap.* 29. *De legato ſub conditione caelibatus* .
Tit. IV. *Ad cap.* 30. *De iurejurando libertis remittendo* .
Tit. V. *Ad cap.* 31. *De jure adfinitatis* .
Tit. VI. *Ad cap.* 32. *De privilegiis abſentium reip. cauſſa* .
Tit. VII. *Ad cap.* 33. *de indulgentia ſenatus* .
Tit. VIII. Ad cap. 34. De divortii modo & poena .
§ Ad legitima hujus capitis verba pertinet *l.* 97. D. *de verb. ſign.*
Tit. IX. *De cogendis parentibus , ut liberos elocent* .
Tit. X. *Ad cap.* 36. *De poenis caelibatus* .
Tit. XI. *Ad cap.* 37. *De poenis orbitatis* .
Tit. XII. *Ad cap.* 38. *De liberta ob nuptias ab operis liberanda* .
Tit. XIII. *Ad capita* 39--44. *de juribus patronatus* .

Lib. XXXIII. Ad leg. Jul. et Pap. Popp. lib. iv.

Tit. I. *Ad caput* 1. *Legis caducariae de aditione hereditatis* .
Tit. II. Ad cap. 2. De iis , quibus caduca jure antiquo deferuntur .
§ Qui liberos habet , ei caduca deferuntur. Liberos habet & qui unum habet. Rationem reddit Celſus *l.* 19. *de LL.*
§ Idem cui princeps jus liberorum dedit. Ad id pertinet *l.* 191. D. de R. I.
Tit. III. *Ad cap.* 3. *De iis , quae pro non ſcriptis habentur.*

Lib. XXXIV. Ad legem Jul. et Pap. Popp. lib. v.

Tit. I. Ad cap. 4. De cauſſa caduci .
§ In cauſſa caduci eſt legatum , cujus conditio deficit. Quid ſi plures conditiones adſcriptae? *l.* 57. D. *de legat.* 2
Tit. II. *Ad caput* 5. *De caducis ob heredem vel legatarium ante apertas tabulas mortuum* .

Lib. XXXV. Ad legem Jul. et Pap. Popp. lib. vi.

Tit. I. Ad caput 6. De caducis ob heredis vel legatarii incapacitatem .
§ Incapaci relictum caducum fit , niſi intra 100. dies legi pareat . Nam ad leges has novas regula Catoniana haud pertinet. *l.* 1. D. *de reg. Caton.*

Digitized by Google

Tit. II. *Ad cap.* 7. *De caducis ob legatarium vel heredem ante exſiſtentem conditionem mortuum.*
Tit. III. De *bonis ereptitiis.*
Tit. IV. *Ad caput* 9. De *bonis vacantibus.*
Tit. V. *Ad cap.* 10. *de fraudibus adverſus hanc legem commiſſis.*
Tit. VI. Ad cap. 11. de jure adcreſcendi.
§ Huc pertinet *l.* 80. D. *de legat.* 3.
Tit. VII. *Ad cap.* 12. *de tranſmiſſione legatorum.*

Lib. XXXVI. Ad leg. Iul. et Papiam Poppaeam lib. vii.

Tit. I. Ad caput Leg. cap. 13. De tacitis fideicommiſſis.
§ Inter incapaces an & concubina. *l.* 29. *de legat.* 2.
Tit. II. *Ad cap* 14 *de praemiis delatorum.*
Tit. III. *Ad cap. Ad cap.* 15. *de oneribus fiſci.*

Lib. XXXVII. Ad leges de judiciis publicis.

Tit. I. De extraordinariis criminibus.
§ De ſepulcro violato. *l.* 2. D. *de ſepulcr. viol.*
Tit. II. De *publicis judiciis.*
Tit. III. De *accuſationibus & inſcriptionibus.*
Tit. IV. De cuſtodia & exhibitione reorum.
§ Eo pertinet *l.* 11. *de cuſt. & exh. reor.*
Tit. V. *Ad L. Iuliam majeſtatis.*
Tit. VI. *Ad L. Juliam de adulteriis.*
Tit. VII. *Ad L. Juliam de vi publica & privata.*
Tit. VIII *Ad L. Corneliam de ſicariis.*
Tit. IX. *Ad L. Pompejam de parricidiis.*
Tit. X. *Ad L. Corneliam de falſis.*
Tit. XI. *Ad L. Iuliam repetundarum.*
Tit. XII. *Ad L. Iuliam de annona.*
Tit. XIII. Ad L. Juliam peculatus.
§ Eo pertinet *l.* 30. *D. de legat.* 2.
Tit. XIV. *Ad L. Iuliam ambitus.*
Tit. XV. *Ad L. Fabiam de plagiariis,*
Tit. XVI. *De quaeſtionibus.*
Tit. XVII. De *poenis.*
§ Quid ultimum ſupplicium? *l.* 21. D. *de poen.*
Tit. XVIII. *De bonis damnatorum, eorumque, qui ante ſententiam ſibi manus intulerunt.*
Tit. XIX. De *interdictis & relegatis.*
Tit. XX. De *ſententiam paſſis & reſtitutis.*
Tit. XXI. De *cadaveribus punitorum.*

PARS

PARS III.

IN QUA

TRACTATUS DE STIPULATIONIBUS.

LIB. XXXVIII. DE STIPULATIONIBUS.

§ Ad ſtipulationes pertinent leges omnes ex hoc libro ſuperſtites, *l.* 50. *de mand. l.* 99. & * *l.* 72. D. *de V. O. l.* 193. D. *de R. I.* Conf. Iac. Gothofred. *Comm. ad tit. de reg. jur. p.* 193.

PARS IV.

IN QUA

TRACTATUS DE FISCO ET RE MILITARI.

LIB. XXXIX. DE FISCO ET RE MILITARI.

Tit. I. De jure fiſci.

§ Eo pertinet *l.* 3. *D. ne quid in loco publ.*

Tit. II. De captivis & poſtliminio.

§ Eo pertinet *l.* 98. D. *de V. S.* juncta † *l.* 3. §. 3. D. *de minor.*

Tit. III. De re militari.

Tit. IV. De caſtrenſi peculio.

§ Videtur huc referenda *l.* 7. *de adopt.*

Tit. V. De *veteranis*.

ULPIANI LIBRI QUATUOR

AD L. AELIAM SENT.

ORDINI SUO RESTITUTI.

Lib. I. De manumittendorum qualitatibus.

Cap. I. De iis, qui manumiſſi dedititii fiunt.

§ Tales fiunt & vincti. Quinam vincti accipiantur in L. Aelia Sentia *l.* 216. D. *de V. S.*

Cap. II. *De aetate manumittendorum per vindictam.*

Cap. III. De *aetate & conditione manumittendorum teſtamento.*

Cap. IV. De *conditione liberorum, ex hujuſmodi parentibus natorum.*

Lib. II. De manumiſſoribus.

Cap. V. De minore 20. annis manumittente.

§ Manumittere poteſt ex juſta cauſſa, veluti ſi ſanguine conjunctus. *l.* 12. *de manumiſſ. vind.* Cauſſae quales eſſe debeant. *l.* 16. D. *eod.*

Cap. VI. De *ſemina manumittente.*

Cap. VII. De *manumittentibus in fraudem creditorum.*

Cap. VIII. De *ſervo herede neceſſario inſtituto.*

Cap. IX. *Si obaeratus in fraudem legis plures teſtamento manumſerit.*

Cap. X. De *ſervo in fraudem foeneratorum manumiſſo.*

Lib. III. De modis et conditionibus manumittendi.

Cap. XI. De *mercede manumiſſionis.*

Cap. XII. De *jurejurando libertorum, ne liberos tollant.*

Lib. IV. De officiis liberti et patroni mutuis.

Cap. XIII. De *eo, quod in fraudem patroni factum.*

Cap. XIV. De libertis ingratis.

§ Quinam poſſint libertos ingratos accuſare. *l.* 30. *qui & a quib. manum.*

Cap. XV. De *patroni officio erga libertum inopem.*

FRAG.

Digitized by Google

FRAGMENTA
EX PAULLI LIBRIS III.
AD L. AELIAM SENT.
ORDINI SUO RESTITUTA.

Lib. I. De qualitate manumittendorum et manumittentium.

Cap. I. *De iis, qui manumiſſi dedititii fiunt.*
Cap. II. *De aetate manumittendorum per vindictam.*
Cap. III. *De aetate & conditione teſtamento manumittendorum.*
Cap. IV. De *conditione liberorum ex hujuſmodi parentibus natorum.*
Cap. V. De minore 20. annis manumittente.
§ Minor 20. annis & conditionis implendae cauſſa poteſt manumittere. *l.* 15. D. *de man. vind.*
§ Qui poteſt manumittere apud conſilium, poteſt & neceſſarium ſibi heredem inſtituere. *l.* 27. D. *eod.*
Cap. VI. De femina manumittente.
§ Manumittere debet auctore tutore. Quid ſi tutor coecus, *l.* 16. *de auct. tut.*
Cap. VII. De *manumiſſione in fraudem creditorum.*
Cap. VIII. De *ſervo neceſſario herede inſtituto.*
Cap. IX. Si obaeratus in fraudem legis plures manumiſerit.
§ Quid ſi Stichum inſtituerit, & eum, cui libertatem ex fideic. debet, ſubſtituerit? *l.* 55. *de her. inſt.*
§ Quid ſi duos Apollonios? *l.* 43. *eod.*
Cap. X. De *ſervo in fraudem foeneratorum manumiſſo.*

Lib. II. De conditionibus et modo manumittendi.

Cap. XI. De *mercede manumiſſionis.*
Cap. XII. De jurejurando libertorum, ne liberos tollant.
§ Quis in L. Aeliam Sentiam incidat adigendo libertum, quis non incidat? *l.* 6. *de jur. patr.*

Lib. III. De officiis libertorum et patronorum mutuis.

Cap. XIII. De eo, quod in fraudem patroni factum.
§ Eo pertinent *l.* 16. *qui et a quib. man. et l.* 66. *de V. O.*
§ Quando patronis dicatur fraudari. *l.* 11. D *ſi quid in fraud. patr.*
Cap. XIV. De *libertis ingratis.*
Cap. XV. De *patroni officio erga libertum inopem.*

Digitized by Google

[illegible]

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

OPUSCULORUM

POSTUMORUM

TOMUS IV.

TOPOGRAPHIAM JURIS ROMANI

DEMONSTRANS.

Digitized by Google

TOPOGRAPHIA DIGESTORUM

ORDINE ALPHABETICO DISPOSITA.

A.

ACHAIA. Ita aliquando univerſa Graecia dicta eſt, quemadmodum omnes Graeci dicti *Achivi*, veluti apud Homer. Iliad. *ν.* v. 472.
Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί qui verſus citatur *l.* 1 D. *de contrab. emt* Strictiore ſenſu Achaea vocata Theſſalia, cujus incolas Homerus modo *Myrmidonas*, modo *Hellenas*, modo *Achaeos* adpellitat: nec non tractus Peloponneſo proximus. Unde Corinthus Achaiae caput dicitur. Aſt Romani, perdomita Macedonia, quidquid terrarum ab Aegeo mari & Scardicis iugis in occaſum & meridiem porrigitur, in duas provincias diviſerunt, *Macedoniam*, ſub qua & Epirus cum Theſſalia: & Achaiam, ſub qua Graecia, Peloponneſus & inſulae circumiacentes. Erat itaque provincia populi Romani, cui Proconſul praeerat, quales ſub Hadriano *Calpurnius Rufus*, *l.* 10. §. 1. *de off. procoſ.* ſub Antonino Caracalla *Aurelius Proculus*. *l.* 81. *D. ad SC. Trebell.*

AEGYPTUS, regnum olim florentiſſimum, ab Auguſto victa Cleopatra in provinciae formam redactum, quod a ſeptentrione mari, ab ortu Arabia petraea & ſinu Arabico, ab occaſu Libya Cyrenaica, a meridie Aethiopia terminabatur. Uti ipſa terra frugum feraciſſima: ita & feminarum foecunditatem celebrari videas *l.* 3 D. *ſi pars hered. per. l.* 36. *D. de ſolut. & liberat.* Terram fertilem praecipue reddit Nilus, qui bis in anno univerſam Aegyptum incremento ſuo operit, *l.* 1. §. 5. *D. de flumin.* multis ideo *χώμασι* vel aggeribus coërcendus, quos qui rumpit extra ordinem punitur. *l.* 10. *D. de extr. crim.* Idem Nilus arundine ſupplet lignorum penuriam, ſiquidem arundinibus pro ligno utuntur Aegyptii. *l.* 35. §. 5. *D. de legat.* 3.

Ea provincia ſingulari r.tione recta per *Praefectos Auguſtales*, qui &

Praefecti Aegypti dicuntur. *l.* 1. D. *de off. praef. Aug. l.* 35. *D. quib. ex cauſſ. mai. vig. quinque ann. in int. reſt. l.* 1. *D. de tut. dat. l.* 21. *de manumiſſ. vind.* Hi fere ex equeſtri ordine delecti parem reliquis magiſtratibus vim ac poteſtatem fuerant conſequuti, de qua fuſius Arrian. de Expedit. Alex. M. lib. III. cap. 5. Tacit. Annal. lib. XII. cap. 60. & Hiſt. lib. I. cap. 2. Dio lib. LIII. p. 504. Obtinebat ibi etiam ſingulare relegationis genus in Ovaſin, de quo infra ſub O. Vid. *l.* 7. §. 5. *de interd. & releg.*

AELIA CAPITOLINA, urbs nova ab Aelio Hadriano conditore adpellata, & in proximo Hieroſolymis ſolo, ipſiſque fere eiuſdem ruderibus excitata. Xiphilin. in Hadrian. Idem Princeps eo deduxerat coloniam. Xiphil. ib. Unde poſt Caeſaream altera Paleſtinae colonia dicitur in *l.* 1. §. 6. D. *de cenſib.* Et in ipſis numis frequenter dicitur COL. AEL. KAPI. COL. AEL. CAP. COMMOdiana. Unde erat V. C. Harduinus p. 562. & p. 13. dum priore loco numum, in quo legitur: ΚΑΠΙΤΩ. ΙΕΡ. ΑΣ. ΑΥ, id eſt, ἱερᾶς ἀσύλȣ αὐτονόμȣ, poſteriore autem alium cum epigraphe: AEL. MUN. COMM. ad Aeliam noſtram Capitolinam refert, quum tamen ea nec αὐτονόμος, nec municipium fuerit, ſed colonia, quae ne ius quidem Italicum habebat. *l.* 1. §. 6. *de cenſ.* Conſ. Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. III. cap. 9. p. 324. ſeqq.

AETHALIA. vide ITALIA.

AFRICA, alioquin tertia orbis olim cogniti pars, maxime meridionalis, quae ab Europa mari mediterraneo & freto Herculeo; ab Aſia exiguo Iſthmo & ſinu Arabico ſeiungitur. Aſt ſpeciatim ita dicitur provincia Carthaginienſibus extorta, quae a ſeptentrione Africo mari, ab ortu ſinu magnae Syrtis, a meridie perpetuis montibus, ab occaſu Tuſca amne terminabatur. Eſt provincia ſicca quidem, adeo, ut & aqua quibuſdam in regionibus venalis ſit: *l.* 14. §. 3. *de alim. vel cibar. leg.* ſed frugum tamen feraciſſima. Unde & meſſium incenſores ibi gravius puniti, *l.* 16. §. 9. D. *de poen.* & maxime laudatur *frumentum Africum. l.* 50. §. 1. *mandat.* triticum Africum optimum. *l.* 74. D. *de V. O. l.* 75. *eod.* Paullo rarius fuiſſe videtur vinum. Unde ſuſceptores vini ibi patrimoniale munus gerebant. *l.* 18. §. 2. *de munerib.* Urbes ibi complures & celeberrimae, inter quas Carthago, Utica & Leptis, iuris Italicae coloniae eminebant. *l.* 8. §. 11. D. *de cenſ.*

Ceterum & haec erat provincia populo ab Auguſto attributa, in quam procoſſ. mittebantur, quales Bradua Mauricus *l.* 4. D. *de off. ejus, cui mand. juriſd. l.* 1. §. 4. D. *de ſuſpect. tutor.* & Ennius Proculus *l.* 5. §. 1. D. *de jur. immun.*

AGRIPPINENSIS colonia, in inferiore Germania, ad Rhenum, ubi hodiernum urbs antiquum Coloniae nomen retinet. Olim erat Ubiorum caput, poſt colonia iuris Italici, *l.* 8. §. 2. D *de cenſ.* quae ab Agrippina, Claudii Imp. uxore, cognomentum traxit. Tacit. Annal. lib. XII. cap. 27.

ALEXANDRIA, ſplendidiſſima civitas, & Aegypti caput, ab Alexandro M. condita, & ob portus commoditatem in tantum aucta, ut uni tantum Romae cederet. Quum nullum ibi publicum conſilium ferrent Romani: ius Alexandrinis dicebat Juridicus Alexandrinae civitatis, de quo *tit.* D. *de offic. iuridici.* Ibidem & Praefectus Auguſtalis Aegypti ſolebat degere. Saltim non prius deceſſoris poteſtas exſpirabat, quam ſucceſſor Alexandriam perveniſſet, quamvis iam eſſet in provincia. *l.* 1. D. *de offi. praef.*

praeſ. Aug Feminas Alexandrinas foecundas celebrat *l.* 3. D. *ſi pars her. pet.* *l.* 7. *pr.* D. *de reb. dub.* *l.* 36, D. *de ſolut. & liberat.* Elemporiam & Oſpraturam apud Alexandrinos patrimoniale munus fuiſſe docet Arcadius Charihus *l.* 18. §. 19. D. *de mun. & hon.*

ALGIDUS mons, unde legiones, tunc belli gerendi cauſſa commoratae ſigna in Aventinum traſtulerunt, & Decemviris ob Appii libidinem exoſis abrogarunt imperium *l.* 2. §. 24 D. *de O. I.* Non procul abeſt a Tuſculo, ſibique impoſitum olim habuit oppidum cognomine, ab Aequis habitatum, & ſilvam, dictam Algidam, cujus in ingreſſu erat Regillus lacus Romanorum periculo victoriaque celeberrimus. Liv. lib. III. cap. 29.

AMMINEA, Regio Campaniae, ubi Falernus, vini generoſiſſimi ferax. Vnde vinum Ammineum. *l.* 16. §. 2. D. *de trit. vin. ol.* Virg. in Georg.

Sunt & Ammineae vites firmiſſima vina.

Et Auſon.

Solus qui Chium miſcet & Ammineum.

ANTIOCHIA urbium orientis maxima, Seleucidarum regum ſedes, & totius Syriae ſub Romanis metropolis, a Seleuco Nicatore anno Olympiadis CXX. primo, id eſt, ab v. c. 454. condita, & a patre ejus Antiocho cognominata Antiochia Juſtin. lib. XV. cap. 4. Syria anno v. c. 690 a Pompejo occupata, Antiochia Seleucia aliaeque urbes opulentiores ius αὐτονομίας impetrarunt. Unde in numis legimus ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΑΣ ΤΑΟΥ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜ. Noriſ. Epoch. Syro- Maced. Diſſ. III. cap. 3. pag. 158 ſequ. quam αὐτονομίαν quum ipſis anno 704. confirmaſſet Jul. Caeſar, ab eo anno epocham ſuam ducere coeperunt. Noriſ. ibid. Non ergo fuit colonia, ſed civitas αὐτονόμος, quo vocabulo etiam appellatur in *l.* 37. *D. de reb. auct. jud poſſ.* ubi Papinianus: *Antiochenſium Coeleſyriae civitati, quod* LEGE SUA *privilegium in bonis defuncti debitoris accepit, jus perſequendi pignoris durare, conſtitit.* Turbare quem poſſet, quod Antiochia dicitur Coeleſyriae civitas, quum eam ad Orontem in Syria ſuperiore ſitam fuiſſe, nemo ignoret. Sed non eſt novum, Coeleſyriam ſenſu paullo latiore accipi, eo puta, quo accepit Dionyſius Periegetes & Strabo lib. XVI. p. 520. qui omnem regionem ultra Seleucidem, in Aegyptum & Arabiam recedentem Coeleſyriam adpellari docent, quum proprie tractus inter Libanum & Antilibanum iſtud nomen ferat.

ANTIOCHIA alia in Syria memoratur in *l.* 8. §. 5. *D. de cenſib.* ſed colonia ab Auguſto ſalvis tributis ducta. Ea non alia eſſe poteſt, quam Antiochia ad Hippum, cujus numus exſtat apud Patin. in M. Aurel. p. 246. cum hoc lemmate: ΑΝΤΙΟΧ. ΠΡ. ΙΠ. ΙΕΡ. ΑΥΤΑΟΚ & alius apud Holſten. ad Steph. p. 37. in quo legitur: ΚΟΛ. ΑΝΤΙΟCH ΠΡ. ΙΠ Diſtabat Hippus triginta ſtadiis a Tiberiade, ut Joſeph. lib. de vita ſua teſtatur, adeoque inter Tiberiadem & Hippum non niſi lacus Tiberiadis videtur interceſſiſſe. Conf. Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. III. cap. 9. §. 5. pag. 331. ſequ.

ANTIOCHIA in Piſidia, de qua Paullus in *l.* 8. §. 10. *D de cenſ.* *In Piſidia ejuſdem juris eſt colonia Antiochenſium.* Fuit ergo colonia juris Italici, inter Seleuciam & Apameam ſita.

APAMEA non una celebratur. Una ad Orontem in Coeleſyria, antea Pella, poſtea a Seleuci uxore Apama Apamea dicta, ſatis ab ipſa natura munita, & fuſius deſcripta a Strabone lib. VI. p. 196. Altera trans Euphratem ex adverſo Zeugmatis, Comagenes oppidi ad Euphratem, quam

cum

cum Syriaca perperam confudiſſe Pinedo in Not. ad Stephanum, docuit ſaepe laudatus Noriſ. Diſſ. *II. cap.* 2. §. 1. *pag.* 79. Tertia in Piſidia cis Taurum ex adverſo Homones. Quarta in Bithynia ad Propontidem inter Cyzicum & Cium ſita, quae ab Apama Pruſiae regis uxore nomen traxit. Strabo *lib. XII. pag.*388. Et haec inter colonias refertur ab Ulpiano *l.* 1 §. 10. *D. de. cenſib.* nec non a Plinio *lib. V. Hiſt. nat. extr.*

APPIA via, ab Appio Claudio ſtrata, *l.* 2. §. 36. *D. de O I.* circa ann. 44·. Liu. *lib. IX. cap.* 20. & Roma per Latium, Campaniam, Capuam uſque perducta, inde a Caeſare Dictatore per Apuliam Brunduſium uſque munita. Poſtea a Trajano Imp. refecta Trajanae nomen tulit. Vid. Gruter. *pag.* 99. 1. Reineſ. *Inſcript. claſſ.* II. 80. Fundum ab ea via cognominatum reperies *l.* 41. §. 5. *D. de legat.* 3.

APVLENSIS colonia juris Italici, cujus mentio fit in *l.* 1. §. 9. *D. de cenſibus.* Fuit olim Apulum regia Dacorum ad fluvium Mariſium, hodie Alba Julia, cujus nomen non ſemel reperias in marmoribus apud Gruter. *pag.* 346. 2. 5. *pag.* 347. 1. *pag.* 345. 9. ubi ſemper vocatur COL. APVLENSIS, APVLESIVM. cet. Eſt tamen ubi M, id eſt, municipium audit. Grut. *pag.* 49. 4. *pag.* 88. 13 *pag.* 89. 11.

AQVILEIA, celeberrima olim Hiſtriae civitas, & commerciis celebris, quibus non incommodum erat proximum mare Hadriaticum Vnde navigationis e provincia Cyrenaica Aquilejam inſtitutae mentio fit in *l.* 37. *D. loc.*

AQVITANIA, una ex quatuor provinciis, in quas Galliam deſcripſerat Auguſtus. Iſtae quatuor dioeceſes erant Narbonenſis, Aquitanica, Celtica, & Belgica. Et Belgas quidem a Celtis Matrona & Sequana; Celtas ab Aquitanis Garumna dividebat, temporibus Caeſaris. Caeſ. de B G. *lib.* 1. Aquitania itaque tunc terminis anguſtiſſimis circumſcripta, intra Garumnam Pyrenem & Oceanum continebatur. Aſt Auguſtus ejus fines ad Ligerim uſque protulit, totamque provinciam in tres maximas dioeceſes diviſit, Aquitaniam puta primam, cujus metropolis Avaricum Biturigum Cuborum, Aquitaniam ſecundam, cujus caput Burdigala Biturigum Vibiſcorum, & Novempopulanam, cujus caput Auguſta Auſciorum. Strabo *lib. IV. pag.* 176. *ſeq.* Praeerat huic provinciae Legatus Caeſaris pro praetore, qualis ſub Hadriano, Salvius *l.*12. *de cuſtod. & exhib. reor.* L. Julianus L. F. Pal. Julianus LEGAT. AUG. PRO. PR. PROVINCIE. AQVITANIAE eſt apud Gruter *pag.* 422. 7.

ARABIAE partem Caeſar, totam Trajanus provinciam fecit. Sex. Ruf. Breviar. *cap.* 14. Vnde P. Plotius Romanus LEG. AUG. PRO. PR. PROV. ARAB. eſt apud Reineſium *Inſcript. claſſ.* II. 26. Incolas ſemper aluit pravos, & latrociniis caedibuſque famoſos. Vnde nec mirum, frequentiſſimum ibi fuiſſe crimen ſcopeliſmi, de quo *l.* 9. D. *de extr. crim.* Ferax contra gemmarum & aromatum. Vnde Sargogallia Onyx Arabius *l.* 17. §. 7 *de donat.*

ARELATA, urbs Galliae Narbonenſis ad Rhodanum, cujus reſpublica memoratur in *l.* 34. *pr.* D. *de uſu & uſufr. leg.* Mentio ejuſdem oppidi fit in *l* 13. *pr.* D. *de inſtit. act.*

ARICIA *l.* 64. D. *de cond. & dem.* notiſſimum Latii municipium, hodie l' Aricia.

ASIA modo alteram orbis partem ad orientem, notat, modo provinciam populi Rom. ab Attalo Romanis teſtamento relictam, quae hinc κατ' ἐξοχὴν hoc nomen tulit, quod hanc ſolam Romani in Aſia poſſidebant, Noriſ.

Noriſ. Cenotaph. Piſan. *Diſſ.* II. *cap.* 11. *p.* 205. Complectebatur illa omnem tractum cis Taurum ac Halym, exceptis Galatis & reliquis gentibus, quae Amyntae paruerant; Bithynia item & Propontide. Vnde ſub juriſdictione Aſiana erant Jonia, Phrygia major & minor, Myſia, Caria, ac Pergamus. Strabo *lib. XVII.* Geogr. Libera rep. praetoria erat provincia, ceu erudite probat Noriſ. *ibid. pag.* 206. Si tamen bellum immineret, aliquando eo mittebatur Proconſul, qualis Rutilius ICtus, *l.* 2. §. 40. *de O. I.* Aſt Auguſtus eam provinciam populo conceſſerat, cujus nomine eo mittebantur Senatores conſulares, ſub titulo Proconſulum. Dio *lib. LIII.* iique id habebant, ut non poſſent, niſi per mare, venire in provinciam, & inter metropoles Epheſum primum adire tenerentur. *l.* 4. §. 5. D. *de off. procoſ.* Ceterum praecipuae Aſiae urbes, veluti Epheſus, Smyrna, Sardes, Pergamus, Miletum, Tralles, in corpus aliquod & *σύστημα* coaluerant, communi ſaluti libertatique tuendae, quod communibus ſacris ludiſque firmabant. Vnde tam frequens in nummis & marmoribus ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΑΣΙΑΣ, immo & in Pandectis noſtris *l.* 6. §. 2. D. *de excuſ.* ubi Antoninus Pius *τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας, communitati Aſiae reſcripſiſſe*, dicitur. Hinc & communem habebant Pontificem, Asiarcham, qui communia ſacra communeſque ludos curabat. Quod munus, quamvis ſplendidiſſimum, quum non ſine multis impenſis poſſet explicari, amoliri poterant ob numerum quinque liberorum. *l.* 6. §. 14. D. *de excuſ.* De variis hujus provinciae urbibus & coloniis ſuis locis agemus. Id addimus, memorari ibi marmorum fodinas, in quibus lapides renaſcantur. *l.* 7. §. 19. D. *ſolut. matr. dos quem.*

ATELLATA & Niphana regiones memorantur in *l.* 35. §. 2. *D. de legat.* 3. utraque ignota, niſi quod Ant. Auguſt. de Nom. propr. τοῦ πανδέκτου Florentini cap. 7. p. 477. ibi pro *Atellata* legendum ſuſpicatur *Atellana*, ut ſit tractus circa Atellam, oppidum Campaniae felicis, unde fabulae Atellanae nomen repererunt.

ATHENAE, celeberrima olim Attidis civitas, non modo ſapientia civium, & rerum geſtarum magitudine celebris, ſed & legibus Solonis, quarum fragmenta occurrunt *l.* 13. *D. fam. erciſc. l.* 4. *D. de colleg. & corp.* Ante Solonem Draco tulerat leges, non atramento, ſed ſanguine ſcriptas, quas non hominis, ſed draconis leges veteres quidam ob inſignem truculentiam dixere. Ejus legum quoque mentio fit in *l.* 23. *pr. ad L. Jul. de adult.*

AVENTINUS mons, in quem legiones Appii Claudii libidine conſternatae ſeceſſerunt *l.* 2. 24. *D. de O. I.* Eſt unus ex ſeptem montibus, quibus Roma inaedificata, ara Jovis Elicii, ſpelunca Caci, horreis P. R. Veſpaſiani amphitheatro & palatio, thermis Titi & Philippi, domo aurea Neronis aliiſque ſplendidiſſimis aedificiis clarus, quae fuſius deſcribit Jo. Barth. Marlian. Topogr. Rom. lib. V. cap. 2. ſequ. Montem hunc Romae adjunxit, & devictarum gentium coloniae dedit Ancus Marcius, ceu praeter Dionyſ. Halic. & alios teſtatur Liv. *lib.* I. *cap.* 33.

AVRELIA via, cujus mentio *l.* 30. *D. de legat.* 2. ad portam Aureliam urbis Romae pertigit, & in marmoribus, quae non ſemel curatorum hujus viae meminerunt, in veterem & novam dividitur. Grut. *pag.* 457. 6. 465. 5. 491. 12. Sed quemadmodum portae Aureliae ſitus Marliano *lib.* I. *cap.* 8. incertus videtur: ita nec via Aurelia ſatis cognita. Sed quum ex *d. l.* 30. appareat, a Graviſcana colonia viam ad Aureliam pertigiſſe: ſatis patet, eam per Hetruriam decucurriſſe.

BA-

Digitized by Google

B

BABYLON, urbs trans Euphratem celeberrima, quae fere ſemper Parthis paruit. Laudantur in jure noſtro pelles Babylonicae. *l.* 16. §. 7. *de donat.*

BAETICA, una ex tribus provinciis, in quas Romani deſcripſerant Hiſpaniam. Reliquae enim duae erant Luſitanica & Tarraconenſis. Et Baeticam quidem a Luſitanica Anas fluvius, a Tarraconenſi provincia Oroſpeda mons disjungit. Mediam interfluit Baetis, unde toti provinciae nomen haeſit. Fuit provincia praetoria populi. Non enim eo Senatores mittebantur Conſulatu perfuncti, ſed viri praetorii. Sed quia Auguſtus & hos Procoſ. adpellari voluerat, teſtibus Dione *lib. LIII.* & Suetonio *vit. Aug. cap.* 7. inde eſt, quod & eo miſſi praeſides dicti PROCOSS. PROV. BAETICAE apud Grut. p. 345. 5. & 471. 1. nec non in *l.* 2. *D. de his, qui ſui vel al. jur.* *l.* 4. §. 1. *D. ad L. Corn. de ſicar.* Ad conſilium Baeticae reſcripſiſſe dicitur Hadrianus in *l.* 1. *pr. D. de abigeis.*

BARCINONENSIS colonia, in Hiſpania Tarraconenſi, ubi Rubricatus fluvius ſe in mare infundit, quam immunem eſſe tradit *l.* 8. *pr.* D. *de cenſib.* Urbs etiamnum eodem nomine celebratur, & Cataloniae caput habetur.

BENEVENTANA colonia, cui per fideicommiſſum aliquid relictum legas *l.* 57. *pr. D. ad SC. Trebell.* oppidum olim Hirpinorum ad *Sabatum* fluvium, antea *Maleventum* dictum, Liv. *lib. IX. cap.* 27. & fide adverſus Romanos in bellis Punicis celeberrimum, quo tempore jam colonia fuit. Liv. *lib. XXVII. cap.* 10.

BERYTUS, civitas in Syria, *l.* 122. §. 1. *D. de V. O.* vel proprie in Phoenice, *l.* 8. §. 3. *D. de cenſ.* ad mare inter Lycum & Leonton fluvios ſita, juris Italici colonia *l.* 7. *l.* 8. §. 3. D. *de cenſ.* ab Auguſto multis ornata beneficiis, & hinc *Auguſtana* colonia dicta Hadriano *l.* 1. §. 1. *D. eod.* Nimirum coloniam eo deduxit Auguſtus anno v. c. IↃCCXL. Euſeb. in Chron. per Agrippam, duabus ibi legionibus collocatis. Strabo *lib. XVI. p.* 520. Hinc Plinio *lib. V. cap.* 20. vocatur FELIX JULIA: in numo Mediceo apud Noriſ. Cenotaph. Piſan. *p.* 23. COL. JUL. AUG. FEL. BER. Metropoleos honorem obtinuit a Theodoſio juniore, ſed ea lege, ne quid Tyro de ſuo jure derogaretur. *l. un. C. de metrop. Beryt, lib. XI. tit.* 22. non tamen fuit metropolis Phoeniciae ſecundae, ceu contra Ez. Spanhem. *Diſſ. IX. p.* 878. evincit Noriſ. de Epoch. Syro-Maced. *p.* 400. ſed metropolis verbotenus, ſine re, quamvis eo jure abuſus Euſtathius Berythius Beryti Epiſcopus jus metropoliticum ſibi vindicaret, a ſynodo Chalcedonenſi repreſſus *act.* 4. & intra ſolum vocabuli honorem redactus, quo ſenſu & *act.* 6. ejuſdem Synodi dicitur τῆς Βηρυτίων μητροπόλεως ἐπίσκοπος. Floruiſſe ibi ſcholam juridicam celeberrimam, in vulgus notum. De ea fuſius alibi. Jam addimus ſplendidiſſimam illam civitatem demum terrae motu concidiſſe.

BITHYNIA pop. Romani provincia praetoria, ad quam praeter Bithyniam *κυρίως* dictam & Paphlagonia, Propontis, & Pontus referebantur, poſtquam Dejotarus, rex ultimus Paphlagoniae & Pythodoris, Ponti regina deceſſerant. Noriſ. Cenotaph. Piſan. *Diſſ. IV. cap.* 11. *p.* 207. Mittebantur ergo eo praetorii viri, qui tamen ob eam rationem, quam ſupra in voce BAETICA dedimus, Proconſules adpellabantur. Plin. *lib. X. ep.* 109. Poſtquam

Digitized by Google

quam Imperatores & has provincias ſibi fere pro lubitu uſurpabant, legati quidem pro praetore eo miſſi ſunt, ſed conſulari poteſtate. Ita ipſe Plinius LEGAT. PRO PRAET. PROVINC. CONSULARI POTESTATE IN EAM PROVINCIAM AB IMP. CAESARE NERVA TRAJANO AUG. GERMANICO MISSUS dicitur apud Gruter. *p.* 454. In hac quoque provincia Graeci commune concilium habebant, quod τὸ κοινὸν τῶν ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλλήνων, *commune* eorum, qui in Bithynia ſunt, Graecorum adpellatur in *l.* 25. D. *de adpellat.* Unde & communis pontifex ſacris ibi praefuit, quem BITHYNIARCHAM adpellari obſervamus in *l.* 6. §. 14. D. *de excuſat.* De coloniis Apamea in Bithynia & Sinopenſi in Ponto, de quibus in *l.* 1. §. 10. D. *de cenſ.* ſuo loco dicemus.

BOTROJANI fundi meminit *l.* 13. *pr.* D. *comm. praed. ruſt. & urb. praed.* iſque vicinus fuiſſe videtur fundo Geroniano. Vici fortean, quod hodie ignoramus.

BRITANNIA, inſularum Europae maxima Galliae Belgioque ad ſeptentrionem obverſa, primum a Julio Caeſare tentata, deinde ſub Claudio victa magis, quam perdomita, proconſules initio habuit A. Plautium, Oſtorium Scapulam, Didium Gallum, Veranium, Suetonium Paullinum, Petronium Turpillianum, Trebellium Maximum, Vectium Bolanum, Petilium Cerealem, Julium Frontinum & Julium Agricolam, a quibus ſenſim perdomita, & in provinciae formam redacta eſt. Tacit. *cap.* 14. *ſequ.* Quamvis vero Praeſides eo miſſi Tacito Procoſſ. dicantur: vere tamen erant LEGATI AUG. PRO PRAETORE, ut patet ex Grut. *pag.* 493. 1. qualis etiam ſub Antonino Caracalla, ut videtur, fuit Virius Luppus, Britanniae Praeſes, de quo *l.* 2. §. 4. D. *de vulg. & pupill. ſubſtit.* Ad eam tuendam & claſſis comparata erat, cujus Archigubernus Sirius Saturninus memoratur in *l.* 46. *ad SC. Treb.*

BRUNDUSIUM, urbs Calabriae maritima, portu & trajectu in Graeciam clariſſima. Unde ſaepe ejus trajectus in Graeciam aeque ac Syriam mentio fit in *l.* 1. §. 12. D. *de exercit. act. l.* 3. §. 4. D. *de act. emt. l.* 122. §. 1. *D. de V. O.*

BUCINUM. *Tabernae ad Bucinum* mentio fit in *l.* 5. §. 14. D. *de tribut. act.* ſed lectio ibi dubia. Nam in eodem codice eſt *Hucinum*. Unde Ant. Auguſtinus conjicit, legendum eſſe *Fucinum*, ut intelligatur lacus Fucinus maximus, prope Albam, de quo exſiccando cogitaſſe ſcimus Julium Caeſarem, Claudium, Hadrianum. Suet. Jul. *cap.* 44. Claud. *cap.* 20. Ael. Spart. vit. Hadr. cap. 22.

C

CAESAREA, Palaeſtinae metropolis, urbs ſplendidiſſima, & colonia Romana, ſed non juris Italici, *l.* 1. §. 6. D. *de cenſib.* antea Turris Stratonis dicta, ſed ab Herode exaedificata & novo nomine in Caeſaris Auguſti honorem donata. Poſtea Veſpaſianus Caeſarienſes colonos fecit, non adjecto, ut & juris Italici eſſent, ſed tributum tamen capitis remiſit. Unde Titus Imp. eos immunes factos interpretatus eſt. *l.* 8. §. 7. *D. de cenſib.* Sita eſt ad mare Phoenicium inter Joppen urbem & Sycamium, in ea Palaeſtinae parte, quam Galilaeam dictam novimus.

CALETANUS homo memoratur *l.* 78. §. 14. *D. ad SC. Trebell.* Caletes Belgicae populus, cujus meminit Caeſar *lib. II.* de Bell. Gall. *cap.* 4.

Digitized by Google

& Strabo, qui eos ad Sequanam uſque pertigiſſe tradit. Unde non poſſunt coluiſſe tractum Normandiae, qui hodie vocatur *le baillage de Caus*, uti viſum Scaligero, ſed ipſam regionem, cui hodienum *Calais* caput eſt, portus Picardiae celeberrimus.

CAMPANIA, quae ſaepe in Pandectis nominatur, veluti *l.* 30 §. 2. *D. de adim. vel transf. leg. l.* 9. §. 2. *D. quod met. cauſſ. l.* 50 *D. de contrah. emt. l.* 1. *ad municipal.* eſt regio Italiae fertiliſſima, in qua ſummum Liberi patris & Cereris certamen. Fines ejus Liris fluvius, mons Apenninus, Sabatus & Silarus fluvius & mare Tyrrhenum. Montes ibi vitiferi Gaurus, Falernus, Maſſicus, Veſuvius. Unde & mercatura vini ibi frequentiſſima, ad quam reſpicit *l.* 11. §. 3. *D. locat.* & *vinum Campanum bonum*, *l.* 75. *D. V. O.* vinum Falernum *l.* 17. *de ann. leg.*

CAPENA, municipium Latii non procul a Roma, quae ideo portam, ex qua eo ibatur, Capenam adpellabat, dicta, ut videtur, a Capenate fluvio, de quo Silius Ital.

Quo ſacer humectat fluvialia rura Capenas.

Inde eſt, quod *Piſcatoribus Capenatis reſcripſiſſe* dicitur Antoninus Pius Imp. *l.* 4. *D. de rer. diviſ.* ubi quidem Ant. Auguſtin. de Nom. propr. Rom. cap. 7. p. 489. legendum putat *Capenatibus*: ſed nihil videtur mutandum, quia & *Capenatos* dictos eſſe Capenates patet ex marmore apud Gruter. p. 523. 2. ubi monimentum poſitum C. ARTORIO C. F. SCAP. CAPENATO EQ. LEG. II. ITAL.

CAPITVLENSIS colonia Caeſarienſi ſimilis eſſe dicitur. *l.* 8. §. 7. *D. de cenſ.* Jam quidem Ptolemaeus Lib. V. Geogr. cap. 15. inter oppida Syriae Coelaes recenſet Καπιτωλίας, cujus ſitum inter Damaſcum & Gadaram quaerendum eſſe ex Antonini Itinerario docuit Henr. Noriſ. Epoch. Syro-Maced. p. 323. addens numum ſub Severo cuſum, cui inſcriptum ΚΑΠΙΤΩ ΙΕΡΑΣ, ΑΥτονόμου, quem & Luc. Holſten. ad Steph. p. 159. de eadem Capitulenſi colonia, quae in *d. l.* 8. occurrit, interpretandam exiſtimat. Enimvero recte obſervavit laudatus Noriſius, Holſtenium rem acu haud tetigiſſe. Nam Capitolias fuit αὐτόνομος: Capitulenſe vero oppidum colonia, ſimilis Caeſareenſi, quae ne jus quidem Italicum impetraverat. Ergo recte quidem illi, qui apud Paullum legendum monent Capitolienſes: ſed tunc nulla alia intelligenda colonia, quam Aelia Capitolina, quia colonia in Palaeſtina, praeter Caeſareenſem & Capitolinam nulla fuit tempore Ulpiani Paullo συγχρόνῳ, uti jam ſupra ex *l.* 1. *D. de cenſ.* docuimus.

CAPPADOCIA, quae ab ortu Armeniam minorem, a meridie Ciliciam, ab occaſu Pamphyliam & Galatiam, a ſeptentrione Pontum Euxinum habet, tempore Auguſti parebat Archelao, regi ſocio & amico populi Romani, per Orientem potentiſſimo, quem demum Tiberius ex invidia oppreſſit. Dio *lib. LVII.* Tacit *lib. II. cap.* 42. Eo mortuo anno v. c. IↃCCLXX. Cappadocia provincia facta eſt. Vellei Paterc. *lib. II. cap.* 39. eamque Imperatores regere ſoliti ſunt per Legatum, qui LEGATUS AUG. PR. PROV. CAPPADOCIAE adpellatur apud Gruter. *p.* 493. 1. In hac quoque provincia communia gentis ſacra curabat ἀρχιερεύς, quem CAPPADOCIARCHAM vocari videmus *l.* 6. §. 14. *D. de excuſ.*

CAPUA, caput urbium Campaniae, ad Vulturnum fluvium ſitum, urbs ſplendida, potens, & olim inter tres maximas civitates, Romam Carthaginemque numerata. Flor. *lib. I. cap.* 16. Ea cum peſſime merita de Romanis Hannibalis partes ſequeretur, in formam praefecturae redacta eſt, nullo

Digitized by Google

nullo in urbe relicto corpore civitatis, nullo ſenatu, nullo plebis concilio, nec magiſtratu, niſi praefecto Roma eo miſſo. Liv. *lib XXVI. cap.* 16. Aſt poſt annos circiter 152. quam in eo ſtatu fuiſſet, coloniam eo deduxit Caeſar. Vellei. *lib. II. cap* 44. Id factum anno circiter 695. Poſtea eodem colonos iterum miſere triumviri, & quidem milites. Appian. *lib. IV. de B. C. p.* 591. Tertium Auguſtus coloniam Capuam deduxit. Plin. *lib. XVIII. H. N. cap.* 11. Hinc colonia dicitur Tacito *Annal. lib. XIII cap.* 31. municipium vero eidem *lib. III. Hiſt. cap.* 57. quo jure fortaſſis Vitellius in fidei praemium eam donaverat, quamvis addubitem, an res rata fuerit Veſpaſiano rerum potito. Ceterum in ea urbe quam maxime floruiſſe videntur commercia. Unde tot ſtipulationes, ut Capuae ſolveretur, quales reperies *l.* 2. §. 2. 3. 4. *l.* 8. *l.* ... *de eo, quod certo loco. l.* 20. §. 3. *de ſtatu lib. l.* 60. *de verb. obl. l.* 9. §. 2. *de duob. reis l.* 16. §. 2. *de fidejuſſ. l.* 49. §. 2. *eod.*

CARTHAGO opulentiſſima Africae reſpublica, quae cum Romanis diutiſſime de orbis imperio certavit. Ea binis bellis, quae Punica vocantur, victa, tertio demum funditus deleta eſt a P. Scipione Aemiliano, inducto aratro, ut obſervat Modeſtinus *l.* 21. *D. quib. mod. uſusfr. vel uſus amitt.* Poſtea eo colonia deducta circa annum 631. Vellei. Pat. *lib. I. cap.* 15. eique jus Italicum datum a Severo & Antonino Pio *l.* 8. §. 11. D. *de cenſ.* Commerciis & hanc floruiſſe civitatem, ob portum commodiſſimum, vel ex frequente ſtipulatione, ut Carthagine ſolveretur, adparet. *l.* 2. §. 6. *de eo, quod certo loco. l.* 21. *D. de reb. dub. l.* 73. *pr. & l.* 141. §. 4. D. *de. verb. obl.*

CARTHAGINES duas eſſe, obſervatur in *l.* 21. D. *de reb. dub.* Unam jam vidimus. Altera in Hiſpania eſt. Illa Vetus, haec Nova adpellata. Condidere novam Carthaginienſes, ad ſinum Africo vento oppoſitum, & portu munimentiſque inſtruxere adeo, ut omnium Hiſpaniae civitatum facile opulentiſſima haberetur. Liv. *lib. XXVI. cap.* 42. Dicitur & Hiſpana Carthago a Floro *Lib. II. cap. 6.* quamvis ibidem & Vetus Carthago ſit, mediterranea ad Sicorim civitas, non procul ab Ilerda oppido remota.

CASSASDRENSIS, juris Italici colonia in Macedonia, memoratur in *l.* 8. §. 8. *D. de cenſ.* Sed res ipſa docet, intelligi *Caſſandram*, a Caſſandro rege in ipſis faucibus, quae Pallenenſem agrum ceterae Macedoniae jungunt, conditam, hinc Toronaico, hinc Macedonico ſeptam mari. Liv. *Lib. XLIV. cap* 11.

CASSIOPE, Epiri oppidum, Corcyrae inſulae oppoſitum, unde frequens trajectus Brunduſium vel Hydruntum in Italiam. *l.* 1. §. 12. *D. de exerc. act.*

CERCINA, inſula Africa Byzancenae objecta verſus orientem, nec procul a littore remota, ubi Gallus Aquilius, ICtus, Servii Sulpicii doctor, plerumque haeſiſſe, & maximam librorum partem ſcripſiſſe dicitur. *l.* 2. §. 43. *D. de orig. iur.*

CHIOS, inſula Aſiae littori propior, Smyrnae & Clazomenae obverſa, hodie *Scio*. In ea praedia libertis libertabuſque in alimenta & veſtiarium legata reperies apud Modeſtinum in *l.* 4. *pr. D. de alim. & cibar. leg.*

CILICIA, ampliſſima provincia Aſiae, quae longo tractu inter Taurum & Cilicium mare porrecta, montibus & mari veluti muris & vallis a natura munitur, & olim in Aſperam & Campeſtrem dividebatur. Trachea vel Aſpera Pamphyliae & Iſauriae finitima ad Calycadnum fluvium; Campeſtris

Digitized by Google

peſtris ab hoc ad Amanum montem Taurumque pertingit. Quando primum provincia facta ſit, erudite diſputat Henr. Noriſ. *Cenot. Piſan. pag.* 213. ſimulque docet, reip. ei libera adhuc rep praeter utramque Ciliciae dioeceſin adiunctas fuiſſe Pamphyliam, Piſidiam, Iſauriam, Lycaoniam, Cyprum, cum parte Phrygiae majoris uſque Laodiceam. Exorto bello, civili, tres dioeceſes a Cilicia ſejunctae ſunt, Phrygia Pacatiana, Lycaonia & Pamphilia, quae, ut ex Cic. ad Famil. *lib. XIII. epiſt.* 16. *&* 73. colligi poteſt, Aſianae juriſdictioni, viuo adhuc Cicerone, aeceſſerunt. Conſtituto deinde triumviratu Antonius Ciliciam Tracheam & Cyprum Cleopatrae dedit, Piſidiam, Lycaoniam & Iſauriam Amyntae donavit, Ciliciam campeſtrem Syriae praeſidi ſubjecit. Dio. *lib. XXXXIX.* Mortuo anno v. c. 729 Amyntae rege, Auguſtus Piſidiam, Lycaoniam & Iſauriam Galatiae adiunxit, Ciliciam Aſperam, Antonio & Cleopatra oppreſſis, Archelao regi conceſſit, Cyprum ſingularem eſſe juſſit provinciam. Sola itaque remanſit Cilicia campeſtris, cui Aſpera, mortuo demum Archelao, veluti poſtliminii jure acceſſit. Neque tamen ideo Cilicia praeſides ſuos habere deſiit, aut Syriae in perpetuum adiuncta eſt. Tales enim paſſim nominantur Coſſutius Capito apud Tacit. Annal. *lib. XIII. cap.* 33, Vibus Varus legatus provinciae Ciliciae *l.* 3. §. 3 *D. de teſtib.* Benidius Rufus, *l.* 2. §. 1. *D. de iure immun.* & alii, de quibus ſuo loco. Vnde jure ab Henr. Noriſio notatur Baronius, qui in Appar. Annal. Eul. *n* 86. Ciliciam ita mutilatam Syriae acceſſionem in perpetuum factam eſſe exiſtimat. De coloniis hujus provinciae Selinunte & Trajanopoli, de quibus *l.* 1. *D. de cenſ.* ſuo loco agemus.

CIRTENSIS reſpublica, & legatum ei ad opus aquaeductus relictum memoratur *l.* 9. §. 5. *D. de jur. & fact. ign.* Vrbs fuit Numidiae mediterranea, quondam Jubae & Syphacis domus & opulentiſſima ſedes. Poſtquam in Romanorum pervenit poteſtatem, dici coepit Sittianorum colonia.

CITIENSES. Ita vocatur incolae Citii, meridionalis Cypri oppidi, coloniae Phoenicum, portu egregio inſtructae Reſcriptum Severi & Antonini Imperatorum ad eum, qui ſtatuas Citienſibus fuerat pollicitus, exſtat in *l.* 1. §. 5. *D. de pollicitat.* Plura de hac urbe videri poſſunt apud Meurſ. in Cypro *lib. I. cap.* 10. *p.* 30. *& ſequ.*

CLAROMENAE, urbs Joniae poſt Smyrnam & Epheſum celeberrima, ad cujus cives reſcripſiſſe dicitur Hadrianus *l.* 4. §. 5. *D. de legation.*

CLAUDIA aqua ab Appio Claudio ex fontibus caeruleis & Curtio a Milliario 45. in urbem ducta. *l.* 2. §. 36. *de orig. jur.* Reſtitutus poſtea is aquaeductus a Claudio Imp. niſi hunc novum dicere malis. Aliquando enim diſtingui videas Aquas Claudium & Appiam. Vid. Frontin. de Aquaed. Rom.

COELESYRIA vel SYRIA COELE, Syriae dioeceſis quinta. Reliquae enim quatuor erant Palaeſtina, Phoenice, Antiochene, & Comagene. Coele, id eſt, id eſt, cava a tergo Antiochenae, Comagaenes & Judaeae Peraeae ad Euphratem uſque protendebatur, & tractus inſigniores habebat Decapolin, Tetrarchias 17 & Palmyrenen. Itaque praecipuae Syriae Coeles urbes ſunt Damaſcus, Philadelphia, Scythopolis, Gadara, Hippos, Dios, Pella, Caeſaria Paneae ſeu Philippi, Palmyra. Sed jam ſupra diximus, (vid. ANTIOCHIA,) Coeleſyriam aliquando latius accipi pro omni Syriae tractu, a Seleucide ad Euphratem, Arabiam & Aegyptum porrecto. Vnde & Antiochia Coeleſyriae civitas dicitur in *l.* 37. *D. de reb. auct. jud. poſſ.* & Laodicea

Digitized by Google

dicea *in l.* 1. §. 3. D. *de cenſ.* quum utraque urbs in Antiochene ſita fuerit, & cum Apamia & Seleucia Pieria Tetrapolin conſtituerit.

COLONE ob σύγκτησιν praediorum ibi ſitam ſaepe memoratur in *l.* 30. §. 1. D. *de adim. vel transf. legat.* Duo hujus nominis loci fuere in Troade, alter prope Ilium ad extrema Helleſponti, alter prope Lampſacum. Utriuſque meminit Strabo *lib. XIII.* Prior Colonae πλυθυντικῶς, poſterior Colone vocari ſolet.

COMANA, Cappadociae ad Antitaurum civitas, Bellonae cultu celebris: cujus exemplo & Comana in Ponto conſtituta, & Bellonae conſecrata. Strabo *lib. XII.* Sophiſtae Comanenſis Neocaeſareae docentis exemplo utitur Modeſtinus *l.* 6. §. 9. D. *de excuſat.*

COMIANE Apud Modeſtinum *l.* 34. §. 1. *D. de legat.* 2. Lucius Titius filio legat. σύγκτησιν ἀγωνοφόρων Κωμιάνην idque interpres reddidit *ſynthesin ſterilium villarum.* Sed procul dubio Κωμιάνη; eſt regio. Cominos inter populos Aequicolas refert Plin. *lib. III. cap.* 12. Poteſt. ab iis terrae tractus retinuiſſe nomen Comianae, quamvis villa Gaza, quae ibidem memoratur, in Syria potius quaerendam eſſe Comianam, ſuadere videatur. Viderint ea de re alii.

CORINTHUS, Greciae oculus, Achaiae caput, in ipſo Iſthmo Peloponneſi ſitum, & clade ſua notiſſimum. Juſtin. *lib. XXXIV. cap.* 12. Vellei. *lib. I. cap.* 13. Strabo *lib. VIII.* Reaedificata urbs ſplendida fuit Romanorum colonia, cujus complures numi exſtant apud Jo. Foy Vaillantium in Numiſm. Colon. aen. Romanis dedit gentem Tarquiniorum. *l.* 2. §. 2. D. *de O. I.*

CRETA, inſula maris mediterranei ampliſſima, in quam ſub Auguſto Proconſules annui mittebantur, tanquam in provinciam populo ab Auguſto relictam, qualis Caeſius Cordus apud Tacit. *lib. III. Ann. cap.* 38. & 70. Is procoſ. ſimul Libyae Cyrenaicae praeerat, a Ptolemaeo Appione Romanis teſtamento relictae. Strab. *lib. XVII. pag.* 577. Vnde in vetuſtis marmoribus Q. Garcinus & Q. Caecilius Rufinus PROCOSS. CRETAE ET CYRENARUM. Grut *Inſcr. pag.* 415. 5. & *pag.* 1091. 6. qualis procul dubio etiam fuit Salvius Carus Procoſ. Cretae. *l.* 14. *D. ad SC. Turpill.* Aliquando tamen eo miſſos PROPRAETORES, exemplum Q. Luvillii Egnatii evincit apud Grut. *pag.* 433. 1. & 5. Inſula erat cotium feraciſſima, quae diu maximam laudem habuere. Plin. *lib. XXXVI. cap.* 22. Unde ibi a Caeſare locatas cotorias docet Alfenus Varus *l.* 15. *D. de publican. & vectigal.*

CYCLADES (κυκλάδες) inſulae, ex quibus ſe naufragum ſpoliatum eſſe conqueritur Eudaemon in celeberrima *l.* ἀξίωσις 9. D. *ad. L. Rhod. de jactu*, dicuntur inſulae, quae in mari Aegeo medio veluti in orbem jacent, quarum celebriores Andrus, Delus, Paros. Quae illas cingunt, inſulae, quia diſperſae, Σποράδες dicuntur, quales Icaria, Pathmus, Samus, Cos Carpathus, & plures ignobiliores.

CYRENENSIS provincia, alias Libya Cyrenaica, a metropoli Cyrene dicta, item Pentapolis, a quinque inſignium urbium numero, puta Berenice, Arſinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipſaque Cyrene, appellata inter ſinum Syrticum & Aegyptum interjacet. Ejus fit mentio in *l.* 61. §. 1. D. *loc. cond.* Ad Romanos quomodo pervenerit, & quomodo recta ſit, diximus paullo ante, ubi de CRETA egimus.

DA-

Digitized by Google

D

DACIA a ſeptentrione Carpathiae jugis & Hieraſo amne ; ab oriente eodem Hieraſo & Iſtro ; a meridie itidem Iſtro ; & ab occidente Patiſſo terminata , a Trajano , victo Decebalo in provinciae formam redacta , & coloniis exculta eſt. Dividebatur in Ripuenſem, Alpeſtrem & Mediterraneam ſeu Gepidiam, quarum iſta praeter Hungariae partem tractum aliquem Wallachiae, illa reliquam Wallachiae partem cum Moldavia ; haec Transſylvaniam complectebatur. Vnde praeſides Daciarum πλειδυντικοὶ dicebantur, huic provinciae praefecti, quibus id privilegium attributum fuerat, ut poſſent pluribus interdicere provinciis. *l.* 7. §. 14. *D. de interd. & relegat.*

DALMATIA , maritima ad ſinum Hadriaticum regio , a Titio amne , qui Liburniam a Dalmatia dividit , ad Liſſum oppidum protenditur. In eam ſub Imperatoribus mittebantur Legati Aug. pro Praetore , qualis L. Domitius Gallicanus Papinianus apud Gruter. *p.* 402. *6.* In hac provincia Herennium Modeſtinum ICtum vixiſſe , colligunt ex *l.* 52. §. 20. *D. de furt.* quamvis ibi dubia lectio ſit , aliis *de Dalmatia*, aliis *de Delmatio* legentibus. Priorem tamen lectionem Florentina probat.

DELPHI oppidum Phocidis in Graecia, in montis Parnaſſi radicibus ſitum , & oraculo Apollinis olim celeberrimum , cui id privilegium datum ſervatumque fuerat, ut qui Delphia matre natus eſſet, Delphinus haberetur *l.* 1. §. 2. *D. ad municipal.*

DIENSIS in Macedonia colonia jure Italico donata. *l.* 8. §. 8. D. *de cenſib.* Dion eſt oppidum Pieriae, non procul ab Olimpo monte diſſitum.

DYRRACHIUM , inſigne Macedoniae ad mare Hadriaticum oppidum , trajectu Brunduſio celeberrimum. *l.* 1. §. 12. D. *de exerc. act.* Id quum antea Epidamnus vel Epidamnum diceretur , melioris ominis cauſſa Dyrrachium dici coepit , poſtea colonia Italici juris factum. *l.* 7. *l.* 8. §. 8. D. *de cenſib.*

E

EMERITA, vel AVGVSTA EMERITA , Luſitaniae urbs celeberrima ad Anatem fluvium , hodie *Merida.* Fuit colonia juris Italici *l.* 8. *pr.* D. *de cenſ.* Vnde COLONIA EMERITENSIS in marmore apud Grut. *p.* 13. 16. & in numis compluribus COL. AUG. EMERITA. Vid. Valliant. Numiſm. Col.

EMESA vel EMISA, Syriae Phoenices urbs ad Orontem fluvium , aliquamdiu Seleucidis paruit. Aſt Antiochi Grypi filiis ſecum inuicem diſſidentibus Sampſiceramus quidam novum apud Emeſam regnum condidit , tributarius Romanis a Pompejo factus. Ei Jamblichus filius ſucceſſit , *Phylarchus Arabs* dictus Ciceroni *lib. XV. ad epiſt.* 1. Eo ab Antonio interfecto , Jamblicho filio patrium regnum reſtituit Auguſtus , cujus poſteri ibi diu regnarunt , ſaltim ad Veſpaſianorum tempora, quibus Sohemus Emeſae rex memoratur Joſepho de Bello Jud. *lib. XII. cap.* 22. Aſt non multo poſt Emeſa Romano imperio acceſſit , & Romano orbi plures Auguſtos Auguſtaſque dedit, veluti Juliam Domnam , Juliam Maeſam , Soemiadem , Juliam Mammaeam, Elugabalum, Alexandrum Severum. Quum itaque Antonius Caracalla matre Emeſena eſſet natus : eam coloniam fecit juris Italici. *l.* 8. §. 6. D. *de cenſ. l.* 1. §. 4. *eod.* Vnde in numis a Noriſio *Epoch. Syro Maced. pag.* 95. exhibitis dicitur ΕΜΙΣΩΝ ΚΟΛΩΝ. in quorum uno

etiam effigies ſolis ab Emiſenis ſub forma lapidis rotundi & ſuperne ſenſim faſtigiati ſiſtitur, uti id ſimulacrum deſcribit Herodian. *lib. V.*

EPHESUS, Aſiae metropolis, ad quam primum adplicare oportebat proconſulem Aſiae *l.* 4. §. 5. D. *de off. procoſ.* Erat haec urbs ab Amazonibus condita, & templo Dianae ſplendidiſſimo ornata, quod Heroſtratum demum famae cupiditate incendiſſe, notum eſt. Romani Epheſo debebant Hermodorum exſulem, cujus conſilio in componendis XII. tabulis uſos eſſe Decemviros, ſcribit Pomponius *l.* 2. §. 4. D. *de orig. jur.* & Plin. *lib. XXXIV. cap.* 5. Emporium id fuiſſe per orientem celeberrimum, vel ex ſitu & portus commoditate colligas. Accedunt tamen tot juris noſtri fragmenta, in quibus veteres ſibi ſolutionem Epheſi ſtipulatos eſſe legimus, veluti *l.* 2 §. 3. 4. 6. 7. 8. *l.* 4. D. *de eo, quod certo loco. l.* 5. *pr.* D. *de conſt. pecun. l.* 19. §. 1. *de condit. & demonſtr. l.* 24. *de oper. libert. l.* 137. §. 2. *de verb. obl. l.* 16. §. 2. *de fidejuſſ. l.* 98. §. 6. *D. de ſolut.*

F

FARRARIORUM ager memoratur *l.* 58. §. 1. *D. de uſufr.* Situs ignotus eſt, niſi forte legere malis *Farratiorum* vel *Farraticorum*, cujus pagi, Brixiae, ut videtur proximi meminit marmor apud Gruter. p. 1007. 7.

FORMIAE, oppidum maritimum Campaniae, antea Hormia, Strabo Lib. V. Plin. Lib. III. cap. 5. quadraginta a Cajeta ſtadiis remotum, & ob amoeniſſima praedia Romanis jucundiſſimum. Piſcatoribus Formianis reſcripſiſſe videmus Antonium Pium *l.* 4. *D. de rer. diviſ.*

G.

GAAS, praedium in finibus Galatiae, aliudque in Cappadociae finibus memoratur in *l.* 35. §. 1. D. *de legat.* 3.

GADES, inſula duplex Hiſpaniae in ſinu Gaditano notiſſima, oſtio Baetis oblimato obverſa, & celebri ejuſdem nominis emporio clara, quod ſecundo conſulatu civitate donavit C. Julius Caeſar. Dio Lib. XXXXI. p. 161. Fit ejus mentio in *l.* 12. §. 1. D. *de legat.* 1. *l.* 41. §. 6. D. *de leg.* 2.

GALATIA, quam a ſeptentrione mare Ponticum, ab ortu Cappadocia, a meridie Pamphylia, ab occaſu minor Aſia, Pontus, Bithyniaque circumdant, temporibus Auguſti una cum Piſidia, Iſauria & Lycaonia Amyntae regi parebat. Eo anno ab v. c. 1326. ab Homonadenſibus interfecto, Auguſtus illius regnum in provinciae formam redegit, eique legatum pro praetore praefecit M. Lollium. Dio Lib. LIII. Strabo Lib. XII. p. 193 Lycaoniam tamen poſtea Aſiaticae juriſdictioni acceſſiſſe, ex Plin. Lib. V. cap. 27. diſcimus. Praedium *Gaas* in Galatiae finibus ſitum occurrit *in l.* 35. §. 1. D. *de legat.* 3.

GALLIA dicebatur non ſolum terra inter Rhenum, Alpes, montes Pyrenaeos & utrumque mare interiecta, ſed & in Italia, quidquid cis & trans Padum ad Rubiconem uſque fluvium porrigitur. Sed Gallia haec Ciſalpina mature civitate donata, Italiae accenſeri coepit. *l.* 99. D. *de V. S.* Tranſalpinam in Narbonenſem, Aquitanicam, Celticam vel Lugdunenſem & Belgicam deſcriptam fuiſſe, jam ſupra in voce *Aquitania* diximus: plura dicturi infra ſub voce *Narbonenſis.* Jam addimus, fuiſſe ibi lapicidinas, in quibus marmora renaſcebantur. *l.* 7. §. 13. *D. ſolut. matr. dot.* item Gallis

napé-

Digitized by Google

παράφερνα dicta eſſe peculium *l.* 9. §. 3. *D. de jur. dot.*

GARGILIANUS fundus *l.* 43. §. 3. D. *eod.* Sed probabilius eſt, eum a familia nomen accepiſſe, quemadmodum fundi Aebutiani *l.* 38 *pr. de uſu & uſufr. leg.* Caſſiani *l.*27.§.5. D. *de inſtr & inſtr. leg.* Corneliani, *l.* 20. D. *de uſufr.* & locis praeterea novendecim, Gabiniani, *l.* 91. §. 3. D *de leg.* 3. Juliani *l.* 38. §. 8. D. *de legat.* 3. Liviani, *l.* 35. *pr.* D. *de her. inſt.* Lutatiani, *l.* 12. D. *de ann. leg.* Noniani. *l.* 27. §. 4. *de inſt. & inſt. leg.* Potitiani, *l.* 12. D. *de ann. leg.* Rutiliani, *l.* 38. *pr.* D. *de minor.* Seiani, *l.* 20. §. 2. D. *de ſerv. praed. ruſt.* & locis praeterea tredecim. Semproniani, *l.* 27. D. *eod.* & locis praeterea undecim. Trebatiani *l.* 35. §. 2. D. *de leg.* 3. Fuit ſane gens Gargilia Romae. Nam Q. Gargilius Garginianus & Q. Gargilius Moſchion occurrunt in marmore apud Reineſ. Inſcr. Claſſ. XIV. n. 115. Gargilius Rufus apud Gruter. p. 525. 3. Videntur iidem cum Garciliis, quemadmodum *Iccii* etiam dicuntur *Iggii*, & Occii *Oggii*. Sane & Q. GARCILIVS MACER AVIDIANVS eſt apud eumdem Grut. p. 415. 5. Eſto ergo fundus Gargilianus, qui ad familiam Gargiliam pertinuit.

GAZA, celebris urbs Syriae Palaeſtinae, una ex quinque Philiſtaeorum ſatrapiis, Gen X 19. Joſ XIII. 3. viginti a mari ſtadiis diſſita, & acceſſu propter arenae altitudinem difficillimo. Ab Alexandro tamen M. expugnata, civibus omnibus internecione deletis, novis colonis tradita eſt. Arrian. de Expedit Alex. M. Lib. II. Inde in Aegyptiorum regum poteſtate fuit, poſtea anno v. c. 556. ab Antiocho M. occupata, uti erudite demonſtrat Noriſ. Epoch Syro-Maced. Diſſ. V. cap. 2. p. 478. Denique anno v. c. 691. captis Hieroſolymis, maritimas urbes, Gazam, Joppen, Doram, Stratonis turrim liberas & *αὐτονόμους* eſſe juſſit. Joſeph. Lib. XIV. Ant. Jud. cap. 8. Ejuſdem nominis praedium vidimus jam ſupra ex *l.* 34. §. 1. *D. de legat.* 2.

GERMANIA in magnam ſeu tranſrhenanam & ciſrhenanam dividebatur. Ciſrhenana, (nam magna, victa magis quam perdomita, nunquam Romanis conſtanter paruit, & hinc fere pro hoſtico, eodemque loco cum Parthis habita eſt. *l.* 24. & *l.* 27. D. *de capt. & poſtlim*) in duas dividebatur provincias, & a totidem regebatur praeſidibus. *l.* 3. D. *de offic. adſeſſor.* Altera dicebatur prima vel ſuperior, ad eamque referebantur Tribocci, Nemetes, Vangiones Moguntia: altera ſecunda vel inferior, in qua Vbii & Tungri eminebant, inter Vbios colonia Agripinenſis, quae jure Italico fruebatur. *l.* 8. §. 2. D. *de cenſib.* Ex utraque provincia adpellatum fuiſſe Romam, docet *l.* 48. D. *de condit. & demonſtr.*

GRAECIA, terrarum omnium dictis factiſque celeberrima, ab ortu habet Aegeum mare, a meridie Creticum, ab occaſu Ionium, a ſeptentrione juga Scardica & Strymonem amnem. A Romanis dividebatur in Macedoniam, de qua ſuo loco, & Achajam, de qua ſupra actum. Graecorum ſaepe meminit jus noſtrum. Modo enim res quaedam vocabulis Graecis explicantur, ut *l.* 4. §. 5. D. *de off. procoſ. l.* 6. D. *de juſt. & jure. l.* 7. D. *de edendo. l.* 25. § 6. D. *de loc. cond. l.* 5. D. *de evict. l.* 10. §. 4. *eod. l.* 28. D. *de teſt. l.* 9. §. 3. D. *de jure dot. l.* 46. §. 1. D. *de adm. & peric. tut. l.* 4. §. 5. D. *de grad. & adfin. l.* 1. *pr. de adqu. vel amitt. poſſ. l.* 2. § 22. D. *ne quid in loc. publ l.* 1. *l.* 3. D. *de furt. l.* 3. §. 6. D. *de incend. ruin. naufr. l.* 6. §. 1. *ad L. Jul. de adult. l.* 1. *pr. de extr. cogn. l.* 3. D. *de proxen. l.* 5 §. 1. *l.* 19. *l.* 30. §. 2. *l.* 38. *l.* 144. *l.* 177. *l.* 205. *l.* 233. §. 2. *l.* 236. §. 1. *l.* 239. §. 2. 4. D. *de V. S. l.* 65. D. *de reg. jur.*

modo

modo ritus quidam & conſuetudines Graecorum cum Romanorum inſtitutis conferuntur, veluti *l.* 8. D. *de rer. diviſ.* *l.* 16. §. 8. D. *de poen.* modo jura ipſa ex Graecis ſcriptoribus illuſtrantur, quos ſuo loco videbimus. Vinum Graecum laudatur *l.* 16. §. 1. *de tritic. vin. ol. leg.*

GRAECIANUS fundus eſt in *l.* 20. §. 7. D. *de inſtr. & inſtr. leg.* Situs ignotus, niſi idem eſſe dicas ac *Graecanicus.* Nam & Graecienſe ſympoſium eſt apud Gell. *lib. XVI. cap.* 10. Graecienſe melinum apud Plin. *lib. XXXV. cap.* 6.

GRAVISCA, Hetruriae municipium maritimum inter portum Herculis & Oſſam fluvium ſitum, quo Romani coloniam deduxerant anno v. c. 571. P. Cornelio & M. Baebio Coſſ. Liu. *lib. XXXX. cap.* 29. Ei reip. legatum relictum in tutelam viae reficiendae, que eſt in colonia eorum, uſque ad viam Aureliam. *l.* 30. *De de legat.* 2.

H

HELIOPOLIS a Severo Imp. per belli civilis occaſionem Italicae coloniae remp. accepit. *l.* 1. §. 2. D. *de cenſ.* puta, quum Severus occaſione expeditionis orientalis adverſus Nigri aſſeclas anno Chr. 202. in Aegyptum iter faceret. Quemadmodum enim tunc Alexandrinis aliiſque Aegypti civitatibus benefecit: ita & Heliopolitanis jus Italicum videtur dediſſe. Fuit urbs Arabiae contermina, & ob Solis cultum celeberrima, de qua plura Herodot. *lib. II.*

HIERAPOLIS, Aſiae civitas, inter Tripolis ad Maeandrum, & Celaenas ad Marſyam fluvium medio fere itinere interiecta, aquarum calidarum fontibus aliiſque naturae prodigiis celebris, de quibus Strabo *lib. XIII.* Ex Pandectis noſtris conſtat, ibi aquis calidis agros ſolitos irrigari. *l.* 1. §. 13. *D. de aqu. quotid. & aeſtiu.* Ad Hierapolitanos Antoninus Pius reſcripſiſſe dicitur in *l.* 26. *D. de poen.*

HIPPO, Africae civitas, non procul a mari Africano inter Vticam & Tabraeam, S. Auguſtini Epiſcopatu clara. Ejus mentio fit in *l.* 6. *D. de L. Rhod. de jact.* Alia ejuſdem nominis urbs in Numidia, *Hippo Regius*, quemadmodum noſtra *Hippo Diarrhytus*, ſed illa mediterranea, adeoque intelligi nequit in *d. l.* 6.

HISPANIA, provincia Europae maxime occidentalis, mari undequaque alluitur, praeterquam ubi montibus Pyrenaeis a Gallia ſejungitur. In ea Poeni primum dominabantur, quibus perdomitis Romani eam ſenſim ſub ſuam redegerunt poteſtatem, eoque miſerunt praetores, in citeriorem unum, in ulteriorem alterum. Vnde & ex eo tempore, quo Hiſpania provincia facta, primum ſex praetores creati. Liu. *lib. XXXII. cap.* 27. 28. *l.* 2. §. 32. *D. de orig. jur.* Auguſtum poſtea in tres provincias deſcripſiſſe Hiſpaniam, jam ſupra, ubi de Baetica actum, diximus. Nec puto, univerſam Hiſpaniam ex eo tempore uni creditam. Quare quamvis Maecius Probus Hiſpaniae Praeſes fuiſſe dicatur ſub Severo & Antonino imperatoribus: *l.* 7. §. 10. *D. de interd. & releg.* id tamen de una procul dubio trium iſtarum provinciarum intelligendum eſt, ſiquidem ex Grut. p. 381. 1. diſcimus, provincias iſtas adhuc ſub Alexandro Severo fuiſſe diviſas. Quemadmodum vero Hiſpania fuit provincia auri, vini, olei, aliarumque rerum feraciſſima: ita non mirum, frequens inter civitates Hiſpanicas iſpamque Romam fuiſſe commercium, de quo etiam teſtantur l. 63. §. 2. *D. ad L. Falc. l.* 34. §. 1. D. *de ſtatu. lib.*

HUCINUM. Tabernae ad Bucinum ſunt in *l.* 5. §. 14. D. *de tribut. act.* Sed alii codices habent IHucinum. Diximus de eo loco ſententiam ſupra in voce BUCINUM.

I

ILIUM, urbs Phrygiae in Trojae ruinis condita primum ab Alexandro M. ἐλευθέρα καὶ ἄφορος eſſe juſſa, multo magis deinde ornata eſt a Romanis, qui ſe a Trojanis deſcendere credebant. Nam primo in foedere cum Antiocho immunitas iis data & Rhoeteum & Gergithum oppida conceſſa. *Liv. lib. XXXVIII. cap.* 39. Deinde & ſcripta ad Seleucum epiſtola ea demum lege amicitiam & ſocietatem ei obtulit ſenatus populuſque Romanus, ſi Ilienſes conſanguineos ſuos ab omni onere immunes praeſtitiſſet. Suet. Claud. cap. 25. Firmavit hanc ἐλευθερίαν Sulla, quum adverſus Mithridatem bellum gereret, itemque Caeſar, qui & libertatem & agrum Ilienſibus reddidit. Plenam immunitatem dedit Claudius Q. Haterio & D. Junio Silano Coſſ. cauſſam eorum agente Nerone. Sueton. Claud. *cap.* 25. *Tacit. Annal. lib. XII. cap.* 58. Hinc privilegia illa, ut qui matre Ilienſi erat, eſſet eorum municeps, *l.* 1. D. *ad municipal.* item, ut immunes plane eſſent, & ipſius etiam tutelae pupillorum eorum, qui Ilienſes non erant, excuſationem haberent. *l.* 17. §. 1. D. *de excuſat.* Ex qua lege adparet, & Antoninum Pium iis hanc immunitatem confirmaſſe.

ILICITA vide infra LICITANI.

INDIA, terra ſpatioſiſſima a ſeptentrione Emodis montibus, ab ortu montibus Damaſiis & Meandro, a meridie mari Indico, ab occaſu Indo flumine clauſa, variarum frugum, aromatum, gemmarum, unionum feraciſſima fuit. Unde malabathrum, aroma Indicum, ebur & ferrum Indicum, chelyniae Indicae, Indici leones, fucus & capilli Indici in *l.* 16. §. 7. *de donat.*

INDICIA, Zernenſium colonia memoratur in *l.* 1. §. 8. D. *de cenſ.* eaque lectio & in Pandectis Florentinis occurrit. Sed manifeſto legendum: *In Dacia quoque Zernenſium colonia.* Dicemus de ea infra ſub littera Z ad vocem *Zernenſis.*

ISTHMUS, tamquam terrae tractus, in quo domus & fontes, memoratur in *l.* 37. D. *de ſerv. praed. ruſt.* Iſthmi complures paſſim occurrunt. Quum vero reſponſum, quod Paullus *d. l.* 37. habet, Graecum ſit, veroſimile eſt, intelligi Iſthmum, in quo bimaris Corinthus. Iſte enim κατ' ἐξοχὴν id nomen tulit.

ITALIA, ſive terra Italia *l.* 3. §. 3. *D. de abig.* princeps illa terrarum regio inter Alpes & mare ſuperum inferumque interjecta. Olim equidem Italia proprie dicebatur terra a Rubicone fluvio in Bruttios & Lucanos uſque extenſa. Quae enim inter Alpes & Rubiconem interjecta eſt, eam Galli Ciſalpini, Ligures, Veneti, Liburni colebant. Sed poſtea & Gallia & Sicilia, & reliquae inſulae Italiae hoc nomine venire coeperunt. *l.* 99. §. 1. D. *de V. S. & l.* 9. D. *de judic.* Quamvis autem initio inter Romanos cives & Italos magnum eſſet diſcrimen, de quo fuſius Car. Sigon de jure civ. Rom. Ital. & provinc. multo majus tamen erat inter Italos & provinciales, qui & communicata cum orbe Romano civitate, deterioris erant conditionis, quam Itali. Unde & Itali a provincialibus diſtinguuntur *l.* 203. *de V. S.* Liberaa rep. eam ipſe Senatus regebat, Polyb. Hiſt. *lib. VI. cap.* 12. ſingula autem municipia ſuis magiſtratibus parebant: niſi quod extra

Digitized by Google

extra ordinem, ſi ſeditionis vel belli periculum immineret, Italiam fortirentur conſulares vel ἄρχοντας ἀνθύπατοι κατὰ μέρη. Appian. de *Bell. civ. lib. I. p.* 374. Auguſtus proximam Romae Italiae partem ad centeſimum ab urbe lapidem ad Praefecti urbi juriſdictionem retuliſſe videtur. Inde Hadrianus quatuor conſulares per omnem Italiam judices conſtituit. Spart. Hadrian. *cap. XXII.* Dodwell. Prael. Cambden. *IX. cap.* 8. 9. pag. 350. Aſt & hunc morem ſuſtulit Marcus Aurelius Antoninus imp. datis Italiae juridicis ad id exemplum, quo Hadrianus conſulares jura reddere praeceperat. Jul. Capitolin. Marc. *cap.* 11. quanquam Dodwellus jam ab Antonino Pio ſublatam eſſe illam Conſularium juriſdictionem exiſtimet. Hi juridici juriſdictionem quidem habebant, ſed ſine faſcibus ac lictoribus, quibus Conſulares uſos patet ex marmore apud Grut. p. 494. 1. idque magis Marco imp. convenire viſum Italiae, quod ejuſmodi juriſdictio nullam imminutae libertatis ſpeciem prae ſe ferret. Dodwell. ib. p. 355. ſequ. Denique & juridicos Italiae ſuſtulit Macrinus, Dio *lib. LXXVIII.* & ex eo tempore Dodwellus ſucceſſiſſe exiſtimat Correctores Italiae, quorum meminerunt Trebell. Poll. de trig. tyrann. n. 24 & alii, itemque marmora apud Grut. p. 459. 7. & Reineſium Inſcr. claſſ. III. 56. A Conſtantino M. reſtituti conſulares, quorum paſſim meminerunt marmora ap. Grut. p. 351. 5. p. 357. in quibus & aliquando ἀνθύπατοι vel PROCOS. dicuntur. Grut. p. 1090. Reineſ. Claſſ. VI. 4. Symmacho *conſulari jure* Campaniae praeſidentes *lib. IX. ep.* 53. Denique Conſularibus iterum ſubſtituti Correctores, qui & Moderatores, Rectores, Praeſules & Praeſides vocantur ab Ammiano, Symmacho & Caſſiodoro.

ITALIA, in qua naufragium ſe feciſſe queritur Eudaemon in *l. ἀξίωσις 9. D. de L. Rhod. de jact.* ſatis obſcura videtur interpretibus. Quae enim Italia illa, in qua naufragus diripi potuit ὑπὸ τῶν δημοσιωνούντων τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων; Rem non expedit bonus Accurſius, qui & Cycladas inſulas juxta Italiam quaerit. Eſt itaque, qui pro Ἰταλίᾳ legat Τηλίᾳ, & ſubaudiendum moneat θαλάσσῃ. Alii cum Grotio Flor. Sparſ. p. 142. & Jac. Gothofredo ad l. ἀξίωσις *cap.* 3. p. 18. praeferunt ἐν τῇ Ἰκαρίᾳ, ſcilicet θαλάσσῃ. Alii ἐν Ἀτταλίᾳ, ad Attaliam Pamphyliae urbem non multum a Cycladibus remotam hoc naufragium contigiſſe exiſtimant, ſed nihil probabilius ſententia τοῦ πάνυ Bynkershoekii ad l. 9. de L. Rhodia, legendum eſſe monentis ἐν Αἰθαλίᾳ, pro quo & apud Ovid. de Ponto *lib. II. Eleg. III.* legebatur Italia, antequam Nic. Heinſius reponeret Aethalia. Eſt autem Aethalia inſula.

ITALICENSES non dicebantur Itali, ſed coloni urbis Hiſpaniae Baeticae, conventus Hiſpalenſis, ad Baetim fluvium, quam deſcribit Plin. *lib. III. cap.* 1. Eam jam Trajanus civitatis jure donaverat. Spanh. Orb. Rom. Exercit. *I. cap.* 2. §. 21. Sub Hadriano tamen multis aucti privilegiis coloniae jus petebant, ut eſt apud Gell. *lib. XVI. cap.* 13. Et hinc COLONIA ITALICENSIS IN PROV. BAETICA adpellatur apud Gruter. p. 385. 1. Vetinae Italicenſi reſcripſiſſe dicuntur Marcus & Lucius Verus fratres *l.* 27. *pr. D. de poen.*

JUDAEI notiſſima gens ſub Imperatoribus per univerſum orbem Romanum diſperſa, nec raro vexata tum odio religionis tum ob inſignem ad ſeditiones excitandas proclivitatem. Saepe tamen & Judaeos cum Chriſtianis confuſos, jam ab aliis obſervatum. In Digeſtis mentio fit conſtitutionum, quae eos ſine moleſtia eſſe jubent in iis, per quae cultus inquinari

Digitized by Google

videtur. *l.* 15. §. *6. de excuſ.* Nec tamen erant immunes a publicis muneribus, nec a tutela etiam non Judaeorum. *d. l.* 15. §. 6. Sic & circumcidere poterant filios ſuos, idque ipſis permiſſum fuerat Reſcripto Antonini Pii. Sed ſi non ejuſdem religionis homines circumcidiſſent, poena caſtrantium iis irrogabatur. *l.* 11. *pr. D. ad L. Corn. de ſicar.* Severus quidem Judaeos fieri ſub gravi poena vetuit, teſte Spart. Sever. *cap.* 17. ſed id quoque de proſelytis non recipiendis videtur intelligendum. Nam idem princeps cum Antonino Caracalla filio iis, qui Judaicam ſuperſtitionem ſequuntur, honores adipiſci permiſerunt. *l.* 3. §. 3 D. *de decurion.* Alexander quoque Severus Judaeis privilegia reſervavit. Lamprid. Alex *cap.* 22. Manſit tamen & tunc ſanctio, ut qui alienae nationis comparatos ſervos circumciderint, aut deportarentur, aut capite punirentur, civeſque Romani, qui ſe ſervoſue ſuos Judaico ritu circumcidi paterentur, bonis ademtis in inſulam perpetuo relegarentur, medici circumcidentes capitis damnarentur. Paull. Recept. Sent. *lib. V. tit.* 22. §. 3. 4.

L

LACEDAEMON ſive Sparta, Lycurgi legibus & civium fortitudine florentiſſima, & aliquando Graeciae domina & Aſiae terror poſt Leuctricam pugnam & ſub Macedonum dominatione ſenſim decrevit. Sita erat in fine Peloponneſi ad Auſtrum in tractu, qui ab urbe primaria Laconia dicebatur. Viri praetorii Braſidae, cujus cauſa in auditorio Marci Imp. acta meminit *l.* 22. *princ. D. ad SC. Trebell.*

LAODICEA. Inter multas hujus nominis civitates in Pandectis celebratur Laodicea Coelae Syriae colonia, cui Severus ob belli civilis merita jus Italicum conceſſerat. *l.* 1. §. 3. *l.* 8. §. 3. *D. de cenſib.* Quum autem duplex in Syria Laodicea eſſet, una *ἡ ἐπὶ τῇ θαλάττῃ* vel *πρὸς Θαλάσσαν*, altera *ἡ πρὸς Λιβάνῳ*: Strabo *lib. XVI. p.* 517. hic intelligitur illa ad mare ſita in peninſula, iſthmo duorum ſtadiorum cum continenti juncta, inter Eleutheri & Orontis fluvii oſtia. Dicebatur etiam *Λαοδίκεια Συρίας*, quum altera *Λαοδίκεια τῆς Φοινίκης* adpellaretur; ut erudite docuit Noriſ. Epoch. Syro-Maced. *diſſ. III. cap.* 8. §. 2. *pag.* 270. *ſequ.* anno v. c. 707. a Julio Caeſare *αὐτονομίᾳ* donati urbem ſuam *Juliam Laodiceam* nuncupabant. Hinc a Caſſio Caeſaris percuſſore oppreſſi *αὐτονομίαν* & libertatem receperunt a M Antonio Triumviro. Denique quum Severo adverſus Peſcennium Nigrum ad patriae uſque excidium faverent Laodiceni, a Severo id praemium retulit, ut & colonia juris Italici & Syriae metropolis eſſet. Unde in numis apud Holſten. ad Steph. *pag.* 188 & Noriſ. *pag.* 274. vocatur ΙΟΥΛΙέων ΛΑΟΔΙΚέων ΣΕΟΥΗρειανῶν ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ & in aliis Latinis, COL. LAOD. METROPOLEOS, item SEPTIMIA COLONIA LAUDICEAE METROPOLIS. Quos numos ab Harduino *pag.* 285. *ſequ.* perperam ad Laodiceam ad Libanum referri docuit laudatus Noriſius.

LEPTIS. Leptis magna, *l.* 8. §. 11. *de cenſ.* Leptitanorum colonia, *l.* 30. *D. de vulg. & pupill. ſubſt.* urbs in medio ſinu Syrtium in Tripolitana regione ſita, a qua differt Leptis parva, ipſa quoque maritima ad eundem ſinum civitas inter Ruſpinam & Thapſum. Major cum Carthagine & Utica jus Italicum impetravit a Severo & Antonino Auguſtis. *l.* 8. §. 11. *de cenſ.*

LICITANI. De illis in *l.* 8. *pr. D. de cenſ.* dicitur: *Idem jus* (Italicum)

Digitized by Google

cum) *Valentini & Licitani habent.* Sed cuum inter Hiſpaniae oppida nulla ſit Licita, ſed Illici : vel Illicita procul dubio ibi legendum reſcribendumque erit Illicitani. Eſt autem Illici oppidum provinciae Tarraconenſis ad maris mediterranei ſinum, qui ab illo Sinus Illicitanus adpellatur, & ſinui, ad quem Carthago nova aedificata, proximus eſt. Coloniae jus quando acceperint, nondum liquet, attamen & Plinius, dum eos *immunes* vocat, *lib. III. Hiſt. n. cap. 3.* jam ſuo tempore eos juris Italici fuiſſe indicat.

LUGDUNENSIS Gallia, quae & Celtica, una ex quatuor Galliae provinciis, omnem tractum inter Ligerim, mare Aquitanicum & Britannicum, Sequanam, Matronam, Rhodanum & Gebennam montem complectebatur, & in Lugdunenſem primam, ſecundam, tertiam, quartam & quintam dividebatur. In prima erant Lugdunum, Auguſtodunum, Lingonum civitas, Matiſco, & Cabilonum. In ſecunda Rothomagum, & civitates Bajocaſſium, Abrincanorum, Sajorum, Lexoviorum, & Conſtantienſium. In tertia civitas Turonum, Cenomanorum, Redonum, Andegavorum, Nannetum, Curioſolitorum, Venetorum, Oſiſmiorum. In quarta metropolis Senonum, & civitates Carnutum, Autiſiodorum, Trecaſſium, Aurelianorum, Pariſiorum, Meldorum. In quinta denique metropolis Veſontium, & civitates Nevidunum, Aventicum, Baſilea, Viridunum, Ebrodunum, Argentaria, Rauriacum, & portus Abucini. Univerſa haec Gallia juris Italici erat. *l. 8. § 1. de cenſ.* & regebatur a Legato Aug. pro Praetore, qualis Vitraſius Pollio. *l. 15. §. 17. D. de excuſat.*

LUSITANIA, vel, ut in Florentinis eſt, Lyſitania, ultima & maxime occidentalis Hiſpaniae provincia, quae a ſeptentrione Durio fluvio, ab occaſu Oceano, a meridie Ana fluvio & ab ortu linea recta per Samoram ad civitatem regiam (Villa Real) ducta terminabatur. Caſus elegans de tribus a Luſitanis captis tractatur a Servio *l. 21. pr. D. de negot. geſt.* De coloniis ejus provinciae jure Italico donatis, puta Pacenſi & Auguſta Emerita ſuis locis agendum.

LYCIA, cujus mentio fit *l. 77. § 20. de legat. 2.* Aſiae provincia, quae ab ortu Pamphyliam, a meridie mare ſuum, ab occaſu & ſeptentrione Aſiam minorem habet. Temporibus Auguſti erat libera & immunis beneficio Antonii Triumviri. Appian. *lib. V. de Bell. Civil. pag. 675.* Et hinc eorum rempublicam fuſe deſcribit Strabo *lib. XIV. pag. 456.* Aſt Claudius Lycios ea immunitate teſte Suet. Claud. *cap. 25.* privavit, & eos juriſdictioni Pamphyliae ſubjecit. Dio *lib. LX.* Et hinc PROCOS. LYCIAE PAMPHYLIAEque reperias apud Grut. *pag.* 458. 6. & *pag.* 491. 12. Conf. Noriſ. Cenotaph. Piſan. *diſſ. II. pag.* 221.

M

MACEDONIA, provincia ampliſſima, quae praeter Macedoniam proprie dictam, Epirum & Theſſaliam omnem complectebatur. Eam Auguſtus populo conceſſerat. Unde in eam mittebatur proconſulis nomine vir praetorius, qualis eſt Junius Ruſticus in *l. 3. §. 3. de teſtib.* De coloniis Macedoniae, Dyrrachio, Caſſandrenſi, Philippenſi, Dienſi, Stobenſi, de quibus *l. 8. §. 8. D. de cenſ.* ſuis locis agitur.

MILETUS, Cariae celeberrima civitas, quam & Thaletis, viri ſapientiſſimi, incunabula nobilitabant. Hiſtoria de Mileſia muliere ex Ciceronis Orat. pro Cluentio refertur in *l. 39. D. de poen.*

MIN-

MINTURNAE, Campaniae oppidum ad Lirim fluvium, non procul a mari, inter Formias & Sinueſſam ſitum, cui proximae paludes, inter quas C. Marius latuit. Videtur ibi ob Lirim fluvium res nautica, ob pinguedinem paſcuorum res pecuaria floruiſſe, quorum alterum ex *l.* 13. §. 1. *D. loc. conduct.* alterum ex *l.* 8. §. 7. *ſi ſerv. vindic.* colligas.

MINTURNENSE flumen in *l.* 13. §. 1. *loc. cond.* non aliud eſt, quam Liris, ad quem Minturnae ſitae ſunt.

MYSIA, provincia ampliſſima inter Phrygiam, Helleſpontum & Propontidem, Aeoliam & Bithyniam interjecta. Erat in duas diviſa provincias, quarum una major vel ſuperior, altera minor ſive inferior appellabatur. *l.* 3. *D. de offic. aſſeſſor.* In utramque mittebantur Legati pro praetore, quorum unus Ovinius Tertullus, Praeſes provinciae Myſiae inferioris nominatur in *l.* 9. *de capt. & poſtlim.* Vini iſta terra erat feraciſſima. Unde & vitium incenſores in ea provincia gravius punitos legimus. *l.* 16. §. 9. *D. de poen.*

N

NACLENORUM caſtellum, *κώμη Νακλήνων*, memoratur in *l.* 34. §. 7. *de legat.* 2. ſed cujus ſitus incertus eſt.

NAPOCENSIS, juris Italici colonia. *l.* 1. §. 9. *de cenſ.* in Dacia, quae & in hoc marmore apud Reineſ. *pag.* 185. occurrit:

NUMINI AUG.
M. ULP. CAECIL.
BASSIANUS.
M. AGG.
AUGUSTALIS
COL. NAP.
D.D.

Eſt ipſa hodierna Claudiopolis Tranſſylvaniae, ubi plurima Romanae antiquitatis monimenta.

NARBONENSIS, prima Galliae tranſalpinae provinciae, quae in poteſtatem Romanorum pervenit. Unde & *κατ' ἐξοχὴν* provincia adpellatur. Caeſ. de Bell. Gall. *lib. I. cap.* 1. De cultu ejus & elegantia morum opibuſque videndus Plin. *Hiſt. nat. lib. III. cap.* 4. qui eam *nulli provinciarum poſtferendam, Italiamque verius quam provinciam eſſe*, cenſet. Eam ab Aquitania Garumna, Vorgonius & Ligeris, a Lugdunenſi Gebenna, ab Italia Alpes Penninae, Graiae, Cottiae, & Maritimae diſtinguuntur. Ad meridiem mediterraneum mare eſt, portu non uno celebre. Dividitur in quinque dioeceſes, quarum prima Viennenſis, Viennam; ſecunda Narbonam, unde univerſae provinciae nomen; tertia Aquas; quarta Ebrodunum; quinta denique civitatem Centronum in Alpibus metropolin habuit. Mature a Romanis perdomita per praetorem regi coepit. *l.* 2. §. 32. *de O. I.* Poſtea eo miſſi Legati Aug. pro Praetore. Viennenſes in hac provincia juris Italici fuiſſe, notatur in *l.* 8. §. 1. *de cenſ.*

NEOCAESAREA, urbs Cappadociae, quam Lycus fluvius praeterfluit. Plin. *Hiſt. nat. lib. VI. cap.* 3. Floruiſſe ibi ſapientiae ſtudium, ex *l.* 6. *de excuſat.* colligas, ubi *Κομανὸς ἐν Νεοκαισαρείᾳ σοφιστεύων* in exemplum adducitur.

NICO-

NICOMEDIA, Bithyniae metropolis ad mare, quamvis ei *περὶ πρωτείων* controverſiam moveret Nicoea. Eam ob amplitudinem & commerciorum frequentiam, fuſe laudat Dio Chryſoſt. *Orat. ad Nicomedienſ.* 37. *pag.* 477. Nicomedia vectus juxta Athaliam naufragium paſſus fuerat Eudaemon *l.* 9. *ad L. Rhod. de jactu.* Nicomediae vel minores vel ſenes honores gerere potuiſſe, colligi poteſt ex *l.* 11. *de decurion. & fil. eor.* Aliud Hadriani ad Nicomedienſes reſcriptum reperies in *l.* 5. *D. de decret. ab ord. fac.* Saeculo Chriſti III. ibi ſaepe haeſere Imperatores, maxime Diocletianus & collegae, unde frequens hujus urbis mentio apud Lactant. *de mort. perſequut.* & alios, qui Diocletiani truculentiam in Criſtianos deſcribunt.

NICOPOLIS, Armeniae minoris civitas inter Euphratem, Thermadontem & Lycum fluvios ex adverſo Zelae urbis ſita. Alia hujus nominis ſita in faucibus Ciliciae, in Syriae finibus, quae ab Alexandro M. hoc nomen tulit, quemadmodum prior a Pompejo ob victum Mithridatem, ita dicta fertur. Fuit & Nicopolis Epiri in memoriam Actiacae victoriae condita ab Auguſto. De legato Nicopoleos neſcio, cujus Romam miſſi quaeſtio incidit in *l.* 12. *D de legation.*

NILUS, fluvius Aſiae celeberrimus, qui in Africae deſertis ortus ingentem lacum Nilidem permeans per Aegyptum ruit, & ad Δέλτα oppidum per varios ramos diſperſus tandem ſeptem oſtiis in mare ſe effundit. De ejus incrementis & effuſione per Aegyptum quaedam reperimus in *l.* 1. §. 5. *D. de flumin.* & *l.* 10. *D. de extr. crimin.* Diximus iam ſupra ſub voce AEGYPTUS.

HIPHANA regio, ignota. Meminit ejus Scaevola *l.* 35. §. 2. D. *de legat.* 3. Vid. ſupra ATTELLATA.

NUMANTIA, ad Durii fontes in Hiſpania Tarraconenſi ſita, ſine muro, ſine turribus, modico tumulo inaedificata juſtum Romanorum exercitum per annos quatuordecim ſuſtinuit, & primum Pompejo foedus extorſit. Deinde Hoſtilium Mancinum ad pudendas pactiones adegit, quam ſponſionem ratam habere nolens P. R. Mancinum per faeciales dedidit, non tamen receptum. Vellei. *lib. II. cap.* 90. Unde quaeſitum, an ius poſtliminii haberet deditus nec receptus? *l.* 17. *D. de capt. & poſtlim.* Denique a Scipione ad extrema perducta a civibus incenſa eſt: qua flamma & homines & praeda ita perierunt, ut nec Numantinus in catenis duceretur, & triumphus tantum de nomine eſſet. Flor. *lib. II. cap.* 18. Strabon. *lib. III. pag.* 112. Vellei. *lib. II. cap.* 4. Excerpt. Valeſ. *pag.* 381.

NUMIDIA, Maſiniſſae olim regnum, a Tuſca amne ad Ampſagum fluvium littori Africo praetenſum. Victo Jugurtha reges ſuos habuit Hiempſalem, & Iubam ejus filium, Pompeii amicum, Dio *lib.* XLI. *pag.* 172. quo a Caeſare victo Numidia in provinciae formam redacta. Appian. *de Bell. civ. lib. IV.* Paruit ergo ab Auguſti temporibus Legatis Augg. pro Praetore, qualis Tutius Fuſcianus temporibus Antonini Pii *l.* 7. *de legat. praeſtand. contr. tab. bon. poſſ. pet.*

O

OPUS, Locrorum Epicnemidiorum ad Aſopum fluvium civitas, unde accolae Opuntii, & ſinus proximus ſinus Opuntius dictus, ex quo oppido ob caedem involuntariam exulavit Patroclus. De eo exilio verſus Homeri ex Iliad. 4. v. 85. *ſequ.* habes in *l.* 16. §. 8. *de poen.*

OSTIA

Digitized by Google

OSTIA ad Tiberis oſtia ſita, portus Romanorum celeberrimus ab Anco Marcio rege perfectus. Flor. *lib. I. cap. 4.* Frequens ibi navigatio etiam ſub Imperatoribus, qui eandem urbem ſaepe novis ornarunt beneficiis. Navigationis teſtis eſt *l. 6. D. ad L. Rhod. de jactu.*

OVASIS. Ita Florentiae legitur, pro quo Haloander maluit *novas* (*inſulas*). Sed ſane intelligenda *Oaſis*, quam Stephanus & Avaſim & Hyaſin dictam obſervat. Duae huius nominis urbes in Libya deſerta, una Oaſis parva inter Lycopolin, Aegypti & Ammonis oraculum, altera Oaſis magna, magis ad Auſtrum ſita e regione Thebarum. Vterque locus deſertus, aridus, ipſoque gramine deſtitutus, adeo ut teſte Stephano beatorum inſula per jocum diceretur, in qua ſine cibo & potu homines vivant. Erat praeterea ibi muſcarum patria & culicum. Vnde non mirum in Aegypto loco relegationis in inſulam fuiſſe relegationem in Oaſin vel Ovaſin, de qua in *l. 7. §. 3. de interd. & releg.*

P

PACENSIS juris Italici in Luſitania colonia, cujus territorium agro Eborenſi proximum fuiſſe ex luculento patet marmore apud Gruterum, *pag.* 199. 4. ex quo utramque coloniam fines rexiſſe, & in divortio utriuſque agri lapidem hunc conſtituiſſe, adparet. Iter colonias juris Italici ejus mentio fit in *l. 8. pr. de cenſib.*

PALAESTINA, Syriae regio, quae a ſeptentrione Phoenice, ab ortu Coele Syria, a meridie Arabia Petraea, ab occaſu mari Syriaco clauditur. Nomen habet a Philiſtaeis, notiſſima & inimica Ebraeis gente. Dividebatur in Judaeam, Galilaeam, Samariam & Idumaeam. Parebat ſub Auguſto & ſucceſſoribus Regibus, Herodibus & Agrippis. Inde Procuratoribus Caeſaris, qui Praeſidi Syriae ſuberant. Veſpaſianus eo miſit Lucilium Baſſum Legatum Auguſti, ut bellum Judaicum profligaret. Joſeph. *de Bell. Iud. lib. VII. cap. 21. & 25.* Et hinc fere ſemper ſuo legato paruiſſe Palaeſtinam, obſervarunt Heur. Valeſ. ad Euſeb. *Hiſt. Eccl. lib. III. cap. 32.* & Noriſ. *Epoch. Syro Maced. diſſ. V. pag.* 472. Et ſane ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΣΥΡΙΑΣ ΠΑΛΑΙΣ ΤΙΝΗΣ, *Legatus pro praetore Syriae Palaeſtinae* memoratur apud Gruter. *pag.* 495. Saeculo Chriſti quarto per conſulares recta eſt, quorum meminit Hieronym. Vit. Hilarion. *cap.* 8. & *l.* 55. *C. Theod. de decurion.* apparet. Immo & Proconſules hos aliquando dictos, ex *l.* 28. *C. Th. quor. adpell. l.* 42. *C. Th. de appellat. l.* 4. *C. Theod. de fiſci debit.* Alia teſtimonia reperies apud Noriſ. l. c. & Jac. Gothofr. in Notit. Dignit. Codici Theodoſiano ſubjuncta. Ibi duae coloniae Caeſareenſis & Aelia Capitolina, ſed neutra juris Italici. *l. 1. §. 6. D. de cenſ.* Ptolemais enim, quae inter Phoenicem & Palaeſtinam ſita erat, nihil praeter nomen coloniae habebat. *d. l. 1. §. 3.*

PALMYRA, quam a Salomone conditam ex 1. Reg. *cap. 9. v.* 18. colligunt, inter Syriam & Euphratem ſita erat: *Urbs nobilis ſitu, divitiis ſoli & aquis amoenis, vaſta undique arena includit agros & veluti terris exemta a rerum natura, privata ſorte inter imperia ſumma Romanorum Parthorumque, & prima in diſcordia ſemper utrinque cura.* Ita Plin. *lib. V. cap.* 25. Ab Hadriano reſtaurata Hadrianopoleos nomen tulit, teſte Stephano. Et hinc inter colonias Italici juris recenſetur ab Vlpiano, tanquam *civitas in provincia Phoenice prope barbaras gentes & nationes collocata. l. 1. §. 5.*

de

de cenſ. Poſtquam ibi tyrannidem adfectarunt Odenatus & Zenobia . Aurelianus Palmyram expugnavit, & funditus delevit. Vopiſc. in Aurelian. *cap.* 31. Egerunt de ea Noriſ. Epoch. Syro- Maced. *diſſ. II. cap.* 3. *pag.* 122. *ſequ.* V. C. Chriſtoph. Cellar. Diſſert. ſing. & qui maximo apparatu id egit Abr. Sellerus in Antiquitatibus Palmyrenis, quarum ampliſſimus recenſus in *Act. Erud. Lipſ. ſuppl. tomo III. pag.* 89. *ſeq.* qui Sellerus *cap.* 10. *pag* 38. & id obſervat , quod Palmyrae jus coloniae ab Antonino Caracalla in honorem matris, Juliae Domnae fuerit datum, & *cap.* 32. *& ſequ.* Palmyram ſub Diocletiano & ſequentibus imperatoribus ad aliquam civitatis ſpeciem refloruiſſe , donec a Mahommedanis anno 638. intercepta in eum ſtatum deduceretur , ut ſolis ruinis priſtinam magnitudinem proderet , quarum ichnographiam accuratam dedit laudatus Sellerus in actis eruditorum loco citato *pag.* 102. repetitam. PAMPHYLIA , cujus mentio fit *l.* 77. §. 20. *D. de legat.* 2. Aſiae provinciae, que a ſeptentrione Galatia , ab oriente Cilicia & Cappadocia, a meridie mari Pamphylio, ab occidente denique Lycia ac Phrygia majore clauditur. Antiocho victo liberam eſſe a Romanis iuſſam , ex Livio probat Noriſ. Cenotaph. Piſan. *diſſ. II. pag.* 211. Poſtea M. Aquillius partem Pamphyliae, Cariae ac Phrygiae finitimam , in provinciae formam redegit. Inde in Mithridatis poteſtatem pervenit , quo devicto denuo fuit Romana provincia, quam anno v. c. 674. pro Conſule rexit Cn. Dolabella, uti ex Verrinis Ciceronis idem demonſtrat laudatus Noriſius. *pag.* 212. Porro piratae in Cilicia inualeſcentes etiam Pamphyliam finitimam tenuerunt , quibus a Pompejo victis Pamphyſia jurisdictioni Ciliciae adiecta eſt. Aſt Auguſtus rerum potitus Pamphyliae propraetorem impoſuit. Dio *lib. LIII.* Ex quo ſaepe ſuis praeſidibus recta, aliquando etiam vel cum Galatia vel cum Cilicia ab eodem praeſide curata eſt. Conf. Noriſ. *pag.* 213.

PANNONIA, quae in *l.* 78. *pr. D. de hered. inſt.* nominatur , ab occaſu Cetium montem, a ſeptentrione Danubium montem , ab ortu eundem Danubium & montem aureum , hodie *Machek* , a meridie lineam ab aureo monte per confluentes Timaci & Drini ad fontes Vnae fluminis, idque Caravancas montem & Pannonicas Carnicaſque Alpes ad Savi uſque fontes limites habuit. Dividebatur in ſuperiorem & inferiorem , vel in primam & ſecundam conſularem , quarum illa hodiernam Carniolam , Croatiam , Vinidorum Marchiam , Carinthiam , Stiriam & majorem Auſtriae partem ; haec Boſniam, Sclavoniam, & partem Hungariae, inter Danubium, Dravum, Arrabonem amnes, complectitur. Regere Pannoniam utramque ſolebant Legati pro praetore. Hinc LEGATVS PROPR. PROV. PANNONIAE ſuperioris eſt apud Grut. *pag.* 457. 2. INFERIORIS *pag.* 441. 10. *pag.* 442. 3.

PARIUM in provincia Aſiana colonia juris Italici. *l.* 8. §. 9. *de cenſib.* Sita erat urbs in Troade ad Propontidem inter Lampſacom & Priapum , & inde maxime celebratur, quod ibi ophigenes, qui a ſerpentibus ictis ſputo mederentur. Prolixe de ea urbe Strabo *lib. XII.* Plin. *Hiſt. Nat. lib. VII. cap.* 2.

PARTHI, gens Scythica, quae primum Comiſenen , Parthienen, Parataucenen & Tabienen regiones incoluit, quarum metropolis Hecatompolis a centum portis celebratur. Poſtea fere univerſo Perſarum regno potitis Romanis diu terrori fuit, qui nunquam ex eo tempore trans Euphraten fines imperii proferre poterant. Hinc fere pro hoſtibus habiti Parthi ac Germani. *l.* 24. *de capt. eſt poſtlim.* nec aliam originem eſſe dixeris frequentis ſponſionis & conditionis: *ſi Rex Parthorum vivit*, quam a me-

tu iſtius gentis. Ea occurrit apud Papinianum *l.* 37. *D. de reb. cred.* & Ulpianum *l.* 10. §. 1. *de cond. inſt.* Pelles Parthicae laudantur in *l.* 16. §. 7. *de donat.*

PATAVISSENSIS vicus coloniae Italicae jus a Severo obtinuiſſe dicitur in *l.* 1. §. 9. *de cenſ.* Jungitur ibi coloniis Dacicis Zarmizegethuſae, Napocenſi & Apulenſi: adeoque & Pataviſſenſem vel Patavicenſem ibidem quaerendam veroſimile eſt. Sed ipſa ſcriptura dubia. Taurellus habet Pataviſſenſium, Baſilica, παταξηναίων, Haloander Paraniſenſium, alii Patruiſſenſium. Sed quum in tabula Peutingeriana in Dacia occurrat *Poroliſum*, apud Ptolomaeum *Paroliſſum*: ingenioſe vir clar. Chriſt. Gottl. Schwarz in erudita de jure Italico diſſertatione *cap.* 2. §. 1. legit Paraliſenſium. De iis enim marmor apud Sponium Miſcell. Erud. *Antiqu. pag.* 195. COCCEJO. UMBRIAVO. DECURIONI. AUGUR. ITEM. PONTIFICI. CIVITATIS. PARALISENSIUM. PROVINCIAE. DACIAE. COCCEJUS. SEVERUS. FILIUS. PATRI. SAPIENTISSIMO.

PHILIPPI, Macedoniae civitas, trans Strymonem fluvium, inter Amphipolin & Neapolim ſita, jus Italicum obtinuit. *l. 6. l.* 8. §. 8. D. *de cenſ.* Ejus & alias mentio fit in *l.* 32. *D. ad SC. Trebell.* & *l.* 37. *D. de pact.*

PICENUM, cujus mentio in *l.* 41. §. 2. *de legat.* 3. regio Italiae notiſſima ultra Apenninum inter Aeſim & Aternum amnes, cujus oppida celebriora Ancona, Caſtrum novum, Auximum, Septempeda, Tollentinum, Aſculum, Interamnium, Atria & alia.

PISIDIA, inter Pamphyliam, Lyciam, Cariam & Phrygiam magnam ſita, urbe Antiochia, inter Seleuciam & Apameam ſita, colonia juris Italici, celebris. Tempore Auguſti hanc provinciam Amyntae Regi una cum Galatia, Iſuria & Lycaonia paruiſſe, jam ſopra monuimus. Manſit poſtea pars provinciae Galatiae, de qua ſupra plura ſuo loco.

PONTUS, Aſiae provincia, Bithyniae ad ortum finitima, olim Amazonum victoriis clara. A quo tempore non immerito repetas conſuetudinem, quod Pontica matre natus pro Pontico haberetur, *l.* 1. D. *ad municip.* Celebris ibi colonia Sinopenſis, *l.* 1. §. 10. *de cenſ.* de qua ſuo loco. Jam addimus partem hanc & dioeceſin fuiſſe provinciae Bithyniae. Unde unus idemque ſemper praeſes utramque regebat provinciam, qualis etiam ſub Trajano Plinius. Vid. ſupra BITHYNIA.

PTOLEMAIS maritima inter Phoenicen & Palaeſtinam civitas inter Doram & Tyrum, ſita, colonia erat Romana, ſed ſine immunitate. Unde eam nihil praeter coloniae nomen habere dicit Ulpianus *l.* 1. §. 3. *de cenſ.* Eo Claudium Imp. coloniam deduxiſſe ex Plin. *Hiſt. Nat. lib. V. cap.* 19. diſcimus.

PUTEOLI, cujus mentio *l.* 1. D. *ad municipal.* urbs Campaniae, quam ab occaſu Avernus alluit. & ab ortu ſinum Puteolanum habet. De ejus antiquo nomine Dicaearchia, origiue Samia, aquis ſulphureis plura habet Strabo *lib. V.* plurima Iul. Caeſ. Capacius, qui ejus antiquitates ex inſtituto deſcripſit.

Q

QUIRITES, ita Romani vocati. Unde notiſſima formula illa: *jus Quiritium, velitis jubeatis, Quirites*, lex Quiritium in *l.* 1. *D. de rei vind.* Nomen a Quirino, id eſt, Romulo, §. 2. *Inſt. de I. N. G. & C.* quem hoc

Digitized by Google

hoc nomine in coelis vocari dixerat Julius Proculus *Flor. lib. I. cap.* 1. Rationes nominis varias comminiſcitur Ovidius *Faſtor. lib. II. v.* 477. veroſimillimum tamen, eum a Curibus, id eſt, Sabinis, quos vicerat, nomen hoc tuliſſe, quemadmodum & poſtea Romanos a populis victis cognomina ſumſiſſe novimus.

R

RAVENNA, Umbriae civitas ad mare Hadriaticum, poſtea Exarchae Conſtantinopolitani ſede celebris, & jam antea municipium opulentum & commerciis florentiſſimum. Hortorum Ravennatenſium mentio fit *l. 16. D. mandat.*

RHENUS fluvius, qui tranſiens lacum Brigantinum, recepto Nicro, Moeno, Luppia, demum in Belgio in varios ramos diviſus Oceano ſe infundit. Praedia in Germania trans Rhenum, adeoque in Germania magna emta memorantur in *l.* 11. *pr. D. de evict.*

ROMA, caput orbis Romani ad Tiberim, urbs ſepticollis, terrarum Dea gentiumque, cui par eſt nihil & nihil ſecundum. Dicebatur & κατ' ἐξοχὴν urbs. In eo tamen differebat urbs a Roma, quod illa moenibus finiretur, Roma eſſet, qua continentia aedificia erant. *l.* 139. *pr. l.* 2. *pr. l.* 87. *l.* 147. *de V. S. l.* 4. §. 4. *D. de penu leg.* Erat illa communis omnium patria, *l.* 33. *ad municip.* & hinc in dubio jus, quo Romae utebantur ſervandum videbatur. *l.* 32. *D. de LL.* Ceterum varia ſunt loca tum in urbe; tum prope illam, quae in Pandectis memorantur, veluti mons Aventinus, *l.* 2. §. 24. *D. de O. I.* mons ſacer, *l.* 2. §. 20. *eod.* via ſacra, quae inter aedem Saturni & forum Rom. per arcum Severi ad clivum Capitolinum tendebat. *l.* 2. §. 37. *eod.* via ſalaria, ad portam Colinam, per quam olim Sabini ſalem in orbem deferebant. *l.* 27. *de cond. & demonſtr.* Campus Martius. *l.* 6. *D. de contr. emt. l.* 39. §. 6. *de legat.* 1. Capitolium, quod toties occurrit, quoties conditio illa Jureconſultis frequentiſſima: *Si Capitolium adſcenderit.* Forum Romanum, ſub Capitolio late patens, & porticibus elegantiſſimis circumdatum. *l.* 39. §. 9. *de legat.* 1. Palatium, ingens moles in monte Palatino quam Auguſti inhabitabant, *l.* 3. *D. ſi pars her. pet.* Roſtra, ſuggeſtum, in foro ex roſtris navium Antiatium compoſitum. *l.* 2. §. 4. & §. 43. *de O. I.* Morti Salluſtiani in monte Aventino ad campum ſceleratum, *l.* 39. §. 8. *D. de legat.* 1.

S

SABATENE. Rutilia Polla emit lacum Sabatenem angularium: eſt in Florentinis *l.* 69. *D de contrab. emt.* Sabata & Vada Sabatia ſunt oppida Liguriae notiſſima inter Album Ingaunum & Januam ſita. Ibi ſi lacus eſſent, recte dici potuiſſent Sabateni. Sed vere hic intelligenda Sabatia Hetruriae, haud procul a Sutrio remota, quam lacubus & ſtagnis abundaſſe, vel illa Silii Ital. *lib. VIII. v.* 491. *ſequ. docent:*

> *Hos juxta Nepeſina cohors Aequique Faliſci,*
> *Quique tuos Flavina focos, Sabatia quique*
> STAGNA *tenent, Ciminique lacus, qui Sutria tecta*
> *Haud procul.*

SACER dicebatur mons trans Anienem fluvium, in quem plebs, foene-

bri malo ad ſeditionem conſternata, ſeceſſit, non prius, quam impetratis tribunis plebis in urbem reditura. Mons ipſe antea an poſtea Jovi fuerit conſecratus, parum liquet. Rem ipſam referri videas in *l.* 2. §. 20. *de O. I.* Liv. *lib. II. cap.* 32. Dionyſ. Halic. *lib. VI. cap.* 37. Ovid. *Faſt. lib. III. v.* 663. Flor. *lib. I. cap.* 23.

SACRA VIA principium habebat vel a curia veteri in angulo Palatii, vel, quod Varro diſerte ſcribit, a Carinis & ad clivuum uſque Capitolinum pertingebat, de cujus nominis origine Varro & Feſtus. Ejus mentio in *l.* 2. §. 37. *de O. I.*

SALARIA via a porta Capena in Sabinos ducebat. Unde & ſalaria dicebatur, quia Sabini per eam ſal in urbem deferebant. Ejus mentio fit in *l.* 27. *D de contr. emt.* ubi P. Septimius Demetrius in via Salaria monimentum dicitur habuiſſe, cujus ad exemplar ſibi ſimile fieri jubebat teſtator.

SARDINIANORVM reſpublica, cui certa pecunia legata fuerat per quadriennium certaminis Chryſantiani, *l.* 24. *D. de ann. leg.* urbs Lydiae celeberrima ad Tmolum montem, Croeſi olim ſedes, & poſtea ſub Romanis *αὐτονομίᾳ* clara. Unde ſaepe legas in marmoribus Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΣΑΡΔΙΑΝΩΝ. Ludi ibi Chryſanthini celebrabantur, de quibus ſuo loco. In marmore Arundeliano C. Ant. Septimius Publius dicitur *νικήσας ἀγῶνας* ΣΑΡΔΕΙΣ ΧΡΥΣΑΝΘΙΝΟΝ ΤΡΑΛΛΕΙΣ ΠΥΘΙΑ cet. Vid. Reineſ. *Inſcr. claſſ. V.* 20. *pag.* 366.

SARDINIA, maris interni inſula inter Siciliam & Corſicam, poſt Siciliam & maxima & foecundiſſima, ſed coeli parum ſalubris. Unde & eo relegatos novimus, quibus aegre fieri vellent Imperatores. Exemplo eſſe poteſt C. Caſſius Longinus, ICtus celeberrimus, in Sardiniam relegatus, & revocatus a Veſpaſiano. *l.* 2. §. 47. *de O. I.* Erat libera rep. provincia, quam Praetores ſortiebantur. *l.* 2. §. 32. *eod.* Auguſtus eam provinciam populo conceſſit. Unde eo miſſi viri praetorii, more iſtius ſaeculi dicti PROCONSVLES, quales ſub Commodo L. Ragoni. L. F. Pap. Urinas Largus Quinctianus PRO. COS. PROV. SARDINIAE Grut. *pag.* 45. 9. & *pag.* 487. 6. P. VIBI. F. MARIANVS E. M. V. PROC. ET PRAESES PROV. SARDINIAE.

SARMATAE, Graecis Sauromatae, non modo magnum Europae tractum inter Viſtulam, mare Suevicum, ſinum Finnicum, Oceanum Sarmaticum, ſed & Aſiam ſeptentrionalem uſque ad Hyrcanum mare colebant, diviſi ideo in Europaeos & Aſiaticos. Eos pellibus pro veſtimentis uti obſervat Ulpian. *l.* 25. *pr.* D. *de aur. arg mund.*

SEBASTE, olim Samaria, (Hieron. de locis Hebr.) Palaeſtinae civitas ab Hyrcano Judaeorum rege funditus everſa, (Joſeph. *lib. XIII.* Ant. Jud. *cap.* 18.) ab Herode de novo condita, & in Auguſti honorem novo Sebaſtes nomine condecorata, teſte Joſepho *ibid. lib. XV. cap.* 11. & *de bello Iud. lib. I. cap.* 16. idque circa annum v. c. 729. ceu erudite docuit Noriſ. *Epoch. Syro-Maced. Diſſ. V. pag.* 533. *ſequ.* Coloniam eo deduxit Severus Auguſtus *l.* 1. §. 7. *de cenſ.* eique reip. legatum relictum dicitur in *l.* 21. §. 3. D. *de ann. leg.*

SELINUS, maritima ad Selinantis fluvii oſtia civitas, in Cilicia trochea vel aſpera ſita, quam inter juris Italici colonias refert Ulpianus *l.* 1. §. 11. *de cenſ.* Plurimae ibi palmae, in & agro terra Selinuntica, quam Galenus inter medicamenta refert.

SICILIA, inſula maris interni ampliſſima, anguſto Siculi maris freto ab Italia avulſa, & hinc poſtremis temporibus Italiae fere accenſita eſt. *l.*

99. D.

90. D. *de V. S.* Primum a gigantibus, inde ab Iberis, tum poſtea a Siculis, Latii populo, porro a Phoenicibus habitata dicitur. Id certum Graecos eam diu tenuiſſe, & frequentibus coluiſſe coloniis. Quum vero civitates ſingulae ſui juris eſſent, nec unquam in unam & communem coaleſcerent rempublicam, & praeterea tyranni in pleriſque dominarentur: Poeni mari tum potentiſſimi maximam inſulae partem facile occuparunt. Aſt iis ejectis Romani primam hanc extra Italiam provinciam fecerunt, & per praetorem rexerunt, *l.* 2. §. 32. D. *de O. I.* quem fere eodem jure uſum, ac urbanum, vel inde patet, quod, antequam lex Atilia de dandis tutoribus per legem Juniam & Titiam ad provincias produceretur, & Siciliae praetores pupillis tutores darent. *Excerpt. Peireſciana pag.* 397. Sub Imperatoribus haec provincia fuit populi, viris praetoriis conceſſa. Unde in marmoribus paſſim obvii PROCOS. PROVINCIAE. SICILIAE. Reineſ. *Inſcr. claſſ. VI.* 130. Grut. *pag.* 437. 7. 1028. 6. Reperias tamen & PROPRAET. PROV. SIGILLAE, apud Grut. *pag.* 344. 8. LEGAT. PR. PRAETORE PROV. SICILIAE. *ibid. pag.* 1093. 2. item LEGAT. PRO PRAETORE PROV. SICILIAE ET ITALIAE *pag* 493. 4 CORRECTOREM PROV. SICILIAE *pag.* 1102. 8. CONSULAREM SICILIAE *pag.* 285. 9. 361. 1. 363. 2. 407. 8. 438. 1. & apud Reineſ. *claſſ. VI.* 92. Legis cenſoriae portus Siciliae mentio fit in *l.* 203. *D. de V. S.* de qua ſuo loco.

SINOPENSIS in Ponto juris Italici colonia eſt, *l.* 1. §. 10. *D. de cenſ.* ſita ad Pontum Euxinum inter Armenen & Amiſum urbes maritimas, & gymnaſio olim inclaruit. De ea plura Strabo *lib. XII.*

STOBENSIS in Macedonia juris Italici colonia, *l.* 8. §. 8. *de cenſ.* Oppidum Stobi inter Axium & Chiodorum flumina ſub radicibus jugorum Boranorum ſitum, vetuſtiſſimum fuit teſte Livio *lib.* XXXIX. *cap.* 54. Id jam a Veſpaſiano fuiſſe civitate donatum ex numo & Plin. *lib. IV. cap.* 10 probat Ez. Spanhem. *Diſſ. de num. prov. pag.* 767. Et tamen eos poſtea jus coloniae Italicae juri civitatis praetuliſſe intelligimus ex *d. l.* 8. id quod plures civitates feciſſe, vel exemplum Uticae & Italicae docet apud Gell *lib. XVI. cap.* 13.

SURRENTUM, Piceni oppidum ad promontorium Minervae, vini generoſi feraciſſimum. Unde vinum Surrentinum, & colles Surrentinae apud Collumell. *lib. III. cap.* 2. & *l.* 16. D. *de trit. vin. ol. leg.* Conf. de hoc oppido Plin. *Hiſt. Nat. lib. III. cap.* 5.

SUTRINI fundi meminit *l.* 35. D *de ſeru. ruſt. praed.* Oppidum eſt Hetruriae maritimum inter Offae fluminis fontes & Ciminium lacum ſitum, de quo Strabo *lib. V.* Sil. Ital. *lib. VIII. v.* 492.

Sabatia quique
Stagna tenent, Ciminumque lacum, qui Sutria tecta
Haud procul.

SYRIA, provincia ampliſſima inter mare Phoenicium, Ciliciam, Euphraten, Arabiam, interiecta in Palaeſtinam, Phoenicem, Antiochenen, Comagenen & Caelen; aliquando in ſuperiorem & inferiorem dividebatur. De Syriae Praeſidibus accuratiſſime actum a Noriſio *in Cenot. Piſan. Diſſ. II. cap.* 16 *pag.* 269. *ſequ.* Libera rep. ei praeerant PROCOSS. ab Auguſti temporibus LEGATI. PRO. PRAET. PROV. SYRIAE, quorum id erat ſingulare privilegium, ut poſſent multis provinciis interdicere, *l.* 7. §. 17. *de interd & releg.* quamvis relegare non poſſent quae ſub ſe non eſſet, veluti in Macedoniam. *d. l.* 7. §. 6. Provinciae hujus ſaepe fit mentio in Pandectis, veluti in *l.* 78. *pr. D. de her. inſtit. l.* 101. *de leg.* 3. *l.* 5. *de manum. vind. l.* 122. §. 1. *de verb. obl. l.* 8. *de cenſ.*

Digitized by Google

cenſ. Sed notatu in primis dignum, quod in Syriis a quatuordecim annis maſculi, a duodecim feminae uſque ad ſexageſimum (quintum) annum tributo capitis obligarenrur. *l. 3. pr. de cenſ.* Praeterea & centeſimas ſolvebant, teſte Appiano in Syriacis. Immunes tamen erant coloniae juris Italici, Tyrus, Berytus, Laodicea, Emiſa, Sebaſte, Antiochia, Palmyra. *l. 1. pr.* §. 1. 3. 4. 5. *l.* 8. §. 3. 4. 5. 6. *de cenſ.* Caeſarienſes & Capitolienſes non erant juris Italici, ſed immunes tamen a tributo capitis & ſoli. *l.* 1. §. 6. *l.* 8. §. 7. *eod.* Ptolemais nihil praeter nomen coloniae habebat. *l.* 1. §. 3. *eod.*

SYRIA COELE vide ſupra COELE SYRIA.

SYRIA PHOENICE, Syriae pars anguſtior quidem, ſed altiſſima ac opulentiſſima. Eam antiquiores Geographi ab Eleuthero flumine in Aegyptum uſque extendebant. Strab. *lib. XVI. pag.* 520. poſtea anguſtioribus terminis circumſcripta, tractum inter Eleutherum & Cherſaeum fluvios complectebatur. In ea Syriae parte ſplendidiſſimae erant coloniae & civitates Tyriorum, Emeſena, Laodicea, de quibus ſuis locis, ex *l.* 1. *&* *l.* 8 *de cenſ.*

T

THESSALIA, Graeciae regio inter Macedoniam & Hellada proprie dictam. In ea civitates celeberrimae, Hypata, Softenes, Cypera, Gomphi, Pheſtus, Tricca, Aetinium, Pythaeum, Atrax, Jolcus, Hermenium, Caſtanea, Meliboea, Methone, Phthia, Thebae Theſſalicae, Echinus, Lariſſa, Demetrias, Pegaſae. Pleraeque ex his civitatibus, ſi non omnes, in *σύϛημα* coaluerant, communibus ſacris, ludis, & conſiliis uſae. Vnde *τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν* reſcripſiſſe dicuntur Hadrianus & Antoninus Pius Imperatores *l.* 37. *D. de judic.* & *l* 45. §. 1. *D. ad L. Iul. de vi publ.*

THRACES a ſeptentrione Aemum montem ab oriente Pontum & propontidem, a meridie Aegeum mare, ab occidente Strymona fluvium fines agri ſui habebant. Gens olim fera & ſaeva, poſtea paullatim ad meliorem cultum traducta. Vnde plures ibi urbes & coloniae celeberrimae, & in his Byzantium, paullo poſt altera Roma & orientis caput futura. Vrbes Thraciae itidem in ſyſtema coaluerant. Vnde *τῷ κοινῷ τῶν Θρᾳκῶν* reſcripſiſſe dicitur Antoninus Pius *l.* 1. §. 1. D. *de adpellat.*

TIBERIS, fluvius Latii ex Apennino fuſus urbe Roma quam alluit, illuſtris, ex Hetruria decurrentem Clanim, ex Latio Narem atque Anienem in alveum ſuum receptos in mare inferum defert. Pars quaedam cis, pars ultra Tiberim ſita. Vnde *quinque viri cis Tiberim & ultra* Tiberim, *l.* 2. §. 33. *de O. I.* de quibus ſuo loco; & *tabernae trans Tiberim*, *l.* 5. §. 16. *de tribut. act.* Tiberim aliquando ſe infudiſſe in urbem, & ſtragem maximam ediḋiſſe, ex *l.* 9. §. 1. *de damn. in inf.* diſcimus. Obiter Tiberis mentio fit in *l.* 23. *D. praeſc. verb. l.* 17. §. 6. *de aedil. edict. l.* 6. *de nupt.*

TIBVR, Latii oppidum ad Anienem fluvium, antiquitate & amoenitate celeberrimum, Balneum ibi Julianum celebratum, quod ut gratis praeberetur civibus, legato neſcio cujus effectum eſt. *l.* 35. §. 3. *de legat.* 3.

TRAJANOPOLIS, Ciliciae colonia juris Italici, a conditore Trajano Imp. cognominata. *l.* 1. §. 11. *de cenſ.*

TROAS, Aſiae regio ad Helleſpontum, in qua Ilium. Ibidem & urbis Troas,

Digitized by Google

Troas, ab Alexandro Alexandria Troas dicta inter Colonas & Lectum, haud procul ab Helleſponto. Eam juris Italici fuiſſe, ex *l. 7. & l. 8. §. 9. de cenſ.* diſcimus.

TROIA, illa celeberrima Aſiae vel Phrygiae minoris civitas, ab Achivis capta & funditus exciſa. Ejus πανολεθρίας meminit *l. 123. D. de V. S.* Refloruit poſtea in Ilio, de quo ſupra. Jam ſeges eſt, ubi Troja fuit.

TVSCIA, quae & Hetruria, ampla & dives inter Galliam ciſpadanam, montem Apenninum, Tiberim, & mare inferum provincia, duodecim urbibus totidemque principatibus inter ſe conſtitutis clara. Ejus mentio fit in *l. 41. §. 2. de legat. 3.*

TVSCVLVM, proximum Romae Latii municipium, mature civitate donatum, & multis Romanorum palatiis praediiſque ſuperbum. Reip. Tuſculanae mentio fit *l. 38. §. 5. D. de legat. 3.* Fundorum Tuſculanorum *l. 50. de uſufr. l. 77. de legat. 2. l. 82. §. 1. de legat. 2. l. 39. §. 2. de aur. arg. mund. l. 17. pr. de cond. & dem. l. 74. l. 75. de V. O.*

TYRVS, Phoeniciae metropolis, potentia olim & opibus celeberrima adeo ut per totum orbem claſſes dimitteret, variaſque in Aſia, Graecia, Africa, Sicilia, Hiſpania colonias conderet. Ab Alexandro M. laborioſa obſidione expugnata & funditus exciſa, ſtatim renata eſt, quod Sidonii in claſſe Alexandri militantes 15000. Tyriorum in urbis direptione furtim ſubduxerant, ac plures ante urbis obſeſſionem Carthaginem fugerant, quibus patrios Lares repetentibus Tyrus tam brevi priſtinas vires recuperavit, ut anno a memorata clade XVIII. Antigono, Aſiae regi potentiſſimo XV. menſibus reſiſteret. Noriſ. *Epoch. Syro-Maced. Diſſ. IV. pag. 381. ſequ.* Ex eo tempore Tyrus Seleuco & mox Aegypti regibus paruit, donec Antiochus M. eam A. V. C. 536. proditione recuperaret. Polyb. *lib. V.* Ab Alexandro II. Syriae Rege αὐτονομίᾳ donata eſt anno V. C. 628. Strabo *lib. XVI. pag. 521.* quam libertatem illi ſervavit Antonius Triumvir. Ioſeph. *Ant. Jud. lib. XV. cap. 4.* Vnde apud Gruterum pag. 1105. mentio fit ΤΥΡΙΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΣΥΛΟΥ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΦΟΙΝΕΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΝΑΥΑΡΚΙΔΟΣ. Ceterum patria fuit Vlpiani, qui eam *ſplendidiſſimam juris Italici in Syria Phoenice Tyriorum coloniam, nobilem regionibus, ſerie ſaeculorum antiquiſſimam, armipotentem, foederis, quod cum Romanis percuſſerit, tenaciſſimam* adpellat, obſervatque, *eamdem a Severo ob egregiam in rempublicam, Imperiumque Romanum inſignem fidem jure Italico donatam. l. 1. pr. de cenſ.* Aſt Cajus id a Severo & Antonino factum eſſe tradit. *l. 8. §. 4. eod.*

V.

VALENTIA, urbs Hiſpaniae Tarraconenſis maritima ad Turiam fluvium, quae antiquum nomen etiamnum retinet. Eam juris Italici fuiſſe docet *l. 8. pr. de cenſ.*

VIENNA, urbs Allobrogum ad Rhodanum, Galliae Narbonenſis metropolis, hodie *Vienne.* Eam ſolum per Galliam Narbonenſem juris Italici fuiſſe obſervat Cajus *l. 8. §. 1. de cenſ.* quum Gallia Lugdunenſis univerſa eo jure frueretur. COLONIA VIENNENSIUM ORNATISSIMA VALENTISSIMAQUE dicitur in marmore apud Grut. *pag.* 502.

VMBRIA ab Auſtro Narem amnem, ab occaſu Tiberim, & trans Apenninum Bedeſin, a ſeptentrione mare Hadriaticum, ab ortu Aeſim fluvium

vium & Naris fontes terminos habuit. Vrbes clarae Ravenna, de qua ſupra, Ariminum, Piſaurum, Fanum Fortunae, Sena Gallica, Ceſſina, Saſſina, Vrbinum, Sentinum, Aeſin, Camerinum, quae vetera nomina paulliſper inflexa etiamnum retinent. Mentio ejus ſit in *l.* 41. §. 2. *de legat.* 3.

VTICA urbs Africae maritima ad Bagrudae fluvii oſtia ſita, Catonis fato celebris. Quum antea αὐτονόμος eſſet, jus coloniae petiit ab Hadriano. Gell. *lib. XVI. cap.* 13. Sed iſtud demum obtinuit cum jure Italico a Severo & Antonino Auguſtis. *l.* 8. §. 11. *de cenſ.*

Z

ZARMIZEGETHVSA, colonia juris Italici Dacica a Trajano deducta, *l.* 1. *de cenſ.* Ea poſtea dicta Vlpia Trajana, eodemque loco ſita eſt, ubi hodie Varhel ruina. Plura & egregia de ea habet Reineſ. *Var. lib.* III. *cap.* 16. *pag.* 606. *ſequ.*

ZERNENSIVM, colonia juris Italici, item in Dacia fuit, eundemque conditorem Trajanum habuit. De ea quoque plura Reineſ. *Var. lib.* III. *cap.* XVI. *pag.* 606. *ſequ.*

Digitized by Google

SYLLABVS
HVIVS VNIVERSI OPERIS
POSTVMI

TAM TOMORVM, QVAM LIBRORVM, CAPITVM SEV TITVLORVM ATQVE PARAGRAPHORVM, ADIECTIS SIMVL PAGINIS LOCIS PRINCIPALIORIBVS.

TOM. I.
HISTORIAM EDICTORVM, EDICTIQVE PERPETVI COMPLECTENS.

LIBER I.
DE HISTORIA EDICTORVM ANTE HADRIANVM, IN QVA AGITVR

CAP. I. DE EDICTIS GENERATIM, ET QVIBVS ROMAE IVS EDICENDI FVERIT.

§. I. Hiſtoriam edictorum nondum ſatis eſſe illuſtratam: *pag.* 4. §. II. Edicta quid? *ibid.* §. III. Ea Romae proponere ſolitos, qui exercitibus praeeſſent. 5. §. IV. Itemque ſacerdotes, pontifices, decemuiros ſacro-

rum, augures. *pag.* 5. §. V. Maxime tamen magiſtratus EDICTVM aliquando pro lege accipi, LEGEM pro edicto. *pag.* 6. §. VI. Priuati quo ſenſu dicantur EDICERE? 7. §. VII. Diuulgatio per libellos, pittacia, picturas, praecones. *Marſyae* ſtatua, ex qua ſuſpenſi libelli famoſi. *ibid.* §. VIII. An ius edicendi arceſſendum ſit ab IMPERIO magiſtratuum? 8. §. IX. Sententia *Card. Sigonii* expenſa. 9. §. X. Quocumque ſenſu accipiatur imperium, ex eo deriuari non poſſe ius edicendi. Cur ipſa edicta aliquando vocentur IMPERIA? *ibid.* §. XI. Ius reddendi edicta coniunctum fuiſſe cum HONORIBVS. Quinam HONORATI? 10. §. XII. Quid IVS HONORARIVM? 11.

CAP. II. DE VARIIS EDICTORVM GENERIBVS.

§. I. Variae edictorum diuiſiones. *pag.* 12. §. II. Magiſtratus ea vel per PRAECONES iuſſiſſe recitari, vel in SCRIPTVRAM redacta publice propoſuiſſe. 13. §. III. Formula edictalis: PALAM VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT. *ibid.* §. IV. Edicta inſcripta ſaxis, aeri, tabulis, linteis & ceruſſatis. 14. §. V. Eadem propoſita in ALBO. 15. §. VI. Quid ALBVM? *ibid.* §. VII. Edicta alia TRALATITIA, alia NOVA. Cur tralatitium vocetur, quod vulgare ac perfunctorium eſt? 16. §. VIII. Formulae edictales: BONVM FACTVM. Itemque: NON PLACERE. 17. IX. Edicta alia PERPETVAE IVRIS DICTIONIS CAVSSA propoſita, alia REPENTINA. 18. §. X. Quaedam ex his ad REI PVBLICAE adminiſtrationem pertinuiſſe: *ibid.* §. XI. Quaedam ad NEGOTIA FORENSIA. 19. §. XII. Edicta MONITORIA & BREVIA. 20. §. XIII. *Guid. Panciroli* de iis ſententia expenſa. 21. §. XIV. Coniecturae de edictis monitoriis & breuibus. 22.

CAP. III. DE ORIGINE EDICTORVM ET IVRIS EDICENDI.

§. I. Tranſitio ad edictorum originem. *p.* 23. §. II. Eam conſuetudinem fruſtra repeti ab aliis gentibus. Qualia Athenis fuerint edicta theſmothetarum? *ibid.* §. III. Romae ab ipſis vrbis incunabulis reges edicta propoſuiſſe videri. 25. §. IV. Deficiente iure ſcripto, pleraque edictis explicari debere. *ibid.* §. V. Quid MANVS REGIA? *l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.* 27. §. VI. Regnum munia poſtea varios magiſtratus & ſacerdotes obuiſſe. Hinc ius edicendi, regibus olim proprium, ad omnes fere magiſtratus & ſacerdotes eſſe deuolutum. *ibid.*

CAP. IV. DE EDICTIS CONSVLVM, DICTATORVM, CENSORVM, TRIBVNORVM PLEBIS.

§. I. Errare, qui ſolos praetores, procoſſ. & aediles edicta propoſuiſſe ſtatuunt. *pag.* 29 *ſeq.* §. II. Etiam CONSVLES edicta propoſuiſſe, & quidem non modo repentina. 30. §. III. Sed & ad perpetuam iuris dictionem pertinentia. *ibid.* §. IV. Hos non modo, creatis praetoribus, ſed & ſub imperatoribus, iuris dictione aliqua gauiſos. 31. *ſeq.* §. V. Edicta DICTATORVM. An vel a dictatoribus edicta nomen acceperint, vel dictatores ab edicendo dicti? An edictis ſuis ius nouum introduxerint? 32. *ſeq.* §. VI. Edicta CENSORVM tum repentina, tum perpetua. 33. *ſeq.* §. VII. Haec etiam LEGES CENSORIAS dicta eſſe. 34. §. VIII. Edicta TRIBVNORVM PLEBIS. Ex edictis ſuis hos etiam ius dixiſſe. *ibid.* §. IX. An praetores, ſcripturi edi-

edicta, ſemper in conſilium adhibuerint tribunos plebis? Locus Ciceronis explicatus. *pag.* 35. *ſeq.* §. X. Quaestores & xxviros edicta reddidiſſe non videri. 36 §. XI. Contra eam poteſtatem ſibi vſurpaſſe decemviros, tribvnos militvm cos. potestate, & trivmviros. 37.

Cap. V. De edictis praefectorvm.

§. I. Tranſitio ad magiſtratus ſub principatu inuentos. Praefectorvm praetorio, vrbi, & aerario potentia & dignitas. *pag.* 38. §. II. Edicta praefectorvm praetorio. 39. *ſeq.* §. III. Quid τύποι γενικοί, formae generales ἐπαρχικῶν libri? 40. *ſeq.* §. IV. Quamdiu illi edicta noua proponere conſueuerint? 41. §. V. Edixiſſe etiam praefectos vrbi. *ibid.* & *ſeqq.* §. VI. Elegans edictum L. Turcii Aproniani, praefecti vrbis, de venditione carnium. 43. *ſeqq.* §. VII. Variae ad illud obſeruationes. Quid micare? quid svb exagio vendere? quid sevvm & svbivgvlare? Officia praefecti vrbi. 45. *ſeqq.* §. VIII. Alterum Turcii Aproniani edictum de ſuariis & ordinibus, qui ſuariam faciunt. Quid titulus *canonis vinarii*. 47. *ſeqq.* §. IX Edicta praefecti annonae. An patricii etiam edixerint? Quid ῥωμαϊκὰ τῷ μαγίστρῳ λεγόμενα apud Harmenopulum? *pag.* 50. §. X. edicta praefectorvm aerarii. Quid pendere svb edicto. 51. *ſeqq.*

Cap. VI. De edictis praetorvm.

§. I. Praetores olim omnes magiſtratus dictos, non autem ſacerdotes. An Oſtiae fuerit praetor sacris Vvlcani? Sacrarius Vulcani, aliorumque deorum dearumque *pag.* 54 *ſeq.* §. II. Primus praetor quando creatus? 56. §. III. Obtentus patrum, ſub quo praeturam impetrabant a plebe. Praetores collegae conſulum. *ibid.* §. IV. Magiſtratus hic primum patriciorum proprius, poſtea cum plebe communicatus. 57. §. V. Primum vnum, nempe vrbanum, poſtea & peregrinum creatum. Praetor vrbanus maior dictus: an & honoratvs? *ibid ſeq.* §. VI. Numerum praetorum ſubinde auctum. 58 *ſeqq.* §. VII. Praetores de fideicommissis tvtelares, liberales, fiscales, aerarii, an & cereales? 60. *ſeq.* §. VIII. Praetoris iuris dictionem conſtitiſſe in dando, 61. *ſeq.* §. IX. dicendo 62. & *ſeq.* §. X. in addicendo. 63. *ſeq.* §. XI. Munera praetorum extraordinaria. 64 *ſeq.* §. XII. Omnes praetores de iuris dictione ſua, rebuſque curae ſuae demandatis edicta propoſuiſſe. 65. *ſeq.* §. XIII. Eorum alia tralatitia, alia noua 66. *ſeq.* §. XIV. Cur edicta quaedam, nataeque inde actiones praetoriae auctorum nomina retineant? 67. *ſeq* §. XV. Edicere ſolebant praetores ſub auſpicium magiſtratus ſui, praeſtito ſimul in leges iureiurando. 68. *ſeq.* §. XVI. Edictum propoſitum in albo, quod duplex habuit praetor. 69. *ſeqq.* §. XVII. Quo loco illud probabiliter fuerit? 71. §. XVIII. Praetores indirecte ſibi legiſlatoriam poteſtatem vindicaſſe, legeſque euertiſſe edictis ſuis 72. *ſeq.* §. XIX. Cortii *Vindiciae praetoris Romani* expenſae. 73. *ſeq.* §. XX. Status quaeſtionis. 74. *ſeqq.* §. XXI. An praetores hanc ſibi poteſtatem arrogantes impedire potuerit Romanorum religio circa leges? 76. *ſeq.* §. XXII. An cura circa ſcribenda edicta adhibita? 77. *ſeq.* §. XXIII. An iuſiurandum in leges? 78. *ſeqq.* §. XXIV. Edicta frequentiſſime mutata. 80. *ſeq* §. XXV. Praetor populo omnino illuſit novis vocabvlis. 81. *ſeq.* §. XXVI. Itemque variis inuentis exceptionibvs. 85. §. XXVII.

XXVII. Nec non promiſſis IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS. *pag.* 86. *ſeq.* §. XXVIII. Denique FICTIONIBVS. 87. *ſeqq.* §. XXIX. Concluſio elenchi. 90. §. XXX. Elogia edicti praetorii, & quomodo illud ſenſim iuris ſcripti auctoritatem in foro Romano ſit conſecutum? *pag.* 91.

CAP. VII. DE EDICTIS AEDILITIIS. 92.

CAP. VIII. DE PROCONSVLVM, ALIORVMQVE MAGISTRATVVM PROVINCIALIVM EDICTIS.

§. I. Varii magiſtratus prouinciales. *pag.* 92. *ſeqq.* §. II. Prouinciae, quibus legibus uſae ſint ante communicatam cum toto orbe Romano ciuitatem? 94. *ſeqq.* §. III. Edicta prouincialia a quibus propoſita? 96. 1. §. IV. An praeſidibus fuerit ius praetorium? *Panciroli* ea de re ſententia. 95. 2. §. V. Ea refellitur. *ibid.* §. VI. Argumentaque Panciroli refutantur. 96. 2. *ſeq.* §. VII. Edicta prouincialia vel tralatitia vel noua. 98. *ſeq.* §. VIII. Repentina etiam permulta propoſita a praeſidibus. 99.

CAP. IX. DE EDICTIS PRINCIPVM.

§. I. Principes Romani edicta reddiderunt iam ab ipſis Auguſti temporibus. *pag.* 100. *ſeq.* §. II. Quo iure id fecerint, quum tamen prae ſe ferrent initio, ſe non eſſe legislatores, ſed populum. 101. *ſeqq.* §. III. Edicta principum ſaepe SCtis firmata, vel SCta edictis promulgata. 103. *ſeqq.* §. IV. Ab Hadriani temporibus nouae leges edictis principum conditae. 105. §. V. Edicta generalia, ſpecialia, mandata. 106. *ſeq.* §. VI. Eorum publicatio. 107. *ſeq.*

LIBER II.

DE

HISTORIA EDICTI PERPETVI, IN QVA AGITVR

CAP. I. DE PERPETVIS EDICTIS, QVALIA ANTE HADRIANVM IMP. FVERINT.

§. I. Quotuplici ſenſu EDICTVM dicatur PERPETVVM. *pag.* 109. *ſeq.* §. II. Praetores aliique magiſtratus, olim edicta ſua per ipſum magiſtratus tempus pro lubitu mutabant. *pag.* 110. §. III. Senatusconſultum a. v. c. 585. factum, ut praetores ex edictis ſuis perpetuis ius dicerent. *ibid. ſeqq.* §. IV. Illud non valuiſſe videri, & cur? 114. §. V. Lex Cornelia de edictis perpetuis. 115. *ſeq.* §. VI. Varii ſcriptorum errores de lege illa Cornelia. 116. §. VII. Ius praetorium ex eo tempore paullo certius factum. Commentarii ad edictum ſcripti. 117. *ſeq.* §. VIII. An Ofilius edictum perpetuum ſcripſerit auctoritate & iuſſu Iulii Caeſaris? 118. *ſeq.* §. IX. Dodwelli ſententia expenſa. 119. *ſeq.*

CAP.

Cap. II. De tempore conditi edicti perpetui, et cur iſte labor Salvio Iuliano demandatus.

§. I. Edictum vere perpetuum conditum eſt ſub Hadriano imp. *pag.* 120. *ſeq.* §. II. Hadrianus, Numae aemulus, nouarum legum conditor. 121. *ſeq.* §. III. Genuina conditi edicti perpetui era figenda in a. erae Dionyſ. CXXXI. *ibid. ſeq.* §. IV. Auctor edicti Saluius Iulianus. Eum tunc praetura functum videri. 123. *ſeq.* §. V. Et edictum compoſuiſſe auctoritate Hadriani. 124. *ſeq.* §. VI. Julianum ex variis aliis edictis collegiſſe edictum ſuum. 125. *ſeq.* §. VII. Quaedam tamen de ſuo addidiſſe, alia detraxiſſe atque immutaſſe. 126. *ſeq.* §. VIII. Immo & quaeſtiones, inter Proculeianos & Sabinianos agitatas, decidiſſe. 127. *ſeq.* §. IX. Illius auctoritas. 128. *ſeqq.* §. X. Quid iuris prudentia MEDIA? 130. *ſeqq.* §. XI. Auctoritatem ſuam edictum perpetuum conſervavit etiam ſub inſequentibus imperatoribus. Seueri imp. irritum conſilium. 132. *ſeq.* §. XII. Plerique ICti poſt Hadrianum ad edictum illud ſe frequenter referunt. 133. §. XIII. Illud in ſcholis iuridicis ab anteceſſoribus explicatum. 134. §. XIV. An ſectae iuriſconſultorum plane ceſſauerint, condito edicto perpetuo? *ibid. ſeq.*

Cap. III. De Salvio Iuliano iuriſconſulto, edicti perpetui conditore.

§. I. Vita Saluii Iuliani parum certa explorataque eſt. *pag.* 136. §. II. Patria eius non Mediolanum, ſed, quod probabilius, Hadrumetum. 137. *ſeq.* §. III. Africa cauſſidicorum nutricula. 138. §. IV. Majores Iuliani incerti. *ibid.* §. V. Ipſe tamen fuit auctor illuſtriſſimae proſapiae, quae deſcribitur ex mente Spartiani & Iſaaci Caſauboni. 139. §. VI. Nec non ex ſententia Reineſii & Ruperti. 140. *ſeq.* §. VII. Vtriuſque ſtemmatis examen. 142. *ſeqq.* §. VIII. Quae Didii Iuliani mater? Quae paterna eiuſdem origo? 144. *ſeq.* §. IX. Iuliani juriſconſulti nomina. 145. *ſeq.* §. X. Floruiſſe illum ſub Hadriano. 146. §. XI. Itemque ſub Antonino Pio & DD. fratribus. 147. §. XII. An fuerit μακρόβιος ille, de quo *l.* 20. *D de fideic. libert.* 148. *ſeq.* §. XIII. Studia Iuliani philologia. 149. *ſeqq.* §. XIV. Peritia antiquitatum Romanarum. 151. *ſeqq.* §. XV. Eiuſdem philoſophia. 153. *ſeq.* §. XVI. Varia ſcientiae philoſophicae ſpecimina. 154. *ſeqq.* §. XVII. Iulianus Stoicus. 156. *ſeq.* §. XVIII. Doctrinae Stoicae in Iuliani fragmentis veſtigia. 157. *ſeqq* §. XIX. An & ſubtilitatum Stoicarum ſtudioſus fuerit? 159. *ſeqq.* §. XX. Eius iuris prudentia legislatoria. 161. *ſeq.* §. XXI. Itemque conſultatoria. 162. *ſeqq.* §. XXII. Et iudicialis. 164. *ſeq.* §. XXIII. Iuliani inter iuriſconſultos auctoritas. Iulianus Berytenſium anteceſſor a noſtro diuerſus. 165. *ſeq.* §. XXIV. Praeceptor Iuliani Priſcus Iauolenus. An is homo ineptus & ſtolidus? 166. *ſeqq.* §. XXV. Condiſcipuli Iuliani, Aburnius Valens & Tuſcianus. 168. *ſeqq.* §. XXVI. Iuliani auditores. 169. *ſeq.* §. XXVII. Fuiſſe illum ſectae Sabinianae anteſignanum. 170 *ſeq.* §. XXVIII. Quos honores in re publica geſſerit? 171. *ſeqq.* §. XXIX. An & prouincias rexerit? 173. *ſeq.* §. XXX. Vitae finis & ſepultura. 174. *ſeq.* §. XXXI. Scripta Iuliani, DIGESTA. 175. *ſeq.* §. XXXII. Variorum ad illa Notae. 176. *ſeq.* §. XXXIII. Libri ad MINICIVM. 177. *ſeq.* §. XXXIV. Libri ad VRSEIVM FEROCEM. 178. *ſeq.* §. XXXV. Liber de AMBIGVITATIBVS. 179. *ſeq.* §. XXXVI. An & *ad edictum*, & *de praedio dotali* ſcripſerit? 180. *ſeq.*

Cap.

Digitized by Google

CAP. IV. DE AVCTORITATE, ORDINE, ET MATERIA EDICTI PERPETVI, NEC NON DE COMMENTARIIS IVRISCONSVLTORVM AD EDICTVM PERPETVVM.

§. I. Auctoritatem & robur obtinuit edictum perpetuum a SCto illi praemiſſo *pag.* 181. *ſeq.* §. II. An orationem in ſenatu ipſe Hadrianus recitarit? 182. *ſeq.* §. III. De interna edicti perpetui forma. 183. *ſeq.* §. IV. An in libros diviſum fuerit edictum perpetuum? 185. *ſeq.* §. V. De materia edicti perpetui 186. *ſeq.* §. VI. De commentariis iuriſconſultorum ad edictum perpetuum, primo SEX. POMPONII. 187. *ſeq.* §. VII. CAII. 188. *ſeq.* §. VIII. VLPIANI. *pag.* 189. *ſeq.* §. IX. IVLII PAVLLI 190. *ſeq.* §. X. De CALLISTRATI edictis monitoriis, & de FVRII ANTHIANI libris ad edictum. 191. *ſeq.* XI. De aliorum commentariis. 192. §. XII. Ad ordinem feriemque edicti perpetui plerique iuriſconſultorum libri ſcripti. *ibid. ſeqq.*

TOM. II.

EDICTI PERPETVI, ORDINI ET INTEGRITATI SVAE RESTITVTI

PARS I.

QVAE IN PANDECTIS ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ NOMINE VENIT.

Nomina ſcriptorum, de edicto teſtimonium perhibentium, ordine alphabetico poſita.

ALEXANDER imp.	*pag.* 198
ANTONINVS Pius.	197
—— A.	197. 198
AVRELIVS.	202
BLASTARES MATH. Hieromachus.	204
CALLISTRATVS.	197
CARACALLA ANTONINVS imp.	198.bis.
CARVS A.	200
DIOCLETIANVS A.	200. 201. 202
EVSEBIVS.	202
FESTVS.	202
Fragmentum regularum veteris iuriſconſulti a Petro Pithoeo primum editum.	202
GALLIENVS A.	200
GELLIVS.	197
GORDIANVS imp.	199
HERMOGENIANVS.	200
IVSTINIANVS.	203
LEO imp.	203
MAXIMIANVS A.	200. 201 202.
MODESTINVS.	200
NVMERIANVS A.	200
PAEANIVS.	203
PAPINIANVS.	198
PAVLLVS.	199

PAVL-

PAVLLVS DIACONVS. pag. 203
PHILIPPVS imp. 200
SCAEVOLA CERVIDIVS. 197
SEVERVS A. 197
SPARTIANVS. 202
VALERIANVS A. 200
VICTOR AVRELIVS. 202
VLPIANVS. 198.199

SENATVSCONSVLTVM EDICTO PROOEMII LOCO PRAEMISSVM. p. 205

Tit. I. De actione danda. 209
II. De magiſtratuum municipalium poteſtate & officio. 210
III. De modo iuris dictionis. 214
IV. De vadimoniis. 215
V. De lite vindiciarum. 218
VI. De iudicis datione. 219
VII. De formula iuris dictionis, & albo corrupto. 221
VIII. Quod quiſque iuris in alterum ſtatuit, ut ipſe eodem iure vtatur. 223
IX. De edendo. 225
X. De pactis & conuentionibus. 227
XI. De in ius vocando. 229
XII. In ius vocati vt eant, aut ſatis vel cautum dent. 232
XIII. Si quis in ius vocatus non ierit. ibid.
XIV. Qui neque ſequantur, neque ducantur. 234
XV. Ne quis eum, qui in ius vocabitur, vi eximat. 236
XVI. De poſtulando. 237
XVII. De his, qui notantur infamia. 239
XVIII. De plus petendo. 244
XIX. Si ex noxali cauſſa agitur, quemadmodum caueatur. 245
XX. De eo, per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat. 246
XXI. De cognitoribus. 247
XXII. De procuratoribus. 249
XXIII. Quod cuiuſcumque vniuerſitatis nomine, vel contra eam agetur. 253
XXIV. De negotiis geſtis. 254
XXV. De calumniatoribus. 257
XXVI. De in integrum reſtitutionibus. 258
XXVII. De receptis (*arbitrIs* ,) & qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant. 270
XXVIII. Nautae, caupones, ſtabularii recepta ut reſtituant. 272
XXIX De ſatiſdando. 274

EDI-

EDICTI PERPETVI

PARS II.

QVAE IN PANDECTIS DE IVDICIIS INSCRIBITVR. 276

Tit. XXX. De iudiciis,& vbi quiſque agere vel conueniri debeat. pag. 277
XXXI. De inofficioſo teſtamento. 280
XXXII. De hereditatis petitione. 282

De senatvsconsvlto Hadriani temporibvs facto, quod exſtat *l.* 20. §. 6. *Dig. de heredit. petit.*
Excurſus.

Tit. I. Dies & Coſſ. quibus hoc SC. conditum. pag. 284
II. An in eo coſſ. ordinariis iungantur ſuffecti? 285
III. Libellus huic SC. praemiſſus. ibid.
IV. Ex eo libello quaedam fragmenta ſuperſunt. 286
V. Occaſio SC. ex hereditare caduca Ruſtici. Quis ille Ruſticus? ibid.
(Eius ſtemma genealogicum exſtat. 287
VI. Proprie hoc SC. ad caduca & vacantia pertinuit: an ad ſola? 288
VII. Primum SC. caput de vſuris pretii rerum hereditariarum venditarum non exigendis. ibid.
VIII. Caput ſecundum de pretio in locum rerum ſuccedente. 289
IX. Quid ſi res apud emtorem deperierint, deminutaque ſint? ibid.
X. Tertium SC. caput de iis, qui dolo poſſidere deſierint. 290
XI. Regulae huius ſenſus & origo. 291
XII. Bonae fidei poſſeſſor non reſtituit fructus perceptos, niſi quibus eſt locupletior factus. ibid.
XIII. A quo tempore hereditas fiſco petita intelligatur? 292
XIV. Concluſio diſſertationibus. ibid.
Tit. XXXIII. Si pars hereditatis petatur. 293
XXXIV. De poſſeſſoria hereditatis petitione. ibid.
XXXV. De fideicommiſſaria hereditatis petitione. 294
XXXVI. De rei vindicatione. ibid.
XXXVII. De Publiciana in rem actione. 297
XXXVIII. Si ager vectigalis petatur. 298
XXXIX. De vſufructu, operis ſeruorum, vſu & habitatione. 299
XL. De ſeruitutibus ruſticorum atque vrbanorum praediorum. 300
XLI. Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 304
XLII. De lege Aquilia. 305
XLIII. De noxalibus actionibus. 309
XLIV. Finium regundorum. 310
XLV. Familiae erciſcundae. 312
XLVI. Communi diuidundo. 313
XLVII. Quemadmodum actiones per inficiationem duplentur. 314
XLVIII. De beneficio diviſionis inter fideiuſſores. 317
XLIX. Si iudex litem ſuam feciſſe dicatur. 318
L. De his, quae in fraudem creditorum fiunt. ibid.

Digitized by Google

TIT. LI. De interrogationibus in iure faciendis,& interrogatoriis actionibus. *pag.* 319
LII. De iureiurando voluntario. 322
LIII. De his, qui effuderint vel deiecerint. 315
LIV. De ſeruo corrupto. 327
LV. De aleatoribus. 329
LVI. Si menſor falſum modum dixerit. 330
LVII. Ad exhibendum. 332
LVIII. De religioſis & ſumptibus funerum. 334
LIX. De ſepulcro violato. 338

TOM. III.

LIBROS ALIQVOT VETERVM IVRECONSVLTORVM ORDINI SVO RESTITVTOS TRADENS.

SERIES

LIBRORVM LXXXX. DIGESTORVM SALVII IVLIANI

PARS I.

AD EDICTVM.

LIB. I. DE IVRIS DICTIONE. *pag.* 343

Praefatio *adverſus eos, qui quid adverſus edictum admiſerint.*
TIT. I. De actione danda vel deneganda a praetore. *ibid.*
II. *De magiſtratibus municipalibus, eorumque poteſtate & officio.*
III. *De modo iuris dictionis eorum.*
IV. *De vadimonio.*
V. *De vindiciis ſecundum poſſeſſorem dandis.*
VI. De iuris dictione mandata, & iudice dando.

LIB. II. DE FORMVLA IURISD. EDENDO ET PACTIS. 344

TIT. I. *De formula iuris dictionis, deque albo praetoris.*
II. De *edendo.*
III. *De pactis.*
IV. De in ius vocando.
V. *Qui neque ſequantur, neque ducantur.*
VI. *De poſtulando.*
VII. *De his, qui not. infamia.*
VIII. *De forma agendi.*
IX. *De plus petendo.*
X. De cautione iudicio ſiſti, & vadimonio deſerto.
XI. *De dote, de muliere, abeſſe, amiſiſſe.*

Digitized by Google

LIB. III. DE IIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS. pag. 344

TIT. I. *De cognitoribus*.
II. De procuratoribus.
III. *Quod vniuerſitatis cuiuſque nomine vel contra eam agitur*.
IV. De negotiis geſtis.
V. *De calumniatoribus*.

LIB. IV. DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS ET RECEPTIS. pag. 345

TIT. I. De dolo malo.
II. De metu.
III. De minoribus XXV. annis.
IV. *De capite minutis*.
V. *De eo, quod falſo tutore geſtum*.
VI. Ex quibus cauſſis maiores XXV. ann. in integr. reſtit.
VII *De alienatione iudicii mutandi cauſſa facta*.
VIII. *De temporibus in integrum reſtitutionum*.
IX. De receptis, qui arbitrium receperunt.
X. *Nautae, caupones, ſtabularii, vt recepta reſtituant*.
XI. *De ſatis dando*.

LIB. V. DE IVDICIIS.

TIT. VII. De iudiciis.

LIB. VI. DE PETITIONE HEREDITATIS. 345

TIT. I. *De querela inofficioſi*. *ibid.*
II. De hereditatis petitione.

LIB. VII. DE ACTIONIBVS EX DOMINIO ET SERVITVTIBVS.

TIT. I. De rei vindicatione.
II. De Publiciana in rem actione.
III. *Si ager vectigalis petatur*.
V. De ſeruitutibus.
VI. De vſufructu, vſu, habitatione. 347

LIB. VIII. DE IVDICIIS DVPLICIBVS.

TIT. I. Finium regundorum.
II. Familiae erciſcundae.
III. Communi diuidundo.

LIB. IX. DE DAMNO DATO, IVREIVRANDO, ACTIONIBVS DE SERVO CORRVPTO, ALEATORIBVS, ADVERSVS MENSOREM, AD EXHIBENDVM. 347

TIT. I. *De damno dato, & ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur*.
II. De noxalibus actionibus.

TIT.

Digitized by Google

TIT. III. *De iudice litem ſuam faciente.* pag. 347
IV. *De fraudatoriis actionibus.*
V. De *interrogationibus in iure faciendis.*
VI. De iureiurando.
VII. De *his, qui effuderunt vel deiecerunt.* 348
VIII. De ſeruo corrupto.
IX. *De aleatoribus.*
X. *Si menſor falſum modum dixerit.*
XI. Ad exhibendum & de ventre inſpiciendo.

LIB. X. DE REBVS CREDITIS ET CONDICTIONIBVS QVIBVSDAM.

TIT. I. De religioſis & ſumptibus funerum.
II. De rebus creditis & certi condictione.
III. De iureiurando.
IV. De condictione indebiti & ſimilibus.
V. *De condictione furtiua.*
VI. De *condictione triticaria.*
VII. *De eo, quod in certo loco.*

LIB. XI. DE CONSTITVTO, COMMODATO, PIGNORE, PRAESCRIPTIS VERBIS, EXERCITORIA ET INSTITORIA. 348

TIT. I. De conſtituta pecunia.
II. Commodati. 349
III. De pignoratitia actione.
IV. De praeſcriptis verbis & in factum actionibus.
V. De *exercitoria actione.*
VI. De inſtitoria actione.

LIB. XII. DE ALIIS ACTIONIBVS ADVERSVS EVM, QVI IN ALIENA POTESTATE EST, INSTITVENDIS.

TIT. I. De tributoria actione.
II. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.*
III. De SC. Macedoniano.
IV. Quod iuſſu.
V. De *in rem verſo.* 350
VI. De peculio.
VII. Ad SC. Velleianum.

LIB. XIII. DE ACTIONIBVS EX NEGOTIIS PER ALIOS EXPLICATIS, COMPENSATIONE, PIGNORE, DEPOSITO.

TIT. I. De actionibus ex negotiis per alios explicatis.
II. *De compenſatione.* 351
III. De pignoribus.
IV. Depoſiti.

Digitized by Google

LIB. XIV. DE MANDATO ET SOCIETATE. pag. 351

TIT. I. De mandati actione.
II. Pro ſocio.

LIB. XV. DE EMTIONE VENDITIONE, LOCATIONE CONDVCTIONE, AD LEG. RHODIAM, AESTIMATORIA.

TIT. I. De emtione venditione.
II. De locatione conductione. pag. 352
III. *Ad legem Rhodiam de jactu.*
IV. *De aeſtimatoria actione.*

LIB. XVI. DE SPONSALIBVS, NVPTIIS, DOTE.

TIT. I. De ſponſalibus.
II. De nuptiis.
III. De iure dotium & pactis dotalibus.
IV. De fundo dotali.

LIB XVII. DE VARIIS DOTIS SPECIEBVS ET DONATIONE INTER VIRVM ET VXOR. 353

TIT. I. De variis dotium ſpeciebus.
II. De donatione inter virum & uxorem.

LIB. XVIII. DE DIVORTIIS ET DOTIS REPETITIONE. 354

TIT. I. De divortiis & repudiis. *ibid.*
II. Soluto matrimonio dos quemadmodum repetatur.
III. *De mora & retentionibus.*

LIB. XIX. DE RERVM AMOTARVM ACTIONE, VENTRE IN POSSESSIONEM MISSO ET AGNOSCENDIS VEL ALENDIS LIBERIS.

TIT. I. De actione rerum amotarum.
II. Si ventris nomine cet.
III. De agnoſcendis & alendis liberis.

LIB. XX. DE TVTELIS. *ibid.*

TIT. I. De teſtamentaria tutela.
II. De legitima tutela.
III. *De tutela dativa.*

LIB. XXI. DE OFFICIO TVTORIS ET ACTIONIBVS EX TVTELA NATIS.

TIT. I. De confirmatione tutoris.
II. *De ſatisdatione tutorum.*
III. *De excuſationibus.*
IV. De adminiſtratione tutorum.
V. De auctoritate tutoris. 355

Digitized by Google

Tit. VI. De rebus eorum, qui ſub tutela ſunt, non alienandis. *pag.* 355
VII. De ſuſpectis tutoribus.
VIII. De tutelae actionibus. *ibid.*
IX. De magiſtratibus conueniendis.
X. De curatore furioſi.

LIB. XXII. DE FVRTIS ET OPERIS LIBERTORVM.

Tit. I. De noxali furti actione, & furto generatim.
II. *De furto a ſeruo qui teſtamento liber eſſe iuſſus eſt facto.* 356
III. De publicanis & furto a familia eorum facto. *ibid.*
IV. De operis libertorum.

LIB. XXIII. DE BONORVM POSSESSIONIBVS CONTRA TABVLAS.

TIT. I. De bonorum poſſeſſionibus.
II. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.
III. De legatis praeſtandis. *ibid.*
IV. De collatione bonorum & dotis.

LIB. XXIV. DE BONORVM POSSESSIONE VENTRI, ET EX EDICTO CARBONIANO DATA.

TIT. I. *De coniungendis cum emancipato liberis.*
II. De ventre in poſſeſſionem mittendo.
III. De Carboniano edicto.

LIB. XXV. DE BONORVM POSSESSIONE SECVNDVM TABVLAS. 357

TIT. I. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. *ibid.*

LIB. XXVI. DE IVRE ABSTINENDI ET BON. POSSESS. PATRONO DANDA.

TIT. I. De iure abſtinendi.
II. De bonis libertorum.
III. Si quid in fraudem patroni.

LIB. XXVII. DE TESTAMENTIS ET LEGITIMIS SVCCESSIONIBVS.

TIT. I De teſtamento militis.
II. De teſtamentis.
III. De legitimis ſucceſſionibus.
IV. Si tabulae teſtamenti nullae exſtabunt vnde liberi. *ibid*
V. Vnde legitimi.
VI. Vnde cognati.
VII. *Vnde vir & vxor.*

LIB. XXVIII. DE VACANTIBVS, EREPTITIIS, CADVCIS cet. 358

TIT. I. *De caducis.*
II. *De ereptitiis.*

Digitized by Google

TIT. III. *De vacantibus*. *pag.* 358.
IV. Si quis aliquem teſtari prohibuerit.
V. *Vt ex legibus & SCtis bonorum poſſeſſio detur*.
VI. De tempore bon. poſſeſſ.
VII. *Quis ordo in bonorum poſſeſſione obſeruetur*.
VIII. *De ſucceſſorio edicto*.

LIB. XXIX. DE HEREDVM QVALITATE ET DIFFERENTIA.

TIT. I. De liberis & poſtumis heredibus inſtituendis vel exheredandis.
II. De iniuſto, rupto, irrito teſtamento.

LIB. XXX. DE HERED. INSTIT. ET SVBSTITVTIONIBVS. *ibid.*

TIT. I. De heredibus inſtituendis.
II. De ſubſtitutionibus.
III. De conditionibus inſtitutionum. 359

LIB. XXXI. DE ADQVIR. VEL OMITT. HEREDITATE. *ibid.*

TIT. I. *Teſtamenta quemadm. aperiantur*.
II. De adquirenda vel omittenda hereditate.
III. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti cet.
IV. *De SC. Silla niano*.

LIB. XXXII. DE LEGATIS.

AELII MARCIANI
INSTITVTIONVM
LIBRI SEDECIM.
ORDINI SVO RESTITVTI.

LIB. I. DE PRIMA PERSONARVM DIVISIONE. *pag.* 360

TIT. I. De iure nat. gent. & ciu. *ibid.*
II. De ſtatu hominum, vel iure perſonarum.
III. De ingenuis.
IV. De libertinis.
V. *Quibus ex cauſſis manumittere non licet*.

LIB. II. DE SECVNDA PERSONARVM DIVISIONE.

TIT. I. De his, qui ſui vel alieni iuris ſunt. *pag.* 360
II. De patria poteſtate. *ibid.*
III. *De adoptionibus & emancipationibus*.
IV. De *tutelis*.
V. De tutela teſtamentaria.

Digitized by Google

TIT. VI. De legitima agnatorum, patronorum, parentum tutela. pag. 361
VII. De capitis deminutione.
VIII. *De Attiliano tutore, & eo, qui ex lege Iulia & Titia datur.*
IX. *De auctoritate tutorum.*
X. *Quibus modis tutela finitur.*
XI. *De curatoribus.*
XII. *De ſatis datione tutorum vel curatorum.*
XIII. De excuſationibus tutorum & curatorum.
XIV. *De ſuſpectis tutoribus.*

LIB. III. DE RERVM DIVISIONE ET ADQVIR. DOM.

TIT. I. De rerum diuiſione & acquirendo eorum dominio.
II. *De rebus corporalibus & incorporalibus.*
III. *De ſeruitutibus praediorum.*
IV. De vſufructu, vſu, habitat. 361
V. De vſucapionibus. *ibid.*
VI. De donationibus.
VII. Quibus alienare licet vel non. 362
VIII. Per quas perſonas cuique adquiritur.

LIB. IV. DE TESTAMENTIS. *ibid.*

TIT. I. *De teſtamentis ordinandis.* 362
II. De militari teſtamento.
III. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.
IV. *De exheredatione liberorum.*
V. De heredum inſtitutione.
VI. De vulgari & pupillari ſubſtitutione.
VII. Quibus modis teſtamenta infirmantur.
VIII. De querela inofficioſi teſtamenti.
IX. De hereditatum qualitate & differentia.

LIB. V. DE SVCCESSIONIBVS AB INTESTATO ET ALIIS MODIS ADQVIRENDI VNIVERSALIBVS.

TIT. I. *De hereditatibus, quae ab inteſtato deferuntur.* *ibid.*
II. De legitima agnatorum ſucceſſione.
III. *De SCtis Tertulliano & Orphitiano.* 363
IV. *De gradibus cognationis.*
V. *De ſeruili cognatione.*
VI. De ſucceſſione libertorum.
VII. *De bonorum poſſeſſionibus.*
VIII. *De adſignatione libertorum.*
IX. *De adquiſitione per arrogationem.*
X. *De eo, cui libertatis cauſſa bona addicuntur.*
XI. *De ſucceſſione per bonorum venditionem & ex SC. Claudiano.*

LIB. VI. DE LEGATIS GENERATIM.

TIT. I. De legatis.
II. Quando dies legatorum cedat.

Digitized by Google

Tit. III. De adimendis vel transferendis legatis. *pag.* 363

LIB. VII. DE LEGATIS SPECIATIM. 364

TIT. I. De annuis legatis.
II. De vſufructu legato.
III. *De ſeruitu te legata.*
IV. *De dote praelegata.*
V. *De optione vel electione legata.*
VI. De *tritico, vino, oleo legatis.*
VII. De inſtructo vel inſtrumento legat.
VIII. De peculio legato.
IX. *De penu legata.*
X. *De ſupellectile legata.*
XI. De alimentis vel cibariis legatis.
XII. *De auro, argento, mundo legatis.*
XIII. *De liberatione legata.*
XIV. Vt legatorum ſeu fideic. cauſſa.
XV. Ad legem Falcidiam.
XVI. De codicillis.

LIB. VIII. DE FIDEICOMMISSIS GENERATIM.

Tit. I. De fideicommiſſariis hereditatibus.
II. De rebus ſingulis per fideicommiſſum relictis. 365

LIB. IX. DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS, IN SPECIE ET MORTIS CAVSSA DONATION.

Tit. I. De fideicommiſſariis libertatibus.
II. De donationibus mortis cauſſa.

LIB. X. DE NVPTIIS. *ibid.*

Tit. I. *De ſponſalibus.*
II. De ritu nuptiarum.
III. *De iure dotium.*
IV. *De pactis dotalibus.*
V. De *fundo dotali.*

LIB. XI.

(*Ex eo citatae* l. 3. de his, quae pro non ſcript. & l. 2. de his, quae vt indign. *in mendo cubare videntur, ideoque hic omiſſae, cum probabilius ſit, hoc libro continuatos fuiſſe titulos ad* IVRA CONNVBII *pertinentes, adeoque actum eſſe.*)

Tit. I. *De donationibus inter virum & vxorem.* 366
II. De *diuortiis & repudiis.* *ibid.*
III. *Soluto matr. dos quemadm. petatur.*

LIB. XII. iiidem DE IVRIBVS CONNVBII ET CONCVBINATV.

Tit. I. *De impenſis in res dotales factis.*

Tit.

Digitized by Google

TIT. II. *De actione rerum amotarum.* *pag.* 366
III. *De agnoſcendis & alendis liberis.*
IV. *De inſpiciendo ventre, cuſtodiendoque partu.*
V. De *concubinis.*

LIB. XIII. DE MANVMISSIONIBVS, IVRIBVS PATRONATVS, CONTRACTIBVS.

TIT. I. De manumiſſionibus. *ibid.*
II. De iure patronatus.
III. De *obligationibus.*
IV. *De contractibus, qui re ineuntur.*
V. De verborum obligationibus & fideiuſſionibus.
VI. De emtione venditione.
VII. De locatione conductione.
VIII. De ſocietate.
IX. De mandato.
X. De contractibus innominatis. 367

LIB. XIV. DE QVASI CONTRACTIBVS, CONTRACTVVM QVORVMDAM ADFECTIONIBVS, DELICTIS, CRIMINIBVS.

TIT. I. De quaſi contractibus. *ibid.*
II. De uſuris, fructibus, eoque, quod intereſt.
III. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.*
IV. *Quibus modis tollitur obligatio.*
V. *De obligationibus ex delicto, maxime furto.*
VI. Vi bonorum raptorum.
VII. De *lege Aquillia, noxa, pauperie.*
VIII. De iniuriis.
IX. De *quaſi delictis.*
X. De extraordinariis criminibus.
XI. De publicis iudiciis.
XII. De *accuſationibus.*
XIII. Ad legem Iuliam maieſtatis.
XIV. *Ad legem Iuliam de adulteriis.*
XV. Ad legem Iuliam de vi publica. *ibid.*
XVI. Ad legem Iuliam de vi privata.
XVII. Ad legem Corneliam de ſicariis & veneficis.
XVIII. Ad legem Pompeiam de parricidiis.
XIX. Ad legem Corneliam de falſis. 368
XX. De lege Iulia repetundarum.
XXI. *De lege Iulia de annona.*
XXII. De lege Iulia peculatus.
XXIII. *De lege Iulia de ambitu.*
XXIV. *De lege Fabia de plagiariis.*
XXV. De quaeſtionibus, poenis, interdictis & reſtitutis.
LIB XV. DE ACTIONIBVS, INTERDICTIS ET IVDICIIS.
& XVI. DE IVRISDICTIONE ET OFFICIO MAGISTRATVVM
tractaſſe videntur.

Digitized by Google

HERMOGENIANI

LIBRI SEX

EPITOMARVM IVRIS,

ORDINI SVO RESTITVTI.

LIB. I. *pag.* 369

Prooemium de iure naturali, gentium, & ciuili. *ibid.*

PARS I.

DE STATV HOM.

Tit. I. De iure perſonarum.
II. *De ingenuis.*
III. De libertinis.
IV. Qui & ex quibus cauſſis manumittere non poſſunt.
V. De his, qui ſui vel alieni iuris ſunt. *ibid.*
VI. *De patria poteſtate, adoptionibus & emancipationibus.*
VII. De tutelis & curationibus.

PARS II.

AD EDICTI ORDINEM.

Tit. VIII. De actione danda vel deneganda a praetore. 370
IX. De magiſtratibus municipalibus, eorumque officio & iuris dictione.
X. *De formula iuris dictionis & albo corrupto.*
XI. *De edendo.*
XII. De pactis & tranſactionibus.
XIII. De in ius vocando.
XIV. De poſtulando.
XV. De *his, qui notantur infamia.*
XVI. De cautionibus.
XVII. De *cognitoribus, procuratoribus, negotiorum geſtoribus.*
XVIII. De *calumniatoribus.*
XIX. De in integrum reſtitutionibus.
XX. De *receptis & arbitris.*
XXI. De *nautis, cauponibus, ſtabulariis.*
XXII. De *iudiciis.*
XXIII. De *hereditatis petitione.*
XXIV. De *rei vindicatione, & Publiciana.*
XXV. De uſufructu & ſeruitutibus praedialibus.
XXVI. De *damno dato.*
XXVII. De *iudiciis duplicibus, finium regundorum famil. erciſcundae, & communi diuidundo.*

Digitized by Google

Tit. XXVIII. *De iudice, qui litem ſuam fecit.* pag. 370
XXIX. *De interrogationibus in iure faciendis.*
XXX. *De iureiurando.*
XXXI. *De his, qui effuderunt, vel deiecerunt.* ibid.
XXXII. *De ſeruo corrupto.* 371
XXXIII. *De aleatoribus.*
XXXIV. *Si menſor falſum modum dixerit.*
XXXV. *Ad exhibendum, & de ventre inſpiciendo.* ibid.
XXXVI. *De religioſis.*

LIB. II.

Tit. I. *De rebus creditis & certi condictione.* ibid.
II. *De iureiurando.*
III. De condictionibus indebiti & aliis.
IV. *De eo, quod certo loco.*
V. *De pecunia conſtituta.*
VI. *Commodati.*
VII. *De pignoratitia actione.*
VIII. De praeſcriptis verbis & in factum actione.
IX. *De exercitoria.*
X. *De inſtitoria.*
XI. *De tributoria.*
XII. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt.*
XIII. De SC. Macedoniano.
XIV. *Quod iuſſu.*
XV. *De in rem verſo.*
XVI. *De peculio.*
XVII. *Ad SC. Velleianum.*
XVIII. *De compoſitionibus.*
XIX. *De depoſito.*
XX. Mandati & contra.
XXI. *Pro ſocio.*
XXII. De emtione venditione & actionibus emti venditi.
XXIII. De locatione conductione. 372
XXIV. Ad legem Rhodiam de iactu. ibid.
XXV. De aeſtimatoria.
XXVI. De pignoribus.
XXVII. De nuptiis.
XXVIII. De iure dotium.
XXIX. De pactis dotalibus.
XXX. De fundo dotali.
XXXI. De diuortiis, & ſoluto matrimonio dos quemadmodum petatur.
XXXII. De donatione inter virum & vxorem.
XXXIII. De actione rerum amotarum. ibid
XXXIV. Si ventris nomine.
XXXV. De agnoſcendis & alendis liberis. ibid.
XXXVI. De tutelis & curatione.
XXXVII. De noxali furti actione. 373
XXXVIII. *De furto a ſeruo, qui teſtamento liber eſſe iuſſus eſt, facto.*

Digitized by Google

Tit. XXXIX. *De publicanis, & furto a familia eorum facto.* pag. 373
XL. De operis libertorum. ibid.

LIB. III.

Tit. I. *De bonorum poſſeſſionibus.*
II. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.
III. De legatis praeſtandis.
IV. *De collatione bonorum.*
V. *De collatione dotis.*
VI. *De coniungendis cum emancipato liberis.*
VII. De ventre in poſſeſſionem mittendo.
VIII. De Carboniano edicto.
IX. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.
X. De bonis libertorum.
XI. *Si tabulae teſtamenti nullae exſtabunt.*
XII. *Si quid in fraudem patroni.*
XIII. *De teſtamentis.*
XIV. De *legitimis ſucceſſionibus.*
XV. *Vnde liberi.*
XVI. Vnde legitimi.
XVII. *Vnde cognati.*
XVIII. Vnde vir & vxor.
XIX. De vacantibus, ereptitiis, caducis. 374
XX. *Si quis aliquem teſtari prohibuerit.*
XXI. *Vt ex legibus & SCtis bonorum poſſeſſio detur.*
XXII. *Quis ordo in bonor. poſſeſſ. ſeruetur.*
XXIII. *De ſucceſſorio edicto.*
XXIV. De heredibus inſtituendis.
XXV. De *ſubſtitutionibus.*
XXVI. De conditionibus inſtitutionum.
XXVII. *Teſtamenta quemadmodum aperiantur.*
XXVIII. De adquirenda vel omittenda hereditate.
XXIX. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti ab int.
XXX. *De SC. Silaniano.*

LIB. IV. ibid.

Tit. I. De legatis & fideicommiſſis.
II. De conditionibus & demonſtrationibus.
III. Ad legem Falcidiam.
IV. Ad SC. Trebellianum.
V. Vt in poſſeſſionem legatorum cauſſa.
VI. De operis noui nunciatione.
VII. De damno infecto.
VIII. Aquae pluuiae arcendae.

LIB. V.

Tit. I. De *cauſſis ſtatus.* 375

Tit.

Digitized by Google

Tit. II. De liberali cauſſa. pag. 375
III De ſtatu liberis.
IV. De colluſione detegenda. ibid.
V. De publicanis.
VI. De adquirenda poſſeſſione & de vſucapionibus.
VII. Vi bonorum raptorum.
VIII. De incendio, furto, cet.
IX De iniuriis.
X. De re iudicata & exequutionibus.
XI. De confeſſis.
XII. De ceſſione bonorum.
XIII. Quibus ex cauſſis in poſſeſſionem eatur.
XIV. De rebus auctoritate iudicis poſſidendis. ibid.
XV. De priuilegiis creditorum.
XVI De bonorum venditione.
XVII De ſeparationibus.
XVIII. De curatore bonis dando.
XIX. De iure fiſci in bonis damnatorum.

LIB. VI.

Tit. I. De his, qui in quantum facere poſſunt, condemnantur.
II. De his, quae in fraudem creditorum.
III. De interdictis. 376
IV. Quorum bonorum.
V. Quod legatorum.
VI. De interdictis de rebus diuinis, publicis, vi publica, de mortuo inferendo, tabulis exhibendis. ibid.
VII. De interdictis ſuper re priuata, retinendae vel recuperandae poſſeſſionis.
VIII. De ſuperficiebus.
IX. De itinere actuque privato.
X. De aqua quotidiana.
XI. De riuis.
XII. De fonte.
XIII. De operis noui nunciatione.
XIV. De cloacis.
XV. Quod vi aut clam.
XVI. De remiſſionibus.
XVII. De precario.
XVIII. De arboribus.
XIX. De glande legenda. ibid.
XX. De homine libero exhibendo.
XXI. De liberis exhibendis.
XXII. Vtrubi.
XXIII. Ne vis fiat ei, cet.
XXIV. De interdicto Salwiano.
XXV De migrando.
XXVI De exceptionibus.
XXVII. De exceptione vadimonii deſerti.

TIT. XXVIII. De *exceptione rei iudicatae*. pag. 376
XXIX. De doli mali exceptione.
XXX. De exceptione rei venditae non traditae.
XXXI. De *litigioſis*.
XXXII. De praeſcriptione.
XXXIII. Quarum rerum actio non detur.
XXXIV. De exceptione iuriſiurandi.
XXXV. De *his, quae onerandae libertatis*.
XXXVI. De ſtipulationibus.
XXXVII. De *ſtipulationibus praetoriis*. 377
XXXVIII. *Iudicio ſiſti*. ibid.
XXXIX. *Iudicatum ſolui*.
XL. De *re defendenda*.
XLI. *De dolo malo*.
XLII. *Tutelae & teſtamenti*.
XLIII. *Legatorum nomine*. ibid.
XLIV. *Si cui plus, quam per legem Falc. cet.*
XLV. *Rem pupilli ſaluam fore*.
XLVI. Ratam rem haberi.
XLVII. *Stipulatio de operis noui nunciatione*.
XLVIII. De *duplae ſtipulatione*.
XLIX. De *ſtipulatione ob nouum opus & damni infecti*.

PARS III.

DE PVBLICIS IVDICIIS.

TIT. L. De *publicis iudiciis*. pag. 377
LI. De accuſationibus.
LII. *De cuſtodia & exhibitione reorum*.
LIII. Ad legem Iuliam maieſtatis.
LIV. *Ad legem Iuliam de adulteriis coercendis*. ibid.
LV. *Ad legem Iul. de vi publica & priuata*.
LVI. *Ad legem Corneliam de ſicariis & veneficis*.
LVII. *De lege Pompeia de parricidiis*.
LVIII. De lege Cornelia de falſis.
LIX. *De lege Iulia repetundarum*.
LX. *De lege Iulia de annona*.
LXI. De *lege Iulia peculatus*.
LXII. *De lege Iulia ambitus*. 378
LXIII. De lege Fabia de plagiariis.
LXIV. *Ad SC. Turpillianum*.
LXV. *De requirendis vel abſentibus damnandis*.
LXVI. De *quaeſtionibus*.
LXVII. De *poenis*.
LXVIII. De bonis damnatorum.
LXIX. De *bonis eorum, qui ante ſententiam, cet.*
LXX. *De interdictis & relegatis*.
LXXI. *De cadaueribus punitorum*.

P. IVVENTII CELSI
DIGESTA
ORDINI SVO RESTITVTA
PARS I.
AD EDICTVM.

LIB. I. DE IVRIS DICTIONE. pag. 379

Prooemium. ibid.

TIT. I. De *actione danda denegandaue*.

II. De magiſtratibus municipalibus, eorumque iuris dictione, poteſtate, officio.

III. De *vadimonio*.

IV. De *vindiciis ſecundum poſſeſſorem dandis*.

V. De *formula iuris dictionis*.

VI. De *edendo*.

VII. De pactis.

VIII. De in ius vocando.

IX. De *poſtulando*.

X. De his, qui notantur infamia. ibid.

XI. De cautione in iudicio ſiſti.

XII. De procuratoribus, cognitoribus, negotiorum geſtoribus.

XIII. De *calumniatoribus*. 380

LIB. II. DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS.

TIT. I. De *dolo malo*.

II. *Quod metus cauſſa*.

III. De minoribus XXV. annis.

IV. De capite minutis.

V. *De eo, quod falſo tutore auctore geſtum*.

VI. *Ex quibus cauſſis maiores XXV. annis in integrum reſtituuntur*.

VII. De *alienatione iudicii mutandi cauſſa facta*.

VIII. De temporibus in integrum reſtitutionis.

IX. De receptis, & qui in arbitrium receperunt.

X. *Nautae, caupones, ſtabularii recepta vt reſtituant*. ibid.

XI. *De ſatiſdationibus*.

LIB. III. De iudiciis et rervm vindicatione.

TIT. I De iudiciis, & vbi quis conveniri debeat, deque officio iudicum.

II. De rei vindicatione.

III. De *Publiciana in rem actione*. 381

IV. *Si ager vectigalis vel emphyteuticus petatur*.

LIB. IV. De hereditatis petitione.

TIT. I. De *inofficioſo teſtamento*.

Digitized by Google

TIT. II. De hereditatis petitione. *pag.* 381
III. *Si pars hereditatis petatur.*
IV. *De poſſeſſoria hereditatis petitione.*
V. *De fideicommiſſaria hereditatis petitione.*

LIB. V. DE SERVITVTIBVS, DAMNO, IVDICIIS, DIVISORIS.

TIT. I. De ſervitutibus.
II. *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur.*
III. Ad legem Aquilliam.
IV. De noxalibus actionibus.
V. *Finium regundorum.*
VI. Familiae erciſcundae. 382
VII. *Communi diuidundo.*
VIII. *De iudice litem ſuam faciente.*
IX. De interrogationibus in iudicio faciendis.
X. De his, qui effuderint, vel deiecerint.
XI. *De ſeruo corrupto.*
XII. De *aleatoribus.*
XIII. *Si menſor falſum modum dixerit.*
XIV. Ad exhibendum.
XV. *De fugitiuis.*
XVI. De religioſis & ſumtibus funerum. *ibid.*

LIB. VI. DE CONDITIONIBVS, CONSTITVTA PECVNIA, COMMODATO, PIGNORE, ET GESTIS CVM EO, QVI IN ALIENA POTESTATE EST.

TIT. I. De rebus creditis, & ſi certum petatur. *ibid.*
II. De iureiurando, & de probationibus.
III. De condictione cauſſa data cauſſa non ſequuta.
IV. De condictione ob turpem cauſſam.
V. De condictione indebiti.
VI. *De condictione ſine cauſſa.* 383
VII. *De condictione furtiua.* *ibid.*
VIII. De condictione triticaria.
IX. *De eo, quod certo loco.*
X. De pecunia conſtituta.
XI. Commodati, vel contra.
XII. De pignoratitia actione.
XIII. *De praeſcriptis verbis.*
XIV. *De actione exercitoria.*
XV. *De actione inſtitoria.*
XVI. *De actione tributoria.*
XVII. Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotinm geſtum eſſe dicitur.
XVIII. *De SC. Macedoniano.*
XIX. *Quod iuſſu.*
XX. *De in rem verſo.*
XXI. *De peculio.*
XXII. *Ad SC. Velleianum.*

LIB. VII. De deposito, mandato, societate, precario. pag. 383

Tit. I. Depoſiti vel contra. 383
II. Mandati vel contra.
III. Pro ſocio. 384
IV. De precario.

LIB. VIII. De emtione, locatione, et contractu aestimat.

Tit. I. De emtione venditione.
II. De locatione conductione.
III. De aeſtimatoria actione. ibid.

LIB. IX. De sponsalibus, nuptiis, dote, et donationibus inter virum et uxorem.

Tit. I. De *ſponſalibus*.
II. De nuptiis.
III. De iure dotium.
IV. De pactis dotalibus.
V. De fundo dotali.
VI. De donatione inter virum & vxorem.

LIB. X. De divortiis et actionibus soluto matrimonio competentibus. 385

Tit. I. *De diuortiis & repudiis*.
II. Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur.
III. *De actione rerum amotarum*. 385
IV. *Si ventris nomine*. ibid.
V. De *agnoſcendis & alendis liberis*.

LIB. XI. De tutelis.

Tit. I. *De tutoribus teſtamentariis, legitimis, datiuis*.
II. *De ſatiſdatione tutorum vel curatorum*.
III. De *excuſationibus*.
IV. De adminiſtratione tutorum.
V. *De rebus eorum, qui ſub tutela ſunt, non alienandis*.
VI. De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus.
VII. *De tutelae & rationibus diſtrahendis*.
VIII. De magiſtratibus conueniendis.
IX. De curatoribus.

LIB. XII. De noxali furti actione, operis libertorum et novi operis nunciatione.

Tit. I. De furto & noxali furti actione.
II. *De furto a ſeruo, qui teſtamento manumiſſus, commiſſo*. 386
III. *De publicanis, furtoque ab eorum familia facto*. ibid.
IV. De operis libertorum.

Digitized by Google

Tit. V. De noui operis nunciatione. pag. 386

LIB. XIII. De bonorvm possessionibvs.

Tit. I. De bonorum poſſeſſionibus.
II. *De bonorum poſſeſſione contra tabulas*
III. De *legatis praeſtandis*.
IV. De collatione bonorum.
V. *De dotis collatione*.
VI. *De coniungendis cum emancipato liberis*
VII. *De ventre in poſſeſſionem mittendo*. *ibid.*
VIII. *De Carboniano edicto*.
IX. *De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas*.
X. *De bonis libertorum*.
XI *Si tabulae nullae exſtabunt*.
XII. *Si quid in fraudem patroni*.

LIB. XIV. De testamentis LIB. I.

Tit. I. De teſtamentis militum.

LIB. XV. De testamentis LIB. II. et svccess. ab intest.

Tit. I. De teſtamentis.
II. De adquirenda vel omittenda hereditate.
I I. De ſucceſſionibus ab inteſtato 387
IV. Quis ordo in bonorum poſſeſſione ſeruetur, & de ſucceſſorio edicto. *ibid.*

LIB. XVI. De testamentis LIB. III.

Tit. I. De heredibus inſtituendis.
II. De iniuſto, rupto, irrito teſtamento.
III. *De vulgari & pupillari ſubſtitutione*.
IV. De conditionibus inſtitutionum.
V. *Teſtamenta quemadmodum aperiantur*.
VI. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti ab inteſtato ſuccedere velit.
VII. *De SC. Silaniano*.

LIB. XVII. De legatis LIB. I.

Tit. I. De legatis.
II. De legatis dubiis, pugnantibus prohibitis.

LIB. XVIII. De legatis LIB. II.

Tit. I. *De annuis legatis*. *ibid.*
II. De vſufructu legato.
III. De vſu vel habitatione legatis. 388
IV. De operis ſeruorum, ipſiſque ſeruis legatis.
V. De ſeruitute legata.

LIB.

LIB. XIX. De legatis LIB. III.

Tit. I. De dote praelegata. *pag.* 388
II. De optione legata.
III. De tritico, vino, oleo legatis.
IV. De inſtructo vel inſtrumento legato.
V. De peculio legato.
VI. De ſuppellectile legata.
VII. De alimentis vel cibariis legatis.
VIII. De auro, argento, mundo legatis.
IX. De liberatione legata.

LIB. XX. De legatis LIB. IV. et fideicommissis LIB. I.

Tit. I. De codicillis.
II. De fideicommiſſis.
III. De falſa cauſſa, legatis vel fideicommiſſis adiecta. 389
IV. De petitione legatorum & fideicommiſſorum. *ibid.*

LIB. XXI. De legatis LIB. V. et de fideicomm. LIB. II.

Tit. I. Ad legem Falcidiam.
II. Ad SC. Trebellianum & Pegaſianum.

LIB. XXII. De legatis LIB. VI. et de fideicomm. LIB. III.

Tit. I. De adimendis vel transferendis legatis & fideicommiſſis.
II. De rebus dubiis.
III. *De his, quae pro non ſcriptis habentur.*
IV. *De his, quae vt indignis auferuntur.*
V. De conditionibus & demonſtrationibus.
VI. Quando dies legatorum vel fideicommiſſorum cedat.

LIB. XXIII. De damno infecto, cavssis statvs, possessione, vsvcapione, vi bonor. raptor. inivriis.

Tit. I. De damno infecto.
II. De aqua & aqua pluuia arcenda.
III. *De cauſſis ſtatus.*
IV. *De liberalibus cauſſis.*
V. De ſtatuliberis.
VI. De adquirenda poſſeſſione & de vſucapionibus.
VII. *Vi bonorum raptorum.*
VIII. De incendio, ruina, naufragio. 390
IX. De iniuriis.

LIB. XXIV. De re ivdicata, possessione bonorvm et creditorvm privilegiis.

Tit. I. De re judicata.
II. *De confeſſis.*

Digitized by Google

TIT. III. De ceſſione bonorum . pag. 390
IV. De rebus auctoritate iudicis poſſidendis .
V. De creditoribus in poſſeſſionem mittendis .
VI. De priuilegiis creditorum .
VII. De bonorum venditione .
VIII. De ſeparationibus .
IX. De curatore bonis dando.
X. Quae in fraudem creditorum .

LIB. XXV. De interdictis.

TIT. I. De interdictis.
II. Quorum bonorum .
III. Quod legatorum .
IV. De tabulis exhibendis .
V. De rebus ſacris, religioſis, publicis .
VI. De vi & vi armata .
VII. Vti poſſidetis .
VIII. De ſuperficiebus .
IX. De itinere actuque priuato .
X. De aqua quotidiana .
XI. De riuis .
XII. De fonte.
XIII. De cloacis .
XIV. Quod vi aut clam.
XV. De precario .
XVI. De arboribus caedendis . 391
XVII. De glande legenda . ibid.
XVIII. De homine libero & liberis exhibendis .
XIX. Vtrubi .
XX. De migrando .
XXI. De Saluiano interdicto .

LIB. XXVI. De exceptionibus et stipulationibus.

TIT. I. De exceptionibus .
II. De exceptione vadimonii deſerti .
III. De exceptione rei iudicatae .
IV. De doli mali & metus exceptione .
V. De exceptione rei venditae non traditae.
VI. De litigioſis.
VII. Quarum rerum actio non datur .
VIII. De exceptione iuriſiurandi .
IX. De his, quae onerandae libertatis cauſſa imponuntur .
X. De ſtipulationibus, reis, fideiuſſoribus .

LIB. XXVII. De novationibus, solutionibus, cautionibus.

TIT. I. De nouationibus .
II. De ſolutionibus & liberationibus.

TIT. III. *De acceptilatione.* pag. 391
IV. *De ſtipulationibus praetoriis.*
V. *Rem pupillo ſaluam fore.*
VI. Iudicio ſiſti. 392
VII. Iudicatum ſolvi.
VIII. *De re defendenda.*
IX. *De dolo malo.*
X. *Tutelae vel teſtamenti nomine.*
XI. *Ratam rem haberi.*
XII. *Noui operis nunciati cauſſa.*
XIII. De duplae ſtipulatione.
XIV. Damni infecti nomine.

PARS II.

AD LEGES QVASDAM SPECIALES.

LIB. XXVIII. AD LEGEM CINCIAM ET IVNIAM VELLEIAM.
TIT. I. Ad legem Cinciam de donis & muneribus.
II. Ad legem Iuniam & Velleiam.

LIB. XXIX. AD LEGES FVSIAM CANINIAM, AELIAM SENTIAM, ET IVNIAM NORBANAM.

TIT. I. Ad legem Fuſiam Caniniam.
II. Ad legem Aeliam Sentiam.
III. *Ad legem Iuliam Norbanam.*

LIB. XXX. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. I.

TIT. I. *Ad caput I. de ſenatorum nuptiis.*
II. Ad *caput II.* de ingenuorum reliquorum nuptiis.
III. Ad *caput III.* de ſexagenariorum, quinquagenariarum, ſpadonum nuptiis.
IV. De *concubinis.*
V. De *ſponſalibus.*
VI. *Ad caput VI. de poenis injuſtarum nuptiarum.*

LIB. XXXI. AD LEG. IVL. ET PAP. POPP. LIB. II.

TIT I. *Ad caput VII. de priuilegiis maritorum & parentum in gerendis honoribus*
II. *Ad caput VIII. de eorumdem priuilegiis in petendis honoribus.* 393
III. De *immunitate ob liberorum numerum.* ibid.
IV. *Ad caput X. de iure Quiritium ob liberos conſequendos.*
V. *Ad caput XI. de liberti liberatione ab operis ob numerum liberorum.*
VI. *Ad caput XII. de liberatione mulierum a tutela ob numerum liberorum.*
VII. *Ad caput XIII. de diuortio libertae prohibito.*
VIII. *Ad caput XIV. de tutore dotis cauſſa dando.*

LIB.

Digitized by Google

LIB. XXXII. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. III. *pag.* 393
TIT. I. Ad capita XV--XIX. ſeu leges decimarias.
II. *Ad capita XX- XXVIII. de ſolidi capacitate.* ibid.
III. *Ad caput XXIX. de legato ſub conditione caelibatus.*
IV. *Ad caput XXX. de iureiurando libertis remittendo.*
V. *Ad caput XXXI. de iure adfinitatis.*
VI. *Ad caput XXXII. de priuilegiis abſentium rei publicae cauſſa.*
VII. *Ad caput XXXIII. de indulgentia ſenatus.*
VIII. *Ad caput XXXIV. de diuortii modo & poena.*
IX. *De cogendis parentibus, vt liberos elocent.*
X. *Ad caput XXXVI. de poenis caelibatus.*
XI. *Ad caput XXXVII. de poenis orbitatis.*
XII. *Ad caput XXXVIII. de liberta ob nuptias ab operis liberanda.*
XIII. *Ad capita XXXIX--XLIV. de iuribus patronatus.*
LIB. XXXIII. AD LEG. IVL. ET PAP. POPP. LIB. IV.
TIT. I. *Ad caput I. legis caducariae de aditione hereditatis.*
II. Ad *caput II.* de iis, quibus caduca iure antiquo deferuntur.
III. *Ad caput III. de iis, quae pro non ſcriptis habentur.*
LIB. XXXIV. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. V.
TIT. I. Ad *caput IV.* de cauſſa caduci.
II. *Ad caput V. de caducis ob heredem vel legatarium ante apertas tabulas mortuum.*
LIB. XXXV. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. VI.
TIT. I. Ad *caput VI.* de caducis ob heredis vel legatarii incapacitatem.
II. *Ad caput VII. de caducis ob legatarium vel heredem ante exſiſtentem conditionem mortuum.* 394
III. De *bonis ereptitiis.*
IV. *Ad caput IX. de bonis vacantibus.*
V. *Ad caput X. de fraudibus aduerſus hanc legem commiſſis.*
VI. Ad *caput XI.* de iure adcreſcendi.
VII. *Ad caput XII. de tranſmiſſione legatorum.*
LIB. XXXVI. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. VII.
TIT. I. Ad caput leg. cap. XIII. de tacitis fideicommiſſis.
II. *Ad caput XIV. de praemiis delatorum.*
III. *Ad caput XV. de oneribus fiſci.*
LIB. XXXVII. AD LEGES DE IVDICIIS PVBLICIS.
TIT. I. De extraordinariis criminibus.
II. De *publicis iudiciis.*
III. De *accuſationibus & inſcriptionibus.*
IV. De cuſtodia & exhibitione reorum.
V. *Ad legem Iuliam maieſtatis.*
VI. *Ad legem Iuliam de adulteriis.*
VII. *Ad legem Iuliam de vi publica & priuata.*
VIII. *Ad legem Corneliam de ſicariis.*
IX. *Ad legem Pompeiam de parricidiis.*
X. *Ad legem Corneliam de falſis.*
XI. *Ad legem Iuliam repetundarum.*
XII. *Ad legem Iuliam de annona.*
XIII. *Ad legem Iuliam peculatus.*
XIV. *Ad legem Iuliam ambitus.*

Tit. XV *Ad legem Fabiam de plagiariis.* pag. 394
XVI. De *quaeſtionibus*.
XVII. De *poenis*.
XVIII. De *bonis damnatorum*, *eorumque*, *qui ante ſententiam ſibi manus intulerunt*.
XIX. De *interdictis & relegatis*.
XX. De *ſententiam paſſis & reſtitutis*.
XXI. De *cadaveribus punitorum*.

PARS III. IN QVA TRACTATVS DE STIPVLATIONIBVS.

LIB. XXXVIII. De stipvlationibvs. 395

PARS IV. IN QVA TRACTATVS DE FISCO ET RE MILITARI.

LIB. XXXIX. De fisco et re militari.
Tit. I. De iure fiſci.
II. De captivis & poſtliminio.
III. De re militari.
IV. De caſtrenſi peculio.
V. De *veteranis*.

VLPIANI LIBRI QVATVOR AD LEGEM AELIAM SENTIAM ORDINI SVO RESTITVTI. 396

LIB. I. De manvmittendorvm qvalitatibvs.
Cap. I. De iis, qui manumiſſi dedititii fiunt.
II. De *aetate manumittendorum per vindictam*.
III. De *aetate & conditione manumittendorum teſtamento*.
IV. De *conditione liberorum*, *ex huius modi parentibus natorum*.
LIB. II. De manvmissoribvs.
Cap. V. De minore XX. annis manumittente.
VI. De *femina manumittente*.
VII. De *manumittentibus in fraudem creditorum*.
VIII. De *ſervo herede neceſſario inſtituto*.
IX. *Si obaeratus in fraudem legis plures teſtamento manumiſerit*.
X. De *ſeruo in fraudem foeneratorum manumiſſo*.
LIB. III. De modis et conditionibvs manvmittendi.
Cap. XI De mercede manumiſſionis.
XII. De iureiurando libertorum, ne liberos tollant.
LIB. IV De officiis liberti et patroni mvtvis.
Cap. XIII. *De eo, quod in fraudem patroni factum*.
XIV. De libertis ingratis.
XV. *De patroni officio erga libertum inopem*.

FRAGMENTA

EX PAVLLI LIBRIS III. AD LEGEM AELIAM SENTIAM, ORDINI SVO RESTITVTA. *pag.* 397

LIB. I. De qvalitate manvmittendorvm et manvmittentivm.

Cap. I. *De iis, qui manumiſſi dedititii fiunt.*
II. De *aetate manumittendorum per vindictam.*
III. *De aetate & conditione teſtamento manumittendorum.*
IV. *De conditione liberorum ex huius modi parentibus natorum.*
V. De minore XX. annis manumittente.
VI. De femina manumittente.
VII. *De manumiſſione in fraudem creditorum.*
VIII. *De ſeruo neceſſario herede inſtituto.*
IX. Si obaeratus in fraudem legis plures manumiſerit.
X. *De ſeruo in fraudem foeneratorum manumiſſo.*

LIB. II. De conditionibvs et modo manvmittendi.

Cap XI. *De mercede manumiſſionis.*
XII. De iureiurando libertorum, ne liberos tollant.

LIB. III. De officiis libertorvm et patronorvm mvtvis.

Cap. XIII. De eo, quod in fraudem patroni factum.
XIV. *De libertis ingratis.*
XV. *De patroni officio erga libertum inopem.*

TOMVS IV.

CONTINET

TOPOGRAPHIAM IVRIS ROMANI,

ORDINE ALPHABETICO COMPOSITAM. 401

Sequi oportebat TOMVS V. Poſtumorum.

VITAM ET RES GESTAS LVDOVICI GERMANICI IMP. COMPREHENDENS

NECNON CODICEM DIPLOMATICVM.

Et quia in hac Editione ſepoſitus, & collocatus fuit in fine Tomi IV. Partis II. Operis, ideo ibi te remitto.

INDEX

Digitized by Google

INDEX
RERVM ET VERBORVM,
QVAE IN HOC VOLVMINE *OPVSCVLORVM POSTVMORVM* CONTINENTVR,

Ordine alphabetico diſpoſitus.

A

ACtio *de ſeruo corrupto*. vid. *Damnum*.
de Actione *danda e* pag. 209
de *Actione rerum amotarum, ventre in poſſeſſionem miſſo & agnoſc. vel al.* lib. XIX. 354
— *furti, operis libertorum & noui operis nunciatione*. 385
Actiones per inficiationem ą quemadmodum duplentur. 314
de Actionibus *ex dominio & ſeruitutibus*. lib. VII. 346
de *Actionibus noxalibus*. 309
— *aliis aduerſus eum, qui in aliena poteſtate eſt, inſtituendis*. lib. XII. 349
— *ex negotiis per alios explicatis, compenſatione, pignore, depoſito*. lib. XIII. 350
de *Actionibus, interdictis, & iudiciis*. lib. XV. 358
Ad exhibendum, *tit. LVII*. 332
Africa *cauſſidicorum nutricula*. §. III. 138
Ager. *vectigalis ſi petatur*. 298
Album. *quid?* §. VI. 15
Aleator. vid. *Damnum*.
de *Aleatoribus*. 329
Anthianus *Furius*. vid. *Edictum*.
de Arbitriis *receptis, & qui arbitrium receperunt, vt ſententiam dicant*. 270

B

de BEneficio *diuiſionis inter fideiuſſores*. 317
de Bonorum *poſſeſſionibus*. lib. XIII. 386

C

CAIVS. vid. *Edictum*.
CALLISTRATVS. vid. *Edictum*.
de Calumniatoribus. pag. 257
Caupones. vid. *Recepta*.
CELSI (P. Iuuentii.) *Digeſta ordini ſuo reſtituta*. 378
CICERONIS *locus explicatus*. §. IX. 35
de Cognitoribus. 247
Commodatum. vid. infra *Conſtitutum*.
de Communi *diuidundo*. 313
de Condictionibus *conſtituta pecunia, commodato, pignore & geſtis cum eo, qui in aliena poteſtate eſt*. lib. VI. 382
de. Conſtituto, *commodato, pignore, praeſcr. verbis, exercitoria & inſtitoria*. 348
Conſules *iuriſdictione aliqua gauiſi ſunt, non modo creatis praetoribus, ſed & ſub imperatoribus*. §. IV. 31
de Contractibus *quaſi contractuum quorumdam affectionibus*. lib. XIV. 367
Contractus *aeſtimat*. vid. *Emtio*.
in Creditorum *fraudem, de his quae fiunt*. 318

D

de DAmno *dato, iureiurando, actionibus, de ſeruo corrupto, aleatoribus, aduerſus menſorem, ad exhibendum*. lib. IX. 347
de Damno *infecto, cauſſis ſtatus, poſſeſſione, vſucapione, vi bon. rapt. iniuriis*. lib. XXIII. 389
Decemuiri. vid. *Edicta*.
de Depoſito, *mandato, ſocietate, precario*. lib. VII. 383

de

de Diuortiis & *dotis repetitione* lib. XVIII. pag. 354

de Diuortiis & *actionibus ſoluto matrimonio competentibus*. lib. X. 385

Donatio *inter virum & vxorem*. vid. *Sponſalia*.

Dos. vid. *Sponſalia*.

de Dotis *variis ſpeciebus*, & *donatione inter virum & vxorem*. lib. XVII. 353

E

de EDendo. 225

Edicendi *ius an arceſſendum ſit ab imperio magiſtratuum*. §. VIII. 7

— *ius deriuari non poteſt ex imperio, quocumque ſenſu accipiatur*. §. X. 9

— *ius olim regibus proprium, ad omnes fere ſacerdotes & magiſtratus deuolutum, quod Regum munia poſtea varii magiſtratus & ſacerdotes obiiſſent*. §. VI. 27

Edicere *quo ſenſu dicantur priuati*. §. VI. 7

Edicta *theſmothetarum qualia Athenis fuerint*. §. II. 23

— *Ea reges ab ipſis vrbis incunabulis propoſuiſſe videri*. §. III. 25

— *quid?* §. II. 4

— *ea Romae proponere ſolitos, qui exercitibus praeeſſent*. §. III. 5

— *itemque ſacerdotes, pontifices, decemuiros ſacrorum, augures*. §. IV. 5

— *maxime tamen Magiſtratus*. §. V. 6

— *ipſa cur aliquando vocentur imperia?* §. X. 10

— *magiſtratus aliquando vel per praecones iuſſiſſe recitari, vel in ſcripturam redacta publice propoſuiſſe*. §. II. 13

Edicta *inſcripta ſaxis, aeri, tabulis linteis & ceruſſatis*. §. IV. 14

— *propoſita in albo*. §. V. 14

— *alia tralatitia, alia noua*. §. VII. 16

— *alia perpetuae iuriſdictionis cauſſa propoſita, alia repentina*. §. IX. 18

— *quaedam ex his ad rei publicae adminiſtrationem pertinuiſſe*. §. X. 18

— *quaedam ad negotia forenſia*. §. XI. 19

— *monitoria & breuia*. §. XII. 20

— *Praetores ſolos, proconſules & aediles propoſuiſſe, qui ſtatuunt, errant*. §. I. 29

— *etiam conſules propoſuiſſe, & non repentina*. §. II. pag. 30

Edicta *ſolum ad perpetuam iuriſdictionem pertinentia*. §. III. 30

— *dictatorum*. §. V. 32

— *an vel a dictatoribus nomen acceperint, vel dictatores ab edicendo dicti*. ibid.

— *cenſorum tum repentina, tum perpetua*. §. VI. 33

— *haec etiam leges cenſorias dicta eſſe*. §. VII. 34

— *Tribunorum plebis. Ex edictis ſuis hos etiam ius dixiſſe*. §. VIII. 34

— *Quaeſtores & XXuiros redidiſſe non videri*. §. X. 36

— *Praefectorum praetorio*. §. II. 39

— *quamdiu illi proponere conſueuerant*. §. IV. 41

— *praefecti annonae*. §. IX. 50

— *praefectorum aerarii*. §. X. 51

— *quaedam praetoria, cur auctorum nomina retineant?* §. XIV. 67

— *accurate ſcripta an non*. §. XXII. 77

— *frequentiſſime mutata*. §. XXIV. 80

— *prouincialia a quibus propoſita*. §. III. 96

— *vel tralatitia, vel noua*. §. VII. 98

— *repentina etiam permulta propoſita a praeſidibus*. §. VIII. 99

— *reddiderunt Principes Rom. iam ab Auguſti temporibus*. §. I. 100

— *quo iure reddiderint, quum tamen prae ſe ferrent initio ſe non eſſe legislatores, ſed populum*. §. II. 101

— *Principum ſaepe SCtis firmata*. §. III. 103

— *generalia, ſpecialia, mandata*. §. V. 106

Edictales *formulae*: bonum factum, *itemque* non placere. §. VIII. 17

Edictalis *formula palam vnde de plane recte legi poſſit*. §. III. 13

Edicti *praetorii elogia*. §. XXX. 91

— *perpetui conditi genuina era figenda in a. er. Dionyſ.* 131. §. VIII. 121

Edicti *ordo*. vid. *Hermogenianus*.

de Edictis *Car.* Sigonii *ſententia expenſa*. §. IX. 8

de Edictis *Guid.* Panciroli *ſententia expenſa*. §. XIII. 21

— *monitoriis & breuibus coniecturae*. §. XIV. 22

Edi-

Edictis *ſuis an ius nouum introduxerint.* §. V. pag. 32
de Edictis *Aedilitiis alio libello acturum auctor fidem facit.* §. XII. 192
de Edicto *monitorio Calliſtrati.* §. X. 191.
Edicto *perpetuo condito an ſectae ICtorum pl— [illegible]* §. XIV. 104
Edicto *prooemii loco SCtum praemiſſum.* 205
Edictorum *hiſtoria nondum ſatis illuſtrata.* §. I. 4
—— *variae diuiſiones.* §. I. 12
—— *ad originem tranſitio.* §. I. 23
—— *conſuetudinem fruſtra repeti ab aliis gentibus.* §. II. 23
—— *diuulgatio per libellos, pictaria picturas, praecones.* §. VII. 7
—— *reddendorum ius, aliquando coniunctum fuiſſe cum honoribus.* §. XI. 10
—— *generalium &c. publicatio.* §. VI. 107
Edictum *perpetuum in decem partes diſtribui poſſe, quarum prima dicatur* τα πρῶτα, *& prima, ſiue praeparatoria iudici contineat.* 205
Edictum *aliquando pro lege accipi, legem pro edicto.* §. V. 6
—— *cur vocetur* tralatitium, *quod vulgare ac perfunctorium eſt.* §. VI. 17
—— *elegans L. Turcii Aproniani, Praefecti urbis, de venditione carnium.* §. VI. 43
—— *alterum eiuſdem, de ſuariis & ordinibus.* §. VIII. 47
—— *praetorium, quomodo ſenſim iuris ſcripti auctoritatem in foro romano ſit conſequutum.* ibid. ibid.
—— *perpetuum quotuplici ſenſu dicatur.* §. I. 109
ad Edictum *perpetuum commentarii ſcripti.* §. VI. 117
Edictum *perpetuum an ſcripſerit Ofilius auctoritate & iuſſu I. Caeſaris.* §. VIII. 118
—— *de illo Doduelli ſententia expenſa.* §. IX. 119
—— *vere perpetuum conditum eſt ſub Hadriano Imp.* §. I. 120
—— *perpetuum auctoritatem ſuam conſeruauit etiam ſub inſequentibus imperatoribus,* vid. *Iulianus* (Saluius) §. XI. 132
—— *in ſcholis iuridicis ab anteceſſoribus explicatum* §. XII. 134
Edictum *perpetuum auctoritatem & robur obtinuit, a SC. illi praemiſſo.* §. I. pag. 181
—— *de interna eius forma.* §. III. 183
—— *an in libros diuiſum fuerit.* §. III. 185
—— (ad) *commentaria ICtorum.* §. VI. 187
—— *commentatus eſt Pomponius Sex.* ibid. ibid.
—— *Caius.* §. VII. 188
—— *Vlpianus.* §. VIII. 189
—— *Paulus* (Iul.) §. IX. 190
ad Edictum *Furii Anthiani Libri* §. X. 191
—— *de aliorum commentariis.* §. XI. 192
—— *ad ordinem ſeriemque plerique ICtorum libri ſcripti.* §. XII. 192
—— *veterum ſcriptorum teſtimonia.* 197
Edixiſſe *etiam Praefectos urbi.* §. V. 41
de Emtione *venditione, locatione conductione, ad L. Rhodiam, aeſtimatoria.* lib. XV. 351
—— *locatione, & contractu aeſtimat.* lib. VIII. 384
de Eo *per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat.* 246
de Exceptionibus *& ſtipulationibus.* lib. XXVI. 391
Exercitoria *& Inſtitoria.* vid. *Conſtitutum.*

F

de FAmilia *erciſcunda.* 312
de Fideicommiſſariis *libertatibus in ſpecie, & mortis cauſſa donation.* lib. IX. 365.
de Fideicommiſſis *generatim.* lib. VIII. 364
de Finibus *regundis.* 310
de Fiſco *& re militari.* lib. XXXIX. 395.
de Formula *iuriſdictionis, & albo corrupto.* 221
de Furtis *& operis Libertorum.* lib. XXII. 355

H

HADRIANVS. vid. *Lex.* & *Iulianus.*
Hadrianus, *an orationem in ſenatu ipſe recitarit?* §. II. 182
de Herede *inſtituendo, & ſubſtitutionibus.* lib. XXX. 358

de Hereditate *adquirenda, vel omittenda.* lib. XXXI. pag. 359
de Hereditatis *petitione.* 282
Hereditatis *pars ſi petatur.* 293. 346. 381
—— *poſſeſſoria petitione.* 293
—— *fideicommiſſaria petitione.* 294
de Heredum *qualitate, & differentia.* lib. XXIX. 358
Hermogeniani *libri ſex Epitomarum iuris ordini ſuo reſtituti.* 369
—— Lib. I. *Pars* 1. *de ſtatu hominis.* 369
—— *pars* 2. *ad edicti ordinem.* 370
—— 3. *de publicis iudiciis.* 377
—— Lib. II. 371
—— III. 373
—— IV. 374
—— V. 374
—— VI. 374
de His *qui effuderint, vel deiecerint.* 325
Honorati *quinam?* 10

I

IAuolenus *priſcus an ſtolidus & ineptus.* §. XXIV. 166
de Iis *per quos agere poſſumus.* lib. III. 344
Infamia *quinam notantur?* 239
de Interdictis lib. XXV. 390
de Interrogationibus *in iure faciendis, & interrogatoriis actionibus.* 319
ſi Iudex *litem ſuam feciſſe dicatur.* 318
Iudicia *publica.* vid. *Hermogenianus.*
de Iudicis *datione.* 219
—— *& vbi quiſque agere vel conuenire debeat.* 277
de Iudiciis. lib. V. 345
—— *duplicibus.* lib. VII. 347
—— *& rerum vindicatione.* lib. III. 380
Iulianus (Salvius) *edicti perpetui auctor, & tunc praeturam exercuiſſe videri.* §. IV. 123
—— *illud compoſuit auctoritate Hadriani.* §. V. 124
—— *ex variis aliis edictis collegiſſe.* §. VI. 125
—— *quaedam tamen de ſuo addidiſſe, alia detraxiſſe, atque immutaſſe.* §. VII. 126
—— *Immo, & quaeſtiones, inter Proculeianos & Sabinianos agitatas deciſiſſe.* §. VIII. 127
—— *eius auctoritas.* §. IX. 128
Iuliani (Salvii) *vita parum certa exploratque eſt.* §. I. pag. 136
—— *patria non Mediolanum, ſed quod probabilius, Hadrumetum.* §. II. 137
Iuliani *Maioris inccrti.* §. IV. 138
—— *fuit auctor illuſtriſſimae proſapiae, quae deſtitui[illegible]* Spartiani & Caſauboni. §. V. 139
—— *nec non ex ſententia* Reineſii & Ruperti. §. VI. 140
—— *utriuſque ſtemmatis examen.* §. VII. 142
—— (Salvii) *nomina.* §. IX. 145
—— *floruiſſe illum ſub Hadriano.* §. X. 146
—— *itemque ſub Antonino Pio & divis fratribus.* §. XI. 147
—— *an fuerit μακρόβιος ille, de quo l.* 20. *D. de fideicom. libertat.* §. XII. 148
—— *ſtudia philologica.* §. XIV. 149
—— *Antiquitatum Romanarum peritia.* §. XIV. 151
—— *Philoſophia.* §. XV. 153
—— *Stoiciſmus.* §. XVII. 156
—— *fragmenta, in quibus veſtigia doctrinae ſtoicae.* §. XVIII. 157
—— *an & ſu[illegible]itatum Stoicarum curioſus fuerit?* §. XIX. 159
—— *Iuriſprudentia legislatoria.* §. XX. 161
—— *itemque conſultatoria.* §. XXI. 162
—— *& iudicialis.* §. XXII. 164
—— *inter iuriſconſultos auctoritas.* §. XXIII. 165
—— *praeceptor priſcus* Iauolenus. §. XXIV. 166
—— *auditores.* §. XXVI. 169
—— *fuiſſe ſectae Sabinianae anteſignanum.* §. XXVII. 170
—— *quos honores in republica geſſerit.* §. XXVIII. 171
Iulianus (Salvius) *an prouincias rexerit.* §. XXIX. 173
—— *eius vitae finis & ſepultura.* §. XXX. 174
—— *ſcripta; Digeſta.* §. XXXI. 175
—— *ad digeſta variorum notae.* §. XXXII. 176
—— *Libri ad Minicium.* §. XXXIII. 177
—— *ad Vrſeium ſerucem.* §. XXXIV. 178
—— *de ambiguitatibus.* §. XXXV. 179
—— *an & ad edictum, & de praedio do-*

dotali ſcripſerit. §. XXXVI. pag. 180
Iulianus *eius ſeries librorum XC. digeſtorum*. 343
Iuliani (Didii) *quae mater eius*? §. VIII. 144
—— *quae paterna origo* ib. 144
Iulianus *Berytenſium anteceſſor a noſtro* [illegible] §. XXIII. 167
de Iure *abſtinendi*, & [illegible] *no dandi*. lib. XXVI. 357
de Iureiurando *voluntario*. 322
Iure *ſcripto deficiente*, *pleraque edictis explicari debere a Magiſtratibus*. §. IV. 25
de Iuribus *connubii*, & *concubinatu* lib. XI. 365
—— *itidem* lib. XII. 366
Iuriſconſulti *plerique poſt Hadrianum ad edictum perpetuum ſe frequentet referunt* §. XII. 133
de Iuriſdictione lib. I. 343. 379.
—— & *officio Magiſtratuum*. lib. XVI. 370
de Iuriſdictionis *formula*, *edendo* & *pactis* lib. II. 344
Iuriſprudentia *media quid*? §. X. 130
Ius *honorarium quid*? §. XII. 11
Iusiurandum *an in leges adhibitum*. §. XXIII. 78
—— vid. *Damnum*.

L

de LEgatis lib. XXXII. 359
—— *generatim*. lib. VI. 363
—— *ſpeciatim*. lib. VII. 364
—— lib. I. lib. XVII. 387
—— lib. II. lib. XVIII. 387
—— lib. III. lib. XIX. 388
—— lib. IV. & *Fideicommiſſis* lib. I. lib. XX. 388
—— lib. V. & *Fideicommiſſis* lib. II. lib. XXI. 389
—— lib. VI. & *de fideicom.* lib. III. lib. XXII. 389
de Lege *Cincia* & *Iunia Velleia* lib. XXVIII. 392
de Lege *Cornelia varii ſcriptorum errores*. §. VI. 116
de Lege *Aquillia*. 305
ad Legem *Iul.* & *Pap. Popp.* lib. I. lib. XXX. 392
—— lib. II. -- XXXI. ibid.
—— lib. III. -- XXXII. 393
ad Leg *Iul.* & *Pop.* lib. IV. -- XXXIII. p. 393
—— lib. V. -- XXXIV. Ibid.
—— lib. VI. -- XXXV. 394
—— lib. VII. -- XXXVI. ibid.
Leges *prouinciarum ante communicatam cum toto orbe Romano ciuitatem*. II. 94
—— *nouae ab Hadriani temporibus edictis Principum conditae*. §. IV. 105
ad Leges *Fuſiam Caniniam*, *Aeliam Sentiam*, & *Iuliam Norbanam*. 392
ad Leges *de iudiciis publicis* lib. XXXVII. 394
Legum *nouarum conditor Hadrianus Numae aemulus*. II. 121
Lex *Cornelia de edictis perpetuis*. V. 115
Libertorum *officia*. vid. *Officia*.
de Lite *vindiciarum*. 217
Locatio. vid. *Emtio*.

M

MAgiſtratus *varii prouinciales*. I. 92
Magiſtratuum *municipalium poteſtas* & *officium*. 210
de Mandato & *Societate* lib. XIV. 351
Mandatum. vid. *Depoſitum*.
Manumiſſionibus *Iuribus Patronatus*, *contractibus*. lib. XIII. 356
de Manumiſſoribus. lib. II. 396
de Manumittendorum *qualitatibus*. lib. I. 396
de Manumittendorum & *manumittentium qualitate*. lib. I. 397
Manus *regia quid*? §. V. 27
Marciani (Aelii) libri XVI. *inſtitutionum ordini ſuo reſtituti*. 360
Marſyae *ſtatua ex qua ſuſpenſi libelli famoſi*. §. VII. 8
Menſor. *vid. Damnum*.
ſi Menſor *falſum modum dixerit*? 330
Micare *quid*? §. VII. 45
de Modis & *conditionibus manumittendi*. lib. III. 396
—— *iuriſdictionis*. 214

N

NAutae. vid. *Recepta*.
de Negotiis *geſtis*. 254
de Nouationibus, *ſolutionibus*, *cautionibus*. lib. XXVII. 391
Nuptiae. vid. *Sponſalia*.
de Nuptiis. lib. X. 365

O

Obſeruationes *variae ad edictum L. Turcii Apreniani*. VII. pag. 45
de Officiis *Libertorum*, & *Patronorum mutuis*. 397

P

de Pactis & *conuentionibus*. 227
PANCIROLI *ſententia de iure Praetorio*. §. IV. 95. 2
— *ſententia refellitur*. §. V. 95. 2
— *argumenta refutantur*. §. VI. 96. 2
Patricii *an edixerint*. §. IX. 50
Patronorum *officia*. vid. *Officium*.
PAVLLVS (Iul.) *vid.* Edictum.
Paulli *fragmenta ex* libris III. *ad L. Ael. Sentiam*, *ordini ſuo reſtituta*. 397
Pendere *ſub edicto quia?* §. X. 51
de Perſonarum *prima diuiſione*. lib. I. 360
— *ſecunda diuiſione*. lib. II. ibid.
Philoſophicae *ſcientiae ſpecimina*. §. XVI. 154
Pignus. vid. *Conſtitutum*.
de Pluſpetendo. 244
Pomponii *Sent.* vid. *Edictum*.
de Poſſeſſione *bonorum*, *ventri*, & *ex edicto Carboniano data*. lib. XXIV. 356
— *bonorum*, *ſecundum tabulas* lib. XXV. 357
de Poſſeſſionibus *bonorum contra tabulas*. lib. XXIII. 356
de Poſtulando. 237
Praefecti *urbi officia* §. VII. 45
Praeſcr. *verbis.* vid. *Conſtitutum*.
Praetor *ſacris Vulcani an oſtiae fuerit?* §. 1. 54
— *primus quando creatus*. §. II. 56
— *unus vrbanus primum creatus*. §. V. 57
— *poſtea & peregrinus creatus*. ibid.
— *vrbanus maior dictus*. ibid.
— *an & honoratus?* ibid.
— *populo omnino illuſit nouis vocabulis*. §. XXV. 81
— *itemque variis inuentis exceptionibus*. §. XXVI. 85
— *nec non promiſſis in integrum reſtitutionibus*. §. XXVII. 86
— *denique fictionibus*. §. XXVIII. 87
Praetores *an ſcripturi edicta adhibuerint in Conſilium tribunos plebis*. §. IX. pag. 35
— *an adpulerint*. ibid.
— *olim omnes Magiſtratus dictos, non autem ſacerdotes*. §. I. 54
— *collegae conſulum*. §. III. 56
— *Quandonam praeturam impetrabant a plebe?* 57
— *de* [illegible], *tutelares*, *liberales*, *fiſcales*, *aerarii*. §. VII. 60
— *an & cereales?* ibid.
— *omnes de iuriſdictione ſua*, *rebuſque curae ſuae demandatis*, *edicta propoſuiſſe*. §. XII. 65
— *propoſuerunt edicta alia tralatitia*, *alia noua*. §. XIII. 66
— *edicere ſolebant ſub auſpicium magiſtratus ſui*, *praeſtito ſimul in leges iureiurando*. §. XV. 68
— *edicta proponebant in albo*. §. XVI. 69
— *duplex habuerunt edictum*. ibid.
— *indirecto ſibi legislatoriam poteſtatem vindicaſſe*, *legeſque euertiſſe edictis ſuis*. §. XVIII. 72
— *hanc ſibi poteſtatem arrogantes*, *impedirene potuerit Romanorum religio circa leges*. §. XXI. 76
— *aliique magiſtratus olim edicta ſua per ipſum magiſtratus tempus pro lubitu mutabant*. §. II. 110
Praetoriae *actiones*, *cur auctorum nomina retineant?* §. XIV. 66
Praetoris *iuriſdictionem conſtitiſſe in dando*. §. VIII. 61
— *in dicendo*. §. IX. 62
— *in addicendo*. §. X. 63
— *extraordinaria munera*. §. XI. 64
— *Cortii vindiciae expenſae*. §. XIX. 73
Praetorium *ius fueritne praeſidibus?* §. IV. 95. 2
— *ex eo tempore paullo certius factum*. §. VII. 117
Praetorius *magiſtratus primum Patriciorum proprius*, *deinde cum plebe communicatus*. §. IV. 57
Praetorum *numerum ſubinde auctum*. §. VI. 58
— *duplex edictum*, *quo loco probabiliter fuerit*. §. XVII. 71
Precarium. vid. *Depoſitum*.
Principes. vid. *Edicta*.
— vid. *Leges*.

de

Digitized by Google

de Procuratoribus. pag. 249
de Publiciana *in rem actione*. 297

Q

Quadrupes *pauperiem feciſſe dicatur*. 304
Quaeſtores. vid. *Edicta*.
Qui *neque ſequantur*, *neque ducantur*. 234
Quod *quiſque iuris in alterum ſtatuit*, *vt ipſe eodem iure vtatur*. 223
— *cuiuſcumque vniuerſitatis nomine*, *vel contra eam agetur*. 253

R.

de Rebus *creditis*, *& condictionibus quibuſdam*. lib. X. 348
Recepta *ut reſtituant*, *nautae*, *caupones*, *ſtabularii*. 272
de Re *iudicata*, *poſſeſſione bonorum*, *& creditorum priuilegiis*. lib. XXIV. 390
de Rei *vindicatione*. 294
de Religioſis. 334
de Rerum *diuiſione*, *& adquirendo dominio*. lib. III. 361
de Reſtitutionibus *in integrum*. 258. 380
— *in integrum*, *& receptis*. lib. IV. 345
Ῥωμαϊκὰ τῦ μαγιστρῦ λεγόμενα *apud Harmenopulum quid?* §. IX. 50

S

Sacrarius *Vulcani*, *aliorumque Deorum Dearumque*. §. I. 54
de Satiſdando 274
Senatus conſulta *ſaepe edictis promulgata*. §. III. 103
SCtum *a. v. c.* 585. *factum*, *ut Praetores ex edictis ſuis perpetuis ius dicerent*. §. III. 110
— *illud valuiſſe non videri*, *& cur?* §. IV. 114
— *Hadriani temporibus factum*. 284
— *quibus diebus*, *& Conſulibus*, *conditum*. §. I. ibid.
— *an in eo coſſ. ordinariis iungantur ſuffecti?* §. II. 285
— *huic SC. libellus praemiſſus*. §. III. 285
— *ex eo libello quaedam fragmenta ſuperſunt*. §. IV. 286
— *occaſio ex hereditate caduca Ruſtici*. §. V. ibid.
Ruſticus ille quis? pag. 286.
SCtum *propriè ad caduca & vacantia pertinuit: an ad ſola?* §. VI. 288
— *primum caput de vſuris pretii rerum hereditariarum venditarum non exigendis*. §. VII. 288
— *caput ſecundum de pretio in locum rerum ſuccedente*. §. VIII. 289
— *Quid ſi res apud emptorem deperierint*, *deminutaeue ſint?* §. IX. 289
— *caput tertium de iis*, *qui dolo poſſidere deſierint*. §. X. 290
— *Regulae huius ſenſus & origo*. §. XI. 291
— *Bonae fidei poſſeſſor non reſtituit fructus perceptos*, *niſi quibus eſt locupletior factus*. §. XII. 291
— *A quo tempore hereditas fiſco petita intelligatur?* §. XIII. 292
de Sepulchro *violato*. 338
de Seruitutibus *ruſticorum*, *atque vrbanorum praediorum*. 300
— *damno*, *iudiciis diuiſoriis*. lib. V. 381
de Seruo *corrupto*. 327
de Seruorum *vſufructu*, *operis*, *vſu & habitatione*. 299
SEVERI *Imp. aduerſus edictum perpetuum irritum conſilium*. §. XI. 132
Seuum, *& ſubiugulare quid?* VII. 45
Societas. *vid.* Mandatum & Depoſitum.
de Sponſalibus, *nuptiis & dote*. lib. XVI. 352
— *nuptiis*, *dote*, *& donationibus inter virum & vxorem*. lib. IX. 384
Stabularii. vid. *Recepta*.
Status *hominis*. vid. *Hermogenianus*.
de Stipulationibus. lib. XXXVIII. 395
Sub exagio vendere *quid?* §. VII. 45
de Succeſſionibus *ab inteſtato*, *& aliis modis adquirendi vniuerſalibus*. lib. V. 362
de Sumtibus *funerum*. 334

T

de Teſtamento *inofficioſo*. 280
de Teſtamentis *& legitimis ſucceſſionibus*. lib. XXVII. 357
— lib. IV. 362
— lib. XVI. lib. III. 387
— lib. XIV. lib. I. 386
— lib. II. *& ſucceſſ. ab inteſtato*. lib. XV. 386
Ti-

Titulus *canonis vinarii quid?* §. VIII. pag. 47
Τόποι γενικοὶ *quid?* III. 40
Topographia *digeſtorum ordine alphabetico diſpoſita*. 401
Tuſcianus *Saluii Iuliani condiſcipulus*. §. XXV. 168
de Tutelis. 354. 385
Tutoris *officia*, & *actiones ex tutela natae*. lib. XXI. 354

V

de VAcantibus, *ereptitiis*, *caducis*, *cet.* lib. XXVIII. 358
de Vadimoniis. pag. 215
Valens *Ab. Saluii Iuliani condiſcipulus*. § XXV 168
Vlpianus. *vid.* Edictum.
Vlpiani *libri quatuor ad L. Aeliam Sent. ordini ſuo reſtituti*. 396
de Vocando *in ius*. 229
Vocati *in ius*, *ut eant*, *aut ſatis*, *vel cautum dent*. 231
Vocatum *in ius*, *ne quis vi eximat*. 236
Vocatus *quis in ius*, *ſi non ierit*. 232

FINIS.

605722
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Google